Akademia Pedagogiczna w Krakowie
AP
Biblioteka Główna
CZYTELNIA
01-K
37355
AP - Kraków BG
1050076720

LITERATURA POLSKA

OD POCZĄTKÓW DO WOJNY ŚWIATOWEJ

GABRJEL KORBUT

LITERATURA POLSKA

OD POCZĄTKÓW DO WOJNY ŚWIATOWEJ

KSIĄŻKA PODRĘCZNA INFORMACYJNA
DLA STUDJUJĄCYCH NAUKOWO DZIEJE
ROZWOJU PIŚMIENNICTWA POLSKIEGO

Tom I

OD WIEKU X DO KOŃCA XVII

Wydanie drugie, powiększone.

WARSZAWA
SKŁAD GŁÓWNY W KASIE IM. MIANOWSKIEGO, PAŁAC STASZICA
1929

BIBLIOTEKA
Wyższej Szkoły Pedagog.
W KRAKOWIE
37.355

Drukarnia i Litografja
s. f. „JAN COTTY"
w Warszawie, Kapucyńska 7

AP - Kraków BG
1050076720

PLAN, TREŚĆ I CEL TEJ KSIĄŻKI

Przystępując do ułożenia mojej Literatury, nie miałem zamiaru układania ani słownika biograficznego pisarzy polskich, ani bibliografji historji literatury polskiej, ani też pisania dziejów tej literatury. Słownik pisarzy polskich musiałby obejmować życiorysy wszystkich pisarzy w alfabetycznym porządku; bibliografja historji literatury pol. musiałaby zawierać spis wszystkich rozpraw, studjów, szkiców, artykułów, dotyczących literatury polskiej, ogłoszonych nietylko osobno, ale, conajważniejsza, rozproszonych po czasopismach i różnych wydawnictwach. Nie jest zatem książka niniejsza ani historją, ani słownikiem, ani bibliografją, — jest natomiast podręcznikiem informacyjnym, przeznaczonym dla studjujących *naukowo* dzieje rozwoju *piśmiennictwa* polskiego, jak to wyraziłem w podtytule. (Podkreślam wyrazy naukowo i piśmiennictwo). Miałem na myśli przedewszystkiem tych młodych pracowników w dziedzinie historji literatury polskiej, którzy zabierając się do pracy nad jakim pisarzem lub utworem, szukają „źródeł", lub wogóle przystępują do studjów systematycznych nad literaturą polską. W tym celu wszelkie niezbędne wiadomości ułożyłem według pewnego planu i systemu.

Wszystkie daty, które podaję, biograficzne i bibliograficzne, starałem się sprawdzić i udokładnić; (niezawsze mi się to udało). Literaturę badawczą, dotyczącą poszczególnych pisarzy, dzieł i faktów historyczno-literackich i oświatowych, nietylko bibliograficznie podałem, ale wyniki jej wyzyskałem w odpowiednich miejscach książki. Literatury przedmiotu nie wyczerpałem — nie było to moim zamiarem — podaję tylko rzeczy istotne i najważniejsze, oraz takie artykuły i nawet notatki, które są przyczynkami do dokładniejszego poznania pisarza lub dzieła. Uwzględniam przytem nietylko rozprawy ściśle naukowe, ale i prace

i artykuły niefachowców, o ile przynoszą jakąś wiadomość nową lub przyczynek do poznania pisarza czy dzieła. Badacz powinien wogóle przeczytać wszystko co dotyczy pewnego pisarza czy przedmiotu badań, nie powinien lekceważyć najdrobniejszego nawet artykuliku, notatki, broszurki czy świstka, nie uprzedzać się ani co do nazwiska autora, ani co do tytułu artykułu czy książki; nawet w gazecie brukowej lub w czasopiśmie specjalnem, z literaturą nic wspólnego nie mającem, w jakiejś np. gazecie sądowej czy policyjnej, w jakiejś odpowiedzi od redakcji, w kalendarzu, w ogłoszeniu i t. p. może znaleźć jakiś artykuł, jakiś utwór, list lub pożądaną dla siebie wiadomość lub notatkę czy wzmiankę [1]), a w artykule niefachowca, laika, jakąś myśl, pogląd, spostrzeżenie, które może zwrócić uwagę lub skierować na właściwą drogę myśl badawczą pracownika. Ponieważ fakty i szczegóły podawane są w artykułach niefachowców najczęściej nieścisle lub bałamutnie, należy je zatem zawsze sprawdzać. Czytanie wszystkiego, co o danym przedmiocie (pisarzu, utworze) niespecjaliści, feljetoniści i różni literaci i przygodni pisarze wypisali, jest zapewne pracą zmudną i najczęściej niewdzięczną, ale konieczną. [2])

Przy każdym pisarzu mniej znanym lub jeszcze nie zbadanym staram się skupić wszystkie niezbędne wiadomości, dotyczące jego twórczości, najczęściej rozproszone po różnych wydawnictwach i czasopismach, niekiedy ubocznie w dziełach innej treści lub o innym pisarzu podane.

Co do wydań dzieł, bibliograficznie uwzględniam tylko pierwodruki i wydania krytyczne oraz najzupełniejsze; w razie ich braku, wydania jakie są. Przytaczam nadto utwory nie wciągnięte do wydań zbio-

---

[1]) Jeden z krytyków-feljetonistów warszawskich, dr. Bębenek, oburzył się na autora niniejszej książki, że w literaturze o Mickiewiczu znalazł artykuł, zacytowany z Przyjaciela dzieci 1874, p.t. „Bębenek Ad. Mickiewicza". Nie czytał widocznie nieborak tego artykułu, ani nawet monografji Chmielowskiego o Mickiewiczu, boby wiedział, że już ten znakomity historyk literatury powołał się na artykuł wzmiankowany, jako na pracę źródłową. Badaczom literatury fachowcom wiadomo, że w Rozrywkach dla dzieci Tańskiej znaleźć można sporo materjału źródłowego do życiorysów pisarzy doby Stanisławowskiej. Tego samego feljetonistę raziły i inne prace źródłowe, przytoczone w książce, których, jak się okazało, nie czytał, a o których treści sądził z tytułu tylko.

[2]) „Przy każdej pracy naukowej poznanie i uwzględnienie literatury przedmiotu należy do ciężkich obowiązków, gdyż doświadczenie uczy, że często więcej niż połowa, a czasem nawet dziewięć dziesiątych autorów, piszących o jakimś przedmiocie, wcale kompetencji nie mają". (W. Lutosławski w Ateneum 1894, II, str. 548).

rowych lub nie wydane osobno, lecz wydrukowane w różnych czasopismach lub wydawnictwach zbiorowych. Rzecz naturalna, że nie mogłem sam wyczerpać pod tym względem wszystkich czasopism, bibliografji zaś czasopism do dziś nie posiadamy. Podaję następnie wiadomość o utworach w autografach i odpisach zachowanych i wskazówkę gdzie ich szukać; — o listach, nietylko w zbiorach, ale i pojedyńczo drukowanych, które są bardzo ważnym materjałem do poznania autora i jego dzieł, do ustalenia dat życiorysu i chronologji utworów; podaję spis podobizn (faksimiljów) autografów pisarza gdzie, w jakich wydawnictwach je znaleźć można; mogą one zastąpić rękopis, najczęściej trudno dostępny, i ułatwić przywrócenie właściwego brzmienia wyrazu lub wiersza, o ile brzmienie ich w druku jest spaczone lub budzi wątpliwości.

O ile literatura dotycząca pisarza jest obszerna, np. Kochanowskiego, Mickiewicza, Słowackiego, Krasińskiego, Wyśpiańskiego, układam ją w pewne rubryki i działy, ułatwiając w ten sposób odszukanie artykułu.

Co do wyboru pisarzy, nie kierowałem się rodzajem ich twórczości czy działalności pisarskiej, ani większą lub mniejszą ich wartością w dziejach piśmiennictwa polskiego, lecz przedewszystkiem ich rozgłosem, a następnie niedocenionem ich znaczeniem. A więc, z pisarzy, o których mało co wiemy, uwzględniłem tych przedewszystkiem, o których istnieje już jakaś literatura lub którzy zwrócili już na siebie uwagę historyków literatury lub zwrócić powinni. Wszystkich tych pisarzy, nieznanych dawniejszym historykom, i utwory poznane niedawno z rzadkich druków lub rękopisów, skupiłem tu poraz pierwszy razem. Wsród wybranych przezemnie pisarzy znajdą się nietylko przedstawiciele literatury pięknej, ale i działacze na polu oświaty i szkolnictwa, i przedstawiciele nauki, nietylko z dziedziny humanistycznej, i wogóle kultury. Znajdą się wśród nich i tacy, którzy w swoim czasie uchodzili za pismaków (może niesłusznie) lub tacy, którzy, niegdyś popularni i cenieni, dziś za takich mogliby może uchodzić, którzy jednak byli wyobrazicielam ruchu umysłowego w swoim czasie, których wartość i znaczenie nie są jeszcze ustalone, bo ich pisma i działalność nie są jeszcze naukowo zbadane; być może nie jedno nazwisko będzie wymazane z dziejów literatury i pozostanie tylko w bibliografji, lub jeżeli i w historji, pozostanie martwe, ale niejedno może, po bliższem zbadaniu pism, będzie wywyższone; dość wymienić jako przykład takiego niedocenienia lub niezrozumienia pisarza przez współcześników Cyprjan Nor-

wida, który uchodził przecież przez długi czas za grafomana[1]) Wreszcie uwzględniłem i tych pisarzy, którzy byli w jakimś stosunku do wielkich, w których puściźnie piśmiennej mogą się znaleźć materjały, rzucające jakieś światło na tamtych; np. Józefa Komierowskiego, Antoniego Muchlińskiego, Dyonizję Poniatowską i wielu innych. Z wysuniętych tu na widownię pisarzy, którymi najrychlej należałoby się zająć, wymienię, przykładowo tylko, Wacława Rzewuskiego (Emira Tadż ul Fechra), Ludwika Szpicnagla; kto wie, może zbadanie puścizny po nich poetyckiej rzuci jakieś światło na kierunek orjentalistyczny w poezji naszej romantycznej lub wogóle na romantyzm nasz na Rusi. I podobnie z innymi. Nie należy lekceważyć żadnego pisarza, żadnej książki, żadnego świstka nawet, — wszystko czytać i badać. Wszystko bowiem jeszcze jest w literaturze naszej do zrobienia. Słusznie powiedział Porębowicz (z powodu odkrycia nieznanego przedtem poety, Sebastjana Grabowieckiego): „Literatura polska jest jak te spokojne, głęboko zakopane rzeczki w dolinach: gdzie się ręką sięgnie, tam się raka wyciągnie".

Zebrałem w swej książce sporo wiadomości i wskazówek. dotyczących materjału literackiego, który leży wciąż nietknięty lub ledwo tknięty, a który należałoby wydobyć i przeorać, a to powinno być zadaniem młodszego pokolenia pracowników na polu historji literatury naszej. Jako wzór i przykład niech im służy niestrudzona działalność profesora Aleksandra Brücknera, który sam jeden przeorał wzdłuż i wszerz całą literaturę staropolską, który sam dokonał olbrzymiej pracy za całe niemal pokolenie badaczy, a której plonem jest tyle nowych wartości w dziedzinie naszej literatury, w postaci ocalonych od zagłady dzieł ducha naszych przodków i wydobycie na jaw tylu pisarzy, o których pamięć nawet była zaginęła. Jeszcze więcej pozostaje do zrobienia na polu literatury nowopolskiej. Tu niech będzie wzorem Piotr Chmielowski, który, jak Brückner w staropolskiej, podobną rolę odegrał i zasługi położył w dziedzinie literatury XIX wieku.

---

[1]) Przytaczam niekiedy określenia lub sądy o pisarzach mniej znanych, zwykle w cudzysłowie, podając nazwisko autora takiego sądu, o ile jest pewną powagą w literaturze; czynię to w tym celu, aby zwrócić uwagę badaczy na pisarza; np. zdanie Faleńskiego o W. Odymalskim, Estreichera o W. Zaleskim. Przytaczam również sprzeczne sądy różnych badaczy o niektórych pisarzach, a to w tym celu, aby wskazać, że sąd o nich nie jest jeszcze ustalony; np. sprzeczne sądy o Tobjaszu Wiszniowskim, o Zbylitowskich.

Jeszcze słów kilka — pro libro meo. Książka niniejsza jest pracą lat trzydziestu życia, dokonywaną w trudnych nieraz warunkach, wobec niemożności wyzyskania wszystkich potrzebnych źródeł, rozproszonych w różnych zbiorach bibliotecznych, w kraju i zagranicą. Wiem, że krytyk fachowiec znajdzie w niej niejedno przeoczenie, niejedną datę i niejedną wiadomość niedokładnie podane, ale sprawdzenie wszystkiego u źródła było dla mnie niepodobieństwem. Proszę pamiętać, że materjał zebrałem i ułożyłem sam, bez pomocy sztabu współpracowników, jakich mieli np. Estreicher i Finkel — i ci jednak, jak wiadomo, nie mogli się ustrzec przeoczeń i niedokładności w dziełach swoich, w suplementach później prostowanych. To też będę bardzo obowiązany tym badaczom literatury, którzy zechcą nadesłać mi, lub ogłosić, sprostowania, uzupełnienia lub uwagi, których w następnem wydaniu książki nie omieszkam z wdzięcznością zużytkować. Nie wątpię, że uczynią to dla dobra tych pracowników, którzy z książki mojej korzystać będą.

P.P. prof. Ign. Chrzanowskiemu, Br. Gubrynowiczowi, M. Kridlowi, St. Ptaszyckiemu i St. Pigoniowi za fachowe i przedmiotowe oceny mojej książki serdecznie dziękuję. Do szczególnej wdzięczności poczuwam się wobec prof. Ign. Chrzanowskiego — dostarczył mi niejednej cennej wiadomości, które w książce zużytkowałem. Dziękuję również p.p. Janowi Michalskiemu i W. Borowemu — pierwszemu za tak chętne użyczenie mi rzadkich wydań z bogatych swoich zbiorów książkowych; drugiemu — za udzielenie mi do użytku swego zbioru wycinków z dzienników krakowskich z lat ostatnich z artykułami historji literatury polskiej dotyczącemi.

słownem znaczeniu do „Literatury polskiej“ i organicznie z nią złączony. Zawiera m. i. wyszczególnienie tych dzieł, rozpraw i podręczników, które dotyczą całości literatury polskiej, i uzupełnia wiadomości podane w tomach „Literatury“. [1])

Kończąc to drugie przedsłowie do mojej książki, poczuwam się do obowiązku podziękowania Tym, którym zawdzięczam niejedną wiadomość do tomu I i dalszych, lub informację, a przedewszystkiem p. p. prof. Ignacemu Chrzanowskiemu, Stanisławowi Kotowi, Juljanowi Krzyżanowskiemu i Franciszkowi Bielakowi, oraz p. Zygmuntowi Matuszewskiemu.

---

[1]) We „Wstępie“ przytaczam w „literaturze“ tylko prace większą lub mniejszą wartość naukową mające, pomijam natomiast artykuły niefachowców, które uwzględniam w tekście „Literatury“.

PIŚMIENNICTWO
POLSKIE ŚREDNIOWIECZNE
w okr. X—XV w.

Piśmiennictwo uprawiano w Polsce w tym okresie w dwu językach: łacińskim i polskim; zrazu wyłącznie w języku łacińskim; w w. XIV zaczyna kiełkować piśmiennictwo w języku narodowym. W okresie tym przeważa jednak piśmiennictwo łacińskie. Ma ono już charakter literacki, t. j. wyrobiony pod względem formy (języka i stylu), gdy tymczasem początkujące dopiero w tym okresie piśmiennictwo w języku polskim jest jeszcze nieudolne pod względem formy i uboższe pod względem treści. Najdawniejszymi zabytkami piśmiennictwa polskiego są roczniki, kroniki i żywoty świętych, spisane w języku łacińskim.

Literatura do dziejów oświaty i szkolnictwa w Polsce średniowiecznej. Szujski: Dzieje oświaty w Polsce przed Kazimierzem Wielkim („Dzieła". Ser. II, t. VIII). — Małecki: Klasztory w Polsce w obrębie wieków średnich. (W jego „Z dziejów i literatury". Lwów 1896). — Karbowiak: Szkoła katedralna kujawska w w. średnich. *Kw. hist.* 1898 — Karbowiak: Szkoły parafialne w Polsce w XIII i XIV w. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* t. XXV (1896). — Karbowiak: Dzieje wychowania i szkół w Polsce w wiekach średnich. 2 t. Petersburg 1898—1904 (doprowadzone do r. 1432). T. III (od 1433—1510). Lwów, 1923. (Ocena t. II-go przez Brücknera w *Pam. Liter.* 1904 i w *Przegl. Pol.* 1905) — Windakiewicz: Znaczenie szkół i uniwersytetów dla oświaty i literatury łacińskiej w Polsce. *Pamiętnik II zjazdu historyków polskich we Lwowie.* I, Lwów 1890. — J. Ptaśnik: Kultura włoska wieków średnich w Polsce. Warszawa, 1922. (Ocena St. Łempickiego w *Pam. Liter.* 1923). — T. Tyc: Z dziejów kultury w Polsce średniowiecznej. Poznań 1925. — J. Ptaśnik: Kultura wieków średnich. I. Warszawa, 1925. — K. Dobrowolski: Przyczynki do dziejów średniowiecznej kultury polskiej. („Studja staropolskie" dla Brücknera. 1928).

A. Piśmiennictwo łacińskie.

Literatura do dziejów piśmiennictwa łacińskiego. Zeissberg: Die polnische Geschichtschreibung des Mittelalters. Lipsk 1873. Toż po polsku: Dziejopisarstwo Polskie wieków średnich. 2 t. Warszawa 1877. — Brückner: Średniowieczna poezja łacińska w Polsce. Cz. I. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XVI (1892). Cz. II. *Rozp. Akad. Um. wydz. filol.* XXII (1893). Cz. III. *Rozpr. Akad Um. wyd. filol.* XXIII (1894). — Mecherzyński: Historja języka łacińskiego w Polsce (Kraków 1833). — Mecherzyński: Historja wymowy w Polsce. Tom I (Kraków 1856). — T. Wojciechowski: O rocznikach polskich X do XV w. *Pamiętnik wydz. filol. i histor. filoz. Akad. Um.* t. IV. (Kraków 1880). — Brückner: Kazania średniowieczne. *Rozpr. wydz filol. Akad. Um.* t. XXIV i XXV (1895—6). Tomkowicz: Filozofja w Polsce w XV i XVI w. Kraków 1894. — Struve: Historja logiki jako teorji poznania w Polsce. Warszawa 1911. — Ks. Fijałek: Polonia apud Italos scholastica. Saec. XV. Krak. 1900. — K. Twardowski: O filozofji średniowiecznej. Lwów 1910. — Ks. K. Michalski: Jan Buridanus i jego wpływ na filozofję scholastyczną w Polsce. *Spraw. Akad Um.* 1916. — K Michalski i T Sinko: Przyczynki z kodeksu mogilskiego do dziejów oświaty w Polsce w. XV-go. Krak. 1917. — Bruchnalski: Poezja polska średniowieczna, *Enc. pol. Ak. Um.* XXI. 1918. — Ks. K. Michalski: Tekst, osobistość, szkoła i prąd w filozofji średniowiecznej. *Pam. IV zjazdu historyków pol.* 1925 — Bruchnalski: Libri de educatione principum XIII w. jako źródło poetyki średniowiecznej. *Księga pam. Orzechowicza* I. Lwów 1916. — Bujak: Geografja kronikarzy polskich. („Studja geograficzno-historyczne." Krak. 1925 r). — R. Skulski: Pseudoovidiana polskie. *Eos* XXV. 1923. — Tenże: Metamorphosis moralisata ks. Piotra Bercherjusa. *Przegl. humanist.* 1923. — Tenże: Mit o Piramie i Tyzbie w liter. pol. *Pam. liter.* 1924/5. — Eustachiewicz: Seneka w Polsce. *Eos.* 1913. — K Kolbuszewski: Ruchy husyckie w Polsce i wpływ ich na piśmiennictwo. *Reform. w Polsce* I. — K. Kumaniecki: Podanie o Wandzie w świetle źródeł starożytnych. *Pam. liter* 1925/6. — Mortkowiczówna: Podanie o Wandzie. Warszawa 1927. — B. Vydra: Polská středověká literatura kazatelská a její vztahy ke kazatelské literatuře české. Praga 1928. — Brückner: Repertuar igrców średniowiecznych. *Pam liter.* 1928. — Pilat (St. Kossowski): Hist. liter. pol. I. Literatura średniowieczna. Lwów. 1926.

ROCZNIKI (ANNALES).

Zawiązkiem rocznikarstwa są t. zw. tablice paschalne, zawierające daty świąt ruchomych; na marginesach zapisywano wypadki. Najdawniejszy, t. zw. „Rocznik wielkopolski", z końca X w., napisany być może przez Radyma (Gaudentego), arcyb. gnieźn., brata św. Wojciecha. Dochował się tylko w odpisie z XV w. Najdawniejszy rocznik, dochowany w rękop. oryginalnym, jest to „Rocznik świętokrzyski",

napis. w latach 1122—1136, w Gnieźnie, prawdop. przez Jakuba ze Żnina, arcyb. gnieźn. Wyd. w *Mon. Pol. histor.* II i III, oraz przez Semkowicza. Z roczników XIII w. najważniejszy „Rocznik kapituły krakowskiej". (Rękop. w bibl. kapitulnej w Krakowie).

Wojciechowski: O rocznikach polskich X do XV w. *Pam. wydz. filol. i histor. filoz. Akad. Um.* IV, 1880. — W. Kętrzyński: O rocznikach polskich. Kraków 1896. (Odb. z Rozpr. Akad. Um. wydz. hist. filoz.). (Ocena Perlbacha w *Kwart. histor.* 1898, str. 374—393). — M. Gumplowicz: O zaginionych rocznikach polskich z XI w. Kraków 1901. — Wł. Semkowicz: Rocznik t. zw. Świętokrzyski dawny. *Rozpr. wydz. histor. filoz. Ak. Um.* t. 53. 1910. (Dod. podobizny). — Zob. nadto liter. u Pilata, t. I, str. 94.

ŻYWOTY ŚWIĘTYCH.

1. *ŻYWOTY i PASJE św. WOJCIECHA.*

a) „Vita et passio Sancti Adalberti martyris", z końca X lub początku XI w. Napisany przypuszczalnie przez Radyma, brata św. Wojciecha (według Kętrzyńskiego). Zwykle autorstwo przypisywane Janowi Kanaparjuszowi, mnichowi rzymskiemu, niekiedy Gaudentemu, bratu jego przyrodniemu. Wedł. ks. Fijałka autorem był prawdop. papież Sylwester II lub ktoś z jego otoczenia.

b) „Vita S. Adalberti", z pocz. XI w. Autorstwo tego żywota przypisywane jest zwykle św. Brunonowi z Kwerfurtu. Żywoty a) i b) wyd. w *Mon. Pol. hist.* I i w *Mon. Germ. hist.* IV.

c) „Passio S. Adalberti martyris", z pocz. XI w., napis., jak się zdaje, w Polsce, przez jakiegoś benedyktyna, prawdop. Niemca. Zabytek ten uważany był dawniej za najdawniejszy pomnik dziejopisarstwa polskiego (Zeissberg) i za pomnik najdawniejszy literatury polskiej w języku łacińskim (Świeżawski, w „Złotej Przędzy", IV). Wyd. Bielowski, z rękop. monachij. w *Mon. Pol. histor.* I. (Tu podobizny rękop.; oraz w 2 wyd. „Szkiców" Wojciechowskiego).

d) Legenda „De S. Adalberto episcopo", z w. XII. Napisana w Polsce. Wyd. W. Kętrzyński z rękop. bibl. kapitulnej krakowskiej w *Mon. Pol. histor.* IV.

e) „Miracula S. Adalberti" z w. XIII. Wyd. w *Mon. Pol. histor.* IV.

A. Batowski we wstępie do „Vita" w *Mon. Pol. histor.* I. — W. Kętrzyński we wstępie do „Legendy" i Miracula" w *Mon. Pol. histor.* IV. — W. Kętrzyński Najdawniejsze żywoty św. Wojciecha i ich autorowie. *Rozpr. wydz. histor. filoz. Akad. Um.* XXXVII, 1899. (Kraków 1898). — A. Kolberg: Historische Bedeutung der „Passio S. Adalberti" *Zeitschr. f. d. Gesch. u. Altertumskunde Ermlands* Bd. XII, 1899. —

H. G. Voigt: Adalbert von Prag. Berlin 1898. — Perlbach: Przyczynki do krytyki najdawniejszych żywotów św. Wojciecha *Kwart. histor.* 1900. — ST. Kętrzyński: O zaginionym żywocie św. Wojciecha. *Rozpr. wydz. histor. filoz Ak. Um.* XLIII, 1902.— J. Wierzbicki: Trzy główne życiorysy św. Wojciecha *Spraw. gimn w Złoczowie* za r. 1905. — H. G. Voigt: Der Verfasser der römischen Vita des heil. Adalbert. Praga 1904. *Sitzungsberichte der böhm. Gesellsch. der Wissenschaften.* 1903. — Ks. Fijałek: Żywoty, pasje i cuda św. Wojciecha. *Pam. IV zjazdu historyków pol.* 1925.

2. *ŻYWOTY św. STANISŁAWA.*

a) „Legenda o św. Stanisławie", nazwana „Vita minor", napisana przez nieznanego z imienia dominikanina krakowskiego około r. 1230. Wyd. ks. Polkowski p. t. „Legenda minor de S. Stanislao..." w r. 1882 (homogr.) i Kętrzyński w *Mon. Pol. histor.* IV. Rękopis pergaminowy z XIV w. w bibl. kapituły krakowskiej.

b) „Vita S. Stanislai", czyli t. zw. „Vita major", napisany w poł. w. XIII (w l. 1260 — 1261) przez dominikanina Wincentego (zm. prawdop. w r. 1261) (ale nie przez Wincentego z Kielc, jak mylnie, wedł. Kętrzyńskiego, sądzą Zeissberg, Wojciechowski i inni. Wyd. kryt. W. Kętrzyński w *Mon. Pol. histor.* IV. Wyd. przez Bandtkiego „Vita S. Stanislai" (przy kronice Galla, w r. 1824) jest późniejszą przeróbką.

Zeissberg: Dziejopis. pol. w. średn. I, 115 — 121. — Wojciechowski: O życiu i pismach Wincentego z Kielc. *Pamiętn. wydz. filol. Akad. Um.* V, 1885. W. Kętrzyński: o Vita S. Stanislai w *Mon. Pol. histor.* IV.

3. *ŻYWOTY św. JADWIGI.*

Napis. przy końcu XIII w. przez niewiadomego autora, jak się zdaje Niemca, (wedł. Semkowicza, Polaka, prawdop. franciszkanina). Najznakomitszy utwór w tym rodzaju.

„Legenda mniejsza o życiu bł. Jadwigi", w przekładzie Stronczyńskiego. Kraków, 1884. „Vita Sanctae Hedwigis" wyd. krytycznie Semkowicz w *Mon. Pol. histor.* IV. Poraz pierwszy, Stenzel w *Scriptores rerum Silesiac.* II, (1839). (Przekład niemiecki legendy wyszedł we Wrocławiu w r. 1504).

Zeissberg: Dziejopis. pol. w. śred. I, 162 — 165. — Stronczyński: Legenda obrazowa o św. Jadwidze. Kraków, 1880. — Semkowicz: o „Vita S. Hedwigis". *Mon. Pol. histor.* IV, 501 — 510.

4. *ŻYWOTY św. SALOMEI, św. KINGI i św. JACKA.*

a) Żywot św. Salomei, napis. w końcu XIII st. (lub w XIV) przez franciszkanina Stanisława. Według Ulanowskiego był tylko przepisywaczem. Wyd. W. Kętrzyński w *Mon. Pol. histor.* IV.

b) Żywot św. Kingi, napis. na pocz. XIV w. przez nieznanego autora. Wyd. W. Kętrzyński w *Mon. Pol. histor.* IV.

c) Żywot św. Jacka, napis. przez dominikanina Stanisława z Krakowa, prawdop. ok. 1360 r. Koleje jego życia nie są pewne, wobec tego, że było kilku współczesnych Stanisławów z Krakowa, dominikanów. „De vita et miraculis S. Jacchonis" wyd. L. Ćwikliński w *Mon. Pol. histor.* IV.

Zeissberg: Diejopisarstwo pol. wieków średn. I, 121—127. — Kętrzyński: w *Mon. Pol. histor.* IV. — Ćwikliński: w *Mon. Pol. histor.* IV. — Ćwikliński: Stanisław z Krakowa, autor XIV w i jego traktat o życiu i cudach św. Jacka. *Przew. nauk. i liter.* 1884. — B Ulanowski: Szkice krytyczne z w. XIII. *Rozpr. Ak. Um. wydz. hist. filoz.* XX. 1887.

KRONIKI.

1. *T. zw.* GALLUS *(„Gallus Anonymus", Gall-Anonim).*

Z imienia i nazwiska i kolei życia kronikarz nieznany. Kromer pierwszy nazwał go Gallusem, uważając za Francuza z pochodzenia. Przez pierwszego wydawcę bezpodstawnie Marcinem Gallem nazwany. Późniejsi badacze o jego nazwisku, pochodzeniu i stanowisku, mniej lub więcej prawdopodobne domniemania wypowiadali; m. in., że był kapelanem Krzywoustego. To tylko pewna, że był cudzoziemcem, przybyszem w Polsce, prawdopod. z Prowancji, był, jak się zdaje, zakonnikiem i przebywał na dworze Bolesława Krzywoustego.

Zagadnienie osoby kronikarza. M. Gumplowicz postawił w r. 1895 hipotezę, że się nazywał Baldwinem Gallusem, był benedyktynem, na pocz. XII w. sprowadzonym, wraz z innymi, z Flandryi, do klasztoru w Lubieniu, w dyjecezji Kruszwickiej, został opatem i nadwornym kapelanem Bolesł. Krzywoustego. Po napisaniu w r. 1113 kroniki został mianowany biskupem Kruszwickim w r. 1114. (Istotę hipotezy Gumpl. tworzy zdanie, że autor kroniki „Gallusa", który w r. 1113 kronikę swą napisał ku chwale Krzywoustego, z tendencją wyraźną otrzymania od księcia nagrody (biskupstwa), jest tym Baldwinem Gallusem, który w następnym roku, t. j. 1114 przez Krzywoustego zamianowany został biskupem kruszwickim. St. Kętrzyński z wywodami Gumplowicza nie zgadza się; Gall był, wedł. niego, przybyszem z południowej Francji (Gallus = Francuz), z Prowancji: przybył do Polski ok. r. 1109; nie był nigdy kapelanem książęcym. Wojciechowski upatruje w Gallusie Włocha z pochodzenia, przybyłego do

Polski z Węgier, mnicha lubińskiego, potym pisarza w kancelarji książęcej, wreszcie kanclerza. Wyniki ostatnich badań co do osoby Kronikarza: Według W. Kętrzyńskiego, Grodeckiego i Brücknera, pochodził z Węgier (z południ. Słowiańszczyzny). Brückner przypuszcza, że pochodził z klasztoru benedyktynów w Sümegh na Węgrzech, dokąd przybył prawdop. z Prowancji.

Kronika Galla składa się z 3 ksiąg, z których 2-ga i 3-cia poświęcone są opisowi panowania Bolesława Krzywoustego, do r. 1113, 1-sza opowiada dzieje jego poprzedników, poczynając od Piasta. Do prozy, często rymowanej, swego opowiadania, wtrącił G. 6 wierszy łacińskich, napisanych leoninami, m. i. tren na śmierć Bolesława Chrobrego („De morte Boleslai carmina") i hymn na cześć Bolesława Krzywoustego („Cantilena Allemanorum in laudem Boleslavi"). Słynny jest ustęp (I, 27) o zatargu Bolesł. Śmiałego z bisk. Stanisławem, w którym G. biskupa nazywa zdrajcą (traditor).

Wydania. Po raz pierwszy wyd. Kronikę Galla z rękop. (heilsber.) Lengnich, w Gdańsku w 1749; przedruk. to wyd. Mitzler de Kolof, w Warszawie w 1769; 3 wyd. J. W. Bandtkiego, Warszawa 1824; 4 wyd. w *Monum. Germaniae histor.* XI, 1851; 5-te wyd. w *Monum. Poloniae histor.* I, 1864, (A. Bielowskiego); 6-te wydanie w *Fontes rerum polonic in usum schol.* Tomus I. „Galli Anonymi Chronicon". Leopoli 1899, (L. Finkla i St. Kętrzyńskiego).

Rękopisy: a) z w. XIV pergamin. w bibl. Zamoj. w Warszawie; b) w archiwum Czartoryskich w Krakowie, z XV w.; c) rękop. heilsberski lub Szamotulskiego, z XV w., (z uwagami Kromera), w Ossolin.

Podobizny rękopisów u St. Krzyżanowskiego („Na margin. Galla") i u T. Wojciechowskiego w 2 wyd. „Szkiców histor.".

Przekłady polskie całkowite: a) H. Kownackiego: „Historja Bolesława III... (Warszawa 1821); b) Z. Komarnickiego: „Kronika Marcina Galla... (Warszawa 1873). c) R. Grodeckiego: „Anonim t. zw. Gall. Kronika polska". Kraków. 1923. *Bibl. Narod.* 59).

Tyszyński: Kronika Galla. („Pisma kryt." II). — Szujski: Dzieje oświaty w Polsce przed Kazimierzem Wielkim. („Dzieła", S. II, t. VIII). — M. Gumplowicz: Bischof Balduin Gallus von Kruszwica. Wien. 1895. — St Kętrzyński: Gall-Anonim i jego kronika. *Rozpr. wydz. hist. fil. Ak. Um.* t. 37, 1898. — K. Krotoski: Gall, scholastyk poznański i jego kronika. *Kwart. Histor.* 1899. — Finkel: we wstępie do wyd kroniki z r. 1899. — M. Gumplowicz: Zwei kritische Untersuchungen über die Chronik Balduin Gallus. Innsbruck, 1898. — L. Gumplowicz: Hipotezy w dziejopisarstwie. *Prawda.* 1900, nr 32—34. — M. Gumplowicz: Żywot Baldwina Gallusa. *Ateneum.* 1901, I. — M. Gumplowicz: Die Quellen des Balduin Gallus. *Mittheilungen des In-*

stituts für österr. Geschichtsforschung. XXIII B (Innsbruck, 1902). — KROTOSKI: Św. Stanisław w świetle historjografji nowożytnej. Toruń, 1902. — T. WOJCIECHOWSKI: Szkice historyczne XI w. Kraków, 1904. 2 wyd. 1925. — L. GUMPLOWICZ: Z okazji „Szkiców" Tad. Wojciechowskiego. *Przegl. Histor* II, 1906. — „W sprawie Św. Stanisława". Dyskusja. (Praca zbiorowa). *Przegl. Powsz.* 1910. — T. WOJCIECHOWSKI: Plemię Kadłubka. *Kwart. Histor.*, 1910. — ST. KRZYŻANOWSKI: Na marginesie Galla. *Kwart. Histor.* 1910. — BUJAKOWSKI: Gallus i Kadłubek. *Bibl. Warsz.* 1912, IV. — BRÜCKNER: Próby najnowszej krytyki historycznej. *Przegl. Histor.* 1905 — E BOGUSŁAWSKI: Podanie o Piaście zapisane w Kronice t. zw. Gallusa. *Spraw Tow. Nauk.* Warsz. 1910. — CHLEBOWSKI: Kronika t. zw. Gallusa jako pierwszy pomnik literatury łacińsko-polskiej. *Spraw. Tow. Nauk. Warsz. Wydz.* I. 1916 — W. KĘTRZYŃSKI: Niektóre uwagi o autorze i tekscie najdawniejszej Kroniki polskiej *Rozpr Ak. Um Wydz. histor.-filoz* t. 53. 1920. — R GRODECKI: Wstęp do przekł. pol. (*Bibl. Narod.* 59). — BRÜCKNER: Z dawnych dziejów. *Przegl Warsz.* 1923, sierp. — Tenże: Dwa bratanki. *Przegl. Współcz.* 1924, stycz. — Tenże: Pierwsza powieść historyczna. *Przegl. Humanist.* 1924. — T. TYC: Anonim biograf trzeciego Bolesława *Przegl Warsz.* 1924, kwiec. — Tenże: Uwagi nad Gallem Anonimem. („Z dziejów kultury w Polsce średniowiecznej". Poznań 1925). — HANDELSMAN: Historyka Wyd. 2. Warsz. 1928. — BIBLIOGR. zupełna do r. 1899 literat. krytycznej o kron. Galla podana we wstępie do wyd. kroniki z r. 1899. Zob. też bibliogr. u Pilata, I.

2. MISTRZ WINCENTY *t. zw.* KADŁUBEK.

Był synem, wedł. Długosza, Bolesława herbu Róża i Benigny. (Przezwisko Kadłubek powstało, wedł. Bielowskiego, ze zmienionego imienia ojca, Gottlob = Bogusław, stąd: Vincentius Kadlubkonis = syn Gottloba). Ur. się w Karwowie, pod Opatowem, w wojew. sandomierskiem, ok. r. 1160. Kształcił się, jak się zdaje, w Paryżu, gdzie prawdop. otrzymał stopień magistra. W r. 1207 proboszczem w Sandomierzu. W r. 1208 biskupem krakowskim. W r. 1218 złożył biskupstwo i wstąpił do zakonu cystersów w Jędrzejowie. Zm. w r. 1223, w Jędrzejowie. (Data dnia i miesiąca niepewna; zob. Zeissberg, Dziejopis. t. I, 69). W w. XVIII Kadłubek został policzony w poczet błogosławionych. Najznakomitszy, wedł. Zeissberga, kronikarz polski wieków średnich.

Kronika, napisana przez Kadłubka z polecenia Kazimierza Sprawiedliwego, na schyłku żywota, obejmuje dzieje Polski od początku do r. 1206. Składa się z ksiąg 4-ch Pierwsze trzy księgi, napisane w formie dyjalogu między Janem, arcybiskupem gnieźnieńskim, a Mateuszem Cholewą, biskupem krakowskim, przypisywali dawniejsi badacze, z Lelewelem na czele, mylnie Mateuszowi Cholewie. Księgę 4-tą, obejmującą dzieje panowania współczesnych sobie książąt, Mieszka Starego i Kazimierza Sprawiedliwego, skreślił Kadł. w formie opowiadania od

siebie. Dzieło Kadłubka napisane było dla szkół. Jako książka szkolna, posiada kronika Kadłubka charakter encyklopedyczny, ogólnokształcący. Opowiadanie dziejowe poczytywał Kadłubek tylko za środek do nauczania moralności. W szkołach średniowiecznych w Polsce była używana jako podręcznik retoryki i wymowy; najoryginalniejszą bowiem cechą kroniki Kadł. jest jej styl retoryczny, kwiecisty; czytywana była i komentowana w szkołach, jako wzór stylu retorycznego. Do tekstu wtrącił K. szereg wierszy, z których na szczególną uwagę zasługuje dyjalog allegoryczny między Wesołością a Smutkiem z powodu śmierci Kazimierza Sprawiedliwego. Kadłubek pierwszy przytoczył w kronice swojej t. zw. podania małopolskie, o Krakusie, Wandzie, Leszkach i Popielu.

Wydania. Poraz pierwszy wyd. kronikę Kadłubka F. Herburt p. t. „Historia Polonica Vincentii Kadlubkonis, ep. crac." Dobromil 1612 (Wraz z komentarzem Jana Dombrówki z XV wieku). 2 wyd. przy historji Długosza (Lipsk 1712) jest przedrukiem 1-go. — 3 wyd. H. Kownackiego, (Warszawa 1824); 4 wyd. Al. Przeździeckiego, z najstarszego rękopisu (z XIII w.) z bibl. nadwornej w Wiedniu, wraz z przekł. polskim A. Józefczyka i M. Studzińskiego, wyszło p. t. „Magistri Vincentii ep. crac., Chronica Polonorum..." (Kraków 1862). 5 wyd. A. Mułkowskiego (Kraków 1864). 6 wyd. Bielowskiego w *Monum. pol. hist.* II, 1872. Skrócony przekład polski Fr. Czajkowskiego, p. t. „Wincentego Kadłubka, bisk. krak., historja skrócona". (Łowicz 1803).

Rękopisy. Odpisów kroniki z w. XIII — XV dochowało się około 40-tu, w bibliotekach w Krakowie (Jagiel., Czartor., Kapituln.), Petersburgu (po kilka), Warszawie (u Zamoj.), Kórniku, Dzikowie, Wrocławiu, Wiedniu.

Podobizny z kilku rękop. podał Bielowski w II t. *Mon. pol. histor.*

Najważniejsze prace:

Zeissberg: Vincentius Kadłubek, Bischof von Krakau, und seine Chronik Polens. Wien. 1869. — Zeissberg: Dziejopisarstwo pol. wieków średn. I. Warsz. 1877. — Bielowski: Wyniki badań najnowszych o Mistrzu Wincentym i jego kronice. („Na dziś", Kraków 1872, oraz we wstępie do wyd. w *Mon. Pol. histor.* II). — Tyszyński: W. K. („Wizerunki polskie". Warsz. 1875).—Łaguna: Dwie elekcje. *Ateneum* 1878, III i w „Pismach". Warsz. 1916. — K. Szymkiewicz: Miejsce wiecznego spoczynku błog. Winc. Kadłubka. Warsz. 1898 (brosz. popularna). — Wojciechowski: O rocznikach polskich X—XV w. *Pam. Ak. Um. wydz. fil. i hist. fil.* IV. — Wojciechowski: Szkice historyczne XI w Kraków 1904. 2 wyd. 1925. — Małecki: W kwestji fałszerstwa dokumentów. *Kwart. histor.* 1904. — St Kętrzyński: Ze studjów nad Gerwa-

zym z Tilbury. *Rozpr. wydz. histor. filoz. Akad. Um.* t. XLVI, 1903. — St. Kętrzyński: K W. *W Enc. powsz. ilustr.* — Urbanowski: Kadłubek. *Enc. wych.* VI. — Szujski: Dzieje oświaty w Polsce przed Kazimierzem Wielkim. („Dzieła". S. II, T. VIII). — Krotoski: Św. Stanisław w świetle historjografji nowożytnej. Toruń, 1902. — Świeżawski: Dyjalog pogrzebowy w t. zw. Kadłubku na cześć Kazimierza Sprawiedliwego *Lud* 1903. — Krotoski: O łacińskim panegiryku na cześć Bolesława Śmiałego z pierwsz. poł. XII w. („Pamiątk. księga" dla Tarnowskiego). 1904. — Małecki: Lechici w świetle historycznej krytyki. Lwów, 1907, 2 wyd. — Chrzanowski: Charakter encyklopedyczny kroniki Kadłubka. *Spraw. Tow. Nauk.* Warszawa 1910, stycz. (streszcz.) — Bujakowski: Gallus i Kadłubek. *Bibl. Warsz.* 1912, IV. — R. Grodecki: Mistrz Wincenty Kadłubek, biskup krakowski (*Rocznik Krakowski* XIX). Kraków 1923. — Tenże: W siedmsetlecie pierwszego dziejopisarza Polaka. *Przegl. Współcz.* 1923, nr. 11. — Hofman-Dadejowa: Studja nad rękopisami Kroniki mistrza Wincentego. *Arch. Tow. Nauk. we Lwowie.* 1924. — Handelsman: Historyka. Wyd. 2. — Zob. też omówienie liter. kryt. dawniejszej u Zeissberga, oraz Pilat, l.

3. MATEUSZ CHOLEWA.

Biskup krakowski, zm. w r. 1165. Rzekomy autor pierwszych trzech ksiąg kroniki Kadłubka (wedł. Lelewela). Jest autorem Listu do św. Bernarda z Clairvaux o podjęciu apostolstwa wśród Rusinów (o nawracaniu Rusi). „Matthaei cracoviensis episcopi epistola ad S. Bernardum abbatem Clarevallensem. De suscipienda Ruthenorum conversione". Druk. w Pez'a „Thesaurus anecdotorum t. V. 1721 — 29, w Bielowskiego „Wstępie krytycznym do dziejów Polski" i w *Monum. pol. histor.* II, str. 15 — 16. W przekł. pol. podał Świeżawski w „Złotej Przędzy" IV.

Zob. wstęp Bielowskiego do kroniki Kadłubka w *Mon. Pol. hist.* II.

4. DZIERZWA.

Przezywany też błędnie Mierzwą i Miorszem. Mylnie uważany przez Bielowskiego za pierwszego naszego kronikarza, z w. XI. Żył w 2-ej poł. XII w. i w XIV. Jest autorem kroniki, którą rozpoczyna od Noego, wyprowadzając Polaków od Jafeta; jest ona w znacznej części przeróbką kroniki Kadłubka. (T. Wojciechowski przypuszczał, że autorem był Wincenty z Kielc).

Po raz pierwszy wyd. Lengnich, wraz z kroniką Kadłubka, w r. 1749. Przedr. Mitzler w r. 1769; 3 wyd. Kownacki wraz Kadłubkiem Warsz. 1824. Przekł. pol.: „Kronika polska przez Dzierzwę w końcu w. XII napisana... z rękop. bibl. Tow. Król. Warsz. Przyj. Nauk wytłumaczona". (Warsz 1823). 4 wyd. w *Mon. Pol. hist.* II, str. 163 — 190. p. t. „Miersuae Chronicon".

Bielowski: Wstęp krytyczny do dziejów Polski. Lwów, 1850. — Szajnocha: Miorsz czyli Dzierzwa jest li pisarzem XI albo przynajmniej XIII stulecia? *Dziennik Liter.* 1854. — Zeissberg: Dziejopis pol w. średn. I, 100 — 105. (Tu o rękop.). — (Bielowski): Wiadomość o kron. Mierzwy. *Mon* II, 145 — 162.

5. *KRONIKA WIELKOPOLSKA.*

Obejmuje okres dziejów Polski od czasów bajecznych do r. 1271. Powstała, wedł. Kętrzyńskiego, w 2-ej połowie w. XIV, nie w w. XIII, jak dawniej sądzono. (Ponieważ podanie o Lechu, Czechu i Rusu wprowadził kronikarz do swej kroniki z kroniki Dalimila, napisanej po r. 1314). Po raz pierwszy przytoczono w niej podania, odnoszące się do Gniezna (o Lechu); zawiera polski warjant słynnej powieści średniowiecznej o Walterze z Akwitanji (o Walcerzu Udałym i Helgundzie). Autorstwo niepewne. Dawniej uważano kronikę za dzieło wspólne Bogufała, biskupa poznańskiego (zm. w r. 1253) i kontynuatora jego Baszka (Godysława Paska), kustosza poznańskiego; później za dzieło samego Baszka. Według Małeckiego jest dziełem Gotszalka a, Godysława Baszka (zdrobn. od Bartłomieja), kustosza pozn, potem dziekana archikatedry gnieźnieńskiej, zm. w r. 1297 lub 1298; z wtrętami z w. XIV lub XV. Zdaniem T. Wojciechowskiego („Szkice", wyd. 2, s. 26), Brücknera i J. Dąbrowskiego autorem Kron. Wlkp. jest prawdopodobnie Janko z Czarnkowa.

Wydania. Po raz pierwszy wyd. „Kronikę Wielkopolską" Sommersberg, p. n. „Boguphali II, episcopi poznanensis, chronicon Poloniae, cum continuatione Paschonis, custodis poznaniensis", w *Script. rerum Siles.* II. (Lipsk 1730). 2 wyd. J. Załuskiego (ks. J. A. Jabłonowskiego). (Warszawa 1752), jest przedrukiem poprzedniego. 3 wyd. Mitzlera. (Warsz. 1769), przedruk 1-go. 4 wyd. Bielowskiego w *Mon. pol. hist.* II, 1872, str. 467 — 598.

Rękopisy. Odpisy (znanych 9) z w. XIV i XV przechowują się w bibl. publ. w Petersburgu, dziś w Warszawie, w bibl. Jagiell. i Czartor. w Krakowie, w archiwum tajnem w Królewcu, w Rzymie (Ottobon.), w bibl. miejskiej w Wrocławiu, w Wilanowie.

Przekład polski kroniki przez H. Kownackiego, p. t. „Kronika Lechitów i Polaków, napisana przez Godzisława Baszka..." (Warszawa 1822).

Podobizny z kilku rękop. podał Bielowski w *Mon. pol. hist.* II; pierwszej karty rękop. petersb. podana w 2 wyd. Chmielowskiego Hist. liter.

Mosbach: Godysław Paweł, dwóch imion dziejopisarz łacińsko-polski w. XIII. Lwów, 1857. Toż po niem: „Ueber Godysław Paul, einen polnischen Chronisten des 13 Jhrh. Jena, 1872. — Bielowski: Wiadomość o Kron. Wielkop. w *Mon. Pol. hist.* II, 454 — 466. — W. Kętrzyński: Godysław Pasek. *Przew. nauk. i liter.* 1878 i 1880. — Warmski: Die grosspolnische Chronik. Kraków, 1879. — Zeissberg: Dziejopisarstwo pol. wieków średn. I. — Przyborowski: Mniemany przywilej na założenie kościoła w Górze i nazwisko kronikarza Baszka. *Btbl. Warsz.* 1887, I. — Perlbach: Preussisch-polnische Studien zur Geschichte des Mittelalters. Halle, 1886. — Małecki: Kronika Baszka czyli t. zw. Wielkopolska Kronika. *Bibl. Warszaw.* 1894, I. *Kwart. histor.* 1894. (Toż w jego „Z przeszłości dziejowej". 1896.) — Małecki: Lechici w świetle historycznej krytyki. Wyd 2. Lwów, 1907, str. 86 — 95. — W. Kętrzyński: O Kronice Wielkopolskiej. *Rozpr. wydz. historycz. filoz. Akad. Umiej.* XXXIII, 1896. — Literatura o ustępie, zawierającym podanie o Walcerzu Udałym: Szajnocha: Walgierz Wdały, hrabia na Tyńcu. „Nowe szkice", 1857. („Dzieła", I) — Liebrecht: Zur slavischen Walthariussage (w Pfeiffera Germania, XI). — Karłowicz: Podanie o Walterze z Tyńca. *Ateneum.* 1881, IV. — Nehring: Powieść kronikarza polskiego o Walterze i Helgundzie. *Ateneum.* 1883, III. — Heinzel: Ueber die Walthersage. *Sitzungsber. d. Akad. d. Wissensch. phil. histor. Cl. B. 117.* Wien. 1888. — Rischka: Verhältniss der polnischen Sage von Walgierz Wdały z. d. deutschen Sagen von Walther von Aquitanien. Brody, 1880. — Knoop: Die deutsche Walthersage u. die polnische Sage von Walther und Helgunde. Posen, 1887. — Szepielewicz: Niemieckaja powiest' na sławianskoj poczwie. 1885 (po rosyj.). — St. Zakrzewski: Źródła podań tyniecko-wiślickich. *Kwart. histor.* 1914. — Brückner: Repertuar igrców średniowiecznych. *Pam. Liter.* 1928.

6. *KSIĘGA HENRYKOWSKA. (Liber fundationis claustri Sanctae Mariae Virginis in Heinrichow).*

Zawiera dzieje klasztoru cystersów i jego posiadłości w Henrykowie na Śląsku (pod Wrocławiem). Jest ważnem źródłem do poznania dziejów gospodarczych Polski w w. XIII i XIV. Napisana w drugiej połowie w. XIII i w pocz. XIV. Znajduje się tu najwcześniej zapisane całe zdanie w języku polskim i sporo nazw polskich osobowych i miejscowych. Przechowuje się w bibljotece klasztornej w Henrykowie. Wydał ją poraz pierwszy G. A. Stenzel p. t. Liber fundationis claustri S. Mariae Virginis in Heinrichów. Wrocław 1854. Wyjątki wraz z przekładem polskim ogłosił A. Rybarski p. t. „Księga Henrykowska (Warszawa 1923).

Zeissberg: Dziejopisarstwo pol. w. średn. — Szajnocha: Przed sześciuset laty („Szkice hist." I). — Małecki: Ludność wolna w Księdze Henrykowskiej. *Kwart. histor.* 1894. — A. Rybarski: we wstępie do „Księgi Henryk."

7. MARCIN POLAK *(Martinus Polonus).*

Marcin z Opawy, zwany opacznie Strzepskim i Strzębskim, herbu Boduła, urodził się w Opawie, na Śląsku (Troppau, skąd

może Strepa). Dominikanin. Przebywał czas długi w Pradze czeskiej, następnie większą część życia spędził w Rzymie. Był penitencjarzem papieży Jana XXI i Mikołaja III. W r. 1278 mianowany arcybiskupem gnieźnieńskim. Zmarł w r. 1279 w Bononji. Marcin z Opawy a. Opawczyk, zw. Polakiem, był, wedł. Brücknera, Czechem.

Główne jego dzieło, to Kronika powszechna: „Chronicon de Summis pontificibus et imperatoribus". Bazylea, 1559. Ostatnie wyd. w *Mon. Germ. histor.* XXII. Wyd. praskie, z rękop. w r. 1859. 1-sze wyd. wyszło, wedł. Wiszn., w Turynie w r. 1477.

b) „Sermones de tempore". Strasburg, 1484.

c) „Margarita decreti". Strasburg, 1486.

W rękop. „De quattuor majoribus regnis"?

Ossoliński: Wiadomości histor.-kryt. I, 1819. — Wiszniewski: Histor. liter. pol. II, 98 — 108, i indziej (Krak. 1840). — Sobieszczański: M. P. *Enc. Orgelbr.* — Brücknер: „Kazania średniowieczne". *Bibl. Warsz.* 1891, I). — B. Vydra: Polská středověka liter. kazatelská. 1928.

8. JANKO Z CZARNKOWA (*„Archidiaconus Gnesnensis"*).

Wielkopolanin. Był synem Bugumiła, wójta miejskiego w Czarnkowie (w Wielkopolsce). W r. 1356 kanonikiem poznańskim. W r. 1365 posłował, jako kanonik włocławski, do Awinjonu. (W r. 1360 był kantorem w Gnieźnie, potem do r. 1367 kantorem we Włocławku; w r. 1368 dziekanem wrocławskim); 1367 archidjakonem gnieźnieńskim. W r. 1365 został podkanclerzem Kazimierza Wielkiego. W r. 1372, podkanclerstwa przez królową Elżbietę pozbawiony, udaje się do Wrocławia, stąd do Pragi. W r. 1374 wraca do Poznania. W r. 1382 spóładministratorem archidjecezji gnieźn. Zm. prawdop. na pocz. r. 1387.

Kronika jego obejmuje okres od r. 1333—1384, t. j. od śmierci Wład. Łokietka do zjazdu szlachty w Sączu w r. 1384; głównie jednak opisuje czasy panowania Ludwika węgierskiego, t. j. rządy Elżbiety w Polsce (1370—1384). Kronika ma charakter pamiętników. Wyd. po raz pierwszy Sommersberg w *Script. rerum Silesiac.* t. II, 1730. Przedruk. Mitzler w Warszawie, 1769. Krytycznie wyd. J. Szlachtowski w *Mon. Pol. hist.* II, str. 619—756. 1872. Przekł. polski J. Żerbiłły (J. Łabuńskiego) p. t. „Kronika Jana z Czarnkowa". Warsz. 1905.

Rękop. Odpisów z XIV i XV w. znanych jest 9; przechowują się w Krakowie, Rzymie, Petersburgu, Wrocławiu, Wilanowie, Królewcu.

Podobizny z kilku rękop. w II t. *Mon. Pol. hist.*

(Co do autorstwa Kroniki Wlkp. zob. wyżej).

Kubala: Jan Czarnkowski i jego kronika. *Bibl. Warsz.* 1871, III i IV. — Szlachtowski: Wiadomość o Kron. we wstępie do wyd. w *Mon. Pol. hist.* II, 601—618. — Zubrycki: Anonim Gnieznienskij i Joann Długosz. Lwów, 1855 (po rus.). — Semkowicz w *Rozpr. wydz. histor. fil. Ak. Um.* II, 1874, str. 375 — 379. — Zeissberg: Dziejopisarstwo pol. w. średn. I. — Korytkowski; Prałaci i kanonicy gnieźn. Gniezno. 1882 — 3. — Świeżawski: Janko z Czarnkowa („Złota Przędza" IV) — Smoleński: J. z Cz. *W. Enc. powsz. ilustr.* XIV, 1895. — St. Krzyżanowski: Poselstwo Kazimierza W. do Awinionu. *Rocznik Krak.* IV, 1900. — Łabuński we wstępie do przekł. pol. (1905). — J. Dąbrowski: Elżbieta Łokietkówna. *Rozpr. Ak. Um. wydz. hist. filoz.* t. 57. 1914. — Tenże: Ostatnie lata Ludwika węgier. Krak. 1918. — W. Moszczeńska: Rola polityczna rycerstwa wielkopolskiego w czasie bezkrólewia po Ludwiku. *Przegl. Hist.* 1925. — Taż: O interpretację Janka z Czarnkowa. *Kwart. histor* 1926. — J. Dąbrowski: Janko z Czarnkowa i jego kronika (Streszcz. w *Spraw. Ak. Um.* 1928, nr. 7).

9. *KRONIKA OLIWSKA.*

Napisana w w. XIV. Autor opowiada w niej dzieje klasztoru oliwskiego i dzieje Zakonu Niemieckiego do r. 1256. W. Kętrzyński wyd. ją z rękop. kórnickiego w *Mon. Pol. histor.* VI (1893) (str. 310 - 350) p. t. „Chronica Olivensis, auctore Stanislao, abbate Olivensi". Autorem jej ma być, wedł. niego, S t a n i s ł a w, opat oliwski 1330—1356. Poraz pierwszy wyd. Kronikę Oliwską Hirsch w t. I *Scriptorum rerum Prussicarum.*

Kętrzyński: O dwóch nieznanych historykach polskich. *Przew. nauk. i liter.* 1886. — Perlbach: Die ältere Chronik von Oliva. Göttingen, 1871. — Kętrzyński: *Mon. pol. histor* VI, str. 257 — 289. (Dokładniejszą literaturę podaje Kętrz. i Finkel).

PODRÓŻOPISARSTWO, PRZYRODOZNAWSTWO, FILOZOFJA.

1. BENEDYKT POLAK *(Benedictus Polonus)*

Franciszkanin wrocławski. Odbył w r. 1246, z rozkazu Inocentego IV, z legatem papieskim franciszkaninem Janem de Plano Carpini, wysłanym w poselstwie do chana, podróż do Mongolji, do rezydencji chana Gajuka, w Azji środkowej, za Bajkałem.

Opis tej podróży, w przekładzie polskim, ogł. Wiszniewski w „Historji liter. pol." t. II. str. 208—223. („Podróż brata Jana de Plano Carpino i Benedykta Polaków do Tartarji"). Wiszniewski uważa obu franciszkanów za Polaków. Carpini'ego t. zw. „Liber Tartarorum" ogł. w Hakluyt's: „Collection of the early voyages..." 3 ed. Londyn, 1809 T. I.

Wiszniewski: Hist. liter. pol. II. str, 195—233.

2. WITELO *(czyli t. zw. dawniej* VITELLIO a. WITELLO).

Mylnie u nas dawniej „Ciołkiem“ przezywany. (Wedł. Cuntze'go „Witelo“ jest imieniem zdrobniałym od Wito lub Wido; według Żebrawskiego, zepsutym imieniem zam. Witek a. Witko, jak się właściwie, wedł. niego, nazywał). Pochodził prawdop. z rodziny niemieckiej, osiadłej w Polsce, z ojca Niemca, z matki, jak się zdaje, Polki („filius Turingorum et Polonorum“). (Wedł. Rubczyńskiego (1891), „krążyła w nim po ojcu lub po matce krew niemiecka; prawdopodobnie należał do stanu kolonistów. To prawdopodobieństwo jednak nie wyklucza innej możebności, że był potomkiem jakiejś rodziny rycerskiej, przybyłej z Turyngji i skoligaconej z jednym z rodzimych rodów szlacheckich ówczesnej Polski“). Urodził się ok. 1230 w Polsce, na Śląsku, gdzieś, jak się zdaje, pod Wrocławiem. Kształcił się w Paryżu i we Włoszech, w Padwie. (Pobyt na dworze Innocentego V). Norbertanin. Żył w drugiej poł. XIII w. Przyrodnik i filozof.

Z dzieł jego najważniejsze:

a) „Perspectiva“, t. j. optyka, wyd. po raz pierwszy p. t. „Vitellionis Mathematici doctissimi Perioptikes libri X“. Norymberga, 1535. 2 wyd. r. 1551. 3 wyd. p. t. „Vittelionis Thuringo-Poloni Opticae libri X“. Bazylea, 1572. Wyjątki u Bäumkera.

b) „De inteligentiis“, właśc. tyt. „De ordine entium“ (= O porządku istnień). Dzieło to przypisują Witelonowi Rubczyński i Bäumker, Birkenmajer przeczy. Rękop. w bibl. Laurencjańskiej we Florencji i w kilku innych bibl. Podobiznę początku podał Rubczyński. (Traktat scholastyczny (metafizyczny), przypisywany mylnie Alanusowi). Wyd. krytyczne, na podstawie 6 rękopisów, ogł. K. Bäumker w *Beiträge zur Gesch. d. Philosophie des Mittelalters*, t. III (1908).

Bystrzycki: O wzroście nauk fizycznych w Polsce. *Rocznik Tow. Przyj. Nauk Warsz.* XII, 1818 — Wituski: O życiu i dziele optycznym Vitelliona Polaka: Poznań, 1870. — Szokalski: Stanowisko naukowe Ciołka w średniowiecznej optyce. *Ateneum* 1877, IV. — M. Cuntze: Sur l'orthographie du nom et la patrie de Witelo (Vitellion). Rome, 1871. — Żebrawski: Uwagi nad rozprawą prof. Maks. Cuntze w przedmiocie pisowni imienia i narodowości Witka, autora optyki z XIII w. *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.* VI, 1878. — Windakiewicz: Bolonia i Polska. *Przegląd Polski.* 1888. — Rubczyński: Traktat o porządku istnień i umysłów i jego domniemany autor Vitellion. Przyczynek do historji pojęć średniowiecznych. *Rozp. Ak. Um. wydz. histor. filoz.* t. XXVII. 1891. — Baeumker: „Vitelo. Ein Philosoph und Naturforscher des XIII Jahrhunderts“. Münster, 1908. (Rubczyńskiego ocena dzieła Baeumkera w *Kwart. histor.* 1909). — A. Birkenmajer: Studja nad Witelonem. Cz. I. Dwa nieznane pisemka Witelona. *Arch. Kom. do badania histor. filoz. w Polsce.* II. 1926. (Streszczenie całego dzieła w *Spraw. Ak. Um.* 1918—22 i 1926, nr. 3.

PRAWODAWSTWO.

STATUT WIŚLICKI.

T. zw. Statut Wiślicki, pierwszy kodeks prawa zwyczajowego polskiego, ułożyli głównie Jarosław Bogorja ze Skotnik, arcyb. gnieźn., i Janusz Suchywilk (Strzelecki), dr. praw i kanclerz krakowski. Ogłoszony w r. 1347 na sejmie w Wiślicy. Jest to właściwie statut małopolski. Statut wielkopolski uchwalony w tym samym roku w Piotrkowie. Statut powszechny, dla obu części Polski, ogłosił Kazimierz W., wedł. Helcla, dopiero w r. 1368. Według innych badaczy nie jest rzeczą pewną, czy istniał za Kazimierza W. statut powszechny, wspólny dla Małej i Wielkiej Polski.

Statut Wiślicki w oryginale łacińskim wydrukowano po raz pierwszy p. t. „Syntagmata", ok. r. 1490 w Lipsku. Późniejsze wydania z rękopisu w. XIV dokonane: a) J. W. Bandtkiego w „Jus polonicum" (Warszawa, 1831), b) Helcla w *Starodawn. prawa polsk. pomn.* I, 1857, c) Ulanowskiego i (Kutrzeby), najkrytyczniejsze, w *Archiwum Komisji prawniczej*. T. II i IV (1921). O przekł. polskich zob. niżej.

Helcel: Starodawne prawa polskiego pomniki, I. — R. Hube: Prawo polskie w XIV w. Warsz 1881—1886. — R Hube: O datach nadawanych Statutom Kazimierza W. *Bibl. Warsz* 1877, I i w „Pismach", II. — Ulanowski: Geneza Statutów Kazimierza Wielkiego. *Spraw. Ak Um.* 1891. — Kutrzeba: Historja źródeł dawnego prawa polskiego. Kraków. 1926.

AKADEMJA KRAKOWSKA (Uniwersytet Kazimierzowski i Uniwersytet Jagielloński).

W r. 1364 Kazimierz Wielki, za przykładem Karola IV (założyciela uniwersytetu praskiego w r. 1347), założył w Krakowie uniwersytet (czyli akademję) pod nazwą *Studium generale* (Szkoła Główna), o 3-ch wydziałach: prawnym, fizycznym (t. j. medycznym) i sztuk wyzwolonych (artium liberalium) (t. j. filozoficznym); dokument erekcyjny potwierdził papież Urban V, nie pozwalając na otworzenie najważniejszego (głównego) w wiekach średnich wydziału — teologicznego. Górował wydział prawny; Kazimierzowi W. bowiem chodziło głównie o wykształcenie biegłych prawników. Kanclerzem czyli zwierzchnikiem akademji został biskup krakowski. Ustrój akademji Kazimierzowskiej był wzorowany na ustroju uniwersytetu bonońskiego

(a więc miał charakter republikański) i otrzymał samorząd: rektora i profesorów wybierali sami studenci („scholarze").

W r. 1400 otworzył Jagiełło (za staraniem Jadwigi, ale już po jej śmierci), za zezwoleniem pap. Bonifacego IX, uniwersytet zupełny, 4 wydziałowy, z wydz. teologicznym na czele. Zreformowana została akademja na wzór uniwersytetu paryskiego (Sorbony), a więc ustrój miał charakter klasztorny; rektor wybierany był przez profesorów; profesorami byli przeważnie duchowni; musieli mieszkać razem w t. zw. kolegjach, a scholarze w t. zw. bursach. Wydział t. zw. artystyczny (facultas artium liberalium) czyli sztuk wyzwolonych był rodzajem gimnazjum wyższego; wstępowali do niego chłopcy 14 — 16 letni; przejść przezeń musiał każdy, kto w innym wydziale, czy to prawnym, czy medycznym, czy teologicznym, studja specjalne prowadzić zamierzał; wykładano na nim: filozofję scholastyczną (głównie Arystotelesa), łacinę i autorów starorzymskich, arytmetykę, gieometrję, fizykę perspektywę (t. j. optykę), astronomję, astrologję i muzykę. Językiem wykładowym był język łaciński. Stopni naukowych udzielała akademja 4-ch; bakałarza, magistra (mistrza), licencjata i doktora. Scholastycyzm panował w akademji krakowskiej do w. XVIII. Kwitła w w. XV i początkach w. XVI (do r. 1530); szczególnie wydział artium liberalium; głównie filozofja scholastyczna, matematyka i astronomja. W r. 1441 przedłożyła akademja soborowi bazylejskiemu memorjał (traktat) o wyższości soboru nad papieżem. Miała nadzór nad szkołami (t. zw. kolonjami akademickiemi) i zakładała nowe. (W r. 1588 założyła w Krakowie gimnazjum t. zw. Nowodworskiego, do dziś istniejące pod nazwą gimn. św. Anny). Humanizm krzewił się w Krakowie przeważnie poza uniwersytetem. W w. XVII (w. l. 1624 - 34) walczyła akademja krak. z jezuitami o przywilej zwierzchnictwa nad szkołami.

Podobizny dyplomów erekcyjnych — z r. 1364 (Kazimierza W.) i z r. 1400 (Wład. Jagiełły) podał Stan. Krzyżanowski w rozpr. „Poselstwo Kazimierza Wielkiego do Awinionu i pierwsze uniwersyteckie przywileje" (*Rocznik Krakowski* t. IV).

Literatura do dziejów Akademji Krakowskiej (od założ. do poł. XVII w.). a) Monografja źródłowo opracowana: K. Morawski: Historja Uniwersytetu Jagiellońskiego. Średnie wieki i Odrodzenie. 2 tomy. Kraków, 1900. Doprowadzona do r. mniej więcej 1530, który autor uważa, jak widać ze szkicu jego: „Kilka słów z okazji jubileuszu Jagiellońskiej wszechnicy" (w „Almanachu Jubileuszowym Uniw Jagiell." Kraków, 1900), za okresowy w dziejach akad. krak. Dalszych dziejów Ak. Krak. od r. 1530 do czasów ostatnich, monograficznie opracowanych jeszcze

nie mamy. — b) Źródła surowe: Muczkowski: Rękopisma Marcina Radymińskiego i wiadomości o historjografach szkoły Jagiellońskiej. Kraków, 1840. — Muczkowski: Statuta nec non liber promotionum philosophorum ordinis in universitate studiorum jagellonica. Kraków, 1849. — Szujski: Statuta antiqua Collegii majoris i inne statuty uniwers. krak. *Archiwum do dziej. ośw. i liter.* I, 1878 i II. — „Codex diplomaticus uniwersitatis cracoviensis". Wyd. Ż. Pauli. 4 t. 1870—1884; t. 5 (l. 1549—1603) wyd. F. Piekosiński w r. 1900. — Wisłocki: Liber diligentiarum facultatis artisticae Univers. Crac. (1487—1563). *Archiwum do dziej. ośw. i liter.* IV. — Acta Rectoralia Almae Univers. Cracov. (1469—1580). 2 t. Kraków, 1893—97 i 1909. Wyd. Wisłocki i St. Estreicher. — „Album studiosorum Univers." 3 t., 1883—1900. Wyd. Ż. Pauli, T. Ulanowski i A. Chmiel. — Karbowiak: Studja statystyczne z dziejów Uniwersytetu Jagiellońskiego 1433/34—1509/10. *Arch. do dziej. ośw. i liter.* XII, 1910 — c) Częściowe, mniej lub więcej źródłowe, opracowania dziejów Uniw. Jagiell., przyczynki: Wiszniewski: Hist. liter. pol. III (1840) i IV (1842). — Muczkowski: Mieszkania i postępowanie uczniów krakowskich w wiekach dawniejszych. Kraków. 1842. — Muczkowski: Wiadomość o założeniu Uniwers. Krakow Kraków. 1849. — Łukaszewicz: Historja szkół... (do r. 1794). 4 t. Poznań, 1849—51. — Majer: Stan wydziału lekarskiego w Uniw. Jagiell. od jego początku do ostatnich czasów. *Roczn. Tow. Nauk. Krak.* V, 1851. — „Zakłady uniwersyteckie w Krakowie". (Praca zbiorowa). Kraków, 1864. — A. Brandowski: Założenie uniwersytetu krakowskiego w r. 1364. Kraków, 1874. — Oettinger: Rys dawnych dziejów wydziału lekarskiego Uniwersytetu Jagiell., od założenia tegoż, aż do reformy 1780 r. *Rozpr. i spraw. wydz. filol. Akad. Um.* VI, 1878. — Leniek: Uniwersytet Kazimierzowski na tle stosunków uniwersyteckich w wiekach średnich. *Przegl. Akademicki*, 1881. — Leniek: Szymona Maryckiego „De scholis". *Spraw. gimn. w Przemyślu*, 1885. — Karbowiak: O rektorach uniwersytetu Kazimierzowskiego i Jagiellońskiego wraz z spisem wszystkich rektorów od r. 1400. Kraków, 1887. — Karbowiak: Ilustracje polskie z życia uniwersyteckiego XVII i XVIII w. Kraków, 1887. — Karbowiak: Mieszkania żaków krakowskich w XIV—XVI w. Lwów, 1887. — Ks. Polkowski: Szkoły w Polsce i ubodzy uczniowie krakowscy w czasach najdawniejszych. W Krakowie, 1878. (Odczyt). — Karbowiak: Ustawy bursy krakowskiej „Jeruzalem". *Archiw. do dziejów ośw. i liter.* 1888. — Wisłocki: O wydawnictwie „Liber diligentiarum" krak. fakultetu filozoficznego z l. 1487—1563. *Pamiętnik wydz. filol. Ak. Um.* VI, 1887. — Wisłocki: Z przeszłości uniwersytetu krakowskiego. *Przegl. Powsz.*, 1889. — Karbowiak: Ubiory profesorów i uczniów w uniwersytecie Jagiellońskim *Przegl. Powsz.*, 1889—90 i osobno 1890. — Franke: Jan Brożek. Kraków, 1884. — Szujski: Z dziejów uniwersytetu krakowskiego. („Dzieła", S. II, t. VI). — Leniek: Kandydaci stanu akademickiego. Tarnopol, 1891. — Małecki: Karta z dziejów uniwersytetu krakowskiego. *Rozpr i spraw. wydz. histor. filoz. Akad. Um.*, t. II, 1874. (Toż w jego: „Z przeszłości dziejowej". 2 t. Kraków, 1897). — Birkenmajer: Marcin Bylica z Olkusza... Kraków, 1892. — K. Miaskowski: Beiträge zur Krakauer Theologengeschichte des XV Jhrh. Paderborn, 1899. — Ks. Fijałek: Studja do dziejów Uniwersytetu krakowskiego i jego wydziału teologicznego w XV w. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* t. XXIX, 1899. — Fijałek: Mistrz Jakób z Paradyża i uniwersytet krakowski w okresie Soboru bazylejskiego. 2 t. Kraków, 1900. — Brückner: Mateusz z Krakowa. Kartka jubileuszowa, w pięćsetną rocznicę uniw. krak. *Ateneum*, 1900, II. — Brückner: Język narodowy w uniwersytecie krakowskim. *Kwart. histor.*, 1900. — Karbowiak: Obiady profesorów Uniwers.

Jagiell. w XVI i XVII w. Kraków, 1900. *(Bibl. Krak.)* — Karbowiak: Rozproszenie młodzieży szkolnej krakowskiej w r. 1549. Kraków, 1900. *(Bibl. Krak.)*. — Karbowiak: Strój żaków uniw. Jagiell. w XV i XVI w. *Przegl. Powsz* 1866 — J. Ptaśnik: Obrazki z życia żaków krakowskich w XV i XVI w. Kraków, 1900. *(Bibl. Krak.)*. — Fijałek: O początkach i znaczeniu uniwersytetu krakowskiego w XIV—XV w. („Księga pam. uniw. lwow.", 1900). — St. Krzyżanowski: Poselstwo Kazimierza Wielkiego do Awinjonu i pierwsze unwersyteckie przywileje. *Rocznik Krakowski*, IV, 1900. (Z 7 podobiznami dyplomów erekcyjnych). — Bauch: Deutsche Scholaren in Krakau in der Zeit der Renaissance. Breslau, 1901. — Fijałek: Niemcy w uniwersytecie krakowskim w w. XV i XVI. *Pam. Liter.* 1902 — „Księga pamiątkowa pięćsetletniego jubileuszu odnowienia Uniwersytetu Jagiellońskiego. 1400—1900". Kraków, 1901. — Karbowiak: Dzieje wychowania i szkół w Polsce. T. II. Petersburg, 1904. (Okres od 1364 do 1432 r.). T. III. Lwów, 1923. (Okr. 1433—1510). — Ks. Bukowski: Adam Opatovius, dawny akademik krakowski. Kartka z dziejów uniw. krakowsk. *Przegl. Katolicki*. 1900. — St. Temberski: zob. str. 621. — Karbowiak: Ułamek pamiętnika profesora uniw. krak. z początku XVII w. *Kw. histor.* 1900. — d) Zarysy historji Akademji Krakowskiej (Uniwersytetu Jagiell.) do ostatnich czasów: (Sołtykowicz: O stanie Akademji Krakowskiej. Kraków, 1810). — Chmielowski: Akad. Krak. *W. Enc. powsz. illustr.* — Czermak: Uniwersytet Jagielloński w czterech ostatnich wiekach. *Przegl. Pol.* 1909, czerw. (Por. Tyg. Illustr. 1900). — Bąkowski: Dzieje wszechnicy krakowskiej Kraków, 1900. *(Bibl Krak.* 16). — K. Wojciechowski: Uniwersytet Jagielloński i jego dzieje. Lwów, 1900. *(Bibl. Macierzy pol.)*. — St. Zaleski: Z dziejów Uniw. Jagiell. Kraków, 1900. — Zob nadto bibliografję przedmiotu przy dziełku Bąkowskiego: „Dzieje wszechnicy krakowskiej" (1900) i Hahna: „Bibljografja jubileuszowa Uniw. Jagiell." Lwów, 1901. (Odb. z *Muzeum*), oraz u Pilata I, cz. 2.

SCHOLASTYCY.

1. STANISŁAW ZE SKARBIMIERZA *(Skalmierza)*.

Kształcił się najprzód w uniwers. w Pradze. W r. 1382 bakałarzem wydz. artium; w r. 1385 magistrem; poczym przeszedł na wydz. prawny i został bakałarzem prawa w r. 1391, a w 1396 dr. prawa. Teologję studjował podobno w Paryżu. Dr. dekretów. Kanonik przemyski i skalmierski. Był pierwszym zreorganizowanej w r. 1400 akademji krakowskiej rektorem; po raz drugi rektorem w r. 1413. Zmarł w r. 1431.

Kazania jego, mowy i rozprawy teolog. przechowują się w rękopisach w bibl. Jagiell., Ossoliń. i uniw. wrocław. Kazania polityczno-moralne Stan. ze Skarb. są pierwszym u nas pomnikiem tej gałęzi literatury kaznodziejskiej. Postylla na ewangielje niedzielne całego roku w Ossolin. Mowę jego przy otwarciu akademji w r. 1400, (wedł. Morawskiego nie jest rzeczą pewną, że wówczas ją wygłosił), przyto-

czył w przekł. pol. Wiszniewski w Hist. liter. IV, 244 — 252; oraz kazanie na pogrzebie królowej Jadwigi w r. 1399 w przekł. pol. w t. V, 47 — 52.

Rękopisy Stan. ze Skarb., znajdujące się w bibl. Jagiell., wylicza Wiszniewski w Hist. liter. V, 44 — 46. (Między inn. jest tu traktat przeciwko Husytom: „Determinatio... contra sectatores Wiklef et Joh. Hus...).

Wiszniewski: Hist. liter. pol. IV, 244 — 252 i V, 43 — 52 i indziej. — Fijałek: Studja do dziejów uniw. krak *Rozp Akad Um. wydz. filol.* t. XXIX, 1899, str. 118—120 i 134. — Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. I, 83—85, 278 i indziej. — K. Kolbuszewski: Ruchy husyckie w Polsce. *Ref. w Polsce*, t. I.

2. MATEUSZ Z KRAKOWA *(Matthaeus de Cracovia).*

Słynny teolog-reformator (koncyljarysta). Pochodził z mieszczan, z rodziny Stadtschreiberów (wedł. Brücknera), (właśc. „dictus Notarii" = zwany synem Stadtschreibera, t. j. pisarza miejskiego). Ur. się w Krakowie, ok. r. 1330. Nauki początkowe pobierał prawdop. w szkole marjackiej; poczym na dalsze studja udał się do Pragi. W r. 1347 zapisał się na wydz. artium w uniw. praskim; w 1355 bakałarzem „in artibus"; w 1367 magistrem i rozpoczyna studja teologiczne; w 1381 magistrem teologji; w 1387 dr. teolog. i prof. teologji; był jednocześnie kaznodzieją miejskim w Pradze; (następnie był kanonikiem św. Idziego we Wrocławiu). Ok. r. 1390 opuścił Pragę i uniwersytet; w 1391 przebywa w Krakowie. W r. 1395 prof. teolog. w uniw. w Heidelbergu; w 1396 rektorem; zostaje spowiednikiem i doradcą Ruprechta III, króla rzymskiego. W r. 1397 udaje się do Krakowa i pomaga Jadwidze i Jagielle w organizowaniu nowego uniwersytetu. W r. 1405 biskupem Wormacji, pozostając nadal profesorem teol. w Heidelbergu. W r. 1408 mianowany przez Grzegorza XII kardynałem, godności tej nie przyjmuje. W r. 1409 legatem papieskim na Niemcy. Zm. 5 marca 1410 r. w Heidelbergu. (Pochowany w Wormacji). Wedł. Wisłockiego (*Przew. bibliogr.* 1891, str. 166) Mateusza z Krakowa nazwiskiem rodowym było właśc. Najman; przeczy temu Brückner, dowodząc, że tak się nazywał inny Mateusz z K., teolog XV w. Dawniej odróżniano mylnie dwóch Mateuszów z Krakowa, teologów w XIV w.

Pierwszym traktatem teolog. Mateusza z Krakowa jest t. zw. „Dialogus rationis et conscientiae", traktat o przyjmowaniu sakramentu ołtarza, w formie rozmowy rozumu z sumieniem, drukowany kilkakrotnie w XV w. zagranicą, po raz pierwszy podobno przez Gutenberga w r. 1459; tłumaczony na jęz. czeski i niemiecki, jeszcze w końcu XIV w.

Głównym jednak dziełem jego jest traktat: „De squaloribus curiae romanae“ (= O brudach kurji rzymskiej), (inne tytuły tego dzieła w rękopisach: „Speculum aureum“ albo „Moyses sanctus...“), który złożył Innocentemu VII w r. 1404. Druk. w r. 1551. (Druk. kilkakrotnie, ostatnio wydruk. Walch w Mon. medii aevi, I). Rękop. m. in w bibl Jag. Występuje w niem głównie przeciw symonji i głosi zasadę wyższości soboru nad papieżem. Mylnie przypisują (m. in. Celichowski) Mateuszowi z Krakowa autorstwo popularnego w wiekach średnich dziełka „o sztuce umierania“ — „Ars moriendi“, ksylografowanego ok. r. 1450 (unikat w Muz. Bryt.) (egz. innego odbicia ksylogr. w bibl. Kórnickiej), drukowanego kilkakrotnie w w. XV i XVI, m. inn. w Krakowie 1533. Wedł. Brücknera nie jest to utwór Mateusza z Krakowa, lecz jakiegoś żaka, który przerobił dziełko podobnej treści kardynała Dominika Kapraniki (zm. w r. 1458). Tekst Ars moriendi, rzekomo Mat. z Krak., wyd. ksylograf. przedruk. Celichowski w *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XVII, str. 154 — 167.

Liczne dzieła (są pomiędzy niemi i kazania) Mateusza z Krak. przechowują się w wielu odpisach w bibliotekach Jagiellońskiej, wrocławskiej, berlińskiej i innych. Jego teodyceę p. t. „Rationale operum divinorum sive Quod Deus omnia bene fecit“, ma wydać Rubczyński. List przeciw Janowi Falkenbergowi, z powodu zarzutu herezji sobie uczynionemu, z r. 1405, w odpisach w bibl. Jagiell; urywek wydruk. (niedokł.) Wiszniewski w Hist. liter. III, 134.

K. Ullmann: Reformatoren vor der Reformation. 2 t. 2 wyd. Hamburg, 1866. — Celichowski: Ars moriendi, druk ksylograf. Opis egzemplarza bibl. Kórnickiej. Toruń, 1874. — Th. Sommerlad: Matthäus aus Krakau. Frankfurt a/M. 1891. (Inaug. Diss.). — Rembowski art. w *Niwie* 1892, Nr. 1. — Celichowski: Ars moriendi. Rozprawa bibljograficzna *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* t. XVII, 1893. — K. Burdach: Vom Mittelalter zur Reformation. Halle, 1893. — Schmitz: Zu Matthäus von Krakau. *Römische Quartschrift für christl. Altertumskunde u. für Kirchengeschichte.* Rom. 1894. — Brückner: Mateusz z Krakowa. *Ateneum*, 1900, II. — Fijałek: Kazanie Mateusza z Krakowa z r. 1408 lub 1409. *Przegl. Pol.*, 1900, czerw. — Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. I, 60 i n. — Fijałek: Mistrz Jakób z Paradyża. (Wstęp i indziej). — Sommerfeldt: Zu Matthäus de Cracovia kanzelrednerischen Schriften *Zeitschr. f. Kirchengesch.*, 1901, zesz. 3. — Sommerfeldt: Ueber den Verfasser und die Entstehungszeit der Traktate „De squaloribus curiae Romanae“ und „Speculum aureum de titulis beneficiorum“. *Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins. N F. B.* XVIII. 1903. — Rubczyński: Mateusza z Krakowa „Rationale operum divinorum (teodycea“). *Spraw. Ak. Um. wydz.* II 1910. III. — Rubczyński: Sprawa wydania pism Mateusza z Krakowa, *Spr. Ak Um.* 1921. — Rubczyński: W kwestji autorstwa djalogu „Speculum aureum de titulis beneficiorum“. *Charisteria C. de Morawski.* — Rubczyński:

Metody i wyniki badań nad filjacją rękopisów Teodycei Mateusza z Krakowa. *Spraw. Ak. Um.* 1926, Nr. 3.

3. PAWEŁ WŁODKOWIC *(Paulus Vladimiri).*

Paweł syn Włodzimierza z Brudzenia. Kształcił się w uniw. w Pradze; w r 1389 bakałarzem; w 1397 dr. prawa kanon. Następnie studjował w Padwie. W r. 1411 kustoszem katedralnym krakowskim. Jako poseł („ambassiator") królewski broni spraw Polski przeciw Krzyżakom w r. 1413 i 1414 w Budzie, w 1415 — 1418 na soborze w Konstancji (w poselstwie Mik. Trąby), w r. 1420 we Wrocławiu i w Rzymie. W r. 1414 — 1415 rektorem uniwers. krakow. Pod koniec życia wstąpił do zakonu Kanoników Lateraneńskich w Kłodawie. Zm. 11 marca 1435 r. w Kłodawie.

Główne dzieła: a) „Tractatus de potestate papae et imperatoris, respectu infidelium", przedłożony, wraz z „Conclusiones" do niego, soborowi konstancjeńskiemu w r. 1415.

b) „Tractatus de ordine Cruciferorum et de bello Polonorum contra dictos fratres", przedłożony soborowi konstacjeńskiemu w r. 1418. Jest to odpowiedź na pamflet dominikanina Jana Falkenberga.

Rozprawy te i dwie pomniejsze: traktat o annatach („Tractatus de annatis") i rzecz o reformacji stolicy apostolskiej przez sobór konstancjeński oraz pamflet Falkenberga, wydał z rękop. Ossol Bobrzyński w *Starod. prawa pol. pomn.* V, 1878. Trzy inne memorjały Włodkowica w sprawie procesu z Krzyżakamr wydruk. w „Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque Cruciferorum". (Poznań, 1856, III).

List Włodk. do Zbign. Oleśnickiego w r. 1431 w rękop. Ossol.

Zeissberg: Dziejopis. pol. w. średn. I, 226 i n. — Bobrzyński w przedm. do wyd. rozpraw Włodk w *Starod. pr. pol. pomn.*, V. — Chyliński: Pamflet Falkenberga. *Ateneum*, 1878, III. — Hoeffler: Der Streit der Polen und der Deutschen vor dem Constanzer Concil. *Sitzungsberichte d. philos. histor. Classe d. K. Akad. a. Wissensch.* Wien, 1880. T. XCV. — Tarnowski: Pisarze polit. XVI w., t. I. — Bess: Johannes Falkenberg O. P. und der preussisch-polnische Streit vor dem Konstanzer Konzil. *Zeitschr. f. Kirchengesch.* XVI B. Gotha, 1896. — Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. I, 125 i n., 186 i n, 196—197. — Fijałek: Ostatnie słowo Pawła Włodkowica o zakonie Krzyżackim. *Przegl. Kośc.*, 1902, stycz. — A. Prochaska: Na soborze w Konstancji. *Rozpr. Ak. Um wydz. hist. fil.* 1898. — Fijałek: Polonia apud Italos scholastica. Saeculum XV Fasc. I Kraków. 1900. — Fijałek: Mistrz Jakób z Paradyża.. 1900. — St. Krzyżanowski: Doktryna polityczna Pawła („Studja histor ku czci W. Zakrzewskiego". Krak. 1908). — Tymieniecki: Moralność w stosunkach między państwami w poglądach Pawła Włodkowica. *Przegl. histor.* 1919—19.0. — Fijałek: Dwaj Dominikanie krakowscy: Jan Biskupiec i Jan Falkenberg. *Księga pam. ku czci O. Balzera.* I 1925.

4. BENEDYKT HESSE.

Ur. się w Krakowie z ojca Jana. W r. 1407 zapisał się do uniw. krak.; w r. 1411 bakałarzem; w 1415 mistrzem; w r. 1425 bakałarzem teolog. W 1427 kanonik św. Florjana. W tymże roku rektorem uniw.; był nim do r. 1456 sześciokrotnie. W r. 1431 prof. (mistrzem) teologji. Kanonik krak. w r. 1449. Zm. w r. 1456.

Rękopisy dzieł H. przechowują się w bibl. Jagiell.; są to przeważnie wykłady jego treści filozoficznej i teologicznej z l. 1403—1449; są tu traktaty teologiczne oraz wykład dzieł Arystotelesa, w szczeg. o duszy, i inne. Jest autorem traktatu o soborze bazylejskim.

Fijałek m. in. przypuszcza, że może Hesse jest autorem traktatu o nauce prawa kanonicznego, znajdującego się w rękop. w bibl. Jagiell., z którego ważniejsze ustępy podaje w „Studjach...“ na str. 136—143.

(Jego uczniami byli: Jan Dąbrówka, A. Gałka z Dobczyna i Jakób z Paradyża).

Fijałek: Studja do dziejów uniw. krak., str. 134—151. — Fijałek: Mistrz Jakób z Paradyża... I, 310—331, 413—414, i indziej. — Morawski: Hist Uniw Jagiell., I, 357—8, 415—6.

5. JAKUB Z PARADYŻA *(Jacobus de Paradiso).*

Pochodzenia niemieckiego; z rodziny chłopskiej. Urodził się ok. r. 1380, w Wielkopolsce, prawdop. w Paradyżu. Ok. r. 1402 wstąpił do zakonu cystersów w Paradyżu. W r. 1420 zapisał się na wydz. artium w uniw. krakowskim; w 1421 bakałarzem; w 1423 mistrzem in artibus; poczym odbył studja na wydz. teologicznym 1423—1431; w r. 1432 dr. teologji. W tym czasie przeszedł do klasztoru cystersów w Mogile pod Krakowem. Od r. 1432 — 1441 prof. teologji w uniw. w Krakowie. (W r. 1440 wygłasza mowę, z żądaniem reformy kościoła, do poselstwa soboru bazylejskiego w Krakowie; w r. 1441 jest współtwórcą słynnego traktatu uniwersytetu krakowskiego z obediencją dla soboru bazylejskiego). W. r. 1442 opuszcza (niewłasnowolnie) zakon cystersów w Mogile i Kraków i wstępuje do zakonu kartuzów w Erfurcie. (W r. 1442 pobyt Jakuba z Paradyża w Bazylei na soborze). W Erfurcie przebywał aż do zgonu. Zm. 30 kwietnia 1464 r. w Erfurcie. Napisał, oprócz kazań, ok. 80 ciu traktatów: o reformie Kościoła, teologiczno-moralne (tych najwięcej), o śmierci, i inne.

Do najwcześniejszych prac jego, z l. 1432—1441, należą kazania i następ. traktaty:

a) „Dialogus religiosorum“, napis. ok. r. 1432, w rękop. lipsk. i wrocł; wstęp i zakończenie wydruk. Fijałek w swej monogr. o Jak. z Par. I, 85 — 90.

b) „De temptatione et consolatione religiosorum“. Wyj. z rękop. wydruk. Fijałek, I, 93 — 105.

c) „Dialogus de temptatione et consolatione“. Wyj. u Fij. I, 106—109.

d) „Compendium de tribus substancialibus religiosorum“.

e) „Tractatus super esum carnium“. Wyj. Fijałek, I, 116—134.

f) „Sermo in actu visitationis habitus. Wyj. Fijałek, I, 136.

Traktat o władzy Kościoła i Soboru powszechnego („Determinatio...“), ogł. z rękop. Jagiell. Fijałek, I, 349—380.

Pierwsze druki (inkunabuły) dzieł Jakuba z Parad:

a) „Sermones dominicales...“ B. m. i r. (ok. 1470). (Kilka wydań w XV w.)

b) „De apparitionibus animarum...“ Burgdorf 1475. (Ok. 20 wydań w w. XV).

c) „De arte bene vivendi et bene moriendi“. 1 wyd. Lipsk, b. r.; 2 wyd. Lipsk 1495.

Dokładną bibliografję pism Jakuba z Paradyża i ważniejsze z nich wyjątki podał Fijałek w swej monografji, w t. II, 167—334.

Badacze niemieccy pomieszali Jakuba z Paradyża z Jakubem z Jüterbock'u (z Interboku) (a za nimi i Brückner (zob. „Kazania średniowieczne“, I, 53—54 (16—17) i rozpr. „Mateusz z Krakowa“ w *Ateneum* 1900. czerw., str. 483—484); zwany był też (mylnie) przez bibliografów: „Jacobus de Clusa“.

a) Monografja: Fijałek: Mistrz Jakób z Paradyża i uniwersytet krakowski w okresie soboru bazylejskiego. 2 tomy. Kraków, 1900. b) Brückner: Kazania średniowieczne. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XXIV, 53—54. — Morawski: Historja Uniw. Jagiell., I, 416—419. — Wisłocki o Jakóbie z Paradyża w *Przewodniku bibljograf.* 1893, stycz. Zob. też ocenę literatury krytycznej o Jak. z Par., polskiej i niemieckiej, u Fijałka w t. II, 134—163.

6. JAN ELGOT (*właść. Jan Wieniawa ze Lgoty).*

Syn Dobka. Pochodził ze Lgoty pod Oleśnicą na Śląsku. W r. 1416 wstąpił do akad. krak. W 1417 bakałarzem; w 1420 mistrzem. W 1427 dr. dekr. i rektorem. W l. 1430—41 prof. prawa kanon. w akad.; w 1437—8 powtórnie rektorem. Od r. 1430 kanonik krakowski. Od r. 1441 wikarjusz generalny Zbigniewa Oleśnickiego. W 1441—2 w Ba-

zylei. W 1450 odbył z Długoszem pielgrzymkę do Rzymu i do Ziemi Św. Zm. 24 sierp. 1452 r.

Jest autorem traktatu o soborze bazylejskim; rozebrał go Fijałek.

3 mowy kościelno-polityczne, wygłoszone w Bazylei w 1442, w *Codex epistol. saec.* XV.

Kazanie, wypowiedziane w Bazylei w 1442, przytacza w wyj. Fijałek („Mistrz Jakub z Paradyża, II, 41 - 43).

Kilkanaście listów Elg. do Długosza, Zb. Oleśnickiego i inn. w *Codex epistol. saec.* XV. List do Zb. Oleśnickiego z r. 1449 podaje z rękop. Fijałek l. c. II, 377—381.

O inn. jego pracach w rękop. zob. Fijałek.

Fijałek: Mistrz Jakub z Paradyża I, 274—281, i indziej. — Morawski: Hist. Uniw. Jag. I, 245—7, 367—8, 409.

7. TOMASZ ZE STRZEMPINA (*Strzempiński*).

Ur. 10 sierp. 1398. W r. 1419 wstąpił do akad. krak. W 1421 bakałarz; w 1427 magister; w 1431 dr. prawa kanon. i rozpoczyna wykłady w akad. W 1432 rektorem. W 1433 kanonikiem gnieźn. W l. 1433—36 w Bazylei. W r. 1436 kanonikiem poznańskim. W 1436—37 w poselstwie do pap. Eugienjusza IV. W 1440 kanonikiem krakowskim. W 1443 mistrzem teol. W 1443 rektorem. Po śmierci Zb. Oleśnickiego (1455) biskupem krakowskim. Zm. 22 września 1460 r.

Był redaktorem słynnego traktatu akademji krakowskiej dla soboru bazylejskiego, o wyższości soboru nad papieżem. Ułożył go na podstawie traktatów Jana Elgota i Jakuba z Paradyża, z uwzględnieniem traktatów Benedykta Hessego i Wawrzyńca z Raciborza. Traktat Strzempińskiego rozebrał Fijałek.

Mowy S.: a) do papieża Eugienjusza IV z 9/I 1437, podana w *Codex epistol. saec.* XV, t. II, 353; b) do pap. Mikołaja V z r. 1450 w *Cod. ep.* III.

Listy 4 (3 do Długosza) w *Codex epist. s,* XV, t. I.

Fijałek: Studja do dziejów uniw krak... *Rozpr. wyd. filol. Akad. Um.* t. XXIX (1899), str. 160—164. — Fijałek: Mistrz Jakub z Paradyża. I, 290—429 i indziej. — Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. I, 362, 409, i indziej.

8. WAWRZYNIEC Z RACIBORZA.

Poch. z mieszczan raciborskich, prawdop. z rodu Kaczerów. Ur. w r. 1381. W r. 1411 wstąpił do akad. krak.; w 1414 bakałarzem; w 1416 mistrzem; poczem studjował teologję. Zm. między 1446 a 1450.

Jest autorem traktatu o soborze bazylejskim. Wstęp i zakończenie traktatu podał z rękop. (Jag.) Fijałek („Mistrz Jak. z Parad." I, 405—8, 414—416. Kilka kazań w rękop.

Fijałek: Mistrz Jakub z Paradyża, I, 260—264, 295—300. — Morawski: Hist. Uniw. Jag.

9. HENRYK Z GÓRY *(Henryk Bąk).*

Nazwisko rodowe Bąk, herbu Zadora. Syn Zbigniewa, kasztelana rospierskiego. W r. 1454 był studentem akademji krakowskiej. (Inne szczegóły życia nieznane).

Jest autorem pierwszej broszury politycznej w Polsce, napisanej w 2 ej połowie r. 1455 lub na pocz. r. 1456. p. t. „Tractatulus contra Cruciferos, Regni Poloniae invasores" (= Traktacik przeciwko Krzyżakom, najeźdzcom państwa polskiego). Wyd. z rękop... Balzer w *Monum. Pol histor.* IV, 1884.

Zeissberg: Dziejopisarstwo pol. w. średn. I, 227. — Balzer w przedm. do wyd. traktatu w *Mon. Pol histor.* IV. — Tarnowski: Pisarze polit. XVI w., I. — Balzer: Henryk z Góry i jego traktat przeciw Krzyżakom. (W „Studjach nad prawem Polskiem". Poznań, 1889) — Balzer: Nieznany rękopis traktatu Henryka z Góry. *Kwart. histor.* VII, 1893.

Trzej najwybitniejsi przedstawiciele scholastycyzmu w akademji krakowskiej: Jan z Głogowa, Michał z Wrocławia i Michał z Bystrzykowa:

10. JAN Z GŁOGOWA (*Głogowczyk, Glogoviensis*).

Ślązak, niemieckiego pochodzenia. Urodził się na Śląsku (w Głogowie?); data urodz. nieznana. Kształcił się prawdop. w akad. krakowskiej; może też w Pradze i Lipsku. W 1470 magistrem akad. krak. Od r. 1468 do 1507 był profesorem w akad. krak.: wykładał jęz. łaciński, Arystotelesa i astronomję. W 1499 kanonikiem przy kościele św. Florjana. Zm. 11 lutego 1507 o. w Krakowie. Słynął w końcu XV w. głównie jako astronom i filozof (scholastyk tomista); był właściwie jednak eklektykiem i kompilatorem, nie badaczem samodzielnym. Najznakomitszy przedstawiciel scholastycyzmu w akademji krakowskiej.

Z licznych dzieł jego (z zakresu dyjalektyki, w których objaśniał głównie Arystotelesa, astrologji, filologji klasycznej i innych dziedzin), najważniejsze:

z) „Liber posteriorum analeticorum". Lipsk, 1499.

b) „Exercitium novae logicae...“ Kraków, 1499; 2 wyd. 1504; 3. 1511.

c) „Exercitium super omnes tractatus parvorum logicalium Petri Hispani.“ Lipsiae, 1500. 2 wyd. Kraków, 1504; 3. Argentoratum (Strasburg) 1517.

d) „Exercitium veteris artis...“ Kraków, 1504; (kilka wydań) 2 wyd. t. 1516; 3. t. 1519; 4. Strasburg, 1517.

e) „Questiones librorum de anima...“ Metz, 1501. 2 wyd. Kraków, 1513.

f) „Phisionomia...“ Kraków, 1518.

Niektóre dzieła G. spoczywają w rękop. w bibl. Jagiellońskiej.

(Mylnie był dawniej uważany za twórcę kranjologji (na podstawie „Questiones...“) i fizjognomiki (na podstawie „Phisionomia...“).

Wyj. z „Questiones“ podał Wiszniewski w „Hist. liter.“, t. III, 268—271.

Monografji brak. Wiszniewski: Hist. liter. III, 189—198, 263—271, i indziej. — Kopernicki: O dziełach Jana z Głogowa, mających styczność z antropologją. *Rocznik Tow. Nauk. Krak.* 1870. — J. Majer: Obraz postępu nauki lekarskiej. Kraków, 1843, str. 399—403 — Prantl: Geschichte der Logik im Abendland. Leipzig 1855—1870. 4 t. (w t. IV). — J. T. Lubomirski: Rękopism Jana Głogowczyka. *Bibl. Warsz.* 1874, I. — Peszke art w *W. Enc. powsz. ilustr.* t. XXV. — Morawski: Hist. Uniw. Jagiell II, 155 — 159, 316, i indziej (Kraków, 1900). — Hahn: Jan z Głogowa. *Enc. Wych.* V. — Struve: Hist. logiki jako teorji poznania w Polsce. Warsz. 1911. — L. Birkenmajer: Stromata Copernicana. — Bujak: Wykład geografji Jana z Głogowa w r 1494. („Studja geograf. histor.“ Krak. 1925; przedtem w *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.* t. 33 i odb. p. t. Dwa przyczynki do historji Uniwersytetu Jagiell. Krak. 1901).

11. JAKÓB Z GOSTYNINA.

Kształcił się w akad. Krak.; w r. 1473 bakałarzem; magistrem w r. 1477. W l. 1487—1498 profesorem w akademji: wykłada Arystotelesa, Alberta W., oraz Horacego, Wergiljusza i Stacjusza. Zm. r. 1507. Tomista. Dzieła: „Compendium metaphisicae... Krak. 1503, „Theoremata... Krak. 1507.

Wiszniewski: Histor. liter. III, 207—211. — Morawski: Histor. Uniw. Jagiell. II, 84—85.

12. MICHAŁ Z WROCŁAWIA.

Ślązak. Ur. się w połowie w. XV. Bakałarzem w Krakowie r. 1481; magistrem 1488. Następnie wykłada Arystotelesa i Alberta W., gramatykę, retorykę, astronomję i matematykę. Dziekanem w fakultecie artystów był w l. 1499 i 1505. W r. 1512 profesorem teologji. Zm. w r. 1534.

Okkamista. Odznaczał się równie prawie wszechstronną działalnością naukową, jak Jan z Głogowa. Filolog, djalektyk, teolog, astronom, (astrolog), matematyk.

W gł. swem dziele: „Introductorium dialecticae, quod congestum logicum appellatur", Kraków, 1504 (6 wydań) jest scholastykiem, wyznawcą nauki Okkama.

Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. t. II, 159—160, 317. — Prantl: Geschichte der Logik, (1870) t. IV. — Struve: Hist. logiki jako teoryi poznania w Polsce, 1911.

13. MICHAŁ Z BYSTRZYKOWA *(Parisiensis).*

M. Twaróg z B. Ur. w połowie XV w. Kształcił się w akad. Krak. (od 1468), w uniw. paryskim, gdzie uzyskał stopień magistra i w Ingolsztadzie (1478); poczem wrócił do kraju i wykładał w akademji krakowskiej, od r. 1485, filozofję Arystotelesa, logikę Piotra Hiszpana i Cycerona, w duchu filozofji Dunsa Skota. Po r. 1504 udaje się ponownie do Paryża, gdzie uzyskuje doktorat teologji. W l. 1495 i 1501 był dziekanem wydziału filozoficznego. Pod koniec swej działalności profesorskiej wykładał na wydziale teologicznym. W l. 1513 i 1514 piastował rektorat w akademji. Zm. w r. 1520. Skotysta. Pierwszy krzewił naukę Dunsa Skota w akademji krakowskiej. „Jest to najczynniejszy scholastyk uniwersytetu; przynajmniej najgorętszy tej filozofji średniowiecznej krzewiciel i wyznawca" (Moraw.). Najwybitniejszy skotysta krakowski.

Wyd. „Quaestiones in tractatus parvorum logicalium Petri Hispani..." (Crac. 1507) (2 wyd. 1512). Inne jego dzieła wyd. uczeń jego Jan ze Stobnicy.

Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. II, 85—88, i indziej. — Prantl: Gesch. der Logik, t. IV. — Struve: Hist. logiki.. — Ks. K. Michalski: Michał z Bystrzykowa i Jan ze Stobnicy jako przedstawiciele skotyzmu w Polsce. *Arch. Kom. do badań hist. filoz. w Polsce* I. 1915. — St. Kot: Michał Twaróg z Bystrzykowa i Jan Schilling. Tamże II.

14. JAN ZE STOBNICY.

Pochodził z Sandomierskiego. Kształcił się (od r. 1490) w akademji krakowskiej; był uczniem Michała z Bystrzykowa. W r. 1404 bakałarzem; w r. 1498 magistrem. Po śmierci Jana z Głogowa został profesorem filozofji w akad. krak. (do r. 1514). W końcu wstąpił do zakonu bernardynów w Krakowie. Skotysta. Zm. w r. 1518. (Wedł. Ż. Paulego

zm. w Poznaniu 10 lutego 1519). Wiadomość, podana przez Starowolskiego, że był pierwszym rektorem Lubranscianum, jest mylna.

1) „De predicationibus abstractorum...“ (7 stronicowe pisemko). B. r. i m., prawdop. w 1505 lub 1506.

2) „Introductio in doctrinam doctoris subtilis...“ Kraków, 1508; 2 wyd. 1512; 3. 1515; 4. 1519. (Mylnie przypisywana Janowi z Komorowa.

3) „Generalis doctrina de modis significandi grammaticalibus...“ Kraków, 1515.

4) „Leonardi Aretini in moralem disciplinam introductio...“ Kraków, 1511; 2 wyd. 1515; 3-cie, Krak. 1517.

5) „Parvulus Philosophiae naturalis...“ Kraków, 1507. 2 wyd. t. 1513; 3-cie, Bazylea 1516; 4-te, Kraków 1517.

6) „Introductio in Ptolomaei cosmographiam...“ Kraków 1512; 2 wyd. t. 1519; 3 wyd. Wiedeń ok. 1519; 4 wyd. Kraków 1531. Wyd. nadto żywoty Chrystusa i św. Anny.

Wiszniewski: Hist. liter. III, 200—205, IV, 104—106, 125, i indziej. — Morawski: Hist Uniw. Jagiell. II, 88—89, i indziej. — Bujak: Geografja na uniw. Jagiell. do poł. XVI w. (w jego „Studjach geogr.-histor.“ 1925). — Ks. K. Michalski p. wyżej.

15. MIKOŁAJ Z KWIDZYNA *(Abstemius).*

M. Wodka z Kwidzyna ur. się w Kwidzynie (Marienwerder) ok. 1442 r., z o. Grzegorza, mieszczanina; kształcił się od 1462 w uniwersytecie krakowskim, który opuścił około 1467 i udał się na studja zagranicę: nasamprzód być może w Preszburgu, w Akademji Istropolitańskiej na Węgrzech, gdzie otrzymał stopień magistra, następnie, jak się zdaje, od r. 1475 — w Bolonji, gdzie w r. 1479 był profesorem astronomji; tu ok. 1484 dr. medycyny. W 1482 osiadł w Poznaniu; ok. 1490 przeniósł się do Włocławka, jako nadworny lekarz biskupa Piotra z Bnina, następnie kanonik-medyk. Od r. 1488 był w bliskich stosunkach z Kallimachem. Tu zetknął się z 17-letnim Kopernikiem i stał się jego pierwszym w astronomji instruktorem. Zmarł pod koniec r. 1494 w Włocławku. Lekarz i astronom. Był autorem kilku pisemek, które tylko w części nas doszły. („Calendarium cyclicum“ z r. 1464, „Stellarum fata anni 1477“, „Canones tabularum resolutarum“ z ok. 1480, oraz prognostyki). Urywki z tych pism podaje Birkenmajer w dodatkach do swej rozprawy o Mik. z Kwidz.

L. A. Birkenmajer: Mikołaj Wodka z Kwidzyna, zwany *Abstemius*, lekarz i astronom polski XV-go stulecia. *Roczniki Tow. Nauk. w Toruniu.* Rocznik 33. 1926.

16. WOJCIECH Z BRUDZEWA.

(Domniemany przydomek Wojciecha — Blar jest tylko skróceniem wyrazu baccalaureus). Ur. w r. 1446 w Wielkopolsce. Kształcił się w uniw. krak. na wydz. artyst. w l. 1468—1474, poczem wykładał na uniw. od r. 1476 matematykę, astronomję i objaśniał Arystotelesa. W r. 1490 bakałarzem teologji. W r. 1494 sekretarzem w. ks. litew. Aleksandra. Zm. w kwietniu r. 1495, w Wilnie. (Data śmierci, podana przez Zeissberga, 4 maja 1493 r., podobno mylna). Znakomity astronom.

„Commentaria utilissima in theoricis planetarum". Medjolan, 1495.

Nowe wyd. p. t. „Commentariolum super theoricas novas planetarum .." Kraków, 1900. (Wyd. Birkenmajera).

List do Celtesa z r. 1492 w *Eos*. 1911, str. 203.

Birkenmajer: we wstępie do „Commentarii in theor." (Kraków, 1900). — Morawski. Hist Uniw. Jagiell. II, 311—313, i indziej. — Art. bezim.: Brudzewski Wojciech. *Enc. Wych.* II. — Zeissberg: Dziejopisarstwo polsk. wiek. średn. II, 271—275. — Fritz: List Brudzewskiego do Celtisa. *Eos*. 1911.

17. MARCIN Z ŻÓRAWICY *(Marcin Król z Przemyśla, Martinus Rex).*

Ur. się ok. r. 1422 w Żórawicy pod Przemyślem. W l. 1438—1444 kształcił się w akademji krakowskiej; w 1445 magistrem artium. Następnie studjował w uniwers. w Pradze, Lipsku, Padwie i Bolonji. W l. 1448—1449 wykładał w Bononji astronomję; tu został w r 1449 dr. med. Potem przebywał na Węgrzech, na dworze biskupa Jana Viteza w Waradynie, razem z Grzegorzem z Sanoka. Z końcem r. 1449 lub na początku r. 1450 wraca do Krakowa; tu zostaje profesorem akademji. Zm. ok. r. 1460. Był nawpół humanistą.

Dzieła jego nie wydane: a) „Algorismus minutiorum" (Arytmetyka liczb ułamkowych), napis. w r. 1445.

b) „Summa super Tabulas Alfonsi".

c) „Opus de geometria".

d) „Canones super Calendarium" w r. 1456 (reforma kalendarza).

Wydawał „Judicia" (t. j. kalendarze) astrologiczne.

Jego „Geometrja praktyczna czyli traktat sztuki mierniczej" (Geometriae practicae seu Artis mensurationum tractatus). Warsz., 1895. Wydał Birkenmajer (tekst. łac. z przekł. pol.).

Birkenmajer: W rozdz. III pracy o Marcinie Bylicy z Olkusza. 1893. — Birkenmajer: Marcina Króla z Przemyśla „Geometrja praktyczna". Warsz. 1895. — Mo-

KAWSKI: Hist. Uniw. Jagiell. I, 399—407 i II, 297—298. — Ks. FIJAŁEK: Polonia apud Italos scholastica. Krak. 1900.

18. MARCIN BYLICA Z OLKUSZA *(Marcin z Olkusza, Starszy).*

Ur. się prawdop. w r. 1434 w Olkuszu, z o. Jana, rurmistrza (dozorcy wodociągów) pochodzenia mieszczańskiego. Uczył się pierwotnie prawdop. w szkole parafjalnej w Olkuszu. W l. 1452—1456 kształcił się w akademji krakowskiej; w r. 1456 bakałarzem; w r. 1459 (czy 1460) magistrem. (Był uczniem Marcina z Żórawicy). Jako bakałarz, później jako magister, wykładał na wydziale artium. Z Krakowa udał się do Włoch. W Padwie zaprzyjaźnił się z Regiomontanem (1463). W r. 1463—1464 był profesorem astrologji w Bolonji. W r. 1464 w Rzymie był konklawistą kardynała Pietro Barbo, biorącego udział w wyborze nowego papieża, po śmierci Piusa II i obranego papieżem pod imieniem Pawła II. W r. 1467 został profes. nowozałożonej przez Macieja Korwina w Preszburgu akademji węgierskiej (Academia Istropolitana); po jej upadku, prof. akademji w Budzie (po 1476). Był jednocześnie nadwornym astrologiem i doktorem króla Macieja Korwina. (Był dr. med. i teol.). W r. 1479 proboszczem w Budzie. Pod koniec życia protonotarjuszem Stolicy Apostolskiej. Zm. prawdop. w r. 1493.

Dzieł jego nie odszukano.

List jego do brata Stanisława (w jęz. łaciń.) podaje Wiszniewski w „Hist. liter." IV, 162—4.

BIRKENMAJER: Marcin Bylica z Olkusza. *Rozpr. wydz. matem.-przyrodn. Akad. Um.* XXV (1893). — MORAWSKI: Hist. Uniw. Jagiell., II, 304—311. — KARLIŃSKI: Rys dziejów obserwatorjum astronomicznego uniw. krakowskiego. Kraków, 1864.

19. MARCIN BIEM Z OLKUSZA *(Marcin z Olkusza, „Młodszy").*

Syn Marcina, mieszczanina olkuskiego. Zapisał się na uniw. kraw. w r. 1486; w r. 1491 magistrem. Dr. teol. i prof. od 1517 r., 9 krotny w l. 1522—36 i wicekanclerz uniwersytetu w l. 1538—1540. Krewny Marcina Bylicy z Olkusza „Starszego". Zm. w r. 1540.

Autor projektu reformy kalendarza juljańskiego, wypracowanego przezeń z polecenia Akademji na koncyljum Lateraneńskie w r. 1515: „Nova Calendarii Romani reformatio". (Rękop. w bibl. Jagiell. i w bibl. Watyk.).

Zob. MORAWSKI: Hist. Uniw. Jagiell. II, 315 (notatka). — WISZNIEWSKI: Hist. liter. IX, 512—513. — FIJAŁEK: Studja do dziejów uniw. krak. (str. 18) (notatka).

20. ANDRZEJ Z KOKORZYNA.

Syn Wisława z Kokorzyna (pod Kościanem, w dyjecezji poznań.). Kształcił się w uniw. praskim (1399 bakałarz), nast. w uniw. krakowskim. Był trzykrotnie rektorem w l. 1408, 1426 i 1429. W r. 1417 posłował z misją od Wład. Jagiełły na sobór konstancjeński. Od r. 1426 prof. teologji. W r. 1428 archidjakonem krakowskim. W 1424 kanclerzem królowej Zofji, żony Jagiełły. Zm. ok. r. 1435. Był scholastykiem - dyjalektykiem tomistą.

Fijałek wydruk. z rękop. Ossol. wstęp z niedokończonego dzieła „Speculum sacerdotum“ (pokrewnego „Sacramentale“ Mikołaja z Błonia); przed nim ogł. wstęp Ulanowski w *Script. rerum Polon.* XIII, 218; a przed nim Wiszniewski, część wstępu w Hist. liter. V, 14 n., ale niedokładnie; (obaj z rękop. Jagiell.).

Traktat o Komunji pod dwiema postaciami, przeciwko husytom, w rękop. bibl. Jagiell. i Watyk. Ottob.

Dzieło „Historia ecclesiastica sui temporis“, o którem wspomina Janocki (Janociana III, 182) zaginęło. Wedł. Fijałka dziejopisem nie był.

Fijałek: Studja do dziejów uniw. krak., str. 121 — 130. — Morawski: Hist. uniw. Jagiell. I, str. 280 — 282, i indziej — K. Kolbuszewski: Ruchy husyckie w Polsce. *Ref. w Polsce.* I.

21 MIKOŁAJ Z BŁONIA *(Pszczółka).*

Kanonista i kaznodzieja z pierw. pol. XV w. Ur. się prawdop. w Błoniu, na Mazowszu, z ojca Falisława (kiedy, niewiadomo). W r. 1414 zapisał się na uniw. krakowski; był uczniem Stanisława ze Skarbimierza i Pawła Włodkowica. W 1415 bakałarzem in artibus; w 1421 mistrzem; kiedy został „doctor decretorum“ niewiadomo. Był czas jakiś prawdop. profesorem w akademji krak. Ok. 1422—1427 był kapelanem królewskim; w tym też czasie został proboszczem w Charłupji mniejszej (w archidyjec. gnieźn.). Po konsekracji podkanclerzego Stanisława Ciołka (w którego kancelarji pracował niegdyś) na biskupa poznańskiego w r. 1428, został kapelanem biskupa. Prawdop. towarzyszył mu na sobór bazylejski. Na pocz. r. 1429 przeniósł się do Poznania. Pod koniec życia został proboszczem w Czersku, gdzie prawdop. spędził ostatnie lata życia. Był członkiem kapituły płockiej i kanonikiem kolegjaty warsz. Data śmierci nie jest znana.

Gł. dz.: a) „Tractatus sacerdotalis de sacramentis, deque divinis officiis et eorum administrationibus“. Strasburg, 1476 (napis. w r. 1430).

W w. XV i XVI wyszło kilkadziesiąt wydań w Strasburgu, Krakowie, Paryżu, Wenecji i Lugdunie. (Rękop., różniące się od druku, m. in. w bibl. Jag. i indziej; (tyt. w rękop. „Sacramentale").

b) „Sermones de tempore et de sanctis..." Strasburg, 1484. 2 wyd. t. 1491; 3. 1494—5; 4. 1498 (nast. zob. u Estr. t. XIII).

Fragment polskiego kazania ogł. Maciejowski w Dod. do „Piśm. pol.", str. 102—106.

Maciejowski: Piśm. pol. I, 344 — 5 i Dod. 102 — 106. — Mecherzyński: Hist. wym. I, 185 — 188. — Ulanowski: Mikołaj z Błonia, kanonista polski z pierwszej połowy XV w. *Rozpr. wydz. hist. filoz. Akad. Um.* t. XXIII. Kraków, 1888. — Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. I, 247 — 250, i indziej.

22. HIERONIM Z PRAGI *(Johannes Silvanus).*

Zwany „Mniszkiem". Czech z rodu. Syn Wojciecha. Kształcił się w uniw. praskim, gdzie otrzymał stop. dr. dekretów; był tu czas jakiś prof. teolog. Jednocześnie wstąpił do zakonu premonstratensów (norbertanów). Ok. r. 1394 przybył do Polski. Został spowiednikiem i kaznodzieją Wład. Jagiełły i misjonarzem na Litwie i Żmudzi. Był, jak przypuszcza Fijałek, przelotnie prof. teol. w akad. krak. W r. 1410 opatem norbertanów w Nowym Sączu. W r. 1413 opuścił Polskę i udał się do Włoch, gdzie wstąpił do kamedułów. W r. 1433 był w Polsce jako legat soboru bazylejskiego. Zm. 17 lipca 1440 r. w Wenecji. (Nie należy go mieszać ze współczesnym Hieronimem z Pragi, husytą, który również w Polsce czas jakiś przebywał, a później (1416) zginął na stosie. Zob. Morawski, Hist. Uniw. Jag. I, 264).

Kazania jego i traktaty antyhusyckie wyd. w „Annales Camaldulenses" t. IX. Wenecja 1763).

Trzy zbiory jego kazań, napisanych przeważnie w Polsce, przechowują się w odpisach w kilku bibliotekach: kapituln. krak., publ. petersb., uniw. wrocł. i inn. Są to:

a) „Linea salutis" (z r. 1405).

b) „Exemplar salutis" (z r. 1409).

c) „Quadragena salutis" (z r. 1436).

Brückner: Kazania średniowieczne. *Bibl. Warsz.* 1892, I. — Brückner: Kaz. średniowieczne, II, 39 i n. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XXIV, 355 i n. — J. Bidlo: Cešti emigranti v Polsku v dobu husitské. *Časopis. Mus. Kral. Česk.* t. LXIX. 1895. Fijałek: Mistrz Jakub z Parad. I, 145 — 6, i indziej. — Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. I, 58 — 59. — Brückner: Liter. relig. w Polsce średniow. I, 23 — 37. — B. Vydra: Polská středověká literatura kazatelská... Praga. 1928. Str. 97 — 111.

23. PIOTR Z MIŁOSŁAWIA.

Zakonnik, jak się zdaje franciszkanin. Szczegóły życia nieznane. Jest autorem kazań niedzielnych i świętalnych, spisanych ok. połowy w. XV-go, przechowanych w kilku odpisach w bibl. publ. petersburskiej i w bibl. częstochowskiej.

Autorstwo ich przypisywano dawniej mylnie Janowi ze Słupcy, który był tylko ich kopistą.

Brückner: Kazania średniow. III, 19 (133) i n. i 82 (196) i n.

24. MACIEJ Z RACIĄŻA.

Syn Andrzeja. Uczył się prawdop. w szkole katedr. kujawskiej (we Włocławku). W r. 1420 wstąpił do akad. krak. W 1423 bakałarzem, w 1432 magistrem, poczem studjuje prawo kanon. Dr. dekretów. W r. 1441 kanonikiem kujawskim. W r. 1461 posłuje od Kazimierza Jagiell. do Rzymu, do papieża Piusa II. Zm. ok. r. 1484 (wedł. Brücknera, w r. 1483).

Jana Kazania niedzielne w rękop. bibl. publ. petersburskiej. Być może Maciej z Raciąża jest tym „mistrzem Maciejem", (jak przypuszcza Brückner), który ułożył pieśń „Mocne Boskie tajemności" (zob. niżej).

Brückner: Kaz. świeczne III, str. 10 (124) — 16 (130). — Karbowiak: Szkoła katedralna kujawska w wiekach średnich. *Kwart. histor.* 1898. — Morawski: Hist. Uniw. Jag., II, str. 50 — 51.

25. *MODLITEWNIK WŁADYSŁAWA WARNEŃCZYKA.*

Przechowuje się w bibljotece Bodlejańskiej w Oksfordzie. Jest to księga zaklęć magicznych, aby król mógł mieć wizję w kryształe, przeszłości, teraźniejszości i przyszłości i tą drogą mógł przeniknąć wszystkie tajemnice w wszechświecie. „Pomnik ten jest jedynym w całej literaturze europejskiej zabytkiem tego rodzaju". Według Ganszyńca, autorem księgi krystalomantycznej był Niemiec. „Modlitewnik" wydali L Bernacki, R. Ganszyniec i Wł. Podlacha p. t. „Modlitewnik Władysława Warneńczyka". Lwów 1928. (Dodane podobizny rękopisu i minjatur).

St. Michalski: Biblioteka Bodlejańska w Oksfordzie. *Przegl. Bibliot.* II, 1909. — R. Ganszyniec: O Modlitewniku Warneńczyka (wstęp do wydania).

26. JAN DĄBRÓWKA,

Właść. Jan z Dąbrówki, syn Jakuba. Kształcił się w akad. krakowskiej; bakałarzem 1421; magistrem 1427. W l. 1430 — 1440 odbył

studja prawnicze i został dr. dekretów; nast. studjował teologję i został dr. teol. 1447 i prof. Od r. 1446 — 72 kilkakrotnie rektorem akad. krak. Kanonik św. Florjana. Wicekanclerz uniw. krak. w l. 1458—1465. Mistrz Grzegorza z Sanoka. Kanonik krakowski. Zm. 11 stycznia r. 1472, w Krakowie. Komentator Kadłubka.

Zachowały się po nim komentarze scholastyczne do różnych autorów. Komentarze Dąbrówki do kroniki Kadłubka w dobromilskiem wyd. kroniki i w lipskiem wyd. Długosza.

Zeissberg: Dziejopis. pol. w. średn. I, 231 — 2, i indziej. — Morawski: Hist. Uniw. Jag. I, 424 — 428. — Fijałek: Studja do dziejów uniw. krak., str. 13.

27. JAN Z DOBCZYC.

Pochodził z Dobczyc (w obwodzie bocheńskim). Był magistrem artium paryskim. Ok. r. 1476 wykładał na wydz. prawnym uniw. krak. sztukę pamięciową. Później został bernardynem. Zm. w pocz. r. 1507 (wedł. Janockiego). Morawski zwie go mylnie Antonim z Radomska.

Ogł. „Opusculum de arte memorativa". Krak., 1504. (Mnemonika).

Janociana II. — Wiszniewski: Hist. liter. pol. III, 211 — 212. — J. Przyborowski: Dobczycki Jan. *Enc. Wych.* III. — Monum. Pol. Hist. V; 256. — Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. II, 69 i 162. — Zob. też: Pilat. I, cz. 2, str. 166.

28. JAKUB SYN PARKOSZA *(Parkosz)*.

Pochodził z Żórawicy (wojew. sandom.). Kształcił się w akad. krakowskiej; w 1422 bakałarzem; w 1427 magistrem artium, dr. dekretów; trzykrotnie, w l. 1439, 1440 i 1441 rektorem akademji. Kanonik krakowski, rektor kościoła na Skałce. Data śmierci nieznana. Najdawniejszy gramatyk polski.

Jest autorem traktatu w jęz. łac., napis. ok. r. 1445, w którym, idąc za wzorem Husa (1411), podał projekt reformy grafiki polskiej; reforma Parkosza nie przyjęła się. Parkosz świadczy, że za jego czasów istniał jeszcze iloczas w języku polskim; czemu przeczy Brückner, wbrew twierdzeniu Łosia.

Traktat Parkosza wyd. z rękop. po raz pierwszy Bandtke, p. t. „Jacobi Parcossii de Żórawice antiquissimus de ortographia polonica libellus". Poznań, 1830. Wydanie niedokładne. Krytycznie wyd. Łoś w *Materjałach i pracach Komisji językowej Akad. Um.* t. II i w odb. (Krak., 1907) p. t. „Jakuba syna Parkoszowego traktat o ortografji polskiej". Podobiznę „obiecada", czyli abecadła wierszem polskim ułożonego, podaje Maciejowski w Dod. do „Piśm. pol.", str. 95 — 98;

w transkrypcji Łoś w *Języku polskim* z r. 1913. Ciekawy wstęp do traktatu, napisany przez bezimiennego autora, podał w przekł. polskim Łoś w *Jęz. pol.* z r. 1913.

Wisłocki: Nauka języka polskiego w szkołach polskich przed Kopczyńskim. Lwów, 1868. (Odb. z *Sprawozd. gimn. Franc. Józefa weLwowie*). — Kałużniacki: Historische Uebersicht der Graphik u. der Ortographie der Polen. Wien. 1882. (Odb. z *Sitzungsberichte.* Wiedeń. Akad. Um. 1881) — Łoś: we wstępie do krytycznego wydania traktatu. — Brückner: Traktat Parkoszów ortograficzny. *Prace Filol.* VI, 1908 — Łoś: Najdawniejszy traktat o ortografji polskiej *Język polski*, 1913. — Łoś: Dawne głosy o języku polskim. *Język polski*, 1913. — Łoś; Przegląd język. zabytków staropol. Kraków, 1915, str. 124 — 128. (Pocz. piśm. pol. s. 99—103).

29. ANZELM POLAK.

Bernardyn. Opisał podróż swoją do Ziemi Św. i Jerozolimę, gdzie bawił w l. 1507 i 1508, jako penitencjarjusz przy kościele Grobu Świętego. Opis ten wydruk. Jan ze Stobnicy przy dziele „Introductio in Ptolomei Cosmographiam" (Krak. 1512).

Przekład polski, p. t. Chorografja albo topografja... Ziemi Świętej, Andrzeja Rymszy, wyszedł w Wilnie w r. 1595. Następne dwa wyd. p. t. „Peregrynacja prawdziwego opisania Ziemi Świętej..." w Warszawie, w 1696 i 1698. (5 wyd. w Supraślu, 1725).

Wiszniewski: Hist. liter. IV, 100 — 102. — Chmielowski: w *W. Enc. ilustr.* — Bujak: Najstarszy opis Ziemi Świętej polskiego pochodzenia. *Wiadom. numizm.-arch.* 1900 (i w jego „Studjach geograf.-histor." Krak. 1925).

30. JAN STANKO.

Wybitny przyrodnik 2-ej poł. w. XV. Ślązak. Dr. med. W r. 1470 przybył do Krakowa i został lekarzem kapituły krak. Kanonik krakowski, lekarz królewski. Jest autorem znakomitego słownika lekarskiego, p. n. „Antibolomenum" z r. 1472. Wydruk. go Rostafiński z rękopisu bibl. kapituln. krak. w „Symbola ad historiam naturalem medii aevi". Kraków, 1900.

Rostafiński: Symbola ad historiam naturalem medii aevi. Kraków, 1900. Cz. I, str. 37 — 50. — Brückner: Przyczynki do dziejów języka polskiego. Ser. 4-ta. (Krak. 1915). *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. LIV. Str. 305 — 306.

31. ADAM POLAK *(Adamus Polonus).*

(Przezywany różnie: Adamus de Bochyn, Adam z Bochyni, Adam z Bochinu, Adam z Bochni, „Adam Bochyń"). Pochodził (jak sądzi

K. Morawski) z Bochenia pod Łowiczem. Syn Grzegorza. W r. 1486 wpisał się na uniwers. krakowski; w r. 1488 bakałarzem, w 1492 magistrem. Studja lekarskie odbył zagranicą. Dr. fil. i med., prof. i przez r. 1510—11 rektor akademji krakowskiej. Zm. ok. 1514. Lekarz nadworny Zygmunta I. Jest autorem alegorycznego djalogu łaciń. o sporze 4 stanów: małżeńskiego, bezżennego, kapłańskiego i zakonnego, p. t. „Dialogus... de quattuor statuum ob assequendam immortalitatem contentione". B. m. i r. (ok. 1508, wedł. Estr., po r. 1508, wedł. Rubcz.; druk. prawdop. u Hallera). Wyd. go Rubczyński w t. I, *Arch. Kom. do bad. hist. filoz. w Polsce* (1917). Jest nadto autorem „Judicium de scientiis ad Mag. Joann. Stobnicensem". Kraków, 1515. (Enc. Orgelbr. I przypisuje mu nadto, mylnie jak się zdaje, autorstwo djalogów: „Ulyssis prudentia". 1516 i „Judicium Paridis". 1522).

J. Majer: w Enc. Orgelbr. III, pod „z Bochina Adam". — Chomętowski: Dzieje teatru pol. Str. 23 — 24. — Brückner: Dzieje liter. I, 69, wyd. 3, I, 75. — K. Morawski: Hist. uniw. Jagiell. II, 123 — 4. — Hahn: Literatura dramat. w Polsce XVI w. Str. 59. — Rubczyński: Łowiczanina Rozmowy pretendentów do nieśmiertelności, jako zabytek platonizującego naturalizmu z początków XVI w. *Arch. Kom. do badań hist. filoz. w Polsce.* I, 2, (1917).

32. *T. zw. literatura kancelaryjna.*

„Retorykę" po łacinie MARCINA Z MIEDZERZECZA (wielkopolanina), z listami pap. Marcina V, Władysława Jagiełły i ces. Zygmunta w sprawach husyckich, ogł. częściowo, z ustępami polskimi, L. Malinowski w rozpr. „Zabytki jęz. polskiego w rękopisie N. 2503 Bibl. Uniw. Jagiell. w Krakowie" (*Prace filol.* I) z rękop. uniw. Jagiell. z pocz. XV w. Inny wykład retoryki, profesora akad. krak., notarjusza królewskiej kancelarji, z 1-ej poł. XV w. wyd. Ulanowski w t. X *Starodawnych prawa pol. pomn.* (Przez *retorykę* rozumiano w wiekach średnich nie sztukę mówienia, ale sztukę pisania listów i aktów prawnych). W Retoryce Marcina z Miedzerzecza znajduje się list miłosny po polsku, o którym niżej. Do okazów literatury kancelaryjnej należą i utwory wierszowane, pisane niejako na marginesie aktów kancelaryjnych: satyry, paszkwile, listy miłosne i t. p. Zob. niżej rozdz. „Poezja łacińska średniowieczna". Do zabytków „literatury kancelaryjnej" należą też utwory Stanisława Ciołka. (Zob. niżej).

(O „literaturze kancelaryjnej" zob. T. Tyc: Z dziejów kultury w Polsce średniowiecznej. Poznań 1925).

POEZJA ŁACIŃSKA ŚREDNIOW. (NIEHUMANISTYCZNA).

Wiersze łacińskie średniowieczne pisane są zwykle leoninami, czyli są rymowane.

1. Gallus, kronikarz, XII w., ułożył 6 wierszy leoninami, które wplótł do swojej kroniki. (p. wyżej pod Gallus).

2. Wiersze rymowane wplata również w swej kronice Kadłubek.

3. Pieśni o św. Stanisławie. Z XIII w. Kilkanaście pieśni, napisanych leoninami, zachowanych, wraz z nutami, w dwu rękopisach pergaminowych w bibl. nadwornej w Wiedniu, niektóre w bibl. Jagiell. i Ossol. Wyd. W. Kętrzyński w *Mon. pol. histor.* t. IV, str. 355 — 362.

4. Pieśń o Albercie, wójcie krakowskim. („De quodam advocato Cracoviensi Alberto"). Ułożona w w. XIV przez jakiegoś Czecha, przeciwko Albertowi, wójtowi krak., który podniósł przeciw Łokietkowi bunt w r. 1311. Napisana leoninami.

Wyd. po raz pierwszy z rękop. wrocławskiego w *Miscellanea Cracoviensia* z r. 1815. Przekład polski ścisły podał Bobrzyński w studjum: „Bunt wójta krakowskiego Alberta". *Bibl. Warsz.* 1877, III. Przekład poetycki dał Syrokomla w swoich „Dziejach literatury w Polsce".

5. Wiersz o Świętopietrzu. *Mon. pol. histor.* III, 288 — 9.

6. „Antipocras". Poemat z 2 poł. XIII w. Autorem MIKOŁAJ POLAK *(Nicolaus de Polonia)*. Dominikanin krakowski. Był z pochodz. Niemcem. Kształcił się w uniw. w Montpellier. Lekarz nadworny Leszka Czarnego i Gryfiny. „Antipocras" to pamflet przeciwko lekarzom, napis. w 427 leoninach, w Krakowie. Wyd. K. Sudhoff w *Archiv. f. Gesch. d. Medizin.* IV. 1915 i H. Diels w *Sitzungsberichte* Akademji Berliń. z r. 1916. Najlepsze wyd. R. Ganszyńca (Poznań, 1920).

H. Diels: Ueber die Schrift Antipocras des Nicolaus von Polen. *Sitzungsberichte* Akad. Berlin. 1916. — T. Sinko: Nowoodkryty polski lekarz z XIV w. *Czas.* 1917, nr. 166. — Brückner: Antipokras. Zabytek XIII w. *Pam. Liter.* 1918. — Witkowski: Lekarz Mikołaj z Polski. Kraków. 1919. (*Rozpr. wydz. filol Ak. Um.* t. 58, nr. 4. — R. Ganszyniec: Brata Mikołaja z Polski prace lekarskie. Wyd. R. G. Poznań. 1920. (*Prace naukowe uniwers. Poznańsk.*).

7. „Antigameratus". Poemat z pocz. XIV w. składający się z 430 leoninów, napisany w l. 1320 — 1330 przez FROWINUSA (Frohwein), kanonika krakowskiego. Utwór zawiera nauki moralne po-

łączone z przepisami gramatycznemi. Liczne rękopisy w bibl. niemieckich: wrocławskiej, erfurckiej, monachijskiej i innych; jeden w bibliotece Jagielońskiej w Krakowie. Zob. W. Schum'a „Beschreibendes Verzeichniss der Amplonianischen Handschriftensammlung zu Erfurt". Berlin, 1887. Pierwodruk wyszedł na pocz. XVI w.

Brückner: „Średniow. poezja łaciń. w Polsce". *Rozpr. wydz. filoz. Ak. Um.* t. XVI, str. 308 — 312 i 364. — T. Tyc: Na marginesie „Antigamerata" („Studja staropol." 1928).

8. MAREK Z OPATOWCA. Jest autorem wierszowanego traktatu o wierszowaniu (prozodji i metryce), p. t. „Metrificale", w 79 dystychach (158 w.), który jest naśladowaniem cz. III prozodji z „Doctrinale" Aleksandra de Villa Dei.

Wyd. z rękop. 1 poł. XV w. bibl. publ. w Petersburgu A. Brückw „Średniow. poezji łaciń. w Polsce".

Brückner: „Średniowieczna poezja łacińska w Polsce". *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XVI, 1892, str. 314 — 319. (Por. Brückner: Dzieje liter. I, 39).

9. MISTRZ MIKOŁAJ Z POZNANIA. Jest autorem dwu poematów, napisanych w w. XIV lub na pocz. XV w., w leoninach: a) „Tractatus de his malis, quae aguntur in hoc mundo" (O złościach tego świata) w ok. 250 wierszach; b) „De vita s. moribus curiotarum" (O życiu dworskim); utwór ten był podobno tłumaczony na język polski w w. XVI.

Wyjątki z obu ogłosił z rękopisu bibl. Jagiell. Brückner w „Średniow. poezji łac. w Polsce" III; w całości R. Ganszyniec.

Brückner: „Średniowieczna poezja łacińska w Polsce". Cz. III. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXIII (1894), str. 284—289. Por. Brückner: Dzieje liter. I, 39, wyd. 3, s. 43. — R. Ganszyniec: Polonolatina. *Pam. Liter.* 1926 i 1927.

10. Wiersz o bitwie pod Grunwaldem, nieznanego autora, w leonitach. Ogł. z rękop. tajnego archiwum w Królewcu wraz z przekładem polskim, T. Narbut w Athenaeum z r. 1845, II. Przedtym wydruk. ten wiersz z rękop. bibl. Jagiell., w niezupełnym tekście, Wiszniewski w Histor. liter. III, 365—366. Przekł. polsk. przedruk. w t. IV „Złotej Przędzy". Tekst z rękop. Kórnickiego ogł. Strehlke w *Script rerum prussic.* III, mylnie przypisując autorstwo Mikołajowi z Błonia.

11. Dwa wiersze (poematy) o klęsce Warneńskiej, napisane przez nieznanego autora po r. 1444; pierwszy w 71 dystychach,

drugi w 92 leoninach. Ogł. z rękop. bibl. Jagiell. i bibl. Czartor. Zeissberg w *Zeitschrift für österreichische Gymnasien.* 1871.

Zeissberg: Erinnerungen an die Schlacht bei Warna. *Zeitschr. f. die österr. Gimn.* 1871. — Zeissberg: Dziejopisarstwo wiek. średn. I, 245. — Brückner: Średn. poezja łaciń. w Polsce. *Rozpr. wydz filol. Akad. Um.* XVI, 363. — Bruchnalski w *Enc. Ak. Um.* XXI, s. 58. — R. Ganszyniec: Polonolatina III. *Pam. Liter.* 1925.

12. Przypisywano dawniej św. Kazimierzowi (ur. 1458, zm. 1484) autorstwo hymnu łaciń. *Omni die, dic Mariae*". Wedł. Al. Przeździeckiego autorem tego hymnu nie jest św. Kazimierz, lecz św. Bernard Klarawalleński; wedł. innych — św. Anzelm Kanterburyjski. Przełożyli hymn na jęz. polski, m. in. Stanisław Grochowski (1607), Bohdan Zaleski i Wł. Syrokomla. Przekład w 8 językach wyd. D. Mettenleiter: „Hymnus S. Casimiri ad Beatam Mariam Virginem Dei param multiplici lingua nunc primo impressus, ... (Ratysbona 1836).

Przeździecki: Modlitwa św. Kazimierza Jagiellończyka do Najśw. Panny. Z rękopisów XII, XIV i XV w. i ze źródeł archiwalnych krytycznie wyjaśniona. Kraków, 1867.

13. Anonima z XV w. List do panny: „Epistola ad dominicellam". Wiersz miłosny, pisany w formie listu, leoninami, jak się zdaje w w. XV, przytoczył w wyj. z rękop. bibl. berliń. Brückner w „Średniow. poezja łac." II. *Rozp. wydz. filol. Akad. Um.* XXII, 59. Pisał go, jak przypuszcza Brückner, jakiś żak krakowski, wtrącając do łacińskiego tekstu kilka zwrotów polskich. Tekst łaciński w całości, wraz z przekładem polskim J. Jedlicza, w *Przegl. Warsz.* 1923, stycz. oraz w książce R. Ganszyńca.

R. Ganszyniec: o „Liście do panny". *Przegl. Warsz.* 1923, stycz.—Tenże: Polskie listy miłosne dawnych czasów. Lwów, 1925, str. 56—65. — Brückner: Pierwotny erotyk polski. *Przegl. Współcz.* 1926, maj.

14. STANISŁAW CIOŁEK. Poch. z Mazowsza. Ur. się, jak się zdaje w r. 1382, z ojca Stanisława (czy Andrzeja), wojew. mazowieckiego. (Wiadomość, że się urodził w Żelechowie, w Sandomierskim, wedł. Baden. bezpodstawna). Kształcił się od r. 1392 na wydz. prawnym uniwers. w Pradze, gdzie kolegował z Stanisławem ze Skarbimierza i Pawłem Włodkowicem. Ok. r. 1400 został sekretarzem (notarjuszem) Wład. Jagiełły, który go używał do różnych misji dyplomatycznych. (W r. 1410 posłował z Zb. Oleśnickim do Zygmunta węgier.). W r. 1411 kanonikiem sandomierskim. (W r. 1419 musi opuścić dwór

z powodu paszkwilu na królową Elżbietę). W r. 1420 studjuje w akad. krakowskiej. W r. 1423 podkanclerzym. W r. 1428 biskupem poznańskim. W r. 1434 posłuje wraz z Mikołajem Lasockim na sobór bazylejski. Zm. 10 listop. 1437 r. w Poznaniu. (Wedł. Długosza 18 listop.). Dawniej uważano Ciołka za humanistę Zdaniem T. Tyca, był typowym literatem „kancelaryjnym". (Zob. wyżej: „Literatura kancelaryjna").

a) Satyra prozą, pamflet, a raczej paszkwil na królowę Elżbietę (Granowską), napis, może w czasie 1417–1420, wyd. w *Codex. epist. saec.* XV, t. I, cz. I. str. 47—52. (Pt. Epistola taxans matrimonium Vladislai Regis cum Elisabeth Granowska contractum). Przedtem wydruk. ją niedokł. Wiszniewski w Hist. liter. V, 341—349.

b) „De Rosa" i „De Mayo" (listy róży i maja) na cześć królowej Zofji (Sonki), wydruk. w zbiorze dokumentów, głównie z l. 1422—28, wyd. przez J. Caro pt. „Liber cancellariae Stanislai Ciołek". (Wien. 1871). Autorstwo Ciołka niepewne.

c) „Laus Cracoviae", wiersz wyd. A. Prochaska z rękop. uniw. praskiego w *Codex epistol. Vitoldi*, str. 1057. Tekst na podst. rękop. bibl. Krasiń. wraz z muzyką wyd. H. Opieński w Kwart. muz. 1911 i Z. Jachimecki w Rozpr. Ak. Um. fil., t. 54. (1915). Przedruk. też T. Tyc.

d) „Hymn do Matki Boskiej". Wyd. T. Tyc z rękop. bibl. uniw. w Pradze.

Tyc przypisuje mu nadto dwa hymny panegiryczne: na narodzenie królewiczów Władysława i Kazimierza, wyd. przez Z. Jachimeckiego. Podaje oba w dod. do swej rozprawy o Ciołku.

Listy: a) list do Zb. Oleśnickiego z r. 1428 i b) list do sekretarzy Witolda z r. 1426 w *Codex. epist. Vitoldi;* c) list do króla Władysława III z r. 1437 w *Codex epist. saec.* XV, t. I.

Morawski przypisuje Ciołkowi autorstwo listu królowej Zofji, pis. r. 1427 do Jagiełły *(Cod. ep. Vitoldi*, str. 783); wedł. niego, jeden z najlepszych utworów Ciołka, „list prawdziwie klasyczny" w swoim rodzaju; „wiek XVIII na nic lepszego się nie zdobył".

Poezje Ciołka rozproszone; nie wszystko ogłosz. drukiem; należałoby je zebrać (Morawski, I, 309). J. Bartoszewicz bezpodstawnie przypuszczał (w Hist. liter. i w Enc. Orgelbr.), że C. pisał wiersze po polsku, nie po łacinie, opierając się zapewne na bałamutnym świadectwie Leutschowiusa (w „Antiquitates Poloniae").

Zeissberg: Dziejopis. pol w. średn. I, 234—5. — Caro: Liber Cancellariae Stanislai Ciołek. Wien, 1871. (*Arch. f. öster. Gesch.* 45). — A. Prochaska: Zabiegi

Ciołka o infułę. *Przew. nauk. i liter.* 1883. — MAURER: Stanislaus Ciołek, Vice-Kanzler von Polen u. Bischof von Posen. *Spraw. gimn. real. w Brodach.* 1883 — S. H. BADENI: Stan. Ciołek. *Rozpr. wydz. histor. filoz. Ak. Um* t. 39 1900. — MORAWSKI: Hist Uniw. Jagiell. I, 308—311. — BRÜCKNER: Średniow. poezja łac. w Pol. III, 50 (317). — SINKO: Hist. poezji łac. humanist. w Polsce (*Enc. pol.* Ak. Um. XXI). — T. TYC: Stan. Ciołek a zabytki literackie w formularzach polskich. („Z dziejów kultury w Polsce średniowiecznej". Poznań, 1925).

15. *Dramat liturgiczny.* Na ślad istnienia u nas w Polsce w w. XIII—XV dramatu liturgicznego (officium), z którego na Zachodzie powstały misterja, natrafił Windakiewicz. Odkrył on w archiwum kapituły krakowskiej rękopis z takiem officium, odgrywane w katedrze krakowskiej w w. XIII, pt. „Officium Sepulchri" i ogł. w Rozpr. Ak. Um. wydz. filol., t. 34 (1903) z podobiznami. Z officium kościelnego rozwinęło się u nas widowisko na szerszą skalę t. zw. ludus paschalis, przedstawiane również w kościołach na Wielkanoc, w języku łacińskim. O takiem widowisku średniowiecznem może dać pojęcie zabytek XVI w., pt. Historja o chwalebnem Zmartwychstaniu Pańskiem Mikołaja z Wilkowiecka (zob. niżej).

NEHRING: Początki poezji dramatycznej w Polsce. *Roczn. T.P.N.* Poznań, 1887.— BRÜCKNER: Początki teatru i dramat sredniowieczny. *Bibl. Warsz.* 1894, II—III. — WINDAKIEWICZ: Dramat liturgiczny. Krak. 1903. — BRÜCKNER: Repertuar igrców średniow. *Pam. Liter.* 1928. (Zob. też Pilat I, cz. I, Rozdz. V).

HUMANIŚCI.

1. ZBIGNIEW OLEŚNICKI.

Ur. się w r. 1389 w Siennie (w Oleśnicy?) z o. Jana, sędziego ziemi krakowskiej, i Dobrochny z Rożnowa. Kształcił się najprzód w szkole w Sandomierzu, następ. w akademji krakowskiej (od r. 1406). W r. 1410 został sekretarzem króla Władysława Jagiełły; wziął udział w bitwie pod Grunwaldem. W r. 1423 biskupem krakowskim. W l. 1423—1444 rządził Polską. W r. 1448 kardynałem. Zm. 1 kwietn. 1455 r. w Sandomierzu.

Listy. Kilkadziesiąt listów, do Kazimierza Jagiellończyka, do Eneasza Sylwjusza, do Długosza i innych, wydruk. w *Codex epistol. saec. XV.* List do Eneasza Sylwj. Piccolominiego z r. 1453 poprawnie w „Humanizm i Reformacja" (1927). 2 listy w *Codex epist. Vitoldi* (jeden do pap. Marcina V z 1423). (Część ich ogłosili przedtem: Wiszniewski w Hist. liter. III, 398—423 i IV, 4 i w Pomn. hist. t. IV

(list do Kazim. Jag. w przekł. pol.); L. Vadding w „Annalium trium ordinum", XII; M. Dzieduszycki w monogr. o Ol.; Zeissberg w „Analekten" II).

Mowy. Jedną mowę, do Wład. Jagiełły, przytacza Długosz; mowa sejmowa z r. 1434, podana w *Bibl. Warsz.* 1843, III, 364—369 (po pol).

M. Dzieduszycki: Zbign. Oleśnicki. 2 t. Kraków, 1853—4. — Zeissberg. Das älteste Matrikelbuch der Universität Krakau. Innsbruck, 1872. — Zeissberg: Dziejopis. pol. I, 235—239. — Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. I, 299—467.

2. MIKOŁAJ LASOCKI.

Kanonik krakowski, poseł Wład. Jagiełły do Rzymu w 1426 i 1427; jeden z posłów na sobór bazylejski. Wybitny dyplomata. Był w zażyłych stosunkach z sławnym humanistą włoskim i pedagogiem Guarino. Zm. w r. 1450.

Jego mowę (oratio) do papieża Mikołaja V, mianą w r. 1448, wzywającą do walki z Turkami, wydruk. poprawnie w *Codex epist. saec.* XV (cz. 2, str. 51 — 54); przedtem Wiszniewski wydruk. ją z błędami i mylną datą w Hist. liter, t. III, 390—396. W przekł. pol. podana w *Athenaeum*, 1845. (Przedruk. w t. IV „Złotej Przędzy").

List do Zbig. Oleśnickiego z r. 1448 w *Codex epist. saec.* XV.

Wiszniewski: Hist. liter. pol. III, str. 388—397. — Zeissberg: Dziejopis. pol. w. średn. I, 229—230. — Morawski: Hist. Uniw Jag. I, 305—308 i indziej. — J. Brüstigerowa: Guarino a Polska. *Kwart. histor.* 1925.

3. JAN Z LUDZISKA.

Ur. się na Kujawach. Kształcił się w akad. krak.; tu 1422 magistrem. Później udał się do Włoch na studja medyczne; tu w Padwie w r. 1433 dr. med. Zajmował się także astronomją. W 1440 prof. retoryki w uniw. krak. Wróciwszy do Polski zajaśniał tu swoją wymową przy występach uroczystych uniwersytetu w l. 1440—1447: witał zapewne mową humanistyczną w r. 1440 poselstwo soboru bazylejskiego: przemawiał w r. 1447 do Kazimierza Jagiellończyka w imieniu uniwersytetu. Obok Grzegorza z Sanoka był on jednym z „prekursorów" humanizmu w Polsce. Janowi z Ludziska, wedł. Fijałka, a nie Grzegorzowi z San., należy przyznać wiekopomną chwałę i zasługę, że zakwitła w 1440 (przed poselstw. soboru bazyl.) w uniw. Jagiell. wymowa według wzorów klasycznych Cycerona. „Od niego wyszło to

hasło nowe, bynajmniej zaś nie od Grzegorza Sanoczanina". On pierwszy przeniósł z Włoch do Krakowa humanizm.

Jego m o w y zachowały się; jedna: Mowa na zgromadzeniu uniwersytetu przez Jana z Ludziska jakoby na przyjęcie Kazimierza elekta... [miana w Krakowie w r. 1447] ogł. w *Codex epistol saec.* XV, t. III, 13—16.

Fijałek w „Polonia apud Italos scholastica" miał ogłosić dwie mowy Jana z L.; wyjątki z innych i jedną w całości (s. 240—249) przytoczył Fijałek w „Jak. z Paradyża". I.

Ks. Fijałek: Jakób z Paradyża, I, str. 229 i n. — Morawski: Hist. Uniw. Jag., I, 398, 432 i indziej.

4. GRZEGORZ Z SANOKA.

Poch. z mieszczan. Ur. się na początku XV w. nad Sanem. Uczył się w Krakowie; potem przez lat kilka podróżował po Niemczech. W r. 1428 zapisuje się na uniwers. krakowski.; w r. 1433 bakałarzem; wykłada i objaśnia Bukoliki Wirgiljusza na sposób humanistyczny. Ok. r. 1437 udaje się do Włoch, aby się u papieża Eugienjusza IV wystarać o probostwo w Wieliczce. W pocz. r. 1439 jest w Krakowie z powrotem; w tymże r. 1439 magistrem nauk wyzwol. Ok. r. 1440 proboszczem wielickim. W r. 1440 towarzyszy królowi Władysławowi jako kapelan do Węgier. Po klęsce Warneńskiej pozostaje na Węgrzech, jako wychowawca synów Jana Hunyada (Władysława i późniejszego Macieja Korwina) Później przebywa na dworze biskupa humanisty Jana Vitez'a w Wielkim Waraždynie. Ok. r. 1450 wrócił G. z S. do kraju. W r. 1451 został arcybiskupem lwowskim. Zm. 29 stycznia 1477 r. w Rohatynie. Nie był Grzegorz z Sanoka pierwszym humanistą w Polsce (i filozofem pogromcą scholastycyzmu) jakim go, za Kallimachem idąc, zrobił Wiszniewski, ale był (wedł. Sinki) jednym z pierwszych Polaków, którzy przynieśli z zagranicy, p o r. 1 4 5 0, humanistyczny pogląd na świat, a przedewszystkiem humanistyczny sposób życia. W Dunajowie pod Lwowem urządził G. z S. pierwszy w Polsce dwór humanistyczny, na którym gościł uczonych i literatów humanistów. Ok. r. 1470 znalazł tu schronienie uciekający z Włoch Kallimach. Humanizm na uniwersytecie krakowskim był tylko przemijającym objawem i wykłady Grzegorza, krótkie zresztą, trwalszego znaczenia i wpływu nie miały. Ostatnie badania obniżyły znaczenie Grzegorza z Sanoka jako humanisty w dziejach humanizmu w Polsce i obaliły twierdzenie Wiszniewskiego, jakoby był gienjuszem, który

prześcignął swój wiek, i filozofem, który wyprzedził Bakona. To co wiemy o G. z S. jako humaniście, zawdzięczamy Kallimachowi, ale Kallimach w swym dziele biograficznym skreślił właściwie ideał humanisty (przesadzając niewątpliwie w swej charakterystyce), nie zaś rzetelny wizerunek Grzegorza z Sanoka.

Z utworów Grzegorza z Sanoka przechowały się tylko: epitafja: a) na cześć Władysława Jagiełły, i b) na zgon królowej Zofji, które przytoczył Długosz; autorstwo Grzegorza z Sanoka nie stwierdzone, c) elegja miłosna (ogł. Miodoński w t. 36 *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.* 1904), i d) urywek z poematu polemicznego przeciw biskupowi Gabrjelowi z Erławy, który ogłosił Zeissberg w *Zeitschrift des Vereins für Geschichte u. Altertum Schlesiens, X,* we Wrocławiu 1870. — Dzieło G. historyczne „O wezwaniu króla Władysława na tron węgierski i o wyprawach jego przeciwko Turkom" zaginęło. Swoje dzieło o klęsce Warneńskiej Kallimach napisał z opowiadań Grzeg. z Sanoka.

Elegję na zgon Wład. Jagiełły („Epitaphium"), składającą się z 114 wierszy, wyd. z rękop. bibl. publ. petersb. w tekście poprawniejszym, niż u Długosza (XIII, 530—532) Brückner w „Średniow. poezji łaciń. w Polsce", cz. I *(Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XVI, 1892, str. 335—338).

Listy. Listów Grzegorza z Sanoka odszukano 4. List do papieża Pawła II, z r. 1465, ogł. z rękop. bibl. uniw. praskiego A. Prochaska w „Dodatkach" do rozpr. „Konfederacja lwowska 1464 r." *Kwart. histor.* 1892.

Kallimach: De vita et moribus Gregorii Sanocensis. — Wiszniewski: O Grzegorzu z Sanoka. *Roczniki Tow. Nauk. Krak.*, t. XVI, 1841. — Wiszniewski: Hist. liter. III, 236—261. — Wiszniewski we wstępie do „De vita..." Kallimacha w 4 t. „Pomników histor. i liter. pol." Kraków, 1836. — Borowski w art. o Kallimachu. *Wizer. i rozstrz nauk.* 1841 (przeciw sądowi Wiszn.). — Seredyński: Grzegorz z Sanoka, *Przegl. Pol.* 1867. — Zeissberg: Dziejopis. pol. wieków średn. II, 194—200. 1877. — Tyszyński: Pisma krytyczne, II, 609—610. — Finkel we wstępie do wyd. Kallimacha „Vita et mores..." (1891). — Prochaska. Konfederacja lwowska 1464 r. *Kwart. histor.* 1892. — Szujski: Odrodzenie i Reformacja w Polsce („Dzieła". ser. II, t. VIII, str 13—15 i 118—119) — Chmielowski: G. z S. *Enc. Wych.* V. — Bem: Grzegorz z Sanoka i zagadkowe jego stanowisko w historji literatury. („Prawda". Książka zbior. dla A. Świętochowskiego. Warsz, 1899). (Toż w „Studjach i szkicach". Warsz., 1904). — Sinko: De Gregorii Sanocei studiis humanioribus. *Eos.* VI. 1900. — Fijałek: Jakób z Paradyża, I, 233—235, 238. — Morawski: Historja Uniw. Jagiell. I, 311—317. — Sinko: Spór o Grzegorza z Sanoka. Wstęp do Kallimacha „Życie i oby-

Biblioteka UJ w Krakowie

czaje Grzegorza z Sanoka". Lwów, 1909. (Toż w jego „Echach klasycz. w liter. pol." 1923). — STRUVE: Historja logiki jako teorji poznania w Polsce. Warsz., 1911. Str. 158—160.

Przeciwko przecenieniu znaczenia Grzegorza z San. w dziejach humanizmu polskiego przez Wiszniewskiego wystąpił pierwszy Borowski, a po nim Tyszyński, a w nowszych czasach — Bem, Sinko i Fijałek. Sinko i Struve zajęli sfanowisko pośrednie, krytyczne, występując zarówno przeciwko tym, którzy przecenili, jak i tym, kt. nie docenili znaczenia Grzegorza.

5. FILIP BUONACCORSI *(Kallimach)*.

Włoch, Toskańczyk. Ur. się 2 maja 1437 r. (wedł. Zeissberga; wedł. Morawskiego 11 maja 1438 r.), w San Gemignano (w obwodzie florenckim). Wychowywał się w Wenecji. Kształcił się w Rzymie, w szkole Pomponjusza Laetusa. Zamieszany, wraz z Platiną i Pomponjuszem Laetusem, w spisek przeciw pap. Pawłowi II, uciekł w r. 1468 z Rzymu i tułał się czas jakiś po wyspach Archipelagu i w Konstantynopolu (1469). Udał się następnie do Polski i znalazł schronienie na dworze biskupa lwowskiego, Grzegorza z Sanoka, w Dunajowie, pod Lwowem (1470). W r. 1472 zapisał się na wydział sztuk wyzw. w Akademji krak. i wykładał czas jakiś jako extraneus, a Kazimierz Jagiellończyk mianował go nauczycielem jęz, łaciń. synów swych J. Olbrachta i Aleksandra. Król Kazimierz, na którego politykę wschodnią wywierał wpływ przeważny, powierzał mu misje dyplomatyczne w sprawie tureckiej, w r. 1478 posłował do Rzptej Weneckiej i do papieża Sykstusa IV, w r. 1486 do ces. Fryderyka III i do Wenecji; w 1487 do Konstantynopola; w 1490 do papieża Innocentego VIII. W r. 1489 (do 1491) założył wraz z Celtesem towarzystwo humanistyczne p. n. *Sodalitas Vistulana.* Za Jana Olbrachta wywierał znaczny wpływ na jego rządy, był głównym doradcą króla w polityce wschodniej. Zm. 1 listop. 1496 r., w Krakowie. Znakomity humanista; poeta i prozaik.

1. Epigramaty z l. 1465—7 (rzymskie); elegje miłosne (do Fanji) z r. 1470—1 (pis. w Polsce) p. n. „Fannietum", i inne wiersze niewydane (rękop. w bibl. włoskich). Część ich ogł. Miodoński p. t. „Philippi Callimachi et Gregorii Sanocei carminum ineditorum corollarium" w *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.*, t. XXXVI (Krak, 1904). „Carmen sapphicum in vitam gloriosissimi martyris, Sancti Stanislai, episcopi Cracoviensis, Polonorum gentis patroni. Kraków B. r. (Wyd.

krakowskie Hallera z r.?). Wiersz na cześć Długosza ogł. Wierzbowski w *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol*, VIII (1880). Wiersz na cześć Dersława z Rytwian ogł. Bostel w *Przew. nauk. i liter.* 1887. Wiersz „In hortum Bessarionis" przytacza Fijałek.

2. „De vita et moribus Gregorii Sanocensis, Archiepiscopi Leopoliensis", wyd. Wiszniewski w „Pomnikach histor. i liter. pol." (Krak. 1835). (Przekł. pol. Ign. Jagiełły w *Wizerunkach i roztrząs. nauk.* 1841). (Wilno). — Przekł. pol. L. E. Januszowskiego w *Gazecie Krakowskiej*. 1802. Wyj. w przekł. ks. J. K. Bogusławskiego podał Chmielowski w t. IV „Złotej Przędzy" (Warsz, 1887).

Wyd. krytyczne: a) L. Finkla p. t. „Vita et mores Gregorii Sanocei", w *Mon. Pol. histor.* t. VI (1893). b) A. S. Miodońskiego p. t. „Philippi Buonaccorsi Callimachi Vita et mores Gregorii Sanocei recensuit" A. S. Miodoński (Kraków, 1900). (Wyd. dokładniejsze od poprzedniego). Przedruk. w „Humanizm i Reformacja" (1927). Przekł. polski zbiorowy, wedł. tego wydania, wyszedł p. t. „Życie i obyczaje Grzegorza z Sanoka, arcyb. lwowskiego". (We Lwowie, 1909). (Poprawki niedokładności przekładu podaje Dembitzer w *Eos*, 1909).

3. „Vita et mores Sbignei Cardinalis", wydał poraz pierwszy L. Finkel w t. VI *Mon. Pol. histor.*

4. „Historia de rege Vladislao seu clade Varnensi". (Augustae Vindelicorum) (Augsburg) 1519; 2 wyd. Frankfurt 1573; 3 wyd. Kraków 1582, p. t. „De rebus gestis a Vladislao... libri tres"; inne wyd. zob. u Zeissberga (str. 250). Przekł. pol. Gliszczyńskiego w *Bibl. Warsz.* 1851—52 i osobno p. t. „F. Kalimacha Geminiańczyka O królu Władysławie czyli o klęsce Warneńskiej". (Warszawa 1854). Wyd. kryt. S. Kwiatkowskiego p. t. „Historia rerum gestarum in Hungaria et contra Turcos per Vladislaum, Poloniae et Hungariae regem" w t. VI, *Monum. Pol. histor.* (1893).

5. „Historia de rebus gestis Attilae Hungarorum regis". Hagenoae 1513. (Pierwsze wyd. p. t. „Attila seu de gestis Attilae". B. m. i r. (Tarvisii ok. 1489). Kilka wydań. (Zob. Cypr. Bazylik).

6. „Ad Innocentium VIII de bello Turcis inferendo oratio". (Hagenoae 1519). 2 wyd. Kraków 1523. 3 wyd. Hagenoae 1533. Kilka wydań.

7. „Libellus de his, quae a Venetis tentata sunt, Persis ac Tartaris contra Turcos movendis". Hagenoae 1533. Przy 3 wydaniu „De bello Turcis inferendo oratio..." (1533). (Napis. w 1490—91).

8. „Rady Kallimachowe" (Consilia Callimachi) ogł. w przekł.

polsk. Wiszniewski w Histor. liter. pol. III. (1847). Autentyczność niepewna. Są upstrzone dodatkami w w. XVI, za Zygmunta I. Tekst krytyczny, łaciński i przekł. polski, wyd. Wšetečka na podstawie kilkunastu tekstów rękopiśm. w *Pamiętniku słuchaczy Uniw. Jagiell.* (Kraków 1887). Wszeteczka dowodzi, że są falsyfikatem, pamfletem powstałym w r. 1537, z pobudki Piotra Kmity, na politykę Zygmunta I oraz gospodarkę Bony. Wiszniewski również uważał je za falsyfikat; Bobrzyński za pamflet na Zygm. I i Bonę. Natomiast Bostel, idąc za Zeissbergiem, Szujskim, Papée i Lukasem, uważa je za wczęści autentyczne, tylko pomnożone za Zygm. I różnemi dodatkami i używane później jako pamflet na stosunki za Zygm. I i Zygm. III. Prochaska podziela zdanie Bostla. Za autentyczne uważa je również J. Ptaśnik. Ostatnio H. Barycz przychyla się do twierdzenia Wszeteczki.

„Praefatio in Somniarium Leonis Tusci...“ ogłosił Zeissberg w „Kleinere Geschichtsquellen“. Początek w oryginale i przekładzie polskim podał L. Birkenmajer w pracy o Mikołaju Wodce z Kwidzyna (zob.).

Listy i memorjały Kallim. w rękop. — niektóre tylko ogłosz. w *Acta Tomiciana* I (np. memorjał z r. 1479...). 22 listy ogł. Zeissberg w „Kleinere Geschichtsquellen Polens im Mittelalter“. (Arch. f. österr. Gesch. t. 55. 1877).

Niektóre pisma mylnie przypisywano Kallimachowi, np. Żywot Długosza, wyd. w t. I „Opera“ D. (1887). (Zob. też Zeissberg, II, 240).

„Ph. Callim. in Synodo episcoporum de contributione cleri oratio“ (Krak. 1584) uważa Prochaska, wbrew Zeissbergowi, za utwór Kallimacha.

Rękopisy pism K. wylicza Zeissberg („Dziejopis. pol. II) i Windakiewicz.

Wiszniewski: Pomniki histor. i liter. pol. Krak., 1835. — Borowski: O Filipie Kallimachu Buonaccorsim. *Wizerunki i roztrząs. nauk.* 1841. (Wilno). — Gliszczyński przy przekł. Hist. o kr. Wład. Warsz. 1854. — Zeissberg: Dziejopisarstwo polskie wieków średnich. T. II. Warsz. 1877, str. 200—270. (Po niem. „Die polnische Geschichtschreibung des Mittelalters. Wien. 1873). — Wšetečka: Rady Kallimachowe. *Pamiętnik słuchaczy Uniw. Jagiell.* Kraków, 1887. — Bostel: rec. rozpr. Wszeteczki *Kwart. histor.* 1888. — Windakiewicz: O rękopisach poezji Kallimacha. *Kwart. histor.* 1891. — Finkel we wstępach do Vita Gregorii i Vita Sbignei w *Monum. Pol. hist.* VI. — Kwiatkowski we wstępie do Hist. rerum gestarum... per Vladisl. *Mon. Pol. histor.* VI. — Zeissberg: Kleinere Geschichtsquellen Polens. Wien. 1877. — Hofman: Hist. reform polit. w dawnej Polsce. Lipsk, 1867. — Wierzbowski: Filipa Kallimacha i nieznanego poety wiersze na cześć Jana Długosza. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* VIII. (1880). — Ks. Fijałek: Kallimach i Bessarjon. *Eos.* 1897. — Magiera: „Fannietum“ Kallimacha. *Księga pamiąt. uczniów Uniw. Jag.* Kraków, 1900. — Bujak: Kal-

limach i znajomość państwa tureckiego w Polsce ok. pocz. XVI w. *Rozpr. Ak. Um. wydz. histor. filoz.* t. 40. (1900) (i w jego „Studjach geograf.-histor." 1925) — Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. II, 133—148. (Krak. 1900). — Dembitzer: Ad Callimachi libellum de vita et moribus Gregorii Sanocei adnotatiunculae. *Księga pam.... Ćwiklińskiego.* Lwów, 1902. — L. Piotrowicz: Phil. Callimachi carminum ineditorum particula. *Stromata in honor... C. Morawski.* K. 1908. — Miodoński: Inedita carm. Ph. Callim (tamże). — Prochaska: Rady Kallimachowe. *Przew. nauk. i liter.* 1907, (Proch. rozpr. o polityce wschodniej (tureckiej) Kazimierza Jagiell. i Olbrachta i o wpływie na nią Kallimacha). — Szujski: Odrodzenie i Reformacja w Polsce. („Dzieła", Ser. II. t. VIII, str. 15—18 i 119—122). — Miodoński: Ad Philippum Callimachum. *Eos.* 1912.— Dembitzer: Ad Callimachi libellum de vita et moribus Gregorii Sanocei notulae criticae. *Eos.* 1912. — T. Sinko: Spór o Grzegorza z Sanoka. (Wstęp do Kallimacha, Życie i obyczaje Grzeg. z San. Lwów, 1909). — Santa dalla Giuseppe: Di Callimaco Esperiente in Polonia e di una sua proposta alla Republica di Venezia nel 1495 (Venezia, 1913). — Windakiewicz: Epigramata rzymskie Kallimacha *Spraw. Ak. Um.* 1918, nr. 10. — Tenże: Les épigrammes romaines de Callimaque. *Bulletin international de l'Academie Polonaise des sciences..* 1918 (Krak. 1920) str. 69—85. — J. Ptaśnik: Kalimach jako dyplomata i polityk. (W jego „Kultura włoska wieków średnich w Polsce" 1922). — H. Barycz: Kulturalna działalność Piotra Kmity. (*Rocznik Tow. P. N. w Przemyślu.* VI. 1925. — Zob. nadto liter u Zeissberga II, 201 i u Pilata I.

7. JAN DŁUGOSZ *(Johannes Longinus).*

Ur. w r. 1415 w Brzeźnicy, w ziemi Sieradzkiej, z ojca Jana „z Niedzielska", i Beaty, c. Marcisza z Borowna. Pochodził z rodu szlacheckiego h. Wieniawa. Nauki początkowe pobierał (od r. 1420 lub 1421) w Nowym Korczynie, następnie w Akademji krakowskiej w l. 1428—1431. W r. 1431 został notarjuszem (pisarzem) w kancelarji Zbigniewa Oleśnickiego, a później jego sekretarzem. W 1434 proboszczem kłobuckim. Ok. 1435 jeździł do Florencji i do Bazylei, do papieża Eugenjusza IV. W r. 1436 kanonikiem krakowskim; w 1440 przyjmuje święcenia kapłańskie. W 1448—1449 odbywa misję do Rzymu po kapelusz kardynalski dla Zb. Oleśnickiego. Od r. 1449 używany przez Kazimierza Jagiellończyka do różnych misji dyplomatycznych. W roku 1450 udaje się do Rzymu, a stąd odbywa pielgrzymkę do Ziemi Świętej (1451). Z podróży swych do Włoch przywozi do kraju odpisy historyków rzymskich i wchodzi w stosunki z humanistami. 1460 — 63 zatarg z Kazimierzem Jagiell. z powodu sprawy obioru biskupa krakowskiego. W r. 1463 powrócony do łask królewskich, zostaje w 1467 wychowawcą synów Kazimierza Jag. W r. 1467 odbywa poselstwo do Jerzego, króla czeskiego. (W l. 1464 — 66, w charakterze komisarza królewskiego prowadził w Prusiech układy pokojowe z Krzyżakami). W r. 1471 odwozi królewicza Władysława do Czech i asystuje przy

jego koronacji; arcybiskupstwa praskiego nie przyjmuje. Zm. 19 maja 1480 r. w Krakowie, jako nominat arcybiskup lwowski.

Dzieła Długosza:

Najwcześniejsze: a) „Banderia Prutenorum", napis. w r. 1448, wyd. Vossberg w Berlinie 1849 p. t. „Banderia Prutenorum oder die Fahnen des deutschen Ordens u. seiner Verbündeten, welche in Schlachten u. Gefechten des 15 Jhr. eine Beute der Polen wurden". Poraz drugi wyd. Muczkowski w „Wiadomość o rękopisach historji Długosza, jego Banderia Prutenorum, tudzież Insignia seu clenodia Regni Poloniae", z 17 tablicami. Kraków 1851 (odb. z jego „Rozmaitości histor. i bibljogr.").

i b) „Insignia seu clenodia Regni Poloniae" napis. ok. r. 1448, wyd. Muczkowski w „Wiadomość o rękop. Dług..." (1851).

c) „Annales seu cronice inclyti Regni Poloniae", pis. w l. 1455—80. Wyd. pierwsze, S. Herburta p. t. „Historia Polonica Joannis Dlugossii seu Longini, canonici Cracoviensis..." (Dobromil 1614). Zawiera 4 księgi; 2-gie t. w 1615—6 ksiąg; zostało przerwane z powodu zakazu Zygmunta III. Pierwsze wyd. całkowite sporządził H. ab Huyssen p. t. „Joannis Dlugossii seu Longini... Historiae Polonicae libri XII..." (Lipsiae 1711—1712). Przedruk. Mitzler de Koloff w Historiarum Poloniae... scriptorum collectio". (Varsaviae 1769). Przekł. polski, częściowy, G. Bornemana p. t. „Dzieje polskie". (W Lesznie i Gnieźnie, 1840—41) (do r. 1096); przekł. całkowity K. Mecherzyńskiego w wyd. zbior. dzieł Długosza. (Op. omnia II—VI). Krak. 1867—1870. Ustęp o „Bitwie Grunwaldzkiej" oprac. J. Dąbrowski (Bibl. Narod. 31. (1920). Dzieje Długosza w XII księgach doprowadzone do r. 1480. Dzieje poprzedza „Chorographia" (pierwsza geografja Polski). Przekł. „Chorografji" polski dał W. Pol w pracy o zasługach Długosza pod względem geografji.

d) „Liber beneficiorum dioecesis Cracoviensis". Pis. w l. 1470—1480; wyd. w Krakowie 1863—64, w 3 tomach.

e) „Vita S. Stanislai..." Napis. w r. 1465, pierwsza praca D. pis. z natchnienia Oleśnickiego. Wyd. pierwsze p. t. „Vita beatissimi Stanislai". Kraków. Haller. 1511. 2 wyd. 1666. Przekł. polski, ks. Mikołaja z Wilkowiecka, p. t. „Historja o św. Stanisławie, bisk. krakowskim, patronie polskim". Kraków 1578 i 1585. Nowy przekł., ks L. F. Karczewskiego, p. t. „Żywot św. Stanisława..." (Kraków 1865). Przekł. niem. wyszedł w Grätz 1595.

f) „Vita B. Kingae". Napis. przed r. 1474. Wyd. poraz pierwszy

w t. I. Op. omnia. Przekł. pol. ks. P. Mojeckiego, p. t. „Żywot św. Kunegundy". Kraków 1617.

g) Katalogi biskupów polskich.

1. Vitae episcoporum ecclesiae... Vratislaviensis, wyd. Sommersberg w „*Script. rerum Siles*". 1730. 2 wyd. p. t. „Chronicon episc. Vratislav". Wrocław 1847.

2. Vitae episcoporum Posnaniensium. Wyd. Tom. Treter. (Brunsberga 1604).

3. Vitae episcoporum Vladislaviensium
4. Vitae archiepiscoporum Gnesnensium
5. Vitae episcoporum Cracoviensium

Wyd. w t. I Op. omnia.

6. Vitae episcoporum Plocensium abbreviatae. Wyd. W. Kętrzyński w t. VI *Mon. Pol, histor.* (1893).

h) „Articuli de incorporatione Masoviae". Wyd. W. Kętrzyński w t. VI *Monum. Pol. histor.*

i) „Lites ac res gestae inter Polonos ordinemque Cruciferorum". Poznań 1855—56. 3 t. (Wyd. T. Działyński).

„Żywot Zbigniewa Oleśnickiego", wyd. w t. I „Opera omnia" (1887), wedł. Semkowicza nie jest utworem Długosza. Nie jest również jego utworem „Dyjalog o Zbign. Oleśnickim". Zob. niżej.

Wyd. zbior.: „Opera omnia". 14 tomów. Kraków 1863—87 (nie zawiera wszystkiego).

Listy: 28 listów D. wyd. Szujski w *Codex epistolaris saeculi* XV, (t. I, 1876); przedruk. wt. I Opera omnia. Niektóre ogłosił Wiszniewski w Hist. liter. IV. List do Zb. Oleśnickiego z r. 1450 poprawnie z rękopisu w „Humanizm i Reformacja" (1927).

Mowa z r. 1449 w *Cod. ep. s. XV*, t. I.

O rękopisach D.: Muczkowski, Białecki, Zeissberg i Polkowski.

Monografja: Bobrzyński i Smolka: Jan Długosz, jego życie i stanowisko w piśmiennictwie. W Krakowie. 1893. = Braun: Do scriptorum Poloniae et Prussiae virtutibus et vitiis .. Coloniae 1723. — Gołębiowski: O dziejopisach polskich. Warszawa 1826. — Roeppel: Geschichte Polens. Hamburg 1840. — Helcel: Starodawne prawa pol. pomniki, I, § 73. — W. Pol: Zasługi Długosza pod względem geografji. Rocznik Tow. Nauk. Krak. VII. 1852 i w „Dziełach" VI. — Białecki: Rękopisma Długosza w petersbur. bibl. Petersburg 1860. — Muczkowski: Wiadomość o rękopisach Długosza... („Rozmaitości historyczne i bibliograficzne". Zesz. II—III. Kraków 1851.— Caro: Johannes Longinus. Jena 1883. — Łepkowski: Wiadomości tyczące się rodziny Długosza i jego samego. *Bibl. Warsz.* 1865, II. — Herda: Quaestiones de fontibus. Vladislaviae 1865. — Tyszyński: Najdawniejszy zabytek prozy oryginalnej polskiej w „Liber beneficiorum" Długosza. *Bibl. Warsz.* 1868, I. — Girgensohn: Kritische

Untersuchung über das VII Buch der Historia Poloniae des Dlugosch. Göttingen 1872. — F. Zieliński: Liber beneficiorum Długosza. *Bibl. Warsz.* 1872. — Brückner (o mitologji Długosza): Mitologja, jej dzieje, metoda i wyniki. *Bibl. Warsz* 1893, II.—Tenże: Mithologische Studien III. *Archiw. f. slav. Phil.* XIV. — Tenże: Przyczynki do dziejów jęz. pol. Ser. V. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* t. 55 (1916). (25. Mitologja polska). — Tenże: Mitologja polska. Warsz 1924. — Świeżawski: Jan Długosz jako zbieracz podań ludowych. *Rocznik* na r. 1873. Piotrków. — Zeissberg: Dziejopisarstwo polskie wieków średnich. II, 1 — 193. Warszawa, 1877. (Po niem. Die polnische Geschichtschreibung des Mittelalters. Leipzig 1873). — A. Semkowicz: Rozbiór IX księgi Długosza. Kraków 1874. — Szujski: Stanowisko Długosza w historjografji europejskiej. *Przew. nauk. i liter.* 1880. Toż w Roczniku Akademji Um. za 1879 i osobno. Krak. 1880; toż w „Opowiad. i roztrząs. histor." II i w „Dzieła", ser. II, t. VIII. Krak. 1888. — Smolka: Długosz („Szkice historyczne". I. Warszawa 1882). — Prochaska: Długosz. („Gwiazda", Kal. petersb. na r. 1881) — Prochaska: List Andrzeja de Palatio o klęsce warneńskiej. *Przew. nauk. i liter.* 1882. — Dubiecki: Jan Długosz, pierwszy dziejopis polski. (w „Obrazy i studja histor." Warsz. 1884; przedtem w *Tyg. Powsz.* 1880). — Semkowicz: Krytyczny rozbiór dziejów polskich Jana Długosza (do r. 1384) Kraków 1887. — Perlbach: rec. pracy Semkowicza. *Kwart. histor.* 1888. — Semkowicz: rec. tomu I „Opera" Długosza. *Kwart. histor.* 1888. — Semkowicz: Długosz jako badacz przeszłości. *Muzeum.* 1885 (i jako wstęp do „Kryt. rozb."). — Ptaszycki: Długosz, polskij istorik XV st. Bibliograficzeskaja zamietka. Petersb. 1888 (Po rosyj.). (Art. sprawozdawczy z powodu rozpr. Semkowicza i t. I „Opera"). — Gloger: Długosz i pieśni polskie. *Wisła,* III, 1889. — Smoleński: Długosz J. *W. Enc. ilustr.* t. XVI. — Ks. J. P.: Długosz J. *Enc. Wychow.* III. — Prochaska: Do krytyki opowiadania Długosza o Elżbiecie Granowskiej. *Kwart. histor.* 1896. — Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. Krak. 1900. — Fr. Bujak: Długosz jako geograf. *Przew. nauk i liter.* 1901 i w jego „Studjach geograficzno-histor. Kraków, 1925. — Prochaska: Długosz a Cronica conflictus o grunwaldzkiej bitwie. *Kwart. histor.* 1910.[1]) — Wł. Semkowicz: D. jako herald. *Mies. herald.* 1908. — Prochaska: W sprawie sporu o biskupstwo w r. 1460. *Aten. kapł.* 1912, III. — Potkański: Wiadomości Długosza o polskiej mitologji. („Pisma pośm." II). — Matusiak: Olimp polski podług Długosza. *Lud.* 1908 — Woroniecki: Pobyt Długosza na zamku lubelskim 1473—76. *Głos Lubelski.* 1913, nr. 27—29. — St. Pawłowski: Długosz jako znawca polskiej ziemi. *Kosmos.* 1915. — B. Olszewicz: J. D. ojciec krajoznawstwa polskiego. Warszawa 1915. — Handelsman: Zagadnienia teoretyczne historji. Warsz. 1919, str. 39—43. — J. Kornaus: Jan Długosz, geograf polski XV w. *Prace geograficzne* V. — J. Dąbrowski: Wstęp do przekładu „Bitwy Grunwaldzkiej". *Bibl. Nar.* 31.

8. JAN OSTRORÓG.

Ur. się ok. r. 1436 w Wielkopolsce, z o. Stanisława, podstolego kaliskiego, i m. z domu Czyżowskiej. W l. 1453 — 1455 uczęszczał na uniwersytet w Erfurcie, następnie na uniw. w Bolonji; tu (prawdop.)

[1]) „Cronica conflictus..." z rękop. bibl. Kórnickiej wydał Z. Celichowski. Poznań, 1911. (Tekst w transkrypcji i w podobiźnie).

uzyskał stopień dr. obojga praw. Wróciwszy do kraju ok. r. 1462, ożenił się z Heleną księżniczką Raciborską; w tym samym czasie wstąpił do kancelarji królewskiej. (Brał udział w wojnie pruskiej). W r. 1465 (prawdopodobnie) został kasztelanem międzyrzeckim (był nim do r. 1472). Po dwakroć posłował do Rzymu: w r. 1464 do pap. Piusa II, w 1466 (1467) do Pawła II. W 1473 podskarbim w. kor. (vicethesaurarius Regni Poloniae). W 1474 kasztelanem poznańskim. W 1476 — 77 więziony z rozkazu króla Macieja Hunjadego, na Łużycach. W r. 1501 został wojewodą poznańskim. Był ożeniony poraz drugi z Dorotą Wrzesińską. Zm. w r. 1501.

Jest autorem: 1) Pamiętnika („Upomnienia" czy „Napomnienia", „Uwag") o naprawie Rzeczypospolitej w jęz. łac. napis. p. t. „Monumentum... pro Reipublicae ordinatione". Napisał swój „pamiętnik" Ostroróg prawdop. w r. 1475 (wedł. ostatniego badacza, J. S. Ptaszyckiego, „niewątpliwie"). Przypuszczalna data powstania „Monumentum", przez długi czas była sporna (nieustalona) — podawano ją różnie: Wegner, idąc za Bandtkem i Wiszniewskim, twierdził, że O. przedstawił swój projekt na sejmie r. 1459, Kownacki, że w r. 1460; Caro, że w r. 1455; Pawiński, że na sejm r. 1456; Małecki, że napis. w r. 1464 na sejm Nowokorczyński (1465); Liske sądził, że został napisany w l. 1463 — 67; Bobrzyński i Wierzbowski, że w r. 1477; Prochaska określił datę powstania czasem między końcem r. 1473 a przed połową 1476 (prawdop. w r. 1473); ostatecznie przyjmuje Prochaska datę J. S. Ptaszyckiego. „Monumentum" przechowało się w odpisie (w kilku odpisach) z 1-ej poł. XVI w., wciągniętym do Aktów Tomicjanów. Ogłosił go poraz pierwszy H. Kownacki, ale tylko w przekł. pol. i z opuszczeniami, w Pamiętniku Warszawskim 1818 — 19. W całości, w tekście łacińskim z przekładem polskim, wydał go J. W. Bandtkie p. t. „Pamiętnik dla naprawy Rzptej" (b. m. i. w Warszawie 1831). Poraz drugi wydał „Monum." L. Wegner w *Rocznik. Tow. Przyj. Nauk Pozn.* t. I (1860). Poraz trzeci Bobrzyński w *Starodawnych praw. pol. pomnik.* t. V (1878). Poraz 4-ty wydał go prof. Caro przy niemieckiej swojej rozprawie o Ostr. (1882); poraz 5-ty Pawiński, tekst łaciński wraz z przekł. polskim, przy rozpr. swojej p. t. „Jana Ostroroga żywot i pismo O naprawie Rzeczypospolitej" (Warsz. 1884). Inny, odmienny tekst, p. t. „Monumentum pro Reipublicae utilitate congestum", wydał, z rękopisu bibl. Romanowskiej (na Wołyniu, Steckich) T. Wierzbowski p. t. „Jana Ostroroga Pamiętnik ku pożytkowi Rzeczypospolitej zebrany". (Warszawa 1891). W rozprawie, poprzedzającej tekst, Wierzb. dowodzi,

że tekst w rękopisie Romanowskim jest autentyczny, prawdziwy. tekst natomiast dotychczas ogłaszany (ostatnio przez Pawińskiego w r. 1884) został sfałszowany między 1528 a 1532 r, (być może przez Piotra Masłowskiego, sędziego wieluńskiego). Przed Wierzbowskim, ks. M. N. (Nowodworski) dowodził w rozpr. „Czy Jan Ostroróg jest autorem pisma O naprawie Rzeczypospolitej?“ (*Przegl. Katol.* 1889 i 1890), że „Monum.“ nie jest utworem Ostroroga, lecz falsyfikatem z pierwszej ćwierci w. XVI-go. Przeciwko temu twierdzeniu występowali Pawiński i Rembowski, ale argumentów ks. M. N. obalić nie potrafili. Przeciwko twierdzeniu Wierzbowskiego wystąpił Prochaska (*Kw. histor.* 1899), uważając dowody jego za nieprzekonywające. Odmiany w tekstach nie dowodzą jeszcze fałszerstwa, lecz świadczą, wskazują tylko na dwie odmienne redakcje jednego pomnika, wedł. Proch., także o odmiennej redakcji, dokonanej przez autora. Biorąc pod uwagę, że układ w tekście z Tomicjanów jest lepszy, aniżeli w tekście, ogł. przez Wierzbowskiego, możnaby przyjąć, że powstał on na podstawie późniejszej redakcji „Monumentum“. Obadwa teksty uzupełniają się, tak dalece, że na ich podstawie można zbudować tekst oryginalny. Tekst lepszy został, wedł. Proch., do druku przygotowany i w przedmowę („Ad lectorem“) zaopatrzony przez Caligulę (Trepkę?). Różnicy zasadniczej pomiędzy obiema redakcjami niema. J. S. Ptaszycki przyznaje słuszność Prochasce, iż bez względu na różnice w obu tekstach, nie może być mowy o sfałszowaniu „Monumentum“, lecz tylko o dwóch jego redakcjach, według których możemy nawet zrekonstruować tekst autentyczny „Mon.“. Przypuszcza również, że autorem wstępu, a może i sprawcą odpisu był Caligula, chociaż mógł nim być i Piotr Masłowski. Tekst wcielony przez St. Górskiego do Tomicj. („tekst Pawiń.“) był wedł. Ptasz., bezwątpienia o wiele bliższy oryginału, napisanego przez Ostroroga, niż tekst Romanowski („tekst Wierzb.“).

2) „Peroratio domini Ostrorog coram domino Apostolico“. Mowa Ostr. miana w r. 1467 do pap. Pawła II, do którego, wraz z Winc. Kiełbasą, nominatem chełmińskim, posłował od Kaz. Jag. Ogł. ją poraz pierwszy Pawiński, w tekście łac. i przekł. pol., przy „Monum.“ wyd. 1884 r. Poprawnie w „Humanizm i Reformacja“ (1927). Co dotychczas uchodziło za mowę Ostroroga (podał ją w przekł. Wegner) (np. u Caro) jest przemówieniem Wincentego Kiełbasy.

Kownacki: O rękopiśmie Jana Ostroroga. *Pam. Warsz.* 1818 — 19. — Wiszniewski: Hist. liter. V, 137 — 139. — Wegner: Jan Ostroróg i jego pamiętnik. *Roczn. Tow. P. N. Pozn.* I, 1860. — Otto: J. O. *Zwiastun Ewang.* 1863. — Hoffman: Hist. reform

polit. w dawnej Polsce. Lipsk 1867. — Zeissberg: Die poln. Geschichtschreibung des Mittelalters. Leipzig, 1873. Toż po pol.: „Dziejopisarstwo polskie wieków średnich". Warsz. 1877, II, 280 — 284. — Bobrzyński: J. O. *Przew. nauk. i liter.* 1877. — J. Caro: Ueber eine Reformationsschrift des XV Jhrh w *Zeitschr. d. westpreuss. Geschichtsvereins.* IX. Gdańsk, 1882. Toż po pol. w *Pam wydz. histor. Ak Um.* V. — Jarochowski: J. O *Niwa.* 1883. — Pawiński: Jana Ostroroga żywot i pismo O naprawie Rzeczypospolitej Warsz. 1884. Przedtem w *Bibl. Um. Prawn.* 1883). — Rembowski: J. O. i jego memorjał wobec historji prawa i nauki politycznej. *Niwa.* 1884. — Świeżawski: J. O. i klasy niższe społeczeństwa pol. w XV w. *Ateneum,* 1884, II. — Bobrzyński: J O. *Pam. wydz. histor. fil. Ak Um.* V. 1885. Przedruk. w „Szkicach i studjach historycz." II (1922). — Liske w Sybel's Histor. Zeitschr. 1886. — Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w., t. I. — Małecki: Kiedy powstał memorjał Ostroroga. *Kwart. histor.* 1887 i w „Z przeszłości dziejowej". 1896. — Ks. M. N. (Nowodworski): Czy J. O. jest autorem pisma o naprawie Rzptej? *Przegl. Katol.* 1889. — Pawiński: Zamach na Ostroroga. *Aten.* 1890 II. — Rembowski: Czy reformy polit. zawarte w Mon. J. O. noszą piętno XV czy XVI st. (, Pamiętnik 2-go zjazdu historyków pol. we Lwowie". I. Lwów, 1890) (toż w „Pismach". I. Krak.-Warsz. 1901) — Ks. M. N.: Czy J. O. jest autorem pisma.. *Przegl. Katol.* 1890. — Rembowski: Jeszcze słowo w kwestji oryginalności... *Niwa.* 1890. — Wierzbowski: Jana Ostroroga Pamiętnik Warsz. 1891.— Illenidus: Pseudo-Ostroróg. *Aten.* 1891. III. — Lewicki: Dwa przyczynki do życiorysu J. O. *Kw. histor.* 1891. — Ulanowski: J. O. i jego stanowisko w liter. polit. XV st. (*Sprawozd. z pos. Ak. Um. w Krakowie* z r. 1891). — H. Galle: Jeszcze o Ostrorogu. *Aten.* 1898. kwiec. — A. Prochaska: O naprawie Rzptej Ostroroga. *Kw. histor.* 1899 — J. S. Ptaszycki: Ze studjów nad „Memorjałem" Ostroroga. *Przegl. histor.* 1908 — 1912 i osobno. Warszawa, 1913. — Prochaska: Ocena rozpr. J. S. Ptaszyckiego o Ostrorogu. *Kw. histor.* 1914.

9. SĘDZIWÓJ Z CZECHŁA *(Czechel).*

Humanista. Korabita, zwany także Sandek (Sandko). Magister akad. krak. 1428, poczem wykładał w akad. koment. Arystotelesa. W l. 1432—41, zostawszy kanonikiem gnieźn., przebywa w Gnieźnie. W r. 1438 na soborze w Ferrarze. W r. 1442 studjuje teologję w Paryżu; bakałarz teol.; wykłada w kolegjum nawarskim. Ok. r. 1445 wrócił do kraju. Od r. 1450 wikarjusz arcyb. gnieźnieńskiego. W r. 1458 wstąpił do klasztoru kanoników regularn. augustynów w Kłodawie (w Łęczyckiem). Zmarł w r. 1476 w Kłodawie. Koncyljarysta. Liczne jego pisma w znacznej części zaginęły. Listy niektóre w Cod. ep. s. XV i w Długosza Opera I. (Wyj. z jednego u Wiszn. Hist. liter. V, 29); inne w rękop. bibl. Jagiell. i Czartor.; omawia je Morawski.

Sołtykowicz: O stanie Akad. Krak. (1810). — Wiszniewski: Hist. liter. V, 27 — 31. — Bobrzyński i Smolka: J. Długosz, str. 52 — 3. — Morawski: Hist. uniw. Jagiell. II, 31 — 45, i indziej. — Fijałek: Mistrz Jak. z Paradyża (wzmianki). — Fijałek: Studja do dziejów uniw. Jag. (wzmianka).

10. *DE INSTITUTIONE REGII PUERI. (List o wychwaniu królewicza).*

Traktat pedagogiczny (pierwszy w literaturze polskiej), w formie listu królowej Elżbiety do syna Władysława, króla czeskiego i węgierskiego, p. t. „Helisabeta Poloniae regina, Wladislao Pannoniae Bohemiaeque regi, filio carissimo S. P. D. de institutione regii pueri". Napisany w r. 1502, przez jednego z sekretarzy królowej — Macieja Drzewickiego, Erazma Ciołka lub Włocha Jana Sylwjusza Siculus'a (Amatusa). (Szujski skłonny jest uznać za autora Jana Sylwjusza Siculusa, K Morawski — Macieja Drzewickiego). Rękopis przechowuje się w bibliotece dworskiej (cesar.) w Wiedniu. Wyd. Zeissberg w *Archiv füro esterreichische Geschichte* r. 1877. Przekład polski podał Danysz w Spraw. gim. Fr. Józ. we Lwowie 1902.

Podobizna 1-ej i 2-ej strony rękopisu podana w *Bibl. Warsz.* 1852, I i w 2 wyd. Chmielowskiego Hist. liter.

Przeździecki: O królowej Elżbiecie, żonie Kazimierza Jagiellończyka, i rękopisie pod jej imieniem: O wychowaniu królewskiego dziecka. *Bibl. Warsz.* 1852, I. (Z podobizną). — Szajnocha: Matka Jagiellonów. „Szkice historyczne". 1857 i „Dzieła" II.— Zeissberg: Dziejopisarstwo pol. wieków śred. II, 276 — 280. — Zeissberg: Kleinere Geschichtsquellen Polens. Wien, 1877. — Chmielowski: Pierwsza w Polsce książka o wychowaniu. *Bluszcz.* 1879. — Szujski: Odrodzenie i Reformacja w Polsce. Krak. 1881 (i „Dzieła". S. II, t. 8, str. 30 — 32). — Chmielowski: Elżbieta. *Enc. Wych.* III.— Morawski: Beiträge zur Geschichte des Humanismus in Polen. Wien. 1889. — Danysz: Elżbiety królowej polskiej, małżonki Kazimierza Jagiellończyka, traktat pedagogiczny o wychowaniu królewicza. Lwów, 1902. (Odb. z *Spraw. gimn. Franc. Józ.* we Lwowie) i w jego „Studjach z dziejów wychow. w Polsce" (1921).

11. MIKOŁAJ de ALBOCASTRO.

Dekretysta; (kształcił się w akad. krak. i w Wiedniu) jest autorem traktatu w formie humanistycznego listu do Długosza, ogł. K. Michalski i T. Sinko w „Przyczynki z kodeksu mogilskiego do dziejów oświaty w Polsce w XV w.". Kraków, 1917).

R. Ganszyniec: In Nicolaum de Albocastro. *Eos*, XXV. 1921 — 22.

12. JAN SOMMERFELD MŁODSZY *(Aesticampianus).*

Jan Rhagius S. ur. w Sommerfeld (w Łużycach) w r. 1457. Przybył do Krakowa w tym samym czasie co Celtes. W r. 1499 opuścił Kraków i udał się do Włoch; stąd w r. 1501 do Niemiec; przebywał w Bazylei, Frankfurcie nad Odrą do 1507, w Lipsku (do r. 1511).

W r. 1517 osiadł w Wittemberdze; tu w uniwersytecie zawiązał przyjazne stosunki z Melanchtonem i Lutrem. Zm. w r. 1520 w Wittemberdze. Typ wędrowego humanisty.

„Epigramaty" (Lipsk 1507).

13. JAN SOMMERFELD STARSZY *(Aesticampianus)*.

Działalność jego mniej wybitna, niż młodszego, ale w Krakowie doniosła. W akad. krak. wykładał od r. 1487 aż do r. 1501. Zm. 22 paźdz. r. 1501 w Krakowie.

1. Grammatica Petri Heliae utilissima veri Prisciani imitatoris. Kraków. 1499.

2. Modus epistolandi. Wiedeń. 1515. (I kilka wydań krakowskich).

Wiszniewski: Hist. liter. III, 304, 317 — 318, 323. — Zeissberg: Dziejopis. pol. w. średn. II, 272 — 276. — Fijałek: Studja do dziejów uniw. krak., str. 25 — 29, 42. — Bauch w *Archiv für Litteraturgeschichte* XII. — Morawski: Hist. Uniw. Jag. II, 203 — 211. — R. Ganszyniec: Polskie listy miłosne dawn. czas. Lwów, 1925.

14. JAN Z OŚWIĘCIMIA *(Johannes Sacranus)*.

Ur. ok. 1444 r. W 1459 zapisał się do uniw. krak.; 1465 bakałarzem; na pocz. 1469 mistrzem nauk wyzw. Następ. udaje się do Włoch na dalsze studja; w którym z uniw. włoskich je odbywał niewiadomo; wiadomo tylko, że był uczniem Franciszka Filelfa, jak przypuszcza Fijałek, w Rzymie. Od r. 1475 był profesorem na wydz. filozof. (wykładał Cycerona, Arystotelesa i Prudencjusza) w l. 1475 – 1491; w tym czasie został kapłanem i rozpoczął studja teolog. ok. 1487; prof. teologji w r. 1491 (w l. 1491 – 1521). W 1492 dr. teol. i kustoszem św. Florjana Od r. 1493 do 1521 piastował kilkakrotnie godność rektora. W r. 1496 kanonikiem katedr. krak. Był kaznodzieją i spowiednikiem królewskim Olbrachta, Aleksandra i Zygmunta. Zm. w 83 r. życia w końcu r. 1527 (w listopad. lub pocz. grud.). Nie należy go mieszać z dwoma innymi Janami z Oświęcimia.

Dzieła: 1) Elucidarius errorum ritus Ruthenici. B. m. i r. wyd. ok. r. 1501. Przedruk. kilkakrotnie.

2) Modus epistolandi. Kraków 1507: 2 wyd. 1512 i 3 wyd. 1520.

3) Mowy (8 z r. 1493) ogł. z rękop. petersb. Fijałek.

4) Wiersze łacińskie rozproszone po różnych współcz. mu dziełach. W rękop. wiersz na cześć króla Olbrachta.

Wiszniewski: Hist. liter. III, 314 — 317 i indziej. — Szujski: Odrodzenie i Reform. „Dzieła". S II, t. VIII (21 i 123). — Brückner: Spory o Unję. *Kw. histor.* 1897. — Fijałek: Studja do dziejów uniw. krak... *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXIX. 1899. Str. 31 — 52 i 180. — Morawski: Hist. uniw. Jagiell. II, 74 — 82 i indziej. — Tretiak: Piotr Skarga w dziejach i literaturze Unji brzeskiej. Kraków, 1912. Str. 22 — 26.

15. JAN URSINUS *(Ber).*

(Mylnie dawniej *Niedzwieckim* nazywany). Krakowianin. Ur. w Krakowie, tu odbył nauki w akademji. W r. 1483 udał się na dalsze studja do Włoch, do Padwy (tu dr. med. i licencjat prawa), Rzymu i Wenecji. W 1486 wykłada Sallustjusza w akad. krak. (Że w akad. krak. został w r. 1477 bakałarzem, a w 1478 magistrem sztuk wyzw. nie jest rzeczą pewną). Żył za Jana Olbrachta i Aleksandra. Humanista, medyk i prawnik.

Gł. dzieło: „Modus epistolandi". B. m. i r. (1496). 2 wyd. Kraków 1522.

Najdawniejszy to zbiór listów przez Polaka pisanych. Do listów dodał 5 mów. Wiszn. przytacza jego list miłosny do pięknej krakowianki i jej odpowiedź i wyjątki z „Oratio de laudibus eloquentiae".

Listy. 6 listów Ursyna wyd. Jezienicki w *Eos.* 1902.

Wiszniewski: Hist liter. III, 307 — 314 i indziej. — Bauch: Deutsche Scholaren in Krakau. Wrocław, 1901. — Morawski: Hist. uniw. Jag. II. — Jezienicki: Joannis Ursini epistulae. *Eos* 1902. — St. Kossowski: rec. rozpr. Jezienickiego w *Pam. liter.* 1904. — Ks. Fijałek: Studja do dziejów uniw. krak. Str. 27 — 29 i indziej. — Tenże: Niemcy w uniw. krak. *Pam. liter.* 1902. — R. Kotula: Ursini et Philelphi Formulae epistolarum. *Eos.* XXV. 1923. — R. Ganszyniec: Pol. listy miłosne dawnych czasów. Lwów, 1925. Str. 162 — 3.

16. Jan Elgot, jako epistolograf był humanistą. Zob. o nim wyżej, str. 28.

POEZJA ŁACIŃSKA HUMANISTYCZNA

1. ADAM ŚWINKA, kanonik katedralny krakowski i sekretarz Władysława Jagiełły. Jest autorem dwu elegji w dystychach hegzametrycznych i pentametrycznych: a) Na zgon (w r. 1431) królewny Jadwigi, córki Wład. Jagiełły; b) O Zawiszy Czarnym; obie przytoczył Długosz, a przedrukował Wiszniewski w „Hist. liter.", t. III, str. 367—369. Wiersz o Zawiszy Czarnym w rękop. w bibl. Raczyńskich w Poznaniu. Na jęz. polski przełożył Syrokomla pierwszy w całości, drugi

w urywku i podał w swych „Dziejach liter. pol.“ Poemat jego „De rebus gestis Casimiri II“ zaginął.

Zeissberg: „Dziejopisarstwo pol. w. średn.“, II, 196. — Sinko: De duobus Adami Porcarii carminibus, *Eos*. 1902. — R. Ganszyniec: Polonolatina. *Pam. liter.* 1924/5.

2. STANISŁAW CIOŁEK, p. wyżej, str.

3. GRZEGORZ Z SANOKA, p. wyżej, str.

4. KALLIMACH *(Filip Buonaccorsi)*, p. wyżej, str.

5. KONRAD CELTES (a. *Celtis*). Właśc. nazw. Pickel. Słynny humanista niemiecki. Ur. się 1 lutego 1459 r. w Wipfeld, we Frankonji. Kształcił się (od 1477) w Kolonji, (od 1484) w Heidelbergu. Następnie wykładał w uniwers. w Erfurcie, Rostoku i Lipsku. Potem kształcił się we Włoszech w 1486; (czas jakiś w Rzymie, w Akad. Platońskiej Pomponjusza Leta). W r. 1487 uwieńczony przez ces Fryderyka III w Norymberdze. W l. 1489 - 1491 przebywał w Krakowie; słuchał w uniw. wykładów matematyki i astronomji; założył *Sodalitas litteraria Vistulana;* wykładał prywatnie, krótko tylko w r. 1490 w uniwers. Arystotelesa. Opuściwszy Kraków, wykładał w latach 1492—1497 w Ingolsztadzie, wreszcie od r. 1497 w Wiedniu. Zmarł 4 lutego 1508 r. w Wiedniu.

Dzieła: poetyckie i prozaiczne:

1. „Ars versificandi...“ Lipsk. 1486.
2. „Epitome in utramque Ciceronis rhetoricam cum arte memorativa et modo epistolandi utilissimo“. B. m. i r. (1492) tu m. i traktat „de condendis epistolis“, wielokrotnie w XVI w. przedrukowywany.
3. „Quattuor libri amorum...“ Norymberga. 1502.
4. „Libri odarum quattuor..“ (jedno z wydań). Strasburg. 1513.
5. „5 Bücher Epigramme“. Berlin. 1881 (wyd. Hartfelder).

Celtes pierwszy wydał dzieła Hroswithy (w Norymberdze. 1501). Kilka jego wierszy, tyczących się Polski, przytoczył Jocher w „Obrazie bibliogr.“ I, 456—467. Niektóre wiersze Celtesa przełożył na jęz. polski L. Kondratowicz.

a) Prace polskie: Siarczyński: O Konradzie Celtis. *Czasopismo naukowe księgozbioru Ossolińskich.* Lwów, 1830. — St. Koźmian: Konrad Celtes. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poznań.* V 1869. (Toż w jego „Pismach wierszem i prozą“, t. II. Poznań. 1870 — 72). — Mecherzyński: O pobycie Konrada Celtesa w Polsce, *Rozpr. i spraw. wydz. filol. Ak. Um.* IV. 1876. — Zeissberg: Dziejopisarstwo polskie w.

średn. II, 270 — 4. — GEIGER: Odrodzenie i Humanizm. Przekł. pol. St. Mieczyńskiego. Warsz. 1896. Rozdz. VII. — SZUJSKI: Odrodzenie i Reformacja w Polsce. „Dzieła". S. II, t. VIII, str. 23 — 27 i 124 — 127. — FIJAŁEK: Studja do dziejów uniwersytetu krakowskiego. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* t 29. Krak. 1899 Str. 23 — 30. — MORAWSKI: Historja uniw. Jagiell., II, 175 — 191, i indziej. — CHMIELOWSKI: C. K. *W. Enc. powsz. ilustr.* — FIJAŁEK: Niemcy w uniwersytecie krakowskim... *Pam liter.* 1902. (O Sodalicji Nadwiślańskiej) — JEZIENICKI: O rękop. bibl. uniwers we Wrocławiu. *Archiwum do dziejów ośw. i liter.* IX. 1897. — FRITZ: List Brudzewskiego do Celtisa. *Eos.* 1911. b) Niemieckie: KLÜPFEL: De vita et scriptis Conradi Celtis. 2 t. Freiburg, 1827 — RUITH: Leben und Wirken des K. C. Würzburg. 1852 — ASCHBACH: Geschichte der Wiener Universität. 3 t. Wien, 1865 — 1889. — ASCHBACH: Roswitha u. C. Celtis. Wien. 2 Aufl. 1868. — ASCHBACH: Die früheren Wanderjahre des C. Celtis. Wien, 1869. *Sitzungsber d. Akad. Wien.* LX. — HARTFELDER: K. C. w *Sybel's Histor. Zeitschr.* 1881. — HARTFELDER: Der Humanist Celtes als Lehrer. *Neue Jahrbücher fur Phil. u. Pädagogik.* B. 128. 1883. — HARTMANN: K. C in Nürnberg. Nürnberg, 1889. — BAUCH: Deutsche Scholaren in Krakau in der Zeit der Renaissance 1460 bis 1520. 78 *Jahresbericht d. Schles. Geselsch. für vaterländische Cultur.* III Abth. Wrocław, 1901.

6. WAWRZYNIEC KORWIN Z NOWEGO TARGU *(Laurentius Corvinus Novoforensis).* Właśc. nazw. RABE. Był Niemcem, Szlązakiem, rodem z N. Targu (Neumarkt). Mylnie uważano go dawniej za Polaka i przypuszczano, że właściwym jego nazwiskiem było *Kruk.* Kształcił się w akad. krakowskiej w l. 1484 – 1488. W r. 1489 został mistrzem nauk. wyzwol. i profesorem akademji krak. W r. 1494 przeniósł się do Wrocławia i nauczał znowu w szkołach. W l. 1507— 1509 sekretarzem magistratu w Toruniu. W 1509 pisarzem miejskim w Wrocławiu, gdzie zamieszkał stale. Później przyjął naukę Lutra i wmieszał się do polemiki religijnej. Zm. w pierwszej poł. w. XVI-go.

Z utw. jego poetyckich główniejsze:

a) „De Polonia et ejus metropoli Cracovia" (1496) (przy „Cosmographia"). Oda saficka. Opisuje w niej m. i. saliny Wielickie.

b) „In nuptiis S. Reg. Maj. Poloniae et Reginae Bonae". Kraków. 1518. Epitalamjum na uroczystość zaślubin Zygmunta I z Boną.

c) „Dialogus de mentis saluberrima persuasione..." Lipsk. 1516. (Prozą przekładaną wierszem).

d) „Carmen de Silesia et Noviforo". (1612 w „Germanorum poetarum deliciae" Grutera).

Nadto ogł.:

e) „De Apolline et novem Musis". Norymb. 1503.

f) „Epicedium". Kraków. 1506. Elegja na zgon króla Aleksandra.

Jezienicki wyd. z rękop. „Laurentii Corvini, poetae silesiaci, carmina de Joannis Alberti, regis Poloniae, electione et coronatione...“ (w „Księdze pamiątkowej ku uczczeniu... L. Ćwiklińskiego“. Lwów, 1902). Tenże wyd. też „Laurentii Corvini epistola ad C. Celtem“ w *Eos*. 1896. Tenże wyd. wiersze z rękop. w *Archiwum do dz. liter. i ośw.*, t. IX.

Prozą: (kilka elementarnych dziełek dla młodzieży).

a) „Cosmographia“. Bazylea. 1496. (Opis ziemi).

b) „Compendiosa et facilis carminum structura“. Kraków. 1496. (Nauka składania wierszy).

c) „Hortulus elegantiarum“. Kraków. 1502. (Zbiór przykładów poprawnego pisania). (16 wydań).

d) „Latinum idioma“. Spirae. 1496.

Mecherzyński: Wawrzyniec Korwin z Nowego Targu, poeta szląski z końca XV w. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* VI. 1878. — G. Bauch: Laurentius Corvinus. *Zeitschr. des Vereins für Gesch. u. Altertums... Schlesiens* XVII. B. 1883. — Morawski: A. P. Nidecki. (Wstęp). — Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. II, 170—1, i indziej. Bujak: Geografja na uniwersytecie Jagiell. do poł. XVI w. *Księga pamiatk. uczniów uniwersytetu Jag.* 1900. (Roz. V. o „Cosmographii“) i w jego „Studjach geogr.-histor.“ Kraków, 1925. — Jezienicki: O rękopisie bibl. uniw. w Wrocławiu. *Archiwum do dziejów liter. i ośw. w Polsce.* IX. 1897.

7. MARCIN ZE SŁUPCY (*powiat koniński w Poznańskiem*). Syn Olbrachta (Wojciecha), może Niemca. W 1437 bakałarz akad. krakowskiej; w 1441 magister, w końcu dr. dekretów; profesor akademji krakowskiej.

Jest autorem dwu wierszy nagrobkowych (epitafjów): a) „Epitaphium Lascarii, archiepiscopi Gnesnensis“, składające się z 55 hegzametrów, dla Andrzeja Łaskarza, biskupa poznańskiego (nie arcyb. gnieźn., co mylne); b) „Epitaphium Domini Vincencii, heredis Szamotuliensis...“, składaj. się z 45 dystychów (= 90 wierszy), dla Wincentego Szamotulskiego, kasztelana międzyrzeckiego. Ogł. z rękop. bibl. publ. w Petersburgu Brückner w „Śred. poezji łac. w Polsce“.

Brückner: „Średniow. poezja łac. w Polsce“. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XVI, 324—331, 365.

8. „Dyjalog o Zbigniewie Oleśnickim“. Napisany m. 1460 — 1466, wedł. ks. Piotrowicza i Brücknera, prawdop. przez Długosza, o czem wątpią Bobrzyński i Smolka. T. Sinko wątpi również o autorstwie Długosza. Autorem mógłby być zdaniem jego, Mikołaj de Albocastro, autor humanistycznego listu do Długosza z r. 1455, ale

na to niema dowodu. Składa się z 375 hegzametrów. Tekst z rękop. pergaminowego bibl. seminaryjnej w Sandomierzu ogłosił ks. L. Piotrowicz w *Archiwum do dziejów liter. i ośw.* II.

Podobizna 1-wszej strony „Dyjalogu" podana w 2 wyd. Hist. lit. pol. Chmielowskiego.

Ks. L. Piotrowicz: „Dyjalog o Zbign. Oleśnickim *Arch do dziej. liter. i ośw.* II. 1882. — Brückner: „Średniowieczna poezja łac. w Polsce". *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XVI, str. 363. (Por. Brücknera, Dzieje liter. I, wyd. 3, 40). — K. Michalski i T. Sinko: Przyczynki z Kodeksu mogilskiego do dziejów oświaty w Polsce w XV w. Kraków, 1917. Str. 79 i n.

9. MIKOŁAJ KOTWIC, kanonik gnieźnieński, domniemany autor niedokończonego, czy też dochowanego tylko w urywku, składającym się z 72 hegzametrów, poemaciku: „O zatargach Zbigniewa Oleśnickiego (młodszego), arcyb. gnieźn. (1480 — 1493) z Kośmidrem (Mikołajem Gruszczyńskim)". Wierszowi brak końca (wedł Brücknera), nie zaś i początku, jak się zdawało wydawcy. Ogłosił utwór poraz pierwszy W. Kętrzyński, z rękop. bibl. Raczyńskich w Poznaniu. Nadto przechował jeszcze Starowolski w „Monumenta Sarmatorum" wiersz nagrobkowy Kotwica dla Zb. Oleśnickiego (zm. 1493). Wiersze Kotwica „trącą już nieco humanizmem", jak się wyraża Brückner, zarzucił już bowiem leoniny.

W. Kętrzyński: „O nieznanej epopei z XV wieku". Lwów, 1887. — O. B. (Balzer): „Z powodu nieznanego poematu w. XV". *Ateneum.* 1888. — Brückner: „Średn. poezja łac. w Polsce". *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XVI, 1892 Str. 306. — (Por. Brückner, „Dzieje liter." I, 40, wyd. 3, s. 44.

10. Dochowało się nadto jeszcze kilka wierszy nieznanych autorów: a) „Epitaphium Andrzeja Odrowąża" z r. 1465, składające się z 79 hegzametrów; wydruk. A. Prochaska z rękop. bibl. praskiej w Dodatkach do rozpr. „Konfederacja lwowska z r. 1464" (*Kwart. histor.* 1892) i R. Ganszyniec w *Pam. Liter.* 1927 („Polonolatina" IX), który podaje tekst łaciński wraz z przekładem polskim W. Barbasza. Zob. o tym wierszu: Brückner w „Średniow. poezja łac." III. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXIII, 317; b) Wiersz „na spustoszenie Sambora w r. 1498", w 33 hegzametrach; wydruk. w *Monum. Pol. histor.* III, 253; c) Wiersz „na cześć Spytka z Melsztyna", w 19 hegzametrach; wydruk. tamże; o nich Brückner w „Średniow. poezja łać." I. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XVI, 363; i inne.

B. Piśmiennictwo w języku narodowym.

Literatura o zabytkach językowych i piśmienniczych polskich w. XIV i XV. Monografje: Nehring: Altpolnische Sprachdenkmäler. Berlin, 1887. (Tegoż: Beiträge zum Studium altpolnischer Sprachdenkmäler. *Archiv f. slav Phil.* XV. 1893 (uzupełnienie dzieła poprzedniego). — Bobowski: Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów aż do końca XVI w. W Krakowie, 1893. (Odb. z *Rozpr. wydz filol. Akad. Um.*, t. XIX). — Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. 3 t. Warsz. 1902—1904. *(Bibl. dzieł chrześcij.).* (Oceny: ks. Fijałka w *Pam. liter* 1903, str. 130—145 i 1904, str. 657 – 680, oraz St. Ptaszyckiego *Pam. liter.* 1904, str. 680—6. — Łoś: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kraków, 1915. (Ocena Brücknera w *Pam. liter.* 1916). Wyd. 2 p. t. Początki piśmiennictwa polskiego. Lwów, 1922. — Rozprawy pomniejsze: Kałużniacki: Kleinere altpolnische Texte. Stzb. d Akad. d. Wiss. Wien, 1882. — Bobowski: Die polnische Dichtung des XV Jhrh. I. Mariengedichte. Breslau, 1883. — Bobowski: Polska poezja kościelna od najdawniejszych czasów aż do w. XVI. Warszawa, 1885. — Bruchnalski: O źródłach niektórych utworów poetycznych polskich XV i XVI w. *Przegl. Powsz.* 1884. — Brückner: Ueber die ältesten Texte des Polnischen. *Archiv f. slav. Phil.* X. 1887. — Bruchnalski: O rymie w poezji polskiej do Jana Kochanowskiego. *Muzeum.* 1885. — Bruchnalski. O budowie zwrotek w poezji polskiej do Jana Kochanowskiego. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XIII 1889. — Brückner: Neue Quellen zur Geschichte der polnischen Sprache und Literatur. *Archiv f. slav. Phil* XIV. 1892. — Brückner: Kazania średniowieczne. *Bibl. Warsz.* 1891. I i 1892, I. — Brückner: Kazania husyty polskiego. *Prace Filol.* IV. — Brückner: Wiersze polskie średniowieczne. *Bibl. Warsz.* 1893, I. — Surzyński: Polskie pieśni kościoła katolickiego. Poznań, 1891. — Kawczyński: O początkach poezji polskiej. *Kwart. histor* 1889. — Lubicz (Łopaciński): Kilka zabytków języka staropolskiego. *Prace filol.* IV i V. — Lubicz (Łopaciński): Reguła i drobniejsze zabytki. *Prace filol.* IV. — Brückner: Kazania średniowieczne. Cz. I—III. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um*, t XXIV, 1895 i XXV 1896. — Brückner: Drobne zabytki języka polskiego XV w. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XXV i Cz. II w t. XXXIII 1901. — Brückner: Apokryfy średniowieczne. Cz. I. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XXVIII. 1900; Cz. II, t. XL, 1904. — Dobrzycki: Z dziejów średniowiecznego piśmiennictwa polskiego. *Prace filol.* V. — Dobrzycki: Polska poezja średniowieczna. *Przegl Powsz.* 1900, i odb. (toż w jego „Z dziejów literatury pol." 1907) — Dobrzycki: Studja nad średniowiecznem piśmiennictwem polskiem. I. O źródłach kilku polskich wierszy średniowiecznych. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um*, t. XXXIII 1901. — Dobrzycki: Najdawniejsze kolędy polskie. *Przegl. Powsz.* 1903 i 1904. (Toż w jego „Z dziejów liter. pol." Kraków, 1907). — Brückner: Psałterze polskie do połowy XVI w. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. XXXIV. 1902. — Krček: Okruchy hymnologiczne. *Pam liter* 1905 i 1906. — Fr. Pułaski: Pieśni religijne XV w. Z rękopisów bibl. ord. Krasińskich. *Spr. Tow. Nauk. Warsz.* 1912. — Machniewicz: Z dziejów polskiej literatury apokryficznej. *Pam. liter.* 1914. — Łoś: Źródła do historji języka polskiego. *Encykl. pol.* wyd. Akad. Um. II. 1915. — Brückner: Przyczynki do dziejów języka polskiego. Ser. IV. 23. Uwagi o naszej literaturze średniowiecznej. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* t. LIV. 1915. — Bruchnalski: Początki literatury polskiej a kobiety. *Przegl. Humanist.* 1924. — Łoś: Biblioteka polska kró-

lowej Jadwigi *Przegl. bibliogr.* 1926, nr. 6. — Ks. Fijałek: Cyziojan polski z r. 1471... *Prace Filol.* XII. 1927. — J. Janów: Rękopis bibl. Jagiell. nr. 3336. *Prace Filol* XII. 1927. — K. Dobrowolski: Przyczynki do dziejów średniow. kultury polskiej... („Studja starop." dla Brücknera. 1928). — B. Vydra: Polská středověká literatura kazatelská, a její vztahy ke kazatelské literatuře české. V Praze, 1928.

NAJDAWNIEJSZE ZABYTKI JĘZ. I PIŚMIENNICTWA POL. (Z W. XIII — XIV).

Kolebką polskiego języka literackiego (piśmiennego) była, według Brücknera, Małopolska. (K. Nitsch i T. Lehr-Spławiński sądzą, że Wielkopolska). Wielkopolska była kolebką tylko języka potocznego warstw wykształconych.

K. Nitsch: O wzajemnym stosunku gwar ludowych i języka literackiego. *Język polski.* 1913. — Brückner: Powstanie i rozwój języka literackiego *Enc. Pol.* Ak. Um. II, 1915. — Brückner: Geschichte der älteren polnischen Schriftsprache. Lipsk, 1922. — Lehr-Spławiński: Problem pochodzenia polskiego języka literackiego. *Przegląd Współcz.* 1926, wrześ. — Brückner: Problem pochodzenia polskiego języka literackiego. *Pam. Liter.* 1928. — J. Dąbrowski: O kolebkę kultury polskiej. „Studja staropolskie" dla Brücknera. Kraków, 1928.

Początki piśmiennictwa polskiego sięgają w. XIII-go ale literatura polska w ścisłem tego słowa znaczeniu powstanie dopiero w w. XVI-ym w Krakowie. Przed w. XIV, oprócz formuł przysiąg sądowych i chrztu, musiały istnieć w języku polskim modlitwy, spowiedź powszechna (Confessio generalis), psalmy, ale nic się nie dochowało na piśmie w rękopisach z przed XIV go w. Doszły nas tylko z tych czasów pojedyńcze wyrazy polskie w tekstach łacińskich, najczęściej nazwy osób i miejscowości, rzadziej wyrazy techniczne. Najstarszym tego rodzaju zabytkiem języka polskiego jest spis nazw kilkudziesięciu miejscowości i kilkuset ludzi z początku XII w., znajdujący się w bulli z r. 1136, którą arcybiskup gnieźnieński u papieża Inocentego II dla potwierdzenia swych posiadłości wyjednał. Jeszcze starszy wprawdzie spis szeregu nazw miejscowości, posiadłości klasztoru Tynieckiego, sporządzony jeszcze w r. 1105, a zawarty w akcie Idziego, legata papieskiego, z r. 1124, (druk. poraz pierwszy przez Stan. Szczygielskiego w „Tinecia" w r. 1668; później z rękopisu z w. XIII-go przez Maciejowskiego w *Bibl. Warsz.* z r. 1847, t. IV i przez Kętrzyńskiego i Smolkę w „Codex diplomaticus Tyneciensis" (1105 — 1506). Lwów

1875, a krytycznie przez Papée'go), nie ma tego znaczenia dla językoznawców, historyków rozwoju języka polskiego, co spis z r. 1136, nie przedstawia bowiem tak obfitego materjału językowego. Podobizna bulli z r. 1136 podana w Krzyżanowskiego „Monumenta Poloniae palaeographica". Kraków. 1908 — 1910.

Wydania zbiorowe zabytków. Wyd. zbiorowego tekstów ogółu zabytków XIII — XV w. brak. 1) „Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów aż do końca XVI w." wydał M. Bobowski w t. XIX. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* w Krakowie (1893). 2) „Zabytki języka staropolskiego z w. XIV, XV i początku XVI-go" Warszawa. 1918, wyd. A. A. Kryński i M. Kryński. 3) Wybór tekstów zabytków podał Wł. Nehring w dodatku do swojej książki „Altpolnische Sprachdenkmäler". (Berlin. 1886). 4) „Wyjątki z pomników języka polskiego w. XIV—XVI. Ułożył i objaśnił R. Zawiliński. (Kraków 1892). Zawiera wyj. z 8-iu tylko zabytków; (wydawn. przeznaczone dla szkół). 5) „Średniowieczna pieśń religijna polska", opracował Al. Brückner. *Bibl. Narod.* 65. Krak. 1923. 6) „Średniowieczna poezja polska świecka", oprac. St. Vrtel-Wierczyński. *Bibl. Narod.* 60. Krak. 1923. (Ocena Brücknera w *Przegl. Warsz.* 1924, maj). 7) Średniowieczna proza polska", wybrał i objaśnił Al. Brückner. *Bibl. Narod.* 68. Krak. 1923. 8) „Teksty do nauki języka polskiego. Wiek XIV i XV." K. Drzewieckiego i J. Baudouina de Courtenay. Warszawa. 1924. 9) „Najdawniejsze zabytki języka polskiego". Oprac. W. Taszycki *Bibl. Narod.* 104. Krak. 1927.

Literatura o zabytkach językowych z przed XIII w. Baudouin de Courtenay: O drewniepolskom jazykie do XIV stol. Lipsk, 1870 (po rosyjsku). — Wojciechowski: Chrobacja. Rozbiór starożytności słowiańskich. Kraków, 1873. — Papée: Najstarszy dokument polski. Studjum dyplomatyczne o akcie Idziego dla klasztoru Benedyktynów w Tyńcu. *Rozpr. wydz. histor. filoz. Akad. Um.*, t. XXIII, 1888. — Rozwadowski: Bulla z r. 1136 jako najstarszy zabytek języka polskiego. *Materjały i prace Kom. jęz. Ak Um.*, t. IV. 1909. — Brückner: Jak brzmiał język polski w r. 1136. W jego „Przyczynkach do dziejów języka polskiego. I". *Rozpr. wydz filol. Akad. Um*, t. XLVII. 1910. — Brückner: Dzieje języka polskiego. Lwów, 1906. Wyd. drugie, zmienione i powiększone, Lwów, 1913. Wyd. trzecie zupełnie przerobione. Warszawa, 1925. (Oceny pierwszego wydania: H. Ułaszyna i J. Baudouin'a de Courtenay w *Roczniku Slawistycznym*, I. 1908. Polemika: Brückner: Filologja i lingwistyka, Lwów, 1909 i Ułaszyn: Filologja i lingwistyka prof. A. Brücknera. Kraków, 1910). — T. Milewski: Dwie bulle wrocławskie z l. 1155 i 1245. *Prac. Filol.* XI. 1927.

A. Zabytki prozaiczne z w. XIII—XIV.

1. MODLITWY CODZIENNE.

Najdawniejsze znane teksty modlitw codzien. czyli *pacierza* (Modl. Pańska, Pozdrowienie Anielskie i Skład Apostolski czyli Credo, oraz Spowiedź powsz. (Confessio) przechowały się w odpisie z pocz. w. XV; tekst bowiem tych modlitw i spowiedzi powszechnej („Confessio") („Ja grzeszny człowiek kaję się") rzekomo z r. 1375, w rękop. bibl. Jagiell., z tego roku, zawierającym traktat teolog. Tomasza z Akwinu, jest odpisem, wedł. Brücknera (Liter. relig. II, 79) (wbrew mniemaniu Nehringa, Kryńskiego, Bystronia i innych), w czasie ok. r. 1415; ale teksty te powstały wedł. Brücknera najpóźniej w XIII w. i wyprzedzają „Bogurodzicę"; w XIV i XV w. brzmienie ich pierwotne niewiele się zmieniło. [Łoś przeciwnie, twierdzi, że język tych modlitw nieustannie modernizował się. „Przegl. zabytk." 211, „Pocz. pišm. pol." str. 199]. Że teksty te najpóźniej powstały w XIII w., świadczy synodyk Jakuba Świnki, arcyb. gnieźn. z r. 1285, nakazujący, aby księża w czasie mszy co niedziela odmawiali po polsku: Wierzę, Zdrowaś i Ojcze Nasz i aby lud odmawiał „Kayesse Bogu".

Najdawniejsze teksty modlitw codziennych i spowiedzi, odpisane w początk. w. XV-go, wydruk. Wisłocki w „Katalogu rękopisów Bibljoteki Uniw. Jagiell." (Kraków. 1877—81); teksty modlitw z rzekomo r. 1375 przedruk. Nehring w *Archiv f. slav. Phil.* IV, 1880 i Bystroń w *Pracach filol.* I, 352—3; Spowiedź powszechną (Confessio) z r. „1375" przedruk. Nehring w „Altpoln. Sprachd." str. 243 i Kryński w „Zabytk." str. 33 (inny tekst podał z rękopisu Brückner w „Liter. relig." III, 93). Ojcze nasz, Zdrowaś i Wierzę wydrukowano poraz pierwszy w „Statuta synodalia episcopi Conradi" (Wrocław 1475) (najdawniejszy druk polski); tekst ten przedruk. Kryński w *Prac. filol.* I, 61 i Bystroń *Pr. filol.* I, 389. Inne teksty z XV w. podaje Bandtkie w „Oycze nasz. Modlitwa z rozmaitych rękopismów i druków starożytnych w języku polskim i innych dyalektach słowiańskich". (Wrocław 1826). (Zob. też Łoś: Przegl. zabyt., str. 211—214. Pocz. pišm. 199—202).

Podobizny tekstów: a) podobiznę tekstu modlitw z rękop. „z r. 1375" podał Biegeleisen w „Ilustr. dziej. liter. pol.", I, 208 (w zmniejszeniu w wyd. 2 Hist. liter. Chmielowskiego); b) podobiznę pierwodruku z r. 1475 podał Maciejowski w Dodatku do „Pišm. pol.", str. 44—48.

Kalina: Anecdota palaeopolonica. II *Archiv f. slav. Phil.* III. 1879. — Nehring: Das älteste bis jetzt bekannte datirte polnische Sprachdenkmal. *Archiv. f. slav. Phil.* IV. 1880. — Hanusz: Wykaz form przypadkowych w modlitwach kodeksu krakowskiego z r. 1375. *Spraw. Kom język. Akad. Um* I. 1880. — Hanusz: Wykaz form przypadkowych w kilku mniejszych zabytkach języka polskiego z w. XV. *Spraw. Kom. język. Akad. Um.* III. 1884 — Bystroń: Rozbiór porównawczy znanych dotąd najdawniejszych (z w. XIV i XV) tekstów Modlitwy Pańskiej, Pozdrowienia Anielskiego, Składu Apostolskiego i Dziesięciorga przykazania. *Prace filol.* I. — L. Malinowski: O sposobach oznaczania samogłosek nosowych w druku modliw z r. 1475 *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um* VII. — Nehring: Altpoln. Sprachdenkm. — Brückner: Literatura relig. w Polsce średniowieaznej. III, 89—95.

2. *KAZANIA ŚWIĘTOKRZYSKIE.*

Najstarszy zabytek prozy polskiej, zarazem najdawniejszy pomnik kaznodziejstwa polskiego. Jest to szczątek większego zbioru kazań na święta całego roku, ułożonych (jak sądzi Brückner) przez franciszkanów krakowskich. Przechował się w 18 paskach pergaminowych, wyciętych z 4-ch kart, w oprawie rękopisu łacińskiego, należącego niegdyś do klasztoru benedyktynów św. Krzyża na Łysej Górze w Sandomierskiem; przechowywanego następnie w bibljotece uniwersytetu warszawskiego, po r. 1831, wcielonego do bibljoteki publicznej w Petersburgu. Obecnie Kaz. Święt. wróciły do bibl. uniw. w Warszawie. Zabytek zawiera 5 kazań w ułamkach i jedno (o św. Katarzynie) w całości. Jest odpisem z połowy XIV w. pierwowzoru sięgającego czasów Łokietkowych a więc początku w. XIV-go, a jak dziś twierdzi Brückner, pochodzącego z końca XIII-go st. Zdanie Dielsa, że Kaz. Świętokrzyskie są zabytkiem w. XIV, Brückner uważa za mylne. Brückner przypuszcza, że są to raczej schematy kazań, nie całkowite kazania, czego dowodzi ich lakoniczność i liczne skrócenia słów. Pisane są nie gotykiem, lecz pismem łacińskiem (minuskułą).

Wyd. Kaz. Świętokrz. Brückner w *Pracach filolog.*, t. III, 1891; podobiznę podał w „Dziejach jęz. polskiego". Tekst w całości wydał dokładnie również Diels. Tekst w podobiznach St. Ptaszycki (Lublin 1926).

Brückner: Świeżo odkryty zabytek starego języka polskiego. Kazania Świętokrzyskie *Ateneum.* 1890, II. — Brückner: Kazania Świętokrzyskie. *Prace filol.* III. 1891. — Brückner. Literatura relig. w Polsce średniowiecznej. I. — Paulisch: O pisowni i języku Kazań Świętokrzyskich. *Spraw. Kom. jęz. Akad. Umiej*, t. V. 1893.— Diels: Die altpolnischen Predigten aus Heiligenkreuz. Berlin 1921. (Ocena Wł. Semkowicza w *Roczniku Slawistycznym* IX).

3. *PSAŁTERZ FLORJAŃSKI (Ps. królowej Jadwigi).*

Najobszerniejszy zabytek języka i piśmiennictwa polskiego z w. XIV. Jest odpisem z końca w. XIV-go tekstu starszego, jak sądzi Brückner,

psałterza Kingi, a więc z 2-ej połowy w. XIII. (Ks. Fijałek wątpi o istnieniu Psałterza Kingi, *Pam. lit.*, 1904, str. 662 i n.). Brückner nazwał go Psałterzem królowej Jadwigi. Dawniej nazywany był mylnie „Psałterzem królowej Małgorzaty" (pierwszej żony Ludwika, króla pol. i węgier.); Kopitar nazywał go, również mylnie, Psałterzem Marji, córki Ludwika węgier. Pisany był dla królowej Jadwigi,—według L. Bernackiego, w klasztorze kanoników regularnych lateraneńskich, zwanym *Mons Mariae*, w Kłocku (Glatz) na Śląsku, ok. r. 1399; wykończony, już po śmierci Jadwigi, w Krakowie, po r. 1405. Rękopis pergaminowy zawiera całkowity tekst psałterza w trzech językach: łacińskim, polskim i niemieckim (każdy werset z kolei podany jest w trzech przekładach — łac., pol., niem.); jest bogato iluminowany; oprócz przekładu psalterza zawiera przekład kilku kantyków, symbolu wiary św. Atanazego i prologów Ludolfa Saksończyka. Przechowuje się w klasztorze św. Florjana pod Lincem w Austrji. Wyd. Stan. hr. Borkowski (przy udziale B. Kopitara) p. n. „Psałterz królowej Małgorzaty". Wiedeń 1834. (Z podob.).

Wyd. krytyczne Nehringa p. n. „Psalterii Florianensis partem polonicam ad fidem codicis recensuit... (Poznań 1883).

Podobizny barwne: jednej karty dodane do „Zabyt. dawnej mowy polskiej" (= Kazań Gnieźn.) (Poznań 1857), i do „Hist. liter.pol." Chmielowskiego (wyd. 2). Podobizny fotograficzne kilku kart podaje Bernacki.

Nehring: Iter florianense. Poznań. 1871. — Nehring: Ueber den Einfluss der altčechischen Sprache u. Litteratur auf die altpolnische II. Der St. Florianer Psalter. *Archiv f. slav. Phil.* II — Nehring: Altpolnische Sprachdenkm. — Hanusz: Materjały do historji form deklin. *Spraw. Kom. język. Ak. Um.* II. 1881. — Hanusz: Zur Statistik der Declinationsformen im Altpolnischen. *Archiv f. slav. Phil.* VI — Leciejewski: Die Sprache des polnischen Theils des Florianer Psalter. *Archiv f. slav. Phil.* VI, VIII. — Koppens: O sposobach oznaczania spółgłosek miękkich w Psałterzu Florjańskim. *Spraw. Kom. język. Ak. Um.* V. 1893. — Brückner: Psałterze polskie do połowy XVI w. *Rozpr wydz. filol. Ak. Um.*, t XXXIV. — Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. II. Warszawa, 1903. — Ramberg: Beiträge zur altpolnischen Syntax aus dem Florianer Psalter. *Archiv f. slav. Phil.* 1913. — Słoński: Przyczynki do słownika Psałterza Florjańskiego. *Spraw. Tow. Nauk Warsz.* I i II. 1913.— Bruchnalski: Początki literatury polskiej a kobiety. *Przegl. Humanist.* 1924. — Bernacki: Geneza i historja Psałterza Florjańskiego. Lwów, 1927. (Odb. z *Rocznika Zakładu Narod. im. Ossolińskich* I). — Francew: K istorii izdania Florianskoj Psałtyri *Slavia.* I. 1923. — Zob. też bibliografję w Appela i Kryńskiego „Przeglądzie bibliograf. prac nauk. o jęz. pol." (*Prace filol.* I, 614—619)...

4. *KAZANIA GNIEŹNIEŃSKIE.* (Poprawnie: „Gnieździeńskie", wedł. Brücknera, „Gniezieńskie", wedł. Nehringa i Kryńskiego).

Pochodzą z końca w. XIV. Przechowały się w odpisie z początku

w. XV-go w bibljotece kapitulnej w Gnieźnie. Rękopis, który jest, według Brücknera, oryginałem autorskim, nie odpisem, zawiera zbiór 103 kazań łacińskich, z glosami polskiemi, i 10 kazań polskich; ułożony prawdop. przez jakiegoś dominikanina wielkopolskiego, (wedł. Ks. Fijałka, może Piotra Chomiąża); wedł. Brücknera przez księdza świeckiego. Są w znacznej części przekładem lub przeróbką kazań ze zbioru „Legenda aurea" Jakóba de Voragine z XIII w. Wydał je poraz pierwszy T. Działyński p. t. „Zabytek dawnej mowy polskiej". Poznań 1857.

Krytyczne wyd. sporządził Nehring: „Kazania Gnieźnieńskie". *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XXV. Kraków 1896.

Podobizny w wyd. Działyńskiego i Nehringa.

Hanusz: Wykaz form przypadkowych w Kazaniach Gnieźnieńskich. *Spraw. Kom. język. Akad. Um.* I. Krak. 1890. — Hanusz: Ślady niektórych odcieni dyjalektologicznych w Kazaniach Gnieźn. *Rozpr. wydz filol. Akad. Um.* VIII. 1880. — Semenowič: Kritische Bemerkungen zu altpoln. Texten. *Archiv f slav Phil.* VII. 1884.— Erzepki: Der Text der Gnesener Predigten kritisch beleuchtet. Poznań, 1885. (Inaug-Dissert). — Bruchnalski: Legenda aurea w literaturze polskiej XV w. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XI. 1886. — Nehring w Altpoln. Sprachdenkm., str. 76—89 i 251—253. — Nehring: Beiträge zum Studium altpoln. Sprachdenkm. *Archiv f slav. Phil.* XV. 1893. — Nehring we wstępie do wyd. Kazań Gnieźn. (1896). — Brückner: Ein angebliches dialectologisches Merkmal der sog. Gnesner Predigten. *Archiv f. slav. Phil.* XX. 1898 — Brückner Liter. relig. w Polsce średniow. I. (Ocena Ks Fijałka w *Pam. Liter.* 1903). — Ks. N. Cieszyński: Kaz. Gnieźn. *Rozpr. Tow. P. N.* Poznań, 1918.

5. *PSALM 50-ty.*

T. zw. „Karta Świdzińskiego", albo „Karta Medycka". Jest to przekład ps. 50-go, napisany na karcie pergaminowej, wyjętej przez Konst. Świdzińskiego z oprawy. Karta Medycka, jak stwierdził L. Bernacki, jest właśnie ową Kartą Świdzińskiego, którą uważano za zaginioną. Zabytek ten w. XIV-go wydał pierwszy w podobiznie Maciejowski, w „Dodatkach" do „Piśm. pol.". Podobiznę jego podał również Bernacki. Przechowywany, pierwotnie w bibliotece Pawlikowskich w Medyce pod Przemyślem, obecnie w Ossolineum.

Nehring: Iter Florianense, str. 37—41. — Nehring: Altpoln Sprachd., str. 97—100. — Bernacki: Geneza i historja Psałt. Florj. (Ocena Brücknera w *Pam. Liter.* 1928).

6. *UŁAMEK SCYNTYLARJUSZA.*

Zwany „Ułamkiem Glogera". Wydał go Z. Gloger z karty pergaminowej, wyjętej z oprawy, p. t. „Ułamek starożytnego kazania o małżeństwie" (*Bibl. Warsz.* 1873, III). Wedł. Brücknera, to nie kazanie,

lecz urywek jakiegoś „scyntyllarjusza polskiego“. (Zob. „Apokryfy średniowieczne“. I. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXVIII, 269); czas napisania odnosi B. do początku w. XV.

Tekst zabytku przedruk w całości Brückner w „Liter. relig. w Polsce śrw.“ III, 165 — 166 i Kryński w „Zabytk. jęz. staropol“.

Podobiznę podał Głoger.

L. Malinowski: w *Niwie*, 1873, IV. — Nehring w „Altpoln. Sprachdenkm.“ — Brückner w „Liter. relig.“, III, 164—167.

7. *REWELACJE św. BRYGIDY.*

Ułamek zachowany na karcie pergaminowej, wyjętej z oprawy; karta ta zaginęła; dochowała się tylko fotograficzna jej kopja. Zabytek pochodzi, być może, jak przypuszcza Łoś, z końca w. XIV-go i jest szczątkiem księgi należącej do biblioteki królowej Jadwigi, o której wspomina Długosz. Według Brücknera natomiast zabytek pochodzi z połowy w. XV go.

Wyd. Łoś, p. t. Objawienie św. Brygidy, w *Materj. i pracach Kom. język.*, t. V. 1912.

Łoś w *Materj. i pr. Kom. jęz.* V.

8. *SALVE REGINA.*

Hymn-modlitwa (antyfona) łacińska „Salve Regina“, ułożona w XI w., dochowała się w przekładzie polskim prozą w 20 tu kilku odpisach z w. XV-go. Najdawniejszy tekst, z końca XIV w. („Zdrowa Krolewno...“), ogłosił Wisłocki w „Katalogu rękop. bibl. Jagiell.“, oraz poprawnie L. Malinowski w *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XIII, 308.

Malinowski: Tekst polski hymnu „Salve Regina...“ *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XIII. — Bobowski: Die polnische Dichtung des XV Jhrh. I. Mariengedichte. Breslau, 1883. — Bobowski: Polskie pieśni katolickie... — Lubicz (Łopaciński): Pieśń „Zdrowa bądź królewno“. *Prace filol.* IV, 618—620. — Nehring: Altpoln. Sprachdenkm. — Brückner: Liter. relig. III, 120—121. — Bibliografję wszystkich tekstów podaje Łoś: „Przegl. zab.“, str. 221–224 (i jeden tekst nieznany); „Pocz. piśm.“, 210–213.

9. *ŻYWOT św. BŁAŻEJA.*

Zabytek ten dochował się na karcie pergaminowej, w dwu skrawkach, wyjętych z oprawy, i przechowuje się w bibljotece Ossolińskich we Lwowie. Zawiera urywki z żywota św. Błażeja, który był prawdop. częścią pasjonału polskiego, być może, jak sądzi Brückner, pasjonału królowej Jadwigi, o którym wspomina Długosz, przełożonego z „Le-

genda aurea" Jakuba de Voragine; tekst ocalały jest miejscami dosłownym tłumaczeniem Złotej legendy. „Żywot św. Błażeja" to najdawniejsza legenda polska; pochodzi z końca XIV-go w.; dochowany w odpisie z początku w. XV go.

Zabytek wyd. poraz pierwszy Bielowski wraz z Małeckim i J. Wagilewiczem w *Bibl. Ossolin.*, t. IV, 1864, p. t. „Nowoodszukany zabytek polszczyzny z początku XV st." Wyd. to przedruk. Nehring w „Altpoln. Sprachdenkm." Tekst krytycznie (dokładnie) wyd. L. Malinowski w *Pracach filol.*, t. V, 1896; przedruk. Kryński w „Zabytk. jęz. stpol." i Brückner (w transkrypcji zmodernizowanej) w „Liter. relig. w Polsce śrwiecz.", t. III.

Podobiznę podał Malinowski.

Małecki i Wagilewicz: przy wyd. w *Bibl Ossol.* 1864. — Bruchnalski: Legenda aurea w literaturze polskiej XV w. *Rozpr. wydz filol. Ak. Um.* XI. 1886. — Nehring: Altpoln. Sprachdenkm. — Malinowski: Żywot św. Błażeja. Zabytek języka polskiego z początku w. XV-go. *Prace filol.* V. — Brückner: Literat. religijna w Polsce śrw. III.

B. Zabytki wierszowane z w. XIV.

a) Pieśń „*BOGURODZICA*" (Bogarodzica). Najdawniejszy (wedł. Brücknera) pomnik języka polskiego, później hymn narodowy (pierwszy), najstarsza pieśń polska. Tradycja XVI w. (Łaski w 1506) przypisywała mylnie autorstwo jej św. Wojciechowi, a więc czas jej powstania przenosiła na w. X; ale język najdawniejszych odpisów, pochodzących z w. XV, wskazuje w. XIV (wedł. Brücknera w. XIII). Brückner przypuszczał, że powstała w 2 pol. w. XIII go i że ją ułożył dla błog. Kingi (Kunegundy), wdowy po Bolesławie Wstydliwym, klaryski klasztoru w Sączu, ok. r. 1280, jej spowiednik franciszkan Boguchwał. Obecnie sądzi, że powstała może ok. r. 1250. Wedł. Hecka „Bogurodzica" powstała w powstała w połowie w. XIV, nie w Małopolsce, lecz w Gnieźnie. Wedł. Bruchnalskiego powstała w połowie w. XIV, ale w Krakowie, a ułożył ją jakiś franciszkanin polski. Wedł. Łosia, ze względu na kunsztowność formy wersyfikacyjnej, nie mogła powstać wcześniej, niż w końcu XIII w. Wierzbowski natomiast sądził, że pierwszą najstarszą zwrotkę „Bogurodzicy" ułożył ok. 1230 prawdop. św. Jacek Odrowąż. Zdaniem Brücknera, „Bogur." jest pieśnią oryginalną polską, nie znaleziono bowiem jej pierwowzoru, ani czeskiego ani łacińskiego. Pieśń przechowała się w 4 odpisach z w. XV-go i w kilkunastu tekstach rękop. i druk. z w. XVI. Pierwotny, najstarszy tekst pieśni, składający się z dwu pierw-

szych zwrotek czyli t. zw. lais (t. j. pieśni z odśpiewem Kyrje elejson) dochował się w rękop. krakowskim, (bibl. Jagiell.), z pocz. XV st. (na okładce kazań łaciń. ks. Macieja z Grochowa) wraz z nutami (melodją). Tekst w rękop. późniejszym, ale jeszcze z XV w. (również bibl. Jag.) składa się z 14-tu zwrotek, do dwuzwrotkowej bowiem pieśni Bogurodzicy doczepiono mechanicznie 12-zwrotkową pieśń wielkanocną (czy dwie p. wielkanocne), której autorem, wedł. Brücknera, mógł być (wspomniany przez Juszyńskiego), opat witowski, Jan, towarzysz wypraw Władysł. Łokietka. Zdaniem Bobowskiego i Łosia wrotki 3—14 obejmują dwie pieśni: pieśń wielkanocną i pieśń pasyjną; wrotki te powstały prawdop. w w. XIV (jak sądzi Brückner i Łoś). Później (w w. XV i XVI) dodawano jeszcze do 14-wrotkowej pieśni wrotki z pieśni o wszystkich świętych i okolicznościowe modlitewne za króla...

Poliński twierdzi, że wiersz „Bogurodzicy" dorobiony został do melodji łacińskiego hymnu z XIII w. „Ave praeclara maris stella"; zdaniem Chybińskiego melodja nie mogła powstać wcześniej, niż w 1połowie w. XIV.

Wedł. Brücknera „Bogur" nie jest pieśnią Maryjną; wedł. ks. Fijałka, była pieśnią kościelną ludu.

Dokładną fotograficzną podobiznę najdawniejszego tekstu (z nutami) w rękop. bibl. Jagiell. podał Chmiel w „Uwagach archiwalno-paleograf. nad pieśnią Bogurodzica" w rękop. bibl. Jag. nr. 1619 Podobiznę 14-wrotkowego tekstu „z r. 1408" w rękop. bibl. Jag. podał Maciejowski w Dod. do Piśm. pol.; (wydruk. tekst ten poraz pierwszy z rękopisu Rzesiński w krak. *Kwartalniku naukowym*, 1836). Podobiznę tekstu (wraz z nutami) w rękop. częstochowskim z końca w. XV go podał A. Przeździecki w *Bibl. Warsz.* 1866, I (oraz podobiznę odpisu krakowskiego z r. 1408). Podobizny tekstów rękop. z nutami: a) najdawn. z pocz. XV krak.; b) częstochowskiego z końca XV; c) krak. z r. 1570 Herburta; d) warszawskiego świjańskiego z XVII w. i e) warszaw. Zamojskich z XVII w. podał Poliński. Tekst drugi krakowski wyd. krytycznie i objaśnił J. Łoś p. t. „Bogurodzica, pierwszy polski hymn narodowy". Lublin 1922. (*Książeczki staropol.*, nr. 1). Ostatnią restytucję „Bogurodzicy" podał Brückner w „Średniow. pieśń relig. pol." (1923). Melodję Bogur. zachowaną w najdawniejszym rękop. z pocz. XV w. (bibl. Jagiell.) podał, w transkrypcji na dzisiejsze nuty ks. J. Surzyńskiego, Wisłocki w *Przewodniku bibljograficznym* z r. 1884 (str. 58) oraz Poliński; (transkrypcję Polińskiego przedruk. Heck).

W druku ukazała się „Bogurodzica" poraz pierwszy na czele Statutu Łaskiego z r. 1506 (w 15 wrotkach).

Przeździecki: Pieśń Bogarodzica wraz z nutą z rękopismu częstochowskiego z końca w. XV. (Z podobizną). Warszawa, 1866. (Odb. z *Bibl. Warsz.* 1866, I). — Nehring: Ueber den Einfluss der altčechischen Litteratur auf die altpolnische. *Archiv für slav. Philol.* 1876. — Rymarkiewicz: Pieśń Bogarodzica *Rocz. Tow Przyj. Nauk Pozn.* X, 1878. — Pilat: Pieśń Bogarodzica. Restytucja tekstu. *Pamiętnik Akad. Um.* IV, 1880. — Kalina: Rozbiór krytyczny pieśni Bogarodzica. Lwów, 1880. — Bobowski: Die polnische Dichtung des XV Jhrh I. Mariengedichte. Breslau, 1883. — Bobowski. Polska poezja kościelna od najdawniejszych czasów aż do XVI w. Warszawa, 1885. — Nehring: Pieśń Bogarodzica („Studja literackie". Poznań, 1884). — Nehring: Altpolnische Sprachdenkm — Kalina: Pieśń Bogarodzica. *Przegl. powsz.* 1887. — Bobowski: Polskie pieśni katolickie. Kraków, 1893. — Kryński: Bogarodzica. *W. Enc. powsz. ilustr.*, t. IX. — Hipler: Boga Rodzica. Untersuchungen über das dem hl. Adalbert zugeschriebene älteste polnische Marienlied. Braunsberg. 1897. — Łopaciński: *Prace filol.* IV, str. 624 — 627. — Dobrzycki: Polska poezja średniowieczna. Kraków, 1900. — Dobrzycki: Studja nad średniowiecznem piśmiennictwem polskiem. Kraków, 1901 (odb. z *Rozpraw wydz. filol. Akad. Um.*, t. XXXIII). — Brückner: Bogurodzica. Rozwiązanie zagadki. *Bibl Warsz.* 1901, IV. (Ocena Chmielowskiego w *Gazecie Polskiej*, 1901, № 289). — Franko: Zu Bogarodzica Str. 2, X. 1. *Archiv f. slav. Philol.* 1902. — Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. I. Warszawa, 1902. — Poliński: Pieśń Bogarodzica pod względem muzycznym Warszawa, 1903 (Ocena Brücknera w *Kur Warsz.* 1903, № 107). — Fijałek: Bogarodzica. *Pam. liter.* 1903. — Heck: Uwagi krytyczne nad najstarszymi tekstami i kompozycją pieśni Bogurodzica. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. XL. 1904. — Chmiel: Uwagi archiwalno-paleograficzne nad pieśnią Bogurodzica w rękopisie jagiellońskim (tamże). — Brückner: Spór o „Bogurodzicę". *Pam. liter.* 1904. — Heck: Do sporu o „Bogurodzicę". Kraków, 1905. — Bruchnalski: Znaczenie pieśni t. zw. Bogarodzicy w hymnologji polskiej. (*Księga pamiątkowa Marjańska.* I Lwów, 1905) — Ks. J. Surzyński: Matka Boska w muzyce polskiej (tamże). — Szczurat: Grundwaldskaja pisnia, zapadnoruskij pamiatnik XIV wieka. Żołkiew, 1906. (Ocena Brücknera w *Pam. liter.* 1906). — Brückner: Bogurodzica. *Archiv f. slav. Phil.* 1907. (Głównie z powodu rozprawki Szczurata). — Chybiński: Bogurodzica pod względem historyczno-muzycznym Kraków, 1907. Odb. z *Przegl. powsz* — Poliński: Dzieje muzyki polskiej Lwów, 1907. — Brückner: Literatura najnowsza o Bogurodzicy. *Prace filol.* VI, 1908. — Jagić: Korollarien zum Bogarodzica-Lied. *Archiv f. slav. Phil.* 1908. — Wierzbowski: Bogarodzica Wykład wstępny w Uniwersytecie Warszawskim. Warszawa, 1909. — Łoś: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kraków, 1915. Str. 338 — 381 (Początki piśm. pol. Str. 348 — 364). — Brückner: Przyczynki do dziejów jęz pol. Ser. IV. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* t. LIV (1915). Str. 264 — 276. — Łoś: Bogurodzica pierwszy polski hymn narodowy. Lublin, 1922. (Ocena Brücknera w *Kwart. histor.* 1923). — Brückner: Średniow. pieśń relig. pol. *Bibl. Narod.* 1923. — Ks. Feicht: Historyczno-muzyczne uwagi o lwowskich rękopisach Bogurodzicy. *Przegl. muz.* Poznań, 1925.

b) *PIEŚŃ WIELKANOCNA*, dodana do „Bogurodzicy", czy raczej dwie pieśni: wielkanocna („Nas dla wstał zmartwych...) i pasyjna („Ciebie dla, człowiecze...).

c) Pieśń wielkanocna, czterowierszowa („Chrystus z martwych wstał je..."), zapisana w r. 1365 przez Świętosława z Wilkowa w Graduale katedry płockiej. Tekst ogł. Bersohn („Księgozbiór katedry płockiej". Warszawa. 1899, str. 22). Jest to najdawniejszy odpis pieśni polskiej, wcześniejszy od odpisów „Bogarodzicy". Późniejsze odpisy tej pieśni pochodzą z w. XV. Jest przekładem trzeciej zwrotki łacińskiej pieśni wielkanocnej „Deus omnipotens", czy jej przekładu czeskiego.

Fijałek: Najdawniejsza po Bogurodzicy polska pieśń kościelna z w. XIV. *Pam liter.* 1903, str. 358 — 369.

d) Pieśń wielkanocna, sześciowierszowa („Przez twe święte zmartwychwstanie..."), z wieku XIV. Najdawniejszy tekst w odpisie z 2-ej połowy w. XV przechowuje się w rękopisach biblioteki kapitulnej w Pradze. Tekst ten ogłosił Patera w *Časopis cesk. Mus.* 1878, str. 431; za nim Nehring w „Altpoln. Sprachdenkm.", str. 186, Bobowski w „Pol. pieśni katol." Rozpr. XIX, 90, Brückner w Liter. relig I, 180 i Fijalek w *Pam. liter.* 1903, str. 370. Jest, jak się zdaje oryginalną; powstała wcześniej, niż pieśń wielkanocna w Bogurodzicy; do dziś przetrwała w ustach ludu.

Nehring: Altp. Sprachdenkm. 186. — Fijałek: *Pam. liter.* 1903, str. 369—371.

e) Pieśń wielkanocna, 9-wierszowa, do dziś śpiewana, „Wesoły nam dzień nastał", prawdop. z końca w. XIV-go; ogłosił ją Juszyński w przedmowie do „Dykcjonarza", w połączeniu z pieśnią poprzedzającą („Przez Twe święte zmartwychwstanie"), ale jest odrębnym utworem; przedrukował ją Bobowski w „Pol. pieśni katol.", str. 91. Powstała (wedł. Fijałka) z tropu „O quam felix haec dies", podobnie jak niem. „Also heilig ist der Tag". Dzisiejsza pieśń „Wesoły nam dzień dziś nastał" ma tekst w w. XVII zmieniony i rozszerzony.

Fijałek w *Pam. liter.* 1903, str. 369.

f) Pieśń „*POZDROWIENIE MARJI*", zaczynająca się od słów „Maryja czysta dziewica..." wedł. Brücknera z w. XIV; dochowała się w rękop. z w. XV w bibliotece publ. w Petersburgu, należącym przedtem do Benedyktynów w Sieciechowie. Składa się z 9 cio trzywierszowych zwrotek. Tekst ogł. pierwszy Maciejowski w „Pamiętn. o dziejach, piśm. i prawod. Słowian" II, 352; poprawnie Brückner w „Drobne zabytki jęz. pol." (*Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. XXV, str. 218).

Brückner: Drobne zabytki jęz. pol. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXV, str. 218 — 219.

g) Pieśń „*POSŁAŁ PRZEZ ANIOŁY*“, dochowała się w rękop. z połowy XV w. w bibl. publ. w Petersburgu, niegdyś z bibl. Załuskich; jest przekładem łac. „prozy“ Piotra Abelarda „Mittit ad virginem“, którą „w adwent na roraciech śpiewają“. Pieśń składającą się z 11-tu wrotek ogł. Brückner w „Drobne zabytki jęz. pol.“ (*Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXV, str. 209 — 210).

Brückner: Drobne zabytki... Str. 214 — 215.

h) „*GODZINKI O MĘCE PAŃSKIEJ*“, („Jezus Chrystus, Bógczłowiek, mądrość oćca swego...“), której autorem może był, jak przypuszcza Brückner, Jan, opat witowski, towarzysz wypraw Łokietka, domniemany antor drugiej części „Bogarodzicy“. Najstarsza polska pieśń pasyjna; jest przekładem słynnego hymnu łacińskiego „Horae canonicae Salvatoris“ (zaczyna się: „Patris sapientia...“); składa się z 9-ciu 4-wiersz. zwrotek; najdawniejszy okaz polskiego trzynastozgłoskowca. Najstarszy tekst w odpisie z pocz. XV w. ogłosił Brückner z rękop. bibl. publ. petersburskiej (dawniej w bibl. uniwers. warszaw.) w „Drobne zabytki jęz. pol.“, str. 229; dwa późniejsze teksty z XV w. ogł. Brückner tamże str. 208 i w *Archiv f. sl. Phil.* X, oraz trzeci Łoś w dod. do „Przegl zab“.

Brückner: Drobne zab... Str. 228—231. — Brückner: *Bibl. Warsz.* 1901, IV. Brückner: Liter. relig. I, 174.

i) Dekalog wierszowany. Z licznych później tekstów Dekalogów wierszowanych tekst najdawniejszy, z XIV w., przytacza Brückner w „Średniow. pieśń relig. pol.“ str. 147.

ZABYTKI PIŚMIENNICZE Z W. XV.

Pominąwszy glosy polskie w tekstach łacińskich, słowniczki (wokabularze, glosarjusze) łacińsko-polskie nazw roślin lekarskich, wyrazów prawnych lub trudniejszych wyrazów Pisma Św. (. zw. mammotrekty), cyzjojany (wierszowane notaty kalendarzowe), roty przysięg i t. p. zabytki języka polskiego, które właściwie do literatury nie należą — z wieku XV-go zachowało się się sporo zabytków piśmienniczych polskich, po części mających już wartość literacką. Są to jeszcze przeważnie przekłady, z jęz. łacińskiego lub czeskiego. Posiadamy z tego wieku przekłady biblji, psałterza, modlitw; dekalogi wierszowane (kilkadziesiąt tekstów); modlitewniki, książ-

ki nabożne i obrzędowe; przekłady statutów i ortyli, apokryfy i legendy prozą i wierszem, kazania, (traktaty teologiczne), reguły zakonne, powieści, pieśni kościelne i nabożne, wiersze dydaktyczne i historyczne, satyry, listy miłosne i inne. Z pomiędzy utworów wierszowanych kilka posiada wartość artystyczną i poetycką. Najbujniej rozwinęła się liryka religijna; są to zabytki z tego wieku pod względem literackim najdoskonalsze. Z kazań, w języku polskim spisanych, z w. XV-go przechowało się tylko jedno; spisywano je bowiem zwykle po łacinie, choć wygłaszano po polsku. Posiadamy kilka zbiorów takich kazań z glosami polskiemi (jak np. Macieja z Grochowa, Anonima husyty, Hieronima z Pragi kameduły i kaznodziei Władysława Jagiełły (zm. 1440) i inne). Kaznodzieje odgrywają ważną rolę w historji wędrówek powieści (anegdot, bajek, legend i t. p.); oni rozpowszechniają je pomiędzy społeczeństwem. Misterje, grane u nas niewątpliwie w wiekach średnich, których przeżytkami są dzisiejsze jasełka i szopki, nie dochowały się do naszych czasów w tekstach z przed w. XVI go, z wyjątkiem tekstu z XV w. „Żalów Matki Boskiej pod krzyżem", który jest prawdopodobnie szczątkiem misterjum wielkanocnego. O charakterze tych widowisk średniowiecznych i rodzaju dramatycznym dostateczne pojęcie może dać misterjum wielkanocne, drukowane ok. r. 1550 p. t. „Historja o chwalebnym Zmartwychwstaniu Pańskim", przerobione prawdopodobnie z tekstu wcześniejszego, może z w. XV-go. (Zob. niżej pod Mikołaj z Wilkowiecka).

Wyd. zbior. zabytków XV w. p. wyżej, str. 71.

A. Zabytki prozaiczne.

1. *BIBLJA KRÓLOWEJ ZOFJI (Biblja Szaroszpatacka).*

Najobszerniejszy zabytek języka pol. z w. XV-go; pochodzi z połowy wieku. Przekładu z oryginału prawdop. czeskiego dokonał ks. Jędrzej z Jaszowic, kapelan królowej Zofji, czwartej żony Władysława Jagiełły. Nie zachował się w całości; część rękopisu pergaminowego, zdefektowanego, składająca się z 185 kart i zawierająca część tłumaczenia Starego Testamentu, przechowuje się w bibljotece miejskiej w Szaroszpataku na Węgrzech; znaleziono nadto w innych miejscach, we Wrocławiu, Królewcu i Szaroszpataku, jeszcze kilka kart wydartych z rękopisu z fragmentami tłumaczenia Starego Testa-

mentu. Tekst rękopisu szaroszpatackiego, wraz z dwoma ułamkami z rękopisów wrocławskiego i królewieckiego (ogłoszonymi przedtem przez Hankę w r. 1834 w *Slavinie* Dobrowskiego i przez Maciejowskiego w „Dodatkach" do „Piśm. pol.", str. 14—21) wydał A. Małecki, p. t. „Biblja królowej Zofji..." Lwów. 1871.

Z fragmentów później odnalezionych, ogłosił jeden Wierzbowski w *Pracach filol.*, t. IV, drugi Harsányi w *Magyar Könyvszemle*, t. XVII (Budapeszt 1909) oraz Nitsch w *Roczniku slawistycznym*, t. III. (1910). Cztery karty odnalazł i ogłosił Hanisch w *Arch. f. slav. Philol.* XXXVIII, 1923. Przedruk. je Brückner w „Średniow. proza pol." Poprawki tekstu, niedokładnie odpisanego i drukowanego w wyd. Małeckiego, ogłosili Hanisch w *Archiv. f. slav. Phil.*, t. XXXV, 1913. i Paulisch w *Materjałach i pracach Kom. język.*, t. VI. 1913.

Pierwszą wiadomość w w. XIX o Biblji królowej Zofji oraz wyjątki podał Niemcewicz w „Pamiętnikach o dawnej Polsce", t. II. 1822.

Podobizny barwne w wydaniu Małeckiego i w Hist. lit. Chmielowskiego (wyd. 2).

Najważniejsze: Małecki we wstępie do wyd. z r. 1871. — Sobieszczański: Przyczynek mogący posłużyć do objaśnienia sprawy tyczącej się wydania biblji królowej Zofji. *Bibl. Warsz.* 1872, I i III. — Jireček: Bibli staropolská. *Časopis Mus. Král. Cesk.* Praga. 1872. — Nehring: Ueber den Einfluss der altčechischen Litteratur auf die altpolnische. IV. Die Sophienbibel *Archiv f. slav. Phil.* VI. 1882. — Ogonowski: Einige Bemerkungen über die Sprache der altpolnischen Sophienbibel. *Archiv f. slav. Phil.* IV. 1880. — Nehring: Ein Nachtrag zur vorhergehenden Abhandlung (tamże). — L. Malinowski: Mucha genitalia. *Prace filol.* I. — L. Malinowski: Szlopień czy stopień. *Prace filol.* I. — Semenowič: Kritische Bemerkungen zu altpolnischen Texten X. *Archiv f. slav. Phil.* IX. 1886. — Malinowski: Porównanie kilku ustępów Biblji Szaroszpatackiej z tekstem steroczeskim Zabłockiego. *Prace filol.* IV. 1893. — Wierzbowski: Nieznany fragment Biblji król. Zofji. *Prace filol.* IV. — Nehring Altpoln. Sprachdenkm. — Brückner: Ueber die ältesten Texte des Polnischen. *Archiv f. slav. Phil.* X. — Brückner: Liter. relig. w Polsce średniow. II. — Babiaczyk: Lexicon zur Altpolnischen Bibel 1455 (Sophienbibel) bearbeitet sowie mit einer textkritischen Einleitung versehen... Wrocław, 1906. — Semenovič: Uwagi krytyczne do tekstu Biblji Szaroszpatackiej. *Prace filol.* 1907 i VII. 1909. — Hanisch: Zur Geschichte des Sarospataker Bibelhandschrift (Sonderabdruck aus d. Festschrift für A Hillebrant. Halle a/S. 1903 — Hanisch: Zum Verständnis einiger Lesarten der Sárospataker altpolnischen Bibelhandschrift. *Archiv f. slav. Phil.* XXXIV. 1913 i XXXV. — Paulisz: Biblja król. Zofji (sárospatacka) w rękopiśmie a w wydaniu Małeckiego. *Materjały i prace Kom. język.* VI. — J. Polivka: O staročeské předloze staropolske bible. *Sbornik filologicki* 1917. Svazek VI. — J. Janów: Czeska Biblja Záblackiego i polska Biblja król. Zofji. Odb. z *Przew. Bibljogr.* 1926, nr. 6. — M. Zajchowska: Przyczynki do badań nad tekstem Biblji król. Zofji. *Prace filolog.* XI. 1927.

2. Ułamki innych przekładów biblji.

Oprócz Bibl. kr. Zofji, dochował się jeszcze obszerniejszy urywek innego przekładu Starego Testam. z 2 poł. XV w. z Exodus i Leviticus, („Jura quae solus Deus dedit populo Israhelieo per Moysen") w rękop. Ossoliń., który ogł. Kałużniacki w „Kleinere altpoln. Texte.." (1882), przedruk. Kryński w „Zabytk.". Ustępy z St. Testam.: o Adamie i Ewie, o Kainie i Ablu, o Potopie i ofierze Abrahama, w przekładzie z XV w., z odpisu z pocz. XVI w., przechowywanego w bibl. Jagiell., ogł. J. Janów w *Pracach Filolog.* XII (1927).

Z ułamków przekładów tekstu Nowego Testamentu z w. XV, jakie się dochowały (najdawniejszy z pocz. XV w. przekł. rozdz. 18 ewang. Mateusza, ogł. Brückner w Kaz. śrw. I), najważniejsze jest tłumaczenie konkordancji (harmonji) ewangelicznej z końca XV w., w rękop. bibl. Zamoj. w Warsz. Wyj. z zachowanego dłuższego urywku podaje Brückner w „Kaz. śrwieczn " I (*Rozpr. Akad. Um.*, t. 24, str. 58—59) i w „Liter. relig." II. Zabytek ten ważny z tego względu, że jest on szczątkiem tłumaczenia, które zachowało się w całości w druku Szarfenbergera, z r. 1556, p. t. „Nowy Testament polskim językiem wyłożony" (kilka wydań 1564, 1566, 1568). Tekst nieco tylko zmodernizowany.

Brückner: Liter. relig. II. — Łoś: Początki. — Pilat: Hist. l. — J. Janów: Rękopis Bibl Jag., nr. 3336. *Pr. filol.* XII.

3. *PSAŁTERZ PUŁAWSKI.*

Jest odpisem z drugiej połowy w. XV-go, jak i Psałterz Florjański, Psałterza Kingi (wedł. Brücknera), z kopji dokonanej w w. XIV-ym. Ofiarował go w r. 1533 siostrze swej Ignacy Komorowski. Zwany był dawniej niewłaściwie „Psałterzem królowej Jadwigi". Rękopis pergaminowy formatu 16-ki, przechowuje się obecnie w Muzeum ks. Czartoryskich w Krakowie (dawniej w Puławach).

Wydanie homograficzne (w podobiznie) wyszło nakładem J. Działyńskiego p. t. „Psałterz Puławski..." Paryż. 1880. Błędy tego wydania poprawił St. Słoński w art. „Rękopis psałterza Pułaskiego i jego homograficzny przedruk Pilińskich". *(Spraw. Tow. Nauk. Warsz.* z r. 1911).

Tekst krytycznie wyd. St. Słoński. (Warsz. 1916).

Nehring: Ueber den Einfluss der altčechischen Sprache u. Litteratur auf die altpolnische. III. Der Psalter von Puławy. *Archiv f. slav. Phil.* V. 1881. — Hanusz: Materjały do historji form deklinacyjnych w języku staropolskim. II. Wykaz porów-

nawczy form przypadkowych w psałterzach Florjańskim, Puławskim.. *Spraw. Kom. język. Akad. Um* II. 1881. — NEHRING: Altpoln. Sprachdenkm. — BRÜCKNER: Psałterze polskie do połowy XVI w. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXXIV. 1902. — BRÜCKNER: Liter. relig. w Polsce średniow. II, 8—18. — BRUCHNALSKI: Początki literatury polskiej a kobiety. *Przegl. humanist.* 1924. — J. POLIWKA w Listy filologicke. 1917. XLIV, s 138 i n. — Zob. też liter. w Kryńskiego „Zab." i u Słońskiego, we wstępie do wyd. kryt.

4. *KAZANIE NA DZIEŃ WSZECH ŚWIĘTYCH.*

Zabytek z połowy XV-go w. Tekst znajduje się w rękopisie łacińskim treści teologicznej, przechowującym się w bibliotece kapitulnej na Hradczanach w Pradze; poprzedza go przekład urywka z V rozdz. Ewangielji św, Mateusza. „Perła średniowiecznej naszej literatury homiletycznej" (ks. Fijałek).

Wyd. L. Malinowski w *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XXII. Krak. 1895 (z podobiznami).

MALINOWSKI: Ewangelja św. Mateusza. R. V, 1 — 12. Kazanie na dzień Wszech Świętych *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XXII. — BRÜCKNER: Liter. relig... I, 127 — 129.

5. *REGUŁA III-go ZAKONU św. FRANCISZKA.*

Reguła III-go zakonu św. Franciszka t. j. bractwa tercjarzy, w przekładzie polskim z końca w. XV-go, przechowała się w rękopisie bibl. seminarjum we Włocławku; jest przekładem tekstu łacińskiego lub czeskiego i należy do obszerniejszych zabytków prozaicznych z drugiej połowy w. XV-go; składa się z 25 dłuższych i krótszych rozdziałów.

Wyd. Łopaciński (z podobiznami) w *Pracach filol.*, t. IV.

Inne teksty rękopiśmienne, częściowo ogłoszone (przez Maciejowskiego w „Dod."), pochodzą już z w. XVI-go.

ŁOPACIŃSKI w *Pracach filol.* IV. — NEHRING w Altpoln. Sprachdenkm. — BRÜCKNER w Liter. relig... III, 108—116.

6. *MODLITEWNIK NAWOJKI.*

Zwany też „Książeczką do nabożeństwa Jadwigi" (córki Władysł. Jagiełły, zm. w r. 1431). Mylne już całkiem jest podanie, jakoby na niej modliła się św. Jadwiga szląska, żona Henryka Brodatego, zm. w r. 1243. niemka, książeczka bowiem powstała w końcu w. XV. Napisana została dla jakiejś Nawojki (t. j. Natalji); być może, jak przypuszcza Brückner, dla Natalji z Koniecpolskich Bnińskiej, wojewodziny

poznańskiej. Rękopis obecnie zaginął. Modlitewnik Nawojki jest najstarszym naszym modlitewnikiem i zawiera modlitwy prozą i wierszem. Brückner odnosi powstanie Modl. Naw. do w. XVI-go.

Wyd. poraz pierwszy Jan Motty, p. t. „Książeczka do nabożeństwa, na której się modliła św. Jadwiga". Poznań. 1823. Poraz drugi — Stanisław Motty p. t „Książeczka do nabożeństwa Jadwigi, księżniczki polskiej". Poznań. 1875. (Przedruki: krakowski z r. 1849 i wileński z r. 1856, bez wartości).

Rymarkiewicz: Książeczka Jadwigi albo Nawojki z XV w. *Ateneum.* 1876, I.— Danysz: Das Gebetbuch der heiligen Hedwig. *Archiv f. slav. Phil.* V. 1881. — Hanusz: Wykaz form przypadkowych w Książeczce Nawojki. *Spraw. Kom język. Ak Um.* III. 1884. — Mańkowski: Zu der Frage nach den Quellen des Hedvigsbüchleins. *Archiv f. slav. Phil* X. 1887. — Nehring: Altpoln. Sprachdenkm. — Erzepki: W sprawie rękopisu książeczki Nawojki. Poznań, 1890. — Krček: Modlitewnik Nawojki. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXIII. 1894. — Brückner: Liter. relig. w Polsce średniow. III, 125—137.

7. *MODŁY KATECHIZMOWE.*

Z poł. w. XV, ogł. z rękop. Ossolin. z ścisłem zachowaniem pisowni, L. Bernacki w art. „Najdawniejszy pomnik katechizmu polskiego". *Pam. liter.* 1910. Łoś tego zabytku nie uwzględnił.

8. *MODLITWY WACŁAWA.*

Są to właściwie godzinki, poczęści z brewjarza tłumaczone; godzinki o św. Annie ułożył Ładysław z Gielniowa. Kopista, nie tłumacz, Wacław „Ubogi" pochodził z Brodni nad Wartą, uczył się w szkole płockiej i w akademji krakowskiej, gdzie w r. 1445 bakałarzem, a w r. 1452 mistrzem został; był później altarystą, pisarzem kapitulnym i profesorem akademji. Godzinki odpisał ok. r. 1482. Są to najstarsze godzinki polskie. Rękopis zabytku przechowuje się w bibliotece uniwersyteckiej w Peszcie.

Wyd. je L. Malinowski, poraz pierwszy w *Pamiętniku filol. histor. Akad. Um.*, t. II. 1875, poraz drugi, poprawniej, osobno p. t. „Modlitwy Wacława..." Kraków. 1887. Błędy obu wydań poprawili: Ptaszycki w ocenie „Literatury religijnej", III, Brücknera w *Pam. liter.* 1904, s. 684. i Prochaska.

Suchecki: Modlitwy Wacława. Zabytek mowy staropolskiej odkryty przez Aleksandra hr. Przeździeckiego. *Rocznik Tow. Przyj. Nauk. Krak.* Ser. IV, t. 20. Kraków, 1871. — Malinowski we wstępie do pierwszego wyd. z r. 1875. — Malinowski we wstępie do drugiego wyd. z r. 1887. — Hanusz: Materjały do historji form deklin. II. —

Semenovič: Kritische Bemerkungen zu altpoln. Texten. *Archiv f. slav. Phil.* VII. 1884.— Wisłocki: Wacław de Brodnia Ubogi i jego rękopisy. *Rozpr. i Sprawozd. wydz. filol. Akad Um.* X 1884 — Nehring: Altpoln. Sprachdenkm. — Brückner: Psałterze polskie do poł XVI w. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XXXIV, 293—299. — Brückner: Liter. relig. w Polsce średn. III, 99—103. — A Prochaska: Modlitewnik czy godzinki staropolskie? (Wacława). *Pam liter.* 1914. — Ks. Fijałek: Nasza nauka krakowska o Niepokal. Poczęciu N. M. P. w w. średn. *Przegl. Polski.* 1899. — L. Bernacki: Pierwsza książka polska. Lwów, 1918. Str. 209—214.

9. *PSAŁTERZ KRAKOWSKI.*

Trzeci przekład średniowieczny Psałterza (po Florjańskim i Puławskim), czy raczej trzecia redakcja zaginionego pratekstu z w. XIII-go, dokonany w latach 1470—1480; nie dochował się w rękopisie, lecz w druku Wietorowskim z r. 1532, p. t. „Psałterz albo kościelne śpiewanie króla Dawida“ (wyd. 2 w 1535) (Zob. niżej rozdz. „Przekłady Psałterza“). Niektóre psalmy z tego przekładu przechowały się w „Godzinkach Wacława“. Że Psałterz z r. 1532 jest przekładem z w. XV dowiódł Brückner i nazwał ten przekład „Psałterzem Krakowskim“.

Brückner: Psałterze polskie do połowy XVI wieku. Kraków, 1902. *(Rozpr. Ak. Um.).*

10. *PRZEKŁADY STATUTÓW.*

Statuty polskie, spisywane w wiekach średnich po łacinie, zaczęto przekładać na język polski w w. XV ym; przetłumaczono wtedy statuty Kazimierza Wielkiego, Kazimierza Jagiellończyka, Jana Olbrachta oraz statuty książąt Mazowieckich; dochowało się do naszych czasów kilka odrębnych przekładów tych statutów w różnych bibliotekach.

Wszystkie te przekłady z w. XV wraz z przekładami z w. XVI, z 7 rękopisów, wydał krytycznie Piekosiński, p. t. „Tłumaczenia polskie statutów ziemskich“ w *Archiwum Komisji prawniczej*, t. III (1895) i t. VIII.

Z przekładów tych najważniejsze:

a) Przekład Statutu Wiślickiego i statutów Władysława Jagiełły, dokonany przez Świętosława z Wocieszyna (dr. dekr., kustosza kapituły św. Jana w Warszawie) w r. 1449 (1446—47) z polecenia Bolesława IV, księcia mazowieckiego, oraz Przekład Statutu Mazowieckiego, t. j. praw książąt mazow. Ziemowita III (z r. 1377), Ziemowita IV i następców, dokonany w r. 1450, również z rozkazu Bolesława IV mazowieckiego, przez Macieja z Rożana

(kanonika warszawskiego i plebana czerskiego). Przekłady te w odpisie Mikołaja Suledy (pisarza i burmistrza wareckiego), dokonanym w poł. w. XV, przechowują się w rękopisie czyli t. zw. „Kodeksie Świętosławowym“ (lub „kodeksie puławskim“) w bibliotece ks. Czartoryskich w Krakowie.

Przekłady te poraz pierwszy wydał Lelewel, p. t. „Księgi ustaw polskich i mazowieckich...“ Wilno. 1824. Poraz drugi — Helcel w *Starodawne prawa polskiego pomniki*, I (1856). Poraz trzeci Celichowski (J. Działyński), homograficznie (w podobiznie) p. t. „Prawa polskie Kazimierza W. i Władysława Jagiełły“. Poznań. 1877 i „Prawa książąt mazowieckich“. Poznań. 1877. Poraz czwarty Piekosiński.

b) Drugi przekład Statutu Wiślickiego, niewiadomego tłumacza, dokonany ok. r. 1460 na Rusi Czerwonej, z polecenia M Gołogórskiego. przechowuje się w t. zw. „Kodeksie Działyńskich“ w bibliotece Kórnickiej.

Wyd. homograficzne (w podobiznie) Celichowski (J. Działyński) p. t. „Statut Wiślicki w polskim przekładzie r. 1460“. Poznań. 1876. Poraz drugi Piekosiński.

c) Trzeci przekład Statutu Wiślickiego, oraz przekład statutów Władysława Jagiełły, Kazimierza Jagiellończyka i Jana Olbrachta, nieznanego tłumacza, odpisany w r. 1501, przechowuje się w t. zw. „Kodeksie Dzikowskim“ w bibljotece Tarnowskich w Dzikowie. Wyd. poraz pierwszy Piekosiński.

Czwarty przekład Statutu Wiślickiego, oraz przekład statutów Władysława Jagiełły i Kazimierza Jagiellończyka, dokonany przez Aleksego Stradomskiego w r 1503, w odpisie ks. Macieja Lipnickiego, plebana gieraltowskiego, z r. 1518, przechowuje się w t. zw. „Kodeksie Stradomskiego“ w bibliotece Jagielloń. w Krakowie. Wyd. poraz pierwszy Piekosiński.

Przekład Statutu Wiślickiego, przechowujący się w rękopisie t. zw. „Wiślicja“ w Archiwum Głównem Król. Pol. w Warszawie, wyd. poraz pierwszy przez Lelewela w „Księgach ustaw...“ (1824), następnie w podobiźnie przez Stronczyńskiego p. t. „Statuta polskie króla Kazimierza w Wiślicy złożone“ (ok. r. 1844 w Warszawie), wreszcie przedruk. pod tym samym tytułem przez Wójcickiego (Warszawa. 1847), jest tylko późniejszą (z w. XVI) kopją przekładu Stradomskiego.

Ze wszystkich przekładów Statutu Wiślickiego dwa są zasadnicze — przekład Świętosława z Wocieszyna i przekład z t. zw. Kodeksu

Działyńskich (czyli Kórnicki). Z tego drugiego przekładu z XV w. pochodzą wszystkie inne przekłady z XVI w

Krytyczne wydanie (filologiczne) tekstu Kórnickiego sporządził O. Grünenthal: „Das Statut von Wiślica in polnischer Fassung." Kritische Ausgabe. Heidelberg. 1925.

(O odpisach z XVI w. zob. Pilat. Hist. lit. I, cz. 2).

(Statut Wiślicki w oryginale łacińskim wydrukowano poraz pierwszy p. t. „Syntagmata", ok. r. 1490 w Lipsku; (Zob. wyżej str. 15). Statut Mazowiecki w oryginale łacińskim wyd. poraz pierwszy Piotr Goryński, wojewoda maz. p, t. „Statuta Ducatus Masoviae.." (Kraków. 1541).

Lelewel we wstępie do „Księgi nstaw pol. i mazow." — Helcel w przedm. do *Starodawn. prawa pol. pomn* I. — Bobrzyński: Wiadomość o świeżo odkrytym kodeksie Aleksego Stradomskiego *Przew. nauk. i liter.* 1873 — Hube: Prawo polskie XIV w. Warszawa, 1881. — Kętrzyński: Króla Aleksandra zbiór statutów przełożonych na język polski w r. 1501. *Przew. nauk. i liter.* 1883 — Nehring: Altpoln. Sprachdenkm. — Balzer: Słowo o przekładach polskich statutów średniowiecznych. Lwów, 1888. — Mańkowski: Kritische Bemerkungen zu dem Texte der sogenannten zweiten Uebersetzung des Statuts von Wiślica. Breslau, 1889. — Piekosiński we wstępach do wyd. przekładów Statutów w III t. *Archiwum Kom język.* — Bystroń: O pisowni i języku ksiąg ustaw polskich, na podstawie kodeksów Świętosławowego, Działyńskich, Dzikowskiego i Stradomskiego. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. XXVIII. Kraków, 1900. — Dunin: Dawne Mazowieckie prawo. Warszawa, 1880. — Lelewel: Polska w. śred. III, 219—222.

11. *ORTYLE MAGDEBURSKIE.*

Ortyle czyli wyroki sądowe miejskie prawa magdeburskiego (t. j. orzeczenia sądu ławniczego Magdeburskiego) czyli niemieckiego, którym się rządziły miasta polskie, osadzane od w. XIII-go, po najazdach tatarskich, kolonistami niemieckiemi, spisane w języku niemieckim w końcu XIV w., przełożone zostały na jęz. pol. pomiędzy l. 1440—1460 we Lwowie, na żądanie Mikołaja Gołogórskiego, podczaszego lwowskiego. Przekład ten dochował się w kilku (8) rękopisach; najstarszy z końca XV w., przechowuje się w bibliotece Ossolińskich we Lwowie.

Wydania: a) Maciejowskiego z rękop. z r. 1500 (Stronczyńskiego, dziś bibl. Baworowskich) p. t. „Wyroki sądów miejskich czyli ortyle" w „Historji prawodawstw słowiańskich", t. VI.

b) Wiszniewskiego z rękop. z r. 1501 (bibl. kapitulnej w Krakowie) w Historji literat. pol.", t. V, 190—322, (z podobizną początku rękopisu).

„Artykuły prawa Magdeburskiego", wyd. z rękopisu petersburskiego (niegdyś Załuskich) z pocz. XVI w. przez Kalinę w *Rozpr.*

wydz. filol. Akad. Um. VII. 1880, nie są przekładem ortyli, lecz praw z Zwierciadła Saskiego i innych źródeł niemieckich. „Artykuły prawa majdeburskiego" Bartłomieja Groickiego, wydawane kilkakrotnie od r. 1558, są również przekładem Speculum Saxonum. Przekład łaciński „ortyli" z rękop. Kórnickiego z w. XV wyd. homograficznie Bobrzyński, p. t. „Ortyle Magdeburskie". Poznań. 1876.

Bobrzyński: art. w *Przew. nauk. i liter.* 1873. — Bobrzyński: wstęp do wyd. łaciń. tekstu Ortylów (1876). — Brückner: Die „Magdeburger Urteile". Ein Denkmal deutsches Rechtes in polnischer Sprache aus d. Mitte des XV Jhrh. *Archiv f. slav. Phil* VI. 1883 i VII. 1884. — Kałużniacki: Die polnische Recension der Magdeburger Urteile... *Sitzungsber. d. Wiener Akad.* CXI. 1885. — Celichowski. Słowniczek łacińsko-polski wyrazów prawa magdeburskiego z w. XV. Poznań, 1875 (homograf.).— Bischoff: Ueber eine Sammlung deutscher Schöffensprüche in einer Krakauer Handschrift. *Archiv f. Kunde österr. Geschichtsquelle.* XXXVIII. Wien, 1867. — Wisłocki: Kodeks pilzneński ortylów magdeburskich. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* II. 1874.

12. *Apokryfy.*

Brückner: Apokryfy średniowieczne. Cz. I. Kraków, 1900. Cz. II. 1904. (*Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.* t XXVIII i XL). — Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej Warszawa, 1902—4. — Radliński: Apokryfy judaistyczno-chrześcijańskie w polskich przeróbkach. Warszawa, 1911. — Dobrzycki: Z literatury apokryficznej w Polsce *Prace filol.* VII. — Dobrzycki: Historja o św. Józefie. *Prace filol.* VII. — Brückner: Rozmyślania... Krak 1907. — St. Machniewicz: Z dziejów polskiej literatury apokryficznej. *Pam. liter.* 1914.

a) *ROZMYŚLANIE PRZEMYSKIE.* „Rozmyślanie o żywocie Pana Jezusa". Właściwie jest to „Żywot Najświętszej Rodziny". „Jedyny nasz dawny romans duchowny", jak go charakteryzuje Brückner. Najobszerniejszy i najważniejszy zabytek apokryficzny polski. Powstał w końcu XV lub na samym pocz. XVI w. Jest samodzielną kompilacją polską z kilku pism kanonicznych i apokryficznych. Rękopis zdefekt. przechowuje się w bibl. kapituły grecko-katolickiej w Przemyślu.

Wyd. Brückner p. t. „Rozmyślanie o żywocie Pana Jezusa". Kraków. 1907 (*Bibl. pis. pol.* nr. 54).

Tekst pergaminowej karty (t. zw. k. Rogawskiego, wyjętej z oprawy) będący dalszym ciągiem tekstu urwanego „Rozmyślania", jest szczątkiem odpisu starszego od przemyskiego; wydał go Bernacki w *Pam. liter.* 1911, z rękop. bibl. Czartor. w Krakowie.

Podobizna w 2 wyd. Hist. liter. Chmielowskiego.

Brückner: Apokryfy średniowieczne. — Bernacki: Karta z „Rozmyślania o życiu Pana Jezusa". *Pam. liter.* 1911. — Brückner: Wstęp do wydania „Rozmyśl." — Brückner: Przyczynki do dziejów jęz. pol Ser. IV (1915). *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. 54, str. 282 — 299. (Por. Brückner: Średn. proza pol., str. 103 — 109.

b) „Sprawa chędoga o męce Pana Chrystusowej". Kazanie pasyjne na Wielki Piątek. Rękopis (przepis. Wawrzyniec z Łaska) przechowuje się w Bibl. publ. w Petersburgu (przedtem w bibl. Załuskich). Ustępy przytacza Brückner w *Pracach filol.* V i w „Liter. relig" III. Całość nie jest wydana.

Brückner: Powieści polskie z w. XV — XVI. *Prace filol.* V. 380 — 386. — Brückner: Apokryfy średniowieczne. — Brückner: Liter. relig. III, 5 — 11. — Brückner w *Pam. liter.* 1916, str. 128 — 130.

c) „Ewangielja Nikodema", przekład apokryfu, znajduje się w tym samym rękopisie (Wawrzyńca z Łaska) bibl. publ. petersb., w którym jest „Sprawa chędoga". Ustępy przytacza Brückner w *Pracach filol.* V i w „Liter. relig." III.

Brückner: Pow. pol. z w. XV — XVI. *Prace filol.* V, 386 — 389. — Brückner: Apokryfy średniowieczne. *Rozpr. Ak. Um.* XL. — Brückner: Liter. relig. III, 11 — 15.

13. *HISTORJA TRZECH KRÓLI.*

Rękopis w bibl. publ. w Petersburgu (niegdyś bibl. Załusk.) (przepis. Wawrzyniec z Łaska). Przekł. mechaniczny z łać. z XV w. (z końca XV w.) Brückner zalicza do legiend (i do powieści) Łoś do apokryfów). Oryginału łacińskiego autorem jest karmelita Jan z Hildesheimu († 1375).

Kilka ustępów (rozdziałów) przytacza Brückner w *Prac. filol*, V i w „Liter. relig." III. Całość nie wydana.

Kalina: Anecdota palaeopolonica. *Arch. f. slav. Phil.* III (1879). — Brückner: Fremde Vorlagen und Fassungen slavischer Texte. *Arch. f. slav. Phil.* XI (1888) — Brückner: Powieści polskie z w. XV — XVI. *Pr. filol.* V, 368 — 380. — Brückner: Liter. relig. III, 52 — 64.

14. *HISTORJA ALEKSANDRA WIELKIEGO* (Aleksandreida).

Rękopis w bibl. Zamoyskich w Warszawie, z końca XV w. w odpisie z r. 1510. Jest przekładem mechanicznym z tekstu śrwieczn. łaciń. „Alexander de proeliis", tłumacz. z greckiego Pseudokalistenesa. Tytuł: „Historja Aleksandra Wielkiego króla Macedońskiego o walkach". Wymieniony w końcu rękopisu Leonard z Buńczy (z Bończy)

nie był, wedł. Brücknera tłumaczem, lecz tylko kopistą dzieła. Natomiast M. Z. Przegonia-Kryński sądzi, że był tłumaczem, nie kopistą, i nazywa go mylnie Bonieckim. Za tłumacza uważa go również J. Krzyżanowski. Kilka wyjątków z tekstu rękop. przytoczył Brückner w *Prac. filol.* V, 361—363. Całość wyd. M. Kryński w *Prac. filol.* IX, 1920. (Ocena J. Krzyżanowskiego w *Pam. Liter.* 1923).

Maciejowski: Dodatki do Piśm. Pol. Str. 148 — 149. — Brückner: Powieści polskie z w. XV — XVI *Pr. filol.* V, 355 — 368. — M. Z. Przegonia Kryński: Leonard Boniecki: *Pam. liter.* 1913. — J. Krzyżanowski: Romans pseudohistoryczny w Polsce w. XVI. Kraków, 1926. — Brückner: Rusko-polski rękopis z r. 1510. *Slavia.* VII.

15. *LISTY MIŁOSNE.*

1. List z początku XV w. ogłosił w pisowni rękopisu L. Malinowski w *Pracach filol.* I, str. 480—481, Ulanowski w *Starod. praw. pol. pomn.* X, 60 i R. Ganszyniec. (Rękop. bibl. Jagiell.).

2. List z w. XV ogł. Brückner w *Prace filol.* V, 37 i w *Pam. liter.* 1907, str. 61, w pisowni rękop. (bibl. Baworow. we Lwowie) i R. Ganszyniec. Przedtem ogł. go już Maciejowski w „Dodatkach", 98, ale jako „modlitwę do Najśw. Panny". Już Mickiewicz w recenzji „Piśmiennictwa" Maciejowskiego zwrócił na to uwagę, że mniemana „modlitwa do N P." jest listem miłosnym.

3. List z XVI w. (wedł. Brücknera), wedł. Bruchnalskiego „conajmniej z drugiej połowy XV w.", ogł. Bruchnalski z rękop. bibl. Ossolin., w „Polskie listy miłosne" (Lwów. 1907) i R. Ganszyniec.

4. List do Kachniczki, z rękop. bibl. berlin. ogł. Brückner w „Średniow. poezja łać. w Polsce", II (*Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.* XXII, 60) (w transkrypcji w *Pam. liter.* 1907, 3. 62). Przedruk. R. Ganszyniec.

5. List miłosny panny do miłego, ogł. Łoś w „Przegl. zabytk." str. 544—5. Przedruk u R. Ganszyńca.

6. Wiersz miłosny, z końca w. XV wydruk. Nehring w *Archiv f. slav. Phil.* XV, 544—5 a za nim Bruchnalski w „Polskie listy miłosne". Tekst podał też Łoś w „Przegl. zabytk." str. 444. Przedruk u R. Ganszyńca.

Bruchnalski: Polskie listy miłosne. I. Listy miłosne średniowiecza polskiego. We Lwowie, 1907 Odb. z *Przew. nauk. i liter.* 1907. — Brückner: Polskie listy miłosne. *Pam. liter.* 1907, str. 61 — 63. — Pogodin: Z literatury polskiej średniowiecznej. *Bibl. Warsz.* 1912. — B. Merwin: Pol. listy miłosne Poznań, 1922. — R. Ganszyniec: Pol. listy miłosne dawn. czas. Lwów, 1925. — Brückner: Pierwotny erotyk polski. *Przegl. Współcz.* 1926, maj.

B. Zabytki wierszowane z w. XV.

1. *PIEŚNI RELIGIJNE.*

Pieśni religijnych (przeważnie kościelnych) z XV w. dochowało się w rękopisach kilkadziesiąt; są pomiędzy niemi: pieśni na cześć Matki Boskiej (Maryjne), pieśni kolendowe czyli kolendy (t. j. na Boże Narodz.), wielkopostne czyli pasyjne (o Męce Pańskiej), wielkanocne czyli rezurekcyjne, zielonoświątkowe (czyli o Duchu Św.), pieśni na Boże Ciało, pieśni o świętych, legiendy; oraz, nie mające charakteru poetyckiego, dekalogi (Dziesięcioro) rymowane. Istniał przed stu jeszcze laty jedyny z XV w. ocalały zbiór pieśni, t. zw. „Kancjonał Przeworszczyka" (zob. Juszyński w przedmowie do „Dykcjonarza poetów pol."), ale zaginął; odpisano z niego tylko 4 pieśni. Najstarszą z pieśni z XV w. jest 7-wierszowa pasyjna („Wszego świata wszytek lud..") napisana czy odpisana w r. 1407 przez Tomasza z Krajkowa,[1]) a więc sięgająca jeszcze prawdop. końca w. XIV-go (tekst z rękop. Ossoliń. ogł. Brückner w *Archiv f. sl. Phil*, X i Nehring tamże, t. XV). Najliczniejsze są pieśni Maryjne czyli na cześć Matki Boskiej.

Celniejsze pieśni religijne z w. XV-go, pod względem poetyckim, czy kunsztowności formy:

Z pieśni Maryjnych wyróżniają się szczególnie cztery t. zw. pieśni łysogórskie (świętokrzyskie), przechowywane niegdyś w klasztorze benedyktyńskim św. Krzyża na Łysej Górze, a obecnie w bibliotece publicznej w Petersburgu, przypisywane dawniej mylnie (przez pierwszego ich odkrywcę Łuk. Gołębiowskiego) Andrzejowi ze Słupia i jakiemuś Słopuchowskiemu (właśc. Łopuchowskiemu, jak czyta Brückner); ogłosił je poraz pierwszy Maciejowski w „Dodatkach" do „Piśmiennictwa pol."

a) „Żale Matki Boskiej pod krzyżem", czyli t. zw. „Planctus" (Płacz) zwany też „Lamentem świętokrzyskim"; zaczyna się od słów: „Posłuchajcie bracia miła..."; ułożona wierszem t. zw. wolnym (i. j. krótszym lub dłuższym, odpowiednio do nastroju), pierwszy w tej formie utwór poezji naszej. „Perła liryki średniowiecznej". Jest (według Łosia) jedynym ocalałym z XV w. szczątkiem misterjów, odprawianych u grobu Pańskiego w Wielki Piątek; czemu przeczy Brückner.

---

[1]) Brückner nazywa go obecnie Szczepanem Tomkowicem z Krajkowa. („Średniow. pieśń relig. pol." str. 101).

b) „Pieśń o Zwiastowaniu", zaczynająca się od słów: „Radości wam powiedam..." Napisana wierszem 7-zgłoskowym i składa się z 24 strof 4 wierszowych. Inny tekst, starszy, z 1-wszej ćwierci XV w. (wedł. Brücknera), ogłosił, wraz z nutą i podobizną, R. Lubicz (Łopaciński) w *Prac. filol.* IV. Podobiznę podaje również ks. L. Zalewski w „Bibl. Seminarjum w Lublinie", Warszawa. 1926, str, 227.

c) „Pieśń o Nawiedzeniu (Poczęciu) i Zwiastowaniu", zaczynająca się: „Mocne Boskie tajemności..", napisana wierszem 8 zgłoskowym i 6-zgłoskowym, strofą trójdzielną, zapożyczoną z hymnów łacińskich, przez jakiegoś „mistrza Macieja", być może Macieja z Raciąża (jak się domyśla Brückner, którego kazania omówił w „Kaz. średniow." III). Tekst pieśni starszy i poprawniejszy ogłosił z rękop. bibl. publ. w Petersburgu (niegdyś Załusk.) Brückner w „Drobne zabytki jęz. pol." (*Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XXV).

d) „Salve Regina" wierszem. („Zdrowaś Krolewno wyborna"). Parafraza wierszowana antyfony łacińskiej, wierszem 8-zgłoskowym, w 11-tu zwrotkach 5-wierszowych. Autorstwo pieśni przypisywał Brückner Ładysławowi z Gielniowa, później „mistrzowi Maciejowi".

e) „Maryja Panno szlachetna..." Pieśń składająca się z trzech trójdzielnych 16-wierszowych zwrotek, z końca, jak się zdaje, w. XV-go; ułamek jej z defektowego rękop. ogł. Maciejowski w „Pamiętn. o dziejach... słow." II, 369; całość wyd. Krček z rękop. Ossolin. z 1 poł. XVI w. w *Pam. liter.* 1906.

Krček: Okruchy hymnologiczne. II. Tekst pełny pieśni „Maryja panno szlachetna". *Pam. liter.* 1906, str. 187 — 218. (Poprawki podał Brückner w *Pam. liter.* 1906, str. 311).

f) Pieśń „O Maryja, Kwiatku Panieński...", składająca się z 15-tu 4-wierszowych zwrotek, ogł. z rękopisu bibl. Krasińskich w Warszawie Bobowski w „Pol. pieśni katol.", str. 69—71 odbitki. Łoś zalicza ją do utworów z 1-ej połowy w. XVI-go.

g) „Pieśń o Bożym umęczeniu", napisana przez błog. Ładysława z Gielniowa w r. 1488, zaczynająca się od słów: „Jezusa Judasz przedał za pieniądze nędzne...", składa się w pierwotnym tekście z 17-tu strof 4-wierszowych i napisana wierszem 13-zgłoskowym, na wzór najdawniejszej pieśni pasyjnej „Jezus Chrystus Bóg człowiek"; w w. XVI dorobiono do niej jeszcze strof 10. Tytuł tekstu pierwotnego: „Zoltarz Jezusów czyli piętnaście rozmyślań o Bożym umęczeniu"; w pierwodruku z w. XVI-go zatytułowana: „Pieśń o Bożym umęczeniu..." (Kraków. 1558). Najstarszy odpis z rękop. bibl. Krasińskich

w Warszawie (ze zbior. Świdziń.) z w. XV ogł. Chomętowski w *Sprawozd. Kom. Język. Ak. Um.* I; późniejszy odpis, z pocz. XVI w. wyd. Nehring, z rękop. bibl. Tarnowskich w Dzikowie, w *Archiv f. slav. Phil.* XV. Według Dobrzyckiego pieśń nie jest utworem oryginalnym, lecz przekładem z czeskiego. Wedł. Brücknera, odwrotnie, pieśń czeska jest przekładem z polskiego.

Brückner: Drobne zabytki... str. 231. — Dobrzycki: Z dziejów średniow. piśm. pol. *Prace filol.* V. — Dobrzycki: Studja nad średniow. piśm. pol. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. XXXIII.

ŁADYSŁAW Z GIELNIOWA. Jan, syn Piotra, ur. ok. 1440 w Gielniowie (w Opoczyń.). Uczył się w akademji krak. W r. 1462 wstąpił do zakonu bernardynów pod imieniem Ładysława. W r. 1487 prowincjałem bernardyńskim. W tym charakterze jeździł do Włoch na kapituły jeneralne. W końcu gwardjanem warszawskim. Zm. 4 maja 1505 r. w Warszawie. W r. 1753 uznany przez Stolicę Apostolską za błogosławionego. Patron Warszawy. Tworzył, jak i błog. Szymon z Lipnicy, bernardyn (zm. w r. 1482) pieśni religijne łacińskie i polskie. Jest, oprócz pieśni o Bożym umęczeniu, autorem godzinek o św. Annie (w „Modl. Wacława") i pieśni napisanej w r. 1498 zpowodu najazdu Turków na Podole („O Jezu Nazareński, o królu Żydowski..."). Brückner przypisuje mu nadto autorstwo pieśni: „Zdrowaś krolewno wyborna", „O ciało Boga Żywego" i „Ku piętnastu świętym pomocnikom". (List łaciński Ładysława z r. 1496 wydruk. w Dodatkach do Jerzego Ossolińskiego Autobiografji. Lwów 1876, str. 179).

Ks. W. Morawski: Opisanie żywota... Kraków, 1612. — Jan z Komorowa: Memoriale ordinis fratrum minorum *Mon. Pol. histor.* V. — W. Korotyński: Błogosławiony Ładysław z Gielniowa. *Kur. Warsz.* 1905, № 125. Zob. też Brückner: Dziej. liter. I, 44 — 45 i Liter. relig. I, 186).

h) Hymn o Duchu Świętym, zaczynający się: „Pomóż mi Święty Dusze twoją chwałę mnożyć...", napis. wierszem 13-zgłoskowom; ogł. Maciejowski w „Pamiętn... II, 371, jako utwór końca XV w. Według Brücknera nie jest utworem w. XV-go, lecz XVI-go; dowodzi tego wykończenie formy, wysłowienie i pisownia. Łoś porównuje go z hymnem „Czego chcesz od nas Panie" Kochanowskiego.

2. *LEGIENDA O św. ALEKSYM.*

Legienda wierszowana o św. Aleksym dochowała się w urywku 240-wierszowym, bez końca, w rękopisie biblioteki Jagiell. w Krakowie.

Tekst pochodzi z połowy XV w. (z 1-ej poł. wedł. Brücknera) i jest prawdop. przekładem tekstu łacińskiego, czy średniogórnoniemieckiego, przez pośrednictwo tekstu staroczeskiego, dziś nieznanego; napisana wierszem 8-zgłoskowym, trochaicznym, takim samym jak tekst niemiecki Ma charakter pieśni dziadowskiej. Brückner przypuszcza, że napisał ją może Słota, autor wiersza „O zachowaniu się przy stole". Legienda o św. Aleksym była bardzo rozpowszechniona w literaturach europejskich. Przekład jej polski prozaiczny wydrukowano p. t. „Żywot św. Aleksego" w Krakowie w r. 1529.

Tekst rękopiśm. wyd. poraz pierwszy Wisłocki w *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* IV. 1876 Przedruk. Nehring w „Altpoln. Sprachd." i Bobowski w „Pol. pieśni katol."

Wisłocki: Legenda o św. Aleksym. Wiersz polski z r. 1454. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um* IV. — Nehring w *Archiv f. slav. Phil.* II. 1877 — Bruchnalski: O źródłach niektórych utworów poetycznych polskich XV i XVI w. *Przegl powsz.* 1884, grud. — Bruchnalski: Legenda aurea w polskiej literaturze. *Rozpr wydz filol. Ak. Um* XI. 1886. — Nehring w „Altpoln. Sprachdenkm.". — Brückner: Wiersze polskie średniowieczne. *Bibl. Warsz.* 1893, I. — Dobrzycki: Polska poezja średniowieczna (w „Z dziejów literatury polskiej". Kraków, 1907).

3. *SKARGA UMIERAJĄCEGO (Żale konającego).*

Pieśń, zaczynająca się: „Ach, mój smętku, ma żałości", składa się z 22 4-wierszowych zwrotek, wierszem 8-zgłosk. napisanych, i z 10-wierszowego epilogu; jest zabytkiem z pocz. w. XV-go. Pieśń ta żyje do dziś w ustach ludu jako pieśń dziadowska. Tekst z rękop. bibl. kapitulnej w Płocku wyd. poraz pierwszy Nehring w „Altpoln. Sprachd.", ale niedokładnie. Inny tekst, późniejszy, z końca XV w., ogł. z rękopisu wrocławskiego (kapituły wrocł.) Nehring w *Archiv f. slav. Phil.* XV 1893; tekst ten zrekonstruował Brückner w „Drobne zab. jęz. pol. XV w." (Krak. 1896), gdzie (i w „Liter. relig." I) też podał teksty nowoczesne (dzisiejsze). Tekst płocki wydał dokładnie, w pisowni oryginału, Rozwadowski w *Materj. i pracach Kom. język. Akad. Um.* I (1903) Dobrzycki podał rzekomy pierwowzór czeski w „Studjach nad średniow. piśm. pol." (1901).

Nehring w „Altpoln. Sprachdnkm.". — Nehring: Beiträge zum Studium altpoln. Sprachdenkmäler. *Archiv f. slav. Phil.* XV. 1893. — Brückner: Drobne zabytki jęz. pol. XV w. *Rozpr wydz. filol. Akad. Um.* XXV, 245 – 254. — Dobrzycki: Studja nad średniow. piśm pol *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um* XXXIII. — Rozwadowski: De morte prologus i Żale konającego. *Mater. i prace Kom. jęz. Akad Um* I. 1903. — Brückner: Liter. relig. w Polsce śrw. I. 223 — 234. — Vrtel-Wierczyński: Rozmowa człowieka ze śmiercią... *Pam. Liter.* 1925/1926.

4. *WIERSZ O WIKLEFIE.*

Wiersz, zaczynający się: „Lachowie, Niemcowie, wszytcy językowie...", składa się z 14-tu 5-wierszowych wrotek, 6-zgłoskowym wierszem napisanych. Autorem jego jest Jędrzej Gałka z Dobczyna. „Pieśń o Wiklefie", z rękopisu znajdującego się niegdyś w bibliotece Gietyngskiej (dziś zaginionego?) ogł, z odpisu Dobrowskiego J. S. Bandtkie w *Pamiętniku Warszawskim*, r. 1816 i Rakowiecki w „Prawdzie Ruskiej", II; przedruk. Wiszniewski w „Hist liter. pol." III, 425—427; wydruk. go też w *Codex diplom. univ. Crac.* II, 116—117.

JĘDRZEJ GAŁKA Z DOBCZYNA kształcił się w akademji krakowskiej. W r. 1424 został bakałarzem; w 1425 mistrzem nauk wyzw. Być może czas pewien przebywał potem w Pradze. W 1439 kanonikiem u św. Florjana. W l. 1436 i 1441 był dziekanem fakultetu artium. Zwolennik nauki Wiklefa (profesora oksfordzkiego i reformatora angielskiego z w. XIV) głosił ją podobno z katedry, za co ok. r. 1449 został usunięty z akademji przez Zbign. Oleśnickiego, bisk. krak. Prześladowany, schronił się pod opiekę ks. Opolskiego Bolesława, na Śląsk. Rok jego śmierci niewiadomy. Gałka wystosował dwa pisma w r. 1449; jedno do biskupa krakowskiego, drugie do akademji, w których protestował przecim karom, na niego wymierzonym, i zarzutowi kacerstwa.

„Pieśń o Wiklefie" jest najdawniejszym pomnikiem reformacyjnym polskim.

A. Sokołowski: Andrzej Gałka z Dobczyna. poeta polski XV w. *Przew. nauk. i liter.* 1874. — Nehring: Altpoln. Sprachdenkm. Str. 224—229. — Brückner: Drobne zab... Str. 51 (256). — Morawski: Histor. uniw. Jagiellońskiego. Kraków, 1900. I, 458—465. — K. Kolbuszewski: Ruchy husyckie w Polsce i wpływ ich na piśmiennictwo. *Reform. w Polsce.* I. — M. Heitzman: Jana Wyclifa traktat „De universalibus" i jego wpływ na uniwers. praski i krakowski. *Arch. Komis. do bad. hist. filoz. w Polsce.* II, cz. II. 1926.

5. *PIEŚNI SANDOMIERZANINA.*

Zapisane na dwu kartach papierowych, wyjętych z okładki jakiejś starej książki. Zabytek 2-ej połowy w. XV-go; zawiera dwie pieśni, jak wykazał Brückner, (nie 5, ani 4, jak sądzili Maciejowski i Nehring) i jest prawdopodobnie szczątkiem jakiegoś obszerniejszego zbioru pieśni. Pieśni dochowane są napoły religijne, napoły historyczne, i osnute są na opowiadaniu kronikarskim o napadzie Tatarów na Sandomierz w r.

1259; pierwsza pieśń składa się z 21 strof 4-wierszowych, 8-zgłoskowym wierszem napisanych; druga z 20-tu strof 5-wierszowych. Brückner uważa je za niby kazania wierszowane. Vrtel-Wierczyński mylnie, zdaniem jego, zaliczył je do pieśni świeckich.

Ogłosił je z rękopisu, niewiadomo gdzie się znajdującego, Maciejowski w „Dodatkach" do „Piśm. pol." str. 134 - 141. Tekst poprawny podają: Wierczyński w „Średniow. poezja pol. świecka" (str. 95—105) i Brückner w „Średniow. pieśń relig. pol." (str. 75—77 i 153—156).

Maciejowski: Piśm. pol. I, 369. — Nehring: Altpoln. Sprachdenkm. Str. 229—236. — Brückner: Wiersze polskie średniowieczne. *Bibl. Warsz.* 1893, I. — Brückner: Liter. relig. I, 213—214. Bobowski: Pol. pieśni katol. Str. 88—90. — A. Pogodin: Z literatury polskiej średniowiecznej. *Bibl. Warsz.* 1912, II.

6. *PIEŚŃ O ZABICIU TĘCZYŃSKIEGO.*

Wiersz, składający się z 6-ciu zwrotek, napisany pod wrażeniem zamordowania Andrzeja Tęczyńskiego, kasztelana wojnickiego, przez mieszczan krakowskich, w zakrystji kościoła Franciszkańskiego, w r. 1461, za znieważenie przez niego płatnerza, za co kilku mieszczan ścięto.

Wiersz z rękop. znajdującego się na oprawie manuskryptu pergaminowego z XIV w., zawierającego najstarszy tekst kroniki Gallusa i przechowywanego w bibliotece Zamojskich w Warszawie, ogłosił poraz pierwszy Wójcicki w „Album. literackiem" (Warszawa. 1848), i Bandtkie w wyd. Gallusa. Poprawnie wyd. Nehring w „Altpoln. Sprachdenkm".

Nehring: Altp. Sprachd. Str. 229 i 265—8.

7. *ŻALE SZLACHCICA NA CHŁOPA.* (*Satyra na leniwych chłopów*).

Wiersz satyryczny z drugiej połowy w. XV-go. Składa się z 26 wierszy 8-zgłoskowych. Brückner przypuszcza, że autorem jest Ścibor Poniecki, pan wielkopolski. Satyra ta jest wyrazem niechęci stanowej, jak „Pieśń o zabiciu Tęczyńskiego".

Ogłosił ją, z rękopisu kapituły krakowskiej, Szujski w *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* I. 1874 i Polkowski w „Katalogu rękop. kapit. krak." (*Archiw. do dziej. liter. i ośw.* III, 162).

Brückner: Wiersze polskie średniowieczne. *Bibl. Warsz.* 1893, I. — Brückner: w *Archiv f. slav. Philol.* XII, 152—3.

7. *DYJALOG MISTRZA POLIKARPA ZE ŚMIERCIĄ* (*Rozmowa śmierci z magistrem*).

Poemat z 2-ej połowy w. XV-go, dochowany w odpisie niedo-

kończonym, z końca wieku XV; składa się z 497 wierszy i ma tytuł „De morte prologus". Jest przeróbką, jak wykazał Brückner, współczesnego traktatu łacińskiego „De morte omnium hominum", w formie dyjalogu między śmiercią a mistrzem Polikarpem z Irlandji. „Dyjalog" jest najobszerniejszym zabytkiem wierszowanym polskim średniowiecznym, „szczytem polskiej poezji średniowiecznej" (Brückner). Domniemanym autorem „Dyjalogu" jest MIKOŁAJ Z MIERZYŃCA (czy Mirzyński, jak go Brückner w rozpr. o „Ezopach polskich" nazywa — *Rozpr. wydz. filol Ak. Um.* XXXIV, 190).

Wyd. go z rękopisu, odnalezionego w bibliotece kapitulnej w Płocku przez W. Kętrzyńskiego, poraz pierwszy Nehring w „Altpoln. Sprachdenkm." Dokładniej — Rozwadowski w *Materj. i prac. Kom. język. Ak. Um.* I.

Nehring w „Altpoln. Sprachd. 1887. — Brückner w *Archiv f. slav. Phil* XI. — Brückner: Źródła do dziejów oświaty i literatury polskiej. V. Wiersze polskie średniowi czne. *Bibl. Warsz* 1893, I. — Brückner: Liter. relig. w Pol. śrw. I. 214—222. — Rozwadowski: De morte prologus i Żale konającego. *Mater. i prace Kom jęz. Ak. Um.* I. Krak. 1903 (Rec. Brücknera w *Pam. liter* 1903, str. 2-6—7) — Croiset van der Kop: Altrussische Uebersetzungen aus dem Polnischen. I. De morte prologus Berlin, 1907. (Ocena Brücknera w *Pam. Liter.* 1908, str. 215). — Dobrzycki: Polska poezja średniowieczna. („Z dziejów liter. pol." Kraków, 1907). — Glixelli: Studja i szkice porównawcze. Lwów, 1919. — Vrtel-Wierczyński: Rozmowa człowieka ze śmiercią w literaturze średniow. polskiej i czeskiej. *Pam Liter.* 1925 6. — Vrtel-Wierczyński: Dwa przyczynki do Djalogu mistrza Polikarpa. *Pam Liter* 1927. — Łoś: Na marginesie Rozmowy Mistrza ze Śmiercią. *Zapiski Tow. im. Szewczenki.* 1925. — Brückner: „Polikarp". *Pam. Liter.* 1928. — A. Birkenmajer: Kto to był Sortes? *Pam. Liter.* 1928.

9. *WIERSZ „O ZACHOWANIU SIĘ PRZY STOLE"* (*„Pieśń o chlebowym stole"*).

Najdawniejszy wiersz polski świecki i zarazem najdawniejszy dydaktyczny; powstał na początku w. XV-go, ok. r. 1400; przechował się w odpisie z lat 1410—1420 w rękopisie w bibl. publ. w Petersburgu. Składa się ze 114 wierszy, 8-zgłoskowych, przeplatanych 7-zgłoskowymi i 9 zgł. Autorem jest jakiś SŁOTA (czy Złota), jak przypuszcza Brückner, żak krakowski; ks. Fijałek natomiast sądzi, że to mistrz Stanisław Pleszowita z pod Krakowa, plebejusz, ZŁOTYM po ojcu Janie zwany, astrolog i medyk, lekarz nadworny Lutka z Brzezia, biskupa krakowskiego (zm. 1473). (Zob. *Pam. liter.* 1904, str. 668); Brückner domyśla się, że Słota jest też autorem legiendy wierszowanej o św. Aleksym. Wiersz Słoty jest naśladowaniem „Fagifacetus"

Rajnera, łacińskiego poematu z XIV w., i przypomina niemieckie średniowieczne „Tischzucht“ i utwory poety czeskiego z XIV w., Smila. Wyd. Brückner dwukrotnie: w transkrypcji zmodernizowanej w *Ateneum*, 1891, I i w pisowni rękopisu w *Archiv f. slav Phil.* XIV, 1892.

Brückner: Pierwszy wiersz polski. *Ateneum*. 1891, I.—Brückner: Neue Quellen zur Geschichte der polnischen Sprache und Litteratur. II. Die Tischzucht des Slota. *Archiv f slav. Phil.* XIV. — Glixelli: Studja i szkice porównawcze. Lwów, 1919.— Brückner: Pierwotny erotyk polski. *Przegl. Współcz.* 1926, maj.

10 „Obiecado“ wierszowane Parkosza. Zob. wyżej pod Parkosz.

11. Wiersz miłosny. Zob. wyżej, str. 98.

POCZĄTKI DRUKARSTWA W POLSCE.

Że początki drukarstwa w Polsce przypadają już na r. 1465 nie jest rzeczą pewną. Najdawniejszym znanym drukiem, w Polsce, mianowicie w Krakowie, wykonanym, jest „*Calendarium anni Domini 1474 currentis*“ (Unikat w bibl. Jagiell.). Po nim ukazał się w druku w Krakowie wykład psałterza Dawidowego Jana de Turrecrematy: „*Explanatio in Psalterium Davidi*“ (między r. 1473—1476). Według K. Piekarskiego, dwu wydań krakowskich (jak sądzono dawniej) nie było; „mamy do czynienia z dwoma warjantami tego samego wydania“. Następnie wyszło wydanie dzieł św. Augustyna w l. 1473—4: Augustinus, S. Aurelius, episcopus Hipponensis: „*Opuscula, de doctrina christiana, de praedestinatione Sanctorum*“. Wreszcie czwarty druk krakowski najdawniejszy to Franciszka de Platea: „*Opus restitutionum, usurarum et excommunicationum*“, wydany w r. 1475. Dawniej mniemano, że drukował te książki w Krakowie Günter Zainer; prawdopodobniejszem jest jednak, że wytłoczył je Bawarczyk Kasper Hochfeder. W r., jak się zdaje 1491 wydrukował w Krakowie Szwajpolt Fiol (czyli Sweybold Veyl, z Frankonji rodem) pięć dzieł kirylicą, w języku cerkiewnym (staroslowiańskim): 1) „Oktoich sirecz Ośmiohłasnik“. Tak brzmi tytuł w wydaniach późniejszych; w wyd. krak. z 1491 tytułu książka niema. (= Zbiór śpiewów na 8 nut; przekład dzieła Jana Damascena); 2) „Czasosłowiec“ (= księga godzin kanonicznych); 3) „Psałtir sledowannaja“; 4) „Triod cwietnaja“; 5) „Triod postnaja“. W tym czasie (1474—1491), kiedy ukazały się w Krakowie pierwsze książki drukowane, łacińskie i starosłowiańskie, nie wyszła w Krakowie z druku ani jedna książka polska, nawet wogóle

żaden druk polski się nie ukazał. Najstarszy drukowany tekst polski (modlitwy „Ojcze Nasz. Zdrowaś i Wierzę w Boga) znajduje się w dziele łacińskim: „Statuta synodalia episcopi Conradi", druk. we Wrocławiu w r. 1475 (wedł. Pilata, w „Statuta synodalia Rudolphi episc. Vratislav.", druk. prawdop. w Strasburgu w r. 1475).

Podobizny pierwszych druków krakowskich podane są w 2 wyd. Chmielowskiego „Historji liter. pol." (1915) i w Estreichera rozpr. „Günter Zainer i Świętopełk Fiol" oraz w art. „Drukarstwo" w *W. Enc. Powsz ilustr.* XVIII; podobiznę pierwszego druku polskiego, z r. 1475, podał Maciejowski w „Dodatkach" do „Piśm. polsk.", W. Enc. Pow. il, i Hanka w rozpr. „Prvotisk český a prvotisk polský" w *Časopis českého Museum*, t. XIV, 1840. (Egz. w bibl. Klementyńskiej w Pradze).

Literatura o początkach drukarstwa w Polsce i pierwszych drukach. Bandtkie: De primis Cracoviae in arte typographica incunabulis. Kraków, 1812. — Bandtkie: Historja drukarń krakowskich. Kraków, 1815. — Bandtkie: Historja drukarń w Królestwie Polskim i W. Ks. Litewskim, jako i w krajach zagranicznych, w których polskie dzieła wychodziły. 3 t. Kraków, 1826. — Lelewel: Bibliograficznych ksiąg dwoje. 2 t. Wilno, 1823—26. — Estreicher: Günter Zainer i Świętopełk Fiol. *Bibl. Warsz.* 1867. III i odb. Warszawa, 1867. — Polkowski: Nieznany druk krakowski z XV w. Franciszka de Platea Libri restitutionum... *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um* VIII. 1880. — J. Przyborowski: Wydanie krakowskie dzieła Jana z Turrecrematy... *Przegl bibliogr. archeol* I. 1881. (Warsz.). — Polkowski: Jeszcze o dziele Jana Turrecrematy... jako o pierwszym druku krakowsk m. *Przegl. bibliogr. archeol.* 1882. — Biskupski: Rezultat porównania egzemplarza Jana de Turrecrematy Expl. in Psalt. z biblioteki ks Czartoryskich z opisem egzemplarza bibl. ord. Zamojskiej w Warszawie. *Przegl. bibliogr. archeol.* 1882. — K. Różycki: Ueber den Krakauer Druck von Turrecremata Expl in Psalt. *Centralbl für Bibliothekswesen.* XII. 1895. (Lipsk). — Schubert: Zu K. Różycki... *Centralbl. f. Bibl.* XIII. 1896. — Golowatzkij: Sweipolt Fiol und seine kyrillische Buchdruckerei in Krakau vom Jahre 1491. *Sitzungsber. der hist. phil. Cl Akad* Wien, 1876, B 83. — Zubrzycki: Historyczne badania o drukarniach rusko-sławiańskich w Galicji. Lwów, 1836. — Karatajew: Opisanje sławiano-russkich knig, napieczatannych kiriłłowskimi bukwami 1490—1730. Petersburg. 1879. — Estreicher: Druki polsko-ruskie tłoczone kirylicą. *Bibliogr. pol*, t. VIII. Wstęp. — Brückner: Zum Verbot des cyrillischen Buchdruckes in Krakau 1492. *Archiv f. slav. Phil.* XVI. 1894. — W. Wisłocki: Incunabula typographica Bibliothecae Universitatis Jagiellonicae Cracoviensis... Kraków, 1900. (Oceny: Ad. Chmiela w *Kwart. histor.* 1901 i H. Ułaszyna w *Pam. Liter.* 1903). — „Monumenta Poloniae typographica XV et XVI saeculorum". I. Lwów, 1922. K. Piekarski: W sprawie dwu „wydań" krakowskich Turrekrematy. *Exlibris.* III, 1920.

PIŚMIENNICTWO
POLSKIE HUMANISTYCZNE,

w okr. od pocz. w. XVI do poł. XVII-go. T. zw. „Wiek Złoty“ (Zygmuntowski).

Literatura polska w tym okresie ma charakter humanistyczny; pisarze wzorują się na dziełach klasyków grecko-rzymskich i humanistów zachodnio-europejskich w. XVI-go. W pierwszej połowie w. XVI go humaniści polscy piszą jeszcze (jak humaniści w w. XV) wyłącznie w jęz. łacińskim; piśmiennictwo łacińskie przeważa jeszcze w tym czasie nad piśmiennictwem w jęz. narodowym, polskim, które ma jeszcze charakter średniowieczny; utwory w jęz. polskim w tym czasie pisane, mają jeszcze w dalszym ciągu raczej charakter zabytków językowych czy piśmienniczych, niż dzieł literackich. Literatura w ścisłym tego słowa znaczeniu, literatura piękna, literatura humanistyczna w języku polskim, powstaje w drugiej połowie w. XVI-go, osięga niebawem przewagę nad łacińską i dochodzi w tym czasie do rozkwitu. Przewagę tę literatury w jęz. polskim nad liter. w jęz. łacińskim wywołuje ruch reformacyjny protestancki (t. zw. reformacja), który stwarza osobny dział literatury, literaturę religijno-polemiczną, głównie kalwińską, arjańską i katolicką (ta ostatnia uprawiana głównie przez jezuitów). Pisarze reformatorowie, dla szerszej propagandy swoich wierzeń i poglądów religijnych, posługują się w dziełach swych niemal wyłącznie językiem polskim jako powszechnie zrozumiałym, który dzięki temu, i pod wpływem klasycznej łaciny, szybko się rozwija i pod piórem utalentowanych pisarzy staje się językiem prawdziwie literackim. Do wzmożenia się ruchu literackiego i szybszego rozwoju literatury w ję-

zyku narodowym przyczynia się też drukarstwo: w pierwszej połowie XVI w. powstają liczne drukarnie w Krakowie, (później i w innych miastach i miasteczkach), które już od początku wieku wytłaczają książki polskie. Do pierwszych i najzasłużeńszych drukarzy krakowskich należą: Jan Haller, Florjan Ungler, Marek Szarfenberger, Hieronim Wietor, Łazarz Andrysowicz, Zybenajcherowie, Andrzej Piotrkowczyk i Maciej Wierzbięta.

Obok Akademji Krakowskiej, powstały w w. XVI-ym dwie nowe akademje: Akademja Wileńska (jezuicka), założona w r. 1578 przez Stefana Batorego, i Akademja Zamojska, założona w r. 1593 przez Jana Zamojskiego. Szkolnictwo średnie w w. XVII opanowują stopniowo jezuici, którzy zakładają wszędzie swoje k o l e g j a.

Walka jezuitów z Akademją Krakowską o monopol w nauczaniu, zakończona zwycięstwem jezuitów w r. 1622.

Literatura do dziejów oświaty i szkolnictwa w Złotym Wieku. Morawski: Historja Uniwers. Jagiell. 2 t. Kraków, 1900. (Szczegółowa literatura do dziejów Akademji Krakowskiej w tym okresie podana wyżej, str. 18—21). — Łukaszewicz: Historja szkół... — Baliński: Dawna Akademja Wileńska. Petersburg, 1862. — Bieliński: Uniwersytet Wileński. 3 t. Kraków, 1900. — Wadowski: Wiadomość o profesorach Akademji Zamojskiej. Warszawa, 1900. — Kochanowski: Dzieje Akademji Zamojskiej. Kraków, 1900. — Załęski: Jezuici w Polsce. 4 t Lwów, 1900—1905. — Danysz: Jezuicki kanon lektury autorów starożytnych. *Muzeum*. 1902. — Chotkowski: Szkoły jezuickie w Poznaniu 1573—1653. *Przegl. powsz* 1893. — Koneczny: Szkoła Hozjusza w Prusiech. *Przegl. powsz*. 1891. — Koneczny: Zatarg szkolny chełmiński 1554—7. *Przegl. powsz*. 1892. — Kossowski: Studja do dziejów renesansu i reformacji w Polsce. I. Krzysztof Hegendorfin w Akademji Lubrańskiego w Poznaniu (1530—1535). *Przew. nauk. i liter*. 1905. — Krček: O reformie „akademji" chełmińskiej w r. 1554. *Muzeum*. 1906. — A Jabłonowski: Akademja Kijowsko-Mohilańska. Kraków, 1900. — A. Jabłonowski: W sprawie Akademji Kijowsko-Mohilańskiej. *Kwart. histor*. 1902. — Kot: Szkoła Lewartowska. Z dziejów szkolnictwa arjańskiego w Polsce. Lwów, 1910. — K. Mazurkiewicz: Akademja Lubrańskiego. Poznań, 1919. — Mazurkiewicz: Początki Akademji Lubrańskiego w Poznaniu. Poznań, 1921. — J. Leniek: Księga pamiątkowa gimnazjum św. Anny w Krakowie. Kraków, 1888. — St. Kot: Szkolnictwo parafjalne w Małopolsce. Lwów, 1911. — St. Łempicki: Działalność J. Zamojskiego na polu szkolnictwa. Kraków, 1922. — Kot: Wychowanie humanistyczne w Polsce (w jego „Historji wychowania". Kraków, 1924 Rozdz. XII). — Kot: Pierwsza szkoła protestancka w Polsce. *Reform. w Polsce*. 1921. — Kot: Polacy w Bazylei za czasów Zygmunta Augusta U źródeł polskiej myśli krytycznej XVI w. *Reform. w Polsce*. 1921. — Ks. Czaplewski: Polacy na studjach w Ingolsztadzie. Poznań, 1914. — A. Wojtkowski: Polacy na studjach w Ingolsztadzie. *Minerwa polska*. 1927. — Windakiewicz: Padwa. Studjum z dziejów cywilizacji polskiej. Kraków, 1891. — Windakiewicz: Polacy w Padwie. *Przegl. Warsz*. 1922, lipiec. — St Kot: Stosunki Polaków z uniwersytetem Lowańskim. *Minerwa Polska*. 1927. — H. Barycz: Zarys

historjografji uniwersytetu Padewskiego. *Minerwa pol.* 1927. — H. Barycz: Zarys historjografji uniwersytetu Bolońskiego. *Minerwa pol.* 1927. — H. Barycz: Sprawozdanie z poszukiwań w archiwach i bibljotekach włoskich do stosunków intelektualnych między Polską i Włochami w epoce Odrodzenia. *Minerwa pol.* 1927 — J. Widajewicz: Szkoła parafjalna w Buszczu w XVII i XVIII w. *Minerwa pol.* 1927. — Th. Wotschke: Polnische Studenten in Wittenberg. *Jahrb. f. Kult. u. Gesch. d Slaven.* II. 1926. — Th. Wotschke: Polnische Studenten in Heidelberg. Tamże. — Kot: A. Frycz Modrzewski o wychowaniu i szkole. (Na tle ówczesnej literatury pedagogicznej). Lwów, 1910. — K. Hartleb: Biblioteka Zygmunta Augusta Lwów, 1928. — J. Włodek: Krescentyn króla Zygm Augusta. Kraków, 1926. — A. Wołyński: Stosunki Galileusza z Polską. *Tyg. Ilustr.* 1878.

Literatura do dziejów drukarstwa w Polsce w Złotym Wieku. J. D. Hoffmann: De typographiis in Regno Poloniae. Gdańsk, 1740. — Bandtkie: Historia drukarń krakowskich. Kraków, 1815. — Bandtkie: Historja drukarń w Królestwie Polskiem i W. Ks. Litewskiem. 3 t. Kraków, 1826. — Lelewel: Bibljograficznych ksiąg dwoje. Wilno, 1823—6. Wydanie nowe w podobiźnie fotochemigraficznej. 1927. — Bentkowski: Wiadomość o najdawniejszych książkach drukowanych w Polsce. Warszawa, 1812. — Sobko: J Haller. *Żurnał Min. narodn proswieszcz.* 1883 (po rosyj.)— A. Benis: Materjały do historji drukarstwa i księgarstwa w Polsce. *Arch. do dziejów literatury i ośw. w Polsce.* VII. — A. Weinert: Wiadomość o księgarniach najdawniejszych w Warszawie, 1572—1598. *Bibl. Warsz.* 1874. IV. — „Monumenta Poloniae typographica XV et XVI saeculorum". Vol. I. Lwów, 1922. (Zawierają materjały źródłowe, dotyczące życia i działalności drukarzy i księgarzy i poprzedzone wstępem J. Ptaśnika, który wyszedł też w odb. p. t. „Drukarze i księgarze krakowscy XV i XVI wieku"). — J. Ptaśnik: Drukarze różnowiercy w Krakowie w. XVI. *Reform. w Polsce.* 1921. — Ks. Miaskowski: Cztery nieznane druki krakowskie z l. 1523—34. *Roczn. Tow. P. N. Poznań.* 1904. — K. Piekarski: Pierwsza drukarnia Florjana Unglera. 1510—1516. Kraków, 1926. — A. Birkenmajer: Nobilitacja Szarfenbergerów. Kraków, 1926. — „Pięć podobizn z druków warszawskich wędrownej tłoczni Mikoł. Szarffenbergera". Kraków, 1926. — K. Piekarski: Czy naprawdę niedoszły druk Unglera? *Przew bibliogr.* 1926, nr. 6. — M. Abramowicz: Cztery wieki drukarstwa w Wilnie 1525—1925. Wilno, 1925. (Oceny: Z. Mocarskiego w *Ruchu literackim* 1926 i M. Wojciechowskiej w *Kwart. histor.* 1926). — M. Wojciechowska: Z dziejów książki w Poznaniu w XVI w. Poznań, 1927. — A. Jędrzejowska: Książka polska we Lwowie w XVI w. Lwów, 1928. — Zob. też u Finkla w „Bibliogr. h. p." II, nr. 20 136—20. 203 i III, nr. 33. 364—33, 376.

Literatura do dziejów piśmiennictwa w Złotym Wieku w ogólności. W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XVI—XVIII. Lwów, 1928. = Tomkowicz: Filozofja w Polsce w XV i XVI w. Krak. 1894. — Struve: Hist. logiki jako teorji poznania w Polsce. Warszawa, 1911. — Mecherzyński: Historja wymowy w Polsce. — Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. — Nehring: Rozkwit języka polskiego w w. XVI. *Pam. III zjazdu historyków pol.* — Bujak: Gieografja na uniwersytecie Jagiellońskim do połowy XVI w. Kraków, 1900 (i w jego „Studjach geogr. histor." Kraków, 1925). — „Z wieku Mikołaja Reja". Księga jubileuszowa. 1505—1905. Warszawa, 1905. — Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*,

t. XXXVI. 1902. — Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI w. Lwów, 1906. — Bruchnalski: Pojęcie i znaczenie poezji u poetów polskich XVI wieku. Lwów, 1900. (Odb. z *Eos*). — E. Deiches: Z czasów ucieczki Walezego. *Bibl. Warsz.* 1892, I. — Czubek: Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólewia. Kraków, 1906. (Ocena Brücknera w *Pam. liter.* 1907). — Pazdanowski: Poezja rokoszu Zebrzydowskiego. *Sprawozd. gimn. wyższego w Nowym Sączu.* 1902. — Czubek: Pisma polityczne z czasów rokoszu Zebrzydowskiego 1606–1608. 3 t. I. Poezja rokoszowa. Kraków, 1916. II i III. Proza. Kraków, 1918. — Wierzbowski: Smutnoje wriemia w sowriemiennoj jemu polskoj litieraturie. I, 1505—1507. Warszawa, 1900. — Olendzki: Teorje polityczne XVI w. *Tyg. Wielkopol.* 1871. — Rostafiński: O wpływie życia ziemiańskiego na literaturę XVI w. *Pam. zjazdu histor.-liter. im. Kochanowskiego.* (*Archiw. do dziejów liter i ośw.* V). — Węckowski: Die romanischen Einflüsse in d polnischen Litteratur bis zum Ausgange des XVII Jhrh. Poznań, 1901. — Dobrzycki: Humor i dowcip w Polsce XVI w. *Lud.* 1905 (i w jego „Z dziejów liter. pol." Kraków, 1907). — Dobrzycki: Przyroda w literaturze polskiej w epoce Odrodzenia. *Pam. liter.* 1906 (i w „Z dziejów liter."). — Dembiński: Stosunek włoskiej literatury politycznej do polskiej w XVI w. (w jego „Z dziejów i życia narodu". Lwów, 1913). — Bujak: Kalimach i znajomość państwa tureckiego w Polsce około początku XVI w. *Rozpr. wydz. histor. filoz. Akad. Um.*, t. XI. 1901 (i w jego „Studjach geogr.-histor." Kraków, 1925). — K. Bartoszewicz: Antysemityzm w literaturze polskiej XV—XVII w. Warszawa, 1914. — G. Grabowiecki: Pierwiastek autobiograficzny w poezji polskiej XVI w. *Przew nauk. i liter.* 1918. — W. Wąsik: Piśmiennictwo staropolskie w przedmiocie zagadnień etycznych. *Przegl. Filoz.* 1919. — Chlebowski: Poezja polska w w. XVI. *Enc. Pol.* Ak. Um. t. XXI. — Bruchnalski: Epistulografja. *Enc. Pol.* Ak. Um. XXI. — Bruchnalski: Panegiryk. *Enc. Pol.* Ak. Um. t. XXI. — Wł. Szyszkowski: Pierwiastek ludowy w poezji XV i XVI w. *Lud.* 1919. — M. Urbanek: Chłop w literaturze Złotego okresu. *Spraw. gimn. w Sanoku.* 1914. (I. Chłop u Modrzewskiego, Orzechowskiego i Reja). — W. Nartowski: Stan włościański w utworach poetyckich pisarzy polskich doby Renesansowej (XVI w.). *Lud.* 1915. — Hahn: Poezja polska w. XVI w stosunku do literatury obcej. *Księga pam. ku uczczeniu 250-ej rocznicy założenia Uniw. Lwow.* 1912. — H. Gaertner: Z literatury politycznej XVI w. *Rok Polski.* 1918. — St. Kot: Rzeczpospolita polska w liter. politycznej Zachodu. Kraków, 1919. — K. Hartleb: Polskie dzienniki podróży w XVI w., jako źródła do współczesnej kultury. Lwów, 1920. — C. Pęcherski: Polska wymowa sejmowa czasów Zygmuntowskich (w. XVI do r. 1573). *Spraw. Ak. Um.* 1925, nr. 6. (Streszcz. rozprawy nie ogłoszonej drukiem). — C. Pęcherski: Zygm. August jako mówca sejmowy. *Przegl. Współcz.* 1923, nr. 16. — Rostafiński: Nasza literatura botaniczna XVI w. *Pam. Akad. Um. wydz. matem. przyrodn.* t. 14. Kraków, 1888. — A. Bednarski: Okulistyka ziołopisów polskich w XVI w. i na pocz. XVII w. Lwów, 1917. — K. Morawski: Walka o język polski w czasach Odrodzenia. Kraków, 1923.

Literatura do dziejów humanizmu w Polsce. Chrzanowski i Kot: Humanizm i Reformacja w Polsce. Wybór źródeł. Kraków, 1927. = a) Dzieła o Odrodzeniu ogólne w jęz. pol.: — Burckhardt: Kultura Odrodzenia we Włoszech. Tłómaczenie według VIII wydania... przez L. M. 2 tomy. Kraków, 1905. — Geiger: Odrodzenie i humanizm we Włoszech i Niemczech. Przełożył z niem. Stan. Mieczyński. Warszawa, 1896. — Klaczko: Rzym i Odrodzenie... Przekład Antoniny Morzkowskiej. Warszawa, 1900. —

Chłędowski: Dwór w Ferrarze. Lwów, 1907. — Chłędowski: Rzym. Ludzie Odrodzenia. Lwów, 1909. b) Rozprawy dotyczące dziejów humanizmu w Polsce: Szujski: Odrodzenie i Reformacja w Polsce. Kraków, 1881 i „Dzieła". Ser. II, t. VIII. — Morawski: Z dziejów Odrodzenia w Polsce. Kraków, 1884. (Odb. z *Przegl. pol*). — Löwenfeld: Łukasz Gornicki. Ein Beitrag zur Geschichte des Humanismus in Polen. Breslau, 1884. — Morawski: Andrzej Patrycy Nidecki. Kraków, 1892. — Kallenbach: Les humanistes polonais. Fribourg, 1891. — Morawski: Wskazówki dla poszukiwania źródeł humanizmu polskiego. *Archiwum do dziejów liter.* V. — Mazanowski: Przegląd najnowszych badań z zakresu humanizmu w Polsce. *Przegl. powsz.* 1897. — Hahn: Najważniejsze dezyderaty w sprawie badań nad literaturą humanistyczną w Polsce. *Pam. III zjazdu historyków polskich w Krakowie.* I. — Lavollée: La poésie latine en Pologne. W jego „Essais de littérature et d'histoire. Paris 1891. — Gulski: Die lateinische Poesie in Polen. I. Neustadt, 1874. — K. Różycki: Der Humanismus in Polen. *Zeitschrift für Kulturgeschichte.* Weimar, 1897. IV. — Hipler: Beiträge zur Geschichte der Renaissance und des Humanismus aus d. Briefwechsel des J. Dantiscus. *Zeitschr. für Geschichte u. Altertumskunde Ermland.* Braunsberg, 1891. — Czerny: O wpływie wielkich odkryć geograficznych na Polskę i jej oświatę w XVI w. *Archiwum do dziejów liter. i ośw.* V. — Windakiewicz: Padwa. Kraków, 1891. — Bruchnalski: Pojęcie i znaczenie poezji u poetów polskich XVI w. *Eos.* 1900. — Jezienicki: Celniejsze utwory łacińskie Janickiego, Kochanowskiego i Sarbiewskiego, ze wstępem i objaśnieniami. Lwów, 1898. (Wstęp zawiera m. i. następ. rozdz.: „Początki i rozwój humanizmu w Polsce", „Humaniści polscy, ich charakterystyka i działalność"). — (Zob. też „Poezje łacińskie Janickiego, Kochanowskiego i Sarbiewskiego do użytku w gimnazjach wybrał i opracował Jerzy Starowicz Warszawa, 1927). — Hahn: Wybór poematów łacińskich S. Szymonowicza ze wstępem i objaśnieniami. *Sprawozd. wyższego gimn. w Kołomyi.* 1899. — Löwenfeld: Johann Kochanowski und seine lateinischen Dichtungen. Posen, 1877. — T. Mandybur: Ślady wpływu satyryków rzymskich na polskich. *Spraw. gimn. w Jarosławiu* na r. 1888. — Hahn: Szymon Szymonowicz jako filolog. (Kartka z dziejów filologji w Polsce). Lwów, 1897. (Odb. z *Przew. nauk. i liter.*). — Fijałek: Z dziejów humanizmu w Polsce. *Pam. liter.* 1902. — Fijałek: Jan Argyropul. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, XXXVI. — Morawski: Historja uniwersytetu Jagiellońskiego. Tom II, rozdz. III. („Humanizm i uniwersytet"). — Mecherzyński: Hist. jęz. łaciń. w Polsce. Kraków, 1833. — Wiszniewski: Hist. liter. pol. III. — Morawski: Beiträge zur Geschichte des Humanismus in Polen. *Sitzungsberichte d. Akad. d. Wissensch. in Wien.* Phil. histor. Clas. 1887. — K. Miaskowski: Erasmiana. Die Korrespondenz des Erasmus von Rotterdam mit Polen. Paderborn, 1901. — St. Kossowski: Studja do dziejów Renesansu i Reformacji w Polsce. I. Krzysztof Hegendorfin w akad. Lubrańskiego w Poznaniu. *Przew nauk i liter.* 1905. — Bogdalski: Szkice z dziejów humanizmu w XV st. Kraków, 1909. — T. Dobrowolski: Ze studjów nad Renesansem. Lwów, 1913. — Zeissberg: Dziejopisarstwo polskie wieków średnich. T. II, rozdz. X. „Humanizm w Polsce". 1877. — K. Miaskowski: Dwa listy do Erazma z Rotterdamu. *Pam. liter.* 1914. — St. Kot: Wpływ starożytności klasycznej na teorje polityczne Andrzeja Frycza z Modrzewa. *Rozpr. wydz. histor.-filoz Akad. Um.*, t. LIV. 1911. — K. Miaskowski: Piotr Wedelicjusz z Obornik. *Rocznik Tow. P. N. w Poznaniu.* 1909. — F. J. Śliwiński: Plutarch w Polsce XVI w. *Eos.* 1910. — T. Eustachiewicz: Seneka w Polsce. *Eos.* 1913. — T. Sinko: Historja poezji łacińskiej humanistycznej w Polsce. *Enc. Pol.* Ak. Um. t.

XXI. — T. Grabowski: Krytyka literacka w Polsce w epoce pseudoklasycyzmu. Kraków, 1918. (Rozdz. II. Wpływ humanizmu na pogłębienie pojęć o poezji. Kultura retoryczna polskich humanistów. Rozdz. III Skaliger i jego szkoła). — K. Miaskowski: Listy Polaków do Bonifacego Amerbacha (1527—1549). *Roczn. Tow. Przyj. Nauk Poznań.*, XLIV. 1917. — Ks. Gabryl: O. Walerjan Magni Kapucyn (1586—1661), Anti-Arystotelik w XVII w. *Archiwum Komis. do bad. histor. filoz. w Polsce.* I. 1915. — K. Morawski: Czasy Zygmuntowskie na tle prądów Odrodzenia. Warszawa, 1922. — M. Brahmer: Petrarkizm w poezji polskiej XVI w. Kraków, 1927. (Ocena R. Pollaka w *Pam liter.* 1928). — H. Barycz: Kulturalna działalność Piotra Kmity. *Rocznik VI Tow. Przyj. Nauk w Przemyślu.* 1925. — St. Łempicki: Manucjusze Weneccy a Polska. (Karta z dziejów humanizmu w Polsce). *Pam. liter.* 1925/6. — M. Bergman: Polsko-łacińskie epitalamjum. *Pam. liter.* 1928. — R. Ganszyniec: Owen w Polsce. *Pam. liter.* 1928. — St. Kot: Z dziejów propagandy polskiej w w. XVI. *Prac. Filol.* XII. 1927. — „Eos" — roczniki od r. 1894. — Zob. nadto bibliogr. „Młodzież polska na uniw. obcych" — u Pilata „Hist. liter." II, cz. I, str. 3. Zob. też literaturę przy humanistach XV i XVI w., wyżej.

Literatura do dziejów Reformacji i piśmiennictwa różnowierczego w Polsce. a) Monografje *obejmujące całość lub pewną całość ruchu religijnego w Polsce w Złotym Wieku*: W. Krasiński: Zarys dziejów powstania i upadku reformacji w Polsce. Tłum. J. Bursche. 3 t. Warszawa, 1903—5. (Oryg. angiel. wyszedł w r. 1838—40). — W. Zakrzewski: Powstanie i wzrost reformacji w Polsce 1520—72. Lipsk, 1870. — Ks. J. Bukowski: Dzieje reformacji w Polsce.. 2 t. Kraków, 1883—86. (Do r. 1559) — Liubowicz: Istorja rieformacji w Polszie. Kalwinisty i Antitrinitarji. Warszawa, 1883 (ros.) — Liubowicz: Naczało katoliczeskoj rieakcji w Polszie. 1900 (ros.) — Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w dawnej Małej Polsce. Poznań, 1853. — Łukaszewicz: Dzieje kościoła wyznania helweckiego w Litwie. 2 t. Poznań, 1842. — Łukaszewicz: O kościołach Braci czeskich w dawnej Wielkopolsce. Poznań. 1835. — Koniecki: Geschichte der Reformation in Polen. 2 wyd. Poznań, 1901. — Krause: Die Reformation und Gegenreformation in ehemaligen Königreiche Polen. 2 wyd Leszno, 1905. — Wotschke: Geschichte der Reformation in Polen. Leipzig, 1911. (Rec Hartleba w *Pam. liter.* 1912). — Kariejew: Oczerk istorii Reformacionnago dwiżenja i Katoliczeskoj reakcii w Polsze. Moskwa, 1886. — S. Morawski: Arjanie polscy. Lwów, 1906. — T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce (1550—1650). *Rozpr. wydz filol. Akad. Um.*, t. 28. 1906. Ocena Brücknera w *Pam. liter.* 1906. — Brückner: Różnowiercy polscy. I. Warszawa, 1905. — T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce (1560—1660). Kraków, 1908. Ocena Brücknera w *Pam. liter.* 1910. — T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce w XVI w. Kraków, 1913. — T. Grabowski: Literatura luterska w Polsce w. XVI. Poznań, 1920. Ocena Brücknera w *Ref. w Polsce.* I. 1921. — b) *Przyczynki do dziejów Reform. i piśmiennictwa różnowierczego w Polsce*: Szujski: Odrodzenie i Reformacja w Polsce. Kraków, 1881. — W. Michalski: Hozjusz i reformacja w Polsce w latach 1551—1558. *Przegl. kośc.* 1906—1907. (Pozn.). — „Uchansciana.", wyd. Wierzbowski, 4 t. 1884—95. — Zawitniewicz: Palinodja Zacharja Kopystienskawo.. (Warszawa, 1883). — Wierzbowski: Jakób Uchański. Warszawa, 1895. — Troskolański: Andrzej Radwan Zebrzydowski. *Przew. nauk. i liter.* 1897—1907. — Liubowicz: Lublinskije wolnodumcy XVI w. Antitrinitarii i anabaptisty. Warszawa, 1902. — Merczyng: Polscy

deiści i wolnomyśliciele za Jagiellonów. *Przegl. histor.* 1911. — Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poznań, 1906. — Wotschke: Andreas Samuel und Johann Seklucyan. *Zeitschr. d. histor. Gesellsch. f. Prowinz Posen.* 1902. — Kubala: Stanisław Orzechowski i wpływ jego na rozwój i upadek reformacji w Polsce. Lwów, 1870 2 wyd. t. 1906. — Biegeleisen: Arjanie polscy. *Krytyka.* 1908. — A. Krzyżanowski: Dawna Polska. 2 t. Warszawa, 1857. — Załęski: Jezuici w Polsce 4 t. — Sobieski: Nienawiść wyznaniowa tłumów za czasów Zygmunta III. Warszawa, 1902. — Brückner: Nienawiść wyznaniowa za Zygm. III. *Przew. nauk. i liter* 1902. — Merczyng: Zbory i senatorowie protestanccy w dawnej Polsce. Dodatek do „Zarysu dziejów powstania i upadku reformacji w Polsce" W. Krasińskiego Tom II, cz. II, 125—263 i osobno. Warszawa, 1905. — Pazdanowski: Pieśni polskie protestanckie w XVI w. *Spraw. gimn. w Jaśle.* 1899. — „Monumenta Reformationis Polonicae et Lithuanicae". Ser. I. Wilno, 1911, wyd. II 1925, oraz Ser. IV, zeszyt 1 i 2 i Ser. X, zesz. I. 1913—15. — Völker: Der Protestantismus in Polen... Leipzig, 1910. — Merczyng: Rejowie z Nagłowic jako członkowie polskiego kościoła ewangielickiego. „Z wieku Reja". Warszawa, 1905. — Ks. Knapiński: A. F. Modrzewski jako teolog. *Enc. kośc.* t. XIV. 1881. — Brückner: Z teki bibliograficznej. V. Jan Malecki. VI. Druki protestantów polskich w Prusiech. *Pam. liter.* 1903. — Chlebowski: Najdawniejsze kancjonały protestanckie z poł. w. XVI. *Pam. liter.* 1905 i w „Pisma". II. — Chlebowski: Udział niemieckiej oświaty Prus wschodnich w życiu umysłowym Polski. „Pisma". I. — T. Grabowski: Simon Simonius jako przedstawiciel wolnomyślicielstwa w Polsce XVI w. *Spraw. I wyższ. szkoły realnej w Krakowie.* 1913. — Kleiner: „Tragiedje" Ochina. *Pam. liter.* 1910. — Wotschke: Der Briefwechsel der Schweizer mit den Polen. *Archiv für Reformationsgeschichte* II. Leipzig, 1908. — Brückner: Spory o Unję. *Kw. hist.* 1896. — Tretiak: Piotr Skarga w dziejach literatury Unji Brzeskiej. Kraków, 1912. — Kot: Szkoła Lewartowska. Z dziejów szkolnictwa arjańskiego w Polsce. Lwów. 1910. — Dembiński: Kwestja soboru narodowego w Polsce w XVI w. *Pam. II zjazdu historyków pol.* 1890, I. — Miaskowski: Piotr Rydzyński i polemika jego z Hessem (r. 1524). *Przegl. kośc.* 1905. — Liubowicz: Giercog Albrecht i rieformatja w Polszie. (*Żurnał Min. Narod. Prosw.* 1885) (po rosyj.). — T. Sierzputowski: Kartki z dziejów stosunków polsko-pruskich w XVI stuleciu. Warszawa. 1902. (O stosunku ks. Albrechta do reformacji w Polsce). (Oparte na badaniach Tschackerta). — Kot: Stan badań nad Reformacją polską i przedstawienie jej w wykładzie szkolnym. *Muzeum.* 1912, kwiec. i odb. Lwów. 1912. — Brückner: O różnowierstwie polskiem słów kilka. *Ref. w Polsce.* I. 1921. — L. Chmaj: Wolzogen przeciw Descartes'owi. Przyczynek do charakterystyki związku arjanizmn polskiego z myślą filozoficzną Zachodu. *Arch. Komis. do bad. hist. filoz. w Polsce.* I. Kraków. 1915. — Ks. Fijałek: Przekłady pism św. Grzegorza z Nazjanzu w Polsce. *Polonia sacra.* 1918 — 1919. — St. Kot: Andrzej Frycz Modrzewski. Studjum z dziejów kultury polskiej w. XVI. Kraków. 1919. Wyd. 2. 1923 — L. Chmaj: Marcin Ruar. Studjum z dziejów racjonalizmu religijnego w Polsce. *Rozpr. Ak. Um. wydz. histor-filoz.* Ser. II, t. 37. 1921. — K. Kolbuszewski: Postyllografja polska XVI i XVII w. Kraków. 1921. — O. Halecki: Zgoda Sandomierska 1570 r. Warszawa. 1915. — T. Grabowski: Z dziejów literatury unicko-prawosławnej w Polsce (1630—1700) Poznań 1922. — W. Sobieski: Król czy tyran. Idee rokoszowe a różnowiercy za czasów Zygm. Augusta. *Reform. w Polsce* IV. 1926. — Kot: Hugo Grotius a Polska. *Reform. w Polsce* IV. — L. Chmaj: Sa-

muel Przypkowski na tle prądów religijnych XVII w. Kraków. 1927. — M. Czapska: Polemika religijna pierwszego okresu Reformacji w Polsce. *Rejorm. w Polsce.* 1928. = „Reformacja w Polsce", organ Towarzystwa do badania dziejów Reformacji w Polsce. Wychodzi w Krakowie od r. 1921.

ZABYTKI JĘZYKA I PIŚMIENNICTWA POLSKIEGO Z PIERWSZEJ POŁOWY W. XVI-go Z LAT 1500—1543. PIERWSZE DRUKI. PIERWSI PISARZE.

Zabytki piśmiennicze polskie z pierwszej połowy w. XVI, zarówno rękopiśmienne, jak i drukiem wówczas ogłoszone, mają jeszcze wogólności, pod względem treści i formy, ten sam charakter średniowieczny, co i zabytki wieku poprzedniego (XV). Niektóre powstały nawet w w. XV i niekiedy wcale nie lub nieznacznie tylko pod względem języka zostały zmienione czyli „zmodernizowane". Takim wytworem w. XV go jest np. t. zw. Psałterz Krakowski (czy Wietorowski) z r. 1532 (i 1535). Nawet późniejsze, w 2 poł. XVI w. wydrukowane: Nowy Testament (Szarfenbergerowski) z r. 1556 i t. zw. Biblja Leopolity z r. 1561, są to właściwie dzieła powstałe jeszcze w w. XV-ym, teksty ich tylko zmodernizowano w w. XVI-ym. Zabytki 1-ej poł. XVI st. nie są to jeszcze dzieła oryginalne, wytwory ducha polskiego, lecz tłumaczenia lub przeróbki tylko, są też zwykle drukowane bezimiennie, niekiedy tylko z wymienieniem imienia i nazwiska autora, czyli raczej tłumacza lub przerabiacza. Około połowy dopiero w. XVI-go zaczną występować główni nasi pisarze tego wieku, pierwsi nasi autorowie-literaci, z Rejem na czele.

Literatura do zabytków 1-ej połowy w. XVI-go. Nehring: Rozkwit języka polskiego w w. XVI-ym. *Pamiętnik III zjazdu historyków pol w Krak.* 1900. Bobowski: Polskie pieśni katolickie od najdawniejszych czasów aż do końca XVI w. W Krak. 1893. — Brückner: Literatura relig. w Polsce średniowiecznej, 3 t. Warsz. 1902—4. — Łoś: Przegląd językowych zabytków staropolskich do r. 1543. Kraków. 1915. — Brückner: Psałterze polskie do połowy XVI w. Kraków. 1902. — Łoś: Źródła do historji języka polskiego, *Encykl. pol.* II, — Łopaciński: Najdawniejsze słowniki polskie drukowane, *Prace filol,* V, — Brückner: Grafika i ortografja *Encykl. pol.* II — Brückner: Powstanie i rozwój języka literackiego. *Encykl. pol.* II. — Dobrzycki: Najdawn. kolędy polskie.

1. Przekład STATUTU PIOTRKOWSKIEGO z r. 1501 Jana Olbrachta, dokonany w sierpniu 1501, przechowuje się w bibl. Dzikowskiej (Tarn.). Tekst polski (p. t. „Artykuły Jana Olbrachta") obok tek-

stu łacińskiego, z ścisłem zachowaniem rękopisu, ogł. F. Bostel w art. „Nieznana konstytucja sejmowa z roku 1501“, w *Kwart. histor.* 1887 (Łoś w „Przegl. zabytków“ i w „Początk. piśm.“ tego ciekawego zabytku staropolszczyzny z pierwszego roku w. XVI go nie omawia wcale, ani jego wydania).

2. Najdawniejsza MOWA POLSKA zapisana, przemówienie Jana Konarskiego, bisk. krak., do Barbary Zapolskiej w r. 1512. Wydruk. ją z rękop. petersb. Brückner w *Prac. filol.* V, 391—392.

3. „LEGACIO... KRÓLA ALEKSANDRA z Wilna do Lanckorońskiego z r. 1503. Tekst u Łosia („Przegl. zabytków“, str. 541). Pierwodruk w *Athenaeum* z r. 1841.

4. *PAMIĘTNIKI JANCZARA CZYLI KRONIKA TURECKA.*

Autorem jest Konstanty Michałowicz (= syn Michała Konstantynowicza), Rac t. j. Serb z Ostrowicy. Ur. się ok. r. 1435 w Ostrowicy w Starej Serbji. W 1455 wzięty przez Turków do niewoli, został janczarem; jako taki brał udział w walkach w Europie i w Azji. Po zdobyciu Bośni, mianowany przez Turków dowódcą zameczku Zweczaj, który w r. 1463 zdobył Maciej Korwin, król węgierski. Po r. 1463 osiadł na Węgrzech i tu prawdop. umarł. Pod koniec życia napisał po serbsku „Kronikę turecką“, która w oryginale zaginęła, ale dochowały się jej przekłady, czeski i polski. Przekład czeski ukazał sią w druku jeszcze w XVI w., w r. 1565 i 1581. Polski, dokonany z czeskiego (jak twierdzi obecnie Brückner) przeleżał w rękopisie do w. XIX; wydano go poraz pierwszy w r. 1828. (Dawniej sądzono mylnie, że Konst. Michałowicz przebywał czas jakiś w Polsce i swoją „Kronikę“ napisał po polsku, a czeski tekst uważano za przekład polskiego). Oryginał serbski „Kroniki tureckiej“ powstał ok. r. 1500, przekładu polskiego dokonano ok. r. 1520; najstarszy odpis (bibl. Zamoj.) pochodzi z 2 poł. VXI w.; tekst w tym odpisie ma tytuł: „Czasów popisanie o tureckich sprawach“. Tłumaczem „Kroniki“ mógł być, jak sądzi Brückner, Biernat z Lublina, który tłumaczył i inne rzeczy z czeskiego. Znaczenie literackie „Kroniki“, wedł. Łosia, jest bez porównania większe, niż historjograficzne. Zdaniem Brücknera ważna jest „Kronika turecka“ nie jako zabytek językowy, lecz wyłącznie historyczny.

Krytyczne wydanie sporządził J. Łoś p. t. „Pamiętniki Janczara czyli Kronika turecka Konstantego z Ostrowicy“. Kraków 1912. (*Bibl.*

pis. pol.). Oceny tego wyd.: Brücknera w *Pam. liter.* 1913 i w *Kwart. histor.* 1913. Jagića w *Arch. f. slav. Phil.* 1913.

Łoś: „Pamiętniki Janczara". *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.*, t. 51. — Bujak: Kallimach i znajomość państwa tureckiego w Polsce około początku XVI w. *Rozpr. Akad. Um. Wydz. histor. filoz.*, t. 40. 1901; toż w jego „Studjach geogr. histor." Kraków. 1925. — Brückner: Wremennik serbskoturecki. *Slavia.* II. 1923.

5. *„KSIĄŻKA DO NABOŻEŃSTWA ZYGMUNTA I". („Szczyt duszny").*

Rękopis zabytku przechowuje się w bibljotece uniwersytetu w Monachjum. Tytuł: „Szczyt duszny". Jest żywcem przełożony z łacińskiej książeczki p. t. „Clypeus spiritualis", poświęconej Zygmuntowi I i kilkakrotnie drukowanej w w. XVI. Zabytek niewydany w całości. Inny przekład polski, p. t. „Tarcza duchowna", wyszedł z druku współcześnie, ok. 1533, w Krakowie.

Hanusz: O książce do nabożeństwa „Króla Zygmunta I" (w rękopisie monachijskim). Kraków. 1884 (odb. z XI t. *Rozpr wydz. filol. Akad. Um.).* — Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej III, 152—159.

6. *KSIĄŻECZKA DO SPOWIEDZI KRÓLEWNY JADWIGI.*

Córki Zygmunta I-go. Pisana ok. 1530. Rękopis w bibliotece uniw. w Erlangen.

L. Malinowski: Zabytek języka polskiego z początku w. XVI. *Rozpr. Ak. Um. wydz filol.* 1900 — Brückner: Liter. relig. III. — Brückner: Trzy rękopisy z w. XVI. *Prac. filol.* III. 1891. — Dobrzycki: Samogłoski nosowe w zabytku jęz. pol. z pocz. w. XVI. *Prac. filol.* VI. 1907.

7. *WYKŁAD NABOŻNY PIOSNKI SALVE REGINA.*

Napisał ok. 1530 dla królewny Jadwigi, córki Zygmunta Starego, bakałarz Jerzy Argiglobyn, poznańczyk. Rękopis w bibliotece uniw. w Erlangen.

Brückner: Trzy rękopisy z w. XVI. *Prac. Filol.* III. — Brückner: Literat. relig. III, 170—172.

8. *MODLITEWNIK SIOSTRY KONSTANCJI.*

Zbiór modlitw i nauk, napisany przez nieznanego autora dla zakonnicy. Zabytek z początku w. XVI go.

Wyd. p. t. Modlitewnik siostry Konstancji z 1527", z rękopisu

(na początku uszkodz.) bibl. Jagiellońskiej, Wł. Wisłocki w *Spraw. Kom. język. Akad. Um.*, t. III. Kraków. 1882.

Wisłocki we wstępie do wyd. z r. 1882. — Nehring: w „Altpoln. Sprachdenkm". — Brückner: Liter. relig. III, 137—141.

9. *MODLITEWNIK DLA KOBIET.*

Z rękopisu pergaminowego z 1-ej poł. w. XVI, ozdobnego, ale uszkodzonego (ułamkowego), wyd. ze zbiorów K. Małkowskiego (obecnie w posiadaniu wydawcy), St. Ptaszycki, w Krakowie 1905.

10. *POWIEŚĆ O PAPIEŻU URBANIE.*

Nie jest właściwie powieścią, lecz poleceniem kilku modlitw przy zgonie, wplecionych w krótkie opowiadanie. Fragment „powieści". jak się zdaje, z 2 ej poł. w. XV-go, ogł. z karty pergamin Maciejowski w „Dodatkach" do „Piśmien. pol." (str. 121). Wydruk. poraz pierwszy w dziełku wyd. u Hallera p. t. „Agenda latino et vulgari sermone Polonico videlicet et Alemanico illuminata". (Kraków. 1514), obok tekstu niemieckiego, z którego, jak się zdaje, została przełożona. Wyszła też w tymże roku (1514) osobno z druku. Przedrukowano ją też kilkakrotnie, w zmienionych tekstach, w innych dziełkach np. w „Zachowaniu" (1530) i w „Pozdrawianiu" (1533) (Zob.). Odnaleziono nadto kilka tekstów rękopiśmiennych z 1-ej poł. XVI w., które omawia Brückner; tłumaczone z tekstu łacińskiego, nie niemieckiego. Tekst z r. 1514 jest, wedł. Brücknera, kopją tekstu z 2-ej poł. XV w. Tekst polski „Powieści" z r. 1514, wraz z tekstem niemieckim, wydał A. Kryński w *Pracach filol.* I. 1885. Tekst z r. 1531 ogł. Wisłocki w *Wiśle.* (Kraków. 1873). Wyjątki z tekstów rękopiśm. podał Brückner.

Kryński w *Prac. filol.* I. — Nehring w „Altpoln. Sprachd." — Brückner: Drobne zabytki jęz. pol. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XXV. 235—236. — Brückner: Liter. relig. w Polsce śrw. III, 123—125, 149—150.

11. *ŻYWOT św. EUFRAKSYJEJ.*

Przekład z jęz. łacińskiego, dokonany przez „brata Jadama" w r. 1524, prawdop. dla zakonnic. „Żywot Eufr." jest (wedł. Brücknera) zabytkiem starszym, niż „Żywot Amandusa".

Wyd., z rękopisu bibl. Krasińskich w Warszawie (ze zbiorów Załusk.), Kryński w *Prac. filol.* III.

Kryński w *Prac. filol.* III. — Brückner: Liter. relig. III, 74—79.

12. *ŻYWOT OJCA AMANDUSA.*

Przekład zaginionego tłumaczenia łacińskiego legiendy o błog. Henryku Suso (właśc. Berger'ze), dominikaninie, zwanym o. Amandusem, mistyku niemieckim, zm. w r. 1365. Tekst przekładu polskiego, uważany dawniej za zabytek drugiej połowy w. XV-go, pochodzi (wedł. Brücknera) z 1-ej połowy w. XVI go. Dochował się w odpisie z 2-ej połowy XVI w. Wyd. (z podobizną) z rękopisu w Gnieźnie odnalezionego, (obecnie w Ossol.) Polkowski w *Sprawozd. Kom. język. Ak. Um.* III. 1883. Wydanie niedokładne; wyd. krytycznego brak.

Polkowski: Dawny zabytek języka polskiego w żywocie o. Amandusa. Gniezno 1875. — Polkowski we wstępie do wyd. z r 1883. — Nehring w „Altpoln. Sprachdenkm" — Brückner w Liter. relig. III, 79—82. — J. Łoś: Kilka uwag o Żywocie Amandusa. („Studja staropolskie" dla Brücknera. 1928).

13. *„KSIĘGI św. AUGUSTYNA"*

Biskupa hippońskiego. „O żywocie krześcijańskim"; druk Hier. Wietora z r. 1522. Wydał (z podobizną) Adam Chmiel, uwagami językowemi opatrzył Jan Łoś. *(Materjały i prace Komisji język. Ak. Um.* w Krakowie, t. VII, 1914). Brückner domyśla się, że tłumaczył „Księgi św Augustyna" Hieronim z Wielunia, tłumacz „Ecclesiastesa" z 1522. (Zob. „Przyczynki do dziejów jęz. pol." Ser. 4, str. 299 (41).

14. *PIEŚŃ O św. KRZYSZTOFORZE.*

Legienda wierszowana z 1-wszej połowy XVI w., a może z końca XV w. Wyd. p. t. „Pieśń o św. Krzysztoforze barzo piękna". B. m. i r. (prawdop. w 1-wszej poł. XVI w.). Składa się z 18-tu 5-wierszowych zwrotek. Przedruk. ją Wiszniewski w „Hist. liter." VI, 425—427 i Bobowski w „Pol. pieśni katolickie". (Str. 330—333). Wedł. Brücknera powstała w XV w.

Bruchnalski: O źródłach niektórych utworów poetyckich polskich XV i XVI w. *Przegl. powsz.* 1884. — Brückner: Liter. relig. w Polsce średn. 1, 211.

15. *KAZANIA PATERKA.*

Zob. niżej pod Jan z Szamotuł.

16. *„FORTUNY i CNOTY RÓŻNOŚĆ".*

Powieść alegoryczna, przełożona z czeskiego. Wyszła w druku poraz pierwszy p. t. „Fortuny i cnoty różność w historji o niektórym

młodzieńcu ukazana, w które jest wypisan żywot świecki, a zwłaszcza żywot dworski". Kraków. 1524. (Wietor). Po tytule następuje 6-wierszowy wierszyk: „Pokora ku swoim". Sama powieść poprzedzona przedmową „impressora Jeronima Wietora" do Krzysztofa z Szydłowca, wojewody i starosty krakowskiego, podpisana 17 maja 1522 r. Rzecz zamyka „Przedmowa roskoszna ku Fortunie i Nieszczęściu ludzkiemu, wierszem. Inne wydanie, zmienione w tytule i tekście, dochowało się w ułamku tylko w bibl. Zamojskich w Warszawie. Wyd. z r. 1524 przedruk. krytycznie Ptaszycki w Krakowie 1889 w *Bibl. pisarzów polskich.*

17. *„KUCHMISTRZOWSTWO".*

Druk z pocz. XVI w., zachowany w szczątkach; wyd. w podobiźnie Z. Wolski (Biała Radziwiłłowska, właśc. Fryburg 1891). — Być może fragment z Falimierza, jak przypuszcza Łoś.

Zibrt: Polské Kuchmistrzostwo překladem staročeského Kuchařství Pavla Severina z r. 1535. (Przewodn. Bibliograf. 1926, nr. 6).

18. Przekład *STATUTU ORMIAŃSKIEGO* z r. 1528, uchwalonego na sejmie w r. 1519, przechowuje się w Ossol. Ogł. go drukiem O. Balzer w *Corpus juris polonici* III (1906); obok podał tekst przekładu późniejszego z r. 1601, wydruk. przez Wójcickiego w t. I *Bibl. staroż. pis. pol.* (1843). Zabytek staropolszczyzny ważny i niemniej od przekładu Statutu Piotrkowskiego ciekawy.

Balzer we wstępie do wyd. i Brückner w *Pam. Liter.* 1908, w. 196—7.

19. *„POWIEŚĆ RZECZY ISTEJ".*

Legienda przełożona z języka łacińskiego lub czeskiego, wydana p. t. „Powieść rzeczy istej o założeniu klasztora na Łysej górze, braciej zakonu św. Benedykta. Iteż o tym, jako drzewo Świętego Krzyża na tą górę jest przyniesione". Druk. w Krakowie ok. r. 1540. Następne wyd. wyszło w końcu w. XVI,

Przedruk wyd. pierwszego w *Pamiętniku Sandomierskim.* 1830, t. II.

20. *HISTORJA O św. JÓZEFIE.*

Jest przekładem z łać., poczęści opowiadania biblijnego, poczęści apokryficznego, o Józefie, synu Jakuba, błędnie tu nazwanego patryjarchą. Wyszła w druku poraz pierwszy p. t. „Istorja o świętym Józe-

fie, Patryjarsze starego zakonu, którego byli bracia zaprzedali". Kraków. 1530. (Wietor).

Krytycznie wyd. Dobrzycki w *Prac. filol.* VII. 1909.

Bruchnalski: M. Reja Żywot Józefa w stosunku do literatury obcej. *Muzeum.* 1886. — Dobrzycki w *Prace filol.* VII.

21. *ŻYWOTY św. ALEKSEGO i św. EUSTACHJUSZA*

Dwie legiendy, wyjęte i przełożone z „Historiae Romanorum". Wyszły w druku p. t. „Żywot błogosławionego Aleksego spowiednika. Drugi żywot Eustachiusza męczennika". Kraków. 1529. (Szayffenberk).

Tłumaczem, ukrytym pod kryptonimem Jana S., ma być, wedł. Brücknera (rec. „Marchołta" w wyd. Bernackiego w *Pam. liter.* 1914) Jan Sądecki czyli późniejszy Jan Malecki (zob. niżej); wedł. Bernackiego Jan z Koszyczek.

Krytycznie wyd. Bystroń w *Spraw. Kom. język. Ak. Um.*, t. V, 1894, p. t. „Żywot św. Aleksego wyznawcy i Żywot św. Eustachjusza męczennika". „Żywot Aleksego spowiednika", najdawniejszą drukowaną legiendę polską, przedruk. Brückner w całości w „Liter. relig. w Polsce średniow." III, 69—73.

Bystroń w oprac. wyd. z r. 1894. — Brückner: Liter. relig. III, 67—73.

22. *„ZACHOWANIE ŻYWOTA PANIEŃSKIEGO* przez trzynaście artykułów, których panny mają naśladować".

Druk. u Unglera w r. 1530. Po artykułach następuje Historja o pap. Urbanie oraz modlitwy dla panien. Unikat (w klocku) w zbiorach Jana Michalskiego w Warszawie. Tekst z egzemplarza defektowego, zawierającego 6 kartek, bez karty tytułowej i 9-ciu końcowych, przedruk. Z. Celichowski w *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* III p. t. „O panieństwie".

23. *POZDRAWIANIE WSZYTKICH CZŁONKÓW PANA JEZUSOWYCH...*

Jest jednym z trzech unikatów, tworzących klocek, pochodzący z biblioteki Zygmunta Starego, obecnie w bibl. Jagiell. (Drugi unikat to *„Modlitwa Pańska"* Erazma Roterdama, trzeci — *„Tarcza duchowna"*). Druki z r. 1533 „Pozdrawianie" składa się, oprócz z „pozdrawiań", z modlitw, opisania męki Pańskiej, Historji o pap. Urbanie i pieśni.

Brückner: Liter. relig. w Polsce średniow. III, 147.

24. *T. ZW. RADY KALLIMACHOWE.*

Przekład polski rzekomo przez Kallimacha (zob.) napisanych dla króla Olbrachta rad. Prawdop. jednak oryginał łaciński i przekład polski powstały za panowania Zygmunta I. Rękopis tego zabytku znajduje się w bib. Jagiell. Krytycznie tekst polski (wraz z łaciń.) wydał R. Wšetečka w „Pamiętniku słuchaczy uniwers. Jagiell." (Kraków. 1887). Przedruk. (oba teksty) w książce „Humanizm i Reformacja", wyd. przez Chrzanowskiego i Kota (Kraków. 1927).

DRUKI POLSKIE Z LAT 1506—1543. PIERWSZE KSIĄŻKI POLSKIE OSOBNO WYDANE.

1506. „Bogarodzica" (przy łac. Statucie Jana Łaskiego) (Haller).
1513. „Raj duszny" — Biernata z Lublina.
1514. „Powieść o papieżu Urbanie" (przy Agendzie łac.-pol.-niem.).
Ok. 1517—1518. „Żywot Pana Jezu Krysta" — Opecia (ed. zagin.; zachowały się dwa wydania, Hallera i Wietora, z r. 1522).
Przed r. 1526. „Historja umęczenia Pana naszego Jezusa Chrystusa na pienie polskie wydana". (Zagin.).
Przed r. 1520. „Testament Stary i Nowy w wyjątkach". (Zachow. się fragm.).
Przed. r. 1522. „Historja Trojańska" (ed. zagin.; zachow. się z r. 1563).
1521. „Rozmowy, ktore miał Salomon mądry z Marchołtem grubym a sprosnym" — Jana z Koszyczek. (Wietor).
1522. „Eklezjastes księgi Salomonowe" — Hieronima z Wielunia.
— „Księgi św. Augustyna".
Ok. 1522. „Żywot Ezopa Fryga" — Biernata z Lublina (ed. zagin.; zachow. się z r. 1578).
1524. „Fortuny i cnoty różność".
1527. „Namowy rozliczne dla użytku nauki dziatek wyłożone" (łac.-niem.-pol.) — H. Spiczyńskiego.
Ok. 1528. „Historja piękna i ucieszna o Poncjanie" — Jana z Koszyczek. (Zach. się fragm.).
Ok. r. 1528. „Dzieje Rzymskie". (Zagin.).
1529. „Żywot św. Aleksego i żywot św. Eustachjusza". (Szayffenberk).
Ok. 1530. „O powyższeniu Zygmunta Augusta królewica..." — Stanisława Kleryki.
1530. „Istorja o świętym Józefie". (Wietor).

1530. „Zachowanie żywota panieńskiego". (Ungler).
Ok. 1532. „Żywot św. Anny" — Jana z Koszyczek.
1532. „Psałterz abo kościelne śpiewanie króla Dawida".
— „Dobrego zdrowia rządzenie" — Fr. Mymera.
— „Sprawa a lekarstwa końskie".
1533. (Psalm 113 — M. Reja. Data niepewna).
— „Pozdrawianie członków Jezusowych".
— „Modlitwa Pańska" (Erazma z Roterd.) — Spiczyńskiego.
— „Tarcza duchowna".
1534. Herbarz czyli Zielnik — Falimirza.
1535. „Gadki o składności członków człowieczych" — Andrzeja z Kobylina.
— „Polskie wypisanie dwojej krainy świata" Miechowity—w przekł. Andrzeja z Kobylina.
— „Księgi Jezusa Syna Syrachowego Ecclesiasticus rzeczone..." — Piotra Poznańczyka. (Znane jest wyd. z r. 1541).
— „Żywoty filozofów" — M. Bielskiego
— „Algorytmus" — T. Kłosa.
Ok. 1536. „Dyjalog Palinura z Charonem" — Biernata z Lublina.
1539. „Zołtarz Dawidów" — W. Wróbla.
— „Na wesele królewne Izabelle" — Stan. Kleryki.
— „Tobjasz patryarcha Starego Zakonu".
1542. Herbarz czyli Zielnik — H. Spiczyńskiego.
— „Sand Parysa".
— „Księgi które zową Język" (Erazma z Roterd.).
1543. „Catechismus to jest nauka barzo pożyteczna" — M. Reja.
— „Krótka nauka rządzenia ku ustrzeżeniu od zarażenia powietrza".
— „Książki o ruszeniu ziemi Polskiej przeciw Turkowi" — Stan. Orzechowskiego.
— „Krótka rozprawa" — M. Reja.

POPRZEDNICY REJA.

Literaturze narodowej w. XVI-go torowali drogę w 1-ej jego połowie drukarze krakowscy i mistrze i bakałarze akademji; byli to przeważnie mieszczanie. Brückner pierwszy zwrócił uwagę badaczy na ich działalność literacką i na fakt, że nie Rej był pierwszym poetą i prozaikiem polskim i nie od niego dopiero zaczyna się literatura polska.

Wyprzedziło go kilkunastu pisarzy, pierwszych uprawiaczy języka polskiego literackiego, których dziełka wyszły przed utworami Reja w druku. Już na ćwierć wieku przed Rejem wystąpił jako poeta Biernat z Lublina (a przed nim, jeszcze w XV w., Ładysław z Gielniowa). (Zob. np. „Liter. relig." II, 3—4).

1. JAN Z SZAMOTUŁ *(Paterek)*.

Mieszczanin wielkopolski. Kształcił się w akad. krakowskiej (kolega Wróbla). W 1504 magistrem; w 1506 dr. dekretów; czas jakiś wykładał w akademji; potem wstąpił do zakonu bernardynów; wkrótce go opuścił i przezwany został „Paterkiem". W r. 1519 został zamordowany.

Zostawił w rękop. „Kazania" (trzy), raczej traktaty o Najśw. Pannie. Powstały prawdop. m. 1506—1519. Tekst jest kopją sporządzoną ok. r. 1523. Wyd. L. Malinowski, z rękop. bibl. gimn. w Toruniu, w *Sprawozd. Kom. Język. Ak. Um.*, t. I. 1880 p. t. „Magistra Jana z Szamotuł, dekretów doktora, Paterkiem zwanego, kazania o Marji Pannie czystej".

Kętrzyński: X. Doktór Paterek w *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* I. 1874. — Malinowski we wstępie do wyd. zabytku w *Spraw Kom. jęz.* I. — Semenowič: Kritische Bemerkungen zu altpoln. Texten. *Archiv f. slav. Phil.* VII. 1884. — Nehring w „Altpoln. Sprachdenkm." — Nitsch: O pisowni i języku „Kazań Paterka". *Prace filol.* V. 1898. — Brückner: Literatura religijna w Polsce śrw. III. Warszawa 1904.

2. BIERNAT Z LUBLINA.

„Ojciec piśmiennictwa polskiego", „ojciec polskiej poezji świeckiej", poprzednik Bielskiego i Reja, autor pierwszych (podobno) drukowanych książek polskich, pierwszy znany z imienia autor świecki polski, pierwszy bajkopisarz i pierwszy paremjolog polski, wolnomyślny nowator, „reformator przed reformacją" (Lutra). Mieszczanin lubelski. Ur. się (wedł. Muczkowskiego) w ostatniej ćwierci w. XV-go (w l. 1480—1490) z o. Jakuba; uczył się prawdopodobnie w Lublinie; w r. 1501 wstąpił do akademji krakowskiej. (Wedł. Brücknera, ur. się w latach 1460—1470 w Lublinie; Muczk. pomieszał go z innym Biernatem z Lublina). Był lekarzem i sekretarzem Jana Pileckiego, starosty lubelskiego i parczowskiego. (Wedł. Chrzanowskiego, Brückner mylnie utożsamił sekretarza z lekarzem Pileckich, autorem „Lekarstw doświadczonych" (1564) i „Sprawy a lekarstw końskich"

(1532), zmarłym ok. r. 1504. (Wiszniewski w Hist. liter. IX, 331 podaje wiadomość, że Biernat z Lublina był profesorem prawa w akademji krakowskiej). Zm. (wedł. Brücknera) w l. 1515—1522. (Wedł. Pułaskiego, jak się zdaje po r. 1529).

Z dzieł Biernata dochowało się tylko jedno w całości i dwa w ułamkach:

a) T. zw. „Hortulus" polski czyli „Raj duszny", druk. porazpierwszy ok. r. 1514 w Krakowie (u Unglera) (wedł. K. Piekarskiego w r. 1513). Pierwsza książka polska drukowana. Zasadniczy tekst tego pierwotnego „Hortulusa" polskiego jest, wedł. Bernackiego, przekładem łacińskiego modlitewnika Mikołaja Saliceta (z XV w.) p. t. „Antidotarius animae", nie zaś „Hortulus animae", jak sądzono dawniej. W późniejszych wydaniach tekst „Hortulusa" pol. przerabiano. Do r. 1547 było 5 wydań Hortulusa polskiego (wedł. świadectwa Jana Maleckiego, pisarza XVI w. Zob. Warmiński: Andrzej Samuel i Seklucjan, s. 198—9 i Bernacki, s. 7). Z wydań Hortulusa pol. z 1-ej i 2-ej połowy XVI w. przechowały się jedynie fragmenty. (Ostatnie znane wyd. wyszło w r. 1636). Dochowany fragment kilkukartkowy pierwszego wydania „Hortulusa" pol., przechowywany w bibl. uniw. wrocławskiego, ogł. Nehring w *Prac. filol.* II, 468—477, w podobiźnie — Bernacki w dziele „Pierwsza książka polska" (Lwów. 1918). (Nazwa „Hortulusa" pol. „Ogródek duszny" nieautentyczna).

b) „Ezop, to jest opisanie żywota tego to mędrca obyczajnego, przydane są k temu przypowieści jego, z przykładami osobliwemi niektórych filozofów dawnych". (Bezim. b. m. i r.). Wydanie to bajek, napis. przez B. z L. ok. 1510, wyszłe ok. r. 1522 w Krakowie, nie dochowało się; tylko kilka wierszy z „przemowy na Ezopa" przytoczył Stanisław Pudłowski w r. 1634; podał Muczkowski. Następne wydania ukazały się p. t. „Żywot Ezopa Fryga mędrca obyczajnego i z przypowieściami jego..." Kraków. (Szarfenb.) 1578. (3 wyd. 1585). Przedruk wyd. 1578 wydał (z unikatu) Ign. Chrzanowski p. t. „Biernata z Lublina Ezop". Kraków. 1910. (*Bibl. pis. pol.* nr. 55).

c) „Rozmowa Palinura z Karonem", wyd. ok. r. 1536; fragment dochowany wyd. Fr. Pułaski p. t. „Dyalog Palinura z Charonem. Utwór Pseudo-Lukiana w tłumaczeniu Biernata z Lublina". Warszawa. 1909. (*Collectanea bibl. ord. Krasińskich* № 2). Brückner przypisuje mu nadto autorstwo „Lekarstw doświadczonych", wyd. przez M. Siennika 1564, i „Sprawy a lekarstw końskich..." 1532, przedruk. przez A. Berezowskiego w *Bibl. pis. pol.*

List B. z L. do bibliopoli (księgarza) krakowskiego Szymona z r. 1515, zawierający jego wyznanie wiary, podał w oryginale łacińskim z dzieła Flacciusa Illiricusa „Catalogus testium veritatis“ (1556) Muczkowski, a za nim Pułaski; najważniejsze ustępy w przekł. pol. Brückner w „Ezopy polskie“.

Monografja: L. Bernacki: Pierwsza książka polska. Lwów. 1918. = T. Czacki: O litew. i pol. prawach. 1800, t. II, 118 — Muczkowski: Bernard z Lublina. („Rozmaitości historyczne i bibliograficzne“. Kraków, 1845). — Brückner: Ezopy polskie. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* 34. 1902. — Ks. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poznań, 1906. (Str. 198—199). — Brückner: Ocena tego dzieła w *Pam. liter.* 1906, str. 500—501. — Fr. Pułaski: Wstęp do „Dyalogu Palinura z Charonem“.— Chrzanowski: Wstęp do „Ezopa“. Kraków, 1910. — Brückner: Ocena wyd. „Ezopa“ i „Dyalogu Palinura z Charonem“ w *Pam. liter.* 1910. — Fischer: Ocena „Ezopa“ w wyd. Chrzanowskiego w *Pam. liter.* 1911 — Fr. Pułaski: Nowe szczegóły o Biernacie z Lublina. *Sprawozd. Tow. Nauk Warszawskiego.* R. 1911, kwiec. — Zob. też bibljogr. u Chrzan., Pilata (Hist. liter. III) i Pułaskiego. — Bernacki: Nieznany fragment „Hortulusa“. *Przewodnik bibljogr.* 1926, Nr. 6.

3. JAN Z KOSZYCZEK.

W. r. 1503 zapisał się do akad. krak., jako syn Mikołaja. W r. 1513 bakałarzem. Daty te, podane przez Bernackiego, niepewne. Inne szczegóły życia nieznane.

Do prac jego należą:

a) „Rozmowy, które miał król Salomon mądry z Marchołtem grubym a sprośnym...“ Kraków. 1521. (Wietor).

Przekład z łaciny. Unikat zdefekt. w Muzeum Wileńskim. Przedruk homograf. z egz. defekt. wyd. z ok. r. 1535 (niegdyś w posiadaniu J. Przyborowskiego) wyd. Celichowski p. t. „Marchołt...“ (Poznań. 1876). Krytyczne wydanie pozostałych fragmentów trzech wydań „Marchołta“: z r. 1521, z ok. r. 1525 (bibl. Jagiell.) i z ok. r. 1535, (w podobiznach), sporządził L. Bernacki (w Harlemie 1913).

b) „Historja piękna i ucieszna o Poncjanie...“ (= O 7-miu mędrcach). Kraków, ok. 1530 (Wietor). Przedruk. Brückner z egz. defekt. (unikatu) w *Prac. filol.* VI. (Przekład z łac.). (Zob. niżej rozdz. „Powieści i romanse“).

c) „Żywot świętej Anny...“ Kraków, ok. r. 1532 (Wietor) Unikat w bibl. Jagiel. Wyjątki przedruk. L. Bernacki (Przekład z łac.).

d) „Pokorne wspomnienie żywota Pana Jezusowego...“ Wiersz przy „Żywocie P. Jezu Krysta“ B. Opecia (wyd. Wietora 1522). Przedrukowali: J. Przyborowski w „B. Opecia Żywot Pana Jezusa w pię-

ciu wydaniach XVI w." (*Przegl. bibliograf.-archeol.* 1881) i M. Bobowski w „Polskie pieśni katolickie..." Str. 160—162

Bernacki przypisuje mu nadto: e) „Żywot błogosł. Aleksego spowiednika. Drugi Żywot Eustachjusza męczennika". Kraków. 1529 (Zob. wyżej str. 120); f) przekład „Historji Rzymskich", druk. przed r. 1547 (tegoż zdania jest Brückner); g) kalendarz wyd. p. t. „Osądzenie spraw niebieskich..." na rok 1529 (Kraków 1528); dochowany fragment przedruk. Celichowski: „Dwa kalendarze polskie na rok 1528 i 1529, według egz. bibl. Kórnickiej". (Poznań. 1874. Odb. z *Warty*).

Celichowski we wstępie do przedruku „Marchołta" z r. 1876. — Brückner: Powieści ludowe. *Bibl. Warsz.* 1900, IV. — Brückner: Dawne powieści ludowe. *Prace filol.* VI. — Bernacki: Nieznana praca Jana z Koszyczek. *Pam. liter* 1907. — Bernacki w wstępie do wyd. „Marchołta" harlemskiego z r. 1913. — Brückner w ocenie tego wyd. w *Pam liter.* 1914.

4. BALTAZAR OPEĆ. (Opec wedł. Brücknera).

Mieszczanin. Magister akad. krak. Szczegóły życia nieznane. Dzieło Opecia, które doczekało się nadzwyczajnej popularności i kilkudziesięciu wydań,—„Żywot Pana Jezu Krysta..." wyszło w 1 wyd. (dziś zagin.) przed r. 1517 (wedł. Bern.) w Krakowie u Hallera (drukiem Unglera). Drugie wyd., z r. 1522, u Hallera, 3-cie, z tego samego roku, u Wietora, 4-te 1538, 5-te, 1541, 6-te, 1548. O wydaniach z wieków następn. zob. u Estr. Wyd. homogr. edycji Hallerowskiej z r. 1522, z egz. bibl. Suskiej (Branick.) wyszło w Krakowie w r. 1882.

Żywot Chrystusów Opecia jest przeróbką dzieła św. Bonawentury. Dodano do niego kilkanaście pieśni religijnych, z łac. tłumaczonych. 7 pieśni podaje Brückner w zbiorze: „Średniowieczna pieśń religijna polska" (*Bibl. Narod.* 65).

J. Przyborowski: B. Opecia Żywot Pana Jezusa w pięciu wydaniach w. XVI, *Przegl. bibljogr.-archeol.* 1881—82 (Warsz). — Kryński: Glossy w dziele B. O. z r. 1522. *Prace filol.* II. — Bystroń: Właściwości języka w dziele Żywot P. J. Chr... *(Spraw. z pos. Akad. Um. wydz fil* 1893) — Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. III. Warsz. 1904. — Brückner: O. B. *W. Enc. ilustr.* — Estreicher: Bibliogr. XIII. — Bernacki: Pierwsza książka polska. (Zob. też bibliogr. w Pilata, Histor. lit. II, 9.

5. JAN SANDECKI.

Autor ciekawej przedmowy do „Żywota Pana Jezu Krysta" (Opecia) w wyd. Hallerowym z r. 1522 i wierszyka tamże (przedrukowa-

nego przez Bobowskiego w „Polskich pieśniach katolickich“ (str. 137), autor czterowiersza naczele „Osądzenia spraw niebieskich“ (1529) i „szóstowierszyka“ „Ku czytelnikowi“ w wyd. Żywotów św. Aleksego i Eustachjusza z r. 1529 (kryptonim „Jan. S.“), a może i tłumacz tych żywotów, bakałarz i drukarz krakowski, to, wedł. Brücknera, późniejszy Jan Malecki (Zob.). Zob. *Pam. liter.* 1903, str. 412, i 1914, w rec. „Marchołta“ w wyd. Bernackiego. J. Krzyżanowski sądzi że był tłumaczem i „Historyj Rzymskich“.

Sandecki był też (wedł. J. Janowa) redaktorem t. zw. lekcjonarza, znanego z zdefektowanego unikatu (Ossol.) druk. u Unglera, według Bernackiego („Pierwsza książka polska“, str. 115) ok. r. 1530. Jest to zbiór kilkudziesięciu ustępów ze St. i N. Testamentu w przekładzie z XV w. Najstarszy to tekst Pisma Św. w przekładzie polskim drukowany.

J. Janów: Rękopis bibl. Jagiell. nr. 3336 w porównaniu z najstarszym tekstem drukowanym Pisma Św w języku polskim. *Prace Filol.* XII. 1927. — J. Janów: Jan Sandecki-Malecki jako redaktor najstarszego lekcjonarza polskiego i jako tłumacz N. Test. z r. 1552. *Spraw. Akad. Um.* 1928, nr. 2. — J. Ptaśnik: Drukarze różnowiercy w Krakowie w XVI. *Reform. w Polsce.* I. 1921. — W. Wisłocki (o lekcjonarzu) w Roczniku dla archeologów... Krak. 1874.

6. HIERONIM Z WIELUNIA.

Mieszczanin. Szczegóły życia nieznane. Przełożył:

„Ecclesiastes Xyegi Salomonowe, ktore polskim wykładem Kaznodzieyskye myanuiemy..“ Kraków. 1522. Dwa znane egzemplarze przechowują się: w bibl. Poturzyckiej (Dzieduszyckich) we Lwowie i w bibl. miejskiej we Wrocławiu. „Ecclesiastes“ wyszedł przed Opecia „Żywotem Jezusa“, gdyż Wietor w przedmowie do Opecia wspomina o Księgach Salomonowych. Przedruku brak. Podobizna karty tytułowej w Brücknera „Dziejach jęz. pol.“.

W. B. (Bartynowski). Wiadomość o „Ecclesiastes“. *Wiad. numizm.-archeol.* Tom II. Rok szósty. 1894. (Kraków). (Opis egzemplarza i przedruk kilkudziesięciu wierszy).

7. SZYMON Z ŁOWICZA.

Kształcił się w akad. krak. i w uniw. w Padwie (1536), gdzie otrzymał stopień dr. medycyny. Żył w 1-wszej połowie XVI w.

Wydał kilka dzieł lekarskich w języku łacińskim. Jedno z nich p. t. „Enchiridion medicinae“ Kraków 1532 (2 wyd. 1537), przerobione

w jęz. polskim ok. 1540, przechowuje się w bibliot. Jagiell. w rękop. p. t. „Lekarstwa w osobliwych niemocach“. Wyd. je krytycznie Ad. Wrzosek w *Krytyce lekarskiej* 1904 (i w odb. Warsz. 1904).

Rostafiński: Nasza literatura botaniczna XVI w. oraz jej autorowie lub tłomacze. Kraków. 1888 *Pam. wydz. matem.-przyrod. Akad. Um.*, t. XIV. — Rostafiński: Symbola ad historiam naturalem medii aevi. Kraków. 1900. — Wrzosek we wstępie do wyd. z. r. 1904 — Brückner w *Archiv f. slav. Phil.* XXVIII.

8. STEFAN FALIMIRZ.

Pochodził z Rusi. Był dworzaninem Tęczyńskich rezydujących w Kraśniku. Szczegóły życia nieznane.

Opracował pierwszą polską książkę przyrodniczo-lekarską, czyli t. zw. wówczas Zielnik, znany p. t. „O ziołach i o mocy ich“. Kraków. 1534. (Ungler). Dzieło nie ma właściwie tytułu ogólnego, tylko 9 nagłówków poszczególnych rozpraw w niem zawartych, na karcie tytułowej umieszczonych. Jest w znacznej części przekładem średniowiecznego (z XV w.) „Hortus sanitatis“ (= Ogród zdrowia).

Adamowicz w *Wizer. i roztrząs. nauk.* 1839. — Rostafiński: Porównanie t. zw. zielników Falimirza, Spiczyńskiego i Siennika. *Pam. wydz. matem.-przyr. Ak. Um.* XIV. — Rostafiński: Nasza literatura botaniczna XVI w *Pam. wydz. mat.-przyr Ak. Um.* XIV 1888.— Rostafiński: Symbola ad historiam naturalem medii aevi. Kraków. 1900. — Łoś: Przegląd jęz. zabytków staropol. Str. 321 — 323.

9. STANISŁAW KLERYKA.

Szczegóły życia nieznane. Wedł. Estr. (Bibliogr. XIX, 296), „Klerykiem zwano Stanisława Anserinusa (Gąsiorka), wuja Łukasza Górnickiego“. Za Estr. nazywa go Brückner „Gąsiorkiem, z familji Górnickiego“ („Mik. Rej“, str. 417). Poeta.

a) „O powyższeniu Zygmunta Augusta Krolewicza na Księstwo Wielkie Litewskie 1525. Item: O powyższeniu tegoż Zygmunta Augusta krolewicza na Krolestwo Polskie 1530. Przez Stanisława Klerikę Królewskiego“. (Szarfenb.). B. r. Unikat zdefekt. w bibl. Upsalskiej w Szwecji. Ułamek składający się z 15 + 14 zwrotek 4-wierszowych, przedruk. w „Sprawozdaniu z poszukiwań w Szwecji dokonanych z ramienia Akademji Umiejętności przez E. Barwińskiego, L. Birkenmajera i J. Łosia“. Kraków. 1914. Dod. podobiznę kart tytuł. i 1-ej stronicy.

b) „Na wesele krolewny Izabele. (Wiersz Stanisława Kleryka Króla JM. Zygmunta Starego“. Kraków. 1539. Wietor). Podobiznę unikatu,

znajdując. się w bibl. Czartoryskich w Krakowie, wyd. w Krakowie w r. 1884. (Dwa utwory; drugi p. t. „O tejże krolewnie Izabelli").

Zob. Łoś: Przegląd zabytków... Str. 488 – 490.

10. PIOTR POZNAŃCZYK.

Dr. fil. i med., prof. akad. krak. Ur. się, jak się zdaje, na pocz. XVI w. w Poznaniu. Uczył się w szkole Lubrańskiego, następ. wstąpił do akad. krak., gdzie otrzymał stop. magistra (i dr. ?). Czas jakiś wykładał na wydz. artium. W 1540 udał się na studja lekarskie do Włoch. Powróciwszy do kraju został profesorem na wydz. lekarskim akad. krak. Był lekarzem nadwornym Zygmuuta I i Zygm. Augusta. Kanonik krakowski (od r. 1562). Zm 22 września 1579 r. w Krakowie.

Jest domniemanym tłumaczem z jęz. łaciń. dzieła: „Księgi Jezusa syna Syrachowego Eklezjastikus rzeczone..." Kraków. 1541 (Wietor). Pod dedykacją podpisał: w Lublinie 16 lutego 1535. Domniemanego pierwszego wydania z r. 1535 nie odszukano. Współcześnie żył inny Piotr z Poznania, dominikanin, którego pisma zaginęły.

Sobieszczański: Z Poznania Piotr. *Enc. Orgelbr.*, t. 21. — Maciejowski: Piśm. pol. Dod. 336 — 7 (opis. wyd. z r. 1541). — Estreicher: Bibliogr., t. XXV pod „Posnaniensis Petrus".—Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan, str. 276.

11. WALENTY WRÓBEL. (Wedł. Brücknera — Wróbl).

Poch. z rodziny rzemieślniczej w Poznaniu. Kształcił się w akad. krakowskiej, do której zapisał się w r. 1494; w r. 1502 bakałarzem; w r. 1504 magistrem; (kolega Paterka); poczem wykładał w akademji (gramatykę Walli, Walerjusza Maksimusa w 1513, Sallustjusza w 1514). Po otrzymaniu stopnia bakałarza teologji, przeniesiony został na kaznodzieję do Poznania; był tu też nauczycielem w szkole Lubrańskiego. Zm. ok. r. 1538 w Poznaniu.

Jego przekład psałterza prozą wyd. przerobiwszy Andrzej Glaber z Kobylina p. t. „Żołtarz Dawidow przez mistrza Walantego Wróbla z Poznania na rzecz polską wyłożony". Kraków 1539. (Ungler); drugie wydanie w tymże roku u Szarfenbergera; 3 cie i 4-te w 1540, u Wietora i Szarfenbergera. Do r. 1567 siedemkroć przedrukowywany. Rękopis pierwotnego tekstu, w odpisie Hieronima z Poznania, z r. 1528, przechowuje się w bibl. Kórnickiej. Ks. Fijałek nazywa Wróbla pierwszym polskim egzegietą Psałterza,— a nie tłumaczem.

Ogł. nadto: „Propugnaculum Ecclesiae adversus varias sectas..." (Lipsk. 1536) i „Opusculum Quadragesimale". (B. m. (Lipsk) 1537).

Kazania Wróbla przechowują się w rękop. w bibl. seminaryjnej w Gnieźnie.

Lelewel: Bibliograf. ksiąg dwoje — Wiszniewski: Hist. liter. VI, 484 i n. — Maciejowski: Piśm. pol. Dod., str. 335—6 i 339—40. — Popliński: Nowe wypisy polskie. Leszno. 1838 (Na str. 20—21 przytacza życiorys Wróbla przez Glabera z Kobylina, wyjęty z predmowy do „Zołtarza"). — Brückner: Psałterze polskie do połowy XVI w. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* (odb. str. 62 — 71). — Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. II. — Ks. Fijałek w obszernym art. z powodu „Liter. relig." Brücknera w *Pam liter.* 1904, str. 667—670. — Ks. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Str. 7 i n., 213. — Morawski A. P. Nidecki... Str. 8. — Grabowski: Piotr Skarga... Str. 13—15 i indziej.

12. JĘDRZEJ GLABER Z KOBYLINA.

Poch. z Kobylina (pow. krotoszyń.) w Wielkopolsce, z rodziny mieszczańskiej, pochodz. niemieckiego. Ur. się prawdop. na początku XVI w., ok. r. 1502; był synem Pawła. W r. 1518 wstąpił do akademji krakowskiej. W r. 1520 został bakałarzem. W r. 1531 magistrem. (Proboszcz wieluński). 1531 — 1542 profesorem akademji krakowskiej. W r. 1542 kanonikiem przy kolegjacie św. Anny w Krakowie. Zm. ok. r. 1548. (Estr. podaje datę śmierci 1548, W. Wąsik przypuszcza, że um. w r. 1542).

Napisał:

1. Przełożył na jęz. polski dzieło Macieja z Miechowa „De duabus Sarmatiis", p. t. „Polskie wypisanie dwojej krainy świata". Kraków. 1535; 2 wyd. 1541; 3 wyd. 1545.

2. Spolszczył dziełko średniowieczne, p. t. „Problemata Aristotelis. Gadki... o składności człowieczych członków..." Kraków. 1535. Nowe wyd. Rostafińskiego p. t. „Andrzeja z Kobylina Gadki o składności człowieczych członków". Kraków. 1893. (Bibl. pis. pol.). W przedmowie występuje Glaber jako pierwszy bodaj w Polsce rzecznik emancypacji kobiet; pod wpływem jak się zdaje Korn. Agryppy († 1535): „De nobilitate... feminei sexus" (Antw. 1539). (Zob. niżej Wirzbięta); po nim Górnicki w „Dworzaninie").

3. Jest autorem przedmowy do „Żywotów filozofów" Marcina Bielskiego (1535).

4. Przerobił (rękop.) i wydał „Żołtarz" Walentego Wróbla (1539). Nb. przedmowę Glabera.

5. Jest autorem „Nauki pospolitej o puszczaniu krwie", zamieszczonej w dziele Hieron. Spiczyńskiego „O ziołach tutecznych" (1542).

Do niedawna przypuszczano istnienie współczesne dwu conajmniej pisarzy Andrzejów z Kobylina, z których jeden był lekarzem z zawodu i autorem kilku dziełek lekarskich. W. Wąsik jest zdania, że autorem wszystkich tych dziełek różnej treści, które wyszły pod im. Andrzeja z Kobylina czy Andrzeja Glabera z Kobylina, jest jeden tylko pisarz, prof. w akad. krak. w l. 1531 — 42. Jemu też przypisuje autorstwo podręcznika „Compendiosa totius logicae... encyclopedia". (Kraków. 1539).

Sobieszczański; Opisanie książki wydanej w r. 1535 przez Andrzeja Glabra z Kobylina p. t. Problemata Aristotelis, i sprostowanie zdań o tym dziele. *Bibl. Warsz.* 1869, II. — Łukaszewicz: Krótki histor.-statyst. opis miast i wsi w pow. krotoszyńskim. Poznań. 1869. Str. 228 i n. — Chmielowski: Lat dziesięć z dziejów wychowania w Polsce w XVI w. *Bluszcz.* 1877. — Peszke: W. Enc. pow. ilustr., t. 25. — Rostafiński: Wstęp do wyd. „Gadek" z 1893 — Rostafiński w Bulletin internat de l'Acad. des sciences de Cracovie. 1894. — Czermak: Polski wykład fizjologji i hygjeny z r. 1535 *Tyg. Ilustr.* 1896, nr. 14—16. — Hahn: Jędrzej Glaber z Kob. *Enc. Wych.* VI, 28—30. — Brückner: Na zaraniu literatury. *Bibl. Warsz.* 1902, II. — Brückner: Psałterze polskie do poł. XVI w. rozdz. IV. — Struve: Historja logiki... Str. 166—167. — Wąsik: A. G. z K., problematysta polski. *Przegl. filoz.* 1916. (Najobszerniejsza, krytyczna praca o A. z K.) Zob. też tegoż: „Seb. Petrycy z Pilzna i epoka". Warszawa. 1923, str. 199—227. — Rozpr. o Andrz. z Kob. Wisłockiego w rękop.: miał też wydać nieznany dotychczas utwór Glabera.

13. HIERONIM SPICZYŃSKI.

Patrycjusz i rajca krakowski, nadworny lekarz Zygmunta Augusta (o czem Zieliń. powątpiewa). W r. 1536 wystąpił w obronie języka polskiego, starając się, aby kazania u Panny Marji odbywały się po polsku, nie po niemiecku. Zm. w r. 1550.

Szczegóły życia nieznane.

1. T. zw. „Zielnik Spiczyńskiego", wyd. p. t. „O ziołach tutecznych i zamorskich i o mocy ich, a k temu księgi lekarskie..." Kraków. (Ungler). 1542, jest drugiem wydaniem t. zw. „Zielnika Falimierza" (1534), opracowanym prawdop. przez Spiczyńskiego, który jest autorem kończącej dzieło przemowy do „polskiego narodu". Podali ją w całości: Rostafiński w „Porównaniu" i Zieliński w art. o Spiczyńskim.

2. Jest prawdop. tłumaczem Murmeliusa „Oratiunculae variae". „Namowy rozliczne dla użytku nauki dziatek wyłożone". Kraków. (Wietor). 1527, wyd. obok tekstu łaciń. i niemieck. Przedruk. St. Dobrzycki w *Prace Filol.* VI. (Że „Hieronim Polyconius" jest to pseudonim Hier. Spiczyńskiego domyśla się Brückner—zob. *Przegląd polski*, 1912, № 12; Dobrzycki przypuszczał, że to utwór H. Wielowiejskiego (=Polyconius).

3. Jest autorem dwu z ośmiu pieśni, dodanych do Wietorowego wyd. Opecia „Żywota Pana Jezu Krysta“ (1522): „Napominanie Najśw. Maryjej“ i „Wtore napominanie Pana Jezusowe“.

4. Jest tłumaczem „Modlitwy Pańskiej“ Erazma Roterdamczyka (1533).

Adamowicz w *Wizerunk. i roztrząs. nauk.* 1839. — G. Zieliński: Hieronim Spiczyński. (Wiadomość bibljograficzna). *Bibl. Warsz.* 1879, I. — Rostafiński: Porównanie t. zw. Zielników Falimirza, Spiczyńskiego i Siennika. Kraków. 1888. Odb z *Pam. wydz. matem.-przyrodn. Ak. Um.*, t. XIV. — Rostafiński: Nasza literatura botaniczna XVI w. Kraków. 1888. Odb. z *Pam. wydz. matem.-przyrod. Ak. Um.* XIV.— Rostafiński: Symbola ad historiam naturalem medii aevi. Kraków. 1900. — Brückner: Liter. relig. w Pol. śrw. III, 151—2.

14. FRANCISZEK MYMER *(Mymerus).*

Przedsiębiorczy wierszorób, tłumacz i wydawca podręczników szkolnych. Szlązak. Humanista. W 1528 bakałarzem akad. krakowskiej, w 1531 profesor extraneus. Nie władał językiem polskim należycie.

Wyd. a) Dictionarius trium linguarum, Latine, Teutonice et Polonice... Krak. 1528 (2 wyd., 1541; 3. 1592).

b) Regimen Sanitatis... Dobrego zdrowia rządzenie... Kraków. 1532 (2 wyd. 1543). (W 3-ch jęz. łac., niem. i pol.) (Wierszem). Wierzbowski przedruk. tekst łac. wraz z przekładem polskim w *Bibl. zapomn. poetów i proz. pol* XVI — XVIII. Zesz. XI. Warsz. 1899: „Dobrego zdrowia rządzenie 1532...“ (Zob. wyżej, pod Szymon z Łowicza).

c) Cathonis Disticha moralia... Katonowe wiersze obyczajne... Kraków. 1535; 2 wyd. 1538; 3. 1544; 4. 1554; 5. 1561; 6. 1571; 7. 1582. (Wierszem w 3-ch jęz. łac., pol., niem.).

Tekst wyd. z r. 1582 przedruk. w *Pamiętniku Sandomierskim*, I. Tekst wyd. z r. 1544, wraz z łac, wyd. Bystroń p. t. „Katonowe wiersze (Catonis disticha) w przekładach polskich w. XVI Franc. Mymerusa (Mymera) i Seb. Klonowicza“. Kraków. 1894. (Odb. ze Spraw. gimn. III).

d) Lucii Annaei Senecae „Formula honestae vitae de quattuor virtutibus cardinalibus...“ Kraków. (Wietor) 1541. (Dod. wiersze niem. i polskie).

e) Joannis Sulpitii Verulani „De moribus puerorum carmen juvenile“. Kraków. 1533. (Wraz z przekł. niem. i polskim; przekładu polskiego dokonał właściwie Ambroży Alantsee, syn aptekarza z Płocka; oprócz własnych trzech polskich wierszy wstępnych dodał Mymer jeszcze wiersz swój polski o wadach życia dworskiego — „de

aulae viciis...“). Tekst pol. przedruk. Kot w Dod. do rozpr. „A. Frycz z Modrzewa O wychowaniu i szkole“. Lwów. 1910. O innych jego pracach Łoś: „Przegl. zabytk.“.

P. Czajkowski: De antiqua Polonorum poesi... *Miscellanea Cracoviensia*. 1815.—Wiszniewski: Hist. liter. VI, 193—4, i indziej.—Maciejowski: Piśm. pol. Dod. 342–3. — Sobieszczański: w *Enc. Orgelbr.* — Wisłocki: Liber diligentiarum. — Łopaciński: Najdawn. słowniki pol. druk. *Prace filol.* V.—Łoś: „Przegląd zabytków“.— Bystroń wstęp do Katon. wierszy (1894).—K. Morawski: Mieszczaństwo krakowskie w epoce wczesnego Odrodzenia („Czasy Zygmuntowskie“ 1922). — Eustachewicz: Seneka w Polsce. *Eos*. 1913.

15. MARCIN BIELSKI.

(Zob. o nim niżej). Najwcześniejszym znanym jego dziełem są „Żywoty filozofów“. (Kraków. 1535).

Ign. Chrzanowski, opierając się na świadectwie samego Bielskiego i Andrzeja Ciesielskiego, przypuszczał pierwotnie, że Bielski mógł być autorem „pierwszej drukowanej książki polskiej“, że może to on jest autorem „pierwszej drukowanej powieści polskiej“ p. t. „Fortuny i cnoty różność“ (1524). (Zob. monogr. „Marcin Bielski“, str. 13—14); lecz później, po poznaniu świadectwa Jana Maleckiego, zmienił przypuszczenie: „Bielski był pierwszym szlachcicem, który swoje pismo polskie imprymował“, autorem natomiast pierwszej drukowanej książki polskiej był Biernat z Lublina. (Zob. Chrzan. wstęp do wyd. „Ezopa“, str. XII. Por. „Marcin Bielski“, wyd. 2 (1926), str. 17).

16. Autor, a raczej przerabiacz, „Sądu Parysa, krolowica Trojańskiego“ (1542), „najdawniejszej gry polskiej drukowanej“, nieznany. Zob. niżej rozdz. „Dramat w XVI i XVII w.“.

17. WALENTY Z KĘT.

Magister akad. krak, Szczegóły życia nieznane.

a) Opracował tłumaczenie Mateusza z Kęt t. zw. „Terencjusza“: „Ex Terentii comediis... colloquiorum formulae... idiomate polonico donatae“. Kraków. 1545. (Szarfenb.). (Unikat w bibl. Jagiell.). Przekład dziełka Corneliusa Grapheusa. Są to frazesy i sentencje z Terencjusza wybrane i polskim przekładem dla użytku młodzi szkolnej opatrzone).

b) „Dyjalog o Męce Pańskiej“, o którym wspomina Juszyński w „Dykcjonarzu poet.“, zaginął.

Brückner: Przyczynki do słownictwa polskiego. Kraków. 1903. (Odb. z *Rozp Akad. Um wydz. filol.*, t. 38, str. 24—50).— Łoś: Przegląd zabytków... Str. 136—7. — Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI w. Str. 21.

18. TOMASZ KŁOS.

Był księdzem. Pozatem nic o jego życiu nie wiadomo.

Jest autorem pierwszej arytmetyki w języku polskim[1]), a zarazem pierwszej książki matematycznej polskiej wogóle, p. t. „Algoritmus, to jest nauka liczby...“ Kraków. 1538. Przedruk. M. A. Baraniecki w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1889.

Baraniecki: Krótki rys rozwoju arytmetyki i o jej nauczaniu w Polsce (jako wstęp do jego „Arytmetyki“. Warszawa. 1884) — Dziwiński: O Algorytmie ks. Tomasza Kłosa *Muzeum*. 1888. — Baraniecki: we wstępie do wyd. „Algorytmu“ z r. 1889.

HUMANIŚCI PISZĄCY W JĘZ. ŁACIŃSKIM.

Niektórzy z humanistów 2-ej poł. XVI-go i 1-ej poł. XVII-go w., piszących w jęz. łacińskim, pisali niekiedy i po polsku; jak np. M. Kromer, Jak. Górski, B. Herbest, St. Grzebski, J. Brożek, ale przeważnie po łacinie, lub główne swe dzieła w tym języku napisali.

A. Poeci[2])

1. PAWEŁ Z KROSNA *(Paulus Crosnensis).*

Pochodzenia niemieckiego; właściwe nazwisko *Procler.* Syn burmistrza Krosna, Jana Proclera. Kształcił się w uniwers. w Gryfji (Greifswalde) na Pomorzu, gdzie w r. 1499 został bakałarzem. Następnie od r. 1500 do r. 1506 w uniw. krakowskim; tu w r. 1506 magistrem. W l. 1507 — 1516 wykłada (z przerwami) w Krakowie poetów łacińskich. W r. 1509 — 1511 przebywał na Węgrzech i w Wiedniu. Zm. prawdop. w r. 1517, w Sączu.

---

[1]) Pierwszą arytmetyką, napisaną przez Polaka, jest dziełko w jęz. łacińskim Jana z Łańcuta, p. t. „Algorithmus linealis..“ Kraków. 1513. (Miało 13 wydań).

[2]) Określenie to jest tu względne tylko Pominąwszy bowiem fakt, że humaniści XVI w., piszący w mowie wiązanej, byli to zwykle zręczni wierszopisi raczej, nieraz zresztą wirtuozi (artyści) formy, niż prawdziwi poeci, trudno wielu zaliczyć stanowczo, czy to do kategorji „poetów“, czy to prozaików, wobec faktu, że niejeden z nich władał równie dobrze (czy też równie poprawnie) zarówno mową wiązaną, jak i niewiązaną, i używał jednego lub drugiego sposobu wypowiadania się, stosownie do okoliczności, nie zaś wskutek nakazu wewnętrznego. Wobec tego możnaby niejednego zaliczyć do obu kategorji.

W r. 1508 wyd. Paweł z K. Satyry Persjusza (Kraków. Haller) i umieścił tu dwa swoje wiersze.

Osobno. 1. „Panegyrici ad divum Ladislaum... et Sanctum Stanislaum... et pleraque alia connexa carmina". (Wiedeń. 1509). Osobno: „Panegyricus ad divum Stanislaum". Kraków. 1522.

2. „Epithalamion... Sigismundi regis Poloniae nobilissimaeque Barbarae..." (Kraków. 1512).

3. „Sapphicon de inferorum vastatione et triumpho Christi". (Kraków. 1512). (Razem z utworami innych poetów: „Poenitentiarus de confessione..." i t. d.) 2 wyd. t. 1513; 3 wyd. t. 1514. 1 wyd. wedł. Estr. b. m. i r. (Krak. ok. 1513) 2 wyd. 1514. Tekst rękopiśm. różni się od drukowanego; różnice zestawia Jezienicki.

4. „Elegiacum... ad divam Virginem Mariam". (Kraków. 1515). (Wyd. razem z poematem Macariusa Mutiusa „De triumpho Christi").

5. In reditum... Sigismundi regis Poloniae. Kraków. 1514. (Utw. nieznany).

6. De nuptiis Sigismundi regis Poloniae et Bonae... Carmen. (Kraków. 1518).

Wyd. zbior.: „Pauli Crosnensis Rutheni atque Joannis Visliciensis Carmina, edidit... Br. Kruczkiewicz". Kraków. 1887 (t. II *Corpus antiquiss. poetarum Pol. latinorum).* (Wyd niezupełne).

Rękopis bibl. uniw we Wrocławiu zawiera nieznane utwory Pawła z Krosna: 7 traktatów prozaicznych i 22 utworów poetyckich, przeważnie niedrukowanych, które Jezienicki ma wydać w *Corpus antiqu. poetarum Pol. latin.* jako uzupełnienie wydania Kruczkiewicza.

(Oprócz satyr Persjusza (1508) wyd. P. z K. tragiedje Seneki „Troades" i „Thyestes").

Kruczkiewicz: O Pawle z Krosna i Janie z Wiślicy. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XII. 1887 Kruczkiewicz: Przy wyd. „Carmina" (1887). (Streszczenie powyższej rozpr.). — Jezienicki: Uwagi krytyczne nad utworami łacińskiemi Pawła z Krosna i Jana z Wiślicy. *Muzeum.* 1888. — Kallenbach: Rec. wyd. Kruczkiewicza. *Kwart. histor.* 1888. — Saenger: Kriticzeskija zamietki... (1897). Zob. niżej liter. o A. Krzyckim. — Jezienicki: O rękopisie bibl. król. i uniw. w Wrocławiu z r. 1515. *Archiwum do dziejów ośw. i liter. w Polsce.* IX. 1897. — Morawski: Hist Uniw. agiell. II, 228—9. — Pilat: Hist. liter. pol. II, cz I. — Kruczkiewicz: Pauli Crosnensis vitae appendix. *Eos.* 1907. — Brückner w „Średniow. poczji łać. w Polsce" (Cz II, str. 22) i w rozpr. „Powieści pol. z w XV—XVI" (*Prace filol.* V, 387) zwraca uwagę, że Paweł z K. w „Sapphicon de inf vast" obrobił Ewangelję Nikodema. — St. Witkowski: Pochodzenie poety Pawła z Krosna. *Eos* 1916. — M. Bergman: Polsko-łacińskie epitalamjum. *Pam. Liter.* 1928.

2. JAN Z WIŚLICY. (*Joannes Visliciensis*).

Pochodził, jak się zdaje, z Wiślicy (nad rzeką Nidą). Ur. się ok. r. 1490; uczył się w uniwers. krakowskim i był uczniem Pawła z Krosna. Był sekretarzem starosty wieluńskiego, Stanisława z Kurozwęk. (Daty i szczegóły życia nieznane). (Wedł. Kruczkiewicza, Jan z Wiślicy, który r. 1506 otrzymał stopień bakałarza w Krakowie, a r. 1510 magistra i wykładał od r. 1510 — 1512, jest innym Janem z Wiślicy). Mając lat 20 kilka, napisał poemat o wojnie z Krzyżakami i bitwie pod Grunwaldem, p. t. „Bellum Prutenum...“ Kraków. 1516. (Poprzedził go przedmową w formie listu do Pawła z Krosna). Przekł. polski Mecherzyńskiego w *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* VIII. 1880.

Osobno: „Jana z Wiślicy (Joannis Visliciensis)“ „Wojna pruska“ (Bellum Prutenum) w przekładzie K. Mecherzyńskiego. Wstępem opatrzył i wydał Wład. Kłosowski. Kraków. 1910. (Daje przekład II-ej tylko księgi, p. t. Jana z Wiślicy Pieśń o Grunwaldzie 1410 - 1910).

Wyd. zbior.: „Pauli Crosnensis Rutheni atque Joannis Visliciensis Carmina edidit...“ Br. Kruczkiewicz. Kraków. 1887. (*Corpus antiqu. poet. Pol. latin.* II).

Mecherzyński: Jan z Wiślicy Wojna Pruska *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* VIII. 1880. — Kruczkiewicz: O Pawle z Krosna i Janie z Wiślicy. *Rozpr. wydz. filol. Akad Um.* XII. 1887. — Jezienicki: Uwagi krytyczne nad utworami łacińskiemi Pawła z Krosna i Jana z Wiślicy. *Muzeum.* 1888. — Jezienicki: Wpływ klasycznych poetów rzymskich na Jana z Wiślicy i ślady ich w jego utworach. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* 1890. — Witkowski: Jan z Wiślicy, jego życie i pisma. *Przew. nauk. i liter.* 1891. — Saenger: Kriticzeskija zamietki. (1897). Zob. niżej literaturę o A. Krzyckim. — Hahn: Grunwald w poezji polskiej. Kraków 1910.

3. ANDRZEJ KRZYCKI. (*Andreas Cricius*).

Ur. się 7 lipca 1482 r. (nie w r. 1477, ani w r. 1483), w Krzycku (w ziemi wschowskiej, w Wielkopolsce), z o. Mikołaja i m. Tomickiej z domu, siostry Piotra Tomickiego, był więc siostrzeńcem biskupa. Gdzie odbył początkowe nauki niewiadomo; wyższe — w Bolonji, gdzie otrzymał stopień dr. praw. (Ani w akademji krakowskiej, ani w Paryżu, jak się zdaje, wbrew twierdzeniu niektórych biografów, nie kształcił się). Powróciwszy do kraju, wstąpił do stanu duchownego i został sekretarzem biskupa poznań., Jana Lubrańskiego, który go mianował kanonikiem poznańskim (1504). W r. 1512 kanclerzem Barbary Zapolskiej, pierwszej żony Zygmunta I, i kanonikiem krakowskim. Po e śmierci został sekretarzem Zygmunta I (1516) (protegowany przez

wuja Tomickiego, podkancl. kor.); odbywa różne misje dyplomatyczne: do Węgier 1524, do ks. pruskiego Albrechta 1525, do Gdańska i do Węgier 1526. W. r. 1522 został biskupem przemyskim; w 1527—płockim; w końcu arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem w r. 1535. Zm. 10 maja 1537 r., w Krakowie.

Typ poety dworaka; pisał po łacinie przeważnie wiersze treści okolicznościowej (przygodnej); najwcześniejsze pochodzą z l. 1508 i 1509.

Drukiem ogłosił m. in. następ. utwory:

a) „In Augustissimum Sigismundi regis Poloniae et reginae Barbarae connubium... carmen". (Kraków. 1512). (Pierwszy utw. drukowany?).

b) „Encomium Divi Sigismundi, regis Poloniae, post victoriam de Tartaris partam .." (Kraków. 1512).

c) „Ad Serenissimum Dominum Sigismundum Primum... post partam de Moscis victoriam epistula..." (w wydawn. zbior. p. t. „Illustrium virorum de memorabili caede Moscorum... carmina". Romae. 1515).

d) Deploratio immaturae mortis Barbarae, uxoris Sigismundi regis..." (Kraków. 1515).

e) „Epithalamium divi Sigismundi Primi regis et inclitae Bonae, reginae Poloniae". (Kraków. 1518). Inne wyd. p. t. „Epithalamion cum aliis lectu non iniocundis". (Kraków. Haller. 1518). (Podobizna karty tytuł. w 2 wyd. Histor. liter. Chmielowskiego).

f) „Religionis et reipublicae querimonia". (Kraków. 1522). Estr. wątpi o tem wyd. Inne wyd. Poznań 1606.

g) „Encomia Luteri". (Kraków. 1524). Toż b. m., edycja kolońska (1524); (różni się od krak.). (Epigramaty Krzyckiego i innych). (Część prozaiczna wyszła też p. t. „Epistola Andreae Cricii et edictum regis Poloniae in Martinum Luterum" — w Rzymie 1524).

h) De afflictione Ecclesiae, commentarius in psalmum XXI". (Kraków. 1527). (Wyd. 2). (Przedruk. w Rzymie 1527). 1-e wyd. wyszło b. m. i r.

i) „Threnodia Valachiae". (Kraków. 1531).

k) „In vulgatam nuper quandam Asianam diaetam Diogenis Dalmatae dialogus". B. m. i r. (1535). (Wedł. Wierzb. druk. 1536). (Jest pierwszą w Polsce polityczną broszurą i polityczną satyrą, wedł. Tarn.).

Pierwszy „Dialogus de Asiana diaeta vel potius de Piotrcoviensibus comitiis 1535 in mense decembri habitis" jest utworem Stanisława Łaskiego, kasztelana przemęckiego, (zob. o nim niżej), i Stanisława Odrowąża, wojewody podolskiego; drugi p. t. „In vulgatam nuper Asianam diaetam dialogus" jest utworem Krzyckiego.

Oba dyjalogi wydruk. z rękop. K. Morawski; w przekł. polskim ogł. M. Malinowski we wstępie do „St. Łaski ego prace naukowe i dyplomatyczne“ (Wilno. 1864). Oba djalogi w redakcji pełniejszej, niż ogłoszone przez Morawskiego, znajdują się w rękop. w bibl. w Romanowie na Wołyniu. (Wierzbowski w rozpr. o Ostrorogu str. 24).

Bibliografja zupełna pierwodruków utw. K. u Morawskiego (Praefatio. I De editionis carminum Cricianorum fontibus et condicione) i u Estreichera.

Listy K. w *Acta Tomiciana*. Testament wydruk. Wierzbowski w „Materjałach...“ I. List do J. A. Pulleona z r. 1525 (z druku krak. z r. 1525) w „Humanizm i Reformacja (1927).

Wyd. zbior.: „Andreae Cricii carmina...“ Kraków. 1888 (jako t. III *Corpus antiquissimorum poetarum Poloniae latinorum*). Wyd. K. Morawski, na podstawie kodeksów rękopiśm. jego poezji, sporządzonych przez Stan. Górskiego (w Tomicj.).

Monografji brak. — St. Górski: Vita Andreae Cricii. (Życiorys z w XVI, wyd. przez K. Morawskiego przy „A. Cricii Carmina“ (1888). Str. XXXVII—XLII). — (O innych życiorysach Krzyckiego, z w. XVI, XVII i XVIII, zob. Morawskiego „Praefatio“ do „Carmina“ Krzyckiego, rozdział p.t. II. „Biographorum Cricii conspectus“, i art. A. Syruczka p. t. „Ustalenie daty urodzin A. K.“ w *Pam. liter.* 1912) — Sołtykowicz: O stanie Akad. Krak. Kraków. 1810. — Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. — Wiszniewski: Hist. liter. pol. VI, 230—237. — L. Łętowski: Katalog biskupów, prał. i kan. krakowskich, t. III. (Kraków. 1852). — Ossoliński: Wiadom. histor. krytyczne, IV, 137—211. — J. Bartoszewicz: Arcybiskupi Gnieźnieńscy. Warsz. 1864,— Ign Polkowski: Katedra Gnieźnieńska. Gniezno. 1874. — Art. w *Enc. kościel.*, t. XI — Sobieszczański: K. A. w *Enc. Orgelbr.*— Z. Węclewski: O poezjach Andrz. Krzyckiego. *Pam. Akad. Um. wydz hist.-fil* I. 1874 i odb. — Ks. A. Kantecki: Przyczynek do biografji Jędrz. Krzyckiego. *Warta*. 1874—5. — L. Droba: A. K. jako pisarz i polityk *Przegl. pol.* 1879—80. — K. Chłędowski: Paszkwil polski. *Przew. nauk. i liter* 1879. — Ks. Bukowski: Dzieje reformacji w Polsce Krak. 1883, I.— M. Malinowski: St. Łaskiego prace naukowe i dyplomatyczne. Wilno 1864. (Str. XLVI—LVII). (O djalogach o Sejmie Azjackim).— Szujski: Odrodzenie i Reformacja w Polsce. Kraków. 1881. (Dzieła. Ser. II, t. VIII, str. 54—56 i 139—140). — Ks. Korytkowski: Arcybiskupi Gnieźnieńscy. III 1889. — K. Morawski: Z dworu Zygmunta Starego („Czasy Zygmuntowskie“ Warsz. 1922; przedtem w *Przegl. pol.*). — K. Morawski: Przedmowa („Praefatio“) do Krzyckiego „Carmina“ (wyd. 1888), szczeg. rozdz. I i. (Fasti Criciani“), (XXVI—XXXVII), zawierający życiorys, i r. V „De Cricii poesis indole ejusque arte metrica“. (Str. XLII—LXI). — Jezienicki: Rec. wyd. Morawskiego w *Kwart. histor.* 1889. — Ptaszycki: Poezje Krzyckiego. *Ateneum.* 1889 czerw. (Z powodu wyd. Morawskiego). — S-cki (Ptaszycki): Andrzej Krzycki, poeta wieku XVI *Przegl literacki.* „Kraju“ z r. 1889. — M. Sas: Przyczynek do krytyki tekstu Andrzeja Krzyckiego. Kraków. 1891. (Odb. z *Archiwum do dziej. liter. i ośw. w Polsce*, t. VII, 1891). (Por. art. tegoż: Przyczynek do poezji polsko-łać. XVI w.

w *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XVIII. 1893 i *Bibl. Warsz.* 1889). (Rec. Kruczkiewicza w *Kwart. histor* 1892). — M. Sokołowski: Stosunek A. Krzyckiego do sztuki. Kraków. 1896. (Odb. z *Spraw. Kom. hist. sztuki*, t. VI). — Saenger: Kriticzeskija zamietki k niekotorym miestam w łatinskich stichotworenjach, wnow izdannych polskich pisatielej XVI i XVII wiekow. Petersburg. 1897 (w *Commentationes philologicae* Wyd. na uczczenie jubil. prof. Pomiałowskiego). — Brückner: Uwagi krytyczne senatora G. E. Saengera do tekstów łacińsko-polskich prozaicznych i poetyckich. *Kwart. histor.* 1906. — Dembitzer: Detribus Cricii locis. *Eos.* 19 0. — Dembitzer: De ratione quam A. Cricius in actione mutua exprimenda secutus sit. (*Spraw. gimn. w Kołomyi.* 1900). — Ks. Fijałek: Krzycki przeciw Lutrowi w Rzymie. *Pam. liter.* 1902. — Ks. Fijałek: Wydawcy rzymscy dziełka Krzyckiego „O ucisku Kościoła" i jego znaczenie. *Pam. liter.* 1902. — X. V.: Rodzina A. Krzyckiego. *Przegl. kościelny.* 1905 (Pozn.). — Tarnowski: Hist. liter. pol. I, 39—42 i 51—52. — Pilat: Hist. liter. pol., cz. I. t. II (Lwów. 1908), str. 79—95. — A. Syruczek: Ustalenie daty urodzin A. Krzyckiego. *Pam. liter.* 1912. — Ks E. Majkowski: Znak książkowy Andrzeja Krzyckiego. Kraków. 1926. — M. Bergman: Polsko-łacińskie epitalamjum. *Pam liter.* XXV. 19-8. — R. Ganszyniec: Składniki średniowieczne w poezji Andrzeja Krzyckiego. *Pam Liter.* XX. 1923. — Tenże: Criciana *Pam. Liter.* XX, XXI i *Eos* XXV.— Tenże: Pseudo-Criciana. *Pam. Liter.* XXII, XXIII i XXV (1928).

4. JAN DANTYSZEK. (*Joannes Dantiscus*).

Pochodził z rodziny niemieckiej, mieszczańskiej, osiadłej pierwotnie w Prusiech, używającej szlacheckiego przydomka von Hoefen („a Curiis) (?). Dziad przeniósł się do Gdańska i przezwał się od rzemiosła swego Flachsbinder („Linodesmon") t. j. powroźnik. Jan Dantyszek urodził się w Gdańsku (stąd (*Dantiscus*), 1-go listopada 1485 r., z ojca Szymona, piwowara. Pierwsze nauki odbył w Gdańsku, a wyższe w akademji krakowskiej (zapisał się ok. 1497—1498); był tu uczniem Pawła z Krosna. Już w r. 1500 lub 1501 wstąpił do kancelarji królewskiej, jako pisarz. Wziął udział w wyprawie przeciw Wołoszczyznie i Tatarom. W r. 1505 (prawdop.) wyruszył w podróż zagranicę; zwiedził Danję, Niemcy, Grecję, Ziemię Świętą i Włochy; jak długo tu przebywał i czy kształcił się w którym z uniwersytetów włoskich, niewiadomo. Powróciwszy do kraju, wrócił na dwór król. i za poparciem Tomickiego, posunięty został na sekretarza królewskiego. W r. 1515 towarzyszy Zygmuntowi I na kongres w Preszburgu i Wiedniu. W tym samym roku udaje się, w charakterze sekretarza poselstwa polskiego, do Wenecji. W r. 1516—1517 posłuje przy ces. Maksymiljanie w Wiedniu, który go uwieńczył wawrzynem poetyckim, wyrobił mu tytuł dr. obojga praw uniw. wiedeń. i wyniósł go do szlachectwa. (Odtąd pisze się „a Curiis"). W l. 1518—1519, 1522—1523 i 1524—1532 posłuje do ces. Karola V, do Hiszpanji. Wybrany w r.

1530 biskupem chełmińskim, obejmuje w r. 1532, po wyświęceniu na kapłana, rządy dyjecezją. W r. 1537 biskupem warmińskim. Zmarł 28 paźdz. 1548 r. w Heilsbergu.

Najwcześniejsze drukowane utwory Dantyszka, próby młodzieńcze, wyszły w l. 1510—1514:

a) „Joannis Linodesmonos De virtutis et fortunae differentia somnium". (Kraków. 1510).

b) „Epithalamium in nuptias Sigismundi ac Barbarae". (Kraków. 1512).

c) „Carmen extemporarium de victoria insigni ex Moschis". (Kraków. 1514).

Wiersz: „In laudem Pauli Crosnensis Rutheui", prawdop. z r. 1512, nie był druk. współcześnie.

Utwory Dantyszka z okresu służby jego dyplomatycznej (1515—1532):

a) „Congressus trium regum". (Viennae. 1515).

b) „De clade Moschorum". 1515.

c) „De profectione Sigismundi I in Hungariam". (Kraków. 1516).

d) „De nostrorum temporum calamitatibus Silva". (Bononiae. 1530). 2 wyd. Kraków. 1530, 3 wyd. Kolonja. 1530. 4 wyd. Antwerpja. 1530. Nowe wyd. Z. Celichowskiego p. t. „Jana Dantyszka poemat De nostr. temp. calam. silva". Poznań. 1902.

e) „Victoria Seren. Poloniae Regis contra Voyevodam Muldaviae... 22 Augusti 1531 parta". (Lowanjum. 1531). (Przekł. franc. Paris. 1531).

f) „Ad Grineam". (Kraków. 1519).

g) „Ad Magnificum Dominum Sigismundum de Erberstain". (Kraków. 1518).

Utwory z l. 1533—1548:

a) „Ad ingenuum adolescentem Constantem Alliopagum. Carmen paraeneticum..." (Kraków. 1539). (Wiersz do K. Knobelsdorfa; wyd. Hozjusz). Nowe wyd. L. Cilińskiego przy jego „Krótkim rysie życia Dantyszka" (Stanisławów. 1910).

b) „Jonas propheta de interitu civitatis Gedanensis". (Wydruk. w dod. do Tomasza Samostrzelickiego: „Oratio ad Gedanenses..." p. t. „Praedictio ruinae Gedani". (Poznań. 1577). (Przedruk w Łasickiego „Clades Dantiscanorum". 1577). Przedruk. Wiszn. Hist. liter. VI, 246—8. (1 wyd. 1538, wedł. Hiplera; Estr. nie zna). Napis. w r. 1538; wedł. Wiszn. w r. 1530(?). Przekład polski ks. Jacynta Przetockiego wyszedł p. t. „Gdański prorok..." Kraków. 1649. (Oryg. łać. i przekl. pol.).

c) „Epitaphia duo Petro Tomicio, Episcopo Cracoviensi". (Kraków. 1538).

d) „Hymni aliquot ecclesiastici, ad imitationem Prudentii". (Kraków. 1548). (Hymny i „Ad C. Alliopagum" przedrukował Hipler w „Des ermländischen Bischofs Joh. Dantiscus u. seines Freundes Nic. Copernicus geistliche Gedichte". (Münster. 1857).

Wyd. zbior.: „Joh. de Curiis Dantisci... Poemata et hymni, e bibliotheca Zalusciana recensuit, prooemium adiecit J. G. Boehmius". (Wrocław. 1764). (Lipsk). Wyd. nie zawiera wszystkiego.

Wybór wierszy p. t. „Analecta carminum Joannis de Curiis Dantisci". Brunsbergae. 1841. (W programie popisu gimn. „Ad examinis publici sollemnia in Gymnasio Regio Varmiensi Brunsbergae... MDCCCXLI celebranda... invitat dr... Gerlach").

Wiersz Dantyszka na parafrazę Psalmów Campensisa z wyd. lugduńskiego 1534 przytoczył Ptaszycki przy Psałterzu Reja, str. 302, i Dobrzycki w rozpr. o Psałterzu Kochanowskiego, s. 13.

Listy Dantyszka rozproszone po wszystkich bibljotekach Europy, m. i. w Ossolin. Niektóre listy i mowy wyd. w *Acta Tomiciana*. Kilka listów i wyj. z listów w Grabowskiego „Starożytn. histor." II. List do bisk. Tomickiego z r. 1523 ogł. Hipler w *Zeitschr. f. d. Gesch. u. Altertumskunde Ermlands* 1869, IV; poprawnie w „Humanizm i Reformacja (1927).

„Judicium meum de Luthero", z autogr. bibl. Upsalskiej wyd. Hipler w rozprawie „Kopernikus und Luther" *(Zeitschrift für Gesch. Ermlands*, t. IV). Ustęp przełożył na pol. Kubala. (*Bibl. Warsz.* 1872, I).

Wiersze przełożył na jęz. pol. Kondratowicz.

K. Bartoszewicz w przypisku na str. 322, t. I, 2-go wyd. Hist. liter. pol. Jul. Bartoszewicza mylnie podaje, że w *Przegl. nauk.* Skimborowicza (z r. 1847) jest jego rozpr. o poemacie Dantyszka o Gdańsku (a więc o „Jonas prorok"); tymczasem J. Bart. w art. „Stary poemat o Gdańsku" (przedruk. w t. VIII „Dzieł") rozbiera poem. łać. Wacława Clemensa (Klimenta), poety czeskiego, p. t. „Gedanum sive Dantiscum..." (Gdańsk. 1630).

Boehm we wstępie do „Poemata et hymni..." 1764. — Ossoliński: Wiadom. hist.-kryt. IV. — Wiszniewski: Hist. liter pol. VI, 237—251. — L. Czaplicki: „De vita et carminibus Joannis de Curiis Dantisci". Wrocław. 1855. — Hipler: Lebensskizze des Johannes Dantiscus. (Jako wstęp do „Des erml. Bisch. J. D... Geistliche Gedichte". Münster 1857). — Eichhorn: Geschichte der ermländischen Bischofswahlen. *Zeitschr. für d. Gesch. u. Altertumskunde Ermlands.* 1858—60. — Siemieński o D. w „Portrety liter." I. Poznań. 1865. (toż w „Dzieła" III.) oraz w „Kilka rysów z literatury

i społecz." II. (Zob. też art w *Tyg. Ilustr.* 1861).— BARTOSZEWICZ: D. J. *Enc. Orgelbr.*— HIPLER: Literaturgeschichte des Bistums Ermland. Braunsberg u. Leipzig 1873. — FINKEL: Poselstwa Jana Dantyszka. Lwów. 1879 (Odb. z Albumu uczącej się młodz. pol. pośw. Kraszewskiemu"). — HIRSCH o D. w „Allgem deutsche Biographie". Wyd. przez akad. bawarską. (Przed r. 1879) — W. PRZYBOROWSKI: Niewieście ideały poetów polskich. Wąrszawa. 1881. — HIPLER: Beiträge zur Geschichte der Renaissance und des Humanismus aus dem Briefwechsel des Joh. Dantiscus. *Zeitschr. für die Gesch Ermlands.* 1891, IX (listy humanistów do Dantyszka, jeden Dantyszka). — CHŁĘDOWSKI: Paszkwil polski. *Przew. nauk. i liter.* 18.9. — M. SAS: Przyczynek do poezji pol.-łac. XVI w *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* 1893, s. II, t. III. — HIPLER: Die ermländische Bischofswahl vom Jahre 1549. *Zeitschr. für d. Gesch. Erm.* 1897, XI. (De morte Joannis Dantisci) — CELICHOWSKI: J. Dant. poemat De nostr. temp. calam. silva. Poznań. 190.. L. CILIŃSKI: Jan Dantyszek. Życie i pisma. *Kur. Stanisł.* 1903, nr. 902 i n. — BRÜCKNER: Uwagi krytyczne senatora G. E. Saengera do tekstów łacin -pol. *Kwart. histor.* 1906. — PILAT: Hist. liter. pol. II, cz. I, str. 95—110. — WIERZBOWSKI: Materjały .. I—II. — L. CILIŃSKI: Krótki rys życia i działalności literackiej Jana Dantyszka. Stanisławów. 1910.— St. KOT: Stosunki Polaków z uniwersytetem lowańskim. *Minerwa polska.* 1927.

5. RUDOLF AGRICOLA MŁODSZY. (*Junior*).

Szwajcar w Wasserburga. Był w r. 1507 lub 1508 w Lipsku. Stąd przez Wrocław przybył do Krakowa i wstąpił do akademji (1510); był uczniem Pawła z Krosna; w r. 1511 bakałarzem i miewa wykłady w bursie niem. W Krakowie pozostał do r. 1514; stąd udał się do Węgier i do Wiednia. Powrócił do Krakowa prawdop. pod koniec r. 1517. W l. 1518 1521 wykłada Owidjusza i Horacego w akademji. Zm. w marcu r. 1521 w Krakowie.

(R. A. przezwany „Młodszym", dla odróżnienia od głośnego humanisty niemieckiego Rudolfa Agricoli (1443—1485).

Pierwszym jego utworem druk.:

„De divo Casimiro... Carmen". Kraków. 1511.

Wyd. wiele dzieł prozą i wierszem.

Zob. bibliogr. Estr. i u Wisz. III, 323—4 i VI, 324 i indziej.

BAUCH: Rud. Agricola Junior. Wrocław. 1892. (*Jahresber. a. Evang. höheren Bürgerschule*). — MORAWSKI: Hist Uniw. Jag II. 231—3, 237—241. — BAUCH: Deutsche Scholaren in Krakau in der Zeit der Renaissance 1460 1520. (*78 Jahresbericht d. schles. Gessellsch. für vaterländ. Kultur. i J.* 1900). Wrocł. 1901 Hist. Sect. III. — PLEBAŃSKI: A. R. *Enc. Wych.* I.

6. WALENTY ECK.

Szwajcar z Lindau. W r. 1511 wstąpił do akad. krak.; w 1513 bakałarzem i wykłada. Pozostał w Krakowie może do r, 1516; stąd

udał się na Węgry; po kilku latach wrócił do Krakowa i po Pawle z Krosna wykładał poetykę.

Wydał wiele utworów wierszem i prozą w Krakowie.

(Zob. Wiszn. Hist. liter. VI, 333—4 i indziej).

M. i. „De arte versificandi". Kraków. 1515.

Morawski: Hist. Uniw. Jag. II, 233. — Wiszniewski: Hist. liter. VI, 333.

7. MIKOŁAJ HUSSOWSKI. (*Nicolaus Hussovianus).*

Ur. się prawdop. w Hussowie (pow. łańcucki), między r. 1475—1485, z ubogich rodziców pochodzenia nieszlacheckiego. Wiek młodzieńczy strawił jako pachołek jakiegoś możnego pana — na łowach. Potem dostał się na dwór Erazma Ciołka, biskupa płockiego. Rok 1521—1522 spędza H. w Rzymie, jako dworzanin Ciołka, posłującego do papieża Leona X. Po śmierci swego protektora (1522) wraca do Polski i osiada prawdop. w Krakowie. Po r. 1525 poświęcił się prawdopod. stanowi duchownemu. Żył jeszcze w r. 1533.

Pierwszym utworem Huss. był poemat o żubrze, napisany w Rzymie, pierwotnie dla pap. Leona X, po jego śmierci dedykowany królowej Bonie, p. t. „Carmen de statura, feritate et venatione bisontis". Kraków. 1523. Do poematu dodano 8 wierszy mniejszych. Nowe wyd... Denuo excusum. Petropoli. Typis Acad. scient. 1855.

2. „Nova et miranda de Turcis victoria..." Kraków. 1524. (Opisuje zwycięstwo Mik. Firleja pod Trembowlą w 1524).

3. „De vita et gestis divi Hyacinthi". Kraków. 1525.

Wydanie zbior. „Nicolai Hussoviani Carmina... edidit Joannes Pelczar". Kraków. 1894. *(Corpus poet. Pol. latin.).*

J. Pelczar we wstępie do wyd. zbior. z r. 1894. — Jezienicki: Mik. Hussovianus (Hussowski) w świetle najnowszych badań. *Kwart. histor.* 1895. Por. *Eos.* 1896. — Dembitzer: Hussoviana *Eos.* 1896. — Dembitzer: Ad Nicolai Hussoviani epistulas notulae criticae duae. *Eos.* 1895. — Rejowicz w ocenie wyd. Pelczara. *Przegl. powsz.* 1895. — Saenger: Kriticzeskija zamietki... (1897). — Pelczar: Mikołaj Hussowski, jego życie i pisma. Ustęp z dziejów humanizmu w Polsce. *Spraw. gimn. św. Jacka w Krakowie.* 1900. — Ćwikliński: Nieznany list Mikołaja Hussovianusa. *Eos.* 1898—99. —Kasprowicz: M. Hussowskiego „Pieśń o żubrze" i „Pan Tadeusz". *Słowo Polskie.* 1913, nr. 530—536, i *Kur. Warsz.* 1913, nr. 313—316. — Pilat o H. w „Histor. liter. pol." II, cz. I.—Wierzbowski: Materjały... I.—Kallenbach: O żywiole rodzimym w poezji M. Hussowskiego. („Charisteria C. de Morawski". Kraków. 1922).

8. KLEMENS JANICKI (JANICJUSZ). *(Janicius).*

Właśc. nazywał się Janik lub Janicz. Był synem chłopa. Ur. się 17 listop. 1516 r. w Januszkowie, pod Żninem w Wielkopolsce).

Uczył się w Żninie, potem w szkole Lubrańskiego w Poznaniu. Po ukończeniu nauk zaopiekował się nim w r. 1536 Andrzej Krzycki, arcyb. gnieźn., i przyjął go na swój dwór. Po śmierci Krzyckiego (1537) wziął go na swój dwór Piotr Kmita, marszałek kor. Jego kosztem udał się J. w r. 1538 na dalsze studja do Padwy, gdzie w l. 1538—40 kształcił się w naukach humanistycznych. W r. 1540 otrzymał tu stopień doktora fil. i wieniec poetycki. Pod koniec r. 1540 wrócił do kraju. Zm., jak się zdaje, w styczniu, r. 1543, w Krakowie.

Utwory Janickiego:

1. Clementis Janitii, poetae laureati, Tristium liber I. Variarum elegiarum liber I. Epigrammatum liber I. (Cracoviae. 1542). 2 wyd. wyszło t. m. 1547 a 1550.

2. „Querela Reipublicae Regni Poloniae a... 1538 conscripta". B. m. i r. (1538?).

3. „Epithalamii Serenissimo Regi Poloniae Domino Sigismundo Augusto... aeditio posthuma". (Kraków. 1543).

4 „Vitae Regum Polonorum, elegiaco carmine descriptae". (Antwerpja. 1563). 2 wyd. Kraków. 1565. Przy tem wydaniu wydruk. satyrę: „In Polonici vestitus varietatem et inconstantiam dialogus". Następne wyd. krakowskie: 1566, 1568, 1573, 1574, 1575, 1605, 1621, 1634, i kilka wydań zagranicznych. Niektóre wydania z tyt. „Vitae Principum Polonorum". Używane były jako podręcznik w uniw. krakowskim. Pierwowzór „śpiewów historycznych".

Przekłady polskie „Vitae":

a) S. F. Klonowica: p. t. Pamiętnik książąt i królów polskich. (Ok. r. 1590).

b) Achacego Kmity p. t. „Żywoty królów polskich" (Kraków. 1591).

c) Jana Głuchowskiego, proboszcza płockiego, przy wyd. „Vitae" krakowskim z r. 1605, p. t. „Ikones książąt i królów polskich".

d) Jana Bielskiego S. J., w I t. dzieła p. t. „Widok Królestwa Polskiego..." (Poznań. 1763).

e) „Nieznany śpiewnik historyczny polski z końca w. XVI-go", wyd. przez Z. Glogera (Warszawa. 1905), z uszkodz. egz. unikatu bez karty tytułowej, jest, wedł. Brücknera, napisany na podstawie „Vitae" Janicjusza, być może przez Paprockiego (*Książka.* 1906). Być może jest to wspomniany przez Juszyńskiego „Katalog książąt i królów polskich... rytmem polskim dla snadniejszej pamięci uczyniony".

f) Marcina Paszkowskiego przy przekł. Gwagnina „Kroniki Sarmacjej Europejskiej". (Kraków. 1611).

5. „Vitae Archiepiscoporum Gnesnensium". (Kraków. 1574). (Dystychami). (Wyd. Andrzej Trzycieski). Pis. w r. 1536—7.

Dwa wiersze Jan. wyd. Ćwikliński w *Eos.* 1900.

Kilka wierszy w rękop. w bibl. publ. w Petersb. i w bibl. Jag. (m. i. elegja na śmierć Krzyckiego).

Wyd. zbiorowe: „Cl. Janitii. — Poemata in unum libellum collecta". (Lipsk. 1755). Wyd. J. E. Boehm.

Zamierzone przez Ćwiklińskiego w r. 1893 wyd. w *„Corpus ant. poetarum Polon."* — nie wyszło.

Wybór poezji J. wyd. Jezienicki w „Celniejsze utwory łacińskie Jan., Kochan. i Sarb, ze wstępem i objaśn." Lwów. 1898.

Na jęz. pol. przełożył utw. Jan. L. Kondratowicz („Przekłady poetów pol.-łac." I, 1851), Częściowo tłum. Fr. Zagórski, Sygiert, Urmowski.

Listy (3) do kanon. Stan. Kilowskiego z 1537 i 1539, ogłosił Wierzbowski w *Materjałach do dziej. piśm. pol.* I.

Monografja: Ćwiklíński: Klem. Janicki, poeta uwieńczony. Kraków. 1893. (Odb z *Rozpr. Akad. Um. wydz filol.* XVII). — Przyczynki: Masłowski: „De vita et poesi Cl. Janicii". Wrocław. 1857. — Z. Węclewski: Disputatio de Cl. Jan. scriptis .. (w *Index lectionum in univ. litter. Varsav. per a. 1864/5* — Z. Węclewski: Wiadomość o życiu, pismach, wydaniach i przekładach poezji Klem. Janickiego. Warszawa. 1869. (Odb. z *Bibl. Warsz.* 1868, IV.— Brodziński o J. w „Pisma" IV.— Windakiewicz: Siedm dokumentów do życia Janickiego. *Archiwum do dziej. ośw. i liter. w Polsc.* VII. 1892.— Kaszewski: Poeta uwieńczony *Bibl. Warsz* 1893, IV.— Chmielowski: Rec. książki Ćwikl. *Ateneum.* 1893, IV. — Jezienicki: Rec.książ. Ćwikl. *Muzeum* 1893. — M. Sas: Przyczynek do poezji pol.-łac. XVI w. (*Rozpr. Akad Um. wydz filol.* XVIII. 1893). — Chrzanowski: Przyczynki do krytyki tekstów autorów nowo-łacińskich. *Eos.* 1900.— Ćwiklíński: Dwa drobne wiersze Kl. Jan. *Eos.* 1900.— Jezienicki we wstępie do „Celniejsze utw. łac. Jan..." (1898). — Tarnowski: Hist. liter pol. I, 52—56. — K. Miaskowski Dyplom promocji Kl. Jan. na dr. fil. i poetę uwieńczonego. *Pam liter.* 1907. — Pilat: Hist. lit. pol. T. II, cz. I, str. 110—128. — Ćwiklíński: O wawrzynie doktorskim i poetyckim Kl. Janickiego. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* LVIII (1919). — Tenże: Janiciana. Poznań. 1928. — Zob. nadto omówienie literatury o Jan. w monogr. Ćwiklińskiego, rozdz. I.

9. PIOTR ROIZJUSZ. *(Petrus Royzius Maureus).*

Rodem Hiszpan; właśc. nazwisko Ruiz de Moros. Emigrant, humanista, uczony prawnik i poeta. Ur. się w pierwszych latach XVI w., w Alcaniz (po łac. Alcagnitium) w Aragonji, z o. Marcina. Kształcił się w mieście rodzinnzm i w akademji w Lérida; tu wyświęcony na djakona. Ok. r. 1537 udał się do Włoch; tu studjował prawo w uniwers.

w Bolonji, Padwie, Rzymie i innych; w r. 1538 lub 1539 dr. prawa. Na wezwanie Piotra Gamrata, bisk. krak., przybywa ok. r. 1542 do Polski i zostaje prof. prawa rzymskiego w uniwersytecie krakowskim, gdzie wykłada do r. 1551. W r. 1549 zostaje dworzaninem Zygm. Augusta i nadwornym doradcą prawnym (juris consultus); w r. 1550 radcą sądowym przy dworze królewskim (consiliarius). Ok. r. 1552 przenosi się na Litwę; tu spełnia swój urząd sędziowski w oddziale nieszlacheckim polskiego sądu nadwornego w Wilnie. Między r. 1559 — 1567 zostaje proboszczem w Krożach i kanonikiem żmudzkim (miednickim). W końcu r. 1566 lub na pocz. 1567 archipresbiterem kościoła św. Jana w Wilnie i dyrektorem oraz profesorem szkoły przy tym kościele. W r. 1567 kanonikiem wileńskim; w r. 1569 kustoszem katedralnym. Bierze udział w komisjaeh, wysyłanych do Gdańska w r. 1568 i 1569, w sprawie buntu mieszczan tamecznych. Zm. 23 marca r. 1571, w Wilnie.

Z utworów Roizjusza, osobno wydanych, celniejsze:

a) „De apparatu nuptiarum Sigismundi Secundi Augusti Poloniae regis... atque reginae Elisabes...“ Kraków. 1543.

b) „Carmen de sancto pontifice caeso sive Stanislaus“. Kraków. (1547). 2 wyd. wyszło przy poemacie Szymonowicza p. t. „Divus Stanislaus“. 1604; 3-cie w wyd. zbior. utworów Szymonowicza warszaw. z r. 1772.

c) „Historia funebris in obitu divi Sigismundi Sarmatiarum regis“. Kraków. 1548.

d) „Nenia in funere viri illustris Samueli Maceovii“. Kraków. 1550.

e) „Ad inclitum atque potentissimum Sigismundum Augustum Sarmatiae regem carmen consolatorium“. Kraków. 1553.

f) „Ad proceres Polonos de matrimonio regio carmen“. Kraków. 1553.

g) „De apparatu nuptiarum... Sigismundi Augusti et Catharinae...“ Kraków. 1553.

h) „Chiliastichon...“ Kraków. 1557.

i) „Carmen funebre in obitu illustrissimi Joannis comitis Tarnovii“. Kraków. 1561.

k) „Decisiones Lithuanicae“. Kraków. 1563. 2 wyd. Frankfurt 1570; 3 wyd. Wenecja. 1572 (prozą).

Wyd. zbior. „Petri Royzii Maurei Alcagnicensis Carmina“. 2 t. Wyd. Br. Kruczkiewicz. Kraków. 1900. (Wydanie to zawiera wszystkie jego poezje, drukowane i rękopiśmienne, m. i. wiersz „In Lithuanicam

peregrinationem", pierwszy, jak się zdaje, makaron w literaturze polskiej, wyprzedzający „Carmen macaronicum" Jana Kochanowskiego).

Bibliografję utworów R., drukowanych i rękopiśmiennych, podaje Kruczkiewicz we wstępie do t. I „Carmina" (1900).

Rękopisy R. przechowują się głównie w bibl. Kórnickiej, Ossoliń. i Petersb. publ.

Monografja: Kruczkiewicz: Royzyusz. Jego żywot i pisma. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XXVII. 1898. — Przyczynki: Janocki: „Janociana". I. (1776). — Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. II. (1810). — Wiszniewski: Hist. liter. pol. VI, 337—340. — Sobieszczański: R. *Enc. Orgelbr.* — Morawski: Wiersze makaroniczne łacińsko-polskie utworu autora hiszpań. *Rozpr wydz. filol. Akad. Um* XII, 1887. — Kruczkiewicz: De Royzii vita operibusque (we wstępie do t. I. „Carmina"). — Brückner rec. wyd. „Carmina" Kruczkiewicza *Przegl pol.* 1901, lip. — Heck: rec. monogr. Kruczkiewicza. o Roizjuszu. *Przegl. powsz* 1900. — Polemika między Brücknerem a Kruczkiewiczem w *Kwart. histor.* 1901 i 1902. — Heck: Szymon Szymonowicz. I, str. 55—59 i nast. odb. (rozbiór poematu o św. Stanisławie).—N. b. Wiersze o Roizjuszu Trzycieskiego, Reja i Jana Kochanowskiego.—Zob. też bibliogr. liter. o R. u Kruczkiewicza.

10. STANISŁAW NIGER CHROŚCIESKI. *(Chroscesius).*

Poch. z rodu szlacheckiego h. Łabędź. Ur. w latach 1515—1520 w Ciechanowie (na Mazowszu) z o. Jana. Za młodu przebywał przez czas niejaki w domu Stan. Kilowskiego, kanonika gnieźn., w Gnieźnie i przyjaźnił się z Klem. Janickim. Być może uczył się, jak Janicki, w szkole Lubrańskiego w Poznaniu. Ok. r. 1536 bawił w Poznaniu, na dworach, jak się zdaje, bisk. Jana i kasztelana pozn. Andrzeja Górki. W r. 1537 zapisał się na uniw. w Lipsku. W r. 1538 wrócił do Poznania. Potem, w r. 1541 (jak się zdaje) udał się na dalsze studja do Włoch i wstąpił do uniw. w Padwie; tu otrzymał stop. dr. artium i medycyny (1544). Powróciwszy do kraju, osiadł w Poznaniu i oddał się praktyce lekarskiej. W l. 1559 i 1568 piastował urząd burmistrza w Poznaniu; w 1577 był jednym z rajców. Ożenił był z Ewą z Litosławskich. Data śmierci nie jest znana.

Utw. poet.:

a) „In immaturam mortem Illustr... Joannis, praesulis posnanensis... epicedion". 1538. (Lipsk).

b) „Elegia (elegans) in laudem thermarum Carolinarum..." (egz. nie odszuk.).

Szczupłą po nim puściznę poetycką, wyd. z druków i rękop., oraz 2 listy do St. Kilowskiego (ręk. petersb.), z r. 1539 i 1541, Ćwikliński

w dod. do rozpr. o nim. Wiersz z r. 1538, nieznany Ćwiklińskiemu przytoczył Ks. K. Miaskowski w *Pam. Liter.* 1907 str. 373.

Utw. prozą:

a) „Libellus de odore“ (zagin.).

b) „Libellus de humoribus“. (Kraków. 1570).

c) „Libellus de usu ligni Guajaci“. Kraków. 1576.

Ćwiklński: Żywot i pisma Stanisława Nigra Chrościeskiego. *Księga pamiątk. uniw. lwow. ku uczcz. 500 jubil. uniw. krak.* Lwów. 1900.

11. BENEDYKT Z KOŹMINA.

Zwany po ojcu Czarny. Ur. r. 1497 w Koźminie Wielkim na Śląsku (czy w pow. krotoszyń. w Wielkopolsce). Prof. uniw. Jagiell.; słynny humanista. W 1525 mag. fil.; w 1535 dziekanem wydz. artystów. Wykładał na wydz. nauk wyzw. do r. 1540 (od 1529?) klasyków rzym., głównie Cycerona. W r. 1553 dr. teologji. Był kanonikiem przy kościele św. Anny, a zarazem kaznodzieją przy katedrze aż do śmierci; był też kustoszem przy kośc. św. Florjana i archidjakonem sandomierskim. Czas jakiś był podkanclerzym uniwers. Zm. 28 listop. 1559 r.

Oprócz przedruków niekt. dzieł Cycerona, Lukana, Corn. Neposa i Pliniusa (w l. 1531—33) wyd.: „Epithalamion Joachimi Marchionis Brandenburgen ..“ Kraków. 1535.

Wiersze jego łać. wyd. J. Pawlikowski p. t. „Benedicti a Cosmin Carmina edidit Pawlikowski“. (Spraw. gimn. św. Anny. 1894).

O B. z K. pisał Marcin Radymiński w swej hist. (rękop.) Akad. krak.

E. Kierski Benedykt z Koźmina. *Tyg ilustr.* 1864, II. — Mecherzyński: Hist. wym. II. 40—41. — Wiszniewski: Hist. liter. VI, 317. — Pawlikowski we wstępie do wyd. wierszy łac. (1894). (Ocena Hecka w *Eos.* 1894). — Morawski: Hist. uniw. Jagiell. II. — Troskolański: Andrzej Radwan-Zebrzydowski. *Przew. nauk. i liter.* 1897—1907. — Wisłocki: Korespondencja Zebrzydowskiego. *Acta histor.* I.— Fijałek: Studja do dziejów uniw. krakowskiego... w XV w. (Str. 18). — M. Bergman: Polsko-łacińskie epitalamjum. *Pam. liter.* 1928.

12. GRZEGORZ Z SAMBORA. (*Vigilantius Gregorius Samboritanus*).

Grzegorz Czuj z Sambora pochodził z mieszczan. Ur. się ok. r. 1523?, (Wedł. Fijałka był prawdop. młodszy o lat ok. 5 od Herbesta, a więc ur. się po r. 1531?) w Samborze, na Rusi Czerw., z o. Grzegorza, szewca, i Anny Stancelówny. Do szkół uczęszczał (w Łęczycy?), Kłodawie i Włocławku. Kształcił się następ. w akademji krakowskiej (od

r. 1552); ok. r. 1555 bakałarzem. Wyświęcony na księdza, był nauczycielem w Czerny i Garwolinie na Mazowszu, później w szkołach w Przemyślu i Lwowie, wreszcie rektorem szkoły przy kościele Najśw. P. Marji w Krakowie. W r. 1561 mistrzem i rozpoczyna wykłady w akademji krak., jako prof. poetyki i teologji. Ok. r. 1570 kanonikiem kolegjaty św. Anny, a w r. 1572 św. Florjana. Przyjaciel Benedykta Herbesta. Zm. 26 lutego 1573 r., w Krakowie.

Płodny poeta łaciński. Pisał elegje, sielanki, epigramaty i poematy. Pierwszy utwór Grzegorza z Sambora osobno wydany: „Amyntas sive Ecloga..." (Kraków. 1560) zaginął. Drugi:

„Ecloga, qua Archiepiscopatum Leopoliensem Reverendiss. D. Paulo Tarloni gratulatur..." Kraków. 1561. (Ekloga na cześć arcyb. Tarły, z komentarzem („eksplikacją") Ben. Herbesta). Tę samą eklogę, ze zmianą imion i tytułu, ogłosił na cześć arcyb. lwow. Stan. Słomowskiego, p. t. „Alexis sive Ecloga.." (Kraków. 1565).

Wyd. zbior. sielanek elegji i epigramatów: „Ecloga I... Elegiae IX... Epigrammata..." Kraków. 1566. (Jedną z elegji, autobiograf., przedruk. Wiszniewski Hist. liter. VI, 264—267).

Z poematów najcelniejsze:

a) „D. Stanislai Costuli Poloni Vita, per V. Gregorium Samboritanum scripta". Kraków. 1570. Przekł. polski W. Stroki, p. t. „Życie Świętego Stanisława Kostki". Kraków. 1894. (Odb. z *Przegl. powsz.*).

b) „Częstochowa". Kraków. 1568. Przekł. polski W. Stroki, wyd. Kraków. 1896.

c) „Theoresis secunda seu Parentes". B. m. i r. (Kraków. 1569).

d. „Theoresis tertia". Kraków. 1561.

Dwa polskie wiersze Grzegorza z Sambora: a) „Na herb P. Herburtów", wydruk. na czele łac. „Panegyricum..." b. m. i r. (Kraków. 1568), podał W. Stroka w rozpr. „O życiu i pismach G.", nast. w *Czasie*, 1894, nr. 63 (i odb.), oraz Fijałek; b) 4-wiersz jako motto naczele dzieła Herbesta: „Zdrowe... lekarstwo". Kraków. 1568.

Bibliografja utworów u Fijałka i Wiszniewskiego.

Sądy o G. z S: Wiszniewski nazywa go „zagorzałym wierszokletą"; wedł. Małeckiego poem. „Częstochowa" w niczem nie ustępuje „Roxolanji" Klonowicza, a z pewnością przewyższa „Flisa" i inne jego polskie roboty; Brückner nazywa Samborczyka „maronizującym humanistą-wierszokletą" (w rec. książki Grabowskiego o Skardze w *Pam. liter.* 1913); wedł. ks. Fijałka, poeta to nie natchniony, lecz okolicznościowy, panegirysta.

„Janociana" I, 93—99. (1776). — Sołtykowicz: O stanie Akad. Krak. 1810. Str. 344—64. — Juszyński: Dykcjonarz poetów,.. II, 154—162. — Wiszniewski: Hist. liter. pol. VI, 260—268. — Kondratowicz: Dzieje liter. pol., wyd. 2-gie (1875) II, 1—5. — M. Turkawski: Życie i dzieła Grzegorza Wigilancjusza Samborczyka. *Spraw. realn. gimn. w Kołomyi z r. 1878.* — W. Stroka: Słowo o życiu i pismach Grzegorza. Przy „Życie Św. Stan. Kostki" (1894). — Stroka: Wstęp do „Częstochowy", (1896). — Chmielowski: G. z S. *W. Enc. powsz. ilustr.* XXV, (1900). — Fijałek: Moderniści katoliccy Kościoła Lwowskiego w XVI w. *Pam. liter* 1908, str. 11—48. — T. Grabowski: P. Skarga... (1913). Str. 102—106. — Zob. też bibliogr. u Fijałka I. c. Str. 30—31.

13. ANDRZEJ TRZYCIESKI. *(Tricesius).*

Zob. niżej, rozdz. „Humaniści piszący po polsku".

14. JAN KOCHANOWSKI. *(Cochanovius).*

Zob. niżej, rozdz. „Humaniści piszący po polsku".

15. SEB. FAB. KLONOWIC. *(Acernus).*

Zob. niżej, rozdz. „Humaniści piszący po polsku".

16. SZYMON SZYMONOWIC. *(Simonides).*

Zob. niżej, rozdz. „Humaniści piszący po polsku".

17. JOACHIM BIELSKI. *(Bielscius).*

Zob. niżej, rozdz. „Humaniści piszący po polsku".

18. ADAM SCHROETER.

Szlązak. Ur. się ok. r. 1525, w Nisie, czy Cytawie nad Nisą, z o. Andrzeja, bakałarza. Wyższe nauki odbył w uniw. w Pradze i w Padwie, oraz w Krakowie (?). W r. 1554 lub 1555 dostał się na dwór Wojciecha Łaskiego, wojewody sieradzkiego. Zm. ok. r. 1572. Był poetą laureatem.

Głównym jego utworem jest poemat: „Salinarum Vieliciensium jucunda ac vera descriptio". Kraków. 1553. 2 wyd. p. t. „Regni Poloniae Salinarum Vieliciensium descriptio..." Kraków. 1564. (Poemat tu znacznie rozszerzony i dodano kilka drobniejszych wierszy; Węclewski przytacza obszerny z niego wyjątek w przekł. pol.). Przełożył na jęz. pol. w całości F. Piestrak i wyd. p. t. „Opis salin wielickich przez Adama Schrötera, uwieńczonego poetę". Wieliczka. 1902.

Bibljografję i rozbiór utworów Schroetera podaje Węclewski.

Z. Węclewski: Szlązacy w Polsce. I. Adam Schroeter. *Przew. nauk. i liter.* 1879. — Piestrak we wstępie do przekładu „Opis salin wielickich". (1902).

19. ANDRZEJ SCHONEUS. *(Schoen).*

Ur. w kwietniu 1552 w Głogowie na Szląsku. Po ukończeniu szkół miejscowych, udał się do Krakowa, gdzie zaopiekował się nim Stan. Sokołowski. Kształcił się jego kosztem w Padwie i Rzymie. W r. 1586 został w Krakowie magistrem artium et philosophiae i dr. fil., a wkrótce potem we Włoszech dr. prawa i teol. Powróciwszy do Krakowa został prof. fil. w akad. krak. w 1588. Od r. 1602, po złożeniu doktoratu w akad. krak., był prof. teol. Kilkakrotnie piastował godność wicekanclerza (od 1604) i rektora (od 1605). (W 1604 kanonikiem). Zm. 18 maja 1615 r., w Krakowie. Teolog, prawnik, filozof, matematyk i lekarz, wreszcie poeta (laureatus).

Pisał m. i. „panegiryki wierszem i prozą na cześć możnych panów. Najwięcej jednak rozgłosu miały jego alegoryczne przeróbki Eklog Wergiljusza. Jest ich trzy:

a) „Adonis sive... ad Georgium Radivilum, episcopum Vilnensem, Ecloga gratulatoria". (Kraków. 1581).

b) „Daphnis seu de funere magni Stephani I regis Polonorum". (Kraków. 1588).

c) „Palaemon seu Promnicum Crasinianum in tumultu bellico conservatum". (Kraków. 1589).

Schoneus poezję bukoliczną przeszczepił do Polski i wpłynął, wedł. Hecka, na twórczość w tym kierunku Szymonowicza.

Bibliogr. i rozbiór wszystkich dzieł jego podaje Węclewski.

Starowolski: Hecatontas. — Sołtykowicz: O stanie Akad. Krak. — Z. Węclewski: Szlązacy w Polsce. II. Andrzej Schoneus. *Przew. nauk i liter.* 1879. — Heck: Szym. Szymonowicz II, 171—178. — Mecherzyński: Hist. wymowy II, 644—5.

20. STANISŁAW NIEGOSZEWSKI. *(Niegossevius).*

Ur. w r. 1565. Rodem z Krakowskiego. Kształcił się w akad. krak. i we Włoszech, jak się zdaje w Padwie. Zręczny rymotwórca i improwizator, uwieńczony przez Rzptą Wenecką, budził zachwyt swemi publicznemi popisami we Włoszech. Szczególnie głośny był jego popis improwizatorski w Wenecji w r. 1584. Zm. młodo, w r. 1599.

(Inne szczegóły biograf., jakie przytacza Sobieszcz., dotyczą, jak się zdaje, innego, współczesnego głośnemu improwizatorowi, S. Niegoszewskiego.

a) W r. 1588 ogłosił w Wenecji pochwałę Jana Zamojskiego w sześciu dytyrambach, w sześciu językach: hebrajskim, greckim, łaciń-

skim, hiszpańskim, włoskim i polskim, p. t. „Ad Illustriss. Principem Joannem Zamoscium... Epinikion". B. m. i r. (Z portretem autora na miedzi rytym).

b) „Ad Illustr. Petrum Miscovium... Epigrammata Joanni Cochanovio..." Kraków. 1584. (Wiersze na zgon Jana z Czarnolasu).

Wydał: „Justi Lipsii epistola..." (do jez. Brenty) w Krakowie 1596, i „Turcyki" Orzechowskiego w Rzymie 1595.

O innych N-go utw. zob. w Bibliogr. Estr.

„Laternae Poloniae sive in mortem Martini Laternae S. J. ... Poloniae lachrymae" (Kraków. 1599) przypisuje Estr. innemu St. Niegoszewskiemu (sekretarzowi król.).

Wiersz łac. do St. Reszki ogł. Wierzbowski w „Materjał." I. Wiersz polski (być może jednak innego Niegoszewskiego) ogł. Abicht w dod. do życiorysu A. Zbylitowskiego.

Rękopisy w bibl. publ. w Petersburgu.

Wiszniewski: Hist. liter. VI, 221—222. — Sobieszczański: N. St. *Enc. Org.* — Kraushar: Improwizator z XVI w. („Drobiazgi historyczne". I. Warszawa. 1891). — Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891. Str. 76—77. — Chmielowski: N. St. *W. Enc. powsz. ilustr.*

21. TOMASZ TRETER.

Ur. się 1 marca r. 1547 w Poznaniu. Kształcił się w Brunsberdze i w Rzymie. Prawa ręka Hozjusza. W 1585 kanonik frauenburski. W 1586 sekretarzem królowej Anny Jagiellonki. Po 25-letnim pobycie w Rzymie, wrócił do Polski w r. 1594. Osiadł we Frauenburgu. W końcu kanonikiem warmińskim. Zm. 11 lutego 1610 r.

Pisał po łacinie, wierszem i prozą. M. i. „Theatrum virtutum D. Stan. Hosii .." Kraków. 1685. (Sto ód, do których ryciny pod tym tyt. wydał w Rzymie 1588).

O jego przekł. łac. Peregrynacji Jerozolimskiej K. Radziwiłła Sierotki (1602) zob. M. K. Radziwiłł Sierotka.

Juszyński: Dykcjonarz. II. — Siarczyński: Obraz wieku panow. Zygm. III, 267—270. — Wiszniewski: Hist. liter VI, 309, VIII, 161—2, i indziej. — E. Brocki: Wiadomość o życiu i pismach Tomasza Tretera, *Pam Galicyjski* 1821, I. — Eichhorn: St. Hosius, I, 12—14. — Stan. Treter: Biografja Tom. Tretera napis. w r. 1840 (w rękop. bibl. uniw. w Warszawie). — Wstęp do t. I Korespondencji Hozjusza, str. CXXV—CXXVIII. — K. Bartoszewicz: Antysemityzm w liter. pol. XV — XVII w. str. 141. — (Zob. też pod M. K. Treter).

22. MACIEJ KAZIMIERZ SARBIEWSKI. *(Sarbievius).*

Mazur. Ur. się 24 lutego 1595 r. w Sarbiewie (pod Płońskiem) w Płockiem, z o. Mateusza i m. Anastazji Milewskiej. Uczył się u jezuitów w Pułtusku. W r. 1612 wstąpił do zakonu jezuitów i kształcił się w akad. wileńskiej (1612—14). Od 1614 do 1617 studjuje filozofję w Brunsberdze. W r. 1617—18 nauczycielem poetyki w Krożach. Od 1618—20 naucz. retoryki w koleg. jez. w Połocku. W l. 1620—22 studjuje teologję w akad. wileńskiej. W r. 1622 wysłany do Rzymu dla studjów teologji (1622—25). Papież Urban VIII wieńczy go laurem poetyckim. W r. 1625 wraca do kraju; w 1625—26 przebywa w Nieświeżu. W r. 1626—28 nauczycielem retoryki w koleg. Połockim. W l. 1627—33 wykłada w akad. wileńskiej, najprzód retorykę, nast. filozofję i teologję. W r. 1632 dr. filozofji. W l. 1633—35 dziekanem wydz. teol. i filoz. tamże. W r. 1635 wezwany przez Władysława IV, opuszcza S. Wilno i zostaje kaznodzieją nadwornym w Warszawie. W r. 1636 dr. teologji. Zm. 2 kwietnia 1640 r. w Warszawie.

Pierwsze utwory drukiem ogłosz.:

a) „In primo optatismo auspicatissimoque... Domini Stanislai Kiszka... gratulationes oblatae". Wilno. 1618.

b) „Obsequium gratitudinis... D. Joanni Carolo Chodkiewicz... ab Apolline Crosensi persolutum..." Wilno. 1619.

c) „Sacra Lithotesis..." Wilno. 1621.

d) „Hymenodora..." Wilno. 1620.

Wydania zbiorowe. Wydań zbior. poezji Sarbiewskiego od r. 1625—1892 było 58 (36 w w. XVII, 12 w w. XVIII, 10 w w. XIX.) Najważniejsze następujące:

a) Matthiae Casimiri Sarbievii S. J. *Lyricorum libri tres, Epigrammatum liber unus.* Coloniae Agrippinae. 1625 (dwie ed. odmienne). 2 wyd. Wileńskie 1628; 3-cie Antwerpskie 1630; 4-te Lugd. Batav 1631. (Lyricorum libri IV...)

b) „Lyricorum libri IV, Epodon liber unus, alter que Epigrammatum". Antverpiae. 1632.

c) „Horatius Sarmaticus..." Kolonja. 1721.

d) M. C. S. e S. J. Poemata ex vetustis manuscriptis... Wilno 1757. Wyd. Naruszewicza. Tu poraz pierwszy ogłosz.: „Silviludia", mowę z powodu przeniesienia szczątków św. Kazimierza z r. 1636 i listy do bisk. Stan. Łubieńskiego.

e) „Opera posthuma..." Varsaviae. 1769. Wyd. Bohomolca. Zawiera m. in. ułamek poematu heroicznego p. t. „Lechias" i przekłady

50-iu ód na jęz. pol. przez Sam. Twardowskiego, Naruszewicza, Fr. Bohomolca i innych.

f) „Carmina in usum juventutis...“ Warszawa. 1830. Wyd. pijarskie, z komentarzem Edm. Andraszka.

g) „Carmina posthuma, edidit“ J. Krystyniacki. Lwów. 1876. (Zawiera m. in. elegję „Iter Romanum“).

h) „Poemata omnia“. Staraviesiae. 1892. Wyd. jez. Tomasza Walla. Wydanie najzupełniejsze.

i) Matthiae Casimiri Sarbievii Odae selectae w wyd. M. Jezienickiego: „Celniejsze utwory łacińskie Janickiego, Kochanowskiego i Sarbiewskiego, ze wstępem i objaśnieniami“. We Lwowie. 1898.

Utwory prozaiczne:

a) 4 mowy łaciń., wydane osobno każda w l. 1631—36.

W rękop. niewyd.:

b) De acuto et arguto“. Stanowi drugą część dzieła „De perfecta poesi“. Rękopis w bibl. Czartor. w Krakowie.

c) „De perfecta poesi“. Traktat w 4 księgach. Jest to „sztuka rymotwórcza“ czyli poetyka. Rękop. w bibl. Czartor.

Obszerne wyjątki z poetyki Sarbiewskiego, z rozdziałów o poezji dramatycznej i o urządzeniu sceny w teatrach szkolnych jezuickich podał z rękopisu Riezanow.

d) „Dii gentium...“ Traktat o bożkach pogańskich. Rękop. w bibl. Czartor.

Inne jego pisma, znane z tytułów, zaginęły.

Listy. Listy do St. Łubieńskiego, bisk. płockiego (92 listy) ogł. „Opera posthuma“ Łubieńskiego (1643), w wyd. dzieł Sarbiewskiego, Naruszewicza z r. 1757 i Bohomolca z r. 1769. Przekł. ich polski Kondratowicza w „Przekłady poetów pol.-łać.“ t. VI. Dwa listy polskie do Kaz. Sapiehy: a) z r. 1634 ogł. Maciejowski w „Dod.“ do „Piśm. pol.“ III, 240; b) z r. 1636, wydr. *Bibl. Warsz.* 1859, IV. Dwa inne listy polskie do Kaz. Sapiehy niewyd. znajdują się w rękop. w bibl. Zamojskich.

„Oratio panegyrica... in solemni Corporis D. Casimiri translatione...“ (1636). Przekł. polski w książce X. A. Lipnickiego: „Życie, cuda i cześć św. Kazimierza...“ (Wilno. 1858).

Z mów polskich Sarb. ukazała się w druku tylko „Laska marszałkowska na pogrzebie... pana Stanisława Sapiehy, w. marszałka litew...“ Wilno. 1635. Przedruk. m. in. w Daneykowicza „Swadzie polskiej i łacińskiej“. (Lublin. 1745).

Przekładali poezje S-go na jęz. polski m. in. Jan Libicki (przekł. polski obok tekstu łaciń. w wyd. krakowskim dzieł Sarb. z r. 1647), Twardowski (w „Miscellanea selecta" 1682), Bohomolec i inni w wyd. warsz. z r. 1769. Poem. „Sacra Lithothesis" przełoż. Szymon Zabiełło i wyd. p. t. „Nieśmiertelna pamięć" (Wilno); Gawiński *(Archiw. do dziejów liter. i ośw. w Polsce.* II. 1882); Zbign. Morsztyn; Brodziński (*Pisma.* IV); ks. A. Załęski: „Przekład pieśni Sarbiewskiego" (Warsz. 1831). Wszystkie utwory Sarb. przełożył Kondratowicz (w „Przekłady poetów pol.-łac.", t. IV i V); ostatniemi czasy tłumaczyli: ks. Piątkiewicz (w *Przegl. powsz.* z 1. 1891, 1893 i 1895); Parylak (3 utw. w *Spraw. gim. Cieszyn.* 1899); Wabner (Oda 4 kś. IV w *Ateneum* 1888, II); „Claris Olympi. Oda do św. Stanisława Kostki, w przekładzie ks. Karyłowskiego. Kraków. 1926); J. Ejsmond: „Tęsknota do ojczyzny błękitnej. (Wybór pieśni) Warsz. 1924. Bibljografja przekładów na jęz. pol., niem, franc. i angiel. podana w wyd. dzieł z r. 1892.

Langbein: Commentatio de M. C. Sarbievii vita, studiis et scriptis. Dresdae. 1753. — Diel: M. C. Sarbiewski, der Vorgänger Balde's (w *Stimmen aus Maria-Laach.* Freiburg in Breisgau, 1773, t. IV i V). — S Zaleski: Sarbievii S. J. vitae brevis adnotatio. W tłumacz. polskim podał Narbut w *Tyg. Wileń.* 1818. — Bormans: Commentatio litteraria... Leodium. 1824 — Numan: Comm. litter... de Horatio atque Sarbievio... Leodium. 1824. — Woelke: De Sarbieviana poesi... Warszawa. 1825. — Budik: Leben u. Wirken der vorzüglichsten lateinischen Dichter des XV—XVIII Jhrh. Tom I. Wien. 1827. — Kolanowski: De M. C. Sarbievio Poloniae Horatio. *Diss. inaug.* Berlin. 1842. — Weichselman: Jacob Balde und Sarbiewski. (*Progr. Gymn. in Laibach.* 1854). — Lavollée: De poetis latino-polonis. Paris. 1869. — Kulczyński: Kilka słów o M. K. Sarbiewskim, szczególnie w stosunku jego do Horacjusza, Kraków, 1876. (Odb. *Spraw. gimn. św. Anny w Krak.* 1875). — Ks. Badeni: K. M. Sarbiewski. *Przegl. powsz.* 1884, IV i w „Studjach i szkicach", II. Kraków. 1898. — Krystyniacki: Fasti Sarbieviani czyli o chronologicznym porządku pieśni Sarbiewskiego. Lwów. 1886. (Odb. z *Spraw. gimn. IV we Lwowie*). — Sas: O miarach M. K. Sarbiewskiego i o ich wzorach. *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.* XIII. 1889. — Windakiewicz: Liryka Sarbiewskiego. Kraków. 1890. (Odb. z *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XV). — Antoniewicz: Fasti Sarbieviani... przez Krystyniackiego w *Zeitschr. für vergleich. Litteraturgesch.* 1889. Berlin. — Piątkiewicz: „Laska marszałkowska" Sarbiewskiego. *Przegl. powsz.* 1891. — Piątkiewicz: Kaznodziejska działalność Sarbiego. *Przegl. powsz.* 1891. — (T. Wall): Życiorys Sarb. przy wyd. dzieł z r. 1892. — Koppens; Projekt postawienia Sarbiewskiemu pomnika w Bezdanach. *Przegl. powsz.* 1893, I. — Piątkiewicz: Rękopisy Sarb-go. *Przegl. powsz.* 1891. — Koppens: Anecdota Sarbieviana. Zawartość rękopisu nr. 1446 bibl. Czartoryskich w Krakowie. *Spraw. Zakł. nauk.-wych. jezuitów w Bąkowicach pod Chyrowem za r. 1900.* Przemyśl 1900. — Jezienicki: Wstęp w „Celniejsze utwory łacińskie Janickiego, Kochanowskiego i Sarbiewskiego". Lwów. 1898. — Plenkiewicz: Ćwiczenia stylistyczne. *Enc. Wychow.* II. (O wpływie Mariniego w rozpr. De acuto et arguto). — Chmielow-

SKI: Dzieje krytyki literackiej. 1902. — PLENKIEWICZ: Dwa djalogi pułtuskie. *Pam. liter.* 1907. — MACIEJOWSKI o „Lasce marszałk." *Piśm. pol.* III, 777–9. — MECHERZYŃSKI: Hist. wym. II, 432–440. — PILAT w Hist. liter. II, cz. 2. — JARECKI: Motyw „miłości i śmierci" w poezji polskiej. *Pam. liter* 1907, str 210–211. — RIEZANOW: K istorji russkoj dramy. Poetika M. K Sarbiewskago po rukopisiam muzieja kn. Czartoryjskich w Krakowie. Nieżin. 1911. — J. H. RETINGER: Sława Sarbiewskiego na Zachodzie. *Kur. Warsz.* 1913, nr. 149. — F. M. MÜLLER: De Mathia Casimiro Sarbievio Polono S. J. Horatii imitatore. Monachium. 1917. (Diss. inaug.). — T. GRABOWSKI: Krytyka literacka w Polsce w ep. pseud. Kraków, 1918. Str. 91–99 i indziej. — J. KRZYŻANOWSKI: Ze studjów nad twórczością M. Sarbiewskiego. (Cykl Silviludjów). *Myśl Narod.* 1916, stycz.-lut. (Petersb.). — SINKO: Poetyka Sarbiewskiego. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* t. LVIII. 1918. — J. OKO: M. K. Sarbiewski poeta uwieńczony. Wilno. 1923. (Populam.) — KS. BR GŁADYSZ: O rzekomych rękopisach Sarb. w bibl. Watykańskiej. *Ruch liter.* 1926, nr. 5. — KS. GŁADYSZ: X. M. K. Sarb. a reforma hymnów brewjarzowych za czasów pap. Urbana VIII. Poznań. 1927. (Odb. z III t. „Prac Komis. filolog. Pozn. Towarz. P. N.).

Zob. też bibliogr. literatury o Sarb. przy wyd. dzieł Sarb. z r. 1892, u Pilata (Hist. liter.) oraz u Browna („Bibl. pisarzów Tow. Jezus.").

23. MIKOŁAJ SMOGULECKI.

M. ze Smogulca S., herbu Grzymała. Wykształcenie swoje ukończył w Rzymie. Wróciwszy do ojczyzny, posłował na sejmy w l. 1632—36. Potem wstąpił do zakonu jezuitów. W r. 1646 udał się jako misjonarz do Chin. Zm. w r. 1648 w Chinach.

„Quinque odae in laudem Sigismundi III, Regis Poloniae". (Rzym. 1629). Bohomolec przypisał mylnie ich autorstwo Sarbiewskiemu i przedrukował je w wyd. jego poezji z r. 1769. Ody te na jęz. pol. przełożył Syrokomla, wraz z dedykacją Zygmuntowi III i wyd. w 6 t. „Przekładów poetów polsko-łacińskich epoki Zygmuntowskiej". Warszawa. 1852.

JUSZYŃSKI: Dykcjonarz p. p. II, 194—198. (W sprawie autorstwa ód). — SYROKOMLA: Wiadomość o Smoguleckim. (Wstęp do przekładu ód).

24. ANNA MEMORATA.

Poch. z rodu czeskiego. Ur. się ok. r. 1615, z o. Jakuba Memorata, ministra (pastora) protestanckiego (braci czeskich) w Wielkopolsce. Przebywała w Lesznie, potem w Toruniu. (Bliższe szczegóły życia nieznane).

Pierwszy znany jej wiersz łaciński pochodzi z r. 1635 (druk. w Lesznie). 10 wierszy, pis. w l. 1640—1641 ukazały się w zbiorze wyd. przez poetę Chrystjana Teodora Schossera p. t. „Laurifoliorum liber VIII et IX". (Leszno. 1641).

Wszystkie jej wiersze, drukowane i rękopiśm., zebrał i wydał Wierzbowski, p. t. „Anny Memoraty, „dziewicy polskiej", łacińskie wiersze z lat 1640—1644". Warszawa. 1895. *(Bibl. zapomn. poetów i prozaików pol. V).*

Wierzbowski we wstępie do wydania wierszy. — Saenger: Kriticzeskija zamietki k niekotorym miestam w łatinskich stichotworienijach wnow' izdannych polskich pisatielej XVI i XVII w. Petersb. 1897.

25. ALBERT INES.

Ur. r. 1620 w Małopolsce. Jezuita. Do zakonu wstąpił w r. 1657. Kilka lat uczył wymowy i był kaznodzieją. Poeta. Zm. w Krakowie 5 lipca 1658 r.

Wyd. m. i.:

a) Acroamatum epigrammaticorum Latino-Polonorum centuriae septem... Kraków. 1653. Toż, powiększ. 1655; toż Gdańsk 1655; w Amsterdamie 1679; w Wrocławiu 1686.

b) „Lechias Ducum Principum et Regum Poloniae..." Kraków. 1655; toż 1665; toż Frankfurt nad Odrą 1680; toż w r. 1713; i w Poznaniu 1733.

b) „Lyricorum centuria..." Gdańsk. 1655; toż w Kolonji. 1723.

Brown: Biblioteka pisarzów T. J. — Rzepiński: Kilka słów o życiu i pismach Alberta Inesa. W Wadowicach. 1895. — Hahn: Grunwald w poezji pol. Kraków. 1910, str. 20. — Sinko: Historja poezji łaciń. humanist. w Polsce. *Enc. pol.* Ak. Um. XXI, cz. 1, str. 161—162.

(B. Prozaicy[1]).

1. JAN ŁASKI.

Ur. się, jak się zdaje, w r. 1454 (1456?) w Łasku (w Sieradzkiem) z o. Jędrzeja. Gdzie się kształcił niewiadomo. Zagranicę dla studjów, jak się zdaje, nie jeździł; humanistycznego wykształcenia nie otrzymał. Ok. 1500 — 1501 odbył, jak się zdaje, pielgrzymkę do Jerozolimy. W r. 1503, za króla Aleksandra, kanclerzem w. koronnym. W r. 1510 arcybiskupem gnieźn. prymasem. Zm. 19 maja 1531 r.

T. zw. „Statut Łaskiego" wyszedł p. t. „Commune inclyti Regni Poloniae privilegium..." Kraków. 1506. (Na czele wydruk. poraz pierwszy Pieśń Bogarodzica, jako niby utwór św. Wojciecha).

[1]) Nie wszyscy wprawdzie prozaicy Wieku Złotego, piszący po łacinie, (jak i piszący po polsku), tu wymienieni, byli, jako styliści, w ścisłem tego słowa znaczeniu, humanistami, humaniści jednak panują w literaturze tego wieku.

Łaski tylko przedmowę i zakończenie napisał; zbiór ułożył może Stan. Zaborowski (jak sądzi Zakrzewski).

Listy i relacje Łaskiego w *Tomicianach.*

(O innych jego dziełach, zob. Estr.).

Wiszniewski: Hist. liter. V, 112—132. — Zeissberg: John. Łaski, Erzbischof von Gnesen (1510—1531) und sein Testament. Wiedeń. 1874. (Odb. z „Sitzungsber." Akadem. Um. Wiedeń.). — Korytkowski: Jan Łaski... Gniezno 1880. — W. Zakrzewski: Rodzina Łaskich w XVI w. I. Jan Łaski, arcyb. gnieźn. *Ateneum* 1882, II. — Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. II, 276—278, i indziej. (Zupełniejszą literaturę o Ł. podaje Zakrzewski).

2. JAN Z KOMOROWA.

H. Korczak. Ur. się w 2 poł. XV w. (ok. 1465 r.). W r. 1494 wstąpił do zakonu franciszkanów (obserwantów). Przebywał następnie czas jakiś w klasztorze franciszk. w Samborze, potem (od 1511) był gwardjanem klasztoru w Wilnie; w 1514 gwardjanem klasztoru w Warszawie. W 1516 delegatem na kapitułę gieneralną zakonu franciszk. w Rzymie. W 1518 delegatem na kapitułę zakonu w Lugdunie. W r. 1520 prowincjałem zakonu franciszk. polskim; godność tę złożył w r. 1523. W r. 1529 obrany poraz wtóry prowincjałem; w 1531—32 prowincjałem poraz trzeci. Zm. 3 listopada 1536 r.

Napisał:

Kronikę zakonu minorytów obserwantów (bernardynów) w dwukrotnej redakcji: a) krótszej (z r. 1512) (rękop. Krasin.) p. t. „Tractatus cronice fratrum minorum...", którą wyd. Zeissberg w *Archiv. f. österr. Gesch.*, t. 49 (Wiedeń. 1872), i b) obszerniejszej (z r. 1534) (rękop. w bibl. Czartor. i Jagiell.) p. t. „Memoriale ordinis Fratrum Minorum..." wyd. Ks. Liske i A. Lorkiewicz w *Monum. Pol. histor.*, *t. V* (1888).

(„Introductio in doctrinam doctoris subtilis..." (Kraków. 1508) mylnie Janowi z Komorowa przypisywana, jest utworem Jana ze Stobnicy.

Zeissberg w *Archiv f. österr. Gesch.*, t. XLIX. — Zeissberg: Dziejopis. pol. w. średn. I, 262—3. — Liske i Lorkiewicz we wstępie do wyd. Kroniki w *Mon. Pol. histor.* V.

3. ANDRZEJ DRZĄŻYŃSKI, opat trzemeszeński 1504—1522, autor kroniki trzemeszeńskiej. Zob. W. Kętrzyński: O dwóch nieznanych historykach polskich. *Przew. nauk. i liter.* 1886.

4. PIOTR TOMICKI.

Ur. w r. 1464; uczył się w Gnieźnie, nast. w Lipsku i w Krakowie. Potem udał się na studja do Włoch, skąd w r. 1500 powrócił do Krakowa. Został zrazu kanclerzem arcybiskupim przy boku kardynała Fryderyka. Podkanclerzem koronnym w r. 1515. W r. 1524 biskupem krakowskim. Zm. 29 paźdz. r. 1535. „Najznakomitszy szermierz humanizmu“ (Moraw.).

T. zw *Tomiciana*, zbiór aktów i listów nazwany od jego nazwiska, ułożył notarjusz jego Stanisław Górski (Zob.) Tu jego „Legatio a Sigismundo Rege ad duces Silesiae“.

Listy: a) w *Tomicianach*. b) 3 listy do Erazma z Roterdamu z l. 1531, 1533 i 1535 ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I. c) list do Jakóba Uchańskiego z r. 1534 ogł. Wierzbowski w „Uchanscianach“.

„Tomicii Episc. Crac. et Regni Poloniae procancellarii ad Serenissimum Principem Sigismundum Augustum Epistola“. Frankfurt. 1577.

Hozjusz: Biografja Tom. — Korytkowski: Arcyb. gnieźn. — Morawski: Hist. Uniw. Jag. II, 275—6, i indziej — Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. IV. — Łętowski: Katalog biskupów... — J. Bartoszewicz w *Tyg. Ilustr.* VIII. — Sobieszczański w *Enc Orgelbr.*

5. Autor nieznany.

„Descriptio potentiae Turciae et ordinatio belli contra illam.“ 1514. Opis potęgi tureckiej, umieszczony w III t. *Tomicianów*, str. 168—181, wydruk. jako mowa Wawrzyńca Miedzieleskiego (Finkel w Bibliogr. zwie go Niedzielskim), posła król., do papieża Leona X zwrócona. Memorjał zredagowany w kancelarji królewskiej. Rzecz znakomita.

Bujak: Kallimach i znajomość państwa tureckiego w Polsce ok. początku XVI w. *Rozpr. Akad. Um. wydz. hist.-filoz.* 40. (1901).

6. MIKOŁAJ TASZYCKI.

Z Lucławic. Przywódca szlachty podczas wojny kokoszej. W r. 1519 podsądkiem (do 1532), a od 1532 — 1545 sędzią ziemi krakowskiej.

„Statut Taszyckiego“, wyd. p. t. „Statuta inclyti Regni Poloniae recens recognita et emendata“. Kraków. 1532. (Wietor). Wyd. kryt. Bobrzyńskiego w *Starodawn. prawa pol. pomn.* III. (Kraków. 1874).

T. zw. Statut Taszyckiego jest właściwie dziełem 6-ciu prawników: Mik. Taszyckiego, Bernarda Maciejowskiego, Jerzego Myszkowskiego,

Benedykta Izdbieńskiego, Wojciecha Polickiego i Mikołaja Koczanowskiego. Współcześni nazywali „Stat. Tasz." „Korekturą".

Bandtkie w Hist. liter. Bentkowskiego. — Romanowski: Otia Cornicensia. Poznań. 1861. — Bobrzyński: „O prawie polskim, jako nauce i badaniu". Warszawa. 1874. — Bobrzyński we wstępie do nowego wyd. „Statutu" z roku 1874.

7. JERZY Z LIGNICY (*Georgius Libanus Silesius*).

Ur. się na Szląsku w r. 1464. Uczył się na uniw. krakowskim ok. r. 1504. W r. 1511 magistrem artium. Był przez szereg lat nauczycielem i kierownikiem szkoły Panny Marji. W r. 1520 rozpoczął w uniw. krak. wykłady jęz. greckiego, ale musiał je przerwać z powodu zakazu zwierzchności. (Moraw.), (Wedł. Wiszn. rozpoczął uczyć greczyzny w 1511, po przerwie wznowił wykłady w r. 1528). Pierwszy hellenista polski.

Wyd. m. in.:

1. Carmina Sibyllae... Kraków. 1528; 2 wyd. 1535 (dod. „Paraclesis id est adhortatio ad graecarum litterarum studiosos").

2. Plutarcha — De liberis educandis... (w przekł. łac. Guarina z Verony... z przedmową Libana do rajców Krakowa: „Ad Consules Civitatis Cracov. praefatio". Kraków. 1514. (Kilka wydań).

3. Cebetis... Tabula... w przekł. łac. Kraków. 1522.

Wyd. też Arystotelesa Ekonomję (1532).

Wiszniewski: Hist. liter. VI, 177—83 i indziej. — Mułkowski: De vita et scriptis Georgii Libani Lignicensis... Kraków. 1836. — Węclewski: Studja w Polsce nad literaturą grecką w czterech przeszłych wiekach. *Bibl. Warsz.* 1861, IV — K. Morawski: Historja Uniw. Jagiell. II. 254—5. — K. Morawski: Czasy Zygmuntowskie na tle prądów Odrodzenia. Warsz. 1922, str. 12 i nast.

8. ERAZM CIOŁEK. (*Vitellius*).

Pochodz. niepewnego, podobno nieszlacheckiego. Ur. się prawdop. po r. 1460 (wedł. Lukasa). Był synem, podobno jakiegoś Stanisława, krakowianina. W r. 1485 zapisał się do akad. krakowskiej; w r. 1487 został bakałarzem; w r. 1491 magistrem. (Że w l. 1490—1493 wykładał w akad. krak. i że przebywał czas jakiś na naukach w Bononji, są to, wedł. Lukasa, fakty bardzo wątpliwe). Już w r. 1495 był sekretarzem w. ks. litewskiego, Aleksandra. W r. 1499 kanonikiem wileńskim; w r. 1502 kanonikiem krakowskim. W r. 1503 biskupem płockim. Posłował kilkakrotnie, od Aleksandra i Zygmunta I, do papieży (w 1501 do Aleksandra VI, w 1505 do Juljusza II, w 1518 — 21 do Leona X

i Adrjana VI) i do cesarza Maksymiljana (1518). (W r. 1501 protonotarjuszem apostolskim). Zm. w r. 1522 (jak się zdaje 22 września) w Rzymie. (Było kilku Erazmów z Krakowa współcześnie, przeto niektóre fakty bezpodstawnie jemu przez biografów przypisywane). Mówca.

1. „Ad Alexandrum Sextum. Pontificem Maximum... Oratio". B. m. i r. (1503). Z rękop. wydruk. Theiner w *Monum vetera* II, 277- 9.

2. „Obedientia Alexandri Poloniae Regis... Oratio..." B. m. i r. (1505). (Mowa do Juljusza II. Z rękop. Theiner w *Mon. vet.* II, 300—2).

3. „Oratio... Ad Caesarem Maximilianum..." (Augsburg. 1518). (Wydruk. też z rękop. Theiner w *Mon. vet.* II. 380—4).

W przekł. pol. podał tę najsłynniejszą mowę Erazma Mecherzyński w „Hist. wym." I, 375—386 i Moraczewski w „Dzieje Rzptej Pol." IV, 46—55.

4. „Orationes... Erasmi Vitellii..." (Rzym. 1519). Dwie mowy z r. 1518: do ces. Maksymiljana i pap. Leona X).

Zapiski własnoręczne Ciołka z l. 1499—1508 wyd. L. Birkenmajer w *Kwart. Histor.*1902. Zawierają itinerarjum podróży do Rzymu i do Wenecji.

Akta, dotyczące legacji rzymskich Ciołka, z l. 1501 i 1505 wyd. St. Kutrzeba i J. Fijałek w *Arch. Komis. Histor.* Ser. 2, t. 1 (1923).

Listy w *Tomicianach*; 2 listy do Zygmunta I w Platera „Zbiorze pamiętników" I.

Lukas: Erazm Ciołek... dyplomata polski XVI w. *Bibl. Warsz.* 1877. IV i 1878 I. — Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. I. — Łętowski: Katalog biskupów... — J. Bartoszewicz: E. C. *Enc. Orgelbr.* VIII, str. 358—63. — K. Hoszowski: Rozbiór krytyczny biografów E. Ciołka. *Rozpr. wydz. hist.-fil. Akad. Um.* III 1875. Str. VIII—XXXII. W dod. Wywód szlacheckiego pochodzenia E. Ciołka. — Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. II, 271—273, i indziej. — L. Birkenmajer: w *Kw. Histor.* 1902.— Ulanowski: w *Arch. Kom Histor.* VI. 1891 i X. — Kutrzeba i Fijałek: Kopjarz rzymski E. Ciołka. *Arch. Komis. Histor.* Ser. 2, t. I. 1923.

9. MIKOŁAJ KOPERNIK. *(Copernicus)*.

Pochodz. mieszczań. Ur. się 19 lutego 1473 r. w Toruniu, z o. Mikołaja, kupca, i Barbary Waczenrode (nie Watzelrode). Pierwsze nauki pobierał w szkole św. Jana w Toruniu. Od r. 1491—1494 studjuje astronomję w akad. krakowskiej. Od 1497—1500 studjuje prawo w Bononji. W r. 1497 zostaje kanonikiem frauenburskim. Od r. 1501—1503 studj. prawo i medycynę w Padwie. W 1503 dr. prawa kanon. w Ferrarze. W r. 1504 wrócił do kraju i przebywał przez kilka lat, jak się zdaje, w Krakowie. Od r. 1507—1512 przebywa w Heilsbergu, jako

lekarz przyboczny swego wuja, bisk. warmiń. Łukasza Waczenroda. W r. 1512, po śmierci wuja, osiada w Frauenburgu. (Przez lata 1517—1521 przebywa w Olsztynku, jako administrator majątków kapituły). W r. 1523 administrował dyecezją warmińską. Zm. 24 maja 1543 r. w Frauenburgu.

Zagadnienie polskości Kopernika. Wbrew Łosiowi i Birkenmajerowi, Brückner utrzymuje, że Kopernik nie znał innej ojczyzny ani narodowości prócz „pruskiej", i na tem winniśmy poprzestać, a nie przerzucać własnych życzeń czy fantazji w dawne wieki. (Zob. *Przegl. Warsz.* 1923, lipiec, str. 122).

Pierwszą druk. pracą Kopernika było łacińskie tłumaczenie greckich „Listów" Teofilakta Symokatty (wyd. w Krakowie 1509).

W r. 1519 opracował memorjał o reformie monetarnej, pierwotnie po niemiecku, potem po łacinie, p. t. „De monetha", wyd poraz pierwszy przez F. Bentkowskiego w oryginale i w przekł. polskim p. t. „Rozprawa o urządzeniu monety" w *Pamiętniku warsz.* 1816. Tekst łaciń. wraz z przekł. franc. wyd. L. Wołowski: „Traité de la première invention des monnoies de Nicole Oresme, et Traité de la monnoie de Copernic, texte latin et traduction française par Louis Wołowski". Paryż. 1864. (Rękop. w Królewcu).

T. zw. „List do Wapowskiego" (z r. 1524), będący traktatem astronomicznym, został w całości poraz pierwszy wydany w edycji warszawskiej (1854) pism Kopernika (na podst. tekstu bibl. berlińskiej); M. Curtze wyd. poprawnie (na podst. tekstów berliń. i wiedeń.) w „Inedita Copernicana" (Lipsk. 1878).

T. zw. „Commentariolus" („N. C. de hypothesibus motuum coelestium a se constitutis commentariolus") odszuk. w r. 1878, zawierający popularny wykład teorji Kopernika, napis. przed r. 1512 (wedł. Birkenm.) (nie w r. 1533 czy 1539); wyd. poraz pierwszy przez Curtze'go w „Inedita Copernicana" (1878); przekład polski dał Birkenmajer w „*Wyborze pism*". Był to prawdop., jak sądzi Birkenmajer, list otwarty, pisany do osoby prywatnej, tak jak list do Wapowskiego.

„Trygonometrja" Kopernika, stanowiąca część I księgi głównego jego dzieła (De revol.), wyd. p. t. „De lateribus et angulis triangulorum... libellus..." (w Wittemberdze 1542), powstała przed r. 1512.

„Monetae cudendae ratio" napis. w r. 1526, wyd. poraz pierwszy F. Bentkowski, w orygin. i w przekł. pol., p. t. „Rozprawa o urządzeniu monety", w *Pam. Warsz.* 1816. Nowe (6-te), krytyczne wyd. tekstu

łaciń. wraz z przekładem polskim ogł. J. Dmochowski, p. t. „M. Kopernika Rozprawy o monecie i inne pisma ekonomiczne...“ (Warsz. 1924).

„De revolutionibus orbium coelestium libri VI“. Norymberga. 1543. („O obrotach ciał niebieskich“). 2 wyd. Bazylea. 1556; 3-cie Amsterdam. 1617; 4-te t. 1640; 5-te Warszawa. 1854 (na podst. autografu), jest zarazem wyd. zbiorowym pism K., w oryg. łac i przekł. pol. J. Baranowskiego; 6-te Toruń. 1873. Autograf dzieła przechowuje się w zbiorach hr. Erwina Nostiz'a w Pradze czeskiej. Birkenmajer podaje w dziele swym o Kop. (1900) faksimile pierwszej stronicy rękop.

„Wybór pism w przekładzie polskim“ oprac. L. A. Birkenmajer. Kraków. 1920. Wyd. 2, 1926. (*Bibl. Narod.*).

Listy. List K. do Wapowskiego (11), de Dantyszka (5) i do innych osób, ogł. w warsz. wyd. pism. z r. 1854; 2 listy do Dantyszka w *Bibl. Warsz.* 1857, IX; listy w Hiplera *Spicilegium Copern.* i w Prowe'go *Monum. Copern.* listy (18) w Polkowskiego *Kopernikjanach*; list do króla Zygmunta I z r. 1516 w *Lamusie* 1910.

Poemat „Septem sidera“, wyd. w r. 1629 w Krakowie, przez Brożka jako utwór Kopernika, nie jest prawdop. jego utworem. Ostatnio, J. Krókowski zbija twierdzenie Brożka i mniemania Hiplera, Sinki, Birkenmajera, Bruchnalskiego i innych, co do autorstwa Kopernika, i dowodzi, że napisał go jakiś jezuita w Brunsberdze pod koniec w. XVI. (Przekł. polskie: Ign. Badeniego w wyd. zbior. warsz. pism Kopernika z r. 1854, N. Bętkowskiego: „Siedm gwiazd“ (Lwów. 1858), Kasprowicza w księdze zbior. p. t. „M. Kopernik“ (Lwów. 1924).

Zob. nadto: Polkowskiego: „Kopernikjana“, Hiplera: „Spicilegium Copernicanum“ (Brunsberga. 1873), Curtze'go: „Reliquiae Copernicanae“ (Lipsk. 1875) i Curtze'go: „Inedita Copernicana“. (Lipsk. 1878).

Bibljografję literatury o Kop. do r. 1873 podaje Polkowski w swojej książce o K. *(Str. 335—356)* (niezupełna). Zupełną, do r. 1923, podaje Bruchnalski w księdze zbiorowej p. t. „M. K.“ Lwów. 1924.

Z monografji najważniejsze: Prowe: Nicolaus Coppernikus. 3 t. Berlin. 1883—4. — A. Müller: Nic. Cop., der Altmeister der neueren Astronomie. Freiburg in B. 1898. (Ocena Birkenmajera w *Kwart. histor.* 1901). — Curtze: Nic. Cop. Berlin. 1899. — Birkenmajer: Mikołaj Kopernik. Cz. I. Studja nad pracami Kopernika oraz materjały biograficzne. Kraków. 1900. (Nieukończ.). — (Zarysy popularne: Merczyng: M. K. Życie i działalność naukowa. Petersburg. 1898. (*Życiorysy sławn. Polaków*). Ocena Birkenmajera w *Kwart. Histor.* 1898. — Birkenmajer: Wstęp do „Wyboru pism“ Kopernika (*Bibl. Narod.*). — J. Krassowski: M K. 1473—1923. Warszawa. (1923). — Rozprawy pomniejsze i przyczynki (wybrane): Śniadecki: O Koperniku. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk. Warsz* 1802. Przedruk w „Dziełach“, II (1837). — L. Wołowski przy wyd. paryskim traktatu

o monecie (1864). — R. (Römer): Beiträge zur Beantwortung der Frage nach der Nationalität des Nic. Copernicus. Wrocław. 1872. — Ks. Polkowski: Żywot Mik. Kopernika. Gniezno. 1873. — Polkowski: Kopernikijana. 3 t. Gniezno. 1873—75. (Zawierają, oprócz pomniejszych utworów i 18 listów Kopernika w przekł. pol. oraz innych materjałów, przedruki prac o K. ogłoszonych przez Polaków przed r. 1873) — Pawiński: W sprawie o narodowość Kopernika. Warszawa 1873. — A. Brandowski: O łacinie M. Kopernika. Poznań. 1876. (Odb. z *Albumu Muzeum Narod. w Rapperswylu*).— Wołyński: Kopernik i Galileusz. *Ateneum*. 1876 - Wołyński: K. i przygody systemu Kopernikowego. *Bibl. Warsz*. 1878. — Holewiński: Zasługi Kop. dla cywilizacji. Warszawa. 1879. — Merczyng: Krótki rys rozwoju astronomji (wstęp do „Kosmografji" Jędrzejewicza. 1886). — Birkenmajer: Wiadomość o postępie prac krak. Komisji akademickiej, zajmującej się wydaniem dzieł, biografji i bibljografji Kopernika. *Wiadom. matem*. I. 1897.—St. Kramsztyk: K. M. *W. Enc pow. ilustr*.— Birkenmajer: M. Kopernik a Zakon Krzyżacki. *Lamus*. 1910.—Troels - Lund: Kopernik jako uczony polski i jako urzędnik Rzplitej. Z orygin. duńskiego przełoż. *Głos Narodu*. 1917, nr. 234—6.—A. W. (Wagner): Der Streit um die Nationalität des Kopernikus. *Deutsche Warschauer Zeitung*. 1917, nr. 264, 275.— Birkenmajer: Filozoficzne podłoże odkrycia Kopernika. *Arch. Komis. do bad. histor. filoz. w Polsce*. I. (1917). — Tenże: M. K. jako uczony, twórca i obywatel. Kraków. 1923. — Tenże: K. jako humanista *Przegl. Współcz*. 1923, czerw. — Tenże: Stromata Copernicana. Krak. 1924, — „Mikołaj Kopernik". Księga zbiorowa". Lwów. 1924. (Zawiera: M. Ernst: M. K. jako astronom; L. Grabowski: Poprzednicy Kopernika w starożytności; E Żyliński: K. jako matematyk; R. Ganszyniec: M K jako lekarz; Fr. Bujak: Traktat Kopernika o monecie; Kasprowicza przekład „Siedmiu gwiazd"; Bruchnalski: K. jako uniwersalista i autor poematu „Septem sidera; J. Kowalski: K. jako filolog i pisarz łaciński; W. Hahn: K w poezji polskiej). — Birkenmajer: Leonardo da Vinci i Kopernik („Charisteria C. de Morawski"). — Bruchnalski: K. jako przedstawiciel epoki przełomu *Arch. Tow. Nauk. we Lwowie*. I. 1923. — M. Gražyński: Memorjał M. K. o zasadach bicia monety. *Przegl Współcz*. 1923, nr. 14—15. — J. Dmochowski: K. jako teoretyk monetarny; K. jako działacz gospodarczy. (Wstęp do wyd. „Rozpraw o monecie" z r. 1924). — Łoś: Polskość M. Kopernika. Kraków. 1923. (Odb. z Języka Polskiego VIII). — G Krókowski: De „Septem sideribus", quae Nicolao Copernico vulgo tribuuntur. Kraków. 1926.

10. MACIEJ Z MIECHOWA. *(Miechowita)*.

Pochodz. prawdop. z mieszczan. Ur. się (w r. 1456 wedł. Lukasa). w r. 1457, (wedł. Bostla, a za nim Moraw.), w Miechowie, pod Krakowem, z o. Stanisława. Początkowe nauki odebrał prawdop w Miechowie. Kształcił się następnie w akademji krakowskiej: zapisał się w r. 1473. W r. 1476 bakałarzem; w r. 1479 magistrem. W 1480 (prawdop.) udał się zagranicę i kształcił się w sztuce lekarskiej: w Pradze i we Włoszech (w Padwie, [tu dr. med.] i we Florencji). W r. 1485 wrócił do Krakowa i został prof. akad. i lekarzem nadwornym Zygmunta I. W l. 1500 — 1505 był profesorem medycyny w akademji:

w l. 1501—1519 kilkakrotnie rektorem akademji. W 1507 i 1508 wicekanclerzem uniwersytetu. Pod koniec życia poświęcił się stanowi duchownemu i otrzymał kanonję przy kościele św. Florjana. Zm. 8 września 1523 r. w Krakowie.

Po Marcinie Królu z Przemyśla i jego uczniu Marcinie Bylicy z Olkusza najznamienitszy uniwersytetu krakowskiego astrolog (wedł. Ks. Fijałka).

Główne dzieła Miechowity:

1. „Tractatus de duabus Sarmatiis". Kraków. 1517. Przedruk. w Augsburgu w 1518 i 1519. 3 wyd. Kraków. 1521; 4. Bazylea. 1537: 5. Wenencja. 1542; 6. Bazylea. 1582. Wyd. też w Pistorjusza „Polonicae hist. corpus". (Bazylea. 1582.)

Przekład polski Andrzeja Glabera z Kobylina p. t. „Polskie wypisanie dwojej krainy świata". Kraków. 1535. (Powtórzone w r. 1541 i 1545). Przekł. włoski wyszedł w 1561, 1562 i 1584. Przekł. niem. — w r. 1518 i 1534. Pierwsze druk. polskie dzieło etnograficzne.

2. „Chronica Polonorum". Kraków. 1519 (tego wyd. zachowały się 2 egz.). 2 wyd. t. 1521 (zmienione). (3 w Pistorjuszu; 4 w „Collectio" Mitzlera). Zawiera dzieje Polski do r. 1506. Pierwsze wydanie (z r. 1519) zostało skonfiskowane; drugie (1521) wyszło ze zmianami, zredagowanemi prawdop. przez Jana Łaskiego, arcb. gnieźn., wbrew prawdzie historycznej. (Właśc. przedruk. tylko arkusze z tekstem zmienionym, t. j. wyd. z r. 1521 było to wyd. z r. 1519 z przedruk. 4 ostat. arkuszami). Pierwsza historja Polski drukiem ogłoszona. Warjanty wydania r. 1519 w *Scriptores rerum Polonic.* II.

Przełożył kronikę Miechowity do r. 1279 Stanisław Chwalczewski, starosta piński, (w r. 1549?), który dość długo uchodził za pisarza oryginalnego. Przekład ten wydany został dopiero w r. 1829, w Warszawie, przez Łukasza Gołębiowskiego, p. t. „Kronika Stanisława Chwalczewskiego" (2 t.). (Przekł. włoski w Wenecji 1562).

3. „Conservatio sanitatis..." Kraków. 1522.

(O inn. dziełach M. zob. Estr. Bibliogr. XXII).

Hirschberg: O życiu i pismach Justa Ludw. Decjusza. Lwów. 1874. Str. 21—27 (zestawia zmiany w wyd. 1521). — Lukas: Rozbiór podługosz. cz. kroniki B. Wapowskiego. Kraków. 1883. — Bostel: Zakaz Miechowity. *Przew. nauk. i liter.* 1884. i osob (podaje też życiorys) — Borzemski: Kronika Miechowity. Rozbiór krytyczny. Kraków. 1890. (Odb. z *Rozpr. Akad. Um. wydz. histor.-filoz.* Ser. II, t. II. 1891).— Morawski: Hist. Uniw. Jagiell. II, 118—122. — Fijałek: Studja do dziejów uniw. krak... Str. 16—17. — Estreicher: Bibliogr. XXII.

11. JODOK (JUST) LUDWIK DECJUSZ. *(Jodocus Ludovicus Decius).*

Z pochodz. Niemiec: z rodu mieszcz.; właściwe nazw. *Dietz.* Ur. się ok. r. 1485 w Wissemburgu w Alzacji, z o. Jodoka Andrzeja. Gdzie się uczył, niewiadomo. Ok. r. 1505 przybył do Polski i osiadł w Krakowie, w domu Jana Bonera, burgrabiego krak. Następnie wszedł do kancelarji królewskiej; w r. 1520 został sekretarzem Zygmunta I, który go wysyłał często w misjach dyplomatycznych zagranicę. W r., jak się zdaje, 1520 wyniesiony przez ces. Karola V do stanu rycerskiego, otrzymał tytuł palatyna. W r. 1531 otrzymał indygienat polski. Od r. 1528 był zarządcą mennic królewskich i rajcą krakowskim. Zm. 26 grudnia 1545 r. w Krakowie.

Głównem jego dziełem jest opis panowania Zygmunta I do r. 1516, który, poprzedziwszy krótką historją Piastów i Jagiellonów, wyd. p. t. „De vetustatibus Polonorum Liber I. — De Jagellonum Familia Liber II. — De Sigismundi Regis temporibus Liber III". Kraków. 1521. Nowe wyd. „De Sigism. Regis temporibus" ogł. W. Czermak w *Bibl. pis. pol.* (Kraków. 1901).

Wydał nadto.:

a) „Diarii et earum quae memoratu digna in splendidissimis... Sigismundi... et... Bonae... nuptiis gesta". Kraków. 1518.

b) „Sendbrief von der grossen Schlacht..." B. m. i r. Jest to list D. do W. Weydolta w Norymberdze, opisujący bitwę z Tatarami w r. 1527.

c) Rozpr. Decjusza „De moneta cussione ratio" (1526) z rękop., wraz z przekł. pol. ogł. J. Dmochowski przy Kopernika rozprawie o monecie (1924).

Listy D. w *Tomicianach;* dwa listy na czele dziełka Wal. Ecka: „Threni..." (1518). Korespondował często z Erazmem z Roterdamu.

O wydawnictwach jego: kroniki Miechowity, brewjarza i inn. zob. rozpr. Hirschberga.

Hirschberg: O życiu i pismach Justa Ludwika Decjusza. Lwów. 1874. Odb. z *Przew. nauk. i liter.* 1873.—Szajnocha: Brody Krzyżackie „Szkice histor." („Dzieła," I, 1876). — Czermak we wstępie do nowego wyd. „De Sigism. regis temporibus" (1901). — Tomiciana, IV, 296—327, VI, 105—6. — Wiszniewski: Hist. liter. VII, 380 i n.

12. BERNAT WAPOWSKI. *(Bernardus Vapovius).*

Pochodził z Radochoniec (pow. mościski). (Ossoliń. i Malinowski mylnie wywodzili go „z Rachtamowic"). Był synem Stanisława (nie Jana, jak chce Ossol.). Ur. się w 2 połowie XV w. Kształcił się

w akad. krakowskiej (prawdop. jednocześnie z Kopernikiem), (1493). W l. 1503–5 studj. prawo w Bolonji; otrzymał tu stop. dr. dekretów (1505). Został naprzód kantorem przemyskim. W r. 1511 udał się do Rzymu i bawił na dworze papieża Juljusza II, który go obdarzył tytułem *cubicularius et protonotarius apostolicus*. Na pocz r. 1515 był już w Polsce; został kanonikiem wiślickim i sekretarzem królewskim, kantorem krakowskim i wreszcie kanonikiem krakowskim. (Birkenmajer przypuszcza, że był czas jakiś prof. na wydz. prawnym w akad. krąk.). Zm. 22 listop. 1535r. w Krakowie. (Umarł, jak twierdzi Szujski, „zapewne 21 listopada, jak podaje przytoczony przez Starowolskiego nagrobek“). Wapowski był gorliwym katolikiem i typem humanisty.

Napisał *Kronikę*, od początków Polski aż do r. 1535, ale nie była drukowana w swoim czasie (w XVI w.) i w całości nie przechowała się; ocalał tylko rękopis części drugiej, obejmującej czasy od r. 1381 — 1535, obecnie przechowujący się w bibl. Baworowskich we Lwowie. Fragment, obejmujący czasy pan. Zygmunta I, „Cromeri descriptione posteriores“, ogłosił Tomasz Płaza, kanonik wiślicki, przy kolońskiej ed. Kromera z r. 1589.

Część kroniki, obejmującą lata 1381—1463, wydał w przekładzie polskim M. Malinowski p. t. „Dzieje Korony Polskiej i W. Ks. Litewskiego... przez Bernarda z Rachtamowic Wapowskiego“. Wilno. 1847—48. 3 tomy. Część, obejmującą lata 1480 — 1535, wyd. J. Szujski p. t. „Kroniki Bernarda Wapowskiego z Radochoniec, kantora katedr. krakowskiego, Część ostatnia, czasy podługoszowskie obejmująca (1480—1535)“ w *Scriptores rerum polonicarum*, t. II (Kraków. 1874), w oryginale łacińskim („Chronicorum Berardi Vapovii pars posterior“). Część, obejmująca l. 1463—1480, nie została jeszcze ogłoszona, ani w oryginale, ani w przekładzie polskim Z rękopisu części pierwszej, poczynającej się od czasów przedchrześcijańskich Polski, a sięgającej r. 1380, której dotychczas nie odszukano, korzystali Kromer i Marcin Bielski. Mniemanie, że część pierwsza Kroniki Wapowskiego (do r. 1380), dotychczas nie odszukana, ocalała w przekładzie czy też w skróceniu Bielskiego, oparte na słowach Bielskiego w jego „Kronice“: „poczyna się kronika polska Bernata Wapowskiego...“, jest, zdaniem Ign. Chrzanowskiego („Marcin Bielski“. Warsz. 1906, str. 131) najzupełniej błędne. Słowa te należy rozumieć, wedł. Chrz., tylko dosłownie, to jest tak, że jedynie początek kroniki Wapowskiego (w skróceniu zapewne) [t. j. o dziejach przedchrześcij.] wcielił Bielski do swej kroniki.

2. „De bello a Sigismundo I, Rege Poloniae, contra Moscos gesto

a. MDVIII"—wyd. J. Korzeniowski w *Scriptores rerum Polonic.*, t. XV. (Kraków. 1891). Opis ten wojny z r. 1508, napis. w r. 1509, z odnośnym ustępem w kronice, później napisanym, wzajemnie się uzupełniają. (Rękop. w bibl. watykań.).

3. „Panegiris" na zwycięstwo pod Orszą (poem. o 220 w.) ogł. w zbiorze, wyd. przez Łaskiego, a zredagowanym prawdop. przez Wapowskiego, p. t. „Carmina de memorabili cede..." (Rzym. 1515), zawierającym wiersze różnych poetów (Dantyszka, Krzyckiego i inn.), sławiące zwycięstwo Orszańskie. Wiersz Wapowskiego przedrukował Szujski przy *Kronice,* wyd. w. r. 1874.

4. „Oratio coram Serenissimo Domino Sigismundo Poloniae Rege invictissimo in reditu Suae Majestatis ex Lituania per R. P. D. Bernardum Vapowski .. habita". (Kraków. 1523). Przedruk. przez Szujskiego przy *Kronice* Wapowskiego, w r. 1874 wyd.

Trzy psalmy, podznaczone inicjałami B. W., przełożył nie Bernard Wapowski, jak twierdził Wiszniewski (VI, 471), a za nim inni, lecz Bernard Wojewódka. (Zob. Brückner: „M. Rej", str. 64 i Warmiński: „Jan Seklucjan", str. 462—4). Już Szujski odrzucił autorstwo Wapowskiego, uważając przypuszczenie Wiszniewskiego za dowolne.

W. ułożył najdawniejsze (znane?) trzy mapy Polski i krajów sąsiednich, wydane w Krakowie r. 1526 - 8 (przez Unglera); mapa („chorographia") północnej Europy, nad którą pracował w r. 1533, zaginęła.

Listy. 2 l. do Dantyszka z r. 1533 przytoczył Wiszniewski w Hist. liter., t. VII, 567 — 8; list do Dantyszka z r. 1530 w t. XII *Tomicianów.*

Ossoliński: Bernat z Rachtamowic Wapowski. [„Wiadom. histor.-kryt." I. (1819)]. — Rastawiecki: Mapografja dawnej Polski. Warszawa. 1846. str. 10—12. — Szujski: Bernard Wapowski i jego Kronika (jako wstęp do „Kroniki", wyd. w t. II *Scriptores rer. polonic.* 1874). — Lukas: Rozbiór podługoszowej części Kroniki Bernarda Wapowskiego. Kraków. 1883. — Finkel: O Wapowskim. (Dod. III przy monografji „Marcin Kromer". Kraków. 1883. — Bujak: Początki kartografji w Polsce, *Wiadom. numizm.-archeol.* 1900. (i w jego „Studjach geogr.-histor." Krak. 1925). — Birkenmajer: Marco Beneventano, Kopérnik, Wapowski a najstarsza karta geograficzna Polski. (*Sprawozd. z pos. Akad. Um. w Krak.* 1901). — Birkenmajer: Mik. Kopernik. I (Kraków. 1900). Str. 455—459. (Szczegó y do życiorysu). — Notatkę o Wap. z współcz. rękop. łac. podał Brückner w *Pracach filol.* V, 392.

13. STANISŁAW ZABOROWSKI.

Prawoznawca i gramatyk. Poch. z woj. Sieradzkiego, z rodu Ostojów. W młodości służył w wojsku; później został księdzem. Ka-

nonik uniejowski, proboszcz sandomierski, pisarz Skarbu koronnego (Regni Poloniae Thesauri Notarius). (Mianował go pisarzem Sk. kor. w r. 1506 król Aleksander, a Zygmunt I podskarbim?). Pozostawał w ścisłych stosunkach z prymasem Łaskim.

a) „Tractatus de natura jurium et bonorum Regis". Kraków. 1507. Nowe wyd. Kraków. 1877 (w *Starodawn. prawa pol. pomnik.* V).

b) „Ortographia seu modus recte scribendi et legendi polonicum idioma. Kraków ok. 1513 (Ungler); podobizny podaje Bernacki w dopełnieniach do „Pierwszej książki polskiej". Wyd. 2. 1518. (Haller).

Następne wydania wychodziły wraz z jego gramatyką łacińską: 1519, 1526, 1529, 1536. 1539, 1560 i 1564. W przekładzie polskim Andrzeja Kucharskiego wyszła „Ortogr." p. t. „Księdza Stan. Zaborowskiego Ortografija polska. Z łacińskiego na polski język przełożona..." W Warszawie. 1825.

c) „Grammatices rudimenta..." Kraków. 1519.

d) „Ordo Missae..." Kraków. 1512.

e) „De celibatu Christianorum..." Kraków. 1529.

St. Zaborowski prawdop. (jak sądzi Zakrzewski, nie Jakub z Zaborowa, jak Wiszn. i inni) był współpracownikiem Łaskiego przy układaniu Statutu.

Lelewel: Bibliograf. ksiąg dwoje. — Kucharski we wstępie do nowego wyd. Ortogr. — Wiszniewski: Hist. liter. pol. V, 139—41, VI, 130, 398, t. IX. — Wisłocki: Nauka jęz pol. w szkołach polskich przed Kopczyńskim. Lwów. 1868. — Ks. Malinowski: Pogląd historyczny na grafikę polską w „Kryt. porówn gramat." — Kałużniacki: Histor Uebersicht der Graphik u. d. Ortographie der Polen. — Bobrzyński: St. Z. Studjum z hist. liter. polit. (*Przew. nauk. i liter.* 1877 i w jego „Szkicach i studj histor." II. 1922).— Tarnowski: Pisarze polit. XVI w. I.— Zakrzewski w rozpr. o Janie Łaskim. (*Aten.* 1882, II, str. 199 i n.) podaje z rękopisu niektóre szczegóły o Zaborowskim.

14. KRZYSZTOF HEGENDORFIN. *(Hegendorphinus, Hegendorf, Hegendorfer).*

Ur. w r. 1500 w Lipsku; tu się kształcił w uniwersytecie. Był nast. nauczycielem w szkole w Luneburgu. W r. 1525 prof. jęz. greckiego w uniw. lipskim. W r. 1530 udał się do Poznania. Jan Latalski, bisk. pozn., powierzył mu wykłady jęz. greck. i łac. w gimn. Lubrańskiego; dokonał H. w tej szkole reformy, odtąd przezywanej „akademją". Za sprawą Grzegorza z Szamotuł, b. rektora szkoły, oskarżony o szerzenie luteranizmu, opuścił szkołę Lubrań. w r. 1536 i wrócił do Nie-

miec. Zm. w r. 1540, 8 sierpnia w Luneburgu. Zasłużony pedagog i humanista.

Główne dzieła:

a) „De instituenda vita et moribus corrigendis juventutis". Hagenau. 1529.

b) „De recta studendi et vivendi ratione..." Kraków. 1530.

c) „Leges et instituta Novae Academiae Posnaniensis". Kraków. 1532.

d) „Compendiaria conscribendarum epistolarum ratio". Lipsk. 1531; Kraków. 1533 i 1537.

e) „De educandis erudiendisque pueris nobilibus..." Kraków. 1533.

f) „Stichologia..." Witemberga. 1534. 3 wyd. Kraków. 1544, 4 wyd. t. 1549. (Przydana: „Ratio quaedam compendiaria recte instituendi studia").

g) „Dialogi pueriles", dołączone do „Paedologji" Piotra Moselana. (1535. Kolonja).

h) „Adagiorum selectorum centuriae V". Kraków. 1535.

i) „Oratio in coronationem Sigismundi Augusti". Kraków. 1530.

k) „Encomium terrae Poloniae". Kraków. 1530.

l) „Ad Latalski Joannem, ep. crac. Epistola". Kraków. 1536 (wiersz).

Plenkiewicz: *Enc. wych.* V. — Kossowski: Krzysztof Hegendorfin w Akademji Lubrańskiego w Poznaniu (1530—1535). Monografja z dziejów Odrodzenia i Reformacji w Polsce. Lwów. 1905. (Por. rec. T. Sinki w *Kwart. histor.* 1906. Miaskowskiego w *Przegl. kośc.* 1906. (Pozn.). — Hahn: Liter. dramat. w Polsce XVI w. Str. 33. — Ks. Miaskowski: Z teki bibliograficznej. *Pam. liter.* 1906. str. 434—6. — Łukaszewicz: Hist. szkół. — Sobieszczanski: Hegendorfinus. *Enc. Orgelbr.* — Kot: Andrzej Frycz z Modrzewa o wychowaniu i szkole, str. 7—9.

15. STANISŁAW GÓRSKI.

Ur. się ok. r. 1499. Poch. z ubogiej szlachty herbu Bogorja, z Płockiego. Rodzice i miejsce ur. nieznani. D. 23 paźdz. 1518 zapisał się na akad. krakowską. Jak długo tu przebywał niewiadomo. Jeździł następ. (według Kętrz.) na dalszą naukę do Włoch (o czem Zakrz. powątpiewa). (W jakim celu i w jakim charakterze był G. we Włoszech należy zbadać). Przed r. 1530 został notarjuszem (pisarzem) (nie sekretarzem) bisk. krak., podkanclerzego Piotra Tomickiego. W r. 1533 kanonikiem płockim. Po śmierci Tomickiego (1535) został sekretarzem królowej Bony. W r. 1539 kanonikiem krakowskim. (Jego działalność w kapitule krak., jak się zdaje ważna, jeszcze niezbadana). Zm. 12 marca 1572. (Wedł. Sołtykowicza i Wiszn. był prof. akad. krak.).

Jest twórcą wielkiego zbioru aktów i listów z czasów Zygmunta I (z I. 1507—1548), przechowanego w kilku redakcjach i odpisach, przez niego sporządzonych, w ok. 30-tu tomach, w kilku bibljotekach (głównie w Petersb., Kórnickiej, Czartoryskich, Ossolin., Jagiell.). Wydano tego zbioru p. t. Acta Tomiciana, tomów 13-cie; t. I—VIII (nakł. T. Działyńskiego) Poznań. 1852—1860; t. IX. Poznań. 1876; t. X, t. 1899; t. XI t. 1901; t. XII, t. 1906; t. XIII, t. 1915; tomy 9—13 red. Z. Celichowski.

Do aktów i listów pododawał G. własne komentarze, wciągnął nadto do „Tomicianów" zebrane przez siebie pisma Kallimacha, Orzechowskiego, Krzyckiego, które objaśnił, oraz własne pisma, jak np. Historja sejmu z r. 1536 (w przekł. pol. druk. w *Pam. Warsz.* 1818), „Vita Petri Kmitae" (wyd. w r. 1611) (autorstwo Górskiego prawdopodobne, ale niepewne; W. Kętrzyński za autora uważa Filipa Padniewskiego); Życiorys Andrzeja Krzyckiego (wyd. przez K. Morawskiego przy wyd. „Andreae Cricii Carmina" 1888). Kętrzyński przypisywał mu mylnie autorstwo „Conciones..." (dyjarjusza osławionej „wojny kokoszej"), wyd. poraz pierwszy przez Herburta jako utwór Orzechowskiego, w r. 1611, wraz z „Vita Petri Kmitae".

„Teki Górskiego" (29 tek dokumentów, przez niego zebranych), przechowują się w bibl. Zamojskich. (Stosunek ich do Tomicianów nie jest jeszcze zbadany).

Listy G. do Dantyszka, Janickiego, Hozjusza i inn. w „Tomicianach"; list G. do Dantyszka z r. 1515 z rękop. Czartor. i przeróbkę tegoż listu z „Tomicianów" wydrukował Zakrz. w dodatku do swojej rozprawy o G. Dwa listy do Janickiego z r. 1538 ogł. Wierzbowski w „Materjał." I; w polskim przekładzie ogłoszone były już w *Pam. Warsz.* 1818.

St. Górski jest znakomitym historykiem-zbieraczem; wedł. Zakrz. „niewątpliwie najzasłużeńszy po Długoszu około historji polskiej mąż", „najznakomitszy i najzasłużeńszy historyk polski w. XVI".

Janocki: Janociana III. — Ossolinski: Wiadom. histor.-kryt. I. — Bentkowski: O rękopismach X. Stan. Górskiego. *Pam. Warsz.* 1818. — Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 33—35, i indziej. — Łętowski: Katalog bisk. i kanon. krak. — Mecherzyński: Hist. wymowy I, 367—371 (o P. Tomickim). — Kętrzynski: O St. Górskim. *Roczn. Tow. P. N. Pozn.* VI. 1871. — Kętrzyński: we wstępie do „Conciones" w *Archiwum Kom. Histor.* I, [t. IV *Script. rer. pol.* (1878)]. — Bostel: Orzechowski czy Górski. *Kwart. histor.* 1887. — Korzeniowski: O autorach Żywota Piotra Kmity i opisu Wojny kokoszej. *Pam. Akad. Um.* VI. 1887. — Kętrzyński. O G. w *Przegl. powsz.* 1890, lip. — Korzeniowski: Zapiski z rękopisów Cesarskiej bibl. publ. w Petersburgu...

Kraków. 1910. (*Archiwum do dziej. liter. i ośw. w Polsce.* XI). — W. Zakrzewski: Stanisław Górski i jego prace historyczne, *Rozpr. Akad. Um. wydz. histor.-filoz.*, t. 52. Kraków. 1909.

16. JAKÓB PRZYŁUSKI. *(Jeżowita). (Jacobus Priluscius).*

Pochodzenie, rodzice, czas i miejsce urodzin, nieznane. Na akademję Krak., ani na uniwersytety zagraniczne nie uczęszczał. Był sekretarzem Piotra Kmity, notarjuszem grodzkim przemyskim, proboszczem w Mościskach (dyjec. przemyskiej). Przyjąwszy kalwinizm, ożenił się z Barbarą Dębieńską (1550), w końcu notarjusz ziemski krakowski. Zm. w pocz. r. 1554, w Szczucinie nad Wisłą:

Poeta humanista łac. i prawnik.

1. Funebre Carmen Seren. Principi et D. D. Elisabeth... Sigismundi Augusti... Regis Polon... Conjugi... (Kraków. 1545). Inne wyd. „In funere Serenissimae Principis et D. Elisabethae... Sigismundi II Augusti... Conjugis... Carmen lugubre". (Kraków. 1545).

Przekł. polski części wiersza żałobnego na śmierć Elżbiety, żony Zygm. Augusta, dał Kondratowicz. (Dzieje liter. w Polsce. Wyd. 2, t. I, 312.

2. Ad equites Polonos pro sacerdotibus Turcicum bellum una cum illis suscipientibus et pro P. Gamrato... Elegia... Kraków, 1545.

3. „Elegia qua Martinum Lutherum, ad sanciendam concordiam Ecclesiae Christi hortatur". (Kraków, 1546).

4. Gratulatorium carmen Sam. Macieiovio. (Kraków. 1545).

5. „Statuta Regni Poloniae methodica dispositione..." Kraków. 1548. (Ma być „prospektem", wedł. Sobieszcz., do dzieła p. t. „Leges...").

6. „Leges seu statuta ac privilegia Regni Poloniae..." Kraków. 1553. Główne dzieło Przyłuskiego. Układ jego, wedł. Estr., jest inny, niż w edycji z r. 1548.

Wiszn., Sobieszcz. (w *Enc. Orgelbr.*) wymieniają dwa utw. Przyłus., których Estr. nie przytacza: a) „Epitaphia Divo Sigismundo Regi Polon. elegis scripta". Przy mowie pogrzeb. Orzechowskiego. (Kraków. 1548).

Epigramaty przy Hist. Skanderbega Bazylika. 1569.

Mylnie przypisywano mu autorstwo „Ustaw prawa polskiego" (z r. 1561, 1563...).

Przekład łac. Iljady i wiersz polski „Satyra na biskupów" zaginęły. (Zob. Juszyński).

Listy. a) list do Marcina Krowickiego podał Maciej. w „Dod."

199. b) 2 listy do Kromera i c) 1 list do Piotra Kmity ogł. J. Korzeniowski w „Orichovianach".

Wiszniewski: Hist. liter. VI, 305—6 i indziej. — Kondratowicz: Dzieje liter. w Polsce. Wyd. 2-gie, I, 311—314. — Szujski: Odrodzenie i Reformacja. „Dzieła". Ser. II, t. VIII, str. 67—74 i 147—151, 59 i 142. — Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. I, 235—48 i 270—I. — Chmielowski: Hist. liter. pol. I, 144—145. — Brückner: o Przył. w monogr. „Mikołaj Rej" (1905) str. 80—82. — T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej w Polsce. Kraków. 1906, str. 213—216. — Celichowski: O autorze i wydaniach dzieła „Ustawy prawa polskiego". *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* V. 1877. — T. Grabowski. Literatura luterska w Polsce w. XVI-go. Poznań. 1920. — K. Taubenschlag: Jakób Przyłuski jako romanista polski. Kraków. 1919. *Rozpr. Ak Um. wydz. histor-filoz.* 1918). — B. Ulanowski: J. P. i jego Statut. *Reform. w Polsce.* II. 1922. — H. Barycz: Kulturalna działalność P. Kmity. 1925.

17. WOJCIECH NOWOPOLSKI. (*Albertus Novicampianus*).

Ur. r. 1508 w Nowopolu w Małopolsce, z o. Mikołaja. Nauki wyższe kończył w akademji krak. 1532, poświęcając się naprzód medycynie, a nast. filozofji i teologji. Był potem profesorem w akad. krak. Jako wychowawca Jana Zygmunta, królewicza węgier., bawił na Węgrzech od 1553—1557. Zm. w końcu r. 1558, w Krakowie.

J. Majer zbił mniemanie Sołtykowicza, że było dwoch Wojciechów Nowopolskich, dowiódł, że był jeden, w jednej osobie lekarz i teolog.

1. De accentibus et recta pronunciatione opusculum. Kraków. 1548, 2 wyd. t. 1551; 3. 1566; 4 1567.

2. „Fabricatio hominis..." Kraków. 1551 (trzy rozprawy).

3. „Scopus biblicus..." Kraków. 1553 2 wyd. Antwerpja. 1555; 3. t. 1559; 4. t. 1562; 5. t. 1566; 6. t. 1572; 7. Lugdun. 1572; 8. Antwerpja. 1659.

4. De corruptissimis hujus seculi moribus..." Kraków. 1557. 2 wyd. Kolonja. 1561; 3 wyd. Lugdun. 1572.

5. Assertio quorundam... Kraków. 1555.

6. Apologia pro catholica fide. Kraków. 1559.

W rękop. „Commentarius in Evang. Johannis" i „De potestate gemina, qua regitur mundus".

Oettinger o N. w „Rys dawnych dziejów wydz. lekar. Uniw. Jagiell." Kraków. 1878. — Gąsiorowski: Zbiór wiadom. do hist. sztuki lekarskiej w Polsce. I. Poznań. 1839. — Kośminski: Słownik lekarzy pol. Warszawa. 1883. — Sołtykowicz: O stanie Akad. — J. Majer w *Pam. Tow. Lek. Krak.* 1840. (Por. Pismo zbior. Wileń. 1862, str. 258. — Sobieszczański: N. W. *Enc. Orgelbr.* — Grabowski: P. Skarga na tle katol. liter. (Str. 25—27).

18. JÓZEF STRUŚ. *(Struthius).*

Znak. lekarz humanista. Ur. w Poznaniu w r. 1510. Pochodził z rodz. mieszczańskiej, syn grzebieniarza. Uczył się w liceum Lubrańskiego w Pozn. Studjował w uniw. krakowsk. od 1525 do 1532 i na uniw. padewskim 1533—39. Tu w 1535 dr. medycyny i filoz. i profesorem uniwersytetu. Po powrocie do ojczyzny został Struś lekarzem Zygmunta Augusta. (Pobyt w r. 1540 i 1541 (?) na dworze Izabelli na Węgrzech i w Turcji). Zm. 6 marca 1568 r. w Poznaniu. Twórca nauki o pulsie.

Główne dzieło: „Ars sphygmica". Bazylea. 1555 (1551?).

Wiersze:

a) „De medicae artis excellentia". Kraków. 1529.
b) Ad Joannem Latalscium... elegia.
c) „Ad bonae mentis adolescentes". 1530.
d) „Joannis a Lasco... Epicedium..." Kraków, 1531.

Oettinger: Jos. Struthii vita. Kraków. 1843. — Gąsiorowski: Zbiór wiadomości do historji sztuki lekarskiej w Polsce. Poznań. 1839. — Kośmiński: Słownik lekarzy polskich. Warszawa. 1883. — St. Wegner: Józef Struś. Poznań. 1884. — Bugiel: Un célebre médecin polonais au XVI siècle, Joseph Struthius, Paryż. 1901. — Bugiel: Nasz najznakomitszy lekarz Odrodzenia Józef Struś, odb. z *Nowin Lekarsk.* Poznań. 1905. — K. Hartleb: Józef Struś. Przyczynki do życia i charakterystyki lekarza-humanisty. *Pam liter.* 1912. — M. Wicherkiewicz: Z życia Józ. Strusia w czasie jego pobytu w Poznaniu. *Liter. sztuka.* 1914, nr. 12. — Windakiewicz: Padwa. W Krakowie. 1891.

19. ANDRZEJ FRYCZ (MODRZEWSKI). *(Andreas Fricius Modrevius).*

Fryc (wedł. Brücknera). Ur. się w pierwszych latach XVI w., jak się zdaje, w 1503 r. w Wolborzu (woj. sieradzkiem). Był synem szlachcica, Jakoba, wójta w Wolborzu. Uczył się naprzód w szkole parafialnej w Wolborzu, następ. w Krakowie, poczem wstąpił do akademji krak. w r. 1517, którą ukończył ze stopniem bakałarza nauk wyzw. w r. 1519. Obrawszy sobie zawód duchowny, odbył w Krakowie studja teologiczne (do r. 1522), poczem przyjął tonsurę i mniejsze święcenia kapłańskie i stał się klerykiem dyjecezji gnieźn. Osiadł na dworze arcybiskupa gnieźn. Jana Łaskiego, a później (1525 — 1529) był notarjuszem bisk. poznań. Jana Latalskiego. Następnie przebywa na dworze młodego Jana Łaskiego, synowca prymasa, późniejszego reformatora. W 1531 udaje się do Wittembergi, gdzie wpisuje się na uniwersytet i nawiązuje stosunki z Lutrem i Melanchtonem, a w r.

1537 do Norymbergi; stąd jeździ do Bazylei, Strasburga, a nawet do Paryża. Po powrocie do kraju w r. 1540, przebywa na dworze Łaskich, Stanisława i Hieronima, a następ. zostaje dworzaninem (sekretarzem) królewicza Zygmunta Augusta. Jako sekretarz król. jeździ w orszaku poselskim wojewody St. Łaskiego w 1547 do ces. Karola V do Augsburga, w r. 1548 sam do ks. pruskiego Albrechta, w 1549 ze St. Hozjuszem do Karola V i Karola Ferdynanda. Po r. 1552 opuszcza dwór królewski i osiada na stałe w Wolborzu, na dziedzicznym urzędzie wójta (1553). W 1560 ożenił się z Jadwigą Kamieńską. W r. 1568 wydalony przez władzę kościelną z Wolborza, przebywa w różnych miejscowościach. Zm. pod koniec r. 1572, w Wolborzu. (Dokładna data śmierci (jak i urodzin) nie są znane).

Pisma Modrzewskiego:

1. „Ad Serenissimum et Inclytum Regem Poloniae Sigismundum Augustum, Lascius sive de poena homicidii...“ Kraków. 1543. (W formie mowy Hier. Łaskiego w senacie, stąd tytuł).

2. „Ad Senatum, Equites Populumque Polonum, Oratio (II) de poena homicidii. Addita est Oratio Philalethis Peripatetici, in senatulo hominum scholasticorum, De decreto conventus, quo pagi civibus adimi permittuntur...“ Kraków. 1545.

„Lascius“ i „Oratio Philalethis“ przedrukował Dylewski przy monogr. o Modrzewskim (1884), p. t. „Andreae Fricii Modrevii, secretarii Regii, Lascius et Philalethes, orationes duae...“ (Varsaviae, 1884).

3. „Ad Archiepiscopos, Episcopos et Presbyteros Ecclesiarum Sarmaticarum... Oratio tertia de poena homicidii“. Kraków. 1545.

4. „Ad Populum Plebemque Polonam... Querela de contemptione legis divinae in homicidas. Cui adjuncta est Oratio IV ad Deum, ex Psalmis Davidicis composita“. Kraków. 1546.

5. „Ad Regem, Pontifices, Presbyteros et Populos Poloniae ac reliquae Sarmatiae oratio... de legatis ad concilium Christianum mittendis“. Kraków. 1546.

6. „Johanni Hasembergio... A. F. Modrevius mittit Dialogum de utraque specie Sacramenti Eucharistiae a laicis sumenda...“ Praga. 1549. „A. F. Modrevius Joanni Hasembergio... mittit Dialogum de utraque specie... secundum...“ Praga. 1549. Oba dyjalogi, wraz z pismem następnym, wyszły razem, p. t. „Dialogi de utraque specie Coenae Domini. Ad hoc Disputatio de verbis divi Pauli...“ (B. m. 1550). (Odbitka z 2 go wyd. De Rep. emend. z r. 1554?). (Na te dyjalogi odpowiedział Hozjusz dyjalogiem: „Dialogus de eo num calicem...“ 1558).

7. „Disputatio de verbis divi Pauli (I Corinth. VII): Bonumt es homini uxorem non tangere". Antwerpja. 1549.

8. „Commentariorum de Republica emendanda libri quinque... Liber primus de moribus, secundus de legibus, tertius de bello, quartus de Ecclesia, quintus de schola". Kraków. (Łaz.) 1551. Wyd. to, wbrew tytułowi, nie zawiera w sobie ksiąg 4-tej i 5-tej, ponieważ cenzura duchowna nie dopuściła do ich ogłoszenia. 2 wyd., zupełne, a więc zawierające i księgi o Kościele i o Szkole, wyszło w Bazylei. 1554. W wyd. tym przedrukowano nadto dyjalogi „de utraque specie" oraz „Disputatio de verbis divi Pauli". 3 wyd., w 3 tomach, wyszło w Bazylei r. 1559. Wyd. to, oprócz traktatu De Rep. emend., uzupełnionego kilku nowymi rozdziałami i ustępami, zawiera: „De Ecclesia liber II, dwie „Defensio", „Appendix librorum de emendanda Republica", oraz pisma Modrz. do tego roku wydrukowane i dwa listy: do Marcina Załogi i do Jana Justynjana Patavinusa. Jest więc to wydanie wydaniem zbiorowem pism Modrzewskiego, w l. 1543—1559 drukiem ogłoszonych. (Podobizna karty tytuł. u Dylewskiego).

Przekład polski (niedokł.): Cyprjana Bazylika p. t. „O poprawie Rzeczypospolitej księgi czworo..." W Łosku. 1577. (Bez księgi O Kościele). 2 wyd. Wilno. 1770 (pijar.). Nowsze przedruki: a) w Bibl. pol. Tur. (1857); b) w Bibl. Mrówki (1882); c) częściowy, w Bibl. klasyków polskich K. Drzewieckiego. (Warszawa. 1914). (Przekł. niem., całkowity, W. Wissenburga, wyszedł w Bazylei w r. 1557. Przekł. hiszp. Patavina księgi „dė bello", w rękop. w bibl. w Wiedniu. Przekł. franc., o kt. wspomina sam Modrz., nie jest znany). Brak wydania krytycznego oryginału, brak przekładu polskiego całkowitego, brak wydania krytycznego przekładu Bazylika.

9. „Appendix librorum de republica emendanda". Kraków. 1554. (Druk Estr-owi nieznany), pierwsza redakcja, odmienna od tekstu z r. 1559, w bazylej. wyd. zbior.

10. „De primatu papae" B. m. (Pińczów). 1558. Autorstwo Frycza stwierdził St. Kot. Estr. zalicza p smo to do dzieł Orzechowskiego. Mylnie przypisywał je Piotrowi z Goniądza T. Grabowski („Liter. arjań." str. 46).

11. „Narratio simplex rei novae et ejusdem pessimi exempli..." Pinczoviae. 1561 (przeciw Orzechow.).

12 „Orichovius sive depulsio calumniarum Stanislai Orichovii Roxolani". B. m. 1562 (w Pińczowie?). (Odpowiedź na paszkwil Orzechowskiego p. t. „Fricius" [1562]).

13. „Libri tres, quorum primus de peccato originis, secundus de libero hominis arbitrio, tertius de providentia et praedestinatione Dei aeterna..." B. m. 1562. (Bazylea?). Dodane: „De Mediatore libri tres" oraz „Narratio simplex". („De Mediatore" wyszło też w odbitce 1562).

14. „Silvae quattuor. I. De tribus personis et una essentia Dei. II. De necessitate conventus habendi ad sedandas religionis controversias. III. De Jesu Christo... IV. De Homousio..." B. m. 1590. (Rakόw).

Listy: a) listy otwarte: do Zygmunta I i do Zygm. Augusta — przy brosz. „Ad Populum..." (1546); do Marcina Załogi i do Jana Justynjana Patavina — przy 3-cim wyd. De Rep. emend. (1559). b) 5 listów do Bonifacego Amerbacha ogł. ks. Miaskowski w *Pam. liter.* 1905.

Podobiznę autografu dedykacji po polsku na egz. „De Republ. emend." ogł. Wierzbowski w Materjałach" I.

Monografji wyczerpującej brak. Monografje częściowe: Dylewski: A. F. Modrzewskij. Warszawa. 1884. (Nieukończ.). (Po rosyj.). — J Caro: Andreas Fricius Modrevius. Seine Lehr- u. Wanderjahre. *Zeitschr. der histor. Geselsch. f. d. Prov. Posen.* XX (Poznań. 1905). — Wł Maliniak: Andreas Fricius Modrevius. Ein Beitrag zur Geschichte der Staats- u. Völkerrechtstheorien. Wiedeń. 1913 — St. Kot: Andrzej Frycz Modrzewski. Studjum z dziejów kultury polskiej w. XVI. Kraków. 1919. Wyd. 2, t. 1923. (Ocena Brücknera w *Przegl. Warsz* 1923, grudz.). Rozprawy pomniejsze i przyczynki: Sandius: Bibliotheca Antitrinitariorum... 1684. — Lubieniecki: Hist. Reformationis Poloniae. 1685. — Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae .. Kolonja. 1723. — Lauterbach: Polnischer Socinismus Frankfurt. 1725. — Bock: Hist. Antitrinitariorum... Regiomont. et Lipsiae 1774. Węgierski: Hist. Ecclesiastica... (Slavonia reformata). — Bayle: Modrevius (w „Dictionnaire historique et critique", Roterdam. 1696. — Janocki: „Janociana". I. 1776. — Ossolińki: J. M. w „Wiadomości histor. kryt." t. IV. — Fr. Ks. Szaniawski: O Andrzeju M. — rzecz czytana w r. 1819. („Posiedzenie publiczne Warsz. Uniw." Warszawa 1819). — St. Nowicki: J. F. M. Szkic historyczny. *Gaz. codz.* 1856. Odb. W. 1857. — L. Otto: J. F. M. *Zwiastun Ewangeliczny.* 1863. — Małecki: A. Frycz Modrzewski. *Bibl. Ossolińskich.* V, 1864 (i w „Z dziejów i literatury". Lwów. 1896).— Tarnowski: O poprawie Rzplitej *Przegl. polski.* 1867—68. — Hoffman: Hist. reform polit. w dawnej Polsce. Lipsk. 1867. — Łamanskij: M. (*Gołos.* 1874). (Po rosyj.). — Br. Łoziński: Słowo za Modrzewskim. *Przew nauk. i liter.* 1875. — Olędzki: Teorje polityczne XVI w, Poznań. 1873. — Rembowski o M. w pracy „St. Leszczyński jako statysta". — Ks. Knapiński: A. F. M. jako teolog. Odb. z t. XIV *Enc. kość.* (1881). — Dylewski: Frycz Modrzewski i najświeższa ocena jego działalności. Odb. z *Nowin.* Warszawa. 1881. — Rembowski w *Niwie.* 1882. — Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. I. 1886. — Karłowicz: Rękopis hiszpańskiego przekładu księgi o wojnie. *Prace filol.* I, 1885. — Skarzyński: Mik. Machiawel a A. Frycz Modrzewski *Roczn. Tow. P. N. Poznań.* XXII. 1898. — Rembowski: Ocena rozpr. Skarzyńskiego. *Słowo.* 1899, nr. 271—273. — Rembowski: Art. o M. i Machiawellu, z powodu rozprawy Skarzyńskiego. *Kwart. histor.* 1900 (i w „Pismach", III). — Małecki: Nowe wiadomości o Modrzewskim. („Dla powodzian". Książka zbiorowa. Lwów. 1900. (Na podstawie

„Materjałów" Wierzbowskiego). — Chlebowski: W sprawie Modrzewskiego. („Myśl". Księga zbiorowa, Warszawa. 1904, i w „Pismach" II. — Ks. K. Miaskowski: Pięć listów Andrzeja Frycza Modrzewskiego. *Pam. liter.* 1905. — T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce. Kraków. 1908. — Warmiński: Kilka nowych kart z życia Andrzeja Frycza, zwanego Modrzewskim. Poznań. 1908 (odb. z *Roczn. Tow. P. N*). — St. Kot: Andrzej Frycz z Modrzewa o wychowaniu i szkole. Lwów. 1910. — St. Kot: Wpływ starożytności klasycznej na teorje polityczne Andrzeja Frycza z Modrzewa. Kraków. 1911. Odb. z *Rozpr. Akad. Um. wydz. histor.-filoz.*, t. 54. — Mecherzyński: Hist. wym. I, 457—65. — K. Drzewiecki o M. przy częściowym przedruku „O naprawie Rzptej. Z przekładu Cypr. Bazylika (1577) wybór". (Warszawa. 1914). — K. Kościński: Czy A. F. Modrzewski nie pochodził z Pomorza? *Zapiski Tow. Nauk. Toruń* 1908, I. — Fijałek: Przekłady pism św. Grzegorza z Nazjanzu w Polsce. *Polonia sacra.* 1918—19. — J. Twardowski: Jan Ludwik Vives i A. Frycz Modrzewski. *Rozpr. Akad. Um. wydz filoz.* t. 63. 1921. — J. Nieczuja Urbański: A. Frycz Modrzewski a sprawa wywłaszczenia mieszczan w Polsce w 1543 r. *Przegl. Wszechpol.* 1925, listop.

20. SZYMON MARYCKI. (*Maricius*).

Nazw. „Marycki" sztucznie utworzone z przezwiska humanistycznego *Maricius*, kt. jest. prawdop. przekładem właściwego jego nazwiska Kociołek. Ur. r. 1516, w Pilznie, stąd też *Szymonem z Pilzna* zwany. Po nabyciu wioski Czystochlebia nazwał się Czystochlebskim (wedł. inn. nazwał się Chlebodziejskim od wioski Chlebodzieje). Kształcił się w uniw. krakowskim. R. 1535 bakałarzem, 1539 magistrem; wreszcie dr. obojga prawa. Od r. 1539 był profesorem akad. krak., gdzie wykładał klasyków rzymskich i greckich. Czas jakiś (1543—45) przebywał we Włoszech (w Padwie i w Rzymie). W r. 1551 kanclerzem bisk. chełmiń. Jana Lubodzieskiego. 1552 ożenił się. Zm. 30 maja 1574 r.

Oprócz wydań niektórych dzieł Demostenesa i Cycerona z komentarzami, ogłosił ważne dzieło: „De scholis seu academiis libri duo". Kraków. 1551. Przekł. polski p. t. Szymona Mariciusa z Pilzna. O szkołach czyli akademjach ksiąg dwoje. (Kraków 1925). Wyd. A. Danysz. (Ocena H. Barycza w *Ruchu literackim.* 1926, nr. 5). Pierwszy traktat o szkolnictwie w liter. pol.

Ks. M Jeżowski: Wiadomość o życiu i pismach Szym. Maryckiego. (Program szkoły na Żoliborzu. Warsz. 1825). — St. Węclewski: Simon Maricius. Ein Beitrag zur Culturgeschichte Polens. (*Progr. gimn.*). Chełmno. 1867. — J Lewicki: Szymona Maryckiego De scholis. (*Spraw. gimn.*). Przemyśl. 1885.— Chmielowski: Lat dziesięć z dziejów wychowania w Polsce w XVI w. *Bluszcz.* 1877. — Tarnowski: Pisarze polit. XVI w. I, 129—138. — Majchrowicz: Hist. pedagogji. 1901 (str. 73—75). — Hahn: M. S. *Enc. Wych.* VII. — Danysz: Maricius jako pedagog. *Muzeum.* 1905. (i w „Studj. z dziejów wychowania w Polsce". Krak. 1921). — Plenkiewicz: Jan

Kochan. Str. 81—84. — Gubrynowicz: Mariciana. Kilka szczegółów biograf. *Księga pamiątk. ku uczcz. L. Ćwiklińskiego.* Lwów. 1902. — Morawski: A. P. Nidecki. K. 1892, str. 10—14. — Kallenbach: J. Kochanowski w uniw. kruk. (*Aten.* 1884, III). — H. Barycz: Kulturalna działalność Piotra Kmity. *Rocznik VI Tow. P. N. w Przemyślu.* 1925. — Danysz: Wstęp do przekładu pol. „O szkołach" (1925). (Ocena H. Barycza w *Ruchu liter.* 1926. nr. 5).

21. FILIP PADNIEWSKI.

Biskup krak. Zm. w r. 1572. Zostawił w rękop. (bibl. Załusk.): a) „Elogja decem illustrium virorum (Polonorum)..." Wyjątki w *Miesięczniku Połockim* z r. 1818; b) „Oratio ad Sigismundum Augustum... (1548)"; c) „Literarum publicarum Regni Polonici sub Sigismundo Augusto a Philippo Padniewski annis supra millesimum quingentesimum LIX, LX, LXI, LXII expeditarum..." (rękop. w arch. Kor.); d) „Epistolae sub Sigismundi Augusti principatu ad Regni proceres, partim latine, partim polonice scriptae". (Bibl. Zał.). Pisma Padniewskiego miał wydać St. Ptaszycki.

Miesięcznik Połocki. 1818; Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 142 — 3, i indziej. (O wierszach łaciń. w Ingolsztadzie pisanych, druk. w r. 1604, zob. Wiszn. VI. 302).

22. MARCIN KROMER.

Pochodz. z mieszczan. Ur. się w r. 1512, w Bieczu, w Krakowskiem, z o. Grzegorza, mieszczanina, i m. szlachcianki, Agnieszki z d. Czermińskiej. Kształcił się w akademji krakowskiej (1528—30) i w akad. bonońskiej, gdzie uzyskał stopień dr. praw. Powróciwszy do kraju (1540), został księdzem. Był sekretarzem Piotra Gamrata, bisk. krak., nast. sekretarzem królewicza, później. króla Zygm. Augusta. Został kanonikiem warmińskim; posłował odtąd do różnych dworów. W r. 1552 nobilitowany przez Zygm. Augusta; potem przez ces. Ferdynanda. W r. 1569 koadjutorem Hozjusza, kardyn. bisk. warmiń. Po śmierci Hozjusza w r 1579 biskupem warmińskim. Zm. 23 marca 1589 r.

Pisał po łacinie i po polsku. Pierwsze, młodzieńcze, prace humanistyczne, drukiem ogłoszone w l. 1532—1536, mają charakter przeważnie filologiczny; są to albo wydania pojedyńczych utworów klasyków starож. Arystotelesa, Cycerona, albo wiersze łacińskie.

Najważniejsze utwory Kromera:

1. Sermo de tuenda dignitate sacerdotii. Kraków. 1542.
2. Oratio in funere... Sigismundi... Kraków. 1548.
3. De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX. Bazylea.

1555. Wyd. 2, t. 1558; 3-cie t. 1568. Główne dzieło Kromera, klasyczną łaciną napisane; zawiera historję Polski do r. 1506; dziękował za nie publicznie Kromerowi sejm w r. 1580. Przekład polski, M. Błażowskiego, p. t. „O sprawach, dziejach i wszystkich innych potocznościach koronnych polskich". (Kraków 1611). Przekład niemiecki wyszedł w Bazylei w r. 1562.

4. „Polonia, sive de situ, populis, moribus, magistratibus et republica Regni Polonici libri duo". Bazylea. 1577. Jednocześnie w Kolonji 1577. Pierwsze wyd. „Polonji" wyszło w Frankfurcie w r. 1575, ale jest pełne błędów i Kromer do niego się nie przyznawał. Dzieło napis. dla Henryka Walezjusza(?). — Wyd. 2-gie Kolonja. 1578. W w. XVI i XVII wyszło 10 wydań.

Nowe wyd., krytyczne Czermaka, wyszło w *Bibl. pis. pol.* Ak. Um. (Kraków. 1901).

Przekład polski L. Kondratowicza, p. t. „Polska czyli o położeniu, obyczajach, urzędach Rzplitej Król. Pol." (Wilno. 1853). Przekł. niemiecki wyszedł w Lipsku 1541 i w Gdańsku w r. 1541. Przekł. hiszpański—w Madrycie r. 1588.

Wyd. zbiorowe, zawierające: Polonia, sive de origine..."; „Oratio funebris Sigismundi primi regis. Deque situ, populis, moribus... libri duo..." (Kolonja. 1589).

5. „O wierze i o nauce luterskiej. Rozmowa dworzanina z mnichem". Cz. I, II, III. Kraków. (Łazarz) 1551—1553. Toż... Rozmowa pierwsza, wtóra, trzecia, czwarta i ostateczna. W Krakowie. 1554. W przekładzie łac. samego Kromera, p. t. „De falsa nostri temporis et vera Christi religione". (Dilingae. 1559). „De vera et falsa religione colloquiorum liber tertius" (t. 1561. Toż 1569) Całość w 4 cz. wyszła p. t. „Monachus, sive colloquiorum de religione libri tres..." z dodadaniem„ liber. quartus". (Kolonja. 1568). (Przekł. niem. wyszedł w r. 1560 w Dilingen).

Nowe, krytyczne wyd. oryginału polskiego ogł. Łoś, p. t. „M. Kromera Rozmowy dworzanina z mnichem (1551—1554)". Kraków. 1915. *Bibl. pis. pol.* 70).

6. „Ad Regem, Proceres, Equitesque Polonos in comitiis Varsaviensibus congregatos Epistola". A. D 1556. B. m. Toż, z dod. „...Additum carmen mire eruditum ad eundem Regem Poloniae". 1557. Toż: „Epistola ad Regem, Proceres, Equitesque Polonos". Paryż. 1564. Toż: z ed. kolońskiej jego Kroniki (1589) przedruk. wraz z przekładem polskim, p. t. „M. Kromera, b. warm., do króla, panów i ryce-

cerstwa polskiego na sejmie Warszawskim zgromadzonych, list... z łacińskiego na polskie przez X. Zygm. Aleksandra Nałęcz Włyńskiego... r. 1768 przełożony". B. m. (Przekł. niem. wyszedł w r. 1560 w Dilingen).

7. „Orechovis, sive de conjugio et coelibatu sacerdotum commentatio. Ad Stanislaum Orechovium". Kolonja. 1564.

8. „Catecheses sive Institutiones duodecim de septem Sacramentis et sacrificio Missae et de funebribus exequiis", Kraków. 1570. Przedruk. Kolonja. 1571. Toż po polsku: „Catecheses, to jest napominania i nauki..." (W Krakowie. 1570). (Przekł. niem. wyszedł w r. 1570).

Bibliogr. utworów K. u C. Walewskiego i Estr.

Mowę na pogrzebie Zygmunta I, w tłum. X. Z. A. Włyńskiego, w skróceniu podaje Mecherzyński w „Histor. wymowy", II, 552—560.

Nieznane wiersze młodzieńcze wyd. p. t „Cromers M. unbekannte Jugendgedichte w *Zeitschr f. Gesch. u. Altertums. Ermlands.* 1899, zesz. 39.

Fr. Hipler. wyd.: a) Die deutschen Predigten und Katechesen der ermländischen Bischöfe Hosius und Kromer". (Kolonja. 1885). b) Monumenta Cromeriana. Gedichte, Synodalreden und Hirtenbriefe". (Braunsberg. 1892).

Listy. 1) 8 listów do Romulusa Amasaeusa, z lat 1537—1550 ogł. J. Korzeniowski: „Martini Cromeri od Romulum Amasaeum epistulae" w *Eos.* 1897. 2) List do Stankara w *Roczn. Tow. Nauk Pozn.* XV. 1887. 3) List do Dantyszka z r. 1539 u Wiszn. Hist. lit. VII, 386. 4) Listy do Hozjusza w Korespond. H. wyd. przez Hiplera i Zakrzewskiego. 5) List i memorjał ogł. Wierzbowski w „Uchanscianach". 6) 4 listy do Orzechowskiego ogł. J. Korzeniowski w „Orichovianach". Wyj. z listów do Hozjusza podaje A. Grabowski w „Starożytn. histor". II. Zob. nadto listy lub wiadom. o nich u Wiszn., w monogr. Eichhorna, Finkla i Walewskiego oraz w Hiplera „Analecta Warmiensia" (Braunsberga. 1872) (tu wiadomości o listach K. w archiwach i bibliotekach).

„Marcina Kromera relacja o kongresie szczecińskim", podał X. Liske w *Kwart. histor.* 1889. Autorstwo Kromera „Historji prawdziwej o przygodzie żałośnej książęcia finlandzkiego, Jana i królewny Katarzyny" (Kraków. 1570), (przedruk. w t. III „Jagiellonek pol." Przeździeckiego i osobno przez Kraushara w *Bibl. pis. pol.* (Kraków. 1892) niepewne.

Monografje: A. Eichhorn: Der ermländische Bischof Martin Kromer als Schriftsteller, Staatsmann u. Kirchenfürst. Braunsberg. 1868. (Obszerne streszcz podał. L. Powidaj w *Przegl. pol.* 1869). — C. Walewski: Marcin Kromer. Warszawa. 1874. — L. Finkel:

Marcin Kromer historyk polski XVI w. Rozbiór krytyczny. Kraków. 1883. (Odb. z *Rozpr. Akad. Um. wydz. histor.-filoz.* Ser. I, t. 16). Monografje te nie wyczerpują całej działalności Kromera. — Rozprawy pomniejsze i przyczynki:— Bartoszewicz w *Bibl. Warsz.* 1855, I. — Mecherzyński: Hist. wym. I, 471—473. — Sobieszczański: K. M. *Enc. Orgelbr.*, t. 16. — Siemieński: Portrety liter. I (i w *Dzieła*, III). — Hipler: Spicilegium Copernicanum Braunsberg 1873. (Ustęp: „M. Kromer über Ermland"). — Hipler: Die deutschen Predigten u. Katechesen der ermländ. Bischöfe Hosius u. Kromer. Kolonja. 1885. — W. Czermak we wstępie do wyd. „Polonji" z r. 1901. — Hirschberg: Kilka nieznanych szczegółów do biografji Kromera. *Pam. liter.* 1903. — Brückner: o „Mnichu" w „Przyczynki do słownictwa polskiego". *Rozp. Ak. Um. wydz. filol.*, t. 38, 1903 — T. Grabowski: Kromer i Hozjusz. Ich wartość i znaczenie. („Piotr Skarga na tle katolickiej liter. relig. w Polsce w. XVI". Kraków. 1913. Rozdz. III). — Łoś: M. Kromera Rozmowy dworzanina z mnichem. Przyczynek do historji stylu polskiego. *Język polski.* 1914. — St. Bodniak: Marcin Kromer w obronie Kościoła (1542—1556). *Reform. w Polsce* III. 1924.— J. Krzyżanowski: Romans pseudohistoryczny w Polsce w. XVI. Kraków. 1926. — Zob. też materjał do życiorysu Kromera w Korespondencji Hozjusza (*Acta histor.* IV i IX).

23. STANISŁAW HOZJUSZ. *(Hosius).*

Ur. 5 maja 1504 r. w Krakowie (wedł. Bartoszewicza, może w Wilnie), z o. Ulryka, mieszczanina krakowskiego (*Hose*), rodem z marchji Badeńskiej, mincarza (przełożonego nad mennicą) w Wilnie, później horodniczego wileńskiego, i m. Anny Schlacker'owej. Początkowe nauki pobierał w Wilnie, poczem udał się do Krakowa, gdzie w r. 1519 wstąpił do akademji; stopień bakałarza otrzymał w r. 1520. Po ukończ. studjów w Krakowie, udał się w. r. 1529 na dalszą naukę do Włoch. Po studjach w Padwie i Bononji, wrócił do kraju w r. 1533, ze stop. dr. praw. W r. 1537 został kanonikiem warmińskim; w 1538 sekretarzem królewskim; w 1540 kanonikiem krakowskim; w 1542 kanonikiem sandomierskim; w 1543 wyświęcony na kapłana. W r. 1549 biskupem chełmińskim; posłuje do cesarza Karola V. W r. 1551 biskupem warmińskim. W 1558 do Rzymu; w l. 1558 — 1561 przebywa w Rzymie i w Wiedniu (tu jako poseł pap. Piusa IV do ces. Ferdynanda). W r. 1561 kardynałem. W 1562—63 jedynym z przewodniczących Soboru Trydenckiego. (W r. 1562 był nobilitowany przez Zygm. Augusta). W r. 1565 założył kolegjum jezuickie w Brunsberdze. W r. 1567 legatus a latere. W r. 1569 wysłany przez Zygm. Augusta w poselstwie do Rzymu, dla dopilnowania sprawy spadku po Bonie. W l. 1569—79 powtórny pobyt w Rzymie. W r. 1573 mianowany przez pap. Grzegorza XIII penitencjarjuszem wielkim. Zm. 5 sierpnia 1579 r. pod Rzymem (w Subiaco?).

Utwory Hozjusza młodzieńcze, „Carmina juvenilia", z l. 1522 —

1536, zebrano w t. I Listów Hoz., wyd., przez Hiplera i Zakrzewskiego (1879). Część ich wyszła współcześnie p. t. „Latina carmina Stanislai Cracoviensis". (Kraków. 1525).

Z dzieł Hozjusza najważniejsze:

a) „Confessio fidei Catholicae christiana..." Kraków. 1553. (Właśc. część I; wyd. całkowite wyszło w Moguncji r. 1557; do r. 1573 wyszło ok. 20-tu wydań; wyd. kolońskie z r. 1573 w 2 t. Przekł. franc. wyszły w. 1566 i 1579; niem. w. r. 1560 i w r. 1572).

b) „De expresso Dei verbo..." (Dilingae. 1558). Do r. 1590 wyszło wydań 12-cie. Przekł. polski, prawdop St. Reszki, sekretarza Hozjusza, (por. Mecherz.), wyd. bezimiennie, p. t. „Księgi o jasnym a szczyrym Słowie Bożym". Kraków. 1562. (Przekł. niem. wyd w r. 1559; angiel. w r. 1567; czeski w. r. 1590).

c) „Dialogus de eo, num Calicem laicis, et uxores sacerdotibus permitti, ac divina officia vulgari lingua peragi fas sit". (Dilingae 1558). Toż t. w r. 1559 i w 1560. Przekł. niem. wyd. w r. 1558 Przekł. polski: „Rozmowa o tym, godzi li się laikom kielicha, księżej żon dopuścić, i Służbę Bożą językiem przyrodzonym odprawować". Kraków. 1553). (U Estr. niema).

O innych dziełach H. zob. Estr.

Zbior. wyd. dzieł Hozjusza. Z wydań zbiorowych, które zaczęły wychodzić od r. 1562 (1-wsze p. t. „Opera D. Stanislai Hosii". Paryż. 1562), a było ich 12 w wieku XVI, najzupełniejsze kolońskie w 2 tom. z r. 1584 p. t. „Stanislai Hosii... Opera omnia..." (Kolonja. 1584).

Listy: 1) Listy Hozjusza z l. 1525—1558, z druków i rękopisów zebrane, wydali Fr. Hipler i W. Zakrzewski p. t. „Stanislai Hosii... Epistolae tum etiam ejus orationes legationes", w 2 tomach, *Acta historica res gestas Poloniae illustrantia*, t. IV (Kraków. 1879) i t. IX (Kraków. 1886—1888). Wydawnictwo obejmuje wogóle korespondencję Hozjusza z tych czasów, a więc i listy innych do niego pisane. Ogłoszono tu nadto, oprócz materjałów do życiorysu Hoz., jego mowy oraz: a) „Carmina juvenilia", b) „Divi Joannis Chrysostomi libellus elegans... Stanislao Hosio interprete" i c) „Vita Petri Tomicki .. Hosio auctore". 2) Przeszło 100 listów polskich Hoz. z l. 1571—79 (do Anny Jagiellonki 50 l., do Katarzyny Jagiellonki 10, do Jana Zamojskiego i do innych) ogłosił z rękop. A. Grabowski w t. II Starożytności histor. polskich". (Kraków. 1840). 3) Listy do J. Łaskiego ogł. Hipler w „Reliquiae Hosianae" (1893). 4) 25 listów do Jak. Uchańskiego i 2 do innych osób ogł. Wierzbowski w „Uchanscianach". Nadto wiele

jeszcze innych listów Hoz. ogłoszono w różnych wydawnictwach zbiorowych, od XVI w. poczynając; wiadomość o tych wydawnictwach i wszystkich listach H. drukowanych oraz w rękop. pozostałych podają Hipler i Zakrzewski, we wstępie do t. I „Epistolae" str. XIII*—XXIV*). (Por. też Eichhorn, I, str. 15—19).

Broszurę Hoz.: „Altera excussio Confederationis Varsoviensis" (u Estr. niema), przełożył Reszka p t. „Konfederacjej w Warszawie r. 1573... rozbieranie..." (Wydruk. Czubek w „Pismach polit. z czasów pierwszego bezkrólewia" (1906).

Rescius (Reszka): „D. Stanislai Hosii... Vita". (Rzym, 1587; 2 wyd. Oliwa. 1690) przedruk. przy t. I „Epistolae" Hozj. (Kraków. 1879). — Eichhorn: Der ermländische Bischof und Cardinal St. Hosius. 2 t. Moguncja. 1854–55 (monogr. przestarzała). Mecherzyński: Hist. wym. I, 465—71 i II, 57—59 i 593—597. — Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. IV. — Bartoszewicz: H. St. *Enc. Orgelbr.* — Materjały do życiorysu w wydawnictwie Hiplera i Zakrzewskiego („Epistolae"). — Hipler: Die Biographen des St. Hosius. *Zeitschr. für. Gesch. Ermlands.* Braunsberg. 1880. — L. Sowiński: Stan. Hozjusz. *Kłosy.* 1880, I. — Żukowicz: Kardinał Gozij. Petersburg. 1882. (Po rosyjsku). — Hipler: Die deutschen Predigten und Katechesen der ermländischen Bischöfe Hosius u. Kromer. Kolonja. 1885. — Hipler: Reliquiae Hosianae. *Pastoralblatt für die Dioecese Ermland.* Frauenburg. 1893. — Hipler: Hosius als Schrifsteller. (tamże). — Hipler: Der fünfzigste Psalm in der poetischen Umschreibung des St. Hos. (tamże 1894). — Fijałek: Nieznany wiersz Hozjusza. *Przegl. pol.* 1894. — „Nuntiaturberichte aus Deutschland". 2 Abth. Bd. I. „Die Nuntien Hosius u. Delfino (1560—61)". Wiedeń. 1897. — Brückner: Druki protestantów polskich w Prusiech. *Pam. liter.* 1903. — Czarnik: Nieznany wiersz Hozjnsza. *Pam. liter.* 1904. — Ks. W. Michalski: H. i reformacja w Polsce (1551—58). *Przegl kośc.* 1906—1907. — Miaskowski: Z młodych lat St. Hoz. Poznań. 1905 (odb. z *Przegl. kośc.*). — T. Grabowski: Kromer i Hozjusz. Ich wartość i znaczenie (Rozd. III książki „P. Skarga na tle katol. liter. relig. w Polsce XVI w." Kraków. 1913. — B. Elsner: Der ermländische Bischof Stan. Hosius als Polemiker. Königsberg. 1911. — K. Miaskowski: Jugend u. Studienjahre des ermländischen Bischofs u. Kardinals Stanislaus Hosius. Braunsberg. 1916. — Fijałek: Przekłady pism św. Grzegorza z Nazjanzu w Polsce. *Polonia sacra.* 1918. — Ks. J. Bielowski: Z działalności publicznej Stanisława Hozjusza. *Aten. Kapłań.* 1928. — J. Morawski: St. H. w świetle świadectw współczesnych. *Przegl. katol.* 1928. — A. Kossowski: Hozjusz i Orzechowski w ostatnim roku Soboru Trydenckiego. *Przegl. powsz.* 1928. — H. Cichowski: O polemice kardyn. Hozjusza z reformatorem Janem Łaskim. *Przegl. teolog.* 1928.

24. STANISŁAW ORZECHOWSKI.

Zob. niżej rozdz. „Humaniści piszący w jęz. polskim".

25. ANDRZEJ PATRYCY NIDECKI. *(Andr. Patricius)*

Znak. filolog polski, i apologieta katolicki. Ur. 27 listop. 1522 r. w Oświęcimiu; o. nieznany, matka Pawłowska z domu. Uczył się w szkole

św. Jana w Krakowie, ale, tak jak Górnicki, nie był zapewne nigdy scholarem akademji krakowskiej. W 1546 dostaje się na dwór bisk. kujaw. (od 1550 krak.) Andrzeja Zebrzydowskiego i towarzyszy mu w jego podróżach i poselstwach jako sekretarz; już w r. 1547, choć świecki, otrzymał beneficjum i kanonję kruszwicką. W r. 1553 lub w pocz. 1554 udał się na uniw. w Padwie (kosztem prawdop. Zebrzyd.). (Wykłady Fr. Robortelli'ego; koleżeństwo z J. Kochanowskim; Paweł Manucjusz). Po dwuletniej mniejwięcej nieobecności, powrócił N. do kraju (zapewne r. 1556). Pod koniec r. 1557 udaje się powtórnie do Padwy na studja, gdzie teraz 1½ r. spędza. (Stos. z St Fogelwederem, z A. Dudyczem, z P. Manucjuszem i z K. Sygonjuszem). W r. 1559 N. dr. obojga prawa. W tym samym r. wraca do kraju. W pocz. r. 1560 zostaje sekretarzem królewskim (koleguje w kancelarji z Kochanowskim, Zamojskim, Solikowskim) pod przełożeństwem kolejno podkanclerzych Padniewskiego, Myszkowskiego i Fr. Krasińskiego. Od r. 1563 kanonikiem warsz., 1565 archidjakonem wileńskim, 1568 kanonikiem sandomierskim, kan. pułtuskim. Ok. r. 1573 wyświęcony na księdza. Po śmierci Zyg. Augusta, zostaje N. sekretarzem królewnej Anny, następnie królowej. W r. 1576 kustoszem warsz., 1578 proboszczem kolegjaty warsz., 1579 objął kantorję warmińską; 1580 kanonikiem krakowskim. W 1585 biskupem wendeńskim w zdobytych przez Batorego Inflantach. Umiera w dwa niespełna miesiące po śmierci Batorego, 6 lutego 1587 r. w Wolmarze; pochowany w Wenden (Kiesi).

a) Gł. dzieło: „Fragmentorum M. T. Ciceronis Tom IV cum Patricii adnotationibus". Wenecja. 1561. Wyd. 2-gie rozszerzone — tamże w r. 1565. Najznakomitsze dzieło, jakie filologja polska wydała.

b) „Notae in IV M. T. Ciceronis orationes". Kraków. 1583.

c) „Commentarii de tumultu Gedanensi". Mariaeburgi. 1577.

d) „Parallela Ecclesiae Catholicae cum haereticorum synagogis". Kolonja .1576.

e) „De ecclesia vera et falsa". Kraków. 1583. Wyd. 2. 1585. (Przeróbka „Paralleli").

f) „Gratulationum triumphalium ex Moscovitis orationes tres". 1582.

Nidecki jest, wedł. Wisłockiego, właściwym autorem listów, pisanych w imieniu bisk. Zebrzydowskiego, od końca grud. r. 1550 do 1553 (w „A. Zebrzyd. Korespond." listy od 561 — 815) i prawdop. autorem pisemek, uważanych zwykle za prace samego Zebrzydowskiego, jak: „Oratio de haeresi tollenda" z r. 1550, (wyd. poraz drugi przez

Jana Ponętowskiego), jak „Krótka odpowiedź“ z r. 1556, jak „List pasterski“ z r. 1556, jak „Oratio postrema“ z r. 1557.

Listy: 1) 11 listów łac. (1 list do Rtan. Orzechowskiego, 3 do Hozjusza, 6 do Kromera i 1 do Jana Zamojskiego) ogł. Morawski w dod. do monogr. Nid., 2) 2 listy łac. a) do Grzegorza XIII z r. 1583 i b) do kardyn Sirleto z r. 1585 ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I.—List do Orzechowskiego z r. 1551 ogł. przed Morawskim J. Korzeniowski w „Orichovianach“.

Testament Nid., spisany w jęz. pol w r. 1572, ogł. Morawski w dod. do monogr. str. 355—376.

Monografja: K. Morawski: Andrzej Patrycy Nidecki, Jego życie i dzieła. Kraków. 1892. Z przyczynków, zob. Wisłocki we wstępie do „Andrzeja Zebrzydowskiego Korespondencji z l. 1546—53“. Kraków. 1878.

26. JAN ZAMOJSKI.

Ur. 19 marca 1542 r. w Skokówce, z o. Stanisława (kalwina) i Anny z d. Herburtówny. Uczył się w szkołach w Krasnymstawie. W l. 1557—1560 w uniwersytecie w Paryżu; poczem przez kilka miesięcy w szkole Sturma w Strasburgu. W l. 1561—1565 odbywał studja na wydz. prawnym uniwersytetu w Padwie; w r. 1563 był rektorem tego uniwersytetu. Powróciwszy do kraju w r. 1565, został sekretarzem królewskim. Przez Stef. Batorego mianowany został kanclerzem i hetmanem w. kor.; był nim i za Zygmunta III. Założył akademję w Zamościu. Żonaty był 1 v. z Anną Ossolińską, 2 v. z Krystyną Radziwiłłówną, 3 v. z Gryzeldą Batorówną. Zm. 3 czerwca 1605 r.

a) „Joannis Sarii Zamoscii De senatu romano libri II“. Wenecja. 1563. 2 wyd. Argentorati (w Strasburgu) 1608.

b) „Oratio qua Henricum Valesium Regem renuntiat“. 1573. Znajduje się też w St. Reszki „De rebus in electione... Henrici Regis Poloniae.. (Rzym. 1574). Przedruk. z przekł. pol. obok, p. t. „Mowa Jana Zamojskiego do Henryka Walezjusza“. Paryż. 1864.

c) „Dialectica Ciceronis...“ Zamość. 1604. (Napis. przy udziale Adama Burskiego).

Listy. a) Listy w „Archiwum Jana Zamojskiego“. Tom I. 1553—1579 (Warszawa. 1904); Tom II. 1580—1582 (Warszawa. 1909); Tom III. 1582—1584. (Warszawa. 1913). Wydano tu listy od i do Zamojskiego, akta, mowy i t. p. Listy już przedtem drukowane, ogłoszone niedawno, mianowicie w łatwo dostępnych zbiorach, przeważnie podano tylko w ekscerptach lub regiestach. Na str. VII—VIII podano spis

tych wydawnictw, gdzie wydrukowano już listy Zamojskiego. b) 78 listów do Radziwiłłów, z lat 1577—1604, w *Scriptores rer. pol.*, t. VIII. c) 60 listów do Radziwiłłów, z l. 1574—1602, w *Kwartalniku histor.* 1890. d) 9 listów do Stan. Reszki, z l. 1584—1590, w A. Grabowskiego „Starożytn. histor." II. e) 2 listy do Szymonowicza w dziele Bielowskiego o Szymonowiczu (1875). f) list do Zygm. III, z pod Byczyny — w Grabowskiego „Staroż. histor." I. g) Uniwersał i list z r. 1599 w *Kwart. histor.* 1891. h) 2 listy do Pawła Manucjusza w *Pam. liter.* 1905. i) 1 list do bisk. Piotra Dunina Wolskiego z r. 1581; 2) list do Kromera z r. 1584 (łac.) i 3) 2 listy do Stan. Reszki z r. 1589, ogł. Wierzbowski w „Materjałach", I. k) 5 listów do Zygm. III z r. 1592 w t. XXI *Scriptores rer. polon.* — List z r. 1585 do rektora Akademji Zamojskiej, ogłoszony w *Pracach nauk. Komisji do bad. dziej. wych.*, (1927) nie jest, jak stwierdza St. Łempicki, autentyczny. (*Minerwa pol.* 1927).

Mowy Zamoj. wyd. w „Archiwum J. Zamoj."; 6 mów podaje Małecki w „Wyborze mów staropol. świeckich". (Kraków. 1860). Mowy łac. przeciwko Krzysztofowi Zborowskiemu wydane pod imieniem Andrzeja Rzeczyckiego: „Accusationis in Christophorum Sborovium actiones tres". (Kraków, 1585). Mowę na sejmie r. 1605 podał Czubek w „Pismach politycz. rokoszu Zebrzyd." II.

St. Łempicki: Działalność Jana Zamojskiego na polu szkolnictwa. 1573—1605. Kraków. 1922. = Heidenstein: Vita Johannis Zamoscii („Collectanea vitam resque gestas Joannis Zamoyscii .." Poznań. 1861. — Sam. Knut: Elogium Joannis Zamoscii, napis. w r. 1600 (na czele t. I „Archiwum J. Zam."). — Mecherzyński: Hist. wym. I, 530—542, i II, 589—591, 620—623. — Małecki we wstępie do „Wyboru mów staropol. świeck". Str. XVIII—XIX. — S. Gołębiowski: Zasługi literackie J Zamojskiego *Gaz. Warsz.* 1853. nr. 276. — P. Popiel: J. Z. w Padwie i Wenecji. Kraków. 1876. — Windakiewicz: Padwa. Kraków 1891. — Kallenbach: Les humanistes polonais. Fryburg. 1891. — Morawski: A. P. Nidecki. Kraków. 1892. (Str. 120 i n.)— W. Nowodworski Lata szkolne Jana Zamojskiego. *Rozpr. Akad. Um. wydz. histor.-filoz.* XI. 1900. — Wadowski: Wiadomość o profesorach akad. Zamojskiej. Warszawa, 1900. — Kochanowski: Dzieje Akademji Zamojskiej. — Tarnowski: Pisarze polit. XVI w. II. — Sobieski: Trybun ludu szlacheckiego. Warszawa. 1905.—A. Jabłonowski: J. Z. na Podlasiu („Z wieku M. Reja". Warszawa 1905), i w „Pismach". VII. — Sobieski: Z młodych lat. J. Z. *Kwart. histor.* 1903. — Sobieski: Rey a Zamojski. *Bibl. Warsz.* 1905. — Łempicki: Zamojski, Jezuici i Skarga. *Pam. liter.* 1912. — Miaskowski: Dwa nieznane listy J. Z. do P. Manucjusza. *Pam. liter.* 1905. — Hahn: Nieznany list Szym. Szymonowicza. *Pam. liter.* 1902. (o „Dialectica Ciceronis"). — Heck: Sz. Szymonowicz. II, 23—33 (o „Dialect. Ciceronis") i indziej. — St. Łempicki: Hetman J. Zamoyski współpracownikiem Heidensteina. *Pam. Liter.* 1917. — St. Łempicki: J. Z. jako reformator wyższego szkolnictwa w Polsce. Kraków. 1918. (*Rozpr. wydz.*

filol. Akad. Um. t. LVII) (Jest cz. I wyżej podanej monografji). — W. Sobieski: Żałobny hetman. („Szkice histor.") 1904 i osobno (w „Tece Zamoj." 1919). — H. Siemieńska: Itinerarjum J. Zamojskiego. („Teka Zamoj". 1919). — K. Kosiński: Z. jako rokoszanin... („Teka Zamoj." 1920). — St. Łempicki: Śladem komentarzy Cezara (Hetman J. Z. współpracownikiem Heidensteina.) („Teka Zamoj.„ 1920).

27. WAWRZYNIEC GOŚLICKI. *(Goslicius).*

Herbu Grzymała. Daty i szczegóły życia nieznane. Ur. ok. 1530. Uczył się we Włoszech, w Bolonji i Padwie (1567). Sekretarz królewski. Był dziekanem płockim, kieleckim, sandomierskim, opatem mogilskim, biskupem kamienieckim, chełmskim, przemyskim, wkońcu poznańskim. Zm. 31 paźdz. 1607 r.

Gł. dzieło:

„De optimo senatore". Wenecja. 1568 (toż wyd. Bazylejskie. 1593. W przekł. angiel. p. t. „The acomplished Senator". Londyn. 1768).

„De victoria Sig. Aug." Padwa, 1564 (wierszem).

Jego mowy:

a) Mowa Duchowieństwa Koronnego na sejmie Warszawskim do Króla JM. (1585). (Wiszn. IX, 157).

b) Witanie Rad i Stanów Koronnych polskich do króla JM. Zygmunta trzeciego... Kraków. 1587. (Tę mowę przedruk. Małecki w „Wyborze mów staropol. świeckich". Kraków. 1860, str. 107—114).

Listy: a) do Stan. Reszki z r. 1590 ogł. A. Grabowski w „Starożytn. histor." II. b) 2 listy do Ch. Distelmejera (łac.) z l. 1584 i 1588 i list do Jana Zamojskiego (pol.) z r. 1590, ogł. Wierzbowski w „Materjałach" I.

Ossoliński: Wiadom. histor. kryt. II. — Wiszniewski: Hist. liter. pol. IX. — Münnich: M. Tullii Ciceronis Libri de Republica. Goettingae 1825. — R. Łopiński: „Laurentius Goslicius, ejusque opus De optimo senatore". Halle. 1872. — Łętowski: Katalog biskupów..., III. — Tarnowski: Pisarze polit. XVI w., I. — Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891. — E. Słowacki: Dzieła, III (b „Witaniu"). — Mecherzyński: Hist. wym. I. 500—510.

28. STANISŁAW IŁOWSKI (*Stan. Ilovius*).

Rodem z Mazowsza. Syn Aleksandra. Uczeń Robortella w Padwie (1562—64). W 1565 dr. obojga praw w Bononji. W 1566 r. kanonik gnieźnieński. W r. 1570 przeniósł się do Poznania. Daty urodz. i śmierci nieznane. Tłum. z greckiego na łacinę: dzieła retoryczne Dyonisiosa i Demetriosa, Synesiosa o dobrym rządzie państwa i kazania obyczajowe św. Bazylego. Jest autorem („pierwszej pol-

skiej próby") metodologji historji: „De historica facultate"; wyd. przy „Demetrii Phalerei de elocutione liber". Bazylea, 1557.

Bandtkie: Dopełnienie wiadomości o Stan. Iłowsktm i Fr. Masłowskim *Dzien. Warsz.* 1826 — Wiszniewski: Hist. lit. VI. 197—199, — Windakiewicz: Padwa str. 58. — T. Grabowski: Pierwsza polska ars historica z r. 1557. *Sprawozd. Akad. Um.* 1916, nr. 10. — Grabowski: Krytyka literacka w Polsce w epoce pseudoklasycyzmu. Kraków. 1918, str. 68—71. — Handelsman: Zagadnienia teoretyczne historji. Warszawa, 1919. str. 3—7 i in.

29. BENEDYKT HERBEST. (*Herbestus*).

Pochodził z rodu, wedł. Brücknera, niemieckiego; nazwisko brzmiało pierwotnie *Herbst*. (Nie jest zlatynizowaniem właściwego „Zieliński" czy „Zielewicz", jak przypuszcza M. Mazurkiewicz). Humanista, retor, pedagog i teolog apologieta. Poch. z mieszczan. Ur. się ok r. 1531, w Nowym Mieście pod Przemyślem na Rusi Czerw. (Stąd przezywał siebie *Neapolitanus*). Kształcił się na uniw. krakowskim (1548—49), poczem (jako bakałarz) przez lat 9 (1550—1559) był rektorem szkół miejskich, najprzód we Lwowie, potem w Krakowie (szkoły marjackiej). W r. 1559 magistrem i dr. fil.; w tymże roku otrzymuje katedrę w akademji. W l. 1559—1560 jest rektorem szkoły w Skierniewicach. W r. 1561—62 wykłada listy Cycerona; w r. 1562—63 Georgiki Wirgiljusza w akad. krak. Słynny spór naukowy (de lana caprina) między Herbestem a Jak. Górskim o perjody; dysputa publiczna odbyła się w akademji w r. 1561, poczem rozpoczęła się polemika piśmienna: w r. 1562 ogłosił H. rozpr. „Periodica disputatio..." (Kraków); na co Górski odpowiedział swoją „Refutatio" (1562). Do sporu wmieszali się Orzechowski, Nidecki, Skarga, a Kochanowski miał sprawę rozstrzygnąć (zob. jego wiersz). Herbest pokonany wyjechał w r. 1563 do Poznania, gdzie został nauczycielem w szkole Lubrańskiego. Przedtem napisał odpowiedź Górskiemu („Aequus judex..."), a w kilka lat potem wydał obszerne o perjodach i całej dyspucie z Górskim dzieło („Periodicae responsionis libri V". Lipsk. 1566); (tu autobiografja). W r. 1571 złożył kanonikat poznański i wstąpił w Rzymie do zakonu jezuitów. W l. 1574—1577 był spowiednikiem Katarzyny Jagiellonki w Szwecji. Przyjaciel Grzegorza z Sambora. Zm. 26 lutego czy 4 marca r. 1593, w Jarosławiu.

Napisał dzieł w jęz. łaciń. (przeważnie) i polskim przeszło 30-ci. M. i., oprócz komentarzy do mowy Cycerona „ad Quirites" i jego listów, żywota Cycerona (wyd. w l. 1560—61) oraz dzieł retorycznych,

dotyczących sporu z Górskim, i innych pism łacińskich, wydał kilka dzieł teologicznych i polemicznych po polsku:

a) „Nauka prawego chrześcjanina..." Kraków. 1566 (jeden z najdawn. katechizmów).

b) „Chrześcjańska porządna odpowiedź..." Kraków. 1567. (Przeciwko braciom czeskim; wywołała polemikę Herbesta z Jakubem Niemojewskim). Tu w dod. m. i.: „Wypisanie drogi", opis podróży w r. 1566 z Poznania do ziem ruskich, w formie listu do Stan. Herburta, kasztelana lwowskiego; przedruk. je Wiszniewski w Hist. liter. t. VII, 569—581 i Studziński (poprawniej) w „Pamiatky polemicznoho pyśmeństwa kincia XVI i pocz. XVII w." Lwów, 1906, I (wyjątki przytacza Tretiak i K. Bartoszewicz w „Antysemityzm w liter. pol. XV—XVIII". Str. 18—19).

c) „Wiary Kościoła Rzymskiego wywody i greckiego niewolstwa historja..." Kraków. 1586. (2 wyd. Warszawa. 1761; 3 wyd. p. t. „Za wiarą Kośc. Rzym, dowody przeciw Grekom i Ormianom". Lwów. 1728).

Z dzieł łaciń. Herbesta zasługują jeszcze na uwagę:

a) „Arithmetica linearis.." B. m. 1560. (Kilka wydań).

b) „Cracoviensis scholae apnd S. Mariae templum institutio" Kraków. 1559.

c) „Synodica... oratio..." Nissa. 1564. (Ks. Fijałek nazywa kazanie to, „wspaniałą mową", „dziełem klasycznem").

d) „Explicatio Eclogae cum allegoria et poetica observatione". Komentarz do eklogi Grzegorza z Sambora na cześć arcyb. lwow. Pawła Tarły (1561). W tym komentarzu jest Herbest, wedł. ks. Fijałka, „pierwszym u nas krytykiem literackim"; przyznaje mu „pierwsze berło krytyki literackiej w pojęciu jej nowożytnym".

Listy. List z r. 1565 do Hozjusza (łac.) wydruk. Wiszn. Hist. liter. IX, 30—32; listy w rękop. w bibl. Czartor. Dwa listy podaje Liubowicz w „K istorii jezuitow .." (1888).

Bibljografja pism H. u Browna i Estr.

Zasługuje, wedł. Morawskiego, na monografję.

Monografja: Ks. K. Mazurkiewicz: Benedykt Herbest. Poznań. 1925. (Ocena Brücknera w *Reform. w Polsce* 1926.—Przyczynki do monografji: Sołtykowicz: O stanie akad. krak.— Łukaszewicz o H. w *Archiw. teolog.* II. 1836. (Poznań).— Wiszniewski: Hist. liter. VI, 148—164 i indziej.— Maciejowski: Piśm. pol. III, 187—193. — Brown: Bibl. pisarzy Tow. Jezus. (Str. 193—196).— Sobieszczański: H. B. *Enc. Orgelbr.* XI, 612—621.—Chmielowski: Dziesięć lat z dziejów wychowania

w Polsce XVI w. *Bluszcz.* 1877.— Mecherzyński Hist. wym. II, 65—67.— Morawski: A. P. Nidecki Kraków. 1892. str. 110—114. — Morawski: Jakuba Górskiego życie i pisma. *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.* XVII. 1893.— Morawski: Górski Jak. *Enc. wych.* V,16—18.—Suszka: Predtecza Unji. *Zapiski Tow. im. Szewczenki.* 1903.— Chmielowski: Dzieje krytyki liter. w Polsce. Str. 37—40. — Fijałek: Moderniści katoliccy kościoła lwowskiego w XVI w. *Pam. liter.* 1908. — T. Grabowski: Piotr Skarga... Str. 106—119, i indziej — Tretiak: P. Skarga w dziejach i liter Unji Brzeskiej... Str. 54 i n.— J. Grabowski: Benedykta Herbesta „Arithmetica linearis". Kraków. 1913.— Baraniecki o „Arytmetyce" Herbesta we wstępie do swojej „Arytmetyki". Warszawa. 1884.

30. JAKÓB GÓRSKI. *(Jacobus Gorscius).*

Ur. się ok. r. 1525 w ziemi liwskiej, z o. Jana, h. Szeliga, i m. Anny, h. Prus. W r. 1542 wstąpił do akad. krak.. kolegował na wydz. artium z Janem Kochanowskim; zosał bakałarzem, a następ. magistrem. W l. 1554—63 wykładał na wydz. art., zrazu jako extraneus (docent), filozofję Arystotelesa i Cycerona retorykę. Słynny spór jego z Benedyktem Herbestem o perjody, dysputa publ. w r. 1561 i polemika w r. 1562. Pod koniec r. 1563 wyjechał do Włoch, gdzie przebywa do r. 1567; czas jakiś w Padwie (w uniw.). W r. 1567 wraca do Polski i wykłada dalej na wydz. artium. (W r. 1569 zostaje w Krak. dr. obojga praw, wedł. Moraw.; wedł. Fijałka stop. dr. obojga praw otrzymał prawdop. w Padwie). Od r. 1571—85 profesorem prawa kanon. w akad. krak. Był kanonikiem płockim (od 1571) i krakowskim (od r. 1582). Od r. 1573 aż do śmierci wicekanclerzem akademji. Od 1574—82 był 8 razy rektore m akademji, W 1577 archidjakonem gnieźn. Był sekretarzem królewskim za Batorego. W 1583 archiprezbyterem kościoła N. P. Marji w Krakowie. Zm. 17 czerwca 1585 w Krakowie.

Humanista i teolog. W jęz. łac. wydał kilka podręczników z zakresu retoryki i stylistyki, w latach 1558—63; potem ogłaszał traktaty teologiczne.

1. „De periodis atque numeris oratoriis". Kraków. 1558. 2 wyd. t. 1575.
2. „De generibus dicendi..." Kraków. 1559.
3. „De figuris tum grammaticis tum rhetoricis". Kraków. 1560.
4. „Disputationis de periodis contra se a Benedicto Herbesto (si Dis placet) Neapolitano editae refutatio". Kraków. 1562.
5. „Commentariorum artis dialecticae libri decem". Lipsk. 1563.
6. „Index errorum aliquot... Thalmudici operis..." Kraków. 1569.
7. „Apologia D. J. Gorscii pro Academia Cracoviensi". Kraków. 1581.
8. „Orationes gratulatoriae..." Kraków. 1583.

9. „Praelectionum Plocensium liber I... V". Ks. I, II, IV i V w Kolonji 1572—83; ks. III w Krakowie 1580.

10. „Pro tremenda et veneranda Trinitate..." Kolonja. 1583. (Przeciw Chryst. Francken'owi). (Ustęp wyszedł p. t „Praemunitio adversus insanam dogma Christiani Francken..." Kraków. 1584).

11. „Animadversio sive Crusius". Kolonja. 1586.

Listy: 1 list do Hozjusza, z r. 1567 podał Moraw. w wyj po polsku; drugi list do Hozjusza, z r. 1568 ogł. Fijałek w *Kw. histor.* 1895, dwa listy do Orzechowskiego ogł. J. Korzeniowski w „Orichovianach".

Przedmowy G-go do pism Orzechowskiego: „Fricius", „Chimaera".

W rękop. (u Czartor.): „Ad Seren. Dom. Henricum, R. P. D. Jacobi Gorscii Paraenesis sive de ortu, mutationibus et interitu regnorum".

Po pol.: „Rada pańska..." Kraków. 1597. Nowe wyd. Czermaka w *Bibl. pis. pol.* 1892. (Przeróbka włos. przekł. hiszp. dziełka F. F. Cerioli). Przełoż. przez K. Warszewicki go na jęz. łac. (1595). Napis. Górski w r. 1571—72.

Sołtykowicz: O stanie akad. krak. (Str. 300—326). — Mecherzyński: Hist. wym. II 636—639. — K. Morawski: Jak. Górskiego życie i pisma. *Rozpr Akad. Um. wydz. filol.* XVII i osobno 1893 — K. Morawski: G. J. w *Enc. wych* V (1893) — Rembowski o „Radzie pańskiej" *Niwa.* 1892 (i w „Pismach" I. K. 1901. (Str. 333—335). — Czermak: J. G. i jego „Rada pańska" *Bibl. Warsz.* 1892, paźdz — Czermak we wstępie do nowego wyd. „Rady pań" — Ks. Fijałek: Szczegół z życia J. Górskiego. *Kwart. Hist.* 1895.— Chmielowski: Dzieje kryt. liter. Str. 37—40.— Brückner: Przyczynki do słownictwa pol. Kraków. 1903, odb. z *Rozpr. Ak. Um wydz. filol.*, t. 38, str. 72. — Merczyng: Domniemanie pierwsza w Polsce książka spalona przez kata. *Przegl. histor.* 1913. — K. Morawski: Jakób Górski, humanista i apologeta. „Czasy Zygmuntowskie..." Warszawa. 1922.

31. STANISŁAW GRZEBSKI (wedł. Tarn. GRZĘBSKI). *(Grzepski, Grepscius).*

Humanista i matematyk. Ur. w r. 1526 we wsi Grzebsku, w pow. mławskim; kształcił się w akad. krak. (od 1538); w 1557 bakałarzem; później magistrem; profesorem akad. od r. 1563; wykładał Demostenesa, Lucjana, Arystotelesa. Regenvolscius (Węgierski) podaje wiadomość, że G. był rektorem Braci czeskich w Koźminku pod Kaliszem. Zm. 1 grud. 1570 r. w Krakowie.

a) „Duo poemata Gregorii Nazianzeni... scholiis explicata". Kraków. 1565.

b) „Geometria, to jest miernicka nauka..." Kraków. 1566. Najdawniejszy podręcznik gieometrji (właśc. miernictwa) w jęz. polskim. (Nowe wyd. w podobiznie wyszło w Warszawie w r. 1861).

c) „Stanislai Grepscii de multiplici siclo et talento hebraico." Antwerpja. 1568 (przedruk. w Roterdamie w 1693). (Dziełko numizmat.).

d) „Prognosticon..." 1570 (?)

Listy. a) list (łac.) do Hozjusza z r. 1564 ogł. Morawski w dod. do dzieła o Nideckim (str. 387); list do Kromera (łac.) z r. 1570 u Wiszn. Hist. liter. VII, 390.

Jan Kochanowski uczcił Grzebskiego trzema wierszami (jednym polskim i dwoma łac.).

Dickstein uważa Grzep. za filologa i miłośnika matematyki, to znaczy nie był G. matematykiem z powołania.

Życiorys przez niewiadomego autora w rękop. z XVII w. podaje A. Grabowski w „Starożytnościach historyczn. pol. I. Kraków. 1840, str. 457—469. — Sołtykowicz: O stanie akad. krak. 1810. — Kallenbach: Książka ofiarowana Grzepskiemu przez Kochanowskiego. *Przegl. pol.* 1884. — Morawski: Przyczynek do biografji Stanisława Grzebskiego. (Dod. do książki jego „Andrzej Patrycy Nidecki". Kraków. 1892). — Dickstein: Gieometrja *Enc. wych.* IV i odb. 1889. — F. Kucharzewski: Nasza najdawniejsza książka o miernictwie. Warszawa. 1895. (Przedtem w *Przegl. techn.*). — F. Kucharzewski: O początkach piśmiennictwa technicznego w Polsce. Warszawa. 1900. — Dickstein: Grzepski Stan. *Enc. wych.* V. — Fijałek: Przekłady pism św. Grzegorza z Nazjanzu w Polsce. *Polonia sacra.* 1918.

32. ANDRZEJ CIESIELSKI.

Szlachcic h., jak się zdaje, Zadora. Pochodził, jak się zdaje, z woj. sieradzkiego. Był kalwinem i prawdop. był w bliskich stosunkach z Trzycieskim, Rejem, Fryczem z Modrzewa. Starosta wolborski. Szczegóły życia nieznane.

Autor broszury przedsejmowej, p. t. „Ad Equites legatos ad Conventionem Varsaviensem publice designatos et declaratos de regni defensione (et) justitiae administratione... Oratio". Kraków. 1572. Przedruk. Czubek w „Pismach polit. z czasów pierwszego bezkról." Kraków. 1906 (str. 97—140).

Jest też autorem wiersza polskiego na cześć Marcina Bielskiego, umieszczonego przy jego „Kronice świata" (1564).

Dwie przypisywane mu przez siebie przemowy łac. i wiersz łac.

wydruk. Czubek w „Pismach polit. z czasów pierwszego bezkrólewia“ 1906. [„De rege novo ex sua gente deligendo“ str. 332—348].

List z r. 1561 (o Orzechowskim) ogł. Wierzbowski w *Materjał.* I, 109.

Ossoliński: Wiadom. histor. kryt. IV. — Wiszniewski: Hist. liter. pol. IX. — Piliński: Bezkrólewie po Zygm. Auguście i elekcja króla Henryka. Kraków. 1872.— Balzer: Gieneza trybunału koronnego *Przew. nauk. liter.* 1885.— St. Krzyżanowski: Andrzej Ciesielski. *Rocznik filarecki* Kraków 1886. — Tarnowski: Pisarze polit. XVI w. II. — T. Grabowski Z dziejów literatury kalwińskiej, str. 222—223. — Czubek we wstępie do „Pism polit. z 1 bezkról“.

33. ALEKSANDER GWAGNIN.

Ur. ok. 1538. Rodem Włoch z Werony. W 1561 wszedł do wojska polskiego; walczył w Inflantach pod Chodkiewiczem; brał udział w wyprawach wołoskiej i moskiewskiej za Zygm. Aug. i Stef. Batorego. Zyskał indygienat, i przez l. 18 dowodził załogą Witebska jako rotmistrz. (Pod nim służył Stryjkowski). Pod koniec życia mieszkał w Krakowie. Zm. w r. 1614, mając l. 76.

Wyd. a) „Sarmatiae Europeae descriptio...“ Kraków. 1578. Wyd. 2. Spirae. 1581. Wyd. 3 w Bazylei 1582; 4-te w Frankfurcie 1584; 5-te w Lejdzie 1626 (w skróc.); 6-te w Warszawie 1761, Przekł. polski M. Paszkowskiego p. t. „Kronika Sarmacjej europejskiej“. Kraków. 1611. Wyd. 2 1768 (Warszawa). Dzieło to jest poczęści plagjatem z Stryjkowskiego i Herbersteina[1]).

b) „Gesta praecipua tyrannisque ingens Monarchae Moscoviae nuper perpetrata“. Spirae. 1587.

Wiszniewski: Hist. liter. VII. 533 i n. — J. Popliński: Hist. prozy polskiej. Leszno. 1838. str. 249—255. — M. Malinowski: Wiadomość o życiu i pismach M. Stryjkowskiego. (Wstęp do Kroniki Stryjk. wyd. warszaw. 1846. (Str. 21—25). — Werner o G. w *Enc. Erscha i Grubera.* — K. Cipolla: Un Italiano nella Polonia... *Miscellanea di Storia italiana*, t. XXIV. (Zob. *Bibl. Warsz.* 1888, czerw., str. 517—8).—Łopaciński: Przyczynek do historji plagjatów w piśmien. pol. *Pam. liter.* 1902.— Bartoszewicz: Hist. liter.

34. JAN ŁASICKI. *(Lasicius).*

Ur. się w Wielkopolsce (Małopol.?), w r. 1534. Kształcił się zagranicą: w 1557 w Zurychu, w 1558 we Francji. W r. 1560 był w Pad-

[1]) Zygmunt Herberstein (1486—1566), dyplomata austryjacki, autor „Rerum moscoviticarum commentarii“. (Wiedeń. 1549).

wie uczniem Sygonjusza; w r. 1564 był świadkiem zgonu Kalwina w Gienewie; w r. 1567 był na uniwers. w Heidelbergu; (w 1570 w Heidelbergu i Witemberdze); w r. 1571 w Strasburgu, w Pradze i Lipsku. Powróciwszy do kraju, osiadł w Wielkopolsce. Sprawował poselstwa dyplomatyczne z polecenia Stefana Batorego. Pod koniec życia przebywał w Wilnie, potem w Zasławiu, pod Mińskiem litew., gdzie w pierwszych latach XVII w. (po r. 1599) umarł. Zrazu kalwin, potem do Braci czeskich przystał.

1. „Clades Dantiscanorum a. D. 1577". Frankfurt. 1578. (Kilka przedruków później.).

2. „Historia de ingressu Polonorum in Valachiam... a. 1572". Frankfurt. 1584. Przekł. polski Wł. Syrokomli, p. t. „Historja wtargnienia Polaków na Wołoszczyznę". Petersburg. 1855.

3. „De Prussorum, Moscovitarum et Tartarorum religione, sacrificiis, nuptiarum, funerum ritu..." Spirae. 1582.

4. „De ecclesiastica disciplina moribusque fratrum Bohemorum". Amsterdam. 1660; (wydał Komenjusz). Jest to 8 księga dzieła zaginionego p. t. „Historia de origine et rebus gestis fratrum Bohemicorum".

5. „De diis Samogitarum" Bazylea. 1615. Najnowsze wyd. w Rydze 1868 (wyd. W. Mannhardt).

List Ł. do Wolana i obrona jego („defensio") przy dziele Wolana „Libri quinque..." (1584).

Baliński: Andrzej Wolan. *Pisma histor.* III, 64—78. — Łukaszewicz: Dzieje kościoła wyżn. helw. w Litwie, II, 282—289. — Syrokomla: we wstępie do przekł. „Hist. wtargnienia na Wołoszcz." — Mierzyński: Jan Łasicki. Kraków. 1870. (Odb. z *Roczn. Tow. Nauk. Krak.*). — Małecki: Wiadomość o Biblji królowej Zofji. (Wstęp do wyd. zabytku z r. 1871, str. XXI). — Grienberger: Die Baltica des Libellus Łasicki. *Archiv. f. slav. Phil.* 1896. — Brückner: Starożytna Litwa. Warszawa. 1904. Str. 97 i n. — T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwiń.. Str. 233 (482)—4. — Windakiewicz: Padwa, Kraków. 1891. — Brückner: Ł. J. *W. Enc. ilustr.*

35. LEONARD GORECKI.

Poch. szlacheckiego, wyzn. helweckiego. Był jak się zdaje dworzaninem Andrzeja hr. Górki, kasztelana międzyrzeckiego. Współczesnik Stefana Batorego. Koleje życia nieznane. Ogł. „Descriptio belli Ivoniae Voivodae Valachiae..." Frankfurt. 1578. Przekł. pol. Wł. Syrokomli wyszedł p. t. „Opisanie wojny Iwona hospodara wołoskiego z Selimem II..." (Petersburg. 1855). Przekł. niem. wyszedł w Bazylei 1578. Oryg. łac. przedruk. Pistorius w swoim zbiorze w r. 1582. „Opis"

ten jest ustępem obszerniejszego dzieła Goreckiego, obejmującego dzieje Polski aż do zgonu Zygmunta I, które zaginęło. Jest osnuty, jak sam Gorecki wyznaje, na podstawie Paprockiego „Krótkiego a prawdziwego opisu wjechania do ziemie Wołoskiej Iwona wojewody...“ (1578) i jest jakby dalszym ciągiem dzieła Łasickiego (zob.) Wyd. nadto dwie mowy łac. przeciwko Gdańszczanom: „Oratio... qua Gedanenses admonentur...“ Poznań. 1577. „Oratio Gedanensis secunda...“ Poznań. 1578.

Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 64, 70; — Syrokomla we wstępie do przekł. pol.

36. ŚWIĘTOSŁAW ORZELSKI.

Ród poch. z Borzejowic (woj. kaliskie). Ur. się 25 lipca 1549 r., w zamku Orle (w Wielkopolsce), z o. Mikołaja i m. z domu Grocholskiej. Kształcił się w Krakowie, potem w Niemczech: w uniwersyt. we Frankfurcie n. Odrą, we Wrocławiu i w Wittemberdze i został lutrem. W r. 1565 wrócił do kraju. Ok. r. 1582 został sędzią ziemskim kaliskim, potem (za Zygm. III) starostą radziejowskim; był posłem na sejmach, marszałkiem sejmu warszaw. r. 1582. Jako dysydent przewodniczył na zjeździe różnowierców w Toruniu r. 1595. Ożeniony był z Justyną, córką Jeremiana z Lubienia rotmistrza. Zm. w r. 1598.

Główne dzieło Orzel.:

„Interregni Poloniae libri VIII...“, obejmuje dzieje dwóch bezkrólewi po Zygm. Auguście 1572—1576. Oryginał łaciński wyd. E. Kuntze w *Scriptores rerum polonicarum* XXII. (1917). Przekład polski Włodz. Spasowicza, z rękop. cesar. bibl. petersb. p. t. „Bezkrólewia ksiąg ośmioro...“ (Petersburg. 1856—58. 4. t.). Wyjątki w przekł pol. podał pierwszy Niemcewicz w „Zbiorze pamiętn. o dawnej Polsce“. (Wiszn. twierdził, że Orz. pisał swoje dzieło po polsku, ale już Maciej. powątpiewał o tym). Dzieło „znakomite“ (Bartosz.). Według Bartoszewicza wznosi się Orzelski ponad wszystkich dziejopisarzy łacińskich w Polsce okresu Zygmuntowskiego.

Mowy i „pisma w sprawach publicznych“ (29) z lat 1576—1597, wyd. z rękop. Spasowicz przy „Bezkrólewiu“ (w t. wstępnym“). Jedna mowa do króla, miana na sejmie r. 1585, przytoczona jest w tekście odmiennym, skróconym, w „Dyarjuszach sejmowych r. 1585“ wyd. w t. XVIII *Scriptores rerum polonic.* str. 278—287; w przypisku podany jest tekst pełniejszy, ogłosz. przez Spasowicza. Mowę mianą na sejmie warsz. 1582 r. przedruk. Małecki w „Wyborze mów staropolskich świeckich“. Kraków. 1860, str. 103—107.

Wiszniewski: Hist. liter. VII, 442—444. (Źródł. wiadom.) — S. Gołębiowski: Świętosław Orzelski. *Bibl. Warsz.* 1854, II. — L. Hubert: O „Bezkrólewiu" w wyd. Spasowicza. *Bibl. Warsz.* 1859, I, 761—788. — Sobieszczański: O. Św. *Enc. Orgelbr.* — Spasowicz: Wiadomość o Swięt. Orzelskim, przy wyd. „Bezkról." potersb. (1858) t. „wstępny" (toż w „Pismach", I. 1892). — Bartoszewicz: Hist. liter. pol. (1861). — Hirschberg: W sprawie pamiętnika Świętosława Orzelskiego. *Pam. liter.* 1902. — T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwiń. w Polsce. Kraków. 1906. Str. 234—5. — Batowski w *Bibl. Ossol.* 1843 oraz „Niekt. rękop. Ossol." 157—222. — Wierzbowski: Materj. I.

37. JAN DYMITR SOLIKOWSKI.

Zob. niżej, rozdz. „Humaniści pisz. w jęz. pol.".

38. STANISŁAW KARNKOWSKI.

Zob. niżej, rozdz. „Humaniści pisz. w jęz. pol.".

39. REINHOLD HEIDENSTEIN.

Ur. w. 1556 (wedł. Nehr., w r. 1553 wedł. Czubka), w Suleczynie (pow. kartuski) na Pomorzu (pod Gdańskiem), z o. Bernarda (z rodz. frankońskiej) i polki Anny Krokówny (?) (Krokowskiej). Kształcił się w Niemczech, Włoszech i we Francji. Był sekretarzem kś. pruskiego Albrechta Fryderyka, potem powiernikiem Jana Zamojskiego i sekretarzem Stefana Batorego. Posłował w r. 1582 do Kurlandji i Prus; w 1586 do Elbląga, Gdańska i Prus. Po śmierci Batorego sekretarzem Zygmunta III. Ułożył w 1597 „korrekturę pruską". W 1612 dziękuje za urząd i osiada w Suleczynie. Ożeniony był z Teresą Konarską. Syn jego Jan przezwał się Soleskim. Zm. 24 grudnia 1620 r. w Suleczynie. Pochowany w Oliwie.

Dzieła Heidensteina:

1. „De nuptiis illustr. Joannis de Zamoscio... ac Griseldis Bathoreae..." Kraków. 1583. Przedruk przy „Vita J. Zamoscii" (1861).

2. „De bello Moscovitico commentariorum libri sex". Kraków. 1584. 2 wyd. Bazylea. 1588. Przedruk. przy Hist. Kromera wyd. Koloń. 1589 i w „Rerum Moscoviticarum scriptores". (Frankfurt. 1600). Dzieło to weszło do Heidensteina „Rerum Polonicarum libri XII", jako księgi III—VI. W przekładzie polskim Jana Czubka, z opuszczeniem przedmowy i kilku ustępów, wyszło p. t. „Pamiętniki o wojnie moskiewskiej w 6 księgach" (w *Bibl. dla młodzieży*). We Lwowie. 1894. Przekł. rosyjski Pamiętn. o wojnie mosk. wyszedł p. t. „Gejdensztejna zapiski o moskowskoj wojnie". Wyd. Archeograficz. Kom. Petersb. 1889.

3. „Jus terrestre nobilitatis Prussiae correctum...“ Toruń. 1599. Wyd. 2-gie?

4. „Cancellarius sive de dignitate et officio cancellarii Regni Poloniae“. Brunsberga, 1610.

5. „Rerum Polonicarum ab excessu Sigismundi Augusti libri XII“. Frankfurt n. M. 1672. Wyd. syn Jan, kasztelan gdański. Dzieje doprowadzone do r. 1602. Przekł. polski Michała Gliszczyńskiego p. t. „Dziejów Polski ksiąg XII“ 2 t. Petersb. 1857. (Przekł. niem. wyszedł w r. 1590).

6. „Vita Joannis Zamoscii...“ Wydał Tytus Działyński w „Collectanea vitam resque gestas Joannis Zamoyscii... illustrantia“, (Poznań 1861). W przeróbce polskiej wydał je pod swoim imieniem Fr. Bohomolec p. t. „Życie Jana Zamojskiego“. (Warszawa. 1775).

Ordynacja Heidensteina z r. 1591 (po polsku) ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I.

Batowski: R. H. i Fr. Bohomolec, pisarze Żywota J. Zam. Lwów. 1854. — Nehring: De polonicarum rerum seculi XVI scriptoribns. Pars. I. De Reinholdio Heidensteinio. (Vralislaviae. 1856). — Nehring: O życiu i pismach R. Heidensteina. („O historykach polskich XVI w.“ Cz. I). Poznań. 1862). — Bartoszewicz: H. R. w *Enc. Orgelbr.* — Spasowicz: Życiorys Heidensteina przy przekł. pol. Gliszczyńskiego Dziejów Polski (1857) i w „Pismach“ I, 1892. — W. Zakrzewski: Jak należałoby bàdać dzieje Stefana Batorego. *Przegl. pol.* XXI. — Art. „Suleczyn“ w *Słowniku geograf.* (nagrobek Heidensteina). — Czubek we wstępie do swego przekładu „Pamiętn.“ (1894). — W. Sobieski: Czy Heidenstein był różnowiercą? („Studja historyczne“. Król a car. Lwów 1912. — St. Łempicki: Hetman Jan Zamojski współpracownikiem Heidensteina. *Pam. liter.* 1917. Toż osobno p. t. „Śladem Komentarzy Cezara“. (*Teka Zamojsk.* 1920).

40. KRZYSZTOF WARSZEWICKI.

Ur. się w r. 1543 w Warszewicach na Mazowszu, z o. Jana, późniejszego kasztelana warszawskiego, i Elżbiety Parysówny. Chłopięciem został paziem Ferdynanda, króla czeskiego, (późn. cesarza), i był świadkiem w Londynie małżeństwa Filipa II hiszp. z Marją angielską. Powróciwszy do Polski przebywał zapewne czas jakiś na dworze jednego z wielkich panów (Tarnowskiego czy Tęczyńskiego). W r. 1566 wysłano go na naukę do Niemiec, do Lipska i Witembergi, gdzie krótko tylko bawił; następnie do Bolonji, gdzie kształcił się w uniwers przez 2 zgórą lata (1557—59). Wróciwszy do kraju w r. 1561, spędził czas jakiś na wsi, poczem został dworzaninem, sekretarzem Adama Konarskiego, bisk. poznań. (1565—68—72). Po śmierci Zygm. Augusta. popiera Henryka Walezjusza. Jest posłem na sejm koronacyjny r. 1574.

Po ucieczce Henryka udaje się do Francji, z misją od nuncjusza (Winc. Laureo); otrzymał od Henryka tytuł sekretarza królewskiego; jest obecny w Reims na koronacji Henryka na króla franc. W 1575 opuszcza Paryż. W Gdańsku żeni się z córką Rennera Mollera, burgrabiego gdańskiego. Podczas bezkrólewia popiera kandydaturę ces. Maksymiljana na tron polski. Po obiorze Stef. Batorego, opuszcza Polskę i udaje się na dwór ces. Maksymiljana do Ratysbony. W r. 1577 wrócił do Polski i pojednał się z Batorym. Towarzyszy Batoremu podczas wojny moskiewskiej jako dworzanin, (korespondent Anny Jagiellonki). Bierze udział w pertraktacjach o pokój z Iwanem Groźnym. W r. 1582 posłuje do Szwecji. Po śmierci Batorego zostaje stronnikiem arcyks. Maksymiljana. Po bitwie pod Byczyną ucieka do Pragi. W r. 1593 udaje się do Szwecji i zabiega o łaskę króla Zygm. III. W r. 1594 wraca do Polski. W r. 1598 wstępuje do stanu duchownego i otrzymuje kanonikat krakowski. W l. 1600 — 2 przebywa we Włoszech. Zm. 10 (11) września 1603 r. w Krakowie.

Pisarz b. płodny, polityk, historyk, mówca. Pisał przeważnie po łacinie.

Z licznych dzieł jego na szczególną uwagę zasługują:

1. „Wenecja". Kraków. 1572 (bezim.). Poemat. 2 wyd. skrócone p. t. „Krzysztof Warszewicki mówiącą wwodzi Wenecję". Kraków. 1587. Przedruk 1-go wydania, z warjantami z 2-go wyd. ogł. Wierzbowski p. t. „Wenecja. Poemat historyczno-polityczny z końca XVI wieku". Warszawa. (*Bibl. zapom. poet. i proz. pol.*). Wedł. Wierzbowskiego „Wenecja" nie jest utworem Warszewickiego, lecz raczej Marcina Paszkowskiego. Nehring i Brückner za autora poematu uważają Warszewickiego.

2. „Paradoxa". Wilno. 1579. 2. wyd. przerobione, Praga. 1588; 3-cie, Kraków. 1598; 4-te, Rzym. 1601. (Składają się z 6-ciu rozpraw polityczno-etycznych).

3. „Rerum Polonicarum libri tres" obejmują dzieje bezkrólewia po Zygmuncie Auguście. Wydał Wierzbowski w „K. Warszewickiego Niewydanych pismach". (Warszawa. 1883).

4. „Rerum Polonicarum ab excessu Stephani Regis, ad Maximiliani Austriaci captivitatem" (w rekop. tyt.: „Rerum polonicarum liber XIII") Florencja. 1827.

5. „Turcicae tres". Praga 1589 (2 edycje). Nowe wyd., powiększone, wyszło p. t. „Turcicae quattuordecim" (14). Kraków. 1595. Mowy przeciwko Turkom.

6. „De legato legationeque liber". Kraków. 1595. Razem z Turcicae 14". 2 wyd. Rostok. 1597; 3-cie, Lubeka. 1604; 4-te, Gdańsk. 1646.

7. „De optimo statu libertatis". Kraków. 1598. Przedruk. w Jana Daneykowicza Ostrowskiego: „Suada statistica". Kalisz. 1684 i Lublin 1747.

8. „Ad Stephanum Poloniae Regem oratio..." Wilno. 1582. Kilkakrotnie przedruk. (W tym samym r. 1582 wyszły przekłady jej polski i niemiecki).

9. „Po śmierci króla Stefana, na pierwszym i głównym zjeździe Mazowieckim mowa" Kraków. 1587.

10. „De laudibus Joannis Tarnovii..." Kraków. 1585.

Częściowe wydania zbiorowe:

a) „Diversis locis et temporibus habitae quaedam orationes". Praga. 1589. Zawiera pięć mów Warsz. w sprawie Habsburgów.

b) Drugi zbiór, bez ogólnego tytułu, zawiera: „Turcicae quattuordecim, „De legato legationeque" i tłumacz. dzieła Cerioli „De concilio et conciliariis principis". Toż z kartą tytułową: „Omnia quotquot extant et quae nondum in lucem prodierunt opera". (Insbruk) 1600.

c) Trzeci zbiór w trzech ed. z odmiennemi tytułami. 1 i 2-gi wylicza wszystkie utwory, z których zbiór się składa, poczynając od „De cognitione sui ipsius..." (Kraków. 1599); 3-ci z tyt. „Omnia quotquot extant et quae non extant opera..." (Kraków. 1600). Zawiera 6 dziełek treści teologicznej, oraz „De monte et miraculis Sanctae Crucis historia" i „Turcicae quattuordecim".

d) „Krzysztofa Warszewickiego Niewydane pisma, listy do znakomitych ludzi, tudzież inne dokumenty i t. d." Warszawa. 1883. Toż p. t. „Christophori Varsevicii Opuscula inedita". (Warszawa. 1883). Zawiera 5 pamfletów: „De rebus in Polonia gestis in regem eligendo", „Rationes et argumenta pro regno Poloniae recuperando", „Lechitae et Bohemi colloquinm", „Apologiae duae", „Pro Maximiliano electo Poloniae rege oratio"; oraz 2 mowy

e) „Mowy Krzysztofa Warszewickiego miane i wydane w roku 1602". Warszawa. 1885 (*Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.*). Zawiera 3 mowy łac. Wyd. Wierzbowski.

Bibliografję wszystkich dzieł Warsz. podaje Wierzbowski w IV części „Niewydanych pism". Wykaz dzieł Warsz. ułożony przez niego samego w dod. do monogr. Wierzbowskiego o Warsz. (1887).

„Oratio" do Klemensa VIII w Rzymie w r. 1600 (łac.) ogł. Wierzbowski w „Materjałach" I.

Monografja: Wierzbowski: Krzysztof Warszewicki, Warszawa. 1887. (Toż po rosyj.: „Christofor Warszewickij i jego soczinienija. Istoriko-litieraturnoje izsliedowanije." Warszawa. 1886).= D. Braun: De scriptorum Poloniae et Prussiae virtutibus et vitiis cathalogus et judicium. Kolonja. 1723. — Niesiecki: Korona polska. Lwów. 1743, IV. (Lipsk. 1842, IX). — Wiszniewski: Hist. liter. pol. IX i indziej. — Tarnowski: K. W. jako polityk, w „Pisarze polityczni pol. XVI w." Kraków. 1886, II. (Toż p. t. „K. W." w *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* I. 1874). — P B.: Krzyszt. Warszewickiego dzieła niewydane *Ateneum.* 1887, stycz. — Nehring: o Warsz. w ocenie monogr i wyd. Wierzbowskiego. *Kwart. histor.* 1887. — Mecherzyński: Hist. wymowy. I. 510—521.— Brückner: Volumina miscellanea. *Pam liter.* 1904. 82.— Wyczerpującą bibliografję i omówienie literatury o Wârsz. podał Wierzbowski w swej monogr. o Warszewickim, na str. 11—34.

40. STANISŁAW WARSZEWICKI.

Syn Jana i Anny Chinowskiej; brat przyrodni Krzysztofa. Ur. 1527. Przez lat 3 kształcił się w Witemberdze u Melanchtona. Sekretarz królewski. Kanonik gnieźnieński i poznań. W r. 1567 wstąpił do zakonu jezuitów w Rzymie. (W r. 1554 kształcił się w Padwie). Był rektorem kolegjów wileńskiego i nast. lubelskiego. 1574—5 posłem papieskim do Szwecji. Przez 6 lat 1578—84? był przełożonym misji w Szwecji (i wychowawcą królewicza Zygmunta). 1587 prokuratorem prowincji polskiej w Rzymie. Zm. 3 wrześ. 1591 w Krakowie. (23 paźdz. Ossol.).

Przełożył pierwszy z greck. na jęz. łaciń. „Heliodori Aethiopicae historiae libri X. Bazylea. 1552. (Kilka wyd.).

„Oratio de Stanislao a Lasky... Wittemberga. 1551.

Tłumaczył na jęz. pol. dzieła ascetyczne:

1. „Przewodnik grzesznych ludzi..." Krak. 1570.

2. „Zwierciadło człowieka chrześcjańskiego". Poznań. 1577. (Kilka wydań). (Ossol. nie wspomina).

3. „Wizerunk człowieka chrześcjańskiego". Poznań. 1584.

Łaciń wiersze przy dziełach Jak. Górskiego.

*. Ossoliński: Wiadom. histor kryt. I.— Wiszniewski: Hist. liter. VI, 205—6. — Korytkowski: Prałaci i kanonicy katedry metropolit. gnieźnieńskiej IV, 226—237. — Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus — Wierzbowski: Krzysztof Warszewicki. Str. 50—54 — Grabowski: P. Skarga na tle katolickiej liter. relig. Str. 247—250.

41. JAN HERBURT.

Z Fulsztyna. Ur. w r. 1508, z o. Mikołaja. Uczył się w akad. krakowskiej i w Lowanjum. Był sekretarzem królewskim (Zygm. Augusta); potem podkomorzym przemyskim, wreszcie kasztelanem sanockim.

Sejm w r. 1563 powołał go do kodyfikacji ustaw. W r. 1573 należał do poselstwa udającego się do Francji po Henryka Walezego. Zm. w r. 1576.

1. „Statuta Regni Poloniae...". Zamość. 1557. (Estr. powątpiewa o wyjściu tej edycji). Nowe wyd., alfabetyczne, wyszło w Krakowie r. 1563. 2 wyd. t. 1567; 3 wyd. Zamość. 1597. Późniejsze wyd.: gdańskie z r. 1613 i frankfurckie z r. 1620 i nast. Toż wyd. po polsku p. t. „Statuta i przywileje koronne..." Kraków. 1570. Dzieło to było przez dwa wieki, aż do ogłoszenia Volumina legum, w powszechnym przy sądach używaniu.

2. „Chronica, sive historiae polonicae compendiosa... descriptio". Bazylea. 1571. 2 wyd, bazyl. w r. 1615. Wyd. gdańskie: 1609 i 1647. (Jest skróceniem Kromera). Przekł. franc. wyszedł w r. 1573.

3. J. Herburti a Fulstin cast. san. Locorum de fide communium latino-polonorum liber I. Głównych o wierze artykułów po polsku i po łacinie pisanych Księgi I... Kraków. 1569.

„Cerograf" Herburta z r. 1575 podał Wójcicki w *Bibl. starož. pism. pol.* I.

Wiszniewski: Hist. liter. t. IX, 297—300. — Maciejowski: Polska pod wzgl. obyczajów. I, 274—8. — Sobieszczański: J. H. z F. *Tyg. Ilustr.* 1864, II. — Kl. Dzieduszycki: Jan Herburt kasztelan sanocki. Rys biograficzny. Lwów. 1879. — Schirmer: Ueber Johann Herburt, Castellan von Sanok, und seine Chronik. Lemberg. 1889. (Abdr. aus d. Jahresber. des K. K. II Obergymn. in Lemberg). — Grabowski: Piotr Skarga... Str. 117.

42. JERZY RADZIWIŁŁ.

Ur. w r. 1556 w Wilnie, z o. Mikołaja Czarnego, woj. wileń. i Elżbiety z Szydłowieckich. Wraz z bratem Mikołajem Krzysztofem „Sierotką" był paziem na dworze Zygmunta Augusta. Kształcił się następ. w koleg. jez. w Poznaniu, gdzie nawrócił się na katolicyzm, i w Rzymie. Wstąpił do stanu duchownego. W r. 1574 koadjutorem, a w 1579 biskupem wileńskim. Od r. 1583—1586 był wielkorządcą (namiestnikiem) w Inflantach. W r. 1586 kardynałem (w Rzymie). Za Zygmunta III uprawia politykę austryjacką. Zostaje wreszcie biskupem krakowskim. Zm. 21 stycznia 1600 r. w Rzymie.

Pamiętnik jego, spisany po łacinie, wyd. Wierzbowski p. t. „Pamiętnik kardynała Jerzego księcia Radziwiłła z lat 1556—1575". Warszawa. 1899. (*Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.*).

43. JAN KRASIŃSKI.

Ur. 14 sierp. 1550 we wsi Szczukach na Mazowszu, z ojca Andrzeja, sędziego ziem. ciechanowskiego, i Katarzyny Czernickiej. Uczył się w kraju i zagranicą — w kolegj. jez. w Wiedniu i w Rzymie i w uniw. w Bononji (pod Sygonjuszem). We Włoszech jeszcze wstąpił do stanu duchownego. Po powrocie do kraju został sekretarzem Stef. Batorego. Od r. 1595 kanonikiem gnieźn. i łuckim, (nast. krakowskim?). Odbywał liczne poselstwa z polecenia królewskiego. Zm. 13 kwietnia 1612 r. w Krakowie.

Napisał:

1. Oratio Joannis Crassinii... de electione Henrici Valesii... ad Senatum et Equites Polonos. Bononiae. 1573.

2. „Polonia...“ Bononiae. 1574. Przedr. Mizler w *Hist. Polon. script. coll. magna*, I, (1761). W przekł. pol. St. Budzińskiego wyszło p. t. „Polska czyli opisanie topograficzno-polityczne Polski w wieku XVI“. Warszawa. 1852. Dzieło przypisywane przez Thuana i innych mylnie Sygonjuszowi).

Elegja łac. na śmierć Zygm. Augusta, druk. w zbiorze poematów na śmierć króla, wyd. w Neapolu. 1572.

W rękop. zostawił: a) Vitae archiepiscoporum Gnesnensium i b) Commentarii belli Livonici.

O Kras. pisał. ST. BUDZIŃSKI we wstępie do przekł. „Polonji“.

44. JAN URSINUS. *(Bar, Niedźwiedź)*.

Rodem ze Lwowa. Ur. w r. 1563(?). z o. Walentego, bednarza. Kształcił się w akademji krak.; 1589 bakałarzem; nast. nauczycielem w kolonji akadem. we Lwowie; w r. 1592 opuszcza Lwów i wraca do Krakowa. W 1593 dr. filoz. i zostaje (1594) prof. fizyki w Zamościu. W l. 1598—1603 studjował w Padwie medycynę. Za powrotem do kraju wykłada dalej w akad. zamojskiej. W 1610 księdzem. Zm. 1 stycznia r. 1613 w Zamościu.

Wyd. m. in. „Grammaticae methodicae libri quattuor...“ Lwów. 1592. 2 wyd. Zamość, 1619; 3. Zamość. 1640; 4. t. 1698.

W wyd. z r. 1592 wydruk. Ursinus poraz pierwszy „Ortografję polską“ Jana Kochanowskiego.

List polski do Jana Zamojskiego z Padwy, z r. 1599, ogł. Maciejowski w „Dod.“ 221, i Wierzbowski w „Materjałach“ I.

Nie trzeba go mieszać z innym Janem Ursinusem, o którym wyżej.

Chodynicki: Hist. miasta Lwowa. Lwów. 1829. — Wiszniewski: Hist. lit. VI, 132—3. — Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891. Str. 42—3. — Heck: S. Szymonowicz. Cz. I, 135—7 (o gramatyce) i indziej. — Rostafiński: Zaginiona książka Jana Ursina. *Pam. liter.* 1902. — Wisłocki: Nauka języka polskiego w szkołach polskich przed Kopczyńskim. Lwów. 1868. Str. 25 i n. — St. Łempicki: Działalność J. Zamojskiego na polu szkolnictwa. (1922).

45. JAN ORZELSKI.

Brat Świętosława. Ur. r. 1551. Kształcił się w akad. krak. Następ. udał się do Niemiec i Włoch. Wrócił do kraju w r. 1569. W 1571 stolnikiem Zygm. Augusta. Za Batorego bierze udział w wypr. gdańskiej i moskiewskiej. Starosta kościański. Za Zygm. III kasztelanem rogozińskim i starostą radziejowskim. Zm. po r. 1612 (?). Żonaty był 1 v. z Anną Stryjkowską; 2 v. z Elżbietą Zebrzydowską. Pod koniec życia (ok. 1612) skreślił swoje: „Annales domus Orzelsciae". Wyd. w Poznaniu 1854 (przez Tyt. Działyńskiego). O tym dziele wyraził się Spasowicz: „Piękna to rzecz ten pamiętnik pełen życia i treści; zbiór podań familijnych, opisanych z naiwną i niewyszukaną prostotą, wielką trzeźwością kolorytu i młodzieńczą prawie świeżością wyobraźni..." Przekł. polski S. B. (Stanisł. Budzińskiego) p t. „Roczniki domu Orzelskich", ogł. w Broel-Platera „Zbiorze pamiętników do dziejów polskich", t. 4 (1859), str. 101—120.

Spasowicz: Wiadomość o Świętosławie Orzelskim. (Przy „Bezkrólewiu" tegoż i w „Pismach" I).

46. ABRAHAM BZOWSKI.

Ur. ok. r. 1567 w Proszowicach, z o. Tomasza i Magdaleny Wężykówny. Imię chrzestne otrzymał Stanisław. Lata dziecinne spędził w Proszowicach. Uczył się w szkołach w Secyminie; nast. w akad. krak. Potem wstąpił do zakonu dominikanów, przybrawszy imię Abrahama. Na dalsze studja posłany do Włoch, do Medjolanu i Bononji (1598). Był krótko kaznodzieją w Poznaniu, poczem uczył i przewodniczył szkole dominik. w Krakowie. W 1601 podróżuje do Rzymu w sprawach zakonu, poraz drugi w r. 1606. Za powrotem został przeorem klasztoru dominik. we Wrocławiu, oraz wikarym i komisarzem gieneralnym na Śląsku. Pod koniec r. 1611 przybył do Rzymu i tu przebył aż do śmierci. Zm. 31 stycz. 1637 r. w Rzymie.

Oprócz kilku zbiorów kazań łacińskich, wydawanych w Wenecji i Kolonji, i kilku innych dzieł oraz skróconej z Baronjusza: „Historia ecclesiastica“ (2 t. Rzym. 1616), opracował ciąg dalszy dzieła Baronjusza, od r. 1198 do 1572 i wyd. p. t. „Annalium Ecclesiasticorum post Caesarem Baronium libri XIII—XX“. (Rzym, w l. 1616—1640).

Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. I. — Mecherzyński: Hist. wym. II, 452—460. — Barącz: Rys dziejów zakonu kaznodziej. II. (Lwów. 1861).

47. TOMASZ DREZNER.

Ur. w r. 1560 we Lwowie. Kształcił się w akad. krakowskiej, następnie, kosztem Zamojskiego, we Francji. Potem zwiedził całą prawie Europę. Wróciwszy do kraju został dr. obojga praw uniw. krak., poczem mianowany przez Zamojskiego profesorem prawa w akademji zamojskiej. W 1615 rektorem. Zm. 13 marca 1616 r.

Znak. prawnik.

1. „Processus judiciarius Regni Poloniae...“ Zamość. 1601. 2 wyd. Poznań. 1620; 3 wyd. Warszawa. 1631. 4 wyd. t. 1636; 5 wyd. t. 1640.

2. „Similium juris Polonici cum jure Romano centuria una...“ Paryż. 1602.

3. „Institutionum juris Regni Poloniae libri IV...“ Zamość. 1613.

Rękopisy D. w bibl. Zamoj. (Zob. Maciej. Piśm. „Dod.“ 302—304).

Sobieszczański: D. T. *Enc. Orgelbr.* — A. K.: D. T. *W. Enc. ilustr.* — Wadowski: Wiadomość o profes. akad. zamoj. Str. 102—103. — St. Łempicki: Działalność J. Zamojskiego na polu szkolnictwa (1922).

48. ADAM BURSKI. (*Bursius*).

Ur. ok. 1560 r. w Brzezinach, na Mazowszu. Uczył się w szkole akademickiej we Lwowie, następnie w akademji krakowskiej, gdzie w r. 1580 otrzymał stop. bakałarza nauk wyzw., poczem nauczał w szkole lwowskiej. (Kształcił się i we Włoszech?) W r. 1593 magistrem nauk wyzw. i prof. akad. krak. [przez czas jakiś był rektorem liceum we Lwowie?]. W r. 1596 Jan Zamojski powołał go na katedrę filozofji i wymowy do akademji zamojskiej, którą piastował do końca życia. Był też kilkakrotnie rektorem tej akademji. Brat cioteczny Szymonowicza. Zm. 15 lutego 1611 r.

Najważniej. dziełem naukowym (filoz.) B jest „Dialectica Ciceronis...“ Zamość. 1604. [Jest właśc. napoły dziełem Jana Zamojskiego].

„Oratio funebris in anniversario depositionis Illustr. Joannis Zamoscii...“ Zamość. 1606.

Wyd. też „Zwierciadło Saskie“ po łac. (Zamość. 1602).

Listy ogłosił J. Przyborowski w *Bibl. warsz.* 1884, II.

Justus Lipsius w liście do Simonidesa (Szymonowica) w „Sylloga epistolarum“. — Wiszniewski: Hist. liter. IX. — Maciejowski: Piśm. pol. II i Dod. — T. Świderski: B. A. *Enc. Wych.* II. — Struve o B. w „Hist. logiki jako teorji poznania w Polsce“. Warszawa. 1911. (Przedtem w „Wykł. syst. logiki“. Warszawa. 1870). — Wadowski: Wiadomość o prof. akad. Zamoj. Warszawa. 1900. — Kochanowski: Dzieje akad. Zamoj. Warszawa. 1900. — Hahn: Nieznany list S. Szymonowicza. *Pam. liter.* 1902. — Heck: S. Szymonow. II, 26 i n., 39 i n. — Krček: O rzekomym wpływie Lipsiusa na Burskiego. *Pam. liter.* 1902. — Mecherzyński: Histor. wym. II, 583—4 i 645. — St. Łempicki: Działalność Zamojskiego na polu szkolnictwa. (1922).

49. SZYMON BIRKOWSKI.

Młodszy brat kaznodziei Fabjana Birkowskiego. (Zob.) Mieszczanin ze Lwowa. Dr. fil. i med. W r. 1590 zapisał się na uniw. krak. W 1593 bakałarzem, w 1598 dr. fil. Kształcił się następnie w Padwie (1605). Był profesorem logiki w akad. zamojskiej, jak się zdaje od r. 1602, i sekretarzem Tomasza Zamojskiego. W r. 1614 ożenił się z Zofją Możdżanką. Zm. 12 stycz. 1626 r. w Goraju.

Wyd. a) „Korczak in regno Russiae, Caraffa in regno Neapolitano“. Neapoli. 1607.

b) „Elegia de obitu... Justi Lipsii“. wydruk. w „Lipsii opera“. Lugduni. 1613.

Najważn. jego dziełem jest wydanie utworu Dyonizjusza z Halikarnasu: „De collocatione verborum... Zamość. 1602.

Maciejowski: Piśm. pol. II i Dod. (o rękop.) — Wadowski: Wiadom. o prof. akad. zamoj. — Heck: Szym. Szymonowicz. II, 42—46, 155 i n. — St Łempicki: Działaln. J. Zamoj. na polu szkolnictwa. — J. Ptaśnik: Wiadomości o trzech lwowskich padewczykach. *Prace Filol.* XII.

50. MARCIN ŚMIGLECKI. *(Smiglecius).*

Ur. we Lwowie (czy też w Szmiglu) w r. 1562 (nie w r. 1572, jak chce J. Bieliński, idący za Siarczyńskim i L. Łukaszewiczem). Kształcił się w akad. wileń. i w Rzymie, gdzie wstąpił do zakonu jezuitów ok. 1582 i otrzymał stop. dr. teol. Powróciwszy do kraju, nauczał w Wilnie, przez 4 l. filozofji, potem przez 10 l. teologji. Przez szereg lat rządził kolegjami w Pułtusku, Poznaniu i Kaliszu i domem

professów krakowskim. Zm. 26 lipca 1618, (w r. 1619 wedł. Maryl.) w Kaliszu.

Gł. dzieło: „Logica selectis disputationibus et quaestionibus illustrata... Ingolstadii. 1618. Wyd. 2. Oksford. 1634, 3-cz. t. 1658. Dzieło to było w w. XVII bardzo cenione w Anglji i we Francji.

Ogłosił nadto Śm. dziełko:

„O lichwie i o trzech przedniejszych kontraktach... wyderkowym, czynszowym i towarzystwa kupieckiego. Wilno. 1596; następne wyd. (kilkanaście od 1604) p. t. „O lichwie i o wyderkach...“

Oraz szereg dzieł polemicznych (z różnowiercami) po polsku i po łacinie, jak:

„Opisanie dysputacjej Nowogrodzkiej“. Wilno. 1594.

„O jednej widomej głowie Kościoła Bożego“. Wilno. 1595.

„Dysputacja Wileńska“. Wilno. 1599.

„Przestrogi do sumienia należące“. 1613.

„O bóstwie przedwiecznym Syna Bożego“. Wilno. 1595.

Rapin (jez. † 1687): Reflections sur la logique. — Wiszniewski: Hist. lit. IX, (w. t. VI list S). — Maciejowski: Piśm. pol. III, 442—3. — Maciejowski: Polska pod wzgl obyczaj. I, 372—6. — Brown: Bibl. pisarzów Tow. Jezus. — Struve. Hist. logiki. Warszawa. 1911. Str. 182—187. — Bieliński: Uniw. Wileński, III. — Grabowski: Literatura arjańska w Polsce. — Szelągowski: Pieniądz i przewrót cen w XVI i XVII w. w Polsce. Lwów. 1902. — Gargas: M. Śmiglecki i jego traktat o lichwie. Przyczynek do hist. ekon. pol. XVI w. (*Przew. nauk. i liter.* 1896). — Mecherzyński: Hist. Wym. II, 320—25. — St. Łempicki: Działalność J. Zamojskiego na polu szkolnictwa. (1922). Str. 72—75.

51. FABJAN BIRKOWSKI.

Zob. niżej, rozdz. „Humaniści, piszący w jęz. polskim“.

52. ANDRZEJ LIPSKI.

Ur. w 1572, z o. Jana. Kształcił się w kraju i zagranicą. Jako sekretarz króla Zygmunta III, posłował na sejm Rzeszy do Ratysbony. W r. 1617 biskup łucki. W r. 1620, po Żółkiewskim kanclerz w. kor. W r. 1630 biskup krakowski. Zm. w r. 1631 w Krakowie. Znakomity prawnik.

1. „Practicarum observationum... centuria prima...“ Ryga. 1602. Toż... Centuria secunda. Kraków. 1619. Całość miała kilka wydań w XVII w.

2. „De rebus gestis... Sigismundi III. Rzym. 1605.

3. „Decas quaestionum publicarum Regni. Kraków. 1616. Kilka wydań w XVII w.

4. „Przemowa do stanów koronnych...". Dodana do „Decas quaestionum", i inne.

Siarczyński: Obraz... — R. Hube: O dawnych pisarzach prawa karnego w Polsce. Warszawa. 1830. (i w „Pismach", I). — Wiszniewski: Hist. liter. t. VII, 452. — Łętowski: Katalog biskupów. III, 77—185. — F. M. S. (Sobieszczański) w *Enc. Orgelbr.*

53. PAWEŁ PIASECKI.

Ur. się w r. 1579 (1578?) w woj. ruskiem (gdzie?) z o. Sebastjana i Katarzyny z Gromadzkich. Gdzie nauki szkolne pobierał nie wiadomo. Wyższe nauki pobierał w akad. w Pradze i w Rzymie (w l. 1596—1600). Powróciwszy do kraju ok. r. 1601—2, wyświęcił się na księdza i wszedł na dwór biskupa poznań. Wawrzyńca Goślickiego; został kanonikiem poznańskim. W r. 1608 (po śmierci Goślickiego) udał się ponownie do Rzymu, na dalsze studja; tu przebył ok. 3 lat, otrzymał stop. dr. obojga prawa i tytuł protonotarjusza apostolskiego. Powróciwszy do kraju, wszedł na dwór Zygmunta III i został sekretarzem królewskim. Został kanonikiem warszawskim. W 1616 archidjakonem warsz., następnie lubelskim. W 1624 opatem mogilskim (w Mogile pod Krakowem). W 1627 biskupem kamienieckim; w 1640 biskupem chełmskim; w r. 1644 bisk. przemyskim. Gdzie umarł i kiedy niewiadomo; Bartoszewicz przypuszcza, że zm. na jesieni r. 1649.

Dzieła Pias.:

1. „Praxis episcopalis... Venetiis". 1611. 2 wyd. t. 1613; 3. Kolonja. 1615; 4. t. 1620; 5. Kraków. 1627; 6. Kraków. 1643; 7-me. Wenecja. 1647; 8-me. Kolonja. 1665; 9-te. Kolonja. 1687; 10-te. Lwów. 1758.

2. „Chronica gestorum in Europa singularium...". Kraków. 1645. 2 wyd. t. 1646; 3. wyd. Kraków. 1648; 4 wyd. Amsterdam. 1649. Przekład polski, całkowity, Chrząszczewskiego, z końca w. XVIII, wyd. p. t. „Kronika Pawła Piaseckiego...". Kraków. 1870. Przekład częściowy wyszedł p. t. „Pamiętniki do panowania Zygmunta III... 2 t. Warszawa. 1846. (Wyd. Wł. K. Wójcicki).

Listy a) list do Koźmy Torresa z r. 1634, po włosku, ogł. Wierzbowski w „Materjałach" II, b) list do kardynałów z r. 1644 (łac.) ogł. Wierzb. w „Materjałach" II.

Ossoliński: Wiadom. hist.-kryt. II. — X. Szaniawski: O Pawle Piaseckim, mianowicie o dziele jego „Praxis episcopalis". *Posiedz. publ. Król. Warsz. Uniwersytetu...* 1823. — Gołębiowski: O dziejopisach polskich, ich duchu, zaletach i wadach.

Warszawa. 1825. — Mecherzyński: Hist. wym. III, 156—7. — Bartoszewicz: Paweł Piasecki, biskup przemyślski, opat mogilski (1579—1649) jako wstęp do „Kroniki“ wyd. z r. 1870. — Adamowicz: Kronika Pawła Piaseckiego. *Bibl. Warsz.* 1871. — Celichowski: Przyczynek do życiorysu Pawła Piaseckiego. *Tydzień.* Lwów. 1877, nr. 30—31. — Szelągowski: P, P. *Przew. nauk i liter.* 1898. — R. Mienicki: Poglądy polityczne w dziejopisarstwie polskiem XVII w. *Przegl. histor.* 1913.

54. STANISŁAW ŁUBIEŃSKI.

Ur. się w r. 1573 (czy 1577) w Wielkopolsce, czy w Łubny(?), na Mazowszu, z o. Świętosława i Barbary z Zopolic (Pstrokońskiej?). Uczył się u jezuitów w Sieradzu i Kaliszu, potem w akad. krak. (od 1593?), gdzie w r. 1598 otrzymał stop. dr. obojga prawa. Nast. udaje się zagranicę; uczy się teologji w Gracu i w Rzymie, gdzie w r. 1603 wyświęca się na księdza. Powróciwszy do kraju, był przez szereg lat (aż do jego śmierci) sekretarzem bisk. Pstrokońskiego, kanclerza w. kor. Przez parę lat sekretarzem królewskim. W 1618 opatem tynieckim; w 1622 biskupem łuckim; w 1625 podkanclerzym kor. (do r. 1631); w 1627 biskupem płockim. Był przyjacielem Sarbiewskiego. Zm. 6 kwiet. 1640 r. w Warszawie (wedl. Maryl. 16 kwiet.).

Wszystkie dzieła jego, ogłoszone drukiem i w rękop. pozostałe, weszły do wyd. zbiorowego:

Wyd. zbior. „Opera posthuma...“ Antwerpja. 1643 (część egzemplarzy tego wydania ma tekst w niektórych miejscach zmieniony).

Z nich najważniejsze:

a) „Brevis narratio profectionis in Sueciam Sigismundi III...“ (1593).

b) „De motu civili“. (1606—8) (o rokoszu Zebrzydowskiego). W przekł. polskim Ad. Jochera, p. t. „Droga do Szwecji“ i „Rozruchy domowe“ wyszły p. t. „Pisma pośmiertne St. Łub.“ Z łac. oryg. przełożył... A. B. Jocher. Petersburg. 1855 (w wyd. „Dziejopis. kraj.“). (Inne dzieła Łub. z „Op. posth.“ tu nie weszły).

„Votum St. Łub... na sejm a. 1628“ wydruk. w „Mowcy pol.“ Pisarskiego (1676).

Listy łac. do Sarbiewskiego wyd. Bohomolec przy pismach pośm. Sarb. (1769). W przekł. pol. w t. VI „Przekł. poetów pol.-łac.“ Wł. Syrokomli. (Listy w wyd. „Opera posthuma“). List do kapituły łuckiej (z r. 1623) (po pol.) ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ II.

W rękop. „Rerum polonicarum libri tres“ (pocz. pan. Zygm. III) miał wydać Fr. Krček.

Wiszniewski: Hist. liter. VII. — Ossoliński: Wiadom. hist. kryt. IV. (Lwów. 1852). — Jocher: Wiadomość o życiu i pismach St. Łub. (we wstępie do przekł. pol.: „Pism. pośm." Petersburg. 1855). — Sobieszczański: Ł. St. *Enc. Orgelbr.* — X. S Ch.: Łub. St. *Enc. Kośc.* XII. (1879). — Windakiewicz: Padwa Kraków. 1891, str. 22. — Tarnowski: Hist. liter. II, 142—148. — Mienicki: Poglądy polityczne w dziejopisarstwie polskiem XVII w. *Przegl. histor.* 1913. — B. Kalicki: Przyczynek do historji dziejopisarstwa polskiego w XVII w. Korespondencja arcyb. Macieja Łubieńskiego i hetmana Stan. Koniecpolskiego, z powodu wydania pism biskupa Stanisława Łubieńskiego. *Rozpr. Akad. Um. wydz. hist.-filozof.* I. 1874.

55. JAN INNOCENTY PETRYCY.

Syn Sebastjana. Dr. med. i fil., prof. i historjograf akademji krakowskiej. Ur. się we Lwowie (kiedy?), nauki kończył w Krakowie, gdzie jako bakałarz nauk wyzw. wykładał w r. 1598 „Topica Ciceronis". Później, uzyskawszy stop. dr. filoz., oddał się nauce lekarskiej. W Bononji został dr. med. W r. 1620 prof. med. i wymowy akademji krak. W r. 1621 historjografem akademji. Zm. 31 maja 1641 r.

Napisał (oprócz dzieł lekarskich):

1. „Historia rerum in Polonia gestarum Anno 1620..." Kraków b. r. (1622?). Wyd. 2 gie p. t. „Rerum in Polonia ac praecipue belli cum Osmano Turcarum Imperatore gesti finitique Historia Anno 1620 et 1621". Kraków. 1632.
2. „Comitia Sapientum". Kraków, 1628.
3. „Palaestra oratoria sive imitatio Ciceronis..." Kraków. 1624.
4. „Princeps Polonus..." Kraków. 1633.
5. [„Historia moschovitica"]. Kraków. 1641. Dzieło w druku nieskończone i bez karty tytułowej. Rękopis podobno w Dzikowie (Zob. Estr. XXIV, s. 208. Autorstwo jego niepewne: niewiadomo czy autorem jego Jan Inoc. Petrycy, czy też ojciec jego Sebastjan.

Sołtykowicz: O Akad. Krak. 415 429. — Wiszniewski: Hist. liter. VII, 459—462. — Sobieszczański: P. J. I. *Enc. Orgelbr.* — J. Muczkowski: Rękopisma Marcina Radymińskiego. Krak. 1840, str. 59—60. — G. Korbut: Historia Moschovitica *Ruch. liter.* 1926, nr. 10.

56. KACPER SIEMEK.

Wychowaniec akad. krak. Protonotarjusz apostolski. Pisarz polityczny z 1 poł. XVII w.

1. „Civis bonus". Kraków. 1632.
2. „Lacon, sive de Rplcae recte instituendae arcanis Dialogus", Kraków. 1635.

Wiszniewski: Hist. liter. IX, 388. — Tarnowski: Hist. liter. II, 134—139. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*

57. SZYMON OKOLSKI.

Heraldyk i dziejopis. Dominikanin. Ur. się w Kamieńcu podol. r. 1580. Syn Stanisława O. herbu Rawicz. Uczył się u dominikanów we Lwowie; potem wstąpił do zakonu dominik. Dr. teologji; wykładał w szkole klasztornej. Jako kaznodzieja obozowy brał udział w wyprawach hetm. Mik. Potockiego na Kozaków w r. 1637 i 1638. Był zkolei przeorem w Konstantynowie (1638), Kamieńcu, Tyśmienicy, Jezupolu. W 1648 (1549) prowincjałem zakonu w prow. Ruskiej (do r. 1652). Zm. we Lwowie, 10 czerw. 1653.

Z dzieł najważn.: herbarz p. t. „Orbis Polonus", 3 t. Kraków. 1641 (—1645).

Z innych jego dzieł, łac. i pol. ważniej.:

a) „Dyjarjusz transakcjej wojennej między wojskiem koronnem i zaporoskiem w r. 1637..." (w r. 1638").

b) „Kontynuacja dyjarjusza wojennego... w r. 1638". (Kraków 1639).

Oba dyjarjusze przedrukował Turowski w Krakowie w r. 1858. O inn. dzieł. zob. Ossol. i Estr.

Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. I. — Ż. Pauli: Starożytn. galicyjskie 1844. — S. Barącz: Rys dziejów zakonu kaznodziej. w Polsce. 1861. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — St. Krzyżanowski: De Simonis Okolscii... vita et scriptis historicis. Kraków. 1870. (Diss. inaug.).

58. SZYMON STAROWOLSKI.

Zob. niżej, rozdz. „Humaniści, piszący w jęz. polskim".

59. JAN BROŻEK. *(Broscius)*. (Dawniej nazywano go mylnie Brzoskim, Broskim, Brockim, Broszczem, i Zbrożkiem).

Ur. się 1 listop. 1585 r. w Kurzelowie, w woj. Sieradzkiem, z o. Jakuba, rolnika, nieszlachcica. Nauki szkolne odbył w mieście rodzinnym; następnie kształcił się w akademji krakowskiej (od r. 1604): w r. 1605 został bakałarzem nauk wyzw.; w r. 1610 magistrem sztuk wyzw. i dr. filoz. W r. 1614 profesorem „astrologji" (astronomji) w akademji krak. W r. 1618 udaje się do Warmji, dla badań nad rękopisami po Koperniku. W r. 1620 jedzie do Padwy, gdzie w l. 1620—24 studjuje medycynę; w r. 1623 dr. med. W r. 1624 wraca do kraju i bierze w r. 1625 czynny udział w sporze akademji krak. z jezuitami (toczącym się od r. 1583). Od r. 1626, obok astrologji wykłada

wymowę (prof. wymowy 1626—30). W 1629 zostaje kapłanem i prof. teologji (1631—33). W r. 1648 kanonikiem katedr. krakowskim. W r. 1652 rektorem akademji krak. Zm. 21 listopada 1652 r., prawdop. w Krakowie. Znakomity matematyk.

Z dzieł matem. najważn.:

a) „Apologia pro Aristotele et Euclide contra Petrum Ramum et alios". Gdańsk. 1652. 2 wyd. Amsterdam. 1699.

b) „Arithmetica integrorum". Kraków. 1620.

Z dzieł polskich najważn. pisemka satyryczne przeciwko jezuitom:

1. „Gratis abo Diskurs I Ziemianina z plebanem".
2. „Przywilej abo Diskurs II Ziemianina z plebanem".
3. „Consens abo Diskurs III Ziemianina z plebanem".

Wszystkie trzy wyszły razem w. 1625, bezimiennie, bez karty tytułowej, bez miejsca i roku.

4-ty Dyskurs p. t. „Varietas", o którego istnieniu Franke powątpiewał, ogł. z rękopis. Kórnic. i Dzieduszyc. J. Poznański w *Pam. liter.* 1928 Brückner podaje, że są nadto rękopisy tego Dyskursu w Ossolin. i w Petersburgu.

Dokładną *bibljografją* wszystkich dzieł Brożka, drukowanych i rękopiśmiennych, podaje Franke w swojej monografji o B. (str. 256—62 i 283 - 94).

Wiszniewski mylnie przypisuje autorstwo kom. mięsop. „Wyprawy plebańskiej" i „Albertusa z wojny" Brożkowi.

Listy: 3 listy do ks. Jana (Stanisława) Pudłowskiego z l. 1641—44 w Grabowskiego „Starożytn. histor. pol." II.

Monografja: Franke: Jan Brożek, akademik krakowski, jego życie i dzieła. Kraków. 1884. (Ocena Baranieckiego w *Kraju.* 1885). Przyczynki: Sołtykowicz: O stanie Akad. Krak. Krak. 1812, str. 439—82. — Bandtke: Hist Bibl. Uniw. Jag. Kraków. 1821. — Bandtke o B. w *Allgem. Enc. d. Wiss. u. Künste von Ersch u. Gruber* XIII. Lipsk. 1824. (Str. 91—96). — Bentkowski: Hist. liter. II, 314 - 23. — Muczkowski: Rękopisma M. Radymińskiego. Kraków. 1840. (Str. 117—129). — Majer: Zawód lekarski Jana Brosciusa. (*Rocznik wydz. lekarsk. w Uniw. Jag.* V. Kraków. 1842, str. 187—224. — Juszyński: Dykcjonarz poetów pol. I, 31—34, pod „Brocki Jan". — Günther: Vermischte Untersuchungen zur Geschichte der mathematischen Wissenschaften. Lipsk. 1876.—Dickstein: Broscius Jan. *Enc. Wych* II (1882).– St.Kot: Brożek o Skardze. *Pam. liter.* 1912. — F. Kucharzewski: O początkach piśmiennictwa technicznego w Polsce. Warszawa. 1900.—(Por. też przedmowę Frankego do dzieła o B.).

60. EBERHARD WASSENBERG. *(Everardus Wassenbergius).*

Historjograf Władysława IV. Ur. się w r. 1610 w Emmerich w księstwie Clèves. Uczył się w uniw. w Lowanjum. Był najprzód

sekretarzem, historjografem i bibljotekarzem arcyks. Leopolda Wilhelma, Do Polski przybył jak się zdaje, z dworem Cecylji Renaty. Król Władysław IV nadał mu tytuł historjografa swego. Zm. ok. 1668 r.

Z dzieł najważniejsze:

a) „Gestorum Vladislai IV... pars I principem panegyrice repraesentans. Pars II Regem penegyrice repraesentans...“ Gdańsk. 1643.

b) „Serenissimi Johannis Casimiri... Carcer Gallicus“, Gdańsk. 1644. W skróceniu przełoż. w Niemcewicza „Zbiorze pamiętników o dawnej Polsce“ III. Przekład polski w całości, wyd M. Baliński p. t. „Więzienie we Francji Jana Kazimierza, polskiego i szwedzkiego królewica...“ Petersburg. 1858.

[Na opowiadaniu Wassenberga osnuł swą powieść „Jana Kazimierza Wazy więzienie we Francji“, A. Bronikowski. (1828)].

Baliński: Wstęp tłumacza... „Więzienie we Francji...“ (1858).

61. ANDRZEJ WĘGIERSKI.

Kalwin (luter?). Ur. w r. 1600 w Ostrorogu. Uczył się w Lesznie i w Toruniu. Wyższe nauki pobierał w uniwersyt. w Lejdzie. Był następnie ministrem w Lesznie i rektorem szkoły leszczyńskiej. Powołany na dwór Rafała Leszczyńskiego, wojewody bełskiego, został senjorem w Włodawie. Przed kozakami Chmielnickiego schronił się w Wielkopolsce. Zm. w Orzeszkowie, r. 1649.

Gł. dzieło: „Systema historico chronologicum ecclesiarum slavonicarum“. Utrecht. 1652. Wyd pod pseudon. Adrianus Regenvolscius. Wyd. 2-gie wyszło p. t. „Slavonia reformata“. (Amsterdam 1679) pod imieniem Andreas Wengerscius.

„Kaznodzieja osobny, domowy i zborny“. Gdańsk. 1646.

Popliński: Hist. prozy pol. str. 301. — Mecherzyński: Hist. wym. II, 519—23. — Grabowski: Z dziejów liter. kalwin. (Str. 234). — H. Barycz: Obraz historyczny kalwinizmu na Litwie 1650—1696 r. *Reform. w Polsce.* 1926.

62. ALBRYCHT STANISŁAW RADZIWIŁŁ.

Ur. się 1 lipca r. 1595 (wedł. Kotłub.), z o. Stanisława, starosty żmudzkiego, i Marjanny Myszczanki. Uczył się w szkołach i w akademji jezuickiej w Wilnie. Następnie udał się zagranicę; podróżował po Europie, przebywając najdłużej we Francji; wrócił do kraju w r. 1612; w r. 1613 znowu wyjechał i wrócił ostatecznie w r. 1617. W r. 1619 został podkanclerzym; w r. 1623 kanclerzem w. lit.

W l. 1624—1625 towarzyszył królewiczowi Władysławowi w podróży po Europie, jako ochmistrz. W r. 1646 posłował po Marję Ludwikę. Oż. był 1-o v. z Reginą Działyńską, 2-o v. z Krystyną Lubomirską. Zm. 12 listopada 1656 r., w Gdańsku.

Gł. dzieło: Dyjarjusz łaciński, obejmujący l. 1632—1655; wydany w przekładzie polskim, jak się zdaje z pocz. XVIII w., przez E. Raczyńskiego, p. t. „Pamiętniki A. St. R.“, 2 t. Poznań. 1839. Przekład niedokładny. Oryginał łaciński p.t. „Memoriale“, niewydany, przechowuje się w autografie w bibl. Czartoryskich w Krakowie.

Ogł. nadto kilka dziełek treści religijnej i ascetycznej; m. in. „Dyskurs nabożny“. Wilno. 1635; wyd. 2, t. 1636; 3-cie, Kraków, 1651; 4-te, Wilno. 1812. (Zob. o nim wzmiankę u Tretiaka: „Młodość Mickiewicza“, I. 344 z Maciejowskiego „Piśm. pol.“ I, 257 – 8).

Listy: a) list z r. 1634 do Aleksandra Piaseczyńskiego, w „Źródłach do dziejów pol.“ Grab. i Przeźdz. t. I. b) list, przedstawiający obraz panowania Zygm. III, p. t. „Epitome rerum gestarum in Regno Poloniae regnantibus Sigismundo III et Vladisłao IV“, ogł. Kotłubaj w przekł. polskim w Athenaeum r. 1848.

W rękop. w Ossol.: a) „De rebus Sigismundi III“; b) „Trzy listy łacińskie o panowaniu Zygm. III, Władysł. IV i Jana Kazimierza.

Kotłubaj: Galerja Nieświezka. Str. 265—287. — Mecherzyński: Hist. wymowy, III. — J. Bartoszewicz: Hist. liter., II, 39—41. — Czermak: Kilka słów o pamiętnikach pol. XVII w *Aten.* 1896, IV i w „Studjach historycznych“. Kraków. 1901.— Tarnowski: Hist. liter. II. 157—164. (Nazywa go królem pamiętnikarzy XVII w.).

63. SAMUEL PRZYPKOWSKI. *(Przypcovius).*

Arjanin. Ur. ok. r. 1592 (prawdop. w Gnojniku) z o. Mikołaja i Elżbiety Gabońskiej. Uczył się w Lucławicach i zagranicą: w Altdorfie w Niemczech (1614—16) i w Lejdzie w Niderlandach (1616—19). Oż. się ok. 1622—3 z Zofją Taszycką. Od r. 1631 sekretarzem Krzysztofa Radziwiłła. W 1633 bierze udział w wyprawie moskiewskiej. Po śmierci Radziwiłła (1640) przebywa na Ukrainie. Po ogłoszeniu dekretu o wypędzeniu arjan, musiał opuścić Polskę i udał się do Prus Wschodnich, pod opiekę namiestnika elektora, Bogusława Radziwiłła. Został podobno sekretarzem elektora. Zm. 19 czerwca 1670 r. w Królewcu. Żył w ścisłych stosunkach z Zbigniewem Morsztynem; był wujem W. Potockiego).

„Znakomity poeta łaciński“. (Brückn.).

Pisał wiersze głównie łacińskie, mniej polskich. Z łacińskich

słynny wiersz z r. 1630 „Ad moestam Poloniam“ („Ad moestam Poloniam de pactis Prutenicis“); tekst w „Wirydarzu poetyckim“ Trembeckiego I, 403, z przekł. polskim Zbygniewa Morsztyna; tłumaczył go też Andrzej Wiszowaty, a W. Potocki naśladował w w. „Do żałosnej Korony polskiej“, umieszczonym na czele „Ogrodu fraszek“, wraz z tekstem łacińskim zmienionym („Ad Poloniam de pactis cum Sueco Prussicis“). Wiersze łacińskie P. (niektóre z przekładem Zb. Morsztyna) i polskie w Wirydarzu poetyckim“, I, str. 398–413 i II, 319 i 371.

Ważniejsze ma jednak P. znaczenie jako autor traktatów wyznaniowo-politycznych:

a) „Dissertatio de pace et concordia ecclesiae“. Eleutheropol. (=Amsterdam). 1628. 2 wyd. t. 1630. Tłum. na jęz. niem. i angiel.

b) „Dissertatio quam Fausti Socini operibus praemitti voluit Eques Polonus“. B. m. 1636. (=„De Christanorum summo bono). 2 wyd. 1651.

c) „Braterska deklaracja na niebraterskie napomnienie...“ B. m. 1646.

d) „Vita Fausti Socini Senensis, descripta ab Equite Polono“. B. m. 1636. (1-wsze wyd. wyszło podobno, pod nieco zmienionym tyt., w r. 1634). 2 wyd. Eleutheropoli. 1651. (Z dod. dysertacji „De Christianorum summo bono“). 3 wyd. 1663; 4. 1664. Wyszły też przekł. na jęz. angiel. (1653), holender., i niemiecki (1637).

Pieśni religijne przy „Kancjonale“ St. Lubienieckiego.

Inne jego pisma druk. wymienia Estr.

Wyd. zbior. p. t. „Cogitationes sacrae ad Initium Evangelii Matthaei et omnes Epistolas Apostolicas, nec non Tractatus varii argumenti, praecipue de jure Christiani magistratus“. Eleutheropoli. 1692. (Jako t. VII. „Biblioth. Fratrum Polon.“).

Rękop. Spis pism P., w rękopisie pozostałych, podaje Sandjusz; m. n. „Historja socynjanów polskich“ (po łac.) zaginęła. Niektóre pisma przechowują się w rękop. w bibl. Jagiell. i w bibl. petersb. (Zob. Brückner. „Spuśc. rękop. po Potockim“ i Grab. „Lit. arj. 461).

Monografja: L. Chmaj: Samuel Przypkowski na tle prądów religijnych XVII w. Kraków. 1927. = Sandjusz: Bibl. Antitrinitariorum. Freistadii. 1684 — Lubieniecki: Hist. reformationis Polonicae... Freistadii. 1685 — (Wiszowaty): Życiorys w przedm do wyd. zbior. pism. (Bibl. Fr. Pol.). 1692. — Bock: Hist. Antitrinitariorum...* Regiomonti et Lipsiae. 1774. — Wiszniewski: Hist. liter. IX, 135—136, i indziej. — Sobieszczański: P. S. *Enc. Orgelbr.* — Rzepecki: Muza domowa... Poznań. Str. 67. — Brückner w Dodatkach do „Spuścizny rękopis. po W. Potockim. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXVII. (1898). Str. 355—357. — T. Grabowski: Literatura arjańska w Pol-

sce... Str. 456—465, i indziej. — BRÜCKNER we wstępie do „Wirydarza poet." Trembeckiego. — BRÜCKNER: Dzieje liter. pol. I, 208. — W. BUDKA: Przypkowscy i rola ich w ruchu reformacyjnym. *Reform. w Polsce.* 1926.

64. STEFAN DAMALEWICZ.

Poch. prawdop. z mieszczan. Ur. się na pocz. XVII w. w Warcie (woj. sieradzk.). Gdzie się kształcił niewiadomo; prawdop. w akad. krak. Ok. r. 1637 przełożony seminarjum włocławskiego. W 1637 kanonik kruszwicki. W 1638 dr. teol, akad. krak. W 1640 kanonik kujawski (włocławski). W 1642 wstąpił do zakonu kanoników lateraneńskich i osiadł w Kaliszu. W 1645 bierze udział w Colloquium charitativum w Toruniu. W 1646 uczestniczy w giener. kapitule kanoników later. w Rawennie. W r. 1649 przełożonym kanoników later. w Kaliszu. W r. 1652 bawił w Rzymie. W r. 1660 złożony z urzędu przełożonego kanon. later. kaliskich, osiada w opactwie w Trzemesznie. Zm. 10 czerwca 1673 r. w Trzemesznie (nie w r. 1664 w Kaliszu).

Z dzieł łac. najważn.:

a) „Vitae Vladislaviensium episcoporum...". Kraków. 1642. (Żywoty biskupów kujawskich). Jest przeróbką i kontynuacją dzieła Długosza.

b) „Series archiepiscoporum Gnesnensium...". Warszawa. 1649.

c) „Róża Opatrzności Boskiej nową szatą odziana...". Kraków. 1642. Kazanie okoliczn. Wyj. podaje Chodyń.

O innych jego dziełach zob. u Chodyń. i Estr.

O rękopisie „Vita S. Adalberti" (z r. 1672) znajduj. się w bibl. Zamoj., wspomina Poliński w studj. „Pieśń Bogarodzica", str. 6 i 138.

AD. CHODYŃSKI: Stefan Damalewicz historyk, przełożony kanoników lateraneńskich w Kaliszu. Poznań. 1872. — BRAUN: De scriptorum Poloniae... (1723). — Janociana III. — M. MALINOWSKI we wstępie do St. Bużeńskiego „Żywotów arcyb. gnieźń." (1852). — Zob. też Wiszn. Hist. liter. i Sobieszcz. art. w *Enc. Orgelbr.*

HUMANIŚCI PISZĄCY W JĘZYKU POLSKIM.

Określenie powyższe, jak i określenie w nagłówku rozdziału poprzedniego, nie jest ściśle, nie wszyscy, bowiem pisarze, poniżej wymienieni, byli humanistami jak Marcin Bielski np. lub Rej, ale na każdym czasy Odrodzenia, humanizm, mocniej lub słabiej, wycisnęły swe piętno.

A. Prozaicy.

1. MARCIN BIELSKI.

Szlachcic herbu Prawdzic. Pierwotnie zwał się Wolskim. Ur. ok. r. 1495 we wsi Białej pod Pajęcznem, w ziemi sieradzkiej (w Wielkopolsce). Gdzie się uczył i czy był uczniem akademji krakowskiej, niewiadomo. Młodość spędził na dworze Piotra Kmity (starosty przemyskiego, późn. marszałka dworu i woj. krak.) w ziemi przemyskiej; był dworzaninem; często bawił w Krakowie; brał udział w bitwie pod Obertynem (1531) i w wyprawie przeciw Tatarom r. 1534. Jeszcze przed r. 1540 osiadł we wsi rodzin. Białej i ożenił się z Siemkowską. (Katolik nieprawowierny, skłaniający się ku protestantyzmowi). Zm. 18 grudnia 1575 r. Zob. wyżej.

Dzieła M. Bielskiego:

1. „Żywoty filozofów...“ Kraków. 1535. Przekł. dziełka czeskiego M. Konacza, przerob. z dzieła łac. Gwaltera Burleya.

2. „Kronika wszytkiego świata...“. Kraków. 1551. 2 wyd. zmien. 1554; 3-cie, zmien. 1564, p. t. „Kronika to jest Historja Świata“. Przedruk. w 9 tomach w „Zbiorze pis. pol.“ Gałęzowskiego. Warszawa. 1833. (Przekł. ruski Ambr. Brzeżewskiego wyszedł w r. 1584).

3. „Sprawa rycerska...“. Kraków. 1569.

4. „Komedja Justyna i Konstancjej“. Kraków. 1557. Przedruk. Wierzbowski w *Bibl. zapom. poetów i proz. pol.* Warszawa. 1896.

5. „Sen majowy...“. Kraków. 1586.

6. „Sjem niewieści...“. Kraków. 1586, 2 wyd. 1595.

7. „Rozmowa nowych proroków, dwu baranów o jednej głowie...“ Kraków. 1587. Utwory 5, 6, 7 przedruk. krytyczn. przez Wisłockiego p. t. „M. Bielskiego satyry“, w *Bibl. pis. pol.* Akad. Um. Kraków. 1889.

(„Sejm niewieści“ przedruk. niekryt. Wójcicki w „Archiwum dom.“. 1856).

Ign. Chrzanowski przypuszcza, że Bielski brał udział w przekładzie „Nowego testamentu“ Szarfenbergera z r. 1556 i w „Komentarzu na proroctwa Hozeasza“. (Brześć. 1559). — Podobiznę autografu Bielskiego z r. 1552 podał Pawiński w Tyg. Ilustr. 1880, nr. 220.

Monografja: Chrzanowski: Marcin Bielski. Studjum literackie. Warszawa. 1906. Wyd. 2. 1926. Przyczynki do życiorysu i charakterystyki działalności literackiej Bielskiego: — Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. I. 1819. — Sobieszczański: O życiu i pracach piśmiennych Marcina i Joachima Bielskich. (Jako przedm. do „J. Bielskiego dalszego ciągu kroniki polskiej. Warszawa.

1851). — Tyszyński: M. B. najdawn. prozaik polski. *Kron. rodz.* 1874. Toż w „Wizerunkach pol.". Warszawa. 1875. — Wisłocki: Dwie rzadkości bibliograficzne. *Przew. nauk. i liter.* 1873, i osobno. Lwów. 1874. — Wisłocki: Gwalter Burley i M. B. Kraków. 1878. (Odb. z *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* VII). — Wisłocki: wstęp do nowego wyd. „Satyr". Kraków. 1889. — Pawiński: M. Bielski przed sądem królewskim w Piotrkowie. *Bibl. Warsz.* 1872, II. — Pawiński: O M. B. kilka nowych szczegółów. *Tyg. Ilustr.* 1880. — Chmielowski: Satyry M. B. *Tyg. Ilustr.* 1890. — Bem: B M. *W. Enc. Ilustr.* VIII. 1892. — Brückner o Komedji Just. i Konst. w ocenie wyd. Wierzb. *Kwart. histor.* 1898 — Tarnowski o Satyrach. Hist. liter. pol. I, 281—3. — Blatt: O języku Satyr. M. Bielskiego. *.Spraw. z posiedz. Akad. Um. w Krak.* z r. 1891. — Pilat o Satyrach w „Hist. poezji pol. II, 2. — Sinko: M. Bielski i Erazm z Roterdamu. *Przegl. pol.* 1905. (i w jego „Echach klas"). — Krček: Ocena książki Chrzan. w *Pam. liter.* 1908 — Wierzbowski: Materjały do dziejów piśmiennictwa pol. I. — Nehring: Rozkwit jęz. pol. w w. XVI. (Referat na 3 zjazd. historyków pol. w Krakowie, 1900) — Ptaszycki: Zapadno-russkie pierewody chronik Bielskago i Stryjkowskago. („Nowyj Sbornik po sławianowiedienju, sostawl. i izd. uczenikami Łamanskago". 1905). — Fr. Czerny: Wpływ odkryć geograficznych na Polskę. *Kraj.* 1884. J. Krzyżanowski: Romans pseudohistoryczny w Polsce w. XVI. Kraków. 1926. — Łoś: Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju.—(Zob. bibliogr. u Chrzanowskiego).

2. MIKOŁAJ REJ Z NAGŁOWIC.

„Ojciec piśmiennictwa polskiego". Ur. się w Żórawnie na Rusi Czerwonej (pod Haliczem) 4 lutego 1505 r. z o. Stanisława (herbu Oksza), który się z Krakowskiego (z Nagłowic) przeniósł na Ruś, i Barbary z Herburtów Żórawińskiej. W r. 1514, gdy miał l. 9, oddano go do szkoły w Skalmierzu, następ. po dwu latach, do szkół we Lwowie (1516—18), wreszcie do akad. krakowskiej (do bursy jerozolimskiej) w r. 1518. Po roku zabrał go w r. 1519 ojciec do domu do Żórawna. W r. 1525 (prawdop.) oddano go na dwór Andrzeja Tęczyńskiego, woj. sandom.; pełnił tu funkcje sekretarza, nast. komornika. Ok. r. 1530 opuścił Rej dwór Tęczyńskiego i osiadł na wsi, we wsi dziedzicznej Topoli w Krakowskiem, i ożenił się z Zofją Kosnówną (Kościeniówną) i przeniósł się w Chełmskie, na wieś. W r. 1546 Zygmunt I obdarzył go wsią Temerowce w ziemi halickiej („vates polonus alias rymarz") i mianował go dworzaninem królewskim; a król Zygm. August nast. sekretarzem królewskim. Jako poseł brał udział w sejmach, piotrkowskim z r. 1558/9 i lubelskim 1569 r. Przyjąwszy ok. r. 1540 protestantyzm, Rej, zrazu luteranin, szerzył później w pismach swych gorliwie zasady wyznania kalwińskiego. Zm. między 8 wrześ. a 14 paźdz. 1569 r. (w Rejowcu?).

„Pierwszy literat świecki", „Pierwszy w Polsce autor z powoła-

nia", pierwszy, który literaturze narodowej narodowe wytykał tory (Brückner).

Pierwsze wiersze Reja, ulotne, okolicznościowe, nie dochowały się. Do najwcześniejszych poezji Reja drukowanych zaliczają niektórzy historycy liter. przekłady pojedyńczych psalmów i pieśni nabożne. Ale z dochowanych w drukach oddzielnych (krakow.) dwu psalmów, jeden: „Psalm Dawidów CXIII. In exitu Israel de Egypto M. R." (Kraków. Szarfenb.) oznaczony jest wprawdzie na drzeworycie na pierwszej stronicy rokiem 1533, ale, jak słusznie Pilat robi uwagę, data wymieniona niekoniecznie jest datą druku, bo drzeworyt mógł być wcześniejszy; drugi zaś ps. 85 nie ma daty; co się zaś tyczy pieśni nabożnych, to dochowane w oddzielnych drukach krakowskich nie mają dat, i może ukazały się poraz pierwszy ok. r. 1550 dopiero. Zaginione „Septem psalmi" Reja t. j. przekład 7-miu psalmów pokutnych, wymieniane w inwentarzach księgarskich, powstały przed r. 1547, skoro z tego roku inwentarze je wymieniają.

Utwory Reja w porządku mniejwięcej chronologicznym:

1. „Psalm Dawidów CXIII. In exitu Israel de Egypto M. R.". Kraków. (1533?). Przekł. prozą. Wierszem (?) wedł. Dobrz. Przedruk. Ptaszycki w Dod. do „Psałterza Dawidowego" Reja. (1901). Str. 297—299.

2. „Psalm Dawidów LXXXV. Incline Domine aurem tuam. M. R.". Kraków, (b. r.). Przekł. wierszem.

3. Siedm psalmów pokutnych (przed r. 1547) zaginęły.

4. Wiersz na śmierć Jarosza Łaskiego (1541) (wedł. Brücknera). Autorstwo Reja niepewne. Składa się z 15 strof 5 wiersz., 11 zgł. (Przedruk. Brückner w *Bibl. Warsz.* 1893, IV w art. „Wiersze zbiorowej drużyny").

Pieśni nabożne.

5. „Pieśń o prawym bóstwie Syna Bożego" (z nutami) („Chrystus jedyny Syn Boży i t. d.). Kraków. Siebeneycher. B. r. Zdaniem Chlebowskiego, najdawniejszy niewątpliwie ze znanych nam utworów Reja. (Zob. rozpr. „Najdawn. kancjon. protest.").

6. „Hejnał świta" („Heynał świta na rane powstanie") („Hejnał świta, już dzień biały i t. d.). Kraków. Łazarz Andrysowic. B. r. (z nutami). Zdaniem Krčka, pieśń ta Reja mylnie nazywana „Hejnał świta". Zaczyna się od wiersza drugiej strofy: Mocny Boże wszej radości" i składa się z 10 zwrotek trzywierszowych, które tworzą akrostych:

„Mikołay Rey"; ułożona jest na nutę czeskiej pieśni „Hejnał świta" („Hyná svitá").

7. „Christe, qui lux es et dies", M. R. po polsku. („Kryste, dniu naszej światłości" i t. d.). Kraków. Łaz. Andr. b. r. z nutami.

8. „Podobieństwo żywota człowieka krześcijańskiego M. R." („Cóż chcesz czynić, mój miły człowiecze" i t. d. Kraków. Łaz. Andr. b. r. z nutami. Pieśń tę Rej przedruk. przed „Postylą".

9. „Przestrach na złe sprawy ludzkiego żywota". („Cóż chcesz czynić, miły bracie i t. d.). Kraków. Łaz. Andr. b. r. Pieśń tą uważają za Reja Brückner i Chlebowski. Dwie ostatnie pieśni, 8 i 9, wyszły, wedł. Chleb., poraz pierwszy u Łazarza w r. 1556. (Zob. „Najd. kanc. prot." *Pisma*, II, 16).

10. „Przyczyna gniewu Pańskiego". M. R. Kraków. M. Siebeneicher. B. r. Z nutami. Przedruk. faksimil. Warszawa. 1880.

11. „Alleluya". („O chwalcie Pana Boga Wszechmocnego" i t. d.). B. m. i r. (Kraków. Łazarz.) z nutami W. Szamotulskiego.

Niektóre z tych pieśni Reja przedrukowywały kancjonały protestanckie, Seklucjana (1559), Groickiego (1559)...

Pieśni Reja przedruk. Wiszniewski w t. VI Hist. liter., rozdz. V. Pieśni i psalmy; Wójcicki w „Zarysach domowych" IV (Warszawa. 1842) i Jocher w t. III „Obrazu bibliogr." Pieśń „Hejnał świta" przeszła i do kancjonałów katolickich. Przedruk. Bobowski w „Polskich pieśniach katolickich". (W Krakowie. 1893, st. 372).

Pieśń „Podobieństwo żywota człowieka krześcjańskiego", przerobiona. wedł. Chleb., 13-zgł. wierszem, wcielona została do „Wizerunku" (rozdz. VIII, list 110).

W tym samym mniejwięcej czasie wyszły w druku dyjalogi satyryczno-moralizujące i etyczno-dydaktyczne, które wymienia Trzycieski:

12. „Kostery z pijanicą".

13. „Warwasa z Dykasem".

14. „Lwa z kotem".

15. „Gęsi z kurem".

18. „Zatargnienie fortuny z cnotą",

Dotychczas nie odnaleziono ani jednego egzemplarza druk. tych dyjalogów. Fragmenty tylko zaginionych egzempl. druk. u Wietora „Warwasa" i „Kostyry z pijanicą" odnalazł K. Piekarski i ogł. je w *Przegl. Współcz.* 1923 lip. Według Brücknera, „Warwas" odnalazł się w tłumaczeniu czy przeróbce czeskiej, której unikat drukowany przechowuje się w Muzeum Król. Czesk. Jest to rozmowa Warwasa

z Lupusem o „żeńskiej chytrości". Autorem przekładu czeskiego ma być, wedł. Heidenreicha, B. Paprocki; czemu Brückner przeczy. Streszczenie podał w *Bibl. Warsz.* 1895, I. a próbę rekonstrukcji tekstu polskiego językiem i wierszem Rejowskim (próbę odtworzenia rzekomego oryginału polskiego) ogłosił w „Dodatkach" do swej monografji o Reju (1905). Tekst domniemanego przekładu czeskiego ogłosił Chrzanowski w księdze zbior. „Z wieku Mikołaja Reja" (Warszawa. 1905) i Zibrt w książeczce p. t. „Panna, Ženitba, Žena ve staročeské ùpravě polských skladeb Reje z Naglovic a Bart. Paprockého". Cz. I (*Pestra Knihovna...* nr. 13—14. Praga. 1910). Przeciw twierdzeniu Brücknera o oryginalności „Warwasa" Rejowego wystąpili Dobrzycki, którego zdaniem „Warwas" Reja jest przekładem, względnie przeróbką, jakiegoś obcego wzoru (zob. rec. dzieła Brücknera o Reju w *Pam. liter.* 1905), i Krček; według którego właśnie „Warwas" Rejowy jest przeróbką z czeskiego, nie odwrotnie. (Zob. art. W sprawie oryginalności „Warwasa" Rejowego. *Pam. liter.* 1905 i ocenę Brücknera „Warwasa po polsku" — tamże). Wywody Krčeka zbił ostatecznie K. Piekarski.

Zdaniem Chmielowskiego, Brücknera i Pilata odszukany przez Józ, Korzeniowskiego w rękop. z XVI w. bibl. Czartoryskich w Krakowie dyjalog p. t. „Kot ze lwem rozprawia o swobodzie a o niewoli" *(Rocznik filarecki.* I. Kraków. 1886) jest tym przez Trzycieskiego wymienionym dyjalogiem „Lwa z kotem". Egzemplarza drukowanego tego dyjalogu nie odnaleziono. Odszukano natomiast unikat druk. dyjalogu, wymienionego również przez Trzycieskiego:

17. „Krotka rozprawa miedzy trzemi osobami, panem, wójtem a plebanem..." W Krakowie... 1543. Pod pseudonimem Ambrożego Korczbok Rożka. Wyjątki podał pierwszy Wiszniewski w t. VII Histor. liter. Unikat, znajdujący się w bibl. Potockich w Krakowie, przedruk. w całości Zawiliński w r. 1892 w *Bibl. pis. pol.* (wyd. Akad. Um.). (Zob. też przedruk w „Hum i Ref." 1927). „Pierwsza satyra polska (społeczna)" (Brückner).

18. „Catechismus, to jest nauka barzo pożyteczna każdemu wiernemu krześcijaninowi..." Kraków. 1543. Jest, jak sądzę, prawdop. utworem Reja, tym katechizmem, o którym wspomina Trzycieski. Nie jest on wyraźnie katolicki, tak jak nie jest wyraźnie katolicki i jego „Psałterz Dawidów" (p. niżej).

Zdaniem Brücknera autorem „Catechismu" nie był Rej, lecz ktoś z kółka Trzycieskiego—Wojewódka, Trepka lub Spiczyński, czy „modernista" z pomiędzy duchowieństwa krakowskiego. (Zob. *Pam. liter.*

1911, str. 396—7, z 1916, str. 134; *Reform. w Polsce* I, 1921, str. 146—7; „Mik. Rej" (1922, str. 18). Brückner przyznaje Rejowi tylko autorstwo wierszy poprzedzających Katechizm i końcowych. Do przyznania autorstwa „Catechismu" Rejowi skłaniają się Łoś (zob. „Pocz. piśm." str. 228) i T. Grabowski („Liter. luter. str. 17). Unikat przedruk, Fr. Pułaski w *Bibl pis. pol.* (1910).

19. „Żywot Jozefa z pokolenia Żydowskiego, syna Jakubowego, rozdzielony w rozmowach person, który w sobie wiele cnót i dobrych obyczajów zamyka". Kraków. 1545. Przedruk krytyczny unikatu, znajdującego się w bibl. Kórnickiej (pod Poznaniem), Zawilińskiego wyszedł w Krak. w r. 1889 w *Bibl. pis. pol.* (Przedtem niekrytycznie przedruk. Wójcicki w swej „Bibl. staroż. pis. pol." Wyd. 2, t. IV). „Pierwsze misterjum polskie" (Brückner).

20. „Psałterz Dawidów, który snadź jest prawy fundament wszytkiego pisma krześcijańskiego..." Psałterz ten wyszedł z druku, jak się zdaje, przed lutym 1546 r. (to jest przed datą darowizny przez króla Zygmunta I Rejowi wsi Temerowce 13 lutego1546 r.). Dochował się w dwóch zdefektowanych egzemplarzach dwu osobnych wydań, przechow. się w bibl. uniwersyteckiej w Warszawiei w bibl. Czartoryskich w Krakowie. Przedruk. tekst na podstawie obu pol. wydaw. egzemplarzy St. Ptaszycki. (Petersburg. 1901 w „Pomnikach piśmienn. przez Józefa Zakrzewskiego"). Psałterz ten jest parafrazą prozą, z dodaniem modlitwy po każdym psalmie. („Pierwszy modlitewnik polski", wedł. Brückn.). Poprzedzony przedmową do króla Zygmunta i wierszem „Ku temu, coby miał wolą czyść ty książki". Całkowity psałterz wierszem Reja nie istniał, wedł. Brücknera, nigdy.

Około tegoż czasu wydał Rej kilka jeszcze dziełek, napisanych przeważnie. jak się zdaje, w formie dyjalogowej; wymienił je Trzycieski:

21. „Spectrum, albo nowy czyściec..."

22. „Książki nadobne o potopie Noego..."

23. „Kupiec, to jest kształt a podobieństwo Sądu Bożego ostatecznego". W Królewcu Pruskiem. Miesiąca sierpnia. A. D. 1549. Tekst całkowity, z unikatu bibl. uniw. we Lwowie, wydali R. Kotula i Al. Brückner, w *Bibl. pis. pol.* w 1924. Tekst z defektowego egz. bibl. Kórnickiej ogł. przedtem Celichowski. (Poznań. 1898).

Nie wszystkie jeszcze odszukano. „Katechizm dyjalogiem", o którym wspomina Trzycieski, to nie może być, wedł. Brücknera, „Prostych ludzi w wierze nauka" (druk. w *Prac. filol.* 1890). (Brückner

przypuszczał dawniej (Pam. Liter. 1908, str. 199) że „Katechizm Brzeski" „może to ów Rejowy Katechizm, djalogiem napisany, co dotąd za zaginiony uchodził" (Zob. pod „Kat. Brzes.") Jest to, jak sądzę, „Catechismus", wyd. w r. 1543, o którym wyżej.

24. Odszukany w rękopisie i wydany przez Józ. Korzeniowskiego (w *Roczniku filareckim.* 1886) dyjalog polityczny p. t. „Rzeczpospolita polska chramiąc tuła się po światu szukając pomocy a narzeka na swe pany, iż o nię nie dbają. Anno 1549". (Narzekanie Rzeczypospolitej) jest zdaniem Chmielowskiego, Brücknera i Janika, utworem Reja. Wedł. Bruchnalskiego natomiast nie jest to utwór Reja. (Zob. przypisek do str. 168, t. II „Historji liter. pol." Pilata). Brückner sądził dawniej, że to utwór Seklucjana.

Główne rysy „Zatargnienia fortuny z cnotą" (wymien. przez Trzycieskiego) ocalały, wedł. Brücknera, w dyjalogu Achizy z Zefirą w „Żywocie Józefa". Zdaniem Chrzanowskiego, prawdopodobniejszym będzie przypuszczenie, że to udramatyzowana i dla „białychgłów" przerobiona „Fortuny i cnoty różność..." (1524); byłby to więc, wedł. Chrzan. pierwszy moralitet polski, wcześniejszy od „Komedji" Bielskiego. (Zob. też Hahn: „Liter. dramat. w Polsce XVI w." Str. 59).

Celichowski, a za nim Janik, uważa trzy w fragmentach odnalezione i przedrukowane dyjalogi antykatolickie z druków królewieckich r. 1549 i 1550, za utwory prawdop. Reja. Są to: a) „Rozprawa krótka a prosta o niektórych ceremonjach a ustawach kościelnych", b) Rozmowa szatana z grzesznikiem" i c) „Rozprawa księdza z popem". Brückner przeczy twierdzeniu o autorstwie Reja. (Zob. monogr. o Reju str. 65 i n.). Ks. Warmiński twierdzi, że a) i b) są to utwory Seklucjana.

25. Wymienione przez Trzycieskiego „Księgi de neutralibus" zaginęły.

26. „Świętych słów a spraw Pańskich.,. Kronika albo Postilla, polskim językiem a prostym wykładem też dla prostaków krótce uczyniona". W Krakowie. M. Wirzbięta. 1557. 2 wyd. 1560; 3-cie. 1566; 4-te. 1571; 5-te. 1594. (W przekł. litewskim wyszła „Postylla" w Wilnie w r. 1600). Wyd. zmodernizowane p. t. „Kazania Mikołaja Reja czyli Świętych słów a spraw Pańskich... Kronika albo Postylla... Zestawił i wydał X. Teodor Haase. W Cieszynie. 1883. (Wyd. kryt. brak). „Pierwszy wykład moralny ewangielji" (Brückn).

27. „Wizerunk własny żywota człowieka poczciwego... W Krakowie. M. Wirzbięta. 1558. 2 wyd. tamże. 1560; 3 wyd. t. 1585. Nowe

wyd. podług edycji z r. 1560 wykonał St. Ptaszycki. Petersburg-Warszawa. 1881—1888. „Pierwsza wielka epopeja dydaktyczna polska". (Brückn.).

28. Dwa listy na polski język właśnie wyłożone. Jeden Aloizego Lipomana... ku JW. Książęciu a panu Mikołajowi Radziwiłłowi, wojewodzie wileńskiemu... A drugi tegoż to JW. Pana do tego biskupa..." W Brześciu Litewskim. 1559. Jest to przekład broszury łac., wydanej przez Wergerjusza (p. t. „Duae epistolae... Regiomonti Borussiae. 1556) dokonany, wedł. Brücknera, przez Reja. Poświęcenie tłumaczenia Stanisł. Szafrańcowi, przemowa końcowa „Ku temu, co czedł" i wiersz „Ku Lipomanowi... od księdza Jana, kaznodzieje z Waśniowa", są pióra, zdaniem B., samego Reja. Broszurę w przekładzie polskim przedrukował Chrzanowski w książce zbiorowej „Z wieku Mikołaja Reja". (Warszawa. 1905) i w osobnej odbitce.

29. „Komentarz albo wykład na proroctwo Hozeasza proroka". W Brześciu Litew. 1559. Pierwszy Chrzanowski (w książce zbior. „Myśl" 1904) przypuścił autorstwo Reja, tej parafrazy oryginału łaciń. Wita Theodora (Veit Dietrich), wyd. w r. 1545. Wedł. Brücknera, parafrazy tej dokonał głównie Jakub Lubelczyk, w części Rej; on też jest autorem wiersza „Joachima Hellera, mistrza szkoły Norymberskiej, na proroctwo Hozeasza proroka..." (jest to właśc. przeróbka łaciny humanistycznej Hellera). (Zob. dod. do monogr. „Mik. Rej"); w części, jak przypuszcza Chrzanowski, i Marcin Bielski. (Zob. jego monogr. „M. Bielski", str. 21—22).

30. Wiersze (wedł. Brücknera), (por. *Pam. liter.* 1905. Str. 49), Reja w dziełach Bartłomieja Groickiego: „Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego" (1559); tu wiersz: „Temu, co te książki czytać będzie, Wojciech Kaszota, Franta dobry towarzysz, rozsądek swój oznajmuje", i w „Tytułach prawa majdeburskiego" z 1567 r. wiersze na Leliwę i na St. Spławskiego, kasztelana krzywińskiego.

31. „Zwierzyniec, w którym rozmaitych stanów ludzi, zwierząt i ptaków kształty przypadki i obyczaje są właśnie wypisane..." B. m. (Kraków). 1562, 2 wyd. 1574 (powiększ.). Razem z „Zwierzyńcem", jako dalszą część zbioru, wydał: „Przypowieści przypadłe..."; w 2 wyd. (1574) p. t. „Figliki, albo rozlicznych ludzi przypadki dworskie..." Wydanie „Figlików" osobne, z r. 1570, jest wedł. Chrzanowskiego i Łopacińskiego fikcją. „Zwierzyniec" przedruk. W. Bruchnalski w *Bibl. pis. pol.* (Kraków. 1895) (z opuszczeniem „Figlików"). Rozdz. wtóry „Zwierzyńca" w przedruku homograf. wyszedł w Poznaniu. 1884 p. t. „Przęsło ze Zwierzyńca Mik. Reja"; „Figliki" wyd.

w podobiźnie W. Wittyg. Kraków. 1905. Pierwszy zbiór facecji i fraszek polskich (wedł. Brückn.).

32. „Apocalypsis. To jest dziwna sprawa skrytych tajemnic Pańskich...". Kraków. M. Wirzbięta. 1565. Przedruk homograf. nakł. Działyń. Paryż. 1876.

33. „Zwierciadło albo kształt, w którym każdy stan snadnie się może swym sprawam jako we źwierciedle przypatrzyć". W Krakowie. Maciej Wirzbięta imprymował jego Królewskiej Miłości typograf." 1568. 2 wyd. Wilno. 1606.

Dzieło to zawiera w sobie:

a) „Żywot człowieka poczciwego".

b) „Spólne narzekanie wszej Korony na porządną niedbałość naszą". („Przemowa krotka do krześcijańskiego człowieka każdego..."). (Prozą).

c) „Apoftegmata. To jest krotkie a roztropne powieści..."). (Wierszem).

d) „Przemowa krotka do poczciwego Polaka stanu rycerskiego". (Wierszem).

e) „Zbroja pewna każdego rycerza krześcijańskiego". (Prozą).

f) „Do uczciwego a bacznego Polaka... krotkie a przyjacielskie napomnienie". (Prozą).

g) „Żegnanie z światem". (Wierszem).

W końcu księgi dodano w pierwszym wyd. życiorys Mikołaja Reja, napisany przez Andrzeja Trzycieskiego, p.t. „Żywot i sprawy poćciwego slachcica polskiego Mikołaja Reja z Nagłowic..." Wydanie nowe całego „Zwierciadła" wyszło staraniem Akad. Um. w Krakowie r. 1905. (Naślad. wyd. 1-go z r. 1567—8). Takież wydanie dokładne (dokł. przedruk wyd. 1568) rozpoczął Sam. Adalberg w Krakowie w r. 1897, ale wydał tylko zeszyt I (obejmujący tekst całkowity do połowy mniejwięcej „Kapitulum I Wtorych Ksiąg"). „Żywot człowieka poczciwego" był w w. XIX trzykrotnie, ale niekrytycznie przedrukowany: 1. w „Zbiorze pisarzów polskich" Gałęzowskiego, t. VI—VIII. Warszawa. 1828; 2. w „Bibl. polskiej" Turowskiego. Kraków. 1859; 3 w „Bibl. Mrówki". Lwów. B. r. „Żywot człowieka poczciwego" i „Spólne narzekanie", wyd. Kallenbach w „Bibl. dzieł wybor.", 4 t. Warszawa. 1903 - 4. „Pisma wierszem znajdujące się przy dziele jego... p. t. „Zwierciadło", wyd. niekrytycznie Ambroży Grabowski w Krakowie. 1848. Toż przedruk. w „Bibliotece Mrówki". Lwów b. r. Popularne dokładne wydanie „Zwierciadła" w całości wyszło w Krakowie w 2 tomach. Wydali Jan Czubek i Jan Łoś. Kraków. 1914.

34. List Mik. Reja do księcia Pruskiego Alberta wyd. Celichowski w *Roczn. Tow. Przyj. Nauk Pozn.* XVIII. 1891.

Przypisywany Andrzejowi Trzycieskiemu „Żywot Reja“ H. Gaertner uważa za autobiografję Reja, czemu przeczy Brückner. Za utwór Reja H. Gaertner uważa również (wraz z Celichowskim, Windakiewiczem i Janikiem), wbrew Brücknerowi, bezimiennie wydaną „Historję prawdziwą, która się stała w Landzie“ (Kraków. 1568). „Żywot Reja“ wyd. krytycznie H. Gaertner p. t. „Mikołaj Rej z Nagłowic. Życiorys własny“. Wydał i objaśnił... (Lublin, 1925).

Wyd. zbior. wszystkich dzieł Reja brak. Wybór pism w wyd. krytycznem p. t. „Pisma prozą i wierszem“ Oprac. A. Brückner (Bibl. Narod. 40). „Wybór pism wierszem i prozą“, w opracowaniu popularnem A. Baumfelda, w Wendego *Bibl. klas. pol.* Warszawa. 1914. Wyjątki z „Postyli“ i z „Hozeasza Proroka“ podał Brückner w „Dodatkach“ do monogr. swojej o M. Reju.

Podobizna autografu Reja w Wierzb. Materj. II.

Ważniejsze prace o Reju: A. Monografje: Brückner: Mikołaj Rej. Studjum historyczne. Kraków. 1905. (Oceny: a) Dobrzycki w *Pam. liter.* 1905. b) Kallenbach w *Kwart. histor.* 1906, c) Nehring w *Archiv. f. slav. Phil.* 1906). = Zarysy monograficzne: Windakiewicz: Mikołaj Rej z Nagłowic. Kraków. 1895. Wyd. 3-cie. Lublin. 1922. (Oceny: a) K. Bartoszewicz w *Przegl. liter.* 1896. b) Brückner w *Kwart. histor.* 1897). — Brückner: Mikołaj Rej. Człowiek i dzieło. Lwów. 1922. — Janik: Mikołaja Reja żywot i pisma. Kraków. 1923. B. Życiorysy i przyczynki do życiorysu. a) *Współcześnicy o Reju.* — Trzycieski: Żywot i sprawy poćciwego ślachcica polskiego, Mikołaja Reja z Nagłowic.. (przy „Zwierciadle“ Reja z r. 1567). (Nowsze przedruki: a) w edycji jubileuszowej „Zwierciadła“ Kraków. 1905. b) w edycji „Zwierciadła“ Czubka i Łosia. Kraków. 1914; c) w „Mikołaja Reja 1922. (Oceny: a) K. Bartoszewicz w *Przegl. liter.* 1896. b) Brückner w *Kwart. histor.* Wyborze pism wierszem i prozą“. Warszawa. 1914. Wendego. *Bibliot. klasyków polskich.* — Jan z Woźnik: De Apostolica Jesu Christi doctrina. 1568. Ustęp o Reju przytacza Juszyński w „Dykcjonarzu poetów polskich“, t. II, str. 116 i 131, w oryginale i przekładzie. — Wereszczyński: Gościniec pewny niepomiernym moczygębom a obmierzłym wydmikuflom. Kraków. 1585. Przedruk. Kraków. 1860. Tur. — J. Szcz. Herburt: w przedmowie do poem. „Herkules“ (1612). (Zob.). — *Literatura w. XIX i XX*: J. Przyborowski: Rok urodzenia i śmierci Reja. *Tygodnik poznański.* 1862.— Rybarski: Dokumenty odnoszące się do Mikołaja Reja i jego rodziny. *Ateneum.* 1880, III. — Ptaszycki; Nikołaj Rej, polskij pisatiel XVI w. Nieskolko nowych dannych dla jewo biografij“. Petersburg. 1883. — Czajewski: Mik. Rej z Nagłowic na sejmach. Warszawa. 1885. — Ptaszycki: Mikołaj Rej. i ks. Józef Wereszczyński. W „Upominku wileńskim“ dla Kraszewskiego. Wilno. 1879. — Kniaziołucki: Materjały do biografji Mikołaja Reja z Nagłowic. *Archiwum do dziejów oświaty i liter. w Polsce.* VII. Kraków. 1892.— Zawiliński: Kilka słów o roku urodzenia.. Mikołaja

Reja. *Bibl. Warsz.* 1884. III. — Gawlikowski: Beiträge zu einer Biographie des Nikolaus Rej von Nagłowice. (*Jahresbericht d. Rudolf-Gymn. in Brody.* 1899, i odb.)— Wierzbowski; Materjały do dziejów piśmiennictwa polskiego... I. Warszawa. 1900.— Bruchnalski: Czy Rej piastował jaki urząd? (1505—1905). „Mik. Rej z Nagłowic". Jednodniówka. Lwów. — Brückner: Mikołaj Rej w Warszawie. *Kur. Warsz.* 1905, nr. 1. — E. B.: Data urodzin Reja. *Kur. Warsz.* 1905, nr. 35. — Tołwiński: Kiedy urodził się Rej. *Kur. Warsz.* 1905, nr. 38. — Łopaciński. Ustalenie daty urodzin Mikołaja Reja. („Z wieku Mik. Peja". Księga jubileuszowa 1505—1905. Warszawa, 1905). — Merczyng: Rejowie z Nagłowic jako członkowie polskiego kościoła ewangelickiego. (Tamże). — Wierzbowski: Kilka nowych dokumentów do biografji M. Reja i rodziny jego. (Tamże). — St. Cieszkowski: Reyowie z Nagłowic. *Kur. Świąt.* 1905, nr. 6. — Miaskowski: Czy Rej piastował jaki urząd? *Roczn. Tow. P. N. Pozn.*, t. 34. 1908. — „Miejsce pochowania Mik. Reja". *Reform. w Polsce.* 1926, str. 247.— W. Budka: Kiedy M. Rej został protestantem. *Ruch liter.* 1928.— St. Bodniak: M. Rej na sejmach. *Pam. liter.* 1928. — C. Charakterystyka Reja jako pisarza, jego twórczości w ogólności. Mickiewicz: Literatura słowiańska, I. — Maciejowski: Piśm. pol. I. — Kraszewski: Dziś i lat temu trzysta. Wilno. 1863. — Siemieński: Mikołaj Rej. (*Portrety literackie.* I. Poznań. 1865 i „Dzieła" III). — Mecherzyński: Hist. wymowy. II, 480—486. — Bełcikowski M. R. („Ze studjów nad liter. polską". Warszawa. 1886). — Zawadzki: M. R. z Nagłowic. Lwów. 1875. — Chmielowski: Dziesięć lat z dziejów wychowania w Polsce. *Bluszcz.* 1877. — Plenkiewicz: Z dziedziny pedagogiki. *Kłosy.* 1878. — Plenkiewicz: Etyka M. Reja. *Kłosy.* 1880. Osobno. Warszawa. 1905. (*Bibl. dz. wyb).* — Bem: Śmielsze błyski humoru satyrycznego w literaturze staropolskiej. („Ognisko". Książka zbiorowa (dla Jeża). Warszawa. 1882. Toż w jego „Studjach i szkicach literackich". Warszawa. 1904). — Chlebowski: M. R. w świetle nowych świadectw. *Ateneum.* 1893. I, (i w „Pismach" II). — Leciejewski: Zapatrywania M. Reja na wychowanie. *Roczn. Tow. P. N. Pozn.* 1898. — Criegern: Nikolaus Rej als Polemiker. Lipsk. 1900. — Dropiowski: Nik. Rey als Politiker. *Jahresbericht. d. Rudolf-Gymn. in Brody.* 1901 — Fabian: M. R z Nagłowic jako pisarz religijny ewangelicki. *Zwiastun ewangelicki.* 1904—5. — Giedrojć: Poglądy lekarskie Reja. Warszawa. 1905 (Odb. z *Krytyki lekarskiej.* 1905). — Nowaczyński: Żywot i wizerunek M. Reja z Nagł. *Ateneum.* 1905. Osobno p. t. „Wizerunek M. Reja z Nagł." Warszawa. 1905. — Chlebowski: Mik. Rej jako pisarz. („Z wieku Mik. Reja" Księga jubil. Warszawa. 1905). Osobno w wyd. „Książki dla wszystkich" Warszawa. 1905 Przedruk. w „Pismach". II. — Kallenbach: Mikołaj Rej. Szkic jubileuszowy. Kraków. 1906 Odb. z *Przegl. pol.* — Bruchnalski: Mik. Rej. Lwów. 1906. (Odczyt). — Tarnowski: Przemówienie przy otwarciu zjazdu naukowego im. M. Reja. Kraków. 1906.—Chrzanowski: Dlaczego Rej jest ojcem literatury naszej. *Kur. Warsz* 1905, nr. 35 i 37 i jako przedmowa do księgi „Z wieku M. Reja" (1905); przedruk. w jego książce „Wśród zagadnień, książek i ludzi". (1923).— Chlebowski: Pierwszy literat polski. (W książ. zbior. p.t. „Sami sobie" Warszawa. 1900).— Chrzanowski: Posłowie ziemscy w pismach Reja. *Nowa gaz.* 1906, nr. z 14 kwietnia.— Dobrzycki: Rej. *Pam. liter.* 1905. i w jego „Z dziejów literatury polskiej". 1907. — Ujejski: Pojęcia Reja, dotyczące Polaka i Polski. *Pam. liter.* 1906. — Sobieski: Rej a Zamojski. *Bibl. Warsz.* 1905, I i w jego książce „Trybun ludu szlacheckiego". Kraków. 1905. — Sinko: Rey i Dante. *Przegl. Pol.* 1905. — Bruchnalski: Mik. Rej z Nagł. w świetle sądów poetyckich „Złotej epoki". *Nasz kraj.* 1906. — Bruchnalski:

Rozwój twórczości pisarskiej Mik. Reja. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XLIV. 1907.— Janik: Zbytek w pismach Reja. *Lud.* 1908. — „Z wieku Mikołaja Reja". 1505—1905. Warszawa, 1905. — „Pamięci Mik. Reja z Nagłowic" — Towarzystwo literackie im. Adama Mickiewicza (=*Pam. liter.* 1905, zesz. IV).—T. Dobrowolski: Ze studjów nad literaturą renesansową. *Spraw. gimn. VIII we Lwowie.* 1913. — F. Fidziński: Sądy Reja o wychowaniu i oświacie w Polsce. *Spraw. gimn. św Anny w Krakowie.* 1914. — J. S. Ptaszycki: Rej a Ostroróg. (w „Jako lecące na wyraj żórawie...") — St. Glixelli: Rabelais i Rej. („Studja i szkice porównawcze". Lwów. 1919) — A. Krupiński: Panegiryk Reja na cześć Stanisł. Zamojskiego. (*Teka Zamojska* 1919).— R. Pollak: Goffred Tassa Kochanowskiego. — D. Rozprawy i studja nad poszczególnemi utworami Reja. („Wizerunk"). Tyszyński: „Wizerunek", poemat z r.1558, M. Reja. *Bibl. Warsz.*1868, II i w jego „Wizerunkach polskich". Warszawa 1875.— Bem: „Wizerunek" Mik. Reja z Nagłowic jako utwór sztuki i zdrowej myśli. *Niwa.* 1874 i w jego „Studjach i szkicach literackich". Warszawa. 1904.— Ptaszycki: Mik. Reja z Nagł. „Wizerunek". Notatka literacko-bibljograficzna. Wstęp do wyd. „Wizerunku" z r. 1881—1888. (Warszawa). — Ptaszycki: K istorii litieraturnych zaimstwowanij w polskoj litieraturie XVI st. Mareellus Palingenius Stellatus i Nikołaj Rej. Nadb. z „Commentationes philologicae. Petersburg. 1897. — Pyszkowski: M. Rej's „Wizerunk" und dessen Verhältniss zum „Zodiacus vitae" des Marcellus Palingenius. Kraków. 1901. — Kniaziołucki: Do gienezy poematu Mik. Reia „Wizerunek żywota poczciwego człowieka" *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. XLIV. 1908. — Landau: Mikołaja Reja Wizerunek a Żywot. *Pam. liter.* 1913. — („Zwierciadło"): Kraszewski: Dziś i lat temu trzysta. *Gaz. codz.* 1859—1860. Osobno. Wilno. 1863. 2 wyd. Warszawa. 1879. — Ptaszycki: W kwestji oryginalności „Zwierciadła" Rejowego. „Gwiazda". Kalendarz. Petersburg. 1882. — Gostomski: M. Reja Żywot człowieka poczciwego. *Bibl. Warsz.* 1889, I. — Galle: „Żywot człowieka poczciwego" Reja a „Cato Maior" Cycerona (w „Z wieku Mikołaja Reja..."). — Sinko: Źródła przekładów Reja w „Żywocie człowieka poczciwego" *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um* t. XLIII. 1905. — Bruchnalski: Rozwój twórczości pisarskiej M. Reja. *Rozpr. wydz filol. Akad. Um.* t, XLIV. 1908. — Landau: M. Reja „Wizerunek" a „Żywot". *Pam. liter.* 1913. — Chrzanowski: „Zwierciadło" Reja przed sądem potomności. Wstęp do „Zwierciadła" wyd. Czubka i Łosia. Kraków. 1914. (i w jego „Wśród zagadnień, książek i ludzi" (1923). — Brückner o znaczeniu „Zwierciadła". *Reform. w Polsce* I. (1921). — E. Korecki: Ze studjów nad źródłami „Zwierciadła" Reja. Kraków 1928 — (Inne utwory Reja): Chmielowski: Nasza literatura dramatyczna. I. (O „Żywocie Józefa"). — Bruchnalski: „Żywot Józefa" w stosunku do literatury obcej. *Muzeum.* 1886, i odb. Lwów. 1886. — Nehring: Die dramatisirte Geschichte Josephs: Żywot Józefów von Nik. Rey. *Archiw f. slav. Phil.* IX 1886. — Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI w. We Lwowie. 1906. — Zawiliński: Kilka słów o urodzeniu i o Psałterzu M. Reja z Nagł. *Bibl. Warsz.* 1884, III. — Brückner: Na zaraniu literatury. Psałterze polskie. Domniemany Psałterz Rejowy. *Bibl. Warsz.* 1902. II. — Brückner: Psałterze polskie do poł. XVI w. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXXIV.1902.— Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. II. (1903). — Karskij: Polskaja Psałtyr' Nik. Reja. *Ruskij Filołogicz. Wiestnik.* 1894. — Chlebowski: Świeżo odnalezione utwory Reja. *Niwa.* 1893. (O „Krótk. rozpr.). — J. Przyborowski: (O „Krótkiej rozprawie"). *Bibl. Warsz.* 1893, II. — Chmielowski: Czy to nie wiersze Reja? *Ateneum.* 1886, II. (O Djalogach). — Chrzanowski: Dyjalog Warwasa z Dy-

kasem Reja. „Z wieku Mik. Reja" Księga jubil. 1505—1905. — Brückner: O pismach dziś nieznanych. I. „Warwas" Reja. *Bibl. Warsz.* 1895. I. — Brückner: O pismach dziś nieznanych II. Kupiec polski. *Bibl. Warsz.* 1895, I. — Brückner: Warwas po polsku. (Dod do monogr. „Mik. Rej". (1905). — Krček: W sprawie oryginalności „Warwasa" Rejowego. *Pam. liter.* 1905. — Chrzanowski: Zwierzyniec Mik. Reja z Nagł. *Ateneum.* 1893, III. — Sinko: Drobiazgi humanistyczne. O wpływach klasycznych w „Zwierzyńcu". *Eos.* 1905. — Chrzanowski: Facecje Mik. Reja. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXIII. 1894 (O „Figlikach"). — Łopaciński: Uwagi z powodu „Figlików" Reja. Lud. 1906. — Łopaciński: Dwie przeróbki z XVII figlika Reja „Co śmiotanką z chustą zjadł". *Pam. liter.* 1906. — Jarecki Motyw „miłości i śmierci" w poezji polskiej. *Pam. liter.* 1907. (O przypowieści przypadłej M. Reja: „Śmierć z Kupidynem"). — Polivka: „Tatku, ach tylko taką gąskę mi daj". Ze studjów powiastkowych. *Wisła.* 1896. — Krček: O tak zwanym „Hejnale" Rejowym. *Pam. liter.* 1905. — Chrzanowski: Z literatury teologiczno-polemicznej. XVI w. („Myśl". Księga zbiorowa. Warszawa. 1904). (O Proroctwie Hozeasza). — Brückner: Hozeasz Prorok. (W „Dod." do monogr. „Mik. Rej"). — Kallenbach: O Postylli Reja. („Z wieku M. Reja". Księga zbior. Warszawa. 1905). — E. Słowacki: (O „Spólnem narzekaniu"). Dzieła. III. — Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. I. 1886. O „Spólnem narzekaniu"). Sinko: Dwa dzieła sztuki greckiej opisane przez Reja (w „Echa klas. w liter. pol.")". K. Kolbuszewsi: Postyllografja polska XVI i XVII w. — Brückner: Pierwociny luterskie: „Kupiec" Rejowy. *Reform. w Polsce.* I. 1921. — Brückner: Wydawnictwa Rejowe. Facecje polskie 1624. Znaczenie „Zwierciadła" 1568 r. *Reform. w Polsce.* I. — K. Piekarski: Fragmenty dwu zaginionych djalogów M. Reja. *Przegl. Współcz.* 1923, lipiec. — H. Gaertner: Ze studjów nad językiem polskim w XVI w. (Kto jest autorem życiorysu Reja?). Lublin. 1925. — H. Gaertner: Mikołaj Rej z Nagłowic. Życiorys własny. Lublin. 1925. — J. Heidenreich: Rejův Vervas a Lupus *Časopis Matice Moravské,* t. 49. 1925. — Brückner: Spory o autorów. *Przegl. Współcz.* 1925, paźdz. — H. Gaertner: O językowe sprawdziany autorstwa. *Pam. liter.* 1928. (Polemika Gaertnera z Brücknerem — tamże). — (O języku i formie utworów Reja): Szomek: Instrumentalis i locativus pluralis deklinacji rzeczownikowej w dziale M. Reja z Nagł. „Apocalipsis" z r. 1565. *Sprawozd. Komisji język. Akad. Um.* III. 1884. — Bruchnalski: O rymie w poezji polskiej do J. Kochanowskiego. *Muzeum.* 1885. — Bruchnalski: O budowie zwrotek w poezji polskiej do J. Kochanowskiego. *Rozpr. i spraw. wydz. fil. Akad. Um.* XIII. 1889. — Łukowicz: Deklinacja i konjugacja w dziele Reja Apocalipsis. *Sprawozd. Kom. jęz. Akad. Um.* V, 1889. — Szomek: Genetivus u M. Reja pod względem syntaktycznym. *Spraw. gimn. w Sanoku za r. 1892.* — Zawiliński: Ze skarbnicy Rejowej—kilka drobiazgów. *Poradnik językowy* 1905. — Brückner: Geschichte der älteren polnischen Schriftsprache. Lipsk. 1922. — W. Taszycki: Czechizmy w języku Reja. *Prace Filol.* XII. — Słownik Reja dodali wydawcy poszczególnych jego utworów, jak Ptaszycki do „Wizerunku", Zawiliński do „Żywota Józefa, Łoś do „Zwierciadła, Bruchnalski do „Zwierzyńca". — O Reju jako wersyfikatorze pisał Łoś w „Wiersze pol. w ich dziej. rozw." — Zob. nadto bibliografję liter. krytycznej o Reju u Pilata Hist. liter. pol. II, cz. I, Str. 138—149. i u Hahna: Bibljografja o M. Reju za r. 1905. *Pam. liter.* 1905. — Literaturę Rejową omawiają krytycznie: Brückner w rozdz. I. swej monogr. o M. Reju i Chrzanowski w studjum „Zwierciadło" Reja przed sądem potomności.

3. STANISŁAW ORZECHOWSKI. *(Stanislaus Orichovius).*

Kanonik przemyski. Pochodził z rodziny (h. Oksza), która od wieków osiadła w ziemi Przemyskiej. Ur. 11 listopada 1513 r., w Orzechowcach albo w Przemyślu, z o. Stanisława, pisarza ziemi przemyskiej, i Jadwigi Baranieckiej (h. Trąby), córki księdza ruskiego. (Gente Ruthenus, natione Polonus). Uczył się w szkole katedr. w Przemyślu. Jeszcze w r. 1525 wyrobił mu ojciec kanonikat przemyski. W r. 1526 wstąpił do akad. krakowskiej. W r. 1528 do uniwersytetu w Wiedniu; stąd udaje się w r. 1529 do Witembergi, gdzie w uniw. słucha wykładów Melanchtona i obcuje z Lutrem. Na rozkaz ojca udaje się z Witembergi do Włoch, w r. 1532, i kształci się w uniwersytetach w Bononji, w Padwie, w Wenecji i w Rzymie. Za powrotem do kraju (1543) wyświęcony wbrew woli na księdza (1543) i otrzymuje plebanję w Żórawicy. Rozsławia się pismami: „Fidelis subditus" i „Turcyki" (1543). W 1547 pozwany przed sąd biskupi za pisma przeciw celibatowi i w obronie wiary greckiej; na sejmiku w Wiszni w r. 1550 występuje w obronie małżeństwa księży i oświadcza, że się ożeni. Zagrożony przez bisk. Dziaduskiego infamją, banicją i konfiskatą, sprawę swoją wytacza na sejm r. 1550. W 1551 r. żeni się z Magdaleną Chełmską. Wyklęty jako heretyk, wytacza swą sprawę na sejm r. 1552. Klątwę zawieszono i dano mu warunkowe rozgrzeszenie. W 1561 uznany prawowiernym. Zm. w końcu r. 1566.

Najważniejsze pisma:

1. „Oratio Reipublicae Polonae", pisana na sejm r. 1543. (W *Tomicianach*).

2. „Fidelis subditus". Kraków. 1543. Drugi „Fidelis subditus" wyszedł w 1549. Oba wyszły razem w Krakowie r. 1584 (ogł. Jakub Górski). „Fidelis subditus" kursował, wedł. Wierzbowskiego, bezimiennie po Krakowie w r. 1543; nie oddano go do druku ze względu na ton namiętny i zuchwały wielu ustępów. „Fidelis subditus" w redakcji I-szej z r. 1543 wyd. T. Wierzbowski. Warszawa. 1900. (*Bibl. zapomn. poetów i proz. pol.* XVI—XVIII w.). Współczesny przekł. polski J. Januszowskiego wyd. z rękop. Ulanowski w *Bibl. pis. pol.* 1921 („Sześć broszur polit. z XVI i pocz. XVII w.").

3. T. z. „Turcyki":

a) „De bello adversus Turcas suscipiendo... ad equites Polonos oratio". Kraków. 1543. (2 ed.). Jednocześnie wyszła w przekładzie polskim, jak przypuszcza Wierzb., samego Orzechowskiego, jak znowu twierdzi Brückner, kogo innego, p. t. „Książki Stan. Orzechowskiego

o ruszeniu ziemie polskiej przeciw Turkowi...". W Krakowie. 1543. Przedruk. z unikatu bibl. Czarneckiego w Rusku Wierzbowski w *Bibl. zapom. poetów i proz.* Warszawa. 1895.

b) „Ad Sigismundum Poloniae regem Turcica secunda". Kraków. 1544. Obie Turcyki wyszły razem: w Bazylei. 1551; w Krakowie. 1590; w Rzymie. 1594; w Wiedniu 1663. Przekł. polski Jana Januszowskiego wyszedł p. t „Oksza Stanisława Orzechowskiego na Turka", Kraków 1590.

4. „Baptismus Ruthenorum". Kraków. 1544.

5. „Pro ecclesia Christi, ad Samuelem Matiejovium". Kraków. 1546.

6. „De lege coelibatus, contra Siricium". (1547?)

7. „Supplicatio ad Julium III" wydana, wraz z „De lege coelibatus", w Bazylei w 1551 r. Toż po polsku: „List Stanisława Okszyca Orzechowskiego do Juljusza III Papieża z prośbą o uchwalenie małżeństwa swego", wydany, obok tekstu łac., w Lipsku. 1782 r.

8. „Diatribe St. Orichovii Rutheni contra calumniam... Kraków. 1548.

9, „Funebris oratio, habita... ad equites Polonos in funere Sigismundi Jagellonis. Kraków. 1548; w Wenecji. 1548.

10. „Repudium Romae", pisane m. 1556—59, druk?

11. „Oratio ad Equites Majoris Poloniae, de obscuro Regis matrimonio". 1550.

12. In leges et statuta Regni Poloniae ab Jacobo Prilusio digesta ad equites Polonos oratio". Kraków. 1553. Warszawa. 1763. (Przy „Leges" Przyłuskiego). Przedruk. w „Humanizm i Reformacja" (1927).

23. „Opowiadanie upadku przyszłego polskiego...", traktat Orzech. z r. 1560, wyd. z rękopisu bibl. Jagiell. Wierzbowski w *Bibl. zapom. poetów i proz. pol.* Warszawa. 1901. Wedł. Brücknera, wyd. poraz pierwszy w r. 1561, przedruk. przez Józefa Korzeniowskiego w „Orichovianach". Jest to ów list do St. Mik. Stadnickiego z r. 1560 („Orichov.") w zmienionym nieco i rozszerzonym układzie i z poprzedzającym tekst listem wstępnym do Jana Herburta.

14—15. „Pro dignitate sacerdotali oratio", wyd. wraz z „Confessio fidei catholici". Kraków. 1561; 2 wyd. Kolonja. 1563. Po polsku p. t. „Wyznanie wiary" w przekł. Hieronima Krzyżanowskiego. B. m. 1562.

16. „Chimaera, sive de Stancari funeste regno Poloniae secta". Kraków. 1562. Kolonja. 1563. Przeł. na pol. X. M. Z. A. Włyński w r. 1810 (rękop.).

17. „Fricius, sive de majestate sedis Apostolicae". B. r. i m. (1562, w Kolonji?).

18. „Rozmowa albo Dyjalog około egzekucjej Polskiej Korony".

W Krakowie. 1563. Wyd. 2-gie, ze zmienionym tytułem „Dyjalog albo Rozmowa.., t. 1564 (dwie edycje).

19. „Quincunx, to jest wzór Korony Polskiej na cynku wystawiony". W Krakowie. 1564. „Rozmowę ok. egzek." i „Quincunx wyd. krytycznie Łoś w *Bibl. pis. pol.* 1919 („Polskie djalogi polityczne").

20. „Policja Królestwa Polskiego, nakształt Arystotelesowych polityk wypisana dla dobra pospolitego r. 1566", z rękop. Ak. Um. wyd. wraz z przedrukiem „Ziemianina" Żegota Pauli. W Krakowie. 1859.

21. Annales Polonici ab excessu divi Sigismundi I". Dobromil. 1611; Gdańsk. 1643; Lipsk. 1712. Przekł. polski Ks. Włyńskiego p. t. „Kroniki Stan. Orzechowskiego". Kraków. 1767. (Obejmują dzieje I. 1548—52).

22. „Conciones in maximo totius Regni Poloniae conventu apud Leopolim de republica habitae". Wydał razem z „Annales" Herburt w Dobromilu w r. 1611, mylnie uważając je za 6 rocznik. W. Kętrzyński mylnie autorstwo „Conciones" przypisał w r. 1871 Stanisławowi Górskiemu. Zbił to twierdzenie Bostel *(Kw. histor.* 1887) „Conciones" to dyjarjusz „Wojny kokoszej" z r. 1537.

23. „Żywot i śmierć Jana Tarnowskiego... Warszawa. 1773. Wyd. z rękop. Fr. Bohomolec. Inny rękopis w bibl. Zamoj. w Warszawie. (Zob. Brückner „Mik. Rej". 81). (Przedruk. Tur. w *Bibl. pol.* Sanok. 1855).

„St. Orzechowskiego dzieła w niektórych przedmiotach pisane". W przekł. Ks. Włyńskiego. (Kroniki i Mowy). 2 t. Wrocław. 1826.

„Orichoviana. Opera inedita et epistulae..." 1543—66. Vol. I. Kraków. 1891. Wyd. J. Korzeniowski. *(Bibl. pis. pol.)*. M. in. zawiera autobiografję Orzech., wydaną i osobno p. t. „Vita Stanislai Orichovii... a. 1564 scripta". Kraków, 1891.

„Idea apocalyptica" („Apocalypsis") i „Ziemianin" nie są utworami Orzechowskiego, lecz J. D. Solikowskiego.

W rękop. Orzech. „De jure naturae et gentium".

Mowę Orzech., wygłoszoną na sejmiku w Sądowej Wiszni w r. 1566, podał Szujski w przekł. z niem. z rękop. arch. wiedeń. w „Roztrząs. i opow. histor." (1876). Oryginał polski zaginął? Inne Orzech. „oracje" były tylko pisane, nie mówione.

Listy. Wydane przez J. Korzeniowskiego z rękop., „Orichoviana..." zawierają, oprócz kilku nieznanych przedtem pism Orz-go, kilkadziesiąt jego listów łac. i kilka polskich. List do Uchańskiego z r. 1566 (łac.) podaje Wierzbowski w „Uchanscianach". Kilka listów

przytacza Ossoliński w monogr. Dokładną bibliografję pism Orzech. podaje J. Korzeniowski we wstępie do „Orichovianów“ (i Estr.).

Monografji brak. Monograficzny charakter mające prace Ossolińskiego i Kubali są już dziś w znacznej części przestarzałe. — Ossoliński: St. O. w „Wiadomości histor.-kryt. III. Kraków. 1819—22. Toż p. t. „Żywot i sprawy St. Orzechowskiego. Kraków. 1851. — Brodziński: Pisma III. — Wiszniewski: Hist. liter. pol. IX i indziej. — Radecki: Pamiątki z dziejów dawnej Polski. I. (Mowa Zbąskiego. 1559). Poznań. 1844. — Brandowski: De Stanislai Oxii Orichovii Annalibus Polonicis. Berlin. 1860. — Kubala: Stan. Orzechowski i wpływ jego na rozwój i upadek Reformacji w Polsce. Lwów. 1870. Nowe wyd. (z ilustr.). Lwów. 1907. (*Nauka i sztuka*). — Tyszyński: Ocena pracy Kubali w *Bibl. Warsz.* 1870, IV; toż w Tysz. „Pismach kryt“. II 1904. — Spasowicz w rozpr. o Syrokomli („Studja nie z natury“. Wilno. 1881, i w „Pismach“, I). — Szujski: Mowa St. Orzechowskiego. („Opow. i roztrząs.“ I. Toż w „Dziełach“. Ser. II. t. 5. Kraków. 1885. — Małecki: Andrzej Frycz Modrzewski. — Dylewski: Andrej Frycz Modrzewskij. Warszawa. 1884. — Liubowicz: Istor. reform. w Polsze. 1883. — Bukowski: Dzieje reformacji w Polsce.— Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. I.— Korzeniowski: O autorach Żywota Piotra Kmity i Opisu wojny kokoszej. *Pam. Akad. Um. filol.* VI. — Bostel: Orzechowski czy Górski? *Kwart. histor.* 1887. — Korzeniowski we wstępie do „Orichovianów“. (1891). — Brückner w rec. tego dzieła. *Kw. hist.* 1892. — Sumcow: Stanisław Oriechowskij *Kijew. Star.* 1888. — Krzesiński: Stanislaus Orzechowski. Biographische Skizze. Posen. 1891. — Koppens: Dwa lata w życiu Orzechowskiego (1548—1549). *Przegl. powsz.* 1893. — A. Maczuga: Ostatnie lata w życiu St. Orzechowskiego 1562 — 1566. *Spraw. gimn. w Tarnowie za 1894/5.* — Rembowski: Hasła i plany wojenne przeciw Turcji. *Bibl. Warsz.* 1895, paźdz. — Prochaska: Rokosz lwowski z r. 1537. III. Kwestja autorstwa „Conciones“ i rozbiór tego dyjarjusza. *Kw histor.* 1902, III. — Brückner: Różnowiercy polscy. Warszawa. 190 . — Tad. Smoleński: Wczesna młodość Stan. Orzechowskiego (1513—1532). *Przegl. hist.* 1906.— Kossowski: Trybun ludu szlacheckiego. Lwów. 1907. — T. Grabowski: Humanizm w teologji. Wystąpienie Orzechowskiego (Rozdz. II książki „Piotr Skarga na tle katol. liter. relig. w Polsce XVI w.“ Kraków. 1913). — Fr. Bohomolec we wstępie do wyd. „Żywot i śmierć Jana Tarnowskiego. Warszawa 1773. — Zaccaria: Dissertazioni varie italiane a storia ecclesiastica appartenenti. Rzym. 1780, II. — Mecherzyński: Hist. wym. I, 410—457. — Wierzbowski: K. Warszewicki. Warszawa. 1887. Str. 234—6. (o „Żyw. Tarnowskiego“). — F. Penkala St. Orzechowski w l. 1550—1552. *Spraw. gimn. l. w Tarnowie* za r. 1914. — J. Thumenówna: Rodzina ks. St. Orzechowskiego. *Kwart. histor.* 1917. — S. Kot: A. F. Modrzewski. Kraków. 1919. Rozdz. VIII. (Polemika z Orzechowskim).

4. ŁUKASZ GÓRNICKI *(właśc. Gornicki).*

Mieszczan. pochodz., nazywał się pierwotnie Górą. Ur. się w 1527 w Oświęcimiu; był synem Marcina Góry, mieszczanina oświęcimskiego, i Anny Gąsiorkówny z domu, mieszczki bocheńskiej. Uczył się od r. 1538 w Krakowie, ale w akademji krak. prawdop. studjów

nie odbywał. W l. 1543—48 bawił we Włoszech. Od r. 1548 był dworzaninem, najprzód Sam. Maciejowskiego, bisk. krak. i kanclerza kor., następnie następcy jego Andrz. Zebrzydowskiego, wreszcie podkanclerzego Jana Przerębskiego. Z nim towarzyszył królowi Zygm. Augustowi w podróży do Gdańska, Malborga, Królewca i Litwy (1552), a w r. 1553 Przerębskiemu w poselstwie do Wiednia (celem proszenia o rękę cesarzówny Katarzyny dla króla). W l. 1556—59 przebywał we Włoszech, na studjach humanistycznych, w Padwie i w Wenecji. Za powrotem do kraju, został w r. 1559 sekretarzem królewskim i bibliotekarzem Zygm. Augusta. W r. 1561 został uszlachcony. Od r. 1565 przebywa stale w Tykocinie, dokąd bibliotekę królewską z Wilna przewieziono. W r. 1572 (wedł. Ptasz.) mianowany starostą tykocińskim. Ok. tego czasu żeni się z Barbarą Broniewską. W r. 1576 otrzymuje od Stef. Batorego starostwo wasilkowskie. Zmarł 22 lipca 1603 r.

Dzieła:

1. „Dworzanin polski.„ Kraków. 1566. 2 wyd. 1639. Krytyczne wyd. oprac. R. Pollak. Kraków. 1928 *(Bibl. Narod. 109)*. Dobre jest wyd. Löwenfelda i Chmielowskiego w „Dziejach wszystkich". Warsz. 1886. Inne wydania bez wartosci. Przekł. niemiecki wyszedł. w Stuttgarcie w 1856, p. t. Der polnische Demokrit als Hofmann.

2. „Rozmowa Polaka z Włochem o wolnościach i prawach polskich" B. m. i r. (Wyd. t. zw. Suskiego). Plagjat Piotra Suskiego. Wyd. poprawne (synów Górnickiego) p. t. „Rozmowa o elekcjej, o wolności, o prawie i obyczajach polskich". W Krakowie. 1616 (Wyd. z r. 1587 i 1589 wedł. Brücknera, nie istniały) 3 wyd. Warsz. b. r. (1750 wyd. Załuskiego). [Przekł. niem. (Friesego). 1753 i 1762].

3. „Droga do zupełnej wolności". Elbiąg. 1650. (2 wyd. Berlin. 1852).

4. „Dzieje w Koronie Polskiej... od r. 1538, aż do r. 1572". Kraków. 1637. 2 wyd. Warsz. 1750 (Załuskiego), 3-ie t. 1754.

5 „Demon Socratis albo Rozmowa złodzieja z czartem" (druk. 1624).

6. „Raczył". Kraków. 1598. (Podobiznę wyd. T. Działyński w Paryżu. 1859).

7. „Troas. Tragoedia z Seneki". Kraków 1589.

8. „Rzecz o dobrodziejstwach, z Seneki wzięta". Kraków 1593.

9. Rozprawka Górn. o grafice wyd. przez Januszowskiego w dziełku zbiorowym p. t. „Nowy karakter polski" w Krakowie 1594; podobiznę wyd. Löwenfeld w Krakowie. 1882.

10. Tren na śmierć żony (pis. 1587) druk. w *Pamiętn. Warsz.* 1802 r. i w *Bibl. Warsz.* III. 1843. Inny wiersz Górn.: „Ty się boisz nie wiem kogo“ ogłosił Brückner w *Bibl. Warsz.* 1893, IV. (Brückner znalazł również kilka erotyków Górn.).

Brückner i Windakiewicz przypisują też Górnickiemu autorstwo „Pieśni o pruskiej porażce“ (opierając się na Kochanowskiego Elegji III, 13). Nehring (*Kwart. hist.* 1894, str. 672) i Chmielowski (Hist. liter. I, 128) wątpią o tem.

Listy: 5 listów ogłosił Maciejowski w Dod. do Pismien. pol. III; 6 listów Löwenfeld w *Ateneum.* 1883. 9 listów Kurpiel w *Archiw. do dziejów liter. i ośw. w Polsce,* X i XII. Listy pisane przeważnie po polsku, niektóre tylko, (do książąt pruskich, do Stefana Batorego), w jęz. łacińskim. Podobizny autografu u Czarnika i u Hartleba.

Zbiorowe wyd. dzieł Górn. wyszło p. t. „Łukasza Górnickiego Dzieła wszystkie“. 3 tomy. Warszawa. 1886. *(Bibl. najcel. utw. liter. europ.).* Wyd. Löwenfelda i Chmielowskiego.

Wyd. popularne: „Dworzanin“ (skróc.) w oprac. Z. Paulisza. Brody 1905; „Dworzanin“, „Rozmowa o elekcji“ i „Dzieje w Koronie“, w wyborze, w oprac. K. Drzewieckiego Warsz. 1914 (w Wendego *Bibl. Klas. pol.*).

Monografja: Löwenfeld: Lukasz Gornicki. Sein Leben und seine Werke. Wrocław. 1884. Przekł. polski: Ł. G... Warszawa. 1884. Przyczynki do życiorysu i do charakterystyki twórczości: K. S.: Jakby teraz należało przedrukować „Dworzanina“ Górnickiego? *Bibl. Pol.* 1826. — Mechefzyński: Hist. wym. I, 473—83. — Wł. Trębicki: Zbiór wiadomości o życiu i pismach Ł. Górnickiego. *Bibl. Warsz.* 1843. III. — E. Słowacki: Dzieła III. — L. Borowski w wykł. o liter. pol. (*Album literackie.* 1848). — Ks. Ign. Smoleński: Życiorys Łuk. Górn. *Przegl. nauk.* 1848. — Maciejowski o G. w *Bibl. Warsz.* 1850 i w Pism. pol. — A. Przeździecki: Kilka nowych szczegółów dotyczących Łuk. Górn. *Bibl. Warsz.* 1862, II. — A. Wejnert w *Bibl. Warsz.* 1875: Kilka szczegółów nieznanych z życia Ł. G. (I, IV). — Z. Gloger w *Bibl. Warsz.* 1875, III i 1877, I. — Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. (przedtem w *Przegl. pol.* 1869, IV). — Tarnowski: „Dworzanin“ Górnickiego. (Studja do hist. liter. pol., t. III. Kraków 1897. Przedtem *Przegl. pol.* 1871, IV. — B. Czarnik. Żywot Łuk. Górnickiego *Przew. nauk. i liter.* 1882 (i osobno). — B. Kalicki: O pomysłach emancypacji kobiet w XVI i XVII st. *Przegl. pol.* 1873. — Loewenfeld Przyczynek do życiorysu Łuk. Górn. *Ateneum.* 1883, III. — Ptaszycki: Ł. G. Kilka nieznanych szczegółów z życia... *Bibl. Warsz.* 1886. — Chmielowski: Ł. G. (wstęp. do „Dzieł wszystkich“ W. 1886). — Windakiewicz: Kilka słów o Ł. G. i jego rodzinie. *Bibl. Warsz.* 1887, III. — Gloger: Dworzec Ł. G. w Lipnikach pod Tykocinem. *Bibl. Warsz.* 1889, I. — Ulanowski przy wyd. Suskiego „Korrektury prawa“ z r. 1610. Kraków. 1888. — Chmielowski: Ł. G. *Enc. Wych.* V, 1893 (o pogl. pedagog.). — Brückner: Źródła do dz. liter. i ośw. pol. VI. Wiersze zbieranej dru-

żyny. *Bibl. Warsz.* 1893, grud. (o niezn. wiersz). — Szycówna: Świat dziecięcy w literaturze polskiej. Poglądy pedagogiczne Górnickiego. *Tyg. pol.* 1899, nr. 9. — Brückner: Ł. Górnickiego Rozmowa Polaka z Włochem. Notatka bibliograficzna. *Kwart. histor.* 1899. — Z. Paulisz o Dworzaninie we wstępie do wyd. „Dworzanina" (w skrócie) w *Arcydz. pol. i obc pis.* Brody. 1905. — Węckowski Die romanischen Einflüsse in der polnischen Litteratur. Posen. 1901. — Windakiewicz: Pieśni i dumy rycerskie XVI w. *Pam. liter.* 1904. — Hahn: Grunwald w poezji polskiej. Kraków. 1910. — Kozicki: Nieznane pismo Ł. G. o szlachcie wolnej i niewolnej. *Miesięcznik herald.* 1911 (lwow.). — Łopaciński: Przyczynek do historji plagjatów w piśmiennictwie polskim. *Pam liter.* 1902.— Hahn: Literatura dramat. w Polsce XVI w (1906) Str. 25—28 — Dobrzycki: Humor i dowcip w Polsce XVI w. („Z dziejów liter. pol." 1907). — Eustachewicz: Seneki „Dobrodziejstwa" w przeróbce Górnickiego. *Eos* 1914.— Hahn: Γυναικῶν ἀρεται Plutarcha w liter. pol. („Charisteria C. de Morawski").— R. Pollak: Cicero w „Dworzaninie" Górnickiego. *Prace Filolog.* XII. 1927. — R. Pollak: Uwagi o języku polskim w „Dworzaninie" Górnickiego („Studja staropolskie" ku czci Brücknera. 1927). — R. Pollak: Uwagi nad „Dworzaninem" G-go. — *Spraw. Ak. Um.* 1927, nr. 10 — St. Bodniak; Karta z bibljotekarskich i starościńskich zajęć Górnickiego 1566—1601. *Silva rerum* IV. 1928. — K. Hartleb: Biblioteka Zygmunta Augusta. Lwów. 1928. Str. 98—101. — R. Pollak: Wstęp do kryt. wyd. „Dworzanina" (*Bibl. Narod.*).

5 STANISŁAW ŁASKI.

Ur. się pod sam koniec XV w., z o. Jarosława, późniejszego wojewody sieradzkiego, i Zuzanny z Bąkowej Góry (Lanckorońskiej). Był synowcem prymasa Jana Łaskiego, a bratem Jana Łaskiego, reformatora, i Hieronima (Jarosława). Kształcił się z braćmi w Paryżu w l. 1516—1518. Następ. odbył pielgrzymkę do Ziemi Św., gdzie otrzymał godność „rycerza jerozolimskiego". Potem był dworzaninem króla franc. Franciszka I i brał udział w bitwie pod Pawią (1525). W r. 1526 posłuje od Franciszka I do stanów czeskich; w 1527 posłem do Francji i Anglji w sprawie Jana Zapolyi. W r. 1528 bierze udział w wyprawie francuzów na Neapol. Następ. towarzyszy bratu Jarosławowi w poselstwie do Turcji. W r. 1530 walczy w sprawie Zapolyi przeciwko Ferdynandowi. W r. 1531, na wieść o śmierci stryja prymasa, wraca do Polski. Zaślubia Beatę ze Sprowy, siostrę Stanisława Odrowąża, ożenionego z księżniczką Anną Mazowiecką. Zostaje kasztelanem przemęckim, a po śmierci brata Jarosława, wojewodą sieradzkim (1543). Posłuje, w r. 1539 do elektora Joachima II brandeburskiego, w r. 1547 do ces. Karola V na sejm Rzeszy w Augsburgu. W r. 1548 otrzymał od Zygm. Augusta starostwo łęczyckie. Zm. 13 kwietnia 1549 r. (wedł. Zakrz.).

Łaski jest domniemanym autorem nast. pism.:

a) „Spraw i postępków rycerskich i przewagi opisanie krótkie, z naukami w tej zacnej zabawie potrzebnemi". Lwów. 1599. Wyd. bezim. Stanisław Karliński. Toż z rękop. Muzeum Archeolog. Wileń., p. t. „Księgi o gotowości wojennej", w którym autorstwo ich mylnie przypisano hetmanowi Janowi Tarnowskiemu, wydruk. M. Malinowski w „Stanisława Łaskiego, wojewody sieradzkiego, prace naukowe i dyplomatyczne". Wilno. 1864 (Str. 3—114). Autorstwo tej rzeczy pierwszy przyznał St. Łaskiemu M. Malinowski; wywody jego za trafne uznali: Estreicher (zob. Bibliograf. t. XXI), W. Zakrzewski i Brückner. Jest to wedł. Brücknera, „jeden z najważniejszych i najciekawszych zabytków prozy polskiej z pierwszej połowy XVI w." (Wyd. krytycznego brak).

b) „Napomnienie polskie ku zgodzie do wszech krześcianów wobec, a mianowicie ku Polakom uczynione". Kraków 1545. Przedruk. z unikatu T. Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.* VI. Warszawa. 1896. Wyd. pod pseud. „Walentego poddanego". Autorstwo St. Łaskiemu przypisał Brückner. Jest to wedł. Brücknera, „znakomity okaz jędrnej dykcji staropolskiej"; „lepsza to proza niż Rejowa".

c) Ma być też St. Łaski autorem, wraz z Stanisławem Odrowążem, wojewodą podolskim, pamfletu: „Dialogus de Asiana diaeta..." (1535). Wydruk. z rękop. K. Morawski w „Andreae Cricii carmina", (Krak. 1888); w przekł. polskim Malinowski we wstępie do „St. Łaskiego prac nauk. i dyplom." (1864). Autorstwo St. Łaskiemu przypisuje Malinowski, a za nim Estreicher, Morawski i Brückner; wedł. Zakrzewskiego natomiast, udział Łaskiego w autorstwie „rzecz conajmniej bardzo niepewna". (Zob. wyżej, pod Krzycki).

Ogłoszono też drukiem dwie jego mowy łacińskie z l. 1547 i 1548. Zob. Estr. Bibl. XXI (Dwa listy Łaskiego w przekł. przytacza Malin.)

Stan. Warszewicki: „Oratio de Stanislao a Lasky... (Wittemberga 1551). — B. Holtorpius: „De peregrinatione Magnifici ac Generosi Domini Stanislai a Lasco... (Regensburg. 1548. Wierszem.) — M. Malinowski: Wstęp (I. CLXIII). do „Stanisława Łaskiego Prac nauk. i dyplomat." Wilno. 1864. — W. Zakrzewski: Rodzina Łaskich w XVI w. II. Synowcowie prymasa: reformator Jan Łaski i jego bracia Hieronim i Stanisław. *Ateneum.* 1882, IV. — Brückner: Kto jest autorem „Napomnienia polskiego ku zgodzie" z r. 1545? *Pam. liter.* 1904. — Brückner: Różnowiercy polscy. Warszawa. 1905. Str. 52—53 i nast.

6. STANISŁAW CHWALCZEWSKI.

Herbu Trąby. Poch. z Kaliskiego. Był starostą krzemienieckim, kobryńskim, pińskim, kleckim, horodeckim. Był współdziedzicem Raszkowa w Wielkopolsce. Zm. między 1561 a 1563.

Tłumacz Kroniki Miechowity; uchodził przez długi czas (do r. 1886) za pisarza oryginalnego. Tłumaczył Miechowitę między 1519 a 1549. Kilkanaście rozdziałów w przekładzie pominął. „Kronika Stan. Chwalczewskiego". Wyd. Ł. Gołębiowski. Warszawa. 1829. *(Zbiór pis. pol.* Gałęzowskiego).

Maciejowski: Piśm. pol. I. 371—5. — Przyborowski: Stan. Chwalczewski jako pisarz Złotego Wieku *Tyg. Pozn.* 1862, nr. 50. — Przyborowski: Życie domowe Stan. Chwalczewskiego (Spis wykładów w Szkole Głównej. Warszawa. 1864). — Jungfer: Słowniczek do kroniki St. Chwalczewskiego (*Spraw Kom. jezyk. Ak. Um.* IV. 1885). — Schirmer: Stan. Chwalczewski i jego kronika. *Przew. uauk i lit.* 1886 (dowiódł, że Chw. jest tłumacz. Miech.). — Lisiewicz: Niezużyte materjały do życiorysu St. Chw. *Kwart. histor.* 1888.—K. Pułaski: Gospodarka królowej Bony na kresach. („Szkice i poszukiwania histor." Kraków. 1877).

7. JAN SIERAKOWSKI.

Kasztelan kaliski (1563 — 66), wojewoda łęczycki (od r. 1566). Daty z życia nieznane.

Jest autorem dzieła, wydanego p. t. Układ prawa polskiego z r. 1554 (po łacinie). Wydruk. z rękop. B. Ulanowski w t. VI *Archiwum Komisji prawniczej.* 1897—1926. Jemu też przypisują autorstwo traktatów „Deliberacje o królu, panach radzie i urzędnikach, sejmie i bezkrólewiu", z r. 1569, i „De interregno", z r. 1587, wyd. przez Ulanowskiego w zbiorze „Sześć broszur politycznych z XVI i początku XVII stul". (*Bibl. pis. pol.* 1921), B. Ulanowski i St. Kutrzeba. Prawdop. on też, będąc jeszcze wojskim włocławskim, wygłosił na sejmie piotrkowskim 1548 mowę, którą z rękopis. ogł. Wiszniewski (Hist. liter. IX, 414—419, przedruk. Małecki w „Wyborze mów starop.") p. t. „Posłów ziemskich ze wszystkiej Korony pierwsze witanie Króla JM. Zygmunta Augusta na sejmie piotrkowskim A. D. 1548".

Bobrzyński: O nieznanym układzie prawa polskiego przez J. Sierakowskiego z r. 1554. *Rozpr. wydz. histor filoz. Ak. Um.* VI (1877). — St. Kutrzeba: J. Sierakowskiego układ systematyczny prawa polskiego z r. 1554. (Wstęp do wydania).

8. MACIEJ STRUBICZ.

Szlachcic z Inflant. Pisarz królewski. Bawił na dworze ks. pruskiego Albrechta. Szczegóły życia nieznane.

Przełożył z rozkazu ks. Albrechta dzieło jego o sztuce wojennej, które autor dedykował w r. 1555 królowi Zygmuntowi Augustowi, z jęz. niemieckiego na polski. Wydano je (tylko częściowo) z rękopisu

bibl. Czartoryskich p. t. „Księgi o rycerskich rzeczach a sprawach wojennych...“ Paryż 1858.

Wiszniewski wydruk. z tego dzieła w Histor. liter. (t, IX. 530—542) przedmowę Strubicza do króla Zygm. Augusta, przedmowę „Do czytelnika miłego“ i treść dzieła wierszem (534—542). Jest też S. autorem dziełka „Descriptio Livoniae“. 1577.

O Strubiczu pisali niemcy Gadebusch i Lilienthal (zob. Wiszn. IX, 530).

9. MARCIN KROMER, jako autor „Mnicha“.

Zob. wyżej.

10. JAN TARNOWSKI.

Ur. się r. 1488, w Wiewiórce pod Tarnowem, z o. Jana Amora Tarnowskiego, kasztelana krakowskiego, i Barbary Zawiszanki. Kasztelan krakowski. Hetman (w.) koronny. Zm. 16 maja r. 1561.

1. „Consilium rationis bellicae“. Za rozkazaniem i nakładem WP. Jana Tarnowskiego, kaszt. krak., Pana Jego Miłości, Łazarz Andrysowicz drukował w Tarnowie 1558... Wyd. homograf. w Poznaniu 1879, (Pod tyt. łaciń. dzieło w jęz.polskim o sztuce wojennej). Przedruk. a) Turowski w *Bibl. pol.* Kraków 1858. b) Malinowski przy „Stan. Łaskiego pracach naukowych i dyplomatycznych... z dodatkiem dzieł Jana Tarnowskiego, z jedynego egzemplarza bibl. Kórnickiej“. Wilno 1864. c) P. t. „Zasady sztuki wojskowej“. Lwów. (Bibl. Mrówki).

2. Ustawy prawa ziemskiego polskiego...“ i „O obronie koronnej...“ Kraków. 1579. Przedruk. Turowski i Malinowski.

3. „Joannis Comitis Tarnovii De bello cum juratissimis Christianae fidei hostibus Turcis gerendo disputatio sapientissima...“ Wircburg 1595. (Rzecz spisana przez Jana Strazjusza dla cesarza Karola V) Przedruk. Tur. w *Bibl. pol.* 1858.

Listy. 3 listy łac. z r. 1544 do ks. pruskiego Albrechta ogł. Bogatyński; 1 list z r. 1560, do Kalwina (łac.) ogł. St. Kot. w *Ref. w Polsce* I. Zob. też u Wotschkego.

Wyd. zbior. „Dzieła“. Kraków. 1858. (Tur.).

Mowy. 4 przytacza Orzechowski w Kronice; dwie inne (z r. 1548 i 1554) Małecki w „Wyborze mów staropol.“.

Przypisywane Tarnowskiemu „Księgi o gotowości wojennej“ są dziełem Stanisława Laskiego.

Orzechowski: Żywot i śmierć Jana Tarnowskiego. Warszawa. 1773. Przedruk. Tur. Sanok. 1855. — Warszewicki: De laudibus Joannis Tarnovii. Kraków. 1585. Przedruk. Tur. Kraków. 1858, w dod. do „Dzieł" Tarn. — Mecherzyński: Hist. wym. I, 359 362. — Małecki we wstępie do „Wyboru mów staropol." Str. XVI—XVII. — Malinowski we wstępie do „Prac" St. Łaskiego (1864). — Bogatyński: Hetman Tarnowski. 1488—1561. *Przegl. pol.* 1913—1914. — K. Hartleb: Stosunek hetmana Tarnowskiego do reformy Kościoła w XVI w. i jej przedstawicieli. *Kwart. hist.* 1912.— Wotschke: Der Briefwechsel d. Schweizer mit d. Polen. Leipzig. 1908. — S. Kot: Jana Tarnowskiego zerwanie z Kalwinem. *Ref. w Polsce.* I.

11. *NAUKI DUCHOWNE DLA ZOFJI ODROWĄŻÓWNY.*

Spisane w r. 1555 przez nieznanego autora. T. Zawadzki przypuszcza, że napisał je Klemens Ramułt, kaznodzieja w Przeworsku, o którym wspomina Orzechowski w trzecim djalogu około egzekucjej (zob. wyd. Łosia, str. 46). Rękopis w bibl. Czartoryskich w Krakowie.

Celichowski: Dwa nieznane zabytki bibljograficzne. *Rozpr. Ak. Um wydz. filol.* III. 1875. — Brückner w „Liter relig." III, 175—178. (Podaje wyjątki). — T. Zawadzki: Streszczenie rozpr. o „Naukach" w *Spraw. Ak. Um.* 1928, nr. 6.

12. ANDRZEJ TRZYCIESKI. *(Tricesius).*

Daty życiorysowe T-go nie są ustalone, ponieważ współcześnie żyło kilku Andrzejów Trzycieskich. Ur. prawdop. ok. 1530, był bowiem wedł. Brücknera, rówieśnikiem Kochanowskiego. Był synem, jak się zdaje, Andrzeja, (A. T. Starszego), działacza luterskiego. Kształcił się w akad. krak. Na dalsze nauki udał się zagranicę, do akad. lowańskiej. Zwiedza nast, Francję, Włochy, Hiszpanię i Anglję. W r. 1544 był, wedł, Brücknera, w Witemberdze. Około r. 1550 został kalwinem. Był pastorem w Brześciu (u Radziwiłł.), potem w Wilnie. W r. 1555 był na synodzie w Koźminku; w tym samym roku jeździł do Królewca. W r. 1556 imatrykulował się w uniw. lipskim. W r. 1557 był na sejmie warszawskim. Od r. 1557 był dworzaninem Zygm. Augusta. Wraz z Lubelczykiem i Krowickim należy do redakcji przekładu polskiego Biblji (t. zw. Brzeskiej) w Pińczowie. W 1563—65 towarzyszy Jazłowieckiemu w poselstwie do Turcji. Przez Stef. Batorego mianowany sekretarzem królewskim. Zm. w 2 połowie r. 1584.

Pisał po polsku i po łacinie, wierszem i prozą. Mnóstwo jego wierszy, łac. i pol., epigrafów, dedykacji, panegiryków, epigramatów, rozproszonych po różnych książkach, np. przy „Zwierciedle" Reja, przy „Lac spirituale" Wergerjusza (1556) i inn.

Psalmy (tłum.) i pieśni (orygin. i tłum.) Trzyc. wychodziły osobno (luźnie), u Łazarza, i w kancjonałach.

Z przekł. psalmów znane są:

a) Ps. I „Błogosławiony człowiek, co się tak sprawuje...“ (osobno).

b) Ps. XIV „I któż będzie przemieszkawał...“ (Kraków. Łaz). Oba przedruk. Jocher III i Wiszn. VI, 468—9.

c) Ps. 67 „Błogosław nam Panie...“ ogł. Brückner w *Bibl. Warsz.* 1893, grudz. 435 i Wierzbowski w *Prac. filol.* V, 107.

Pieśni religijne:

13 pieśni, oryg. i tłum., znajduje się w „Kancjonale“ Seklucjana z r. 1559. Przedruk. je Wiszniewski w t. VI, 457—466.

Osobno wydrukowane:

a) „Powszednia spowiedź“ („Ach, mój niebieski Panie...“). Kraków. Łaz. 1532? Podobizna w Wójcickiego *Bibl. staroż. pis. pol.* III.

b) „Modlitwa powszednia do Trójce Świętej...“ 1532. Podobizna w Wójc. *Bibl. staroż. pis. pol.* II.

c) „Pieśń przy pogrzebie człowieka krześcjańskiego“ („Nuż my wierni krześcijanie...“). Druk. Łaz. wraz z ps. I.

d) „Pieśń nowa o krewkości wielkiej każdego człowieka... (Kraków M. Siebeneicher, b. r. Gaertner podaje, że u Łazarza). („Początek wszelakiej sprawy...“). Podał pierwszy w całości H. Gaertner (w „Ze studjów...“).

e) „Pieśń statecznej krzescjańskiej paniej“ — przy końcu poem. Mik. Chrysztoporskiego: „Niniwe miasto wykonterfetowane“ (Kraków. 1572) (akrostych: Reinie Bużeńskiej, podskarbinej ziemskiej). (Przedruk u Wiszn. VI, 460).

„Żywot i sprawy poczciwego szlachcica polskiego Mikołaja Reja z Nagłowic“, przy „Zwierciedle“ Reja. (Przedruk dokł. w wyd. „Zwierciadła“ Czubka i Łosia. Kraków. 1914, t. II, str. 396—403, i Gaertner. Autorstwo Trzycieskiego ostatnio zakwestjonował H. Gaertner. (Zob. wyżej, pod Rej).

„Ksiąg o gospodarstwie“ Krescentyna (1549) Trzycieski, wedł. Brücknera, nie przekładał (zob. Wiszn.), a tylko w 2 wyd. z r. 1571 wiersze dodał.

Utwory łacińskie:

a) „Epigrammatum liber I—II“. Kraków. 1565.

b) „Sylvarum liber I—III“. Kraków. 1568.

c) „In sacrosancti Evangelii... Elegia“. Druk. przy dziełku Wergerjusza „De sacrosancti Evangelii...“ (Królewiec. 1556). Przedruk. Bu-

kowski w „Dzieje Reformacji“ I. Słynna elegja o wzroście protestantyzmu w Polsce (o rozszerzeniu Słowa Pańskiego w Polsce), „najbardziej tryumfujący pean, na jaki się zdobył cały protestantyzm polski“. (Brückner). Odpowiedział Roizjusz swoim „Chiliastichon“ (1557).

d) Elegja na śmierć Zygm. I. 1548.

e) „Dialogus de conjugio Sigismundi Augusti...“ 1548; paszkwil prozą. Ogł. z rękop. (petersb.) Wierzbowski w „Wiersze polityczne... z XVI w,“ Warszawa. 1907. *(Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.)*. Brückner przypuszcza, że i dwa inne paszkwile, wydruk. tamże z rękop. przez Wierzbowskiego: nr. 10 (wiersz.) „Pasquillus redivivus de Papa et ejus legatis in Poloniam missis...“, kt. jest dalszym ciągiem wiersza „In Aloysium Lipomanum“ (druk. przy „De sacros. Evangelii ..“), i nr. 28 „Mercurii et Charontis dialogus“ (1586) (prozą) — są pióra Trzycieskiego.

f) „Encomium Sigismundi Augusti...“ druk w „Clem. Janitii Vitae regum Polonorum...“ Kraków, 1573 i 1575.

g) Żywoty niekt. arcyb. gnieźn. wierszem w dziele Janickiego „Vitae archiepisc. Gnesn“ 1574.

h) „Epithalamium Petri Bużenii...“ Kraków. 1580.

i) „Triumphus Moscoviticus... Stephani primi...“ Kraków. 1582.

k) „De Lipomani ingressu et progressu in Polonia“. Carmen..

l) „Threnodia in funere nobilissimi viri D. Johannis Cochanovii... poetae poloni excellentissimi“, druk. przy „Żalach nagrobnych“ Klonowicza. (Kraków. 1585). Przedruk. Löwenfeld (z przekł. pol.) w *Ateneum*. 1883, I.

m) Joannis a Lasco viri clarissimi Epicedion. (Pinczów. 1560).

W rękop. „Sprawozdanie z poselstwa do Turcji“ i „Diarius expeditionis Tunetanae“.

Jego hymn „Oratio pro Republica et Rege“ przetłumaczył na jęz. polski Jakub Lubelczyk. (Zob.).

Monografji brak. Wiszniewski: Hist. liter. VI, 268 i n. 455 i n. i indziej. — Mecherzyński: O poezjach polskich i łacińskich Andrzeja Trzycieskiego. *Ateneum*. 1876, III. — Tomkowicz: Polacy na uniwersytecie lipskim. *Przegl. pol.* 1881, maj. — Löwenfeld: Andrzeja Trzycieskiego wiersze na śmierć Jana Kochanowskiego. *Ateneum*. 1883. I. — Bukowski: Dzieje reform. w Polsce. I. 1883. — Chlebowski: Udział niem. oświaty Prus Wschodnich w życiu umysł. Polski. *Ateneum*. 1888, I i „Pisma“. I. — Brückner: Mik. Rej. Kraków. 1905. str. 82–86. — Łopaciński: Trzecieski (Trzycieski) Andrzej. *Enc. kościel.* (odb. Warszawa 1906). — T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej w Polsce. Kraków. 1906. — Brückner w ocenie wyd. Wierzbowskiego „Wiersze

polit...' *Pam. liter.* 1908, str. 233—234. — Warmiński: Jan Seklucjan. — H. Gaertner: Ze studjów nad językiem polskim. (Kto jest autorem życiorysu Reja?). Lublin. 1925. (Ocena Brücknera w *Reform. w Polsce.* 1926).

13. JOACHIM BIELSKI.

Ur. się ok. 1540, w Białej, w ziemi Wieluńskiej, w Wielkopolsce, z ojca Marcina i Siemkowskiej. Kształcił się w akademji krakowskiej, potem służył wojskowo; uczestniczył w wyprawie gdańskiej z r. 1577 i połockiej 1579. Osiadł w końcu na wsi, w Białej. Ożenił się z Anną Borzechowską. W r. 1588 został sekretarzem królewskim. Zm. 8 stycznia r. 1599.

Pisał po łacinie i po polsku, wierszem i prozą.

Wiersze łacińskie:

1. Instulae convivium in nuptiis Stephani I, regis. Kraków. 1576.

2. „Satyra in quendam Dantiscanum... Anno. 1577". (Druk przy brosz. Jana Łasickiego: „Clades Dantiscanorum„).

3. Carmen gratulatorium in ingressum Plocensem Reverendissimi... Petro Dunino Volscio..." Kraków. 1578.

4. „Carminum Joachimi Bielscii Liber I.". Kraków. 1588. Wiersze te (16 ód) przedruk. Nehring w rozpr. „O życiu i pismach J. Bielskiego". (1860).

5. „Naeniae Joachimi Bielscii... in funere Divi Stephani I,..." Kraków. 1588.

6. „Epithalamium Serenissimo Sigismundo III... et Serenissimae Annae Reginae Caroli Archiducis Austriae filiae..." Kraków. 1592.

Starowolski w „Elogia et vitae centum Poloniae scriptorum" (1627) przytacza w. „Carmen in inaugurationem Serenissimi Sigismundi III, a. 1587.

Ossoliński w „Wiadom. hist. kryt. I" wspomina o w. znajd. się w rękop. w bibl. Jagiell.: „Proteus de clade Gedanensium insigni in Prussia..." 1577. (Przytacza wyjątki).

Wiersze polskie.

1. „Monodia na pogrzeb św. pam. Stefana I niezwyciężonego króla polskiego". Kraków. 1588.

2. „Pamiątka Panu Jakubowi Strusowi, staroście chmielnickiemu, nie bez żalu napisana". Kraków. 1589.

3. „Pieśń nowa o szczęśliwej potrzebie pod Byczyną z arcyksiążęciem Maksymiljanem". Kraków. 1588. Przedr., wraz z „Odpowiedzią" Paprockiego, Czubek w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1910.

4. „Genethliacon Najasnieyszego Władysława, krolewica polskiego y szweckiego". Kraków. 1595. Podobiznę z unikatu wyd. ks. L. Zalewski. Lublin. 1928.

Najważniejsze dzieło J. Biel.: „Kronika polska Marcina Bielskiego, nowo przez Joachima Bielskiego syna jego wydana". Kraków. 1597. Drugie wyd. w Warszawie 1764 w „Zbiorze dziejopisów polskich" I. Bohomolca. Trzecie wyd. w 9 tomikach w „Zbiorze pisarzów polskich" Gałęzowskiego (Warsz. 1823—33). Jest to przeróbka i uzupełnienie kroniki Marcina Bielskiego, doprowadzone przez Joachima do r. 1586 F. M. Sobieszczański wyd. z rękop. „Ciąg dalszy kroniki polskiej Joachima Bielskiego" (Warszawa. 1851). Nehring powątpiewa o autorstwie Joachima Bielskiego „Dalszego ciągu".

Podobiznę autografu Bielskiego podał Wierzb. w „Materj." I.

Ossoliński: J. B. Wiadom. histor.-kryt. I. — Sobieszczański: Opis żywota i prac Marcina ojca i Joachima syna Bielskich. (Ciąg dalszy kron. pol. J. B. Warszawa 1851). — Nehring: O życiu i pismach J. B. (w „O historykach pol. XVI w." II. Poznań. 1860. — A. Sozański: Pisma niektóre. Lipsk. 1861. — Finkel: Kilka uwag o Bielskim w dod. do rozpr. „Marcin Kromer". Kraków. 1883. (Str. 139—149). — Brückner: Fremde Vorlagen u. Fassungen slavischer Texte. III. *Archiv f. slav Phil.* XI. 1888. — A. G. Bem: B. J. *W. Enc. Powsz. ilustr.* (1892). — Czubek: Strengnäss *Pam. liter.* 1904. — K. Breitmeier: Antemurale Christianitatis („Szkice literackie". Jasło 1927.) — Tenże: Joachim Bielski. Biografja. Jasło. 1928. — Ks. L. Zalewski: Zapomniany utwór J. B-go. *Przegl. Powsz.* 1928.

14. RAFAŁ LESZCZYŃSKI.

Dziad Rafała Leszczyńskiego, tłumacza „Judyty" Ur. w pocz. XVI w. Wojewoda brzesko-kujawski. wyznan. Braci Czeskich. Zm. ok. r. 1586 (zm. 1588, wedł. Estr.). Jego mowa wygłoszona na sejmie piotrkowskim r. 1562, wyszła współcześnie p. t. „Rzecz, którą uczynił do namocniejszego Króla Zygmunta Augusta... B. m. i r. Przedruk. ją Wiszniewski w „Hist. liter." IX, 427—432 i Małecki w „Wyborze mów staropol" (Krak. 1860), (oraz w „Humanizm. i Reform". 1927, str. 465—468). Drugą jego mowę sejmową z r. 1550, przytacza Orzechowski w swojej „Kronice".

Wiszniewski: Hist. liter. IX, 426 i n. i art. Ab. Kł. w *W. Enc. p. ilustr.*

15. AUGUSTYN ROTUNDUS (MIELESKI). *(Augustinus Rotundus Mieliesius)* (zw. też Milewski, Mielicki).

Dr. obojga prawa. Szczegóły życia (miejsce i czas urodz., rodzice miejsce i czas nauki) nieznane. Wedł. Kruczkiewicza, był szlachcicem

od urodzenia. Za Zygm. I był instygatorem publicznym. Za Zygm. Aug. został (ok. r. 1552) wójtem czyli najwyższym sędzią miasta Wilna (wedł. Baliń. i Sobieszcz. był nim od 1542—1576) (por. uwagę wyd. przy liście Rot. do Hozj.) i sekretarzem królewskim. Na sejmie r. 1569 wyznaczony był, razem z bisk. W. Protasewiczem, do korektury Statutu litewskiego. Zygm. August użył go do napisania swego testamentu w jęz. polskim (wydruk. w *Pam. Warsz.* 1819). Sobieszcz. twierdził, że został nobilitowany i przyjął herb Rola. Przyjaźnił się z Janickim, Hozjuszem i Roizjuszem. Zm. ok. r. 1595.

1. „Rozmowa Polaka z Litwinem". 1564. Nowe wyd. J. Korzeniowskiego, w *Bibl. pis. pol.* 1890. (Znak. odprawa Orzechowskiemu, z powodu jego inwektyw na Litwę i Litwinów w „Quincunxie"). Autorstwo Rotundusowi przypisuje Brückner; Ossoliński i Baliński uważali mylnie Andrzeja Wolana za jej autora.

2. „De dignitate Ordinis Ecclesiastici Regni Poloniae". Kraków. (Łaz.). 1582 [Przy 2 wyd. dzieła Wolana „De libertate politica..." (?)].

3, Epistola Augustini Rotundi Mielyeski, J. U. Doctoris, Secretarii M. Regiae... ad Illustr. et Reverend. D. D. Georgium Radivilum Ducem Olycen... (Wilno. 1581).

Z polecenia Zygm. Augusta zaczął pisać historję Litwy w jęz. łac. Początek tej historji, przesłany Mikołajowi Radziwiłłowi w r. 1560, miał się znajdować w bibl. Nieświeskiej, skąd razem z biblioteką przewieziony został podobno w r. 1772 do Petersburga. (*Dz. Wil.* 1815).

Rotundusowi przypisuje Brückner autorstwo pisma p. t. „Zdanie o obieraniu nowego króla", wyd. przez Czubka w „Pismach polit. z 1-go bezkról." (1902)

Wydał kilka dzieł polemicznych w obronie katolicyzmu. (?).

Listy: Wiadomość o obszernej korespondencji Rotunda z Hozjuszem (znajd. się w archiwum biskupiem we Frauenburgu) i wyjątki z listów jego (łaciń.) do Hozjusza podaje Łukaszewicz w „Historji szkół" I, 120—121. Jeden list ogł. Łukaszewicz w „Dziejach wyzn. helw. w Małej Polsce". List do Hozjusza z r. 1549 ogł. w t. I „Hosii Epistolae" nr. 325. (Str. 305—306). List do Hozjusza z r. 1567 druk. w „Tabulatoriu Ecclesiae Romanae" (Frankfurt. Lipsk. 1743).

Janocki w „Janociana" I. — Żukowski w *Dzienniku Wileńskim.* 1815. — F. M. S. (Sobieszczański) w *Enc. Orgelbr.* — Łukaszewicz: Dzieje wyzn. helw. w M. Polsce. (Str. 56—62). — A. Brückner w rec. Tarnowskiego „Pisarzy polit XVI w. *Archiv f. slav. Phil.* XII. — Kruczkiewicz: „Royzyusz". *Rozpr. Akad Um wydz. filol.* t. 27 (1898). Str. 90. — Korzeniowski we wstępie do „Rozmowy" wyd.

z r. 1890. — Ćwiklinski: Kl. Janicki.. Str. 102. — Brückner w rec. „Rozmowy“ wyd. Korzen. *Kwart. histor.* 1891. — Rembowski: „Rozmowa Polaka z Litwinem z 1564 r.“ *Przew. nauk i liter.* 1891 i „Pisma“ I. 1901. — Chmielowski: Dzieje krytyki liter., str. 33—35. (Wyj. z „De dignitate Ord. eccl.). — Brückner w rec. „Pism polit. z 1-go bezkr.“ wyd. Czubka. *Pam. liter* 1907, str. 408—409. — Jakubowski: Nowe przyczynki do życiorysu Augustyna Rotunda (*Litwa i Ruś.* 1912, lip.).

16. JAN JANUSZOWSKI.

(Żyło współcześnie, jak się zdaje, dwóch Janów Januszowskich, stąd daty biograficzne z lat młodzieńczych pisarza są różnie przez biografów podawane). Był synem Łazarza Andrysowicza, drukarza, i Barbary Wietorowej. Ur. się ok. r. 1551, w tym czasie bowiem Łazarz ożenił się z wdową po Wietorze. Nie mógł więc w l. 1552—55 przebywać w Padwie, „jako chłopię do usług któregoś z bogatszych scholarów polskich“, i spotykać się tam z Janem Kochanowskim (jak chce Windakiewicz), ani tembardziej kolegować z nim i z Nideckim (jak sądzi Morawski). (Obaj badacze opierali się na niejasnej wzmiance w przedmowie Januszowskiego do wyd. krak. z r. 1589 Kochanowskiego „O Czechu i Lechu“, przedruk. przez Przyborowskiego w jego „Wiadomości“ na str. 146—148). Na uniwers. w Padwie J. zapisał się ok. r. 1575 (Zob. Windak. „Materj. do hist. Pol. w Padwie“. *Arch. do dz. ośw. i liter.* VII, 116), Powróciwszy do Polski w r. 1576 został sekretarzem Stef. Batorego. W r. 1577, po śmierci ojca, opuścił dwór i objął drukarnię. W r. 1588 nobilitowany, przybiera nazwisko „Januszowski“ (zam. Łazarzowicz). (Nobilitację ogł. Wierzbowski w Materjał. II). Ok. r. 1591 otrzymał tytuł architypografa królewskiego i kościelnego. Po śmierci żony Elżbiety w r. 1601 został księdzem; archidjakonem sandeckim i proboszczem w Solcu. Zm. w r. 1613 (wedł. Maryl. 30 listop.). Estr. i Czermak podają jako daty urodzin i śmierci 1550—1623, jak się zdaje mylnie),

Dzieła Janusz. ważniejsze:

a) „Nowy karakter polski...“ Kraków. 1594. 2 wyd. 1597. Nowe wyd., homograficzne. Poznań. 1882.

b) Statuta, prawa i konstytucje koronne“. Kraków. 1600.

c) „Wywód J. Janusz. i obmowa z strony statutów koronnych...“ Kraków. 1602. Wyd. Ulanowski w *Bibl. pis. pol.* nr. 75 (1920).

d) „Nauka umierania chrześcjańskiego...“ Kraków. 1604. Inne wyd. tamże: 1608, 1612, 1615, 1619, (1675, 1695).

e) „Cenzor obyczajów niektóryeh potocznych...“. Kraków. 1607. Wyd. 2 (pomnożone) p. t. „Poprawa niektórych obyczajów polskich

potocznych". Wyd. 3 t. 1628. (Zob. Maciej., Estr.). Sobieszczański, Tyszyński i inni przypisują autorstwo „Poprawy niektórych obycz. pol. potoczn." Starowolskiemu.

f) „Wzór rzeczypospolitej rządnej, do ciała człowieczego przystosowany". Kraków. 1613. (Wyjątki przytacza Rembowski).

Z rękop. wyd. Ulanowski J-go przekład „Fidelis subditus" Orzechowskiego i „Zwierciadło królewskie" z r. 1606, w *Bibl. pis. pol.* 76.

Niektóre swe pisma, jak np. „Sion pochylony". Kraków. 1587, „Wróżki". Kraków. 1589, wydał J. pod pseudonimem Jana Podworzeckiego.

Wydał też edycję zbiorową dzieł Jana Kochanowskiego p. t. „Jan Kochanowski" (1585) i „Fragmenta" (1590). Nb. przedmowy Januszowskiego do tych wydań i do wydania „Wróżek" (1587) i „O Czechu i Lechu" (1589). Przełożył „Turcyki" Orzechowskiego i wyd. p. t. „Oksza Stan. Orzechowskiego na Turka" (1590); wyd. nadto „Radę Pańską" Jak. Górskiego (1597), oraz ustęp z Żywotów Plutarcha, p. t. „Tezeus Atenieński i Numa Rzymski, dwaj królowie wielcy... Kraków. 1613.

Listy. a) 2 listy do Jana Zamojskiego z l. 1598 i 1602 wydruk. Maciejowski w Dod. do Piśm. pol., b) list do Jana Zamojskiego z r. 1598 ogł. Wierzbowski w „Materjałach" I.

Zob. niżej pod „Paradoxa koronne".

Podobiznę autografu Januszowskiego podał Wierzbowski w „Materjałach". I.

Bandtkie: Hist. drukarń krakow. — Siarczyński: Obraz wieku Zygm. III. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 386—396. — Sobieszczański (F.M.S.) o J. w *Enc. Orgelbr.* — Sobieszczański: Wycieczka archeologiczna. Warszawa. 1852. — A. Grabowski: Dawne zabytki miasta Krakowa. 1850 — Rembowski o „Wzorze rzptej rządnej". *Niwa.* 1876 (i w „Pismach" I. 1901). — Czermak we wstępie do wyd. Górskiego „Rady Pańskiej" (w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1892). — Ulanowski: Ks. Jana Januszowskiego archidjakona sandeckiego prace kodyfikacyjne. (*Spr. z pos. Ak. Um.* 1894). — Löwenfeld w przedm. do wyd. homogr. *Nowego karakteru.* (1882). — Wisłocki: Nauka języka pol. w szkołach pol. — Kałużniacki: Histor. Uebersicht der Graphik. — Czernecki: J. Janusz. Nowy karakter pol. z r. 1594. Lwów. 1902. Odb. z dod. do *Szkoły.* — Hahn: Januszowski J. *Enc. Wychow.* V. — Morawski: A. P. Nidecki. Kraków. 1884, str. 59. — Windakiewicz: Pobyt Kochan. zagranicą. *Rocznik Filar.* 1886. Str. 499—500. Odb. str. 27—28. — Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891. str. 22, 62. — Wstęp do t. II Dzieł wszystkich J. Kochan. Wyd. jubil. II. — Plenkiewicz: Jan Kochanowski (Dzieła t. IV, str. 147—148). — Chmielowski: Dzieje krytyki liter. Str. 31—33. — Estreicher Bibliogr. XVIII. 1901. — F. J. Śliwiński: Plutarch w Polsce XVI. *Eos.* 1910. — J. Ptaśnik: we wstępie do *Monum. Pol. typogr.*

17. JAN DYMITR SOLIKOWSKI.

Ur. w r. 1539 (?) w Sieradzkiem. Nauki pobierał w akad. krak.; kształcił się nast. w uniw. wittemberskim (od r. 1560), gdzie słuchał Melanchtona i przesiąkł zasadami Lutra, ale powróciwszy do kraju został księdzem katolickim. Był sekretarzem królewskim od r. 1564. Podczas bezkrólewia 1572 — 73 był stronnikiem Henryka Walezego. Posłował często w różnych sprawach, m. in. do Francji po ucieczce Henryka Walezjusza. Za Batorego został w r. 1583 arcybiskupem lwowskim. W 1586 do Sykstusa V. Zmarł 27 czerwca 1603 r.

Poeta i prozaik. Pierwsze wiersze łacińskie wyszły w r. 1562. Z późniejszych najlep. jest „Urania“ 1574.

Ważniejsze pisma Solik.:

a) „Hamaxa sive Religionis et Reipublicae currus“. Kraków. 1564. (Zachow. się 3 egz. w Ossolin. (def.), w Muz. Czar. i w bibl. Dzikow.).

b) „Facies perturbatae et afflictae Reipublicae...“ 2 wyd. Kraków. 1626; 3-cie, Lwów, 1630. Napis. w r. 1564. Pierwsze wyd. wyszło p. t. „Stanislai Orechovii Apocalipsis“ jako utwór niby Orzechowskiego, druk. ok. r. 1580 (Brückn.), ale wyd. to zaginęło. Wszystkie wydania wychodziły pod imieniem Stan. Orzechowskiego. P. t. „Idea apocalyptica seu Apocalypsis“. Kraków. 1660; Warszawa. 1660, 1696 i 1763. Toż p. t. „Monitor somnians seu somnium...“ 1770. Przedruk. i w Daneykowicza „Suada latina...“ Lublin. 1747, II. Rękop. Apokalipsy w bibl. Jagiell. i w bibl. Załuskich; odpis w bibl. miejskiej w Gdańsku. Przeróbka wierszem przez Piotra Grzegorzkowica p. „Wizerunek utrapionej Rzeczypospolitej i naprawa, z Ksiąg St. Orzechowskiego.“ Dobromil. 1612. 2 wyd. tamże. 1616. (Zob. pod. J. Szcz. Herburt). Przekład prozą przez Ks. Włyńskiego, p. t. „Sen na jawie albo widowisko St. Orzechowskiego“. Kraków. 1767. 2 wyd. Warszawa. 1779. Toż w „Dziełach St. Orzech.“ tłum. przez Włyńskiego. Wrocław. 1826, II.

c) „Ziemianin albo Rozmowa ojca z synem o sprawie Polski“, wyd. bezim. w Krakowie w r. 1565, przedruk. mylnie jako utwór Orzechowskiego, przez Ż. Paulego w 1859, jest wedł. H. Gaertnera, utworem Solikowskiego. Krytycznie wyd. Gaertner p. t. „Pseudo-Orzechowskiego Ziemianin“. Lublin 1922.

d) „Do obywatelów Inflanckich ojcowskie i życzliwe napomnienie r. 1549 dane...“ Lwów. 1600. Wedł. Brücknera, „najpiękniejsze to chyba, co wyszło z pod pióra autora „Apokalipsis“.

e) Commentarius brevis rerum. polonicarum a morte Sigismundi Augusti". Gdańsk. 1647. Przekł. pol. Kondratowicza p. t. „Krótki pamiętnik rzeczy polskich od zgonu Zygm. Aug. do r. 1590. Petersburg. 1854.

20-cia jego broszur politycznych, z l. 1572—74, pol. i łaciń. (z kt. niektóre przypuszczalnie tylko) ogłosił z rękop. i druków współcz. Czubek w „Pismach politycznych z czasów pierwszego bezkrólewia". Kraków. 1906.

f) Rozsądek o warszawskich sprawach na elekcję (przeszłej...)" 1573. „Rozsądek" nazywa Orzelski „Klinami" i przypisuje jego autorstwo Karnkowskiemu. Szujski uważa pismo za broszurę Karnkowskiego i Solikowskiego. („Hist. treść. opow." 242); Czubek—Solik-go.

„Arcydziełami naszej politycznej literatury" (wedł. Czubka), „prawdziwemi perłami dawnej literatury, znakomitemi dyjalogami politycznemi" są, wedł. Brücknera:

a)„ Rozmowa Kruszwicka" (1573).

b) „Rozmowa św. Bartłomieja z Gąską" (1574).

c) „Rozmowa komornika z burmistrzem" (1574) (w całości nie zachowany).

„Rozmowa komornika z burmistrzem" jest, wedł. Czubka, pióra Solikowskiego. a nie Strykowskiego, jak twierdził Wiszniewski („Hist. lit. pol.", t. VIII, str. 119).

Wiszniewski i Brückner przypisują Solik. autorstwo poematu p.t. „Lukrecja rzymska i chrześcjańska". B. m. i r. (druk. ok. 1600), Maciejowski odmawia mu autorstwa. (Zob. pod Marcin Laterna). Wyjątki u Wiszn. VII, 205.

Mowa łacińska, wygłoszona przez posłów ferarskich na sejmie elekcyjnym, podana przez Nehringa w Dodatku do rozpr. „O życiu i pismach J. D. Solikowskiego" (1860) (str. 107), a przedtem już przez Orzelskiego w „Bezkrólewiu" (II, 195), nie jest, wedł. Czubka, utworem Solikowskiego. (Wstęp, str. XXXII).

Niektóre pisma polit. Solik. wydr. już Plater w „Zbiorze pamiętników", t. II.

„Oratio" do Sykstusa V z r. 1586 ogł. Wierzbowski w Materjałach" I.

Monografja: Nehring: O historykach pol. XVI w. Cz. III. O życiu i pismach J. D. Solikowskiego. Poznań. 1860. = Ossoliński: J. S. „Wiadom. histor.-kryt." IV. — Maciejowski: Piśm. pol. III. — Tarnowski Pisarze polit XVI w., I. — A. Chmielowski: Życiorys ks. Jana Dym. Solikowskiego, arcb. lwow. Kraków. 1890.—

Łopaciński: „Mons Reipublicae Polonae 1578". Obrazowana alegorja polityczna z czasów Stefana Batorego. *Spraw. Kom. hist. sztuki.* VII. Kraków. 1902. — Łopaciński: Przyczynek do historji plagjatów w piśm. pol. *Pam. liter.* 1902. — Czubek we wstępie do „Pism polit. z czas. 1-go bezkról." — Brückner w ocenie tej książki *Pam. liter.* 1907. — Brückner: Volumina miscell. *Pam. liter.* 1904, str. 83. — Brückner: Dzieje liter. I, 137. — Mecherzyński: Hist. wym. I, 521—6. — Brückner: Studja nad literaturą w. XVII. Cz I. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* t. LVII. — H. Gaertner: „Ziemianin..." Kraków. 1922. (*Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.* t. LX).

18. BARTOSZ PAPROCKI.

Ur. ok. 1543 (czy 1540) na Mazowszu, w Paprockiej Woli, w Płockiem, z o. Jędrzeja, szlachcica h. Jastrzębiec, i Elżbiety Jeżewskiej. Kształcił się w akademji krakowskiej; poczem przebywał czas jakiś na dworze Piotra Gorajskiego. Otrzymawszy po ojcu dwie wioseczki: Paprocką Wolę i Głogoły, dla poprawienia losu ożenił się z bogatą wdową po dwóch mężach, Jadwigą Kosobudzką, kasztelanką sierpską. Nieszczęśliwe pożycie małżeńskie zmusiło go do opuszczenia żony i domu i udania się do Warszawy. Został dworzaninem Andrzeja Taranowskiego, sekr. król. W r. 1569 wyjechał przy poselstwie Taranowskiego do Turcji. Powróciwszy w r. 1572 do ojczyzny, na wieść o śmierci żony (1572), wrócił do Paprockiej Woli. W tym czasie otrzymał godność podczaszego dobrzyńskiego. Brał podobno udział w wyprawie r. 1577 przeciwko gdańszczanom. Po wydaniu „Herbów rycerstwa pol." odbierał od Batorego roczną pensję (jurgielt). Zostawszy poplecznikiem Zborowskich, popierał po śmierci Batorego stronników arcyks. Maksymiljana; pisze paszkwil na Zamojskiego. Po bitwie pod Byczyną chroni się w Czechach; przebywa na dworach możnych panów czeskich. Otrzymawszy w r. 1598 indygienat czeski, osiada w Czechach na stałe i oddaje się pracy literackiej w jęz. czeskim. Był jurgieltnikiem ces. Rudolfa II. W r. 1613 (wedł. Ż. Paulego ok. 1610) wrócił do Polski. Zm. 27 grudnia 1614 r. we Lwowie.

Pisał po polsku i po czesku, wierszem i prozą.

1. „Historja żałosna o prędkości i okrutności tatarskiej..." Kraków 1575. Wiersz.

2. Dziesięcioro przykazanie mężowo..." Kraków. ok. 1575; 2 wyd. t. b. r.; 3 wyd. t. 1587; 4. Lublin. 1629; 5. 1630; 6. b. m. 1651; 7. b. m. i r.; 8. b. m. Wiersz.

3. „Panosza..." Kraków. 1575. (Herbarz wierszem).

4. „Koło rycerskie..." B. m. i r. (1576). Drugie i trzecie wyd. b. m. i r.; wszystkie wyszły prawdop. przed r. 1582. Nowe wyd., krytyczne, ogłosił W. Czermak w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1903. Wiersz.

5. „Gniazdo cnoty...“ Kraków. 1578. Poczęści prozą, poczęści wierszem. (Dzieło herald.).

6. „Testament starca jednego ...“ Kraków. 1578. Wiersz. Przekł. z łac. Filipa Beroalda.

7. „Krótki a prawdziwy opis wjechania do Wołoch Iwana wojewody, którego Podkową zową“. Kraków. 1578. Wiersz.

8. „Król“. Kraków. 1578.

9. „Hetman...“ Kraków. 1578. Przedr. Sanok. 1856.

10. „Senator“. Kraków. 1579.

11. Tryumf satyrów leśnych, syren wodnych, planet niebieskich, z szczęśliwego zwrócenia króla polskiego Stefana do państw jego z wojny moskiewskiej“. Kraków. 1582.

12. „Herby rycerstwa polskiego...“ Kraków. 1584. Nowe wyd. w *Bibl. pol.* Turowskiego. 1858 (1859—1860). Z „wiadomością o życiu i pismach B. Paprockiego“ przez Ż. P. (Żegotę Paulego).

13. „Upominek albo przestroga zacnemu Narodowi Polskiemu...“ B. m. 1587. (Prozą).

14. „Pamięć nierządu w Polsce przez dwie fakcje uczynionego w roku 1587...“ B. m. [Praga] 1588. (Wierszem). Nowe wyd. „Upominka“ i „Pamięci“ ogł. J. Czubek w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1900. Obie broszury wymierzone przeciw Zamojskiemu.

15 „Ogród królewski...“ Praga. 1599. (Przegląd dziejów powsz.)

16. „Nauka rozmaitych filozofów obierania żony...“ b. m. i r. (ok. 1590); 2 i 3 wyd. b. r., 4. wyd. t. 1613; 5-te b. m. 1649; 6-te 1697; 7-me b. m. i r.

17. „Próba cnót dobrych...“ Kraków. Ok. 1595. 2 wyd. b. m. i r.; 3-cie, w Krakowie b. r. Wiersz.

18. „Gwałt na pogany...“ B. m. 1595.

19. „Rozmowa podawce z plebanem...“ W Poznaniu. 1611.

20. „Katalog albo porządne opisanie arcybiskupów gnieźnieńskich...“ B. m. ok. 1608. (Wiersz.)

21. „Nauka i przestrogi na różne przypadki ludzkie...“ Kraków 1613.

22. „Kronika abo krótkie zebranie z rozmaitych kronik spraw potocznych ziemie zdawna sławnej pruskiej“—przydał Papr. jako księgę 6-tą p. n. „O dawności ziemie a księstwa pruskiego“, do „Ogrodu Królewskiego“ (1599).

23. „Na harde a wszeteczne śpiewanie Joachima Bielskiego o Byczyńskiej przygodzie. Odpowiedź Bartosza Paprockiego“. B. m. 1588. (Druk. prawdop. w Pradze). Wiersz. Z powodu Bielskiego „Pieśni no-

wej o szczęśliwej potrzebie pod Byczyną". Nowe wyd. ogł. J. Czubek w *Bibl. pis. pol.* 1910.

Z dzieł czeskich Papr. najważniejsze są historyczno-genealogiczne i haraldyczne:„ Zrcadlo slawneho marhrabstwi Morawskeho" (1593). „Diadochos" (1602) i „Stambuch slezsky" (1609).

Wybór czeskich dziełek Paprockiego wydał Č. Zibrt w „Pestrej Knihovnie" 1913.

Bibliografję pism Papr. polskich i czeskich podaje Żegota Pauli w „Wiadomości o życiu i pismach Bartłomieja Paprockiego" przy wyd. „Herbów ryc. pol." z r. 1858, oraz Estreicher w Bibliogr. XXIV. 1912.

Niektóre utwory są bibljograficznie opisane i streszczone w *Bibl. Warsz.* 1842, II.

L. Bernacki przypuszcza, że Paprocki zredagował pierwsze wydanie „Facecji polskich" (w końcu XVI w.) (*Pamiętn. liter.* 1903, str. 661—2). J. Krzyżanowski twierdzi, że jest tłumaczem „Historji o Ekwanusie"; J. Heidenreich przypuszcza, że przełożył „Warwasa" Reja na język czeski.

Wójcicki: Hist. liter: pol. Warszawa. 1845, II. — Wiszniewski: Hist. liter, VII, 505—522. — Maciejowski: Piśm. pol. I. (por. *Przegl. Nauk.* 1842). — Baliński: Paprocki i „Panosza". (Studja histor. Wilno. 1856). (Por. *Bibl. Warsz.* 1842, II). — Żeg. Pauli: Wiadomość o życiu i pismach Bartłomieja Paprockiego". (Przy „Herbach ryc. pol." wyd. Kraków. 1858). — Gawarecki: Wspomnienie o B. Papr. *Dzwon liter.* 1853. — Adamowicz: Stanowisko herbarza B. P. w historji naszej. *Bibl. Warsz.* 1861. — Jireček: „Bartoloměy Paprocký z Hlohol a z Paprocke Vůle a spisovatelska činnosť jeho". *Časopis. Mus Kral. Česk.* 1867. Toż w przekł. pol. Wł. Miłkowskiego. *Bibl. Warsz.* 1867. III. — Sobieszczański: P. B. *Enc. Orgelbr.* — Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. Tom. II, rozdz. VIII. Kraków. 1886. — Sedlaček: Listy ze stracenych archivů panskych, kteréž se v Paprockého Diadochu připominaji. 1890. — Brückner: Kazania średniowieczne. *Bibl. Warsz.* 1892, I. — K. Bartoszewicz: „Dziesięcioro przykazanie mężowo". Ze studjów nad humorem polskim. *Tyg. Ilustr.* 1897. (Toż przy „Kwestjonarjusz małżeński"). Kraków. 1901. — Czubek: Wstęp do B. Paprockiego „Dwie broszury polityczne" z l. 1587 i 1588. Kraków, 1900. — Czermak: Wstęp do koło Rycerskie..." wyd. 1903. — Brückner: Ezopy polskie. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.*, t. 34. 1902. — Krček: O rymach w „Kole Rycerskim" B. Paprockiego. *Pam. liter.* 1905. — Czubek: Wstęp do „Odpowiedzi" Papr. wyd. 1910. — Estreicher: Bibljogr. XXIV. (1912). — Brückner o art. Estr. w rec. w *Pam. liter.* 1913, str. 92. — F. J. Śliwiński: Plutarch w Polsce XVI w. *Eos.* 1910. — Zibrt: Panna, ženitba, žena ve staročeské úpravě polských skladeb Reje z Naglovic a Bart. Paprockého II. *Pestra Knihovna*, nr. 79—80. — Badecki: Literatura mieszczańska, str. 475—477.

19. MACIEJ STRYKOWSKI (STRYJKOWSKI) *(Matys Strykowius).*

Ur. się w Strykowie, w Łęczyckiem, na Mazowszu, ok. r. 1547, z o. Jakuba, woźnego sądowego (stąd przydomek *Praeconides*). Wy-

wodził się od Osostów h. Leliwa (stąd „Osostewicjusz“, Osostevitius). Uczył się początkowo w Brzezinach (od 1554), (potem w akad. krakow.?[1]) W 1572 zaciągnął się do załogi zamku witebskiego, pod komendę rotmistrza Aleks. Gwagnina, włocha rodem. W r. 1574 przy poselstwie Andrzeja Taranowskiego udaje się do Turcji. Powróciwszy na Litwę (w r. 1575) przebywa czas jakiś na dworze ks. Jerzego Olelkowicza, w Słucku i Siemiatyczach. Chociaż świecki, mianowany został przez protektora swego Melchiora Giedrojcia, bisk. żmudzkiego, kanonikiem kapituły żmudzkiej w Miednikach; później archidjakonem. W końcu został sekretarzem królewskim (?). W roku 1580 udał się do Królewca, dla druku swej Kroniki Litewskiej. Zmarł po r. 1582 (data dokładna nieznana), jak się zdaje w Królewcu.

Dzieła Strykowskiego:

1. „Przesławnego wjazdu do Krakowa i pamięci godnej koronacjej Henryka Walezjusza... opisanie“. Kraków. 1574. Wierszem. 2 wyd. Warszawa, 1843 w „Pomnikach do historji obyczajów w Polsce“ Kraszewskiego. 3 wyd. razem z „Kroniką“. Warszawa. 1846.

2. „Goniec cnoty...“ Kraków. 1574. Wierszem. 2 wyd. razem z „Kroniką“. Warszawa. 1846.

3. „O wolności Korony Polskiej i W. Ks. Litewskiego, a o srogiem zniewoleniu inszych królestw pod tyrańskim jarzmem tureckim.“ Kraków. 1575; 2 wyd., t. 1587. Wierszem.

4. „Zwierciadło Kroniki Litewskiej“. 1577 Tablica. Zaginęła. Toż (?) w 2 giem wyd. p. t. „Gienealogja albo krótkie opisanie Wielkich Książąt Litewskich...“ W Lubczu. 1626.

5. „Sarmatiae Europeae Descriptio“. B. m. i r. (Kraków. 1578). Wydał w przeróbce pod swoim imieniem Al. Gwagnin. (Zob. pod Gwagnin).

6. „Która przedtym nigdy światła nie widziała, Kronika Polska, Litewska, Żmodzka i wszystkiej Rusi...“ W Królewcu. 1582. 2 wyd. Warszawa. 1766. (Bohomolca). 3 wyd. Warszawa. 1846. 2 t. (Malinowskiego). Wyd. Malinowskiego jest dokładnym przedrukiem wyd. pierwszego; zawiera nadto w dod. przedruk: a) Przesławnego wjazdu do Krakowa...“, b) „Goniec cnoty“, c) „Napis na grobie JWP. Grehora Chodkiewica“, d) „Narzekanie na nieustawiczność wszelkich spraw, i przeciwności przedsięwzięcia ludzkiego“.

„Kronikę“ swą Strykowski poprzedza autobiografją wierszo-

[1]) Windakiewicz wspomina o pobycie Stryk. w Padwie. (*Padwa*, str. 60).

waną, p. t. „Maciej Strykowski Osostevicius, sam o sobie i przygodach swoich w zwiedzeniu rozmaitych krain świata".

Tekst „Kroniki" prozą przeplata Stryk. ustępami lub całemi rozdziałami, stanowiącemi odrębną całość, mową wiązaną (wierszem) napisanemi, jak np.: „Bitwa pod Zawichwostem", „O sławnej wojnie i szczęśliwej bitwie Jagiełłowej i Witołdowej z Krzyżaki Pruskimi i Książęty Niemieckiej Rzesze roku 1410" i t. d.

Tekst pierwotny, z l. 1575—78, w rękopisie przechowującym się w bibl. Nieświeskiej (Radziwił.), w redakcji odmiennej, znacznie się różniącej od tekstu drukowanego (wyd. 1), omówił, wykazał różnicy i przytoczył wyjątki Ptaszycki w rozpr. p. t. „Wiadomość bibliograf. o rękop. nieswieskim kroniki M. Strykowskiego" w *Pam. liter.* 1903. Tytuł: „Macieja Strykowskiego O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu Litewskiego. i t. d." Księga pierwsza napisana jest w tonie poematu bohaterskiego, podług wszelkich przepisów późniejszych klasyków; utwór Stryk. wyprzedza „Jerozolimę wyzwol. "Tassa w oryginale i zjawia się nadługo przed przekładem Piotra Kochanowskiego (1618) (Ptaszyck.). Wedł. Ptaszyckiego, tekst rękopiśm. i tekst drukowany są to dwie prace bezwątpienia odrębne.

Przekład ruski „Kroniki" Strykowskiego znajduje się w bibl. publ. w Petersburgu.

Wojc. Kojałowicz przerobił „Kronikę" Strykowskiego po łacinie (1650—69).

7. „Maciej Strykowski na herb książąt Słuckich". B. m. i r. (Unikat w bibl. Krasiń.?).

O innych swoich pracach, dziś nieznanych, wspomina Strykowski w autobiografji.

Bibliografję wszystkich prac Stryk., druk. i rękop., podaje Malinowski w „Wiadomości o życiu i pismach M. Stryjk.".

Wiersz „Na wjazd Olgierda do Moskwy" ogłosił Ptaszycki w książce zbior. dla Orzeszkowej „Jako lecące na wyraj żórawie..." (Petersburg. 1906).

Poem. histor. „O porażeniu 30 tysięcy Moskwy z Kniaziem Piotrem Szujskim... nad rzeką Ułą... r. 1564", rękop. w bibl. Załusk. (?).

Gołębiowski: O dziejopisach polskich. Warszawa. 1826. — Daniłowicz: Latopisiec Litwy i Kronika Ruska. Wilno. 1827. — Kraszewski: O Stryjkowskim i jego Kronice. *Wizer. i roztrząs. nauk.* 1839. Przedruk. w „Wyborze pism". Krasz. X. Warszawa. 1864. — Malinowski: Wiadomość o życiu i pismach Macieja Stryjkow-

skiego. Przy wyd. „Kroniki“ z r. 1846, — Daniłowicz: Wiadomość o właściwych litewskich latopiscach. Przy wyd. „Kroniki“ z r. 1846. — Wójcicki: Życiorysy znak ludzi. II. 1850. — J. B. Ostrowski o Kronice S. w „Badaniach histor.-kryt. i liter.“ Berlin. 1863—70. — Sobieszczański o S. *Enc. Orgelbr.* — Bartoszewicz w Hist. liter. pol. — Świeżawski: W *Złotej przędzy*. IV. 1887. — E. Barwiński: Z nieogłoszonych autografów J. I. Kraszewskiego. *Nowe Słowo Polskie*. 1902, nr. 101. (tu literatura o Strykowskim). — Ptaszycki: Wiadomość bibliograficzna o rękopisie nieświeskim Kroniki Macieja Strykowskiego. *Pam liter*. 1903.— Wierzbowski: Bibliogr. pol II, III. — Łopaciński: Stryjkowski. *Enc. Kośc.* t. 26. 1903. — Jakubowski: Kroniki Litewskie. *Roczn. Towarz. Przyj. Nauk* w Wilnie. 1909.— Hahn: Grunwald w poezji polskiej. Kraków. 1910. (Str. 15—19).— St. Krawczyk: Organizacja psychiczna M. Stryjkowskiego, z uwzględnieniem tła epoki. *Rok. Polski*. 1919, nr. 4—5. — Chlebowski o Strykowskim jako poecie w rozpr. „Poezja polska w w. XVI“. *Enc. Pol.* Ak. Um. t. XXI. — R. Pollak: Goffred Tassa-Kochanowskiego, str. 72, i indziej. — T. Sinko: Polscy podróżnicy w Grecji i Troi. Kraków. 1925. Str. 6—20. — J. Krzyżanowski: Romans pseudohistoryczny w Polsce w. XVI. Kraków. 1926, str. 153—154. — Zob. te bibliogr. liter. o Gwagninie .

20. JÓZEF WERESZCZYŃSKI.

Rusin z pochodz. Z domu szlacheckiego herbu Korczak. Dziad i babka byli wyznania greckiego. Był synem Andrzeja, podsędka chełmskiego, i Anny z Jarowskich. Uczył się w Krasnymstawie. Przed r. 1577 został kanonikiem chełmskim. W r. 1581 opatem sieciechowskim (benedyktyn.). W r. 1589 biskupem kijowskim. Zmarł 1 lutego 1599 r.? (Wedł. Storoż. w r. 1598).

1. „Kazania albo ćwiczenia chrześcijańskie...“ Kraków. 1587. Kazania te, wraz z kilku innemi, pojedyńczo w r. 1585 w Krakowie wydanemi, przedrukował w nowym wydaniu ks. Hołowiński p. t. „Kazania...“ Peterburg. 1854.

2. „Gościniec pewny niepomiernym moczygębom a obmierzłym wydmikuflom świata tego...“ W Krakowie. 1585.

„Wizerunek nakształt kazania uczyniony, o wzgardzie śmierci i świata tego nędznego...“ Kraków. 1585.

„Gościniec“ i „Wizerunek“ przedruk. Turowski p. t. „Pisma treści moralnej“. (W Krakowie. 1860). Oba pisemka są poczęści plagjatami z Reja; w „Wizerunku“ jest ustęp autobiograficzny).

4. „Reguła, to jest nauka albo postępek dobrego życia króla chrześcjańskiego...“ Kraków. 1587. Przekł. łac. Klonowicza p. t. „Regula id est institutio seu cursus vitae cujusque regis Christiani“. Kraków. 1588. (W części głównej jest plagjatem z Reja, na podstawie rozdz. 3-go ks. 2-ej „Żywota“. Zob. Ptasz.).

5. „Droga pewna do prędszego i snadniejszego osadzenia w ruskich krajach pustyń rycerstwem Królestwa Pol.“ 1590.

6. „Ekscytarz... do podniesienia wojny świętej przeciwko Turkom i Tatarom“. Kraków. 1592.

7. „Publika... tak z strony fundowania szkoły rycerskiej synom koronnym na Ukrainie, jako też Krzyżaków według reguły malteńskiej...“ Kraków. 1594.

8. „Pobudka na Jego Cesarską Miłość... do podniesienia wojny świętej spólną ręką przeciw Turkom i Tatarom.“ Kraków. 1594 (wierszem).

9. „Sposób osady nowego Kijowa...“ Kraków. 1595.

10. „Votum... z strony podniesienia wojny potężnej przeciwko cesarzowi tureckiemu...“ Nowy Wereszczyn. 1597.

Dwie mowy z czasów bezkrólewia po śmierci Batorego wyszły w przekł. łaciń. Klonowicza:

11. „Exhortatio... ad Regni Poloniae proceres...“ Kraków. 1587

12. „Ad nobilitatem R. P. et M. D. Lit. de eligendo novo rege... Kraków. 1587.

Niektóre z tych pism, mianowicie: „Regułę“, „Publikę“ „Sposób osady“ i „Votum“, przedrukował Turowski p. t. „Pisma polityczne“. (Kraków. 1858).

Listy. a) list (do nieznanej osoby, bez daty) wydruk. Maciejowski w Dod. do „Piśm. pol.“ i Turowski w dod. do „Pism polit.“ Wereszcz.; b) list do Stan. Żółkiewskiego z r. 1594 (po pol.) ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I.

Wyd. zbior. wszystkich dzieł Wereszcz. brak; „Pisma polityczne“ i „Pisma treści moralnej“ w wyd. Tur. nie obejmują wszystkiego.

„Sposób osady nowego Kijowa“ i „Droga pewna“ wyszły w przekł. rosyj. Storożenki w Kijowie 1895.

Podob. podpisu Wereszcz. przy „Pism. polit.“ w wyd. Tur.

„Pobudka z strony fundowania szkoły rycerskiei...“ (Kraków. 1594) i „Pobudka z strony podniesienia wojny...“ (N. Wereszczyn. 1598), o których wspominają Hołowiń. i Tur.—nie istniały?

Paprocki w Herbach rycerstwa. — Klonowicz we wstępie dedykacyjnym do tłumaczenia Reguły św. Benedykta, poświęconym Wereszczyńskiemu. (Wyj przedruk. Tur. w „Notach“ do „Pism politycznych“) — Hołowiński przy wyd. „Kazań“ Wereszcz. Petersburg. 1854. — Mecherzyński: Hist. wym. I. 554—558 i II, 166—179. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 406—414. — (Turowski): „Wiadomość o życiu i pismach ks. Józefa Wereszczyńskiego“ (przy „Pism. Polit.“). — Kulisz: Zapiski o Južnoj Rusi. II. 1857 (po rosyj.). — Gacki: Benedyktyński klasztor w Sieciechowie. Radom. 1872.—

Ptaszycki: Mikołaj Rej i ks. Józef Wereszczyński. (Odb. z „Upominka jubileusz." dla Kraszewskiego. Wilno. 1880). — Rulikowski w *Słowniku geograf.* I (1880) w art. „Chwastow" i „Czarnohorodka".— Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w., II (przedtem: „Józ. Wereszcz " *Przegl. pol.* 1872). — Storożenko: Kiew trista liet nazad. (Togdasznij proekt błagoustrojstwa Kiewa i jewo awtor biskup Juzef Wereszczinskij). *Kijewsk. starina.* 1894, luty— marzec. — Storożenko: Starinnyj proekt zasielenija Ukrainy (1590 g.). *Kijewsk. starina.* 1895, marzec. Te dwie prace Starożenki wyszły osobno, p. t. „Małoizwiestnyja soczinienija kijewskago biskupa (1589—1598) Iosifa Wereszczinskago. I. Sposob zasielenija nowago Kiewa 1595. II. Wiernaja doroga k zasieleniu pustyń w russkich obłastijach Polskago Korolestwa 1590. Pierewod s dwumia predisłowijami i primieczanjami A. W. Storożenka". Kijów. 1895. — Grabowski: P. Skarga na tle katolickiej liter. relig... Str. 218—224.

21. PIOTR GRABOWSKI.

Proboszcz parnawski (w Parnawie w Inflantach). Żył w drugiej poł. w. XVI-go i w pierwszych latach XVII-go. Zm. w r. 1625 (wedł. Sobieszcz. i Estr.). Szczegóły z życia nieznane.

Napisał:

a) „Zdanie syna koronnego o pięci rzeczach do Rzptej Polskiej należących..." B. m. 1595. (Przedruk. Tur. Kraków. 1858). „Skarb bogaty na Rzptę jako zebrać". (1595) — jest częścią 2-gą „Zdania". „Pospolite ruszenie..." B. m. 1595 — jest częścią 3-cią „Zdania".

b) „Polska niżna albo osada polska..." B. m. 1596. (Przedruk. Tur. Kraków. 1859).

Dziełka jakoby Grabowskiego, przypisywane mu przez niektórych badaczy, (Czackiego i innych): „O Żydach" i „O annatach" (1595) (czy „O armatach" czy „O annałach") nieznane. Tarnowski (w Pis. polit. i w Hist. liter.) przypisuje mu autorstwo broszury: „Zwierciadło Rzptej Polskiej na początku r. 1598 wystawione".

W r ę k o p. „Akta konfederacjej wojska stołecznego in anno 1612" (w bibl. Jagiell.).

Wiszniewski: Hist lit. pol., t. IX, 346—360 (podaje obszerne wyj. z „Zdania syna kor.". — Maciejowski: Piśm. pol. III. 379—380. — Sobieszczański: G. P. *Enc. Orgelbr.* — Hoffman: Hist. reform polit. w dawnej Polsce. 1867. — Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w., II (o G. przedtem w *Przegl. pol.* 1869).

22. BARTŁOMIEJ GROICKI.

Ur. się na Kujawach r. 1519(?). Rzeszowianin (wedł. Brück.). Mieszczanin krakowski. Pisarz najwyższego sądu miejskiego krakowskiego (podwójci krak.). Czas jakiś był pisarzem urzędu celnego krakowskiego. Zm. w r. 1599 (czy 1600). Prawnik.

Wyd.

a) „Abrogatio et moderatio...“ Kraków. 1547.

b) „Pieśni duchowne...“ B. m. r. (1559). (Oprócz Groickiego są tu pieśni Reja, Trzycieskiego, Lubelczyka i Zacjusza).

c) „Artykuły prawa majdeburskiego, które zową Speculum Saxonum...“ Kraków. 1558. (Kilkanaście wydań).

d) „Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego...“ Kraków. 1559 (szereg wydań); (tu wiersz Reja).

e) „Tytuły prawa majdeburskiego...“ Kraków. 1567; (tu dwa wiersze Reja), i inne dzieła prawnicze.

Wiszniewski: Hist. lit. IX, 315—316. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 218—225. — L. Dargun: Źródła prawa miast polskich w w. XVI. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* 1888. — L. Dargun Źródła porządku sądowego spraw miejskich prawa magdeburskiego. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XXV, 1890. — Kraushar: Pierwsza książka prawnicza polska z w. XVI. („Z wieku Mik. Reja“. Księga jubil. Warszawa. 1905). — Chlebowski: Śpiewnik Bartłomieja Groickiego (tamże). — Brückner: Mik. Rej.. Str. 90—91.

23. JAN PALCZOWSKI.

Z Brzeźnicy. Dworzanin Zygmunta Augusta. Później sędzia zatorski. Poseł na sejmy r. 1562 i 1564.

Ułożył (wedł. Celichowskiego):

„Ustawy prawa polskiego napotrzebniejsze...“ B. m. 1561; 2 wyd. B. m. 1563; 3 wyd. B. m. 1565; 4 wyd. B. m. 1569; 5 wyd. p. t. „Ustawy prawa ziemskiego polskiego... z przydatkiem o obronie wojennej .. JanaTarnowskiego...“ W Krakowie. 1579.

Kryptonim autorski, J. P. rozwiązywano dawniej różnie (Jan Ponętowski, Herburt, Jan Piwka, Jakub Przyłuski, Jan Tarnowski). Celich. oparł swój wywód na rękopisie „Ustaw“, znajdującym się w bibl. Czartor.

Celichowski: O autorze i wydaniach dzieła „Ustawy prawa polskiego“ *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. V. 1877.

24. KRZYSZTOF NISZCZYCKI.

Starosta przasnyski i ciechanowski, później wojewoda bełzki. Wydał dla Kurpi starostwa przasnyskiego: „Prawo bartne...“ Kraków. 1559; 2 wyd. 1730. Przedruk. Wójcicki w t. IV *Bibl. starož. pis. pol.*

25. PAWEŁ SZCZERBIC.

Ur. we wrześniu 1552 r. w Krakowie, z o. Pawła, mieszczanina krakowskiego. (Wedł. A. Jędrzejowskiej pochodził z rodziny szlachec-

kiej. h. Róża). Uczył się w akad. krak. i zagranicą, kosztem woj. krak. Firleja. Z dworzanina Firleja został syndykiem i pisarzem m. Lwowa. Nobilitowany za staraniem Zamojskiego. Sekretarzem królewskim od 1582. Po śmierci żony wstąpił do stanu duchownego. Został proboszczem sandomierskim, kanonikiem warszawskim. Zm. 30 marca 1609 (1619?) w Krakowie.

1. „Promptuarium Statutorum omnium et constitutionum Regni Poloniae". Brunsberga. 1604.

2. „Speculum Saxonum... na polski język przełożone". Lwów. 1581. 2 wyd. Poznań. 1610. 3. Warszawa. 1646.

3. „Jus municipale, to jest prawo miejskie magdeburskie...". Lwów. 1581.

4. „Politica pańskie...". Kraków. 1595.

Przekład dzieła Justa Lipsiusa. (Wyj. przytacza Popliński). 2 wyd. Kraków. 1608. (Dod. „Dyskurs o kalumnji", tegoż Lipsiusa) [1]).

Popliński: Nowe wypisy, 185—190.— Maciejowski: Piśm. pol. III, 378—9, — Kalinka o S. w *Dwutygodniku literackim*. II, — Sobieszczański: W *Enc. Orgelbr.*

26. JAN MĄCZYŃSKI.

Pochodził z rodu Zajączków h. Świnka, osiadłego w ziemi sieradzkiej. Ur. się ok. 1520, gdzie, napewno niewiadomo, z o. Piotra i Anny z Ciemińskich. Kształcił się w kraju i zagranicą, w Witemberdze, Strasburgu, Paryżu, Zurychu i Padwie, (w l. 1542—1551). Wróciwszy do kraju, ożenił się (z Jadwigą Waldowską). Był notarjuszem w kancelarji Królewskiej Wileńskiej, następnie sekretarzem Mikołaja Radziwiłła Czarnego (do 1565). Ok. r. 1567 został arjaninem. Zakończył życie, podobno samobójstwem, ok. r. 1587, we wsi Miłkowicach.

Jest autorem pierwszego wielkiego słownika polskiego, p. t. „Lexicon latino-polonicum... Regiomonti". (Królewiec). 1564. („Dzieło znakomite pod każdym względem", wedł. Brücknera). (Naczele wiersze pochwalne Kochanowskiego, Roizjusza i Solikowskiego).

Mylnie przypisywano mu autorstwo broszury „O małżeństwie kapłanów" (1570) (przez Czackiego) i „Lament Matki Korony Polskiej z śmierci przesławnego Pana, Stefana... (1586) (przez Juszyńskiego). To ostatnie jest utworem Jana Mączyńskiego. (Faksimile wyszło w Krakowie w 1882).

[1]) Dzieło Lipsiusa ma, wedł. Rembowskiego, większą wartość, niż dziełko Cerioli, przełożone przez Jakóba Górskiego („Rada Pańska").

Listy Mączyńskiego łacińskie (do Jana Łaskiego i innych) ogł. Wotschke w „Briefwechsel der Schweizer mit den Polen“ i w *Altpreussische Monatsschrift* XLV i indziej,

Wiszniewski: Hist. liter. VI, 135—137.— Sobieszczański: M. J. *Enc. Orgelbr.*— Brückner w rozpr. „Język W. Potockiego“. — Grabowski: Literatura arjańska. Str. 38—39, i indziej. (Ocena Brücknera w *Pam. liter.* 1910. — Brückner: M. J. *W. Enc. Ilustr.* — H. Barycz: J. Mączyński, leksykograf polski XVI w. *Reform. w Polsce* III. 1924. — H. Gaertner: Na marginesie słownika Jana Mączyńskiego. *Język polski* 1926.

27. Tłumacz dziełka Hermana Schottena „O cnocie abo żywocie człowiekowi przystojnym“. B. m. i r. Pierwodruk pochodzi, jak się zdaje, z końca w. XVI. Przedruk. Ptaszycki w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1891. (Inne wyd.: 1603, 1631). Jest to przekład dziełka Schottena p. t. „Vita honesta“, druk. ok. 1530. Domysł Jochera (Obraz II, 345), że tłumaczem był Klonowicz, bezpodstawny.

28. Autor broszury politycznej p. t. „Paradoksa Koronne“. Wyd. ją z rękopisu Bielowski w Krakowie. 1853. Tytuł całkowity: „Paradoksa koronne publice i privatim potrzebne szlachcicowi polskiemu, napisane roku 1603“. Być może autorem pisma był Adam Czarnkowski, gienerał wielkopolski, zmarły w r. 1628. Estr. przypisuje autorstwo Starowolskiemu, Brückner przypuszcza, że autorem był Januszowski. Zob. niżej pod Starowolski.

29. WOJCIECH OCZKO.

Pochodził z mieszczan warszawskich (później, jak się zdaje, nobilitowany?). Ur. się prawdop. w r. 1537, w Warszawie, z o. Stanisława, stelmacha, (matka z imienia i nazw. nieznana). Nauki początkowe pobierał prawdop. w szkołach miejskiej i katedralnej w Warszawie, poczem ok. r. 1559 udał się do Krakowa i wstąpił do akademji, na wydz. filozoficzny; w r. 1562 uzyskał stop. bakałarza nauk wyzw. Powróciwszy w r. 1562 do Warszawy, nauczał w szkole katedralnej, prawdop. przez lat trzy, od r. 1562 do r. 1565. Od r. 1565 — 1569 studjował medycynę zagranicą, we Włoszech i we Francji (m. in. w Montpellier); był i w Hiszpanji. W r. 1569 wraca O. ze studjów zagr. do Warszawy, jako dr. med. i filoz. W r. 1574 żeni się z wdową (po Stanisławie Obrąpalskim), Elżbietą Obrąpalską. W r. 1576 lekarzem nadwornym i sekretarzem króla Stefana Batorego, następ. Zygmunta III. Ok. r. 1596 żeni się poraz drugi, z Jadwigą Umiecką,

burmistrzówną. Zm. w ostat. dniach grudnia r. 1599 lub w pierwszych dn. stycznia 1600 r. w Lublinie.

Znak. syfilidolog.

1. „Przymiot". W Krakowie. (Łazarz.). 1581.

2. „Cieplice". W Krakowie. (Łazarz.). 1578. Nowe wyd. obu dzieł p. t. „Wojciech Oczko. Przymiot i Cieplice". Wydanie jubileuszowe. Warszawa. 1881.

Tamże podobizna listu Oczki do Jacynta Młodziejowskiego, podskarbiego nadwornego, z r. 1584.

Gąsiorowski: Zbiór wiadom. do hist. sztuki lekar. w Polsce. I. 1839. — Ks. Lubomirski: W. O. nadworny lekarz królów polskich — rodem z Warszawy. *Bibl. Warsz.* 1857, II. — Sobieszczański: O. W. *Enc. Orgelbr.*, t. XIX. 1865. — Klink: Życiorys i ocena stanowiska naukowego Wojc. Oczko. Przy wyd. jubil. „Przymiotu". Warszawa. 1881. — Kryński: O języku Wojciecha Oczko. (Tamże). — Świeżawski i Wenda: W. O. syfilidolog polski XVI w. Warszawa. 1890 (odb. z *Pamiętnika Tow. Lekar.* Warsz. 1890). — Dr. Peszke: Wojciech Oczko jako chirurg. *Krytyka lekarska.* 1898. — Dr. Peszke: W. Oczko *W. Enc. powsz. ilustr.* — Lachs: Kronika lekarzy krakowskich do końca XVI w. *Archiwum do dziej liter. i ośw. w Polsce* t. XII str. 157.

30. STANISŁAW KARNKOWSKI.

Ur. się 10 maja 1520 r. (gdzie?). (Ojciec z imienia nieznany, matka z d. Olszewska). Poch. z rodz. szlacheckiej h. Junosza. Kształcił się w akad. krakowskiej od r. 1539 (?), następnie w Lipsku (?), w końcu w Padwie, gdzie studjował prawo kanoniczne i gdzie prawdop. otrzymał stop. dr. obojga prawa. Powróciwszy do kraju, został sekretarzem królewskim. W r. 1557 kanonikiem gnieźnieńskim; w r. 1560 kanonikiem krakowskim; (później kanon. łęczyckim i wileńskim). W r. 1558 referendarzem, a wkrótce i wielkim sekretarzem (naczelnikiem kancelarji król.). W grudniu r. 1564 otrzymał wszystkie wyższe święcenia. W r. 1567 biskupem włocławskim. Odbywał poselstwa: w 1567 do Wiednia, w 1568 do Joachima II margr. brandenbur.; do Elbląga i do Gdańska (1569). W r. 1582 arcybiskupem gnieźnieńskim. Po śmierci Batorego, jako prymas był interrexem podczas bezkrólewia. Zm. 8 czerwca 1603 r. w Łowiczu.

Z pism K-go najważniejsze:

a) „Napominanie dla plebanów". 1568; 2 wyd. 1570; 3-cie 1577.

b) „Modus et ordo electionis novi Regis". Kraków. 1573.

c) „Ad Henricum Panegyricus". 1575. (Kilka wydań; wyszedł też w przekł. franc.).

d) „Oratio 1574 in Senatu habita".

e) „Epistolae illustrium virorum". Kraków. 1578. (Ogł. tu część korespondencji swej, przeważnie z Hozjuszem). Przekł. pol. p. t. „Listy znakomitych mężów... ks. A. F. Sobolskiego, w *Kwart. teolog.* 1905.

f) „Sententia abo zdanie... St. Karnkowskiego... o odjeździe Króla JM. do Szwecjej..." Poznań. 1593. Przedruk. w *Pamiętniku Sandomierskim.* II. 1830..

g) „Egzorbitancje i naprawa Koła poselskiego". Poznań. 1596. „Sententię" i „Egzorbitancje" przedruk. Tur. w *Bibl. polskiej.* 1859, p. t. „Pisma ks. Stan. Karnkowskiego". (Kraków. 1859).

h) „Kazanie o dwojakim Kościele...". Kraków. 1596.

i) „Messjasz albo Kazania o upadku i naprawie rodzaju ludzkiego..." Poznań. 1596. (Nowe wyd. t. 1847).

k) „Eucharistia... kazań czterdzieści". Kraków. 1602.

l) „De tuenda unitate fidei". Kraków. 1574.

Dwie mowy sejmowe („Propozycje") z r. 1587 w t. XI. *Script. rer. pol.*, str. 238—246.

Bezim. wyd. „Deliberacja o społku i związku Korony polskiej z pany chrześcjańskimi przeciwko Turkowi..." B. m. 1575, (przedruk. przez Tur w r. 1858) jest, według Siwaka, utworem Karnkowskiego.

Listy. Częściowo tylko ogł. drukiem; niektóre sam K. w „Epistolae"; wiele listów w rękop. kapit. gnieźn.; list do J. D. Solikowskiego z r. 1599, ogł. Maciejowski w Dod. 220; 6 listów ogł. Wierzbowski w „Uchanscianach".

Nie wyd. m. in. a) Compendium rerum gestarum Sigismundi I... (Zob. Janociana), b) Historia interregni post discessum Henrici".

Ps. LXX przekł. być może Karnkowski. (Zob. Bobowski: Polskie pieśni katol. 344).

Bibliogr. pism K. u Estr. i Korytk., oraz w Wierzb. Bibl.

J. Bielski: Żywot Stan. Karnkowskiego, arcyb. gnieźn. (Zob. Janockiego „Polonia litterata". — Maciejowski: Piśm. pol. III, 353—358. — Mecherzyński: Hist. wym. I. 542—553, i II. 104—119.— Tarnowski: Pisarze polityczni II, 69.— Morawski: A. P. Nidecki. Str. 248. — W. Zakrzewski: Po ucieczce Henryka. Kraków. 1878. Str. 35—36. — Sokołowski: Przed rokoszem. *Rozpr. Ak. Um. wydz. histor.* XV. — A. Chmielowski: Życiorys ks. Stanisława Karnkowskiego. Warszawa. 1884. (Tu mowy i listy). — Ks. Chodyński: K. St. *Enc. Kośc.*—Korytkowski: Arcybiskupi Gnieźnieńscy. Poznań. 1889, III. — W. Zakrzewski: Jak należy badać dzieje Stef. Batorego. — Lubowicz: Naczało katoliczeskoj reakcji w Polsze. — Wierzbowski: Uchańściana.— M. Siwak: Karnkowskiego Exorbitancje i naprawa Koła poselskiego z r. 1596. *(Sprawozd. Gimn. w Kołomyi.* 1900). — X. Sobalski: Biskupa Karnkowskiego „Listy

znakomitych mężów w. XVI". *Kwart. teolog.* II, 1903. — Chrzanowski: O Kazaniach sejmowych Skargi. — St. Z. (Zakrzewski): Karnkowski St. *W. Enc. powsz ilustr.* — W. Zakrzewski: St. Górski i jego prace historyczne (1909). — Ks. A. Kakowski: Biskupa St. Karnkowskiego „Zbiór konstytucji synodalnych". Włocławek 1912. (Przedtem w *Aten. kapł.*).

31. STANISŁAW KOSZUTSKI.

Rodem z Pierzchna w Wielkopolsce. Herbu Leszczyc. Dworzanin i sekretarz Mikołaja Radziwiłła Rudego; następ. sekretarz do listów polskich królowej Barbary. Od 1548 — 1559 był sekretarzem i bibliotekarzem Zygm. Augusta. Zm. 4 kwiet. 1559.

Przełożył:

1. Reinharda Lorichiusza „O wychowaniu i o ćwiczeniu każdego przełożonego..." W Krakowie. 1558; (na końcu „Oracia Isokratesa, na polskie przełożona przez Erazma Glicznera").

2. Cycerona „O powinnościach wszech stanów ludzi księgi troje". Łosk. 1575. („De officiis"). 2 wyd. Wilno.1583; 3 wyd. Wilno. 1593; 4-te wyd. Wilno. 1606; 5 wyd. Wilno. 1766.

11 listów Koszutskiego, pisanych powiększej części do Radziwiłła, ogł. Baliński w „Pamiętnikach o królowej Barbarze".

Popliński: Nowe wypisy polskie. W Lesznie. 1838. — Sobieszczański: K. St. *Enc Orgelbr.* — Brückner: K. St. *W. Enc. ilustr.* — K. Hartleb: Biblioteka Zygm. Augusta. Lwów. 1928, str. 92—98.

32. STANISŁAW GRZEBSKI.

Autor najdawniejszego podręcznika gieometrji w języku polskim, „naszej najdawniejszej książki o miernictwie" i zarazem „pierwszej wogóle książki technicznej polskiej", p. t. „Gieometrja, to jest Miernicka nauka..." Kraków. 1566.

O Grzebskim i literaturze o nim, zob. wyżej, str. 180.

33. OLBRYCHT STRUMIEŃSKI.

Z Mysłowic. „Urzędnik w Balicach". (Był rządcą u Firlejów w Balicach). Był w zażyłości z B. Paprockim. Szczegóły życia nieznane.

Jest autorem drugiej (po Grzepskiego „Gieometrji". 1566) książki polskiej technicznej, p. t. „O sprawie, sypaniu, wymierzaniu i rybieniu stawów..." Kraków. 1573. Przedruk. F. Kucharzewski w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1897. (Dedyk. Mikołajowi Firlejowi, kasztelanowi wiślickiemu).

Dziełko to prawie dosłownie przepisawszy, pod swojem nazwiskiem dwukrotnie wydał Stanisław Strojnowski, p. t. „Opisanie porządku stawowego...“ Kraków. 1609. 2 wyd. t. 1636. Przedruk. wyd. z r. 1609 Z. Gawarecki i A. Kohn przy książce swej „Polskie stawowe gospodarstwo“. (Warszawa. 1860).

F. Kucharzewski: przy wyd. „O sprawie“ krakow. z r. 1897. — F. Kucharzewski: O początkach piśmiennictwa technicznego w Polsce. Warszawa. 1900.

34. PIOTR MYCIELSKI.

Syn Tomasza. Szlachcic h. Dołęga, z kaliskiego powiatu. Kalwin. Żonaty z Zofją Skałowską. To wszystko, co o nim wiemy.

Napisał.

a) „Sententia...“ B. m. i r. (1572) prozą (po pol.).

b) „Przestroga. To jest pokazanie upadków inszych ziem, także i Korony Polskiej, z obierania Pana z pośrzodka siebie“. (Wierszem i prozą). B. m. i r. (1573). Pisma te wyd. J. Czubek w „Pismach polit. z czasów pierwszego bezkrólewia“. (Kraków. 1906). (Str. 362—381, oraz 381—397 i 705 - 724).

Świetny stylista (wedł. Brücknera); „w stylu nietęgi“, niedołężny (wedł. Czubka).

Maciejowski: Piśm. pol. III, 22—23. — Tarnowski: Pisarze polit. II. str. 10—11 i 35. — Czubek: Wstęp do „Pism polit. z 1 bezkról.“ Str. XIX—XXII. — Brückner w ocenie wyd. Czubka w *Pam. liter.* 1907. — Grabowski: Z dziejów liter. kalwiń. w Polsce... (Str. 100—102.)

35. JAN MROWIŃSKI PŁOCZYWŁOS.

Poch. z rodziny szlacheckiej. Ur. się w r. 1514. Był burmistrzem miasta Kazimierza, dziś przedmieścia Krakowa. Sam siebie nazywa „mieszczaninem kazimierskim“. Zm. w r. 1580.

Jest autorem książeczki p. t. „Stadło małżeńskie...“ Kraków. 1561. (Łaz.). Przedruk Z. Celichowski w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1890.

Na końcu „Stadła“ podał autor wiersz p. t. „Pieśń o małżeństwie“, nieznanego autora, ukrytego pod kryptonimem M. H., który przedtem wyszedł osobno p. t. „Pieśń nowo uczyniona na wesele WP. a Pana Jana Kostki z Stymbarku .. o małżeństwie świętym“. Kraków, 1556. (Łas.).

36. MARCIN MURINIUS.

Lwowianin. Dominikanin, potem protestant, minister lewartowski. Pisma. a) „Kronika mistrzów pruskich...“ Toruń. 1582; 2 wyd. Kra-

ków. 1606. Przekład z niem. Kroniki Jana Daubmana. Przedruk. Wójcicki w t. IV *Bibl. starož. pol.* (1844); b) „Inwentarz pewny dla snadnego nalezienia miejsc Pisma Św." Kraków. 1585.

Maciejowski: Piśm. pol. III, 292—3. — J. Bartoszewicz: Hist. liter. I, 269. — Tync: Dwa polskie kazania protestanckie Marcina Murzyńskiego (Muriniusa). *Zapiski Tow. Nauk. w Toruniu VII*, 5 (1927).

37. MATEUSZ CYGAŃSKI.

H. Prus I. Pochodził prawdop. z Łęczyckiego na Mazowszu, ze wsi Cygany. Żył za Stef. Batorego.

„Myśliwstwo ptasze". Kraków. (Siebenejch.). 1584. 2 wyd. bezim. b. m. i r. prawdop. z 1 poł. w. XVII. Podobizna 2 wyd. wykonana staraniem K. Stronczyńskiego w r. 1840. Drugie wyd. przedruk. z dodaniem przedmowy, przypisów i objaśnień Ant. Waga w *Sylwanie*, t. 17, 1841 i osobno p. t. „Myślistwo ptasze, dzieło z XVI wieku..." Warszawa. 1842. 1 wyd. (z r. 1584), różniące się od 2-go, przedruk. z unikatu kórnick. krytycznie J. Rostafiński w książce: „O myślistwie, koniach i psach łowczych". Kraków. 1914. (*Bibl. pis. pol.*). Przekł. franc. w *Revue zoologique*. 1842.

Ważny pomnik historji naturalnej Złotego Wieku. Ważna nomenklatura ptaków, najdawniejsza; nie znał jej Kluk. Opis obyczajów ptaków podaje wierszem, sposoby łowienia — prozą (u Wiszn. błędnie). Dla badaczów języka jest „Myślistwo ptasze" niewyczerpaną skarbnicą; nie znał go Linde.

Pawiński Stefan Batory jako myśliwy. (*Źródła dziej.* XI). — Świeżawski o C. w *Wiadom bibliogr.* 1884. — J. P. (Przyborowski): C. M. *W. Enc. powsz. ilustr.* — Rostafiński o C. w przedmowie i przypisach do „O myślistwie..." (Kraków 1914). — (Por. *Tyg. ilustr.* 1913. I. 129).

38. ANZELM GOSTOMSKI.

Ur. ok. 1507. Dworzanin królewski, starosta rawski. W 1558 kasztelan płocki; w 1572 wojewoda rawski. Gorliwy protestant (luter). Zm. w r. 1587, przeżywszy l. 80.

Autor pierwszego dzieła o rolnictwie: „Gospodarstwo". Kraków. 1588. 2 wyd. t. 1606. 3-cie p. t. „Oekonomia abo gospodarstwo ziemiańskie". Kraków. 1644. (Przedruk. Wójcicki w *Bibl. starož. pis. pol.* III); 5-te wyd. sporządził Jan Radwański p. t. „Notaty gospodarskie". Kraków. 1856. (Radw. opisał wszystkie wydania i podał o autorze bliższą wiadomość).

Rostafiński przypisuje mu nadto autorstwo dziełka p. t. „Gospodarstwo jezdeckie, strzelcze i myśliwcze". (Poznań. 1690). Przedruk. je w książce: „O myślistwie, koniach i psach łowczych". Kraków. 1914. *(Bibl. pis. pol.).*

Radwański przy wyd. z. r. 1856. — Tarnowski: Pisarze polityczni. II. str. 66—67. — Rembowski: Oeconomia J. Seklucjana w zestawieniu z „Gospodarstwem" Gostomskiego *Niwa.* 1891, i w „Pismach" I. — Wodzicki: O sokolnictwie i ptakach myśliwskich. (1858).—Raczyński: Wspomnienia wielkopolskie, I. (1842).—Brückner: w ocenie w *Pam. liter.* 1916.

39. KRZYSZTOF DOROHOSTAJSKI.

K. Monwid D., syn Mikołaja Monwida Olechnowicza D-go, wojew. połock., kalwina. Ur. 2 marca r. 1562. Nauki pobierał w Strasburgu i Fryburgu; poczem przebywał we Włoszech. Od cesarza otrzymał tytuł barona. Po powrocie do kraju brał udział w wojnie moskiewskiej za Batorego; w 1601 w Inflantach, w 1611 Pod Smoleńskiem. W r. 1588 stolnikiem W. Ks. Lit., 1592 podczaszym; 1596 marsz. nadwornym litew., 1598 marsz. wielkim W. Ks. Lit. Oż. 1-v z Zofją Chodkiewiczówną, 2-v z Zofją Chodkiewiczową. (Radziwiłłówną z domu). Zmarł 3 sierpnia 1615 r. we Wrocławiu.

„Hippica, to jest o koniach księga". Kraków 1603. Wyd. 2-gie. Poznań. 1620; wyd. 3-cie (2-gie (?)) 1647 w Krakowie; wyd. 4-te (3-cie) w Krakowie 1700; 5-te w Krakowie ok. 1730; 6-te w Krakowie. 1861. *(Bibl. pol.).*

„Porządek, według którego aby się małżonka moja i czeladź przy niej będąca sprawowała..." Wyj. z rękop. wydruk. Maciejowski w Dodatk. do Piśm. pol. 277—83.

Ossoliński: Wiadomości historyczno-krytyczne. II. — Ż. P. (Pauli): Krzysztof Moniwid Dorohostajski. *Wiadom. numizmat.-archeolog.* 1894). — Maciejowski: Polska pod wzgl. obyczaj. I, 237—240. (Podaje, że był szwagrem Krzysztofa Radziwiłła i zm. w r. 1597). — Cz. Jankowski: Powiat Oszmiański I. Petersburg. 1897.

40. KRZYSZTOF PIENIĄŻEK

Rodem z ziemi Krakowskiej. Uczył się w szkołach jezuickich; potem służył wojskowo, jako rotmistrz w wojsku króla Stef. Batorego; odbył wyprawy gdańską i moskiewską. Po śmierci Batorego towarzyszył Zygmuntowi III do Szwecji; po obiorze Zygm. Wazy królem, zawiózł mu wiadomość o tem do Szwecji. W czasie rokoszu Zebrzydowskiego królewskiej trzymał się strony. W końcu osiadł na wsi. Starosta

ojcowski, leżajski. Był trzykrotnie żonaty. Zm. w późnej starości w 1-ej połowie XVII w.

1. „Hippika, abo sposób poznania, chowania i stanowienia koni... pisana A. D. 1607". B. m. i r. Toż w 2 wyd. 1607 (?) Przedruk. Rostafiński w książce: „O myślistwie, koniach i psach łowczych". Kraków. 1914. *(Bibl. pis. pol.)*, (Ocena Brücknera w *Pam. liter.* 1916).

2. „Ethica abo zwierciadło żywota Krzysztofa Pieniążka, rotmistrza i dworzanina króla Stefana i Zygmunta Trzeciego, na Lassochowie i gdzieindziej dziedzica... pisana A. D. 1607". B. m. i r. Przedruk. Wójcicki w *Bibl. starož. pis. pol.* I (1843). Autobiografja.

Bartoszewicz: Nowa epoka literatury historycznej polskiej. *Bibl. Warsz.* 1850 IV, str. 458—470. Zob. też jego Hist. liter. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 314—315.

41. JAN OSTRORÓG.

Prawnuk autora „Monumentum"; syn Stan. kasztel. międzyrzeckiego, i Zofji z Tęczyna, wojewodzianki sandom. Ur. 13 stycz. 1565 r. Nauki ukończył w Strasburgu, w szkole Sturma (ok. 1581). Podkomorzy kor. Brał udział w bitwie pod Byczyną. Posłował do ces. Rudolfa w sprawie arcyks. Maksymiljana; potem brał udział w wyprawach przeciw Tatarom. W 1600 kasztelanem poznańskim. W rokoszu Zebrzydowskiego stał po stronie króla; uczestniczył w bitwie pod Guzowem. W r. 1611 wojewodą poznańskim. Zasiadał na sejmach aż do r. 1619. W ostatnich latach życia był wychowawcą synów Zygmunta III. W 1621 wziął udział w wypr. Chocimskiej. Z urodzenia protestant, przeszedł później na katolicyzm. Żonaty 1-v z Katarzyną Mielecką; 2-v z ks. Zofją Ostrogską. Zm. w r. 1622. (Pochow. w Sokalu).

Dzieła Ostroroga.

1. „Oratio Illustr. et Gener. Dom. Joannis comitis ab Ostrorog... cum discessurus est Argentina publice Akademiae..." (Argentorati. (Strasburg). 1581).

2. „O psiech gończych..." Kraków. 1608. Przedruk. Kraszewski w „Pomnikach" (1843). (Jest to część dzieła „Myśl. z ogary").

3. „Nauka koło pasiek..." Zamość. 1614. 2 wyd. t. 1636; 3-cie, Wilno 1821. (Wedł. Maciej. „Polska pod wzgl. obyczaj." I, 278—280 jest to utw. Walentego Kąckiego).

4. „Ad filios admonitoria epistola. Contra fraudulentiam scripti editi sub titulo Monita privata Soc Jesu..." Leopoli. 1615 (dod. list do syna Mikołaja z 1606); 2 wyd. t. 1616 (dod. 3 listy: do synów Mik. i Stanisł. i do jezuity Szymona).

5. „Myślistwo z ogary". Kraków. 1618. 2 wyd. 1643; 3-cie 1649; 4-te 1797. (Łowicz). Przedruk Tur. Sanok. 1859. i *Łowiec polski* Warsz. 1902. Krytycznie wydał Rostafiński w książce: „O myślistwie, koniach i psach łowczych". Kraków 1914. (*Bibl. pis. pol.*). (Przekł. rosyj. wyszedł w r. 1785).

6. „Wojna wołoska cesarza tureckiego Osmana przeciwko Koronie Polskiej podniesiona". Poznań. 1622. (Toż po łac.). Przedruk. Ż. Pauli w „Pamiętnikach o wyprawie Chocimskiej". Kraków. 1853. (Dyjarjusz wojny Chocimskiej 1621 r.).

7. „Jan hr. z Ostroroga, woj. pozn., sławnej Koronie Polskiej... stare służby i miłość braterską..." Zamość 1620. Przedruk. Chomętowski w *Bibl. ord. Krasiń. Muz. K. Świdziń.* II. Warszawa. 1876 (w życior. Ostror.).

Chomętowski wyd. nadto z rękop. (w *Bibl. ord. Krasiń.* II.).

a) „Kalendarz gospodarski na horyzont Komarzeński".

b) „Chowanie źrzebców".

c) „Zwierzyniec".

d) „Przywilej Żydom poznańskim", w przekł. z łac. w *Bibl. Warsz.* 1864. i w *Bibl. ord. Krasiń.* l. c. (w życior. Ostr.). W życiorysie przytacza Chom. nadto w całości: list Ostror. do Szymonowicza ?, mowę na sejm r. 1613; tamże wylicza wszystkie pisma Ostr. w rękop w bibliotece Krasińskich przechowywane; z niektórych podaje wyjątki.

Linde, Siarczyński i Maciejowski, a za nim Chomętowski i Windakiewicz (*Archiw. do dziej. liter.* VIII, 53) przypisują Ostrorogowi autorstwo poematu: „Judith" Baranów. 1620); natomiast Juszyński i Wiszniewski, a za nimi Brückner uważają za autora „Judyty" Rafała Leszczyńskiego.

Rękopis rzeczy o szachach, z pocz. w. XVII, znajduje się w bibl. Krasińskich w Warszawie; wyjątki przytacza W. Korotyński w wyd. pomnik. Dzieł Jana Kochanowskiego w t. II, str. 124—127.

Załęski o O. w *Bibl. Warsz.* 1814. — Wiszniewski: Hist. liter. IX. — Maciejowski: Polska pod względem obyczajów. I. 329—334. Przytacza wyj. z poem. „Judyt" i zwraca uwagę na osobliwy język. — Maciejowski: Piśm. pol. III.—„Wiadomość o życiu i pismach Jana hr. Ostroroga" przy wyd. Tur. — Chomętowski o O. w *Bibl. Warsz.* 1864. III—IV. — Chomętowski o O. w *Bibl. ord. Krasiń. Muz. Świdz.* II. (Warszawa. 1876). — Rostafiński w przedm. do „O myślistwie...". — Zob. też art. w *W. Enc. ilustr.* (na podst. rozpr. Chomęt.).

42. MARCIN SIENNIK.

Mieszczanin krakowski; właśc. nazw. Heuwrecher. Ławnik (1578) przedmieścia Garbary. Szczegóły życia nieznane.

1. „Nauka rządzenia ciał człowieczych...“ 1563.

2. „Konciljum Trydenckiego nowoskończonego wyroki i ustawy“. Kraków. 1565. (Przedmowę podaje Wiszniewski w Hist. liter. w t. IX).

3. „Herbarz, to jest ziół tutecznych, postronnych i zamorskich opisanie“. 1568. (T. zw. „Zielnik Siennika“). Podobizny 8 rycin z „Herbarza“ podane w „Katalogu wystawy rękopisów i druków przyrodniczo-lekarskich XIII—XVI w.“ Kraków. 1928.

4 „Judicium albo Rozsądek doskonały z gwiazdarskiej nauki... przez M. Siennika poprawiony i z niemieckiego... na polskie przełożony“. Kraków. 1572. (Unikat w bibl. w Upsali).

5. „Tłumaczył, wedł. Brücknera, powieści z niem. o Meluzynie (1569), być może i o Magielonie, Cesarzu Ottonie, Sowizdrzale i t. d. Brückner uważał go dawniej za autora „Historji w Landzie“, lecz obecnie odstąpił od swego mniemania. (Zob. pod J. Lubelczyk). J. Krzyżanowski przypuszcza, że i „Fortunata“ tłumaczył.

6. Wyd. dziełko napis. w l. 1501—1506 „Lekarstwa doświadczone“ (1564), język zmodernizowawszy, przypisywane dawniej Biernatowi z Lublina.

A. Waga: o „Lekarstwach“ w *Bibl Warsz* 1841, I. — Maciejowski: Polska pod wzgl. obyczaj. I, 364—372. — Rostafiński: Porównanie Zielników Falimierza, Spiczyńskiego i Siennika. 1888. — Rostafiński: Nasza literatura botaniczna XVI w.— Brückner: Dawne powieści i romanse polskie. *Bibl. Warsz.* 1901, II. — Brückner: Ezopy polskie, Str. 35—36 odb. — Kośmiński: Słownik lekarzy polskich.

43. MARCIN Z URZĘDOWA. *(Marcin Urzędów).*

Syn Szymona, mieszczanina w Urzędowie (woj. lubelskie). Ur. ok. 1502. W r. 1517 zapisał się na uniw. w Krakowie. W 1521 bakałarzem, w 1525 magistrem. W latach 1525—1533 profesorem. Od r. 1534 studjuje w Padwie, gdzie otrzymuje dr. med. Wróciwszy do kraju zostaje proboszczem w Urzędowie. Był lekarzem przybocznym Jana Tarnowskiego, kasztelana krak. i hetmana w. kor. Od r. 1563 kanonik sandomierski. Zm. 22 czerwca 1573, w Sandomierzu.

„Herbarz polski, to jest o przyrodzeniu ziół i drzew rozmaitych... Kraków. 1595. Pisał go, wedł. Rostafińskiego, w l. 1543—57.

Maciejowski: Piśm. pol. III, 374—377. — Wójcicki: Stare gawędy i obrazy. III. — Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891. Str. 43. — Rostafiński: Nasza liter. botaniczna XVI w. — Rostafiński: Pierwszy badacz naukowy Tatr. *Kur. Warsz.* 1923, nr. 163.

44. SZYMON SYREŃSKI. *(Syrenjusz).*

Ur. się ok. r. 1540, w Oświęcimiu pod Krakowem. Kształcił się w akad. krak. od r. 1560; otrzymawszy stop. magistra nauk wyzwol., oraz dr. filoz. (1569), udał się na dalsze studja zagranicę. W Padwie uzyskał stop. dr. medycyny (1577). W 1590 (1589?) został profesorem medycyny w akad. krak. Zm. 29 marca r. 1611.

„Zielnik herbarzem z języka łacińskiego zową..." Kraków. 1613.

A. Grabowski: Szymon Syreniusz („Starożytności historyczne polskie". I. W Krakowie 1840. Str. 404—413) (z portretem). — H. Szopowicz: De vita Simonis Syrenii Kraków. 1841. — K. Bartoszewicz: Antysemityzm w liter. pol. XV—XVII. Warsz. 1914, str. 123—5. — J. Kołodziejczyk: Szymon Syrenjusz i jego „Zielnik" *Ziemia*. XII. 1927.

45. MARCIN RUFF. Medyk i cyrulik łomżyński. Szczegóły życia nieznane. Jest autorem dziełka: „Epitome opusculi, to jest Gruntowna i dostateczna sprawa: o jadowitej i zaraźliwej niemocy pestilencjej albo morowego powietrza..." Wydruk. w r. 1588. Unikat w bibl. Tow. Przyj. Nauk w Poznaniu. Wyd. ponownie, z rękopisu, dr. Józef Tchórznicki p. t. „Stary rękopism o dżumie Marcina Ruffa „Epitome opusculi". (Warszawa. 1893). (Odb. ze *Zdrowia*).

Tchórznicki we wstępie do wyd. z r. 1893.

46. MACIEJ WIRZBIĘTA. *(Wierzbięta).*

Był drukarzem w Krakowie. W drukarni swojej w l. 1554—1590 wydał wiele dzieł, które dziś należą do rzadkości. Pochodził prawdop. z rodu nieszlacheckiego W i e r z b ó w. Ur. się w r. 1523. Zrazu katolik, przeszedł na kalwinizm. Ławnik Krakowski. „Typograf J. K. Mci". Zmarł w czerwcu r. 1605. (Wydawnictwa drukarni Wierzbięty przeważnie protestanckie).

Przetłumaczył i wyd.:

a) Henryka Korneljusza Agryppy (1486—1535) „O slachetności a zacności płci niewieściej..." Kraków. 1575. Przedruk. z unikatu St. Tomkowicz w Krakowie 1891 *(Bibl. pis. pol.)*. Wirzbięta przełożył z łaciń. „De nobilitate et praecellentia feminei sexus..." (Antwerpja. 1529). Od siebie dodał dedykację Krystynie ze Zborowa i „Ku wszem cnym białymgłowam i ku każdemu czytelnikowi krótka przemowa".

b) „Tablica albo Konterfet Cebesa tebańskiego filozofa". Kraków. 1581. Przekład wierszem 13 zgł. Dedykacja Ostafiemu Wołłowiczowi... również wierszem. Wyjątki przytacza Estr.

Tomkowicz we wstępie do przedruku dziełka z r. 1891. — Wąsik: „Andrzej Glaber z Kobylina. *Przegl. filoz.* 1916. Str. 92—93. — J. Ptaśnik: Drukarze różnowiercy w Krakowie w. XVI. *Reform. w Polsce.* 1921. — Tenże we wstępie do *Mon. Pol. typogr.* I.

47. GAWEŁ KOŚCIELSKI.

(Gallus K.) h. Ogończyk, podsędek ziemski brzeski kujawski; r. 1595 toruńskie zborzyszcze podpisał (wedł. Niesieckiego); jest autorem dziełka: „Przestroga to jest czasu tej niezgody teraźniejszej w kościele krześcijańskim te rzeczy krotko spisane ku przestrodze obaczywać trzeba wiernym Bożym". R. P. 1589. B. m. (Toruń?). Unikat w bibl. gimn. Toruń. Kryptonim G. K. pod dedykacją rozwiązał Brückner, odrzucając rozwiązanie = Grzegorz Koszarski (z Żarnowca) *(Pam. liter.* 1903, str. 66—67).

48. JAN PIOTROWSKI.

Wielkopolanin. Ur. r. 1550 w pow. kościańskim, z o. Józefa i Doroty z Rokossowskich. Nauki wyższe pobierał zagranicą: w 1567 i 1568 studjował prawo w Padwie; a może odbywał też studja w którym z uniw. niem. Po powrocie do kraju został sekretarzem królewskim, najprzód Zygm. Augusta, następ. Henryka Walez., Stef. Batorego i Zygm. III. Za Stef. Batorego był w bliskich stosunkach z Andrzejem Opalińskim, marszałkiem w. k. W 1576 kanonik krakowski; rychło potem poznański; w 1579 gnieźnieński; w 1584 dziekan poznański; wreszcie kustosz sandomierski. W r. 1581 towarzyszył Batoremu w wyprawie pod Psków, którą opisał w listach do Andrzeja Opalińskiego Zm. 17 kwietnia r. 1591 w Krakowie.

„Dziennik wyprawy Stefana Batorego pod Psków". Wyd. A. Czuczyński. W Krakowie. 1894. (Z rękop. bibl. Dzikowskiej, z końca XVI w. Poraz pierwszy ogł. „Dziennik", ale z rękop. później. z w. XVII, historyk rosyjski M. Kojałowicz, p. t. „Dniewnik posledniawo pochoda Stiefana Batorija na Rossiju". (Petersburg 1867).

3 listy P. do Opalińskiego z r. 1582 ogł. ks. Polkowski w „Sprawy wojenne króla Stefana Batorego". Kraków. 1887), które Czucz. przedruk. przy swoim wyd. „Dziennika".

Czuczyński we wstępie do „Dziennika".

49. JĘDRZEJ TARANOWSKI. Komornik J. K. Mości, a później podczaszy halicki. „Był jednym z czynniejszych agientów dyplomatycznych Rzptej; widzimy go traktującego sprawy polskie w Szwecji, Mosk-

wie i kilkakrotnie w Turcji". W r. 1569 posłano go do Turek, jak pisze Górnicki, „dla ratunku Bohdana, wojewody wołoskiego, przeciwko Iwoni". (W jego orszaku był B. Paprocki). Po śmierci Zygm. Augusta posłował w. r. 1572 do Iwana Groźnego. Za Batorego brał udział w wyprawach. Opis jego poselstwa (podróży) (1569—72) do Konstantynopola w r. 1569 i do Astrachania, p. t. „Krótkie wypisanie drogi z Polski do Konstantynopola, a stamtąd zaś do Astrachania, zamku moskiewskiego.." wyd. z rękopisu J. I. Kraszewski w książce p. t. „Podróże i poselstwa polskie do Turcji". Kraków 1860. (Wyd. Tur.). (Str. 41—63). Poraz pierwszy relacja Taranowskiego ukazała się w przekł. niem. w Norymberdze jeszcze w r. 1571. Tekst polski został włączony do Kroniki polskiej Joach. Bielskiego (1597, str. 626—638).

Sobieszczański. T. A. *Enc. Orgelbr.* — Plebański: O pamiętnikach historycznych wydanych przez Kraszewskiego. („Książka jubileuszowa... J. I. Kraszewskiego". Warszawa. 1880. Str. 484—5). — K. Bartoszewicz: Kwestjonarjusz małżeński. Str. 84—86. — Paprocki: Herby ryc. pol. wyd. Ż. Paulego, str. 427—8. — A. Turyn: o Taranowskim w *Spraw. Akad. Um.* 1928, nr. 5.

50. MACIEJ RYWOCKI.

Pochodził prawdop. z Mazowsza Pruskiego, z rodziny szlacheckiej h. Prus. Odbył jako ochmistrz wojewodziców Wojciecha i Szczęsnego Kryskich, synów wojewody mazowieckiego Stanisława Kryskiego, podróż do Włoch, w latach 1584—1587. Opisał ją w dzienniku podróży, p. t. „Księgi peregrynackie." który wyd. J. Czubek w *Archiwum do dziejów liter. i ośw. w Polsce*, t. XII (1910). „Jest to, wedł. Czubka, pierwszy w naszej literaturze tego rodzaju dokument kulturalny XVI w".

Czubek we wstępie do „Ksiąg perygrynackich". (*Arch. do dziej. liter. i ośw. w Polsce*, XII 1910). — Brückner w *Pam liter.* 1911. str. 583. — K. Hartleb: Polskie dzienniki podróży w XVI w. Lwów. 1920.

51. Autor broszury „Votum szlachcica polskiego... o założeniu skarbu Rzeczypospolitej..." 1596. Przedruk. Tur. w *Bibl. pol.* (Kraków. 1859). Autorem ma być Jan Sieniński, kasztelan sandomierski.

Tarnowski: Pisarze polityczni. II, 80—83.

52. „Anatomja Martynusa Lutra" przez Dezyderjusza Erazma... odprawiona roku 1546, 17 Februarji" jest przeróbką, nie zaś przekładem z jęz. niem. „Anatomji" Jana Nassa (1534—1590), doko-

naną przez Zrzenczyckiego (Zob. not. J. Fritza w *Pam. liter.* 1914/15).

53. HIERONIMA BALIŃSKIEGO i PIOTRA MYSZKOWSKIEGO dwa traktaty pedagogiczne, z r. 1598 i 1602, wyd. Z. Bujakowski w *Arch. do dziej. liter. i ośw.* t. XIV.

54. JERZY LEMKA.

Podpisał się J. D., Prof. Apostol. i L. L., co Maciejowski czyta juris doctor, prof. apostol., ławnik lubelski. Jest autorem pisma: „Traktacik i dyskurs krótki o Rzeczypospolitej...". Lublin. 1632.

Maciejowski: Piśm. pol. III, 756. (Nazywa go mylnie Grzegorzem).—Tarnowski: Hist. liter. II, 133.

55. PIOTR WĘŻYK WIDAWSKI.

Ród Widawskich pochodził z Widawy w Sieradzkiem. Piotr W. W był synem Jerzego. Kształcił się prawdop. w Krakowie. Był posłem z sieradzkiej ziemi na sejm lubelski z r. 1569. Ok. r. 1588 był poborcą powiatu szadkowskiego.

Z dzieł jego najważn.:

„Exorbitantiae, albo o rzeczach w każdym królestwie i we wszelkiej rzeczypospolitej szkodliwych, na które ani prawa, ani winy żadnej nie masz..." (Kraków. 1603). Wyd. 2 wyszło p. t. „Lekarstwo na uzdrowienie Rzeczypospolitej". Kraków. 1640. Wyd. 3 p. t. „Lekarstwo...". Kraków. 1649. (Zob. Maciej. Piśm. pol. III, 474).

Wedł. Brücknera, „jedna z najlepszych satyr XVII w. ... nierównie więcej w niej dowcipu staropolskiego, jędrnego, niż np. w całym Opalińskim. I ją by w zupełności wznowić należało".

Kraushar: Piotr Wężyk Widawski, satyryk XVI wieku. („Kartki historyczne i literackie". I. Kraków. 1894. Przedtem w *Przew. nauk. i liter.* 1891). — Gargas: Poglądy ekonomiczne w Polsce XVII w. 2 wyd. 1903. — Brückner: Volumina miscellanea. *Pam. liter.* 1904, str. 81.

56. SZCZĘSNY KRYSKI.

Ur. 1562 r., syn Stanisława. Referendarz kor. W czasie rokoszu Zebrzydowskiego był regalistą. W r. 1613 został kanclerzem w. kor. Zm. 10 lutego 1618 r. Słynął jako mówca. Jego: „Dziękowanie od Króla JM. p. Chodkiewiczowi" przytacza Mecherzyński w „Hist. wymowy w Polsce", I, 606.

Jest autorem kilku broszur politycznych przeciwko Zebrzydowskiemu: a) „Passja Pana naszego Zygmunta Trzeciego"; b) „Deklaracja skryptu Stężyckiego"; c) „Dyskurs o zawziętych teraźniejszych zaciągach"; d) „Respons na cenzurę konstytucji sejmowych". Autorstwo tych broszur przypisuje Kryskiemu Czubek, kt. wydruk. je z rękop. w „Pismach polit. z czasów rokoszu Zebrzydowskiego" w t. II i III Wiszn. przypisuje mu też autorstwo pisma p. t. „Philopolites t. j. Miłośnik Ojczyzny albo o powinności dobrego obywatela..." (Kraków, 1588). Wedł. innych autorem jest St. Orzechowski czy też Jarosz Moskorzewski. (Zob. t. I, str. 372).

57. Anonima „Diarjusz peregrynacji włoskiej, hiszpańskiej, portugalskiej", z r. 1595, wyd. z rękop. J. Czubek w *Arch. do dziejów liter. i ośw.*... XVI, 1925. Autor nieznany z nazwiska humanista. Jest to „pierwszy polski diarjusz podróży nieznanego turysty polskiego".

Czubek we wstępie do wyd.

58. KRZYSZTOF PAWŁOWSKI.

Opisał podróż swoją z Krakowa do Indji w r. 1596 w liście do nieznanej osoby.

Wyd. W. T. Baranowski, z rękopisu bibl. Zamoj. w Warszawie p. t. „Peregrynacja do Indji Krzysztofa Pawłowskiego w r. 1596" w *Pracach Komisji do badań nad historją liter. i ośw.* (Wydawn. Tow. Nauk. Warsz.) I. 1914.

59. JAN GORYŃSKI.

Opisał podróż swoją do Ziemi Świętej, którą odbył prawdop. ok. r. 1560.

Wyd. W. T. Baranowski z rękop. bibl. Zamoj. p. t. „Peregrynacja do Ziemi Świętej Jana Goryńskiego", w *Pracach Komisji do badań nad hist. liter. i ośw.*,t. I. 1914.

60. MIKOŁAJ KRZYSZTOF RADZIWIŁŁ SIEROTKA.

Książe na Ołyce i Nieświeżu. Ur. 2 sierpnia 1549 r., w Czmielowie, z o. Mikołaja Czarnego, kalwina, wydawcy Biblji Brzeskiej, i z Elżbiety Szydłowieckiej. Nauki wyższe pobierał w Niemczech (1563—65): w Strasburgu, w Tubindze (i w Lipsku?). Po śmierci ojca (1565) udał się powtórnie zagranicę; zwiedził Francję i Włochy i w r. 1567

wrócił do kraju. W r. 1567 nawrócił się na katolicyzm (nie w r. 1570, jak podawał Kotłubaj i inni). W r. 1568 walczy pod Rom. Sanguszką pod Ułą. W r. 1569 marszałkiem nadwornym litewskim. W r. 1573 należy do poselstwa, wysłanego do Paryża po Henryka. W l. 1578—79 bierze udział w wojnie Batorego z Moskwą (pod Połockiem i Pskowem). W r. 1578 marszałkiem w. lit. W 1582—84 odbył pielgrzymkę do Ziemi Świętej (w 1583 był w Jerozolimie); wracając był w Egipcie. W 1586 kasztelanem trockim. W 1590 wojewodą trockim. W 1604 wojewodą wileńskim. Oż. był z Elżbietą Eufemją ks. Wiśniowiecką. Zm. 28 lutego 1616 r. w Nieświeżu.

Pielgrzymkę swoją do Ziemi Św. opisał po polsku, ale opis ten współcześnie nie był wydany. Przekład łaciński polskiego oryginału, dokonany przez ks. Tomasza Tretera, wyszedł p. t. „Hierosolymitana peregrinatio...“ (Brunsberga, 1601) (2 wyd. Antwerpja. 1614; 3-cie w r. 1753; 4-te 1756). Tekst łaciński Tretera przełożył na jęz. pol. Jędrzej Wargocki i wyd. p. t. „Peregrynacja abo pielgrzymowanie do Ziemie Świętej J. O. P. Mikołaja Chrystofa Radziwiłła...“ Kraków. 1607. 2 wyd. t. 1611, 3 t. 1617; 4 wyd. t. 1628; 5 t. 1683; 6 i 7 t. 1745. Wyd. nowe. Wrocław. 1847. Oryginał polski wydała dopiero Akad. Um. w 1925 p. t. „Peregrynacja do Ziemi Świętej (1582—1584). Wyd. J. Czubek. Kraków. 1925 *Arch. do dziej. lit. i ośw. w Polsce* t. XV).

Przekł. niemiecki „Peregrinatio“ wyszedł w r. 1603 i 1605, przekł. rosyjski w r. 1787.

Listy. 42 listy, z l. 1571—1615, przeważnie do Radziwiłłów, oraz „Admonitorjum“ i „Testament“ (po polsku) w t. VIII *Scriptores rerum polonicarum.* (Kraków. 1885). Wyjątki z listów do Radziwiłłów, przechowujących się w bibl. publ. w Petersburgu, przytacza Merczyng (w swojej pracy o R. w *Przegl. histor.* 1911).

„Instructia“ (dla synów) z d. 14 lipca 1603 r. (z faksimile podpisu) i „Testament“ z d. 21 marca r. 1612 ogł. w książce p. t. „Z dokumentów Xięcia Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła zwanego Sierotką“. Warszawa. 1905. (Dod. dwa portrety Sierotki).

Maciejowski: Piśm. pol. III, 497—499. — Kotłubaj: Galerja Nieświeżska. Wilno. 1857. Str. 305—321. — Bartoszewicz: Histor. liter. I 396—397. — M. Bohusz Szyszko: Rys życia ks. Mikołaja Krzysztofa Radziwiła, Zwanego Sierotką. *Scriptores rerum polnic.* VIII. Archiwum domu Radziwiłłów. — H. M. (Merczyng): Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka i jego przyjęcie katolicyzmu w r. 1567. *Przegl. histor.* 1911. — K. Hartleb: Polskie dzienniki podróży w XVI, Lwów. 1920. — T. Sinko: Polscy podróżnicy w Grecji i Troi. Kraków. 1925.— Czubek: Wstęp do „Peregrynacji“. (1925).

61. BIENIASZ BUDNY.

Brat Szymona. Kalwin. Dworzanin hetmana pol. litew. Krzysztofa Radziwiłła.

Przełożył:

1. Cycerona „Księgi o starości". (De senectute). Wilno. 1595. Przedruk. razem z Koszutskiego przekł. Cycer. „O powinnościach", w Wilnie 1606 i 1766.

2. Cycerona „Księgi o przyjaźni". (De amicitia). Wilno. 1603.

3. „Krótkich a węzłowatych powieści, które po grecku zowa Apoftegmata, ksiąg czworo". Kraków. B. r. (kilka wydań). (Wedł. Estr. wydań przeszło 10). (3 wyd. w Lubczu w r. 1614). (Przekł. rosyj. wyszedł w r. 1745).

Maciejowski: Piśm. pol. III, 371—373. — F. J. Śliwiński: Plutarch w Polsce XVI w. *Eos*. 1910.

62. JĘDRZEJ WARGOCKI.

Rodem z Przemyśla. Wychowaniec akad. krak. Najprzód prawnik, potem ksiądz (wikary u Św. Jana w Warszawie, wedł. Bartosz.). Od r. 1603 komendarz przy kościele Panny Marji w Krakowie. Zm. w Krakowie, na pocz. XVII w.

Zasłużył się jako tłumacz:

a) Justinusa: Historja czterech monarchii. Kraków. 1606.

b) Justinusa: Historyka ksiąg 44. Kraków. 1607.

c) G. J. Cezara: O wojnie francuskiej... t. 1608.

d) Walerego Maxyma: O dziejach i powieściach pamięci godnych. Kraków. 1609.

e) Kwintusa Kurcjusa: O dziejach Aleksandra Wielkiego. t. 1618.

Przełożył też „Peregrynację" Radziwiłła Sierotki. (Zob.).

O pismach orygin. Warg. zob. Maciej. — Dziełko Bartłomieja Wargockiego, dominikanina „O Rzymie pogańskim i chrześcijańskim ksiąg dwoje" (Kraków. 1648) uważa Brückner za utwór Andrzeja. (Zob. *Pam. liter.* 1911, str. 588).

Maciejowski: Piśm. pol. III, 495—499. — Wiszniewski: Hist. liter. IX, III, i indziej. — Bartoszewicz: Hist. lit. I. 397. — J. Krzyżanowski: Romans pseudohistoryczny w Polsce w. XVI. Kraków. 1926.

63. ANDRZEJ MACZUSKI.

Szczegóły życia nieznane.

„O przyjaźniach i przyjaciołach". (W Dobromilu). B. r. Wedł.

Maciejowskiego (Piśm. pol. III. 79) i Estreichera wyszło m. 1611—1616 (1614 - 1616). Przedruk. dziełko Szymon Feliks Żukowski w Wilnie w r. 1817. Wedł. niego pierwodruk wyszedł prawdop. m. 1530 a 1540[?]. Jest to przekład z Plutarcha.

64. JAN WIELEWICKI.

Jezuita. Ur. w r. 1566 w Wielewicach (w woj. kaliskim). W r. 1584 wstąpił w Brunsberdze do zakonu. Był prefektem kolegjów jez. w Krakowie, Lwowie, Poznaniu i Kaliszu... Następnie prowincjałem; prokuratorem prowincji w Rzymie... Zm. w Jarosławiu 24 lipca 1639 r.

Gł. dzieła.

1. Przekład Tomasza z Kempis „O naśladowaniu Chrystusa Pana ksiąg IV..." Kraków. 1608. Inne wyd. 1642. (Kraków), 1738 (Sandomierz), 1753 (Kalisz), 1789 (Wilno), 1820 (Wrocław).

2. „Historici diarii domus professae Societatis Jesu Cracoviensis..." („Dziennik spraw domu zakonnego OO. Jezuitów u św. Barbary w Krakowie"). (1579—1629). 4 t. Kraków. 1881—99 *(Scriptores rerum polonicarum*. t. VII, X, XIV i XVII). „Dziennik" ten oprac. w jęz. łac. ok. r. 1637, obejmuje l. 1579—1639 i zawiera ważne materjały do dziejów jezuitów w Polsce, dziejów Polski i literatury polskiej. (Wydawn. nieukończ.).

Brown: Bibl. pis. Tow. Jez. — Ks. Wł. Chotkowski w przedmowie do t. III „Dziennika". (*Script. r. p.*, t. XIV).

65. PAWEŁ PALCZOWSKI.

Kształcił się w Padwie (1599; wedł. Windak.). Bawił czas dłuższy w Moskwie.

a) „Status Venetorum..." Kraków. 1603.

b) „Kolenda moskiewska. To jest wojny moskiewskiej przyczyny słuszne, a okazja pożądana, zwycięstwa nadzieja wielka, państwa tamtego pożytki i bogactwa nigdy nieoszacowane. Krótko opisane. Kraków. 1609. (Wyj. u Maciej.).

c) „Dyskurs o Kozakach, jeżeli ich znieść lub nie". Kraków. 1618.

Maciejowski: Piśm. pol. III, str. 554—7. — Wiszniewski: Hist. liter. VII. 568—9 i IX, 380. — Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891. Str. 23, 25, 62.

66. SEBASTJAN MICZYŃSKI.

Mistrz nauk wyzw. i dr. fil. akademji krak., prof. astronomji w akademji. Żył w 1-wszej połowie XVII w. Wierszopis. Głośny antysemita.

a) „Zwierciadło Korony Polskiej, urazy ciężkie i utrapienia wielkie, które ponosi od Żydów wyrażające..." Kraków. (1618). (3 wyd.). 4 wyd. t. b. m. 1648.

b) „Syncharma na uroczyste Przedwiecznego Syna Bożego Narodzenie..." Kraków. 1624. 2 wyd. 1626; 3. 1633. (Wierszem). Jestto, wedł. Estr., jedno z najdawniejszych źródeł dzisiejszej szopki.

c) „Encomiastica Apollina Sarmackiego z Chrystusem narodzonym rozmawiającego". B. m. i r. (Oba dziełka [b) i c)] są w większej części przyswojone z ks. Jana Czerniowskiego „Antithesis..." 1624).

Nadto kilka innych dziełek, po polsku i po łacinie.

Maciejowski: Polska i Ruś pod względem obyczajów... I, 314—317. — Łopaciński: Przyczynek do historji plagjatów... *Pam. liter.* 1902. (Powołuje się na Maciej.).—Bałaban: Dzieje Żydów w Krakowie...— K. Bartoszewicz: Antysemityzm w liter pol. XV—XVII w. Warszawa. 1914. Str. 73—110.

67. TEODOR ZAWACKI

H. Rogala. Syn Stanisława (Picus), profesora med. akad. krak. w l. 1563—91. Gdzie się kształcił niewiadomo. Przebywał czas jakiś zagranicą: we Francji i Włoszech, i w Niemczech. Zm. ok. r. 1637. Koleje jego życia nieznane. Prawnik.

a) „Formula processus judiciarii..." Kraków. 1602.

b) „Compendium, to jest krótkie zebranie wszystkich praw i konstytucji koronnych". Kraków. 1614.

c) „Processus judiciarius Regni Poloniae". Kraków. 1612; 2 wyd. t. 1616; 3. t. 1619; 4. Warszawa, 1637; 5. t. 1647.

d) „Memoriale Oeconomicum, abo Pamięć robót i wszelakiego dozoru gospodarskiego każdego miesiąca..." Kraków. 1616; 2 wyd. t. 1620; 3. t. 1637... Przedruk. J. Rostafiński w *Bibl. pis. pol.* (Kraków. 1891); i inne dzieła.

Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Rostafiński we wstępie do wyd. Memor. Oecon. z r. 1891.

68. KRZYSZTOF PODKAŃSKI.

Dr. teol. i obojga prawa. Proboszcz sancygniowski. Koleje jego życia nieznane.

Jest autorem broszury:

„Wizerunk korrektury prawa ziemskiego koronnego..." Kraków. 1607. Przedruk. B. Ulanowski w *Bibl. pis. pol.* (Kraków. 1893) w książce p. t. „Trzy broszury prawne z r. 1607 i 1612". Wyd. 2, nieco

zmienione i uzupełnione, wyszło p. t. „Poprawa praw i sposób statutu spisanego...“ Kraków. 1608. Przedruk. Ulanowski w „Dwie broszury prawne z r. 1602 i 1608“. Kraków. 1921 (*Bibl. pis. pol.* 75).

Ulanowski we wstępie do wyd. z r. 1893. — Winiarz w *Kwart. histor.* 1894, str. 117—120.

69. Autor bezimiennie wydanej broszury p. t. „Sposób, podający drogę do korektury prawa...“ (Kraków. 1607) nieznany. Przedruk. ją Ulanowski w *Bibl. pis. pol.* w książce p. t. „Trzy broszury prawne z r. 1607 i 1612“. (Kraków. 1893). Zob. niżej pod J. Suski.

70. JĘDRZEJ SUSKI.

Z Rodstwa. Był natarjuszem grodu przemyskiego w latach 1587—1606. Zm. ok. r. 1616. Koleje jego nieznane.

Jest autorem dwu pism.

a) „Korektura prawa i procesu polskiego“. Kraków. 1610. Przedruk. (z unikatu Ossol.) B. Ulanowski (w Krakowie. 1888).

a) „Declaratia statutów koronnych...“ Kraków. 1612. Przedruk. B. Ulanowski w książce „Trzy broszury prawne z r. 1607 i 1612“. Kraków. 1893. *(Bibl. pis. pol.).*

Autorstwo brosz. „Sposób podający drogę do korektury prawa“ (1607) niesłusznie, wedł. Ulan., przypisywano (Wiszn. i inni) Suskiemu.

Ulanowski we wstępach do przedruków obu pism Suskiego. — Winiarz w *Kwart. histor.* 1894, str. 117—120. — Brückner: (tamże).

71. STANISŁAW SKRODZKI ułożył w r. 1616 „Porządek prawa bartnego dla starostwa łomżyńskiego“. Wyd z rękop. A. A. Kryński w *Archiw. Komis. histor.* t. III (1886). „Słownik wyrazów godnych uwagi, użytych w „Porządku prawa bartnego“ ułożył A. A. Kryński. *(Sprawozd. Komisji język. Akad. Um.* IV).

72. JAKÓB ZAWISZA.

Z Kroczowa (pow. radomski, woj. sandomier.). Poch. z drobnej szlachty. Ur. się z o. Kaspra i Zofji Malewskiej. Gdzie się uczył i jakie były koleje jego życia niewiadomo.

Jest autorem broszury politycznej p. t. „Wskrocenie prawnego procesu koronnego“. B. m. 1613. Przedruk dr. A. Winiarz w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1899.

A. Winiarz we wstępie do wyd. z. r. 1899. — Rembowski we wstępie do Leszczyńskiego „Głosu wolnego“ wyd. z r. 1903, str. XX—XXI.

73. WACŁAW KUNICKI. H. Bończa. Ur. w W. Kunicach w ziemi opoczyńskiej w r. 1580. Wych. Akad. Zamojsk; kanonik łowicki i proboszcz opoczyński. Zm. po r. 1640.

„Obraz szlachcica polskiego". Kraków. 1615; 2 wyd. t. 1645; 3 wyd. bezim. p. t. „Szlachcic polski". Kraków. 1674.

Brückner w *W. Enc. powsz. ilustr.*

74. STANISŁAW KRZYSZTANOWIC.

Ur. ok. 1577, z o. Wojciecha, gospodarza ze wsi Zubrzy pod Lwowem. W r. 1589 zapisał się na akad. krak. Został następnie prorektorem gimn. lwow. Kształcił się potem zagranicą, towarzysząc możnym paniętom jako wychowawca — w Ingolsztadzie (1598), Würzburgu (1599 — 1601); tu studjuje prawo; Fryburgu badeńskim, Lowanium (1604—5), Moguncji, w Anglji, Paryżu (1606—7) i Padwie. Wróciwszy do kraju, osiadł w Krakowie. Zm. w r. 1617, w Krakowie.

Ogł. m. in.:

a) „Examen catholicum edicti Anglicani..." (Paryż. 1607), w którym napadł na królowę Elżbietę. W obronie Elżbiety z repliką wystąpił Bakon.

b) „Polonia seu brevis descriptio statuum Regni Poloniae". (Moguncja. 1606). Przedruk. w wydawn. zbior. p. t. „Respublica..." w Lugdunie 1627 i 1642. Przekł. niemiecki wyszedł w r. 1697.

M. Heitzman: Stanisław Krzysztanowic i jego polemika z Baconem Werulamskim. *Ref. w Polsce.* 1928.

75. FABJAN BIRKOWSKI.

Poch. z mieszczan. Ur. się w r. 1566 we Lwowie, z ojca Tomasza, majstra kuśnierskiego, i Elżbiety, córki Macieja Sochy, ławnika lwowskiego. Gdzie pobierał nauki szkolne niewiadomo. Kształcił się następ. w akademji krakowskiej, gdzie otrzymał stop. bakałarza i magistra artium; wykładał na wydz. artium wymowę i filozofję, przeszło l. 7 (od r. 1587?); jednocześnie słuchał prawdop. teologję. W r 1593 dr. filoz. Potem wyjechał na dalsze studja do obcych krajów (dokąd?). W r. 1596 wstąpił do zakonu dominikanów w Krakowie; został prof. teol. na studjum zakonnym i kaznodzieją u św. Trójcy (przez lat 14-cie). Wysłany do Włoch, doktoryzuje się w Rzymie. Wróciwszy do kraju, przeniósł się z Krakowa do Warszawy (gdzie był kaznodzieją u św. Jacka). Po ustąpieniu Skargi, został kaznodzieją nadwornym, przydanym

do boku królewicza Władysława (IV) (1611 — 34); towarzyszył mu w wyprawach wojennych i kazał w obozie (1617 – 22). Na dwa lata przed śmiercią (w 1634) porzucił dwór i wrócił do Krakowa, gdzie został przeorem klasztoru. Zm. 9 grudnia 1636 r. w Krakowie.

Pisma łacińskie:

a) „Lacrymae in funere Annae Jagellonicae... Fabiani Bircovii". (Kraków. 1596).

b) „Orationes ecclesiasticae". (Kraków. 1622).

Pisał nadto wiersze łacińskie i greckie. Zob. Juszyński; Estr. XIII; Szlagowski 41.

Wydał listy św. Ignacego w jęz. greckim w Zamościu r. 1597.

List do J. Lipsiusza w zbiorze Burmanna: Sylloge epistolarum... II. (1727).

Pisma polskie: kaznodziejskie:

1. „Na pogrzebie W. O. ks. Piotra Skargi..." Kraków 1612. 2 wyd. t. 1613; 3 wyd. t. 1615.

2. „Syn koronny (abo kazanie) na pogrzebie Joachima Ocieskiego..." Kraków. 1613.

3. „Jozue za kolędę dany r. 1613 Jan Zamojski na Mszy Zaduszнej... wspomniany r. 1605. Kazania dwoje". Kraków. 1613.

4. „Kawaler Maltański, na pogrzebie... Zygm. Srzedzińskiego..." Kraków. 1623.

5. „Krzyż kawalerski albo Pamięć... Bartł. Nowodworskiego.." Warszawa. 1625.

6. „Książe Krzysztof Zbaraski, koniuszy koronny na pogrzebie wspomniany..." Kraków. 1627.

7. „Jan Karol Chodkiewicz i Jan Weyher wojewodowie..." Kraków. 1627.

8. „Stefan Chmielecki, wojewoda kijowski..." Warszawa. 1632.

9. „Kwiaty koron królewskich nieśmiertelne, abo pamięć... Zygmunta III... także pamięć Najj. Paniej Konstancjej królowej.." Kraków. 1633.

10. „Kazania obozowe o Bogarodzicy, przytym nagrobek Osmanowi..." Kraków. 1623. 2 wyd. t. 1624.

11 „Panu Bogu... podziękowanie za uspokojenie Korony i W. Ks. Lit. z cesarzem tureckim". Kraków 1621.

12. „Kantymir basza porażony". Warszawa. 1624.

13. „O exorbitancjach kazania dwoje przeciwko heretykom. Kraków. 1632.

14. „Exorbitancje ruskie... przytym Kwiat opadający abo Nagrobek Gustawa Adolfa króla szwedzkiego...“ Kraków. 1633. („Kwiat opadający...“ Kraków. 1632; osobno przedtem).

15. „Głos krwie B. Jozaphata Kuncewica... także Głos krwie B. Jana Sarkandra... i obrazu Brausberskiego... Kraków. 1629.

„Żywot wyznawce św. Dominika... przez Jansenjusza łacińskim językiem napisany, a przez Birkowskiego na polskie przełożony“. Kraków. 1626.

„Kazania na Niedziele i Święta doroczne“. Kraków. 1620. 2 wyd. 1623—28, 2 t. (3 części).

Przedruki nowsze: a) Kazania przygodne (niektóre) w Poznaniu 1849. b) Kaz. przyg. Tur. Sanok. 1856 i Kraków. 1859 (wyd. niekryt.) (jedno tu przedruk. kaz. nie jest Birk., lecz Skargi).

Zbior. wyd.. „Mowy pogrzebowe i przygodne“. 2 t. Warszawa 1901. Wyd. ks. Ant. Szlagowski (w *Bibl. dzieł chrześcj.*) (niezupeł.).

Ad. Makowski, jez.: Obraz W. O. Fabjana Birkowskiego... wystawiony na kazaniu pogrzebowym w Krakowie. Kraków. 1636. (Przedruk. u Tur. 1859). — E. Słowacki: Dzieła III, 145—51. (O kaz. o Janie Zamojskim).—Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. I.— Brodziński: O Fabjanie Birkowskim. („Pisma rozmaite“. 1830) (toż w „Pismach“. V).— Juszyński: Dykcjonarz poetów. — Siarczyński: Obraz wieku pan. Zygm. III. I (1828) i III (1843).— Maciejowski: Ksiądz F. B. Piśm. pol. I, 760—801. — Mecherzyński: Hist. wym. II, 325—389. — Barącz: Rys dziejów zakonu kaznodz. w Polsce. II. 1861.— Sobieszczański: B. F. *Ęnc. Orgelbr.* — Hołowiński: Homiletyka. Kraków 1859. — Hołowiński Pisma Żegoty Kostrowca. Wilno 1848, II. — Ks. Szeliski: o B. w *Pam. relig.-moraln.* VII.—Ks. Szpaderski: O zasadach wymowy. 1870, II.—Ks. Krukowski: Rozbiór krytyczny kazań ks. F. B. na niedziele i święta doroczne. (Odb. z *Homiletyki*. 1898. (Włocł.). — Tarnowski: Hist. liter. II, 94—107. — Ks. Szlagowski: Żywot, charakterystyka i dzieła ks. F. B. we wstępie do „Mów pogrzeb. i przyg.“ (Warszawa 1901). — Tretiak: Najśw. Panna w poezji pol. Kraków. 1904. — J. Ptaśnik: Wiadomości o trzech lwowskich padewczykach. *Prace Filol.* XII. 1927.

76. SEBASTJAN SLESZKOWSKI.

Ur. w r. 1576 w Wieluniu. Kształcił się w akad. krak., gdzie otrzymał stop. dr. med., i zagranicą. Był prof. med. w akad. krak.; potem lekarzem przybocznym bisk. warmiń. Szymona Rudnickiego, następ. lekrzem nadwornym i sekretarzem Zygmunta III. Ok. r. 1623 osiadł w Kaliszu. Oż. był z Agnieszką z Demianowiczów. Zm. 7 maja 1648 r. w Kaliszu. Oprócz dzieł lekarskich, po łac. i po pol., jak np. a) „Opera medica duo...“ Kraków. 1616; inne wyd. t. 1618; b) „Medicorum tetras opera...“ Kraków. 1619. 2 wyd. p. t. „Incomparabilis Thesaurus...“ Brunsberga. 1621; c) „Aleksego Pedemontana, medyka i filo-

zofa Tajemnice..." Kraków. 1620; kilka wydań: 2 wyd. Supraśl. 1737; 3 wyd. t. 1758; 4 wyd. t. 1788 (tyt.). Przed Sleszkowskim tłumaczył dzieło Pedemontana M. Siennik i „przydał" je do swego „Herbarza" z r. 1568 (p. t. „Aleksego Pedemontana Księgi siedmiory o tajemnych a skrytych lekarstwiech"; d) „Metodyczna nauka o ustrzeżeniu się i leczeniu morowego powietrza..." Kalisz 1623 (3 wydania). Pisał książki i broszury przeciwko Żydom, z których najobszerniejsze: „Odkrycie zdrad..." Brunsberga, 1621 (kilka wydań).

L. Gąsiorowski: Zbiór wiadomości... II, str. 132—168, 419—426. — K. Bartoszewicz: Antysemityzm w liter. pol. XV—XVIII w., str. 110—123. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 656—7.

77. ERAZM SYKST *(Sixtus).*

Dr. med. i fil. Rajca i lekarz miasta Lwowa; później prof. med. w akad Zamojskiej. Zm. w r. 1635. Zostawał w zażyłości z Szymonowicem. Napisał: a) „O cieplicach we Skle pod Lwowem ksiąg troje". Zamość 1617; (2 wyd. Warsz. 1780); b) „Commentarius medicus in L. Annaei Senecae opera..." Lwów 1627. Wydał nadto z objaśn. Publiliusa Syrusa Mimy (Sententiae) w r. 1590 i w r. 1599. Jest autorem wiersza elegjackiego, na pochwałę autora, umieszczonego w dziele Jana Wacławowicza o ogniach napowietrznych: „Pyrotheoria". (Kraków. 1597).

Wiszniewski: Hist. liter. IX, str. 566—569, VI, 305. — Maciejowski: Polska pod wzgl. obyczaj. str. 386 — Gąsiorowski: Zbiór wiadom. do hist. sztuki lekar. I, 336—8. — Kośmiński: Słownik lekarzów pol. — Wadowski: Wiadomości o prof. Akad. Zamoj. — Eustachiewicz: Seneka w Polsce (str. 38 odb.).

78. KASPAR SAWICKI.

Ur. w r. 1552 (wedł. Siarcz. 1542) w Wilnie. W r. 1576 wstąpił do zakonu jezuitów w Rzymie. Po ukończeniu nauk w Rzymie, został profesorem akademji wileńskiej. Towarzyszył z polecenia papieża, jako kaznodzieja przyboczny (i spowiednik?), Marynie Mniszchównie do Moskwy. Był już od r. 1604 w blizkim stosunku do Samozwańca Dymitra. Po upadku jego był trzy lata więziony w Moskwie. Powróciwszy do kraju, pełnił ważne urzędy w zakonie, w Wilnie i w Krakowie. Ostatnio był prokuratorem prowincji małopolskiej. Zm. 19 stycznia 1620 r., w Frankfurcie n. Odrą.

Pisma Saw., przeważnie polemiczne (przeciwko różnowiercom i w obronie jezuitów), polskie i łacińskie, wylicza Brown. Niektóre swoje pisma wydał pod przybranemi imionami ks. Łukasza Linowskiego,

Jana z Prus Golubskiego i ks. Kacpra Cichockiego. Że był autorem dwu dziełek pod imieniem Cichockiego (Zob.) wydanych: „Anatomja Consilii" (1611) i „Alloquia Osiecensia" (1615) twierdzi jezuita współczesny Wielewicki (Zob.); niesłusznie zatem, jak się zdaje, przeczył temu Brown (str. 365).

Jedną z broszur Saw., wydaną pod imieniem ks. Łukasza Linowskiego. p. t. „Dyjalog albo rozmowa Flisa z Kursorem". Kraków. 1611, przedruk. Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poetów i prozaików polskich* Warszawa 1904. (Wedł. Brücknera *(Pam. liter.* 1904, rec. wyd. Wierzb.) „owiele zamaszyściej pisywał Sawicki jako «Gołubski»".

Głośny list polski Samozwańca Dymitra do papieża Klemensa VIII z r. 1604, wydany w podobiznie przez O. Pierlinga („Lettre de Dmitri..." Paryż. 1898) z rękopisu watykańskiego, był zredagowany po polsku przez Sawickiego, który też przełożył go na język łaciński. Tekst polski przedruk. Hirschberg w dod. do swojej książki „Dymitr Samozw.".

Ustępy z dyjarjusza S. z l. 1605—1609 przytacza jez. Wielewicki w swoim „Dzienniku".

Siarczyński: Obraz pan. Zygm. III.— Maciejowski: Piśm. pol. III. 596—598. — Sobieszczański: S. K. *Enc. Orgelbr.* — Brown: Bibl. pisarzy Tow. Jezus Str 364—365. — Hirschberg: Dymitr Samozwaniec. Lwów. 1898. Str. 46 i n., 51 i n., 206 i n., 254 i n. — Ptaszycki: Piśmo Samozwanca k papie Klimientu VIII. *Izwiest. Akad. Nauk.* IV. Petersburg. 1899. (Podaje podobiznę listu polskiego Samozwańca i tekst łaciński Sawickiego). — Baudouin de Courtenay: Strona językowa oryginału polskiego listu Dymitra Samozwańca do papieża Klemensa VIII z d 24 kwietnia 1604. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XXIX. 1899. — St. Ptaszycki: Nowe dzieło o Dymitrze, jako Samozwańcu. *Kraj.* 1898, nr. 31). — Baudouin de Courtenay: Jeszcze o list Dymitra Samozwańca. *Kraj.* 1898, nr. 39.— Łopaciński: Sawicki K. *Enc Kośc.*, t. 24. 1900.— O. Pierling: „Nowaja postanowka woprosa o Dimitrie". *Wiestn. Jewr.* 1901, styczeń. (Toż w zbiorze autora: „Iz Smutnawo wremieni". Petersburg. 1902).— T. Grabowski: P. Skarga na tle katol. liter... Str. 535, 607—609.

79. SEBASTJAN PETRYCY.

Pochodził z rodziny mieszczańskiej. Ur. się prawdop. w r. 1554 w Pilznie (woj. sandom.). W r. 1573 zapisał się na akad. krakowską. W r. 1574 otrzymał stop. bakałarza. W 1584 stop. mistrza nauk wyzw. i rozpoczął wykłady na wyd. filoz. o Arystotelesie i Wirgiljuszu, które prowadził do r. 1591. (W l. 1588—90 był też nauczycielem w szkole przygotow., do studjów uniw., późniejszem kolegjum Władysławowsko-Nowodworskim). W r. 1591, jak się zdaje, udaje się na studja medyczne do Padwy, gdzie otrzymuje stop. dr. med. (Według innej wersji wyje-

chał do Włoch w. r. 1588, otrzymał doktorat med. w Padwie w r. 1590, wrócił do kraju ok. r. 1594). Powróciwszy do kraju, osiadł we Lwowie, gdzie ożenił się z mieszczanką Wenigówną (1597) W r. 1603 został lekarzem przybocznym kardynała i biskupa krakowskiego Bernarda Maciejowskiego, któremu towarzyszył w podróży do Lotaryngji. W r. 1606 jako lekarz nadworny carowej Maryny Mniszchownej udał się do Moskwy; tu, po upadku Dymitra Samozwańca, był czas jakiś, wraz z innymi rodakami, więziony. Uwolniony pod koniec r. 1607, wrócił do Polski w r. 1608 i osiadł w Krakowie. W r. 1612 był prof. med. w akad. krak (do r. 1617) W r. 1620 utworzył fundację dla historjografa akademji. Zm. 22 kwietnia 1626 r. w Krakowie.

(Daty i fakty z życia Petr. podane przez Rubczyńskiego i Lenieka nie zawsze się z sobą zgadzają; Rubcz. podaje np. że znalazł się w r. 1606 w Moskwie, jako członek poselstwa kasztelana radom. Mikołaja Oleśnickiego).

Medyk, filozof, pedagog i poeta.

Oprócz dziełek treści lekarskiej, ogłosił:

a) „Oekonomika Arystotelesowa albo raczej nauka domowego gospodarstwa". Kraków. 1601, Wyd. 2. p. t. „Oekonomiki Arystotelesowej, to jest rządu domowego z dokładem księgi dwoje.... Powtóre wydane". Kraków. 1618.

b) „Polityki Arystotelesowej, to jest rządu Rzeczypospolitej z dokładem ksiąg ośmioro". Kraków. 1605.

c) „Horatius Flaccus, w trudach więzienia moskiewskiego, na utulenie żalów przez dr. Seb. Petrycego medyka, nie tak namyślnie, jak w niewoley teskliwie w liryckich pieśniach zawarty..." W Krakowie. 1609. Nowe wyd., krytyczne, ogł. Jan Łoś, p. t. „Sebastjana Petrycego Horatius Flaccus w trudach więzienia moskiewskiego". Kraków. 1914. *(Bibl. pis. pol.)*. (Nie jest to przekład, lecz przeróbka).

d) „Ethyki Arystotelesowej, to jest jako się każdy ma na świecie rządzić z dokładem ksiąg dziewięciorga..." Kraków. 1618 (razem z Ekonomiką).

W „Przydatkach" do każdego z tych dzieł Arystotelesa, wypowiada Petr. oryginalne swe poglądy filozoficzne. Niektóre rozprawki z „Przydatków" do „Etyki", ustęp z przekładu „Etyki" oraz dwie przedmowy do „Polityki" przedruk. Rubczyński w dodatkach do swej rozprawy.

Czy Sebastjan Petrycy jest autorem dzieła p. t. „Historia Moschovitica", czy też jego syn, Jan Inocenty, który ją zaczął r. 1641 w dru-

kować, ale druk doprowadził tylko do początku księgi III, nie jest rzeczą pewną. Rękopis znajdował się podobno w Dzikowie. (Zob. Estr. XXIV, str. 208).

List Petr. do ks. Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła z r. 1607 podaje Maciejowski w Dod. do Piśm. pol. III, str. 226.

Monografja: W. Wąsik: Sebastjan Petrycy z Pilzna i epoka. Warszawa. 1923. (nieukończ.). = Starowolski: Hekatontas (wyd. 2. 1627). — Jarośki: O filozofji. Kraków. 1812. — Sołtykowicz: O stanie Akademji... — J. J.: Wiadomości o życiu i pismach Seb. Petr. *Przyjaciel ludu.* 1845.—Majer: Wiadomości z życia profesorów wydz. lekarsk. w uniw. Jagiell. *Pismo zbior* (wileń.). 1862. — Krupiński: Filozofja w Polsce. (Dod. do przekładu „Hist. filoz.". Schweglera. Warszawa. 1863, str. 411—413). — Tarnowski: „Pisarze polityczni XVI w." II, 321—382. — Brückner: Dzieje liter. pol. I, 251—2. — Leniek: Poglądy pedagogiczne Seb. Petrycego. *Muzeum.* 1907.— Kostanecki w *Przegl. lekarsk.* 1907.— Rubczyński: O filozoficznych poglądach Seb. Petrycego z Pilzna... *Rozpr. Akad. Um. wydz. hist.-filoz.*, t. 52. Kraków. 1909. (Str. 61—190). (Z portretem). — Leniek: Petrycy Seb. *Enc. Wych.* VIII. Warsz. 1911. — Wąsik: Literatura polskich przekładów Arystotelesa, jako przyczynek do historji filozofji w Polsce. *Przegl. filoz.* 1912. — Łoś: Wstęp do nowego wyd. „Horatiusa". (Kraków. 1914). — Brückner: o „Horacym" Petr. w *Pam. liter.* 1916 str. 142—146. — K. Bartoszewicz: Antysemityzm w liter. pol. XV—XVII. Str. 125—130. — Wąsik: System pedagogiczny Seb. Petrycego z Pilzna. *Wychowanie.* 1916, paźdz.-grudz. — Fr. Jaworski: Filozof. i jego teściowa. (O szarym Lwowie. Lwów. 1917). — W. Ogrodziński: Seb. Petrycy tłumaczem Horacego. *Eos.* XXV. 1923.—Wąsik: Poglądy Seb. Petrycego na zasadnicze problematy teoretyczno-poznawcze i metafizyczne. *Przegl. humanist.* 1925. — Łoś: Wiersze pol. w ich dziej. rozw. Str. 113—115. — G. Korbut: Historia Moschovitica. *Ruch liter.* 1926, nr. 10. — Zob. też literaturę w monogr: W. Wąsika.

80. WOJCIECH DEMBOŁĘCKI.

Pochodził z Prus, z Konojad, ze szlachty h. Prawdzic. (Kiedy się urodz. i z kogo, niewiadomo). Na pocz. XVII w. wstąpił do zakonu franciszkanów [1]). (Otrzymał stop. bakałarza, potem dr. teol.). W r. 1617 był gwardjanem chełmińskim. Był kapelanem Lisowczyków, walczących w służbie cesarskiej na Węgrzech i Czechach w l. 1619—1620 (podczas wojny 30-letniej). W r. 1625 mianowany w Rzymie prowincjałem polskim, po miesiącu złożył tę godność; poczem zarządzał klasztorem w Kamieńcu (na Podolu) i był generalnym komisarzem do wykupowania więźniów z rąk niewiernych (na Litwę i Ruś). Zm. ok. r. 1647.

[1]) Z tytułu ody „Ad B. Maciejovium..." wynika, że już w r. 1600 był franciszkanem.

a) „Przewagi Elearów polskich, co ich niegdy Lisowczykami zwano...“ Poznań. 1623. 2 wyd. 1630. Nowsze przedruki: Puławy. 1830; Kraków. 1859. (Bibl. pol. Tur.). (Tur. przytacza 2 wyd. poznań. z r. 1630, idąc zapewne za Dzieduszyckim, a za Tur. Heck; Estr. tego wyd. nie zna). (Bibl. XV).

Przekł. czeski „Przewag Elearów pol.“ przez A. Kotika p. t. „Paměti o výpravách Lisovčiku 1609—1622“. Praga. 1908.

[„Jedno z najciekawszych dzieł literatury polskiej“ (Wiszn.). — „Dzieło znakomite w swoim rodzaju i należy do słusznie cenionych źródeł historji naszej“ (Bartosz.). — „Jako dzieło literackie ma żywość, barwność i powab, ale jako historja b. małą ma wartość“ (Chmiel.)].

b) „Wywód jedynowłasnego państwa świata...“ Warszawa. 1633. („...jedynowłasnego...“ u Wiszn., Maciej. i Estr. — inni podają: „...jedynowładnego...“).

Ogł. nadto kilka pisemek łacińskich, m. in. dwie ody p. t. „Ad Ill. et Rever, DD. Bernardum Maciejovium, Episc. Crac...“ (Kraków. 1600).

NB. Andrzeja Wiszowatego: „Wiersze do księdza Dębołęckiego starożytność języka polskiego nad wszystkie całego świata narody wywodzącego“. *(Wirydarz poetycki*, I, 143—146).

Wiszniewski. Hist. liter. VII, 354—5 i 458—9, i indziej. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 760—766. — Dzieduszycki: Krótki rys dziejów i spraw Lisowczyków. 2 t. Lwów. 1842—44. — J. Bartoszewicz: Ksiądz Wojciech z Konojad Dembołęcki. Dzieła IX (Kraków. 1881). (Przedtem w *Bibl. Warsz.* 1854, I). — „Wiadomość o życiu i pismach ks. Dembołęckiego Wojciecha“. Przy przedruku „Przewag“ Tur. z r. 1859.— Heck: Żywot Kozaków Lisowskich, poemat J. B. Zimorowicza. Lwów. 1886. — Chmielowski: D. W. *W. Enc. powsz. ilustr.* — Janik: Z dziejów wymowy w w. XVII i XVIII. *Pam. liter.* 1910. str. 8—10. (Szczegół).

81. SEFER MURATOWICZ.

Ormianin, kupiec warszawski, syn Seweryna, dworzanina Zygmunta III, wysłaniec królewski do Persji w r. 1602. „Relację“ jego podróży wyd. J. E. Minasowicz. (Warszawa. 1777).

Barącz: Żywoty sławnych Ormian w Polsce (Lwów. 1856, str. 234—237). — L. S. W.: Notatki kupca warszawskiego z podróży po Persji. 1602 r. *Tyg. Ilustr.* 1878, I, nr. 117. — Kraushar: w „Drobiazgach histor“. I. 1891. — *Estr.* Bibliogr. XXII.

82. SZYMON STAROWOLSKI.

Herbu Leliwa. Ur. w 2 poł. XVI w. w Starowoli na Wołyniu, z o. Bazylego i Zofji z Zaranków. W r. 1612 wstąpił do akad. krak.

Przed ukończeniem studjów zwiedził, jako mentor młodych ks. Ostrogskich, Europę Zachodnią. (Do r. 1614 był w Lowanjum). Wróciwszy do kraju, otrzymał stopień bakałarza w akad. krak. w r. 1618, poczem wykładał tu przez pewien czas. Następnie krótko był sekretarzem Karola Chodkiewicza, któremu towarzyszył w wyprawie Chocimskiej. Potem był w bliskich stosunkach z Mik. Wolskim. W latach 1624 — 1688 był kilkakrotnie zagranicą (w 1624 w Padwie, w 1626 w Rzymie, w 1631 w Lowanium) w 1636 — 38 w charakterze mentora młodego Aleksandra Koniecpolskiego. W r. 1639 zostaje księdzem. (Był kantorem tarnowskim, kanonikiem krakowskim (1655) i kaznodzieją krakowskiej katedry. Zm. 27 kwietnia 1656 r.

Napisał ok. 70 dzieł w jęz. łaciń. i polskim.

Z dzieł łacińsk. najważniejsze:

1. „De rebus Sigismundi I... libri IV". Kraków. 1616. (Pierwsze drukowane dzieło Starowol.)

2. „Penu historicum." Wenecja. 1620; wyd. 2. Rzym. 1653.

3. „Scriptorum Polonicorum Ἑκατοντας, seu centum illustrium Poloniae scriptorum elogia et vitae". Frankfurt. 1625[1]). Wyd. 2 pomnoż. w Wenecji 1627.

4. De claris oratoribus Sarmatiae". Florencja. 1628.

5. „Sarmatiae bellatores" Kolonja. 1631.

6. „Declamatio contra obtrectatores Poloniae". Kraków. 1631.

7. „Polonia..." Kolonja. 1632. 2 wyd. Gdańsk. 1652; 3 wyd. 1656.

8. „Institutorum rei militaris libri VIII". Amsterdam. 1641. Wyd. Florencja. 1646.

7. „Monumenta Sarmatarum..." Kraków. 1655.

Z dzieł polskich najważniejsze:

1. „Pobudka albo rada na zniesienie Tatarów perekopskich". Kraków. 1618. Wyd. 2. 1671. (Przedruk. Tur. Kraków. 1858).

2. „Poprawa niektórych obyczajów polskich potocznych". Kraków. 1625. (Wyd. 2. 1628). Autorstwo Starowol. niepewne.

3. „Votum o naprawie Rzeczypospolitej". 1625. (Wierszem). (Wyjąt. podaje Juszyński w „Dykcjon" II, 208.

4. „Prawy rycerz" Kraków. 1632. Inne wydanie przytacza Wierzbowski: „Prawy rycerz, przydane jest Zgoda i Satyr Jana Kochanowskiego..." Kraków. 1648. (Przedruk. Tur. Kraków. 1858).

5. „Reformacja obyczajów polskich". B. r. Wedł. Fr. Bielaka — w 1650, wyd. 2 w 1655. (Przedruk. Tur. w 1859).

[1]) „Pierwsza próba historji literatury naszej" (Chmiel.).

6. „Świątnica Pańska, zamykająca w sobie kazania na uroczystości świąt całego roku". Kraków. 1645. 2 wyd. 1649.

7. „Dwór cesarza tureckiego..." Kraków. 1646. 2 wyd. Kraków. 1647; 3 wyd. 1649; 4 wyd. 1695. Nadto wyd. 1665. 1701. 1715. (Nowsze przedruki: Wilno. 1844; Kraków. 1858. Tur.)

8. „Zguba ojczyzny: stacje". Kraków. 1646.

9. „Lament utrapionej matki Korony Polskiej.." B. r. (1652?). (1646—48? Wierzb.) Przedruk. Tur. Kraków. 1859. (Inne wyd. Lamentu b. r. i m. może w Częstochowie. 1793).

„Tractatus tres: I. Polonia; II. Sarmatiae bellatores; III. Scriptorum polonicorum Hecatontas". (Vratislaviae, 1733 i 1734).

Starowolskiemu przypisywane są, ale autorstwo jego niepewne: „Diskurs szlachcica polskiego..." (1643); „Prywat Polską kieruje" (1649); „Robak sumienia złego człowieka..."; „Paradoxa koronne..." (Napis. 1603, druk. w Krakowie 1853). (Wedł. Estr. Bibliogr. IV); „Poprawa niektórych obyczajów polskich potocznych" (1625). Zob. pod Jan Januszowski.

„Rozmowa plebana z ziemianinem" (1641) jest utworem nie Starowol., lecz Łukasza Opalińskiego.

„Dyjarjusz obsydjej zamku i miasta Krakowa... od wojsk szwedzkich" uważa St. Bielawski, wbrew twierdzeniu Wierzbowskiego, za utwór Starowolskiego.

Brückner przypisuje Starowolskiemu autorstwo satyr politycznych: a) „Rozmowa księdza plebana z żołnierzem zwróconym z wojny kozackiej w r. 1649"; b) „Prywat Polską kieruje. Po nim stateczny sługa Rzplitej następuje r. p. 1649" (wyd. już w r. 1624 przy dyjalogu Starowolskiego „O staciey żołnierz z theologiem y privat". Przedruk p. t. „Rozmowa z plebanem o staciej." (Kraków 1624); dziełko (wedł. Brücknera, humorystyczno-statystyczne, najciekawsze, jakie w tej materji napisał. Rzecz warta wznowienia); c) „Lech wzbudzony i lament jego żałosny widząc tak utrapione państwo r. p. 1649" (wedł. Brückn. może też Starowol.); d) „Robak sumienia złego człowieka" (przedruk. w r. 1853 w Krakowie, p. t. „Wady staropolskie"). (Zob. Brücknera rec. rozpr. Franko: „Chmelnyszczyna" w *Kwart. Histor.* 1899). (Por. *Pam. liter.* 1913, str. 91).

„Poprawa niektórych obyczajów polskich potocznych" 1625 (i 1628) ma być plagjatem z „Cenzora" Januszowskiego. (Zob. art. w *Enc. Orgelbr.).*

W rękop. „Rerum memorabilium libri tres“ (w bibl. publ. w Petersburgu).

„Wielkiego korabiu wielki sternik. Kazanie o pobożności żywota i śmierci... JM. Jakóba Zadzika...“ przedruk. Tur. w 1859.

Bibliografję wszystkich dzieł Starowolskiego ogłosił Wierzbowski: „Simonis Starovolscii, Cantoris Tarnoviensis et Canonici Cracoviensis († 1656) Elenchus Operum tum typis impressorum, tum manuscriptorum“. Warszawa. 1894. (Odb. z „Otcziot o naucznych zaniatiach za graniceju“. Warszawa. 1894).

Mecherzyński: Hist wymowy, II, 460—480. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 642—644. — Sobieszczański: S. S. *Enc. Orgelbr.* — Tyszyński: S. S. *Bibl. Warsz.* 1871. (toż w jego „Wizerunkach pol.“ Warszawa. 1875). — J. Przyborowski: Kilka szczegółów do życiorysu Sz. Starowolskiego. *Bibl. Warsz.* 1889. I. — Tarnowski: Stan i charakter literatury politycznej polskiej w w. XVII. (*Pamiętnik 2-go zjazdu historyków polskich we Lwowie.* I. Referaty. Lwów. 1890). — St. Bielawski: Rec. Wierzbowskiego „S. Starovolscii Elenchus operum...“ w *Kw. histor.* 1895.—Dobrzycki: Program naprawy Rzplitej w XVII w. *Ateneum*, 1897, wrześ. (Toż w jego „Z dziejów literatury polskiej“. Kraków. 1907). — Dobrzycki: Sprawy wschodnie w pismach politycznych Starowolskiego. (*Spraw. z czyn. Akad. Um.* 1902). — Chmielowski: Dzieje krytyki lit. 1902. str. 33. — Brückner o satyrach politycznych Starowolskiego w rec. rozpr. Franki „Chmelnyszczyna“. *Kwart. histor.* 1899. — Syruczek w art. „Ustalenie daty urodzin Krzyckiego“ (w *Pam. liter.* 1912, str. 294) wykazuje błędy w „Monumenta Sarmatarum“. — Korzon o „Penu historicum“ w art. „Historyka“ w *W. Enc. powsz. ilustr.* — Handelsman: Zagadnienia teoretyczne historji. Warsz. 1919, str. 7—10. — St. Kot: Rzeczpospolita Polska w liter. politycz. Zachodu. Kraków. 1919. Rozd. VI. — Fr. Bielak: Pierwsze wydania Reformacji obyczajów polskich Szym. Starowolskiego. *Exlibris.* V. 1924. — H. Piętka: Poglądy filozoficzno-prawne Szym. Starowolskiego. Warszawa. 1925. — K. Kolbuszewski: Poglądy polityczne Starowolskiego („Studja staropolskie“ dla Brücknera. 1928). — Fr. Bielak: Źródła i tendencja „Prawego rycerza“ Szym. Starowolskiego. (Tamże).

83. SAMUEL MASZKIEWICZ. *(Maskiewicz).*

Pochodził z zamożnej rodziny rusińskiej, osiadłej na Litwie, w powiecie nowogródzkim. Ur. się ok. r. 1575, prawdopod. w Serweczu około Nowogródka, majętności rodziców. Po śmierci ojca w r. 1595 zaciągnął się do służby wojskowej, jako husarz. Walczył po stronie Zygmunta III przeciw Zebrzydowskiemu, w r. 1607 pod Guzowem. W r. 1608 pod Smoleńskiem. Pod dowództwem hetmana Żółkiewskiego uczestniczył w wyprawie do Moskwy; po bitwie pod Kluszynem (1610) mianowany porucznikiem; w Moskwie zostaje pod Gosiewskim. Należąc do związku wojskowego przeciw hetmanowi Chodkiewiczowi, opuścił Moskwę i wrócił do kraju. Został pułkownikiem. Prze-

bywał z chorągwią swoją w Koronie — we Lwowie, w Warszawie. W 1614 osiadł na wsi, w Serweczu, ale nie na długo. Wstąpiwszy do służby u Radziwiłłów, synów Sierotki, odbywał wędrówki po kraju, zaniedbując gospodarstwo. W r. 1619 przyjął służbę u Krzysztofa Radziwiłła, hetmana pol. litew. i wziął prawdopodobnie udział w walkach jego ze Szwedami w latach 1621 — 1623. Zm. ok. r. 1623, prawdop. poległ w jednej z bitw.

Jest autorem dyjarjusza, obejmującego okres 1594—1621, wydanego p. t. „Pamiętniki Samuela Maskiewicza. Wydane z rękopisów bibl. Szczorsowskiej hr. Chreptowicza, przez Jana Zakrzewskiego" Wilno. 1838. Przekład rosyjski z rękopisu poprawniejszego i zupełniejszego wyd. Ustriałow w „Skazanja sowremiennikow o Dimitrie Samozwance". (Petersburg. 1834; wyd. 3 w 1859). W skróceniu ogłosił je poraz pierwszy Niemcewicz w „Zbiorze pamiętników histor. o dawnej Polsce", t. II.

Weryha Darowski: Pan Samuel Maszkiewicz. I. Bruksella. 1863. (Życiorys do r. 1611). — J. Bartoszewicz: Maskiewicz Samuel. *Enc. Orgelbr.* — Chlebowski: Pamiętniki husarza z pierwszych lat XVII w. (Samuel Maszkiewicz). *Ateneum.* 1883, II. Toż w jego „Pismach", t. III.

84. „Opisanie krótkie zdobycia galery... za sprawą dzielną... kapitana Marka Jakimowskiego. Kraków. 1628.

Przekład z oryginału włoskiego z uzupełnieniami nieznanego tłumacza. Przedruk. A. Grabowski w „Starożytnościach histor. pol." I. (1845). Dokładnie wyd. B. Ślaski p. t. „Opanowanie w r. 1627 przez Marka Jakimowskiego okrętu tureckiego". Poznań. 1927.

Maciejowski: Piśm. pol. III, 128. — B. Ślaski: wstęp do wydania. — (Al. Groza napisał poemat na temat czynu Jakimowskiego.)

85. STANISŁAW ŻÓŁKIEWSKI.

Ur. się we wsi Turynce pode Lwowem w r. 1547. z o. Stanisława, woj. ruskiego, i Anny z Lipskich. Do szkół chodził we Lwowie, nast. spędził czas jakiś na nauce zagranicą. Powróciwszy do kraju, wszedł na dwór Jana Zamojskiego. Zawód wojskowy rozpoczął pod Stefanem Batorym w r. 1575 pod Gdańskiem; odznaczył się nast. przy oblężeniu Pskowa (1582). Za Zygmunta III, pod wodzą Zamojskiego, przyczynił się do zwycięstwa pod Byczyną (1588); za to otrzymał starostwo hrubieszowskie i polną buławę koronną. W r. 1595 w Multanach

z Zamojskim pomaga hospodarowi Jeremiemu Mohile w walce z Turkami; poskramia następnie Kozaków. W r. 1600 uczestniczy w drugiej wyprawie Zamojskiego w drodze do Multan i Wołoszczyzny przeciw hospodarowi Michałowi. W r. 1602 zwycięża Szwedów pod Rewlem. W 1606 znosi zagony tatarskie. W 1608 wojewodą kijowskim. Następnie uczestniczy w wyprawie do Moskwy. W 1610 zwycięża pod Kłuszynem; wchodzi do Moskwy; carów Szujskich bierze do niewoli. W r. 1613 hetmanem w. kor. W 1617 kanclerzem. Ginie w walce z Turkami pod Cecorą 6 paźdz. 1620 r. Był pradziadem Jana III po kądzieli. Ożeniony był z Reginą z Herburtów.

Pisma Żółk.:

a) „Pobudka do cnoty". Dokładny tytuł tego dziełka: „Z swazorjej Seneki filozofa i innych niektórych autorów, zebrał żołnierz jeden w obozie pod Tatarzyszczami, z mężnych przykładów pobudkę do cnoty" W Krakowie. 1618.

b) „Początek i progres wojny moskiewskiej..." Pamiętnik Żółk. pisany w r. 1611, wydany po raz pierwszy przez Konst. Słotwińskiego, p. t. „Historja wojny moskiewskiej aż do opanowania Smoleńska". (Lwów. 1833). Poraz drugi przez Pawła Muchanowa, z przekładem rosyjskim, p. t. „Rukopis Żołkiewskago. Naczało i uspiech moskowskoj wojny". (Moskwa. 1835). Poraz trzeci, przez Augusta Bielowskiego w „Pismach" St. Żółk. (Lwów. 1861). Wyd. krytyczne. Nowe wyd. krytyczne, z wstępem i komentarzem W. Sobieskiego. Kraków. 1920. (*Bibl. Narod.* 12). Szujski nazywa to dzieło „perłą dziejopisarstwa"; „prostotę pamiętników Cezara naśladuje szczęśliwie St. Żółkiewski". Korzon o nim: „przypomina komentarze Cezara prostotą, a przewyższa je szczerością i zacnością uczuć".

Wyd. zbior. „Pisma Stanisława Żółkiewskiego..." Wydał August Bielowski. Lwów. 1861. (Zawiera, oprócz „Wojny moskiewskiej" i Pobudki do cnoty", mowy Żółk., listy, uniwersały i inne pisma pomniejsze).

Listy. a) „Listy Stanisława Żółkiewskiego 1584—1620. Wydał T. X-że L. dla miłośników języka i dziejów". W Krakowie. 1868 (wydawca = Tadeusz ks. Lubomirski) (kilkadziesiąt listów, przeważnie do Jana Zamojskiego). b) Kilkadziesiąt listów wyd. Bielowski w „Pismach". c) 6 listów do króla Zygm. III, z l. 1595—1619 w *Źrzódła do dziejów pol.* Grab. i Przeźdz. I. (Wilno. 1843). d) 2 listy: do sekretarza w. kor. z r. 1618 i do Wawrzyńca Gembickiego arcb. gniez. z r. 1617,

ogł. Grabowski w „Starożytn. hist pol.“, I, II; e) 2 listy z r. 1620, do króla i do żony, oraz testament, ogł. M. Baliński.

M. Baliński: Zgon Żółkiewskiego w Cecorskiej wyprawie i pomnik jego w Bessarabji. („Studja historyczne“. Wilno. 1856). — Szajnocha: Opowiadanie o królu Janie III. I. Mściciel. Żytomierz. 1860. — Bartoszewicz: Hetmani polscy. Warszawa. 1860—66. — Gołębiowski: Hetman Żółkiewski. *Bibl. Warsz.* 1852, IV. — Bielowski Niektóre rysy z życia Stan. Żółkiewskiego (we wstępie do „Pism Żółk.“. Lwów. 1861). — T. Lubomirski we wstępie do „Listów Żółk.“ Kraków. 1868. — Liske: St. Żółkiewskiego klęska i zgon na polach cecorskich. *Dziennik Literacki.* 1869. (Tu list Żółk. do króla z 6 września 1620). — J. Bieliński: O niewydanych listach hetmana Żółkiewskiego“. („Upominek dla Orzeszkowej“. 1893). — W. Sobieski: Wstęp do wyd. Bibl. Narod. — Sobieski: Żółkiewski na Kremlu. Kraków. 1920. — Śliwiński: Hetman Żółk. Warsz. 1920. — Prochaska: Hetman Stan. Żółkiewski Warsz. 1927

86. STANISŁAW NIEMOJEWSKI.

Herbu Rola. Ur. ok. 1560 na Pomorzu. Kształcił się w kraju i we Włoszech. Jako dworzanin Zygm. III posłuje na sejmikach pruskich; ok. r. 1603 podstolim w. kor. W 1606 wyjeżdża do Moskwy z klejnotami powierzonemi mu przez królewnę Annę dla sprzedania carowi Dymitrowi. Po zamordowaniu Dymitra uwięziony przez cara Wasila Szujskiego i wygnany do Biełozierska. Tu przebył ok. dwu lat—aż do sierp. 1608 r. Z pocz. r. 1609 wrócił do kraju. W 1611 ożenił się z Zofją Czarnkowską. W 1615 kasztelanem elbląskim. W 1618 kaszt. chełmińskim. Poraz drugi żonaty był z Zebrzydowską, wojewodzianką krak. Zm. w r. 1620.

W „Dyarjuszu„ opisuje swoje przygody w państwie Moskiewskim, kraj, zwyczaje i urządzenia ówczesne (1606 — 1608) w Moskwie. Wyd. go A. Hirschberg p. t. „Pamiętnik Stanisława Niemojewskiego“ (1606—1608). We Lwowie. 1899. (Jeden ustęp wydruk. w „Wieńcu“ krak. z r. 1862).

Autorem t. zw. „Dziennika Maryny“, wyd. przez Turgieniewa w *Monum. Rus. histor.* II i w przek. ros. przez Ustriałowa w „Skazanija“, nie jest, jak sądzono dawniej, Niemoj., lecz wedł. Hirschberga Wacław Dyamentowski, wedł. Kętrzyńskiego Abr. Rożniatowski (Zob.).

Hirschberg we wstępie do „Pamiętnika“, wyd. we Lwowie. 1899. — Brückner: w rec. tego wyd. w *Kwart. histor.* z r. 1900, zesz. I.

87. KRZYSZTOF FRANC. FALIBOGOWSKI. *(Chwalibogowski).*

Z województwa sieradzkiego. Przebywał czas jakiś w nie-

woli w Moskwie. Jest autorem ciekawego utworu: „Discurs marnotractwa y zbytku Korony Polskiej...“ B. m. 1625; 2 wyd. Jarosław 1626. Nadto wyd. dwa utw. wierszowane: a) „Samarytanka...“ Kraków. 1627. b) „Nowina Lwowska...“ B. m. 1628.

Maciejowski: Piśm. pol. III, 710. — Brückner: Geschichte d. pol. Litter. Str. 157.

88. JERZY OSSOLIŃSKI.

Z Tęczyna. Ur. się 15 grudnia 1595 r. w Sandomierzu, z ojca Zbigniewa, podkomorzego sandomier., później wojewody sandom. (zm. 1623) (autora „Pamiętnika“, wyd. we Lwowie w r. 1879) i m. Anny Firlejówny, marszałkówny, z domu. Uczył się u jezuitów w Pułtusku (1604—1606), następnie w Gracu w (1608—1612); w l. 1613—1616 odbył podróż po Europie zachodniej, dla uzupełnienia wykształcenia; (był w Lowanium, Paryżu i we Włoszech). W l. 1617—19 wziął udział w kampanji moskiewskiej. W r. 1621 był posłem do Anglji, do Jakuba I. W 1632 podskarbim nadwornym. W 1633 posłem do Rzymu, do papieża Urbana VIII, i do Wenecji; otrzymuje tytuł książęcy od papieża i od cesarza. W 1636 posłem na sejm Rzeszy Niemieckiej w Ratysbonie. W 1638 podkanclerzym, w 1643 kanclerzem w. kor. Od r 1620 żon. z Izabelą Daniłowiczówną. Zm. 9 sierp. 1650 r. w Warszawie.

Pierwszemi pracami literackiemi Ossol., podczas studjów zagranicą napisanemi, są:

„De optimo statu Reipublicae“ (Lowanium 1614), wyd. wespół z dwiema innemi „oracjami“; „Quaestiones ethicae“, napis. w Padwie w r. 1615, niedruk. (wedł. Sobieszczańskiego, druk. p. t. Quaestiones morales, w Padwie 1615).

Słynął jako mówca. Mowy jego łacińskie wychodziły współcześnie osobno, m. i. słynna mowa do Jakuba I w r. 1621, przełożona na jęz. angielski (Londyn 1621), francuski, hiszpański i niemiecki; mowa do pap. Urbana VIII w Rzymie w 1633, (w przekł. polskim Jana Cynerskiego p. t. Mowa... którą miał w pałacu na Watykanie d. 6 grudnia RP. 1633, gdy imieniem Najjaśn... Władysława IV Ojcu Św. Urbanowi VIII... posłuszeństwo oddawał...“ (Kraków 1634). Mowy te łacińskie (6 mów) przedruk. Bohomolec w II t. swojej monografji o Ossoliń.

Wyd. zbior. mów: a) „Orationes habitae apud Summum Pontificem, Imperatorem, Reges, Principes et Venetam Rempublicam... Dantisci. 1647. 2 wyd. t. 1648; 3. t. 1686. b) „Mercurius Sarmatiae... sive Orationes...“. Wilno. 1716. Toż w Brunsberdze. 1730. (Wedł. So-

bieszcz. pierwsze wyd. pod tym tyt. wyszło w Gdańsku w r. 1645). c) „Mowy J... Ossol... przekładania J. M... Ossolińskiego". Warszawa. 1784 (7 mów). (Przedruk. przy dziele Bohomolca wyd. 1860). d) Mowy sejmowe (polskie) wydruk. w „Mowcy polskim" Pisarskiego. (1668).

Niektóre mowy przytacza Mecherzyński w „Hist. wym.". Mowę na sejmie r. 1640 mianą i mowę sejmową z r. 1646, którą Pastorius podał w przekł. łacińskim a Kwiatkowski w przekł. polskim, wyd. w tekście oryginalnym z rękop. Kubala (1-szą w dod. do t. I swej monografji, drugą na str. 74—85 t. II-go).

„Autobiografja, obejmująca pierwszych 26 lat jego życia". Lwów. 1876. Pis. w l. 1621—26.

Dyjarjusz legacji J. O. posła pol. na sejm Rzeszy Niem. w Ratysbonie w r. 1636". Lwów. 1877.

Listy: a) Listy (32) do króla Zygm. III. i różnych dostojników z r. 1621 i następnych do króla Władysława IV z Niemiec z r. 1636 (wraz z mową mianą na sejmie w Ratysbonie) ogł. Bohomolec w t. II swojej książki o Ossol.; poprawnie z rękop. Hirschberg wraz z „Dyjarjuszem". b) List z r. 1637 ogł. Kubala w dod. do t. I swej monogr. c) List do Kozmy Torresa z r. 1634 (po włosku) ogł. Wierzbowski w „Materj." II.

„Respons na punktów ośmnaście przeciwko Kawalerjej Naświętszej Panny wydanych", wydruk. F. Nowakowski w „Źródłach do dziejów Polski", I, 9-109. (Berlin 1841).

„Relację JMP. Jerz. Ossol. legata cum publice oboedientia do Rzymu wysłanego" i „Votum... na sejmie warszawskim w r. 1639", wyd. Kubala w dod. do t. I monogr.

„Dziękowanie za pieczęć wielką na sejmie... 1643 r..." ogł. Wierzbowski w „Materjałach" II.

Rękopisy w Ossolin.

Bohomolec: Życie Jerzego Ossolińskiego. Warszawa. 1777; 2 wyd. Warszawa. 1805; 3 wyd. Lipsk. 1837; 4 wyd. Kraków. 1860. (Tur.). — Mecherzyński: Hist. wym. w Polsce, III, 101—120, 354—6, 362—4. — Sobieszczański: O. J. *Enc. Orgelbr.* t. 20, s. 131—134. — Kubala: Jerzy Ossoliński 2 t. Lwów. 1883. Odb. z *Przew. nauk. i liter.* 1878—81. Prac literackich Ossol. nie rozbiera. — Hirschberg we wstępie do „Dyjarjusza" (1877). — St. Kot: Rzeczpospolita Polska w liter. polit. Zachodu. (Rozdz. VI).

89. JAKÓB SOBIESKI.

Ur. się w r. 1588, z ojca Marka (Marcelego), wojewody lubelskiego, i z Jadwigi z Snopkowskich. Kształcił się w akademji krakowskiej

i w Paryżu (1607—11). Potem odbył podróż do Hiszpanji, Portugalji, Włoch, Anglji, Niderlandów, Holandji i Niemiec; wrócił do kraju w r. 1613. W 1615 posłem na sejm warszawski. W 1617 i 1618 jako jeden z komisarzy od sejmu do rady przy boku królewicza Władysława, w czasie jego wyprawy do Moskwy; walczy; potem jednym z komisarzy do zawarcia pokoju w Dywilinie. W r. 1621, podczas wyprawy Chocimskiej, jako jeden z komisarzy od sejmu, bierze udział w rokowaniach z Turcją o pokój. W r. 1623 marszałkiem sejmu. W 1624 bierze udzial w wyprawie hetmana Koniecpolskiego przeciw Tatarom, w następnym (1625) przeciw Kozakom. W 1626 i 1628 marszałkiem izby poselskiej na sejmach warsz. W 1629 jednym z komisarzy do traktowania przymierza ze Szwedami. Marszałkiem na sejmie elekcyjnym po śmierci Zygm. III. W 1633 walczył pod Kamieńcem z Turkami (pod hetm. Koniecpolskim). W r. 1635 jednym z komisarzy przy zawarciu pokoju ze Szwecją w Sztumsdorfie. W 1636 podczaszym kor. W tymże r. 1636 podpisuje, jako jeden z komisarzy, pokój w Münster. W 1638 wojewodą bełskim; (towarzyszy królowi Władysławowi IV do wód Badeńskich pod Wiedniem). W 1641 wojewodą ruskim. W r. 1646 kasztelanem krakowskim. Zm. 13 czerwca (12 czerw. wedł. Maryl.) 1646 r. w Żółkwi.

Z drugiej żony, Teofili Daniłowiczówny, miał syna Jana, późniejszego króla. (1-sza Marjanna z ks. Wiśniowieckich, † 1624).

Dzieła Jak. Sobieskiego.

1. Commentariorum Chotinensis belli libri tres. Dantisci. 1646. Nowe wyd. Bandtkiego w *Rozmaitościach naukowych* krakow. 1829. i w Ż. Paulego „Pamiętnikach o wyprawie Chocimskiej". Kraków. 1853. Przekład polski L. Kondratowicza p. t. „Pamiętnik wojny Chocimskiej" (w wyd. „Dziejopisowie krajowi", III). Petersburg. 1854.

2. Dyjarjusz wyprawy Chocimskiej po polsku ogłosił drukiem poraz pierwszy Naruszewicz (częściowo) przy „Historji J. K. Chodkiewicza" (1781); następnie Bandtkie (w całości) w krak. *Rozmaitośc. nauk.* (1829) i Żeg. Pauli w „Pamiętnikach o wypr. Chocimskiej r. 1621". (Kraków. 1853).

3. „Dwie podróże... odbyte po krajach europejskich w l. 1607—13 i 1638". Wyd. E. Raczyński. Poznań. 1833.

4. „Instrukcja Jakóba Sobieskiego, kasztel. krak., ojca króla Jana III, dana panu Orchowskiemu z strony synów". Warszawa. 1784. Wyd. 2-gie. Wilno. 1840. (Instrukcję tę napisał S. dla wychowawcy swych

synów, Marka i Jana, Seb. Orchowskiego, wyprawiając ich w r. 1639 do szkół akad. krak.).

5. „Instrukcja JW. IMĆ Pana Wojewody Ruskiego, Ichmciom Panom Synom do cudzych krajów jadącym. 1645". Rękopis w bibl. Wilanowskiej, ogł. drukiem w *Kółku domowym* 1865 r. przez St. Przyłęckiego. (Przedtem był drukow. niepoprawnie w *Mrówce Poznańskiej* r. 1821).

6. Mowy — w Pisarskiego „Mowcy polskim" (Kalisz. 1668) i w Daneykowicza „Swadzie pol. i łac. (1745). Niektóre mowy przytacza Mecherzyński w „Hist. wym."

Mowy i pisma Jak. Sob. w rękop. w Ossolineum.

W rękop. a) Dyjarjusz rokowań ze Szwedami w r. 1629 — w bibl. Wilanowskiej. b) „Historja bezkrólewia po śmierci Zygm. III i obranie Władysława IV". (Por. Wiszn. VII).

Dziennik wojny Moskiewskiej r. 1617 został z rozkazu Zygmunta III spalony.

Dyjarjusz wyprawy przeciw Kozakom w r. 1625, wydr. w 6 t. „Zbioru pamiętników o dawnej Polsce", jest (wedł. Przyłęckiego) zapewne pióra Sobieskiego.

„Reszty rękopisu Jakóba Sobieskiego, ojca króla Jana III, obejmującego jego podróże, odbyte w l. 1613 i 1637. Z autografu wydał A. Kraushar. Warszawa. 1903. (Przedtem w *Ognisku*. 1902, grudz.).

List (polski) do Ks. Zbaraskiego z r. 1621, ogł. z rękopisu Tretiak w Dod. do „Hist. wojny Chocim." str. 204—208.

Szajnocha: „Mściciel". Żytomierz. 1860 (toż wyd. lwow. 1892) i w „Pismach" 2 t. Kraków. 1887. — St. Przyłęcki: Krótka wiadomość o życiu i pismach Jakóba Sobieskiego. *Kółko domowe*. 1865. — Mecherzyński: Hist. wymowy w Polsce, III, 121—131, 346—354 i 368—372. — Tretiak: Historja wojny Chocimskiej 1621 r. Lwów. 1889. — A. Weryha Darowski: Wojna Chocimska r. 1621, z dodatkiem szczegółowego rozbioru pamiętnika Sobieskiego. — Jarnowski: Hist. liter. pol. II, 154—157. — Kraushar we wstępie do „Reszt. rękopisu J. S..." (1903). — Danysz: Instrukcje wychowawcze Jak. Sobieskiego. Poznań. 1899. (i w „Studjach z dziej. wych. w Polsce". Kraków. 1921). — Małecki we wstępie do „Wyboru mów staropol. świeckich". Kraków. 1860. Str. XXII—XXIII.

90. MIKOŁAJ SPYTEK LIGĘZA.

Kasztelan sandomierski, starosta biecki, ropczycki, żydaczewski; był przedtem kasztelanem czechowskim (1609), potem żarnowskim (1613). Żonaty był 1-v z Kormanicką, 2-v z Zofją Krasińską.

a) „Votum JW. IMP. Mikołaja Spytka Ligęzy z Bobrku... które miał oretenus w senacie... roku 1633 d. 14 lutego..." Kraków. 1633.

b) „Votum na sejm walny warszawski, pro ultima die Januarii w r. 1635 przypadający...“

c) „Votum na sejm walny warszawski pro die 20 Januarii w r. 1637 przypadający...“

„Vota“ te przedruk. Tur. p. t. „Pisma Mikołaja Ligęzy, kasztelana sandomierskiego...“ Kraków. 1859.

„Votum“ z r. 1633 wydruk. z rękop. bibl. król. berl, Fr. Nowakowski w „Źródłach do dziejów Polski“, t. I, 369—389. (Berlin. 1841).

91. TEOFIL SZEMBERG.

Komendant artylerji polskiej w bitwie pod Cecorą. Sekretarz królewski.

„Relacja prawdziwa o wejściu wojska polskiego do Wołoch i o potrzebie jego z pogaństwem r. 1620.“ Kraków. 1621. Przedruk. w *Przyj. ludu* 1842 (Leszno) i w Bielowskiego „Pismach“ Żółkiewskiego.

M. Baliński: Zgon Żółkiewskiego... („Studja historyczne“. 1856). — Liske: St. Żółkiewskiego klęska i zgon na polach cecorskich. *Dziennik literacki* 1869. (Tu list Szemberga do bisk. pozn. Opalińskiego). — Szujski: Chocim i Cecora. — K. Górski: O wyprawie i klęsce Cecorskiej. *Bibl. Warsz.* 1886. III. — K. Górski: Teofil Szemberg o klęsce pod Cecorą. *Bibl. Warsz.* 1886, IV.

92. ANDRZEJ RADAWIECKI.

Dominikanin. Kształcił się w uniw. krakowskim, gdzie otrzymał stopień magistra teologji. Był następnie gener. wikarjuszem, prowincjałem i gen. komisarzem Zakonu w Polsce, Zm. 1634.

Wyd. nast. kazania:

a) „Prawy ojcowic,..“ Kraków. 1630.

b) „Rozwód żałosny...“ Kraków. 1632.

c) „Prawy szlachcic...“ Kraków. 1632.

Mecherzyński: Hist. wymowy. II, 411—431. — Mecherzyński: O Andrzeju Radawieckim, *Rocznik Tow. Nauk. Krak.* 1857, I.

93. SZYMON OKOLSKI.

Zob. wyżej, str. 199.

94. JACYNT MIJAKOWSKI.

Dominikanin. Ur. 1597 w Krakowie. Teologję studj. we Włoszech. Za powrotem kaznodzieją trybunalskim w Lublinie. W 1633 przeorem klasztoru dominik. w Warszawie. W 1635 kaznodzieją kośc.

P. Marji w Krakowie. W 1644 definitorem zgromadzenia w Rzymie. Za powrotem wszedł na dwór Władysława IV, lecz wkrótce został przeorem w Toruniu. Zm. 16 paźdz. 1647 r.

Słynny kaznodzieja.

Pisał i druk. wiele: „Interregnum albo sieroctwo apostolskie osierociałej Koronie polskiej po śmierci Najaśn. Monarchy Zygmunta III... na wizerunk podane..." (Lublin, 1632) i w. in.

Z kazań najcharakt.: „Kokosz krakowianom po kolendzie rozdawana". Kraków. 1638.

Barącz: Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego II. — Mecherzyński: Hist. wymowy, III, 252—258. — W. Kosiński: Jacek Mijakowski, kaznodzieja barokowy. Radom 1916. — Zob. Estreicher XII.

95. ADAM GRODZIECKI.

H. Dryja. Kasztelan nakielski (1627), później kasztelan międzyrzecki (1631). W roku 1637 marszałkiem trybunału kor. Zm. po r. 1641. Ogł. pod pseudon. Macieja Dargodzkiego broszury: a) „Przestroga o tytułach i dygnitarstwach cudzoziemskich w Polskim Królestwie i w Państwach do niego należących". B. m. 1634. 2 wyd. b. m. 1637. 3 wyd. w tymże r. 1637. (Pismo wymierzone przeciwko Jerzemu Ossolińskiemu); b) „Odpis albo Replika przeciw dyjalogowi Ewangielickiemu o Rożności quasi w Wierze i Nauce teraźniejszych Katolików od dawnego Kościoła Rzymskiego..." B. m. 1645. [Drugi tytuł: Discurs Katholika z Studentem ewangielickim o prawdziwym kościele i nauce katolickiej"]. Jego mowę weselną przytacza „Mowca polski" Pisarskiego, II (1676). Jego wiersze przytacza Brückner.

Mecherzyński: Hist. wym. III.— Maciejowski: Piśm. pol. III, 769.—Brückner: Dzieje liter. I, 297. (wyd. 3, I, 287).

96. JAN MOSKORZOWSKI.

Jest autorem „Dyjarjusza wojny moskiewskiej z r. 1634", wyd. przez A. Rembowskiego w t. XIII *Biblioteki ord. Krasińskich.* (Warszawa. 1895). Jest to „znakomity", wedł. Czermaka, dyjarjusz wojny smoleńskiej.

O autorze brak bliższych wiadomości.

Rembowski: Moskorzowskiego Dyarjusz wojny moskiewskiej 1633 r. W przedm. do wyd. i w „Pismach", III, 127—146. — Czermak: Wojna smoleńska z r. 1633—1634 w świetle nowych źródeł. („Studja historyczne". Kraków. 1901).

97. BOGUSŁAW KAZIMIERZ MASZKIEWICZ.

Był dworzaninem Bogusława Radziwiłła, następnie Franciszka Zebrzydowskiego, wreszcie kś. Jeremiego Wiśniowieckiego i brał udział w jego wyprawach ukraińskich w r. 1648.

Dyjarjusz jego z l. 1642—1649 wyd. Niemcewicz w „Zbiorze pamiętników histor. o dawnej Polsce", t. 5 ty.

J. Bartoszewicz: Maszkiewicz lub Maskiewicz Bogusław Kazimierz, *Enc. Orgelbr.*

98. STANISŁAW OŚWIĘCIM.

Ur. się w r. 1606, prawdop. w Siedliskach (pow. pilzneński w Galicji), z o. Florjana i Reginy ze Ślaskich. Lata dziecinne spędził w Siedliskach i w Potoku. Służył nast. wojskowo. W r. 1637 należał do orszaku poselskiego (jako dworzanin jednego z możnych panów) wyprawionego po Cecylję Renatę do Wiednia. Był następnie towarzyszem podróży zagranicę w charakterze ochmistrza syna Stan. Koniecpolskiego hetmana. W r. 1643 marszałkiem dworu Koniecpolskiego. W r. 1645–6 należy do orszaku poselstwa, wyprawionego po Ludwikę Marję do Paryża. Po śmierci hetmana osiadł na wsi. W r. 1650 odbył podróż do Włoch. W r. 1655 był tajnym ajentem Jerzego Lubomirskiego w układach z królem szwedzkim. Był dworzaninem królewskim i łowczym sanockim. Zm. we wrześniu r. 1657.

(Legienda krośnieńska o nim i jego siostrze Annie).

Pamiętnik jego z rękop. Ossol. wyd. Czermak p. t. „Dyjarjusz 1643—1651" (w *Scriptores rerum polon.*. t. XIX). Kraków. 1907. Przedtem ogłoszono tylko ustępy: a) Przyłęcki w „Pamiętnikach o Koniecpolskich". (Lwów. 1842). b) Szajnocha w dod. do „Dwa lata dziejów naszych". c) Kantecki w *Przew. nauk. i liter.* i osobno, p. t. „Z podróży Oświęcima: Turcja — Francja — Niemcy — Włochy". Lwów. 1875. (Opisu podróży do Turcji nie uważa Czermak za utwór Oświęcima).

Mowy: Dwie mowy sejmowe z r. 1646 ogł. Szajnocha w „Dwa lata dziejów naszych".

Listy. 2 listy z r. 1655 do Jerzego Lubomirskiego w „Księdze pamiętniczej Jak. Michałowskiego". (Kraków. 1864; str. 768—772). Treść i wyj. trzeciego listu, z r. 1656, prawdop. także do Lubomirskiego, podał Korzon w „Doli i niedoli Sobieskiego". (I, 33).

Słotwiński w *Czasopismie Ossolińskich* z r. 1838. — Ż. Pauli: Stanisław i Anna Oświęcimowie. (W jego „Starożytnościach galicyj". Lwów. 1840).—Szajnocha:

Stanisław i Anna Oświęcimowie. „Szkice historyczne". I. Lwów. 1854. (i w „Dziełach" I). — Załuski: „Uwagi" o tym artykule w Dodatku miesięcznym do *Czasu*. 1856. — Czermak we wstępie do wyd. „Dyjarjusza". (1907).

98. MAREK KORONA.

Żył w 1-szej poł. w. XVII-go. Dr. teol. Prowincjał franciszkanów rusko-litewski. Szczegóły życia nieznane.

Oprócz kazań i innych dziełek, po pol. i łac., wydał pierwszą logikę polską, p. t. „Directorium abo raczej wprawowanie do pojęcia terminów elementów logicznych i filozoficznych...". Lwów. 1639. 2 wyd. Kraków. 1644. (Znajdujemy tu pierwszą próbę filozoficznej terminologji polskiej).

Maciejowski: Piśm. pol. III, 815—816. — Struve: Hist. logiki jako teorji pozn. w Polsce. Str. 188—190.

99. JACYNT PRZETOCKI.

„Pleban Wysocki i Borkowski, dziekan Radomski". Kaznodzieja i poeta 1-ej poł. w. XVII. M. in. napisał:

„Lamenty abo Żale serdeczne i głosy żałobne Dusz chrześcjańskich nad niewinną śmiercią Jezusa Ukrzyżowanego". Kraków. 1647.

„Łabędź żałośnie śpiewający nad grobem WP. Mikołaja Dunina Modliszowskiego..." Kraków. 1645. Przedruk. w ustępach w *Bibl. Warsz.* 1851, III, 162—170.

Przełożył poem. Dantyszka „Jonas propheta..." (Zob.)

100. GRZEGORZ KNAPSKI. (*Cnapius*).

Właśc. zwał się Knap, wedł. Brücknera (zob. „Studja nad liter. w. XVII", str. 63). Ur. w Grodzisku, na Mazowszu, w r. 1564; uczył się w Pułtusku; w r. 1583 wstąpił do zakonu Jezuitów, poczem nauczał w różnych kolegjach jez. Zm. w Krakowie, 12 listop. 1638.

„Thesaurus polono-latino-graecus...". Kraków. 1621. Wyd. 2, przez autora pomnożone, wyszło w r. 1643 w Krakowie. 3-cie 1668.

W skróceniu wyd. ten Słownik w r. 1643 p. t. „Synonyma seu Dictionarium polono-latinum, ex Thesauro collectum". Najpopular. było wyd., sporządzone przez ks. Benedykta Woronowskiego w 2 t. p. t. „Słownik polsko-łaciński ze Skarbu ks. Knapjusza S. J. wybrany... W Kaliszu. 1769. (Wyd. 2, tamże, 1787 w 3 t.).

„Thesauri... Tomus II, Latino-polonicus". Kraków, 1626. Wyd. 2, pomnoż. tamże. 1643. Wyd. 3. — 1652. Wyd. 4. — 1668 (najlepsze).

Wyd. 5. — 1693. Wyd. 6. — 1698. Poznań. (Latino germano-polonicus). Wyd. 7. — 1726. Wyd. 8. — 1741. Wyd. 9. — 1745. Wyd. 10. — 1780. (Warszawa).

„Thesauri... Tomus III, continens Adagia polonica...". Kraków. 1632. Z wydań skróc. tego tomu najlepsze p. t. „Idiotismi polonici". Poznań. 1753.

Pisał też K. dramaty: 5 djalogów: 3 trajedje i 2 komikotrajedje; zachowały się w rękop. Upsalskim (niegdyś poznańskim).

Brown o K. w „Bibliotece pisarzów asyst. pol. Tow. Jezus.— Appel i Kryński: Przegląd bibliograficzny prac naukowych o jęz. pol. *Prace filol.* I, 686. — J. K.: K. G. *Enc. Wych.* VI. — Kryński: K. G. *W. Enc. powsz. il.* — Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce z XVI w. Lwów. 1906, str. 101—2. — Życiorys w *Tyg. Ilustr.* 1862. — Kurhanowicz: O słownikach jęz. polskiego. *Przegl. Warszawski liter.* 1840. — J. F. Nolte: Lexicon latinae linguae antibarbarum. Lipsk. 1744. — Brückner: Język W. Potockiego... — Bolte: Jesuitenkomödien in Posen ums Jahr 1600. *Zeitschr. der histor. Geselsch. f. Prov. Posen*, III, 230.

101. KONSTANTY SZYRWID.

Litwin, jezuita. Uczył w kolegjach jez. Zm. w Wilnie 23 sierpnia (wedł. Baliń. 10 wrześ.) 1631.

Gł. jego dzieło:

„Dictionarium trium linguarum in usum studiosae juventutis. Wilno. 1629. Jestto Słownik polsko-łacińsko-litewski. Wyd. 2-gie 1631; 3-cie 1642; 4-te 1677; 5-te 1713; 6-te 1718.

Spis dzieł Szyrwida podają:

Brown w Bibl. pisarzów Tow. Jezus. (1862) i Karłowicz w „Próbie bibliografji litewskiej" w pracy „O języku litewskim". *(Rozpr. Wydz. filol. Akad. Um. w Krakowie* II. 1875).

M. Baliński: Dawna Akad. Wileńska, (Str. 144). — Ks. Jucewicz: Pisarze w narodowym języku litewskim III. Konstanty Szyrwid. *Piśmiennictwo krajowe.* 1841.—

102. „Złote jarzmo małżeńskie". B. m. i r. (kilka wydań). Broszura bezimiennie wydana. Ma być, według Estreichera, który idzie za Niesieckim, utworem Abrahama Prowany z Poremby, kawalera maltańskiego, zm. w r. 1602. Wedł. Brücknera, dzieło jest późniejsze, powstało może w l. 1620—30. Autorem „Jarzma" może być, jak przypuszcza B., Seweryn Bączalski („Studja nad liter. w. XVII" str. 85). Naśladowaniem utworu jest „Żona ćwiczona... Wprzód od Abr. Prowany..., a teraz powtóre od J. K. Dachnowskiego N. B. światu

ukazana". B. m. i r. Odpowiedzią na „Jarzmo małż." jest „Gorzka wolność młodzieńska". Zob. Andrzej Żydowski.

Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899. — Tenże: Dzieje liter. I, 363; wyd. 3, I, 349. — Tenże: *Pam. liter.* 1908, s. 596. — Tenże: *Pam. liter.* 1916, s. 323—4. —Tenże: Studja nad liter. w XVII. Cz. I, s. 78 i 85—86.—Estreicher: Bibliogr. t. 24, pod Prowana Abr. — Zob. też: Maciejowski: Piśm. pol. III, 615—616 i Wiszniewski: Hist. liter. IX, 464 i 467.

Ruch reformacyjny.

PRZEKŁADY PSAŁTERZA I BIBLJI, KANCJONAŁY, POSTYLLE I KATECHIZMY.

I. PSAŁTERZE: (przekłady osobno wydane)[1].

1. „Psałterz albo kościelne śpiewanie króla Dawida..." (Wietor). Kraków. 1532. 2 wyd. t. 1535. Trzy psalmy (28, 29, 138) podaje Brückner w Dod. do t. II „Liter. relig. w Polsce średniow." Jest to przekład średniowieczny: tekst przekładu pochodzi (wedł. Brückn.) z l. 1470—1480; pierwszy rękopis średniowieczny, który wydano drukiem.

2 Psałterz Wróbla (i Glabera). 1539. Następ. wyd.: 1540 1543, 1547... 1567.

3. Psałterz Reja. 1545.

4. Psałterz Lubelczyka. 1558 (wierszem).

5 Psałterz Kochanowskiego. 1578 (wierszem).

6. Psałterz Rybińskiego. 1598. (Pierwsze wyd. wcześniejsze) (wierszem).

7. „Psałterz według postanowienia Concilium Trydenckiego. (Kraków. 1579).

Literatura o psałterzach. Jezierski: Psalmy i ważniejsze ich przekłady polskie. *Bibl. Warsz.* 1878, III. — Krzemiński: O przekładach polskich psałterza

[1]) Są nadto przekłady psałterza w tłumacz. Biblji; p. niżej.

Dawidowego. *Bluszcz.* 1878 (toż w „Nowe szkice literackie". Warszawa. 1911). — Brückner: Psałterze polskie do połowy XVI w. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.*, t. 34. Kraków. 1902. — Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej, II. Warszawa. 1903. — Dobrzycki: Psałterz Kochanowskiego. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XLVIII. Kraków. 1910. (Na str. 31—36 wymienia przekłady wierszowane pojedyńczych psalmów przed Lubelczykiem). — Estreicher: Bibliogr. XV, 61—84, (pod D a w i d).

II. BIBLJE:

1. Testament Nowy Seklucjana (Murzynowskiego) 1551—1552 (protest).

2. Nowy Testament Jana Maleckiego (Ełk. 1552) wyszedł tylko ark. 1 (protest.).

3. Nowy Testament... 1556 (Szarfenbergera). 2 wyd. 1564; 3. 1566; 4. 1568 (katol.).

Brückner: Liter. relig. w Pol. śrw. II.

4. Biblja Leopolity. 1561. „Biblja, to jest Księgi Starego i Nowego Zakonu". Kraków. 1561. 2 wyd. t. 1575; 3 wyd. 1577 (katol.). Jest, wedł. Brücknera, przekładem średniowiecznym, z w. XV-go, zmodernizowanym (na wezwanie Szarfenbergera) przez ks. Jana Leopolitę. Brückner przeczy mniemaniu (Muczkowskiego), że biblja ta jest przekładem dominikanina Leonarda, spowiednika i kaznodziei Zygmunta Augusta, kt. poprawił Leopolita; przeczy również (za Nehringiem) zdaniu (Małeckiego), że B. Leop. powstała z B. król. Zofji; odrzuca wreszcie twierdzenie o protestanckim pochodzeniu tej Biblji, za czem przemawia Zwolski, idąc, jak się zdaje, za Tschepiusem i Friesem.

JAN NICZ, zwany LEOPOLITĄ, ur. się w r. 1523 we Lwowie, z o. Kaspra; w r. 1538 wstąpił do akademji krakowskiej; w r. 1543 (prawdop.) magistrem fil.; w r. 1550 dr. fil. (?); był profesorem w akad. krak. (od. 1543 na wydz. artium, od 1560 na wydz. teol.); w 1565 kanonikiem u św. Florjana. Zm. 5 kwietnia 1572 r. (nie w r. 1570).

Wedł. Muczkowskiego, Biblji Leop. było tylko dwa wydania, z r. 1561 i z r. 1575 (nie trzy, jak Wiszn.); mniemane 3-cie z r. 1577 jest podrobione z drugiego (wyd. tytułowe).

Muczkowski: O Janach Leopolitach w XVI w. żyjących. (W jego „Rozmaitościach historyczn. i bibliograf." Kraków. 1845. — Muczkowski: O bibljach Szarfenbergerowskich (tamże). — Muczkowski: Odpowiedź na uczynione mi zarzuty w *Orę-*

downiku... (tamże). — MECHERZYŃSKI: Hist. wym. II, 48—49. — MAŁECKI: Biblja król. Zofji. Lwów. 1871. (XXX—XXXII). — NEHRING: Altpoln. Sprdenkm. Str. 117. — BRÜCKNER: Ueber die ältesten Texte des Polnischen. *Archiv f. slav. Phil.* X. 1887. — WIERZBOWSKI: Nieznany fragment Biblji kr. Zofji. *Prace filol.* IV. 1892. — ZWOLSKI: De bibliis polonicis... Poznań. 1904. — BRÜCKNER: Literatura religijna w Pol. śrw II.— BRÜCKNER: Ocena książki Zwolskiego w *Pam. liter.* 1904. — WISŁOCKI: O wydawnictwie Liber diligentiarum... *Pam. Akad. Um. wydz. filol. i hist.-fil.* VI. — X. W. K.: Leonard dominikanin. *Enc. Kośc.* XII. 1879. — X. W. K.: Leopolita Jan. *Enc. Kośc.* XII.

5. Biblja Brzeska (a. Radziwiłłowska). 1563. „Biblja Święta, to jest Księgi Starego i Nowego Zakonu..." (Brześć. 1563) (kalwiń.). Tłumaczyło ją w Pińczowie kilkunastu uczonych teologów, m. in. Jan Łaski, Franciszek Stankar, Piotr Statorius, Andrzej Trzycieski, Jakub Lubelczyk, Marcin Krowicki i inni. Wydał ją nakładem swoim Mikołaj Radziwiłł Czarny.

WISZNIEWSKI: Hist. liter. VI, 565—580. — ZWOLSKI: De bibliis pol...

6. Biblja Budnego (Nieświeska). 1572. „Biblja. To jest Księgi Starego i Nowego Przymierza..." (Druk. prawdop. w Nieświeżu. 1572).

„Nowy Testament znowu przełożony..." 1574 (arjań.).

WISZNIEWSKI, VI, 580—589. — ZWOLSKI: De bibliis pol...— MERCZYNG: Szym. Budny... — Zob. liter. niżej pod. „Szymon Budny".

7. Nowy testament Czechowicza. 1577. „Nowy Testament, to jest wszystkie pisma Nowego Przymierza..." Raków. 1577. 2 wyd. t. 1594 (arjań.).

WISZNIEWSKI, VI. 589—596. — ZWOLSKI: De bibliis pol... — Zob. też liter. niżej, pod Marcin Czechowicz.

8. Biblja Wujka. 1599. „Biblja...", Kraków. 1599. „Nowy Testament...". Kraków. 1593.

Zob. niżej, pod Jakób Wujek.

9. Nowy Testament Smalciusa. „Nowy Testament, to jest wszystkie pisma Nowego Przymierza...". (Raków. 1606). (arjań.). Walenty Smalcius zm, 1622.

10. Biblja Gdańska. 1632. „Biblja Święta, to jest Księgi Starego i Nowego Przymierza...". Gdańsk 1632. Jest przerobieniem Biblji Brzeskiej, przez Daniela Mikołajewskiego, superinten-

denta kościołów reform. w Wielkopolsce, i Jana Turnowskiego, senjora kościołów Braci Czeskich w Wielkopolsce. (Przekł. kalwiń.-luter.). 2 wyd. Amsterdam, 1660. (Do r. 1823, 8 wydań).

11. „Nowy Testament...". (Gdańsk. 1606). (Inny przekład, Marcina Janickiego?) kalwiń.

Literatura o bibljach: Tschepius: Rozpr. o bibljach w Preussische Zehenden III. — Ringeltaube: Nachricht von den polnischen Bibeln. Danzig. 1744. — Friese: Beiträge zur Reformationsgeschichte in Polen und Litthauen. Breslau, 1786. — Wiszniewski: Hist. liter. VI. — Brückner: Literatura religijna w Polsce średniowiecznej. II. 1903. — Zwolski: De bibliis polonicis.

III. KANCJONAŁY.

a) Katolickie:

1. „Godziny o Pannie Marji". 13 pieśni przy rękopiśm. „Szczyt duszny", z przed r. 1533.

2. Pieśni przy Żywocie Pana Jezu Krysta—Opecia (1522).

3. Kancjonał kórnicki (rękop). z l. 1551—1555. (Franciszkański). Rękopis (przechowujący się w Kórniku w Poznańskiem), znany był już Wiszniewskiemu, który go „najdawniejszymi kantyczkami" (= pieśni na B. Nar.) nazwał i jedną pieśń z niego przytoczył (VI, 495—498). Pieśni z tego zbioru wydrukował Bobowski w „Polskich pieśniach katolickich" (str. 264—330).

4. Kancjonał puławski (rękop.) z r. 1551 (Franciszkański). Pieśni z tego zbioru wydruk. Bobowski w „Pol. p. kat.". Str. 181—264.

5. „Pieśni postne..." (druk. w 2 połowie w. XVI). Wydruk. Bobowski w „P. p. kat." str. 377 i n.

Pieśnioksięgi zaczęli wydawać katolicy po protestantach; początek zrobił Wujek, wydając Godzinki (wedł. Wiszn.); po nim Marcin Laterna („Harfa duchowna" 1585), Stan. Grochowski („Hymny" 1598), J. K. Dachnowski („Symfonje Anielskie 1631). — „Hymny" Grochowskiego nazywa Bełcikowski (w monogr. o Groch., str. 144) pierwszym polskim kancjonałem katolickim.

b) Protestanckie:

1. „Pieśni duchowne...". Seklucjana. 1547. 2 wyd. 1559. Najdawniejszy kancjonał protestancki.

2. „Kancjonał..." Walentego z Brzozowa. (Królewiec. 1554). Przełożony z czeskiego. 2 wyd. Kraków. 1569.

3. Pieśni duchowne...". Bartłomieja Groickiego. (Kraków. 1559).

4. „Kancjonał... Piotra Artomjusza. Toruń. 1578. (Do r. 1648—8 wydań).

PIOTR ARTOMIUS. *(Krzesichleb).* Wyzn. Augsburskiego. Ur. w Grodzisku w Wielkopolsce, r. 1552. Był nauczycielem domowym młodych Ostrorogów. W r. 1576 odbył nauki w Witemberdze, a we dwa lata został pastorem w Węgrowie, następnie w Kryłowie (w Małej Polsce). W r. 1585 seniorem okręgu bielskiego. W r. 1586 pastorem w Toruniu (23 lata). Zm. 2 sierpnia r. 1609.

Gł. dzieło:

„Cantional, to jest pieśni chrześcijańskie". Toruń. 1578 (do r. 1648 — 8 wydań).

Ogł. nadto: „Thanatomachia, to jest bój z śmiercią...". Toruń. 1600; i inne dziełka (zob. Estr.).

Wiszniewski: Hist. liter. pol. VI, 514—519 i IX, 72—73. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 373—4. — Mecherzyński: Hist. wym. II, 488—9. — T. Grabowski: Liter. luterska, str. 176-8.

5. Kancjonały składane, z pojedyńczo drukowanych pieśni: a) Kancj. skład. w bibl. Zamoj., z l. 1558—1561, opisał Chlebowski; b) Kanc. skład. w bibl. Ossolińs., opisany przez Jochera, Obraz bibliogr. III, zaginął. c) Kancj. skład. z l. 1545—1567 w Muz. Czartoryskich w Krakowie opisał K. Łepkowski.

Niektóre pojedyńczo druk. pieśni przedruk. Wiszn., Jocher III i Bobowski.

ZOFJA OLEŚNICKA. Z Pieskowej Skały. Domniemana pierwsza poetka polska. Pochodziła z rodziny Oleśnickich z Pińczowa, wyznania kalwińskiego. Ma być autorką:

„Pieśni nowej, w której jest dziękowanie Panu Bogu...". Kraków. 1556. Wyd. 2. t. 1558. Podobiznę tej pieśni podał Wójcicki w t. I „Biblioteki staroż. pis. pol." (1843).

Nazwisko jej ujawnia się w akrostychu. Za autorkę tej pieśni uważali ją dawniejsi badacze, m. i. Wiszniewski, który w t. VI Hist. liter. (str. 445—6) przedrukował tą pieśń. Ostatnio za autorkę uważają ją Chlebowski („Udział kobiet polskich w życiu duchowym społeczeństwa" (1893, Pisma I) i Pilat („Hist. liter." t. II, cz. 1, str. 133). Chmielowski i Brückner zakwestjonowali jej autorstwo. Chmielowski utrzymuje, że

„cały dowód autorstwa Zofji Oleśnickiej polega na tym, iż jej nazwisko odczytuje się w sposób akrostychowy w pieśni religijnej. Dowód ten wszakże może być jeno wskazówką, że pieśń ta utworzoną została przez kogoś, chcącego uwiecznić nazwisko Zofji; sami autorowie rzadziej tym kształtem się potomności przekazywali, aniżeli ich wielbiciele". („Udział kobiet w twórczości literackiej". Kobieta współczesna Książka zbiorowa. Warszawa. 1904). Według Brücknera, akrostych „Zofja Oleś. nicka z Pieskowej Skały", „nie dowodzi bynajmniej, że to ona właśnie „Pieśń nową" złożyła; uczynił to jej sługa czy wielbiciel..." (Pam. Liter. z r. 1911, str. 415). Zob. też T. Grabowski („Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce". Str. 56—57 (305—306). Podobiznę autografu Zofji Oleśnickiej z r. 1552 ogł. Wierzbowskiw t. I „Materjałów do dziejów piśm. pol.".

Mniej wątpliwe jest autorstwo Reginy Filipowskiej pieśni, wyd. osobno p. t. „Pieśń nabożna. Ręce swoje ku Tobie Wszechmogący Panie, przez Reynę Filipowską". Kraków 1557. (Z nutami) Zob. Estr. i Wiszn. (VI, 424). Chmielowski powątpiewa o autorstwie Filipowskiej.

6. Katechizm z pieśniami... Krysztofa Kraińskiego". Kraków. 1598. („Kancjonał, abo pieśni duchowne...". 1603).

7. Katechizm... z modlitwami, psalmami piosnkjami...". (Wilno. 1594). Ułoż. przez Stan. Sudrowskiego, kaznodzieję kalwiń. (Wyd. z r. 1598, jak się zdaje, nie istniało). Jest zmienionem wydaniem Kancjonału, wydanego w Nieświeżu w r. 1563.

8. „Kancjonał... Jana Turnowskiego". Gdańsk 1628, (Kilkanaście wydań). (O Turnowskim zob. niżej).

„Pieśni nowo wybrane..." Ignacego Oliwińskiego wyd. ok. 1558, zaginęły (?).

Literatura o kancjonałach. Oloff: Polnische Liedergeschichte, Gdańsk, 1744. —Wiszniewski: Hist liter.VI, 414—531—Łepkowski: O kancjonale puławskim. *Pamiętnik słuchaczy Uniw. Jagiell.* 1887.—Surzyński: Polskie pieśni kościelne katolickie. Poznań. 1891. — Bobowski: Polskie pieśni katolickie. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XIX i osobno. Kraków. 1893.—Pazdanowski: Piesni polskie protestanckie w XVI wieku. *Sprawozd. gimn. w Jaśle.* 1899—Chlebowski: Najdawniejsze kancjonały protestanckie z poł. XVI w. *Pam. liter.* 1905 (i w „Pismach" II).—Chlebowski: Śpiewnik Bartł. Groickiego (w „Z wieku Mik. Reja"). — Warmiński o Kancj. Walentego z Brzozowa—w „Andrzej Samuel i Jan Seklucjan", str. 227 i 435, por. 459 (o inn. kanc.).—

Estreicher: Kancjonały. Bibliogr. XIX, 79—98. — Estreicher: Pieśni. Bibliogr. XXIV, 253—267. — W. Sobieski: Modlitewnik arjanki. *Reform. w Polsce.* 1921. — J. Reiss: Monogramy i akrostychy w religijnych pieśniach Reformacji polskiej *Reform. w Polsce.* 1921. — A. Kawecka: Kancjonały protestanckie na Litwie. w w. XVI. *Reform. w Polsce.* 1926.

IV. POSTYLLE.

1. Kazania niedzielne i świąteczne, nieznanego autora, spisane ok. r. 1555. Wyd. B. Erzepki w *Nieznan. zabytk. piśm. pol.* Zesz. I (Poznań. 1899). (Katolickie).

Kazań jest 8, z których pierwsze i ostatnie nie mają końca. Autorem tych kazań, jak przypuszcza wydawca, mógł być dominikanin Paweł Sarbin (Sarbiński). Wedł. Brücknera (*Kwart. histor.* 1900, str. 240—2) przypominają one kazania erlangieńskie („Ewangielje polskie Jej Miłości Królewnej Zofijej", córki Zygmunta Starego), o których pisał w *Prac. filol.* III, w art. „Trzy rękopisy z w. XVI", być więc może wyszły z pod tego samego pióra. (Zob. wyżej str. 104)·

2. Postylla Seklucjana. 1556.

3. Postylla Trepki. 1557.

4. Postylla Reja. 1557.

5. Postylla Grzegorza z Żarnowca. 1572—1580.

6. Postylla Wujka. (1565), 1573—75.

7. Postylla Białobrzeskiego. 1581.

8. „Postilla polska. To jest Lekcje, Epistoły i Ewanielje...". Kraków (Wirzbięta). 1557. (unikat w bibl. Upsal.) — Wyd. 2-gie. 1561 (Unikat w Ossol.).—Wyd. 3. 1572. — Przedr. Królewiec. 1568.— (Zob. „Sprawozdanie z poszukiwań w Szwecji...". Kraków. 1914)

Literatura o postyllach. K. Kolbuszewski: Postyllografja polska XVI i XVII w. Kraków. 1921. Uzupełnieniem dzieła jest art. tegoż: „Z dziejów literatury postyllicznej w Polsce." *Reform. w Polsce.* 1926. — Mecherzyński: Hist. wymowy. — Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa w Kościele Katol. II. Kraków. 1896.

V. KATECHIZMY.

a) Protestanckie:

1. Najstarszym znanym katechizmem polskim jest katechizm luterski, ogł. w Witemberdze ok. r. 1533 pt. „Parvus Catechismus. Mały

Catechismus...“ B. m. i r. Tłumaczem z niem., z Małego Katechizmu Lutra, był Liborius Schadilka, sługa ks. Albrechta pruskiego. Unikat w bibl. Krasiń. w Warszawie. (Zob. Ks. Warmiński: „Andrzej Samuel i Jan Seklucjan, str. 179—185. — L. Malinowski. Ślady dyjalektyczne w oznaczaniu samogłosek nosowych w kilku zabytkach jęz, pol. XV i XVI w. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* VII. 1880).

2. „Catechismus, to jest nauka barzo pożyteczna każdemu wiernemu krześcijaninowi...“ Kraków. 1543. Prawdop. Reja (p. wyżej pod Rej), Pierwszy to, według Brücknera, katechizm polski; jest, wedł. niego, katechizmem katolickim raczej, niż nowowierczym *(Pam. liter.* 1913, str. 102); przedtem był Brückner zdania, że „o protestanctwie (jego) wątpić nie można“. *(Pam. liter.* 1911, str. 397). Dziś Brückner odstąpił od mniemania o katolickości Katechizmu z r. 1543; jest, według niego, „napoły luterski“ (Zob. *Reform. w Polsce* I, str. 146—147). Jest to parafraza łaciń. katechizmu luterskiego U. Rhegiusa (1540) (Zob. T. Grabowski „Liter. luterska“ 1920, str. 17—23).

3. Katechizm Seklucjana. 1547.

4. Katechizm Brzeski. 1553—4 (przedr. przez Fr. Pułaskiego w *Collectanea bibl. ord. hr. Krasińskich.* Warszawa. 1908). Brückner przypuszczał z początku, że autorem „Katechizmu Brzeskiego“ mógł być Rej (zob. *Pam. liter.* 1908, str. 199). Fr. Pułaski twierdził, że „nie mamy prawa przypisywania autorstwa K. B. ani Rejowi, ani Trzycieskiemu; tym mniej jeszcze Wojewódce...“ (zob. *Pam. liter.* 1908. str. 343) Ale we wstępie do przedruku K. B. Pułaski mniej stanowczo już odmawia autorstwa Wojewódce: „Oprócz Reja i Trzycieskiego mógł jeszcze być autorem Katechizmu Wojewódka, Trepka lub Zacius, co do nich jednak ani potwierdzających ani przeczących danych nie mamy“. Brückner, przyjąwszy dowody Pułaskiego co do niemożliwości autorstwa Reja i Trzycieskiego, uważa za autora K. B. Wojewódkę i dochodzi do wniosku, że tym katechizmem, o którym wspomniał Trzycieski, jako o utworze Reja, jest wprawdzie Kat. Brzeski, ale Rej autorem jego być nie mógł i że Trzycieski się pomylił autorstwo mu katechizmu jakiegoś przypisując, Rej bowiem skłonności do dogmatyzowania nie miał (zob. *Pam. liter.* 1910, str. 355). A. Woyde twierdzi, że autorstwo Wojewódki można uważać za pewnik.

Fr. Pułaski: Katechizm Brzeski 1553/54. *Pam. liter.* 1908 (str. 320—344.). — Tenże we wstępie do wyd. K. B. z r. 1908. — Brückner w ocenie wyd. z r. 1908.

Pam. liter. 1910 (str. 354—356). — A. Woyde w ocenie wyd. z r. 1908. *Pam. liter.* 1910 (str. 588—590). — Tenże w *Zwiastunie Ewangielicznym* 1909, nr. 9.

5. Katechizm Rakowski 1605. To katechizm Hier. Moskorzewskiego i Smalcjusa (Zob. niżej, pod H. Moskorzewski). Katechizmem Rakowskim nazywane są też niewłaściwie „Rozmowy chrystjańskie" (1575) M. Czechowica.

b) Katolickie:

1. Katechizm Białobrzeskiego. 1567.

2. Katechizm Kuczborskiego. 1568.

3. Katechizm Powodowskiego. 1577.

4. Katechizm Rzymski. 1603. (Karnkowskiego).

Zob. Estreicher Bibliogr. pod Katechizm; por. Wiszniewski Histor. liter. IX.

RÓŻNOWIERCY SZERMIERZE.

(Polemiści luterscy, kalwińscy, arjańscy i innych wyznań akatolickich).

1. JAN SEKLUCJAN. *(Jan z Siekluk*, wedł. Brücknera, *Sieklucki?).*

Ur. ok. 1510—15. Niewiadomego pochodz. i nazwiska. (To co napisał Łukaszewicz o Sekl. — szczegóły o pochodzeniu i o młodości, a za nim Wiszniewski, Maciejowski, Sobieszczański, Bukowski, Lubowicz i inni, nie zasługuje na wiarę). Pierwszą, zupełnie pewną wiadomość o S. mamy dopiero od r. 1536, kiedy zapisał się na uniwersyt. lipskim, gdzie został bakałarzem nauk wyzw. Pod. koniec r. 1538 jest już w Poznaniu; przebywa czas jakiś na dworze Łukasza Górki i syna jego Andrzeja; w r. 1538 został pisarzem cła królewskiego w Poznaniu. W 1543 ucieka z Poznania, wobec grożącej mu kary za szerzenie nowinek reformacyjnych. W 1544 jest zas glejtem w Piotrkowie. W tym samym roku 1544 osiada na stałe w Królewcu, gdzie zostaje kaznodzieją dla nowowierców Polaków. W 1551 ożenił się z Anną Phennig. Zm. na wiosnę r. 1578.

Ruchliwy wydawca, nakładca, księgarz i propagator.

Dzieła Seklucjana:

1. „Wyznanie wiary chrześcjańskiej". W Królewcu. 1544. Ustęp p. t. „Summa przysiąg" przedruk. Warmiński w dodatku do monogr. Str. 507—509.

2 „Katechizmu tekst prosty dla prostego ludu". W Królewcu. 1545. (Katechizm mniejszy). Przeróbka ketechizmu Melanchtona.

3. „Catechismus to jest nauka naprzedniejsza i potrzebniejsza ku zbawieniu o wierze krześciańskiej". W Królewcu. 1547. (Katechizm większy). Wyd. 2-gie p. t. „Catechismus to jest krótka a prosta (starej wiary chrześcijańskiej) nauka... Ktemu przydana krótka nauka czytania i pisania. Item Oeconomia albo nauka wszelkiego stanu ludziąm potrzebna z Pisma Świętego". W Królewcu. 1549. Wyd. 3-cie, p. t. „Catechismus, to jest dziecinna a prosta nauka chrześcjańskiej wiary, którą chrześcjański człowiek powinien wiedzieć i umieć... Przydana też jest naostatku Oeconomia każdemu człowiekowi przynależącą". W Królewcu. 1568.

(Przeciwko „Katechizmowi" większemu Seklucjana wystąpił Stanisław ze Lwowa w dziełku „Apologia to jest obronienie wiary świętej krześciańskiej kościoła pospolitego przeciw naukam kacerskim z Pisma Świętego zebrane przez Stanisława ze Lwowa". W Krakowie. 1554).

4. „Pieśni duchowne a nabożne..." W Królewcu. 1547. Przedruk. Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poetów i proz.* Warszawa. 1897. (Część pieśni wzięta z Lutra „Gesangbüchlein"). Wyd. nowe p. t. „Pieśni Chrześcijańskie, dawniejsze i nowe, których Chrześcjani (tak w Kościele jako i doma) używać mają". W Królewcu. 1559. (Wyd. w przeszło dwójnasób pomnożone, zawiera 92 pieśni różnych autorów, m. n. Reja, Trzycieskiego, Seklucjana, Lubelczyka i innych; dołączone melodje (nuty) Wacława Szamotulczyka i inn.). „Pieśni" w wyd. 1547 to pierwszy i przez lat kilka jedyny kancjonał polski.

5. „Rozprawa krotka a prosta o niektórych ceremoniach a ustawach kościelnych". Ocalały fragment tego dziełka przedrukował Celichowski w książeczce p. t. „Trzy nieznane dyjalogi z w. XVI". Poznań. 1899.

(Odpowiedzią ze strony katolickiej na „Rozprawę" są Wita Korczewskiego „Rozmowy polskie łacińskim językiem przeplatane" z r. 1553 (nowe wyd. w *Bibl. pis. pol*, Kraków. 1889).

6. „Rozmowa o pogrzebie krześciańskim i papieskim". Królewiec. 1547.

(Odpowiedzią ze strony katolickiej na „Rozmowę" jest Stanisława ze Szczodrkowic „Rozmowa nowa niektórego Pielgrzyma z Gospodarzem..," z r. 1549 (nowe wyd. w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1900).

7. Rozmowa szatana z grzesznikiem". („Pokusy szatańskie"). Ocalały fragment przedruk. Celichowski w „Trzy nieznane dyjalogi z w. XVI". Poznań: 1899.

8. „Postylla polska domowa...". W Królewcu. 1556. (Zawiera kazania z Melanchtona, Spangenberga i inn. zebrane).

Innych dzieł, przypisywanych Seklucjanowi, nie jest Seklucjan autorem, tylko wydawcą (nakładcą); do nich należą: 1) „Oeconomia albo Gospodarstwo" (1546); 2) „Kupiec" (1549—Reja); 3) „Narzekanie smutnej Matki Korony polskiej" (1549); 4) Rozprawa księdza z popem"; 5) „Ewangielja Św. wedle Mateusza" (1551); 6) „Ortografja polska" (1551); 7) „Testament Nowy" (1551—52 i 1553) — Murzynowskiego, — i pięć dziełek przełożonych przez Wojc. Nowomiejskiego.

„Narzekanie smutnej Matki Korony polskiej", wyd. 1549, wymienione przez Pisańskiego jako utwór Seklucjana, zaginęło; „Narzekanie" z r. 1549, wydane z rękopisu przez J. Korzeniowskiego (w *Roczniku filareckim*, 1886) p. t. „Rzpta Polska chramiąc tuła się po światu" jest, jak się zdaje, innym utworem; uważał go Brückner dawniej za utwór Seklucjana; obecnie za utwór Reja („M. Rej", str. 224).

Wydawnictwa Seklucjana utworów obcych:

1) „Oeconomia albo Gospodarstwo. To jest nauka jako się wszelki krześciański człowiek w gospodarstwie sprawować ma... Anno Domini 1546. In Monte Regio". Przedruk. Celichowski w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1890. (Nie ma nic wspólnego z Oeconomią, dodaną do Katechizmu większego z r. 1549). 2) „Kupiec..." W Królewcu. 1549, jest utw. Reja. Wyd. go w ocalałym fragmencie Celichowski 1898. 3. „Narzekanie smutnej Matki Korony polskiej". Królewiec 1549 (zaginęło); „Narzekanie Rzptej" z r. 1549, wydane z rękop przez Korzeniowskiego, jest, jak się zdaje, innym dziełkiem. 4) „Rozprawa księdza z popem". Ocalały fragment przedruk. Celichowski w „Trzy nieznane dyjalogi". (1899). 5) „Ewangelja Święta Pana Jezusa Chrystusa wedle Mateusza Świętego z greckiego języka na polski przełożona... Przytem jest przydana nauka

czytania i pisania języka polskiego...“ W Królewcu. 1551. 6) „Testamentu Nowego część pierwsza... Przytem przydana jest nauka czytania i pisania jęz. pol.“ W Królewcu 1551. („Ortografja polska to jest nauka czytania i pisania i t. d.“; niedokł. przedruk. przez Kucharskiego w r. 1825 (zob. Warm. 320—321; odmienna od dawniejszej z Większ. Katech.). 7) „Testamentu Nowego Część Wtora a ostateczna...“ W Królewcu. 1552. 8) „Testament Nowy zupełny“. W Królewcu Pruskim. 1553. 2 wyd. 1554: 3. 1555.

a) Monografja: Ks. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poznań. 1906 (przedtem częściowo w *Przegl. Kosciel.* 1902—3). b) Przyczynki do monografji: Pisański († 1790): Entwurf einer preussischen Literärgeschichte, Królewiec 1886 — Wiszniewski: Hist liter. pol. VI i IX. — *Przewodnik bibljograficzny* z r. 1884, str. 103 i 119. — Bukowski: Dzieje Reformacji w Polsce, I, 1883. — Chlebowski: Udział niemieckiej oświaty Prus Wschodnich w życiu umysłowym Polski. *Aten.* 1888, I, i w „Pismach“, I. — Celichowski: wutęp do nowego wyd. „Oeconomji“ (1890). — Brückner w rec. tego wyd. w *Kwart. histor.* 1890. — Brückner: Źródła do dziejów literatury i oswiaty polskiej VII. O pismach dziś nieznanych. *Bibl. Warsz.* 1895, I. — Rembowski: Oeconomja J. Seklucjana (1546) w zestawieniu z Gospodarstwem Gostomskiego (1588). *Niwa.* 1891 i w „Pismach“, I (Kraków. 1901), str. 305—333. — Pazdanowski: Pieśni polskie protestanckie w XVI w. *Sprawozd. gimn. w Jaśle* za r. 1899. — Wotschke: Andreas Samuel und Johann Seklucian. *Zeitschr. d. histor. Geselsch. f. d. Prov. Posen.* XVII 1902. — Brückner: Jan Malecki. *Pam. liter.* 1903.— Brückner: Druki protestantów polskich w Prusiech. *Pam. liter.* 1903.— Zwolski: De bibliis polonicis... Poznań. 1904. — K. Kolbuszewski: Postyllografja polska XVI i XVII w. Kraków. 1921.

2. MIKOŁAJ REJ, jako szermierz protestantyzmu.

Zob. o nim wyżej, str. 206.

3. JAN MALECKI. (*Jan z Sącza, Jan Sandecki Joannes Sandecensis, Maletius*).

Ur. się w Sączu, czy około Sącza, u schyłku XV w.; pochodził z mieszczan i zwał się pierwotnie Sandecki (jak sądzi Brückner). Studjował w akademji krakowskiej; zapisał się w r. 1519. Był drukarzem krakowskim (Zob. wyżej. str. 114 pod Jan Sandecki). Oż. się z Dorotą Kunicką. Ok. r. 1533 przenosi się wraz z drukarnią do Pułtuska. W r. 1536 przesiedlił się do Prus dla nowinek religijnych. Od r. 1537 był pastorem (erzpriester) łeckim. W r. 1544 otrzymał od ks. Albrechta kawałek ziemi pode Łkiem i założył we Łku ok. 1547 pierwszą drukarnię polską w Prusiech. (Tu się przezwał Malecius).

Był nieubłaganym wrogiem Seklucjana i krytykiem jego wydawnictw. Zm. w r. 1567, we Łku.

W czasie pobytu swego w Prusiech wydał m. in.

c) „Catechismus, to jest nauka krześciańska...“ W Królewcu. 1546.

b) Zaczął drukować we Łku, w swoim przekładzie, „Nowy Testament...“ (Lyccae. 1552) ale wydał tylko arkusz pierwszy, który w jedynym egzemplarzu zachował się w bibl. uniw. warsz. Podobiznę tego arkusza podał F. Koch w *Altpreuss Monatsschrift*, 1903, a podobizna zmniejszona karty tytułowej podana w 2 wyd. „Hist. liter.“ Chmielowskiego (1915). Tamże na str. 187 podana podobizna karty tytułowej „Ewangielji św. Mateusza“, wydanej przez Seklucjana, z poprawkami własnoręcznymi Maleckiego na niej.

c) „Epistola ad Georgium Sabinum de sacrificiis et idololatria veterum Borussorum...“ Regensburg. 1551. (Wielokrotnie przedrukowywane).

Inne pisma Mal., drukow. i rękopiśm., omawia ks. Warmiński; tytuły druk. wymieniają Maciejowski *Piśm. pol.*, III, 227—8 i Estr.

List Mal. łaciń. z r. 1552, do kś. Albrechta, ogł. Tschackert w „Urkundenbuch zur Reformationsgeschichte des Herzogtums Preussen“. Wiszn. w „Hist. liter.“ VI, 557, podał wyj. z tego listu, mylnie go E. Trepce przypisując.

Sembrzycki: Die Lycker Erzpriester Johannes und Hieronymus Maletius... *Altpreuss. Monatsschrift*. XXV, 1888. — Brückner: Jan Malecki. *Pam. liter.* 1903.— Brückner: Druki protestantów polskich w Prusiech. *Pam. liter.* 1903. — Ks Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poznań. 1906, Str. 183, 190—203, i indziej. — Brückner: Przyczynki do słownictwa polskiego. Kraków. 1903. Str. 95. — T. Sierzputowski: Kartki z dziejów stosunków polsko-pruskich w XVI st. Warszawa. 1902. Str. 91—101. — Brückner: w ocenie dzieła ks. Warmińskiego w *Pam. liter.* 1906, str. 498—505. — Brückner: M. J. *W. Enc. ilustr.* — Brückner: Starożytna Litwa. Warszawa. 1904. Str. 47 i indziej. — Zob. też wyżej, pod Jan Sandecki. — Rozprawy niem. uczonych o M. (Wotschke'go, Tschackerta, F. Kocha) cytują Warmiński i Brückner

4. JAKUB LUBELCZYK.

Mieszczanin. Protestant. Przyjaciel i współpracownik Reja. Szczegóły życia jego nieznane.

Tłumacz Psałterza, jeden z tłumaczy „Biblji Brzeskiej“, autor pieśni nabożnych.

a) „Psałterz Dawida...“ Kraków. 1558 (przekład wierszem). Kilka psalmów w przekł. swoim wydał przedtem osobno; dwa przedruk. Wiszniewski, cztery — Dobrzycki (st. 141—144).

b) „Wirydarz". Zbiór pieśni nabożnych. (Zdefekt. unikat w bibl. miejskiej w Wrocławiu).

c) Kilka pieśni L. wyszło osobno, jak np. „Pieśń o Zmartwychwstaniu Pańskim", Pieśń „Dobrotliwość Pańska" (Kraków) przedruk. homograficznie. Warszawa. 1882. Przełożył hymn Trzycieskiego „Oratio pro republica et rege", p. t. „Modlitwa za Rzeczpospolitą i za króla", którą umieścił Seklucjan w kancjonale swoim z r. 1559, a Wiszn. w „Hist. liter". VI, 503 przedrukował; przyczem dodał następ. uwagę (str. 276): „Jest to pieśń tej samej treści co angielskie „Boże zachowaj króla". Feliński przekładając tę pieśń na rozkaz cesarzewicza W. Ks. Konstantego, nie wiedział, że mamy już taką w naszej literaturze, a nawet na polski język przez Jakuba Lubelczyka przełożoną".

O wierszach Lub. w 1 wyd. „Postylli" Reja mówi Brückner.

Dokonał (wedł. Brücknera) L. wespół z Rejem, parafrazy „Komentarza na proroctwo Hozeasza" (1559).

Jest, wedł. Brücknera, autorem „Historji prawdziwej... w Landzie" (1568).

Wiszniewski: Hist. liter. pol. VI, str. 506—511. i indziej. — Kryński we wstępie do „Psałterza" Kochanowskiego w wyd jubil. — Brückner: J. L. w Dod. do monogr. „Mikołaj Rej" (1905). Str. 395—403. — T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej w Polsce. (1906). — Dobrzycki: Psałterz Kochanowskiego. Kraków. 1910 (odb. z *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* t. XLVIII. Str. 94—101 i 141—144).

5. ANDRZEJ SAMUEL.

Pochod. z Krakowskiego. Stopień magistra nauk wyzw. uzyskał prawdop. we Włoszech. Dominikanin. Pod koniec r. 1540 przybył do Poznania i został kaznodzieją w kościele farnym (św. Marji Magdaleny). Oskarżony o herezję, pod koniec r. 1541 opuścił Poznań i udał się do Witembergi, a stąd na studja do Lipska; w 1543 wrócił na krótko do Witembergi, poczem znowu do Lipska (tu) (?) uzyskał stopień dr. teol.?); tu się ożenił. Pod koniec r. 1543 przybył znowu do Poznania; stąd do Królewca (do ks. Albrechta, który nim się opiekował), a stąd do Witembergi, W 1544 pastorem w Dąbrowie (Gilgenburg), w 1547 w Passenheimie. Zm. w czerwcu r. 1549. w Kwidzyniu.

Dziełek jego teologicznych, najwcześniejszych luterskich polskich, może w Witemberdze, jak przypuszcza Brückner, drukowanych, dotąd nie odszukano.

Tezy Samuelowe z r. 1542, oraz 5 listów (4 do ks. Albrechta, 1 do Speratusa) ogł. Warmiński w swym dziele.

Ks. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poznań. 1906. — Brückner: Uwagi i dodatki. II. „Księgi probowane". *Pam. liter.* 1907. Zob. też jego „Liter. relig. w Polsce średniow. III, 173.

6. STANISŁAW MURZYNOWSKI. *(Suszycki).*

Pochodził z Suszyc, z ziemi dobrzyńskiej, z rodu Ogończyków. Ur. się ok. 1528 r., z o. Jana. Uczył się w gim. w Królewcu, a następnie od r. 1545 w uniw. w Witemberdze. W r. 1549 wrócił do Królewca. Zm. młodo, prawdop. w r. 1553.

a) Jest twórcą królewieckiego przekładu „Nowego Testamentu", z r. 1551—1552, nazywanego „N. T. Seklucjana".

b) Jest też autorem „Ortografji polskiej", dodanej do „Nowego Testamentu" z r. 1551, zwanej „Ortografją Seklucjana".

c) „Historja żałosna i straszliwa o Franciszku Spierze, który się dla bojaźni ludzkiej prawdy Pańskiej zaparł i dla tegoż jest na strach światu niesłychanym obyczajem skaran". Drukowano w Królewcu, nakładem Jana Seklucjana, tudzież przed poczęciem r. 1551. Unikat bibl. Zielińskich w Skępem, obecnie w Płocku.

d) „De justificatione et justitia fidei". Regiomonti. 1552.

e) „De conciliatione" (druk.) zagin.

Brückner przypuszcza, że M. jest autorem łacińskiego wiersza o Reju, przytoczonego przez Franciszka Nigra w „Liberum arbitrium" (1559), a Warmiński, że może on jest autorem „Rozprawy księdza z popem". (Zob. niżej).

Listy: Dwa listy do ks. Albrechta (łaciń.) z 1549 i 1552, podał Warmiński.

G. Z. (Zieliński): St. M. *Bibl. Warsz.* 1879, IV. — Ks. Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. Poznań. 1906. Str. 376—406, i indziej. — Brückner: Drobiazgi krytyczne. I *Prace filol.* VI, str. 163—164.

7. BERNAT WOJEWÓDKA.

Krakowianin, uczeń Erazma Roterdamczyka, później uczestnik głośnego „Kółka krakowskiego", w końcu zdecydowany zwolennik nowego ruchu religijnego. Już przed r. 1545 wygotował tłumaczenie postyli Korwinowej (luterskiej) i zabierał się, pod egidą ks. pruskiego Albrechta, do tłumaczenia Pisma Św. Mikołaja. Radziwiłł Czarny zrobił go kierownikiem założonej przez siebie drukarni w Brześciu Litewskim. Razem z Andrzejem Trzycieskim, z polecenia Radziwiłła, w Brześciu Lit. nowowiercze pieśni składali i drukowali.

Utonął pod Brześciem w Bugu czy w Muchawcu r. 1554. [Wedł. Brücknera w Niemnie 1553 (?)].

„Algorytm, to jest nauka liczby po polsku". Kraków. 1553; (rozszerzone dziełko ks. Kłosa).

Jego przekładu są psalmy, podznaczone inicjałami B. W., mylnie przez Wiszn. (Hist. liter. VI, 471) przypisane B. Wapowskiemu:

a) Ps. 102 „Chwal duszo ma Pana mego". Kraków. 1554 (2 wyd. 1558).

b) Ps. 50 „Smiłuj się nademną Boże". Kraków. 1556 (2 wyd. 1558).

c) Ps. 127 „Wszytcy są błogosławieni". B. r. (2 wyd. 1558). Przedruk. Wiszn. VI, 471—480 i Bobowski, str. 333—344.

Przekł. Wojewódki ps. 102 i 127 wciągnął Seklucjan do swoich „Pieśni" 1547 i 1559.

Przełożył i wydał m. in. „Sposoby... mówienia..." (Urbana Rhegiusa). W Brześciu Litewskim. 1554.

Być może W. jest autorem „Katechizmu Brzeskiego" 1553—54 r., przedruk. przez Pułaskiego w r. 1908 (Warszawa). Za autora tego katechizmu uważają go Brückner i A. Woyde. Zob. niżej pod „Katechizm Brzeski".

Unikaty (bibl. Krasiń.) najdawniejszych druków Brzeskich z r. 1553 i 1554 Wojewódki opisał szczegółowo Fr. Pułaski w *Pam. liter.* 1908, str. 320–344, dołączając podobizny kart tytułowych. Zob. też wstęp Pułaskiego do przedruku „Katechizmu Brzeskiego" (1908).

Brückner: M. Rej. Str. 64. — Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan, str. 271, 463—4. — Fr. Pułaski: Katechizm Brzeski 1553/54. *Pam. liter.* 1908. — Dobrzycki: Psałterz Kochanowskiego str. 92—93.

8. WOJCIECH NOWOMIEJSKI. (*Wojciech z Nowego Miasta*, prawdop. dzielnicy Torunia).

Nauczyciel (nowomiejskiej) szkoły toruńskiej. W 1557 porzucił szkolnictwo i Toruń i przesiedlił się, za namową Seklucjana, do Królewca. Szczegóły życia nieznane.

Dzieła jego wydawał Seklucjan:

1. „Rycerstwo Chrześcjańskie a żywot duchowny..." W Królewcu. 1558. (Przekład Erazma z Roterdamu: „Enchiridion militis christiani").

2. „Przygotowanie Chrześcjańskie ku śmierci a wyprawa do wiecznego żywota". Królewiec. 1558.

3. „Praktyka o mszy Walentego Wanniusza, co o niej, a jako rozumieć mamy". W Królewcu. 1559.

4. „Modlitwy nabożne, których chrześciańscy ludzie i dziatki ich używać mają". W Królewcu. 1559.

5. „Dzień Sądny, a skończenie tego świata, kiedy ma być". W Królewcu (b. r. ?).

Brückner: Druki protestantów polskich w Prusiech. *Pam. liter.* 1903. — Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. 1906 (str. 440—58).

9. STANISŁAW LUTOMIRSKI.

Z Sieradzkiego. Sekretarz Zygm. Augusta, proboszcz koniński i tuszyński. Studjował w Witemberdze. Został lutrem (t. j. uczestnikiem wyzn. auszpurskiego), potem kalwinem (wyzn. helweck.), wreszcie arjaninem. Jako kalwin został w r. 1544 superintendentem zborów małopolskich.

Gł. dzieło Lutom.:

„Confessio, to jest wyznanie wiary chrześcjańskiej..." W Królewcu Pruskim. 1556.

Inne pisma Lutom. przytacza Wiszniewski w „Hist. liter." t. IX, str. 20—22.

Wiszniewski: Hist liter. IX. — Maciejowski: Piśm. pol. Dod. — Finkel: Konfessya podana przez posłów na sejmie piotrkowskim w r. 1555..." *Kwart. histor.* 1896 i odb. — Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej..." (Str. 134—136). — Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. 1906. Str. 111. („Confessio" pis. pod wpływem Seklucjanowego „Wyznania wiary chrześcj). — Wotschke: Stanislaus Lutomirski. Ein Beitrag zur polnischen Reformationsgeschichte. (*Archiv für Reformationsgeschichte*, nr. 10, III rocznika). — T. Grabowski: Liter. luterska... Str. 82—86

10. ANDRZEJ FRYCZ MODRZEWSKI.

Zob. wyż. str. 162.

11. JAN ŁASKI. [*Johannes a Lasco* (Jan z Łaska)].

„Reformator polski". Synowiec arcybiskupa gnieźn., prymasa, pospolicie Janem Łaskim młodszym zwany, brat Hieronima, wojew. sieradzkiego, stronnika Jana Zapolyi węgier., i Stanisława, wojew. sieradzkiego, niegdyś dworzanina i ajenta dyplomat. Franciszka I franc. Ur. r. 1499 w Łasku, nieopodal od Piotrkowa, z ojca Jarosława (Jarosza) i Zuzanny z Bąkowej Góry. Synowcami zaopiekował się arcyb. Jan Łaski, który wysłał Jana i braci jego na naukę zagranicę; Jan oddawał się studjom humanistycznym głównie w Bolonji. Po 5-letnim pobycie zagranicą, wrócił Łaski do Polski. W 1521 jest już dzieka-

nem gnieźnieńskim i sekretarzem królewskim. W 1524 i 1525 przebywał Ł. w Bazylei, gdzie oddawał się gruntownym studjom humanist., pod przewodnictwem Erazma Roterdamskiego, z którym zawarł ściślejsze stosunki. Powróciwszy do Polski, zostaje proboszczem gnieźn. W r. 1538 Ł. opuszcza Polskę i udaje się do Niemiec; tu przyjmuje kalwinizm. Po krótkim pobycie w Frankfurcie nad Menem i w Lowanium, gdzie się ożenił (1540), przeniósł się do Fryzji (= Hannower) i osiadł w Emden; tu objął dozór (eforat) nad kościołami kraju i rozpoczął swoją reformatorską działalność. Z powodu prześladowań opuszcza w r. 1549 Emden i udaje się, na wezwanie Kranmera, do Anglji; staje w Londynie w r. 1550 i zostaje superintendentem gminy „cudzoziemców". Prześladowany za Marji Tudor, wraca do Emden w r. 1553, gdzie obejmuje dawne stanowisko, ale już w r. 1555 zmuszony opuścić znowu Emden, osiada w Frankfurcie n. M.; prześladowany przez lutrów, wraca do Polski w r. 1556 i rozpoczyna działalność w kierunku zjednoczenia (unji) wszystkich wyznań ewangielickich (co doszło do skutku już po śmierci Łaskiego w r. 1570 w ugodzie zawartej pomiędzy 3 konfesjami — kalwińską, luterską i czeską, t. zw. Zgodzie Sandomierskiej); różnowiercy rozpadli się na dwa wrogie sobie odłamy: ewangielicki (protestancki) i arjański (antytrynitarski, socyniański). Brał udział w przekładzie „Bibli Brzeskiej". Łaski zm. w Pińczowie, d. 8 stycznia 1560 r.

Pisał po łacinie.

Wyd. zbior. pism:

„Joannis a Lasco Opera". 2 t. Amsterdam. 1866. Wyd. A. Kuyper.

„Lasciana". Berlin. 1898. Wyd. Dalton.

Dzieła pojedyńczo wydane wylicza Bibliogr. Estreichera, t. XXI.

Monografje: H. Dalton: Johannes a Lasco. Gotha. 1881. (Kraushara streszczenie obszerne w *Niwie*, 1882, p. t. „Na rozstajnych drogach"). — J. Pascal: Jean de Lasco, son temps, sa vie, ses oeuvres. Paris. 1894. = C. Walewski: J. Ł. *Bibl. Warsz.* 1872, II — W. Zakrzewski: Rodzina Łaskich w XVI w. II. Synowcowie prymasa: reformator Jan Łaski i jego bracia Hieronim i Stanisław. *Ateneum.* 1882, IV.— Kruske: Johannes a Lasco und der Sakramentsstreit. Lipsk. 1901. — Hein: Die Sakramentslehre des Joh. a Lasco. Berlin. 1904.— Brückner: Różnowiercy polscy. Warszawa, 1905, przedtem w *Ateneum.* 1896—8. — T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce (1550—1650). Odb. z *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. 43. W Krakowie. 1906 (str. 26 i n.). — W. Krasiński: Zarys dziejów powstania i upadku reformacji w Polsce. Warszawa. 1903. (Tom I rozdz. V, str. 152—176) (tu portret). — Brückner: Ł. J. *W. Enc. ilustr.* — Halecki: Zgoda Sandomierska 1570 r. Warszawa, 1915. — Ks. Fijałek: Legenda o Janie Łaskim... *Reform. w Polsce*, II.

1922. — W. Pociecha: Ze studjów bolońskich Jana Łaskiego. *Reform. w Polsce.* 1926. — H. Cichowski: O polemice kardynała Hozjusza z reformatorem Janem Łaskim. *Przegl. teolog.* 1928. — Zob. też Estr. Bibliogr. XXI.

12. HIERONIM MALECKI.

Syn Jana, pastor łecki. Kształcił się w uniw. królewieckim. Od 1546—1552 rektor szkoły pol. w Ełku. Był tłumaczem polskim przy kś. Albrechcie. Zm. w r. 1583.

a) „Catechismus albo dziecinne kazania o nauce krześciańskiej". 1561. (2 wyd. w Królewcu. 1615). (Kazania katechizmowe". Królewiec. 1560?).

b) „Postilla domowa to jest kazania na Ewangielje..." W Królewcu. 1574. Przekład z Marcina Lutra.

Wiszniewski: Hist. liter. IX, 239—41.— Maciejowski: Piśm. Pol. III, 227—9. — Sembrzycki: Die Lycker Erzpriester Johannes u. Hieronymus Maletius. *Altpreuss. Monatsschrift.* 1888. — Brückner: M. H. *W. Enc. ilustr.* — Brückner: Starożytna Litwa. Warszawa. 1904. Str. 47, i indziej. — T. Sierzputowski: Kartki z dziejów stosunków polsko-pruskich w XVI. stul. Warszawa. 1902. Str. 98—101. — K. Kolbuszewski: Postyllogr. pol.

13. MARCIN KWIATKOWSKI.

Pochodz. nieszlacheckiego. Pochodził z Sieradzkiego (z Różyc). Był, jak się zdaje, synem (nieprawym) Olbrachta Lutomirskiego; nazwisko zatem „Kwiatkowski" było prawdop. przybrane; synowie Marcina używali nazwiska czy też przydomka Płachta. W 1560 wstąpił na uniwersytet (protestancki) w Lipsku, gdzie się kształcił kosztem księcia pruskiego, Albrechta. Z początku był nauczycielem jęz. polskiego przy młodym księciu Albrechcie Fryderyku, następnie zaś jego „jurgieltnikiem". W 1565 został tłumaczem i sekretarzem do spraw polskich księcia pruskiego. Zm. prawdop. w r. 1585.

Dzieła:

1. „Confessio Augustanae fidei, to jest wyznanie wiary krześciańskiej... z łac. jęz. na pol... przełożone". (W Królewcu?) 1561.

2. „Książeczki rozkoszne a wielmi użyteczne o poćciwym wychowaniu i w rozmaitych wyzwolonych naukach ćwiczeniu królewskich, książęcych, ślacheckich i inszych stanów dziatek..." W Królewcu. 1564. Nowe wyd. w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1889. (Przekł. z łac. Wergerjusza: „De ingenuis moribus ac liberalibus studiis").

3. „Wszystkiej Lifflanckiej ziemie... krótkie a pożyteczne opisa-

nie". W Królewcu. 1567. Przedruk. wraz z poprzednim dziełkiem Celichowski w *Bibl. pis. pol.* (1889).

4. „Libellus fere aureus latissimum usum et maximam utilitatem linguae Slavonicae fideliter demonstrans..." Regiomonti. 1569.

5. „Libellus sive praefatio in Serenissimam... Jagellonissam nativam Genealogiam..." Regiomonti. 1577.

6. „Nadobna pieśń o błogosławionym a najjaśniejszym Książęciu Panie a panie Stefanie pierwszym z łaski Bożej Monarsze Polskim, królu Galickim y Lodomirskim..." W Królewcu. 1577.

Celichowski we wstępie do nowego wyd. „Książeczek".— Celichowski: Przyczynek do życiorysu Marcina Kwiatkowskiego. (*Archiwum do dziejów liter. i osw.* VI, 1890. — Chmielowski: K. M. *Enc. wych.* VI. 1903.—E. Słowacki o „Confessio". Dzieła III. — Maciejowski: Piśm. pol. III. — Liubowicz: Giercog Albrecht i reformacja w Polszie. — Sierzputowski: Kartki z dziejów stosunków polsko-pruskich w XVI st. Warszawa, 1902. Str. 89—91.

14. SZYMON ZACIUS *(Żak)*.

Syn Marcina Żaka, mieszczanina. Ur. się w Proszowicach, ok. r. 1507. W r. 1523 zapisał się na uniw. krak. W r. 1526 bakałarzem, w 1531 magistrem. Ksiądz. W 1532 profesorem do r. 1539. Poczem proboszczem w Krzyżanowicach. Przyjąwszy ok. r. 1549 wyznanie helweckie, żeni się. W 1551 udaje się na Litwę, pod opiekę Mikołaja Radziwiłła. Ministrem w Brześciu, nast. superintendentem zborów litewskich i podlaskich w Wilnie. W r. 1560, na synodzie w Pińczowie, przeprowadził unję kościołów litewskich z małopolskiemi. W 1561 ministrem i senjorem w Krakowie (do r. 1570). W końcu osiadł w Bochni. Zm. ok. r. 1591.

Zaczyna od wierszy łacińskich panegirycznych, (ogłosz. w 1535).

„Akta to jest sprawy zboru krześciańskiego wileńskiego... Brześć Litewski. 1559. Przedruk. w *Monumenta Ref. Pol Lith.* (1913).

„Wyznanie wiary zboru wileńskiego". Brześć litew. 1559.

Pieśni Zaciusa w kancjonałach Seklucjana, Groickiego i Artomiusa. Pieśń „Pożegnanie chrześcijańskie na każdy dzień" przytacza W. Budka.

Łukaszewicz: Dzieje kościoła wyzn. helw. w Litwie II. 1842. — Merczyng: w *Monum. Reform. Pol. et Lith.* X. 1913. — Wł. Budka: Szymon Zacius. *Reform. w Polsce.* 1922.

15. OSTAFI TREPKA.

Uczył się w szkole Lubrańskiego w Poznaniu. Był nauczycielem domowym u Jędrzeja Górki, jenerała wielkopolskiego, z którego sy-

nami udał się zagranicę; w Witemberdze poznał Lutra i Melanchtona. W 1546 udał się do Królewca, gdzie otrzymywał roczną pensję od kś. Albrechta za tłumaczenie dzieł protestanckich na język polski. Zm. w r. 1559.

Przełożył:

a) „Wtora część Postille przedtym z Arsacjuszowej Postylle wziętej, uczynionej i przełożonej". W Królewcu. 1557.

b) „Pierwsza część Postille... z Antoniego Corvina..." W Królewcu. 1557.

c) „Catechismus, to jest zupełna nauka chrześc. przez Jana Brenciusza". W Królewcu. 1556.

d) „Mleko duchowne...". W Królewcu. 1556. (Przekład z Wergerjusza „Lac spirituale", a właśc. z Valdez'a). (Przedruk. w *Pracach Filol.* I. 1885).

e) „Książki o tym skąd wzięło początek słowo Boże...". W Królewcu. 1557.

Trepka jest prawdop. tłumaczem B. Ochina „tragiedji" „O zwierzchności papieskiej" (1558). Zob. niżej.

E. Słowacki: O Catech. Brencjusza. Dzieła, III, 37—39. — Wiszniewski: Hist. liter. IX. 237—9, i indziej. — Maciejowski: Piśm pol. Dod Str. 375. — Karłowicz: „Mleko duchowne...". *Prace filol.* I. — Brückner: Druki protestantów polskich w Prusiech *Pam. liter.* 1903. — Warmiński: Andrzej Samuel i Jan Seklucjan. 1906. (nb. str. 437). — Wotschke: Eustachius Trepka. (Zeitschr. d. hist. Gesellsch. für Provinz Posen. 1903). — Liubowicz: Giercog Albrecht i rieformacja w Polszie. — Sierzputowski: Kartki z dziejów stosunków polsko-pruskich w XVI stul. Str. 87—89. — T. Grabowski: Liter. luterska. — K. Kolbuszewski: Postyllogr. pol.

16. PAWEŁ GILOWSKI.

Brückner sądzi, że nazwisko Gilowski Iłowski czytać należy. Minister kalwiński. Senjor dystryktu krakowskiego. Polemizował z Czechowicem. Zm. 8 kwietnia 1595 r.

Gł. pisma:

a) „Wykład Katechizmu Kościoła Krześcijańskiego". B. m. 1579.

b) „Odprawa przeciwko jadowitym potwarzom Marcina Czechowica". B. m. i r.

c) „Traktat albo krótkie okazanie o wierze prawdziwej Krześcijańskiej. B. m. i r.

Maciejowski: Piśm. pol. III 249—250. — T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwin. Str. 401—2 (152—3.), 448—450 (199—201). — T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce. Str. 201—2 i indziej. — K. Kolbuszewski: Postyllogr. pol.

17. JAN NIEMOJEWSKI.

Starszy brat Jakóba; Syn Mikołaja. Poch. ze szlachty h. Szeliga, osiadłej na Kujawach. Ur. ok. 1530 r. W r. 1545 zapisał się na uniw. w Królewcu. Posłował na sejmy piotrkowski r. 1565 i lubelski r. 1566. Sędzia ziemski inowrocławski. Arjanin. Pod koniec życia senjor zboru w Lublinie. Zm. 8 marca 1598, w Lublinie. Polemista.

Ważniejsze pisma:

a) „Obrona przeciw niesprawiedliwemu obwinieniu i rozlicznym potwarzom, któremi ksiądz Powodowski, kanonik poznański, w swoim *Wędzidle* ludzi niewinnych w podejrzenie i w brzydkie pohańbienie przywieść usiłuje"- B. m. 1583.

b) „Okazanie, iż Kościół Rzymski Papieski nie jest Apostolski ani Święty, ani jeden, ani powszechny". B. m. i r. 1583.

c) „Krótkie okazanie na Pochodnię X. Powodowskiego...".

Inne pisma, po łac., przeciwko Socynowi.

Wiszniewski: Hist. liter. pol. IX. — Maciejowski: Piśm. pol. III. — Brückner: Różnowiercy polscy. — Grabowski: Literatura arjańska. — Ossoliński: o N. w *Rozmaitościach Nauk.* krakow. II. 1828. — Merczyng: Polscy deiści i wolnomyśliciele za Jagiellonów. Warszawa, 1911. (Odb. z *Przegl. histor.* XII). — J. Płokarz: Jan Niemojewski. *Ref. w Polsce.* II. 1922.

18. JAKÓB NIEMOJEWSKI.

Syn Mikołaja. Ur. ok. 1532. Młodszy brat Jana, chorąży inowrocławski. Studjował w uniw. królewieckim i witemberskim. Kalwin wielkopolski; występował przeciwko jezuitom i arjanom; polemizował z Herbestem i innymi. Posłował na sejmy r. 1582 i 1585. Zm. w r. 1584.

Pisma:

1) „O jedności bożej nierozdzielnej przeciw wieku dzisiejszego błędom i bluźnierstwom Arjańskim nowo wskrzeszonym, nauka i obrona szczyrego słowa Bożego". Kraków. 1566.

2) „Odpowiedź na książki księdza Benedykta Herbesta przeciwko Confessiej braciej Krześcijańskiej". Kraków. 1569. Przełożono ją na jęz. niem., wedł. Wiszn. na czeski.

3) „Epidromus abo Pogonia Gońcem księdza Herbestowym...". Kraków. 1572.

4) „Spongia naprzeciwko pisaniu nowotnemu i kazaniu X. Hier. Powodowskiego. Grodzisk.

5) „Diatribe albo kollacya przyjacielska z X. Jezuitami Poznańskimi o przedniejsze różnice wiary chrześcjańskiej czasu tego". 1579.

6) „Kwestja o kościele Bożym, iż błądzić nie może". Toruń. 1582.

7) „Replika na książki Xięży Jezuitów Poznańskich o powszechnym kościele". Toruń. 1582.

„Mowa J. N. na sejmie 1582" w Maciej. Dod.

Polemizował z Niemojewskim jez. Wujek.

Ossoliński w *Wiadom. histor. kryt.* IV. — Brückner w „Różnowiercy polscy". — Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej... (str. 202 i n.). — Wiszniewski: Hist. liter. IX. — Maciejowski: Piśm. pol. III. — Mecherzyński: Hist. wym. I, 495—6. — Grabowski: Piotr Skarga...

19. KRZYSZTOF TRECY (*Tretius*, właść. *Tretko*)

Ur. ok. 1531. Poch. z Myślenic. W r. 1547 zapisał się w album studiosorum Akad. Krak. Kilka lat (od 1550) spędził na dworze ks. J. Zygm. Zapolyi w Siedmiogrodzie. Studj. potem w uniw. Witemberskim. Podróż. zagranicę (do Niemiec, Francji, Włoch i t. d.) Założył szkołę kalwińską w Krakowie, której był rektorem. Oż. był z Anną Haubiczówną. Zm. 20 lutego 1591 r. Twórca Zgody Sandomierskiej r. 1570. Tłumacz Konfesji Helweckiej.

Pismo przeciwarjańskie p. t. O jedności Boskiej nierozdzielnej..." (1566), przypisywane przez Wiszn. (IX, 50) i Maciej. (III, 194, por. 276) Trecemu jest, jak się zdaje, Jakóba Niemojewskiego. Pod dedykacją wojewodzie St. Myszkowskiemu podpisał się Trecy. Testament Trecego z r. 1591 podaje Czubek. List łac. do zboru Zuryskiego z r. 1574 podał W. Sobieski w *Ref. w Polsce* 1922.

Wotschke: Christoph Thretius *Altpreuss. Monatsschrift.* B. 44. 1907. — Wotschke: Der Briefwechsel der Schweizer mit den Polen. Lipsk. 1908. (Tu listy Trecego). — Czubek: Krzysztof Trecy, przywódca kalwinów małopolskich. *Reform. w Polsce.* I. 1921. — O. Halecki: Zgoda Sandomierska 1570 r. Warszawa. 1915.

20. SAMUEL DĄMBROWSKI.

Ur. w r. 1577 w Pogorzelu na Litwie. Początkowe nauki powziął w Jednocie Braci Czeskich, potem w gimn. w Toruniu, a ukończył je w akademjach niemieckich; w 1601 został kaznodzieją gminy polskiej wyzn. Augsburskiego w Poznaniu; w 1607 na synodzie Miłosławskim obrano go superintendentem zborów luterskich w Wielkopolsce. W 1615 przeniósł się z Poznania do Wilna, gdzie umarł w r. 1625, 15 lipca.

Dzieła Dąmbrowskiego:

1) „Postylla Chrześcjańska, to jest kazania albo wykłady porządne świętych Ewangielji...“ W Toruniu. 1621. Przedr. w Lipsku. 1728.

2) „Lekarstwo duszne człowieka chrześcijańskiego w chorobie“. W Gdańsku. 1611.

3) Raj duszny męski i białogłoski, z psalmów i modlitw. 1623.

4) „Szczęśliwość i błogosławieństwo umierających w Panu. Nad zacnym ciałem Jej Mości Pani Marjanny Litwicowny Zawiszyney, Podkomorzyny Kowieńskiej..,“. Wilno. 1617.

Popliński: Nowe wypisy polskie. Leszno. 1838, str. 101—104. — Wiszniewski: Hist. liter. pol. VI i IX. — Maciejowski: Piśm. pol. III. — Krasiński: Zarys dziejów powst. i upadku reformacji w Polsce. — Mecherzyński: Hist. wym. II, 506—519.— K. Kolbuszewski: Postyllogr. pol.

21. KRZYSZTOF KRAIŃSKI.

Superintendent zborów kalwiń. reformowanych w Małej Polsce (w Łaszczowie?). Żył 1556—1618.

1) „Postylla Kościoła powszechnego apostolskiego“. (Łaszczów?). 1608. Wiszn.

2) „Kancionał, abo pieśni duchowne, z naukami i z modlitwami“. 1603.

3) „Katechizm z naukami, y z pieśniami y z modlitwami...“ Kraków. 1603 i 1609. Wyd. 6. Raków. 1624. Przedruk. w „Tarcza wiary“ Wyd. 2. Warsz. 1914—1920. Estr. podaje nadto wyd. krak. z r. 1596 i 1598 i z r. 1622.

4. „Postylla Krześcjańska“. Łaszczów. 1611? (Wiszn.).

5) „Porządek nabożeństwa Kościoła powszechnego Apostolskiego“. Toruń. 1599.

Mecherzyński: Hist. wymowy, II, 505—6. — Maciejowski: Piśm. pol. III. — Wiszniewski: Hist. liter. IX, VI. — T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej, 1906 (str. 95, 207—209). — Brückner w rec. pracy Grab-go w *Pam. liter.* 1906. str. 506—507. — K. Kolbuszewski: Postyllogr. pol.

22. SZYMON BUDNY.

Data i miejsce urodzin nie są znane. Ur. ok. 1535, prawdop. na Mazowszu (może w pow. rożańskim) (nie na Litwie; białorusinem, pierw. wyznania wschodniego, jak dawniej sądzono, nie był); poch. z rodu szlachty zaściankowej. Gdzie się kształcił niewiadomo; może w akademji krakowskiej, a może i w Królewcu. W 1558 katechistą przy zborze wileńskim. W 1559 czy 1560 ministrem Słowa Bożego

kalwiń.)w Klecku, u Mikoł. Radziwiłła Czarnego; był tu do r., jak się zdaje, 1566. Następnie czas jakiś przebywał w Chołechle, a potem w Zasławiu (pod Mińskiem). W r. 1573 zostaje ministrem arjańskim w Łosku, u Jana Kiszki, krajczego litewskiego, (późniejszego kasztelana wileń.); jest nim do r. 1584. Data śmierci nieznana. Zm. prawdop. ok. r. 1596. (Z kalwina arjaninem został w r. 1563). Bieniasz Budny był prawdop. krewnym Szymona; Merczyng wątpi czy był bratem.

Pierwsze dwa dzieła swoje napisał B. w języku ruskim (białoruskim ?) i wyd. w Nieświeżu w r. 1562; z pierwszego, p. t. „Katichizis", przytacza Merczyng wyjątki w przekł. polskim; drugie „O usprawiedliwieniu grzesznego człowieka wobec Boga" zaginęło.

Z dzieł Budnego najważniejsze:

a) „Biblia, to jest Księgi Starego i Nowego Przymierza..." (W Nieświeżu). 1570. Wyd. niezupełne. Wyd. to w całości wyszło w r. 1572, druk. w Nieświeżu i w Zasławiu. Jest to t. zw. „Biblja nieświeska". Tekst przekładu N. Testamentu został przez wydawców zmieniony, dlatego B. tego przekładu „nie miał za swój".

b) „Nowy Testament...". W Łosku. 1574. Wyd. to opatrzone jest komentarzami („przypiskami"); jest to najważniejsza praca Budnego; „pierwsza, wedł. Merczynga, próba pełnej krytyki tekstu Nowego Testamentu". Zachowały się 2 egzemplarze dzieła.

c) „O przedniejszych wiary Chrystjańskiej artykulech...". Łosk. 1576. Unikat w bibl. Czartor.—(Wiszn. i Popliń. przytaczają wyd. wcześniejsze, Brzeskie z r. 1570).

d) „O urzędzie miecza używającym..." B. m. (Łosk.). 1583. Unikat w bibl. Czartor.

Przedruki częściowe dzieł Budnego: a) dedykację, przedmowę i przypiski Budnego do przekładu N. Testamentu z r. 1574 przedruk. Merczyng w dod. do rozpr. o Budnym, na str. 111—178; b) obszerne wyjątki z „O urzędzie miecza używającym" podał Brückner w rozpr. „Różnowiercy polscy", str. 164—181 i 207—217. c) Wyznanie wiary Budnego z „O przedniejszych wiary Chrystj. artyk." przedrukował Merczyng w książce swojej o Budnym, na str. 85—88. Wyjątki z dzieł rzadkich przytaczają nadto: Popliński z „O przedniej. artykulech"; Wiszniewski z przedmowy do N. Test. 1574 w t. VI Hist. liter. pol.: Jocher z „O przedniej. artyk." w „Obraz bibliogr.".

Przy przekładzie pol. Bazylika Modrzewskiego „O naprawie Rzptej" (1577) dodana przedmowa Budnego.

List Budnego do Henryka Bullingera z r. 1563 ogł. Wotschke w „Der Briefwechsel der Schweitzer und der Polen". 1908.

Wiele dzieł Budnego, pis. w jęz. pol., łac. i ruskim, zaginęło; niektóre znane są tylko z tytułów; zob. bibliografję u Merczynga str. 4—7 i 84.

(Sądy sprzeczne o B. Merczynga i Brücknera).

Wiszniewski Hist. liter. VI, 580—589 i indziej. — Łukaszewicz: Dzieje kośc. wyzn. helw. w Litwie, II. 30—33. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 283—286. — W. Krasiński: Hist. Reformacji II, 2 (str. 5 i n.). — Brückner: Różnowiercy polscy. Warszawa. 1905. Str. 163 i n. — Zwolski: De bibliis polonicis... Poznań. 1904. Str. 114—125. — T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce... Str. 82—91 i n. — Merczyng: Szymon Budny jako krytyk tekstów biblijnych. Kraków. 1913. — Brückner w rec. książki Merczynga. *Pam. liter.* 1914. (wedł. B-a Merczyng przecenił znaczenie i zasługi Budnego). — A. Kawecka: Kancjonały protestanckie na Litwie w w. XVI. *Ref. w Polsce.* IV. 1926.

23. STANISŁAW SARNICKI.

Ród pochodził z Mazowsza, osiedlił się na Rusi. Ur. ok. 1532 w Mokrem Lipiu, w ziemi chełmskiej, z ojca Jana (szlachcica herbu Ślepowron) i Elżbiety z Gorzkowskich. Nauki pobierał w akademji w Królewcu, kosztem kś. pruskiego Albrechta. Ok. r. 1547 przebywał w Witemberdze, gdzie słuchał wykładów Melanchtona. Następnie w Gienewie został uczniem i wyznawcą Kalwina. Powróciwszy do kraju, został ministrem zboru w Niedźwiedziu w Małopolsce (1556—60), potem senjorem zborów kalwińskich w Krakowskiem. Na synodach występował gwałtownie przeciwko arjaninowi Grzegorzowi Pawłowi. W r. 1573 jedzie w orszaku Zamojskiego po Henryka Walezjusza do Paryża. Osiadłszy na wsi, oddaje się pisaniu dzieł świeckich, bierze udział w sejmach; złożywszy urząd superintendenta prowincji ruskiej, zostaje (w r. 1592) wojskim krasnostawskim, oddaje się gospodarstwu i pracy pisarskiej, wolne chwile spędzając w wesołem kółku Rzpltej Babińskiej. Zmarł 23 września 1597 r.

Dowodzenia (Janockiego i innych badaczy), że było dwóch Stanisławów Sarnickich, pisarzy współczesnych sobie, obalili ostatecznie Sobieszczański i St. Bodniak.

Oprócz kilku dziełek religijno-polemicznych, pisanych w I. 1561—1566, jak np. „O uznaniu Pana Boga Wszechmogącego troje kazanie..." (Kraków. 1564), i innych pism, wydał S.:

a) „Synopsis annalium edendorum". Kraków. 1582.

b) „Descriptio veteris et novae Poloniae". B. m. 1585 (przedruk. przy ed. lipskiej Długosza oraz w zbiorze Miclera, I).

c) „Annales sive de origine et rebus gestis Polonorum et Lithuanorum libri VIII". Kraków 1587 (tu „Descriptio Reipublicae Babinensis"). (Przedruk. przy ed. lipskiej Długosza). Pisał „Annales" z polecenia Stefana Batorego. (Wedl. J. Zielińskiego „Annales" to kompilacja w najlichszym gatunku, granicząca niemal z plagjatem).

d) „Statuta i metryka przywilejów koronnych". Kraków 1594. (2 wyd. wyszło?).

W r ę k o p. dzieło o sztuce wojskowej w 10 księgach, p. t. „Księgi hetmańskie...", przechowuje się w Ossolin., i w bibl. w Dzikowie i w Podhorcach. Wyj. podane w *Czasop. nauk. Ossol.*, 1830 i w „Ojczystych spominkach", I, 226—235 i „Starożytn." A. Grabowskiego.

Podobiznę autografu Sarn. (z egz. „Annales") ogł. Wierzbowski w „Materjałach", I.

Bentkowski: Hist. liter. — Wiszniewski: Hist. liter. VII, 404 i n. — Maciejowski: Piśm. pol. Dod. 400. — Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyzn. helweckiego w dawnej Małopolsce. Poznań. 1853. — Sobieszczański: Czy w literaturze naszej było dwóch współczesnych sobie Stanisławów Sarnickich? *Bibl. Warsz.* 1869, II, 315—322. — Sobieszczański: S. St. *Enc. Orgelbr.* — W. Krasiński: Zarys dziejów powstania i upadku reformacji w Polsce. I, 217 i nast. — Brückner: Różnowiercy polscy. Warszawa. 1905. Str. 159—163. — T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej. — T. Grabowski: Literatura arjańska. — K. Bartoszewicz: Rzeczpospolita Babińska. Lwów. 1902. Str. 93—97. — Fr. Siarczyński w *Czasopisie naukowym Ossol.* 1830. — K. Sochaniewicz: Sarniccy i zbór w Mokrem Lipiu na Chełmszczyźnie. *Reform. w Polsce.* 1924. — St. Bodniak: Dwóch czy jeden Sarnicki? *Reform. w Polsce.* 1924.—J. Zieliński w ocenie prac Sochan. i Bodniaka. *Kwart. hist.* 1926.

24. GRZEGORZ PAWEŁ *(Zagroblny, Gregorius Paulus* mylnie *Pauli)*

Z mieszczan. Poch. z Brzezin (w Łęczyckiem). Ur. ok. 1526, z o. Mikołaja (?). Kształcił się w akad. krak. (od r. 1540); od 1547 w uniw. Królewieckim. W r. 1549 był kierownikiem szkoły św. M. Madaleny w Poznaniu. Był następ. na studjach w Witemberdze, u Melanchtona. Od 1551—4 był pastorem kalwińskim w Brzezinach, w l. 1554—7 w Pełsznicy (w woj. krak.). W 1557 zostaje kaznodzieją zborowym w Krakowie. W r. 1566 opuścił Kraków i udał się do Pińczowa, a stąd do Rakowa. Tu został ministrem. Zm. w r. 1591 w Pińczowie. Arjanin. Pierwszy pisarz teologiczny piszący po polsku.

Ogł. w l. 1562—90, 25 pism i pisemek religijno-polemicznych. (Zob. Wisz. IX, 40—43).

Listy ogł. Wotschke w „Briefwechsel...“.

Ossoliński: Wiadom. hist.-kryt — Wiszniewski: Hist. liter. IX, 40—43. — Krasiński: Zarys dziejów reormacji w Polsce I, 220—222. — Brückner: Różnowiercy polscy. Str. 148—149 i n. — Grabowski: Z dziejów liter. kalwiń. — Grabowski: Liter. arjańska. — S. Morawski: Arjanie. — K. Górski: Grzegorz Paweł jako tłumacz Blandraty i Fausta Socyna. *Ref. w Polsce.* 1926. — Streszczenie monografji K. Górskiego o Grzegorzu Pawle w *Spraw. Akad. Um.* 1927, nr. 6. — O. Bartel: Grzegorz Paweł z Brzezin. *Ref. w Polsce.* 1928. — M. Wajsblum: Rhapsodiae Laeliusa Socyna. *Ref. w Polsce.* 1928.

25. MARCIN BRONIEWSKI. (*Broniovius*).

Ur. w Małopolsce, z o Stanisława, chorążego ziemi przemyskiej. Dworzanin Zygm. Augusta, sekretarz Stefana Batorego, wysyłany dwukrotnie, w r. 1578 i 1590, do Mechmeta Gireja, chana Tatarów perekopskich. Kilkakrotnie posłował na sejmy. Arjanin. Brał udział w synodzie toruńskim w r. 1595. Szczegóły życia nieznane.

Autor pierwszej „...Tartariae descriptio...“ (Coloniae Agrippinae. 1595. Kilkakrotnie przedruk.).

Ma być, wedł. Tretiaka, autorem znakomitej, klasyczną polszczyzną napisanej, odpowiedzi na książkę Skargi p. t. „Synod Brzeski“ (1597), p. t. „Apokrizis (Αποκρισις) abo odpowiedź na książki o synodzie brzeskim, imieniem ludzi starożytnej religiej greckiej, przez Christophora Philaletha w porywczą dana“ B. m. i r. (Wilno. 1597). (Jednocześnie wyszedł przekład ruski). Przedruk. w „Pamiatniki polemiczeskoj litieratury w Zapadnoj Rusi“, t. II. Petersburg. 1882. *Ruskaja Istoriczeskaja Bibliotieka, izd. Archieograficz. Kommisieju*, t. 7).

Dawniej sądzono, że pod pseud. Christophora Philaletha ukrywał się Krzysztof Broński, jak się zdaje nieistniejący.

„Apokrizis“ to, wedł. Brücknera, dzieło „najznakomitsze z całej ówczesnej litieratury polemicznej“; wedł. Tretiaka, „najznakomitszy utwór polemiczny przeciw Unji wymierzony“, „niezwyczajne zjawisko w literaturze polskiej“.

Tretiak przypuszcza, że Broniewskiego pióra jest też: „Respons w porywczą dany na upominanie do Ewangielików...“

Przypisywany mu „Pogrom Tatarów przez w. hetm. kor. Stan. Żółkiewskiego...“ B. m. 1620, przedruk. przez Wójcickiego w „Bibl. Starож.“ III, nie jest jego pióra.

Zob. też Estr. Bibliogr., t. XIII.

W rękop. „Zdanie na sejmiku przed walnym sejmem 1615“.

Brückner przypuszcza, że jego utworem jest „Postępek rokoszu

w Koronie Polskiej...“ (wierszem) w rękop. petersb, *Pam. liter.* 1911, str. 586—7).

Wiszniewski: Hist. liter. VII, 293—303 (o Apokrizis). — Maciejowski: Piśm. pol. III, 657—659. — Sobieszczański: B. M. *Enc. Orgelbr.* — Brückner: Spory o Unję. *Kwart. histor.* 1896. — Tretiak: Skarga i Filalet. *Przegl. powsz.* 1912, stycz. (i w dziele jego: „Piotr Skarga w dziejach i literaturze Unji Brzeskiej“. Kraków. 1912. Str. 172—208 i 340—341). — T. Grabowski: P. Skarga na tle katol. liter... Str. 448—454. — (Literaturę rosyjską o „Apokrizis“ i jej autorze podają Brückner i Tretiak).

26. ANDRZEJ WOLAN. (*Andreas Volanus*).

Ur. się ok. r. 1530 w Wiekopolsce, z o. Jana, szlachcica śląskiego, i Zofji z Kwileckich. Kształcił się we Frankfurcie nad Odrą (od r. 1543?), potem w akad. w Królewcu. Powróciwszy do kraju, przeniósł się na Litwę i został sekretarzem Mikołaja Radziwiłła Rudego. Był następnie królewskim; w tym charakterze używany był przez królów Zygm. Augusta, Stef. Batorego i Zygmunta III do różnych, nieraz ważnych, posług dyplomatycznych; posłował na sejmy. Po ucieczce Henryka wysłany był z misją do ces. Maksymiljana; w r. 1588 brał udział w układach Będzińskich; w r. 1595 jeździł ze Lwem Sapiehą do Moskwy. Na Litwie przebywał zwykle w majętności swej Bijuciszkach, w powiecie Oszmiańskim. Trzykrotnie był żonaty (z Niemstówną, Oborską i ks. Żyżemską). Zm. 6 stycznia 1610 r. w Bijuciszkach. Słynny polemista kalwiński; polemizował ze Skargą, Socynem i Jurgiewiczem. Pisał przeważnie po łacinie.

Dzieła Wolana:

1. „De libertate politica seu civili...“. Kraków. 1572. 2 wyd. 1582. Przekł. pol. Stanisł. Dubingowicza p. t. „O wolności Rzptej (albo szlacheckiej)“. Wilno. 1606. Przedruk. w Krakowie. 1859.

2. „Oratio ad Senatum Regni Poloniae...“ b. r. i m. (druk. w czasie bezkrólewia 1572—74). Przedruk. Czubek w „Pismach polit. z czasów pierwszego bezkrólewia“. (Kraków. 1906). Str. 178—186.

3. „Vera et orthodoxa veteris Ecclesiae sententia, ad Petrum Skarga...“ Łosk. 1574.

4. „Defensio coenae Domini, contra Skargam Jesuitam et Franciscum Turrianum“. Łosk. 1579. (Inne wyd. w Ryssel. 1586).

5. „Paraenesis...“ Spirae. 1582. (Przeciw Socynowi).

6. „Andreae Volani Libri quinque contra Scargae Jesuitae Vilnensis Septem, Missae sacrificiique ejus columnas...“. Vilnae. 1584.

7. „Idolatriae Loiolitarum Vilnensium oppugnatio...“. Vilnae. 1583.

8. „Nowochrzczeństwo, czyli zwierciadło wiary i pobożności No-

wochrzczeńców". Wilno. 1586. Toż połac.: „Anabaptismus sive speculum fidei et pietatis Anabaptistarum". Vilnae. 1586.

9. „Apologia ad calumnias et convitia sectae se falso Jesuites vocantis". Vilnae. 1587.

10. „Defensio Apologiae"?

11. „Ad scurilem et famosum libellum Jesuiticae Scholae Vilnensis... Andreae Jurgevitii .. responsio". Wilno. 1589.

12. „Epistolae aliquot ad repellendum doctrinae Samosatenianae errorem...". Wilno. 1592.

13. „Dirae in obtrectatores". Wilno. 1591. (Wierszem).

14. „Epistolae aliquot adversus Samosatenianos, de divina Trinitate". Vilnae. 1592. (Przeciw Socynianom).

15. „Judicium Andreae Volani de libello quodam Stanislai Rescii, qui inscribitur Ministromachia...". Wilno. 1593.

16. „Meditatio in Epistolam Divi Pauli Apostol. ad Ephesios...". Wilno. 1592.

17. „Oratio sive consilium de bello contra Turcos movendo". Eisleben. 1604.

18. „De Principe et propriis ejus virtutibus". Dantisci. 1608.

19. „De caecitate et poena Ecclesiae". Hanau. 1608?

20. Jasne i dowodne pokazanie, że... który stolicą Państwa Rzymskiego opanował... jest onym Antykrystem". Wilno. 1608. (Przekł). (O nim Baliń. nie wspomina).

Nadto ogłosił W. kilka mów łac. okoliczn.

(„Oratio gratulatoria ad principem Christophorum Radivillum...". (1584); „Oratio funebris in laudem Nicolai Radivilli..." (1584); „Oratio ad Illustres Radivillos et Chodkievicios". (1600). Niektóre jego dziełka zaginęły, np. mowa pogrzebowa na cześć Stanisława Sudrowskiego, pastora zboru wileń.).

Brückner przypuszczał dawniej (w art. o Arjanach *Aten.* 1896, kwiec.), że Wolan jest autorem w. „Proteus albo Odmieniec", lecz później odrzucił swoją hipotezę. (Zob. pod Cypr. Bazylik).

Ossoliński i Baliński mylnie przypisywali Wolanowi autorstwo dziełka Rotundusa p. t. „Rozmowa Polaka z Litwinem".

Przedmowa łacińska Wolana (Praefatio ad Fricium) do przekładu polskiego Bazylika Modrzewskiego „O poprawie Rzptej". (1577).

Listy Wolana: 1) Epistola ad Rev. D. Nicolaum Pacium, ep. Kijov. ab A. Volano scripta...", druk. w dodatku do dzieła Paca p. t. „Orthodoxa fidei confessio". (Królewiec. 1566). 2) List do Krzysztofa

Radziwiłła z r. 1590. (25 novembr.) (po polsku) u Balińskiego: „Pisma histor.“ III, 103—105. 3) List do Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła z r. 1594 (23 decembr.) (po polsku) u Baliń. III, 118—119. 4) List do Janusza Radziwiłła z r. 1609 (po polsku) u Baliń. III, 128—130. (Listy do Radziwiłł. z archiwum Nieświeskiego).

Bališski: Andrzej Wolan, jego życie uczone i publiczne. (Pisma historyczne, III. Warszawa. 1843). Przedtem w *Bibl. Warsz.* 1841. — Mecherzyński: Hist. wym. II, 491—4. — Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. T. I. — T. Grabowski: Z dziejów literat. kalwińskiej w Polsce. Krak. 1906. Str. 225—231. — T. Grabowski: Piotr Skarga... Krak. 1912.—O. K.: Andrzej Wolan. Krótki rys życia i pracy... W 300-tną rocznicę śmierci jego. Wilno. 1910. — Jankowski: Powiat Oszmiański, I, 68 i n. — Brückner: Druki protestantów polskich w Prusiech. *Pam. liter.* 1903. — Łukaszewicz: A. W. w „Dzieje kościołów wyzn. helweckiego w Litwie“. II. 1843. Str. 266—281. (Rotundus o „De libertate“ w dziele „De dignitate ordinis ecclesiastici Regni Poloniae“. (1582). Zob. Chmielowski: Dzieje krytyki liter., str. 33—35).

27. GRZEGORZ Z ŻARNOWCA *(Koszarski?)*.

Ur. się ok. r. 1528 na Podgórzu. Był synem organisty. (Szczegóły o rodzicach i o miejscu i czasie kształcenia się nieznane). Był kanonikiem katedralnym krakowskim. Nast. ożenił się i przyjął kalwinizm. Był seniorem zborów na Litwie; potem ministrem we Włoszczowej (czy Włoszczonowie?) (pow. kielecki). Zm. po r. 1601. (Domniemane nazwisko *Koszarski*, wedł. Brücknera późniejszy wymysł, o którem nic nie wiedział ani sam Grzegorz z Żarnowca, chłopski synek, i jego najgorliwsi wielbiciele, spółcześni i późniejsi, a zwłaszcza Jędrzej Chrząstowski (w „Obronie dyjalogu...“ 1619; unikat w bibl. berlińskiej). Zob. *Pam. liter.* 1903, str. 66).

Głośny kaznodzieja, zwany „Skargą kalwińskim“.

1. „Postylla albo wykłady Ewanielij niedzielnych i na święta...“. („Postylle Krześciańskiej“ Część I. Kraków. 1580. Cz. wtóra. Cz. trzecia. (1582). Cz. czwarta. (1583). 2 wyd. t. 1597. Przedruk nowszy: sporządzony przez dr. T. Haase'go wyszedł w Cieszynie, 1864. Przekł. niem. b. m. i r. (współcz.).

2. „Obrona Postylle Ewanielickiej...“. B. m. i r. (Kraków). 2 wyd. Wilno. 1591.

3. „Clypeus albo Tarcz Duchowna“. Wilno. 1598.

4. „Apokatastasis to jest Naprawa...“. B. m. i r. (Wilno. 1598). „Apokatastasis“ i „Clypeus“ wyszły współcześnie w przekładzie łacińskim.

5. „Apomaxis albo zniesienie niesłusznej skazy...". (B. m.). (Wilno). 1600.

6. „Traktacik, abo 52 kwestji o Kościele Bożym". B. m. 1591.

Mecherzyński: Hist. wym. II, 480—486. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* Diehl: G. z Ż. *W. Enc. powsz. ilustr.* — T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce. Krak. 1906. Str. 150 i n. — K. Kolbuszewski: Postyllogr. pol.— Zob. też liter. w *Estr. Bibl.* XVII.

28. CYPRJAN BAZYLIK.

Mieszczanin z Sieradza. Gdzie się i z kogo urodził i gdzie się kształcił niewiadomo. Był dworzaninem Zygmunta Augusta. Książę Heraklides Bazylikos despota (forytowany później przez Olbrychta Łaskiego na hosudarstwo mołdawskie), dokumentem, potwierdzonym przez Zygm. Aug. w r. 1557, wyniósł go do stanu rycerskiego i przyjął go do własnego rodu Bazylików. (Nobilitacją z r. 1557 wydruk. Wierzbowski w „Materjałach" II). Odtąd Cyprjan z Sieradza począł się przezywać Cyprjanem Bazylikiem. Po śmierci ks. Heraklidesa, był dworzaninem Mikołaja Radziwiłła Czarnego. Przebywał w Brześciu Litew., gdzie miał drukarnię. Był kalwinem. Kiedy i gdzie umarł niewiadomo.

Przełożył z łac. piękną polszczyzną:

1. „Historja o srogiem prześladowaniu Kościoła Bożego...". Przydana jest ktemu historja o postanowieniu i potym rozproszeniu kościołów cudzoziemskich w Londynie, nad którymi był prawdziwym a krześciańskim biskupem on świętej pamięci mąż Jan Łaski. W Brześciu Lit. 1567. (Całe dzieło przerobione z Jana Crespina „Actiones et monumenta martyrum". 1556, 1560).

2. „Historja o żywocie i zacnych sprawach Jerzego Kastryjota, którego pospolicie Szkanderbegiem zową... napisana od Maryna Barlecjusa". W Brześciu Lit. 1569.

3. „Historja spraw Atylle króla Węgierskiego...". W Krakowie. 1574. Historycy literatury mylnie, wedł. Brücknera, podają, jakoby „Hist. spraw Atylle" jest przekładem dzieła Kallimacha. Autorem oryginału jest Mikołaj Olahus, prymas węgierski, który wydał swe dziełko w r. 1536 w Brukseli. Zob. art. Brücknera „Ein weissrussischer Codex miscellaneus der Gräflich Raczynskischen" Bibliothek in Posen. *Arch. f. slav. Phil.* IX. 1886. Por. Brücknera „Dzieje liter". I, 151.

4. „O poprawie Rzeczypospolitej...". W Łosku. 1577. (Przekł. dzieła Andrzeja Frycza Modrzewskiego).

Wiersze Bazylika: a) na Trąby Radziwiłłowskie, przy Biblji Brze-

skiej i b) przy Nowym Testam. Falconiusa; (w. do Mik. Radz. Czarnego na czele „Wtóre Księgi Łukasza Świętego...“. W Brześciu Lit. 1566); c) przy „Proteusie albo Odmieńcu“, i inne.

„Commoda Henrici...“ (po pol.) wydruk. przez Czubka w „Pismach polit. z 1 bezkról.“ (495—6), „możnaby, wedł. Brücknera, przypisać Bazylikowi, na tej arcykruchej, jak sam przyznaję, podstawie, że powoływa wiersze polskie francuza Statorjusa, zamieszczone w „Proteusie“ 1564 r. o czem po 9-ciu latach chyba tylko autor „Proteusa“, moim zdaniem właśnie Bazylik, mógł jeszcze pamiętać“. *(Pam. liter.* 1907, str. 411).

Brückner sądzi obecnie, że nie Wolan, jak dawniej przypuszczał, lecz Bazylik jest autorem „Proteusa albo Odmieńca“. 1564). Uważa go też za autora „Postępku prawa czartowskiego“ (z r. 1570). Brückner przypuszcza, że Bazylik też może być autorem „Pieśni o pobożnej a cnotliwej niewieście... (Nieśwież. 1564). Zob. *Pam. liter.* 1914—15, str. 383.

Maciejowski: Piśm. Pol. III. — Chomętowski: Kilka słów o Cyprjanie Bazyliku i jego pismach *Kółko domowe.* 1865. — Brückner: Kto jest autorem „Proteusa albo Odmieńca“? *Pam. liter.* 1907. — J. Krzyżanowski: Romans pseudohistoryczny w Polsce w. XVI Krak. 1926.

29. ERAZM GLICZNER *(Glicner)* SKRZETUSKI.

Syn Jakóba. Ur. się ok. r. 1535 (wedł. Estr. w 1541) w Żninie, w Wielkopolsce. Kształcił się w domu, nast. w szkołach w Goldbergu na Śląsku, pod sławnym Trotzendorfem, poczem w r. 1554 wstąpił do akad. w Królewcu. W r. 1558 był już uczniem akademji krakowskiej. Jednocześnie był nauczycielem domowym. Ok. r. 1560 przeszedł na wiarę luterską; był ministrem (pastorem), w końcu superintendentem zborów luterskich w Wielkopolsce (1565). W 1567 kaznodzieją w Toruniu; potem w Grodzisku (ok. 1570); w r. 1592 kapelanem w Brodnicy.

Pedagog i polemista luterski.

Ważniejsze dzieła Glicznera:

1. „Nauka i praktyka“. Kraków. 1558. (Dziełko z zakresu gospodarstwa wiejskiego i rolnictwa).

2. „Książki o wychowaniu dzieci“. Kraków. 1558. Nowe wyd. (przedruk unikatu w Ossol.) Wisłockiego w Krakowie. 1876.

3. „Oracia Isokratesa o sprawowaniu państwa: na polskie przełożona“ — przy przekł. Koszutskiego Lorichiusza „Ksiąg o wychowaniu“ (1558).

4. „Taniec i rozmowa o nim...“ Grodzisko, 1563. Przedruk. z unikatu T. Grabowski w *Pam. liter.* 1914—15.

5. „Breve Colloquium...“ Frankfurt n. Odrą. 1565.

6. „Assertiones aliquot breves ac dilucidae pro Baptismo infantium...“ Toruń. 1569.

7. „Odpor na odpowiedź kwestji niektórych podanych o kościele powszechnym...“ W Grodzisku. 1579.

8. „Kronika żywota, nauki i spraw Jezusa Chrystusa“. W Grodzisku. 1579. Z unikatu książnicy miejskiej w Toruniu wydał ks. Kaz. Miaskowski. Toruń. 1928. (Odb. z t. VII *Zapisków Tow. Nauk. w Toruniu*).

8. „Kronika Eutropjusza...“ (Grodzisk. 1581) (Przekład).

9. „Consensus...“ (Toruń). 1586. (Inne wyd. 1592 i 1595).

10. „Confessia wiary, którą augustańską albo auspurską zową...“ Gdańsk. 1594 (przekład).

11. „Appellatia...“ Królewiec. 1598.

12. „Chronicon Regum Poloniae... I“. Toruń. 1597. (Dzieje bajeczne do Ziemomysła; cz. II — IV, doprowadzone do Zygmunta III, w rękop.).

„Agenda szafunku Wieczerzy Pańskiej“. 1573. Nieznane dzieło Glicznera; unikat w Toruniu.

Inne dzieła G. — zob. w Bibliogr. Estr. XVII.

Nb. wiersze pol. G. przy tłum. Koszutskiego Lorichiusza „Ksiąg. o wych.“; zob. też Jana Rybińskiego „Gęśli“ (1593).

Chmielowski: Dziesięć lat z dziejów wychowania w Polsce XVI w. *Bluszcz*, 1877. — Ottmann: Erazm Gliczner-Skrzetuski, pisarz z XVI w. Przyczynki do życia i pism jego. *Przew. nauk. i liter.* 1886. — Chmielowski: G.-Skrz. *Enc. Wych.* IV. — Kleinwächter: Zum Lebensgang u. zur Charakteristik Erasmus Gliczners. *Zeitschr. d. histor. Gesellsch. f. d. Prov. Posen* XIII. — Chmielowski: G. E. *W. Enc. ilustr.* — (Bezim.): E. G.-Skrz. *Zwiastun Ewang.* 1903. — Brückner: Przyczynki do słownictwa polskiego. Kraków. 1903. (odb. z *Rozpr. Akad. Um. wydz. filoł.* 38. Str. 50—52). — Danysz: Uwagi o pedagogice Pseudo-Plutarcha. *Eos.* 1908. — Danysz: Erazm Gliczner jako pedagog. Studja nad pierwszą pedagogiką polską. Poznań. 1912 (Odb. z *Roczn. Tow. Przyj. Nauk.* 38, i w „Studj. z dziejów wych. w Polsce“) (1921). (Ocena Brücknera w *Ref. w Polsce.* 1921). — Z. Bujakowski: O pierwszej pedagogicznej książce polskiej Erazma Glicnera-Skrzetuskiego. Warszawa. 1912. (odb. z *Wychowania.* 1912). — Kot: Ocena tej rozprawy w *Pam. liter.* 1912. (Tu m. in. szczegół do życior. nieznany). — F. J. Śliwiński: Plutarch w Polsce w *Eos.* 1910. — Brückner: o „Odpor na odpowiedź...“ (1579) w *Pam. liter.* 1903, str. 61.—T. Grabowski: Literatura luterska w XVI. Poznań. 1920. — Brückner: w ocenie tej książki w *Ref.*

w Polsce. I. (o „Książkach o wych. dzieci"). — Th. Wotschke: Erasmus Glitzner. „Aus Posens kirchlicher Vergangenheit". Lissa u. Posen. 1918. (Ocena H. Barycza w *Reform. w Polsce.* 1924).

30. JAROSZ (HIERONIM) MOSKORZEWSKI. *(Moskorzowski, Moscorovius).*

Ur. się we wsi dziedzicznej Moskorzewie, niedaleko Szczekocin. (O rodzicach, dacie i miejscu urodzenia i kształcenia się nic nie wiemy). Posłował na kilku sejmach, zanim ok. r. 1595 przyjął wyznanie socynjańskie. Ożenił się z córką Andrzeja Dudycza. W r. 1610 był w Gdańsku. Zm. 19 lipca 1625 r. w sędziwym wieku.

Znak. pisarz arjański.

Pisma Moskorzewskiego:

1. „Oratio qua continetur brevis calumniarum depulsio.. " (1595).

2. „Odpowiedź na skrypt Przestrogą nazwany, który X. Jan Petrycy, minister zboru na Jodłowie, wydał w roku 1600..." W Rakowie. 1602.

3. „Zawstydzenie księdza Skargi..." W Rakowie. 1606.

4. „Zniesienie Zawstydzenia, które X. Piotr Skarga jezuita wnieść niesłusznie na zbór Pana Jezusa Nazareńskiego usiłował..." W Rakowie. 1607.

5. Zniesienie wtórego Zawstydzenia, które X. Piotr Skarga jezuita na zbór Pana Jezusa Nazareńskiego wnieść usiłował..." W Rakowie. 1610.

6. „Refutatio Appendicis, quam Martinus Smiglecius Jesuita... Hieronymo Moscorovio opposuit..." W Rakowie. 1613.

7. „Wtóre zawstydzenie X. Skargi, abo odpis na powtórną książkę jego, której dał tytuł: Mesjasz nowych Arjanów wedle Alkoranu Tureckiego... Roku 1615. (B. m.).

8. „Odpowiedź na książkę X. Górskiego, którą Wyjawieniem niewstydu Arjańskiego nazwał". 1617. (B. m.) [1])

9. „Refutatio libri de Baptismo Martini Smiglecii Jesuitae„. W Rakowie. 1617.

10. „Defensio animadversionum Fausti Socini..." W Rakowie. 1618.

T. zw. „Katechizm Rakowski", „większy", ułożony przez Smalcjusa, Statoriusa, Moskorzewskiego i Volkeliusa, wyd. p. t. „Katechizm zboru tych ludzi, którzy..." (Raków 1605) (2 wyd. t. 1619). Wedł. Sandiusa autorem ma być Grzegorz Pauli, senjor krakowski (a Moskorz. z innymi

[1]) X. Górski to X. Jan Gurski, pseudonim, jak przypuszcza ks. Otwinowski, jezuity Marcina Łaszcza. „Wyjawienie" swoje wydał X. Gurski razem z „Zawstydzeniem Nowych Arjanów" Skargi (1608).

tylko go poprawili). Przekł. łac. p. t. „Catechesis...“ (Raków. 1609) dedyk. Jakóbowi I, król. angiel., który go odrzucił [Bartoszewicz nazywa go Katechizmem Smalcjusza]. Przekł. niem. Smalcjusa wyd. w 1608 i 1612; angiel. w r. 1652 (Amsterd.).

„Philopolites, to jest Miłośnik Ojczyzny, albo o powinności dobrego Obywatela, ojczyźnie dobrze chcącego i oną miłującego, krótki traktat...“ (W Krakowie. 1588). Autorstwo Moskorzewskiego co do tego traktatu niepewne; przypisywano go i Orzechowskiemu; Wiszniewski przypisuje Szczęsnemu Kryskiemu; C. Walewski i Mecherzyński przypisują go Moskorzewskiemu, co zgadza się z notatką na egzempl. bibl. Jagiell. (Por. Estr. Bibliogr. XXIV).

Był też Moskorz. wydawcą kilku pism, które poprzedził swojemi przedmowami.

W rękop. pozostały: kilka listów treści teologicznej i niektóre pieśni nabożne (niegdyś w bibl. Poryckiej znajdujące się), tudzież parodja pieśni 3, ks. IV Horacjusza (w Ossolin.), przekład (?) poezji Filipa de Portes, wiersz do djakonów zboru rakowskiego, oraz Odpowiedź Hugonowi Grocjuszowi, na zbicie jego zdania o zadosyćuczynieniu. [Wyjątki z niektórych wierszy przytacza z rękop. Juszyński]. W rękop. również pozostało (w aktach synodalnych socyniańskich) wspólnie z Smalcjusem przez Moskorz. ułożone pismo w jęz. pol. p. t. „O pobudkach i środkach do połączenia się Arjanów z Menonitami“.

Ossoliński: Wiadomości histor.-kryt. I. — Juszyński: Dykcjonarz poetów pol. I, 317—319. — Wiszniewski: Hist. liter. IX, 108 — 109, i indziej. — Maciejowski: Jarosz i Piotr Moskorzowscy. *Piśmienn. pol.* I, 708—721. — Mecherzyński: Histor. wym. II, 494—498. — T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce. Kraków. 1908.— F. M. S. (Sobieszczański) w *Enc. Orgelbr.*

31. MARCIN CZECHOWIC.

Poch. z włościań. Ur. się w Wielkopolsce, jak się zdaje, w Zbąszynie. Do szkół chodził w Poznaniu (do kolegjum Lubrańskiego ?). W r. 1554 był na uniwers. w Lipsku. Potem był „ministrem słowa Bożego“ u Mikołaja Radziwiłła Czarnego w Wilnie. Z polecenia Radziwiłła jeździł do Szwajcarji, do teologów tamtejszych. Po śmierci Radziwiłła (1565) udał się na Kujawy, stąd do Rakowa, wreszcie w r. 1574 osiadł w Lublinie, gdzie od r. 1598 był ministrem zboru arjańskiego. Zmarł w listopadzie r. 1613, w Lublinie.

Z dzieł najważniejsze:

a) „O dzieciokrzczeństwie krótkie wypisanie...“ W Łosku. 1578.

(Napis. 1565). Toż po łac.: „De paedobaptistarum errorum origine...“ B. m. 1575.

b) „Summarjusz wszytkiego Nowego Testamentu“. Kraków. 1570 (wierszem).

c) „Rozmowy christiańskie...“ (Raków). 1575 (t. zw. Katechizm rakowski). Ustępy przytacza Merczyng.

d) „Nowy Testament...“ Raków 1577. 2 wyd. t. 1594.

e) „Odpis Jakoba Żyda z Bełżyc na Dyalogi Marcina Czechowica, na który zaś odpowieda Jakobowi Żydowi tenże Marcin Czechowic“. Raków. 1581.

f) „Zwierciadłko panienek chrystjańskich...“ Raków. 1582.

g) „Epistomium na Wędzidło X. Powodowskiego“. B. m. i r. (Raków. 1583).

h) „Wujek, t. j. krótki odpis na pisanie X. Jakoba Wuyka z Wągrowca“, Lublin 1590.

i) „Plastr na wydanie N. Testamentu przez X. J. Wuyka“. Raków. 1594.

Był może, wraz z Janem Niemojewskim, współautorem „Akcji“ przeciw jezuitom Wojciecha z Kalisza.

Łukaszewicz: Dzieje kościołów wyznania helweckiego w Litwie. II. — Wiszniewski: Hist. liter. VI, 589—586. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 280—283. — Brückner: Różnowiercy polscy. Warszawa. 1905. (Przedtem w *Ateneum*. 1896—98).— Lubowicz: Lublinskije wolnodumcy XVI wieka. Warszawa. 1902. — Zwolski: De bibliis polonicis... Poznań. 1904. Str. 126—130. — Brückner: Klonowic spółautorem „Akcji“. *Pam. liter*. 1904. — T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce. Kraków. 1908. Str. 102—116, i indziej. — Merczyng: Polscy deiści i wolnomyśliciele za Jagiellonów. Warszawa. 1911. (Odb. z *Przegl. histor.*).

32. MARCIN KROWICKI.

Ur. ok. 1501, jak się zdaje w Lubawie, w dyecezji chełmińskiej, (nie w Toruniu, ani na Rusi Czerw.) z o. Piotra. Pochodzenia był prawdop. szlacheckiego. W r. 1515 zapisał się na uniw. krakowski. Był zrazu „notarjuszem“ (sekretarzem), następ. rządcą dóbr Piotra Kmity, wojew. krak. Ok. 1535 proboszczem w Sądowej Wiszni (pode Lwowem). Na dworze Kmity zaprzyjaźnił się z Jakubem Przyłuskim i Stanisławem Orzechowskim. W r. 1550 pojął za żonę Magdalenę Pobiedzińską (rolę dziewosłęba odegrał Orzechowski). Zrazu kalwin, później został arjaninem. Był ministrem w Pińczowie w l. 1551—55; (przez kilka miesięcy r. 1553/4 przebywał w Witemberdze), poczem ministrem we Włodzisławiu, później w Książu; w r. 1562 superintendentem lubel-

skim, w następnym podlaskim, gdzie w Węgrowie i Mordach rezyduje; złożywszy urząd, z innymi „Arjanami“ w Lubelskie powraca; tu w Piaskach, umiera w listopadzie r. 1573.

Z pism ważniejsze:

1. „Chrześcjańskie a żałobliwe napominanie do Najjaśn. Jego Król. Miłości Majestatu i do wszystkich panów wielkich, małych, bogatych i ubogich...“ W Maydeburku. 1554.

Główne dzieło:

2. „Obrona nauki prawdziwej chrześciańskiej...“. W Pińczowie. 1560. Wyd. ponownie p. t. Apologia większa t. j. obrona nauki prawdziwej i wiary starodawnej krześciańskiej...“ Wilno. 1584. Przedruk. tamże w r. 1604. Przekł. niemiecki wyszedł w Wilnie p. t. „Apologia, d. i. Verantwortung u. Verteidigung der wahrhaftigen Lehre u. des uralten christlichen Glaubens... aus dem Polnischen...“ (1602).

3. „Obraz a kontrefet własny Antykrystow...“ (1561). Unikat w bibl. Kórnickiej zdefekt. (brak wierszowanej autobiografji Krow.)

4. „Słudzy wierni Pana Jezu Chrysta ukrzyżowanego Stanisławowi Orzechowskiemu, księdzu żonatemu papieskiemu, nawrócenia życzą“. Wyd. z rękop. Wierzbowski przy Orzechowskiego „Opowiadaniu upadku przyszłego polskiego z r. 1560“. (*Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.*, XVI. Warszawa. 1901).

List Krowic. do Przyłuskiego podał Maciejowski w Dod. do Piśm. pol., str. 198; 4 listy do Orzechowskiego ogł. J. Korzeniowski w „Orichovianach“.

„Napominanie X. Biskupa Krakowskiego“, wierszem, druk. ok. r. 1555 w Pińczowie, zaginęło; urywek przytacza Juszyński (Dykcjon. p. p. II, 437—8).

Wiszniewski: Hist. liter. pol. IX. 17—20. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 230—234. — Łukaszewicz: Dzieje kośc. wyzn. helweck. — Brückner: M. K. w „Różnowiercy polscy“. Warszawa 1905 (przedtem w *Ateneum*). — T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej. — T. Grabowski: Literatura arjańska. — H. Barycz: Marcin Krowicki. *Ref. w Polsce*. 1924. — H. Barycz: Kulturalna działalność Piotra Kmity.

33. PIOTR Z GONIĄDZA. *(Petrus Gonesius).*

Ur. się ok. 1525 r. w Goniądzu na Podlasiu; czy był szlachcicem niewiadomo. Uczył się w akad. krak. ok. r. 1550. W r. 1554 wykłada przez czas jakiś w Padwie sofistykę. Był w Niemczech (w Witemberdze) i w Szwajcarji (w Gienewie), gdzie poznał naukę Serweta. Wrócił

do Polski zapewne w końcu r. 1555. W r. 1556 był w Witemberdze. Od r. 1558 (czy 1559) był ministrem w Węgrowie Jana Kiszki, w. krajczego litew. Zm. w Węgrowie, ok. 13 września 1575 r. (wedł. Brücknera). (Merczyng i M. Wajsblum twierdzi, że w r. 1571).

Pisma:

1) Doctrina pura... Węgrów. 1570.
2) O Trzech, to jest o Bogu, o Synu jego i Duchu Św... Węgrów 1570.
3) O Ponurzaniu chrystjańskim... Węgrów. 1570.
4) O Synu Bożym... Węgrów. 1570.

Inne przepadły.

Ossoliński: Piotr Goniec. *Rozm. nauk.* 1824 i w jego *Wiadom. histor. kryt.* IV. — Grabowski: Literatura arjańska. — W. Makowski: Dwójbożcy. („Wrażenia i studja". Wilno. 1913).

34. STANISŁAW FARNOWSKI. *(Farnovius).*

Pochodzenie, rodzice, miejsce i data urodzenia nieznane. M. Wajsblum przypuszcza, że ród jego pochodził z Węgier. Ok. r. 1557, przybył prawdop. z Siedmiogrodu, do Sądeczyzny i szerzył tu zrazu kalwinizm. W l. 1563—1566 studjował w uniwers. w Marburgu, Heidelbergu i Zurychu. Powróciwszy do kraju propaguje dyteizm (dwójbóstwo, odłam arjanizmu). W l. 1568—1607 przebywa w Nowym Sączu, jako minister zboru i rektor szkoły. Zm. ok. 1615—1616, w wieku ok. 80 lat. Po śmierci Piotra z Goniądza przywódca arjan polskich.

Z pism jego dziś znane jest tylko zachowane w dwu egz. dzieło: „O znajomości i wyznaniu Boga zawżdy jednego..." B. m. (Lucławice). 1573.

Układał modlitwy i pieśni religijne. M. W. przytacza „Hymn do Boga". Wyjątek z zaginionego „Modlitewnika" („modlitwę za ojczyznę") podaje Merczyng.

O innych dziełach F. zob. Wiszn. IX, 62—3 i Estr. Bibliogr. XVI.

Grabowski: Liter. arjańska. Str. 126—129 i indziej. — Brückner w ocenie Grab. Liter. arj. *Pam. liter.* 1910. Str. 136—8. — Makowski: Dwójbożcy. (Wrażenia i studja. Wilno. 1913). — Merczyng: Polscy deiści i wolnomyśliciele. Str. 8—9. — M. Wajsblum: Dyteiści małopolscy (Stanisław Farnowski i Farnowjanie). *Reform. w Polsce.* 1928.

35. STANISŁAW WIŚNIOWSKI.

Arjanin. Stronnik Farnowskiego (Dyteista). Był od r. 1557 ewangelickim katechistą w zborze w Krakowie; od r. 1561 arjaninem i kaz-

nodzieją w Lucławicach. (Daty urodz. i zgonu i inne szczegóły życia nieznane).

1. „Okazanie sfałszowania i wyznanie [prawdziwej nauki Pana Krista". 1572. Unikat zdefekt. w Ossolin.

2. „Rozmowa o prawdziwej znajomości Boga Ojca, Syna Jego i Ducha Świętego" 1575. Unikat zdefekt. w bibl. Czartor.

Maciejowski: Piśm. Pol. III. — Merczyng: Polscy deiści i wolnomyśliciele... (1911). — M. Wajsblum: Dyteiści małopolscy. *Ref. w Polsce.* 1928. — Brückner: w ocenie T. Grabowskiego. Liter. arjań. *Pam. liter.* 1910, str. 136—138.

36. SIMEON TEOFIL TURNOWSKI,

Ur. się 15 wrześ. 1544 r., w Turnowie w Czechach, z o. Macieja. W l. 1555—62 uczył się w szkole Braci Czeskich w Koźminku. Następ. kształcił się w Wittemberdze (do r. 1568). Powróciwszy do kraju, osiadł w Ostrorogu (w Wielkopolsce). Brał udział w synodzie sandomierskim 1570 r. W l. 1570—3 był rektorem w Koźminku. Potem był ministrem w kośc. Braci Czesk. w Lutomierzu (w Sieradzkim). Mianowany w r. 1587 senjorem zborów wielkopolskich, wrócił do Ostroroga. Zm. 22 marca 1608 r. w Ostrorogu.

Z pism jego najważn.:

a) „Odpowiedź kaznodzieje ewangielickiego na kazanie ks. Stan. Sokołowskiego. Kazanie miane w Warszawie 8 lutego 1582". (B. m. i r.).

b) „O faryzeuszach starozakonnych i nowozakonnych, kazanie miane w Warszawie na sejmie 14 listopada 1582".

c) „Poznaczenie krótkie niektórych kwestji o Kościele Bożym z kazania w Warszawie na sejmie r. 1585 mianego". Trzy te pisma wydane były, wedł. Łukaszewicza, razem.

d) „Zwierciadło nabożeństwa Krześciańskiego w Polsce.." Wilno. 1594 ? (wedł. Brücknera 1590). (Pismo polemiczne wielokrotnie przedrukowywane).

Łukaszewicz wyd. z rękop. opis podróży jego w r. 1570 na synod w Sandomierzu (w dziele o „O kośc. Braci Czesk." Str. 74—103).

Maciejowski przypisuje niektóre pisma S. T. Turn. jego bratu, Janowi Turnowskiemu.

Łukaszewicz: O kościołach Braci Czeskich w dawnej Wielkiejpolsce. Poznań. 1835. — Wiszniewski: Hist. liter. IX, 98—99. — Maciejowski: Piśm. Pol. III, 573—6. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Brückner: Polskie indeksy książek zakazanych. *Pam. liter.* 1903. — (E. Bursche): Proroctwa XVI w. *Zwiastun Ewang.* 1912. nr. 7. — J. Bidlo: Wzajemne stosunki czeskiej i polskiej Jednoty... *Reform. w Polsce.* II. 1922. — O. Halecki: Zgoda Sandomierska. 1570 r. Warsz. 1915.

37. JAN TURNOWSKI,

Synowiec Symeona. Syn Jana? Ur. w r. 1567, na Kujawach. Uczył się w kraju i zagranicą: (w Głogowie i Wrocławiu). Następ., kosztem woj. brzes. Andrzeja Leszczyńskiego, kształcił się w uniwers. w Strasburgu, Bazylei i Gienewie. Za powrotem do kraju był ministrem w zborach Braci Czesk. w Baranowie, Poznaniu, Krotoszynie, Beresteczku i Łobżenicy. Dr. teol. w Marburgu (1608). W 1611 naucz. gimn. w Toruniu. W 1611 senjorem Braci Czes. w Wielkopolsce. Zm. w r. 1629, 8 kwietnia, w Toruniu.

Ogł. m. i.

a) „Centuriae carminum". Bytom. 1600.

b) „Hymnów 30 z niemieckiego...". Gdańsk. 1605.

c) „Kancjonał...". Gdańsk. 1628. 2 wyd. t. 1636; 3. t. 1646; 4 t. 1647; 5. 1661; 6. Toruń. 1676 i t. d. (Kilkanaście wydań).

d) „Tractatus de aeterna Dei praedestinatione". Frankfurt. 1626; i inne.

Był współtłumaczem *Biblji Gdańskiej* (1632).

Rękop. niekt. pism T. w Kórniku...

Łukaszewicz: O kość. Br. Czes. Str. 370–1. — Maciejowski: Pism. pol. III, 573–6. — Wiszniewski: Hist. liter. — Brückner: Z starych książek. *Ref. w Polsce.* I. 1921.

38. WOJCIECH Z KALISZA. *(Albertus Calissius).*

Pedagog arjański. Kiedy się ur. i um. niewiadomo. Kształcił się, jak się zdaje, w akad. krak. W r. 1581 udał się, jako mentor podkomorzyców Jakuba i Bartłom. Zieleńskich i Piotra Czernego, do Niemiec, gdzie studjował w Strasburgu (w akademji Sturma), w Tubindzie (1583) i w Heidelbergu (1585). Powróciwszy do kraju, był naprzód nauczycielem w szkole kalwińskiej w Turobinie; potem rektorem w szkole w Chmielniku, a od r. 1588 (prawdop.) rektorem arjańskiej szkoły w Lewartowie (w Lubelskiem) (do r. 1597). W r. 1600 rektorem arjańskiej szkoły w Lucławicach (na Podgórzu karpackiem). Zrazu kalwin, od r. 1586 arjanin. Zm. ok. r. 1601.

Jest autorem (wraz z Janem Niemojewskim i Czechowicem), słynnej broszury antyjezuickiej, przypisywanej dawniej mylnie Klonowicowi, p. t.:

1) „Equitis Poloni in Jesuitas actio prima". B. m. 1590. 2 wyd. 1591. Przekł. niem. p. t. „Schwarm des heiligen römischen Bienenkor-

bes.“ 1592. Przekł. polski p. t. „Konterfet jezuitów przez Prawdzica (zagin.)

2) „Speculum Jesuitarum...“ B. m. 1590.

3) „Schola Levartoviana restituta...“ Kraków. 1593. 1-wsze wyd. prawdop. z r. 1588, zaginęło). Przedruk. Kot. (z unikatu 2 wyd.) w *Archiwum do dziejów liter. i ośw. w Polsce*, t. XIII. (1914).

Wiszniewski: Hist. liter. IX, 87. — Zdziarski: Klonowicz i pamflet przeciw Jezuitom. „Szkice literackie“. 1903, (przedt. w *Bibl. Warsz.* 1900. II). — Brückner: Klonowic spółautorem Akcji. *Pam. liter.* 1904. (Por. tegoż Dzieje liter. I, 132). — T. Grabowski: Literatura arjańska. 1908. Str. 111, 114, 131—134, 259—261. — Kot: Szkoła Lewartowska. Lwów. 1910.

39. ERAZM OTWINOWSKI.

Socynjanin. Pochodził z Lesznika w Krakowskim. Żył w XVI w. Mieszkał długo w Turcji. Później osiadł w Rakowie; ożenił się z córką Aleksego Rodeckiego, drukarza; był rektorem szkoły Rakowskiej. Pozostawał w stosunkach z Janem Zamojskim i ks. Wasylem Ostrogskim. Zm. ok. 1610.

Pisał wierszem i prozą.

1. „Sprawy abo historje znacznych niewiast...“ B. m. 1589, (dwa wyd.). Wierszem.

2. „Przypowieści Pana naszego Jezusa Chrystusa...“. B. m. (Raków). 1599. Wierszem. (Wyj. przytacza Brückner w Dziej. liter.).

3. „Bohaterowie chrześcjańscy...“ B. m. i r. (Zagin.). Tłum. łac. p. t. „Zalassovia: Erasmi Otvinovii Heroes Christiani...“ (Amsterdam. 1679).

4. „Dysputa piekarza z malarzem o swych bogach“. (Wierszem po polsku). (Zagin.).

Opis podróży do Turcji w r. 1557, wyd. J. I. Kraszewski w „Podróże i poselstwa polskie do Turcji“. (Kraków. 1860). I. Janicki (Zob. przedm. do „Gulistanu“ S. Otwinowskiego, str. V) powątpiewa o autorstwie Eraz. Otwin. tego dyjarjusza.

List O. do Jana Zamojskiego z r. 1593 wydruk. Maciejowski w Dod. do Piśm. pol.

Zaginęły też: „O głowach i monarchach Kościoła Rzymskiego“, „Dysputacja z Jezuitami“, „Wszystkie niewiasty Starego i Nowego Testamentu cnotliwe i bezbożne“.

Juszyński: Dykcjonarz. — Siarczyński: Obraz wieku pan. Zygm. III. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Maciejowski: Piśm. Pol. III, 439—40. — Brückner:

Dzieje liter. pol. I, 154—5. — Brückner: Różnowiercy polscy. — Brückner w *Pam. liter.* 1907. — Grabowski: Literatura arjańska. — Plebański: O pamiętnikach histor. wyd. przez J. I. Kraszewskiego. (Księga jubileuszowa...). — Zob. też Estr. Bibliogr.

40. PIOTR STATORJUSZ. *(Stojeński).*

Francuz, rodem z Tonneville (nie z Thionville jak dawniej sądzono). Wykształcenie humanistyczne zdobył w Szwajcarji w kolegjum w Lozannie. Uczeń Kalwina. Sprowadzony do Polski w r. 1556 przez Lismanina z Gienewy, był nauczycielem w szkole w Pińczowie, potem kierownikiem szkoły, którą zreformował. W r. 1568 przybrał sobie nazwisko Stojeński. Z kalwina został arjaninem. Pisał po łacinie wierszem i prozą, polemizował z Stankarem i innymi; przykładał się do tłumaczenia Biblji Brzeskiej. Ożeniony był z Małgorzatą Czarnowską. Synowie jego otrzymali od Zygmunta III indygienat polski. (Nobilitację z r. 1591 ogł. Wierzbowski w „Materjałach" I). Zm. podobno w r. 1591. (O synu jego, Piotrze Stojeńskim młodszym, pisarzu arjańskim, zob. Grabowski, „Liter. arjań").).

Jest autorem pierwszej całkowitej gramatyki języka polskiego, wyd. p. t. „Polonicae Grammatices institutio". Kraków. 1568.

Jego „Gymnasii Pinczoviensis Institutio". B. m. i r. przedruk. Karbowiak w *Archiwum do dziejów liter. i ośw.* XIII. 1914.

Inne jego pisma wylicza Wiszniewski, Histor. liter IX, 27—28.

Czubek, a za nim T. Grabowski, uważa Statorjusza za autora „Proteusa abo Odmieńca" (1564), czemu przeczy Brückner, uważający go tylko za autora wiersza końcowego: „Piotr Stojeński F. do Odmieńca".

Łukaszewicz: Dzieje kośc. wyzn. helweck. w Małej Polsce 1853. Str. 246, i indziej. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 343—345. — Plebański: Gramatyka i gramatycy. *Enc. Orgelbr.* X, 519—527. — Brückner: Miscellen aus der älteren grammatischen Litteratur der Polen. *Archiv. f. slav. Philol.* XIV. 1892. — Czubek: Kto jest autorem Proteusa abo Odmieńca. *Pam. liter.* 1904. — Brückner: Kto jest autorem Proteusa abo Odmieńca. *Pam. liter.* 1907. — T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej w Polsce... Str. 124 (373)—127, i indziej. — T. Grabowski: Literatura arjańska. Str, 28 i n. — Karbowiak: Piotra Statorjusa „Gymnasii Pinczoviensis Institutio" *Arch. do dziejów ośw. i liter. w Polsce.* XIII. 1914. — St. Kot: Pierwsza szkoła protestancka w Polsce. *Ref. w Polsce.* 1921.

41. BARTŁOMIEJ BYTHNER.

Ślązak. Ur. ok. 1560. Proboszcz w Malicach (Sandom.). Zm. 28 marca 1629 w Malicach. Pisarz protestancki.

Gł. dzieło: „Fraterna et modesta... exhortatio...“ Frankfurt n. M. 1618 (nie w 1718, jak u Estr.) (1 wyd. wyszło podobno w 1612). Trzy wydania przekładu niemieckiego.

Bursche: Program polskiego uniwersalizmu chrześcjańskiego. Warszawa. 1927.

42. MELECJUSZ SMOTRYCKI.

Ur. ok. 1578 w Smotryczu (w wojew. podol.), z o. Herasyma Daniłowicza, pisarza grodzkiego kamienieckiego, później rektora szkoły ostrogskiej. Uczył się najprzód w Ostrogu. W r. 1601 wysłany przez ks. Konst. Ostroskiego do kolegjum jezuitów w Wilnie. Następnie, w charakterze mentora młodego ks. Sołomereckiego, podróżuje po Niemczech, zwiedzając uniwersytety protestanckie w Lipsku, Norymberdze i Witemberdze. W 1616 wstąpił do bractwa św. Ducha w Wilnie. W 1618 został bazyljanem i nauczycielem w szkole w Jewju (pod Oszmianą), gdzie wydał słynną swoją gramatykę słowiańską (1619). W 1620 wyświęcony w Kijowie na archiepiskopa połockiego (oraz zostaje archimandrytą w Dermaniu?), przyczynia się do śmierci (1623) unickiego arcyb. połockiego Jozefata Kuncewicza. Opanowany zgryzotami sumienia zpowodu tej śmierci, udaje się w podróż do Ziemi Św., przez Carogród do Jerozolimy (1624—25). Po powrocie ze Wschodu, był przez pewien czas (1626—28) rektorem szkoły brackiej w Kijowie. Lecz w połowie 1628 zrywa już S. ostatecznie z dyzunją [podróż jego do Rzymu, do papieża Urbana VIII?] (W 1629 papież Urban VIII mianował go arcybiskupem hieropolitańskim) i osiada w Dermaniu, na Wołyniu, w Ostrogszczyznie, gdzie jako archimandryta tamecznego, już unickiego, monasteru, żywot swój zakończył. Zm. 17 grudnia 1633 r. w Dermaniu. Zrazu arcygorliwy przeciwnik unji (dyzunita) („najdzielniejszy szermierz błahoczestja w owej dobie“, Jabł.), później arcygorliwy unita.

Ważniejsze pisma polemiczne.

A) Przeciw unji:

1. „Threnos to jest Lament... Wschodniej Cerkwie...“ Wilno. 1610, pod imieniem Teofila Ortologa.
2. „Verificatia niewinności...“
3. „Obrona verifikacji... 1621.
4. „Elenchus pism uszczypliwych... 1622.

B) Za unią:

1. „Apologia peregrynacjej...“ (Lwów. 1628).

2. „Protestacja przeciwko soborowi w Kijowie obchodzonemu". (Lwów. 1628).

3. „Paraenesis abo napomnienie..." (Kraków. 1629).

4. „Exaethesis albo Expostulatio..." (Lwów. 1629).

„Hrammatiki sławienskije prawilnoje syntagma". (Jewje. 1619). 1 wyd. w Wilnie. 1618(?); szereg wydań w Wilnie, w Moskwie.

Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 319—346 i 446—49. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 455—469. — J. Bartoszewicz: Sm. M. w *Enc. Orgelbr.* — J. Bartoszewicz w Hist. liter. I, 208—12. — Gołubiew: Ist. Kijewskoj duchownoj akad. 1880. — Brückner: Spory o unię w dawnej literaturze. *Kwart. histor.* 1896. — A. Jabłonowski: Akademja kijowsko-mohilańska. Kraków. 1900. — Tretiak: Piotr Skarga w dziejach i literaturze Unji Brzeskiej. Kraków. 1912. Str. 288—331. i indziej. — Studziński: Pamiatki połemicznoho pyśmenstwa kincla XVI i pocz. XVII. I. Lwów. 1906. — Brücknera rec. tego dzieła *Pam. liter.* 1906, str. 510—512. — Este: Gramatyka słowiańska wydana w Polsce. *Kraj.* 1883, nr. 39. (Sprawozd. z książki Zasadkiewicza o M. Smotryckim. Odessa. 1883). — T. Grabowski: Ostatnie lata Melecjusza Smotryckiego. („Księga pam. ku czci B. Orzechowicza, I. 1916). — T. Grabowski: Z dziejów liter. unicko-prawosławnej w Polsce... (por. ocenę Brücknera).

43. HIPACY POCIEJ.

Ur. w r. 1541 ze Lwa Tyszkowicza podskarbiego i pisarza W. Ks. Lit. Kształcił się w akad. krak., poczem był dworzaninem Zygm. Augusta. Potem był kasztelanem brzeskim. Zrazu greckiego obrządku, następ. kalwin, socynianin, został w końcu (w r. 1590) władyką włodzimierskim i brzeskim. Zm. w r. 1613, 18 lipca. Jeden z twórców Unji Brzeskiej.

Jest, jak się zdaje, autorem dzieła przeciwko Brońskiemu, p. t. „Antirrhesis...". Wilno. 1600. (Przedruk. w „Pamiatniki polem. litier." *(Russk. Istor. Bibl.* III). Jednocześnie (1599) wyszło w języku białoruskim.

Kazania i homilje, z ruskiego jęz. na polski przełożone przez ks. Leona Kiszkę, wyszły w Supraślu 1714 i w Poczajowie, 1788.

„Harmonja albo konkordancja wiary, sakramentów i ceremonjej cerkwi św. z Kościołem rzymskim". 1608. (Przedr. w „Pamiatniki polem. liter" II).

Listy Pocieja: do L. Sapiehy, wyd. w t. I „Archiwum Sapiehów" i przez Maciejowskiego w Dod. do „Piśm. pol." (201—208); list do kś. Ostrogskiego w „Pamiatniki..." III. List Pocieja do prawosławnych wydruk. Skarga w odpowiedzi „Na Threny y Lament Orthologa". (Kraków. 1610).

O innych pismach Pocieja zob. w pracach Studzińskiego.

Wiszniewski: Hist. liter. VIII. — Maciejowski: Piśm. pol. III. — Brückner: Spory o Unję. *Kwart. histor.* 1896. — Studziński: Polemiczne pismo Pocieja. *Przegl. powsz.* 1897. — Jabłonowski: Akademja Kijowsko-Mohilańska. Krak 1900. — Studziński:: Pierwszy występ literacki Hipacjusza Pocieja. Lwów. 1902. (Rec. Brücknera w *Pam. liter.* 1902, IV. i *Kw. histor.* 1904.) — Studziński: Pamiatki połemicznoho pyśmenstwa kincia XVI i pocz. XVII, I. Lwów. 1906. — Mecherzyński: Hist. wym. II, 400—I. — (Literaturę o Pocieju rosyjską podają Studziński i Brückner).

44. PIOTR MOHIŁA.

Z rodu wołoskiego. Ur. się ok. r. 1597 z o. Symeona, wojewody wołoskiego. Kształcił się w Paryżu. Ok. r. 1617 dostał się na dwór hetmana Żółkiewskiego. W r. 1620 był prawdop. pod Cecorą. W r. 1621 walczył pod Chocimem. W r. 1625 wstąpił do stanu duchownego i zostaje czernicem ławry pieczarskiej. W r. 1627 archimandrytą ławry pieczarskiej. W 1633 metropolitą kijowskim dyzunickim. W r. 1631 założył kolegjum dyzunickie w Kijowie (przekształcone w w. XVIII na akademję). Zm. w r. 1647.

Pisał po rusku i po polsku.

Gł. dzieło (polemiczne) po polsku:

„Lithos abo kamień z procy prawdy...". (Kijów. 1644). Napisane pod pseudon. Euzebjusza Pimina, z powodu „Epanorthosis" Sakowicza. (Wyj. u Wiszn.). (Podobizna karty tytuł. „Lithos" u Jabł.).

Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 369—382. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 841—2 i 847—8. — Jabłonowski: Akademja kijowsko-mohil. Str. 76—130. — Gołubiew: Kijewskij mitropolit Piotr Mogiła i jewo spodwiżniki. 2 t. Kijów. 1883—98. — T. Grabowski: Z dziejów liter. unicko-prawosł.

45. KASJAN SAKOWICZ.

Ur. ok. 1576 r. w Podteliczu (ziemi bełskiej, pow. lubaczew.), z o. popa. Kształcił się w akad. zamojskiej i krakowskiej. Był rektorem szkoły brackiej w Kijowie (1620—24). W r. 1624 przeniósł się do Lublina. W r. 1625 został unitą. (Był krótko archimandrytą dubieńskim). W r. 1641 został katolikiem i wstąpił do zak. augustjanów. Zm. w r. 1647, w Krakowie.

Pisał po polsku i po rusku.

Wyd. m. i.:

a) „Problemata abo pytania o przyrodzeniu człowieczym..." Kraków (właśc. Kijów) 1620.

b) „Kalendarz stary...". Wilno. 1640.

c) „Djalog abo rozmowa Maćka z Dyonizym popem schyzmatyckim...". Kraków. 1642.

d) „Okulary kalendarzowi staremu...". Kraków. 1644.

e) „Epanorthosis abo Perspektywa...". Kraków. 1642 r. (Wyj. u Wiszn. VIII, 364—8).

f) „Oskard albo młot na skruszenie kamienia schizmatyckiego... Kraków. 1646.

Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 363 i n., i indziej. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 669-677.—Ks. S. Barącz: Kasj. Sakowicz (Odb. z *Warty*).—Jabłonowski: Akad. Kijow.-Mohil. Str. 71—2, i indziej. — T. Grabowski: Z dziejów literatury unicko-prawosł. — W. Wąsik: Seb. Petrycy z Pilzna i epoka. Warszawa. 1923. Str. 223 — 4.

46. SYLWESTER KOSSÓW.

Ur. się w Witebszczyźnie (w r. ?). Kształcił się w akad. zamojskiej. Był następnie profesorem w kolegjum kijowskim. W 1632—4 archimandrytą pieczarskim; w 1635 władyką mścisławskim. Współpracownik Mohiły. W 1647 (1649?) metropolitą kijowskim. Zm. 13 kwietnia, r. 1657.

Pisał po rusku i po polsku.

Gł. dzieła pol.:

a) „Paterikon, abo żywoty św. Ojców Pieczarskich..." Kijów. 1635.

b) „Exegesis to jest zdanie sprawy o szkołach kijowskich i winnickich...". Kijów. 1635. (Podobizna jednej stronicy u Jabłon).

Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 269—70 i indziej. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 775—7. — Jabłonowski: Akad. kijow.-mohil. Str. 118—119 i indziej. — T. Grabowski: Z dziejów liter. unicko-prawosł...

47. HIERONIM ZAHOROWSKI. (Według Brücknera Tomasz).

Szlachcic z Wołynia. Eksjezuita. Szczegóły z życia nieznane Jest autorem słynnego pamfletu przeciwko Jezuitom, p. t..

„Monita secreta Societatis Jesu". Kraków. 1614. 1 wyd. w Norymberdze. 1612. Kilkakrotnie przedrukowywane (i pod tyt. „Monita privata") i w nowszych czasach (m. in. Samarin).

Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 243. — Hochstetter: Die geheimen Instructionen der Jesuiten. Stuttgart. 1901. — Reiber: Monita secreta. Die geheimen Instructionen der Jesuiten verglichen mit den amtlichen Quellen des Ordens. Augsburg. 1902. — Duhr: Jesuitenfabeln. 4 wyd. Freiburg. 1904. — Brückner: Dzieje liter. I, 224. — Reusch: Der Index d. verbotenen Bücher. Bonn. 1885: — Pilatus: Der Jesuitismus. Regensburg. 1905. — Estr. Bibliogr. XXII, 532. — Zob. liter. o „Monita secreta" w Enc. Meyera p. t. Monita secreta, i Estr. Bibliogr. XXII, 532.

48. STANISŁAW LUBIENIECKI. (Starszy).

Z Lubieńca. Brat Andrzeja, syn Stanisława. Daty i szczeg. z życia nieznane (ur. wedł. Estr. 1557). Dworzanin Stef. Batorego. Opuściwszy dwór, został arjaninem. Był ministrem zboru w Tropieniu, później w Rakowie, wreszcie w Lucławicach. Zm. w r. 1633, w Lucławicach, mając l. ok. 75.

Wydał:

„Odpowiedź na artykuły...". B. m. i r. (Wedł. Wiszn. Raków. 1596).

Hejnał i inne pieśni jego wydane są z pieśniami Walent. Smalciusa i Przypkowskiego (w Rakowie, 1610 i 1625).

„Anatomia wieprza i człowieka: wieprza karmnego, człeka łakomego...". B. m. i r. Toż w „Wirydarzu poetyckim" Trembeckiego, t. I, 15—21, p. t. „Comparatia łakomca z wieprzem karmnym".

Brückner: Dzieje liter. I, 208. — Grabowski: Liter. arjańska, str. 184—187 i indziej.

49. ANDRZEJ LUBIENIECKI.

Ur. w r. 1550. Był dworzaninem król. Zygm. Augusta, Henryka, Batorego i Zygmunta III. Jeździł po Henryka do Francji. Zostawszy arjaninem, dwór opuścił i był przez szereg lat ministrem zborów w Szmiglu, Hoszczy i indziej. Zm. 6 lut. 1623 r., w Siedliskach pod Lublinem.

Gł. dzieło:

„Poloneutichia albo Królestwa Polskiego szczęście, a przytym i W. Ks. Litewskiego". Z rękop. bibl. Ossol. wyd. A. Batowski. Lwów. 1843. (Niektóre rozdziały są tylko streszczone); z rękop. Czartorysk. wyjątki podano w „Humanizm i Reform." (1927). Dzieła w rękop. pozostałe wylicza Sobieszczański.

Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Batowski przy „Poloneutichji". — Grabowski: Liter. arjańska. Str. 179—184 i indziej. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 400.

50. JAN STOJEŃSKI. *(Stoiński).*

Syn Piotra młodszego, wnuk Piotra Statorjusa, arjanin, minister zrazu w Rakowie, skąd uszedł po edykcie z r. 1638 do Holandji, potem w Czarkowie Moskorzowskich.

Z utworów jego zasługują na uwagę:

„Modlitwy nabożne..." (1633). O nich Brückner: „o cudownym

języku a wyniosłej myśli", warto je porównać z „Rajem dusznym" lub z jezuicką „Harfą duchowną", aby ocenić wartość arjaństwa kulturalną.

T. Grabowski: Liter. arjańska str. 170—171. — Brückner: „Reformacja w Polsce". *Przegl. Współcz.* 1923, lipiec, str. 22—23. — W. Sobieski: Modlitewnik arjanki. *Ref. w Polsce* 1921. (Przytacza niektóre modlitwy).

51. JONASZ SZLICHTYNG.

Ur. w r. 1592 (w Bukowcu w Wielkopolsce). Kształcił się w Rakowie i w Lejdzie. Powróciwszy z zagranicy, osiadł w Rakowie, następnie w Lucławicach, gdzie był ministrem arjańskim w pierwszej poł. w. XVII. W r. 1647 wygnany z kraju za „Confessio fidei", osiadł w Holandji, skąd był również wygnany. W końcu osiadł w Szczecinie. Zm. w r. 1661 w Züllichau (w Marchji na pograniczu Śląska).

Z dzieł jego po pol. i łac. najważniejsze: „Confessio fidei Christianae". (Wyznanie wiary). B. m. 1642. Po pol. z tekstem łac. obok, w r. 1646 [Amsterdam. 1609 ?].

„Commentaria posthuma in plerosque Novi Testamenti libros. 2 t. Irenopoli (Amsterdam). 1656. (*Bibl. Fratrum Polonorum*)

„Odpowiedź na skrypt ks. Daniela Clementinusa...". Raków. 1625.

„Na Antopologję ks. Daniela Clementinusa o potwarzach odpowiedź...". W Rakowie. 1631.

Ma też być autorem broszury: „X Cichovius Jezuita djabła zaklętego odkląć nie może".

O innych jego dziełach zob. art. Sobieszczańskiego w *Enc. Orgelbr.*

Wiszniewski: Hist. liter. IX, 136—139. — Maciejowski: Piśm. pol. III 706—8. — Grabowski: Liter. arjańska w Polsce. Str. 442—445, i indziej. — Biegeleisen: Arjanie polscy. *Krytyka.* 1908.

SZERMIERZE (POLEMIŚCI) I APOLOGIECI KATOLICCY.

(Jezuici i księża świeccy).

1. STANISŁAW ORZECHOWSKI.

Zob. wyżej, str. 218.

2. MARCIN KROMER.

Zob. wyżej str. 167.

3. STANISŁAW HOZJUSZ.

Zob. wyżej, str. 170.

4. BENEDYKT HERBEST.

Zob. wyżej, str. 177.

5. WALENTY KUCZBORSKI.

Ur. się r. 1525, z o. Zbigniewa z Kuczborka (pod Mławą w Płockiem). Kształcił się (od r. 1545) w akad. krakowskiej i w kolegjum w Rzymie, gdzie słuchał filozofji. Był następnie sekretarzem kard. Hozjusza i towarzyszył mu na sobór Trydencki. Archidjakon pomorski; kanonik katedralny krakowski i warmiński i sekretarz królewski (Zygm. Augusta). Zm. 4 paźdz. 1572 r. w Krakowie. (Na nagrobku oznaczono datę śmierci, jak się zdaje, mylnie: 3 paźdz. 1573).

1. „Katechizm albo Nauka wiary i pobożności krześcijańskiej". Kraków. 1568. Przekład według uchwały Trydenckiego koncyljum z polecenia Hozjusza dokonany. (Uznany podobno przez prymasa Karnkowskiego za niedość katolicki, zastąpiony innym przekładem, za jego rozkazaniem sporządzonym, p. t. „Katechizm Rzymski to jest Nauka chrześcjańska..." Kalisz. 1603).

2. „Na lament Jeremjasza proroka wykład b. osobliwy z naukami zbawiennemi". Wyd. z rękop. p. t. „Wykład na lament Jeremjasza proroka". Poznań. 1843.

3. „Przestroga przeciw konfederacjej, którą pisał X. V. Cuczborski, can. crakowski do króla Augusta 1569". Wyd. Muczkowski w *Dwutygodniku liter.* II. 1844. (Kraków). Wyd. ponownie Ulanowski w „Sześć broszur politycznych z XVI w. *(Bibl. pis. pol.)*, wraz z „Deliberatio Episcopo cracoviensi a. 1571 exhibita". (Z rękopis.).

W rękop.: „Concilium Tridentinum" — historja soboru Trydenckiego po łacinie.

2 listy w jęz. łac. do Karnkowskiego w „Epistolae" Karnkowskiego.

O Kuczborskim i „Katechizmie" podaje Estreicher w Bibljografji bałamutne dane. (Wiszniewski i Mecherzyński, idąc za Al. Osińskim „O życiu i pismach X. P. Skargi". 1812, pomieszali go z innym Wąlentym Kuczborskim, kanonikiem regularnym, zm. w r. 1624).

Bezimienny w przedmowie do wyd. „Wykładu na lament Jeremiasza proroka". (1843). — Muczkowski: W. K. („Rozmaitości historyczne i bibliograficzne". Kraków. 1845. Przedtem w *Dwutyg. liter.* 1844). — Mecherzyński: Hist. wym. II, 64—65. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 214—218. — Sozański: Kuczborski i Skarga rozpatry-

wani pod względem języka. W Wiedniu. 1859.—Sobieszczański: K. W. *Enc. Orgelbr.* T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katol. liter.. Str. 122. — Brückner w rec. tej książki w *Pam. liter.* 1913, str. 103. — Ulanowski: Wal. Kuczb. kanonik krakowski († 1572). *Sprawozd. Akad. Um. w Krak.* 1913, czerw.

6. JAKÓB WUJEK.

Ur. się w r. 1540 w Wągrowcu, w Wielkopolsce (wojew. pozn.) z ojca Macieja, późniejszego ławnika w Wągrowcu, i matki nieznanej z imienia (zm. r. 1587). Elementarne nauki pobierał w szkole w Wągrowcu. Filologji uczył się w Wrocławiu i Krakowie. W poczet uczniów akademji krakowskiej zapisał się w r. 1558; stopień bakałarza otrzymał w r. 1559. Filozofji i teologji uczył się w Wiedniu, gdzie otrzymał w r. 1564 stop. magistra filoz. i nauk wyzwol. W r. 1565 wstąpił w Rzymie do zakonu jezuitów. Przez dwa lata uzupełniał w kolegjum rzymskiem studja teologiczne. Po powrocie do Polski w r. 1568 przebywał W. w Pułtusku, gdzie aż do r. 1571 był kaznodzieją, profesorem retoryki i języka greckiego w kolegjum, oraz prefektem szkół. W r. 1571 przeniesiony został do Poznania; tu był od r. 1573 rektorem kolegjum jez. W l. 1578—79 był rektorem kolegjum jez. w Wilnie. W r. 1578 był prokuratorem do Rzymu. W l. 1579—84 rektorem kolegjum w Kołoszwarze w Siedmiogrodzie W r. 1584 prokuratorem powtórnie do Rzymu; następnie w r. 1586—87 wizytatorem (wiceprowincjałem polskim) kolegjów polskich. W l. 1587—89 był wiceprowincjałem w Siedmiogrodzie. W l. 1589—92 przełożonym domu u św.Barbary w Krakowie. W r. 1593 prokuratorem poraz trzeci do Rzymu. W l. 1595—97 wiceprowincjałem powtórnie w Siedmiogrodzie. Zm. 27 lipca 1597 r. w Krakowie.

Dzieła Wujka główne:

a) „Postylla Katoliczna, (Postille Catholiczney". Cz. I, II i III), t. j. kazania na niedziele i każde święto". 3 części w 2 tomach inf. Kraków. 1573—75. (Brown podaje mylnie jeszcze wcześniejsze wydanie, z r. 1567). 2-gie wyd., daleko obszerniejsze, Kraków. 1584.

b) „Postylla mniejsza („Postille mnieyszey. Cz. pierwsza, Ozimia". 1579), t. j. krótkie kazania albo wykłady Ewengelji na każdą niedzielę i każde święto..." 2 części. Poznań. 1579—80. („Postille mnieyszej. Cz. wtóra, Letnia". 1580). Kilka wydań. (Postylla mniejsza wyszła współcześnie w przekładach czeskim (1592), litewskim (1599) i niemieckim). Nowe wyd., niekrytyczne: Postylli Katolicznej. Kraków. 1868, Postylli mniejszej. Kraków. 1871.

„Lekcje i Ewangelje", nowe wyd. Warszawa. 1904 (w *Bibl. dzieł chrześcj.)* („poprawione"!).

c) „Ewangelie na niedziele i wszystkie święta Kościoła katolickiego". Wilno. 1579.

d) „Nowy Testament..." Kraków. 1593. Wydanie komentowane. 2 wyd. t. 1594, „bez annotacji"; tekst odmieniony. Przedruki wyd. 1594 wyszły w l. 1605, 1617, 1622, 1647 i t. d.

e) „Psałterz Dawidów..." Kraków. 1594. Przekład prozą.

f) „Biblja to jest Księgi Starego i Nowego Testamentu..." Kraków. 1599. Tekst Wujka w tem wydaniu jest „poprawiony" przez pięciu jezuitów. „Różnice między tekstem Now. Testamentu z r. 1599 a tekstem z r. 1593 są, wedł. ks. Gołąba, znaczne, tak, że tekst z r. 1599 raczej drugiem tłumaczeniem N. Test. nazwaćby można". Wobec tego autentycznym przekładem z całej Biblji, dokonanym przez samego Wujka, jest tylko tekst „N. T." z r. 1593 i 1594 i tekst „Psałterza Dawidowego" z r. 1594. Autentycznego tekstu przekładu Starego Testamentu Wujka nie znamy, — tylko „przekład jezuicki", jak wydanie z r. 1599 przezwał ks. Fijałek. Odtąd przedrukowywano „Bibljȩ Wujka" „poprawioną", nie autentyczną. Drugie wydanie Biblji jezuickiej wyszło dopiero w r. 1740, we Wrocławiu, poczem przedrukowano ją kilkanaście razy. Wychodziły nadto wydania zmodernizowane. O tych i innych wydaniach zob. art. o Wujku ks. Archutowskiego, i Chrzanowskiego „Nowy przekład polski Pisma Świętego". (Kraków. 1920).

Legiendę, dotąd się utrzymującą, o aprobacie Biblji Wujka czyli raczej Biblji jezuickiej, przez papieża stworzyli jezuici; obalił ją, wedł. ks. Fijałka, raz nazawsze ks. Chodyński.

Inne dzieła Wujka: polemiczno-apologietyczne i dogmatyczno-ascetyczne:

1. „Judicium albo rozsądek niektórych katolików o konfessji sandomierskiej r. 1570 wydanej..." Kraków. 1570.

2. „Brevis augustissimi ac summe venerandi sacrosanctae missae sacrificii ex sanctis patribus, contra impium Francisci Stancari Mantuani scriptum assertio. (Bezim.) Coloniae Agrippinae. 1577.

3. „Prawdziwa sprawa o rozmowie albo dysputacji, którą miał pan Jakób Niemojewski w Warszawie na sejmie przy zacnych sędziach z Franciszkiem Toletem, teologiem T. J. 1572". Poznań. 1580.

4. „Dialysis t. j. rozwiązanie albo rozebranie asercji pana Jakóba Niemojewskiego, z dowodami jego naprzeciw Jezuitom poznańskim wydanych". Poznań. 1580.

5. „O Kościele Pana Chrystusowym prawdziwym, rozprawa stateczna a dowodna z odpowiedzią na dowody przeciwne pana Jakóba Niemojewskiego". Poznań. 1580.

6. „O Bóstwie Syna Bożego i Ducha Św.... przeciwko Żydom, Mahometanom, Arjanom...". Kraków. 1590; 2 wyd. 1592.

7. „De Transsubstantiatione. O transsubstancyacyey to jest o przemienieniu istności w Najśw. Sakramencie eucharystycznym katolickie rozbieranie". Poznań 1589.

8. „Passja t. j. Historja Męki Pana Naszego Jezusa Chrystusa". Kraków. 1575.

9. „Czyściec t. j. zdrowa a gruntowna nauka o modlitwach, mszach i jałmużnach za umarłe wierne i o mękach czyścowych po śmierci". Poznań 1579.

10. „Żywot i nauka Pana Naszego Jezusa Chrystusa, albo Ewangelia z czterech jedna, na 150 rozdziałów z modlitwami porządnie rozdzielona". Kraków. 1597.

11. „Officium albo Godziny Błogosławionej Panny Marji". Kraków. 1596. (Przekł. z łac.). Wyp. 2-gie. Kraków. 1598.

12 „Apologja t. j. Obrona Postylli Katolicznej przeciw sprosnym wykrętom i potwarzom postylli heretyckiej, w Krakowie wydanej w r. 1582". Wyszła jako dodatek i uzupełnienie do „Postylli Katolicznej", wyd. Krak. r. 1584. (Pismo polemiczne).

Przekład katechizmu Canisiusa zaginął.

Listy. Korespondencję Wujka z l. 1569—1596 wyd. ks. Sygański w Rocznik. Tow. P. N. Poznań. XLIV. (1917).

Popliński: Nowe wypisy polskie. Leszno. 1838. — Ks. J. Krupiński: Godzinki o Niepokalanym Poczęciu N. M. Panny. Warszawa. 1851. — Ks. Hołowiński: Homiletyka. — Maciejowski: Piśm. pol. III. — Mecherzyński: Hist. wymowy w Polsce, II, 134—166. — Brown: Bibl. pisarzy Tow. Jezus. — Ks. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa w Kościele katolickim. II. Kaznodzieje polscy. W Krakowie. 1896.— H. Sadowski: Trzechsetlecie Biblji Wujka. *Wędrowiec.* 1899, nr. 19. — Ks. St. Chodyński: O Biblji w przekładzie polskim X. Wujka. *Przegl. Kat.* 1894, nr. 18. — Ks. Załęski: Jezuici w Polsce, II, Kraków. 1900. §§ 79—89. — Ks. Jougan: Homilje polskie. Lwów. 1902. — Ks. Gołąb: O tłumaczeniu Nowego Testamentu przez X. J. Wujka. *Kwart. Teolog.* II. 1903, i osobno. Warszawa 1906. — Ks. Zwolski: De Bibliis polonicis. Posnaniae. 1904. — Ks. Puchalski: O aprobacie polskiego przekładu Biblji ks. Wujka. *Notatki bibljograficzne* wyd. przez ks. Galla i ks. Tauera. R. 1905, kwiec. (i w lwowskiej *Gaz. Kościelnej* 1902, nr. 47—50. — Ks. Szlagowski: Wstęp ogólny do Pisma Świętego. Tom II, 232—262. Warszawa. 1908. — T. Grabowski: P. Skarga na tle katolickiej liter. relig. w Polsce w. XVI. Kraków. 1913. (Rozdz. IV. Wystąpienie Wujka). — Ks. Sygański: Wujek w świetle nowo odkrytej korespon-

dencji. *Przegl. Powsz.* 1914, luty—maj. — Ks. Fijałek rec. pracy ks. Gołąba w *Pam. liter.* 1904, str. 658—9. — Ks. J. Archutowski: Ksiądz Jakób Wujek. Warszawa. 1915. (Odb. z „Podręczn. Enc. Kościelnej"). — Ks. Wł. Szczepański: Cztery Ewangelje... Kraków. 1917. — Ks. Lipiński: Nowe polskie przekłady „Ksiąg Świętych". *Wiadom. Archidyec. Warsz.* 1917. kwiec. — Ks. N. Cieszyński: Wujek a początki baroku w kaznodziejstwie. *Przegl. Kościelny* (ameryk.). 1922, marz. i kwiec. — K. Kolbuszewski: Postyllografja pol.

7. STANISŁAW KARNKOWSKI.

Zob. wyżej str. 249.

8. MARCIN BIAŁOBRZESKI.

Ur. w Sandomierskim, w r. 1522. (Data ta niepewna; ur. się prawdop. o kilka lat później). Syn Jana i Anny z Janikowskich. Kształcił się w akad. krak. Opat mogilski (klasztoru cystersów w Mogile pod Krakowem; od r. 1559 aż do śmierci). Biskup laodycejski, następnie sufragan krak. od r. 1565, wreszcie biskup kamieniecki 1577. Był posłem od Stef. Batorego do Siedmiogrodu i do ces. Maksymiljana. Zm. 14 maja 1586.

Dzieła:

1. „Katechizm albo Wizerunek prawej Wiary Chrześcjańskiej". Kraków). 1567.

2. „Kazanie na pogrzebie Zygm. Augusta 11 lut. 1574. (Krak. b. m. i r.) (powtór. przy „Postylli").

3. „Kaz. o przyjmowanie ciała i krwie Pana Jezu Krysta pod jedną osobą". Kraków. 1579.

4. „Postilla orthodoxa, to jest wykład Świętych Ewanielji niedzielnych. Kraków. 1581. Przedruk zmodernizowany p. t. Homilje na wszystkie niedziele i święta". 4 t. Wilno. 1839. (Wyd. z tekstem zepsutym).

Dyjalog wierszem „Tobjasz i Job" (?). Wyd. ?

Przeciw Szym. Budnemu wyd. dziełko p. t. „Orthodoxa confessio..." (Kolonia, 1579).

Wiszniewski: Hist. liter. pol. IX, str. 242 i indziej. — Maciejowski: Piśm. pol. III. Str. 252—256. — Mecherzyński: Hist. wymowy, II, 71—89 (i w I, 553—4).— Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa... — E. Kierski: Ksiądz Marcin Białobrzeski. *Tyg. ilustr.* 1864, II. — Grabowski: P. Skarga na tle katolickiej liter. relig... Str. 191—197. — K. Kolbuszewski: Postyllograf. pol. — „Monografja Opactwa cystersów we wsi Mogile". Kraków. 1867. Cz. I, 99—104, i indziej.

9. STANISŁAW SOKOŁOWSKI.

Ur. się w r. 1537 (1536). Kształcił się w akad. krak. (był uczniem Górskiego). W r. 1562 magistrem nauk wyzw. i fil. Zwiedził obce kraje. Kanonik krak i prof. akad. krak. (teol. i wymowy). Potem kaznodzieja nadworny i spowiednik Stefana Batorego. Zm. 7 kwietnia 1593 r. (wedł. Maryl.).

Pisał po łacinie. Niektóre jego pisma wychodziły współcześnie w przekł. polskich Januszowskiego i innych.

Gł. dzieła:

a) „Conciones quattuor". Kolonja. 1583.

b) „De verae et falsae ecclesiae discrimine". Kolonja. 1583.

c) „Orationes ecclesiasticae septem". Kolonja. 1587.

d) „Quaestor sive de parsimonia...". Kraków. 1589, 1590. Po pol. p. t. „Szafarz". 1589.

e) „Censura orientalis ecclesiae...". Kraków. 1582.

Memorjał przedstawiony kardyn. W. Sirleto w r. 1581 względem dzieła „Censura eccl. orient.", ogł. Wierzbowski w Materj. I.

Wyd. zbior. dzieł: „Stanislai Socolovii Canon. Crac. apud Stephanum I Poloniae Regem Concionatoris, Opera...". Kraków. 1591, t. II. 1598.

Listy. Listy w rękop. w bibl. Jagiell. Liścik polski do Młodziejowskiego z r. 1587, ogł. Wierzbowski w Materj. I. List do Macieja Piskorzewskiego z r. 1586 ogł. St. Łempicki w *Pam. liter.* 1917.

Sołtykowicz: O stanie Akad. Krak. Str. 372—393. — Mecherzyński: Hist. wym. II. 90—104. — Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa... — Łętowski: Katalog biskupów... IV, 65—72. — Tarnowski: Pisarze polit. XVI w., II. — Słomiński: Ks. St. Sokołowski. Studjum do dziejów kaznodziejstwa XVI w. *Przegl. Pol* 1892. — Morawski: Jakóba Górskiego życie i pisma. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* t. XVII. (1893). — Heck: Szym. Szymonowicz. I, 27—30 i n. — Chrzanowski: Wstęp do „Kazań sejm.". Skargi. Wyd. 2 Krak. 1912. — Grabowski: P. Skarga na tle katol. liter. relig... Str. 173—191.

10. HIERONIM POWODOWSKI.

Ur. w Gnieźnie r. 1547 (1543 ?). Nauki ukończył w Rzymie i Padwie, gdzie uzyskał stop. dr. teolog. Kanonik gnieźn. i poznański, następnie arcypresbiter kościoła Panny Marji w Krakowie. Zm. w Poznaniu 23 czerwca 1613. Brał żywy udział w polemice z różnowiercami. Występował przeciwko arjanom. Pogromca arjan.

Z pism jego ważniejsze są:

a) Polemiczne (religijno-sporne);

1. „Pochodnia...". Poznań. 1584.

2. „Disputacia... z ministrem zboru nowoarjańskiego smigielskiego Janem Krotowicjuszem..." W Poznaniu. 1581.

3. „Disputacia wtóra...". 1592.

4. Weryfikacja dysputacjej wtórej. W Poznaniu 1594.

5. Wędzidło na sprosne błędy a bluźnierstwa nowych arjanów. 1582.

6. Wędzidło arjańskie. Kraków 1588.

b) Kazania polityczne:

1. „Kazania niektóre o szczyrym Słowie Bożym.." Poznań. 1578.

2. „Proposicia z wyroków Pisma Św. zebrana na Sejm walny koronny krakowski R. P. 1595.

Przez swoje kazanie sejmowe z r. 1595. (t. j. „Proposicia") jest Powodowski (nie Skarga) właściwym twórcą polskich kazań politycznych (wedł. Chrzan.).

Z łac. kazanie: „Christologia seu sermones de Christo". 1602—1604.

Chrzanowski: O kazaniach sejmowych Skargi. (Wstęp do Kaz. Sejm.). Wyd. 2. Warszawa. 1912, str. 18—31. — T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce. — Maciejowski: Piśmien. pol. III. — Mecherzyński: Hist. wymowy. II. 119—134. — Grabowski: P. Skarga na tle katol. liter. relig. Str. 197—218.

11. PIOTR SKARGA POWĘSKI. (Mylnie nazywany dawniej Pawęskim).

Pochodził z rodziny małomieszczańskiej. Ur. się w Grójcu, na Mazowszu, w lutym 1536 r. z ojca Michała i Anny Świętkównej. Kształcił się w akademji krakowskiej od pocz. r. 1551(?) przez lat trzy i otrzymał stopień bakałarza (w r. 1554 ?). Po ukończ. nauki został w r. 1555 rektorem szkoły paraf. św. Jana w Warszawie. W r. 1557 udał się, jako wychowawca wojewodzica Tęczyńskiego, do Wiednia (do 1561). W r. 1562 (prawdop.) wyświęcony na kapłana we Lwowie. W r. 1563 proboszczem rohatyńskim. W r. 1564 kanonikiem lwowskim, kanclerzem i kaznodzieją kapituły lwowskiej. W r. 1566—67 kaznodzieją na dworze J. K. Tarnowskiego, kasztelana wojnickiego. Po kilkuletnim pobycie na Rusi Czerw., pod koniec r. 1568 udaje się do Rzymu i wstępuje tu w r. 1569 do zakonu jezuitów. Po dwuletnich studjach, wraca do kraju i w r. 1571 zostaje kaznodzieją kolegjaty i nauczycielem kolegjum jez. w Pułtusku. Organizuje kolegja jez. w Poznaniu i Jarosławiu, wreszcie w r. 1573 wysłany zostaje do Wilna. Na l. 1573—84 przypada działalność jego misjonarska na Litwie i w Inflantach. (Walka

z innowierstwem). Był zrazu rektorem kolegjum jez. a od r. 1579 rektorem nowozałożonej akademji jezuickiej w Wilnie. Po zdobyciu Połocka, wezwany przez Stef. Batorego, podąża na Wschód i zakłada kolegja jezuickie w Połocku (1582), a potem w Rydze i Dorpacie. W r. 1584 przeniesiony do Krakowa; zakłada tu różne bractwa i lombard dla biednych (Mons pietatis). W 1588 zostaje kaznodzieją nadwornym Zygmunta III i spełnia swój obowiązek przez lat 24, do r. 1612. W r. 1596 bierze udział w Synodzie Brzeskim (jako sekretarz). W r. 1606 przyczynia się do udaremnienia edyktu telerancyjnego dla różnowierców na sejmie warszawskim, a pośrednio (a przez to) do wybuchu rokoszu Zebrzydowskiego; posłuje od króla do Zebrzydowskiego. W r. 1612 opuszcza dwór królewski i Warszawę i udaje się do Krakowa. Zm. 27 września 1612 r. w Krakowie.

Najważniejsze dzieła Skargi:

1. Pro Sacratissima Eucharistia contra haeresim Zwinglianam. Ad Andream Volanum... Wilno. 1576.

2. „O jedności Kościoła Bożego...". Wilno. 1577. 2 wyd. zmien. p. t. „O rządzie i jedności Kościoła Bożego..." Kraków. 1590. Przedruk wyd. z r. 1577 z uzupełn. ze zmienionego wyd. z r. 1590. w *Russkaja Istoricz. Bibliotieka.* Tom. 7. („Pamiatniki polemiczeskoj litieratury w Zapadnoj Rusi" II). Petersburg. 1882.

3. „Żywoty Świętych...". Wilno. 1579. 2 wyd. rozszerz. Kraków. 1585. 3. wyd. t. 1592. 4 wyd. t. 1593, 5. wyd. t. 1598 i t. d. (7 wydań za życia Skargi; wszystkich około 30-tu. ?).

4. „Siedm filarów, na których stoi katolicka nauka o Przenajświętszym Sakramencie Ołtarza...". Wilno. 1582. 2 wyd. 1584; 3. Kraków. 1610.

5. „Bractwo miłosierdzia w Krakowie...". Kraków 1588. (13 wydań).

6. „Upominanie do Ewanielików...". Kraków 1592. (Kilka wydań).

7. „Proces konfoederacjej" B. m. 1595. 2 wyd. p. t. „Proces na konfederacją z poprawą i odprawą przeciwnika..," B. m. 1596.

8. „Kazania na Niedziele i Święta całego roku." Kraków. 1595; 2 wyd. Kraków. 1597. Tu poraz pierwszy „Kazania sejmowe"; 3-cie 1602; 4-te 1609 (tekst zmieniony); 5-te 1618; 6-te Pińsk. 1734.— Przekład łaciński Jana Pieniążka, p. t. „Conciones pro diebus dominicis et festis totius anni". Kraków. 1691.

„Kazania Sejmowe". Wydania osobne. Pierwsze wyszło w Warszawie, w r. 1792. Bibliografję wydań następnych zob. u Chrzanowskiego i u Otwinowskiego. Wydania krytyczne „Kazań Sejmo-

wych“: a) „Kazania Sejmowe, z pierwodruku r. 1597, wydał Ign. Chrzanowski. Warszawa. 1903; wyd. 2-gie. t. 1912. b) „Kazania Sejmowe“. Opracował St. Kot. Kraków. 1925. *(Bibl. Narod.* 70). — Przekład Kaz. Sejm. na język francuski dał A. Berga: „Les Sermons politiques (Sermons de diète, 1597) du P. Skarga. S. J. Paris. 1916.

9. „Synod Brzeski“. Kraków. 1597. Wydania następne, z Kazaniami o 7 Sakram. 1600 i 1618 i z Kazaniami Przygodnemi 1610 i 1738. (Przekład białoruski wyszedł w Wilnie w 1597). Przedruk z wyd. r. 1738, wraz z odpowiedzią Krzysztofa Brońskiego (Filaleta) p. t. „Apokrizis“ w *Russk. Istoricz. Bibl.* t. 7 (Petersburg 1882 i 1896).

10. „Kazania o siedmi Sakramentach... do których są przydane Kazania przygodne... W Krakowie. 1600. (Tu poraz drugi Kaz. Sejmowe) 2 wyd. 1609 i 3-cie 1618 (razem z Kaz. na niedziele).

11. Dziekowanie Kościelne za zwycięstwo Multańskie... 1600, b. m.; 2 wyd. 1605.

12. „Wsiadane na Wojnę. Kazanie, gdy niezwyciężony i Bogu miły Król polski i szwedzki Zygmunt III, Pan nasz miłościwy, na konia swego do Iflant z wojskiem wsiadać miał. Czynione od X. Piotra Skargi S. J. kaznodzieje tegoż Króla JMci, w Wilnie... R. P. 1601.“ Kraków. 1602.

13. „Roczne dzieje Kościelne... wybrane z rocznych dziejów Cezara Baronjusza, kardynała... nazwanych Annales ecclesiastici...“ Kraków. 1603. Toż. t. 1607.

14. „Zawstydzenie Arjanów...“ Kraków. 1604. 2 wyd. p. t. „Zawstydzenie Nowych Arjanów...“ Kraków, 1608.

15. „Pokłon Panu Bogu Zastępów za zwycięstwo Inflandzkie nad Carolusem, książęciem Sudermańskim... Kraków. 1605. Wyd. 2-gie, Wilno. 1605.

16. „Na artykuł o jezuitach zjazdu Sędomierskiego...“ Kraków. 1606; 3 wyd. Wilno. 1606.

17. „Żołnierskie nabożeństwo...“ Kraków. 1606. (Wydania z r. 1608 nie było); 2 wyd. w „Kaz. przygodnych z r. 1610; 3 wyd. t. 1618; 5 wyd. p. t. „Żołnierz chrześcjański.“ Poznań. 1677; 6-te wyd. Oliwa 1688; 7-me wyd. Wilno. 1748; 8-me wyd. („Żołn. chrz.“). Sandomierz. 1789. — Przekład czeski wyszedł w Pradze w 1634.

18. „Proba zakonu Societatis Jesu... Kraków. 1607.

19. „Dyskurs na Konfederację...“ Kraków. 1607 (2 ed.).

20. „Wtore zawstydzenie Arjanów, przeciw U. P. Jaroszowi Moskorzowskiemu... Kraków. 1608.

21. „Areopagus to jest wykład słów Ś. Pawła Apostoła...“ Kraków. 1609.

22. „Kazania przygodne...“ Kraków. 1610. (Tu poraz trzeci „Kazania Sejmowe“, zmienione i bez kazania „O monarchjej“). Toż, Wilno 1738 i Połock. 1808 i 1809.

23. „Wzywanie do pokuty obywatelów Korony Polskiej i W. Księstwa Litewskiego“. Kraków. 1610; Warszawa. 1688; Wilno. 1715. Toż p. t. „Skarga wzbudzony, wzywający do pokuty...“ Wilno. b. r. (prawdop. 1618). Toż, Kraków. 1620.

24. „Na treny i lament Teofila Ortologa...“ Kraków. 1610. Przeciw Melecjuszowi Smotryckiemu.

25. „Wzywanie do jednej zbawiennej wiary...“ Wilno. 1611.

26. „Na Moskiewskie zwycięstwo Kazanie...“ Kraków. 1611. (Zpowodu zdobycia Smoleńska).

Wydany pod imieniem Skargi „Messjasz nowych Arjanów wedle Alkoranu Tureckiego“ (Kraków. 1612) nie jest jego utworem, lecz jezuity Marcina Łaszcza (zob.).

Dyjarjusz, z którego korzystał Wielewicki, zaginął.

Bibliografję wszystkich dzieł Skargi drukowanych ogł. ks. K. Otwinowski: „Dzieła X. Piotra Skargi. Spis bibliograficzny. Kraków. 1916.

Wyd. zbior. dzieł Skargi: p. t. „Pisma wszystkie“, zaczęło wychodzić od r. 1924 w Warszawie; dotąd 4 tomy.

Listy. a) „Listy ks. Piotra Skargi T. J. z lat 1566 — 1610“. Podług autografów wydał i objaśnił ks. Jan Sygański T. J. Kraków. 1912. b) 3 listy: do ks. kardyn. Radziwiłła z r. 1588, do Jana Zamojskiego z r. 1604 i do Karola Chodkiewicza z r. 1609, ogł. Maciejowski w Dod. do „Piśm. pol.“ 181 — 185. c) List do M. K. Radziwiłła (w *Kur. Warsz.* 1902, nr. 303). d) List do Kromera z Rygi z r. 1582 (po łac.) i list pol. do Jana Stefanowskiego z r. 1582 ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I. e) Dwa listy łac. do Kromera z l. 1568 i 1569 wyd. z rękop. jagiell. A. Suszko z podobiznami autografów w pracy „Epizod z żytia P. Skargi“ (zob.). f) List polski do Anny Tomaszewiczowej z r. 1566 wyd. Wład. Łoziński w „Patrycjat i mieszczaństwo lwowskie w XVI i XVII w. Str. 226—7. g) List do J. Chodkiewicza z r. 1576 ogł. K. Tyszkowski w *Pam. liter.* 1926.

Wydania pism popularne: a) „K. S.“ z objaśn. M. Janika. Wyd. 2 Brody. 1904. (*Arc. pol. i obc. pis.*). b) „Kazania Sejmowe“. Ze wstępem i objaśn. Ign. Chrzanowskiego. Warszawa. 1907. (*Wyb. pis.*

pol.). c) „Wybór pism", z obj. A. Januszewskiego. Kraków. 1912. d) „Żywoty Świętych polskich", z objaśn. A. Januszewskiego. Kraków. 1912. e) „Wybór Żywotów Świętych Starego i Nowego Zakonu". Z obj. A. Januszewskiego. Kraków. 1912. f) „Kazania i pisma co najprzedniejsze". Wybrał, objaśnił i przedmową opatrzył W. Gomulicki. Warszawa. 1913. („Muzy". I).

a) Monografje. Monografji obejmującej i wyczerpującej całość życia, działalności i twórczości Skargi jeszcze nie mamy. Po francusku ogł. doskonałe w swoim rodzaju dzieło A. Berga: „Pierre Skarga". Paris 1916. Charakterystykę wszechstronną Skargi dał Windakiewicz: „Piotr Skarga". Kraków. 1925. Po rosyjsku monogr. napisał L. Janowski: „Politiczeskaja diejatielnost' Pietra Skargi". Kijów. 1907. (Szczegółowe sprawozdanie z tej książki dał T. St. Grabowski: „Dzieło rosyjskie o ks. Piotrze Skardze". Kraków. 1913). Z dawniejszych dzieł o Skardze charakter monograficzny ma: Dzieduszyckiego (pod pseudon. Rychcickiego: „Piotr Skarga i jego wiek". 2 t. Kraków. 1850—51; 2 wyd. t. 1868—69. Rzecz tendencyjna i przestarzała. — Monografje częściowe: Tretiak: Piotr Skarga w dziejach i literaturze Unji Brzeskiej. Kraków. 1912. — T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katolickiej literatury religijnej w Polsce wieku XVI. Kraków. 1913. — Popularny charakter ma K. Wojciechowskiego: Piotr Skarga. Lwów. 1912.

b) Przyczynki i rozprawy (ważniejsze): — Jez. Wielewicki o S. w „Dzienniku Spraw domu zakonnego OO. Jezuitów...", t. III. *Script. rerum polonicar.* — A. Osiński: O życiu i pismach ks. Piotra Skargi. Krzemieniec. 1812. — E. Słowacki: Dzieła, III, 109—126. (Rozbiór Kazań sejmowych i Czterech końców ost. żyw. ludzk.). — Brodziński: Pisma III, 438—454. — Mickiewicz: Liter. słowiań. I.— Witwicki: O kazaniach Piotra Skargi. („Wieczory pielgrzyma", I). — Maciejowski: Piśmien. pol. I. 661—707. — L. Wasiutyński: Zapis Ks. P. Skargi dla ubogich szpitala w Grójcu. *Bibl. Warsz.* 1855. III. — Mecherzyński: O powołaniu i pracach kaznodziejskich Skargi. *Bibl. Warsz.* 1857. III. — Tenże: Hist. wym. w Polsce, II, 179—301. — Majorkiewicz: Słówko o P. Skardze. („Pisma pomniejsze"). — Sozański: Kuczborski i Skarga, rozpatrywani pod względem języka. Wiedeń. 1859. — Ossoliński: P. S. *Dod. Gaz. Lwowsk.* 1853, nr. 30—37. — Brown: Bibl. pisarz. Tow. Jezus. — Bartoszewicz: „Żywot ks. Piotra Skargi" przy petersb. wyd. „Żyw. Świętych". — Hoffman: Historja reform polit. w dawnej Polsce. Lipsk. 1867, str. 112—116. — Bobrzyński: Kazania sejmowe Skargi. Kraków. 1876 i w jego „Szkicach i studj. histor." II. 1922. — Polkowski: Żywot X. Piotra Skargi. Kraków. 1884. — Tarnowski: Pisarze polityczni XVI st., II. — Bem: Echa mesjanistyczne w literaturze polskiej. („Studja i szkice literackie". Warszawa. 1904). — Czuczyński: Pochodzenie i rodzina ks. Piotra Skargi Powęskiego. Kraków. 1892. (Odb. z *Przegl. powsz.*). — W. Rolny: Epizod z życia ks. P. Skargi *Kwart. hist.* 1893. — Brückner: Spory o Unję w dawnej literaturze. *Kwart. hist.* 1896. — Szulc: Słowo o genezie i chronologji Kazań sejmowych. *Przegl. powsz.* 1898. — Sas: Jeszcze o Kazaniach sejmowych Skargi. *Przegl. powsz.* 1898. — Ks. Pawelski: Domniemane wiersze Skargi. *Ziarno.* 1899, nr. 3. — Zahorski: Wyobraźnia Piotra Skargi. *Ateneum.* 1901. — Sobieski: Rola jezuitów w dziejach Rzptej polskiej. *Ateneum.* 1901. — Sobieski: Nienawiść wyznaniowa tłumów za rządów Zygmunta III. Warszawa. 1902. — Bostel:

Kanonikat P. Skargi. *Pam. liter.* 1902.—Janik: wstęp do Kazań sejm. w wyd. Westa.— Jougan: Tło homilijne w kazaniach Skargi. Lwów. 1901. (Odb. z *Homilji polskich*).— Chrzanowski: O Kaz. sejm. Skargi we wstępie do wyd. „Kazań sejm." Warszawa. 1903. Toż uzupełn. w 2 wyd. t. 1912. — Brückner w rec. 1-go wyd. Kaz. sejm. w red. Chrzanowskiego *Pam. liter.* 1904. — Chrzanowski: Pierwsze wydania Kazań sejmowych Skargi. *Pam. liter.* 1903. — X. J. G. (Gajkowski) o Skardze w *Enc. Kośc.* t. 25. — T. Smoleński: Skargiana. („Z wieku Reja". Warszawa. 1905). (Przyczynki do życiorysu). — Stelmaszenko: Politiczeskaja diejatelnost P. Skargi. Kijów. 1907. Bez wartości. Zob. rec. Janowskiego w *Kwart. histor.* 1907. (Por. też rec. A. Suszki w *Zapyski Nauk. Tow im. Szewczenka.* 1907). — A. Suszko: Epizod z żytia Petra Skargi. *Zapyski Nauk. Tow. im. Szewczenka.* 1904 (Ocena St. Kossowskiego w *Pam. liter.* 1904, str. 133—140). — Chrzanowski: Czy Skarga był tolerantem? *Spraw. Tow. Nauk. Warsz.* 1911, z. 6. — Sobieski: Czy Skarga był turbatorem ojczyzny. („Król a car". Lwów. 1912). — Sobieski: Pamiętny sejm. Warszawa. 1913.— T. Grabowski: P. Skarga. *Bibl. Warsz* 1912, I. — Prochaska: Obywatelska działalność P. Skargi. *Aten. kapł.* 1912. — E. Winkler: Myśl polityczna P. Skargi *Aten. kapł.* 1912. — Tenże: Wewnętrzny ustrój państwa według Skargi. Tamże. — Tenże: Skarga o prawie i wymiarze sprawiedliwości. Tamże. — Ks. Okoniewski: Pismo Święte w dziełach ks. P. Skargi Poznań. 1912. — Ks. Sygański: Działalność ks. P. Skargi na tle jego listów. Kraków. 1912. — Windakiewicz: Charakter Skargi. *Przegl. powsz.* 1912. — Tenże: Inteligencja Skargi. Tamże. — Tenże: Kaznodziejstwo Skargi. Tamże. — Tenże: Skarga publicystą. Krak. 1912 (*Czas*). — Ks. Fijałek: Skarga jako prorok-kaznodzieja. *Przegl. powsz.* 1912. — Chrzanowski: Kult Skargi w Polsce. *Pam. liter.* 1912 i w „Wśród zagadnień... Lwów. 1923 — E. Bursche: P. Skarga *Zwiastun Ewang.* 1912: nr. 2—6. — Mitera: Indywidualność twórcza Skargi. Kraków. 1913. — Ks. Sas: O Skardze „największym wichrzycielu Rzeczypospolitej". Przemyśl. 1913. *Spraw. gimn. w Bąkowicach* 1913 i w *Przegl. powsz.* 1913).—Ks. Pawelski: Z powodu pewnego poglądu na rocznicę Skargi. Warszawa. 1912. (Odb. z *Roli*). (Polemika z Chrzanowskim). — Brückner rec. książki T. Grabowskiego o Skardze. *Pam. liter.* 1913. — M. Paciorkiewicz: Skarga i Bossuet. *Spraw. szk. real. w Tarnowie.* 1913 (i w *Ks. pam.*). — St. Mondelski: Kazania pogrzebowe Ks. P. Sk. (*Spr. gimn w Cieszynie.* 1912)—Tenże: Kaz. pogrzeb. Ks. P. Sk. (*Spraw. gimn. II w Tarnowie* 1913).—K. Lewicki: Czy Skarga był Ciceronianinem *(Spraw. gimn. I w Stanisławowie.* 1913 i w *Ks. pam.*).—Z. S. Polakowski: O „Żołnierskiem nabożeństwie" Skargi. *(Spraw. gimn. w Złoczowie.* 1913 i w *Ks. pam.*). —K. Stankowski: (St. Kot). Pokłosie Skargowskie. *Sfinks.* 1913. stycz. — A. Berga: Les Sermons politiques (Sermons de diète 1597) du Pierre Skarga. Paris. 1916. — W. Germain: Skarga i Stapleton. *Przegl. teolog.* 1922. — T. Mitana: Religijność Skargi. Kraków. 1922. — St. Sapiński: Badania źródłowe nad kazaniami niedzielnemi i świątecznemi Skargi. Kraków. 1924. — St. Kot: Wstęp do „Kaz. Sejm.". w wyd. *Bibl. Narod.* — Chrzanowski: W sprawie „Kaz. Sejm.". Kraków. 1926. — „Przegląd powszechny" 1912 (rozprawy o Skardze). — „Pamiętnik literacki" 1912, zesz. IV poświęc. Skardze. — „Księga pamiątkowa w trzechsetną rocznicę śmierci ks. Piotra Skargi". Wydał W. Hahn. Lwów. 1913, 2 tomy. (Zbiór rozpraw o Skardze) — Ocena Brücknera w *Pam. liter.* 1914—5. — Zob. nadto bibljografję literatury o Skardze z roku jubileuszowego w *Pam. liter.* z r. 1912 i 1913.

12. KASPAR WILKOWSKI.

Medyk lubelski, a potem lekarz nadworny ks. Mikołaja Radziwiłła i właściciel drukarni w Wilnie. Gdzie i kiedy się urodził i gdzie wychowanie początkowe odebrał, niewiadomo. Wyższe nauki, jak się zdaje, w Niemczech pobierał i we Włoszech. Pierwotnie arjanin, później nawrócił się do katolicyzmu.

Ogłosił:

a) „Przyczyny nawrócenia do wiary powszechnej od sekt nowokrzczeńców samosateńskich". Wilno. 1583.

b) „Desiderosus abo ścieżka do miłości Bożej i do doskonałości żywota chrześcjańskiego. Dyjalog dziwnie nabożny i ucieszny, z hiszpańskiego...". W Krakowie. 1589. Przedruk. t. w r. 1734.

A. Grabowski: Starożytności historyczne polskie. I. (1840). — Załęski: Hist. jezuitów. IV, cz. I, s. 339. — Brückner: Różnowiercy polscy. Str. 220—235. (Przytacza ustępy z „Przyczyn"). — T. Grabowski: Literatura arjańska. Str. 246—252, i indziej.

13. STANISŁAW GRODZICKI. *(Grodicius)*.

Ur. w r. 1541 w Poznaniu. Po ukończeniu nauk w kraju, udał się na studja do Rzymu, gdzie otrzymawszy stopień dr. teol., wstąpił do zakonu jezuitów w r. 1571. Powróciwszy do ojczyzny, był przez szereg lat profesorem w akademji w Wilnie; potem rektorem kolegjów jez. w Pułtusku, Jarosławiu, Poznaniu i Krakowie. Zm. 4 marca 1613 r. w Poznaniu.

Kaznodzieja (znakomity, wedł. Brücknera) i polemista.

Z dzieł ważniejsze:

1. „O poprawie kalendarza kazania dwoje...". Wilno. 1587. Wyd. 2, t. 1589.

2. „O jednej osobie w używaniu Sakramentu Ciała Pańskiego w Kościele Bożym zwyczajnej kazań sześć". Wilno. 1589.

3. „Ewanielik... albo rozmowy ewanielika z ministrem". Wilno. 1592. (Jest wyd. jak się zdaje drugim; 1-sze wyszło w Wilnie b. r.); 3-cie wyd. Kraków. 1602.

4. „Prawidło wiary heretyckiej... A przytym pierwsza Centurja albo sto jawnych fałszerstw w wierze... Wilno. 1592. (Wyj. o Biblji Brzeskiej podał Wiszniewski w Hist. liter. t. VI, 574—580). (Przeciw Grzegorzowi z Żarnowca).

5. „O czyscu pierwsze kazanie. Na pogrzebie J. O. Księżnej

Katarzyny z Tenczyna Radziwiłłowej... a przytem Trutyna Psychotopji przeciw temuż kazaniu... Wilno. 1592.

6. „O czyscu kazanie wtóre...". Wilno. 1593.

7. „Quadripartitae conciones...". Kraków. 1605. Tomy II—VIII w Ingolsztadzie 1609—1614.

Bibliogr. wszystkich dzieł u Estr.

Łukaszewicz: Obraz historyczno-statystyczny m. Poznania. 1838. II, 194—6. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 305—310. — Brown: Bibl. pis. Tow. Jez. 183—185. — Załęski: Hist. jezuitów. I. — Grabowski: Piotr Skarga na tle katotickiej liter. relig. Str. 262—267, i indziej.

14. STANISŁAW RESZKA. *(Stanislaus Rescius).*

Z mieszczan wielkopol. Ur. się 14 wrzes. 1544 w Buku w Wpolsce, z o. Walentego, burmistrza czy rajcy Poznania (wedł. Warmińskiego; wedł. Czubka był synem Stanisława). Początkowo nauki pobierał prawdop. w szkole Lubrańskiego w Poznaniu, następnie kształcił się podobno w Witemberdze i Lipsku, w Frankfurcie nad Odrą. Zapisał się w r. 1558 na uniw. w Krakowie. Później studjował (jak się zdaje) w Padwie. W r. 1559 dostał się na dwór Hozjusza, z którym przez lat 20 (aż do śmierci kardynała w r. 1570) był w bliskich stosunkach. Jako sekretarz Hozjusza (od r. 1569) towarzyszy mu w podróżach do Wiednia, Trydentu, Rzymu. W 1571 kanonikiem frauenburskim. W 1573 mianowany przez Henryka Walez. sekretarzem królewskim. W r. 1575 wyświęcony przez Hozjusza na księdza. W 1585 opatem jędrzejowskim. W l. 1588—90 posłuje do Rzpltej Weneckiej i do papieża Sykstusa V. W 1592 posłem do Neapolu. Zm. 3 kwietnia 1600 w Neapolu.

Ważniejsze dzieła:

a) „Stanislai Hosii... vita". Romae. 1587. Następne wyd: Oliwa. 1690, Gdańsk. 1698. Przekład niem. w Ingolsztadzie. 1591.

b) „De rebus gestis Stephani I Regis Poloniae... contra Magnum Moschorum Ducem narratio." Romae. 1582.

c) „Spongia, qua absterguntur convitia et maledicta equitis Poloni contra Jesuitas". Kraków. 1590. 2 wyd. w Ingolsztadzie. 1591; 3. w Neapolu. 1592.

d) „Ministromachia...". Kraków. 1591. 2 wyd. Kolonja. 1592.

e) „Piarum meditationum progimnasmata". Neapol. 1594.

f) „De atheismis et phalarismis Evangelicorum". Neapol. 1596.

Po polsku ogł. tylko: „Przestrogę pastyrską..." Poznań. 1585.

Broszura „Konfederacjej w Warszawie r. 1573... rozbieranie...", wyd. z rękop. przez Czubka w „Pismach polit. z czasów pierwszego bezkrólewia" (1906) (str. 565–578), jest przekładem pisma Hozjusza.

Kilka utworów Reszki wydruk. z rękop. Wierzbowski w „Wiersze polityczne... z XVI w.". (1907). (*Bibl. zapomn. poetów...*) i w „Materj." I, 333—5 (Spis pisarzy polskich).

Listy. a) „Stanislai Rescii Epistolarum liber unus". Neapoli. 1594. „Epistolarum pars posterior." Neapoli. 1598. Dwa listy stąd do Szymonowicza przytacza Bielowski; w przekł. polskim jeden Wiszniewski w Hist. liter. VI, 279 n. b) 16 listów pol. do Anny Jagiellonki, Zygmunta III, Jana Zamojskiego i inn. ogł. A. Grabowski w „Starożytn. histor. pol." II. c) 2 listy pol. do J. Mlodziejowskiego z r. 1586, list łac. do króla Stefana z r. 1586, 3 listy pol. do Zygmunta III z r. 1588 i list pol. do B. Kosa z r. 1595 ogł. Wierzbowski w „Materjałach", I.

„Stanislai Rescii Diarium. 1583—1589". Wyd. Czubek. w *Archiwum do dziejów liter. i ośw. w Polsce*, t. XV. 1915.

Brückner nazywa Reszkę „znakomitym stylistą polskim" (zob. *Pam. Liter.* 1908, str. 232); zob. np. „Przestrogę pastyrską do miasta Warszewskiego" (Poznań. 1585) z listem o jubileuszu rzymskim r. 1575. Jest to list do Olbrychta Łaskiego z r. 1575, wydruk. ponownie, z rękopisu, przez Wierzbowskiego w „Materjałach...". (I, 182—194), „napisany pyszną polszczyzną, którejby się i Skarga nie powstydził" (Brückner; zob. rec. „Materj." w *Kwart. histor.* 1900).

Wiszniewski: Hist. liter. IX. 85. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 475—6. — Eichhorn: Der. ermländ. Bischof u. Cardinal Stanislaus Hosius. I, 2—12. — Windakiewicz: Tasso i Reszka. *Czas.* 1890. — Heck: Szym. Szymonowicz. Str. 129, i indziej. — Grabowski: Liter. arjańska... — Grabowski: P. Skarga na tle katolickiej liter. relig... Str. 466—475. — Czubek: Wstęp do „Diarium" (1915). — Windakiewicz: Polacy w Padwie. *Przegl. Warsz* 1922, lipiec.

15. KACPAR SAWICKI. (Kryptonim *Cichocki*).

Zob. wyżej str. 271.

16. KACPAR CICHOCKI.

Daty ur. i śmierci i szczegóły z życia nieznane. Ur. w Tarnowie i tu szkoły ukończył; wyższe nauki pobierał w akad. krak. Był wychowawcą ks. Ostrogskich. Następ. został kapłanem; lat 6 przebył na dworze prymasa Uchańskiego. Był kanonikiem i proboszczem sandomierskim.

Ma być autorem:

a) Anatomia Consilii editi de stabilienda pace Regni Poloniae Jesuitis pulsis... Kraków. 1611. (W obronie jezuitów; odpowiedź na broszurę Szczęsnego Herburta). To po polsku p. t. „Rozbiór Rady danej do ustalenia pokoju Polski wypędziwszy Jezuitów"... (Kraków. 1611). (Pod imieniem Łukasza Linowskiego).

b) „Alloquiorum Osiecensium sive variorum familiarium sermonum libri quinque..." Kraków. 1615. (Przeciwko różnowiercom i Jakóbowi VI królowi angielskiemu. Dickenson, poseł Jakóba, domagał się od Zygm. III zadośćuczynienia za obrazę króla; jego mowę w oryginale łac. ogł. w t. I *Archiwum Kom. Hist.*).

Autorem obu dzieł, wedł. jez. Wielewickiego (a za nim Brücknera) ma być jez. Kacpar Sawicki (zob.). Brown przeczy.

List do Jacka Młodziejowskiego z r. 1586 (po łac.) i inne listy i dokum. ogł. Wierzbowski w „Materjałach" I.

Wiszniewski: Hist. lit. VIII. 241—243. — Art. w *Enc. Orgelbr.* — Brown Bibl. pis. Tow. Jez. Str. 365. — A. Sokołowski: Spór o książkę. *Archiw. Kom. histor.* I. 401—405. — Brückner: Dzieje liter. I, 223—4. — Kraushar: Poselstwo Dickensona do Zygm. III. *Przegl. histor.* 1909. — G. Przychocki: Plautus. Kraków. 1925 Str. 520—1.

17. MARCIN ŚMIGLECKI.

Zob. wyżej, str. 194.

18. MARCIN ŁASZCZ.

Rodem z Kalisza. Ur. ok. r. 1550. Wstąpił do jezuitów w. r. 1570. Był rektorem kolegjów we Lwowie i w Lublinie. W końcu przełożonym domu profesów w Krakowie. Zm. 23 maja 1615 w Krakowie.

Pisał broszury polemiczne przeciwko różnowiercom. Używał pseudonimów: Szczęsny Żebrowski, Marcin Tworzydło, Mikołaj Issiora, X. Jan Gurski, Grzegorz Piotrowski i inne.

Wyd. m. in.:

a) „Okulary na zwierciadło nabożeństwa Chrześciańskiego...". Wilno. 1594.

b) „Judicium albo Rozsądek, ...o konterfekcie Jezuitów, z Equesa łacińskiego pod maszkarą Prawdzica na polski język przeczynionym". Wilno. 1594.

c) „Recepta na plastr Czechowica ministra nowokrzczeńskiego...". Kraków. 1597. Wyjątki podaje Brückner w „Różnowiercy polscy, str. 267—275.

d) „Messjasz nowych Arjanów wedle Alkoranu Tureckiego... Kraków. 1612. (pod imien. Skargi)

E. Słowacki: Dzieła III, 126 (o Recepcie). — Wiszniewski: Hist. liter. IX, 99—100 i indziej. — Maciejowski: Polska pod wzgl. obycz. I, 408—412. — Maciejowski: Piśm. pol. III. 364, 369—70. — Brown: Bibl. pis. Tow. Jez. str. 264—5. — Grabowski: Liter. arjań. 269—72 i indziej. — Grabowski: P. Skarga na tle katol. liter.,. Str.476, i indziej. — Brückner: Różnowiercy Polscy, 267 i indziej. — Tretiak: P. Skarga w dziejach i liter. Unji Brzeskiej, str. 339 (w Dopełn.).

19. SZCZĘSNY ŻEBROWSKI.

Wychowaniec jezuitów wileńskich. Ok. r. 1593—7 przeniósł się do Krakowa. W r. 1604 podróżuje, wraz z wychowańcem swoim Janem Zebrzydowskim, zagranicą (po Niemczech, Francji, Hiszpanji, Włoszech). Zm. w r. 1613 w Leszku na Rusi. Oprócz broszur polemicznych z zakresu astrologji, pisał teologiczne, jak: „Kąkol, który rozsiewa Stefanek Zizania w cerkwiach ruskich w Wilnie (Kraków. 1595), Plewy Stefanka Zizaniey...“ (Wilno. 1596). Wydane pod jego imieniem: „Recepta na plastr Czechowica...“ (Kraków. 1594; 2 wyd. t. 1597) ma być utworem jezuity Marcina Łaszcza. (Zob.). Brückner wymienia Żebrowskiego jako rzeczywistego jej autora, nazywając go jezuitą; Brown go niezna.

Wiszniewski: Hist. liter. VII, 371—3, VIII, 289, IX, 97, 505, 515—6. — Brückner: Spory o Unję. *Kwart. histor.* 1896. — Tretiak: P. Skarga w dziejach i w liter. Unji Brzeskiej. — Brückner: Różnowiercy polscy. Warszawa. 1905. Str. 267—275.

20. ANDRZEJ JURGIEWICZ.

Wychowaniec jezuitów wileń. Dr. teol., magister nauk wyzwol. i filoz. Kanonik katedr. wileński. Ulubieniec kardynała Jerzego Radziwiłła, z którym jeździł do Rzymu. Zaciekły polemista (pamflecista); zacięty przeciwnik Wolana. Zm. w r. 1640, w Wilnie.

Pisma Jurgiewicza:

a) „Anatomia Libelli famosi et scurrilis Andreae Volani...“. Wilno. 1591.

b) „Bellum quinti evangelii...“. Wilno. 1594. Toż Kolonja. 1595. Toż p. t. „Quod Evangelici falso de sua admirabili harmonia et consensu gloriantur“. B. m. i r.

c) „De pio et in Sancta Ecclesia iam inde ab Apostolis receptissimo Sacrarum Imaginum usu...“. B. m. (Wilno. 1586).

d) „Quaestiones de haeresibus nostri temporis Andreae Volano... per Andr. Jurgievicium... propositae". Wilno. 1590. Toż po pol.: „Kwestji kilkadziesiąt, albo Pytania Katolickie...". Kraków. 1590.

e) „Mendacia et convitia evangelica Andreae Volani...". Wilno. 1588.

f) „Ad quinquaginta duas Quaestiones Gregorii Żarnovitae... Responsio per A. Jurg". Brunsberga. 1592.

g) Quinti Evangelii professores antiquissimi et celeberrimi Nullus et Nemo...". Wilno. 1599. Toż, Monasterii. 1602. Toż. t. 1603. Przekł. franc. w Paryżu. 1608; niem. w Moguncji. 1603.

h) „Responsio R. D. Andreae Jurgevicii... ad famosum Andreae Volani contra Summum Pontificem libellum...". Wilno. 1590.

Wiszniewski: Hist. liter. IX, 89—90, i indziej. M. Baliński: w studjum o Andrzeju Wolanie. („Pisma historyczne", III, 82—95 i 107—112). — T. Grabowski: Piotr Skarga na tle katol. literatury... Str. 477—479.

21. MARCIN Z KLECKA.

Proboszcz w Miejskiej Górce. Uczył się medycyny w Padwie.

1. „Proca na ministry i na wszystkie heretyki...". Kraków. 1607.

2. „Zwierciadło Saskie albo Majdeburskie, w którym każdy ogląda ministry pruskie, litewskie, mazowieckie, ruskie, śląskie i też polskie". Poznań. 1610.

3. „Obrona przeciwko morowemu powietrzu doświadczona..." Poznań. 1605. 2 wyd. p. t. „Prezerwatywa przeciwko m. p. d. Poznań. 1624.

Brückner w rec. dzieła T. Grabowskiego o Skardze, zarzuca mu, że pominął Marcina z Klecka, „pogromcę szpeku Augsburskiego". *(Pam. Liter.* 1913, str. 104).

Wiszniewski: Histor. liter. VII, 183—4, VIII, 223, IX, 113 i 563. — Maciejowski: Polska pod wzgl. obyczajów... I, 282—4.

22. MATEUSZ BEMBUS.

Wielkopolanin. Ur. się ok. 1560 w Poznaniu. W r. 1581 (czy 1587) został jezuitą. Stop. dr. teol. otrzymał w akademji wileńskiej. Był przez lat kilka nauczycielem, potem rektorem kolegjum w Poznaniu, a nast. rządził zgromadzeniem jezuitów Krakowie, wreszcie prowincjałem (krótko). W końcu był kaznodzieją nadwornym Zygm. III. Zm. 30 lipca 1645 r. w Krakowie.

Pisał po pol. i po łac.

Pisma jego wyliczają Brown i Estr.

Z kazań zasługują na uwagę:

a) „Wizerunek szlachcica prawdziwego w kazaniu na pogrzebie WP... Andrzeja Boboli...". Kraków. 1617. 2 wyd. Wilno. 1629.

b) „Kometa, to jest pogróżka z Nieba...". Kraków. 1619. Toż przerob. przez innego p. t. „Trąba gniewu Bożego...". Kraków. 1648. Poraz drugi przerob. przez Załuskiego bisk. kijow. B. m. 1746.

c) „Żałoba albo kazanie... na pogrzebie... Andrzeja ze Bnina Opalińskiego bisk. pozn...". Kraków. 1624.

d) „Wzywanie do jedności katolickiej narodu Ruskiego religjej greckiej z Kościołem Rzymskim...", Kraków. 1629, 2 wyd. Lwów. 1630.

St. Przyłęcki: M. B. *Dziennik liter.* (lwow.) 1854. — Łukaszewicz: Obraz histor.-statystyczny m. Poznania. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 648—51. — Brown: Bibl. pisarzy Tow Jezus. — Mecherzyński: Hist. wym. II. 442—448. — T. Grabowski: P. Skarga na tle katol. liter... 621—2.—K. Bartoszewicz: Antysemityzm w liter. pol. XV—XVII w. Warszawa. 1914. Str. 20—22.

23. MIKOŁAJ ŁĘCZYCKI. *(Lancicius).*

Ur. w Nieświeżu w r. 1574, z ojca Daniela, drukarza. Pierwotnie kalwin, w r. 1590 nawrócił się na katolicyzm. W r. 1592 wstąpił do zakonu jezuitów w Krakowie. Kształcił się nast. w Rzymie, gdzie przebył l. 14. Powróciwszy do kraju, był prof. w akad. wileńskiej; potem rektorem kolegjów w Kaliszu i Krakowie. W końcu prowincjałem litewskim. Zm. 16 maja 1652 w Kownie. Głośny w swim czasie teolog.

Napisał ok. 30 dzieł, przeważnie w jęz. łac., które wyliczają Brown i Estreicher.

Wyd. zbior. a) Nicolai Lancicii S. J. Opusculorum spiritualium tomi duo. Antwerpja. 1650. b) „Opera omnia spiritualia... 7 t. Ingolstadt. 1724.

K. Kojałowicz i Balbinus: Vita venerabilis Patris Nicolai Lancicii. Praga. 1690.— Życiorys w *Przyj. ludu.* 1822. — Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. — Sobieszczański: w *Enc. Orgelbr.*

24. MIKOŁAJ CICHOWSKI. *(Cichovius).* (U Browna mylnie Cichocki).

Ur. w Polsce ok. 1598. W r. 1615 wstąpił do zakonu jezuitów. Po ukończeniu nauk był nauczycielem w kolegjach (w Poznaniu); był

prefektem i misjonarzem. Zaciekły polemista; występował w swych pismach głównie przeciwko arjanom. Zm. 27 marca 1669 r. w Krakowie.

Pisma jego pol. i łac., druk. w latach 1641—1666, wylicza Brown (str. 144—146).

Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 399—400 i indziej. — Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. 144—146. — Ks. Załęski: Hist. jez. III. — T. Grabowski: Literatura Arjańska. 477—487 i indziej. — Brückner: Spuścizna rękopiśm. po W. Potockim. *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.* t. 27, str. 346.—M. Pęchowski: Ks. Mikołaja Cichowiusza T. J. „Wizerunek nieprawdy arjańskiej". *Miesięcznik Kość.* 1910. — L. Chmaj: A. Wiszowaty... *Ref. w Polsce.* 1921, str. 199.

Rzeczpospolita Babińska.

Założona we wsi Babinie, niedaleko Lublina, w połowie w. XVI-go przez Stanisława Pszonkę, sędziego lubelskiego, i Piotra Kaszowskiego, również sędziego lubelskiego. Było to kółko humorystów i facecjonistów. Najznakomitsze osoby piastowały jakoby urzędy w tej Rzpltej, jak Jan Zamojski, Rej, Trzycieski, Paprocki, Szarzyński, Jan Kochanowski, Jędrzej Morsztyn i inni. Przetrwała Rzplta Babińska aż do ostatniej ćwierci w. XVII-go.

Akta Rzpltej Babińskiej czyli „Urzędników Babińskch regiestr" wyd. St. Windakiewicz (1895). Pierwszą wiadomość o Rzpltej Babińskiej podał Stanisław Sarnicki w swych „Annales" w r. 1587. „Rejestr" zaczął prowadzić w r. 1601 Jakób Pszonka [1]) syn Stanisława (zm. 1580); po jego śmierci w r. 1622 zięć tegoż, Wacław Zamojski; zakończył syn Jakóba, Adam Pszonka, chorąży chełmski i podkomorzy lubelski, w r. 1677.

„Urzędników Babińskich Rejestr" to zbiór nominacji, konceptów i facecji.

„Akta Rzeczypospolitej Babińskiej według oryginalnego rękopisu wydał Stanisław Windakiewicz". (*Archiwum do dziejów literatury i oświaty w Polsce.* Tom. VIII. Kraków. 1895)

Wind. przedrukował tu nadto następ. źródła do historji Rzpltej Babińskiej.

a) Sarnickiego: Descriptio Reipublicae Babinensis.

b) Bartłomieja Wrześnianina: Carmen... de jure Babinensium antiquissimo... (druk. w Krakowie. 1617).

---

[1]) „Pamiętnik Jakóba Pszonki". (Lwów. 1874) wyd. A. Bielowski.

c) Bezimiennego: Inclitae Babinensis Monarchiae brevis descriptio.

d) Jana Achacego Kminy: Morocozmea Babińskie.

Ks. Szaniawski w *Pam. War.* 1818, luty (i w *Rozmaitościach.* 1818). — Maciejowski o Aktach Rzplitej Babiń. w Dodatkach do Pism. pol., str. 258—265. — St. Tarnowski: Rzpta Babińska. *Przegl. pol.* 1882 i *Słowo.* 1882, nr. 114—121. — St. Windakiewicz: O Rzptej Babińskiej. (Wstęp do Aktów..). — K. Bartoszewicz: Rzpta Bab. *Ateneum.* 1895, maj—lipiec, toż osobno. Lwów. 1902. (Przedruk z „Przedświtu"). — Chmielowski w *W. Enc. Powsz. ilustr.* — Gloger: Bab. Rzpta w *Enc. Staropol.* I. 1900

---

25. LIBER CHAMORUM. „Księga Chamów". Ułożył ją, wedł. Wł. Semkowicza Walerjan Zbyluta Nekanda Sieciechowski (Trepka?) około r. 1624 (Wedł. innych w l. 1626—36). Oryginał w Petersburgu, odpis w Ossolineum. Wstęp wyd. Semkowicz w t. III Rocznika Towarzystwa Heraldycznego.

Polaczkówna: Liber Chamorum. *Mies. herald.* 1910.

26 „Dialogus per modum missae" — satyra łacińska na Zygmunta III, przeciwko wyprawie moskiewskiej. Rękopis w bib. Krasińskich, (zawierający i Gulistan w przekł. Otwinowskiego).

27. MICHAŁ SĘDZIWÓJ. *(Sendivogius).* Głośny w w. XVII alchemik. Ur. się w r. 1566, zm. w. r. 1646. Wszystkie Sędziwojowi przypisywane pisma znajdują się w Mangeta *Bibliotheca chemica curiosa.* (Genewa. 1702). Przypisywane mu „Novum lumen chymicum" (1604) nie jest niewątpliwie, wedł. Wiszn., dziełem Sędziwoja.

Wiszniewski: „Wiadomość o Michale Sędziwoju" w dod. do „Bakona metody tłumaczenia natury". Kraków. 1834 — J. Brincken: „O życiu i pismach Michała Sędziwoja". *Bibl. Warsz.* 1846, II. (M. Sędziwój jest bohaterem powieści J. B. Dziekońskiego p. t. „Sędziwój". Warszawa 1845).

28. MICHAŁ BOYM. Lwowianin. Jezuita, misjonarz wysłany do Chin w r. 1643. Zm. w Chinach w 1659. Sinolog. Dzieła jego łacińskie, Chin dotyczące, w swoim czasie głośne, wymieniają Brown i Estreicher. Zob. o nim u Browna str. 131.

B. Poeci i wierszopisowie.

1. JAN KOCHANOWSKI. (Jan z Czarnolasu, *Joannes Cochanovius).*

Ur. w r. 1530 w Sycynie, w wojew. sandomierskim (w Radomskiem) z o Piotra h. Korwin, sędziego sandomierskiego, i Anny z Białaczowa, h. Odrowąż. Gdzie pobierał początkowe nauki nie wiemy. W r. 1544 zapisał się na wydz. artium w uniwers. krakowskim; jak długo tu się kształcił i przebywał w Krakowie niewiadomo. Z Krakowa wrócił w strony rodzinne, kiedy niewiadomo. (St. Kot przypuszcza, że w l. 1547—1550 K. studjował w Niemczech; może w Frankfurcie n/O. Lipsku lub Witemberdze). W r. 1551—52 był studentem uniw. w Królewcu. W r. 1552 udał się na dalsze studja do Włoch. W r. 1552 zapisał się na uniw. w Padwie, gdzie przebył lat kilka, studjując pod kierunkiem sławnego humanisty Robortella; (kolegował w Padwie z Nideckim i Fogelwederem); pisze wiersze łacińskie (elegje i epigramaty erotyczne). W l. 1555—6 przebywa w Królewcu, na dworze ks. Albrechta. Po krótkim pobycie (1556—7) we Włoszech, na wieść o śmierci matki wrócił w r. 1557 do kraju. Pod koniec r. 1557 wyruszył poraz trzeci do Włoch, skąd odbył wycieczkę do Paryża. W r. 1559 był już z powrotem w kraju i otrzymał w spadku połowę Czarnolesia. W r. 1563 był dworzaninem Jana Firleja, woj. lubel. i marsz. w. kor. (jednego z przywódców obozu różnowierczego). W tym czasie zawiązał bliższe stosunki z Filipem Padniewskim, bisk. krak. i podkancl. i z Piotrem Myszkowskim, podkanclerzym (później. bisk. płockim). Dzięki protekcji Myszkowskiego dostaje się na dwór królewski; być może już w r. 1564 zostaje dworzaninem królewskim (jednym z sekretarzy). W r. 1568 towarzyszy król. Zygm. Augustowi w wyprawie przeciw Iwanowi Groźnemu. W r. 1569, czy też na samym pocz. r. 1570, K. opuścił dwór królewski i osiadł na wsi, w Czarnolesiu. W r. 1574 lub 1575 ożenił się z Dorotą Podlodowską. (W r. 1575 był na zjeździe stężyckim i na sejmie elekcyjnym warszawskim). Z Stefanem Batorym i z Janem Zamojskim zawarł bliższe stosunki. (Ofiarowanej sobie jakoby przez króla godności kasztelana połanieckiego (1576) nie przyjął). W r. 1579 mianowany wojskim sandomierskim. Zm. 22 sierpnia r. 1584 w Lublinie. Pochowany w Zwoleniu.

Zagadnienie przekonań religijnych Jana Kochanowgo. Co do tej kwestji zdania badaczy były podzielone. Jedni, jak Józ-

Przyborowski, Plenkiewicz, Tarnowski, Hösick, uważali go za prawowiernego katolika. Zdaniem drugich (Löwenfelda, Chlebowskiego, Brücknera, Chmielowskiego, Berna) prawowiernym katolikiem nie był. Obie strony w dowodzeniach swoich opierali się na pewnych danych. Ostatnio, Brückner twierdzi, że Kochanowski był deistą do końca życia, że takim go uczynił Palingenjusz, którym „przesiąkł do szpiku kości". St. Kot natomiast utrzymuje, że wprawdzie w okresie swej młodości Kochanowski niewątpliwie był zwolennikiem ruchu reformacyjnego, ale później odsunął się od Reformacji.

Drugiem zagadnieniem, które dzieliło badaczy na dwa obozy. była kwestja, czy Kochanowski pod wpływem Ronsarda, czy też poetów włoskich, zwrócił się do twórczości w języku narodowym.

Twórczość Kochanowskiego.

Czas powstania wielu utworów Kochanowskiego nie jest znany, nawet w przybliżeniu; wypowiedzieli badacze co do tego tylko różne, mniej lub więcej przekonywające, hypotezy; dat więc powstania tych utworów dokładnie określić nie można.

Pierwsze próby poetyckie Koch., w języku łacińskim, powstały prawdopod. już w czasie studjów uniwersyteckich w Krakowie (ok. r. 1545) (według Małeckiego i Brücknera); były to zapewne wiersze erotyczne; ale, czy je ogłosił później drukiem i które, nie wiemy. Przypuszczenia Plenkiewicza co do tych pierwocin są dowolne.

Małecki zdaje się przypuszczać, że już w tej dobie Koch., próbował tworzyć i polskie poezje (tak sądzi i Plenkiewicz). Chlebowski przypuszcza również, że na wzór Reja i Trzycieskiego, pisał Koch., już w Krakowie (przed wyjazdem zagranicę) pieśni religijne polskie, że wtedy (ok. r. 1550) prawdop. powstała „Pieśń o potopie" i pieśń „O zburzeniu Sodomy"; (autorstwo Koch-go tej ostatniej zakwestjonowane).

Okres padewski (1552—1557) i paryski (1558—9). W Padwie (nie w Paryżu) zaczął Koch., wedł. Brücknera, pisać pierwsze wiersze polskie; były to erotyki dla Lidji; za Brücknerem poszedł Sinko; jednocześnie tworzył erotyki i epigramaty łacińskie. Wedł. Pilata pierwsze poezje polskie zaczął pisać w Paryżu. Dawniej twierdzono (idąc za Janem Szczęsnym Herburtem (zob. o nim niżej), który w r. 1612 podał świadectwo Jana Zamojskiego), że pierwszym wierszem Koch., polskim był hymn „Czego chcesz od nas Panie...", napisany w Paryżu; tego zdania byli Bobowski, Tarnowski, Plenkiewicz, Nehring,

Wierzbowski i Chrzanowski. Brückner odrzucił tradycję Herburta; wedł. niego pieśń ta powstała może ok. r. 1560; Chmielowski, Chlebowski, (dawniej i Brückner) oraz Pilat sądzili, że powstała w dobie przekładania Psałterza. Nb. pierwodruk jej ukazał się w r. 1564, przy poem. „Zuzanna“). Dobrzycki przypuszczał dawniej, że powstała w l. 1557—1562, obecnie sądzi, że w r. 1563.

Poemat „Szachy“ (pierwodruk z r. 1566 ?) powstał wedł. Małeckiego, Chlebowskiego i Witkowskiego, we Włoszech (ok. r. 1555); wedł. Plenkiewicza i Nehringa, w podróży morskiej z Włoch do Francji (w r. 1556). Natomiast wedł. Brücknera napisany po r. 1560. a wedł. Wierzbowskiego w r. 1562; w r. 1556 jakoby tłomaczył K. tylko ustępy z Vidy. (Do okresu padewskiego, zupełnie dowolnie, odnosi Plenkiewicz czas powstania szeregu fraszek, anakreontyków i „Monomachji Parysowej“).

W Padwie i Paryżu powstały niewątpliwie tylko elegje łacińskie i niektóre epigramaty (foricoenia). Do czasów padewskich (włoskich) odnoszą jeszcze powstanie: „Carmen macaronicum“ Małecki i tłumaczenia polskie „Fenomenów“ Arata Chlebowski.

Okres 1557—1569. Ok. r. 1557, po powrocie do kraju, Koch. napisał prawdop. „Pieśń o potopie“ (pierwodruk z r. 1558). W tym czasie powstały: prawdop. w r. 1561 „O śmierci Jana Tarnowskiego“ (druk. 1561), w r. 1562 „Zgoda“ i „Zuzanna“ (druk. w r. 1564), w r. 1562 „Satyr“ (druk. 1564) i „Pamiątka Janowi z Tęczyna“ (pierwodruk prawdop. z r. 1563); być może: „Szachy“ (wedł. Brücknera, Wierzbowkiego i Pilata), „Carmen macaronicum“ (wedł. Brücknera ok. 1558, wedł. Tarnowskiego i Plenkiewicza ok. r. 1568, ale wedł. Chlebowskiego dopiero w r. 1579); „Wróżki“ powstały wedł. Brücknera w r. 1567, wedł. Bobrzyńskiego i Tarnowskiego w r. 1569, a wedł. Plenkiewicza w ciągu sejmu r. 1564; (natomiast wedł. Pilata w latach 1570—72). W tym okresie powstały niektóre „pieśni“ i „fraszki“; prawdop. w okr. dworskim (1562—68) (wedł. Pilata) „Carmen macaronicum“, „Broda“, przekład „Fenomenów“ Arata, „Muza“ i „Dziewosłąb“. W r. 1569 (może już w Czarnolesiu) powstał poemat „Proporzec“ (pierwodruk prawdop. w r. 1569).

Okres czarnoleski 1569—1584. W tym czasie powstało wiele „fraszek“ i „pieśni“. W l. 1570—1579 prawdop. „Sobótka“ (wedł. Dobrzyckiego; dziś określa D. bliżej datę powstania „Sobótki“: ok. 1571); wedł. Pilata w l. 1570—75; wedł. Tarnowskiego ok. 1572—4; wedł. Plenkiewicza w r. 1574; wedł. Brücknera może w r. 1571; wedł. Ry-

markiewicza z końcem r. 1571 lub początkiem 1572; ale wedł. Chlebowskiego w r. 1567 lub 1568). Ok. r. 1571 rozpoczął przekład „Psałterza“ (jak widać z listu do Fogelwedera z r. 1571); wedł. Brücknera, ze 30 psalmów przełożył K. już w l. 1566—71, (ps. 20 w r. 1567); (J. Przyborowski twierdził, że w r. 1571 miał K. 30 psalmów gotowych). Pod koniec r. 1577, wedł. Pilata, (str. 246 [1]), (na pocz. 1576, wedł. Chlebowskiego) napisał „Odprawę posłów greckich“ (pierwodruk w r. 1578): w r. 1577 „Orpheus Sarmaticus“; może ok. r. 1577 „Monomachię Parysową“ (wedł. Brücknera, Tarnowskiego, Nehringa, Pilata); w r. 1578 powstały „Dryas Zamchana“ i „Dryas Zamechska“, w r. 1579 lub 1580 „Treny“, w r. 1579 pieśni: „O wzięciu Połocka“, O statecznym słudze Rzpltej“ i „O uczciwej małżonce“; w r. 1582 łac. „Epinicion“ i „Jezda do Moskwy“; w r. 1583 łac. „Epitalamion“ na zaślubiny Zamojskiego z Gryzeldą Batorówną. W tym okresie napisał też K. prawdop. większość swoich ód łacińskich, wyd. w r. 1580 p. t. „Lyricornm libellus“.

Bibliografja pierwodruków utworów Kochanowskiego łacińskich.

1. M. T. Ciceronis Aratus ad graecum exemplar expensus et locis mancis restitutus per. J. Cochanovium. Kraków. 1579. 2 wyd. 1612.

2. J. Cochanovii Elegiarum libri IV. Ejusdem Foricoenia sive Epigrammatum libellus. Kraków. 1584. 2 wyd. t. 1612.

3. J. Cochanovii Lyricorum libellus. Kraków. 1580. 2 wyd. 1612.

4. J. Coch. Ad Stephanum Bathorreum regem Poloniae inclytum, Moscho debellato et Livonia recuperata Epinicion. Kraków. 1583.

5. Dryas Zamchana... Pan Zamchanus. 1578.

6. De expugnatione Polottei. Ode J. C. Warszawa. 1580.

7. J. Coch. In nuptias Illustrium Joannis de Zamoscio... ac Griseldis Bathorreae... Epithalamion. 1583?

Bibliografja pierwodruków utworów Kochanowskiego polskich.

1. „Pieśń o potopie“. B. m. i r. (1558); (przedr. homogr.).

2. „O śmierci Jana Tarnowskiego“. Kraków. 1561.

3. „Pamiątka... Janowi z Tęczyna“. B. m. i r. (prawdopod. w r. 1563). (Przedruk tekstu tego 1-go wyd., znacznie się różniącego od tekstu r. 1586, w *Pam. liter.* 1907).

4. „Zgoda“. W Krakowie. 1564 (faksim. Kraków. 1883). 2 wyd. Kraków. 1565.

---

[1]) W innem miejscu (str. 220) twierdzi Pilat, że „Odprawa“ napis przed r. 1577

5. „Satyr albo Dziki mąż". B. m. i r. (Kraków. 1564).

6. „Zuzanna". B. m. i r. (1564). Na stronie ostatniej jest „Czego chcesz od nas Panie"; (homogr. Kraków).

7. „Szachy". Kraków, b. r. (1566?). 2 wyd. 1585; (przedr. homogr.).

8. „Proporzec albo Hołd pruski". Pierwsze wyd., prawdop. z r. 1569, zaginione; późniejsze z r. 1587.

9. „Odprawa posłów greckich". W Warszawie. 1578 (na końcu „Orpheus Sarmaticus").

10. „Dryas Zamchana polonice et latine. Pan Zamchanus latine. Lwów. 1578. (W podobiźnie wyd. we Lwowie w 1928 r.).

11. „Psałterz Dawidów". Kraków. 1578. (Przyborowski i Estreicher, a za nimi Dobrzycki, przypuszczają istnienie dwu wydań o parę lat wcześniejszych, ok. 1575). 2 wyd. Kraków. 1579. Następne wyd. z w. XVI i XVII: 1583 (1585), 1586 (4 odbicia), 1587 (2 odb.), 1601, 1606 (3 odb.), 1607, 1609, 1610, 1612 (1614), 1617, 1629, 1641. (20 kilka wydań).

„Melodiae na psałterz polski przez Mikołaja Gomółkę uczynione". W Krakowie. 1580.

12. „Siedm psalmów pokutnych J. K." W Krakowie. 1579.

13. „Threny". W Krakowie. 1580. 2 i 3 wyd. 1583; (homogr. 1884).

14. „Pieśni trzy". W Warszawie. 1580. (O wzięciu Połocka. O statecznym słudze R. P. O uczciwej małżonce). (W podobiźnie wyd. w Krakowie w 1926 r.).

15. „Jezda do Moskwy". W Krakowie. 1583; (homograf. 1883). 2 wyd. p. t. „Wtargnienie do Moskwy". B. m. i r.

16. „Epithalamium na wesele... Pana JM. Krzysztofa Radziwiłła..." W Krakowie. 1584; (faksim.).

17. „Fraszki". W Krakowie. 1584. 2 wyd. 1584. 3. 1590, 4. 1604, 5. 1608, 6. 1612, 7. 1617, 8. 1629, 9. 1639.

18. „Jan Kochanowski". W Krakowie. 1585. (Łazarz). 2 wyd. 1585. 3. 1586, 4. 1598, 5. 1600, 6. 1604, 7. 1611 (Piotrkowczyk). 8. 1617, 9. 1629, 10. 1639.

19. „Pieśni J. K. księgi dwoje". W Krakowie. 1586.

20. „Wróżki". Kraków. 1587.

21. „O Czechu i Lechu historja naganiona". Kraków. 1589.

22. „Fragmenta albo pozostałe pisma Jana Kochanowskiego". Kraków. 1590. 2 wyd. 1604, 3. 1608, 4. 1612, 5. 1617, 6. 1629, 7. 1639.

23. „Nowy karakter polski z drukarnie Łazarzowey: y Ortographia polska: Jana Kochanowskiego... Łukasza Gornickiego... Jana Janu-

szowskiego. R. P. 1594". (Wyd. homogr. Poznań. 1882). „Ortografję polską" wydruk. poraz pierwszy Jan Ursinus w swej Gramatyce łacińskiej z r. 1592; tekst z r. 1594 różni się znacznie od tekstu z r. 1592 (podobizna u Wisłockiego: „Nauka jęz. pol." str. 26—27).

Pierwsze wydanie zbior. dzieł pol. ogł. Januszowski p. t. „Jan Kochanowski". Kraków. 1585 i dopełnienie p. t. „Fragmenta albo pozostałe pisma J. K." Kraków. 1590.

Zob. też bibliografję podaną u Przyborowskiego w „Wiadomość o życiu i pism. J. K." (1857) i u Estreichera w Bibliografji.

Wyd. zbior. nowsze. Z wydań zbiorowych dzieł J. K. najważniejsze: „Jana Kochanowskiego Dzieła wszystkie". Wydanie pomnikowe. 4 tomy. Warszawa. 1884. T. I i II zawiera utwory polskie; t. III łacińskie z przekładem polskim; t. IV oprócz monografji J. Koch. przez Plenkiewicza, utwory łacińskie z rękopisu Osmólskiego, nie włączone do poprzednich wydań poezji łac. Kochan. (Oceny tego wyd.: a) Brückner w *Archiv f. slav. Phil.* VIII. 1885. b) Świeżawski w *Wiadom. bibliograf.* 1885. c) Bem w *Prawdzie*. 1883. d) Chmielowski w *Ateneum* 1883, IV, 389—397). Wydanie to nie obejmuje następujących utworów Koch.: 1. Fraszki „O Xiędzu", ogłoszonej z rękop. przez Brücknera w *Arch. f slav. Philol.* 1885. 2. Wiersza łaciń. dedykacyjnego Grzepskiemu. (Zob. art. Kallenbacha w *Przegl. pol.* 1884). 3. Ortografji polskiej". 4. Listu do Fogelwedera z r. 1571. 5. Listu do Zamojskiego przy wyd. „Trzech pieśni" z r. 1580. Nie uwzględnia odmianek: a) z tekstu „Trzech pieśni", z wyd. 1580, b) z tekstu odpisu „Zgody" z r. 1562—3; c) z tekstu „Zgody" z wyd. 1565, d) z tekstu „Pamiątki Janowi z Tęczyna" z r. 1563; tekst przedruk. w *Pam. liter.* 1907, e) z tekstu elegji łaciń. z rękop. Osmólskiego, f) z tekstu „Sobótki", odpisu współcz. g) z tekstu „Monomachji", odpisu współcz.

Wyd. zbior. dzieł polskich popularne: a) „Dzieła polskie. Wydanie kompletne, opracowane przez Jana Lorentowicza". 3 t. Warszawa. *(Muzy)* b) „Pisma zbiorowe". Wydał A. Brückner 2 t. Warszawa 1924. (Opuścił 13 fraszek).

Przypisywano Kochanowskiemu autorstwo następujących utworów: a) Wydanego razem ze „Zgodą" w r. 1564, a przedrukowanego przez Tur. wiersza okolicznościowego polskiego; nie jest, jak to dowiódł Bełcikowski, utworem Koch—go. b) Pieśni „O zburzeniu Sodomy" (Chlebowski); Brückner zaprzeczył; przedtem Józ. Przyborowski. c) Wierszy łacińskich, ogłosz. przez M. Sasa (w *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.*

t. 18). d) Nagrobkowego wiersza Pisarskiej (K. Łepkowski); nie jest prawdop. jego utworem (tak sądzi M. Hartleb).

Autorstwo „Carmen macaronicum“ zakwestjonował, na rzecz Klonowicza, B. Erzepki, ale tezy swojej nie dowiódł. (Zob. pod S. F. Klonowic).

O nieznanych wierszach Kochanowskiego, w rękopis. znaiezionych, zob. niżej.

Autografy i odpisy współczesne Kochanowskiemu. Z autografów Kochan. dochowały się: a) Dedykacja Grzepskiemu z r. 1552 (łac.); podobiznę podał St. Kot w „Studja staropol.“ dla Brücknera, str. 425. b) list do Fogelwedera z r. 1571, reproduk. w podobiznie w Broel-Platera „Zbiorze pamiętników“, I; (podobizna podana w monogr. o K. Plenkiewicza, jest tylko podobizną zakończenia listu); tekst listu podaje Löwenfeld w swej monogr. 151—152, c) „Dryas Zamchana“; całość w podobiznie z rękop. bibl. Zamoj. podana w III t. „Dzieł wszystkich“; podobiznę początku poematu podał Przyborowski w *Kłosach* . 1885, nr. 1026. d) List do ks. Albrechta z r. 1556; podobiznę dał Kot w „J. Koch. podróże i studja zagraniczne“.

Z odpisów współcz.: a) odpis „Zgody“ z r. 1562—3 w bibl. kapit. katedr. krakowskiej; tekst wydruk. Polkowski w *Przegl. pol.* 1884. b) odpis „Sobótki“, może o 10 lat od pierwodruku wcześniejszy (wedł. Brücknera), w bibl. Zamoj. c) odpis „Monomachji Parysowej z Menelausem“ z 2 poł. XVI w.; tekst poprawniejszy, niż w wyd. Janusz—go. Wyd. Wł. Budka w Krakowie w 1926. d) odpis 21 elegji łacińskich z r. ok. 1564, o 20 lat od pierwodruku wcześniejszy, w bibl. petersburskiej (niegdyś Załusk.); jest to t. zw. rękopis Osmólskiego, był bowiem pierwotnie własnością Jana Osmólskiego z Pobiednik, herbu Bończa, akatolika z Lubelskiego, przyjaciela Trzycieskiego i Reja Rękopis zawiera: a) odpis dwu pierwszych ksiąg elegji łacińskich w pierwotnej, wcześniejszej redakcji, pomiędzy niemi trzy elegje niedrukowane (w 1584). b) „Ode ad Venerem, conversa ex Graeco Sapphus“, tłumaczenie, nie przeróbka, jaką z druku znamy. c) „Pieśń“ = pieśni 3-ej „Fragmentów“. d) „Czego chcesz od nas Panie...“, tekst polski z tyt. łac. „Gratiarum actio pro victu“. W innym rękopisie petersburskim (również Osmólskiego?) znajduje się nieznany wiersz Koch. p. t. „De electione, coronatione et fugas Galli“. Brückner w art. „Nowe przyczynki do dzieł Jana Kochanowskiego“ (*Ateneum*. 1891, II) wykazuje w ogólności różnice między tekstem rękopiśmiennym elegji a drukiem z r. 1584 pod względem treści i formy; podaje w przekładzie

polskim kilka elegji znanych, w pierwotnej redakcji, oraz utwory nieznane. Tekst łaciński nieznanych wydrukował poraz pierwszy Plenkiewicz w dodatku do monografji Kochanowskiego i poprawniej Senger w „Dwie pietierburgskija rukopisi...“ (1905). (Zob. bibliogr. literatury o Kochan.).

Wybór utworów łacińskich Koch. podał M. Jezienicki w „Celniejsze utwory łacińskie Janickiego, Kochanowskiego i Sarbiewskiego, ze wstępem i objaśnieniami. Lwów. 1898. — „Wybór z pism Jana Kochanowskiego“. Wydany ściśle według pierwszych druków i objaśniony przez K. Nitscha. Krak. 1920. *(Bibl. Tow. miłośn. jęz. pol.* nr. 2).

Wydania krytyczne poszczególnych utworów Kochan.: w oprac. T. Sinki wyszły w *Bibl. Narod.:* Treny 1, Odprawa posłów greck. 3 i Pieśni i wybór wierszy (Satyr i Zgoda w całości i wybór Fraszek, Psałterza i inn.) 100;—„Szachy“ wydał i objaśnił K. Nitsch. Lublin. 1923. (*Książeczki staropolskie* 2); — „Fraszki“ w oprac. St. Łempickiego. Lwów. 1928.

Wyd. popularne poszczeg. utw. (najlepsze): w wydawn. *Arcydz. pol. i obc. pis.* (Westa): a) Odprawa p. gr. w opr. K. Zimmermana, b) Treny w opr. Z. Paulisza, c) Wybór Fraszek w opr. St. Zatheya; w *Wyborze pis. pol. i obc.* (Geb. i Wolf): Treny w opr. Br. Chlebowskiego i Odprawa p. gr. w opr. tegoż; w *Bibl. kiasyków pol.* (Wendego): „Pisma polskie wybrane“ w opr. A. Baumfelda; w *Bibl. szkolnej*: Satyr, Zgoda i Muza w opr. A. Brücknera; w *Wielkiej Bibliotece*, Treny i Odprawa posłów greckich, w oprac. Stan. Adamczewskiego.

Listy Koch: a) List do Fogelwedera z r. 1571 (wyd. Broel Plater). b) List do Zamojskiego z 14 stycz. 1580; we wstępie do „Trzech pieśni“ (Kraków. 1580); wyjątki przytacza Chmielowski w rozpr. „Ostatnie lata życia J. Kochanowskiego“. c) List do Zamojskiego z r. 1577, jako przedmowa do „Odprawy posłów greckich“. d) List do ks. Albrechta z r. 1556 (łac.) podał St. Kot w art. „J. Koch. podr. i stud. zagr.“.

Przekłady: a) utworów łaciń. na jęz. polski. Tłumaczyli je głównie K. Brodziński: „Elegje Jana Kochanowskiego...“ Warszawa. 1829, i L. Kondratowicz wszystkie prawie poezje łacińskie w „Przekładach poetów polsko-łacińskich epoki Zygmuntowskiej“. Wilno. 1851—52. Wydano te przekłady razem p. t. „Rymy łacińskie Jana Kochanowskiego przekładania K. Brodzińskiego i L. Kondratowicza“. Kraków. 1882. Dosłowny przekład polski prozą wszystkich utworów łacińskich Kochan. przez Teofila Krasnosielskiego

podany obok tekstu łacińskiego w t. III wyd. pomnikowego „Dzieł wszystkich". „Gallo crocitanti" przełożył, oprócz Kondratowicza, J. Ejsmond („Polska w pieśniach cudzoziemskich". Warszawa. 1915, str. 48—52. Tenże ogł. „Przekład łacińskich utworów Jana Kochanowskiego z Czarnolasu". Warszawa. 1919 (Ocena Nitscha w *Języku polskim* 1920). b) utworów polskich na jęz. łac.: Sarbiewski przetłumaczył trzy pieśni; Kniaźnin — „Treny" i „Muzę" w „Carmina..." Warszawa 1781.

Literatura o J. Kochanowskim: Przyczynki do bibljografji utworów Kochan. PRZYBOROWSKI: Wiadomość o pierwszym i drugim wydaniu „Jezdy" J. Koch. *Wiadom. bibljograf.* 1883. — PAWIŃSKI: J. K. Przyczynek do bibliografji r. 1583. *Tyg. Ilustr.* 1884. (O 1 wyd. „Jezdy do Moskwy"). — PRZYBOROWSKI: J. Kochan. „Pieśń o potopie". *Aten.* 1876, I. — POLKOWSKI: O rękopisie nieznanym poematu „Zgoda" Kochanowskiego. *Przegl. pol.* 1884. — KOPIA: Trzy epigramata J Kochan. *Aten.* 1888, IV. — KRČEK: Epigramat J. Koch. *Aten.* 1890? — KRČEK: Słów kilka o wydaniu „Zgody" J. Koch. z r. 1565. *Pam. liter.* 1903. — BADECKI: Pierwsze wydanie „Pamiątki Janowi z Tęczyna" J. Koch. *Pam. liter.* 1907. — WŁ. BUDKA: „Monomachia Parisowa z Menelausem", z rękopisu. Kraków. 1926.

Monografje: PLENKIEWICZ: Jan Koch., jego ród, żywot i dzieła. Warsz. 1897. (T. IV. „J. Koch. Dzieł wszystkich"). (Oceny: a) Brückner w *Prac. filol.* V i w *Archiv f. slav. Phil.* XXI (1899); b) Tarnowski w *Przegl. pol.* 1898; c) Mazanowski w *Przegl. Powsz.* 1898, Streścił monogr. Plenk'a F. Hösick w książce: „J. Koch. w świetle dotychczasowych wyników krytyki historyczno-literackiej". Kraków. 1908). — TARNOWSKI: Jan Kochanowski (Studja do historji liter. pol. Wiek XVI). Kraków, 1888. (Oceny: a) Chmielowski: Dzieło o Janie z Czarnolasu. *Aten.* 1888, IV; b) Chlebowski w *Życie.* 1888 i w „Pismach", II; c) Nehring w *Kwart. histor.* 1889; d) Plebański w *Bibl. Warsz.* 1888, IV. *Treściwe monografje i poglądy na całość twórczości J. Kochan.:* A MAZANOWSKI; J. K. Złoczów. 1899. (*Bibl. powsz.*) — NEHRING: J. K. Życie i dzieła. Petersburg. 1900. (Życior. sławn. Polaków). — R. PILAT w „Hist. poezji pol. w. XVII" (1909). — BRÜCKNER: Wstęp do „Pism. zbior." J, Kochan. (1924). — T. SINKO: Wstęp do „Pieśni" J. Kochan. (*Bibl. Narod.* 100).

Życiorysy i przyczynki biograficzne: J. PRZYBOROWSKI: Wiadomość o życiu i pismach J. Koch Poznań. 1857. — LÖWENFELD: Joh. Koch. und seine lateinischen Dichtungen. Poznań, 1877. — PLENKIEWICZ: J. K. wedle najnowszych opracowań. *Aten.* 1878, IV. (Z powodu dzieła Löwenfelda). — HÖSICK: J. Koch. Życie i dzieła. Krak 1919. (Wyd. tytułowe książki p. t. J. K. w świetle dotychczasowych wyników krytyki historyczno-literackiej. Kraków. 1908) — J. PRZYBOROWSKI: Probostwo poznańskie J. Kochanowskiego *Bibl. Warsz.* 1859, I. — J. BARTOSZEWICZ: Kasztelanja Połaniecka J. Kochan. *Bibl. Warsz.* 1858, I i „Dzieła" II. — Ks. GACKI: O rodzinie J. Koch... Warszawa 1869. — RYMARKIEWICZ: Kolebka, dom i grób J. Kochan. czyli Sycyna, Czarnolas i Zwoleń. Poznań. 1880. — K. PROMYK (Prószyński): O Janie Kochanowskim... i o pamiątkach po nim. Warszawa. 1884. (Brosz. popularna, ale zawierająca opis miejscowości, upamiętnionych przez Koch., i kilka uwag krytycznych). — MAŁECKI: J. Kochanowskiego młodość. *Przegl pol.* 1884, i w „Z dziejów i literatury". Lwów. 1896. — MORAWSKI: Wiadomość o towarzyszach K-go w uniwersytecie kra-

kowskim. *Przegl. pol.* 1884. — Małcurzyński: Posiadłości rodziny Kochanowskich w ziemi radomskiej. *Bibl Warsz.* 1884. II. — Windakiewicz: Nieznane szczegóły o rodzinie Kochanowskich. *Prace filol* I. 1885. — Windakiewicz: Życie dworskie J. Koch. Kraków. 1886. (Odb. z *Przegl. pol.*). — Windakiewicz: Pobyt Kochanowskiego zagranicą. *Rocznik filarecki.* I. 1886. — Kallenbach: J. K. w uniwersytecie krakowskim. *Ateneum.* 1884. III. — Chlebowski: Pobyt Kochan. na dworach panów małopolskich... *Tyg. ilustr.* 1884, i w „Pismach". II. — Rzążewski (Aer): Kochanowski w Paryżu. *Bibl. Warsz.* 1884. III i w Aera: „Opowiadania i studja". Poznań. 1885. — Chmielowski: Ostatnie lata życia Jana Kochanowskiego. *Studja i szkice z dziejów liter. pol.* I. (przedtem w *Kłosach.* 1885). — Plenkiewicz: Akta sądowe z w. XVI, użyte jako materjał do życiorysu J. K *Archiwum do dz. lit. i ośw.* X.— Bobrzyński: Stanowisko polityczne J. Kochan. *Przegl. pol.* 1884. (Przedruk. w jego „Szkicach i studj. histor". II. 1922). — Hösick: Ze studjów na Koch... II. Koch. wobec reformacji. *Rozpr. wydz. filol., Ak. Um.*, XLIV. 1908. — St. Kot: J. Kochanowskiego podróże i studja zagraniczne, (w „Studjach staropolsk." dla Brücknera). 1928. — *Współczesnicy o Kochan.*: Januszowski w przedmowie. do wyd. dzieł J. K. z r. 1585. (Przedruk. w II t. „Dzieł wszystkich", wyd. jubil. 1884). J. Bielski w „Kronice polskiej". — Heidenstein w „Joannis Zamoscii vita". — Orzelski w „Interregni Poloniae libri VIII"). — „Vita Joannis Cochanovii" w 2 wyd. „Aratusa" z r. 1612, przedruk. w Starowolskiego „Hekatontas" (1627); nowsze przedruki: Przyborowskiego w „Wiadomości o życiu i pism. Koch." (1857 i w III t. „Dzieł wszystkich" J. K. wyd. jubil. (1884). Autor nieznany; Przyborowski przypuszczał, że był nim Starowolski, Nehring, że Januszowski. (W przekł. pol. powtórzono przy wyd. dzieł Kochan. z r. 1768 i z r. 1803). — Górnicki w „Dworzaninie"). — (Poeci o K.: Rej: a) Zob. Herburta przedm. do „Herkulesa Słowieńskiego" Miaskowskiego (1612); przedruk. Wiszniewski: Hist. liter. VII, 112 — 114; b) w „Zwierzyńcu"; Trzycieski: „Threnodia in funere Joannis Cochanovii" (1584); zob. Löwenfeld: A. Trzycieskiego wiersz na śmierć J. Koch-go. *Aten.* 1883, I; Niegoszewski: „Epigrammata Joanni Cochanovio" 1584); Klonowicz: „Żale nagrobne" (1585); Miaskowski: „Lutnia Jana Kochanowskiego..." Zob. Rymarkiewicz: Lutnia J. Koch. po zgonie tego wieszcza. Poznań. 1857; Nieznany autor w „Proteusie abo Odmieńcu" (1564); Paprocki w „Gniazdo cnoty„ (1578); Sarbiewski: w „De perfecta poesi"; Kochowski: „Apologja za Janem Kochanowskim..."). (Zob. też: Löwenfeld: Joh. Koch Str. 39 i Pilat: Hist. liter. II, cz. I, str. 223)

Charakterystyki pisarza i jego twórczości w ogólności. Niemcewicz: Mowa na pochwałę Jana Kochanowskiego. (1808). *Roczniki Tow. Przyj. Nauk.* Warszawa. VIII. — Brodziński w wykładach o liter. pol. „Pisma", t. IV. (1872). — Brodziński: Przedmowa do „Elegje J. Koch. z łaciń. przełożone..." Warszawa. 1829. Str. I—XXI. — Cegielski: O J. Kochanowskim jako poecie lirycznym. *Przyj. ludu* 1837. — Mickiewicz w wykładach o liter. słowiań. (Lekcja 35 i 36). — Kraszewski: Nowe studja literackie, II. 1843. (Przedruk w „Wyborze pism". t. X). — Wiszniewski: Histor liter. IV, VII (1844—45). — Maciejowski: Piśm. pol. Tom I. — Faleński: J K. jako poeta liryczny. *Tyg. Ilustr.* 1864. — Bełcikowski: J. K. w „Ze studjów nad liter. pol." (1886) (przedtem w *Tyg. Ilustr.* 1884, II). — Tarnowski: O J. K. trzy odczyty. *Niwa.* 1880. — Chlebowski J. K. w świetle własnych utworów. Warszawa. 1884 i w „Pismach", II. — Chlebowski: Pobyt Koch. na dworach panów małopolskich i słówko o wpływie Ariosta na poetę. *Tyg. Ilustr.* 1884,

i w. „Pismach", II. — Gasztowt: Poezja europejska XVI w. w stosunku do J. Kochanowskiego. *Przegl. pol.* 1884. — Tomkowicz: Kochanowski i poeci niemieccy XVII w. *Przegl. pol.* 1884. — Ziemba: Piotr Ronsard. Kraków. 1886. (Odb. z *Przegl. pol.*) — Bronikowski: Słowo o stosunku Kochanowskiego do Ronsarda. Kraków. 1887. (Odb. z *Przegl powsz.*). — Chlebowski: Artyzm Kochanowskiego, jego czynniki i znamiona *Aten.* 1897, i w „Pismach", II. — Chlebowski: Indywidualizm jako czynnik rozwoju artyzmu polskiego w w. XVI. „Prawda..." Książka zbior.. dla Al. Świętochowskiego. Warszawa. 1899, i w „Pismach", I. — Glocke: Jan Kochanowskij i jewo znaczenije w istorii polskoj obrazowannosti XVI w. *Uniwiersit. Izwiestija.* Kijów. 1897. — Glocke: Rifmotwornaja psałtyr' Simieona Połockago i otnoszenije jeja k' polskoj psałtyri Jana Kochanowskago. Kijów. 1899. — Kożin: Kriticzeskije etiudy o niekotorych liriczeskich proizwiedienijach Jana Kochanowskago. *Uniwersit. Izwiestija.* Kijów. 1898. — Mansuy: Un Ronsardisant oublié — Jean Kochanowski. *Revue bleue.* 1906 (i w jego „Le Monde Slave". Paris. 1912 (Por. ocenę K. Jareckiego *Pam. liter.* 1906). — Dobrzycki: Przyroda w literaturze polskiej XVI w. *Pam. liter.* 1906, i w jego „Z dziejów liter. pol.". — K. Bronikowski: Ślady wpływów francuskich humanistów w epigramach J. Koch, (w książce zbior.: „Almae matri Jagiellonicae..." Lwów. 1901). — Dobrzycki: Pieśni Kochanowskiego na obczyźnie. *Pam. liter.* 1906. — Kallenbach: Filozofja Jana Kochan. *Przegl. pol.* 1888. — Hempel: Filozofja J. Koch. *Myśl niepodl.* 1908—9. — Hoesick: Ze studjów nad Kochanowskim. I. Wpływy francuskie na twórczość poety. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* t. XLIV. 1908. — Szarski: Mitologja klasyczna w poezji Kochanowskiego. Kraków. 1913. *(Prace historyczno literackie. № 3.)* — Windakiewicz: Program literacki Kochanowskiego. *Przegl. Warsz.* 1921. listopad. — K. Morawski: Walka o język polski w czasach Odrodzenia. Krak. 1923. — M. Hartleb: Estetyka Jana Kochanowskiego. I. Stosunek poety do sztuki plastycznej. Lwów. 1923. (Ocena Brücknera w *Przegl. Warsz.* 1924. maj.). — M. Brahmer: Petrarkizm w poezji polskiej XVI w. Kraków. 1927.— T. Sinko: Ronsardum vidi... *Przegl Współcz.* 1928, stycz. — Z. Hajkowski: Akrostychy Jana Kochanowskiego. *Ruch. liter.* 1929, nr. 1.

Rozprawy i studja o poszczególnych utworach Kochan. (O „Pieśniach"): Cegielski: O Janie Kochanowskim jako poecie lirycznym. *Przyj. ludu.* 1837. — Faleński: J. K. jako poeta liryczny. *Tyg. Ilustr.* 1864. — Sękowski: Kilka słów o pieśniach J. Koch. *Spraw. gimn. w Nowym Sączu.* 1876. — Parylak: O pieśniach J. Koch. z uwzględnieniem poetów klasycznych. *Spraw. gimn. w Stanisławowie.* 1879. — Bobowski: Polskie pieśni katolickie... do końca XVI w. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.,* t. XIX, str. 21. (O pieśni „Czego chcesz od nas Panie". — Bełcikowski: O nowej jakoby pieśni J. Kochanowskiego słów kilka. (Odb. z *Nowej reformy.* 1883). Toż w *Tyg. Ilustr.* 1883. nr. 42. — Chlebowski: Pieśń „O potopie". („Na pomoc". Warszawa. 1884.—Kożin: Kriticzeskije etiudy o niekotorych liriczeskich proizwiedienijach Jana Kochanowskago. *Uniwiers. Izw.* Kijów. 1898. — Węckowski: Die romanischen Einflüsse... Poznań. 1901. — Windakiewicz: Erotyk Kochanowskiego. *Pam. liter.* 1902. — Dobrzycki: Gieneza pieśni Kochan. „Czego chcesz od nas Panie za Twe hojne dary". *Pam liter.* 1902. — Wierzbowski: Ze studjów nad Kochanowskim. I. Pieśń „Czego chcesz od nas Panie..." *Pam. liter.* 1904. — Brückner: Ze studjów nad Koch *Pam. liter.* 1904. — Windakiewicz: Pieśni i dumy rycerskie XVI w. *Pam. liter.* 1904. — Dobrzycki: Pieśni Kochanowskiego *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.,* t. XLIII. (1906). — Mizerski: Anakreon i jego pieśni. *Roczn. Tow. Przyj.*

Nauk Pozn. XXI. (1895). — JARECKI: Pierwsze polskie tłómaczenie Anakreonta. *Pam. liter.* 1908. — CHLEBOWSKI: Pieśń „O zburzeniu Sodomy". Nieznany utwór J. Kochan. („Z wieku M. Reja". Księga jubil. Warszawa. 1905), i w „Pismach", II. — CHLEBOWSKI: W kwestji autorstwa pieśni „O zburzeniu Sodomy". *Pam. liter.* 1906, i w „Pismach", II. — SIMONÓWNA: Pieśń Kochan. „Nadziei nie trzeba tracić" w tłumaczeniu niemieckim z XVII w. *Pam. liter.* 1908. — CHMIELOWSKI: Sobótka. Zestawienie dwu wieków i dwu indywidualności. („Studja i szkice", I; przedtem w *Tyg. ilustr.* 1875). — RYMARKIEWICZ: Pieśń Świętojańska o Sobótce... Poznań. 1884. (Przedtem w *Aten.* 1876, IV) (Oceny: a) Kaliny w *Przegl. powsz.* 1885; b) Nehringa w *Archiv. f. slav. Phil.* VIII, 1885). — A. KALINA: Pieśń Świętojańska o Sobótce. Rozbiór krytyczny. Odb. z *Przegl. powsz.* Kraków. 1885. — DOBRZYCKI: „Ludowość" w Sobótce Kochanowskiego *Lud.* 1905. — MATUSIAK: Sobótka. Szkic etnograficzny. *Lud.* 1907. KASZEWSKI Anakreon, jego dzieło i przekłady polskie. (Wstęp do przekładu Anakreonta Warszawa 1907). — BRÜCKNER: Pierwotny erotyk polski. *Przegl. Współcz.* 1926, maj. — Z. TOŁWIŃSKI: Pieśń Świętojańska o Sobótce J. K. w książ. zbior. „Ignacemu Chrzanowskiemu". Lublin. 1926. — SINKO: Wstęp do „Pieśni" w wyd. *Bibl. Narod.* 100. 1927. — M. DOERMAN: Charakter i ornamentyka liryki miłosnej Kochanowskiego. „Księga pamiątk." dla Dobrzyckiego. Poznań. 1928. — J. LANGLADE: Quelques observations sur la mythologie dans les „Pieśni de Kochanowski. (Tamże)— ST. DOBRZYCKI: Do genezy dwóch pieśni J. Kochanowskiego. *Pam. liter.* 1928. — (O „Psałterzu"): SIENNICKI: Stosunek Psałterza przekładania Jana Kochan. do Paraphrasis psalmorum Jerzego Buchanana. *Spraw. gimn. w Samborze.* 1893. — DOBRZYCKI: Psałterz Kochanowskiego w stosunku do innych jego pism. *Pam. liter.* 1905. — GLOCKE: Rifmotwornaja psałtyr' Simieona Połockago i otnoszenije jeja k' polskoj psałtyri Kochanowskago. Kijów. 1896. — KWOCZYŃSKI: Psałterz Karpińskiego i jego stosunek do Psałterza Kochanowskiego. Lublin. 1907. — DOBRZYCKI: Psałterz Kochanowskiego. Jego powstanie, źródła, wzory. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XLVIII. 1910. (O „Fraszkach"): J. PRZYBOROWSKI: Fraszki Koch. pod względem oryginalności. („Wiadomość o życiu i pismach J. Koch." Rozdz. III) — CHMIELOWSKI: Dwa sonety J. Koch. *Bibl. Warsz.* 1871, IV. — FALEŃSKI: Fraszki J. Kochan. *Bibl. Warsz.* 1881, II. — FALEŃSKI: O sposobie czytania fraszki Koch. „Raki". *Bibl. Warsz.* 1881. III.— BYSTROŃ: Gieneza fraszki Jana Kochanowskiego „Do Anny". *Przegl. pol.* 1884. — ZATHEY: O fraszce J. Koch. „Sen". *Pam liter.* 1902. — ZATHEY: Fraszki Jana Kochanowskiego. Studjum literackie. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* t. XXXIV. 1903.— KOROL: Wpływ greckiej literatury na Fraszki J. Kochan. *Spraw gimn. w Przemyślu.* 1907.— BRÜCKNER: Drobiazgi krytyczne. *Prace filol.* VI. (O „Odprawie posłów greckich"): MECHERZYŃSKI: Rozbiór dramatu „Odprawa posłów greckich". J. Kochanowskiego. *Bibl. Warsz.* 1849. III. — KALLENBACH: „Odprawa posłów greckich" Jana Kochan., jej wzory i gieneza. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. X. 1883. — NEHRING: Odprawa posłów greckich Jana Kochan. („Studja literackie". Poznań. 1884). — PLENKIEWICZ: Gieneza i rozbiór „Odprawy posłów greckich". *Bibl. Warsz.* 1896, III. — BIEGELEISEN: Gieneza „Odprawy posłów greckich". *Muzeum.* 1897. — HAHN: Literatura dramatyczna w Polsce XVI w. Lwów. 1906. (Str. 107—113). — OGRODZIŃSKI: Przyczynki do znajomości autorów klasycznych w Polsce XVI i XVII w. I. Odprawa posłów greckich: („Stromata in honorem Casimiri Morawski". Kraków. 1908). — CHLEBOWSKI: Odprawa posłów greckich. („Pisma", II; przedtem jako wstęp do „Odpr.", wyd. Geb. i Wolffa. (1907). — BRUCHNALSKI: Nowe źródła twórczości J. K. I. Odpr. p. gr.

Spraw. z pos. Ak. Um. 1909, lipiec. — T. Dobrowolski: Ze studjów nad literaturą renesansową. *Spraw. gimn. VIII we Lwowie* z 1912—13. — Sinko: Wstęp do „Odprawy...“ w wyd. *Bibl. Narod.* 3. — Sinko: Jeszcze jedno źródło „Odprawy“ Kochanowskiego. *Eos.* XXI. — Windakiewicz: Teatr polski przed powstaniem sceny narodowej. Kraków. 1921. — J. Krzyżanowski: Romans pseudohistoryczny w Polsce w. XVI. Kraków. 1926. Str. 120—128. (O „Trenach“): Faleński: Treny Jana Kochanowskiego. *Bibl. Warsz.* 1866. I, i odb. Warszawa. 1867. — Szujski: Treny na śmierć córki Jana Kochanowskiego. *Rocznik Tow. Nauk. Krakow.* XVI. 1866. — Nehring: Treny J. Kochan. („Studja literackie“. Poznań. 1884, przedtem w *Bibl. Warsz.* 1881, III). — Mazanowski: „Ojciec zadżumionych„ J. Słowackiego i „Treny“ J. Kochan' *Spraw. gimn.* IV we Lwowie. 1892. — Wojciechowski: Wpływ Psałterza Dawidowego na Treny J. Kochan. *Eos.* 1900. — Kubik: Gieneza Trenów J. Kochan. *Spraw. gimn. w Tarnopolu.* 1903, i osobno — Tarnopol. 1903. (Ocena Kossowskiego w *Pam liter.* 1905. str. 92—106), — Schneider: Lukrecjusz i Horacy a „Treny“ Kochan. *Eos.* X. 1904. (Rec. Kossowskiego w *Pam. liter.* 1905). — Dzieduszycki: Ludzie i rzeczy z czasów Odrodzenia. *Kron. Rodz.* 1879. — Kallenbach: Filozofja Jana Kochan. *Przegl. pol.* 1888. — K. I. Richter: Boecjusz i Kochanowski. *Przew. nauk. i liter.* 1912. — Sinko: Wzory Trenów Kochan. Kraków. 1918. (Nadb. z *Eos.* 1917). — Tenże: Wstęp do „Trenów“ w wyd. *Bibl. Narod.* 1. — H. Szucki: Jeszcze jedno źródło klasyczne „Trenów“ Kochanowskiego. *Pam. liter.* 1917. — M. Hartleb: Nagrobek Urszulki. Kraków. 1927. (O łacińsk. utworach): Ulkowski: De J. Cochanovii elegiis latinis. (Schrimmer Gymn. Progr. 1863). — Lavollée: De poetis latinopolonis. Paryż. 1869. — Löwenfeld: Joh. Kochanowski und seine lateinischen Dichtungen. Posen. 1878. — Parylak: O elegjach i odach łacińskich J. Kochan. *Spraw. gimn. w Stanisławowie.* 1880. — Kallenbach: Kilka słów o elegjach łacińskich J. Kochan. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* X. — Pawlikowski: Kilka słów o stosunku Kochan. do Tybulla w elegjach łacińskich. *Przegl. pol.* 1884. — Pawlikowski: Elegje łacińskie J. Kochan. w stosunku do rzymskich wzorów. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XII. (Ocena Bruchnalskiego w *Kwart. histor.* 1888. — Bronikowski: O Foricoeniach J. Kochan. *Spraw gimn.* III w Krakowie 1888, i osobno. — Matwij: Kilka słów o łacińskich elegjach J. Kochan. *Spraw. gimn. w Drohobyczu.* 1889. — Brückner: Nowe przyczynki do dzieł J. Kochan. *Aten* 1891, II. — M. Sas: O miarach poematów łacińskich J. Kochanowskiego i o ich wzorach. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* 1893. (Ocena Krčka w *Kwart. histor.* 1895). — Brückner: Źródła do dziejów. liter. i ośw. pol. VI. Wiersze zbieranej drużyny. *Bibl. Warsz.* 1893, IV. (Ocena Nehringa w *Kwart. histor.* 1894). — Senger: K' łatinskim stichotworenijam Jana Kochanowskago Kijów. 1905. — Senger: Dwie pietierburgskija rukopisi łatinskich stichotworienij Jana Kochanowskago. *Zapiski Imper. Akad. Nauk istor.-filolog. otd.* Petersburg 1905 — Brückner: Uwagi krytyczne senatora Grzegorza E. Sengera do tekstów łac.-pol. *Kwart. histor.* 1906. — M. Sas: Przyczynek do poezji łacińsko-polsk. XVI w. *Rozpr. wydz. filol. Akad Um.* 1893. — Bednarowski: Horatii Lyricorum apud Cochanovium vestigia. *Spraw gimn.* w Brodach. 1908. — Sinko: Polski Anti-Lukrecjusz. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* t. XLIX, str. 290—293. (O Eleg. IV. 3, do Firleja). (O innych utworach Koch.): Morawski: Kilka słów o „Satyrze“ Kochanowskiego. *Ateneum.* 1882. IV. — Tenże: Satyr albo dziki mąż J. K. w jego „Czasy Zygmuntowskie... — St. Zetowski: Kilka słów o kompozycji „Satyra“ J. K. *Pam. liter.* 1923. — J. S. Bandtkie: O „Szachach“ J. Koch. *Roczn. Tow. Nauk. Krakow.*

XI. 1826. — M. Dzieduszycki: Szachy w Polsce. *Czas. Dod. mies.* t. III. 1856. — S. Witkowski: Stosunek „Szachów" Kochanowskiego do poematu Vidy „Scacchia ludus". — *Rozpr. wydz. filol Akad Um.* t. XVIII, 1893. — Wierzbowski: Ze studjów. nad Kochanowskim. II. Szachy. *Pam. liter.* 1904. — Brückner: Ze studjów nad Kochanowskim. *Pam. liter.* 1904. — Krystyniacki: M. T. Cycerona tłómaczenie Arata przez J. Kochanowskiego uzupełnione i poprawione. *Spraw. gimn.* IV we Lwowie. 1883. — Chmielowski: Próby nowego przekładu Iljady. *Aten.* 1877. (o „Monomachji"). — Ćwiklinski: Homer i homerycy. *Przew. nauk. i liter.* 1881. — Wisłocki: Nauka języka polskiego w szkołach polskich przed Kopczyńskim. Lwów. 1868. (Odb. z *Spraw. gimn. Franc. Józefa* we Lwowie). (O „Ortografji"). — K. Morawski: Kilka słów o Aratusie J. Kochanowskiego i stosunku jego do Arateów Cycerona (w dod. do monogr. o Nideckim. 1892. — Chmielowski: Ostatni z poetów polsko-łacińskich. *Eos.* 1903. (=Kniaźnin). (Tu przyczynek do gien. „Muzy"). — Bem: Śmielsze błyski humoru satyrycznego w literaturze staropolskiej. („Ognisko", książka zbior. dla Jeża. Warszaw. 1882, i w jego „Studjach i szkicach". W 1904. — Dobrzycki: Humor i dowcip w Polsce XVI w. *Lud.* 1905, i w jego „Z dziejów liter. pol." 1907. — Tarnowski: Pisarze polityczni XVI w. I. 1886. (O „Wróżkach"). — K. Łepkowski: Napisy na nagrobkach J. Koch. *Kłosy.* 1885. — K. Łepkowski Poezja polska na nagrobkach z XVI w. *Rocznik Filarecki.* 1886. — Kopia: Trzy epigramata Koch. *Aten.* 1887, III. — Deiches: Z czasów ucieczki Walezego *Bibl. Warsz.* 1892. II. — Sinko: „Sobie śpiewam a Muzom". *Eos.* 1909. (i w jego „Echa klasyczne w liter. pol. Krak. 1923. — Tenże: Trzy elegje nagrobne J. K. („Echa klas.") — R. Pollak: „Goffred" Tassa - Kochanowskiego. Poznań. 1922. Str. 23—30, i indziej. — Folkierski: Sonet polski XVI w. a francuska Plejada. *Przegl. Warsz.* 1924, czerw. — Windakiewicz: Kraków Kochanowskiego (w zbior. „Charisteria Cas. de Morawski...") — Hahn: Γυναικῶν ἀρεταί Plutarcha w liter. pol („Charisteria..."). (O „Wzór pań mężnych"). — Sinko: Pokłosie Czarnoleskie. *Spraw Ak. Um.* 1926, nr. 8. — M. Hartleb: „Estetyka J. K." (O „Proporcu"). — W. Budka: Monomachia Parisowa z Menelausem. Kraków. 1926. — B. Erzepki: Kto jest autorem *Carmen macaronicum* — Kochanowski czy Klonowicz? („Księga pamiątk." dla Dobrzyckiego 1928). — Zob. też wstępy do poszczególnych utworów Kochan w wydaniu jubileuszowym „Dzieł wszystkich". —

(O jęz. i formie utwor. Koch.): Przyborowski: Kilka słów o języku J. Koch. (w „Wiadomość o życiu i pismach J. K. Poznań. 1857. Str. 179—212) — Parylak: Język w pieśniach Koch. (w rozpr. „O pieśniach J. K...". Lwów, 1879). — Blatt: Archaizmy w języku Kochan. *Spraw. Kom. język Akad. Um.* t. III. 1884. — Blatt: Spostrzeżenia nad językiem J. Kochan. *Przegl. pol.* 1884. — Kryński: O języku J. Kochanowskiego. *Sprawozd. Tow Nauk. Warsz.* 1918—1925. — Kryński: Postac. staropolskie słów w dziełach J. Koch. (Tamże). — J. Krzyżanowski: O „spuszczaniu" bydła w Pieśni o Sobótce (XII, 51). *Jęz. pol.* XII. 1927. — K. Nitsch: Dordzały= dojrzały (Tren IV). *Jęz. pol.* XIII. 1928. — Willman - Grabowska: Miejscownik w języku „Trenów". *Prace filol.* XIII. 1928. — Łoś: Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju. Str. 89—105. = Zob. też bibliografję literatury o Koch. u Pilata „Hist. liter. pol." II, i u Mazanowskiego: „J. Koch.". — Literaturę o K. omawiają: a) Tarnowski: Co u nas o Kochanowskim pisano. *Przegl. pol.* 1884 i w jego „Studjach do histor. liter. pol." t. IV. Kraków. 1898 (uzupełn.); b) Nehring w „Przedmowie" do „Jana Kochanowskiego. Życie i dzieła". (Petersburg. 1900).

2. MIKOŁAJ SĘP SZARZYŃSKI.

Ur. ok. r. 1550 na Rusi Czerw. w majętności ojca, w Zimnejwodzie, czy też w Rudnie, pod Lwowem. Był synem Joachima Sępa, z przydomkiem Szarzyński, podstolego lwowskiego. Kształcił się najprzód prawdop. we Lwowie, następ. zapisał się w r. 1565 na uniw. w Witemberdze i w Lipsku, razem z Trzycieskim. Przebywał też, jak się zdaje, jakiś czas we Włoszech. Na naukach zagranicą strawił około 2 lat, poczem wrócił do kraju w drugiej połowie r. 1567. W r. 1580 przeniósł się do ziemi przemyskiej, gdzie umarł w 1-szej poł. r. 1581, mając lat ok. 30-tu.

Część utworów Szarzyń. wydał brat jego Jakób, p. t. „M. Sępa Szarzyńskiego Rytmy abo wiersze polskie". 1601 (b. m.). Przedruk. wyd. to z unikatu Muczkowski. Poznań. 1827 (dokładnie). Pierwsze wyd. krytyczne (Chrzanowskiego) wyszło p. t. „M. S. Szarzyńskiego Poezje". Z pierwodruku i z rękopisu wydał Ign. Chrzanowski. Kraków. 1903. Wyd. 2-gie. (Kraków. 1913) [zmienione]. *(Bibl. pis. pol.)*. Drugie wyd. krytyczne (Sinki) p. t. „Mikołaj Sęp Szarzyński. Rytmy oraz anonimowe pieśni i listy miłosne z XVI w. Opracował Sinko *(Bibl. Narod.* 118*)*. Kraków. 1928.

Znalezione w rękopisie bibl. Zamoj. bezim. autora erotyki Brückner wyd., jako nieznane wiersze Szarzyńskiego, w *Bibl. Warsz.* 1891, III. Chrzanowski włączył je do swego wydania Poezji Sępa (1903). Sinko uznał autorstwo Szarzyńskiego za niedowiedzione i umieścił te erotyki w swoim wydaniu jako anonimowe.

Wyd. popularne „Rytmów" w wyborze, w oprac. A. Baumfelda w Wendego *Bibl. klasyk. pol.* (1914).

Wedł. Brücknera, pisał Sęp tylko po polsku; nie pisał nigdy po łacinie; wiersze nr. 51 łac. i 52 polski są przecież pióra Koniecpolskiego; wszystkie łacińskie wiersze w zbiorku poezji Sępa: 51, 49, 54 — 57, nie są utworami Sępa; wiersz nr. 53 jest z pewnością Smolika, nie Sępa, bo w papierach po Sępie brak strofy ostatniej, co zachowała się właśnie u Smolika. (Przedtem Brückner przeczył twierdzeniu T. Jaworskiego, że wiersz „Zaprząż nie tygry..." (nr. 53) jest tworem Smolika, nie Szarzyńskiego. (Zob. Pam. liter. 1903, str. 665).

Jeżeli Maciejowski przecenił Sępa, to Pilat, Chmielowski stanowczo go nie docenili (wedł. Brücknera).

Brückner rekonstruuje cały szereg wierszy Sępa w druku zepsutych. (Zob. *Pam. liter.* 1914).

Ks. Antonin z Przemyśla w przedmowie do „Różańca“ (1583). Zob. *Pam. liter.* 1903, str. 127. — „Wiadomość o Szarzyńskim, wierszopisie w, XVI“. *Pam. Lwowski.* 1817. — Kraszewski: M. S. Sz. „Nowe studja literackie“ II. 1843. (Przedr. w „Studj. i szkic. liter.“. Wybór pism. Oddz. X. — Sienkiewicz: M. S. S. *Tyg. Ilustr.* 1869. (Przedr. w „Pismach“ nieobj. wyd. zbior. I, 1903). — Finkel: M. S. S. Kilka nowych szczeg. biogr. *Przew. nauk. i liter.* 1880. — Faleński: M. S. S. *Ateneum.* 1881. III. — Faleński: we wstępie do „Pieśni Petrarki“, Warszawa. 1881. — St. Grudziński M. S. S. *Tyg. powsz.* 1881. — Finkel: Jadwiga Tarłówna. *Aten.* 1886. III. — Tomkowicz: W „Archiwum do dziej. liter. i ośw. w Polsce II. („Metrica“ uniw. Lipskiego). — Brückner: Sępa Sz-go wiersze nieznane. *Bibl. Warsz.* 1891, wrześ. — Bobowski: W „Pol. pieśni katol. (str. 22—23). — Węckowski: Die romanischen Einflüsse in d. poln. Litter. 1901. — Bostel: Kilka szczegółów z życia M. S. S-go. *Pam. liter.* 1902. — Windakiewicz: Pieśni i dumy rycerskie XVI w. *Pam. liter.* 1904. — Ćwik: M. S. S. Żywot i dzieła. *Pam liter.* 1907. — W. Kozłowski: M. S. Sz-go wzory rzymskie. („Księga pamiątkowa ku uczczeniu 45 l. pracy liter. J. Tretiaka. Kraków. 1913. — Brückner w ocenie wyd. „Poezji“ z r. 1913. (Chrzan.) w *Pam. liter.* 1914. — St. Witkowski: Echa klasyczne u M. Sępa Szarzyńskiego („Księga pamiątk“ dla Orzechowicza. II.) — St. Kot: Polacy w Bazylei. *Ref. w Polsce.* 1921. — Folkierski: Sonet polski XVI w. a francuska Plejada. *Przegl. Warsz.* 1924, czerw. — Sinko: Pogańskie i chrześcijańskie wzory M. Sępa Szarzyńskiego. „Echa klasyczne w liter. pol.“ Kraków. 1923. — Brahmer: Petrarkizm w poezji pol. XVI w. Kraków. 1927.—Sinko: Problemy Sępowe („Studja staropol.“ dla Brücknera. Kraków. 1928). — Sinko: Wstęp do wyd. z 1928.

3. SEBASTJAN FABJAN KLONOWIC. *(Acernus).*

Pochodził z rodziny mieszczańskiej. Ur. się prawdop. w Sulmierzycach, woj. kaliskim (dziś w Poznańskiem) ok. r. 1545, z o. Jana Klona i Anny Pietrzałkówny. Początkowe nauki pobierał w Sulmierzycach. Gdzie się później uczył — niewiadomo. Jak się zdaje, kształcił się w akademji krakowskiej. Co porabiał w pierwszych latach po skończeniu nauk — niewiadomo. W l. 1574 — 82 był pisarzem urzędu radzieckiego w Lublinie. Ożenił się z Agnieszką Wiślicką, córką mieszczanina lubel. W r. 1583 został ławnikiem w Lublinie. (Stosunek z Józ. Wereszczyńskim, bisk. kijow. opatem benedyktynów sieciechowskich). W r. 1589 wezwany przez Jana Zamojskiego na superintendenta i nauczyciela szkoły zamojskiej, (wedł. Pilata, zakładającej się w Zamościu akademji). Ale już z początkiem r. 1592 został wójtem Lublina, a w r. 1594 burmistrzem. Od r. 1595 wybierany rajcą aż do śmierci. Zm. 29 sierpnia 1602 r. w Lublinie. (Maryl. mylnie podał datę śmierci 28 grud. 1608). [Wedł. Ehrenberga ur. się Klon. w Kłodawie (?)].

Pisał po polsku i po łacinie.

Utwory Klonowica:

1. „Philtron Sebastiani Sulmircensis Acerni...". Kraków. 1582. (Egz. w Ossolin.). Przekł. pol. Filtrona St. Moroniewicza w *Spr. szkoły realnej* w Krośnie. 1908.

2. „Roxolania"... Kraków. 1584. 2 wyd. w VI t „Przekładów poetów pol.-łac." Syrokomli. (1852). 3 wyd. przy Mierzyńskiego łac. rozpr. o Klon. (1857). Przekł. pol. Syrokomli w IV t. „Przekł. poetów pol.-łac.".

3. „Żale nagrobne na ślachetnie urodzonego i znacznie uczonego męża, nieboszczyka pana Jana Kochanowskiego..." Kraków. 1585.

4. „Gorais". Poemat panegiryczny na cześć rodu Gorajskich, napis. jak się zdaje, m. 1587 — 92. Wyd. z rękop. bibl. Zamojskich w Warszawie p. t. „Gorais, poemat S. F. Klonowicza". Warszawa. 1875.

5. „Victoria Deorum, in qua continetur veri herois educatio". B. m. i r. — (Jak się zdaje w r. 1587, wedł. Przyborowskiego; wedł. Nehringa w Rakowie; 1 wyd., wedł Mierzyńskiego i Garlickiego, w r. 1595; 2-gie wyd. ok. r. 1595?). Wedł. Wiszniewskiego i Brücknera druk. w drukarni arjańskiej w Rakowie ok. r. 1600.

6. „Pamiętnik książąt i królów polskich". B. m. i r. (druk. ok. r. 1590). Pierwsze wyd. p. t. „Królów i książąt polskich... zawarcie i opis". B. m. (Kraków). 1576. Szereg wydań. (Przeróbka poematu Janickiego). W Janickiego „Vitae regum Polonorum", wyd. z ok. 1586, dodane są dwa wiersze: o Henryku Walezym i Stefanie Batorym, z podpisem Sebastian Acernus.

7. „Flis, to jest spuszczanie statków Wisłą i inszemi rzekami do niej przypadającemi". B. m. i r. (Raków. 1595). 2 wyd. Warszawa. 1643; późniejsze wyd.: Gdańsk. 1829; Kraków. 1829; Lipsk. 1836; Kraków. 1858. (Tur.). Z wydań XIX w. najlepsze wyd. Stan. Węclewskiego (Chełmno. 1862). (Z komentarzami); wyd. 2-gie (1643 Trelpińskiego) różni się od 1-go; ma 23 zwrotek dorobionych.

8. „Pożar. Upominanie do gaszenia i wróżka o upadku mocy Tureckiej". B. m. 1597. Jest przekładem ustępu z p. 41 „Victorii deorum", dokonanym i wydanym przed wydaniem tego poematu?

9. „Worek Judaszów, to jest złe nabycie majętności". Raków. 1600; 2 wyd. t. 1603; 3-cie 1607.

10. „Catonis disticha moralia... Katonowe wiersze podwójne". B. m. i r. (Kraków. 1588; według Pilata prawdop.). Następ. wyd. 1598, 1633, 1638, 1661, 1674, 1695. Nowe wyd.: „Katonowe wiersze..."

w przekładach polskich w. XVI. Franciszka Mymerusa (Mymera) i Sebastjana Klonowicza. Wydał dr. Jan Bystroń. W Krakowie. 1894. Bystroń nie przedrukował przestrogi Klonowicza „do dziecinnych uczycielów“ z wyd. 1633 r.

11. „Honos paternus illustr. principi... Dno Joanni Demetrio Solikowski... habitus a Sebastiano Acerno Sulmircensi“. Kraków. 1602.

12. „Reguła błogosławionego i Bogu upodobanego ojca Benedykta Św“. Kraków. 1597. Przekład z łacińskiego.

Wiele utworów mylnie przypisywano Klonowiczowi. Jak np. broszurę przeciw Jezuitom p. t. „Equitis Poloni in Jesuitas actio prima“ (wyd. bezim. w r. 1590 i 1591; a w kilka lat później i w przekładzie polskim p. t. „Konterfekt Jezuitów“). Autorem tej broszury był Wojciech z Kalisza; zdaniem Brücknera, Klonowic tylko podniety, materjałów i myśli Kaliszczykowi dostarczył, był inicjatorem i niby spółautorem „Akcji“.

Bezpodstawnie również Ehrenberg przypuszcza, że bezim. „Votum szlachcica polskiego“ z r. 1589, (o którym zob. Tarnowski: Pis. polit. II, 80) jest utworem Klonowica; autorem jest podobno Jan Sieniński, kasztelan sandom. (= J. S. S. K.).

Wyd. zbior. p. t. „Pisma poetyczne polskie“. (Wyd. Turow.). Kraków. 1858. Zawiera: „Flis“, „Worek Judaszów“, „Żale nagrobne“, „Pożar“ i „Pamiętnik książąt i królów polskich“. Krytycznego wydania brak.

Wyd. popularne: Flis, Worek Judaszów i inne pisma polskie w wyborze, w oprac. A. Baumfelda, w Wendego *Bibl. klas. pol.* (1914).

Książki swe drukował zwykle Klonowic, wedł. Brücknera, w arjańskich drukarniach, w Rakowie. Estreicher podaje jako miejsce druku tych rakowskich wydań Kraków.

Wiersz łaciński na urodziny Władysława IV z r. 1595 i dedykacją łacińską z egzempl. „Victoria deorum“ (1595—6) ogł. Wierzbowski w „Materjałach“ I.

(Starowolski: Hekatontas. — Wielewicki: Historici diarii domus professae Cracoviensis Soc. Jesu). — Brodziński: Pisma IV. 55—66. — E. Słowacki: Dzieła III. (O Flisie). — Juszyński: Dykcjonarz poetów pol. — Wiszniewski: Hist. liter. pol. VI, 289—301, VII, 87—101. — Muczkowski: Rękopisma Radymińskiego 1840. Str. 118 i nast. — Kraszewski o Klon. w Nowe studja liter. 1843 (przedruk. przy „Pismach poet. pol.“ wyd. Tur. 1858 i w t. X. Wyboru pism Krasz. wyd. Lewental.)—Plenkiewicz: Ocena w „Książce. jubil. Krasz.“ 1880). — Maciejowski: Piśm. pol. I, 522—556. — Mecherzyński: O poezjach satyrycznych Klonowicza. *Roczn. Tow. Nauk. Krak.* 1850.— Mierzyński: De vita, moribus, scriptisque latinis S. F. Acerni. Berlin. 1857. — Gacki

Poeta Klonowicz udarowany od klasztoru sieciechowskiego wójtostwem psarskiem. *Pam. relig. moralny.* 1860. — Węclewski przy wyd. „Flisa“ Chełmno. 1862. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Faleński o Klon w *Tyg. Ilustr.* 1865. — Faleński w rozprawie o Trenach Kochanowskiego. — Ks. Kantecki: Kilka uwag nad Goraidą Klonowicza. Poznań. 1875. — Kantecki: S. Klon. i jego poemat o Rusi. *Przew. nauk. i liter.* 1875. — J. Przyborowski: Rok śmierci Klonowicza. *Ateneum.* 1878. I. — Detmerski: Nowe szczegóły do życiorysu Klon. *Aten.* 1882, I. — Uhma: O życiu i pismach S. F. Klon. *Spraw. gimn.* IV we Lwowie. za r. 1884.— Garlicki: Uwagi nad Victoria Deorum (*Spraw. gimn.* w Brzeżanach 1884).—Nehring: F. S. Klon. *Allgem. Encykl.* von Ersch u. Gruber. t. 37, 1885. — Pawlikowski: Epiteta złożone u Seb. F. Klonowicza. *Spraw. Kom. język. Ak. Um.* IV, 1891. — Pawlikowski Epiteta złożone u S. F. Klon. pod względem. gramatycznym. *Rozpr. Ak. Um.* XI, 1886.— Mandybur: Ślady wpływu satyryków rzymskich na polskich. *Sprawozd. wyższ. szk. realnej w Jarosławiu* 1888.— K. W. (Wzdulski) Antysemita z XVI w. *Rola.* 1889, nr. 27.—29 (Zob. też K. Bartoszewicza: „Antysemityzm w liter. pol. XV—XVII w. Warsz. 1914, str. 16—18 — Ehrenberg: S. F. Klonowicz. Jego stanowisko w literaturze polskiej XVI w *Bibl. Warsz.* 1889, IV. — Mierzyński: notatka o „Equitis Poloni in Jesuitas Actio I“. *Bibl. Warsz.* 1891, sierp. — Storożenko: Polsko-łatinskij poet wtoroj połowiny XVI st. Siew. F. Klenowicz. *Uniw. Izwiestja.* Kijew 1881 i 1882. — Sękowski: Satyra i satyrycy okresu Zygmuntowskiego. (*Spraw. gimn. wyższ. w N. Sączu* za r. 1880 — Basiński: Roxolania Klon. w stosunku do poezji łacińskiej i greckiej. *Spraw. gimn. w Sanoku.* za r. 1895 i 1896.— Storożenko: Dwa wyjątki z dzieł S. F. Klon. *Wisła.* 1896. — Zdziarski. Klon. i pamflet przeciwko jezuitom. *Bibl. Warsz.* 1900, maj (i w „Szkice literackie“. 1903). — Jankowski Podania we „Flisie“ *Pam. liter.* 1902. — Brückner: Klonowic spółautorem „Akcji“. *Pam. liter.* 1904. — Łopaciński: Źródła niektórych utworów Klonowica. *Wisła.* 1905, lip. wrześ. — A. Kleczkowski: Wyjaśnienia do „Flisa“ S Klonowicza. *Porad. język.* 1907, str. 79 i 102. — Chrzanowski: Przyczynki do krytyki tekstu autorów nowołacińskich. *Eos.* 1900. — K. Lewicki: S. F. Klonowicza. „Victoria deorum“ (na tle literatury renesansowej). *Spraw. gimn. 1, w Stanisławowie* za r. 1911. — L. S. Jasek: Seb. Fab. Klonowicz. *Przew. nauk. i liter.* 1913. — L. Poradowski: Źródła „Worka Judaszowego“ Seb. Fab. Klon. (*Spraw. gimn. V, we Lwowie.* 1913. i odb.). — Sinko: Szymonowicz i Kallimach. *Eos.* 1904 (tu o genezie „Żalów nagrobnych“). — St. Łempicki: Działalność J. Zamojskiego na polu szkolnictwa. 1922.— Sinko: Seb. Klonowica „Żale nagrobne (w „Echa klas. w lit. pol.“) — M. Małecki Czas powstania „Roksolanji“. *Prace filolol.* XII. 1927. — Erzepki: Kto jest autorem „Carmen macaronicum...“ Kochanowski czy Klonowicz? („Księga pamiątk“. dla Dobrzyckiego. 1928).

4. STANISŁAW PORĘBSKI(?).

Poeta XVI w. Wspomina o nim Kochanowski w „Fraszkach“ II, 55, jako o autorze „skotopasek“, które u niego były „w tej wadze, żeby się mógł do nich Teokryt przyznać“. Dotychczas jednak nie odszukano jego utworów, ani też żadnej wiadomości o nim samym. Brückner przypuszcza, że to on jest autorem „najdawniejszej polskiej

sielanki, o 40 lat Simonidesa wyprzedzającej", „znakomitej idylli politycznej, p. t. „Tymatas skotopas do rycerstwa", wydanej przez Czubka w „Pismach politycznych z czasów pierwszego bezkrólewia". (Kraków. 1906), który, zdaniem Brücknera mylnie, autorstwo jej przypisał ks. Głuchowskiemu. Dawniej wypowiedział Brückner domysł, od którego już odstąpił, że Porębski to jest autorem fraszek, obrazków i innych utworów, przechowywanych w rękopisie w bibliotece Zamojskich w Warszawie, a wydanych później (1903) przez Ign. Chrzanowskiego, pod imieniem „Anonima-protestanta".

(Porębskiego—Tyszyński, Brückner, Heck, Pilat—nazywają „Przyrębskim"; na jakiej podstawie?).

Brückner: Źródła do dziejów literatury i oświaty w Polsce. II. Bezimienny poeta z czasów Zygmunta Augusta. *Bibl. Warsz.* 1891, II. — Czubek: wstęp do „Pism polityczn. z l. bezkrólewia". — Brückner: Ocena wyd. Czubka „Pism polit. z czasów. pierwszego bezkrólewia". *Pam liter.* 1907, str. 405—406.

5. Anonim-protestant. Poeta XVI w., nieznany z imienia i nazwiska. Ziemianin małopolski, osiadły, jak się zdaje, w okolicach Zamościa; był dworzaninem, prawdopodobnie Tęczyńskich; odbył z Janem Tęczyńskim w r. 1561 czy 1562, podróż do Szwecji; był protestantem. Pisał w l. 1562—1570. Jest autorem fraszek, erotyków, obrazków i epigramatów, przechowywanych w rękopisie w bibl. Zamojskich w Warszawie. Pierwszą wiadomość o nich podał Brückner, a wydał je Ign. Chrzanowski p. t. „Anonima-protestanta XVI wieku erotyki, fraszki, obrazki, epigramaty". Kraków. 1903. *(Bibl. pis. pol.* nr. 43). Brückner przypuszczał dawniej (1891), że autorem tych utworów mógł być Stanisław Porębski (p. pod nim), czy też Jan Chwalibogowski, albo Krzysztof Chwalibogowski, poeci znani tylko z imienia i wzmianek współcześników; później (1907) od domysłu swego, że autorem tym mógł być Stan. Porębski, Brückner odstąpił. Erotyki Anonima-protestanta, jako „anonimowe listy miłosne z XVI w., przedruk. T. Sinko przy „Rytmach" Sępa Szarzyńskiego. *(Bibl. Narod.* 1928).

Brückner: Źródła do dziejów literatury i oświaty w Polsce. II. Bezimienny poeta z czasów Zygmunta Augusta. *Bibl. Warsz.* 1891, II. — Chrzanowski we wstępie do wyd. z r. 1903. — Brückner w ocenie tego wydania. *Pam. liter.* 1903. — Brückner w ocenie „Pism polit. z 1-go bezkrólewia", wyd. przez Czubka. *Pam. liter.* 1907. — Pilat: Hist. liter. pol. II cz. 2. str. 180—182. — J. Kutarski: Anonim protestant XVI w. Charakterystyka postaci i rozbiór poezji jego... *Spraw. wyższej*

szkoły realn. w Żywcu. Kraków. 1914. — R. Ganszyniec: Polskie listy miłosne dawnych czasów. Lwów. 1925. Str. 202—3. — Brahmer: Petrarkizm w poezji pol. XVI w. Kraków. 1927. — Sinko: wstęp do Rytmów Szarzyńskiego 1928.

6. Autor „Proteusa". Poeta XVI w., nieznany z imienia i nazwiska. Autor poematu p. t. „Proteus abo Odmieniec". B. m. 1564. Nowe wyd. Wisłockiego w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1890. Według pierwotnego przypuszczenia Brücknera autorem „Proteusa" miał być Andrzej Wolan (p. o nim), według późniejszego domysłu tegoż badacza — Cyprjan Bazylik. Czubek natomiast za autora „Proteusa" uważa Piotra Statoriusa (Stojeńskiego).

Wisłocki we wstępie do wyd. z r. 1890. — Rabski w rozpr. niem. o K. Opalińskim. — Brückner: w art. „Z dziejów różnowierców polskich. Arjanie". *Ateneum.* 1896, II. — Czubek: Kto jest autorem „Proteusa abo Odmieńca"? *Pam. liter.* 1904.— Brückner: Kto jest autorem „Proteusa abo Odmieńca"? *Pam. liter.* 1907.

7. Anonima z 2 poł. XVI w. erotyki odnalazł w rękop. Bibl. Zamoj. w Warszawie Brückner i ogł. je w *Bibl. Warsz.* 1891, t. III, przypisując ich autorstwo Sępowi Szarzyńskiemu; co przyjął Ign. Chrzanowski i wcielił te wiersze do swego wyd. „Poezyj" Szarzyńskiego (1903). T. Sinko odsądził Szarzyńskiego od autorstwa tych erotyków i wydał je przy „Rytmach" tego poety (1928) jako anonimowe.

8. Autor poematu p. t. „Historja prawdziwa, która się stała w Landzie...". Kraków. 1568. (Przedruk. Celichowski w *Bibl. pis. pol.* 1891). Autorstwo przypisują Celichowski, Windakiewicz, Janik i Gaertner Rejowi, Brückner Jakubowi Lubelczykowi, (dawniej przypisywał Marcinowi Siennikowi). (Zob. pod Rej i Lubelczyk).

9. Autor pieśni „O zburzeniu Sodomy". Chlebowski przypisuje autorstwo tej pieśni Janowi Kochanowskiemu. Brückner przeczy temu (w *Książce.* 1906, nr. 1, str. 5).

Chlebowski: Pieśń „O zburzeniu Sodomy". Nieznany utwór J. Kochanowskiego. („Z wieku M. Reja". Warszawa. 1905 i w „Pismach". II). — Chlebowski. W kwestji autorstwa pieśni „O zburzeniu Sodomy". *Pam. liter.* 1906 i w „Pismach" II.

10. Autor idylli politycznej p. t. „Tymatas". Autorem „Tymatasa" ma być wedł. Czubka Jan Głuchowski (zob.), wedł. Brücknera, Stanisław Porębski (zob.).

11. Autor „Wenecji". Autorem poematu „Wenecja". (1572) ma być, wedł. jednych Krzysztof Warszewicki, wedł. innych Marcin Paszkowski. Zob. wyżej str. 187.

12. Autor „Odpowiedzi wszetecznemu Francuzowi" Nieznanego autora „Odpowiedź przez Polaka wszetecznemu Francuzowi" ogł. E. Deiches (Łuniński) w *Bibl. Warsz.* 1892, I. Jest to odpowiedź na wiersz francuskiego poety Desportes'a p. t. „Adieu á la Pologne", który ten sam autor przetłumaczył p. t. „Francuz do Polskiej, żegnając ją in anno 1574". („Żegnam cię, sprosna Polsko...) Przekład współczesny wiersza Desportes'a p. t. „Francuz żegnał Polskę, która się mu barzo naprzykrzeła", oraz „Odpowiedź" nieznanego autora, ogł. również J. Czubek w „Pismach polit. z czas. 1-go bezkrólewia" (Str. 71—73 i 655—661). [1]). Na wiersz ten odpowiedział przedtem Kochanowski w w. „Gallo crocitanti".

E. Deiches: Z czasów ucieczki Walezjusza. *Bibl. Warsz.* 1892, I.

13. Autor poematu: Epicedion, to jest żałobny wirsz o zacnym a wiecznej pamięci godnym ks. Michale Wiśniewieckim, kasztelanie kijewskim... Kraków. 1585. (Wierzbięta). Przedruk. z unikatu (Załusk.) A. W. Storożenko w książce swej p. t. „Stiefan Batorij i dnieprowskije kazaki". (Kijów. 1904, po rosyj.).

14. Satyra na Pszonkę, satyra w formie „z grobu opowiadanej autobiografji" z 2 poł. XVI w., nieznanego autora. Wydruk. ją z rękop. Wiszniewski w „Hist. liter." VII, 154—160. Tytuł jej właściwy: „Napis na grób ślachetnego J. P. Pszonki, archipresbitera kościoła w Krakowie w rynku Panny Marjej...".

15. MALCHER PUDŁOWSKI. *(Pudlovius).*

Rodem z Sieradzkiego. Syn Jana i Urszuli z Bogusławskich. Kształcił się w uniwersytecie krakowskim; był uczniem Jakóba Górskiego. Po skończeniu nauk został sekretarzem Stan. Wolskiego, kasztelana rawskiego. W r. 1562 lub 1563 wstępuje na dwór Zygmunta Augusta i zostaje sekretarzem królewskim. Pobyt na dworze królewskim

---

[1]) Nowszy przekład wiersza Desportes'a p. t. „Pożegnanie Polski", dał J. Ejsmond („Polska w pieśniach cudzoziemskich". Warszawa. 1915. Str. 45—47). Tekst francuski przedruk. Löwenfeld w dodatku do rozpr. niem. o Kochanowskim (1877).

trwał do r. 1571. W r. 1571 ożenił się z Zofją Balińską i osiadł na wsi w Krzepicach i Zajączkowie. Zm. jak się zdaje w r. 1588.

1. „Elegia ob mortem... Joannis Comitis de Tarnov...“ Kraków. 1561.

2. „Oratio pro Republica et religione“. 1562.

3. „Lament inapominanie Rzeczypospolitej Polskiej“. Kraków. 1561.

4. „Fraszek Księga pierwsza. Przy tym Sen i Elegja polska“. W Krakowie. 1586.

5. „Dydo“. B. m. 1600. (Poemat). Przedruk. S. Adalberg, p. t. „J. Stoka, M. Pudłowskiego i J. A. Kmity. Powieści wierszowane“. Kraków. 1897. *(Bibl. pis. pol.)*.

W y d. z b i o r. „Melchior Pudłowski i jego pisma“. Wyd. T. Wierzbowski. Warszawa. 1898 *(Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.)*. (Nie zawiera poematu „Dydo“).

E. Słowacki o „Dydo“. („Dzieła“ III). — Wierzbowski: Melchior Pudłowski i jego pisma. Warszawa. 1898. (Ocena Brücknera w *Kwart histor.* 1899. — Pilat: Hist. liter. pol II, cz. 2, str. 182—184. — T. Grabowski: Piotr Skarga... 120.

16. WALENTY JAKUBOWSKI.

Syn Andrzeja, poborcy sandomier.: wychowany na dworze Radziwiłła. Był pisarzem grodzkim krakowskim i sekretarzem królewskim. Zm. w r. 1582.

1. „Leander i Hero“. Kraków. 1572. Przekł. z Muzeusza.

2. „Antigone, tebańska dziewica, wierszem ułożona“. Kraków. 1574. (Poemat epiczny orygin.). (Książka, wedł. Juszyń. i Wiszn., nadzwyczajnej rzadkości).

17. „L a m e n t n i e s z c z ę s n e g o H r e h o r a O ś c i k a... na gardło skazanego roku 1580...“, nieznanego autora, którego być może imię występuje w akrostychu („S t a n i s l a u s L a u r e n c i i“), omówił Al. Kraushar w *Roczniku Tow. Przyj. Nauk Pozn.* t. XVIII (1891). Zob. też Maciejowski: Piśm. pol. III, str. 28, i Brückner: Dzieje liter. I, 156.

18. MACIEJ STRYKOWSKI jako poeta, zob. str. 240.

19. KRZYSZTOF OKUŃ.

Z Grodziska. Syn kasztelana (ochmistrza na dworze Zygmunta Augusta). Zamłodu dworzanin kanclerza Dembińskiego. Potem kształcił się we Włoszech.

Napisał:

„Chwały Zygmunta Augusta króla...“ Kraków. 1609. Tu dod. „Pieśń o tymże ś. p. Królu“. „Złożona“ przez Okunia w r. 1572.

Maciejowski: „Polska pod wzgl. obyczajów...“ I, 325. — Wiszniewski: Hist. liter. VII, 138, VIII, 149. — Brückner: Volumina mincellanea. *Pam. liter.* 1904, str. 84—85. Zob. Estr. XXIII.

20. MIKOŁAJ CHRYSZTOPORSKI. (Krzysztoporski).

Syn Jana i Doroty Glińskiej. Był w jakimś stosunku do Hieronima Bużeńskiego, podskarbiego kor. Różnowierca.

„Niniwe Miasto wykonterfetowane przez.. Kraków 1572 (Wirzbięta) Wierszem. Opis bibljograficzny druku, streszczenie i wyjątki podane w *Bibl. Warsz.* 1842, I, 225—8. O nim Paprocki w „Herbach“, i o jego wierszu „O powinnościach stanu szlacheckiego“, (utwór nieznany); o „Niniwie“ nie wspomina.

Brückner: Dzieje liter. Wyd. 3, I, 155.

21. TOBJASZ WISZNIOWSKI.

Daty biograficzne i przebieg życia nieznane. Był synem Róży Wiszniowskiej. Podobno arjaninem i autorem dzieła wolnomyślnego p. t. „Prawdy chrześcjańskie“, wyd. w r. 1580 czy w r. 1599 w Rakowie, dziś zaginionego.

Wydał, jako poeta.

„Threny“. Kraków. 1585. Przedruk. Tur. Kraków. 1858. W trenach tych, pisanych na wzór Kochanowskiego, opłakuje zmarłą matkę swoją; poprzedził je wierszowaną dedykacją „pani Dorocie Kadłubskiej“.

Sądy o nim; Wedł. Faleńskiego, „Treny“ „jest to jedna z najpiękniejszych poezji („urocza poezja“), jakie posiadamy z tej epoki„. Wedł. Tarnowskiego, Wiszniowski „nie miał talentu“; „wspominać o nim nie warto, a mówić niema o czym“. Wedł. Brücknera, poeta „niezdarny“, „nie godzien i rzemienia rozwiązać u nóg Pudłowskiego czy Porębskiego“. (Zob. rec. Hist. liter. Tarnowskiego w *Kwart. histor.* 1901). Pilat przyznaje Wiszniowskiemu talent.

Czacki: Dzieła II, 41. — Siarczyński: Obraz pan. Zygm. III. — Wiszniewski: Hist. liter. VII, 80. — Maciejowski: Piśm. pol. III; 293—4. — „Słów parę o Tobjaszu Wiszniowskim“. Przy przedruku „Trenów“ z r. 1858 (Tur.). — Tarnowski: Hist. liter. pol. I, 274—276. — Pilat: Hist. liter. pol. II, cz. 2, str. 198—199. — Merczyng: Polscy deiści i wolnomyśliciele za Jagiellonów. Warszawa. 1911, str. 27. (Odb. z *Przegl. histor*).

22. MIKOŁAJ KOCHANOWSKI.

Brat rodzony Jana z Czarnolesia. O jego studjach nic nie wiemy. St. Kot przypuszcza, że jak jego bracia, Jan i Andrzej, kształcił się również w Królewcu. T. Grabowski zalicza go do arjan. W r. 1574 był podstarościm radomskim, wreszcie stolnikiem sandomierskim i sekretarzem królewskim. Ożenił się z Katarzyną z Jasieńca Tymińską. Wystawił kaplicę familijną Kochanowskich w kościele parafialnym w Zwoleniu. Zm. w r. 1582 (wedł. ks. Gackiego i Czubka).

„Rotuły Mik. Koch. do synów swych, które małżonka jego Katarzyna z Jasieńca Kochanowska, po śmierci jego wydała r. p. 1584". Kraków. 1585. Wyd. 2. Kraków. 1611? Wyd. 3 przy zbior. wyd. (7) dzieł Jana Kochanowskiego. Kraków 1617. Wyd. 4-te przy wyd. zbior. (8) dzieł Jana Kochanowskiego. Kraków. 1629. [Zob. Przyborowski: „Wiadom. o życiu i pism. J. Koch.", str. 138 i 141].

W rękop. bibl. Zamojskich w Warszawie przechowuje się przekład Plutarcha p. t. „Plutarchus autor grecki, przełożony na język polski przez M. K.".

Maciejowski: Pism. pol. III, 294.—Bartoszewicz: Hist. liter. pol. I. 301—2. — Wiszniewski: Hist. liter. pol. VII, 86. — Ks. Gacki: O rodzinie Jana Kochanowskiego. Warszawa. 1869. Str. 88 — 91. — Hahn: Szymonowicz jako filolog. Lwów. 1897, str. 37 i n. — Czubek we wstępie do „Orlanda Szalonego" w przekł. Piotra Kochan. (str. XIX—XXIII). — F. J. Śliwiński: Plutarch w Polsce XVI w. *Eos.* 1910. — T. Grabowski: Liter. arjań. str. 137—9.

23. KRZYSZTOF KOCHANOWSKI.

Synowiec Jana z Czarnolasu (syn Kacpra?), jest autorem wierszowanej do „Proporca" (1569) „przedmowy". W Ossolin. ma się znajdować rękopis jego poezyj.

24. MARCIN LATERNA.

Rusin z pochodz. Właśc. zwał się *Latarnia.* Ur. się w r. 1553 w Drohobyczu. Kształcił się u jezuitów w Drohobyczu i Kaliszu i w uniw. wileń. W r. 1571 wstąpił do zakonu jez. (w Brunsberdze). Uczył w kolegjach jezuickich. Dr. teol. (w akad. wileń. i prof. wymowy). W l. 1590—1598 był superiorem „domu" jezuitów we Lwowie. Spowiednik Stef. Batorego i kaznodzieja Zygmunta III. Towarzyszył Zygmuntowi III do Szwecji. Zm. 30 września 1598. zamęczony na morzu przez Szwedów.

Wyd. oprócz dwu mów pogrzebowych łaciń. i paru innych dziełek, modlitewnik z pieśniami p. t. „Harfa duchowna". 1585. 2 wyd.

Kraków. 1588; 3-cie wyd. t. 1592. Miała kilkadziesiąt wydań; Estr. wylicza wydań 25 z w. XVI i XVII; ed. z r. 1563, podana przez Browna, wedł. Estr. nie istniała. [Mylnie podają: Brown wyd. 11, Brückner 16. M. Dzieduszycki („P. Skarga") 60!]

Juszyński w „Dykcjon.. poet." przypisuje mu (za Załuskim) autorstwo poematu (?) p. t. „Lukrecja Rzymianka". (Zob. Solikowski str. 237).

Niegoszewski: Laterna Poloniae. Kraków. 1599. — Wielewicki w „Dyjarjuszu" pod r. 1598 (*Script. rer. pol.*, t. VII, 253—256). — Terlecki: Wiadomość o życiu i pismach X. Laterny. *Pam. Nauk.* 1819, II, s. 129—139. — Mecherzyński: Hist. wym. II, 301—307. — Brown: Bibl. pis. Tow. Jez. Str. 256—257. — Jocher: Obraz bibliogr. III. 204. — Bełcikowski: Ks. St. Grochowskiego żywot i pisma. (Kraków. 1892). Str. 98 i 144. — Brückner: L. M. *W. Enc. powsz. ilustr.* — Estreicher: Bibljogr. pol. t. XXI. 110—114. — Bieliński: Uniw. Wileń. III. 239—240. — Grabowski: P. Skarga... (Kraków. 1913). Str. 257—259 i indziej.

25. JAN PONĘTOWSKI.

Rodem z ziemi łęczyckiej. Żył w 2-ej poł. XVI w. Był opatem gradoskim w Morawji. Zm. w r. 1586 (wedł. Estr.)

Napisał:

a) „Krótki rzeczy polskich sejmowych pamięci godnych komentarz". B. m. 1569. (Zawiera poemat: „Sejm walny koronny lubelski..." poprzedzony mową Stan. Czarnkowskiego „Witanie Panów posłów..."). Przedruk Tur. w r. 1858;

b) „Interregnum to jest Królestwo bez króla...". 1572.

„Ustawy prawa polskiego" (1561) to dzieło Jana Palczowskiego, wedł. Celichowskiego (nie Ponętowskiego, jak twierdził Maciejowski).

26. MARCJAN KOBIERNICKI.

Poeta z połowy XVI w. Pochodził, jak się zdaje, z rodziny w województwie płockiem osiadłej. Przebywał na Litwie. Był, jak się zdaje, dworzaninem Sapiehów i Tyszkiewiczów.

1. „Historja o czterech młodzieńcach...". W Krakowie 1589.

2. „Treny Marcjana Kobiernickiego Panu Jakóbowi Strusiowi... od rąk tatarskich dla ojczyzny zginionemu, z żałością napisane". W Krakowie. 1589. Oba utwory przedruk. z unikatów J. K. Gieysztor i wyd. p. t. Marcjana Kobiernickiego, nieznanego pisarza z XVI w., „Historja o czterech młodzieńcach i Treny p. Jakóbowi Strusiowi, od rąk tatarskich zginionemu". Warszawa. 1886.

Gieysztor we wstępie do wyd. z r. 1886.

27. MIKOŁAJ Z WILKOWIECKA.

Paulin częstochowski. Żył w 2-giej poł. XVI w. Szczegóły życia nieznane.

Wyd. następ. dziełka.

1. „Historja o św. Annie, Panny Marji matce a Pana Chrystusowej starce". 1577. (Przekl. z łaciń.).

2. „Historja o św. Stanisławie". 1578. (Przekł. z Długosza).

3. „O mszy św. opisanie...". 1586.

4. „Flores sermonum...". 1584 (po łac.).

Najważniejszym jego utworem jest (5.) misterjum „Historja o chwalebnym Zmartwychwstaniu Pańskim. Ze czterech S. Ewangielistów zebrana, a wirszykami spisana, przez księdza Mikołaja z Wilkowiecka, zakonnika Częstochowskiego". B. m. i r.

„Historję" w wierszu 8-zgłoskowym wydano dwakroć (w w. XVI); w przeróbce wierszem 11-zgłosk. wyd. w 1-szej poł. XVII w. Tekst ze złośliwemi uwagami przedruk. Jan Małachowski, kanclerz Augusta III, w 1757. Przedruk. kryt. Windakiewicz w *Bibl. pis. pol.* 1893. Znane są też dwa teksty rękopism. z XVII; jeden w Bibl. Krasiń.

Wedł. Windak., Mikołaj z Wilk. był tylko wydawcą tekstu, a nie autorem; sam tekst w literaturze polskiej istniał znacznie wcześniej; tekst pierwotny powstał z tekstów czeskich (Windak. zestawia jeden ustęp pol. z czeskim). Przeczy tym twierdzeniom Brückner; według niego utwór powstał dopiero w 2 poł. XVI w., a autorem, nie wydawcą tylko, jest Mikołaj z Wilk.; tekst polski jest oryginalny, bez śladu wpływu czeskiego.

Windakiewicz we wstępie do wyd. „Historji" z r. 1893. — Windakiewicz Teatr ludowy w dawnej Polsce. Str. 7—15. — Brückner: Z dziejów dawnego teatru polskiego. *Pam. liter.* 1902. Str. 542—3. — Brückner w *Bibl. Warsz.* 1894, III. — Brückner: Apokryfy średniowieczne. Cz. II, s. 53 (291)—57 (295) (1904). — Hahn: Liter. dramat. w Polsce XVI w. Str. 12—16. — Brückner w *Pam. liter.* 1907. str. 259. — Bełcikowski: Dyalog Częstochowski. *Ateneum.* 1886, III. — Chmielowski: Nasza liter. dramat. I, 11 i n.

28. BRUNO WOSIŃSKI, autor „Carminum libri duo". Kraków, 1582. Juszyński przytacza w „Dykcjonarzu poetów polskich" kilka jego wierszy polskich sielankowych z fragmentu druku jakiegoś nieznanego utworu.

29. STANISŁAW KOŁAKOWSKI. *(Jaćwiezjusz).* Poeta 2-ej poł. w. XVI. Jaki był przebieg jego życia nie wiemy. Napisał

następ. utw.: 1) „Wiek ludzki...“ B. m. 1584. 2) „Wóz niebieski...“ Wilno. 1586. 3) „O prawdziwej szczęśliwości...“ Wilno. 1593. 4) „Cathemerinon...“ Wilno. 1593. 5) „Zegar Achasów...“ Kraków. 1612. 6) „Wieża Dawidowa...“ B. m. i r. Przełożył z Theognisa: „Wybranych zdań Teognidesa Megareńczyka księga“. 1592.

Juszyński: Dykcjonarz poetów. — Wiszniewski: Hist. liter. VII, 130—131. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 359—360. — T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej, str. 107—108.

30. JĘDRZEJ KOCHANOWSKI.

Daty z życia nieznane. Brat Jana, twórcy Trenów. W r. 1554 wstąpił do uniwes. w Królewcu; stolnik sandomierski, poseł na kilku sejmach. Z namowy Jana Zamojskiego wziął się do tłumaczenia Eneidy Wirgiljusza jeszcze w r. 1574. Zamierzał też przełożyć Liwjusza. Żon. był z Zofją Sobieską.

„Vergilii Aeneida. To jest o Aeneaszu Trojańskim ksiąg dwanaście“. Kraków. 1590. (Łazarz. Wyd. 2-gie. Kraków. 1640. Wyd. 3-cie w wydawn. „Publiusza Wirgiljusza Marona Księgi wszystkie, to jest: Ksiąg dwanaście o Eneaszu Trojańskim przekł. Jędrz. Kochanowskiego...“. Wyd. J. Załuskiego. Warszawa. 1754.

Przekł. Eneidy Jędrz. Koch. to pierwszy przekł. tego poematu w naszej literaturze; ale przekł. to „bardzo słaby“ (Wiszn.), „bardzo lichy“ (Chmiel.) „bez literackiej wartości“ (K. E.).

List do Jana Zamojskiego z r. 1591 podaje Maciejowski w Dod. 212 do Piśm. pol.

T. Lipińskiego not.w *Bibl. Warsz.* 1846, t. IV, str. 637. — Maciejowski: Piśm. pol. II. 162 i Dod. str. 212. — Bartoszewicz: Hist. lit. pol. I, 303. — K. E.: Próba przekładu Eneidy. O polskich przekładach Eneidy. *Ateneum.* 1888, IV. (paźdz.). — J. Przyborowski w „Wiadomości o życiu i pismach Jana Kochanowskiego“. Poznań. 1857, str. 7—10 zbija twierdzenie Lipińskiego i Maciejowskiego, że Jędrzej Kochan. zmarły w r. 1596, był tłumaczem Eneidy; był to brat stryjeczny Jana. — Ks. Gacki: O rodzinie Jana Kochan. Warszawo. 1869. — R. Pollak: Goffred Tassa-Kochanowskiego. Str. 28—30, i indziej.

31. JAN RYBIŃSKI.

Z rodziny pochodz. czeskiego, pierwotnie nazywającej się Ryba. Ur. się ok. 1560 w okolicach Gdańska, z o. Jana Ryby. Uczył się w Gdańsku i Toruniu, przebywał następnie na dworach pańskich. Był czas jakiś (od 1589) nauczycielem w szkole gdańskiej; potem sekre-

tarzem rady miejskiej w Toruniu (w l. 1592—94). Poeta laureat (?). Był bratem Macieja Rybińskiego.[1]). Data śmierci nieznana.

a) Utwory łacin.:

1. „Hymnus Apollinis et Musarum...". Wrocław. 1583. (Dod. na końcu wiersz polski do Zofji z Tęczyna Ostrorogowej).

2. Hodoeporicorum liber unus. Toruń. 1592. (Zbiór 14 elegji).

Prozą: „Oratio auspicalis de linguarum... praestantia et utilitate". (Gdańsk. 1589).

b) Utwory polskie:

1. „Wiersze żałobliwe a przytym statecznie acz krótko opisujące żywot i sprawy zacne rychło zmarłego znamienitego panięcia Pana Jana Hrabie z Ostroroga... Koronnego Podczaszego Króla J. M. Starosty Stężyckiego...". Toruń. 1583.

2. „Kanclerza Jana Zamojskiego tryumfy". Kraków. 1590.

3. „Powitanie Anny Królewnej, siostry Zygm. III, przybywającej ze Szwecji". Gdańsk. 1591[2]).

4. „Gęśli różnorymych księga I". Toruń. 1593.

5. „Wiosna". B. m. 1599. (Toruń).

6. „Witanie Jana Rybińskiego. Do Andrzeja Krotoskiego, wojewodzica inowrocławskiego". Toruń. 1600.

7. „Ku czci JW. Panu Lwowi Sapieże, kanclerzowi wielkiemu W. Ks. Lit..." Wilno. 1607. (Wyd. w podobiźnie we Lwowie. 1907).

Brodziński: J. R. „Pisma" IV. 52—55. — Wiszniewski: Hist. liter. pol. VII, 321, 405, I, 78. — Siarczyński: Obraz wieku panowania Zygm. III. — Łukaszewicz: O kościołach Braci czeskich w dawnej Wielkopolsce. Poznań. 1835. — Maciejowski: Piśm. pol. III. 347—350. — Pilat: Hist. liter pol. II, cz. 2, str. 189—190. — Badecki: Kiedy P. Ciekliński tłumaczył „Potrójnego" z Plauta?" *Pam. liter.* 1910. (Wzmianka o „Wierszach żałobliwych"). — T. Grabowski: Liter. luterska, str. 178—181.

32. MACIEJ RYBIŃSKI.

Młodszy brat Jana. Kaznodzieja kalwiński. Senior tego zgromadzenia w Poznaniu („dozorca zborów wpolskich wyzn. helweckiego"). Zm. w Poznaniu r. 1612, 20 maja.

---

[1]) Jan Rybiński, rektor szkoły w Lesznie w 1625—29, z którego autobiografji wyjątki przytacza A. Danysz w rozpr. „Jana Rybińskiego podróż naukowa za granicę w l. 1616—1623", a całość w *Ref. w Polsce* z r. 1922, był synowcem autora „Gęśli". „Nie zostawił po sobie żadnych prac literackich." (Zob Danysza „Studja z dziejów wychowania w Polsce." Kraków. 1921).

[2]) Toż po łac. „Augustae heroidi Annae...". (Gdańsk).

„Psalmy Monarchy y Proroka S. Dawida". B. m. 1598. (Do r. 1639 przekł. ten miał 16 wyd.). Przekład, najpiękniejszy po przekł. Kochanowskiego, dokonany z przekładu kalwiń. w jęz. francuskim. Przy wyd. rakowskim z r. 1624 przydane są trzy pieśni nabożne. Przy wyd. gdańsk. 1619 przydane Gębickiego „Himny starego i nowego Testamentu".

Oloff: Polnische Liedergeschichte. Gdańsk. 1744. — Łukaszewicz: O kościołach Braci czeskich w d. Wpolsce. Poznań. 1835. — Wiszniewski: Hist. lit. pol. III 523—4. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 350—3. — Jezierski: Psalmy i ważniejsze ich przekłady polskie. *Bibl. Warsz.* 1878, III. — Krzemiński: O przekładach polskich psałterza Dawidowego. *Bluszcz.* 1878 (i w „Nowe szkice literackie". Warszawa. 1911) (z powodu przekł. Bujnickiego). — T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce. Kraków. 1906 (str. 97—99).

33. SEBASTJAN GRABOWIECKI.

Ur. się ok. r. 1540, z o. Stanisława; (matka z imienia i nazwiska i miejsce urodzenia nieznane). Kształcił się prawdopodobnie zagranicą. Wcześnie dostał się na dwór Zygmunta Augusta. Ożenił się z Czermińską, panną z fraucymeru Anny Jagiellonki, i osiadł zapewne na wsi. Po śmierci żony, ok. r. 1585 został sekretarzem króla Stefana i wstąpił do stanu duchownego. W r. 1590 był z tytułu proboszczem lemzelskim w Inflantach. W r. 1592 opatem klasztoru cystersów w Bledzewie. Zmarł 19 paźdz. r. 1607.

1. „Martinus Lauter ejusque Ievitas". Kraków. 1585 (Dzieło polemiczne po łacinie i po polsku).

2. „Rymy duchowne". W Krakowie. 1590. (W dwu częściach; właściwy tytuł: „Setnik rymów duchownych" i „Setnik rymów duchownych wtóry"). (Przekł. z włos. Gabrjela Fiammy „Rime spirituali"). Przedruk. z unikatu bibl. Czartor. J. Korzeniowski w *Bibl. pis. pol.* 1893.

Listy. 3 listy do arcyks. Ferdynanda Rakuskiego z r. 1587 (po niemiecku) ogł. Wierzbowski w „Materjałach" I.

J. Korzeniowski: w przedmowie do wyd. „Rymów duch." z r. 1893. — Porębowicz: Sebastjan Grabowiecki i jego wzory. *Atenum.* 1894, II. — Węckowski: Die romanischen Einflüsse in der polnischen Litteratur. Poznań. 1901. — Dobrzycki: Seb. Grab i jego „Rymy duchowne". *Ateneum kapłańskie.* 1910. — Pilat: Historja liter. pol., t. II. cz. 2, str. 184—188. — Brahmer: Petrarkizm w poezji pol. XVI w. (1927).

34. PIOTR CIEKLIŃSKI.

Ur. się w r. 1558 w wojew. krakowskiem, prawdop. w okolicy Biecza, z o. Stanisława, podstarościego sanockiego, i m. Skarbkówny

z domu. Gdzie się kształcił niewiadomo; może w kolegjum jezuickim w Jarosławiu. Był sekretarzem królewskim (Stef. Batorego i Zygmunta III), używanym przez Zamojskiego do różnych poselstw: do Szwecji (1587), Włoch (1594) (był w Padwie i w Rzymie) i Konstantynopola (1597); był nieodstępnym towarzyszem Zamojskiego — w wyprawach moskiewskich 1579—82 (prawdop.), pod Byczyną, w wyprawie wołoskiej (1595). W r. 1598 żeni się z Jadwigą (czy Elżbietą) Broniowską. W r. 1601 zostaje podczaszym krakowskim. Zm. 14 maja 1604 r.

1. „Potrójny z Plauta". W Zamościu. 1597. Przedruk w dod. przy przekładzie „Komedji Plauta" J. Wolframa. Poznań. 1873 (wielce niedokładny). Wyd. krytyczne J. Czubka. Kraków. 1891 (w *Bibl. pisarzy pol.* Akad. Um.). (Przeróbka komedji „Trinummus" (Trojak), dokonana prawdop. ok. r. 1582).

2. „Ziemia Wołoska". (Trzy bajki alegoryczno-polityczne: „Jałowica", „Wilczę" i „Łani", napis. podczas wyprawy Zamojskiego w r. 1595). Wyd. Heck z rękopisu Ossolin. w „Księdze pamiątk." dla L. Ćwiklińskiego (1902).

3. „Św. Wojciecha... Bogarodzica i Hymny na święta Panny Najświętszej..." Zamość. 1600.

„Wiersz na fest weselny Marka Sobieskiego", napis. w r. 1600 dotąd nieodszukany; druku Estr. nie zna.

Cieklińskiemu przypisuje Czubek autorstwo pamfletu politycznego z r. 1592, p. n. „Dyjalog", który wydał z rękop. Bibl. Polskiej w Paryzu w *Pam. iiter.* z r. 1913.

List pol. do Stan. Żółkiewskiego, z r. 1596, ogł. Wierzbowski w „Materjałach" I.

Wiszniewski: Hist. liter. VII, 311—321. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 414—417. — Sobieszczański: C. P. *Enc. Orgelbr.* — Wolfram we wstępie do przedruku „Potrójnego" („Komedje Plauta". Poznań. 1873, str. 379—382). — Czubek we wstępie do kryt. wyd. „Potrójnego" z r. 1891 (w *Bibl. pis. pol.*). — Brückner: rec. tego wyd. w *Kwart. histor.* 1892. — Łoziński: Patrycjat i mieszczaństwo lwowskie. Lwów. 1890 (szczegół do życiorysu). — Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891, str. 75. — Heck: Z literackiej działalności P. Cieklińskiego. (Księga pamiątkowa ku uczczeniu 25 l. działalności L. Ćwiklińskiego. Lwów. 1902. — Heck: Szymon Szymonowicz. Cz. II—III. Kraków. 1903, str. 17—21, i indziej (odb. z t. XXXVII *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*). — Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI w. Lwów. 1906. str. 23—25. — Badecki: Kiedy Piotr. Ciekliński tłumaczył „Potrójnego" z Plauta? *Pam. liter.* 1910. — Czubek: „Dyalog" i „Taniec barzo piękny". Dwa utwory z końca XVI w *Pam. liter.* 1913. — G. Przychocki: „Potrójny", z Plauta Cieklińskiego. *Przegl. humanist* 1923. — G. Przychocki: Plautus. Kraków. 1925. Str. 499—519.

35. JAN SMOLIK.

Syn Kaspra, gorliwego protestanta, brat Piotra, znanego z dowcipu [1]). Ur. ok. 1555. Dworzanin Stef. Batorego. Studjował ok. 1580 we Włoszech. W 1588 walczy pod Byczyną. Przebywa na dworze Zygm. III. Umiera po r. 1613.

Utwory Smolika przechowują się w zbiorze rękopiśm. w Lubostroniu hr. Skórzewskich (w Poznańskiem); zawiera:

Fraszki, Pieśni (erotyczne), przekład Ód niektórych Horacego, przekł. „Pastorel" z włoskiego i trag. „La Dalida" Ludwika Grotto p. t. „Cień albo dusza Molenta króla Baktryańskiego" (urywek).

Niektóre utwory ogłosili: Nowakowski w „Jocoseria" 1840, Maciejowski w Dod. do Piśm. pol., Abicht w Dod. do „Życiorysu A. Zbylitowskiego".

Pieśń „Zaprząż nie tygry, nie lwice, Cyprydo", przypisywana Szarzyńskiemu, jest, wedł. Jawor., utw. Smolika, czemu przeczył dawniej Brückner. (Pam. liter. 1903, s. 665). Obecnie twierdzi, że jest zpewnością Smolika (Pam. liter. 1914, s. 233).

Smolikowi przypisuje Brückner przekład Guariniego „Pasterza Wiernego", którego początek dochował się w rękop. pocz. XVII w. w Ossol.

Smolik ciekawy (wedł. Brücknera) jako pierwszy reprezentant, obok Grabowieckiego, wpływów włoskich, jeszcze w XVI w.; Morsztynowie, Piotr Kochanowski i in. dopiero po nim wystąpili.

Niektóre wiersze, przypisywane Smolikowi, uważa M. Dynowska za utwory Hier. Morsztyna (Zob. *Pam. liter.* 1910, str. 421—2).

Maciejowski w Dod. do Piśm. pol., s. 285—290. — Brückner: Skarby dawnej poezyi. *Bibl. Warsz.* 1899. — Brückner: Hist. liter. pol. I. 190. — T. Jaworski: Jan Smolik. Seine Schriften und Uebersetzungen. Gniezno. 1903. (Inaug.-Diss.). — Hahn: Liter. dramat. w Polsce XVI w. Str. 46—47. (o przekł. La Dalidy). — Brückner o przekł. Pasterza Wiernego w rec. książki Hahna o liter. dramat. *Pam. liter.* 1907, 261— 5. (Tu podaje wyjątki). — R. Skulski: Mit o Piramie i Tyzbie w literaturze polskiej. *Pam liter.* 1924/5. — Brahmer: Petrarkizm w poezji pol. XVI w. Kraków. (1927).

36. TOMASZ BIELAWSKI.

Szczegóły życia nie są znane. Był może dworzaninem Jana Sokołowskiego z Bystrca. Kantor. Bakałarz.

---

[1]) Żarty Piotra Smolika z rękop. Ossolin. podają: Maciejowski w Piśm. pol. Dod. 290—1 i K. Bartoszewicz w „Księgach humoru pol." I, 338—9.

Napisał:

a) „Pieśni nowe o Krolewnie J. M. N. Annie...“ (Kiedy i gdzie wydane?). Unikat w Petersb.

b) „Processja Wielkanocna..“ B. m. i r. (1591).

c) „Myśliwiec“. W Krakowie. 1595. (Poemat dydakt.). Przedruk. J. Rostafiński w „O myślistwie, koniach i psach łowczych“. Kraków. 1914. (*Bibl. pis. pol.* 64).

Wiszniewski: Hist. liter. VI, 449, VII, 210—211. — Maciejowski: Polska pod względem obyczaj. IV. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 340. — Rostafiński: we wstępie do przedruku. — Brückner: w ocenie przedruku „Myśliwca“ z r. 1914. *Pam. liter.* 1916

37. ANDRZEJ ZBYLITOWSKI.

Ur. się prawdopod. w r. 1565, być może w Zagorzycach, majątku rodowym (w ziemi sandomier.) (wedł. Abichta). (Wedł. innych w Zbylitowskiej Górze). Rok i miejsce urodz. nie są znane. Był synem Stanisława i Jadwigi Rożnowny, córki Piotra Rożna, a bratem stryjecznym Piotra (syna Jana). Gdzie się kształcił, niewiadomo; podobno w kraju i zagranicą. Był, jak się zdaje, dworzaninem (trukczaszym t. j. stolnikiem) Stef. Batorego i Zygmunta III. (Wrócił z zagran. do kraju około r. 1585). W jesieni 1593 r. towarzyszył Zygmuntowi III do Szwecji. W r. 1597, zawiedziony w swych nadziejach na awans, opuścił dwór królewski, osiedlił się na wsi, prawdop. w Górze Zbylitowskiej nad Dunajcem, i ożenił się (z Anną Trzcieńską, potem z Katarzyną Borzewicką). Zm. prawdop. ok. r. 1608. (Wedł. Abichta).

1. „Epithalamium na wesele J. Dulskiego i Anny Herburtownej“. (Kraków. Łaz. 1585). (Utw. nie odszuk.).

2. „Witanie króla nowego Zygmunta III“. Kraków. Łaz. 1587.

3. „Andreae Zbilitovii de victoria reportata a. D. 1588.., epinicion. De eadem victoria... gratulatio“. Kraków. Łaz. 1588.

4. „In obitum Stephani Regis epigrammata“. Kraków. 1588.

5. „Actaeon“. 1588. (Unikat w Kórniku). (Poem. polski).

6. „Pisanie satyrów puszcz litewskich do Anny królewny szwedzkiej o łowach w Białobieżach“. Kraków. 1589. (Utw. nie odszuk.).

7. „Epithalamium na wesele Najjaś. P. Zygmuntowi III.“. Kraków. 1592 (Łaz.). Przedruk. Łoś w *Bibl. pis. pol.* 1893.

8. „Lament na żałosny pogrzeb Elżbiety Ligęzianki z Bobrku wojewodziny krakowskiej“. 1593.

9. „Na krzciny Najj. Władysławowi IV, królewiczowi polskiemu i szwedzkiemu". 1595.

10. „Droga do Szweciey..." Kraków. 1597. Przedruk. Wójcicki w *Bibl. starož. pis. pol.* II. (1843 i 1854).

11. „Żywot szlachcica we wsi". Kraków b. r. (1597). Przedruk. w Poznaniu 1853.

12. „Historja św. Genowefy". 1599. (Utw. nieodszuk.).

13. „Wieśniak". Kraków. 1600. Przedruk. Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poetów i proz. pol.* Warszawa. 1893.

14. „In Natalem Illustrissimi D. Basilii Alberti, filii... Janusii ducis Ostrogiae..." Kraków. 1600. (Unikat w Rusku).

Zbior. wyd.: „Niektóre poezje Andrzeja i Piotra Zbylitowskich". Kraków. 1860. (Tur.) Zawiera tylko przedruk „Drogi do Szwecji" i „Żywota szlachcica we wsi"; zupełnego i krytycznego wydania brak.

Dwa wiersze: „Fortunne lata" i „Conditio szlachecka" wydruk. z rękop. Maciejowski w Dod. 178—179, Mecherzyński w *Bibl. Warsz.* 1859, II, jako wiersze H. Morsztyna, i Szajnocha w „Dwa lata dziejów naszych". M. Dynowska uważa je za utwory Hier. Morsztyna. „Kondycję szlachecką" wydruk. poprawnie Abicht w dodatku do rozpr. o Zbyl., uważając autorstwo Zbylit. za niepewne. Ogłosił tamże Abicht poraz pierwszy, z rękop. bibl. Raczyń. w Poznaniu, wiersz Zbyl.: „Laudes na pisma Joachima Bielskiego..."

Wedł. Brücknera, „Szlachecka Kondycja" nie jest utworem A. Zbylitowskiego, lecz Jerzego Szlichtynga.

Niektóre z utworów drukow. A. Zbylit. znane są tylko bibliograficznie, egzemplarze bowiem zaginęły.

Podobiznę autografu ogł. Wierzbowski w „Materjałach" I.

Maciejowski: Pism. pol. I. — Wiszniewski: Hist. liter. VII, 127—130, i indziej. — E. Słowacki o „Wieśniaku". Dzieła. III. — Brodziński: Dzieła. IV. — Wierzbowski w przedm, do wyd. „Wieśniaka" z r. 1893. — Abicht: Życiorys Andrzeja Zbylitowskiego. *Archivum do hist. liter. i ośw. w Polsce*, t. X (Kraków. 1899) odb. — Pilat: Hist. liter. pol. II, cz. 2, str. 191—195. — R. Pollak: Dwa „zaginione" utwory Andrzeja Zbylitowskiego. *Silva rerum.* 1927.

38. PIOTR ZBYLITOWSKI.

Ur. się r. 1569. Syn Jana, dworzanina i rotmistrza usarskiego, i Barbary Ujejskiej; brat stryjeczny Andrzeja. „Mając lat 8 (1577)", wedł. Abichta, [?] wstąpił do akad. krak., gdzie został 8 lat (do 1585). Był nast. dworzaninem u Górki, a później marszałkiem dworu Czarn-

kowskiego w Wielkopolsce. W r. 1593 udał się w poczcie Jędrzeja i Jana Czarnkowskich do Szwecji, razem z poselstwem do króla Zygmunta III. Po powrocie ze Szwecji ożenił się z Barbarą Słupską. Pod koniec życia został podsędkiem, a następ. sędzią krakowskim (1648). Zm. 19 października 1649 r.

Utwory P. Zbylitowskiego:

1. „Rozmowa szlachcica polskiego z cudzoziemcem". Kraków. 1600.
2. „Przygana wymyślnym strojom białogłowskim". Kraków. 1600. Znanych jest 5 wydań z 1 poł. XVII w. Nowe wyd. K. Badeckiego. Lwów. 1910 (w wydawn. „Białe kruki". 2).
3. „Patricius". Kraków. 1601. (Przedruk. homograf. Kraków. 1882).
4. „Schadzka ziemiańska". Kraków. 1605. (Przedruk. Wójcicki w *Bibl. staroż. pis. pol.*, III).

Zbior. wyd.: „Niektóre poezje Andrzeja i Piotra Zbylitowskich". Kraków. 1860. (Tur.). Zawiera „Schadzkę" i „Rozmowę".

(Wedł. jednych (np. Bartosz.) Piotr Zbylitowski talentem wyższy od Jędrzeja, wedł. innych (np. Tarn.) niższy!).

E. Słowacki: Dzieła. III. 1826. — Maciejowski: Piśm. pol. I. — Bartoszewicz: Hist. liter., I, 291—6. — „Wiadomość o życiu i pismach Jędrzeja i Piotra Zbylitowskich". Przy wyd. „Niekt. poezji". Tur. 1860. — Ks. W. Czetwertyński: „Patricius" Piotra Zbylitowskiego. *Przegl. bibliogr.-archeol.* z r. 1881. — Abicht w dod. do „Życiorysu Andrzeja Zbylitowskiego". Kraków. 1899. — Tarnowski: Hist. liter. pol. II, 33—37. — Badecki we wstępie do nowego wyd. „Przygany" (1910). — Wierzbowski: Materjały do dziejów piśm. pol. II. — K. Badecki: Liter. mieszczańska (1925), str. 490—491. — Pilat: Hist. liter. pol. II. cz. 2 (str. 195—198). — Brückner: Gesch. d. poln. Liter. Str. 156 (o Patriciusie).

39. ANDRZEJ DĘBOWSKI.

Kasztelan brzeźnicki, potem sieradzki; starosta łęczycki. Zm. 1577.

1. „Atalanta". Kraków. B. r.
2. „Izmonda". Krak. 1587.
3. „Tysbe z Piramusem". Kraków. 1600. (Przekład z Owidjusza).
4. „Sąd o zbroję Achillową". Kraków. B. r. (1609).

Biblioteka Polska. 1825, IV. — Wiszniewski: Hist. liter. VI. — Maciejowski: Piśm. pol. III. 298. — Brückner: Dawne powieści i romanse polskie. *Bibl. Warsz.* 1901. II. — R. Skulski: Mit o Piramie i Tysbie w liter. pol. *Pam. liter.* 1925.

40. JAN ACHACY KMITA.

Rodem ze wsi Źreńczyce, w okolicy Bochni; uczestniczył w wyprawach do Inflant za Batorego; podżupnik bocheński. Płodny wier-

szopis; popularny w swoim czasie jako autor broszur wiersz. antysemickich. Zm. ok. 1628. (Wedł. Estr. i Brück. zm. 27 sierpnia 1624).

Szczegóły życia nieznane.

Napisał przeszło 30 utworów wierszowanych, wyd. w l. 1588—1648, z których ważniejsze:

a) „Łów Dyanny". Kraków. 1588.

b) „Pasterskie Publjusza Vergiljusza Marona rozmowy". Kraków. 1588. (Przekład „Bukolik").

c) „O Aeneaszu Trojańskim księgi trzynaste". Kraków. 1591. Wyd. krytyczne Adalberga p. t. „J. Stoka, M. Pudłowskiego i J. A. Kmity powieści wierszowane". Kraków. 1897 (*Bibl pis. pol.*). (Przekład utworu humanisty włoskiego Mapheusa Vegiusa (Maffeo Vegio), zm. w 1458; zob. Błażewski).

d) „Spitamegeranomachia". Kraków. 1595. Wyd. krytyczne Adalberga (1897), p. wyżej. (= „Wojna pigmeów z żórawiami"), Główny utwór Kmity; „najoryginalniejszy", wedł. Brück., jego utwór; zasługiwałby na wszechstronne opracowanie, na komentarz do licznych jego szczegółów historycznych, bajecznych i ludowych.

e) „Feniks. Poema". 1609.

f) „Penelopea..." Kraków. 1610, Wyd. krytyczne Adalberga (1897), p wyżej.

g) „Monogamia JP. Mikołaja Stradomskiego i JP. Katarzyuy, Jakóba Pszonki z Babina córki". Kraków. 1617. Tu dod. „Morocozmea Babińskie", które przedrukował Wiszniewski w Hist. liter. pol., t. VI (w dod.), Windakiewicz w dod. do „Akt Rzptej Babińskiej" (*Archiwum do dziej. liter. i ośw.* VIII, 141—150) i K. Bartoszewicz w „Księgach humoru polskiego", t. I, 199—209.

h) „Kruk w złotej klatce abo Żydzi w świebodnej wolności Korony Polskiej". B. m. 1648.

O unikacie bibl. Krasiń. w Warszawie p. t. „Opusculum mortis... D. Christophori de Bogoria Podłęski..." (Kraków. 1621) wspomniał Ćwikliński.

Kmita, wedł. Wiszniewskiego, „lichy wierszokleta", wedł. Brücknera, „prawdziwy talent", „godzien, by mu kto osobne studjum poświęcił".

Juszyński: Dykcjonarz poetów. — Brodziński: Pisma. IV, 112—113. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 325 332. — Sobieszczański: K. J. A. *Enc. Orgelbr.* — Adalberg we wstępie do wyd. poematów K. z r. 1897. — Brückner: w rec. tego wyd. *Kwart. histor.* 1897 (o Spitamegeranomachji). — Brückner: K. J. A. *W. Enc.*

powsz. ilustr. — Brückner: Drobiazgi krytyczne. *Prace filol.*, t. VI, 155—160. (o „Spitamegeranomachji"). — Ćwikliński: Kl. Janicki. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XVII, str. 418 (odb. 136). — Kawczyński: Apulejusza Metamorfozy. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XXXI, str. 165. — K. Bartoszewicz: Antysemityzm w literaturze polskiej XV—XVII w. Warszawa. 1914, str. 60—73.

41. ADAM CZAHROWSKI.

Z Czahrowa. Rycerz-poeta z II poł. XVI w. Stronnik Maksymiljana arcyks. Był w bitwie pod Byczyną. Potem lat kilka przepędził na Węgrzech i w ziemi Chorwackiej; wrócił wreszcie do ojczyzny i nawiązał stosunki z Zamojskim.

„Threny y Rzeczy rozmaite..." Poznań. 1597. Drugie wyd. p. t. „Rzeczy rozmaite... Przy tym są i Treny..." Lwów. 1599. Pisał te utwory na Węgrzech, w l. 1588—1596.

Niektóre przytacza Wójcicki; m. i. „Dumę ukrainną", którą Tretiak ogł. z rękop. jako utwór nieznanego poety. Tekst rękopiśm. różni się od drukowanego.

List Czahr. do Jana Zamojskiego w Maciej. Dod. do „Piśm. pol." Str. 227—230.

Maciejowski: Piśm. pol. III, 322—5. — Brodziński: Pisma, IV, 68. — Wójcicki: Stare gawędy i obrazy I. Warszawa. (1840). Str. 179—189. — Tretiak: Dawna pieśń żołnierska. („Szkice liter." II). — Chmielowski w Hist. liter. I. — Chmielowski w *W. Enc. ilustr.*

42. GABRJEL SWIRSKI.

Z Romanowa (woj. ruskie). O życiu jego nic nie wiemy. Był w jakimś stosunku do Mikołaja Sienieńskiego. Przełożył pierwszy w ostat. ćwierci XVI w. Georgiki Wirgiljusza. Zachowała się tylko pieśń IV. p. t. „Pasiecznik", w ręk. bibl. Zamoj. Jest to właśc. parafraza oryginału. Wyd. St. Seliga w *Prac. Filol.* 1927 (t. XI).

St. Seliga: Pasiecznik. *Prace filol.* XI. — S. Seliga: Świrski jako tłumacz Georgik Wergilego. *Pam. liter.* 1927.

43. PAWEŁ ZABOROWSKI.

Przełożył przypisywany Homerowi poemat heroikomiczny: „Batrachomyomachia albo Żabomysza wojna". Kraków. 1588. (Znane są 2 egz.). Pierwszy przekład tego utworu.

O tłumaczu nic nie wiemy. Był w jakimś stosunku do Mikołaja Krzyszt. Radziwiłła, gdyż przypisał mu swoje dzieło. Ćwikl. domyśla

się, że był nim teolog. kalwiński, ktory żył przy końcu XVI-go i na pocz. XVII w. i umarł w r. 1621 jako minister zboru w Toruniu.

Ćwikl. przyznaje przekładowi Zabor. wartość pod wzgl. lingwistycznym, historyczno-literackim i nawet pod wzgl. filologicznym (miał pod ręką rękop. teksty oryginału dziś nieznane). Przekład nie jest dokładny, ale przerobił on, wedł. Ćwikl., utwór starodawny z zacięciem i siłą.

Ćwikliński: Nowy przekład Homerowskiej Batrachomyomachji w porównaniu z dawniejszemi... *Przew. nauk. i liter.* 1884. — K. Pollak: Goffred Tassa-Kochanowskiego. Str. 194.

44. MALCHER KURZELOWCZYK.

Tłumacz Owidjusza. Nic o nim nie wiemy; tyle tylko, że pochodził z Kurzelowa (pow. częstochowski) i był w jakimś stosunku do Mikołaja Wolskiego, starosty krzepickiego. R. Kotula identyfikuje go z Malcherem Pudłowskim.

Przełożył pierwszy Owidjusza „Remedia amoris". Wyszły p. t. „Ovidius albo przeciwko płomienistej miłości ksiąg dwoje". Kraków. B. r. (druk. w r. 1584? Czy też 2-gie wyd. w r. 1584). Unikat, ale zdefektowany, zachował się w bibl. Krasińskich w Warszawie. Tekst defektu przedruk. R. Skulski w *Pam. liter.* 1926. Tekst fragmentu ark. 3-go z bibl. Baworowskich we Lwowie przedruk. R. Kotula w *Pam. liter.* 1927.

R. Skulski: Ovidius albo przeciwko płomienistej miłości ksiąg dwoje. *Pam. liter.* 1925/6. — R. Kotula: Z dziejów tłumaczeń Owidjusza w Polsce. *Pam. liter.* 1927.

45. GRZEGORZ PIOTROWSKI.

Ksiądz. Szczegóły życia nieznane. Wedł. Estr. ma być pseudonimem jezuity Marcina Łaszcza.

Napisał:

„Pogrom lewartowski, to jest o wygranej ks. Adrjana Radzimińskiego S. J. teologa disputacjej, którą R. 1592 d. 13 i 14 stycznia z Ewangeliki i Nowokrzczeńcami jawnie miał w Lewartowie". Kraków. 1592. Wierszem. Obszerne wyjątki podają Jocher w „Obrazie bibliogr. III, str. 697—702, i T. Grabowski w Literaturze arjańskiej".

T. Grabowski: Literatura arjańska .Kraków. 1908. Str. 259— 265.

46. STANISŁAW GROCHOWSKI.

Pochodził z rodziny Wierzbowskich, którzy się od wsi Grochy (na Podlasiu) Grochowskimi przezwali i pieczętowali h. Lubicz. Ur. się na Mazowszu, ok. r. 1540 (wedł. Windak. w r. 1542) z o. Piotra, szlachcica niezamożnego. Nauki pobierał u jezuitów w Pułtusku, ok. 1571, na koszt arcyb. Uchańskiego; słuchał tu wykładów ks. Wujka. Ok. r. 1573 został księdzem; w r. 1577 kanonikiem uniejowskim, a następ. kaliskim; potem łowickim; w r. 1595 proboszczem czerskim. W r. 1600 wytoczono mu proces z powodu wiersza: „Babie koło". Ok. 1601 kustoszem kruszwickim. W l. 1600–1607 przebywa w Krakowie, popierany przez bisk. krak. Bernarda Maciejowskiego. Od r. 1609 przebywa w wiosce Małe Piecki, należącej do kustodji kruszwickiej. Zm. 30 stycznia 1612 r. w Krakowie. (Wedł. Marylskiego 2 stycznia 1615 r.).

Ważniejsze pisma. (Bibliogr. zupełną podaje Droździewicz):

Pierwsze utwory Grochowskiego ukazały się w r. 1573 i w r. 1574. Są to: wiersz „Do tego, co czytać będzie", druk. w „Postylli" Wujka z r. 1573, i „Wiersz nowo uczyniony do Rzptej Polskiej na szczęśliwy przyjazd J. K. Mości po koronacji". Na końcu „Echo" (b. m. i r.) (1574). Przedruk. A. Przeździecki w „Jagiellonkach polskich". t. IV. „Echo" przedruk. Czubek w „Pismach politycznych z czasów pierwszego bezkrólewia" (1906).

1. „Kalliopea słowieńska Zygmuntowi III, na stolicę polską wstępującemu". Kraków. 1588. 2 wyd. 1608.

2. „Pieśni Kalliopy słowieńskiej na teraźniejsze pod Byczyną zwycięstwo". Kraków. 1588. 2 wyd. 1608.

3. „Hołubek do żołnierzów". Kraków. 1588.

4. „Hymny kościelne... przekładania ks. Stanisława Grochowskiego". Kraków. 1598. Przekład 103 hymnów z brewiarza. 2 wyd. pomnożone, p. t. „Hymny, prozy i cantica kościelne". Kraków. 1599. 3. wyd. 1608. 4 wyd. 1611.

5. „Skarga snu nocnego przed J. K. Mością". Warszawa. 1598. (2 razy).

6. „Pogrzebowe plankty... Na żałosną pamiątkę skwapliwego zejśc a... Anny arcyksiężnej z Austriej..." 1599. (2 razy). 3. wyd. 1608.

7. „Trenopis na żałosny pogrzeb świętobliwej paniej Anny..." 1599. 2 wyd. p. t. „Żal pogrzebowy godnej pamięci a świętobliwej paniej..." 1608.

8. „Babie koło". Właśc. tyt.: „O nominacie krakowskim po śmierci ks. Radziwiłła kardynała na sejmie warszawskim w r. 1600.

Pasquin albo Koło babie". Wydruk. z rękopisu Tow. Przyj. Nauk Warsz. (Bibl. Petersb.) pierwszy Maciejowski w Dod. do „Piśm. pol." (str. 171 – 176).

9. „Ścieżka pobożnego chrześcjanina". Kraków. 1600. Kilka wydań. Prozą, przekł. z łac.

10. „August Jagiełło wzbudzony..." Kraków. 1603. (W 1 wyd. 1603 właśc. p. t. „August wzbudzony", w 2-im z r. 1608 p. t. „August Jagiełło wzbudzony, przeciwko Parallelom łacińskim, osoby tego ś. p. Pana dotkliwym..."). Obrona Zygm. Augusta w formie poematu z 346 zwrotek 4-wiersz. (największy poemat Groch.) przeciwko zarzutom Krzysztofa Warszewickiego w jego „Caesarum, regum et principum... Vitarum parallelarum libri duo". (Kraków. 1603).

11. „Stanisława św., krak. bisk. i męczennika żywot", Kraków. 1604. 2 wyd. 1607. 3 wyd. b. m. i r.

12. „Święta Cecylja, Rzymianka panna i męczenniczka". Kraków. 1605. Poemat, ogłoszony poraz pierwszy przy „Hymnach kościelnych..." b. m. i r. (wedł. Pilata; por. Bełcik. 121). Parafraza wiersz. żywota św. Cec. w Żyw. Święt. Skargi.

13. „Żałosna Kamoena na powódź gwałtowną w r. p. 1605". Kraków. 1605.

14. „Łzy smutne ks. St. Groch. po zejściu... Jana Zamojskiego". Kraków. 1605.

15. „Pamiątka nagrobna Samuela Głowy". B. m. i r. (ok. 1605).

16. Pieśni na fest ucieszny... przemożnego monarchy Dymitra Iwanowica, cara moskiewskiego i Najj. J. Carskiej Mości... Mniszkówny wojewodzianki sandomierskiej". Kraków. 1606. (dwa wydania). Przedruk. oba wyd. z r. 1606 Wierzbowski w „Matierjały k istorii Moskow. gosud. III. Smutnoje wremia w sowremiennoj jemu polskoj litieraturie". Warszawa. 1900. Wyd. drugie różni się tu znacznie od 1-go: składa się z 23 pieśni, gdy pierwsze z 16 pieśni; zawiera nadto wiersze: „Obraz Dymitra", „Maryna...", dwa wiersze „Na herb Dymitrów" (drugi ze 158 w.) oraz „Na konterfety osób w pieśniach pomienionych". (Przy drugiem wyd. z r. 1606 dodana ma być też pieśń „Na nowe tryumfy i szczęśliwe zwycięstwa" [?]. Zob. Pilat, Hist. liter. II, 2, str. 118, i Estr.).

17. „Na nowe tryumfy i szczęśliwe zwycięstwa teraźniejsze, a wygrane bitwy... przez wojska wielowładnego a przemożnego Dymitra, mosk. cara..." (b. m. i r.) 1608?).

18. „Krakowska Polaków z Moskwą biesiada“, b. m. 1606.

19. „Sposób krótki rozmyślania przenajdroższej męki i śmierci Zbawiciela“. Kraków. 1606. Prozą. Przekł. z łac.

20. „Wirydarz albo kwiatki rymów duchownych o dziecięciu Panu Jezusie...“ Kraków. 1607. 2 wyd. 1608. Jest przekł. I księgi utworu jezuity Jakóba Pontana p. t. „Floridorum libri octo“. (1595).

21. „Codzienne ćwiczenia chrześcjańskiej duszy“. Kraków. 1608. Przekł. ustępu II ks. tegoż dzieła.

22. „Hierozolimska procesja... wzięta z ksiąg Hierozolimskiej peregrynacji Mik. Krzysztofa Radziwiłła“. Kraków 1607.

23. „Niebieskie na ziemi zabawy albo bogomyślne rymy wyjęte z ksiąg wielebnego Tomasza de Kempis o naśladowaniu Pana Jezusowym“. Kraków. 1611. (dwa odmiene wyd.). Przekł. na podst. tłum. prozą Wielewickiego z r. 1608.

24. „Cień królewiców Jana Kazimierza...“ B. m. i r. Kraków. 1608.

25. „Gorzkie łzy i serdeczne żale na żałosny pogrzeb... ks. Mikołaja Dobrocieskiego“. Kraków. 1608.

26. „Treny na żałosne ze świata zejście i pogrzeb ś. p. ks. Bernata Maciejowskiego“. Kraków. 1608 (2 razy).

27. „Pięćdziesiąt punktów rozmyślaniu męki Pana Chrystusowej służących“. Kraków. 1608; 2 wyd. 1611.

28. „Hymny o męce Pańskiej...“ Kraków. 1611.

29. „Cudowne wiersze z indyjskiego języka przełożone“. Kraków. 1611.

30. „Starego Rzymu pogańskiego z nowym chrześcjańskim stosowanie i różnica“. Kraków. 1610.

31. „Duchowna pociecha pannom...“ Kraków. 1610; 2 wyd. 1611.

32. „Włoskie miasta co przedniejsze“. Kraków (b. m. i r.).

33. Toruńskie nocy“. Kraków. 1610. (Przy wyd. z r. 1609 dod.: „Do Macieja Rosentretera“ i „Na cenzurę... Kaspra Danowskiego...“).

Wyd. zbior.: a) „Wiersze i insze pisma co przebrańsze“. Kraków. 1608 (inne wyd. 1607 i 1609); b) „Poezje“. 2 t. W Krakowie. 1859. Wyd. Żeg. Pauli.

Monografja: Bełcikowski: Ks. Stanisława Grochowskiego żywot i pisma. Lwów. 1892. (Odb. z *Przew. nauk. i liter.* 1891). = *Przyczynki*: Juszyński: Dykcjonarz poetów pol. Kraków. 1820. — Siarczyński: Obraz wieku pan. Zygm. III, t. I. Lwów. 1828. — Maciejowski: Ks. Stan. Groch. *Przegl. warsz.* 1841. — Maciejowski: Ks. Stan. Groch. *Athenaeum.* 1844. — Maciejowski: Piśm. pol. I. 624—645, —

Brodziński: Pisma, IV. 46—51. — G. Czernicki: Kilka słów o życiu i pismach ks. St. Groch. („Starożytności i pomniki Krakowa“ Łepkowskiego. Kraków. 1847—9). — Drożdziewicz: O życiu i pismach ks. St. Groch. (przy wyd. „Poezji“. Tur. (1859).— Łukaszewicz: Opis kościołów dyjecezji poznańskiej, III. — Sobieszczański: G. St. *Enc. Orgelbr.* X. (1862). — Faleński: „Treny“ J. Kochanowskiego. — Łukaszewicz: Babie koło. Chwila z życia St. Grochowskiego *Tyg. ilustr.* 1864, I. — Wasilkowski: O życiu i pismach ks. St. Grochowskiego *Sprawozd. gimn. IV we Lwowie* 1880. — Windakiewicz: X. St. Grochowski. Studjum biograficzno-literackie. *Roczn. Tow. Przyj. Nauk. Pozn.* XVIII. 1891. — Nehring: ocena studjum Windakiewicza. *Kwart. histor.* 1893. — Chmielowski: Stanisław Grochowski. *Ateneum.* 1892, czerw. (Ocena książki Bełcikowskiego).— Kallenbach: ocena książki Bełcikowskiego. *Przegl. powsz.* 1893. — Windakiewicz: ocena książki Bełcik. *Przegl. pol.* 1893, czerw. — Nehring: ocena książki Bełcik. *Kwart. histor.* 1893. — M. Grochowski: Kilka szczegółów o pochodzeniu i stosunkach rodzinnych ks. Stan. Grochowskiego. *Muzeum.* 1893. — Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. (1902). Rozdział IV. (O dewocjach Groch.). — Pilat: Hist. liter. pol. II, cz. 2, str. 99—144. — T. Grabowski: Piotr Skarga... (1913). Str. 485—495. — Pollak: Goffred Tassa - Kochanowskiego. Str. 30 i indziej.

47. ELJASZ PIELGRZYMOWSKI. *(Pilgrimovius).*

Rodem z Litwy. Sekretarz królewski za Batorego; pisarz W. Ks. Litew. za Zygmunta III. Był sekretarzem poselstwa Lwa Sapiehy do Moskwy w r. 1600. Kalwin. Szczegóły życia nieznane. Zm. w końcu r. 1603. (Wedł. Sobieszcz. w r. 1611).

Oprócz 4-ch utworów łacińskich: trzech panegiryków, wyd. w l. 1583—86, i dziełka: „De Heroibus in Dei Ecclesia...“ (Kraków. 1585), napisał:

a) Dyjarjusz poselstwa Lwa Sapiehy do Borysa Godunowa w r. 1600; urywek dochowany wydał Wł. Trębicki p. t. „Poselstwo Lwa Sapiehy w r. 1600 do Moskwy“. Grodno. 1846.

b) Toż poselstwo opisał wierszem 13-zgłoskowym podług swego dyjarjusza, p. t. „Poselstwo i krótkie spisanie rozprawy z Moskwą i traktatów w r. 1601 przez ośm i dwadzieścia niedziel... między Najj. Królem... a między Wielkim Hospodarem... przez wielkie posły J.K.M... w Moskwie odprawowane“. Obszerne wyjątki, z rękopisu bibl. publ. w Petersburgu, ogłosił Brückner w *Bibl. Warsz.* 1896, I.

Estr. (Bibliogr. XXIV) przypisuje P. autorstwo „Dialogu o wojnie Inflanckiej“ (1594) i wierszy łac.-pol. p. t. „Philopatris ad Senatum Populumque Lithuanum“ (1597), o czem Brückner powątpiewa (*Pam. liter.* 1913, str. 93).

Wedł. Brücknera, „panu pisarzowi W. X. L. dawno się osobna dysertacja należy“.

Trębicki we wstępie do dyjarjusza: „Poselstwo...“ wyd. 1846. — Sobieszczański P. E. *Enc. Orgelbr.* — Brückner: Źródła do dziejów liter. i ośw. pol. IX. Wiersze historyczne. *Bibl. Warsz.* 1896. I.

48. JAN SZCZĘSNY HERBURT *(Herbort).*

Ur. się w r. 1567, (gdzie, niewiadomo), z o. Jana, kasztelana sanockiego, kodyfikatora ustaw polskich, i Katarzyny z Drohojowskich. Nauki odbył w Krakowie, poczem, kosztem Jana Zamojskiego, kształcił się zagranicą, i ukończył studja w Ingolsztadzie (1585—1587). W r. 1587 powróciwszy do kraju, jeździł po Zygmunta Wazę do Szwecji i odtąd pozostawał w najściślejszych z Zamojskim stosunkach. Zostawszy sekretarzem królewskim, jeździł w r. 1590, jako wysłannik Zygmunta III, wmisji dyplomatycznej do Pragi. W r. 1595 towarzyszy Zamojskiemu w wyprawie na Wołoszczyznę. W r. 1598 posłuje do Konstantynopola. W 1600 bierze udział w wyprawie multańskiej Zamojskiego. Ożeniwszy się w r. 1601 z Elżbietą, księżniczką Zasławską, wojewodzianką podlaską, W r. osiadł w Dobromilu. W. r. 1607 bierze udział w rokoszu Zebrzydowskiego; pojmany, odsiaduje więzienie do r. 1609. W r. 1611 zakłada drukarnię w Dobromilu i rozpoczyna wydawnictwo źródeł historycznych; w l. 1611—1616 wydał Orzechowskiego, Kadłubka, Długosza. Zm. 7 października 1616 r.

Jana Szczęsnego Herburta jako pisarza ocenił pierwszy Brückner (Zob. „Studja nad liter. w. XVII“) „W całym w. XVII, jeżeli kaznodziejów pominiemy, nikt świetniej, nikt czystszym stylem polskim nie władał“. „Zebrać pisma i listy Herburtowe byłoby wdzięcznem zadaniem“.

Pierwszą jego pracą literacką był:

a) „Panegyricus Illustrissimo Viro Joanni Zario Zamoiscio... patrono suo optimo maximo dictus“. Ingolstadii. 1585. (Zawiera pisemka i innych autorów na cześć Zamoj.).

Po niej napisał:

b) „Consilium de recuperanda... pace“. B. m. 1607. 2 wyd. b. m. 1609, druk. w Niemczech (kilka odmiennych edycyj). Pamflet przeciwko jezuitom; miał kilkanaście, jeżeli nie kilkadziesiąt wydań (wedł. Czubka). Na tytule wyrażono, że jest przekładem z tekstu polskiego. Wydanie polskie nieznane. Zdaniem Brücknera wyd. upsalskie z r. 1607 jezuici zmyślili; nie było wogóle wydań z r. 1607; są tylko z r. 1609. Twierdzi, że napewno nie było tekstu, czy rękopiśm. czy drukowanego polskiego. Autorstwo Herburta nie jest pewne; wedł. Czubka autorem ma być Jerzy Zbaraski, starosta piński. „Consilium“ przedruk. Czubek

w „Pism. polit. rok. Zebrzyd. III". Tłumaczenie niem. wyszło w r. 1610, franc. w 1726.

c) „Jezuita". (Satyra przeciw Skardze; dziś nieznana; wspomina o niej Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 245).

d) „Herkules", poemat, napisany w więzieniu, (pierwotny tytuł „Gadka Hrycia z Fortuną") wydruk., wraz z „Herkulesem słowieńskim" Miaskowskiego, przy „Wizerunku utrapionej rzeczypospolitej" Piotra Grzegorzkowica, w Dobromilu 1612 (I wyd. 1616). Ten „Piotr Grzegorzkowic" to, jak przypuszcza Brückner, pseudonim Herburta. Utwór jest wierszowaną przeróbką polską „Apocalypsis" Solikowskiego, wydanej pod nazw. Orzechowskiego. Napis. ok. 1590. Przedruk. Czubek w „Pism. polit. rok. Zebrzyd". I, 238—255 p. t. łaciń. Et erunt novissima peiora prioribus, a przedtem Rembowski w „Rokoszu Zebrzyd.", str, 411—427. W przedmowie do „Herkulesa" opowiada słynną anegdotę o Reju i wierszu Kochanowskiego „Czego chcesz po nas Panie", „Herkules" Herburta to autobiografja wierszem, „dziwnie pięknym stylem i nadobną polszczyzną" (wedł. Wiszniew.) napisana. Obszerne streszczenie i wyjątki podał Wiszniewski w Hist. liter. VII, 117—125.

e) „Praktyka Rakuska", satyra przeciw Zygmuntowi III; wyjątek podał z rękop. zawierającego materjały do hist. rokoszu Zebrzyd., Juszyński w „Dykcjon." (132), przedruk. go w skróceniu Wiszniewski tamże str. 126, nie wspominając o źródle.

f) „Strzała, którą Korona polska... do dziatek swych stanu rycerskiego wypuściła. Wydruk. Czubek w „Pism. polit. rok. Zebrzyd." II.

g) „Votum katolika jednego o Jezuitach" Wydruk. Czubek, tamże II. Jest skrótem „Consilium".

h) „Przyczyny wypowiedzenia posłuszeństwa Zygmuntowi, królewicowi szwedzkiemu" (1607). Wydr. Czubek, tamże III.

i) „Punkta podane od Jegomości Pana Szczęsnego Herburta. Roku 1608 w Krakowie. Przedruk. Czubek, tamże III.

j) „Przepraszanie po rokoszu J. K. Mci uczynione od Pana Szczęsnego Herburta z Dobromila 1613 na konfederackim sejmie, co go ino 3 niedzieli były". Wydruk. Maciejowski w Dodatk. do „Piśm pol." Str. 283—285.

W. Sobieski podaje wyj. z pisemka „Zdanie o narodzie ruskim". (Bibl. Czart.).

Wyd. pod im. Jana Lwa, syna Szczęsnego „Artes dobromilenses, Nauka dobromilska". (Dobromil. 1613) jest, jak sądzi Sokołowski utworem J. Szcz. Herburta.

Przy „Potrójnym“ Cieklińskiego podany jest epigramat Herburta.

Niektóre utwory Herburta, w rękop. pozostałe, wylicza Sokołowski.

Herburtowi też przypisuje Brückner autorstwo wiersza „Wojna czupryny z pontą“, wydruk. przez Czubka w „Pismach politycz. rok Zebrzyd.“ I.

Listy. Listy (41) do Jana Zamojskiego z l. 1591—1604 przechowują się w bibl. Zamoj. w Warszawie; wyj. przytacza Sokołowski. Listy do biskupa przemysk. Siecińskiego w bibl. Czartor. w Krakowie. List do Tom. Tretera z r. 1608 (Teki Nar.).

(Miaskowski napisał na cześć Herburta „Herkulesa słowieńskiego“, „Do JMP. Szcz. Herburta“ i „Na Nenię“).

Wiszniewski: Hist liter. VII, 112—114 i 117—127. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 319—320 i II, 459. — Mecherzyński: Hist. wym. I, 574—7. — Schmitt: Rokosz Zebrzydowskiego. Lwów. 1858. — Schmitt: Kilka uwag w sprawie „Rok. Zebrzyd.“ *Roczn. Tow. P. N. Pozn.* 1865. — Bielowski: Przedm. do t. II. *Mon. Pol. histor.* Str. X—XV. — Sokołowski: Jan Szczęsny Herburt, pierwszy wydawca Kroniki Długoszowej. *Bibl. Warsz.* 1883, II—III. — Wł. Łoziński: Spór drukarza z księgarzem w r. 1616. *Kwart. histor.* 1889. — Wł. Sobieski: Dymitr Samozwaniec a Polska. („Studja histor.“ Lwów. 1912. Str. 129—130). — Rembowski: Rokosz Zebrzydowskiego. Str. 450. — W. Łoziński: Prawem i lewem. Wyd. 2. II, 163—205. — Kraushar: J. S Herburt z Fulsztyna, pierwszy wydawca dziejopisarzy średniowiecznych... *Spraw. Tow. Nauk. Warsz.* Wydz. I i II. 1916, grudz. — Brückner: Studja nad liter. w. XVII. Cz. I *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* t. 57, str. 12—36. (1917). — Brückner: Z starych książek. *Ref. w Polsce.* 1921.

49. JAN DANIECKI.

Poeta pierwszej poł. w. XVII-go. Był dworzaninem u różnych panów.

Wydał:

1. „Panny z Helikonu na wesele Zygmunta III z arcyksiężną rakuską Konstancją“. Kraków. 1605.

2. „Przyjaciel szczery“. Kraków. 1606.

3. „Zabawy“. Kraków. 1606.

4. „Żałosne narzekanie Korony Polskiej“. Kraków. 1607. Przedruk. Czubek w „Pism. polit. rokoszu Zebrzyd.“ I.

5. „Radosna korona“. Kraków. 1608.

6. „Thalassio Mikołajowi Koryciеńskiemu i Barbarze Pukarzewskiej“. 1609.

7. „Elegja na śmierć żałosną... Joachima Lubomirskiego“. Kraków. 1610.

8. „Godowe pienia“ (?) (tyt. wydarty w egz. Sieniawskim). wedł. Maciejowskiego, arcydzieło Danieckiego.

9. „Historje abo przykłady szczerej i statecznej miłości sprzysiężonego towarzystwa“ — z Lucjana. Kraków. 1610.

10. „Tymon z Lucjana przekładany“. Kraków. 1608.

Prozą:

„Kwiaty uszczknione z ogrodu Vincentiusa Bruna S. J.“ 1611.

„Przyjaciela szczerego“ i (częściowo) „Żałosne narzekania...“ przedruk. Wierzbowski w „ Matieriały k' istor. Mosk. Gosud.“. III. (Warszawa. 1900).

Wiszniewski: Hist. liter. VI, 539—540, 542, VII, 132, 139—140. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 513—517. — Faleński: Treny J. Kochan. — Chmielowski: D. J. *W. Enc. p. il.* — Wierzbowski we wstępie do „Matieriały k' istor. Mosk. Gosud.“ — Brückner: w *Pam liter.* 1902, str. 162. — Brückner: Studja nad liter. w. XVII, cz. I, str. 77—81. — St. Bodniak: Zaginione fraszki Jana Danieckiego. *Pam. liter.* 1928.

50. STANISŁAW WITKOWSKI.

Mazur (wedł. Siarczyń. i Brücknera); (wedł. Maciej. pochodził albo z ziem ruskich, albo z ziemi krakowskiej). Pisarz celny łomżyński. Żył pod koniec XVI w. i na pocz. XVII w.

Pierwszy utw. ogł. w r. 1603 („Poseł na sjem krakowski“).

Wyd. m. in.:

a) „Złota wolność...“ Kraków. (1609).

b) „Apoftegmata abo subtelne powieści z ksiąg Plutarcha...“ Kraków. 1615.

c) „Wanda...“ Kraków. (1611).

Witkowskiemu przypisuje Brückner autorstwo wiersza „Lament na sektę rokoszańską...“ (1607), wydruk. przez Czubka w „Pismach polit. rokoszu Zebrzyd.“ I, str. 203—222.

Pisma W-go ciekawe dla języka. Wyjątki u Wiszn. Hist. liter. VI, str. 101—102.

Wiszniewski: Hist. liter. VI, 101—102, 541, VII, 140—142, IX. 382—3. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 476—479. — Brückner: Hist. liter. I, 328. — F. J. Śliwiński: Plutarch w Polsce w XVI w. *Eos.* 1910. — Brückner o „Apoftegmatach“ w „M. Rej“, str. 265. — Brückner: Studja nad liter. w. XVII, Cz. I, str. 49—61. — Hahn: Γυναικῶν ἀρεταί w liter. pol. („Charisteria...“ dla Morawskiego).

51. SEBASTJAN LIFFTEL.

O życiu jego nic nie wiemy. Był, jak się zdaje jako dworzanin Mikołaja Oleśnickiego, posła polskiego, w r. 1606 w Moskwie i opi-

sał wierszem wypadki tego roku — „gody moskiewskie“ Maryny Mniszchówny i Dymitra i rzeź Polaków.

„Gody Moskiewskie...“ Kraków. 1607. Przedrukował utwór Wierzbowski, z unikatu Ossol., w Matieriały k istorii Mosk. Gosud. III. Smutnoje wriemia“. (Warszawa. 1900).

52. „Pobudka sławnej Korony Polskiej do synów swych miłych, aby się niewinnej krwie braterskiej nad narodem Moskiewskim zemścili...“ (Kraków. B. r., prawdop. w końcu r. 1607 lub na pocz. r. 1608) napisana przez jakiegoś „służebnika“ Michała Konarskiego, kasztelana chełmińskiego, który się pod dedykacją kryptonimem W. R. podpisał. Wierzbowski, który przedruk. utwór z unikatu bibl. Kórnickiej w „Matieriały k istor. Mosk. Gosud. III“ (1900), przypuszcza, że kryje się pod nim Wojciech Rakowski, autor „Pobudki zacnym synom Korony Polskiej na ekspedycje przeciwko nieprzyjaciołom koronnym“ (Kraków. 1620). Jest plagjatem z „Żałosnego narzekania“ Danieckiego, poczęści z „Wenecji“ Warszewickiego. Zob. Brückner „Studja nad liter. w. XVII, Cz. I, str. 79—81. W „Pobudce“ tej znajduje się „Duma powiatowa“. Zob. Maciejowski „Piśm. pol.“ III, 659—660 i Wójcicki „Hist. liter.“ I (1845), str. 96.

53. Autor wiersza: „Lament serdeczny jednej szlachetnej paniej, której mąż w Moskwie zginął przy Carowej“, wydanego bez oznaczenia miejsca i roku, (prawdop. 1607 lub 1608), nieznany. Przedruk. go z unikatu bibl. publ. Petersb. Wierzbowski w „Matieriały k istorii Mosk. Gosud. III“ (1900).

54. MARCIN PASZKOWSKI.

Z Paszków. Szczegóły życia jego i daty urodzin i śmierci nie są znane. Był przez czas pewien, jak się zdaje, dworzaninem możnych panów; służył może wojskowo; był, jak przypuszcza Wierzbowski, w tureckiej niewoli.

Wierszopis płodny z czasów Zygm. III.

Ogłosił m. in. następ. utw.:

a) „Posiłek Bellony Sauromackiej...“ Kraków. 1608.

b) „Wykład Bogiń Słowieńskich...“ W Wilnie. Przedruk. Czubek w „Pism. polit. rokoszu Zebrzyd.“ I. 337—342. Pis. w 1608.

c) „Koleda Nowe Lato y szczodry dzień na rok teraznieyszy, 1609... Od Marcina Paszkowskiego ofiarowane“. Cztery kartki z rycinami; uni-

kat nieznany Estreicherowi, w zbiorach Z. Wolskiego. Dawniej bibliografowie (Juszyński, Wiszniewski, Maciejowski) podają dziełko o podobnym tytule pod Kasprem Twardowskim.

d) „Dzieje tureckie...“ 1615.

e) „Chorągiew Sauromacka w Wołoszech...“ 1621.

f) „Dyjalog abo rozmowa grzesznego człowieka z anioły...“ Kraków. 1612.

g) „Wizerunek wiecznej sławy starych Sauromatów...“ Kraków. 1613. (2 wyd., pod im. A. Zakrzewskiego, 1626).

h) „Bitwy znamienite... mężnych Polaków w r. 1620 i nieszczęsny przypadek ich pod Cecorą“. Kraków. 1620 i inne.

Przypisują mu też niektórzy badacze (Wierzb.) autorstwo poem. „Wenecja“ (Kraków. 1572 bezim.; wyd. 2 z r. 1587 ogłosił Warszewicki), który, według innych, ma być utworem Krzysztofa Warszewickiego.

Paszkowski jest też tłumaczem (z łac.) „Kroniki Sarmacjej Europejskiej“ Gwagnina (Stryjkowskiego). (1611).

Wiszniewski: Hist. liter. VII. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 528—534. — Brodziński w Pismach. IV, 121. — Wierzbowski w przedmowie do nowego wyd. „Wenecji“. (z r. 1886). — Nehring w rec. tego wyd. w *Kwart. histor.* 1887. — Kryński: Ocena wyd. Wierzb. „Wenecji“. *Prac. filol.* II. — Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. 1902. (Str. 60—62). — Łopaciński: Przyczynek do hist. plagjatów. *Pam. liter.* 1902). — Badecki we wstępie do „Pism J. Dzwonowskiego“. Kraków. 1910, str. 18, 22. — Brückner: Studja nad liter. w. XVII. Cz. I. 86 i 89.— Badecki; Liter. mieszczań. str. 296. — E. Land: Z dziejów plagjatu...

55. SZYMON SZYMONOWIC. *(Simon Simonides).*

Pochodz. mieszczań. Ur. 24 paźdz. 1558 r. (wedł. Hahna 1557) we Lwowie, z o. Szymona z Brzezin (na Mazowszu), mistrza nauk wyzwol. i fil., kt. trudnił się rzemiosłem krawieckim i handlem, i Katarzyny ze Śmieszków Gajzlerowej. Uczył się prawdop. w szkołach lwowskich (w kolonji akad.), nast. od r. 1575 w akad. krakowskiej (był słuchaczem Jakuba Górskiego i St. Sokołowskiego), gdzie w 1577 r. otrzymał stop. bakałarza artium liberalium. Kształcił się nast. zagranicą, ale gdzie, napewno niewiadomo; zdaniem Hecka, niewątpliwie w Belgji i we Francji, o czem wątpi Pilat. Po dwu-lub trzyletnim pobycie zagranicą, wrócił Szym. ok. r. 1581 do kraju i osiadł we Lwowie; zajmuje się czas jakiś nauczycielstwem. Ok. r. 1587 wchodzi wbliższe stosunki z Zamojskim. Na sejmie warsz. r. 1590, za stara-

niem Zamojskiego, Szym. został nobilitowany (wyniesiony do stanu szlacheckiego) i otrzymał herb Kościesza; przybrał sobie przydomek Bendoński. W tym samym roku mianowany został przez Zygm. III „poetą królewskim". (Za poem. „Joel propheta" obdarzony był podobno przez papieża Klemensa VIII wieńcem poetyckim). W r. 1593 powierza Zamojski Szymonowiczowi zorganizowanie akademji w Zamościu (otw. w r. 1595). W r. 1599 S. opuszcza Lwów i przenosi się do Zamościa. W r. 1601 osiada w danej sobie (w r. 1598) przez Zamojskiego w dzierżawę wsi Czernięcinie. W tym samym roku Zamojski powierzył mu wychowanie 7-letniego syna swego Tomasza, którym S. kierował aż do r. 1614. Zm. 5 maja 1629 r. w Czernięcinie. Pochowany w Zamościu.

Pierwsze utwory Szymonowica, to łaciń.:

a) Wierszyk na Paprockiego „Gniazdo cnoty", z r. 1578.

b) „Epitaphium Nicolai Gelasini" (=Śmieszka) z r. 1580 lub 1581 ? (oba przytacza Heck w dod. do monogr. o Szym.).

c) „Divus Stanislaus", pierwszy poemat Szymon., napisany wedł. Hecka, w r. 1582 lub 1583; wedł. Pilata zaś wczasie pobytu na uniw. krak. w l. 1575—1577, drukowany wraz z utw. tej samej treści Piotra Royzyusa, p. t. „Encomia divi Stanislai..." (Kraków. 1604).

[d) „Dicta seu consilia de bello adversus Turcam" (Kolonja. 1583), broszura okolicznościowa prozą; nieznana (zaginęła)].

Z utworów łacin. najceln. (pisał ody, epitalamja, pieśni żałobne, dramaty... i inne):

a) „Naenia funebris ad Stanislaum Socolovium... de morte Jacobi Gorscii". Kraków. 1586.

b) „Castus Joseph". Kraków. 1587.

c) „Flagellum livoris". Kraków. 1588. (Węclewski, a za nim Łoś, mylnie podają rok wyd. 1583).

d) „Aelinopaean". B. m. i r. (1589).

e) „Epithalamium serenissimi Sigismundi III, Poloniarum regis, et Annae, Caroli Archiducis Austriae filiae..." Lwów. 1592.

f) „Repotia Zamosciana". Lwów. 1592.

g) „Imagines diaetae Zamoscianae". Zamość. 1604 (napis. w r. 1592).

h) „Joel propheta". Kraków. 1593.

i) „Hercules Prodiceus..." Zamość. 1602.

j) „Pentesilea". Zamość. 1618.

Reszta utw. łac. są to przeważnie wiersze weselne, nagrobki lub inne okolicznościowe wiersze.

Szereg utw. łac. nieznanych, z pierwodruków i z rękopisów, ogłosili: Bielowski, [przy monogr. o Szymonowicu (1875)], Hahn („Zapomniane utwory łacińskie Szymona Szymonowicza". Lwów. 1902; Nieznany wiersz łaciński S. Szym.: „Ode Georgio Zamoscio, episcopo Chelmensi". *Eos.* 1894) i Heck [przy monogr. o Szymonowicu (1901—1903)].

Zbiorowych wydań utworów łaciń. Szymonowica było dwa:

a) „Simonis Simonidae Poematia aurea... Lugduni Batavorum". [Lejden]. 1619. Jest to t. zw. ed. Morsjusza. Zawiera niektóre tylko utwory łac. Szymon.

b) „Simonis Simonidae Bendonski, Leopolitani... Pindari Latini Opera omnia..." Warszawa. 1772. Wyd. nuncjusza Duriniego. Zawiera 17 utw. Szymon.

Niektóre utwory Szym. łacińskie wyszły w przekładzie polskim: niektóre ody z Flagellum livoris" przetłum. ks. Ksawery Zubowski („Zebrany wiersz Xawiera Zubowskiego". Warszawa. 1786, II); tenże przełożył „Pentesileę" i wyd. osobno w Warszawie w r. 1778 [1]); „Castus Joseph przekładania Stanisława Gosławskiego" (Kraków. 1597; przedruk. Zawiliński. Kraków 1889 (w *Bibl. pis. pol.* 5); „Joel propheta" przełożył ks. Józef Epifani Minasowicz: „Simona Simonidesa Joel prorok starozakonny... wierszem polskim nierytmowym przełożony". (Warszawa. 1772. Gröll).

„Wybór poematów łacińskich S. Szym. ze wstępem i objaśnieniami" wyd. W. Hahn w *Spraw. wyższ. gimn. w Kołomyi* za r. 1899.

Utwory polskie Szymon.:

1. Pierwszą próbą Szymon. poetyczną w jęz. polskim jest przekład wierszem 13-zgłoskowym ustępu z Przypowieści Salomona (wyj. z rozdz. 31): Mulier fortis" (Stateczna niewiasta), druk. obok innych rzeczy w dziełku Stan. Sokołowskiego: „Epithalamion sive benedictiones nuptiales ad serenissimum Sigismundum III..." (Kraków. 1592) (przedruk. przy „Sielankach" Szym. wyd. Węclewskiego z r. 1864).

2. „Ślub... na feście J. M. Adama Hieronima Sieniawskiego" (Lwów. 1593), umieszczony nast. z nieznaczną zmianą wśród sielanek (Siel. XI). Pierwszy wiersz polski Szym. oryginalny.

3. „Do Wacława Zamojskiego". B. m. (1610). (Przedruk. Bielowski w monogr. o Szym.).

4. Dwa wierszyki przy „Potrójnym z Plauta" Piotra Cieklińskiego (W Zamościu. 1597): „Za Potroynym, Simon Simonides" i „Tenże". (Przedruk. Węclewski przy Sielankach).

[1]) Przedruk. w „Helikonkach" Zubowskiego (Lublin. 1786).

5. „Simona Simonidesa Sielanki...“ Zamość. 1614. 2. wyd. 1626 (dwa odb.), 3-cie 1629 (Kraków), 4-te 1640 (Kraków), 5-te 1650 (Kraków), 6-te 1663 (Kraków), 7-me 1686 (Kraków)... Następne wydania podają Węcl. i Estr. Wyd. krytyczne, z objaśn. a) p. t. „Sielanki i kilka innych pism polskich Szymona Szymonowicza. Wydanie Stanisława Węclewskiego“. Chełmno. 1864. b) „Szymona Szymonowicza Sielanki (1614) i inne wiersze polskie. Wyd. Jan Łoś“. Kraków 1914. *(Bibl. pis. pol.)*. Wyd. 2. 1921; c) Wybór sielanek dał Brückner w „Sielanka polska XVII w.“ *(Bibl. Narod.* 48).

6. „Nagrobki zbieranej drużyny“. Druk. przy „Sielankach“ wyd. 1614. Przedr. u Węcl. (34 epigramatów).

7. „Elegja na pogrzeb Wielmożnej Panny, JM. Panny Zofijej Sieniawskiej, podczaszanki koronnej“. (W Zamościu. 1617). Przedruk. Heck w Dodatk. do monogr. o Szym.

8. „Lutnia rokoszańska“. Napis w paźdz. 1607 ogł. poraz pierwszy przez Bielowskiego w *Bibl. Ossolin.* IV, 1863 i przez Węcl. przy Sielankach. Krytycznie wyd. ją, na podstawie kilku rękopisów, pod właściwym tytułem: „Rytm po pogromieniu na teraźniejsze rozruchy“, Czubek w „Pismach polit. rokoszu Zebrzyd. I, str. 315—322.

9. „Hymn o sądzie ostatecznym“, napis. w r. 1614, ogłosz. poraz pierwszy przez Bielowskiego w monografji o Szymon. (1875). (Przekł. Dies irae).

10. „Hymny o męce Pańskiej“, napis. w r. 1619, ogł. poraz pierwszy Bielowski (tamże). Jest ich 7.

11. „Tren Św. Maryjej Magdaleny“, napis. w r. 1622, ogł. poraz pierwszy Bielowski (Tamże).

Wiersz „Wiejska szczęśliwość“, ogł. przez Bielow. w *Bibl. Ossol.* z r. 1863 jako Szym. i przedruk .przez Węcl.. i przez Łosia, nie jest, wedł. Brücknera, (wbrew twierdzeniu Hecka), utworem Szymonowicza, lecz Daniela Naborowskiego.

Wyd. zbior. utw. pol. zob. wyżej pod 5...

Wyd. zbior. i krytycznego wszystkich utworów Szym. łaciń. i pol. brak.

Listy (łac. i pol.). Kilkadziesiąt (65) ogł. Bielowski w monogr. o Szym., włączając te, które wydruk. Maciejowski (Piśm. III) i Węclewski; 1 list (pol.) do Rady m. Lwowa z r. 1628, ogł. Heck w *Przew. nauk. i liter.* z r. 1884; 5 listów do filologów zagran. ogł. Kallenbach w rozpr. „Les humanistes polonais“. (Fryburg. 1891); 7 listów ogł. J. Przyborowski w *Bibl. Warsz.* 1895; 1 list, do Justusa Lipsiusa, ogł.

Hahn w *Pam. liter.* 1902; 1 list, do Ursyna, ogł. Heck w dod. do monogr. o Szym.; dwa listy: a) do S. Birkowskiego (łac.) i b) do H. Unger'a z r. 1614 (pol.)ogł. Wierzbowski w „Materjał." I. [Podobizna listu do Ungra w 2 wyd. Hist. liter. Chmielowskiego].

Bibliogr. utw. druk. — u Węcl. i Estr. Spis utw. według czasu ich powstania — u Hecka.

Monografja: Heck: Szymon Szymonowicz (Simon Simonides). Jego żywot i dzieła. Część I. Kraków. 1901. Cz. II i III. Kraków. 1903. (Odb. z *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*, t. XXXIII i XXXVII). (Oceny: Hahna w *Pam. liter.* 1903, str. 293—313, Chrzanowskiego w *Bibl. Warsz.* 1903, IV, Brücknera w *Książce*, 1903). = *Przyczynki do monografji:* Starowolski w „Hekatontas". Wyd. 2, weneck. 1627. — Kasper Solski(?): Vita Simonis Simonidae z r. 1630. Wyd. Bielowski w *Pam. Akad Um.* II, 1875. — J. Lipiński: „O poemacie sielskim". *Pam. warsz*, 1815, I. — Juszyński w „Dykcjonarzu..." 1820. — Brodziński: w Pismach IV i V. 14. — E. Słowacki o „Joelu". Dzieła III. — Chodyniecki w „Dykcjonarzu uczonych Polaków". Lwów. 1833. (przedruk. przy wyd. Sielanek Turowskiego. Przemyśl. 1857. — L. Borowski o Siel. w urywku wykł. liter. pol. z r. 1838. *Album literackie.* 1848.— Bielowski: Wiadomość o Szymonowiczu. *Dziennik mód paryskich.* Lwów. 1847. (przedruk. przy Sielankach Zimorowicza w wyd. Turowskiego. Przemyśl. 1857). — Mickiewicz w Liter. słow. I (wyd. Wrotn. 1865). — Maciejowski w Piśm. pol. I.— St. Węclewski: Wiadomość o życiu i pismach S. Szym. (przy wyd. „Sielanek". Chełmno. 1864). — A. Wieniarski o pobycie S. w Czernięcinie. *Tyg Ilustr.* 1860, II. — Szyperski: De Simonis Simonidae vita, ingenio, poesi. Wrocław. 1865. — Tyszyński: Szymonowicz i jego sielanki. *Bibl. Warsz.* 1869. (i w „Wizerunkach pol." 1875). — Lavollée: De poetis latino-polonis. Paryż. 1869. — Lavollée: La poesie latine en Pologne. Paryż. 1873, oraz w jego „Essais de literature et d'histoire." Paryż. 1891.— Tyszyński w rec. pracy Lavollée *Bibl. Warsz.* 1875, I (i w „Pismach kryt." II. 228—241. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Bielowski: S. Szymonowicz. *Pam. Ak. Um* II, 1875. — Konarski: Przyczynek do biografji S. S. *Przew. nauk. i liter.* 1880. — Heck: Listy S. S. i J. B. Zimorowicza. *Przew. nauk. i liter.* 1884. — Uranowicz: Pochodzenie i narodowość S. S. Bendońskiego. *Spr. gimn. w Złoczowie.* za r. 1885. — Chmielowski: S. S. jako dramaturg. *Kłosy.* 1889 (i w „Nasza liter. dramat". I, 64—79. — Werner: w kryt. Weilena „Der ägypt. Josehp". (*Anzeiger für deutsches Altertum.* XV). — Chrzanowski: Tragiedja S. S. Castus Joseph w stosunku do literatury obcej. *Ateneum.* 1892. I. — Kallenbach: S. dramat Castus Joseph. Kraków. 1892. — Krček w rec. tych prac w *Kwart. hist.* 1892. — Hahn: Kilka przyczynków do pism S. Szymon. *Ateneum.* 1892, grudz. — Stan. Bielawski: Pentesilea Szym. i jej wzory klasyczne. (*Spraw. z posiedzeń Ak. Um.* 1893). — Chlebowski: „Kołacze" Szym. pod względem artystycznym. („Charitas". Petersburg. 1894, i w Pismach, II). — Uranowicz: Żywot S. Szymonowicza Bendońskiego. Złoczów. 1894. — Hahn: Nieznany wiersz łaciński Szym. Szymon. Lwów. 1894. — Kallenbach: Les humanistes polonais. Fribourg. 1891 (kilka listów). — J. Przyborowski: Kilka nieznanych listów Szym. Szymonowicza. *Bibl. Warsz.* 1895, kwiec. — Hahn: „Pentesilea", dramat S. Szymon. *Muzeum.* 1895. — Hahn: S. Szymon. jako filolog. *Przew. nauk. i liter.* 1897 i osobno. — Heitz: Ueber die in Samość um das Jahr 1604 ge-

druckte Ausgabe des Herennios. (Die angebliche Metaphysik des Herennios. 1889). — Hahn rec. rozpr. Przybor. *Kw. histor.* 1895. — Hahn rec. rozpr. Kallenbacha o Castus Joseph. *Kw. histor.* 1895. — Ks. Wadowski: Wiadomość o profesorach Akad. Zamojskiej. 1899. — Hahn: Żywot i pisma S. Szym. (we wstępie do „Wyboru poematów łacińskich." (1899). — Heck: Szymonoviciana *Eos.* VI. 1900. — Förster: Simon Simonides u. Herennios. (*Rheinisches Museum für Philologie.* 1900). — Hahn: Rękopisy autorów klasycznych w bibl. Zamoyskich w Warszawie. (*Muzeum.* 1900). — Kaszewski we wstępie do „Utworów Teokryta". Warszawa, 1901. — Heck: Korespondencja A. Piotrkowczyka z Szymonowiczem. *Pam. liter.* 1902. — Hahn: Nieznany list Szymon. (tamże). — Heck: S. politycznym pisarzem. *Czas.* 1901. nr. 251.— Hahn: Zapomniane utwory łacińskie S. S. *Przew. nauk. i liter.* 1902 i osobno. Lwów. 1902. — Brückner: Kto jest autorem „Wiejskiej szczęśliwości". *Pam. liter.* 1903. — Jankowski: S. S. „Nagrobki zbieranej drużyny". *Pam. liter.* 1903. — Hahn: W sprawie pamiątek po Szym. Szymonowiczu. *Tyg. Ilustr.* 1903. — Sinko: Szymonowicz i Kallimach. *Eos.* 1904. (i w. „Echa klasycz. w liter. pol."). — Sinko: Drobiazgi humanistyczne. *Eos.* 1905. (i w „Echa klas. w liter. pol."). — Jurkowski: Szym. Szymonowicza „Flagellum livoris". *Spraw. wyższej szk. realn. w Jarosławiu.* za r 1904—5. (Zob. też tegoż autora: „Ślad wpływu Szym. Symonowicza w „Grażynie" A. Mickiewicza". *Pam. liter.* 1905. — Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI w. Lwów. 1906. — Pilat: Hist. liter. pol. II, cz. II, 49—99. — T. Grabowski: Piotr Skarga... (1912). Str. 499—506. — M. Kwiatkowski: O „Kiermaszu" i o „Kołaczach" Szymonowicza. *Pam. liter.* 1913. — Chlebowski: Sielanki Szymonowicza jako wyraz duszy poety. *Sprawozd. z posiedz. Tow. Nauk. Warsz.* Wydz. I i II. 1913, zesz. maj. (Ocena Sinki w *Książce.* 1914). — Łoś we wstępie do „Sielanek" wyd. krak. 1914. — Brückner: Studja nad liter. w. XVII *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* t. 57, str. 37—41. — St. Łempicki: Przyczynek do biografji Szym. Szymonowicza. *Pam. liter.* 1917. — S. Łempicki: Działalność J. Zamojskiego na polu szkolnictwa. 1922.— Windakiewicz: Teatr polski przed powstaniem sceny narodowej. Kraków. 1921. (o „Castus Joseph"). — Zob. też literaturę o Szym. u Pilata. Omawia ją Heck w monografji Szymon.

56. JAN ŻABCZYC.

Czy też „Jan z Żabczyc", jak się niekiedy przezywał. Był czas jakiś dworzaninem Mniszchów i przebywał na ich dworze w Samborze. Pozatem o kolejach jego życia nic nie wiemy. (Zm., wedł. Brücknera, przed r. 1632).

Z licznych jego utworów, przeważnie wierszowanych, na wyróżnienie zasługują:

a) „Mars Moskiewski krwawy". Kraków. 1605. 2 wyd. t. 1606. 1-wsze przedruk. Wierzbowski w „Matieriały k istorii Moskowskago Gosudarstwa..." III. Warszawa. 1900.

b) „Poseł moskiewski". Kraków. 1605. 2 wyd. t. 1606. Przedruk. Wierzbowski tamże.

c) „Żegnanie ojczyzny możnej Cesarzowej Moskiewskiej". Kraków. 1606. Przedruk. Wierzbowski tamże.

d) „Lutnia Ojczyzny Polskiej". Kraków. 1605.

e) „Traktat o Zwiastowaniu Anielskim". Kraków. 1617 (misterjum).

f) „Quaternio, w którym się wyrażają Boskie sprawy niepojęte". Kraków. 1629.

g) „Czwartak nowy..." Kraków. 1629. Inne wyd. t. 1630. (Jest skróceniem „Quaternio"). (Przedruk. w „Wirydarzu poetyckim" J. T. Trembeckiego, I; przełożony współcześnie na język rosyjski).

h) „Etyka dworskie". Kraków. 1616. Inne wydania p. t. „Forma abo Wizerunk postępków stanów wszelakich..." Kraków. 1633, i późniejsze wyd.

i) „Politica dworskie". Kraków. 1616, i wyd. późniejsze. Przedruk. wraz z współczesnym przekł. rosyjskim w „Sborniku" Akad. Nauk Petersb. w 1900.

(„Etyka" i „Polityka" „dworskie", zawierają maksymy etyczne; są to najciekawsze, wedł. Brücknera, utwory Żabczyca „które koniecznie wydać ponownie i głębiej ocenić należy".

k) „Praktyka dworskie". Kraków. 1617. Inne wyd. t. 1645 (zbiór reguł prawnych).

Wydane pod imieniem Żabczyca „Symfonje Anielskie" (Kraków. 1642) są, wedł. A. Brodnickiego, plagjatami utworu J. K. Dachnowskiego, wydanego w r. 1631; o czem Brückner zrazu tylko powątpiewał, obecnie przyznaje stanowczo autorstwo „Symfonij" Żabczycowi.

„Czwartaka" uważał Brückner dawniej za plagjat utworu Daniela Naborowskiego, obecnie dowodzi, że to Naborowski przywłaszczył go sobie.

Bezim. „Gospodarstwo jezdeckie, strzelcze i myśliwcze" (Poznań. 1690) ma być, wedł. Brücknera, poczęści plagjatem z Żabczyca „Politica dworskie" i „Etyka dworskie"; Maciejowski twierdził, że rzecz odwrotnie się miała. Wogóle, jest Brückner obecnie zdania, że to nie Żabczyc był plagjatorem, lecz inni go okradali (Piotr Napolski np. „Marsa Chocimskiego"); zasługuje Żabczyc, zdaniem Brücknera, na studjum.

Brückner przypuszcza, że autorem wierszy o carowej Marynie Mniszchównie, przechowywanych w Ossolin. i w Petersburgu, jest Żabczyc. (Zob. *Pam. liter.* 1911, str. 586).

Aforyzmy gospodarcze, moralne, w „Gospodarstwie" Gostomskiego, wedł. Brücknera, pisał chyba Żabczyc.

Wiszniewski: Hist. liter. VII, 137—8, IX, 466. — Maciejowski; Piśm. pol, III, 485—492. — Bartoszewicz: Hist. liter. I, 298—9. — Faleński: Treny J. Kochan. Str. 32. — Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. Str. 30—32 odbitki. — Brückner: O literaturze rosyjskiej i naszym do niej stosunku dziś i lat temu trzysta. Lwów. 1906. (Str. 61—68, charakteryst. Żabczyca). — A. Brodnicki: Symphoniae Anielskie J. K. Dachnowskiego. *Bibl. Warsz.* 1911, IV. — A. Brodnicki: Kilka słów o plagjacie w literaturze polskiej XVII w. *Bibl. Warsz.* 1912, II. — Brückner: Dodatek do „Wirydarza poetyckiego" J. T. Trembeckiego, t. II, 391; por. t. I. 283. — Brückner w rec. nowego wyd. „Symfonji Anielskich" *Pam. liter.* 1914.

57. JAN GŁUCHOWSKI.

Ksiądz, proboszcz w Małym Płocku pod Kolnem.

1. „Interregnum..." (druk.?). Broszura polityczna z r. 1573 wierszem (499 wierszy), wyd. Czubek w „Pismach polit. z czasów 1-go bezkról." Str, 9—23.

2. „Ikones książąt i królów polskich... Do tego są przyłożone wiersze łacińskie Jana Janicjusza poety..." Kraków. 1605. Wiersze łacińskie od Zygm. Augusta pisał Andrzej Loeaechius. Przedmowę Januszowskiego przytacza Estr.

Czubek przypisuje mu nadto autorstwo broszury polit. wiersz. p. t. „Tymatas skotopas do wszystkiego rycerstwa na Kolskim zjeździe". („Pisma polit. z czasów pierwszego bezkról." 1906. Str. 23—31). Brückner przeczy temu, przypuszczając, że autorem „Tymatasa" jest wspomniany przez Kochanowskiego autor „Skotopasek" Stanisław Porębski. (Zob. recenzję wydawnictwa Czubka w *Pam. liter.* 1907).

Estreicher: Bibliogr. pol. t. XVII. Pod Głuchowski Jan. — Czubek: we wstępie do „Pism. polit. z czasów 1-go bezkról.". — Kutarski: „Interregnum ks. Jana Głuchowskiego. Poemat z czasów pierwszego bezkrólewia, 1572 r. wydany". (Jarosław. 1912).

58. Autor pisma p. t. „Zdanie wolnego szlachcica". Autor, nieznany z nazwiska, służył zamłodu pod hetm. Tarnowskim. Potem osiadł na wsi na Litwie. Być może był arjaninem.

Broszura jego polityczna p. t. „Zdanie wolnego szlachcica na sejmiki w r. 1608, na dwa punkty potrzebne". W Rakowie. b. r.; napisana wierszem. Przedruk. Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.* Warszawa. 1900.

Wedł. Brücknera („Z teki bibliograficznej. VII. Volumina miscellanea". *Pam. liter.* 1904, str. 84), Wierzbowski mylnie przypuszcza, że autor-anonim za młodu pod Janem Tarnowskim sługiwał.

59. FRANCISZEK ŚMIADECKI, mieszczanin krakowski z pocz. w. XVII. Starszy cechu malarzy i wierszopis. Wiersz jego „Sługa abo uczeń, co powinien panu swemu w rzemieśle“ (druk. ok. r. 1608). Przedruk. z unikatu (z dod. podobizny początku) L. S. Korotyński w art. „Z życia cechowego w dawnych wiekach“. (*Wisła* XI. 1896). Śmiadecki ma też być autorem wiersza p. t. „Vanitas vanitatum“.

60. ADAM WŁADYSŁAWJUSZ *(Wodzisławczyk)*.

Mieszczanin, z Wodzisławia, pod Krakowem. Zrazu papiernik w Krakowie, później przesiedlił się do Lubcza nad Niemnem. Nauczyciel królewicza Władysława, syna Zygmunta III.

1) „Rozmowy młodzieńca z panną“. Kraków. 1607,
2) „Rada żydowska“, 1608.
3) „Nakład żydowski...“ 1608.
4) „Pieśni nowe...“ 1608.
5) „Frąnc...“ (przed r. 1609).
6) „Krotofile ucieszne“. 1609.
7) „Katonowe wiersze“. 1610.
8) „Przygody i sprawy trefne ludzi stanu wszelakiego“ Lubcz. 1613.
9) „Gratulatio...“ Przedrukował Czubek w „Pisma polit. rokoszu Zebrzyd.“ I (Str. 342—5).

Brückner: Studja nad literaturą w. XVII. Str. 61—65. — Badecki: Liter. mieszczańska Str. 181, 277. — K. Bartoszewicz: Antysemityzm w liter. pol. — Badecki: Mieszczańska anegdota o Czechu. *Przegl. bibliogr.* 1926, nr. 6. — Badecki: Zabytki literatury mieszczańskiej w bibl. Kórnickiej. Kraków. 1928.

61. ANDRZEJ LECHOWICZ. *(Loeaechius Scotus Loechius)*.

Szkot z pochodz. Ur. się w Polsce. Wkońcu przeniósł się do ojczyzny przodków swoich, Szkocji. Przyjaźnił się z Miaskowskim. Szczegóły życia nieznane.

Pisał poezje łac. i polskie za Zygmunta III.

Z pol. najceln. poemat:

„Muza gór wielickich...“ Kraków. 1608. Wiszniewski uważa go za utwór nieznanego poety i twierdzi, że L. wogóle po polsku nie pisał. Obszerny wyjątek podany w *Bibl. Warsz.* 1842, I, i u Wiszn. Hist. liter. VII, 542—4.

Juszyński: Dykcjonarz poetów pol. — Wójcicki w *Bibl. Warsz.* 1842, I. — A. Grabowski w Starożytn. wiadom. — Wiszniewski: Hist. liter. VI, 340—1, VII. 541—544 (wyjątek z „Muzy gór wiel.“). — Maciejowski: Piśm. pol. III, 586—9. — Rymarkiewicz: Lutnia Jana Kochanowskiego. Poznań. 1857. — Sobieszczański: L. A. *Enc. Orgelbr.*

62. SEWERYN BĄCZALSKI.

Wierszopis z drugiej połowy w. XVI i z początku XVII-go. Pochodził z Dalechowic, na Podgórzu Krakowskim. Urzędnikiem babińskim, o którym wspomina Kmita w „Morocozmea'ch", był prawdop. jakiś inny Bączalski.

Wyd. wierszem:

a) „Ochrona koronna..." Kraków. 1606.

b) „Przestrach śmiertelny..." Kraków 1608. Przedruk. częściowo Czubek w „Pismach polit. rokoszu Zebrzyd." I, 329—337.

c) „Fortuna albo szczęście..." W Krakowie. B. r. Wedł. Estr. wyszło ok. r. 1644—46. Inne wyd. również bez roku. Wedł. Estr. dziełko to Bączalskiego jest naśladowaniem utworu Stanisława z Bochni p. t. „Fortuna abo szczęście", wyd. b. m. i r. (ok. 1531?). Przeróbką znowu dziełka Bączalskiego ma być, wedł. Brücknera, utwór pod takim samym tyt. Gawińskiego (zob.). L. Dziama natomiast utrzymuje, że są to dziełka podobne, ale odmienne.

Bączalski być może (jak przypuszcza Brückner) jest autorem „Złotego jarzma małżeńskiego".

Juszyński: Dykcjonarz poetów... — Siarczyński: Obraz pan. Zygm. III, I. — Maciejowski: Polska... pod względem obyczajów... I, 220—223. — Sobieszczański: *Enc. Orgelbr.* — L. M. Dziama: Dwie „Fortuny". *Pam. liter.* 1907. — Brückner: Studja nad liter. w. XVII. Cz. I, str. 83—86.

63. KASPER MIASKOWSKI.

Ur. ok. r. 1553 w Smogorzewie (pod Gostyniem) w Wielkopolsce, z o. Jana, szlachcica herbu Leliwa, i Zofji Chełkowskiej. Gdzie pobierał nauki niewiadomo; być może w szkole klasztornej w Lubiniu u benedyktynów. Życie spędził na wsi, gospodarując w rodzinnej swej wiosce. W r. 1589 ożenił się z Zofją Szczodrowską. Przez lat kilka (1596—1603) gospodarował we wsi Osieku. W r. 1603 przeniósł się na Mazowsze i osiadł we wsi Włoszczonowej, pod Gębinem (koło Kutna). Po 4-letnim pobycie w Włoszczonowej (1603—1607), wrócił do Smogorzewa. Zm. 22 kwietnia 1622 r.

Utwory Miaskowskiego:

a) „Łódź Opaleńska". Kalisz. 1608.

b) „Pielgrzym Wielkanocny..." Kraków. 1612.

c) „Zbiór rythmów przez Malchra Miaskowskiego spisany". Kraków. 1612. Wyd. 2-gie p. t. „Zbiór rythmów Kaspra Miaskowskiego

znowu przez autora poprawionych, rozszerzonych, na dwie części rozdzielonych". Poznań. 1622. Nowe wyd.: „Zbiór rythmów..." (wedł. ed. 1622) przez Jana Rymarkiewicza. Poznań. 1855 (wyd. niekryt.). Przedruk. je Turowski w *Bibl. pol.* w r. 1861.

„Herkules Słowieński", wydany przez Szczęsnego Herburta w Dobromilu w 1612 (zob wyżej pod Herburt.), to właściwie „Herkules niecierpliwy albo Rozmowa Apollina z Merkurjuszem, na Gadkę Hryca z Fortuną, napisaną od IMp. Szczęsnego Herborta" (ogł. w „Zbiorze rythmów").

Miaskowskiego wiersze, dotyczące rokoszu Zebrzydowskiego, przedruk. Czubek w „Pism. polit. rokoszu Zebrzyd." I.

Miaskowski, zdaniem Brücknera, „niedoceniony należycie".

S. Herburt o M. w przedm. do „Herkulesa słowień." (Wiszn. VII, 112—114). — Edm. Bojanowski: O K. M. *Przyj. ludu.* (Leszno.) 1837. (odpis napisu pomnik.). — Wł. Wężyk: K. M. *Orędownik naukowy.* 1842. — Wiszniewski: Hist. liter. VII. 111—127. — Maciejowski: K. M. *Tyg. liter.* 1846. (Poznań). — Maciejowski: w Piśm. pol. I. — Rymarkiewicz: Wiadomość o życiu i pismach K. M. przy wyd. z r. 1855 „Zbioru rytmów". — Rymarkiewicz: Lutnia Jana Kochanowskiego. Poznań. 1857. — J. Przyborowski: Rodzina poety Kaspra Miaskowskiego. *Tyg. poznań.* 1862. — Sobieszczański: M. K. *Enc. Orgelbr.* XVIII (1864). — Siemieński: Księżyc w archeologji, poezji i sztuce. „Dzieła" I (rozbiór wiersza „Bieg miesięczny"). — H. Sienkiewicz: K. M. Studjum literackie. *Tyg. Ilustr.* 1870 (przedruk. w „Pismach nieobjętych wydaniem zbiorowem" I (Warszawa. 1904). — Wierzbicki: O życiu i pismach Kaspra Miaskowskiego. *Spraw. Ak. Um. wydz. filol.* 1893. — Wierzbicki: Żywot Kaspra Melchiora Leliwity Miaskowskiego. (*Spraw. gimn. w Wadowicach.* 1893). — Hahn: Ocena rozpr. Wierzb. w *Kwart. histor.* 1894. — Dziama: Zapatrywania polityczne K. Miask. *Rocz. Tow. Przyj. Nauk Poznań.* XXI. 1895. — Szujski: Kasper Miaskowski. *Bibl. Warsz.* 1901, listop. — Pilat: Hist. liter. pol. II. cz. 2. Str. 145—164. — Windakiewicz o „Pielgrzymie wielkanocnym" w „Teatr ludowy w dawnej Polsce". Str. 67. — Brückner: Studja nad literaturą w. XVII. Cz. I. *Rozpr. Wydz. filol. Ak. Um.* t. 57, str. 42—49.

64. CHRYZOSTOM GOŚNIEWSKI.

Poeta 1-ej połowy XVII wieku. Jego „Pieśń nowa Calliopy Sarmackiej o szczęśliwem porażeniu książąt Karola Sudermańskiego i Fryderyka Lunenburskiego przez dzielne męstwo JWP. JMP. Jana Karola Chodkiewicza... pod Rygą u Kircholmu r. 1605, sept. 27". Wilno, 1605, przedruk. Wójcicki w *Bibl. Warsz.*, 1879, II. oraz drugą, o której osobnym wydaniu nie wiedział (ani Estr.) p. t. „Pieśń o szczęśliwym zwojowaniu Karła Sudermana przez dzielne męstwo JMP. Karola Chodkiewicza..." (Wilno, 1605). Maciejowski i Estreicher mylnie go nazywają Golniewskim. — Zob. Brückner: Volumina miscellanea. *Pam. Liter.*, 1904.

65. JAN KRAJEWSKI.

Komornik Zygmunta III. Pisał w l. 1604—1615. Poeta. Jest autorem m. in.: a) „Chimera albo historja o jej zwalczeniu". Poznań, 1604; b) „Nenia na zbiegłą zgodę z Polski utrapionej". (Kraków, 1607). Przedruk. Czubek w „Pismach polit. z czasów. rokoszu Zebrzyd·", str. 272—283; c) „Zgoda i pokój" (Kraków, 1608). Przedruk. Czubek tamże, str. 349—356; d) „Pamiątka..." (b. m., 1615). „Nenia" to pierwsze „Dziady" polskie; jest to najlepszy utwór Krajewskiego; „Pamiątka" „najciekawsze jego dziełko", zaginęło.

Pisał o Krajewskim Brückner w „Studjach nad literaturą w. XVII". (Kraków, 1917. Str. 89—91. Zob. też Brückner: Z teki bibljograficznej, VII Volumina miscellanea. *Pam. liter.* 1904.

66 JAN EYSYMONT.

Jezuita. Ur. w r. 1577. Dr. fil. akad. wileń. Domownik Radziwiłła Sierotki. Zm. 5 października 1610 r. w Wilnie.

Jest autorem, m. in.

a) Carolomachia to jest dwu Karolów bitwa y szczęśliwe zwycięstwo Karola Chodkiewicza nad Karolem Sudermańskim otrzymane pod Kircholmem..." B. m. i r. (Wilno. 1606). Przekład łaciń. utworu jez. Wawrzyńca Bojera p. t. „Carolomachia", wyd. pod im. Krzysztofa Zawiszy w Wilnie w r. 1606;

b) „Threnodia abo Żałosne pienie o zgorzeniu Wilna... które się stało roku 1610..." B. m. i r. (Wilno 1610). Przedruk. M. Baliński w Dod. do „Dawna Akademja Wileńska" (Petersburg. 1862). str. 453—468.

Juszyński: Dykcjon. poetów. — M. B. w *Enc. Orgelbr.*

67. ABRAHAM ROZNIATOWSKI. *(czy Rożniatowski).*

Dworzanin wojewody Mniszcha; dowódca jednej z jego chorągwi w wyprawie moskiewskiej; był, jednocześnie z Stanisławem Niemojewskim, w niewoli i na wygnaniu w Jarosławiu (1606—1608).

Szczegóły życia nieznane.

Jest autorem epopei o męce Pańskiej (mesjady) p. t. „Pamiątka krwawej ofiary Pana Zbawiciela naszego J. Chrystusa..." 1610, 2. wyd. Kraków. 1692. Skróconą przeróbkę tego poematu wydał p. t. „Zwierciadło smutne, wyrażające wizerunk okrutnej męki i śmierci P. Zbawiciela naszego J. Chrystusa..." Kraków. 1618, 2 wyd. t. 1634.

Naśladowali mesjadę Rozniatowskiego W. Odymalski (1663), S. Gawłowicki (1686), W. Potocki (1698).

Wyd. nadto: a) „Lament nad grobem zmarłego O. Benedykta Anserina... naznaczonego komisarza do Moskwy. W Jarosławiu Moskiewskim R. P. 1607 d. 6 sierpnia, w dzień zejścia jego przez Abr. Rożn. napisany". Kraków. 1609. b) „Apollo Słowieński na imię i sławę Najj. Książęcia Władysława, polskiego i szwedzkiego królewica..." Kraków. 1617.

Rożniatowski ma być, wedł. Kętrzyńskiego, autorem t. zw. „Dyjarjusza Wacława Dyamentowkiego." o carze Dymitrze (1605—1609) wydruk. z rękop. Ossol. w książce Hirschberga: „Polska a Moskwa w pierwszej połowie XVII w." (Lwów. 1901), a przed nim przez Turgieniewa w „Hist. Russ. Mon. II), i t. zw. „Dyjarjusza Marcina Stadnickiego" (rękop. w Rusku).

(Wiszniewski wspomina o dyjarjuszu rękop. Wacława Dyamentowskiego, podstolego rożańskiego, zm. 1612, p.t. „Gody moskiewskie...").

Maciejowski: Piśm. pol. III. 665—667. — Brückner: Messjady polskie XVII wieku (w „Dodatkach" do rozpr. „Spuścizna rękopismienna po W. Potockim". *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. XXVII. 1898. Str. 348—355). — W. Kętrzyński: Dyarjusze Wacława Dyamentowskiego i Marcina Stadnickiego o wyprawie cara Dymitra *Przegl. histor.* 1908. — E. Land: Z dziejów plagjatu... Kraków. 1926. Odb. z *Silva rerum.*

68. MARCIN BŁAŻEWSKI. *(Błażowski).*

Pochodził z Błażowa, w ziemi samborskiej nad Dniestrem. Za młodu służył wojskowo. Szczegóły życia nieznane.

1. „O Aeneaszu Trojańskim Księga XIII". Kraków. 1606. (Przekład dokończenia Enejdy Maphaeusa Vegiusa, humanisty włoskiego XV w. Zob. str. 451, pod J. A. Kmita).

2. „Tłumacz rokoszowy powiatu ruskiego". Kraków. 1607. (Broszura wierszowana, w której B. występuje przeciwko rokoszowi Zebrzydowskiego). Przedruk. Czubek w „Pismach polit. rokoszu Zebrzyd." I, str. 156—177.

3. „Setnik przypowieści uciesznych". Kraków. 1608. Wyd. krytyczne Bruchnalskiego. W Krakowie. 1897 (w *Bibl. pis. pol.*). (Przekład „Cento Favole bellissime" (1560) Verdizottiego).

4. Przekład kroniki Kromera, p. t. „O sprawach, dziejach i wszystkich innych potocznościach koronnych polskich" (1611).

Wedł. Brücknera, Błażewski nie był tłumaczem, lecz tylko redaktorem i wydawcą przekładu „Setnika", dokonanego prawdop. przez Lu-

bomirskiego, którego Starowolski w „Votum“ (1625) jako poetę sławi. Wedł. Brücknera, tłumacz Kromera, Błażowski, nie jest identyczny z Błażewskim.

Maciejowski: Piśm. pol. III, 517—519. — Łopaciński: Jeszcze o bajce „Młynarz, syn jego i osieł“. *Wisła.* 1896. — K. Bartoszewicz: Księgi humoru polskiego, I. 83—87. — Bruchnalski we wstępie do wyd. „Setnika“ z r. 1897. — Brückner w rec. wyd. Bruchnalskiego. *Kwart. histor.* 1898. — Brückner: Ezopy polskie. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XXXIV, str. 221—2 (1902). — Brückner: Studja nad liter. w. XVII. Cz. I, str. 81—83.

69. MIKOŁAJ LUBOMSKI.

Nic o nim nie wiemy. Omawia utwory jego tylko Brodziński, w swych wykładach uniwersyteckich. Poeta pierwszej połowy XVII w.

a) „Treny na śmierć małżonki Stanisława Kochanowskiego“ (Kraków. 1611).

b) „Apotheosis starożytnej familji nieboszczyka śp. X. Wojciecha Szydłowskiego. (Kraków. 1617).

Wyjątki z obu utworów przytacza Brodziński („Pisma. IV, 74—76).

Ani Juszyński, ani Wiszniewski, ani Maciejowski, ani Estreicher, ani Faleński, nie wspominają o Lubomskim. Estr. podaje tylko „Akta sprawy“ jakiegoś Mikołaja Lubomskiego, opata cystersów (Bibliogr. t. 21, str. 486).

70. PIOTR KOCHANOWSKI.

Był synem Mikołaja z Sycyny, (a więc synowcem Jana z Czarnolasu), późniejszego podstarościego radomskiego, autora „Rotuł“ (1584), i Katarzyny z Tymińskich. Ur. się w r. 1566 w Sycynie. W r. 1583 wstąpił do uniw. w Królewcu. W r. 1599 był we Włoszech, w Padwie, (jak przypuszcza Czubek, w orszaku kardyn. Jerzego Radziwiłła, nie na studjach; natomiast R. Pollak przypuszcza, że towarzyszył Janowi Tęczyńskiemu). W Padwie był już może w r. 1588 (Czubek); w r. 1600 jest już zpowrotem w kraju. W r. 1602 zostaje sekretarzem królewskim. W r. 1610 jedzie ponownie do Padwy, dla poratowania zdrowia (a raczej do cieplic w Albano pod Padwą); w r. 1611 wraca do kraju i osiada, jak się zdaje, w Krakowie. W r. 1613 jedzie poraz trzeci do Włoch, znowu dla poratowania zdrowia, gdzie teraz dłużej, jak się zdaje, przebywa. Przyjaźnił się z Janem Tęczyńskim, podczaszym Jej K. M., który mu „Goffreda“ „poprawił“ i któremu poświęcił przekład jego w wierszu dedykacyjnym. Zm. 2 sierp. (?) 1620 r. w Krakowie.

Czubek, wbrew Brücknerowi, twierdzi, że Piotr, syn Piotra, kawaler maltański, a Piotr, sekretarz J. K. M., tłómacz „Goffreda", są to dwie całkiem różne osoby.

Pierwszy tłómacz polski Ariosta i Tassa.

a) „Goffred abo Jeruzalem wyzwolona, Torquata Tassa. Przekładania Piotra Kochanowskiego, sekretarza Jego K. M." W Krakowie. 1618. 2 wyd. Kraków. 1651. 3 wyd. Kraków. 1687, (Wyd. późniejsze: 1772 (Warszawa), 1818 (Połock, wyd. częściowe), 1820 (Wrocław), 1826 (Wilno), 1856 (Sanok), 1860 (Ostrów). Nowe wyd. Luc. Rydla w *Bibl. pis. pol.* wydawn. Akad. Um. w Krakowie (2 t. Kraków. 1902—3) niekrytyczne. (Por. rec. Kryńskiego w *Książce.* 1902 i Chrzanowskiego w *Bibl. Warsz.* 1902. lip. i 1903, sierp.). Wyd. krytyczne w skróceniu oprac. R. Pollak (*Bibl. Narod.* 1921).

b) Ludwika Ariosta „Orland Szalony". Przekładania Piotra Kochanowskiego. Dawniej badacze przypuszczali, że przekład „Orlanda" jest wcześniejszy, niż przekład „Goffreda"; obecnie skłaniają się do przypuszczenia, że P. Koch. „Orlanda" później przełożył. R. Pollak twierdzi, że „chronologicznie najdawniejszą" jest druga część „Orlanda"; po niej następuje „Goffred"; ostatnią i najświetniejszą zarazem pracą P. Koch... jest pierwsza część przekładu Ariosta. Przekład „Orlanda" nie wyszedł z druku za życia tłómacza. Rękopis był w w. XVII często odpisywany i pilnie czytany; zachowało się do naszych czasów, w różnych bibliotekach, kilka rękopisów (9) częściowych i jeden całkowity, który się znajduje w bibliotece Szerszników skiej w Cieszynie. Pierwszych 25 pieśni wydał poraz pierwszy, z rękopisu, Jacek Przybylski (w Krakowie w 1799, p. t. „Orland szalony"). Całość (45 pieśni) wydał z rękopisu, krytycznie, Jan Czubek w *Bibl. pis. pol.* (3 tomy. Kraków. 1905).

Monografja „Goffreda": R. Pollak: „Gofred" Tassa-Kochanowskiego. Poznań. 1922. (Ocena J. Krzyżanowskiego w *Pam liter.* 1923). = E. Słowacki: Piotr i Jędrzej Kochanowscy. („Dzieła" II, str. 213—217). — P. Czajkowski: wstęp do wyd. „Gofreda" z r. 1820. — M. Malinowski: wstęp do wyd. „Gofreda" z r. 1826. — Wł. Wężyk: O Piotrze Kochanowskim i genjuszu Tassa. *Przyj. ludu.* 1842 — L. Borowski w urywku wykładów hist. liter. pol. pomieszcz. w *Albumie literackim* Wójcickiego (Warszawa. 1848) (o Jerozolimie wyzw. K. P., którą na czele utworów poetyckich Wieku Złotego stawia). — Ks. Gacki: O rodzinie Jana Kochanowskiego. Warszawa. 1869. — B. Szomek: Instrumentalis pluralis deklinacji rzeczownikowej w pismach Piotra Kochanowskiego, *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* 1880. — Chlebowski: Przekład „Jerozolimy" Tassa przez Piotra Kochanowskiego w stosunku do współczesnego stanu polskiej poezji i jej dalszego rozwoju. *Ateneum* 1890, II (i w „Pismach" III). — Porębowicz: rec. rozpr. Chleb. w *Kwart. histor.* 1893. — Polemika między Chlebowskim a Porębowiczem w *Kwart. histor.* 1894. — Chlebowski: Grażyna i jej

stosunek do „Jerozolimy wyzwolonej“ w przekładzie Piotra Koch. („Pisma“, I). — RYDEL: O przekładzie Ariostowego „Orlanda Szalonego“ przez Piotra Kochanowskiego. (*Sprawozd. z posiedzeń Akad. Um. w Krakowie.* Rok 1895). — WĘCKOWSKI: Die romanischen Einflüsse in d. poln. Litteratur. 1901. — BRÜCKNER: K. Piotr. *W. Enc. powsz. ilustr.* — CZUBEK: wstęp do wyd. „Orlanda Szal.“ (Kraków. 1905) i przypisek do djarjusza Reszki (str. 223) — PILAT: Hist. liter. pol. II, cz. 2, str. 201—205. — J. KRZYŻANOWSKI: Na marginesie „Goffreda“ Tassa przekładania Piotra Kochan. *Pam. liter.* 1916. — R. POLLAK: Ze studjów nad „Goffredem“ Tassa-Kochanowskiego. Przebudowa przekładu. *Pam. liter.* 1916. — R. POLLAK: Ze studjów nad „Goffredem“ Tassa-Kochanowskiego. Spolszczenia. *Pam. liter.* 1917. — R. POLLAK: Ze studjów nad „Goffredem“ Tassa-Kochanowskiego, Uwagi nad formą poetycką przekładu. Część wstępna. *Pam. liter.* 1918. — R. POLLAK: Ze studjów nad „Gofredem“ Tassa-Kochanowskiego. Uwagi nad formą poetycką przekładu. (Część batalistyczna). *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* LIX. 1920. — R. POLLAK: „Gofred“ ad usum Delphini. („Księga pamiątk.“ dla Dobrzyckiego. Poznań. 1928.

71. KASPER TWARDOWSKI.

Rodem z ziemi sandomierskiej. (Wedł. Brücknera, mieszczanin z Sambora, „podszywający się pod szlachtę“). Służył u różnych panów. Szczegóły życia nieznane.

Jest autorem szeregu utworów, wydanych w latach 1618—1630, z których najważniejsze:

a) „Łódź młodzi z nawałności do brzegu płynąca“. Kraków. 1618.

b) „Bicz boży czyli treny zasmuconej po śmierci synów ojczyzny“. Kraków. 1625, 2 wyd. 1649.

c) „Kolęda, Nowe lato, Szczodry dzień abo Piosneczki Emmanuelowe“. Kraków. 1619. (Zob. pod Marcin Paszkowski).

d) „Pochodnia miłości bożej“. Kraków. 1628.

e) „Gęś św. Marcina“. Lwów. 1630.

f) „Kolebka Jezusowa, Pasterze, Trzej Królowie“. Lwów. B. r.

g) „Bylica Świętojańska“. Lwów. 1630. Przedruk. Rymarkiewicz w rozp. „Jana Kochanowskiego Pieśń Świętojańska o Sobótce“. (Poznań. 1884). Str. 179—184. Pod swoim imieniem wyd. ją ks. Zygm. Adam Januszowski p. t. „Bylica Jana Świętego“. Kraków. 1641.

„Lekcje Kupidynowe“ to, wedł. Brücknera, utwór nie Jerzego Szlichtynga, lecz Kaspra Twardowskiego. Przypusza też B. że i „Sowizrzał Nowy“ jest jego pióra.

(Nb. J. Gawińskiego nagrobek „Kasprowi Twardowskiemu, pisarzowi i wierszopisowi znamienitemu“).

JUSZYŃSKI: Dykcjonarz poet. — SIARCZYŃSKI: Obraz wieku pan. Zygm. III, t. II. — WISZNIEWSKI: Hist. liter. pol. VII. 213—215, i indziej. — MACIEJOWSKI: Piśm. pol. III, 634—639. — RYMARKIEWICZ: J. Kochanowskiego Pieśń Świętojańska o Sobótce.

Poznań. 1884. Str. 178—185. — Bretholz: Ueber unbekannte polnische Dichter. Kraków. 1897. Str. 20—22. — Brückner: Powieści ludowe. *Bibl. Warsz.* 1900, IV. — Brückner: Gesch. d. poln. Litteratur (1901). Str. 169. Por. Dzieje liter. pol. I, 239—240. — Łopaciński: Kto był autorem Bylicy Świętojańskiej. *Pam. liter.* 1902. — E. Trzaska: Kasper Twardowski autorem „Lekcji Kupidynowych", przypisywanych Jerz. Szlichtyngowi. *Pam. liter.* 1916.

71. SZYMON ZIMOROWICZ (właśc. *Ozimek*).

Pochodził z rodziny mieszczańskiej Ozimków, która później przybrała nazwisko Zimorowiczów. Był synem Stanisława, mularza, i Katarzyny, bratem młodszym Bartłomieja. Ur. się w r. 1608 (lub na pocz. 1609 r.) we Lwowie. Uczył się w szkołach lwowskich (w których niewiadomo), ale uczniem akademji krakowskiej (jak sądzono dawniej) nie był. Był pod pisarzem (podpiskiem, vicenotarius) w urzędzie ławniczym. Zm. 21 czerwca 1629 r. w Krakowie. (Nagrobek w kościele dominikanów).

1. „Roksolanki to jest ruskie panny, na wesele B. Z. z K. D. przez Simeona Zimorowicza R. P. 1629 dnia 28 lutego we Lwowie wprowadzone, a teraz światu świeżo pokazane". Kraków. 1654. Utwory te, pisane w różnych czasach, ofiarował S. Zimor. na wesele brata Bartłomieja z Katarzyną Duchnicówną, który je wydał w 25 lat po śmierci brata. Wyd. krytyczne „Roksolanek" opracował Brückner *(Bibl. Narod.* 73, 1924).

2. „Moschus polski, z greckiego na wiersz polski przełożony". Kraków. 1662. (Utwór nieznany).

Spór badaczy o autorstwo „Roksolanek", wznowiony niedawno zpowodu ukazania się rozprawy St. Adamczewskiego, nie rozstrzygnął, jak się zdaje, i tym razem sprawy ostatecznie. Brückner odrzucił wywody Adamczewskiego, oparte na analizie stylowej, i po dawnemu twierdzi kategorycznie, że świadectwo brata, Bartłomieja Zimorowicza, w „Kronice Lwowskiej" („Leopolis triplex", zob. „Pisma", wyd. Hecka, str. 200) co do autorstwa Szymona, „usuwa raznazawsze wszelkie wątpliwości" (?). Zob. ocenę Brücknera książki Adamczewskiego w *Pam. liter.* 1928. str. 326 i nast.

Brodziński: Pisma IV, 89—104. — Bielowski: Dwaj Zimorowicze. *Tyg. liter.* 1839. (Poznań). — Felsztyński: Bracia Zimorowicze. (Przy Sielankach J. B. i S. Zimor. (Tur.). Przemyśl. 1857. — Chlebowski: Przekład „Jerozolimy Wyzw." przez Piotra Kochanowskiego. *Ateneum.* 1890. II. (Toż. w „Pismach". III). — Heck: Materjały do biografji Szymona Zimorowicza (Ozimka). *Archiwum do dziejów liter. i ośw.* VIII. — Heck: Kto jest autorem „Roksolanek, wydanych pod imieniem Szymona

Zimorowicza?" *Sprawozd. Akad. Um. w Krakowie*, 1901, luty. — JARECKI: Kilka uwag o utworach Szymona Zimorowicza. *Pam. liter.* 1903. — PLISZEWSKI: Wpływ autorów klasycznych na „Roksolanki" Szym. Zimor. *Pam. liter.* 1903. — HECK: W sprawie jubileuszu sielankopisarzy lwowskich. Spór o dwu Zimorowiczów. *Przegl. powsz.* 1904, lip. — JARECKI: Spór o dwu Zimorowiczów. *Pam. liter.* 1904. — HECK: Kto jest autorem „Roksolanek", pod imieniem Szymona Zimorowicza wydanych. Kraków. 1905. (Odb. z *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* t. XL). — HECK: Do sporu o „Bogurodzicę" i dwu Zimorowiczów. *Przegl. powsz.* 1905. (Odb.). — JARECKI: H. Morszyna „Światowa rozkosz" a „Roksolanki" S. Zimor. *Pam. liter.* 1905. — REITER: Jeszcze w sprawie autorstwa „Roksolanek". *Pam. liter.* 1905. — DOBRZYCKI: Kochanowski w „Roksolankach." *Pam. liter.* 1906. — PILAT: Histor. liter. pol. II, cz. II. — BRAHMER: Petrarkizm w poezji pol. XVI w. Kraków. 1927. — BRAHMER: O języku miłosnym „Roksolanek" („Studja staropol." dla Brücknera).

73. SALOMON RYSIŃSKI.

Małopolanin. Herbu Ostoja. Kalwin. Od r. 1614 do śmierci był dworzaninem (rezydentem Krzysztofa Radziwiłła. Zm. 18 listop. 1625, w Dolatyczach. Pochowany w Lubczu.

1. „Przypowieści polskie". 1 wyd. ma tyt. łac. „Proverbiorum Polonicorum centuriae...". W Lubczu. 1618. 2 wyd. przed r. 1625. 3 wyd. w Lublinie 1629. (Przedruk. Wójcicki w „Bibl. starож." t. II 1843). 4 wyd. 1634.

2. „Niektóre Psalmy Dawidowe". W Lubczu nad Niemnem. 1614.

3. „Monumenta diversis personis posita". W Lubczu, ok. 1625. (Nagrobki dla Radziwiłłów).

Celichowski przypisuje Rysińskiemu autorstwo poematu: „Stanu wdowiego, teskliwego, pobożne zabawy i pociechy", który wydał z rękop. bibl. Kórn. w *Roczniku Tow. Przyj. Nauk Pozn.* XVIII. 1891.

WÓJCICKI: S. R. *Bibl. Warsz.* 1842, III. — WISZNIEWSKI: Hist. liter. VI, 403—4, 524. — MACIEJOWSKI: Piśm. pol. III, 599—601. — KOROTYŃSKI: S. R. Studjum. Wilno. 1863. (Odb. *Kur. Wil.*). — CHOMĘTOWSKI: Wspomnienie o S. Rys. i jego przypowieściach. *Kron. rodz.* 1872. — BRÜCKNER: Ezopy polskie. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* 34, str. 177—180. — T. GRABOWSKI: Z dziejów liter. kalwińskiej.. (K. 1906). Str. 110—111.

74. JAN BOJANOWSKI.

Poeta pierwszej połowy w. XVII. Był dworzaninem Sieniawskich; w wyprawie r. 1621 dowodził ich chorągwią. Szczegóły życia nieznane. (W *Enc. Orgelbr.* jest wiadomość, że jakiś Jan Bojanowski jeździł z Leśniowolskim, kasztelanem podlaskim, do Szwecji w r. 1588, za Zygm. III był posłem (dwukrotnie) do dworu wiedeńskiego). Jest auto-

rem poematu: „Naumachia Chocimska przeciwko Turkom w Wołoszech r. 1621". Jarosław. 1622.

Wiszniewski: Hist. liter. VII, 145. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 678—9.

75. JAKÓB GĘBICKI.

Ur. w r. 1569. Nauki odbył w kraju i w uniwers. niemieckich. Był ministrem wyznania helweckiego przy zborze Dębnickim, a w r. 1607 konsenjorem kościołów helweckich w Kujawach. W r. 1627 połączył się z Braćmi Czeskimi na synodzie Ostrogskim. Zm. w Dębnicy r. 1633.

„Himny Starego i Nowego Testamentu..." (wydruk. przy psalmach Dawidowych Macieja Rybińskiego. Gdańsk. 1619).

Wedł. Chlebowskiego („Najdawn. kancjon. protest." Pisma, II, 23): „Poraz ostatni na początku w. XVII zabłysnął niepospolitym talentem w swych „Hymnach" Gembicki, znany nam niestety tylko z urywków przechowanych u Juszyńskiego — i odtąd kancjonały protestanckie tracą dla historyka poezji polskiej swe znaczenie". Wedł. T. Grabowskiego: „Proza, płaskość, banalność, to cechy jego pieśni i hymnów". („Z dziejów liter. kalwiń." Str. 97).

Juszyński w Dykcjonarzu poetów polskich.—Wiszniewski: Hist. liter. VI. 525—6.

76. SAMUEL OTWINOWSKI.

Syn Jana, komornika bieckiego, brat Walerjana, tłumacza Wirgiljusza i Owidjusza. Arjanin. Służył początkowo w wojsku, następnie był tłumaczem przy hetm. Żółkiewskim. W Turcji przebył lat dziesięć. Po zerwaniu stosunków z Turcją, wrócił do kraju z tytułem sekretarza królewskiego. Zm. prawdop. w r. 1624 lub 1625.

Przełożył dzieło poety perskiego z XIII w., Saadi'ego, niewiadomo czy z oryginału, czy też z przekładu tureckiego lub arabskiego, p. t. „Perska księga nazwana Giulistan to jest Ogród Różany". Przekładu dokonał Otw. prawdop. w l. 1610—1625; ale wydany został dopiero w r. 1879 w Warszawie przez I. Janickiego, z rękopisu bibl. Krasińskich. Przekład Otw. jest pierwszym w Europie „Giulistana" przekładem. Przekład dokonany piękną staropolszczyzną w. XVI-go.

(Nowy przekł. W. Kazimirskiego, wyszedł w Paryżu w r. 1876).

„Przeróbka z w. XVII Kroniki Tureckiej" Janczara (wyd. Łosia 221—238) jest wedł. Brücknera dokonana przez Sam. Otwinowskiego. *(Pam. liter.* 1913).

Janicki we wstępie do wyd. z r. 1879. — T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce. Kraków. 1908, str. 338—41.

77. PIOTR GORCZYN.

Wierszopis z czasów Zygmunta III. Koleje jego życia nieznane.

1. „Poean, t. j. wdzięczne pienie Kamen Sarmackich na szczęśliwe zwrócenie J. O. Pana IMP. Samuela książęcia na Korcu Koreckiego". B. m. 1618.

2. „Żałosnego a mężnego z światem pożegnania Jejmości J.O.P. Katarzyny księżnej Koreckiej... wizerunk..." Kraków. 1618.

3. „Tren abo lament żałosny więźniów koronnych do hord tatarskich w 1618 zabranych". B. m. i r.

4. „Zelus Korony Polskiej na złe dzisiejsze obyczaje". B. m. 1618.

5. „Łzy świeżo smutne Podola utrapionego". B. m. 1618

Maciejowski uważa Gorczyna za plagjatora, Łopaciński powołuje się na niego.

MACIEJOWSKI: Polska... pod względem obyczajów... I, 255—258. — ŁOPACIŃSKI: Przyczynek do historji plagjatów w piśmiennictwie polskim. *Pam. liter.* 1902. — K. BARTOSZEWICZ: Antysemityzm w literaturze polskiej XV—XVII w. Warszawa. 1914, str. 22—25.

78. HENRYK CHEŁCHOWSKI.

Z Rutek. Proboszcz i archipresbiter grudziądzki, pleban rosenthalski, sekretarz króla Władysława IV-go. Daty i szczegóły życia nieznane.

Wydał nast. utw.:

1. „Uciecha bogiń parnaskich". Kraków. 1630. (Inne wyd. 1635). (Sielanka).

2. „Gwar leśny". B. m. 1630. (5 sielanek).

3. „Łódź Opalińska..." Toruń. 1534. (Epitalamjum).

4. „Wieść z Moskwy,.." Toruń. 1634.

5. „Wiersz na pochwałę króla Władysława". Lublin. 1635. (Estr. nieznany).

6. „Poprzysiężony pokój Moskwie z Polakami od... Władysława IV polsk. i szwedzk. króla". Lublin. 1635. (Wyjątki podał A. Grabowski w „Starożytn. histor. pol." I, 246—7).

7. „Bóg oczłowieczony..." Warszawa. 1645.

8. „Hejnał narodzonemu Jezusowi". Warszawa. 1645.

9. „Rząd domów albo krótkie zebranie gospodarstwa i zabaw ludzkich..." Lwów. 1630.

10. „Wiara prawdziwa od Henryka z Rutek Chełchowskiego wykonterfetowana". Lublin. 1635.

„Wolność złota Korony Polskiej“ 1645 jest utworem Wawrzyńca Chlebowskiego, wyd. 1608 i 1611, mylnie Chełchowskiemu przypisanym.

Wiszniewski: Hist. liter. VII, 194—5. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 738—40. — Brodziński: Pisma IV, 104—107. (Przytacza wyjątki z sielanek).

79. JAN DOMINIK MOROLSKI.

Przebieg życia nieznany. Jest autorem wierszy, napisanych z powodu zgonu żony, Zofji z Kłosowskich, wydanych p. t.

„Pamiątka śmierci małżonki Jana Dominika Morolskiego... przez męża uczyniona“, Kraków. 1628. Zawiera epigramaty, nagrobki i treny.

Brodziński: Pisma, IV, 68—72 (przytacza niektóre jego wiersze). — Faleński: Treny J. Kochanowskiego. — Bełcikowski: Ze studjów nad literaturą polską. Warszawa. 1886. Str. 214—217. (Przedtem w *Bibl. Warsz.* 1884. II).

80. STANISŁAW SŁUPSKI.

Z Rogowa. Szczegóły życia nieznane:

Jest autorem poematu:

„Zabawy orackie“. 1618. Nowe wyd. w Krakowie. 1891 (*Bibl. pis. pol.*). Wyd. J. Rostafiński.

Przeróbką „Zabaw orackich“ jest Władysława Stanisława Jeżowskiego, „studenta zacnej Akad. Krak.“ „Oekonomia abo Porządek zabaw ziemiańskich“. W Krakowie. 1638. (Przedruk. razem z utworem Słupskiego w *Bibl. pis. pol.*). (2 wyd. z r. 1648 przedruk. Wójcicki w t. II *Bibl. starož*).

Jeżowskiego „Consultacja przezacnych matron koronnych“ (Kraków. 1639) jest przedrukiem tylko „Sejmu niewieściego“ Marcina Bielskiego.

Maciejowski: Piśm. pol. III, 627. — Rostafiński we wstępie do przedruku. J. Kantor: Stanisław Słupski. Szkic biograficzno-literacki. (*Sprawozd. gimn. w Jarosławiu.* 1906). — Jarecki: ocena tej pracy w *Pam. liter.* 1906.

Wiszniewski: Hist. liter. VII, 212, 309—310. — Maciejowski: Piśm. pol. III. 809—11. — Rostafiński we wstępie do przedruku. — Chmielowski: Jeżow. Wł. St. *Wielk. Enc. ilustr.*

81. JAN ALEKSANDER KOREJWA.

Poeta w. XVII pierwszej połowy. „Student akademji krakowskiej“. Koleje życia nieznane.

Ogłosił:

a) „Threnodya abo łzy żalu na śmierć Królestwa Ich Mości przez J. A. K. studenta sławnej akademjej krakowskiej napisane". Kraków. 1632.

b) „Io tryumfalne na koronację Władysława IV na króla". Kraków. 1633.

Korejwę wyróżniają Wiszniewski i Faleński (który „Threnodję nazywa „niepospolitą poezją"). Wiszniewski zamyka „Epokę czwartą" (Wiek Złoty) utworami Koreywy („Od pierwszych nowej poezji w XVI w. zawiązków, do Aleksandra Koreywy, śmierć Zygmunta III opłakującego").

Juszyński: Dykcjonarz poetów pol. — Wiszniewski: Hist. liter. VII. 135—6. — Faleński: Treny Jana Kochanowskiego. Warszawa. 1867). Str. 37—38. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 755—6. — Brückner w *W. Enc. powsz. ilustr.*

82. JAN KAROL DACHNOWSKI.

Ur. z końcem XVI w. Bakałarz nauk wyzwolonych i filozofji, pisarz olkuski. Zm. ok. r. 1654.

Z utworów jego uwagi godne są:

a) „Symfonie Anielskie abo Kolenda". Kraków. 1631. 2 wyd. z r. 1642 ogłosił pod swoim imieniem Jan Żabczyc. Nowe wyd. w *Bibl. pis pol.* Kraków. 1913. Jest to zbiór 36 kolend, z których 8 do dziś w ustach ludu żyje (Brückn.).

Sprawę autorstwa „Symf. aniel." Dachnowskiego Brückner dawniej kwestjonował tylko, ale jej nie rozstrzygał, obecnie uważa je za utwór nie D., lecz Żabczyca.

b) „Dialog o cudownym Narodzeniu Syna Bożego". (1621). (Misterjum).

Rękopis prawny D-go w bibl. Dzieduszyckich.

Rękopisy jego herbarza szlachty pruskiej, drukiem nieogłoszone, opisał Piekosiński. Pierwszą wiadomość o D. jako heraldyku podał Piekosiński w *Heroldzie polskim.* 1897.

D. wydał „Philomachję" Morsztynową i dorobił do niej tytuł; podobnie może postąpił i z jego „Antypastami".

Zob. nadto wyżej, pod „Złote jarzmo", str. 290.

Wiszniewski t. VI. 498—500, VII, 146, 171. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 613—618 i 488—489. — Brodnicki: „Symfonje Anielskie, zapomniany zbiór kolęd z XVII w. Jana K. Dachnowskiego. *Bibl. Warsz.* 1911, grudz. — Brodnicki: Kilka słów o plagjacie w literaturze polskiej XVII w. *Bibl. Warsz.* 1912, kwiecień. — Brodnicki we wstępie do nowego wyd. „Symf. anielskich". (Kraków. 1913). — Brückner: w rec. wyd. Brodn. „Symf. aniel." w *Pam. liter.* 1914. — Windakiewicz:

Teatr ludowy w dawnej Polsce. Str. 20—21. — Piekosiński: Jana Karola Ślepowron Dachnowskiego Sumarjusz herbarza szlachty prusko-polskiej. *Wiadom. numizmat.-archeol.* 1900. — Brückner: Studja nad literaturą w. XVII. Cz. I, str. 68-69.

83. ŁUKASZ GĘBICKI.

Poeta 1-ej poł. XVII w. „Student akademji krakowskiej". Przebieg życia nieznany.

Ogłosił:

„Threny żałosne Jej M. Paniej P. Annie Krzeszowej, Matce ukochanego syna, Jana Krzesza..." Kraków. 1633.

Czarnik: Notatki bibljograficzne. *Pam. liter.* 1904.

84. ADRJAN WIESZCZYCKI.

Z Wieszczyc. Poeta z pierwszej połowy w. XVII. Syn Jana, chorążego sandomierskiego. Ok. r. 1647 był skazany na banicję. W r. 1648 bierze udział w walkach przeciw Chmielnickiemu. W 1650 wystarał się o glejt królewski, aby się uchronić przed banicją. Był żonaty z Katarzyną Bielską. Zm. w r. lub po r. 1654.

Pierwszym i najlepszym utworem Wieszczyckiego są:

„Sielanki abo Pieśni..." Pisane w Niepołomicach r. 1634. Kraków. (1634) Nowe wyd. w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1911.

„Ogród rozkoszny" 1650, w podobiznie homograf. z unikatu wyd. K. Badecki, jako dod. do *Przegl. Bibliot.* 1910.

Wedł. Wiszniewskiego znakomity poeta, wedł. Brücknera lichy. (*Pam. liter.* 1912, str. 330).

Wiszniewski: Hist. liter. VI, 489, 494, VII, 195. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 771. — St. Rachwał we wstępie do nowego wyd. „Sielanek". (Kraków. 1911).

85. JAKÓB ŻEBROWSKI.

Szczegóły jego życia nieznane. Był w jakimś stosunku do Tomasza Zamojskiego, jemu bowiem przypisał swój przekład Metamorfoz Owidjusza.

„Publjusza Owidjusza Nasona Metamorphoseon, to jest Przeobrażenia ksiąg piętnaście". W Krakowie. 1636. Wyd. 2-gie. Wilno. 1821. Pod redakcją Leona Borowskiego.

Brückner nazywa przekład „Przemian" Owidjuszowych znakomitym, „u nas dotąd niedosyć ocenionym"; „nadzwyczajną jego malowniczość i jędrność i dosadność słowa próżnobyśmy po innych pom-

nikach piśmiennych szukali". (Zob. „Przyczynki do słownictwa polskiego". Kraków 1903, str. 13; odb. z t. 38 *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.*). Gdzieindziej: „Co to za cudowna, jędrna, malownicza polszczyzna, — jak daleko Kochanowskiemu do jej siły i wyrazistości" („Z dziejów jęz. pol." 1903, str. 29).

L. Borowski: O Jakóbie Żebrowskim i jego przekładaniu. (We wstępie do wyd. wileń. z r. 1821).

87. WALERJAN OTWINOWSKI.

Żył za Zygm. III. Podczaszy sędomirski, dziad po kądzieli Andrzeja Morsztyna. Był w czasie bezkrólewia 1632 sędzią kapturowym. Zm. w r. 1645.

1. „Georgicorum albo Ziemiaństwa P. Wirgiljusza Marona ksiąg czworo". B. m. 1614. 2 wyd. Warszawa. 1774.

2. „Księgi Metamorphoseon, to jest Przemian od Publjusza Owidjusza Nazona wierszami opisane". Kraków. 1638.

3. „Respons" — na list poetyczny Andrzeja Morsztyna („Poezje" wyd. warsz. 1883, str. 73). A. Morsztyn, oprócz „Listu", napisał „Nadgrobek JM-ci Panu Walerjanowi Otfinowskiemu Podczas. Sędom. 1645 r."

Wiszniewski: Hist. liter. VI, 534. — T. Grabowski: Literatura arjańska. Str. 332—338.

88. ADAM JARZĘBSKI.

Pochodz. mieszczań. — z Warki (ziemi czerskiej). Ur. pod koniec w. XVI-go. Mieszczanin warszawski. „Muzyk", członek kapeli nadwornej Zygm. III, a następ. Władysława IV; budowniczy zarazem (nadzorca robót) pałacu J. K. M. Ujazdowskiego. Żonaty był z Elżbietą Cybulską z domu Siennicką). Zm. prawdop. w ostatnich dniach grudnia r. 1648 lub na pocz r. 1649.

„Gościniec abo Krótkie opisanie Warszawy". Warszawa. 1643. (Przedruk. z unikatu bibl. Krasiń. w Warszawie w. r. 1909).

Wedł. Chlebowskiego, Jarzębski lepszy jest poeta od Jagodyńskiego, a „Gościniec" ma większą wartość poetycką od rozwlekłej i bezbarwnej „Drogi do Szwecji" Zbylitowskiego.

Wł. Korotyński: A. J. we wstępie do nowego wyd. „Gościńca" 1909. — Chlebowski: Warszawa za Władysława IV. *Bibl. Warsz.* 1909, czerw. (Toż w „Pismach" IV). — Chlebowski: Z przeszłości Warszawy. *Kur. Warsz.* 1909, nr. 120. (O Ad. Jarzębskim jako muzyku pis. A. Poliński w „Dzieje muz. pol." 129—130 i H. Opieński w „Dzieje muz. powsz." (1912), 91—92 (o zbiorze kompozycji „Harzebskiego" w rękop. w bibl. wrocł.).

89. RAFAŁ LESZCZYŃSKI.

Ur. się w r. 1578 (1567?(, z o. Andrzeja, wojewody brzeskiego, i z Zofji Firlejówny, wojewodzianki lubelskiej. Kształcił się w uniwer. w Strasburgu, gdzie wygłosił dwie dysputy: 1) „Disputatio ethica de beatitudine..." (Strasburg. 1596) i 2) „Quaestiones ex jure communi et historia desumptae..." (Strasburg. 1598). W 1613 kasztelan wiślicki. W 1620 wojewoda bełski. Starosta rubieszowski (1633), dubiński i wschowski. Był wyznania Braci Czeskich. Szkołę w Lesznie przekształcił na gimnazjum; rektorem jej był Jan Amos Komeński. Popierał jego projekty reformy szkolnictwa. Ożenił był z Anną Radzimińską. Pradziad króla Stanisława. Zm. 29 marca r. 1636.

Przerobił du Bartasa poemat „Judith" [druk. w Baranowie. 1620; 2 wyd. 1629 (?)]. (Mylnie przez Lindego i Maciej. za utwór J. Ostroroga uważany; zob. też Estr. Bibliogr. XII, str. 385). Przedruk. w Lipsku r. 1841. Obszerny wyjątek z „Judyty" przytacza Juszyński w Dykcjon.

O wierszach jego w rękop. bibl. Jagiell. i inn. wspomina Brückner; wiersz na śmierć Zygmunta III przytacza w „Dziejach liter." I, 290, w wyd. 3. str. 283.

Listy w Ossol. i w bibl. Jagiell. i Czartor. w Krakowie.

Oprócz „Disputatio" i „Quaestiones", wyd. traktat łac.: „De prudentia politica". (Elbląg. 1620).

Wiszniewski: Hist. liter. VII, 133. — J. Bartoszewicz: Krystyna Poniatowska. („Dzieła" VIII). — J. Kvačala: Rafał hr. Leszczyński. *Kalendarz dla Ewangielików.* na r. 1904. — Danysz: Nieznany list Jana Amosa Komeńskiego. *Muzeum.* 1910, styczeń. — Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej. (Str. 108—110). — Brückner: w Dod. do t. II „Wirydarza poetyckiego" J. T. Trembeckiego (Str. 366—367) — Danysz: Jan Amos Komeński w Polsce. (W jego „Studjach z dziejów wychowania w Polsce. Kraków. 1921, przedtem w *Roczn. Tow. P. N. Poznań.* XXV. 1899).

90. KRZYSZTOF ARCISZEWSKI.

Słynny wojownik i poeta. Szlachcic h. Prawdzic. Ur. 6. grudnia 1592 w Rogalinie (woj. pomor.) z o. Eljasza i Heleny z Zakrzewskich, z rodz. arjańskiej. Uczył się w szkołach arjań. w Śmiglu i w Rakowie i prawdop. zagranicą. Następ. został dworzaninem (1619) Krzysztofa Radziwiłła, hetm. poln. litew. (W r. 1622 brał udział w wyprawie inflanckiej). W r. 1623 udał się do Holandji, gdzie wykształciwszy się w inżynierji i sztuce artyler., wstąpił do wojska holenderskiego. W r. 1628 walczył pod Roszellą. Wysłany w 1629 do Brazylji, walczył tu zwycięsko przeciwko Hiszpanom. W r. 1637 wrócił do Holandji. W r. 1638 mia-

nowany jenerałem artylerji i admirałem floty holenderskiej w Brazylji. W l. 1639—1646 przebywał w Amsterdamie. W 1646 wrócił do kraju i mianowany został jenerałem artyl. („starszym nad armatą kor."). W wojnie kozackiej za Jana Kazim. bronił Lwowa i Zborowa. Zm. w r. 1656 pod Gdańskiem.

Utwory poetyckie Arciszewskiego znajdują się w „Wirydarzu poetyckim" J. T. Trembeckiego, wyd. przez Brücknera (Lwów. 1910) (II, 345—360). („Lament", napis. w Brazylji w r. 1636, ogł. przedtem z „Wirydarza" Kraushar w *Niwie*, 1892 i w monogr. o Arcisz. (I, 252—262); „Pieśń" z r. 1637 („Chwała bądź Bogu!...") wydrukowano niedokład. w *Bibl. Ossol.* 1848, I, i osobno (we Lwowie. 1863); Kraushar z rękop. Krasiń. w monogr. t. II, 70—74). [1])

Listy. a) 22 listów pol. do Krzysztofa Radziwiłła, z l. 1619—1639, ogł. z rękop. arch. nieświesk. Kraushar w swej monogr.; b) list do rodziców z r. 1623 ogł. z rękop. Zamoj. tamże; c) list do Władysława IV z r. 1637 ogł. z rękop. Krasiń. tamże; dwa tylko z tych listów były już przedtem ogłoszone drukiem, ale niedokładnie; d) list do K. Radziwiłła w *Dzienniku Wileńskim* 1827.

Sam Arcisz. wyd. tylko pisemko: „Epistola de podagra curata..." Amsterdam. (1643). Inne pisma jego; o artylerji, pamiętniki o pobycie w Brazylji, zaginęły; z pamiętników korzystał G. Vossiusz w dziele „De origine et progressu idolatriae" (1641). Niektóre pisma w przekł. z holender. ogł. Kraushar w monogr.

Monografja: Kraushar: Dzieje Krzysztofa z Arciszewa Arciszewskiego. 2 t. Petersburg. 1892. = Kraushar: K. Arciszewski jako rymopis. *Niwa.* 1892. — Danysz: Pamiętnik K. Arcisz. z pobytu w Brazylji. *Roczn. Tow. Przyj. Nauk Pozn.* XXI, 1895. — Grabowski: Liter. arjańska .. Str. 354—358. (Literaturę dawniejszą omówił Kraushar w przedmowie do swej monografji).

90. STANISŁAW ORZELSKI.

Poeta 1-ej poł. XVII w. Autor słynnego utworu p. n. „Makaron". Rękopisy tego utworu w różnych bibliotekach (Akad. Um., Załusk. (petersb.), Bibl. Jag., Zamoj. i Krasiń.); niektóre oznaczone datą 1623 i tytułem: „Macaronica Marfordi Mądzikovii, poetae approbati. Veritas odium parit. Brunonii, apud Martinum Volfgangum Korotelli a. d. 1623". Wyjątki z niego pomieścił *Monitor* z r. 1776, w nr. 85 i 86, autorstwo przypisując mylnie Morsztynowi lub Jerzemu

[1]) Pieśń ta ma być, wedł. dr. Antoniego J. falsyfikatem Al. Weryhy Darowskiego („Opowiad. Ser. IV, t. II, 389 (!?).

Lubomirskiemu. Wyjątki przytacza również Juszyński (Dykcjon. II, 380—382), autorstwo mylnie przypisując Złotowskiemu czy Zołtowskiemu; ale przedtem, na str. 27 t. II, powołując się na Opalińskiego (Satyry, 6 ks. V), uważa Orzelskiego za autora.

Juszyński: Dykcjonarz poetów. II, 380, i 27. — Brückner w Hist. liter. I. 301; wyd. 3, str. 291. — Brückner: Silva rerum („Charitas" Petersburg. 1894. str. 172). — Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899. II. — Brückner we wstępie do „Wirydarza poetyckiego" Trembeckiego. II. str. XVI. — Dynowska w rozpr. o Hier. Morsztynie. *Pam. liter.* 1911, str. 23—24. — Magiera w art. „Satyrus rudis". *Pam liter.* 1902. — Brückner: Poezja w w. XVII. *Enc. pol.* Ak. Um. XXI, str. 262.

91. ANDRZEJ RYSIŃSKI.

Jak się zdaje, krewny Salomona Rysińskiego i protestant. Poeta 1-ej połowy w. XVII-go. Szczegóły życia nieznane.

Jest autorem satyry:

„Satyr na twarz dworską". B. m. i r. (ok. 1640).

Przez długi czas przypisywano Rysińskiemu bezpodstawnie autorstwo satyry: „Satyr na twarz Rzeczypospolitej" (1640) (Maciejowski, Bełcikowski i inni), która, jak dowiódł Rabski, jest utworem Twardowskiego.

Maciejowski: Piśm. pol. III, 599—601. — Bełcikowski: Andrzej Rysiński (w „Ze studjów nad liter. polską". Warszawa. 1886. Str. 129—132. — Rabski: Ueber die Satiren des Christoph Opaliński. Berlin. 1892. Str. 15—18. — Wiszniewski: Hist. liter. VII. 188. — Kallenbach we wstępie do „Lamentu" wyd. 1910.

92. Autor satyry: „Lament chłopski na pany". (B. m. i r.) nieznany. Prawdop. z 1-ej poł. XVII w. Satyra społeczna w formie rozmowy między chłopami: Gawłem, Koperą, Nawłokiem, Marchewką, Kurpotem, Łaguzą, Dzwigonem, Strączkiem, Badurą, Mikutą, Dyrdą i Włodarzem. Wydał J. Kallenbach w wydawn. „Białe kruki". Lwów. 1910. (Inny „Lament chłopski". ogł. z rękop. Badecki w dod. do P. Zbylitowskiego „Przygany wymyślnym strojom".)

Kallenbach we wstępie do „Lamentu" wyd. 1910.

93. Autor tragiedji „Admetus Rex" (utw. w jęz. pol.) nieznany. „Admetus Rex" składa się z 5 aktów i 2 niewykończonych chórów. Przechowuje się w rękop. bibl. Jagiell. Streszczenie i wyjątki podał Windakiewicz. Napis., jak się zdaje, w pierwszej połowie w. XVII.

Windakiewicz: w *Sprawozd. z posiedz. Akad. Um. wydz. filol.* r. 1891. — Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. Kraków. 1902. (Odb. z *Rozpr. Akad. Um.*). Str. 140—3.

94. WAWRZYNIEC CHLEBOWSKI.

Mazur z Łowicza. Wierszokleta 1-wszej połowy XVII w.

Utwory jego wylicza i omawia Maciejowski.

O rękop. „Lamencie żałosnym Korony Polskiej... na rozruchy rokoszowe... w r. 1606 i 1607 wydanym“ pisał Brückner w omówieniu Archiwum do dz. liter. i ośw., t. XI i XII. *Pam. liter.* 1911, str. 573—588. Wyd. go Czubek w „Pismach polit. rokoszu Zebrzyd.“ I, 256—270.

Maciejowski: Piśm. pol. III, str. 534—538. — Łopaciński: Przyczynek do historji plagjatów w piśmiennictwie polskiem. *Pam. liter.* 1902. — Brückner: Studja nad liter. w. XVII. *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.* t. 57, str. 86 i n. — E. Land: Z dziejów plagjatu... Kraków. 1926.

95. MACIEJ GŁOSKOWSKI.

Poch. z Wielkopolski. Rok i miejsce urodzenia niepewne. Ur. się prawdop. przy końcu XVI w., jak się zdaje w Sowinie (dzisiaj pow. pleszewski), z o. Bartłomieja i Florentyny z Tymienieckich. Gdzie i kiedy pobierał nauki początkowe niewiadomo. Należał do wyzn. Braci Czeskich. Ok. r. 1634 ożenił się z Urszulą Szczaniecką. Był domownikiem Rafała Leszczyńskiego, woj. bełskiego, i jego syna Bogusława. W l. 1636—41 kształcił się w matematyce w Holandji, jak się zdaje w Lejdzie; bawił na dworze ks. Fryderyka Henryka z Oranji i był powiernikiem i nauczycielem gieometrji następcy jego, Wilhelma II. Powróciwszy do kraju, został komornikiem granicznym woj. kaliskiego. W r. 1645 brał udział, rako delegat Braci Czeskich, w *Colloquium charitativum* w Toruniu. Odtąd przebywał na wsi lub w Lesznie. Zm. prawdop. przed r. 1653 (wedł. Frankego i Jakub.) (nie w r. 1658).

Matematyk i poeta.

1. „Sława potomna JWP. JP. Rafała hrabie z Leszna, wojewody bełskiego, starosty hrubieszowskiego...“ Warszawa. 1636.

2. „Zegarek abo Pamiątka gorzkiej męki i śmierci Zbawiciela naszego Jezusa Pana, na XXIV godzin rozdzielona...“ B. m. i r. Wyd. 2 w Lubczu. 1653. Wyd. 3 w Królewcu. 1714. Wyd. 4, b. m. 1740. (Wyj. przytoczył A. E. Koźmian w „Rękopism historyczny...“ Wrocław 1845, str. 167).

3. „Griselida .. napisana R. P. 1641. B. m. (Poemat z Bokacjusza

Dekamerona; wyjątki podaje A. E. Kożmian w „Rękop. histor.“, str. 165—6). Zob. niżej rozdz. „Powieść w XVI i XVII w.“

4. „Geometria peregrinans“. B. m. i r. (Prawdop. w Lubczu ok. 1643).

Korespondencję Głoskowskiego z Heweljuszem przechowuje Bibl. Nationale w Paryżu.

A. E. Kożmian: Rękopism historyczny polski... Wrocław. 1845. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 782—3. — St. Wegner: Nieznani poeci polscy XVII w. II. M. G. z Sowiny... *Ruch literacki* 1876. (Lwów). — Franke i Jakubowski: M. G. matematyk polski XVII w. *Rozpr. i spraw. wydz. matem.-przyr. Ak. Um.* V. 1878. — F. Kucharzewski: O początkach piśmiennictwa technicznego w Polsce. Warszawa. 1900. Str. 33—34.

96. OLBRYCHT KARMANOWSKI.

Szlachcic; pochodził prawdop. z ziemi lubelskiej. Żył w 1-wszej poł. XVII w. Był, jak się zdaje, arjaninem, nie kalwinem. Dworzanin Krzysztofa Radziwiłła, woj. wil. i hetm. w. kor. († 1640), gorliwego opiekuna wyznania helweckiego. Przebywał na dworze jego współcześnie z Salomonen Rysińskim, Danielem Naborowskim, Jerzym Szlichtyngiem, Krzysztofem Arciszewskim. Po skończeniu szkoły dysydenckiej w Rakowie, kształcił się może dalej zagranicą. Był lustratorem dóbr Radziwiłłowskich. Podczas wojny szwedzkiej przebywał, jak się zdaje, z Samuelem Przypkowskim w Krakowie. (Grab.). Daty i szczegóły życia nieznane.

A. Walicki udowodnił że było dwóch Olbrychtów Karmanowskich na dworze Radziwiłłów; drugi, nie rymotwórca, był dworzaninem Bogusława Radziwiłła, niewiadomo, synowiec czy wnuk pierwszego.

Pierwsze utwory poetyckie Karmanowskiego odnieść należy do czasu wojny moskiewskiej w r. 1609.

Wyd. zbior. Poezje Karman. zebrał z różnych rękopisów i wydał Plebański, p. t. „Olbrychta Karmanowskiego, poety w. XVII, wiersze różne“. Warszawa. 1890. (Przedtem w *Bibl. Warsz.* 1890). Są tu „Pieśni pokutne“, fraszki p. n. „Drwa“ i wiersze okolicznościowe. Częściowo ogł. je już T. Ujazdowski w *Pamiętniku Sandomierskim*. II. 1830. „Pieśni pokutne“ i kilka innych wierszy znajduje się w „Wirydarzu poetyckim“ J. Trembeckiego (wyd. przez Brücknera. 1910—1911).

Wiersz do Piotra Kochanowskiego ogłosił z rękop. Wierzbowski w „Materj.“ II, str. 51. Dwa wiersze: „O Lisowskich i konfederatach żołnierzach“ i „List do Lisowczyka“, przytoczył Dzieduszycki w „Krótki rys dziejów i spraw Lisowczyków“. (Lwów. 1843).

Listy do Krzysztofa Radziwiłła w zbiorach nieświeskich. Omawia je K. Borzęcki.

Plebański: Olbr. Karmanowskiego, poety w. XVII-go wiersze różne. Warszawa. 1890. (Przedtem w *Bibl. Warsz.* 1890. II; tamże „Przyczynek" na str. 309). — A. Walicki: Karmanowscy. Kwerenda archiwalna. *Tyg. Ilustr.* 1893, I. — Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899. II. — Brückner: Dzieje liter. pol. I. 344. — H. Windakiewiczowa: Wiersze Olbrychta Karmanowskiego, Jerzego Schlichtinga i inne z „Wirydarza poetyckiego", zachowane tradycji ustnej. *Lud.* 1907. — T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce. Kraków. 1908. Str. 374—377 — Brückner we wstępie do t. II „Wirydarza peotyckiego". (Str. XXIX — XXX). — K. Borzęcki: O Olbrychcie Karmanowskim, poecie arjaninie. *Reform. w Polsce.* 1928.

97. DANIEL NABOROWSKI.

Herbu Podkowa. Ur. ok. 1575. Był dworzaninem i poetą nadwornym Radziwiłłów birżańskich: Krzysztofa, woj. wileń. i hetm. w. lit., a następnie syna jego Janusza. Towarzyszył Januszowi w podróży do Bazylei i Gienewy, gdzie z nim razem odbywał studja uniwersyteckie: w Bazylei otrzymał doktorat medycyny. (Tu ogł. dwie rozprawy lekarskie w r. 1593 i 1594). Był kalwinem. (Był członkiem poselstwa do Anglji (?), gdzie napisał słynny wiersz „Na oczy królewny Angielskiej"). Był żonaty. Został wyposażony dożywociem na Stankowie, gdzie w głębokiej starości umarł ok. 1650 r. (?). (Daty ur. i śm. wedł. Brücknera: 1573—1640).

Znaczna część jego poetyckiej spuścizny zebrana w „Wirydarzu poetyckim" Trembeckiego (I, 274—334). Jest tu, m. in. i wiersz „Na oczy królewny angielskiej" (druk. przedtem w czasop. *Wanda* z r. 1820) i „Zwada Marsa z Kupidynem" (oba utwory druk. przedtem w *Noworoczniku litewskim* na r. 1831), i przypisywana mylnie (wedł. Brücknera) Szymonowicowi przez Bielowskiego i St. Węclewskiego "Wiejska szczęśliwość" (=„Pieśń ad imitationem Horacjuszowej ody Beatus ille qui procul negotiis"). (Łoś przedruk. z wyd. Węclewskiego ten wiersz przy wyd. Sielanek Szymonowica (1914), nie wspomniawszy o zachwianiu autorstwa Szymonowica). Natomiast pomieszczony w „Wirydarzu" „Czwartak" nie jest, wedł. Brücknera, utworem Naborowskiego, lecz Żabczyca, który Nabor, przywłaszczył sobie, dodawszy dwie pierwsze zwrotki. (Przedtem dowodził Brückner, że Żabczyc go sobie od Naborowskiego przywłaszczył).

Z zamiłowaniem uprawiał Nabor. list poetycki: 1 list wiersz. (do Krzysztofa Radziwiłła) wydruk. Maciejowski w Dodatku do t. III Piśm. pol. 239; 2 listy do Janusza Radziwiłła z r. 1629 i 1630 wydruk. Ko-

tłubaj w „Życiu Janusza Radziwiłła (Wilno. 1859); 2 listy do Janusza Radziwiłła z r. 1629 w *Noworoczniku litewskim*, 1831; 3 listy do Bogusława Radziwiłła z r. 1631 wymienia Czubek w rękop. Suskim nr. 39; kilka listów wiersz. w rękop. u Czartoryskich.

Kilka wierszy Nabor. przytacza Brückner w Dodatku do t. II „Wirydarza“ (391—399).

List Nabor. do Krzysztofa Radziwiłła z r. 1625 (opisujący chorobę Salomona Rysińskiego) przytacza Korotyński w studjum o Salom. Rysińskim (Wilno. 1863).

Inne pisma Nabor. wylicza Estr. Bibliogr. XXIII.

Klimaszewski w *Noworoczniku litewskim*. 1831. — Kraszewski w pow „Kościół Św. Michalski“. — W. Korotyński: Salomon Rysiński. Wilno 1863. — Nehring „Do pięknych oczu“. (W jednodniówce: „Okrężne“. Poznań. 1885. — Plebański w rozpr. o O. Karmanowskim. *Bibl. Warsz* 1890, II i w *Bibl. Warsz.* 1889, III, 438. — Brückner: Skarby dawnej poezji pol. *Bibl. Warsz.* 1899, II. — Brückner w rozpr. „Ezopy polskie“, str. 45. — Brückner: Kto jest autorem „Wiejskiej szczęśliwoéci?“ *Pam. liter.* 1903. — Brückner we Wstępie do „Wirydarza poetyckiego“, II, str. XXVII—XXIX, i w Dod., str. 391—399. — T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej w Polsce. Str. 111 i n.

98. STANISŁAW SERAFIN JAGODYŃSKI.

Bliższe szczegóły z życia i daty urodzin i śmierci nie są znane. Ur. się w końcu XVI w. na Żmudzi z o. Kaspra. Chodził do szkół jez. w Wilnie od r. 1613. W r. 1619 wstąpił do akad. krakowskiej. Był z początku dworzaninem panów litewskich; potem jako dworzanin królewicza Władysława IV odbył podróż do Niemiec, Belgji i Włoch w r. 1624—25. Zm. po r. 1633.

Było, jak się zdaje, dwóch, a może i trzech tego samego imienia i nazwiska poetów w w. XVII, czego zdają się dowodzić daty ukazania się niektórych utworów pod im. S. S. J. (1613 i 1695).

„Epitimia JW. Jarosza Wołłowicza...“ Wilno. 1613.

„Nymphica Aleksandra Chaleckiego z Anną Magdaleną Wojnianką...“ Wilno. 1617.

„Grosz...“ Wilno. B. m. i r. (1618). Toż — Kraków. 1620. Toż — Warszawa. 1692. Toż — Kraków. 1705 (dwie ed.). (Są to epigramaty satyr.).

„Dworzanki...“ W Krakowie. 1621.

„Maszkary mięsopustne“. B. m. i r. (Kraków).

„Wybawienie Rugiera z wyspy Alcyny...“ W Krakowie. 1628. Przekł. z włoskiego, dram. Saracinellego, napis. dla Władysława IV

i wystawionego w obecności jego we Florencji w 1625. Przedruk. Wójcicki w *Bibl. starož. pis. pol.* III.

„Poezje Stan. Serafina Jagodyńskiego“ w wyd. Tur. (Kraków. 1860) zawierają: „Wybawienie Ruggiera“, „Grosz“ i „Nymphika“.

Jagodyński jest prawdop. autorem, przypisywanych, mylnie, jak jak się zdaje, Janowi Grotkowskiemu, tłumaczeń trzech sonetów Petrarki (102, 103 i 104), tegoż „Tryumfu miłości“ i poematu w 4 p. „Tryumf wiary“ W. Du Bartasa, ogłoszonych drukiem przez Nabielaka w *Bibl. Ossol.* IV z r. 1864 i w t. VIII z r. 1866. Początek „Tryumfu miłości“ podano z rękop. w *Pismach rozmaitych*, wydawanych przez T. D. I. Wilno. 1838. Przekład „Tryumfu miłości“ poprzedzony orygin. sonetem: „Do Władysława Zygmunta Królewicza“. (Zob. Maciejowski Piśm. pol. II, 167 i III. 667—9; Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*, Chmielowski w *W. Enc. powsz.* i Jarecki). (Rękop. tych przekładów w bibl. Zamoj. w Warszawie i u Czartoryskich w Krakowie).

„Pieśni katolickie“. Kraków. B. r. (Drugie wyd. Kraków. 1695). (Pieśni oryg. i tłum.; kilka wydań).

„Kalligraphia abo Cancellaria S. S. J.. “ W Krakowie. 1695. (Pierwszy podręcznik polski kaligrafji).

Dwa ostatnie utwory być może innego Jagodyńskiego.

Wyd. zbior. wszystkich utworów Jagodyńskiego brak.

Brodziński: Pisma V, str. 21—22. — Siarczyński: Obraz wieku pan. Zygm III. 1828. — Maciejowski: Piśm. pol. II. 167 i III, 667—9. — Turowski przy wyd. „Poezji“ Jagodyńsk. (1860). — F. M. S. (Sobieszczański): J. S. S. *Enc. Orgelb.* — Bełcikowski: Okruchy literackie. *Bibl. Warsz.* 1884, II, i w „Ze studjów...“ Warszawa. 1886. — Windakiewicz: Teatr Władysława IV. *Przegl. pol.* 1893, sierp. wrzes. — Estreicher w Bibliogr. XVIII. — Chmielowski: J. S. S. *W. Enc. powsz. ilustr.* t. 31. — J. Czernecki: S. S. Jagodyńskiego Kalligrafja abo Cancellaria z r. 1695 Lwów. 1903 (odb. z *Muzeum*). — K. Jarecki: Kto jest autorem tłumaczeń z Petrarki i Bartasa, przypisywanych Grotkowskiemu? *Pam. liter.* 1905. — Krček: Zagadki w życiu i w działalności literackiej S. S. Jagodyńskiego. *Pam. liter.* 1908. — Jachimecki: Pierwsze libretto operowe w języku polskim. (...Wybawienie Ruggiera), („Studja do historji muzyki w Polsce...“ Cz. I. Kraków: 1911, str. 269—280.

99. JERZY SZLICHTYNG.

Z Bukowca (w ziemi wschowskiej) rodem. Arjanin. Uciekł z Pragi ok. 1610. W r. 1632 był ministrem w Rakowie. W r. 1633 miał podobno już sześćdziesiąt kilka lat.

Wiersze jego znajdują się w „Wirydarzu poetyckim“ Jak. Teod.

Trembeckiego, I, wyd. przez Brücknera (Lwów. 1910). („Lekcje Kupidynowe“ (erotyki), „Szlachecka kondycja“ i inne; niektórych autorstwo niepewne); M. Dynowska („Hier. Morsztyn...“) autorstwo niektórych przypisuje H. Morsztynowi. „Lekcje Kupidynowe“ były, jak się zdaje, drukowane współcześnie). Wedł. Brücknera, „Lekcje Kupidynowe“ to utwór K. Twardowskiego. „Szlachecką kondycję“ przypisuje Hier. Morsztynowi (Zob.),

Za życia ogłosił drukiem:

a) „Pieśń o królu polskim Władysławie IV...“ (Toruń. 1635).

b) „Wjazd do Gniezna Jana z Lipia Lipskiego, arcyb. gnieźn., prymasa...“ (Kraków. 1639).

Dwa listy do Bogusława (Bogumiła?) Radziwiłła z lat 1629 i 1632, ogłosił Maciejowski w Dod. do t. III Piśm. pol. (Str. 235—239).

Maciejowski: Piśm. pol. III, 708—9. — Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, czerw. — Brückner we wstępie do II t. „Wirydarza poetyckiego“ (Lwów. 1911) i w Dod. 373—83. — T. Grabowski: Z dziejów liter. kalwińskiej w Polsce. Str. 116 (365)—118 (367). — Windakiewiczowa: Wiersze O. Karmanowskiego, Jerzego Schlichtinga i inne z „Wirydarza poetyckiego“, zachowane w tradycji ustnej. *Lud.* 1907.

110. ANDRZEJ LESZCZYŃSKI.

Syn Rafała, woj. bełskiego. Wojewoda derpski. Zm. po r. 1648. Wiersze jego w rękop. w bibl. Jagiell. i Czartor.

Dwa wiersze: do Ossolińskiego i do Gorajskiego w „Wirydarzu poetyckim“ J. T. Trembeckiego (I, str. 60); kilka wierszy wydruk. z rękopisu Brückner w „Dodatkach“ do t. II „Wirydarza“, str. 364—6, m. i. „Na ogród Klimuntowski“ i „Na podkanclerzankę“, wydrukowany mylnie jako wiersz Andrzeja Morsztyna w „Poezjach“ (Warszawa, 1883, str. 219).

Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899. II. — Brückner: Dzieje liter. pol. I, 307—8. — Brückner w „Dodatkach“ do t. II „Wirydarza poetyckiego“ J. T. Trembeckiego, str. 364—366.

101. JAN LIBICKI.

Sekretarz królów Władysława IV i Jana Kazimierza.

1. „Horatius Flaccus przekładania Jana Libickiego... W Krakowie. 1647. Jest też autorem dwu pisemek „sowizdrzalskich“:

2. „Bachus miraculus“. B. m. i r. (ok. 1655). Po polsku i po łacinie.

3. „Somnium prodigiosum... Sen dziwny... B. m. 1647. Po polsku i po łacinie. Wyd. 2, bez tekstu łaciń. p. t. „Sen dziwny, w którym wino i woda o godnościach swych rozprawiają.“ B. m. 1684.

4. Przekład polski poezji Sarbiewskiego obok tekstu łaciń. w wyd. krak. dzieł z r. 1647. (Bentkowski — Hist. lit. I, 631, mylnie podaje, że przekład polski pieśni Sarbiewskiego znajduje się w wyd. przekładu Horacego z r. 1647.

„LITERATURA SOWIZDRZALSKA“.

Literatura mieszczańsko-ludowa. Są to utwory satyryczno-humorystyczne w formie lirycznej, dramatycznej lub powieściowej, pisane przez autorów ze sfery mieszczańskiej, występujących najczęściej pod pseudonimami, jak Jan z Kijan, Jan z Wychylówki, Januarius Sowizdralius, Jan Oleski, Jan Dzwonowski, Prawdzic Niedrwił (t. j. Jurkowski), Maciek Pochlebca, Baltyzar z Kaliskiego powiatu, Celestyn Bozdarzewski i t. p.; niekiedy używali i własnego nazwiska, jak np. Jan Łopeski, Jan Jurkowski, Kacper Twardowski, jak być może Jan Dzwonowski (jak sądzi, wbrew Brücknerowi, K. Badecki). Brückner przypuszcza, że pod kilku pseudonimami mógł się ukrywać jeden autor. Najobficiej ta literatura występuje w l. 1612—1617. Marcin Szyszkowski, biskup krakowski, edyktem z r. 1617, wciągającym tę literaturę na indeks ksiąg zakazanych, zatamował jej rozwój dalszy. Najwybitniejszymi pisarzami literatury sowizdrzalskiej (zwanej też „frantowską“) byli Jurkowski i Dzwonowski. (Na literaturę sowizdrzalską zwrócił uwagę pierwszy Brückner).

Do najcharakterystyczniejszych utworów sowizdrzalskich należą:

a) Fraszki i anegdoty prozą i wierszem:

1. „Sowizrzał nowy“. 1614. „Fraszki Sowizrzała nowego“. 1614. „Fraszki nowe Sowizrzałowe“. 1615.

2. „Facecje polskie“. 1624 (liczne wydania, pod różnemi tytułami).

b) Powieściowe:

„Peregrynacja Maćkowa z Chodawki Kurpetowego syna...“ 1612.

c) Satyry epiczne:

1. „Sejmu domowego artykułów sześć“. (1608). (Toż p. t. „Sejm albo Konstytucje domowe“. 1625).

2. „Statut, to jest artykuły prawne jako sądzić łotry i kuglarze jawne...“ (1611).

3. „Niepospolite ruszenie abo Gęsia wojna". 1621 (wszystkie trzy Jana Dzwonowskiego).

4. „Poselstwo z Dzikich Pól..." (1606) Jana Jurkowskiego.

d) Utwory liryczne (pieśni):

1. „Kiermasz wieśniacki" (ok. 1615).

2. „Pieśni, tańce i padwany..." (ok. 1617) (i liczne inne zbiory, pod różnemi tytułami).

e) Utwory dramatyczne:

1. „Peregrynacja dziadowska". 1612, 1614.

2. „Komedja rybałtowska" (1615 wyd. 2).

3. „Zwrócenie Matjasza z Podola" (ok. 1617).

4. „Walna wyprawa do Wołoch ministrów na wojnę" (1617) (obie ostatnie jak się zdaje przez Maćka Pochlebcę).

Do okazów literatury sowizdrzalskiej należą też:

a) „Kalendarz wieczny" (b. m. i r.) (przedruk. J. Łoś w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1911).

b) „Witanie na wjazd ixa Herrn Lutermachra" (Wilno. 1642). (Przedruk. Croiset Van der Kop. w *Izwiestijach Akad. Nauk Petersb.* XVII (1912) (brosz. jez.). Por. Bełcik. Ze studjów... Str. 142.

c) „Postny obiad abo Zabaweczka". Kraków. 1653. 2 wyd. 1684. Nowe wyd. J. Rostafińskiego w *Bibl. pis. pol.* 60 (1911). Tu znajduje się słynna pieśń myśliwska „Zając sobie siedzi pod miedzą. .".

Literatura o „Literaturze sowizdrzalskiej". K. Badecki: Literatura mieszczańska w Polsce XVII w. Monografja bibliograficzna. Lwów. 1925. (Najważniejsze oceny: Brücknera w *Przegl. humanist.* 1925 i w *Reform. w Polsce* 1926 i J. Krzyżanowskiego w *Ruchu liter.* 1926). = Brückner Powieści ludowe. *Bibl. Warsz.* 1900, IV. — Brückner: Dzieje liter. pol. I, 235—250. — Brückner: Frantowe prawa. *Pam. liter.* 1905. — Dobrzycki: „Zwrócenie Matjasza z Podola" w literaturze ludowej. *Pam. liter.* 1907. — Brückner: Pieśni polsko-ruskie. *Pam. liter.* 1911. — Brückner: Z literatury sowizdrzalskiej. *Pam. liter.* 1913. — Brückner: Polskie indeksy książek zakazanych. *Pam. liter.* 1903. — Brückner: Dawna literatura mieszczańska *Przegl. humanist.* 1925. (Z powodu dzieła Badeckiego). — Badecki: Nieodszukane pierwodruki liter. mieszczań. w Polsce XVII w. *Pam. liter.* 1926. — Badecki: Zabytki liter. mieszcz. w bibl. Kórnickiej. Kraków. 1928. — L. Simon: Nieznane materjały do historji liter. mieszcz. w Polsce XVII w *Ruchu liter.* 1926, nr. 8. — R. Pollak: „Odszukany" druk sowizdrzalski. *Pam. liter.* 1929. — (Zob. też *Pam. liter.* 1903, str. 128—130; 1904, str. 315; 1911, str. 398—9 i literaturę pod Jurkowski i Dzwonowski).

JAN JURKOWSKI. Bakałarz akad. krakowskiej, z Pilzna rodem. Inne szczegóły życia jego nieznane.

Z utworów Jurk. najbardziej uwagi godne są następ.:

a) „Tragedja o polskim Scilurusie...“ Kraków. 1604.

b) „Lech wzbudzony i lament jego żałosny...“ Kraków. 1606. 2 wyd. 1649. Przedruk. Czubek w „Pism. polit. rokoszu Zebrzyd. I, 47—60“.

c) „Chorągiew Wandalinowa“. Kraków. 1607.

d) „Poselstwo z Dzikich Pól...“ B. m. 1606. (Autorstwo „Poselstwa“ przypisuje Jurkowskiemu Brückner).

Z panegiryków wiersz. Jurk.: „Hymenaeus Najj. Monarchy Dymitra Iwanowica...“ (Kraków. 1605) przedruk. Wierzbowski w „Matierjały k istorji Moskowskawo Gosudarstwa“. (Warszawa. 1900).

Zdaniem Brücknera, Jurkowski posiadał talent satyryczny większy, niż Klonowic. „Lech“, „Chorągiew Wandalinowa“, „Poselstwo“, to, wedł. B., szczyt literatury satyryczno-patryjotycznej; „Scylurus już mniej wybitny“; — „Pierwszy zwrócił u nas uwagę na język złodziejski...“; — „Dzieła Jurk. domagają się przedruku“.

Estr. przypuszcza, że może Jan z Kijan to Jurkowski.

Wiszniewski: Hist. liter. VII, 280—4. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 480—5. — Brodziński: Pisma V, 9—14. — Kraszewski: Gawędy o liter. i sztuce (1857). 164—9. — Wójcicki: Teatr starożytny w Polsce. — Nehring: Beiträge zur Geschichte des Theaters in Polen. Zeitschr. für vergl. Literaturgesch. Neue Folge. 1898. — Chmielowski: Nasza liter. dramat. I, 87—91. — Brückner: Powieści ludowe. *Bibl. Warsz.* 1900, IV — Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. Kraków. 1902. — Brückner: Volumina miscellanea. *Pam. liter.* 1904. Str. 81—82. — Brückner: Studja nad liter. w. XVII. Cz. I, str. 65—76.

JAN DZWONOWSKI. (Nazwisko prawdop. przybrane, nie rzeczywiste). Żył za Zygmunta III. Przebieg życia nieznany.

Ogłosił:

1. „Sejm albo konstytucje domowe“ (kilka wydań między l. 1608—25). Pierwsze wyd., z r. 1608, p. t. „Sejmu domowego artykułów sześć...“ zaginęło.

2. „Statut Jana Dzwonowskiego...“ 1611. (2 wyd.). Znanych 5 wydań.

3. „Niepospolite ruszenie abo gęsia wojna“. W Krakowie. 1621.

4. „Seymu walnego domowego artykułów sześć... Przydano do tego i insze rzeczy śmieszne ku czytaniu...“ 1625 (zawiera, oprócz „Sejmu“ i „Niepospolitego ruszenia“: a) „Konterfet cudowny i siła kozaka Płachty“ i b) „Pieśń kozaka Płachty“).

„Pieśń kozaka Płachty“ to słynna „Pieśń o Kulinie“, naśladowana później pod nazwą „Kozaczka“, znana w Polsce i dawniej, a którą

Brückner uważa za pieśń autora Polaka, nie ruską ludową (jak chce Franko).

Nowe wyd. tych pisemek: „Pisma Jana Dzwonowskiego“ (1608—1625). Wydał Karol Badecki. Kraków. 1910. *(Bibl. pis. pol.).*

Wójcicki w *Bibl. Warsz.* 1842, I. — Chmielowski w *W. Enc. ilustr.* — Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. Kraków. 1902. — Brückner: Frantowe prawa. *Pam. liter.* 1905. — Badecki we wstępie do „Pism“ (1910). — Brückner: Pieśni polsko-ruskie. *Pam. liter.* 1911 (nb. str. 186—191).

DRAMAT w XVI i XVII w.

I. Misterja (dyjalogi biblijne).

Przeżytkiem misterjów są szopki.

Misterja ważniejsze lub dokładniej znane:

1. „Żywot Józefa“, Reja. (Zob. II, a).

2. „Joachim i Anna...“ (Zob. II, a).

3. „Dyjalog Częstochowski“, wydruk. w 2 poł. XVI w. p. t. „Historja o chwalebnym Zmartwychwstaniu Pańskiem“, napis. ok. 1570 r. przez ks. Mikołaja z Wilkowiecka. W r. 1757 przedrukował tekst Jan Małachowski, kanclerz kor., nie dla celów budujących. Przedruk. kryt. z unikatu kórnick. Windakiewicz w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1893. Mikołaj z Wilkowiecka był paulinem Częstochowskim i ogłosił nadto jeszcze kilka dziełek (o których Windak. we wstępie). O nim zob. wyżej, str. 387.

4. „Tragiedja albo wizerunk śmierci przeświętego Jana Chrzciciela Przesłańca Bożego“ — przez Jakuba Gawatowicza (1598—1679), bakałarza nauk wyzwol.; wystawiona w r. 1619, w „Kamionce na jarmark“, i jednocześnie wydana. Wydał M. Pawłyk w *Zapyskach nauk. Tow. im. Szewczenka*, t. 36.

5. „Dyjalog Dominikański“, o męce Pańskiej; tekst w całości nieznany; ustępy przytacza Juszyński w swym „Dykcjonarzu“. Data r. 1533 mylna; pochodzi prawdop. z XVII w.

6. „Dyjalog Chełmiński“, o męce Pańskiej. Rękopis w bibl. Krasińskich w Warszawie. Treść i wyj. podali Chomętowski w „Dziejach teatru pol.“ (Warszawa. 1870) i Nehring w „Beiträge zur Gesch. der dramat. Litteratur in Polen“ *(Arch. f. slav. Philol.* XVII. 1895).

7. „Dyjalog abo rozmowa grzesznego człowieka

z anioły...“ (o męce Pańskiej). Kraków. 1612. Przez Marcina Paszkowskiego. (Zob.).

8. „Dyjalog o Zmartwychwstaniu Pańskim“ przez Wacława Potockiego. (Zob.). Rozbiór i wyj. podał Brückner w „Spuśc. rękop. po W. Pot.“

II. Dyjalogi szkolne. (D. żakowskie).

a) *Dyjalogi nie jezuickie.*

Głównie łacińskie, rzadziej polskie; najdawniejsze były przedstawiane na dworach król. Zygmunta I i Zygm. Augusta.

1. „Ulyssis prudentia in adversis“. Kraków. 1516.

2. „Sand Parysa, krolowica trojanskiego“. Kraków. 1542. Przekł. nieznanego autora „Judicium Paridis“ Jakuba Lochera († 1528) (przedruk. w Krakowie r. 1522). Oryginał odegrany na zamku Krakowskim pod kierownictwem Stanisława z Łowicza. „Sąd Parysa“ przedruk. z unikatu Łopaciński w *Prac. filol.* V. 1899, p. t. „Sąd Parysa... najdawniejsza gra polska drukowana“.

3. „Acolastus“. Przekł. polski utworu holendra Wilhelma Gnapheusa († 1568) z przed r. 1547, druk. był w Krakowie, ale egzemplarza nie odnaleziono. Urywek z przekładu, zachowany w rękop. wileńskim z w. XVII, ogłosił Łopaciński w *Prac. filol.* V. 1899.

4. „Żywot Józefa...“ Kraków. 1545. Utwór Mik. Reja. Jest to naśladowanie dramatu szkolnego, humanistycznego, Korneljusza Crocusa p. t. „Comoedia sacra cui titulus Joseph“ (1536), ale ma charakter misterjum.

5. „Joachim i Anna...“ wydał z rękopisu horodeckiego Kraszewski w *Athenaeum.* 1841. (Z intermedjami).

6. „Traiedya Sofrona“, Sebastjana Łęczycanina. 1550. Egzemplarze zaginęły.

7. „Tragedya o Ulissessie krolu Ithackim, mężu rycerskim, w Grecyjej niegdy będącym y Penelopie uczciwie stałej małżonce jego. Nowo uczyniona przez Adama Paxillusa z Brzeska“. Kraków. 1603. Egz. defektowy składający się z kilku kartek przedmowy, przechowuje w zbiorach swych p. Jan Michalski w Warszawie. „Paxillus“ ma to być według notatki obocznej jakiś Małecki. (Właściwie Paxillus = Kołek.). Druk Estr. nieznany. (Znana jest jego „Komedja o Lizydzie“. Zob. niżej).

8. „Academia Cracoviensis, seu de illius felicisima atque

auspicatissima erectione comoedia...“ Wystawiona w r. 1637 (nie 1537 jak u Wiszn.). Program („argumentum“) w przekł. polskim podał Wiszniewski, Hist. liter. VII, 228—241. Powstała pod wpływem jezuickich widowisk.

8. „Admetus Rex“. Dyjalog polski. Streszczenie i wyj. u Windakiewicza („Teatr ludowy...“ 140—143). Rękopis pochodzi z w. XVII, w bibl. Jagiell. Zob. wyżej, str. 434.

Zaliczany do tej kategorji dramatów „Dialogus de quattuor statuum“ Adama Polaka, nie jest dramatem, lecz traktatem uczonym. Zob. wyżej, str. 35, pod Adam Polak).

b) *Moralitety.*

1. „Komedja Justyna i Konstancjej...“ Kraków. 1557. Marcina Bielskiego. Przedruk. Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.* Warszawa. 1896.

2. „Pamięć śmierci“, Sebastjana Tuliszkowskiego (Tuliscoviusa), bakałarza strzelneń., z l. 1570—73. W rękop. Jagiell.

3. „Tragiedja o polskim Scylurusie“. (Kraków. 1604). Jana Jurkowskiego, bakałarza pilzneńskiego. Wyj. u Brodziń. Pisma V i Wiszn. Hist. liter. VII. Str. 280—4.

4. „Drogi Herkulesowe albo dyjalog o jednym młodzieńcu obierającym stan żywota swego“. (Kraków. 1608), Pawła Świętkowica, bakałarza akad. krak. (Zob. Brückner: Studja nad liter. w. XVII, str. 87).

c) *Dyjalogi jezuickie.*

Bujny rozkwit dyjalogów szkolnych przypada dopiero na czasy jezuickie. Początkowo, przez pierwszych 30 lat (1571—1600) pobytu jezuitów w Polsce dawano dyjalogi szkolne w jęz. polskim; później dyjalogi łacińskie; tylko intermedja mogły być polskie; (najdawniejsze intermedja polskie były tylko jezuickie, wedł. Brücknera). Treść przeważnej części tych dyjalogów osnuta na wydarzeniach Starego i Nowego Testamentu. Sztuki grywali uczniowie kl. 5 („retoryki“).

Do najstarszych z zachowanych należą:

1. Dyjalogi jez. kolegjum wileńskiego z r. 1577 łać. w Ossoliń.

2. Dyjalogi jez. kolegjum kaliskiego z l. 1584—1707, łacińskie z intermedjami polskiemi; rękop. w bibl. Pawlikowskich we Lwowie i w bibl. Jagiell. Z tego rękop. „dwa najstarsze jezuickie intermedja szkolne“ (z r. 1584), jakie się wogóle dochowały, wyd. L. Bernacki

w *Pam. liter.* z r. 1903. Najstarsze intermedja polskie. przy dyjalogu jez. „Christolaus“ kol. pułtuskiego, zaginęły (zob. Wójcickiego *Bibl. starož. pis. pol.* t. VI. [1844]).

3. Dyjalogi jez. kol. poznańskiego, z końca XVI i pocz. XVII w.; rękop. przechowuje się w bibl. uniw. w Upsali. M. n. pięć dramatów Knapjusa (Grzegorza Knapskiego), 3 trajedje i dwie komikotrajedje, w 5 akt. łac., z polskiemi prologami, chórami po każdym akcie i epilogami (Zob. Joh. Bolte: „Jesuiten-Komödien in Posen ums Jahr 1600“ w *Zeitschrift der histor. Gesellsch. für die Provinz Posen* 1888), jeden p. t. „Philopater seu Pietas, drama comicotragicum, scriptum Vilnae et spectatum 1596. Posnaniae exhibitum 1600. P. Cnapii munus et drama“.

4. Dyjalogi jez. kol. pułtuskiego, z końca XVI i pierwszej ćwierci XVII w. (1571 — 1623), które wymienił ks. A. Załęski w Wójcickiego *Bibl. starož. pis. pol.* VI, zaginęły; odnalazły się tylko dwa z l. 1622—23, które wydał Plenkiewicz w *Pam liter.* 1906 i 1907: a) „Miphiboseth„, z r. 1622; b) „Drama De Arca“ z r. 1623. Należą dramaty te, wedł. Plenkiewicza, do rodzaju autos sacramentales; są klasycznymi pod względem formy utworami, pisanymi pod wpływem „Odprawy posłów greckich“. Plenk. przypuszczał, bez uzasadnienia, że autorem ich mógł być Sarbiewski. (Zob. niżej pod Marcin Łaski).

5. Dyjalogi chełmińskie (rękop. w bib. Krasińskich w Warszawie) są, wedł. Brücknera, jezuickie; wedł. Plenkiewicza, nie są jezuickie. Wydruk. niektóre Nehring w „Beiträge zur Geschichte der dramatischen Litteratur in Polen“ (*Archiv für slav Philol* XVII, 1895).

Z dyjalogów z 2 poł. XVII w. i późniejszych ogłoszono:

a) „Dyjalog o Narodzeniu Pańskiem“ z r. 1661 (Z dyjalogów Krośnieńskich) ogł. z rękop. Ossol. drukiem Krček p. t. „Jasełka Krośnieńskie“. (Kraków. 1900).

b) „Dyjalog na Wielki Piątek“, z pocz. XVIII w., wyd. z rękop. bibl. Pawlik. Bernacki w *Pam. liter.* 1908. (Autorstwo przypisuje St. H. Lubomirskiemu).

c) „Dyjalog wielkopostny“ z r. 1724 (kaliski) ogłosił W. Gomulicki w *Wędrowcu.* 1901.

MARCIN ŁASKI *(Lasius)* Jezuita (pułtuski?). Zm. w r. 1618. Brown, wspominając o nim, nie podaje żadnych szczegółów życiorysowych, powołując się na Wiszniewskiego „Hist. liter.“ i wylicza kilkanaście jego dyjalogów polskich. Wiszniewski wiadomość o nim

wziął z Wójcickiego *Bibl. starož. pis. pol.*, t. VI, któremu wiadomości o dyjalogach jezuickich pułtuskich udzielił ks. A. Załęski. Rękopis tych dyjalogów znalazł się w zbiorach Aleks. Polińskiego. Wśród dyjalogów Marcina Łaskiego wymienia Brown „Miphiboseth", grany w kolegjum pułtuskiem w 1622, i dramat „O Skrzyni Przymierza" (= Drama de Arca) grany w r. 1623, właśnie te, które wyd. Plenkiewicz, nie wiedząc o autorstwie Łaskiego.

Poliński w „Dziejach muzyki polskiej" (Str. 105—106) wspomina o dwu dyjalogach „Łaskiego", jednym łacińskim i jednym polskim: „O drzewie żywota", i przytacza z niego melodję jednego chóru („Już zima smutna minęła..."). [Por. Hahn: „Liter. dramat." Str. 96]. „Marcin Łaski" czy nie jest identyczny z jezuitą Marcinem Łaszczem, zm. w. r. 1615 (p. wyżej); tak go też nazywa Brückner (Zob. *Pam. liter.* 1908, str. 208).

Wójcicki: *Bibl. starož. pis. pol.* VI, str. 297—347. — Wiszniewski: Hist. liter. VII, 288 i n. — Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. str. 265.

Kallenbach ogł. z rękop. British Mus. w Londynie w *Arch. do dziej. liter. i ośw.* VII (1892), str. 105—113, fragment dramatu z 1 poł. XVII w. nieznanego autora, jak się zdaje jezuity.

Dyjalogi szkolne naśladowane z jezuickich:

a) „Lwicy mężności wielki zwycięzca nieprzyjaciela dusznego Justus św. biskup lugduński na scenę podany R. P. 1686" w 3 aktach z intermedjami.

b) „Summa Comicotragediey na historję żywota św. Stanisława męczennika Chrystusowego, biskupa krakowskiego i Patrona Korony Polskiej"—przez X. Mateusza Jagodowicza kanon. pozn. Wystaw. 1633. (Druk. Warsz.). W 3 akt. z chórami i 3-ma intermedjami.

III. Dyjalogi religijno-polemiczne.

a) *Protestanckie* (zaczepne):

1. „Rozprawa krótka a prosta o niektórych ceremonjach a ustawach kościelnych" — Seklucjana (zob.).

2. „Rozmowa o pogrzebie krześciańskim i papieskim"—Seklucjana. (Królewiec. 1547).

3. „Rozmowa szatana z grzesznikiem" — Seklucjana.

4. „Rozprawa księdza z popem".

5. „Krótka rozprawa między trzemi osobami.." (1543) — Reja.

6. „Kupiec..."(1549) — Reja.

Do kategorji dyjalogów religijno-polemicznych należy dwie „tragiedje" Bernarda Ochina (Ochino) ze Sieny (1487—1564) [1]) ogłoszone w przekładach polskich w. l. 1558—60:

a) „O zwierzchności papieskiej... tragiedja krotochwilna". 1558. Tłumaczem jest prawdopod. Ostafi Trepka. (Unikat w bibl. Krasiń. w Warszawie).

b) „Tragiedja o Mszej..." 1560. (Unikat w bibl. Czartor. w Krakowie). Autorem przekładu, a raczej przeróbki, jest, wedł. Wiszniewskiego, Ostafi Trepka, wedł. T. Grabowskiego Paweł Lismanin. [2]).

Literatura o tragedjach Ochina. Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. II. — Trębicki w *Bibl. Warsz.* 1843. — Wiszniewski: Hist. liter. IX, 22—24. — Maciejowski: Piśm. pol. Dod. 380—3. — T. Grabowski: Z dziej. liter. kalw. Str. 406 (157). — Chmielowski: Nasza literatura dramat. I, 42—43. — Kleiner: „Tragiedje" Ochina. *Pam. liter.* 1910. — Brückner: O różnowierstwie polskiem słów kilka. *Reform. w Polsce*, I, 1921.

b) *Katolickie* (odporne):

7. „Rozmowa pielgrzyma z gospodarzem o niektórych ceremonjach kościelnych" (Kraków 1549)—Stanisława ze Szczodrkowic (Stanisław ze Szczodrkowic Morawicki, h. Topór, syn Jana Ur. ok. 1520; uczył się w akad. krak. do r. 1534; był dworzaninem wojewody Tenczyńskiego). Przedruk. Celichowski w *Bibl. pis. pol.* 1900.

8. „Rozmowy polskie, łacińskim językiem przeplatane, rytmy ośmiorzecznemi złożone..." (Kraków. 1553)—Wita Korczewskiego. Przedruk. Karłowicz w*"Bibl. pis. pol.* 1889.

9. „Komedja o mięsopuście", powstała ok. 1550. Wyd. z rękopisu petersburskiego Kalina w *Pracach filol.* II, 1888.

10. „Prostych ludzi w wierze nauka", powst. ok. 1550. Wyd. z rękop.

---

[1]) B. Ochin bawił krótko w Polsce w r. 1564.

[2]) Wójcicki w „Teatr Starož." mylnie przypisał autorstwo „Tragedji o Mszej" Janowi Herbestowi, mieszając z jego „Opisaniem i wykładem Mszy św." (1566), co sprostował Trębicki w *Bibl. Warsz.* 1843 (str. 286 i n.). Mimoto Chmielowski powtarza za Wójcickim ten błąd w „Naszej liter. dram" I, 42. Jan Herbest, brat Benedykta, nauczyciel retoryki w Akademji Lubrańskiego w Poznaniu, spowiednik Katarzyny Jagiellonki szwedzkiej, kierownik szkoły w Zamościu w l. 1581—2. (Zm. 1601). O nim zob. K. Mazurkiewicz: Bened. Herbest, str. 240 i n. i St. Łempicki: Działalność J. Zamojskiego na polu szkoln. Str. 76—78 i indziej.

petersb. Kalina w *Pracach filol.* III, 1890. (Czas powstania przypuszczalny obu „Komedji“ określił Chmielowski („Nasza liter. dramat.“ I, 41); Kalina twierdził bezzasadnie że powstały w r. 1530).

11. „Mnich“. (1551—1554). 4 dyjalogi M. Kromera. (Zob.).

IV Komedje mięsopustne.

Rozwinęły się z intermedjów, t. j. uciesznych ustępów, któremi przeplatano dyjalogi pobożne. Najdawniejsze intermedja pisali jezuici.

1. „Tragiedja żebracza, nowo uczyniona“. Kraków. 1552. Odnalazł się tylko ułamek 4-ro-kartkowy; ogłosił go ks. Siarkowski w *Bibl. Warsz.* 1875, III; dokładnie przedruk. i podał podobizny K. Badecki. (1925). Treść utworu możemy poznać z przeróbki czeskiej, z drugiej poł. XVI w., przedruk. przez Jireczka w r. 1878 w „Staročeské divadelni hry“.

2. Wyprawa plebańska...“ Kraków. 1590. (2 ed.) Przedruk. 1613, 1614, 1649 (2 ed.), 1696.

3. „Albertus z wojny“. Kraków. 1596. Przedruk. 1613, 1614, 1649, 1697. Wyd. z r. 1613 przedruk. (niekryt.) Kraszewski w „Pomnikach do historji obyczajów w Polsce z XVI i XVII w.“ (Warszawa. 1843).

„Wyprawa plebańska Albertusa na wojnę“ i „Albertus z wojny“ wywołały całą t. z. literaturę sowizdrzalską, mieszczańską.

4. „Marancja...“ Tekst z egz. defek. bibl. Kórnick. przedruk. K. Badecki w *Pam. liter.* 1927. Wiszniewski w Hist. liter., t. VII, 262—4, podaje wyjątki.

5. Komedja o Lizydzie, w stan małżeński wstępującej“, przez Adama Paxillusa z Brzeska. Kraków. 1597. Streszczenie i wyjątki podał Hahn w „Literaturze dramat. w Polsce XVI w.“ (Str. 82—92). (O innym utworze Paxillusa zob. wyżej).

6. „Potkanie Jannasa z Gregoriasem klechą.“ Kraków. 1598. Wyd. 2. t. 1629; wyd. 3. t. 1646.

7. „Szołtys z klechą“. Kraków. 1598. Wyd. 2 t. 1616; wyd. 3-cie t. 1646. Przy wyd. z r. 1616 w tytule dodano: „Do którego jest przydane Intermedium temuż podobne“. Autorem tego intermedium był jezuita Sebastjan Skarga; na jednym egz. bowiem jest napis: „Hoc intermedium est exhibitum Pultoviae anno 1590, compositum a rev. p. Sebastiano Skarga Soc. Jesu...“ Wyd. z r. 1616 przedruk. Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.* 1902.

8. Intermedia w Jurkowskiego „Tragiedji o polskim Scylurusie“ (1604): a) „Orczykowski i żona“; b) „Orczykowski i student“; c) „Matys z Ktosiem idą z stypy“.

9. „Peregrynacja dziadowska...“ 1612. Wyd. z r. 1614 przedruk. Kraszewski w „Pomnikach“ (1843).

10. „Komedja o Wawrzku do szkoły i ze szkoły“ druk. r. 1612. (Egz. w bibl. Ak. Nauk petersb.). Przedruk. K. Badecki w *Exlibris* 1922.

11. „Komedja rybałtowska“. Wyd. (2-gie) 1615. Wyd. 3-cie 1624. Przedruk. wyd. 1615 Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.* Warszawa. 1902.

12. „Walna wyprawa do Wołoch ministrów na wojnę“ druk. 1617. Jest rozszerzoną „Wyprawą ministra na wojnę do Inflant“ (1601) a pośrednio przeróbką „Wyprawy plebańskiej“. Przedruk. K. Badecki w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1910.

13. „Zwrócenie Matjasza z Podola“. B. m. i r. Jest przeróbką „Albertusa z wojny“. Przedruk. Wierzbowski w *Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.* 1897.

14. „Mięsopust albo Tragikomedja na dni mięsopustne“. Druk. 1622. Przedruk. Wójcicki w *Bibl. staroż. pis. pol.* VI.

15. „Hajduk Mikłusz odmienia ort u Żyda“. R. P. 1622. Przedruk. z unikatu K. Badecki w *Pam. liter.* 1916.

16. „Rozmowa Janasa Knutla, z Chlebówki magistrata“. Kraków. 1642. Autor Jan Łopeski. Wyd. 1-wsze p. t. „Colloquium Janasa Knutla...“ Kraków. 1633. Trzecie wyd. 1660. Wyd. z r. 1642 przedruk· Wierzbowski w *Bibl. zapomn. pis. i proz. pol.* 1901.

17. „Szkolna mizerja“. 1633.

18. „Dziewosłąb dworski...“ druk. ok. 1617. Przedruk. Wójcicki w *Bibl. staroż. pis. pol.* V.

19. „Z chłopa król“. Komedja dworska... od Piotra Baryki napisana...“ W Krakowie. 1637. Z dwoma intermedjami (drugie o Skoczylasie). Przedruk. L. Bernacki w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1904.

PIOTR BARYKA. Pochodz. z mieszczan; jak się zdaje z Sieradzkiego. W l. 1625—29 służył wojskowo. Był potem dworzaninem IMP. A. Ł. Szczegóły życia nieznane.

Autorstwo „Z chłopa król“ przypisywano bezpodstawnie Janowi Gawińskiemu; potem Samuelowi Twardowskiemu.

Bernacki we wstępie do przedruku „Z chłopa król". — J. Kostka (Windakiewicz): Piotr Baryka czy Samuel Twardowski. *Pam. liter.* 1906. — Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. 1902. (Str. 202—6). — Dziama: Jan Gawiński. Str. 15. — Windakiewicz: Teatr polski przed powstaniem sceny narodowej. Kraków. 1921. — Chrzanowski w ocenie pracy Windakiewicza w *Przegl. Warsz.* 1922, stycz. str. 94. — A. Stender - Petersen: Ett bidrag till „Jeppe" - motivets historia. *Edda.* XVII. 1922. — Badecki: Liter. mieszczań. str. 43—52. — Badecki: Nieodszukane pierwodruki liter. mieszczań. w Polsce w. XVII. *Pam. liter.* 1925/26. Str. 678—679.

V. Dramat klasyczny.

1. „Odprawa posłów greckich" (1578) — Kochanowskiego.
2. „Castus Joseph" (1587) — Szymonowica.
3. „Pentesilea" (1618) — Szymonowica.
4. „Alcestis" Eurypidesa — przekł. Kochanowskiego.
5. „Troas" Seneki (1589) — przekł. Gornickiego.
6. „Jeftes" Buchanana (1587) — przekł. Jana Zawickiego. Przedruk. Wójcicki w *Bibl. starož. pis. pol.* I, 1843 i Turowski w Sanoku 1856. (Bibl. pol.). Wójcicki, Maciejowski, J. Bartoszewicz uważali Jana Zawickiego (autora poematu „Charites słowieńskie" B. m. i r.) za autora tragedji „Jeftes", pomimo, że już W. Kalinka (w *Orędowniku naukowym* z r. 1845, nr. 17—18) i Wiszniewski stwierdzili, iż był tylko tłumaczem utworu Buchanana, co niezbicie dowiódł później Łopiński. (Zob. Wiszn. Hist. liter. VII, 321—341, Maciej. Pism. pol. III, 301—303, Łopiński: „Jeftes Zawickiego i Jeftes Buchanana". *Bibl. Warsz.* 1881, II; Hahn: Liter. dram. w Polsce XVI w., str. 44—46).
7. Potrójny" z Plauta (1597) — przekł. Cieklińskiego.

Literatura o dramacie w Polsce w w. XVI i XVII. *Monografje*: a) Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXXVI i odb. (Kraków. 1002). (Oceny Brücknera w *Przegl. Pol.* 1902, lip. i w *Pam. liter.* 1902, Gubrynowicza, tamże). b) Hahn: Literatura dramatyczna w Polsce XVI wieku. Lwów. 1906. (Ocena Brücknera w *Pam. liter.* 1907). = *Przyczynki*: Juszyński: Dykcjonarz poetów polskich. — E. Słowacki o „Dziewosłębie dworskim". Dzieła III. — Brodziński: Polska liter. dram. Pisma. V. — Wójcicki: Teatr starożytny w Polsce 2 t. Warszawa. 1841. — Wiszniewski: Hist. liter. VII. — Kraszewski: Sztuka dramatyczna w Polsce. („Gawędy o literaturze i sztuce". 1857). — Chomętowski: Dzieje teatru w Polsce. Warszawa. 1870. — Estreicher: Teatra w Polsce. 3 t. Kraków. 1874—9. — Łopiński: Jeftes Zawickiego i Jeftes Buchanana. *Bibl. Warsz.* 1881. — Chmielowski: Szkice z dziejów dramatu w Polsce. *Echo muz. i teatr.* 1884 — Bełcikowski: Dyalog Częstochowski. *Ateneum.* 1886. — Nehring: Początki poezji dramatycznej w Polsce. *Rocznik Tow. Prz. Nauk Pozn.* XV. 1887. — Brückner: Polnisch - russische Intermedien des XVII Jhrh. (*Archiv f. slav. Phil.* XIII). —

Windakiewicz: Teatr Władysława IV. *Przegl. pol.* 1893. — Windakiewicz: Pierwsze kompanje aktorów w Polsce. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XVIII. 1893. — Brückner: Początki teatru i dramat średniowieczny. *Bibl. Warsz.* 1894. — Nehring: Beiträge zur Geschichte der dramat. Litteratur in Polen. *Archiv. f. slav. Phil.* XVII. 1895. — Brückner: O pismach dziś nieznanych. *Bibl. Warsz.* 1895. (o „Trag. żebr."). — Łopaciński: Sąd Parysa. *Prace filol.* V. — Łopaciński: Urywek z przekładu komedji Gnapheusa „Acolastus". *Prace filol.* V. — Chmielowski: Nasza literatura dramatyczna. I. 1898. — L. Lepszy: Lud wesołków w dawnej Polsce. *Przegl. powsz.* 1899, styczeń—maj; i osobno. — Bolte: Das Danziger Theater im 16-en und 17-ten Jhrh. Hamburg. 1895. — Bolte: Jesuiten-Komödien in Posen ums Jahr 1600. *Zeitschr. d. histor. Ges. f. die Prov. Posen.* 1888. — Krček: Jasełka Krośnieńskie z r. 1661. Kraków. 1900 (odb. z *Przegl. powsz.*). — Brücknera ocena „Teatru lud." Windak. *Przegl. pol.* 1902, lip. — Windakiewicza replika Brücknerowi—tamże. — Gubrynowicz o Windak. „Teatr ludowy". *Pam. liter.* 1902. — Brückner: Z dziejów dawnego teatru polskiego. *Pam. liter.* 1902. — Windakiewicz: Dramat liturgiczny w Polsce średniowiecznej. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XXXIV. 1903. — Chmielowski: Znaczniejsze teorje dramatu w literaturze polskiej. *Pam. liter.* 1902. — Gomulicki: Dyalog wielkopostny z r. 1724. *Wędrowiec.* 1901, — Bernacki: Dwa najstarsze jezuickie intermedja szkolne. *Pam. liter.* 1903. — Francew: Czeszskija dramaticzeskija proizwiedienija XVI—XVII st. Warszawa. 1903. — Morozow: Oczerki is istorii russkoj dramy *Żurn. Min. Narod. Prosw.* 1888. — Morozow: Istoria russkawo tieatra. 1889. — G. Lühr: 24 Jesuiten-dramen der. litauischen Ordensprovinz. *Altpreuss. Monatsschr.* 38. (1901). (O utwor. dram. przedstaw. na Litwie w 2 poł. XVII i w pocz. XVIII w.). — Perec: K' istorii polskawo i ruskawo narodnawo tieatra. *Izw. otd. russk. jaz. i słowiesn. Akad. Nauk.* X i XIV (1905—1909). — Pawłyk o sztuce Gawatowica „Tragedja... Jana Chrzciciela" w *Zapyskach Tow. im. Szewczenka.* XXXVI — Franko: Do istorie ukrainskoho wertepa XVIII w. Lwów. 1906. (*Zapyski Tow. im. Szewczenka*).— Krupski: Szopka krakowska. Kraków. 1904. (*Bibl. Krak.*) — Pagaczowski: Jasełka krakowskie. *Roczn. Krak.* V. 1902. — Brückner o Hahna Liter. dram. *Pam. liter* 1907. — Schreiber: Ze studjów nad dawnym dramatem Niemiec i Polski. *Pam. liter.* 1905—6. — Plenkiewicz: Dwa dyjalogi pułtuskie z lat 1622 i 1623. *Pam. liter.* 1906.—1907. — Bernacki: Dyjalog na Wielki Piątek. *Pam. liter.* 1908. — Dobrzycki. Zwrócenie Matjasza z Podola w liter. lud. *Pam. liter.* 1907. — Bernacki: Notatki do dziejów teatru w dawnej Polsce. *Pam. liter.* 1910. — Fischer: Komedja o Morlindzie (1671). Tamże. — Badecki: Wstęp do „Walnej wyprawy do Wołoch..." Kraków. 1910. — Riezanow: Iz istorii russkoj dramy. Szkolnyja diejstwa XVII—XVIII ww. i tieatr jezuitow. Moskwa. 1910. — Riezanow: K istorii russkoj dramy. Ekskurs w obłast' tieatra jezuitow. Nieżyn. 1910. (Brücknera sprawozdanie w *Pam. liter.* 1911). — Brückner: Pieśni polsko-ruskie. *Pam. liter.* 1911 (zob. str. 190 o Gawatowicu). — Riezanow: K istorii russkoj dramy. Poetika M.-K. Sarbiewskago. Nieżyn. 1911. — Poliński: Dzieje muzyki polskiej w zarysie Lwów. 1907. — J. Machál: Tragedie neb hra žebrači v české a polske literatuře. *Vestnik České Akademic.* 1909 — J. Machál: Polská Tragedya żebracza v české literatuře. *Przew. bibliogr.* 1926, nr. 6. — Badecki: Sofrona, Tragedja żebracza i Marancja. *Księga pam...* O. Balzera. I. 1925. — Hahn: Rozwój poezji dramatycznej w Polsce. *Enc. Pols.* Ak. Um. XXII. 1918. — Badecki: Literatura mieszcz. w Polsce. XVII w. Lwów. 1925.

POWIEŚĆ W W. XVI i XVII (*1 poł.*)

Powieść w okresie Zygmuntowskim jest przeważnie tłumaczona, z tekstów łacińskich, czeskich, niemieckich. To powieść „ludowa". Ma charakter średniowieczny. Początek jej sięga jeszcze czasów z przed w. XVI-go. Apokryficzne „Rozmyślanie" przemyskie czyli „Żywot Najśw. Marji Panny i Jezusa Chrystusa", jest, według Brücknera, pierwszym naszym „romansem duchownym". Pierwszą powieścią polską świecką, ale po łacinie spisaną, jest przeróbka średniowiecznej opowieści o Walterze z Akwitanji, Historja o Walcerzu udałym i Heligundzie, przytoczona w t. zw. Kronice Wielkopolskiej.

I. Apokryfy.

Spis wszystkich apokryfów w jęz. pol. podaje Łopaciński. Zob. Uzupełn. przy końcu „Apokr. judaist.-chrześcj. w polsk. przeróbkach" Radlińskiego. 1911.

„Historja trzech króli" (Historia trium regum) 1544 rękop.

„Historja Męki Pańskiej". 1515.

„Ewangielja Nikodema". 1544 (przekł. rękop.).

„Wizja św. Pawła" } przerob. w XVII w. wierszem p. n.
„Wizja Tundala" } „Przeraźliwe echo trąby ostatecznej".

„Historja o Adamie i Ewie" („Vita Adae et Evae") wyszła p. t. „Krzysztofa Pussmana Historja barzo cudna o stworzeniu nieba i ziemi". (Kraków. 1551). Nowe wyd. Z. Celichowskiego w *Bibl. pis. pol.* Kraków. 1890.

„Postępek prawa czartowskiego" (Processus Satanae): „Postępek prawa czartowskiego przeciw narodowi ludzkiemu". „Drukowano w Brześciu Litewskim, w drukarni Cyprjana Bazylika, roku 1570". Nowe wyd. A. Benisa w *Bibl. pis. pol.* 1892. Autorem „Postępku", według Brücknera, może jest Cyprjan Bazylik.

Pomysł „Postępku" rozwija po swojemu nieznany autor (mieszczanin) satyry obyczajowej wierszem, jednego z okazów t. zw. literatury sowizdrzalskiej, p. t. „Sejm piekielny..." 1622 (wyd. 2-gie lub 3-cie); nast. kilka wydań (m. in. 1628 i 1752). Nowe wyd. A. Brücknera w *Bibl. pis. pol.* 1903.

II. Legiendy.

„Żywot błogosławionego Aleksego spowiednika, Drugi żywot Eustachiusza męczennika". Kraków. 1529 (Szarfenb.). Nowe wyd. Jana Bystronia p. t. „Żywot świętego Aleksego wyznawcy i żywot świętego Eustachiusza męczennika". Kraków. 1894 (odb. z t. V *Sprawozd. Kom. język. Akad. Um.).* (Obie legiendy wyjęte z Gesta Romanorum).

„Żywot św. Anny". Druk. ok. 1532. Ustęp przedruk. Bernacki w rozpr. „Nieznane prace Jana z Koszyczek" w *Pam. liter.* 1907.

„Istorja o św. Józefie..." Kraków (Wietor). 1530. Przedruk. Dobrzycki w *Prac. filol.* VII. Warszawa. 1909.

„Powieść rzeczy istej o założeniu klasztora na Łysej Górze" druk. w Krakowie ok. 1540; przedruk. w *Pam. Sandom.* 1830 Zob. wyżej, str. 107.

III. Facecje.

„Facecje polskie, abo żartowne a trefne powieści biesiadne..." 1-wsze wyd. wyszło w 2-ej poł. XVI. w. Brückner przypuszcza, że między r. 1562 a 1570. Egz. nie dochowały się. Wychodziły później pod różnemi tytułami; znanych jest 10 wydań odmiennych: wyd. z r. 1624, b. m. najdawniejsze ze znanych; trzy bez r. i m.; wyd. p. t. „Facecje abo żartowne i krotofilne powieści" z r. 1650; wyd. p. t. „Furianterje dworskie z r. 1649, 1661 i defekt.; wyd. p. t. „Żarty abo krotofilne facecje" z r. 1695 (Toruń) i z r. 1717. Wydanie z r. 1624 przedruk. Brückner w *Bibl. pis. pol.* 1903. Kilkadziesiąt facecji przedruk. K. Bartoszewicz w „Perłach humoru polskiego" (1885) i w „Księgach humoru polskiego (I. 1897). Autorstwo „Facecji" przypisuje Bernacki Bartoszowi Paprockiemu (Zob. *Pam. liter.* 1903, str. 661—2).

b. „Co nowego..." przez Maurycjusa Trztyprztyckiego..." 1650. Znanych jest 6 wydań. Wyd. z końca XVII w. przedruk. Brückner w *Bibl. pis. pol.* 1903.

c) „Fraszki Sowizrzała Nowego" Jana z Kijan. (Kraków. 1614). Wyd. 2-gie p. t. „Fraszki Nowe Sowizrzałowe" (Kraków. 1615). Kilka wydań.

d) „Sowizrzał Nowy". (Kraków. 1614).

IV. Powieści i romanse.

a) *Powieści tłumaczone i przeróbki.*

1. Marchołt. Dokładny tytuł: „Rozmowy które miał król Salomon mądry z Marchołtem grubym a sprosnym...“ Kraków. Wietor. 1521. Znane są 5 wydań: trzy Wietora (1521, z ok. r. 1525 i z ok. r. 1535), jedno Szarfenbergera z przed r. 1606 i jedno z niewiadomej drukarni, z końca XVI lub pocz. XVII w.; ani jeden egzemplarz nie zachował się w całości; ocalałe fragmenty, przechowujące się w Muzeum nauk i sztuki w Wilnie, w Bibl. Jagiell. i w nieistniejącej już Antykwarni Warszawskiej (niegdyś własność Józ. Przyborowskiego), wydał L. Bernacki ze wstępem, w Haarlemie w 1913. Przedtem fragment Przyborowskiego wyd. w homograficznym przedruku, Celichowski, p. t. „Marchołt“. Poznań. 1876. (Uzupełniają dochowane fragmenty wyjątki z Marchołta, pomieszczone w popularnej niegdyś książce p. t. „Wokabularz rozmaitych sentencji...“ (Królewiec. 1566). „Marchołta“ przełożył Jan z Koszyczek, z oryginału łacińskiego p. t.: „Collationes quas dicuntur habuisse inter se mutuo Rex Salomon sapientissimus et Marcolphus facie deformis et turpissimus, tamen, ut fertur, eloquentissimus“.

2. Sowizrzał. Dokładny tytuł: „Sowiźrzał krotochwilny i śmieszny. Początek, żywot i dokonanie jego dziwne...“ (B. m. i r.). Z pierwodruków XVI w. (najwcześniejszy pojawił się ok. 1530) zachowały się tylko szczątki. Strzępki wydania z poł. XVI w. odnalazł K. Piekarski i podał ich podobizny w rozp. „Drobiazgi bibliograficzne“ (Kraków. 1924) (Podał je również Badecki w „Liter. mieszcz.“ przy str. 500). Tekst z odnalezionych kilku kartek z wydania, jak się zdaje, z początku XVII w., ogł. J. Krzyżanowski (wraz z podobizną trzech stron) w książce „Ign. Chrzanowskiemu...“ (Lublin. 1926). Najstarszy to, jak się zdaje, tekst z dochowanych wydań „Sowizdrzała“. W całości przechowały się tylko egzemplarze wydań z 2 poł. XVII w. i z XVIII w. „Sowizdrzał jest przekładem słynnego utworu niemieckiego p. t. „Till Eulenspiegel“ (wyd. poraz pierwszy w l. 1515 i 1519) Tłumaczem mógł być Jan z Koszyczek lub Marcin Siennik. Tekst wydania, odnalezionego przez K. Piekarskiego w ułamkach, jest przekładem nie z oryginału niemieckiego, lecz z tłumaczenia czeskiego. (Literaturę o „Sowizdrzale“ podaje Badecki w „Liter. mieszcz.“).

3 „Fortuny i cnoty różność, w historji o młodzieńcu ukazana...“ Kraków. 1524. Przedruk. z unikatu Kórnickiego St. Ptaszycki w *Bibl.*

pis. pol. 1889. Wyd. późniejsze, z ok. 1527 r. ma tytuł: „Historja barzo miła i wesoła ku czcieniu...“ przechowuje się w unikacie w bibl. kapituln. w Sandomierzu. (U J. Krzyżan. podana pod r. 1522). Utwór jest przekładem z jęz. czeskiego. (Zob. wyżej str. 106).

4. „Poncjan“. (=„Historja o siedmiu mędrcach“). Dochowany fragment pierwodruku, jak się zdaje z r. 1528, przedruk. Brückner w *Prac. Filol.* VI (1907). Wyd. 2. p. t. „Poncian, który ma w sobie rozmaite powieści miłe barzo ku czcieniu wzięte z Rzymskich dziejów“. Kraków 1540. (Ungler), przedruk. z unikatu monachijskiego J. Krzyżanowski w *Bibl. pis. pol.* 79. (1927) p. t. „Poncjan (Historja o siedmiu mędrcach) przekładania Jana z Koszyczek“. Wyd. 3. ma tytuł; „Historja piękna z przykłady nadobnemi, o Poncjanie cesarzu Rzymskim, jako syna swego Dioklecjana dał w naukę i ku wychowaniu siedmi mędrcom“. Kraków. 1566. (Szarfenberger). Egz. zdefekt. w Bibl. Jagiell. „Poncjana“ przełożył z oryginału łacin. („Pontianus“ Dicta aut facta septem sapientum“) Jan z Koszyczek. (Znane są nadto wydania z w. XVIII i przedruki zmodernizowane z w. XIX).

5. „Żywoty filozofów“, M. Bielskiego. (Kraków. 1535). Trzy żywoty przedruk. Chrzanowski w monogr. o M. Bielskim.

6. „Historje Rzymskie“. Z wydań XVI w. dochowały się unikaty wydań Szarfenbergerowskich: z r. 1543 (monachij.) i z r. 1566 (Bibl. Jagiell.), p. t. „Historje rozmaite z Rzymskich i z innych dziejów wybrane“. Nowe wydanie na podstawie edycyj z XVII i XVIII w. sporządził J. Bystroń w *Bibl. pis. pol.* (1894). Ustęp z wyd. 1566 przedruk. J. Krzyżanowski w *Exlibris* VI. Powieść o Apollonie królu tyrskim, tłumaczona z opracowania czeskiego, wyszła prawdop. wcześniej osobno, jak Żywoty Aleksego i Eustachjusza (Zob. wyżej, str. 108). „Historje Rzymskie“ są przekładem słynnego średniow. zbioru z XIII w. p. t. „Gesta Romanorum“, dokonanym, jak przypuszcza J. Krzyżanowski, przez Jana Sandeckiego. (O późniejszych przeróbkach ks. Szołuchy zob. niżej).

7. „Tobias, Patriarcha Starego Zakonu, z łacińskiego języka na polski, nowo a pilnie przełożony... Prasowano w Krakowie przez Macieja Ostrogorskiego...“ 1539.

8. „Historja znamienita... o Gryzelli, Salurskiej Księżnie w ziemi włoskiej“. Wyd. z w. XVI (z r. 1548?) nie dochowało się. Dochowało się jedno wyd. z w. XVII (b. r.). Jest to przekład przeróbki łacińskiej Petrarki noweli Bokacjusza z Dekameronu. Przekład z jęz. niemieckiego, wierszem, p. t. „Grizella. O posłuszeństwie stałości i cier-

pliwości szlachetnej, dobrej a cnotliwej małżonki...“ 1571. Unikat w Kórniku. Wierszem przerobił ją też M. Głoskowski (1641. Zob.). (O późniejszych przekładach i przeróbkach, zob. niżej „Powieść w w. XVII (2 poł.)“)

9. „Historia o żywocie i znamienitych sprawach Aleksandra Wielkiego, krola Macedońskiego...“ Kraków 1550. Inny przekład „Historji“, z rękop. 1510 r., ogł. M. Kryński w *Pracach Filol.* t. IX. (Zob. wyżej, str. 84).

10. „Historja żałosna a straszliwa o Franciszku Spierze...“ Drukowano w Królewcu... przed poczęciem roku 1551“ Przekład (?) Stan. Murzynowskiego.

11. „Historja o papieżu Janie, tego imienia VIII, który był Gilberta biała głowa z Angliej... B. m. 1560. Unikat w Kórniku. Przekład z łacińskiego.

12. Historja Trojańska. Tytuł dokładny: „Historja barzo piękna, ucieszna... o zburzeniu a zniszczeniu onego sławnego a znamienitego miasta i państwa Trojańskiego...“ Kraków. 1563. (Wirzbięta). Przedruk. S. Adalberg w *Bibl. pis. pol.* (1896). Wyd. wcześniejsze (może z r. 1522) nie dochowało się.

13. „Zuzanna“, Jana Kochanowskiego. 1564. Wierszem.

14. „Historja barzo cudna o przyjaźni a uprzejmej miłości Tytusa z Gizipusem... przez Jan Stoka Wąchocczyka...“ Kraków. (Wirzbięta). 1564. Przedruk. S. Adalberg w *Bibl. pis. pol.* (1897) Z łaciń. Z Dekameronu. Wierszem.

15. „Szachy“, Jana Kochanowskiego. (Wirzbięta). 1566. Wierszem. Nazywają je „nowellą“ Chlebowski i Chrzanowski.

16. „Historja prawdziwa która się stała w Landzie...“ Kraków. (Wirzbięta). 1568. Wierszem. Autorstwo przypisuje Brückner obecnie Jakubowi Lubelczykowi. (Dawniej M. Siennikowi). Gaertner — Rejowi.

17. „Historja piękna i krotochwilna o Othonie cesarzu Rzymskim...“ Kraków. (Szarfenb.). 1569. Przedruk. ją z unikatu (zdefekt.) Bibl. Jag. J. Krzyżanowski w *Bibl. pis. pol.* 80 (1929). Podobizny podał Krzyżanowski w „Klocek powieściowy...“ (1924). Następne znane wydanie „Otona“ z r. 1746 (Krak.). Tłumaczył „Otona“ z niemieck. („Kaiser Oktavianus“), jak przypuszcza Brückner, M. Siennik. Historja o Otonie znana jest jeszcze p. t. „Hist. wielce prawdziwa o Francu czyli Florencu, krolewicu francuskim („ L'histoire de Florent et Lyon enfants de l'empereur de Rome“). Razem z „Otonem“ wydana:

18. „Historja prawdziwa o grabiney Altdorffskiey,

która jednym porodzeniem dwanaście synów porodziła..." Po niej następuje jeszcze: „Prawdziwa historja o zacnej płodności".

19. „Historja wdzięczna o szlachetnej i pięknej Meluzynie. Teraz nowo z niemieckiego języka na polski przełożona przez Marcina Siennika". Wyd. z r. 1569 nie dochowało się. Mamy wyd. z r. 1671.

20. „Historja o Magielonie, krolewnie Neapolitańskiej..." Wyd. z w. XVI nie dochowało się; znane są wydania z XVIII w. Tekst z dwu ocalałych kartek wyd. 1 poł. XVII w. (z bibl T. P. N. Pozn.) podaje Brückner w rozpr. „Dawne powieści i romanse polskie" (*Bibl. Warsz.* 1901, II). Przełożył „Magiel." z niem. wedł. J. Krzyżan. niewątpliwie, Marcin Siennik.

21. „Historja o Fortunacie". Kraków. ok. 1570. (Szarfenb.). Przedruk. z unikatu Bibl. Jag. z podobizną J. Krzyżanowski, p. t. „Fortunat" w *Bibl. pis. pol.* (1926). Przekład z jęz. niem., być może Marcina Siennika (jak sądzi J. Krzyżan.).

22. „Historja piękna o miłości Euriala z Lukrecją... Przełożona z łacińskiego na polskie wierszem przez Chrzysztofa Goliana". Druk. ok. 1570. Przedruk. S. Adalberg w *Bibl. pis. pol.* (1896). Przekład utworu Eneasza Sylwjusza Piccolominiego (późniejszego papieża Piusa II), wydrukowanego poraz pierwszy w 2 poł. XV w.

23. „Historja spraw Atyle, krola węgierskiego, z łacińskiego języka na polski przełożona przez Cypriana Bazylika". Kraków. 1574. (Wirzbięta). Zob. pod C. Bazylik.

24. Żywot Ezopa Fryga..." Pierwsze wyd. Unglerowskie, z r. 1522 (?) zaginęło. Znane jest wyd. z r. 1578. (Zob. pod Biernat z Lublina).

25. „Historja barzo piękna i żałosna o Equanusie krolu Szkockim... Teraz nowo z włoskiego języka na polski przełożona". Kraków. 1578. (Szarfenb.). Przedruk. J. Krzyżanowski w *Pam. liter.* 1925. Tłumaczem był prawdop. Bartosz Paprocki. Unikat (zdefekt.). w Bibliot. Jagiell.

26. „Historja o Lukrecjej Rzymskiej... B. r. (1573 ?). Wierszem.

27. „Historja barzo piękna o Barnabaszu. Jako się ten zacny kupiec z drugim kupcem na cnotę żony swojej założył o zakład nie mały..." Kraków. 1615. Wierszem. Wyd. z r. 1583 nie dochowało się.

Do kategorji powieści należą też niektóre utwory wierszowane W. Jakubowskiego, A. Dębowskiego, M. Pudłowskiego, J. A. Kmity, A. Zbylitowskiego, M. Kobiernickiego... (Zob. pod autorami.).

b) *Powieści oryginalne.*

1. „Historja prawdziwa o przygodzie żałosnej książęcia Jego M. Finlandskiego Jana... i krolewny Jej M. polskiej Katarzyny...“ Kraków. (Szarfenb.). 1570. Przedruk. z unikatu bibl. Zamojsk. Kraushar w *Bibl. pis. pol.* 1892 (Zob. pod M. Kromer).

2 „Peregrynacja Maćkowa, z Chodawki Kurpetowego syna, a Nawłokowego brata...“, wydawana razem z „Peregrynacją dziadowską“ 1612, 1614, 1616. Przedruk. z wyd. 1614 K. Bartoszewicz w „Księgach humoru pol.“ (1897). Okaz t. zw. literatury sowizdrzalskiej.

Literatura o powieści polskiej XVI i XVII w. — Wiszniewski: Hist. liter. VII. *Romanse i powieści.* Str. 197—215. — Podczaszyński: Marchołt. *Pamiętnik sztuk pięknych.* 1854. — Chomętowski: Kilka słów o dawnym romansie. *Kronika rodz.* 1869. — Chomętowski: Romanse i powieści średniowieczne. *Kronika rodz.* 1870. — Bełcikowski: Słów kilka o najdawniejszym romansopisarstwie polskiem. (w „Ze studjów...). — Ptaszycki: Powieść u nas przed trzystu laty. („Upominek“. Książka pam. na cześć Orzeszkowej. Kraków. 1893). — Kalina w *Archiv f. slav. Phil* III. — Brückner: Fremde Vorlagen und Fassungen slavischer Texte. *Archiv f. slav Philol.* XI. 1888. — Porębowicz: Źródła romansu artystycznego w. w XVII. *Spraw. Akad. Um.* 1892. — Bystroń, wstęp do Historji Rzym. wyd. 1894. — Ptaszycki: Sredniewiekowyja zapadno-jewropiejskija powiesti w russkoj i sławianskich litieraturach. I. Petersburg. 1897. II. 1902. (Obzor matieriała po istorii sredniewiekowoj swietskoj powiesti w Polszie (w *Iswiestja Otd. russk. jaz. i słowiest. Imp. Akad. Nauk* VII. 1902). — Jagić: Slavische Beiträge zu den biblischen Apocryphen *Denkschriften d. k. Akad. d. Wiss. in Wien.* XLII. 1893. — Brückner: Visio Tundali polnisch. *Archiv f. slav. Phil.* XIII. 1890. — Pypin: Drewniaja powiest'. *Wiestn. Jewr.* 1894. — Brückner: Powieści polskie z XV i XVI w. *Prace filol.* V. 1898. — Brückner: Powieści ludowe. *Bibl. Warsz.* 1900, listop. — Brückner: Dawne powieści i romanse polskie. *Bibl. Warsz.* 1901, czerw. — Brückner: Apokryfy średniowieczne. I. *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol*, t. 28, 1900, II. Tamże t. 40. 1904. — Brückner: Z literatury zapomnianej. *Bibl. Warsz.* 1900, lip. — Bernacki: Przyczynki do dziejów dawnej powieści polskiej. *Pam. liter.* 1903. — Radliński: Apokryfy judaistyczno-chrześcijańskie w polskich przeróbkach. Warszawa. 1911. — Dobrzycki: Z literatury apokryficznej w Polsce. *Prace filol.* VII 1911. — Brückner: Dawne powieści ludowe. *Prace filol.* VI. 1907. — Sinko: Genealogja romansu historycznego. („Echa klasyczne...“, przedtem w *Museionie.* 1912). — Gubrynowicz: Powieść do połowy XVIII stul. *Enc. pol.* Ak. um. t XXII (1918). — Brückner: Wydawnictwa Rejowe. Facecje pol. 1624 r. *Ref. w Polsce.* I. 1921. — J. Krzyżanowski: Klocek powieściowy z XVI w. *Exlibris* VI. 1924. — J. Krzyżanowski: Historja o Equanusie... *Pam. liter.* 1925. — J. Krzyżanowski: Powieść o Marchołcie. *Pam. liter.* 1925/6. — J. Krzyżanowski: Romans pseudohistoryczny w Polsce wieku XVI-go. Kraków. 1926. (Streszczenie w *Sprawozd. Akad. Um.* 1925, nr. 6). — J. Krzyżanowski: Z dziejów „Sowizrzała“ w Polsce. („Ign. Chrzanowskiemu ..“ 1926). — J. Krzyżanowski: Z dziejów „Dekamerona w Polsce. *Prace filol.* XII 1927. — J. Birkenmajer: Reminiscencje z Wer-

giljusza i Horacego w „Amores Ismondae et Guiscardi". *Pam. liter.* 1928. —J. Krzyżanowski: Z dziejów romansu moralistycznego w Polsce (I. Historja o siedmiu mędrcach). („Studja staropolskie" dla Brücknera. 1928). — Zibrt: Enšpiglovská literatura cizi i česka. Praha. 1926.

PIEŚNI XVI i XVII w.

a) *Pieśni religijne*, zob. wyżej, str. 294 — 297, ustęp o *Kancjonałach.*

b) *Pieśni świeckie.*

Z pieśni śpiewanych świeckich, szlacheckich i ludowych, miłosnych, historycznych (rycerskich), towarzyskich, z czasów przed wystąpieniem Kochanowskiego, nie przechowała się ani jedna; dowiadujemy się o nich tylko z niektórych świadectw i wzmianek u współczesnych pisarzy, z cytat początkowych wierszy lub jakiegoś wiersza środkowego, z wskazówek co do melodji pieśni. Autorowie pieśni tych nie są znani; Rej pieśni świeckich nie układał. Rozwój pieśniarstwa świeckiego poczyna się dopiero od Kochanowskiego, w drugiej połowie w. XVI-go. Do najpopularniejszych jego pieśni należały: „Kto mi dał skrzydła" (I, 10), „Wieczna sromota" (II, 5), „Dzbanie mój pisany" (I, 3), „Przeciwne chmury" (Pieśń o potopie. II, 1). Oprócz Kochanowskiego układali pieśni do śpiewu w XVI w. Szarzyński (Smolik) („Zaprzęż nie tygry, nie lwice, Cyprydo", Pieśń o Frydruszu, Pieśń o Strusie), L. Górnicki (Pieśń o pruskiej porażce), Joachim Bielski (Pieśń o potrzebie pod Byczyną), Stanisław Grochowski (Pieśń o Gabryelu Hołubku). „Flisa" napisał Klonowicz do śpiewu na nutę „Pieśni o potopie" Kochanowskiego. Nieznany autor ułożył pieśni o królach polskich, od Lecha aż do Zygmunta III, wydane p. t. „Katalog książąt i królów polskich..." w końcu XVI w., do śpiewu na nutę „Kto mi dał skrzydła" albo pieśni o potopie: „Boże mój, racz się nademną zmiłować". Jest to zapewne śpiewnik, przedrukowany przez Głogera z uszkodzonego unikatu (bez karty tytuł.), p. t. „Nieznany śpiewnik historyczny polski z końca wieku XVI-go" (Warszawa. 1905) (w rodzaju „Śpiewów historycznych" Niemcewicza). Do popularnych pieśni z XVI w. nieznanych autorów, których teksty nie są jeszcze odszukane, należały m. in.: „Zakłółam się tarniem", „Wesołe chwile ku nam się nawróćcie". Pierwsze zbiory pieśni świeckich drukowane pochodzą z początku XVII w.; (dawniejsze nieznane). Są to: „Kiermasz wieśniacki", wyd. ok. 1618,

przedruk. przez Wierzbowskiego w *Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.* (1902) i „Pieśni i tańce zabawam uczciwym gwoli". 1614, przedruk., wraz z dwoma późniejszymi zbiorkami: „Pieśni, tańce i padwany" i „Dama dla uciechy młodzieńcom i pannom", Wierzbowski p. t. „Pieśni, tańce, padwany XVII w." (*Bibl. zapomn. poet. i proz. pol.* Warszawa. 1903)[1]). W zbiorach tych, obok pieśni nieznanych autorów, zamieszczone są i niektóre pieśni Kochanowskiego, Morsztynów, Szlichtynga, Smolika, Zimorowicza, bezimiennie. Niektóre z pieśni w „Kiermaszu wieśniackim" i w „Pieśniach i tańcach..." mają charakter ludowy (jak „Mazurowie mili...", jak pieśń oczepinowa: „Żałośnie Kasieńka płakała...", jak „Mięsopusty zapusty..." do dziś w ustach ludu przetrwały). Inne zbiory pieśni świeckich z XVII w. wymienia Brückner w *Pam. liter.* 1904, str. 315, i 1911, str. 184. Najstarszy drukowany tekst słynnej pieśni myśliwskiej „Zając sobie siedzi pod miedzą" znajduje się w książeczce: „Postny obiad abo zabaweczka" (Kraków. 1653), przedruk. przez Rostafińskiego w *Bibl. pis. pol.* (1911), str. 38—43.

Pierwszy hymn państwowy polski ułożył po łacinie Andrzej Trzycieski, a na jęz. polski współcześnie przełożył Jakub Lubelczyk (1559); oba teksty przedruk. w „Humanizm i Reform." (1927, str. 195).

„Pieśń nowa o Gdańsku" z r. 1577, nieznanego autora („Prusowie hardzi wy niemieckie plemię...") ułoż. na nutę „Wesołe chwile..." Przedruk. w *Pamiętniku Sandom.* II, 507.

„Pieśni nowe o królu polskim Najjaśniejszym niniejszym Stefanie Pierwszym... i o królewnie JejM. Annie..." B. m. i r., na nutę „Wesołe chwile..."

„Tureckich i Iflantskich wojen o sławnej pamięci Janie Karolu Chodkiewiczu... Głos..." (przez Franciszka Małkota?). Wilno. 1624. (4 pieśni z melodjami i jedna z uwagą: „na nutę: „Wieczna sromota").

„Pieśń o Kulinie", t. zw. Kozaczek, podał J. Dzwonowski w „Sejmie domowym" 1608 (Zob.)

„Pieśń o wyjaździe warszawskim", z poł. XVII w. ogł. K. Bartoszewicz z rękop. p. t. „Piosnka o Warszawie z r. 1640". (*Świat*, 1915, nr. 21).

Pieśń „Duma Ukrainna" („Powiedz, głośna kobzo moja..." z 1-ej poł. XVII w. ogł. z rękop. bibl. Czartor. bezimiennie przez Tretiaka

---

[1]) Z „Pieśni, tańce i padwany" przedruk. już 7 pieśni K. Bartoszewicz w „Księgach humoru polskiego", I, 118—124. — „Taniec barzo piękny" ogł. z rękop. z końca XVI w. J. Czubek w *Pam. liter.* 1913, str. 325.

w stud. „Dawna pieśń żołnierska“ („Szkice liter.“ II), jest utworem Ad. Czahrowskiego (zob.).

Kilkanaście pieśni z w. XVII ogł. z rękop. petersburskich Croiset van der Kop w *Pam. litr.* 1913 (m. n. „Była babusia rodu bogatego...“).

Pieśń bojową rokoszan („Kto nam chce skarby wydrzeć...“) i inne pieśni rokoszowe z l. 1606—1608 wydruk. J. Czubek w „Pism. polit. rok. Zebrzyd.“ I, 116 i indziej.

Pieśń konfederatów tyszowieckich („Boże łaskawy, przyjmij płacz krwawy...“) i pieśń na zdobycie Kamieńca i Podola przez Turków w 1672 („Ocknij się Lechu, przerwij sen twardy...“), ogł. Gloger w art. o Pieśniach w *Enc. Staropol.* IV.

Wiele pieśni zawiera zbiór poezji poetów XVII w. „Wirydarz poetycki“ J. T. Trembeckiego, ogł. z rękop. w 2 t. przez Brücknera (Lwów. 1910—1911).

Pieśń Franciszka Sebastjana Lubomirskiego, syna Jerzego, marsz. w. kor. (z Tarłówny), starosty olsztyńskiego, zmarłego młodo w r. 1699, ogł. z rękop. Wójcicki, p. t. „Pieśni marsowe JMCiP. Fr. Seb. Lubomirskiego, natenczas kawalera maltańskiego, akomodującego się JMCi Pannie Bokonównie“ w Tyg. Ilustr. 1862, I.

Melodje (nuty) do niektórych tylko pieśni świeckich XVI i XVII w. dochowały się w drukach lub rękopisach; jak do piesni o weselu kr. Zygmunta Augusta z r. 1553 („Chwała Bogu z wysokości...“); podobiznę wraz z tekstem ogł. Maciejowski w Dod. do t. III Pism. pol., str. 363; (transkrypcję na nutację dzisiejszą podał Gloger w *Enc. Staropol.* IV, str. 17; jak do „Pieśni o potrzebie pod Byczyną“ Joachima Bielskiego (podobizna w przedruku Rostafińskiego). Nutę pieśni „Zakłółam się tarniem“ i nutę pieśni „O królach polskich“, w transkrypcji podał Gloger w *Enc. Staropol.* IV, str. 18 i 21 (ostatnią i na str. 8 „Nieznanego śpiewnika historycznego pol. z w. XVI“ (1905). Nutę pieśni bojowej rokoszan Zebrzydowskiego (z r. 1606) w transkrypcji podał Zdz. Jachimecki w t. I Pism polit. rok. Zebrzyd, J. Czubka (str. 377—384). Nutę współczesną do niektórych pieśni z rękop. przez siebie ogłoszonych w *Pam. liter.* 1913 podaje też Croiset van der Kop.

Literatura o pieśni świeckiej XVI i XVII w. Wiszniewski o pieśniach świeckich w *Hist. liter.* VII, str. 9—19. — Wójcicki: Rycerze poeci. („Stare gawędy i obrazy“, I (1840). — Wójcicki: Kircholm. Pieśni historyczne z 1605 r. *Bibl. Warsz.* 1879, II. — Windakiewicz: Pieśni i dumy rycerskie XVI w. *Pam. liter.* 1904. — Brückner w *Pam. liter.* 1903, str. 128—130, i 1904, str. 314—337. — Windakiewicz: Pieśni i erotyki. 1904. *(Lud X).* — Gloger: Pieśni. *Enc. Staropol.* IV, 13—23. —

Gloger: Nieznany śpiewnik historyczny polski z końca w. XVI-go. Warszawa. 1905.— Tretiak: Dawna pieśń żołnierska. („Szkice literackie", II, przedtem w *Ateneum.* 1899, I). — Dobrzycki: Pieśni Kochanowskiego. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. XLIII (1906). (O pieśni pol. przed Kochan. na str. 104—115). — Poliński: Dzieje muzyki polskiej w zarysie. Lwów. 1907. — Brückner: Pieśni polsko-ruskie. *Pam. liter.* 1911. — Krček: Do „pieśni ruskich". *Pam. liter.* 1913. — Estreicher: Bibliografja pol., t. XXIV, art. „Pieśń i pieśni". — Croiset van der Kop: Dawne pieśni polskie. *Pam. liter.* 1913 (same teksty).

PIŚMIENNICTWO POLSKIE BAROKOWE.

W okr. od połowy w. XVII-go do poł. w. XVIII. (1650—1750)

W okresie tym ustaje stopniowo (przeżywa się) wpływ klasycznych pisarzy rzymskich Złotego Wieku (w poezji Horacego, Wirgiljusza, Tybulla...), natomiast wzmaga się wpływ poety przejściowego Owidjusza i poetów rzymskich Okresu Srebrnego (Juwenalisa, Seneki, Marcjalisa, Persjusza, Lukana, Stacjusza) oraz poetów włoskich (Petrarki, Bokacjusza, Arjosta, Tassa, Guariniego, Mariniego). Stąd powoli zanika w poezji klasyczny artyzm i prostota wysłowienia, które zastępują nieład architektoniczny (brak kompozycji) i wybujała (przesadna) ozdobność stylu, sztuczność (afektacja = wydwarzanie); gonienie za błyskotkami stylowemi (igraszki słów, „koncepty" (concetti), wyszukane przenośnie, porównania, kontrasty), t. j. t. zw. barok („marinizm"); obok występuje swojska rubaszność w wyrażeniach (trywjalna dosadność), płaskość, która się nieraz w dziwny sposób łączy z górnolotnością. (Właściwości języka potocznego wdzierają się do jęz. literackiego; por. Rej). (Retoryczność zamiast natchnienia, sztuczność zam. sztuki, napuszoność, szumność zam. wzniosłości, prostactwo zam. prostoty). Dodatnią cechą tej literatury jest przeważająca swojskość pod względem treści, ducha (animusz szlachecki) i stylu (barwność). Słowem z jednej strony występuje barok włoski czyli marinizm, z drugiej barok polski szlachecki czyli sarmatyzm. Wogólności charakter

literatury tego okresu jest bardziej swojski (polsko szlachecki) w przeciwstawieniu do bardziej konwencjonalnego charakteru literatury okresu humanistycznego. Najznamienniejszą jego cechą — b a r o k o w o ś ć.

Powstaje i rozwija się bujnie e p i k a historyczna, z jednej strony pod wpływem Lukana i Stacjusza (kroniki wierszowane, „poematy“ bez fabuły (fikcji) i mitologji), z drugiej pod wpływem Tassa (poematy fantastyczne). Żywioł rycersko-chrześcjański przenika wogóle epikę ówczesną polską (poczęści pod wpływem Tassa).

Głównym przedstawicielem s a r m a t y z m u w tym okresie jest W. Potocki; głównym przedstawicielem b a r o k u włoskiego (marinizmu) — A. Morsztyn.

W dobie saskiej czyli w 1-wszej połowie w. XVIII-go panoszy się w literaturze napuszona panegiryczność i styl makaroniczny, nauczane i zalecane w szkołach przez jezuitów.

Pisarze polscy okresu barokowego używają jeszcze, obok języka narodowego, i języka łacińskiego.

Oświata i szkolnictwo w tym okresie upadają coraz niżej; akademję krakowską przenika duch średniowieczny; szkoły średnie są przeważne w rękach jezuitów.

Dawniej nazywany był ten okres „panegiryczno-makaronicznym“ lub „jezuickim“. Niektórzy historycy (Bentkowski) uważali r. 1622, datę założenia kolegjum jezuickiego w Krakowie i spalenia publicznie na rynku krakowskim ksiąg antyjezuickich za datę przełomową, od której rozpoczynali okres.

W r. 1661 założona została druga akademja jezuicka w Polsce, we Lwowie.

Literatura do dziejów oświaty i szkolnictwa w Okresie Barokowym. Sołtykowicz: O stanie akademji krakowskiej. Kraków. 1810. — Czermak: Uniwersytet Jagielloński w czterech ostatnich wiekach. *Przegl. pol.* 1900 (i *Tyg. Ilustr.* 1900).— Łukaszewicz: Historja szkół... Poznań. 1849—51. — Załęski: Jezuici w Polsce. 4 t. Lwów. 1900—1905. — Franke: Jan Brożek. Kraków. 1884 (o walce akademji krakowskiej z jezuitami). — Danysz: Młodzi Tuczyńscy w kolegjum jezuickiem w Ingolsztadzie w l. 1654—1659. („Studja z dziejów wychowania w Polsce“. Kraków. 1921). — Kochanowski: Dzieje akademji Zamojskiej. — Bieliński: Uniwersytet wileński. — Baliński: Dawna Akademja wileńska. Petersburg. 1862. — A. Jabłonowski: Akademja kijowsko-mohilańska. Kraków. 1900. — Finkel i Starzyński: Historja uniw lwowskiego. Lwów. 1894). — Biegański: Szkoły pijarskie w Polsce. *Muzeum* 1897.

Literatura do dziejów piśmiennictwa w Okresie Barokowym. W. Taszycki: Wybór tekstów staropolskich XVI—XVIII w. Lwów. 1928. — Bełcikowski: Notaty o literaturze i oświacie XVII (w „Ze studjów...“ Warszawa, 1886, str. 69—104). —

Bełcikowski: Rzut oka na charakter literatury XVII w. (we wstępie do studjum o W. Potockim w „Ze studjów...", str. 154—159. — Bełcikowski: Słów kilka o najdawniejszym romansopisarstwie polskim (w „Ze studjów..."). — Tarnowski o literaturze w. XVII w Hist. liter. II. — Brückner: Literatura polska XVII w. *Pamiętnik III zjazdu historyków polskich w Krakowie.* 1900. — Dobrzycki: Tragiczny wiek literatury polskiej (w „Pamiątkowej księdze", uczniów Tarnowskiego I. Kraków. 1905, i w jego „Z dziejów literatury polskiej". Kraków. 1907. — Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, II. — Brückner: Silva rerum („Charitas". 1894). — Bełcikowski: O satyrykach polskich XVII w. (w „Ze studjów..."). — Pilat: Ogólna charakterystyka poezji polskiej w okresie 1632—1740. („Hist. liter. pol." III. Str. 24—34). — Tarnowski: Stan i charakter literatury politycznej polskiej w w. XVII. *Pamiętnik II zjazdu historyków polskich we Lwowie.* I. Lwów. 1890.— Czermak: Kilka słów o pamiętnikach polskich XVII w *Ateneum.* 1896, IV i w jego „Studjach historycznych". Kraków. 1901. — Mecherzyński: Hist. wymowy. — Janik: Z dziejów wymowy w XVII i XVIII w. *Pam. liter.* 1908 i 1910 (odb. Lwów. 1910). — K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. (w jego „Pismach literackich". Kraków. 1913). — Bretholz: Ueber unbekannte und wenig bekannte polnische Dichter des XVII Jahrh. I. Kraków 1897. (Inaug. Diss). — Węckowski: Die romanischen Einflüsse in der polnischen Litteratur bis zum Ausgange des XVII Jahrh. Poznań. 1901. (Inaug.-Diss.). — Brückner: O literaturze rosyjskiej i naszym do niej stosunku dziś i lat temu trzysta. Lwów. 1906. — Chomętowski: Dzieje teatru polskiego. Warszawa. 1870. — Windakiewicz: Teatr ludowy w dawnej Polsce. Kraków. 1902. — Windakiewicz: Teatr Władysława IV. Kraków. 1893. — Windakiewicz: Teatr polski przed powstaniem sceny narodowej. Kraków 1921. — Wndakiewicz: Guarini i jego poselstwa. *Przegl. pol.* 1889. — Windakiewicz: Padwa. Kraków. 1891. — Feldmanowski: Władysława IV stosunki naukowe i literackie z Włochami. *Bibl. Ossol.* 1868.— Czermak: Na dworze Władysława IV (w jego „Studjach historycznych". Kraków. 1901. (Przedtem w *Bibl. Warsz.* 1896, IV). — Plebański: Jan Kazimierz Waza, Marja Ludwika Gonzaga. Warszawa. 1862. (O wpływie M. Ludwiki na cywilizację polską). — Mienicki: Poglądy polityczne w dziejopisarstwie polskim XVII w. *Przegl. histor.* 1913. — Gargas: Poglądy ekonomiczne w Polsce w XVII w. Lwów. 1897, 2 wyd. 1903. — K. Bartoszewicz: Antysemityzm w literaturze polskiej XV — XVII w. Warszawa. 1914. — St. Rygiel: Puteanus und die Polen. Berlin. 1913. — T. Grabowski: Z dziejów literatury unicko-prawosławnej 1630—1700. Poznań. 1922. (Poznań. Tow. Przyj. Nauk. Prace Komisji filolog. I). — T. Eustachiewicz: Dzieje sentencyj Seneki w porenesansowej literaturze polskiej. *Pam. liter.* 1926. = Porębowicz: Andrzej Morsztyn, przedstawiciel baroku w poezji polskiej. *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.* XXI. (1894). (O wpływie Mariniego na poezję polską). — Brückner: Cechy literatury szlacheckiej i miejskiej XVII w. *Księga pamiątk. ku czci B. Orzechowicza.* Lwów. 1916. — Brückner: Studja nad literaturą w. XVII. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* t. LVII. 1917. — Brückner: Poezja polska w w. siedemnastym. *Encykl. Pol.* Ak. Um. t. XXI. — Sinko: Historja poezji łacińskiej humanistycznej w Polsce. IV. Barok jezuicki (w. XVII) *Enc. Pol.* XXI. — Hahn: Rozwój poezji dramatycznej w Polsce. Cz. I. *Enc. Pol.* XXII. — Gubrynowicz: Rozwój powieści w Polsce. Cz. I. Tamże. — Bruchnalski: Epistulografja. Tamże. — Bruchnalski: Panegiryk. Tamże.— Bruchnalski: Rozwój wymowy w Polsce. Tamże. — K. Badecki: Literatura mieszczańska w Polsce XVII w. Lwów. 1925. — R. Pollak: Od Renesansu do Baroku.

Przegl. Warsz. 1923, kwiec. — R. Pollak: Uwagi o seicentyzmie. *Przegl. współcz.* 1925, nr. 43. — Dobrzycki: Barok jako zagadnienie artystyczne (Hist. liter. pol. I. Rozdz. III, str. 174 i n.). — M. Hartleb: Początki poezji barokowej w Polsce. („Studja staropol." dla Brücknera. 1928).

A. Poeci i wierszopisowie.

1. BARTŁOMIEJ ZIMOROWICZ. *(Zimorowic)*

Józef Bartł. Zimorowicz. ur. we Lwowie. 20 sierp, 1597 r. Mieszczanin. Syn Stanisława, majstra mularskiego, i Katarzyny. Pierwotne swe nazwisko Ozimek zmienił później na Zimorowicz. Kształcił się w mieście rodzinnym, prawdop. w szkole katedralnej; wyższego wykształcenia nie odebrał. Ok. r. 1620 został podpiskiem pisarza radzieckiego; w 1624 obrońcą sądowym (rzecznikiem); w 1640 pisarzem miejskim (urzędu radzieckiego); w 1646 ławnikiem; w 1648 jednym z rajców miejskich; w końcu burmistrzem Lwowa. W r. 1672 obronił Lwów od Turków. Był 4 razy żonaty: 1) z Katarzyną Duchniczanką 1629; 2) z Zofją Zacharjaszewiczówną; 3) z Rozalją z Groswajerów Złotorowiczową; 4) z Krallówną, córką Jerzego Kralla. Był bratem starszym Szymona. Zm. 14 października 1677 r.

Utwory młodzieńcze z l. 1620—23:

a) „Żywot Kozaków Lisowskich..." Kraków. 1620; poem. satyr.-humor. Nowe wyd. Hecka w „Spraw. z czynn." Z. N. Ossolin. 1886 i odb.

b) „Testament luterski..." Kraków. 1623; (paszkwil wierszem i prozą). Nowe wyd. Hecka w *Przew. nauk. i liter.* 1890.

c) „Pamiątka wojny tureckiej w r. 1621..." Kraków. 1623, poem.

Utwory późniejsze, z l. 1633—42:

a) „Ecce Deus, ecce homo..." Lwów. 1633. Nowe wyd. Hecka w „Pomniejszych źródłach do dziejów liter. i cywil. pol. w. XVI i XVII". 3 zesz. Stryj. 1891. *(Spraw. gimn. w Stryju).* Rozmyślanie o męce Chrystusa, po łac.

b) „Vox Leonis..." Lwów. 1634. Nowe wyd. Hecka, Lwów. 1887. *(Spraw. gimn. Franc. Józ. we Lwowie).* Panegiryk prozą łać. na cześć Władysł. IV

c) „Jesus, Maria, Joseph..." Zamość. 1640. 27 hymnów lac. Nowe wyd. Hecka w „Pomn. źródł." 3 zesz. 1891.

d) „Hymny na uroczyste święta Panny nad matkami, Matki nad pannami Najświętszej Bogarodzice Marjej". W Krakowie. 1640.

wyd. Wisłockiego. Kraków. 1876. (*Bibl. przedruków.* 1. „Hymny na uroczyste święta Bogarodzicy").

e) „Advocatus mundi..." Kraków. 1642; panegiryk łac. prozą.

W l. 1647—56 powstały:

„Sielanki nowe ruskie..." Kraków. 1663. Wydane pod imieniem Symeona Zimorowicza. W w. XVIII i XIX przedrukowywano je, wraz z „Roksolankami", pod imieniem Szymona Zimorowicza. Dopiero Bielowski dowiódł (w r. 1839), że są utw. Józefa Bartłomieja. W wyd. Tur. (Przemyśl. 1857) ogłoszono już je nie jako utwory Szymona, lecz Bartłomieja. Wyd. krytyczne oprac. J. Łoś (*Bibl. pis. pol.* 1916). Dwie sielanki: „Roczyznę" i „Żałobę" Brückner umieścił w dodatku do „Roksolanek" S. Zimorowica w wyd. *Bibl. Narod.* Dziewięć sielanek — w wyborze „Sielanka polska XVII w." (*Bibl. Narod.* 48).

a) „Leopolis triplex". (Rękop.). Kronika Lwowa.

b) „Leopolis... a Turcis... obsessa..." Kraków. 1693. Historja oblężenia 1672 r.

c) „Elogia quattuor obsidionum civitatis Leopoliensis". Wiersz. (Rękop.).

d) „Viri illustres civitatis Leopoliensis". Lwów. 1671.

e) „Domus virtutis et honoris..." Lwów. 1672. Historja klasztoru bernardynów we Lwowie.

a) — d) wyd. Heck razem p. t. „Pisma do dziejów Lwowa odnoszące się". Lwów. 1899.

„Leopolis triplex" i „Leopolis obsessa" w przekł. (lichym) pol. M. Piwockiego, p. t. Historja miasta Lwowa". Lwów. 1835.

„Fundatio et patrimonium hospitalis s. Spiritus Leopoliensis 1653" wyd. Heck w „Pomniej. źródł."

Listy. 5 listów Zimor. (4 pol. z l. 1646—60, 1 łac. z r. 1667) wyd. Heck w „Materjałach do biogr. J. B. Zimorowicza" w *Archiwum do dziej. liter. i ośw.* VIII. 1895. (Przedtem w *Przew. nauk. i liter.* 1884).

Heck i St. Adamczewski przypisują autorstwo „Roksolanek", wydanych pod imieniem Szymona Zimorowicza, Bartłomiejowi Zimorowiczowi. Brückner za autora „Roksolanek" uważa Szymona. Zob. wyżej pod Szymon Zimorowicz.

Monografje: Heck: Życie i dzieła Bartłomieja i Szymona Zimorowiczów. Cz. I do r. 1646. W Krakowie. 1894. (*Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XXIII). — St. Adamczewski: Oblicze poetyckie Bartłomieja Zimorowicza. Warszawa. 1928. (Ocena Brücknera w *Pam. liter.* 1928). = *Przyczynki:* Brodziński o Z. Pisma. IV. 89—

104. — J. Lipiński: O poemacie sielskim. *Pam. Warsz.* 1815. — Odyniec: w przedm. do Sielanek wyd. Bobr. Lipsk. 1836. — Bielowski: Dwaj Zimorowicze *Tyg. liter.* (Poznań). 1839. — Barącz: Żywoty sławnych Ormian w Polsce. Lwów. 1856. — Felsztyński: Bracia Zimorowicze. (Przy Sielankach wyd. Turow. Przemyśl. 1857). — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Wisłocki: Wstęp do przedruku „Hymnów". Kraków. 1876. — Faleński w studjum o Trenach Kochanowskiego. 1866. — Suryn: Sielankopisarze polscy. *Tyg. powsz.* 1884. — Heck: Listy Szymonowicza i J. B. Zimorowicza. *Przew. Nauk. i liter.* 1884. — Nogaj: Wpływ poetów łacińskich na Sielanki J. B. Zimorowicza. Kraków· 1886. (*Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* XI). — Heck: Żywot Kozaków Lisowskich — poem. J. B. Z. Ocenił i wydał K. J. H. We Lwowie. 1886. (Odb. ze *Spraw. Zakł. Ossol.*). — Nogaj: Rozbiór krytyczny Sielanek J. B. Z. Lwów. 1887. *(Spraw. IV gimn. we Lwowie).* — Heck: Pobyt Władysława V we Lwowie 1634 i J. B. Z. „Vox Leonis". Odb. ze *Spraw. gimn. Franc. Józ. we Lwowie.* 1887. — Heck: J. B. Zimor. „Testament luterski". *Przew. nauk. i liter.* 1890. — Wł. Łoziński: Zięć poety. *Kwart. histor.* 1890. — Łoziński: Patrycjat i mieszczaństwo lwowskie z 16 i 17 w. 2. wyd. Lwów. 1893. — Heck: Materjały do biografji J. B. Zimorowicza. *Archtwum do dziejów liter. i ośw.* VIII. 1895. — Czermak: Przyczynek do biografji J. B. Zimorowicza. *Bibl. Warsz.* 1896, maj. — Heck: J. B. Zimorowicz, burmistrz, poeta i kronikarz lwowski. Lwów. 1897. — Galle: Zimorowicz B. w 300-tną rocznicę urodzin (z portr.). *Tyg. Ilustr.* 1898. nr. 5. — Jarecki: Motyw miłości i śmierci w poezji polskiej. *Pam. liter.* 1907. — Zob. też pod Szymon Zimorowicz literaturę, dotyczącą sporu o autorstwo „Roksolanek".

2. SAMUEL ZE SKRZYPNY TWARDOWSKI.

Nie wiemy gdzie i kiedy się urodził S. Twardowski i jak się nazywali jego ojciec i matka. Ur. się ok. 1600 r., nad Lutynią, w okol. Skrzypny lub Twardowa w Wielkopolsce, ze szlachty niezamożnej. Uczył się prawdop. w kolegjum jez. w Kaliszu. W wyższym zakładzie naukowym nie kształcił się, jak się zdaje; w akad. krak. nie był. (Nie mamy dowodu że Tward. brał udział w wyprawie moskiewskiej 1616 i 1617). Bardzo młodo dostał się na dwór kś. Krzysztofa Zbaraskiego i jako sekretarz przyboczny uczestniczył w jego wyprawie poselskiej do Turcji w r. 1622—3. (Wątpliwą jest rzeczą, czy brał udział w podróży królewicza Władysława po Europie w r. 1624—25). W r. 1633 dostał się na dwór Wiśniowieckich, spadkobierców Zbaraskich, (Janusza Wiśniowieckiego w Wiśniowcu czy Zbarażu) i uczestniczy prawdop. w wyprawie przeciw Turkom w tym samym r. 1633. W parę lat potem osiada na wsi, we wsi własnej Zarubińce (pod Zbarażem) na Podolu. W r. 1642 przenosi się do Wielkopolski, gdzie obejmuje w dzierżawę dwie wsi (pod Kobylinem) od Piotra Sieniuty. Po kilku latach wrócił do Zarubiniec. Najazd kozacki zmusił go do opuszczenia Podola; uciekł do Wielkopolski, gdzie w r. 1650 osiadł ostatecznie i został

zarządcą dóbr Sieniuty. (Niewiadomo napewno, czy brał udział w drugiej wojnie kozackiej i w bitwie pod Beresteczkiem). W czasie wojny szwedzkiej należał zrazu, jak cała szlachta wielkopolska, do stronników Karola Gustawa; (był, jak się zdaje, pod Ujściem); ale później przeszedł na stronę Jana Kazimierza i brał prawdop. udział (w r. 1656) wraz z szlachtą wpolską, w powstaniu przeciw Szwedom. Poczem wrócił do Zalesia (Sieniutów). Oż. był z Elżbietą Obornicką. Zm. w r. 1660.

Zdaniem Brücknera, Twardowski i W. Potocki, choć wojny opiewali, żołnierzami nie byli wcale, w bojach nie brali udziału. (Zob. wstęp do „Wirydarza poet." Tremb. Str. XXVI). (Por. Tur. str. 11).

Twardowski zaczął zawód pisarski od tłomaczenia ód Horacego i od ód pochwalnych (panegiryków) na cześć możnych panów, głównie Łubieńskich, Władysława IV i Wiśniowieckich... (1631—36). Wydania osobne tych wierszy z l. 1631 — 35 przeważnie zaginęły, ale zostały przedrukowane w późniejszym wyd. zbiorowym Tward. drobnych wierszy p. t. „Miscellanea selecta".

Główne utwory Tward.:

„Przeważna Legacja J. O. Ks. Krzysztofa Zbarazkiego..." Kraków. 1633. 2 wyd. Kraków. 1639. 3 wyd. Wilno. 1706. 4-te. Kraków. 1861. (Tur.).

„Szczęśliwa moskiewska wyprawa... Władysława IV..." Warszawa. 1634. (Przedruk. w Miscell. sel. p. t. „Szczęśl. moskiewska ekspedycja Wład. IV 1633 r.").

„Daphnis drzewem bobkowym". Lublin. 1638. Unikat. 2 wyd. p. t. „Daphnis w drzewo bobkowe przemieniła się". Kraków. 1661. 3 wyd. Kraków. 1702; 4 wyd. Kraków. 1764. (Program dyjalogu ukazał się p. t „Daphnis przemieniona w drzewo bobkowe. Apolog abo baśń Owidjuszowa, która była reprezentowana muzyką nakształt komedjej przed obecnością Króla JM., Królewiców Ich Mościów i Ich M. Panów Senatorów Koronnych..." Warszawa. 1635).

„Satyr na twarz Rzeczypospolitej". 1640 b. m. i bezim. (3 edycje). 2 wyd. 1645 b. m. podpis S. T. Z. S. (Utwór przypisywany dawniej mylnie Andrzejowi Rysińskiemu).

„Pałac Leszczyńskich..." Leszno. 1643.

„Książę Wiśniowiecki Janusz..." Leszno. 1646.

„Wojna domowa z Kozaki i Tatary, Moskwą, potym Szwedami i z Węgry..." Cz. I i II. Kalisz. 1681. Niektóre części tego poematu wyszły osobno wcześniej. Jedna część, obejmująca księgę II, wyszła

p. t. „Wojna kozacka późniejsza...“ w Lesznie, b. r. (w 1651, czy 1657); druga, obejmująca księgę I wyszła, p. t. „Wojna domowa... tocząca się dotąd...“, w Krakowie, 1660 r. Całość składa się z 4-ch ksiąg. Autograf „Wojny domowej“ w Bibl. Uniw. w Warszawie.

„Nadobna Paskwalina“. Z Hiszpańskiego świeżo w polski przemieniona ubiór“. Kraków. 1655. Wyd. 2, t. 1701. Pierwodruk z r. 1655 z unikatu bibl. miejskiej w Gdańsku, przedruk. R. Pollak w *Bibl. Narod.* 87 (1926).

„Miscellanea selecta, w różnych panegirycznych okazjach do druku sparsim podane, teraz jako godne pamięci w jedno opus zebrane“. W Kaliszu. 1681 (dwie edycje). Toż samo, dwie odmienne ed. w r. 1682. Toż. p. t. „Zbiór różnych rytmów“. W Wilnie. 1770. Zawiera zbiór mniejszych utworów Twarda.

Zbior. wyd. p. t. „Poezje“. Kraków. 1861 (Turow.) zawiera „Przeważną Legację“ i „Zbiór rytmów“ czyli Miscell. sel.

Jacek Kostka (Windakiewicz) przypuszcza, że Piotr Baryka, autor „Z chłopa król“, „zdaje się być identyczną osobistością z Samuelem Twardowskim“.

Dwie dedykacje wiersz. Twardowskiego z „Wojny domowej“: Andrzejowi Trzebickiemu, bisk. krak. — do ks. III, oraz Jerzemu Lubomirskiemu, marsz. w. kor. i hetm. p. kor. — do ks. IV (ten wiersz strofą safícką) podaje J. Kozłowska z rękop. bibl. Załusk. w *Bibl. Warsz.* 1913 (luty).

Sam. Twardowskiego zalicza Korzon do historyków, jako „autora wierszowanej pod względem formy, ale ściśle historycznej i bardzo cennej pod względem treści „Wojny domowej...“ (1660). Jeżeli Kochowski zapomocą łaciny chciał dostać się między historyków europejskiego znaczenia, to się zawiódł, bo jest tylko pamiętnikarzem w zakresie dziejów narodowych, wiarogodnym otyle, oile sam był ich uczestnikiem, lub od uczestników powziął jaką dobrą wiadomość; ale pojęcie swoje o historji skompromitował już tytułową kartą, na której wypisał swój zabobonny pogląd na źródło nieszczęść Polski — klimaktery czyli nieszczęśliwe siedmiolecia“. (Zob. „Listy otwarte...“ II w rozpr. „Historjografja“).

Brodziński: Pisma. IV, 177—228. — Hellenjusz (Iwanowski): Wojna kozacka Sam. Twardowskiego. („Kilka rysów i pamiątek“. Poznań. 1860). — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* XXV. — Łukaszewicz: Krótki histor.-statyst. opis miast i wsi w pow. Krotoszyńskim. 1869. — Faleński: Treny J. Kochanowskiego. 1866. — Chlebowski: S. ze Skr. Tw. *Tyg. Ilustr.* 1872. — Chlebowski: Dafnis. *Tyg. Ilustr.*

1882. — Chlebowski: „Nadobna Paskwalina". *Tyg. Ilustr.* 1884. — Chlebowski: Przekład „Jerozolimy" Tassa przez P. Kochan. *Ateneum.* II, 1890. (6—9 przedruk. w t. III „Pism". 1912). — Bełcikowski: S. ze Skrz. Tward. („Ze studjów... 1886). — Porębowicz: rec. rozpr. Chleb. o P. Kochan. *Kwart. histor.* 1893. — Polemika między Chlebowskim a Porębowiczem. *Kwart. histor.* 1894, z. I. — Windakiewicz: Teatr Władysława IV. *Przegl. pol.* 1893, sierp.—wrzes. — Porębowicz: Źródła romansu artystycznego w w. XVII. *Sprawozd. Ak. Um.* 1892. — Bełcikowski: O satyrykach polskich XVII w. (Ze studjów...). — Czechowski: Samuel von Skrzypna Twardowski „Wojna domowa..." Poznań. 1894. Inaug. Diss.). — Czechowski: Samuela ze Skrz. Tw-go Miscellanea selecta. Poznań. 1896 (odb. z t. XXII. *Roczn. Tow. P. N. Pozn.*)— Thieberger: Sam. von Skrz. Twardowski. Wrocław. 1898. (Diss.). — Węckowski: Die romanischen Einflüsse in der polnischen Litteratur. — Jensen: Svenska bilder... Stockholm. 1904 — Kostka (Windakiewicz): Piotr Baryka czy Sam. Twardowski. *Pam. liter.* 1906. — Turowski: Sam. ze Skrz. Twardowski i jego poezje na tle współczesnem. Lwów. 1909. (Odb. z *Przew. nauk. i liter.*). — Pilat: Sam. Twardowski. Hist. liter. pol. III, 76—141. — Turowski: Źródło „Nadobnej Paskwaliny" kwestją otwartą. *Pam. liter.* 1910. — M. Peter: O wpływie „Jerozolimy Wyzwolonej" na „Daphnidę" Tward. *Pam. liter.* 1913. — Jan. Kozłowska: Nieznane wiersze Sam. ze Skrzypny Twardowskiego. *Bibl. Warsz.* 1913, luty. — Sinko: Pierwowzór „Nadobnej Paskwaliny". *Przew. nauk. i liter.* 1918 (i w jego „Echach klas. w liter. pol." Kraków. 1923). — Z. Gąsiorowska-Szmydtowa: Żółkiewski jako Lucjusz Emiljusz w „Władysławie IV" Sam. ze Skrzypny Twardowskiego. *Pam. liter.* 1921. — R. Pollak: Goffred Tassa-Kochanowskiego. (1922). — Sinko: Polscy podróżnicy w Grecji i Troi. Kraków. 1925. — R. Pollak we wstępie do wyd. Nad. Paskw. — Brückner: „Paskwalina" S. Twardowskiego. *Pam. liter.* 1927.

3. JAN GAWIŃSKI.

Poch. niepewnego, jak się zdaje mieszczańskiego. Pochodz. prawdop. z Wielomowic na Podlasiu (dziś pow. brzeski, w Grodzień.). Ur. pomiędzy r. 1622—26. Kształcił się w Białej (podlask.) i być może w akad. krakowskiej. Był następ. dworzaninem królewicza Ferdynanda Karola, bisk. wrocł. i płock. Potem służył czas jakiś, jak się zdaje, wojskowo i brał udział w wojnie z kozakami w r. 1648. Poczem piastował różne urzędy w grodzie krakowskim. Oż. się z mieszczką, Małgorzatą Laytnerówną. W 1671 objął urząd superintendenta warzelni wielickiej i bocheńskiej. Przyjaźnił się z Kochowskim. Pod koniec życia oż. się poraz drugi (z Magd. Kośmińską). Zm. w r. 1684

Pisał z początku wiersze łacińskie. Pierwszy wiersz łaciński, młodzieńczy, napis. ok. r. 1638, p. t. „Planctus", ogłosił Dziama w dod. do swojej książki o Gawińskim.

Z pol. utw. wyszły w XVII osobno:

1. „Threny żałobne na śmierć... St... Księskiego". Kraków. 1650.
2. „Sielanka i różne nagrobki". Kraków. 1650.

3. „Dworzanki albo epigramata rozmaitej treści". Kraków. 1664.

4. „Sielanki nowo napisane". 1668.

5. „Venus polska albo na akt weselny... epitalamium". Gdańsk. 1673.

6. „Fortuna albo szczęście... wierszem polerowniejszym z starego udarowana". Kraków. 1690. (2 wyd. 1744).

Inne jego wiersze i poematy pozostały w rękop. Zbiór ich ułożył Gawiński w r. 1682—3 pod nazwą „Helikon".

Wyd. zbior. Niektóre jego poezje z pierwodruków i rękopisów wyd. Żeg. Pauli p. n. „Poezje J. z W. G." Lwów. 1843. „Helikon" wyd. Wł. Seredyński p. n. „J. z W. G. Pisma pozostałe z autografu". W Krakowie. 1879. (*Archiwum do dziej. liter. i ośw. w Polsce*, II. Kraków. 1882).

Sielanki Gawińskiego były kilkakrotnie przedrukowywane w w. XVIII i XIX: w 1769, 1770 i w zbior. „Sielanki polskie z różnych autorów zebrane". Warszawa. 1778 i 1805. Trzy podaje Brückner w zbiorze: „Sielanka polska XVII w." (*Bibl. Narod.* 48).

„Ekscerpta niektóre z Dworzanek" w „Wirydarzu poetyckim" J. T. Trembeckiego, t. I.

Najcelniejszymi utworami Gawińskiego to przeróbki i tłumaczenia Anakreonta.

Dawniej przypisywano mylnie Gawińskiemu autorstwo (nieznanej dziś) „Tragikomedji o pijanym, który mniemał iż jest królem" (Gdańsk. 1638), podpisanej literami J. G., która, jak sądzi Windakiewicz, była przeróbką intermedjum P. Baryki „Z chłopa król".

„Fortuna albo szczęście" (1690) ma być, według Estreichera i Brücknera, przeróbką o takim samym tytule dziełka Seweryna Bączalskiego (1610), czemu przeczy Dziama.

List do Jacka Bianchi z r. 1661, po polsku (z podobizną podpisu autograf.), ogł. Wierzbowski w „Materjałach" II.

Monografja: Dziama: Jan Gawiński. Studjum literackie. Kraków. 1905. — *Przyczynki*: Brodziński: Pisma, IV, 165—177. — Żegota Pauli: Wiadomość o życiu i pismach Jana z Wielomowic Gawińskiego (wstęp do wyd. „Poezji" z r. 1843). — A. Grabowski: Mozaika... *Bibl. Warsz* 1855, IV. (Wiadomość o traktacie Gaw. o retoryce p. t. „Praxis..."). — Rzążewski: Stosunki i wzajemna korespondencja W. Kochowskiego z J. Gawińskim... *Bibl. Warsz.* 1873, IV. — Seredyński wstęp do „Pism" wyd. w r. 1882. — Biegeleisen: Niedrukowane poezje Gawińskiego. *Bibl. Warsz.* 1882, IV. Ocena wyd. Seredyńskiego).— Czubek: Wesp. z Kochowa Kochowski. Kraków. 1900. (Odb. z *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXXII). Str. 71 i n., str. 153.— Wierzbowski: Materjały do dziejów piśm. pol. II. — Brückner ocena studjum Dzia-

my o G. w *Przegl. pol.* 1905. — Jarecki ocena studjum Dziamy o G. w *Pam. liter.* 1906. — Dziama: Dwie „Fortuny". *Pam. liter.* 1907. — Jarecki: Polskie tłumaczenia i przeróbki Anakreonta. *Pam. liter.* 1910. — Pilat: Hist. liter. pol. III, 57—67. — Badecki: Nieodszukane pierwodruki liter. mieszcz. *Pam. liter.* 1926. Str. 678.

4. WACŁAW POTOCKI.

Pochodził z rodziny szlacheckiej średnio zamożnej, h. Śrzeniawa. Ur. się w r. 1625 w Woli Łużeńskiej (pow. biecki) z o. Adama, wyznania arjańskiego, i Zofji z Przypkowskich. Gdzie się kształcił napewno niewiadomo; prawdop. w szkole arjańskiej, może w Raciborsku pod Krakowem. (Uczniem akad. krak. nie był). Po ukończ. nauk osiadł na wsi (w Łużnej) i zajął się gospodarstwem (od r. 1642). W. r. 1648 ożenił się z Katarzyną Morsztynówną, arjanką. W l. 1651—53 brał udział w wojnach kozackich; (zdaniem Brücknera nie brał udziału; zob. „Wiryd. poet." II, XXVI). W r. 1655, z powodu najazdu szwedzkiego, schronił się prawdop. na Węgrzech. Zresztą pędził żywot ziemianina. Pod grozą edyktu z r. 1658 przeciw arjanom (pod grozą wygnania), przyjął Potocki katolicyzm. Przez kilka lat pełnił urząd podstarościego bieckiego (od r. 1667). W r. 1678 otrzymał od Jana III godność podczaszego krak. Zm. prawdop. w jesieni 1696 r.

Utwory Potockiego wedł. czasu ich powstania.

W l. 1648—55 utwory młodzieńcze:

a) „Pojedynek rycerza chrześcjańskiego".

b) „Rozkosz światowa".

c) „Rozkosz duchowna".

d) „Tydzień stworzenia świata".

e) „Judyta".

f) „Katalog monarchów i królów polskich".

g) „Rokosz Gliniański". Wszystkie te utwory znajdują się w „Wirydarzu poetyckim" Jak. T. Trembeckiego (II. Lwów. 1911).

1655—60. Pieśni pokutne („Decima pieśni pokutnych") (10 pieśni, powstałych prawdop. gdy był jeszcze arjaninem; choć, wedł. Brücknera, mogły one powstać i po r. 1660, gdy już był katolikiem; zob. Wiryd. II, 104) (znajdują się w Wiryd. poet. II). Wyd. Plebański w *Bibl. Warsz.* 1890, IV.

1660—1670. „Argenida..." (Warszawa. 1697; 2 wyd. w Lipsku 1728; 3-cie w Poznaniu 1743).

1670. „Wojna chocimska" (Lwów. 1850). Wyd. z autografu, ale niekrytycznie, mylnie jako utwór Andrzeja Lipskiego, przez Stan.

Przyłęckiego. (Lwów. 1850). Drugie wyd.. Warszawskie, 1880, jest tylko przedrukiem wydania z r. 1850. Trzecie wyd. krytyczne, z autografu, oprac. Brückner (Kraków. 1924. *Bibl. Narod.* 75). Właściwy tytuł poematu: „Transakcja Wojny Chocimskiej..." W tytule podana dokładna data napisania (31 grud. 1670) jest raczej datą ukończenia poematu. Autograf, zdefektowany, przechowuje się w Ossolineum; uzupełniają go trzy znane odpisy: w Ossolin., w Muz. Narod. w Krakowie i w bibl. A. Celińskiego w Cekowie (w Kaliskiem).

Podobizny autografu dołączone są do wyd. z r. 1850.

Wyd. skrócone, z wstępem i objaśn. E. Bączalskiego (Lwów. 1898) podaje tekst porównany z rękopisem i poprawiony. Skrót M. Dynowskiej (w *Wyb. pis. pol.* Warsz. 1909) bez wartości.

1672. „Do żałosnej Korony Polskiej". Wyd B. Erzepki w brosz. „W. Potockiego dwa nieznane poemata". (Poznań. 1889). Tekst poprawny na czele „Ogrodu fraszek". (I. Lwów. 1907). Jeden naśladowaniem wiersza Sam. Przypkowskiego „Ad Poloniam de pactis cum Sueco prussicis a. 1630".

1673. „Zgoda". Wyd. Erzepki w „W. Pot. dwa nieznane poemata". (Poznań. 1889).

W l. 1673—80:

1674. „Perjody" — na śmierć syna Stefana, zmarłego 20 grudn. 1673. r. 18-cie trenów. Wyd. je z rękop. L. Nabielak w *Bibl. Ossol.* 1864 i 1865 (opuszczon. 2, 4, 9 i 14). Wcałości wydruk. przy „Wojnie chocimskiej" wyd warsz. 1880 r.

1677(8). „Smutne zabawy żałosnego po utraconych dziatkach rodzica..."—(t. j. syna Stefana, † 20/XII 1673 i córki Zofji Lipskiej † 11/V 1677 r.). Szereg wierszy, z których jeden p. t. „Lessus paraeneticus" przytacza Brückner w „Spuściźnie po W. Pot."

1674. Kilkadziesiąt (ok. 100) „Pieśni pokutnych".

1674—77. Dyjalog „O Zmartwychwstaniu Pańskiem". Niewyd. Streszczenie podał Brückner w art. „Początki teatru i dramat średniowieczny" w *Bibl. Warsz.* 1894, III i w „Spuściźnie po W. Potockim", część I.

1673—4. „Merkurjusz Nowy" („Merk. Nowy wygranej Sobieskiego podtenczas hetmana"). Poemat znany w dwu redakcjach — krótszej i obszerniejszej; krótszą (282 w.) wyd. Wójcicki w r. 1843 w t. I *Bibl. staroż. pis. pol.* i w poprawniejszej formie Nabielak w *Bibl. Ossol.* VI, 1865 r.; obszerniejszą (ok. 700 w.) wyd. z rękop. zdefektowanego Erzepki w *Rocz. Tow. P. N. Pozn.* w r. 1889. Tekst „Merk. Nowego"

krótszy przedruk. przy „Wojnie Chocim.“ wyd. warsz. 1880 r. Krótsza redakcja Merk. jest, wedł. Brücknera, pierwotna, napisana jeszcze za życia króla Michała; później (1674) po zwycięstwie chocimskim Sobieskiego, przerobił Merk., rozszerzając go w dwójnasób. (Erzepki przypuszczał, że tekst krótszy był późniejszym, przez samego autora dokonanym skróceniem obszerniejszego tekstu).

1674. „Pogrom turecki z Husseim paszą pod Chocimem A. D. 1673 d. 11/IX-bris“. Wyd. z ułamkowego tekstu bez początkowych 93 w. B. Erzepki w *Rocz. Tow. P. N. Pozn.* 1889, jako mniemaną część drugą „Merkurjusza Nowego“. Tekst całkowity znajduje się w „Wirydarzu poetyckim“ J. T. Trembeckiego (II, 121—158); początek jego wydruk. przedtem Plebański w *Bibl. Warsz.* 1889, III.

1674. „Poczta“. Tyt. w całości. „Najjaśniejszemu królowi a panu swojemu miłościwemu, przy nizkim do nóg upadzie tę lichą autor prezentuje pocztę“. Wyszło z druku wraz z utworem St. H. Lubomirskiego p. t. „Muza polska na tryumfalny wjazd Najjaśniejszego Jana III... na szczęśliwą koronację... do... Krakowa“ B. m. i r. Znajduje się w Wirydarzu poet.“ J. T. Trembeckiego (II, str. 158—179).

1674. „Smutna przygoda i śmierć żałościwa nadobnej Wirginjej, dziewice rzymskiej, ośmiorakim rymem opisana“. Wyd. poraz pierwszy w *Zabawach przyj. i pożyt.* z r. 1777. (Wyj. z rękop. druk. Kraszewski (z podobizną) w *Athenaeum.* 1841, I). W *Zab.* druk. p. t. „Wirginja rzymska panna“. Pod tym samym tytułem znajduje się w „Wirydarzu poet.“ Trembeckiego (II, 179—218).

1675. „Historja równej odwagi, ale różnej fortuny dwu pięknych Tressy i Gazele w Hollandjej panien“ Wyd. Brückner z rękop. Załusk. w 2 wyd. „Wierszy wybran.“ Potockiego (*Bibl. Narod.* 1924); wstęp do pierwszej „historji“ (o Tressie) przytacza w „Spuśc. rękop. po W. Potockim“, cz. I. Właśc. dwa poematy pod wspólnym tyt.

1676. „Sielanka albo raczej przy szczęśliwym IMP. Jana z Lipia Lipskiego na starostwo sądeckie od panien z Helikonu... kolejna r. p. 1676, 1 czew.“ Rękop. petersb. niewyd. Wyjątki podaje Brückner w „Spuśc. rękop. po W. Pot.“, cz. I.

1676. „Libussa. Drabant albo raczej nowoświecki przez grzeczne damy... na Sądeckim zamku chwytanem kołem odprawiony taniec...“ Rękop. Załusk. (petersb.) niewyd. Wyjątki podaje Brückner w „Spuśc. rękop. po W. Pot.“ I.

1678. „Pieśni nabożne“; tu m. i. 4 treny na śmierć syna Stefana.

(Treny i kilka pieśni pokutnych przytacza Brückner w „Spuściznie po W. Potockim").

1678. „Pełna Najjaśniejszemu Janowi III i Najjaśniejszej Marjej, Królestwu polskiemu... Od najniższego poddanego i sługi życzliwą prezentowana ręką". Druk. w r. 1678. Przedruk. Ambr. Grabowski w „Ojczystych spominkach", I. 1845, i przy wyd. „Wojny chocimskiej" warsz. z r. 1880.

1680. „Nowy zaciąg pod chorągiew starą tryumfującego Jezusa..." (Warszawa. 1698). 2 wyd. w Krakowie. 1745. Tekst pierwotny, p. t. „Krzyż Pana Chrystusów", w rękop. petersb. — napis. w r. 1679. Brückner wykazuje różnice obu tekstów w „Spuśc. rękop. po W. Pot."

1691. „Abrys ostatniego żalu..." 24 trenów na śmierć syna Jerzego zm. w kwietniu r. 1691. Wyj. podał Fr. Pułaski w rozpr. „Z nieznanych trenów W. Potockiego". *Bibl. Warsz.* 1904, stycz. Rękop. niewyd. w bibl. Krasińskich w Warszawie.

1691. „Syloret, albo prawdziwy obraz nieosłabionego najdotkliwszemi przeciwnościami męstwa i uszczęśliwionej w poddawaniu się wyrokom Boskim ufności..." druk. 1764. (B. m. i r.). Dedykacja p. t. „Poświęcenie mojej wielce i jedynie kochanej synowej, jejmości pani Aleksandrze ze Stopina Potockiej, podczaszynie krakowskiej, przy posłanym Sylorecie", przedruk. w *Bibl. Ossol.* z r. 1865 i przy „Wojnie chocim." wyd. warsz. z r. 1880. („Syloreta" pisał Pot., jak widać z dedykacji, po śmierci swego drugiego syna, Jerzego (wedł. Piłata), a więc w r. 1691; por. Czubek: „W. z P. Potocki", str. 51, i tytuł „Syloreta" w rękop. Jagiell.: „Siloret albo prawdziwy abrys po ciężkim straconych synów żalu...) (Brückner zalicza Syloreta do utworów z przed r. 1680. Zob. Spuśc. rękop. II, 7). Autograf „Syloreta" przechowuje się w bibl. w Willanowie.

Ok. 1695. „Poczet herbów..." Kraków. 1696. Herbarz wierszem, na podstawie Okolskiego „Orbis polonus" (1651). Część wierszy z „Pocztu", nienadających się do druku, p. t. „Odjemek od herbów szlacheckich", znajduje się w rękopisie (Załusk.). Brückner przytacza przedmowę wierszem (wiersz wstępny) w „Spuściznie rękopism. po W. Potockim". Cz. I. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* t. 27 (1898), str. 337—340.

1670—95. „Ogród nieplewiony". Właśc. tyt. brzmi „Ogród, ale nieplewiony; bróg, ale co krok to inszego zboża; kram rozlicznego gatunku..."; wyd. Brückner p. t „Ogród fraszek" (2 tomy. Lwów. 1907) z rękop. Załusk. „Indeks imion własnych do Ogrodu fraszek" — w *Pam. liter.* 1908. Jest to zbiór 1830 fraszek i liryków, w 5 czę-

ściach. Powstawały, wedł. Brücknera, w ciągu całej półwiekowej pracy literackiej, w l. 1647—1695, najwięcej ich pisywał po r. 1670. Zredagował zbiór w 4 częściach ok. r. 1690; na samym schyłku życia zaczął dorabiać część 5-tą; fraszki zaczął oznaczać literami, odpowiadającemi treści każdej (f=fraszka, n=narracja, d=dyskurs, p=przypowieść). Przed wydaniem „Ogrodu" Brücknera, w całości, wyszły drukiem dwa tylko wyciągi z niego: „Jovialitates albo żarty i fraszki rozmaite", b. m. 1747, zawierające same niemal obscoena, i „Wety Parnaskie", przy wyd. „Wojny chocim." warsz. z r. 1880; (tu 38 początkowych fraszek nie Potockiego). Wiersz 511, cz. II-ej p. t. „Bój rycerza Chrystusowego", jest przeróbką młodzieńczego utworu: „Pojedydynek rycerza chrześcjańskiego"; na czele zbioru umieścił wiersz „Do żałosnej Korony Polskiej". Jednym z najznakomitszych utworów Pot. jest satyra p. t. „Braterska admonicja" (I, 363).

1688—95. „Moralia, abo rzeczy do obyczajów, nauk i przestróg w każdym stanie żywota ludzkiego... R. p. 1688". Jest to zbiór przypowieści wierszem, na wzór „Adagjów" Erazma z Roterdamu. Potocki wykończył 5 części tomu I-go (obejm. 40 tys. zgórą 13-zgł. w.). (Rękopis Załusk.). Wydali T. Grabowski i J. Łoś p. t. „Moralia" (1688). Tom I. Kraków. 1915. (*Bibl. pis. pol.*). Tom. II. 1916. Tom III. 1918. Niektóre wiersze z tego zbioru przytacza Brückner w rozpr. „Spuśc. rękopiśm. po W. Pot." Cz. II, jak „Ckni mi się", „Czuj, stary pies szczeka" i wiele innych.

„Poczet herbów", „Ogród n eplewiony" i „Moralia" powstały w ciągu ostatniego piętnastolecia zawodu poetyckiego Potockiego. (1680—1695). (Brückner: „Spuśc. po W. Pot." II, str. 2).

W rękopisie pozostały: „Pieśni pokutne i nabożne", „Smutne zabawy", „Dyjalog o Zmartwychwstaniu Pańskim", „Libussa", „Abrys ostatniego żalu", i wiele innych.

O „Spuściznie rękopiśmiennej po W. P." pisał Brückner (1898 i 1899).

„Orfeusz", o którym pisał Rychter („Orfeusz", nieznany poemat W. Potockiego. *Tyg. Ilustr.* 1884, II) nie jest, wedł. Brücknera, utworem Potockiego, lecz prawdop. St. H. Lubomirskiego. W rękop. Załusk. poemat ten zatyt. „Eurydyka". Wydruk. go jako wiersz anonima Załuski w „Zbiorze rytmów...", III, str. 344—360. (Zob. Brückner: Spuścizna po W. Pot. I, 364).

W rękop. jedyna praca prozą W. Potockiego, p. t. „Zebranie przypowieści i przysłowiów polskich..." („począłem

tę pracę moją Rp. 1669...“). Rzecz napisana (wedł. Brücknera) żywo i barwnie. „Uderza czystość i prostota, niewymuszoność tej prozy, wobec napuszonych makaronizmów innej prozy Potockiego (Wstępu do Wojny chocimskiej)“. (Brückner: Spuścizna rękopiśm. po W. Potockim. Cz. II, 52—53). (Por. wzmiankę o tej pracy Potockiego w 2 wyd. Hist. liter. Bartoszewicza (II, 6).

Wyd. zbior. wszystkich utworów Potockiego brak. „Wiersze“, wybrał i objaśnił A. Brückner (*Bibl. Narod.* 19). Wyd. 2 p. t. „Wiersze wybrane“, rozszerzone, wyszło w 1924.

Bibljografję utworów rękopiśm. Potockiego podali: Szajnocha: w rozpr. o W. Pot. — Biegeleisen: Rękopisy Wacł. Potockiego. (*Wiadomości bibliograficzne.* 1885). — Rychtera wiadomość o rękopisach poematów W. Pot. *Bibl. Warsz.* 1889, III. — Plebański w *Bibl. Warsz.* 1889, III i na str. 485—7. — Brückner w „Bericht über seine... Reise 1889—90“. Sitzungsberichte der... Akad. d. Wiss. zu Berlin 1890. — Kraszewski: Wiadomość o rękopisach Wojny chocimskiej (*Przegl. bibliogr.-archeol.* 1881, I). = Monografji brak. = Nowoszycki: Wiadomość o rękop. poem. „Wojna chocim.“ *Tyg. Petersb.* 1839, nr. 22—3. — Majorkiewicz o Merk. Nowym w „Hist. liter. i kryt“. (1847). — Szajnocha: „O rękopisie poematu o Wojnie chocimskiej“. *Tyg. pol.* (lwow.). 1848. — Szajnocha: W. P. w „Szkicach histor.“ I. Lwów. 1854 i w Dziełach. I. 1876. — Gruszczyński: Wojna Chocim. Poznań, 1860. — Mecherzyński: O poem. „Wojna chocimska“ W. Potock. *Bibl. Warsz.* 1861, I. — Mecherzyński: Wiadomość o Wetach Parnaskich. W. P. *Rocznik Tow. Nauk. Krak.* XV. 1869. — Nabielak: W. P. i jego „Argenida“. *Bibl. Ossol.* II, 1863. — Helleniusz: Z Wojny chocimskiej. („Kilka rysów i pamiątek“. Poznań. 1860.). — Bełcikowski: W. P. *Przegl. pol.* 1867 i w „Ze studjów...“ 1886. — Tyszyński: W. P. *Kron. rodz.* 1974 (i przy wyd. W. Choc. Warszawa. 1880. — Kraszewski: Wiadomość o rękopisach Wojny chocimskiej. *Przegl. bibliogr.-arch.* 1881. — Chotkowski: W. P. i jego pisma. Poznań. 1876. — J. Bartoszewicz: Helena z Potockich Morsztynowa. „Dzieła“. VII 1880. — Markowicz o „Osmanie“ Gundulicza w porówn. z „Wojną Chocimską“ Potockiego i Krasickiego. 1880 (po serbsku). — Rychter: „Orfeusz“, nieznany poemat W. Potockiego. *Tyg. Ilustr.* 1884, II. — Biegeleisen: Rękopisy Wacł. Potockiego. *Wiadom. bibliogr.* 1885. — Chmielowski: Zapomniany poemat W. Potoc. *Tyg. Ilustr.* 1881 i w „Studja...“ 1886. — Chlebowski: W. P. jako autor „Wojny chocim.“ *Ateneum.* 1882, II (i w „Pismach“ III). — Erzepki przy wyd. „Merkurjusza Nowego“. Poznań. 1889. — Plebański: ocena wyd. Erzepkiego „Merkur. Now“. *Bibl. Warsz.* 1889, III, str. 429—446. — Plebański: Pieśni W. P. *Bibl. Warsz.* 1890. — Franko: Bajka węgierska W. P. *Wisła.* 1892. — Brückner w art. o Karmanowskim. *Kw. histor.* 1891. — Porębowicz o źródłach „Syloreta.“ *Sprawozd. Ak. Um.* 1892. — Porębowicz o „Sylorecie“ w rec. art. Chlebowskiego. *Kw. histor.* 1893. — Brückner: Początki teatru i dramatu średniowieczn. *Bibl. Warsz.* 1894, lip. — Czubek: Wacław z Potoka Potocki. *Archiw. do dziejów liter.* VIII i odb. Kraków. 1894. — Brückner: Przysłowia... *Ateneum.* 1895, lip. — Brückner: Ostatnie lata Wacł. Potockiego. *Bibl. Warsz.* 1896, lip. — Brückner: Ze staropolskich anegdot i przypowieści. *Ateneum.* 1896, paźdz. — Brückner: Obrazki staroszlacheckie. *Bibl. Warsz.* 1896, paźdz. —

Brückner: Spuścizna rękopiśmienna po W. Pot. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXVII, 1898 i XXIX, 1899. — Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, czerw. — Brückner: Język W. Potockiego. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.*, t. 31. 1900. — E. Bączalski: W. P. Wojna chocimska... w skróceniu, z wstępem i objaśnieniami. Lwów. 1898 — Tretiak: Historja wojny chocimskiej 1621 r. Lwów. 1889 (odb. z *Przew. nauk. i liter.* 1888) Wyd. 2. Krak. 1920. — Fr. Pułaski: Z nieznanych Trenów W. Potockiego *Bibl. Warsz.* 1904, stycz.—Heck: Prof. Brückner o W. Potockim. Lwów i Kraków. 1901 (nadb. z *Przegl. powsz.* 1900—1901). — Jarecki: Motyw „miłości i śmierci" w poezji polskiej. *Pam. liter.* 1907. — T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce 1560—1660. Kraków. 1908. — Brückner: O „Ogrodzie" i o wydaniu jego słów kilka. (Przy wyd. „Ogrodu fraszek", II. Lwów. 1907). — St. Turowski: Ogród fraszek. *Pam. liter.* 1908, str. 651—56. (Z powodu wyd. Brücknera). — Brückner: Z powodu wydania „Ogrodu fraszek". *Pam. liter.* 1908. — Ogrodziński: Przyczynki do znajomości autorów klasycznych w Polsce w XVI i XVII w. (W książce zbior. p. t. „Stromata in honorem" C. Morawski. 1908). — R. Pollak: „Wojna chocimska" Potockiego a „Goffred" Tassa w przekł. Kochanowskiego *Bibl. Warsz.* 1910, wrześ. — Dąbkowski: Prawo prywatne polskie. I. Lwów. 1910, str. 318 (do „Ogrodu fraszek"). — Śmieciuszewski: W sprawie źródeł „Wojny chocimskiej" W. Potockiego. *Pam. liter.* 1913. — St. Zawadzki: O pismach Łukasza Opalińskiego (*Prace komisji do badań nad hist. liter. i ośw.* I. Wyd. Tow. Nauk. Warsz. — rozdz. „Poeta" i zapatrywania innych współczesnych poetów polskich na poezję i jej znaczenie"). — K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII wieku. („Pisma literackie". Kraków. 1913). — S. Serwin: Polacy i Polska w pismach W. Potockiego. *Spraw. gimn. w Brodach.* 1914. — A. Wojtkowski: Charaktery w „Wojnie Chocimskiej" Potockiego *Kur. Pozn.* 1916, nr. 125 i nast. — E. Rappaport: Wacław Potocki jako satyryk. Kraków. 1920. — R. Pollak: Goffred Tassa-Kochanowskiego. — H. Szucki: Erazm z Roterdamu a Wacł. Potocki. *Pam. liter.* 1921. — T. Sinko: „Wojna Chocimska i Iljada". (w „Echa klas. w liter. pol." Kraków. 1923; przedtem w *Eos* XXIV). — Brückner: Wstęp do „Wojny Chocimskiej" w wyd. *Bibl. Narod.* — Brückner: Wstęp do „Wierszy wybranych" w wyd. *Bibl. Narod.* — Wł. Bobek: „Argenida" Wacława Potockiego w stosunku do swego oryginału. Kraków. 1929.

5. WESPAZJAN KOCHOWSKI.

Z Kochowa. Herbu Nieczuja. Ur. na pocz. r. 1633 w Gaju, wsi dziedzicznej w woj. Sandomierskim, z o. Jana, sekretarza król. i podsędka sandomierskiego, i Zofji z Janowskich. Uczył się w szkole Nowodworskiego w Krakowie (w l. 1646—48); do akademji nie uczęszczał. Dziesięciolecie 1651—60 spędził w obozie i na koniu; walczył przeciwko Kozakom (był w bitwie pod Beresteczkiem), Szwedom i Węgrom. W r. 1657—8 bawił w Gaju i w Goleniowach (w Krakowskim). W r. 1658 ożenił się z Marjanną Misiowską. Po pokoju Oliwskim porzucił służbę wojskową i osiadł w Gaju. W r. 1663 przeniósł się do Goleniów. W r. 1666 bierze udział w rokoszu Lubomirskiego. W r. 1670 pracował w kancelarji kor. pod podkanclerzym bisk. Andrze-

jem Olszowskim, ale sekretarzem królewskim (wedł. Czubka) mianowanym nie został. W l. 1671—73 podżupkiem wielickim. W 1673 sędzią skarbowym (deputatem) z pow. lelowskiego. Od 1682—92 gieneralnym poborcą podymnego. (W 1680 ożenił się poraz drugi, z Magdaleną z Frezerów Rożankową). Zaliczony przez Jana III w poczet dworzan i obdarzony tytułem historjografa uprzywilejowanego (historiographus privilegiatus), K. bierze udział w wyprawie Wiedeńskiej. W r. 1695 (do r. 1698) wojskim krakowskim. Zm. 6 czerwca 1700 r. w Krakowie. Przyjaźnił się z Janem Gawińskim.

Utwory polskie:

a) „Kamień świadectwa Wielkiego w Koronie Polskiej Senatora niewinności". 1668 (B. m.).

b) „Różaniec Najświętszej Panny Maryjej..." W Krakowie. 1668. 2 wyd. 1695. Nowe wyd. 1859 (Tur.), 1876 i 1888 (Kraków).

c) „Niepróżnujące próżnowanie albo Lyricorum polskich ksiąg V, tudzież Epigrammata i wiersze wesołe". W Krakowie. 1674. (Tyt. wedł. Nehringa; wedł. Estr.: „Niepróżn. próżn. ojczystym rymem na liryka i epigramata polskie rozdzielone i wydane"). Składa się z dwu części (osobno paginow.): a) „Liryka polskie w niepróżnującem próżnowaniu pisane"; b) „Wespazjana z Kochowa Kochowskiego Epigramata polskie, po naszemu fraszki". Kraków. 1674. 2 wyd. Kraków. 1681 (wedł. Estr. nie istnieje). 3 wyd. samych fraszek. Kraków. 1678 (?).

d) „Ogród panieński pod sznur Pisma Świętego, doktorów kościelnych, kaznodziejów prawowiernych wymierzony, a kwiatami tytułów Matki Boskiej wysadzony, przez jednego najbliższego tej Matki i Panny niewolnika". W Krakowie. 1681. Pis. 1676 (autograf w bibl. Bawor.).

e) „Chrystus cierpiący, według tekstu Ewangieliej Świętej wierszem polskim wystawiony". W Krakowie. 1681. Pis. w r. 1676.

f) „Dzieło Boskie albo Pieśni Wiednia wybawionego i inszych transakcjej wojny tureckiej, w r. 1683 szczęśliwie rozpoczętej". W Krakowie. 1684.

g) „Trybut należyty wdzięczności, wszytkiego dobrego Dawcy, Panu i Bogu, albo Psalmodja polska, za dobrodziejstwa Boskie dziękująca. Przez jedną najliższą kreaturę R. P. 1693 napisana, a do druku podana R. P. 1695". Częstochowa 1695. Wyd. krytyczne oprac. J. Krzyżanowski (*Bibl. Narod.* 92). (Kraków. 1926).

Utwory łacińskie:

1. „Munus civile Regi suo, Serenissimo Monarchae, Michaeli..." Kraków. B. r. Panegiryk prozą.

2. „Praeliminare Magnae Hospiti Salve Serenissimae Reginae Eleonorae". (Kraków. 1669). Panegiryk prozą.

3. „Hypomnema Reginarum Poloniae..." Kraków. 1672 (tu przedruk. „Praeliminare").

4. „Rubus incombustus..." Kraków 1693. (Krzak niespłoniony). Wierszem. Egzemplarz ofiarowany paulinom przez Koch. przechowuje się, wraz z listem autora z 22 okt. 1693, w bibliotece Jasnogórskiej w Częstochowie.

5. „Commentarius belli adversum Turcas ad Viennam et in Hungaria". Kraków. 1684.

6 „Annalium Poloniae ab obitu Vladislai IV. Climacter primus". Kraków. 1683. „Ann. Pol... Climacter secundus". Kraków. 1688. „Ann. Pol... Climacter tertius". Kraków 1698. Trzy te „klimaktery" obejmują panowanie Jana Kazimierza. Skrócony przekł. pol. trzech klimakterów z w. XVIII (przez Zabiełłę) wyd. Raczyński p. t. „Historja panowania Jana Kazimierza". Poznań. 1840, 3 t. Klimakter czwarty, obejmujący panowanie Michała, wyszedł w przekładzie polskim A. Mosbacha, p. t. „Roczników Polski klimakter IV..." Lipsk. 1853. Oryginał łaciński 4-go klimakteru niewydany i przechowywał się w bibl. Załusk. (dziś w bibl. uniw.).

„Lament utrapionej ojczyzny", uważany przez wydawcę A. E. Koźmiana („Wyc. Piotr." 1842), a za nim przez Rzążewskiego, Czubka i Turowskiego, za utwór Kochowskiego, jest utworem W. St. Chrościńskiego. „Projekt na mody francuskie w Polsce", przez tegoż wydany, jest również utworem Chrościńskiego.

Tarnowski uważa zbiór wierszyków p. t. „Postny obiad" wyd. w r. 1653 (Zob.) za utw. Kochowskiego (?).

St. Turowski utrzymuje, że treny na śmierć brata Seweryna p. t. „Pamiątka trenami wyrażona", znajdujące się w „Niepróżn. próżnow.", wydał Kochowski osobno w Bieczu w r. 1657 (?) (St. Turowski: Wesp. Koch., str. 3).

Wyd. zbior. Wszystkie dzieła Kochowskiego wyszły w *Bibl. pol.* Turowskiego w Krakowie w r. 1859. — „Psalmodja polska oraz wybór liryków i fraszek", w oprac. J. Krzyżanowskiego (*Bibl. Narod.* 1926). (Wyd. kryt.).

Wyd. popularne „Liryka polska, Pieśni Wiednia wybawionego, Psalmodja polska, w wyborze, w oprac. A. Boleskiego (Wendego Bibl. Klas pol. 1921).

Czubek w Dodatkach do monogr. swej o Kochowskim (1900) wydruk. odmienny tekst znajdującego się w „Niepr. próżn." „Epithalamium IMci Panu Samborowi Młoszowskiemu".

Tamże w Dod. wydał Czubek nieznany poemacik Koch. w 11-tu oktawach p.t. „Epitaphium", w formie przedśmiertnej spowiedzi, czy żegnania ze światem, skazanej na śmierć (1681) Agnieszki z Kolbuszowej (straconej w Lublinie). Na ten sam temat napisał przyjaciel Kochowskiego, Gawiński poem. p. t. „Mowa ostatnia umierającej przez miecz Jadwigi z Kolbuszowa, w Lublinie dekretem trybunalskim pokonanej r. 1681". (Zob. wyd. poezji Gaw. Ż. Paulego).

J. Krzyżanowski przypuszcza, że autorem poematu „Oblężenie Jasnej Góry Częstochowskiej" jest Kochowski (Zob. *Pam liter.* 1914).

O mniemanym autografie W. Kochowskiego w rękopisie Akad. Um. zob. *Pam. liter.* 1911, str. 584.

Sądy o Kochowskim: Zdaniem Brücknera, Turowski i Tarnowski przecenili Kochowskiego, który jakoby poetą nie był, wierszokletą tylko; zdaniem natomiast Turowskiego (i Hecka) Brückner przecenił W. Potockiego, z ujmą dla Kochowskiego (zob. Tur. rec. „Ogrodu fraszek"). Sąd Korzona o Kochowskim jako historyku. Zob. wyżej, str. 472.

A. Grabowski: „Starożytn. hist." I. 1840. — M. Baliński: Pielgrzymka do Jasnej Góry w Częstochowie. Warszawa 1846. — Siemieński w „Portrety literackie". I. 1865 (i Dzieła. III). — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Rzążewski: H. W. N. z K. Kochowski. Warszawa. 1871. — Rzążewski: Stosunki i wzajemna korespondencja W. Koch. z Janem Gawińskim. *Bibl. Warsz.* 1873, IV. — Wisłocki: W. Koch. „Rubus incombustus". Lwów. 1872. (Odb. z Sprawozd.. Ossolin. za I. 1870—72). — Tarnowski: W. K. *Kronika Rodz.* 1877. — W. Przyborowski: w „Niewieście ideały poetów pol." Warszawa. 1881. — St. Kaczkowski: O Klimakterach W. K. Dzieła. III. Kraków. 1883). — Nehring: W. K. i jego liryki. („Studja literackie". Poznań. 1884).— Nehring o K. w *Allgem. Encykl. Ersch u Gruber.* 2 S. B. 38. 1885. — Faleński: w „Treny J. Kochan." W. 1867. — Bem w „Echa mesjanistyczne w liter. pol." *Prawda.* 1888 (i w „Studja i szkice"). — Peretz: Ukrainskie pytanie w oswitleniu polskoho poeta XVII wika. *Zapyski nauk. Tow. im. Szewczenka.* LXXI, 1906. (Bez wartości). Zob. rec. Dziamy w *Pam. liter.* 1906. — Dziama: Zapatrywanie religijne Wesp. Koch. *Przegl. powsz.* 1894, II. — Dziama: W. Koch. „Psalmodja polska" (*Spr. gimn. św. Jacka w Krakowie.* 1896). — Rybarski: Przyczynek do życiorysu W. K. *Ateneum.* 1897, listop. — Czubek: W. z K. Kochowski. Studjum biograf. Kraków. 1900. — Szydłowski M.: Stosunek „Liryków" W. K. do Od Horacego. Kraków. 1900. — Leitgeber: Ueber die poetischen Schriften von V. Kochowski. Poznań. 1904. — Turowski: W. K. na tle współczesnem, jako poeta. *Przew. nauk. i liter.* 1907 (i osobno. Lwów. 1908). — Turowski: Psalmodja polska W. K. *Bibl. Warsz.* 1907, IV. — R. Pollak: Poezje Kochowskiego a „Goffred" Tassa-Kochanowskiego. *Bibl. Warsz.*

1913, kwiec. (Ocena J. Krzyżanowskiego w *Pam. liter.* 1913). — Brückner: Ocena studjum Turowskiego. *Pam. liter.* 1908. — Mienicki: Poglądy polityczne w dziejopisarstwie polskim XVII w. *Przegl. histor.* 1913. — K. M. Górski: Król Jan III w poezji pol. XVII w. („Pisma liter." Kraków. 1913). — J. Krzyżanowski: Kto jest autorem „Oblężenia Jasnej Góry Częstochowskiej"? *Pam. liter.* 1914. — Pilat w Hist. liter. III. str. 180—205. — Wierzbowski: Materjały do dziejów piśm. pol. II. — R. Pollak: Goffred Tassa-Kochanowskiego (1922) — J. Krzyżanowski we wstępie do wyd. „Psalmodji polskiej" w *Bibl. Narod.* — Fr. Bielak: „Mesjanizm" Kochowskiego w świetle poglądów pisarzy XVII w. *Prace filolog.* XII. 1927.

6. ALEKSANDER KOCHOWSKI.

Stryj Wespazjana. Ur. się ok. 1607 r. (wedł. Czubka). Gdzie się kształcił nie wiemy. Koleje życia nieznane. Był czas jakiś palestrantem. Zm. w początkach r. 1673 w Krakowie. Pisał wierszem „obojq prozą" (jak utrzymuje Wesp. Koch. w w. „Poetowie polscy") t. j. polskie i łacińskie wiersze. Z utworów jego zachowały się: 13 epigramatów łacińskich, druk. przy „Hypomnema" Wesp. Kochow., i oda alcejska „Impulsus domesticus", druk. tamże, oraz wiersz polski: „Hussarz od stryja synowcowi", umieszczony pomiędzy „Lirykami" Wesp. Kochow. a który mu synowiec wyraźnie przyznaje.

Czubek: Wespazjan z Kochowa Kochowski. W Krakowie. 1900. Str. 110—115.— Rzążewski: A. K. w dod. do stud. o Wesp. Koch. (1871).

7. SAMBOR MŁOSZOWSKI.

Przyjaciel W. Kochowskiego, poeta. Jego „Epithalamium albo respons IMci Panu Kochowskiemu IMci Pana Młoszowskiego" wydruk. z rękopisu J. Czubek w dod. do monogr. o Kochowskim (1900). Czubek uważa Młoszowskiego za lichego poetę, wedł Brücknera natomiast wcale lichym poetą nie jest. (Zob. *Pam. liter.* 1902 str. 348)

Czubek: „Wesp. z Kochowa Kochowski. Str. 43—48 odb.

8. KRZYSZTOF OPALIŃSKI.

Pochodził z rodu magnackiego, w Wielkopolsce osiadłego. Ur. się ok. r. 1610 w Sierakowie (woj. pozn.), z o. Piotra z Bnina Opal., później. wojewody poznań., i z m. Zofji z Kostków, kasztelanki bieckiej. Nauki szkolne odbył, wraz z bratem Łukaszem, w szkole Lubrańskiego w Poznaniu. Następ. wysłano go wraz z bratem na dalszą naukę zagranicę: do Padwy (w r. 1630), nast. do Lowanjum w Niderlandach i do Orleanu. Powróciwszy do kraju w r. 1631, rozpoczął zawód pu-

bliczny jako poseł na sejm i deputat trybunalski. W r. 1637 mianowany przez Władysława IV wojewodą poznańskim. (W tym samym roku ożenił się z Teresą Czarnkowską). W r. 1645—6 posłował do Francji po Marję Ludwikę; za co otrzymał od króla starostwo kowelskie. W r. 1650 otworzył szkołę w Sierakowie, którą urządził z Komeńskim. W r. 1655 podpisał w Ujściu akt poddania Wielkopolski Szwedom (Karolowi Gustawowi). Zm. 7 stycznia 1656 r.

Satyry albo Przestrogi do naprawy rządu i obyczajów w Polszcze należące, na pięć ksiąg rozdzielone, a R. P. 1650 w A-R-D-M-E drukowane". (Wyd. niby w Amsterdamie, właściwie w Lesznie). Inne wyd. z tegoż roku jest tylko tytułowe. (Estr. uważa je mylnie za wyd. krakowskie). 2 wyd. (Kraków). B. m. 1652. 3-cie z r. 1654. 4-te p. t. „Juvenalis redivivus, to jest satyry..." Wenecja. 1691. Właśc. drukow. w Toruniu (Estr.) (lub w Poznaniu ?). 5-te pod tym samym tyt. w Wenecji 1698 (w Toruniu ?). 6-te z tegoż roku. 7-me, p. t. „Icon animorum, albo Zwierciadło, w którym każdy przejrzeć się i plamę obaczyć może..." W Wenecji (w Poznaniu ?) z r. 1698. (Opuszczono w tym wyd. dwie satyry na duchownych). Inne wyd. z tegoż roku, p. t. „Zwierciadło...", jest tylko ze zmienioną kartą tytułową wydaniem poprzednim.

Wyd. nowsze: a) poznańskie z r. 1840 jest przedrukiem wyd. 2-go; b) krakowskie z r. 1884 (K. Bartoszewicza).

Szajnocha podaje w swojem studjum o Op. kilka listów jego i mów.

„Na list Władysława IV, strony suspiciey wojny Szwedzkiej". (W Mowcy Pol. Pisarskiegoo, 1676, II).

Brodziński: Pisma IV, str. 228—239 i V, 507—513. — E. Słowacki: Dzieła III, str. 158—162. — Szajnocha: K. O. Szkice histor. III. 1861 (przedtem w *Gaz. Codz.* 1860) i w Dziełach III; osobno, w *Bibl. dla młodzieży*. Lwów. 1895. — W. Grochowski: K. O *Tyg. Ilustr.* 1863. (Por. *Enc. Orgelbr.*). — Bełcikowski: O satyrykach polskich XVII st. (w „Ze studjów..." Warszawa. 1886. (Przedtem w *Świcie* lwow. 1872). — Mandybur: K. O. jako pisarz satyryczny. *Sprawozd gimn. w Jarosławiu*. 1889, i osobno. Lwów. 1890. — Mandybur: Ślady wpływów satyryków rzymskich na polskich. *Spraw. wyższ. szkoły realn. w Jarosławiu*. 1888; i osobno 1889. — K. Bartoszewicz we wstępie do wyd. Satyr z r. 1884. — Bem: Słowo o satyrach K. O. *Niwa*. 1873. — Rabski: Ueber die Satiren des Chr. Opal. Berlin. 1893. (Inaug. Diss.). — Krąushar: Barbara Brezianka. Warszawa. 1892. — Dobrzycki: K. O. jako statysta *Bibl. Warsz.* 1898, grudz. (toż w „Z dziejów liter. pol." Kraków. 1907). — Danysz: J. A. Komeński *Roczn. Tow. P. N. Pozn.* 1899. — Gargas: Poglądy ekonomiczne w Polsce XVII w. Lwów. 1897. 2 wyd. t. 1903. — Jarecki: Motyw miłości i śmierci. *Pam. liter.* 1907. — Pilat: Hist. liter. pol., t. III, str. 66—75. — St. Rygiel: Rzymskie wzory i źródła Satyr K. O. Kraków. 1912. (Odb. z *Eos*. 1912). — St. Rygieł: Puteanus und die Polen. Berlin. 1913.

9. ANDRZEJ MORSZTYN.

Jan Andrzej Morsztyn pochodził z rodziny pierwotnie arjańskiej. Pisał się z Raciborska. Ur. się prawdop. w r. 1613, gdzie, niewiadomo, prawdop. w Krakowskiem (czy Sandomierskiem), z o Andrzeja, starosty bolnickiego (późn. podczaszego sandom.); matka niewiadomego imienia. Ok. r. 1637 wysłano go na naukę zagranicę; zwiedził wtedy, wraz z krewnym swoim Stan. Morsztynem, Niemcy, Belgję, Francję i Włochy. Za powrotem do kraju oddano go na dwór Władysława IV. W r. 1645 znajduje sie w orszaku poselskim Krzysztofa Opalińskiego, wysłanego do Paryża po Marję Ludwikę. Przyjaźnił się na dworze z poetą Janem Grotkowskim, również dworzaninem królewskim. Za Jana Kazimierza, ok. r. 1653, otrzymał urząd stolnika sandomierskiego. W roku 1653 posłem na sejm Brzeski. W roku 1654 wysłany w misji dyplomatycznej do Szwecji, a w r. 1656 do Wiednia i do Frankfurtu. Ok. r. 1658 zostaje referendarzem w. kor. W r. 1659 żeni się z Katarzyną Gordon de Huntiley, damą dworu królowej Marji Ludwiki. W r. 1660 jako jeden z przedstawicieli Polski, podpisuje traktat Oliwski. Pod względem przekonań polit. należał Morsztyn do partji francuskiej (był głównym jej filarem), której duszą była Marja Ludwika. W r. 1667 posłuje do Francji. W r. 1668 mianuje go Jan Kazimierz podskarbim w. kor. Po abdykacji J. Kazimierza, jako głowa stronnictwa franc., popierał wybór Kondeusza (Condé). Był pensjonarzem Ludwika XIV. Po obiorze królem Michała Wiśniowieckiego, intryguje przeciw niemu. Za Sobieskiego prowadził tajną korespondencję z rządem Ludwika XIV, przyjął poddaństwo francuskie (1678) i godność sekretarza króla francuskiego (1680). (W r. 1679—80 posłem do Ludwika XIV). W r. 1683 oskarżony o zdradę stanu (spiskował jako ajent Ludwika XIV przeciwko Sobieskiemu) i oddany pod sąd, uciekł do Francji i osiadł w dobrach swych Chateauvilain, jako hr. de Chateauvilain. Syn jego był jenerałem francuskim. Morsztyn był pradziadem po kądzieli króla Stan. Augusta Poniatowskiego. Zm. 8 stycznia 1693 r.

Twórczość poetycka Morsztyna przypada głównie na okres l. 1637—1661. Do najwcześniejszych znanych wierszy jego należą: „List do J. P. Otwinowskiego, podczaszego sandom., pisany w r. 1638“ i „Nagrobek J. P. Walerjanowi Otwinowskiemu“, napis. w r. 1645 (W. Otwin. tłumacz Owidjusza i Wirgiljusza, był dziadem po matce Morsztyna). Poezje swoje liryczne ułożył Morsztyn w dwa zbiory: „Kanikuła“ i „Lutnia“; wydano je dopiero w w. XIX.

„Kanikuła albo psia gwiazda“ z r. 1647; wyd Jan Komierowski mylnie jako „Poezje Zbigniewa Morsztyna“ w Poznaniu 1844.

„Lutnia“ z r. 1661; wyd. Wł. Seredyński p. t. „A. Morsztyna niewydane poezje“. (*Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* II. Kraków 1875 i odb.).

„Psyche z Lucjana, Apulejusza, Marina“, poemat, powstały w wcześniejszej dobie jego twórczości, jak się zdaje przed r. 1661; później przerabiany. Pierwsze wyd. „Psychy“ razem z „Cydem“ A. Morsztyna i „Hipolitem“ i „Andromachą“ Stanisł. Morsztyna, wyszło (b. m. i r.) m. 1696 a 1698. 2 wyd. w Lipsku (właśc. w Supraslu) w r. 1752.

„Cid albo Roderik, komedja hiszpańska z franc. jęz. przetłumaczona, która reprezentowana była na sejmie w r. 1661“. Przekł. z Kornela, opatrzony prologiem. Wyd. razem z „Psychą“. W wyd. „Poezyj“ z r. 1883 brak prologu. Wyd. krytyczne Wł. Folkierskiego w *Bibl. Narod.* 8. 1921.

„Amyntas, komedja pasterska“. Przekł. z Tassa. Wyd. K. Nowakowski w Berlinie. 1840.

„Pokuta w kwartannie r. 1678.“ Ogł. w wyd. poznań. z r. 1844.

Wyd. zbiorowe p. t. „Poezje oryginalne i tłumaczone“. Warszawa. 1883. Niektórych wierszy autorstwo mylnie tu A. Morsztynowi przyznane.

Wiersze A. Morsztyna w „Wirydarzu poet.“ Trembeckiego. I.

Listy. 10 listów z l. 1679—1682 ogł. z rękop. E. Deiches (Łuniński) w dod. do studjum „Koniec Morstina“ (1894); kilkadziesiąt listów lub wyciągów z listów (franc.) z l. 1682 i 1683, wyd. w *Bibl. ord. Myszkowskiej.* Rok. 1860.

K. Słotwiński: Uwagi krytyczne nad wyjątkiem z rękopisma: Lutnia I P. Andrzeja z Raciborska Mosztyna. (*Czasopismo naukowe Ossolin.* 1831). — Małecki: J. A. Morsztyn i jego imiennicy. (Pismo zbiorowe wyd. J. Ohryzki. I. Petersburg. 1859) (toż w Mał. „Z dziejów i literatury“. Lwów. 1895). — Mecherzyński: O poezjach H. Morsztyna. *Bibl. Warsz.* 1859. II. — Siemieński: A. Morsztyn. („Portrety liter.“ 1865 i w Dziełach. III). — Seredyński: A. Morsztyna niewydane poezje. *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.* II. 1875. — Nehring: Psyche A. Morsztyna. *Bibl. Warsz.* 1876, II (i w „Studjach literackich“. Poznań 1884). — Plebański: Jan Kazimierz Waza, Marja Ludwika Gonzaga. Warszawa. 1862. — T. Świderski: Jędrzej Morsztyn. *Przew. nauk. i liter.* 1878. — Bełcikowski: A. M., poeta romantyczny. *Tyg. Ilustr.* 1871 (przedr. w „Ze studjów...“ 1886). — W. Przyborowski: Niewieście ideały poetów pol. Warszawa. 1881. — Chmielowski: A. Morsztyn (wstęp do wyd. „Poezji“ Morszt. Warszawa. 1883. — Sienicki: Przyczynek do biografji A. Morsztyna. *Ateneum.* 1889, wrześ. — Czermak: Szczegół o Andrzeju Morsztynie („Przegl. liter.“ *Kraju.* 1890). — Tarnowski: Rzeczpospolita Babińska. *Przegl. pol.* 1882. (i *Słowo.* 1882, nr. 114—121). — Zawiliński: Notatka do biografji J. A Morsztyna. *Bibl. Warsz.*

1893, stycz. — Porębowicz: Notatki do biografji J. A. Morsztyna. *Kwart. histor.* 1894. — Porębowicz: A. Morsztyn, przedstawiciel baroku w poezji polskiej. Kraków. 1893 (Odb. z *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.*, t. XXI). — E. Deiches (Łuniński): Koniec Morstina. Kraków. 1894 (przedtem w *Świecie* 1893). — Kaszewski: Poeta barokowy. *Bibl. Warsz.* 1894, kwiec. — Chmielowski rec. rozprawy Porębowicza. *Ateneum.* 1895, stycz. — St. Krzyżanowski: Morsztynowie w XV w. *Rocznik krakowski.* I, 1898. — Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899. czerw. — Węckowski: Die romanischen Einflüsse in d. polnischen Litteratur. Poznań. 1901. (Inaug. Diss.).— Grabowski: Literatura arjańska w Polsce. Kraków. 1908.— Łuniński: Przed wyprawą wiedeńską. *Książki dla wszystkich.* — Siedlecki: Metamorfozy Cyda (*Czas.* 1907, nr. 246). — Strzelecki: A. M. i jego twórczość poetycka (jako wstęp do wyboru poezji Morsztyna. Warszawa. 1909. (*Książki dla wszystkich*). — Windakiewicz: Około przedstawienia „Cyda" 1661 r. *Pam. liter.* 1913. — A. Mansuy: André Morsztyn et Marysienka. (W książce p. t. „Le Monde Slave et les classiques français aux XVI—XVII siècles". Paris. 1912). — Wł. Folkierski: Cyd Kornela w Polsce. *Rozpr. wydz. filol Ak. Um.* t. 57. 1917. — Tenże we wstępie do „Cyda" w wyd. *Bibl. Narod.* — Brahmer: Petrarkizm w poezji pol. XVI w. Kraków. 1927.

10. HIERONIM (JAROSZ) MORSZTYN.

Stosunki rodzinne i szczegóły życia Hier. Morsztyna nie są ieszcze dokładnie znane. Na podstawie danych, zdobytych przez J. K. Gieysztora i M. Dynowską, dadzą się sprowadzić do następujących, mniej lub więcej pewnych faktów:

Ur. się ok. r. 1580 w Krakowie (wedł. Dyn. w r. 1581), z o. (według Dyn.) Florjana, bachmistrza wielickiego, arjanina, czy Jerzego, bachmistrza krakowskiego (wedł. Giey.), i z m. Zuzanny z d. Łaskiej, córki Jana, a więc siostry stryjecznej Olbrychta Łaskiego, wojewody sieradzkiego (wedł. Giey., córki Olbrychta, nie siostry). Bardzo młodo utracił rodziców i wychowanie swoje zawdzięczał wujowi Samuelowi Łaskiemu, sekretarzowi królewskiemu. Szkoły ukończył u jezuitów w Brunsberdze, gdzie lat trzy przebywał. Prawdop. ojciec jego i wuj (jak przypuszcza Giey.), „chociaż syn sławnego arjanina Łaskiego, musieli już być katolikami, gdy młodzieńca u jezuitów umieszczono".

Zm. przed r. 1645, prawdop. (jak sądzi Dyn.) w r. 1623.

Dawniejsi badacze, opierając się na Niesieckim, uważali Hier. Morsztyna: Małecki i Mecherzyński za stolnika bielskiego, Nehring i Rzepecki za kanonika krakowskiego; byli to prawdop. imiennicy autora „Banialuki", również Jarosze (Hieronimowie). Wedł. Brücknera, Morsztyn Hieronim poeta księdzem nigdy nie był („Dzieje liter." I, 307). Niewiadomo napewno, czy ten sam Jarosz Morsztyn jest autorem wszystkich utworów, przypisywanych Jaroszowi Morsztynowi.

Utwory: Pierwsza jego druk. praca, jakieś „Theses“ „filozofskie“, o których sam autor wspomina, nie jest znana.

a) „Zwierciadło statecznego i szalonego młodzieńca“. Wyd. z pocz. XVII w. (Wedł. Gieysztora wyd. w latach 1599—1603). Dedykację wierszem (Samuelowi Łaskiemu) przedruk. Gieysztor w „Katalogu księgarni Stanisława Gieysztora“. Dział antykwarski 15. Warszawa. 1896.

b) „Światowa rozkosz...“ Kraków. 1606. 2 wyd. Poznań. 1622; 3 wyd. 1624, b. m.; 4 wyd. 1625 (z dod. „Fortuna polska dzisiejsza“); 5 wyd. 1630 (Kraków). Przedruk. Kraszewski w „Pomnikach do historji obyczajów w Polsce z XVI i XVII w.“ Warszawa. 1843.

c) „Antypasty małżeńskie...“ Kraków. 1650. Późniejsze wyd. 1689, 1703, 1719, 1736, 1752 i t. d. Składają się z 3 utworów: 1) „Historja ucieszna o zacnej królewnie Banialuce“. Jest to powieść wierszem. Wyszła osobno przed r. 1650. Wyjątki przytaczają: Juszyński w Dykcjon. I, str. 308—311, i A. Waga w swym wyd. „Myślistwa ptaszego“ Cygańskiego (Warszawa. 1842), str. 282—289. 2) „Hist. o Galezyusie i Filidzie“. (Pow. prozą). 3) „Hist. o Przemysławie i o Cecyljej“. (Pow. prozą).

d) „Philomachia abo afektów gorącej miłości wyrażenie...“ W Warszawie. 1655. Późniejsze wyd.: 1665, 1689; 4 wyd. 1705. Składa się z 3 powieści wierszem: 1) „Alfonsa i Orystelli... miłość“... 2) „Żałosny koniec dwojga ludzi kochających się w sobie Zygismundy i Gwizdarda“. 3) „Historja bardzo piękna o Talezie królewiczu lidyjskim a o Perepodzie królewnie aragońskiej“.

Wiersze liryczne H. Morsztyna skupione są w zbiorze, p. t. „Summarius wierszów Morsztyna niegdy poety polskiego“. (Spis utworów w nim zawartych podaje M. Dynowska). Rękopis niewydany przechowuje się w bibliotece hr. Michałowskich. Niektóre przytacza Mecherzyński w *Bibl. Warsz.* 1859 i Dynowska w art. o rękopiśm. spuściznie H. Morsztyna (*Pam. liter.* z r. 1910 i 1911), m. i. „Hejnał“. Są wiersze Morszt. i w „Wirydarzu poetyckim“ Trembeckiego. Niektóre wiersze w rękop. były w bibl. publ. w Petersburgu, m. i. „Poenitentia“, z których wyjątki przytacza Rzepecki w pracy o Zbign. Morsztynie. M. Dynowska sądzi, że niektóre utwory, przypisywane Szlichtyngowi (np. „Kondycja szlachecka“) i Naborowskiemu, są Hieronima Morsztyna, ponieważ znajdują się w „Summarjuszu“ (?).

W rękop. pozostaje „Historja o pięknej Dyannie królowej cypryjskiej“.

O utworach H. Morszt. w rękop. pozostałych wspomina Brückner

w „Bericht über seine... Reise 1889—1890“, ale nie wymienia ich tytułów.

Wiszniewski: Hist. liter. pol. VII, 133–135, 202—203, 225. — Mecherzyński: O poezjach Hieronima Morsztyna zachowanych w rękopismie i dotąd niewydanych... *Bibl. Warsz.* 1859, II. — Małecki: Andrzej Morsztyn poeta polski XVII w. i jego imiennicy. *Pismo zbiorowe* (Ohryzki). I. 1859 (toż w jego „Z dziejów i literatury“. Lwów. 1896). — Chomętowski: Kilka słów o dawnym romansie. *Kron. Rodz.* 1869.— Bełcikowski: Słów kilka o najdawniejszym romansopisarstwie polskiem. („Ze studjów nad liter. pol.“ (1886). — Rzepecki: Muza domowa, czyli nieznane dotąd poezje Zbigniewa Morsztyna. Poznań. 1884. — Rzepecki: O nieznanych dotąd poezjach Z. Morsztyna. *Bibl. Warsz.* 1885. — Gieysztor: Dział antykwarski. 15. Warszawa. 1896. (Katalog księgarni G.). — Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, II. — Nehring: Ueber Aberglauben... in Oberschlesien. *Mitteilungen d. Schles. Gesellsch. f. Volkskunde.* I. 1896. — Węckowski: Die romanischen Einflüsse in d. poln. Litteratur. Poznań. 1901. Str. 69–78. — Jarecki: H. Morsztyna „Światowa rozkosz“ a „Roksolanki“ S. Zimorowicza. *Pam. liter.* 1905. — Dynowska: H. Morsztyn i jego rękopiśmienna spuścizna. *Pam. liter.* 1910—1911. — Brückner: Dodatek do „Wirydarza poetyckiego“ Trembeckiego. t. II, 383. — Brückner: Dzieje literatury pol. I, 320—321 i 354. — Porębowicz o źródłach „Philomachji“ i „Antypastów małż.“ *Sprawozd. z pos. Akad. Um.* 1892. — Brückner: Dawne powieści i romanse polskie. *Bibl. Warsz.* 1901, II. — Pilat: Hist. liter. pol. III, 208—221.

11. ZBIGNIEW MORSZTYN.

Arjanin. Ur. ok. 1624 r., gdzie, niewiadomo. Był synem Jerzego Morsztyna („z Raciborska“), a wnukiem Krzysztofa; imię matki nieznane. Gdzie się kształcił niewiadomo. W latach 1644—48 był urzędnikiem w żupach wielickich. Od r. 1648 służył wojskowo pod dowództwem (w oddziałach) Janusza i Bogusława Radziwiłłów; bierze udział w kampanjach r. 1648. 1651, 1652, 1654 i 1656, walcząc z Kozakami, Moskwą i Szwedami. W r. 1656 dostaje się do niewoli szwedzkiej. Wczasie służby wojskowej mianowany został miecznikiem mozyrskim. Odzyskawszy w r. 1657 wolność, porzuca stan wojskowy i żeni się (w r. 1659) z Zofją Czaplicówną (arjanką). W r. 1661, wskutek dekretu królewskiego, wyganiającego arjan, przenosi się do Prus Książęcych, do Królewca, pod opiekę Bogusława Radziwiłła, namiestnika Prus Książ. Otrzymał od elektora wieś Rudówkę i tytuł radcy elektoralnego. Zm. ok. r. 1698.

Zbiór jego poezji p. t. „Muza domowa“ pozostaje w rękopisie. Drugi zbiór w „Wirydarzu poetyckim“ Trembeckiego (wyd. przez Brücknera, w t. I-ym).

„Pieśń w ucisku“ z r. 1661, druk. w r. 1671.

„Sławna wiktorja nad Turkami pod Chocimem 1673 r.“ Poemat, wyszedł dwa razy drukiem w XVII w., bezimiennie i bez oznacz. miejsca i roku. Tekst wyd. 2-go o 46 zwrotek obszerniejszy od wyd. 1-go Tekst w „Wirydarzu poet.“ (I, 482—502) krótszy od tekstu „Muzy domowej“. Plebański ogłosił w *Bibl. Warsz.* 1889, IV tekst z „Wirydarza“. Przekład łaciński tego poematu przez Jana Redwitza p. t. „Corona Victoriae coelitus concessa...“ wyszedł w Lesznie 1674 r.

„Treny żałosne Apollina z Muzami... przez M.M.M.“ [Morsztyna, miecznika mozyrskiego]. W Królewcu. 1682.

Najoryginalniejsze jego (wedł. Brücknera) wiersze to liryki obozowe.

W „Wirydarzu“ niema „Pieśni w ucisku“, „Dumy pawołockiej“ i kilku innych wierszy.

Wydane w r. 1844 w Poznaniu „Poezje Zbigniewa Morsztyna...“ są utworami Andrzeja Morsztyna.

J. Rzepecki: Ueber die bis jetzt unbekannt gebliebenen Gedichte von Zbigniew Morsztyn. Inaug. Diss. (Wrocław). Poznań. 1884. — J. Rzepecki: Muza domowa czyli nieznane dotąd poezje Zbigniewa Morsztyna. W Poznaniu. 1884. — J. Rzepecki: O nieznanych dotąd poezjach Zbigniewa Morsztyna. *Bibl. Warsz.* 1885, I—II. — Plebański: Pogrom Turków pod Chocimem. *Bibl. Warsz.* 1889, IV. — K. Górski: rec. wyd. Plebań. w *Kwart. histor.* 1890. — Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, czerw. — T. Grabowski: Literatura arjańska w Polsce. Kraków. 1908. (Str. 358—373). — Brückner we wstępie do „Wirydarza“. — K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. („Pisma liter.“ Kraków. 1913, str. 51, i n.) — Brückner: o Zb. M. w *W. Enc. powsz. ilustr.* (Niektóre daty biograf. różnią się od podanych powyżej).

12. JAN GROTKOWSKI.

Herbu Ogończyk. Pisarz pokojowy Władysława IV, później sekretarz Jana Kazimierza.

Przypisywano mu dawniej mylnie przekłady niektórych utworów Petrarki i Du Bartasa, wydane przez Nabielaka w l. 1864—66. Pisał Grotk. jak się zdaje tylko po łacinie. (Zob. A. Morsztyna wiersz „Do Jana Grotkowskiego“. „Poezje“, str. 153—4).

Zob. pod St. Ser. Jagodyński.

Grotkowskiemu przypisuje Brückner przekład „Adone“ Mariniego (rękopisy w Krak. i Petersb.). Zob. jego „Bericht“ z r. 1889—1890, „Geschichte d poln. Litter.“ str. 142 i „Dzieje liter.“ I, 302.

13. STANISŁAW MORSZTYN.

Syn Jana, stryj. brata Andrzeja, i Arciszewskiej. Bratanek Andrzeja. Zwiedził w 1637 czy 1638 z A. Morsztynem naprzód Europę

zachodnią i południową, poczem zaciągnął się do wojska. Walczył w wojnach kozackich i innych za Jana Kazimierza. Chorąży zatorski (1676); podstoli chełmski, następ. kasztelan czerski (1687), wreszcie wojewoda mazowiecki (1696), w 1704 sandomierski. Oż. był z Konstancją Oborską. Zm. ok. r. 1725.

Przełożył:

a) „Hipolit", trag. Seneki.

b) „Andromacha", trag. Rasyna. Wydane razem z „Psychą i „Cydem" A. Morsztyna, ok. 1698 [przedruk. 1752 w „Lipsku" (Supraslu)].

„Smutne żale po utraconych dzieciach r. 1698 napisane". Kraków. 1698.

Kilka krótszych poezji St. Morszt. wydruk. w końcu wyd. pozn. z r. 1844 poezji „Zbigniewa Morsztyna". Przedrukował je Chmielowski w Dodatku do „Poezji Andrzeja Morsztyna" (Warszawa. 1883).

Dokumenty do życiorysu St. Morsztyna w t. II „Materjałów..." Wierzb. — Mecherzyński: O poezjach Hier. Morsztyna... *Bibl. Warsz.* 1859, II. — Małecki: Jan Andrzej Morsztyn i jego imiennicy. (W „Z dziejów i literatury". Petersburg. 1896, str. 95—102). — Pilat: Hist. liter. pol. III, 240—244. — K. M. Górski: Król Jan III w poezji pol. XVII w. (w „Pismach liter." Kraków. 1913. Str. 121—123). — Brückner o Stan. M. w *W. Enc. powsz. ilustr.* (Niektóre daty biogr. różnią się od podanych powyżej.

14. ŁUKASZ OPALIŃSKI.

Ur. w r. 1612, z o. Piotra, wojewody poznań., i Zofji Kostczanki, młodszy brat Krzysztofa. Uczył się w szkole Lubrańskiego w Poznaniu, następ. odbywał studja zagranicą, wraz z bratem: w uniw. w Lowanium (od 1626) i w Orleanie (od 1629). Był marszałkiem izby posel. na sejmie r. 1638. Ożen. ok. r. 1640 z Izabellą Tęczyńską, zamieszkał w Rytwianach w Sandomierskiem. W r. 1650 (1649) został marszałkiem nadwornym kor. Zm. 15 czerwca r. 1662.

„Znakomity pisarz" (Brückner); statysta, satyryk i teoretyk poezji:

Główne utwory:

1. „Rozmowa plebana z ziemianinem albo Dyskurs o postanowieniu teraźniejszym Rzptej polskiej i o sposobie zawierania sejmów". 1641 (b. m. dr.).

2. „Polonia defensa contra Joannem Barclaium". Gdańsk. 1648 (przedr. Mitzler). Przekł. pol. K. Tyszkowskiego, p. t. Ł. Opalińskiego „Obrona Polski". Lwów. 1921. (Bibl. pis. polit. II).

3. „Coś nowego — pisanego roku 1652..." B. m. i r. Satyra polit. i obyczaj.

4. „Poeta“ (napis. ok. r. 1661) druk. 1788. Pierwsza poetyka polska. Wyj. przytacza Bełcikowski w „Ze studjów“, str. 101, Chmielowski w „Dziejach krytyki liter.“ i St. Zawadzki.

5. „Historia barzo ucieszna...“ 1642. 2 wyd. 1665; 3-cie 1676. Wyd. 2 przedruk. Łoś w „Pomnikach piśm. pol.“ Petersburg. 1895. Autorstwo Opalińgo niepewne; przypisuje mu je Brückner. Jest przeróbką z franc. romansu ze zbioru „Histoires tragiques“ Belleforesta. Pierwszy romans polski prozą.

6. „De officiis libri tres“. Kraków. 1659. 2 wyd. Amsterdam. 1668; 3-cie Królewiec. 1703. Traktat moralny („o obowiązkach“) używany w w. XVIII za podręcznik w szkołach jezuickich.

Mowy i listy Opal. w „Mowcy polskim“ (Kalisz. 1668 i 1676) Pisarskiego i w Grabowskiego Ambr. „Starożytn. pol.“ II (1 list do Broscjusza z 1643 r.).

Brückner nazywa „Polonia defensa“ „pieśnią łabędzią dawnej Polski“, „Rozmowę“ „najmądrzejszą broszurą polityczną polską w. XVII“, „Coś nowego“ „najdowcipniejszą broszurą satyryczną polską.

A. Morsztyn dedykował „Lutnię“ Ł. Opal-mu.

Juszyński: Dykcjonarz poetów pol. II, 397. — A. Grabowski: Krótkie przypowieści dawnych Polaków. 1827. — Brodziński: Pisma. IV, 241. — Bełcikowski: Ze studjów... (Str. 100—1). — Czermak: Nieznana satyra polska z XVII w. *Przew. nauk. i liter.* 1888. — Rabski w rozpr. niem. o K. Opalińskim. — Franko: Chmelnyszczyna. *Zapyski Tow. im. Szewczenka.* 1898. — Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899. — Brückner w rec. rozpr. Franki „Chmelnyszczyna“. *Kwart. histor.* 1899. — Chmielowski: Hist. liter. pol. II, 161. — Dobrzycki: Program naprawy Rzptej w XVII w. *Ateneum.* 1897, wrześ. (i w „Z dziejów liter. pol. 1907). — Tarnowski: Hist. liter. pol. II, 173—183—9. — Brückner w rec. Hist. lrter. pol. Tarnowskiego. *Kwart. histor.* 1901. — Brückner: Łukasz Opaliński. *Pam. liter.* 1902. — Chmielowski: Dzieje krytyki liter. w Polsce. Warszawa. 1902. Str. 48—51. — Brückner: Dzieje liter. pol. Warszawa. 1903. I, str. 253, 277—78, 330—332. — St. Zawadzki: O pismach Łukasza Opalińskiego. *Prace Komisji do badań nad historją liter. i ośw.* Wyd. Tow. Nauk. Warszawa. I. 1914. (Streszcz. w *Sprawozd. Tow. Nauk.* z r. 1913). — Rygiel: Puteanus und die Polen. Berlin. 1913. — Wł. Łoziński: Prawem i lewem, II, 376—445. — St. Kot: Rzeczpospolita polska w liter. polit. Zachodu. Rozdz. VI. — K. Tyszkowski: we wstępie do „Obrony Polski“.

15. JAN BIAŁOBOCKI.

Ur. ok. 1600 r. na Rusi Czerw. Uczył się u jezuitów w Jarosławiu. Potem służył wojskowo pod Stan. Lubomirskim, podczaszym kor., z którym wziął udział w wyprawie chocimskiej r. 1621. Był następ. dworzaninem Anny z Kostków ks. Ostrogskiej, wojewodziny wołyń.

Wreszcie został sekretarzem Władysława IV i Jana Kazimierza. Ożenił się i oddał się gospodarstwu. Zm. po r. 1691.

a) „Wieniec ozdobny przedziwnej czystości Najśw. Matki Bożej..." B. m. 1644,

b) „Hymny o Najświętszej Pannie..." Kraków. 1646.

c) „Hymny i prozy polskie... z Brewjarza Rzymskiego w jedną książkę zebrane... Z łacińskich hymnów na polskie... przełożone". W Krakowie. 1648.

d) „Pochodnia wojennej sławy J. O. Ks. J. M. Jeremja Michała Korybuta... Wiśniowieckiego..." Kraków. 1649. (2 edycje).

e) „Klar męstwa..." B. m. (1649). (Stanowi część drugą „Pochodni sławy").

f) „Pogoda jasna Ojczyzny..." Kraków. 1650. (Panegiryk ks. Jerem. Wiśniowieckiego).

g) „Brat Tatar abo liga wilcza z psem na gospodarza". Kraków. 1652.

h) „Odmiana postanowienia sfery niestatecznej kozackiej..." Kraków. 1653.

i) „Zegar w krótkim zebraniu czasów Królestwa Polskiego wiekami królów idący..." Kraków. 1661.

k) Bezim. (podznacz. J. B.): „Cztery części świata, a w nich stan pań, mężatek, wdów i starych kobiet wystawia". Warszawa- 1691.

Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Maciejowski: Piśm. pol. III, 860—1. — Brückner: Dzieje liter. I, 312.

16. MARCIN SŁONKOWICZ.

Prof. akad. krakowskiej. Zm. w r. 1658.

Przełożył satyry Persjusza, które wyd. p. t. „Aulus Persius Flaccus..." Kraków. 1651. 2 wyd. ogł. J. E. Minasowicz w Warszawie 1771. 3 wyd. Warsz. 1796.

Pilat: Hist. liter. III, 267.

17. MARCIN NIEBOROWSKI.

Podkomorzy sochaczewski.

Jest autorem wiersza przeciwko K. Opalińskiemu, p. t. „Na satyry pisane w r. 1650 respons IMci Pana Marcina Nieborowskiego podkomorzego sochaczewskiego 1658". Ogł. Szajnocha z rękop. Ossol. w studjum o K. Opalińskim. („Dzieła". III, str. 197—203).

Szajnocha przypuszcza, że Niebor. „może ten sam poeta, z którego pióra wypłynęło piękne tłomaczenie Sarbiewskiego „Ody do biskupa Zadzika".

Tamże ogł. Szajnocha z tego samego rękopisu Ossol. inny wiersz przeciw Opalińskiemu, nieznanego autora p. t. „Orzeł do Wielkopolanów na przyjazd króla szwedzkiego do Gniezna".

18. Autor poematu „Satyr podgórski". Poemat satyryczny p. t. „Satyr podgórsky, w roku MDCLIV zjawiony..." nieznanego autora, pisany prawdop. po r. 1654, ok. r. 1660, znajd. się w rękop. w Ossol., streścił, przytoczył wyjątki i rozebrał Szujski w *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.*, t. I (1874).

Szujski: Nieznany poemat satyryczny XVII wieku. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* I. 1874. — Rabski: Ueber die Satiren des Christoph Opaliński. Str. 62—63.

19. KRZYSZTOF PIEKARSKI.

Z Piekar. Służył w młodych latach wojskowo i brał udział w różnych wyprawach, od chocimskiej poczynając. Podkomorzy brzeski. Szczegóły życia nieznane.

a) „Bohatyr straszny..." Warszawa 1652. 2 wyd. Kraków. 1695. (Przeróbka z włosk. utw. Franc. Andreiniego).

b) „Suplement „Bohatyra strasznego, w r. 1665. napisany". Warszawa. B. r.

c) „Cnoty cel, nie ów, do którego zmierza Machiawell i inni w akademjej onegoż promowowani politycy. Odkryty piórem polskim przez Chrzysztopha z Piekar Piekarskiego, podkomorzego brzeskiego". W Warszawie. 1662.

Piekarski „domaga się koniecznie, wedł. Brücknera, gruntownej rozprawy, porównania Andreiniego z „Bohatyrem" i t. d.; podobny on nieco do Twardowskiego Sam. znajomością literatury włoskiej i hiszpańskiej; pisarz to wybitnie barokowy, z rozmachem iście sarmackim, żołnierz, weredyk, a w końcu i asceta". (*Pam. liter.* 1913, str. 93).

Brückner: Dzieje liter. wyd. 3. I, str. 273—4. — R. Pollak: Z dziejów Machiawella w Polsce. *Ruch liter.* 1926, nr. 9. — Zob. Estr. Bibliogr.

20. MARCIN BORZYMOWSKI.

„Na Borzymach Borzymowski". Poeta połowy XVII w. Szczegóły życia nieznane.

Jest autorem poematu: „Morska nawigacja do Lubeka... w R. P.

1651 czyniona...“ Lublin. 1662. (Maluje obrazki życia na okręcie, podróży; pierwsze prawdą tchnące malowidło burz morskich; opis wyścigów). Wyjątki podaje Brückner.

Brückner: Źródła do dziejów literatury i oświaty w Polsce. Wiersze historyczne. *Bibl. Warsz.* 1895, III.

21. JERZY LUBOMIRSKI.

Jerzy Sebastjan Lubomirski ur. 20 stycz. 1616 r. pod Krakowem (może w Wiśniczu), z o. Stanisława, woj. krak., i Zofji ks. Ostrogskiej. Początkowe nauki odbył w domu (w Wiśniczu), wyższe zagranicą, dokąd udał się pod koniec 1631 r., w r 1632—3 w Kolonji, nast. we Włoszech; wrócił do kraju w r. 1636. W r. 1643 marszałkiem sejmu. W r. 1646 starostą krakowskim. W r. 1650 marszałkiem w. kor., potem hetmanem pol. kor. (po wypędzeniu Rakoczego do Siedmiogrodu). W r. 1660 zwycięzcą pod Cudnowem. W r. 1666 wszczął rokosz. Oż. z Konstancją z Ligęzów, kasztelanką sandomierską. Zm. 31 stycz., albo 7 lutego 1667 r. we Wrocławiu.

a) „Wierny pasterz“. 1695. 2 wyd. 1722. (Przekł. poematu Guariniego „Pastor fido“; był mylnie przypisywany synowi, St. H. Lubomirskiemu. i Jerzemu Ossolińskiemu) [1]).

b) „Jawnej niewinności manifest“. 1666.

Listy. a) List do Stef. Korycińskiego, kanclerza w. kor., pis. ok. r. 1653, w J. Michałowskiego „Księdze pamiętniczej“; b) list do prowincjała jez. pol. z r. 1663, przeciw ks. Adrjanowi Pikarskiemu, podaje z rękop. Ossolin. B. Kalicki w stud. o Pikarskim w *Bibl. Ossol.* 1864, IV, str. 217.

J. Bartoszewicz: J. Seb. Lubomirski, marsz. w. koron., hetm. p. kor. *Tyg. Ilustr.* 1863, II. — J. Bartoszewicz: L. J. S. *Enc. Orgelbr.* — Czermak: Sprawa Lubomirskiego. *Ateneum.* 1885—86. — Czermak: Młodość Jerzego Lubomirskiego (1616—1636). *Kwart. histor.* 1894. (Toż w jego „Studjach histor.“ Kraków. 1901). — Brückner: Skarby dawnej poezji pol. *Bibl. Warsz.* 1899, II. — Węckowski: Die romanischen Einflüsse... — Koprowicz: Rokosz J. Lubomirskiego w poezji. *Spraw. gimn. w Jaśle.* 1902. — Brückner: Spuśc. rękop. po W. Potockim. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* XXVII, str. 366. — Tarnowski: Hist. liter. II, 337. — Brückner: w *Pam. liter.* 1907, str. 261. — Kossakowski: Monografja histor.-gienealog. Warszawa. 1860, II. — (Zob. też utw. poet. których J. Lubom. jest bohaterem: Kochowskiego poem. „Kamień świadectwa“, dramaty Szajnochy, Odyńca, Szujskiego).

[1]) O innym, dawniejszym przekładzie „Pastor fido“, nieznanego tłomacza, nie ogłoszonym drukiem, pisał Brückner w *Pam. liter.* 1907, str. 261—5.

22. GABRJEL KRASIŃSKI.

Kasztelan płocki, starosta nowomiejski (korczyński), syn wojewody płockiego, Stanisława, i Rawiczanki Michowskiej. Mieszkał w wojew. sandomierskim. Zm. 7 sierp. 1674 r.

W rękop. (bibl. Dzikowskiej) zostawił rodzaj kroniki wierszowanej z l. 1655—1669 p. t. „Taniec Rzeczypospolitej polskiej albo raczej Rozmowa dwojga ludzi, Terrigeny z Peregrynem, o wojnie szwedzkiej i potym nastąpionej od Węgrów, Kozaków, Multanów i Wołoszy. A przytym o Moskiewskiej dotychczas trwającej...“ Streszczenie, wyjątki i podobizny tytułów podał Brückner.

Brückner: Taniec Rrzeczypospolitej polskiej. Szkic historyczny. W Krakowie. 1899 (odb. z *Przegl. pol.*)

23. ŁAZARZ BARANOWICZ.

Ur. ok. 1595. Kształcił się w Wilnie, w Kaliszu u jezuitów i w Kijowie. W r. 1642—47 nauczycielem w kolegjum bractwa w Kijowie, potem rektorem (1650). Archiepiskop czernichowski i nowogrod-siewierski. Zm. w Czernichowie w r. 1693 czy 1694.

Gente Ruthenus, natione Polonus. Pisał więcej po polsku, niż po rusku.

1. „Apollo chrześcjański ..“ 1670.
2. „Lutnia Apollinowa“. Kijów. 1671.
3. „O przygodach życia ludzkiego“. Czernihów. 1678.
4. „Nowa miara starej wiary“. Nowogród-Siewierski. 1672. Główne jego dzieło polemiczne.
5. „Żywoty świętych...“ wierszem.

Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 384—90. — Brückner: Spory o Unję. — Jabłonowski: Akademja kijowsko-mohil. (146—151). — Sumcow: K istorji južnoruskoj litieratury XVII st. Kijow. 1885. (Przedtem w *Kij. star.*). — Juszyński: Dykcjonarz poetów. — T. Grabowski: Z dziejów liter. unicko-prawosł. w Polsce, Poznań. 1922.

24. ANDRZEJ WISZOWATY, jako poeta. Zob. niżej.

25. RAFAŁ LESZCZYŃSKI.

Syn Bogusława, podkanclerzego kor., wnuk Rafała, woj. bełskiego, tłumacza „Judyty“. Ojciec króla Stanisława. Wojewoda kaliski (1685), poznański (1687), łęczycki (1692). Był marszałkiem dworu Marji Kazimiery; następ. podskarbim w. kor. i gienerałem wielkopolskim. W r.

1699—1700 posłował do Porty Ottomańskiej po pokoju karłowickim. Oż. z Anną Jabłonowską. Zm. 22 stycznia r. 1703.

Jest autorem:

a) Poematu p. t. „Zwycięstwo niezwyciężonego Narodu Polskiego nad hardym Turczynem na polach Chocimskich r. 1673...“ B. m. i r.

b) Mowy łaciń. po ratyfikacji pokoju karłowickiego wygłoszone (przytocz. w „Swadzie“ Danejkowicza).

W r ę k o p. Dyjarjusz poselstwa do Turcji w r. 1699 odbytego— przechowuje się w bibl. uniw. warsz. (?)

K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. („Pisma liter.“ Str. 69--70). — Wł. K. (Konopczyński): L. R. *W. Enc. powsz. ilustr.*

26. STEFAN JAN ŚLIZIEŃ

Pisarz ziemski oszmiański, poseł na konwokację 1696 r. Potem referendarz litewski, starosta krewski; wkońcu marszałek trybunału litewskiego w r. 1705.

Autor poematu, opiewającego zwycięstwa Sobieskiego w r. 1672 i 1673, p. t. „Haracz krwią turecką Turkom wypłacony“. W Wilnie. 1674. (Wyjątki przytaczają Wójcicki i Górski).

Wójcicki: Stare gawędy i obrazy. I, str. 194—200. — K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. (w jego „Pismach literackich“. Kraków. 1913, str. 37—44 i 49—51).

27. SAMUEL LESZCZYŃSKI.

Obożny kor., łucki, korsuński starosta.

Autor poematów:

1. „Classicum nieśmiertelnej sławy... Po szczęśliwej i niesłychanej Victoriej pod Chocimem, d. 11 Novembra R. P. 1673 otrzymanej...“ Kraków. 1674. (Dawniej przypisywano ten utwór Stan. Her. Lubomirskiemu (Załuski, Bentkowski, Brückner).

2. „Potrzeba z Szeremetem...“ (na Cudnów). 1661.

Brückner: w rozpr. „Spuścizna rękopiśm. po Wacł. Potockim“. *Rozpr. Ak. Um. wydz. filol.*, t. 27, str. 323—25. — Brückner: Dzieje literatury polskiej. Przegląd krytyczny za r. 1907. *Pam. liter.* 1908, str. 206. — K. M. Górski: w rozpr. „Król Jan III w poezji pol. XVII w.“ (Pisma literackie, str. 62—69). — Estreicher: Bibliogr. XXI. 1906.

28. WALENTY ODYMALSKI.

Ksiądz. Komendarz secemiński.

1. „Świata naprawionego od J. Chrystusa prawdziwego Boga

i Człowieka... historjej świętej ksiąg dziesięć... rytmem słowieńskim wyrażone". Kraków. 1670. Pierwsza połowa dzieła wyszła p. t. „Świata przestępstwem pierwszych rodziców zepsowanego a potym..." (Część I 5 ksiąg.). Kraków. 1663.

2. „Wizerunk doskonałej świętobliwości z niewysłowionych cnót i obyczajów chwalebnego żywota Przenajśw. P. Maryey... rytmem wyrażony". Kraków. 1660.

3. „Załosna postać korony polskiej... rymem słowieńskim wyrażona". Kraków. 1659.

Faleński nazywa go „bardzo znakomitym wyprzedzicielem Wojny chocimskiej".

Faleński: Treny jako szkoła naśladowców. („Treny Jana Kochanowskiego". Warszawa. 1867). — Brückner: Messjady polskie XVII w. („Spuść. rękop. po W. Potockim"). — Chmielowski: Hist. liter. II, 31. — R. Pollak: Goffred Tassa-Kochanowskiego". Str. 226.

29. STANISŁAW MAKOWIECKI.

Z Wielkiego Łukoszyna. Stolnik latyczowski. Wierszopis 2 poł. XVII w. Utwory: a) „Szczęśliwa ekspedycja pod Kamieńcem z Turkami JWJMP. Pana Jana na Potoku i Buczaczu Potockiego... wierszem polskim opisana..." B. m. i r. (1674). Przedruk. Wójcicki w *Bibl. starož. pis. pol.* III. Toż samo p. t. „Relacja" w ręk. bibl. Akad. Um. (Estr.). Według Brücknera są dwie „relacje" odrębne. b) Kapitolium nieśmiertelnej chwały..." Kraków. 1689. (Panegiryk wierszem).

Brückner: Dzieje liter. I, 313.

30. SZYMON GAWŁOWICKI.

Kanonik płocki i pułtuski.

Autor poematu: „Jezus Nazareński Syn Ojca Przedwiecznego wcielony albo Jeruzalem niebieska przezeń wyzwolona". Warszawa. 1686.

Brückner: Messjady polskie XVII w. (Dod. do „Spuścizny rękop. po W. Potockim"). — Matuszewski: Djabeł w poezji. Wyd. 2. Warszawa. 1899, str. 229—230. — Brodziński: X. Gawłowicki. (Pisma. IV, 243—248). — Chmielowski: Hist. liter. pol. II, str. 31—32.

31. Autor, nieznany z imienia i nazwiska, poematu z 2 poł. XVII w. p. t. „Oblężenie Jasnej Góry Częstochowskiej". Nie jest on dotychczas ogłoszony drukiem. Napis. pod wpływem „Goffreda", być może, jak sądzi R. Pollak, przez jakiegoś paulina. J. Krzy-

żanowski przypuszcza, że autorem poematu jest Wesp. Kochowski; czemu przeczą Brückner i R. Pollak. Rękopis w bibl. Jagiell.; pieśń I w odmiennej redakcji w bibl. Czartor.

M. Baliński: Wiadomość o poemacie XVII w., opiewającym „Oblężenie Jasnej Góry Częstochowskiej", dotąd niedrukowanym. (W przypis. do „Pielgrzymki do Jasnej Góry w Częstochowie". Warszawa. 1846. Str. 405—425). — Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, czerw. i Dzieje liter. pol. I. 303. — A. Jensen: „Svenska bilder i polska vitterheten". Stokholm. 1904. — R. Pollak: Nieznany poemat polski z w. XVII. *Bibl Warsz.* 1912, I. — J. Krzyżanowski: Kto jest autorem „Oblężenia Jasnej Góry Częstochowskiej"? *Pam. liter.* 1914. — Brückner: w *Enc. pol.* Ak. Um. XXI, 234—5. — R. Pollak: Goffred Tassa - Kochanowskiego. Str. 150 i 227.

33. Tłumacz „De partu Virginis" Sannazara. Nieznany z imienia, przetłumaczył poemat łaciński włoskiego poety 1-wszej poł. XVI w., Jakóba Sannazaro (ur. 1458, zm. 1530). Dochował się urywek przekładu (w 92 wierszach) z XVII w. w rękopisie 2-ej poł. w. XVII, przechowującym się w Bibl. Polskiej w Paryżu. Wyd. ten urywek (wraz z podobizną rękopisu) Czubek w *Pam. liter.* 1910 r.

Czubek: Ślad Sannazara w Polsce. *Pam. liter.* 1910.

34. JAKÓB TEODOR TREMBECKI.

Syn Jana Jakóba i Anny Stojeńskiej. Podczaszy rzeczycki, pisarz skarbu województwa i ziem pruskich. Osiadł w województwie pomorskim. Ożenił z Joanną Niezabitowską. Zm. w r. 1719.

Arjanin. Zebrał poezje poetów arjan, p. n. „Wirydarz poetycki" (skończył w r. 1675), który wydał Brückner we Lwowie w 2 tomach w r. 1910—11. Wiersze Trembeckiego w t. II, „Wirydarza"; wstępny wiersz p. t. „Przedmowa..." i „Paraenesis do poetów..." w t. I.

Brückner we wstępie do t. II „Wirydarza poetyckiego".

35. MIRON KOSTYN. *(Costin).*

Ur. 1633, w paźdz., z o. Aleksandra (gdzie?). Uczył się u jez. w Barze na Podolu. Logofet wielki (= kanclerz) Ziemi Mołdawskiej. Oskarżony o spisek przeciwko hospodarowi Konstantemu Kantemirowi, z rozkazu jego ścięty w grudniu r. 1691. Historyk i poeta mołdawski.

Autor poematu w jęz. polskim p. t. „Opisanie Ziemi Mołdawskiej i Multańskiej", ofiarowanego w r. 1684 Janowi III. Wyd. w „Pismach" Józefa Dunina-Borkowskiego. I. We Lwowie. 1857 (str. 239—

274) (niedokład.). Przedruk. Rogalski w „Dziejach księstw naddunajskich“ (Warszawa. 1861; str. 758—777). Rękopis poematu, prawdop. autograf Kostyna, znajduje się w bibl. Czartoryskich w Krakowie; odpis w zbior. Załus.

Nadto wydruk. w „Pismach“ Borkowskiego, jego rzecz prozą p. t. „Porządek senatorskich i ziemskich urzędów Ziem Mołdawskiej i Multańskiej“. (Przedruk. Rogalski na str. 777—84).

W rękop.: trzy przemówienia polskie (w bibl. seminar. w Jassach) i 2 listy pol. do Ant. St. Szczuki (w archiwum Szczuki w Krzeszowicach). Zbiór jego pism w jęz. mołdaw. i pol. wydała w r. 1886—1888 bukareszteńska akademja umiejętn. w 2 t. p. t. „Opere complete...“

„Mironis Costini Chronicon terrae Moldaviae ab Aarone Principe (1595—1661). Edidit Eug. Barwiński. Bukareszt. 1912.

W. Wiecki: Miron Costin, przyczynek do histor. liter. pol. XVII w. *Przegl. powsz.* 1897, luty i marzec, i „Przyczynek“ w zesz. kwietn. — Chmielowski: C. M. *W. Enc. powsz. ilustr.*

36. ANNA STANISŁAWSKA.

Wojewodzianka kijowska, 1 v. za kasztelanicem krakowskim Warszyckim; 2 v. Oleśnicka; 3 v. Zbąska. Pierwsza autorka polska.

Autobiografja jej wierszem p. t. „Tranzakcja albo opisanie całego życia jednej sieroty przez żałośne treny od tejże samej pisane r. 1685“. (W 76 trenach). Rękopis w bibl. uniw. warsz. (?).

Do niej odnosi się gadka A. Morsztyna: „Pannam bo męża nieznam, alem przecie żona...“

Brückner: Wiersze zbieranej drużyny. *Bibl. Warsz.* 1893, grud. (podaje streszczenie i wyjątki z „Transakcji“). — Brückner: Dzieje liter. pol. I, 361—2. — Brückner w Dodatkach do t. II „Wirydarza poetyckiego“ Trembeckiego, str. 369—70.

37. MATEUSZ IGNACY KULIGOWSKI.

Wierszopis polski XVII w. Proboszcz i pleban wołpiński, dziekan wołkowyski, archidjakon bakowieński i apostolski protonotarjusz. Sługa Sapieżyński. Szczegóły życia nieznane.

Napisał:

1. „Królewic indyjski w polski strój przebrany albo historja o św. Jozafacie królewicu indyjskim i o św. Barlaamie pustelniku pustynie Sennaar nazwanej...“ (Kraków. 1688). Jest to opracowanie wierszem przekładu łac. z greckiego (św. Jana Damascena) Jakuba Billiusza

Prunaeusa Cenobiarchy (1593). Podobizna pierwszej stronicy w Glogera *Encykl. staropol.* IV, 149.

2. Demokryt śmieszny albo śmiech Demokryta chrześcjańskiego z tego świata..." Wilno. 1699. Zbiór anegdot i herbowych wierszy.

3. „Heraklita chrześcjańskiego albo grzesznika pokutującego Lamenta". (1694). Tłum. z łac. Besseusa.

4. „Dźwięk Marsa walecznego w walnej ekspedycji chocimskiej i otrzymanego nad Turkami zwycięstwa". Wilno. 1674.

Juszyński: Dykcjonarz poet. pol. I. — E. Słowacki: Dzieła. III, 163—166. — Brückner: K. M. Ign. *W. Enc. powsz. ilustr.* — K. M. Górski: Pisma literackie... (Str. 183).

28. JAN CHRYZ. PASEK jako poeta. Zob. niżej.

39. ADAM KORCZYŃSKI.

Wierszopis z XVII w.

Jest autorem ciekawego zbioru wierszy (z r. 1698) (przechow. w rękop. w zbior. Załus.) „Wizerunek złocistej przyjaźnią zdrady, mężowi bystrej żony abrysowany na przestrogę..." Nowela-romans, napisana, wedł. Brücknera, lepiej, niż „Antypasty" Morsztyna. Jest to przeróbka słynnej noweli „Wieża" z Historji 7 mędrców. Opisał Korcz. z taką werwą i humorem, w kolorycie tak zmysłowym, że przewyższa znacznie mistrza (H. Morsztyna). Wiersz płynny, mowa jędrna i bogata..."

Brückner: K. A. *W. Enc. powsz. ilustr.* (Por. też *Pam. liter.* 1911, str. 195).

40. ANDRZEJ ŻYDOWSKI.

Sędzia krakowski, stolnik. Przyjaciel W. Potockiego, poeta. Brückner utrzymuje (za Załuskim), że jest autorem poematu p. t. „Gorzka wolność młodzieńska" (1700), która jest odpowiedzią na anonima „Złote jarzmo małżeńskie". Napisał ją w l. ok. 1680. W „Dziejach liter. pol." B. rzuca domysł, że i „Złotego jarzma" jest Żydowski autorem; może i „Babę abo stary inwentarz" pod imieniem Prokopa Matłaszewskiego napisał. (O „Babie" zob. Badecki, Liter. mieszcz.). Zob. wyżej, pod Złote jarzmo małżeńskie. Oba dzieła, „Złote jarzmo" i „Gorzka wolność", dla ich treści satyryczno-obyczajowej i dla zacięcia stylowego p. sędziego krakowskiego, koniecznieby, zdaniem Brücknera, wznowić należało.

Brückner: Dzieje liter., wyd. 3, I, 349. — Tenże: Studja nad liter. w XVII, str. 78.

41. WOJCIECH STANISŁAW CHROŚCIŃSKI.

Mieszczanin warszawski, nobilitowany w r. 1685; był sekretarzem najprzód Jana III, potem królewicza Jakóba. Był dwukrotnie żonaty; po śmierci pierwszej żony (Agnieszki) ok. r. 1709, wstąpił w powtórne związki małżeńskie z Apolonją Otwinowską. Zmarł na początku panowania Augusta III, w sędziwym wieku. (Por. Krasickiego „O rymotwór"). (Wedł. C. Biernackiego — *Enc. Orgelbr.* — w r. 1717 [?]). Bliższe szczegóły życia nieznane.

Utwory Chrościńskiego:

1. „Trąba wiekopomnej sławy Jana III". Warszawa. 1684. (Poemat w 119 oktawach).

2. „Pharsalja... Lukana". Oliwa. 1690 (przekład).

3 „Pharsaliey... kontynuacja, w dziesięć ksiąg zebrana". Oliwa. 1693. (Poemat oktawą, oryginalny).

4. „Rozmowy listowne..." B. m. 1695. (Przekład „Heroid" Owidjusza).

5. „Aman od Asswerusa... nad wszystkie inne książęta wywyższony i poniżony" B. m. (Kraków). 1745. (Bezim.) (Poemat). Autorstwo Chrościńskiego „Amana poniżonego" nie jest pewne; przypisywano je też St. H. Lubomirskiemu; według Brücknera, może jest utworem Chrościńskiego, nie St. H. Lubomirskiego, wyszedł bowiem raz pod imieniem Chrościńskiego. (Por. też Estr. Bibliogr.). (Zob. pod St. H. Lubomirski).

6. „Job cierpiący..." Warszawa. 1705. 2 wyd. p. t. „Joba cierpiącego historja..." Wilno. 1759.

7. „Laur poetyczny, czyli pieśni na pochwałę N. M. Panny..." Warszawa. 1706. (Przekł. z łac.).

8. „Krótki zbiór duchownych zabaw..." Częstochowa. 1710. 2 wyd. Częstochowa. 1711.

9. „Threny żałobne po śmierci niegdy godnej pamięci napisane J. M. Agnieszce Chrościeńskiej od osierociałego jej małżonka". Częstochowa. 1709.

10. „Clypeus serenissimi Joannis III, regis Polonorum". Brigae. 1717.

11. „Józef do Egiptu od braci przedany". Kraków. 1745. Bezim. Poemat w 12-tu pieśniach. (Rękopis w bibl. Akad. Um. w Krakowie).

12. „Lament strapionej ojczyzny". Poemat w 43 stancach. Pamflet polityczny, napisany po śmierci Jana III, prawdop. w ostatnim kwartale r. 1696, sławiący kandydaturę królewicza Jakóba przeciw Contiemu.

Wydał A. E. Koźmian, mylnie jako utwór W. Kochowskiego, w „Wyciągach Piotrowickich“ (1842). Poraz drugi ogłosił Erzepki z rękop. (nie wiedząc o wydaniu Koźmiana) w *Rocznikach Tow. Przyj. Nauk Poznań.*, t. XXI (1895) i w odbitce. (Poznań. 1895).

Autograf poematu „Józef od braci przedany“ wraz z zbiorkiem: „Poezje Postu Świętego“, niegdyś w posiadaniu W. Gomulickiego, obecnie w Ossolin.; niektóre z poezji postnych przytacza Gom., m. in. sonet „Na całą Mękę Pańską“, w artykule „Poezje Postu Świętego“ (w „Kłosy z polskiej niwy“. Warszawa. 1912). Czy „Poezje Postu Świętego“ są utworem Chrościńskiego nie jest pewne. Mają być identyczne z „Melodją duchowną“ Lubomirskiego. Zob. notatkę w *Silva rerum* I. (1925) str. 10.

Wiersz, przypisywany zwykle Janowi Sobieskiemu, p. t. „Pożegnanie“ córki, Teresy Kunegundy, elektorowi Bawarskiemu poślubionej, ogłosz. przy „Rozmowach listownych“ (1695), jest być może utworem sekretarza królewskiego, Chrościńskiego. (Zob. niżej pod Jan Sobieski).

Sądy o Chrośc.: Chrościński, wedł. Brücknera, to „najznakomitszy saskich czasów poeta“ („Z dziejów jęz. pol.“); kończy godnie szereg poetów w. XVII; wedł. Chmielowskiego natomiast, wierszopis to mało utalentowany i prozaiczny.

Brodziński: Pisma. IV, 250. — E. Słowacki o elegji o „nędzach ojczyzny“. Dzieła. III, 162. — Juszyński: Dykcjonarz poetów pol. I. — J. S. Bandtkie: O W. St. Chr. *Rocznik Tow. Nauk. Krak.* 1826, XI. Dod. do tej rozpr. tamże 1831. XIV. — Styczyński o „Rozmowach“. *Dzien. Wileń.* 1818, II. — Faleński: Treny Kochanowskiego. (Str. 48). — C. Biernacki: Chr. W. St. w *Enc. Orgelbr.* — Chmielowski: Chr. W. St. *W. Enc. powsz. ilustr.* — Erzepki: wstęp do „Lamentu strapionej ojczyzny“. — Brückner: rec. wyd. Erzepkiego. *Kwart. histor.* 1896. — Dziama: rec. wyd. Erzepkiego. *Przegl. powsz.* 1895, III i Dod. do *Dz. pol.* 1895, nr. 3—4. — Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, czerw. — Korzon w „Dola i niedola Sobieskiego“ (o „Clypeus“) Dod. do t. I. — Gomulicki: „Poeci na tronie polskim“ i „Poezje Postu Świętego“, w jego książce p. t. „Kłosy z polskiej niwy“. Warszawa, 1912. — K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. w „Pismach literackich“. Kraków. 1913. Str. 142—150.

42. JAN ALAN BARDZIŃSKI.

Dominikanin. Ur. się, ok. r. 1657 w woj. łęczyckim, z o. Jana Wincentego Bardz., pisarza ziemskiego łęczyckiego, i Anny Milańskiej (czy Milewskiej), stolnikówny łęczyckiej. Uczył się w Krakowie. W 1674 wstąpił do zakonu dominik. w Warszawie; wyższe studja odbywał w Krakowie (do r. 1682); poczem nauczał w Warszawie i w Lublinie.

W 1691 przeorem w Płocku; w r. 1694 w Łęczycy; w 1705—6 w Warszawie. Zm. 29 marca 1708 r. w Warszawie.

Przełożył na jęz. pol.:

a) „Tragiedja o pedogrze...“ B. m. 1680 Przekł. (wierszem) z Lucjana, z łac. przekł. Sonida.

b) „Odrodzona w języku ojczystym Farsalja Lukana, to jest wojna domowa rzymska“. Oliwa. 1691. (Dod. przekł. Petronjusza wiersza „Pharsalia“).

c) „Skuteczny na wszelkie przygody nieszczęśliwe sposób, wszystkim w utrapieniu zostającym podany, to jest Pociecha filozofijej, niegdy od Boecjusza napisana...“ Toruń. 1694.

d) „Smutne starożytności teatrum...“ Toruń. 1696. (Przekład tragiedji Seneki).

Wierszem łaciń.:

a) „Breve compendium Summae Angelicae...“ (Warszawa 1705). (Przekł. wierszem „Summy“ Tomasza z Akwinu).

b) „Ordo ac series Summorum Pontificum Romanorum...“ (Kraków. 1707). (Kronika papieżów wierszem).

Pierwsza jego znana praca: „Profunda... arcana ..“ Kraków. 1681.

Ossoliński: Wiadom. histor. kryt. 1819. — Ign. L. Rychter: Wiadomość o życiu i pracach naukowych ks. J. A. Bardzińskiego. („Na popis publ. uczniów szkoły wydział. ks. dominikanów warsz.“ 1827). — E. Słowacki: Dzieła. II, 231—3. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Barącz: Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce. Lwów. 1861. — Pilat: Hist. liter. III, 267—268.

43. JĘDRZEJ WINCENTY USTRZYCKI.

Z Unichowa. Żył za Jana III. Kasztelanic. Proboszcz katedralny przemyski, w końcu opat mogilnicki. (Syn Mikołaja, kasztelana przemyskiego, z Anny Bireckiej). Zm. w. 1710.

Dzieła Ustrzyckiego:

a) „A. Vincentii Ustrycii Sobiesciados seu de laudibus Joannis Magni Poloniarum Regis Invictissimi Carminum libri quinque“. Wenecja. 1686. (Przedruk. w „Swadzie łac.“ Jana Sapiehy (Daneykowicza). 1747).

b) Przełożył Klaudjana: „Porwanie Prozerpiny“, p. t. „Proserpina...“ Warszawa. 1689; wyd. 2-gie p. t. „Troista historja, to jest Prozerpina, Faeton, Achilles...“ Kraków. 1700— zawiera, oprócz Klaudjana Prozerpiny i Faetona, przekład Statjusza „Achilleidy“, oraz wiersza Mariniego „Nietrwałość piękności“; wyd. 3-cie p. t. „O porwaniu Prozerpiny...“ Warszawa. 1772.

Nadto przetłumaczył kilka dzieł historyczno-religijnych ks. Ludwika Maimbourga S. J. z franc. na pol., które wyszły z druku na pocz. w. XVIII. (Zob. Estr.).

Krasicki: O rymotwórstwie i rymotwórcach. — Bentkowski: Hist. liter. pol. I.— Juszyński: Dykcjonarz poetów. II. — Brown: Bibl. pisarzów Tow. Jezus. (str. 467).— Jocher: Obraz bibliogr. I, str. 41. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. (Pisma literackie. 1913, str. 173—179).

44. STANISŁAW HERAKLJUSZ LUBOMIRSKI.

Zwany „Salomonem sarmackim (polskim)". Ur. się w r. 1636 (czy 1642); był synem Jerzego, rokoszanina (tłumacza „Pastora fido"), i Konstancji z Bobrku Ligęzianki, kasztelanki sandomierskiej. Za młodu starosta spiski. W r. 1669 podstoli kor.; w r. 1670 marszałek sejmu; za króla Michała marszałkiem nadwornym kor.; za Sobieskiego, w r. 1676 marszałkiem w. kor. Ożeniony był 1-o v. z Zofją Opalińską, marszałkówną koronną, córką Łukasza Opalińskiego; 2-o v. z Elżbietą Denhoffówną, podkomorzanką koronną. Zm. 17 stycz. 1702 r. w Ujazdowie. Pochowany w Czerniakowie.

(Potocki i Lubomirski wedł. Brücknera najznakomitsi poeci XVII wieku).

Pierwsze utwory Lubom., pisane (wedł. Brücknera) ok. r. 1664, w rękopisie: a) komedja „Don Alvarez" b) farsa „Lopes"; obie osnute na nowelach z Dekamerona; c) komedja pasterska „Ermida albo królewna pasterek"; d) „Comedia faceta". Powieść mitologiczna „Orfeusz i Eurydyka", wyd. przez Załuskiego w „Zbiorze rytmów..." III (1754), str. 344—360. (Pod tyt. „Historya Orfeusza y Eurydycy..."). Młodzieńczym utworem Lubom. ma być też: „Satyrus rudis de eliberatione Cracoviae et bello svecico", poemat wydany w Krakowie w r. 1658 (Zdaniem Brückuera utwór nieznanego autora).

Z późniejszych utwory ważniejsze:

a) „Muza polska na tryumfalny wjazd Najjaśniejszego Jana III..." 1674.

b) „Melodja duchowna o przesłodkiej narodzenia naszego Zbawiciela... tajemnicy". Kraków. 1682. 2 wyd. p. t. „Melodja duchowna czyli wiersze o męce Pańskiej: Jezus Nazareński w męce swojej reprezentowany". Kraków. 1703. Toż p. t. „Ojczysty Apollo..." Kraków. 1703 i 1705. Toż p. t. „Jezus Nazareński". Toruń. 1705 i 1723. Toż p. t, „Apollo duchowny..." 1715. Toż p. t. „Siren Sarmatica". Kraków. 1725 i Toruń. 1731.

c) „Theomusa albo nauka wiary Chrystusowej". („Theomusa sive doctrina fidei Christianae"). Tekst łac. z polskim obok (wierszem) B. m. i r. 2 wyd. Warszawa. 1683. 3-cie t. 1697. Kilka wydań w XVIII w.

d) „Rozmowy Artaksessa i Ewandra". B. m. 1683. 2 wyd. Warszawa. 1694. W XVIII w. 4-krotnie przedrukowane (w Częstochowie).

e) „De vanitate consiliorum". Warszawa. B. r. (prawdop. 1699). 16 wydań w XVIII w. W przekł. polskim p. t. „Próżność i prawda rady". Toruń 1705. (Kilka wydań w XVIII w.). Nowe wyd. (Ant. Marylskiego) p. t. „O znikomości rad". Warszawa. 1916. Przekł. niem. wyd. w Kolonji. 1746. („Rozmowy Artaks. i Ew." i „De van. consil." — główne dzieła Lubom.).

f) „Tobjasz wyzwolony..." Warszawa. 1683. Kilka wydań (Poemat w 12 pieśn.).

g) „Adverbiorum moralium sive de virtute et fortuna libellus". Warszawa. 1688. 2 wyd. 1691. Kilka wydań w XVIII w. W przekł. polskim (ks. Ant. Chr. Łapczyńskiego) p. t. „Adverbia moralne abo o cnocie i fortunie książeczka". Warszawa. 1714. 2 wyd. b. r.; 3-cie p. t. „Salomon polski..." Warszawa. 1737.

h) „Aman od Asswerusa... nad wszystkie inne książęta wywyższony i poniżony..." B. m. 1745. (Poemat w 9-ciu pieśn.). (Autorstwo Lubomirskiego niepewne; Załuski i Bentkowski przypisywali je Chrościńskiemu; do ich zdania zdaje się przychylać Brückner; Tyszyński, jak świadczy Chmielowski, uważał „Amana" za utwór Lubomirskiego.

i) „Ecclesiastes, po hebrajsku nazwany Coheleth". Warszawa 1706. (Wierszem).

b) „Repertorum opuscula latina sacra et moralia". Warszawa 1701. (Zawierają: 1) „De remediis animi humani"; 2) „Theomusa"; 3) „Adverbia moralia"). „De remediis animi humani" w przekł. pol. p. t. „Momenta ostatnie życia..." Warszawa. 1707. W przekładzie pol. Michała Śliźnia, p. t. „Zbawiennych środków książeczka". Wilno. 1728. W przekł. Fr. Bohomolca, p. t. „Księga o lekarstwach umysłu ludzkiego", wyd. wraz z dwoma innemi dziełami Lubomir. p. t. „Księgi moralne, polityczne i pobożne". Warszawa 1771.

Mowy i listy Lubomir. wychodziły pojedyńczo, osobno. (Zob. Estr.) — List do ojca w *Dzienniku Warsz.* 1852, nr. 214. „Mowa przy oddawaniu pieczęci mniejszej Tarłowi wojewodzie lubel. w r. 1689" i 3 listy: do króla, królowej i królewicza z r. 1690 w Fr. Nowakowskiego „Źródłach do dziejów Polski", t. II, 326—331. (Berlin 1841).

Wyd. zbior. Wyd. zbiorowego dzieł wszystkich brak.

Wyd. częściowe:

a) St. H. Lubomirskiego „Wiersze zebrane i przedrukowane". Warszawa. 1782. (Zawierają: „Ecclesiastes", „Tobiasz wyzwolony", „Aman poniżony" i „Myśli o wieczności").

b) „Księgi moralne, polityczne i pobożne". Warszawa. 1771. (Wyd. Fr. Bohomolec). (Zawierają: 1) „Adverbia moralne"; 2) „Próżność i prawda rady"; 3) „Księga o lekarstwach umysłu ludzkiego).

c) „Repertorum opuscula..." Zob. wyżej.

Bibliografja dzieł Lubomir. drukowanych u Estr. i przy „O znik. rad", wyd. A. Marylskiego (1916).

Rękopisy Lubomir. przechowuję: bibl. Kasińskich w Warszawie; bibl. uniw. warsz. (Zał.), bibl. Akad. Um., Ossol. i bibl. Bawor. we Lwowie; są wśród nich utwory niewydane, jak np. „Pamiętniki historji swojego czasu", „O starożytnych języka polskiego dyjalektach", traktat „De natura hominis"; poemat „Piram i Tisbe" i inne. (Zob. Brücknera. „Spuścizna rękop. po W. Potockim"). Opis Cudnowskiej potrzeby zaginął.

Autorem poematu; „Classicum nieśmiertelnej sławy... po szczęśliwej i niesłychanej wiktorjej pod Chocimem... 1673" (1674), nie jest Lubomirski, jak dawniej sądzono (np. Brückner), lecz Samuel Leszczyński. (Zob. Estr. Bibliogr. XXI i K. M. Górskiego „Pisma literackie" str. 62 i 90).

L. Bernacki przypuszcza, że Lubomirskiego utworem jest „Dyjalog na Wielki Piątek", wydruk. w *Pam. liter.* 1908.

„Myśli wyjęte z pism St. Lubomirskiego" podał Brodziński w *Pam. Warsz.* 1820. (Zob. Brodziń. „Pisma", VI). Wyjątki podają też: Popliński w „Nowych wypisach polskich" (Leszno. 1838), str. 288—293, z „Rozmów Artaks. i Ewandra," Wierzbowski w „Wypisach polskich" (Warszawa. 1884), z „Ecclesiastes" i „Tobjasza wyzwol."

Monografji brak. *Przyczynki do życiorysu:* A. Załuski w „Epistolarum..." III, ep. 22 (ustęp w przekł. pol. podaje Bohomolec we wstępie do „Ksiąg moralnych..." (1771). — Niesiecki: Korona polska... — Tańska w *Rozrywkach* z. r. 1825, IV. — J. Bartoszewicz: *Enc. Orgelbr.* XVII, 359—360. — Ks. Solarski: Pamiątka z odpustu... w Czerniakowie. Warszawa. 1869. — Br. W. Korotyński: Kościół w Czerniakowie. *Kur. Warsz.* 1906, z 20 maja. = *Rozprawy i rozprawki* nad utw. Lubom. (i przyczynki): Brodziński: Pisma IV, 147 i VI „List III o liter. pol." — E. Słowacki: o Tobjaszu wyzwol. „Dzieła". III. — Juszyński: Dykcjonarz poetów. — Mecherzyński: Hist. wym. III, 200—203. — Bełcikowski: Ze studjów... Str. 289 (O „Rozm. Artaks."). — Szujski: Die Polen und Ruthenen (1882). Str. 208 (o „Rozm. Artaks."). — Chlebowski: Przekład „Jerozolimy" Tassa przez Piotra Kochanowskiego. *Ateneum*, 1890 i „Pisma" III, 42. — Tarnowski: Stan i charakter literatury politycznej pol-

skiej w w. XVII. *Pamiętnik 2-go zjazdu historyków pol. we Lwowie.* I. 1890. — Gargas: Poglądy ekonomiczne w Polsce XVII w. Lwów. 1897. 2 wyd. 1903. — Porębowicz w ocenie rozpr. Chlebowskiego o przekł. „Jerozolimy wyzwol." P. Kochanowskiego. *Kwart. histor.* 1893. — Brückner: St. H. Lubomirskiego dzieła wcześniejsze. W Dod. do „Spuścizny rękopiśm. po W. Potockim". *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* XXVII. 1898. Str. 358—368. — Brückner: Skarby dawnej poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1899, czerw. (o „Tobjaszu"). — Brückner: Dzieje literat. pol. wyd. 3. I, 253—4. 345—6. — Brückner: Wiersze historyczne. *Bibl. Warsz.* 1895. III. — Tarnowski: Hist. liter. pol. II, 335—345 i 418—429. — Morawiecki: St. Her. Lubomirski. Kilka kart z lat młodych oligarchy 1661—1667. *Spraw. gimn. III w Krakowie.* 1901. — Węckowski: Die romanischen Einflüsse in der polnischen Litteratur. Poznań. 1901. Str. 81—83. — Magiera: St. H. Lubomirski jako pisarz i mówca. (Streszcz. w *Bibl. Warsz.* 1902, wrzes.). — Chmielowski: Salomon polski XVII w. *Pogląd na świat.* 1902 (Kraków). — Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. Warszawa. 1902. Str. 59—67. (o „Rozm. Artaks. i Ew."). — Chmielowski: Hist. liter. pol. II. — Magiera: „Satyrus rudis". *Pam. liter.* 1903. — Morawiecki: Poglądy polityczne St. H. Lubomirskiego. *Spraw. gimn. w Tarnowie.* 1903. — Magiera: Muza Salomona polskiego. *Spraw. gimn. w Nowym Sączu* za r. 1904. — Sinko: Polski Anti-Lukrecjusz. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.*, t. XLIX. Str. 299—302. — A. Marylski: Wstęp i przypiski do nowego wyd. „O znikomości rad" (1916). — Windakiewicz: Teatr polski przed powstaniem sceny narodowej. Kraków. 1921. Str. 57—61. — M. Brahmer: Echa Ariosta i Marina w „Tobjaszu wyzwolonym" St. H. Lubomirskiego. *Prace filol.* XII. 1927. —Wł. Szczygieł: Źródła „Rozmów Artaxesa i Ewandra" St. Herakljusza Lubomirskiego. Kraków. 1929.

45. KS. JÓZEF WADOWSKI.

Z Wadowa. Kantor katedralny łucki, kanonik warszawski; sochaczewski, proboszcz pęcicki D. S. Th.

a) „Cień życia ludzkiego". Warszawa. 1691.

b) „Daniel Prorok..." Warszawa. 1699. (Dod. „Komplementa przy Danielu Proroku do światowej dusze").

46. KLEMENS BOLESŁAWJUSZ. *(Boleslavius).*

Brückner nazywa go Bolesławczykiem. Reformat (prowinc. wielkopolskiej).

Jest autorem osławionego utworu, wielokrotnie w wieku XVII, XVIII i XIX przedrukowywanego: „Przeraźliwe echo trąby ostatecznej..." Poznań 1670. 2 wyd. Kraków. 1674.

Przełożył też wierszem Chrystjadę Jana Hondemjusza, p. t. „Rzewnosłodki głos łabęcia umierającego... o żywocie i męce Chrystusowej. ." Poznań. 1665. 2 wyd. t. 1668.

Inne utw. podaje Estr.

Brückner: Dzieje liter. I, 249. Wyd. 3, str. 246.

47. JAKÓB BOCZYŁOWIC.

Kancelista grodzki krakowski. Pisarz 2-ej poł. w XVII. Przebieg jego życia nieznany.

Wydał m. i.:

a) „Cztery części świata natury białogłowskiej, hieroglifik z czterech elementów, stan panieński, małżeński, wdowi i dam pospolitych". Warszawa. 1691. 2 wyd. Toruń. 1694.

b) „Łowy Apollina i dziewięć dam Parnaskich, to jest Muz". Toruń. 1694.

c) „Ostatnie Vale synom koronnym..." B. m. 1696.

d) „Sarmatia laureata..." Poznań. 1684. (Panegiryk na cześć Jana III).

Jest też autorem książki p. t. „Wymowny polityk czyli weselne i pogrzebowe mowy". Warszawa. 1681. Inne wyd. Toruń. 1694. Toż przerob. p. t. „Orator politicus albo wymowny polityk..." Toruń. 1699.

Inne utwory wymienia Estr.

Juszyński: Dykcjonarz poetów... — Brückner: Dzieje liter. I, 250. — K. M. Górski: Król Jan III w poezji pol. XVII w. („Pisma literackie". Str. 172 i 185). — Brückner: Poezja polska w w. XVII. *Enc pol.* XXI.

48. STANISŁAW NIEWIESKI.

Dr. fil. i med. Prof. matem. w Krakowie, potem (od r. 1671) prof. medycyny i astrologji w akademji zamojskiej i kilkakrotnie rektor. Zm. 27 września 1699 w Zamościu.

Wydawał w Zamościu słynne „kalendarze" od r. 1672 do r. 1700, gdzie drukował i swoje rozprawy i wiersze; m. i. w kalendarzu na r. 1685: „Opisanie zwycięstwa Turków pod Wiedniem rytmem poczwórnym"; przedruk. J. E. Minasowicz w „Zbiorze rytmów polskich" cz. IV. (Warszawa 1756).

Zbiór jego epigramatów, przedrukowanych z kalendarzy, wyszedł osobno p. t. „Gotowość rytmów..." Zamość. 1695. 2 wyd. t. 1698; 3 wyd. B. m. i r.

Juszyński: Dykcjonarz poetów... — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Ks. Wadowski: Wiadomość o profesorach Akad. Zamojskiej. Kraków. 1900. Str. 44, 151 i indziej. — Kochanowski: Dzieje Akad. Zamoj. — K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. („Pisma liter." Str. 153—157).

49. DANJEL BRATKOWSKI.

Skarbnik bracławski (za Jana III). Podczaszy wendeński (za Augusta II).

Jest autorem zbioru fraszek p. t. „Świat po części przejrzany". Kraków. 1697. Dwanaście fraszek z tego zbioru przedrukował K. Bartoszewicz w t. I „Ksiąg humoru polskiego". (1897).

50. KRZYSZTOF NIEMIRYCZ. *(Niemierzyc).*

Z Czerniechowa, w Owruckiem. Z arjan. Niemirycze h. Klamry byli ziemianami osiadłymi od wieków w Owruckiem. O K. N. bliższych wiadomości nie mamy.

„Bajki Aesopowe wierszem wolnym... Druk. w Krosnie... Roku 1699". Przekład z Lafontena. Estr. podaje pod „Ezop" (w t. XVI (1898) str. 143) nie pod „Lafontaine" (w t. XXI).

Wprowadził do poezji polskiej „wiersz wolny".

BRÜCKNER: „Ezopy polskie". Str. 46—48. — J. EJSMOND: Antologja bajki pol. — ŁOŚ: Wiersze pol. w ich dziej. rozw., str. 138—140. — PROCHASKA o Ant. Niemiryczowej. *Pam. liter.* 1913.

51. Epopeja religijna p. t. „Opisanie zabicia niewinnych młodzianków" („O zabiciu młodzianków"). Przeróbka polska w oktawach, słynnego dzieła włoskiego baroku: „La strage degl' Innocenti" kawalera Marino. Rękopis przechowujący się w Ossolin., pochodzi z końca XVII lub pocz. XVIII w. Autorem przeróbki jest, jak przypuszcza Brückner, bazyljanin żyrowicki, Białorusin rodem, nieznany z nazwiska.

BRÜCKNER: Epopeja bazyljańska. Nieznany okaz literatury rusko - polskiej. *Zapiski Tow. im. Szewczenka.* 1913. (Lwów. 1914).

POWIEŚĆ W W. XVII (2 poł.)

Powieść polska w tym okresie jest oryginalniejsza, niż w poprzednim, — nie jest już tłumaczona, lecz przerabiana, przeważnie z utworów włoskich, francuskich, a nawet hiszpańskich. Ma charakter barokowy, jak cała literatura piękna tych czasów. Jest przeważnie wierszowana.

Do tego rodzaju opowieści należą następujące utwory:

1. „Historja barzo ucieszna... młodzianom i pannom przystojnej miłości hołdującym gwoli..." Pierwsze wydanie wyszło w r. 1642; 2-gie w 1665; 3-cie w r. 1676. Wyd. z r. 1665

przedruk. J. Łoś w „Pomnikach piśmien. pol. wyd. przez J. Zakrzewskiego". Petersburg. 1895. Jest to przekład romansu ze zbioru Belleforest'a „Histoires tragiques", przełożonego z włoskiego Bandella. Przekład polski jest właściwie przeróbką; opowiadanie prozą, przeplatana listami i wierszami. Pierwszy to romans polski prozą; znamienny jako wczesny ślad wpływów francuskich, wyprzedza bowiem tłumaczenia Morsztynów. Brückner przypuszcza, że autorem „Historji b. uciesznej" jest Łukasz Opaliński (Zob. art. o Ł. Opal. w *Pam. liter.* 1902 (str. 219—223) i „Dzieje liter, I, str. 277—8; wyd. 3, str. 272). (Opowieść Bandella posłużyła za kanwę komedji Szekspira „Wieczór trzech króli").

2. „Adam" Franciszka Loredana, z włoskiego na polski język wytłumaczony przez Krzysztofa z Piekar Piekarskiego... Warsz. 1651.

3. „Bohatyr straszny", z włoskiego na polski język wytłumaczony... przez Krzysztofa Piekarskiego. Warszawa. 1652; 2 wyd. Kraków. 1695. Przeróbka z przekładu łacińskiego utworu włoskiego Franciszka Andreiniego, p. t. „Le bravure del capitano Spavento". (1607). „Suplement Bohatyra strasznego, w roku 1665 napisany". Warszawa. B. r.

4. „Nadobna Paskwalina". Z hiszpańskiego świeżo w polski przemieniona ubior.". Od Samuela z Skrzypney Twardowskiego. (Kraków. 1655. Wyd. drugie wyszło w Krakowie w r. 1701). Wzorem „Nad. Paskwaliny" był nieznany dotąd utwór. Twardowski, według R. Pollaka, nie czerpał wprost z oryginału, lecz za pośrednictwem łacińskiej lub włoskiej parafrazy.

5. „Historja barzo ucieszna o Charykliey krolewnie i Teagenesie, z niemieckiego przetłomaczona". Kraków. 1663. Przeróbka powieści z „Etjopik" Heliodora, przełożonych z jęz. greckiego na łaciński przez Stan. Warszewickiego („Aethiopicae historiae libri X" (1552).

6. „Historja o jedenastu tysiącach dziewic... Od wielebnego Ks. Kazimierza Auspurgera, zakonnika klasztoru Oberskiego, a natenczas proboszcza Lobzenickiego i notarjusza apostolskiego". Kraków. 1674.

7. „Królewic Indyjski w polski strój przybrany albo Historja o Świętym Jozafacie, Krolewicu Indyjskim, i o Świętym Barlaamie Pustelniku... Od Świętego Jana Damascena napisana, a z greckiego języka na łaciński od Jakuba Billiusza Pruneusza Cenobiarchy przetłomaczona. Teraz zaś przez Ks. Mateusza Ignacego Kuligowskiego, dziekana wołkowyskiego, proboszcza i plebana wołpińskiego, z łacińskiego tekstu na wiersz polski przełożona...“ Kraków. 1688. Przeróbka bizantyjskiej powieści o Barlaamie i Joasafie.

8. Powieści Wacława Potockiego: a) „Argenida, którą Jan Barclaius po łacinie napisał, Wacław Potocki podczaszy krakowski polskim wierszem przetłomaczył...“ Warszawa. 1697. 2 wyd. Lipsk. 1728; 3 wyd. Poznań. 1743. Przeróbka utworu Johna Barclay'a p. t. „Argenis“ (1621).

b) „Syloret, albo prawdziwy obraz nieosłabionego najdotkliwszemi przeciwnościami męstwa i uszczęśliwionej w poddawaniu się Boskim wyrokom ufności...“ B. m. i r. (1764). Powieść wierszem.

c) „Judyta“. Wierszem. Napisana ok. r. 1655. W „Wirydarzu poetyckim“ J. Trembeckiego“ (1911).

d) „Smutna przygoda i śmierć żałościwa nadobnej Wirginjej, dziewice rzymskiej...“ Wierszem. Napisana w r. 1674. Druk. poraz pierwszy w „Zabawach przyj. i pożyt 1777 i w „Wirydarzu poetyckim“ J. Trembeckiego (1911). W druku p. t. „Wirginja rzymska panna“. Ułamek z rękopisu druk. w *Athenaeum* 1841 (z podobizną).

e) „Historja równej odwagi ale różnej fortuny dwu pięknych Tressy i Gazele w Holandyjej panien.“ Napisana w r. 1675. Wydruk. poraz pierwszy Brückner w 2 wyd. „Wierszy wybranych“ Potockiego w *Bibl. Narod.* (1924).

9. Powieści Hieronima Morsztyna. A. „Antypasty małżeńskie...“ Kraków. 1650. Późniejsze wydania: z r. 1689, 1703, 1719, 1736, 1752 i t. d. Składają się z 3 utworów:

a) „Historja ucieszna o zacnej krolewnie Baniałuce“. Powieść wierszem. Wyszła osobno przed r. 1650. Wyjątki przytaczają Juszyński i A. Waga (Zob. pod H. Morsztyn).

b. „Historja o Galezyusie i Filidzie“. Powieść prozą. Przeróbka z Dekamerona.

c) „Historja o Przemysławie książęciu Oświecim-

skim, i o Cecyljej, małżonce jego". Powieść prozą. Przeróbka „Gryzeldy". Przeróbka opowieści Morszt. wierszem przez Stanisława Samuela Szemiota (1674) znajduje się w rękopisie w bibl. Ossolin. (O przeróbkach „Gryzeldy" ks. Szołuchy i ks. P. Kwiatkowskiego (1740) zob. pod autorami).

B. „Philomachia abo afektów gorącej miłości wyrażenie..." Warszawa. 1655. Późniejsze wydania z 1685, 1689, 1705. Składa się z 3 powieści wierszem:

a) „Alfonsa książęcia więźnia aragońskiego i Orystelle krolewny kreteńskiej miłość śmiercią okrutną zapieczętowana".

b) „Żałosny koniec dwojga ludzi kochających się w sobie Zygismundy i Gwizgarda". Z Dekamerona.

c) „Historja barzo piękna o Talezie krolewicu lidyjskim a o Perepodzie krolewnie aragońskiej".

10. Przeróbkę wierszem bokacjuszowskiej (Dekamer.) bezimiennego autora „Historji o Gwizkardzie i Ismondzie", z łacińskim tytułem „Amores Ismondae et Guiscardi", ogł. z rękop. z 2 poł. w. XVII, przechowującego się w bibl. Czartoryskich w Krakowie, J. Krzyżanowski w *Prac. Filol.* XII. (1927).

11. „Psyche, z Lucjana, Apulejusza, Marina", przez Andrzeja Morsztyna. B. m. i r. (ok. 1698). 2 wyd. Lipsk. (właśc. Supraśl). 1752. Wierszem. Przeróbka czwartej części poematu „L'Adone" Mariniego.

12. Powieści ks. Stefana Szołuchy. Znajdują się w jego zbiorze p. t. „Różne historje z różnych wiary godnych autorów wybrane...", z drugiej połowy w. XVII, w rękopisie bibl. Pawlikowskich we Lwowie. Zbiór zawiera m. i. 24 opowiadań z Historyj Rzymskich, Historję o Ottonie, o Hrabinie Altdorfskiej, o Gryzeldzie i o Magielonie, w przeróbkach. Bernacki przytacza w *Pam. liter.* 1903 Historję „o cudownem ukaraniu zuchwałego cesarza Jowiniana" (z Hist. Rzym.), ustępy z Historji o Magielonie i z Hist. o ces. Ottonie i przeróbkę „Gryzeldy" p. t. „O jednej wieśniacce ubogiej zacnemu książęciu poślubionej".

13. Powieści ks. Hermana Drobiszewskiego, z dziejów polskich. Rękopis w Muz. Czartor. (Zob. Gubrynowicz: Powieść do poł. XVIII stul).

14. Zbiór opowieści (nowel) przechowuje się w rękopisie w bibl. Akad. Umiej. (Zob. Porębowicz w *Spraw. Akad. Umiej.* z r. 1892).

Literaturę o powieści XVII w. zob. wyżej, str. 460.

„Pierwszym romansem polskim“ obyczajowym i historycznym, całkiem oryginalnym, „godnym stanąć obok „Trzech Muszkieterów“ i Trylogji Sienkiewiczowskiej, są, wedł. Brücknera, t. zw. pamiętniki Paska. Już Mickiewicz nazwał je romansem historycznym.

B. Prozaicy.

1. ANDRZEJ MAKSYMILJAN FREDRO.

Ur. się ok. r. 1620 (w r. 1621 z), z o. Jerzego, stolnika przemyskiego (gdzie się urodził i jak się matka nazywała, niewiadomo). Gdzie się kształcił, nie wiemy. Był dworzaninem pokojowym Władysława IV. W r. 1649 uczestniczył w wyprawie zborowskiej, w r. 1651 w bitwie beresteckiej. W r. 1652, jako stolnik lwowski, był marszałkiem sejmu, zerwanego przez Sicińskiego. W r. 1653 (?) został kasztelanem lwowkim, a w 1677 wojewodą podolskim. Zm. w r. 1679.

Pisał po łacinie i po polsku.

Dzieła Fredry:

1. „Gestorum Populi Poloni sub Henrico Valesio...“ Gdańsk. 1652. 2 wyd. t. 1659. 3 wyd. t. 1660. 4 wyd. w „Scriptorum rerum Polonicarum collect.“ (Amsterdam. 1698). Przekł. polski przez Wład. Syrokomlę p. t. „Dzieje Narodu polskiego pod Henrykiem Walezjuszem“. Petersburg. 1855.

2. „Przysłowia mów potocznych, obyczajowe, radne, wojenne...“ W Krakowie. 1658. 2 wyd. t. 1659. 3 wyd. t. 1664. 4 wyd. Warszawa. 1769 (Bogomolca). 5 wyd. Wilno. 1777. 6 wyd. Wilno. 1781. 7-me wyd. Wrocław. 1802 (Bandtkiego). 8-me Wrocław. 1809 9-te Paryż. 1868 *(Bibl. ludowa polska);* z nowszych wydań najlepsze, najzupełniejsze (krytyczne). 10-te w *Bibl. pol.* Tur. Sanok. 1855. Przysłowia „powtórne“, w l. 211, wydał poraz pierwszy Franc. Glinka w książce p. t. „Zwierzyniec jednorożców“. (Lwów. 1670).

3. „Monita politico-moralia et Icon ingeniorum“. Dantisci. 1664. 2. wyd. Gedani. 1668. 3 wyd. Dantisci. 1669. 4. wyd. Frankfurt. 1679. 5 wyd. t. 1682. 6 wyd. B. m. 1684. 7-me wyd. Frankfurt. 1687. 8-me

Wiedeń 1692 (bez Iconu). 9-te Frankfurt. 1694 (bez Iconu). Nadto wyszło 10 wydań w w. XVIII; ostatnie w Warszawie 1765 (z życiorysem Fredry przez Mitzlera). Przekład polski przez ks. Jana Ign. Jankowskiego, p. t. „Przestrogi polityczno-obyczajowe". Wilno 1781. Przekł. franc. „Instructions morales et politiques". (Kolonja. 1700). Przekł. niem. „Staats- und Sitten- Lehren". Aus dem Lateinischen. Frankfurt. 1684. Toż t. 1698.

4. „Scriptorum seu togae et belli notationum fragmenta..." Dantisci. 1666. 2 wyd. Frankfurt. 1685.

5. „Militarium seu axiomatum belli harmoniam togae accommodatorum libri duo". Amsterdam. 1668. Księga II wyszła w Lipsku w r. 1757. (Księga I przedruk. w „Scriptorum rerum polonicarum", t. III. Amsterdam. 1698).

6. „Potrzebne Konsyderacje około porządku wojennego i pospolitego ruszenia..." W Słucku. 1675. (Pierwsze wyd. w Glinki „Zwierzyńcu jednorożców". 1670). 3 wyd. Warszawa. 1789.

7. „Vir consilii..." Lwów. 1730 (napis. w r. 1676). Traktat o wymowie.

Niektóre pisma polskie, m. i. nowy zbiór „Przysłowi mów potocznych", wyd. Fr. Glinka p. t. „Zwierzyniec jednorożców". Z przydatkiem różnych mów sejmowych, listów, pism i dyskursów tak polskich ,jako i łacińskich, przez Franciszka Glinkę zebrany i ogłoszony". We Lwowie. 1670. (Na odwrocie tytułu głównego stoi: „Pisma polskie i łacińskie A. M. Fredra, kaszt. lwow.").

„O porządku wojennym i o pospolitym ruszeniu małym". Wyimek ze Zwierzyńca jednorożców... Sanok. 1856 *(Bibl. pol.)*.

Mowy sejmowe Fredry w „Swadzie polskiej" Daneykowicza (1745).

Bezim: „O tłómaczeniu maksym i uwag moralnych ks. de la Rochefoucauld". *Pam. naukowy*. 1819, I. — Syrokomla we wstępie do przekł. pol. „Dziejów narodu pol. pod Henrykiem Walezjuszem" (1855). — Mecherzyński: Hist. wymowy... III, 193—197. — Wł. Skrzydylka: Wstęp do wyd. „Przysłów" paryskiego z r. 1867. — Tarnowski: A. M. Fredro. Charakterystyka literacka. *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.* IV. 1876. — Chmielowski: Fredro A. M. *Enc. Wych.* IV. — Tarnowski: Hist. liter. II, 245—254, 267—278, 322—331. — Janik: Z dziejów wymowy w w. XVII i XVIII. *Pam. liter.* 1908, str. 435. — St. Kot: Rzeczpospolita polska w liter. polit. Zachodu. Rozdz. VI. — Bruchnalski: Panegiryk. *Enc. pol.* Ak. Um. XXII. — L. Kosiński: A. M. Fredro jako pisarz i moralista. („Księga pamiątk." dla Dobrzyckiego). Poznań. 1928.

2. AARON ALEKSANDER OLIZAROWSKI. *(Olizarowjusz).*

Dr. obojga praw, radca księcia neuburskiego, prof. prawa kanonicznego w akademji wileńskiej (od r. 1647). Szczegóły życia nieznane.

Gł. dzieło: „De politica hominum societate". Gdańsk. 1651.

M. Baliński: Dawna akademja wileńska (str. 147—8). — Chmielowski: Hist. liter. pol. II, 16—18. — Karbowiak: Olizarowski o edukacji. *Muzeum.* 1905.

3. PIOTR JACEK PRUSZCZ.

Ur. się w r. 1605 w Tucholi w Prusach Królewskich. Był pedlem akademji Krakowskiej. Zm. ok. r. 1668.

1. „Klejnoty stołecznego miasta Krakowa, albo kościoły..." Kraków. 1647; 2 wyd. t. 1650; 3 wyd. 1745. Przedruk. Tur. Kraków. 1861.

2. „Forteca monarchów i całego Królestwa Polskiego duchowna..." Kraków. 1662, 2 wyd. t. 1737.

3. „Morze łaski boskiej..." Kraków. 1662; 2 wyd. t. 1740.

K. Hoszowski i Turowski: „Władomość o Piotrze Pruszczu". (Przy przedruku „Klejnotów" z r. 1861).

4. ANDRZEJ KOCHANOWSKI. *(„Alexander a Jesu").*

Ur. w r. 1618 w woj. sandom., z o. Marcina, podstarosty radomskiego, i z m. Anny Święcickiej. Karmelita bosy. Pod koniec życia sprawował urząd definitora prowincji. Zm. 15 paźdz. r. 1667, w Lublinie.

Słynął z kazań pogrzebowych.

Ogł. m. i. następ..

a) „Gniazdo dwojakiej wyniosłości. Kazanie na pogrzebie Katarzyny z Sztemberku Sieniawskiej, podczaszyny kor." Kraków. 1648.

b) „Jednorożec zacny i starodawny, zacnego i starodawnego w Polsce domu pp. Fredrów z Pleszewic klejnot". Kraków. 1652. (Trzy kazania).

c) „Niebieskie planety górnym oddane sferom. Kazanie przy pogrzebie Jana Mikołaja z Żurowa Daniłowicza, podskarbiego w. kor." Kraków. 1650.

d) „Mężna śmierć mężnego żywota płód. Kazanie na pogrzebie Mikołaja z Oleksowa Gniewosza, starosty radomskiego, porucznika nadwornej królewskiej chorągwi". Kraków. 1650.

e) „Topór na podcięcie wyniosłych cedrów. Kazanie miane na

pogrzebie Mikołaja z Pilca Korycińskiego, kasztelana bieckiego". Kraków. 1653.

f) „Plastr miodu. Kazanie na pogrzebie panny Barbary Lanckorońskiej". Kraków. 1649.

g) „Rzeka do swego się początku wracająca. Kazanie na pogrzebie Stanisława Lubomirskiego, wojewody krakowskiego". Kraków. 1649.

Wyjątki z mów pogrzeb. w „Przypowieści krótkie dawnych Polaków". Kraków. 1819.

Wyd. nadto dziełko treści filozoficznej: „Metaphysica juxta genuinam D. Thomae Aquinatis doctoris Angelici mentem". Kraków. 1678. (3 traktaty).

A. GRABOWSKI: X. Aleksander a Jesu, karmelita bosy (Andrzej Kochanowski) w „Starożytn. histor. pol." I, 1840, 477—480. — MECHERZYŃSKI: Hist. wym. III, 273—285.

5. ALEKSANDER LORENCOWICZ.

Jezuita. Ur. we Lwowie r. 1609. Wstąpił do zakonu 1626, poczem nauczał w kolegjach. Był następnie rektorem kolegjów w Jarosławiu i we Lwowie, wkońcu prowincjałem. Zm. 15 sierp. 1675.

Kaznodzieja z czasów Jana Kazimierza.

„Kazania pogrzebne..." Kalisz. 1670.

„Kazania na niedziele całego roku..." Kalisz. 1670 i 1671.

SAS: Aleks. Lorencowicz. *Przegl. powsz.* 1893. — BROWN: Bibl. pisarzów Tow. Jez. — MECHERZYŃSKI: Hist. wymowy w Polsce III, 267—72.

6. HADRJAN PIKARSKI (nie *Piekarski*).

H. Półkozic. Ur. się w r. 1615 na Mazowszu (w ziemi rawskiej); był synem Jana, sędziego ziemskiego rawskiego, i matki z domu Nowomiejskiej. Kształcił się u jezuitów w Kaliszu, gdzie wstąpił do zakonu. Przez kilkanaście lat nauczał po rozmaitych kolegjach jez. Podczas wojny szwedzkiej za Jana Kazimierza był kapelanem obozowym przy wojsku Stef. Czarnieckiego i brał udział we wszystkich jego wyprawach; był i w Danji (zob. pamiętn. Paska). W r. 1661 został kapelanem króla Jana Kazimierza; następnie spowiednikiem i kaznodzieją nadwornym królów Michała i Jana III. Zm. 20 marca 1679 r. w Grodnie.

Ogł. dwa kazania pogrzebowe, piękną polszczyzną napisane:

a) „Prawa Samsonka..." Kalisz. 1651.

b) „Najjaśniejsze zwierciadło Majestatu bez makuły..." Kraków. 1667. (Przy pogrzebie królowej Ludwiki Marji).

Po łacinie napisał obronę Ludwiki Marji, p. t. „Ludovicae Mariae Poloniae ac Sueciae Reginae, viva et augusta imago..." Kraków. 1667.

Młodzieńczą jego pracą był panegiryk łaciń. na cześć arcybisk. Jana Lipskiego (1639).

Jego „Diarium bellici progressus cum Georgio Rakocio" wydruk. wraz z przekł. pol. B. Kalicki w *Bibl. Ossol.* IV, 1864.

Niektóre kazania Pikarskiego obozowe w wyj. przytacza siostrzeniec jego, Pasek w swych pamiętnikach.

Wyj. z obszernego listu do prowincjała jez. pol. z r. 1663 przytacza z rękop. Ossol. Kalicki.

Brown w Bibl. pis. Tow. Jezus. Str. 314. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*— B. Kalicki: Ksiądz Adrjan Pikarski i jego dziennik wyprawy przeciw Rakocemu r. 1657. *Bibl. Ossol.* IV, 1864 (i w jego „Zarysach historycznych". Lwów. 1869). — Brückner: Spory o Unję. *Kwart histor.* 1896. — Załęski: Jezuici w Polsce, II.

7. TOMASZ MŁODZIANOWSKI.

Ur. się 21 grud. 1622 r. na Mazowszu. Uczył się w szkołach jezuickich w Sandomierzu, Kaliszu, Łucku, Rawie i Brześciu. W r. 1637 wstąpił do zakonu jezuitów. W l. 1646—50 studjował teologję w Krakowie. W r. 1649 wyświęcony. W r. 1654 udał się jako misjonarz, dla apostołowania wiary św., do Persji; wracając 1657 r. zwiedza Palestynę. (Poczem przebywał czas jakiś w Rzymie (1658) i w Paryżu, studjując teologję). Powróciwszy do kraju, wykładał teologję w kolegjum w Poznaniu; w r. 1666 w Jarosławiu. Potem był kaznodzieją w Lublinie (wedł. Browna, uczył tu teologji przez l. 8) skąd znów do Poznania. W r. 1673 do Krakowa; w l. 1678 i 1680 w Poznaniu. W końcu był wiceprowincjałem zakonu w Krakowie. Zm. 3 paźdz. 1686 r. w Wolbromie (w Krakowie, wedł. Browna).

Z dzieł Młodz. najważniejsze:

a) „Praelectiones theologicae" — wyszło w Gdańsku, Lwowie, Krakowie i Lesznie, w l. 1666—1674, kolejno 8 tomów.

b) „Praelectiones philosophicae..." Leszno. 1671.

c) „Praelectiones metaphysicae et logicae..." Gedani. 1671. Wszystkie te dzieła wyszły razem p. t. „Integer Cursus theologicus et philosophicus..." 5 tomów. Moguntiae et Dantisci. 1682.

d) „Kazania i homilje na niedziele doroczne..." 4 t. Poznań. 1681.

e) „Rozmyślania albo lekcje duchowne..." W Poznaniu, b. r. (ok. 1680). Toż: „Księga wtóra..." W Lublinie b. r. (Toż p. t. „Rozmyśl.

albo medytacje...“ Lublin. 1687); następ. wydania: Lublin. 1693; t. 1699; Warszawa. 2 t. 1754—55.

f) „Akty przygotowania się na dobrą śmierć“. Kraków. 1685. (Do r. 1758—7 wydań).

f) „Akty przygotowania się na dobrą śmierć“. Kraków. 1685. (Do r. 17587 wydań).

Nowe wyd. kazań częściowe: „Tom. Młodzianowskiego Cztery kazania adwentowe o grzechu, przejrzane... przez ks. Al. Syskiego“. Płock. 1902.

Bibiogr. u Browna i Estr.

Hołowiński: o M. w *Pamiętniku relig.-moraln.* 1852. Toż przedruk. w jego „Homiletyce“. Kraków. 1859. — Mecherzyński: Hist. wym. III, 285—297. — Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus. (Poznań. 1862). — Jagodziński: M. T. *Enc. Kośc.*, t. XIV, 1881. — Ks. J. Sas: Ks. Tomasz Młodzianowski i jego kazania. *Przegl. powsz.* 1896 (i odb.). — Ks. Syski we wstępie do „Kazań adw. o grzechu“. (1902). — Struve: Historja logiki jako teorji poznania w Polsce. Warszawa. 1911. — Ks. W. Kosiński: T. Młodzianowski kaznodzieja barokowy. („Księga pamiątkowa“ dla Dobrzyckiego. Poznań. 1928).

8. SZYMON MAKOWSKI.

S. Stanisław M. kształcił się w akad. krak., którą ukończył w r. 1645; był uczniem Adama Opatowczyka. Tu uzyskał stopień dr. fil. i wykłada filozofję w akad., potem teologję. Był kilkakrotnie rektorem. W r. 1681 dr. teol. Najświetniejszy okres jego działalności uniwersyteckiej przypada na l. 1670—76. Kanonik kapituły krakowskiej. Zm. w styczniu 1683 r.

Dzieła jego:

a) „Cursus Philosophicus“ I. Kraków. 1679, II. t. 1681, III. t. 1681.

b) „Theologia christiana. Kraków. 1682.

c) „Explanatio Decalogi“. 1682.

W rękop. bibl. Jagiell. traktaty z zakresu teologji dogmatycznej. Kazań w jęz. łaciń. spisanych wyd. w 5 t.

Jaroński: O filozofji. III, 70 i n. — Struve: Hist. logiki... — Ks. Fijałek: Przekłady pism św. Grzegorza z Nazyanzu w Polsce. (*Polonia sacra* 1) Kraków. 1918. — Ks. Wł. Wicher: Ks. Szymon Stanisław Makowski, teolog polski z XVII w. (*Pam. IV Zjazdu historyków pol.* 1925).

9. CHRYZOSTOM GOŁĘBIOWSKI.

Ur. r. 1654 z o. Macieja i matki Reginy z Koźmińskich. W r. 1671 wstąpił do zakonu augustjanów w Krakowie. W r. 1676 do War-

szawy i czas jakiś nauczał filozofji. Studja wyższe odbywał w Paryżu. Stopień dr. teologji otrzymał w r. 1678 w uniw. w Valence. W r. 1679 był w Rzymie. Za powrotem do Warszawy — profesorem i regensem studjów august. oraz kaznodzieją. Niebawem zostaje definitorem, potem przeorem i wizytatorem zakonu. W r. 1688 został kaznodzieją nadwornym króla Jana III i prowincjałem zakonu. Zm. 16 kwietnia r. 1700, w Warszawie.

Gł. dzieło Gołęb.: „Głos wołającego na puszczy Augustyniańskiej... to jest Kazania na wszystkie niedziele całego roku". We Lwowie. 1757. (Są m. n. kazania sejmowe).

Typowymi panegir.-makaron. kazaniami pogrzeb. są:

a) „Niedołężna śmierć przeciwko Prześwietnemu Dołędze JW. Domu Ichmościów PP. Lasockich Herbownemu Klejnotowi na pogrzebie W. JMP. P. Adama Lasockiego Kasztelana Wyszogrodzkiego..." Warszawa. 1681.

b) „Pojedynek Śmierci z Życiem. Na pogrzebie JW. J. M. P. Krzysztofa Zygm. Paca W. Ks. Lit. Kanclerza..." Warszawa. 1685. (Daneykowicz umieścił tę mowę w „Swadzie kaznodz." jako wzorową).

Podobiznę pisma Gołęb. poeaje Caputa.

Ks. dr. J. Caputa: Chryzostom Gołębiowski... Studjum histor.-literackie. Kraków. 1901.

10. JOANNICY GALATOWSKI.

Ani ród, ani rok i miejsce urodzenia nieznane. Kształcił się w kolegjum kijowskiem. Wstąpiwszy do zakonu, był czas jakiś ihumenem na Litwie. W r. 1658–9 został ihumenem monasteru brackiego w Kijowie i rektorem kolegjum mohilańskiego. W r. r. 1668 ihumenem monasteru nowogrod-siewierskiego, następnie archimandrytą monasteru czernichowskiego uspeńsko-jeleckiego. Zm. w r. 1688 w Nowogrodzie Siewierskim.

Pisał po rusku i po polsku, ale więcej po polsku, skutkiem czego jak Baranowicz, należy bardziej do literatury polskiej, niż ruskiej. (Jabłon.).

Wyd. m. in:

a) „Rozmowa białocerkiewska wielebnego ojca Joannicjusza Galatowskiego... z wieleb. księdzem Adrjanem Piekarskim S. J..." (Kijów. 1663). B. m. i r. (2 wyd. 1676).

b) „Messjasz prawdziwy Jezus Chrystus Syn Boży..." Kijów. 1672 (podobizna karty tytuł. u Jabłon.).

Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 391—400. — Sumcow: Joannikij Galatowskij w jego „K istorii južno-ruskoj litieratury XVII st." Kijów. 1885 (przedtym w *Kijew. starinie*. 1884). — Brückner: Spory o Unję. *Kwart. histor.* 1896. — Jabłonowski: Akad. kijow.-mohilań. Str. 151—2, i indziej. — K. Bartoszewicz: Antysemityzm w liter. pol. XV—XVII. Str. 138—140. — T. Grabowski: Z dziejów liter. unicko-prawosł. w Polsce. Poznan. 1922.

11. JAN ALEKSANDER GORCZYN.

Dziennikarz, rytownik, heraldyk, muzyk. Żył w 1-ej i w 2-ej połowie w. XVII-go. „Syn Piotra i Urszuli". Koleje życia nieznane.

W r. 1661 zaczął wydawać pierwsze czasopismo polskie (tygodnik), p. t. „Merkurjusz polski..." najprzód w Krakowie, następnie w Warszawie (od 3 stycz. do końca r. 1661). Egz. najkompletniejszy znajduje się w bibl. Zamojskich w Warszawie. Podobizny m. i w *Encyklop. Starop.* Glogera i w Czajewskiego „Czasopiśmiennictwie warszawskim". (Warszawa. 1896).

Ogł. nadto m. i.:

a) „Tabulatura muzyki abo Zaprawa muzykalna..." Kraków. 1647.

b) „Nowy sposób arytmetyki..." Kraków. 1647.

c) „Pamięć o cnotach, szczęściu, dzielności Najjaśn. i niezwyciężonego Monarchy Władysława IV..." Kraków. 1648.

d) „Kwiatki liljowe albo modlitwy nabożne..." Kraków b. r. (1647) (kilka wydań).

e) „Herby Królestwa Polskiego". Kraków. 1653.

Gaz. literacka. 1822. — Maciejowski: Polska... pod względem obyczajów... I, 249—255. — C. B. (Biernacki): G. J. A. *Enc. Orgelbr.* — W. Gomulicki: Pierwszy polski dziennik i pierwszypolski dziennikarz. *Tyg. ilustr.* 1911, nr. 2. — J. Grabowski: Jana Aleks. Gorczyna „Nowy sposób arytmetyki" z r. 1647. Warszawa. 1914. (odb. z *Nowych torów*).

12. JAN JONSTON.

Poch. z rodziny szkockiej osiadłej w Polsce. Ur. się 3 września w r. 1603 w Szamotułach, w Wielkopolsce. Kształcił się najprzód w kraju: w Ostrogu, Bytomiu i Toruniu; wkońcu w Szkocji. Powróciwszy do kraju, był zrazu nauczycielem domowym w Lesznie. W l. 1628—1630 przebywa zagranicą (w Niemczech, Holandji i Anglji). W l. 1632—34 zwiedza ponownie Europę Zach. jako mentor Bogusława, syna wojewody Rafała Leszczyńskiego. (W r. 1634 otrzymał w Lejdzie stop. dr. med.). Od r. 1636 przebywa na dworze Bogusława Leszczyńskiego

w Lesznie, jako lekarz przyboczny. Pod koniec życia osiadł na Śląsku. Zm. 8 czerwca 1675 r. na Śląsku.

Przyrodnik (zoolog, botanik i mineralog).

Ogł. m. i.:

a) „Thaumatographia naturalis...“ Amsterdam. 1630.

b) „Naturae constantia“. Amsterdam. 1632.

c) „Theatrum universale historiae naturalis“. Frankfurt. 1650—3. Przedruk. p. t. „Historia naturalis...“ Amsterdam. 1657.

d) „Notitia regni mineralis“. Lipsk. 1661.

e) „Dendrographia“. Frankfurt. 1662.

Arnold: Wiadomość o życiu i dziełach Jana Jonstona. Warszawa. [Oddruk z *Roczn. Tow. Przyj. Nauk.* VII. (1811)]. — Gąsiorowski: Zbiór wiadom. do histor. sztuki lekar. w Polsce, t. II. — Art. w *Tyg. ilustr.* 1860. — Sobieszczański: J. J. *Enc. Orgelbr.* — J. Myślicki (Halpern): Jonston i De Spinoza. Warszawa. 1922.

13. JAN HEWELJUSZ (HEWELKE). (*Hevelius, Höwelcke, Hevel*).

Ur. w Gdańsku, 28 stycznia 1611 r., z o. Abrahama i Korduli z Heckerów. Był synem kupca, piwowara. Uczył się w Grudziądzu do 16 r. życia (1627); czas jakis kształcił się dalej prywatnie w Gdańsku, szczególnie w zakresie matematyki (u Piotra Krügera). W r. 1630 wysłano go do Lejdy na naukę prawa i kameralistyki; po roku udał się stąd do Londynu; w r. 1631 do Francji. W r. 1634 wrócił do Gdańska, gdzie objął browar swego ojca i gdzie do śmierci oddawał się badaniom astronomicznym w zbudowanym przez siebie obserwatorjum. Żonaty był dwukrotnie. W r. 1641 członkiem trybunału (ławnikiem) w Gdańsku; później konsulem t. j. członkiem rady miejskiej (rajcą). Od króla Jana Sobieskiego pobierał dożywotnią pensję. Zm. 28 stycznia 1687 r.

Gł. dzieła:

1. „Selenographia...“ Gdańsk. 1647.
2. „Mercurius in sole visus“. t. 1662.
3. „Cometographia...“ t. 1668.
4. „Machina coelestis...“ t. 1673—1679.
5. „Prodromus astronomiae et Firmamentum Sobiescianum t. 1687.

Jego korespondencja wyszła w Gdańsku w 1683 r.

Westphal: Leben des Astronomen Hevelius. Królewiec. 1820. — Seidemann: Johannes H. Zittau. 1864. — Wierzbicki: Żywot i działalność Jana Heweljusza, astron. polskiego. *Pam. Akad. Um. wydz. filol.*, t. VII, — Wierzbicki: Jan H. astr. pol. *Tyg. ilustr.* 1888, t. 2. — Bersohn: Kilka słów o J. Heweljuszu... Warszawa. 1898.

14. STANISŁAW SOLSKI.

Jezuita. Wielkopolanin. Sławny matematyk. Ur. 12 marca 1622 r. w Kaliszu. (Ur. ok 1623, jak się zdaje we Lwowie (?) wedł. Krzyżan.). W r. 1638 wstąpił do zakonu. Po ukończ. nauk był nauczycielem w Krośnie. Ok. r. 1658 wysłano go do Konstantynopola w charakterze spowiednika i kaznodziei jeńców chrześcijańskich, zostających w tureckim jasyrze. Wrócił do Polski w r. 1666. Przez lat 3 był misjonarzem t. j. kapelanem obozowym przy hetmanie w. kor. Janie Sobieskim. Następnie był prokuratorem prowincji. Zm. w Krakowie 7 września 1701 r.

Gł. dzieła:

1. „Geometra polski...“ Kraków. 3 t. 1683—86.
2. „Architekt polski...“ Kraków. 1690.

A. Krzyżanowski: O życiu uczonym St. Solskiego. Warszawa. (1822). (Por. tegoż „Dawna Polska“, 38—9). — E.: Wiadomość o życiu Solskiego. *Przegl. Nauk.* 1843.— Brown: Bibl. pisarz. Tow. Jezus. — C. Biernacki: Ksiądz Stanisław Solski. *Tyg. Ilust.* 1884, II. — Dickstein: Gieometrja. Warszawa. 1889 (odb. z *Enc. Wych.*). Str. 47—49. — K. M. Górski: Jan III w poezji polskiej. (Pisma literackie. 1913, str. 139).— Kucharzewski: O początkach piśmiennictwa technicznego w Polsce. 1900. Str. 42—55. [Por. tegoż: „Nasi dawni pisarze techniczni i słownictwo“. („Myśl“. Księga zbior. 1904)].

15. ADAM ADAMANDY KOCHAŃSKI.

Jezuita. Ur. w r. 1631 w Dobrzyniu nad Wisłą. Kształcił się w Wilnie u jezuitów, w akademji słuchał teologji i równocześnie wykładał tam matematykę. Ok. r. 1659 prof. matem. w Moguncji. Ok r. 1667 wykłada matem. w kolegjum jezuickiem we Florencji. W r. 1670 wykłada w Pradze i w Ołomuńcu; następnie przez czas pewien (ok. 1677) bawi we Wrocławiu. Wreszcie zostaje matematykiem nadwornym i bibliotekarzem króla Jana III w Warszawie i w Wilanowie. W ostatnich latach w. XVII przebywa na kuracji w Czechach. Miejsce i data zgonu Kochańskiego nieznane.

Znak. matematyk.

Gł. dzieła:

1. „Analecta mathematica“. Moguncja. 1660.
2. „Mirabilia chronometrica“. Moguncja. 1687.
3. „Rozprawy w lipskich *Acta eruditorum.* 1682—96.

Listy. 24 listy do Leibnitza, z l. 1670—1698 (łac.) ogł. Dickstein w *Pracach matem.-fiz.* z l. 1901—1902; jeden list, z r. 1691, z przekł. pol. w *Przegl. filoz.* 1897; o dwu listach do J. J. Volkham-

mera z r. 1686 wspomina Birkenmajer w *Wiadom. matem.* z r. 1897 (str. 182).

Rękopisy Kochań. były w bibl. publ. petersb.

Żebrawski: Wiadomość o Ad. K. i pismach jego matematycznych. *Roczn. Tow Nauk. Krak.* XXX, 1862. — Dickstein: Wiadomość o korespondencji Kochańskiego z Leibnizem. (*Rozpr. Akad. Um. wydz. matem.-przyrod.*, t. XXXII, 1896). — Dickstein: Wyjątek z korespondencji Kochań. z Leibnizem. *Przegl. filoz.* I, 1897. — Bieliński: Uniw. wileń. 1899—1900. — Dickstein: K. A. A. *Enc. Wych.* VI. — F. Kucharzewski: Statyka Kochańskiego, *Sprawozd. Tow. Nauk. Warsz.* 1910. — F. Kucharzewski: Zegarmistrzowstwo Kochańskiego. *Spraw. Tow. Nauk. Warsz.* 1911.

16. KACPER DRUŻBICKI.

Jeden z najwybitniejszych pisarzy ascetycznych Europy. Z rodziny szlach. h. Nałęcz. Ur. się 6 stycznia 1590 r. z o. Piotra, i m. Elżbiety Objezierskiej, w woj. sieradzkim. Nauki początkowe pobierał w Poznaniu. W r. 1609 wstąpił do jezuitów w Krakowie. Studja wyższe odbył w Lublinie, Kaliszu i Poznaniu. W r. 1626 został rektorem i magistrem nowicjatu w Krakowie. W r. 1629 prowincjałem polskim. W r. 1633 rektorem kolegjum w Kaliszu (do r. 1634). Jeździł następnie (dwukrotnie) do Rzymu jako prokurator. W r. 1637 rektorem koleg. w Ostrogu, nast. od r. 1657 w Poznaniu. W r. 1650 powtórnie został prowincjałem. Był przez kilka lat kaznodzieją trybunalskim w Lublinie. Zm. 2 kwietnia 1662 r. w Poznaniu.

Wyd. dzieł kilkadziesiąt, w jęz. łaciń. i polskim.

M. i. ogł.:

a) „Droga doskonałości chrześcjańskiej..“ Kalisz. 1665. 2 wyd. Lwów. 1667; 3. Kalisz. 1741; 4. Kalisz. 1793. (Zob. „Szkoła doskonałości chrześcjańskiej, przetłum. z łac. na pol. ks. A. Brzeziński“. Poznań. 1871).

b) „Przemysłu zysku duchownego...“ Kraków. 1671. (Kilka wydań. Nowe wyd. Poznań. 1866).

Przekład francuski ascetycznego dzieła Drużbickiego p. t. „Meta cordium...“ (Calissii. 1683) wyszedł w r. 1908 (Paryż). Drugie wyd. oryginału we Lwowie. 1730. (Oryginał nie znajduje się w Ingolsztadzkim wyd. zbior. dzieł Drużb.

Wyd. zbior. „Operum asceticorum... Tomus I“. Kalisz. 1686; tomus II. Poznań. 1691. 2 wyd. „Opera omnia ascetica...“ 2 t. Ingolstadt. 1732.

Z rękop. wyd.: „Septem gaudia et septem dolores S. Josephi." (Hymn). Starawieś. 1890.

Bibliogr. pism druk. i rękop. u Brown'a (zob. też u Estr.).

O. D. Pawłowski: Vita P. Gasparis Drużbicki. Kraków. 1670. Przekł. pol. p.t. „Wierna życia W. X. Kaspra Drużbickiego S. J. relacja". Zamość. 1697. — Ks. Backer: Bibliothèque des écrivains de la Compagnie de Jésus. Paris. 1859. — Ks. Brown: Bibl. pisarzy asyst. pol. Tow. Jez. Poznań. 1862. — Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa. II. — Rejowicz T. J.: Kaznodziejstwo Drużbickiego. *Przegl. powsz.* 1899. — Estreicher: Bibliogr., t. XV (1897).

17. WOJCIECH TYLKOWSKI.

Jezuita. Ur. ok. 1624 r. na Mazowszu (wedł. inn. 1629). Uczył się u jezuitów w Pułtusku. W r. 1646 wstąpił do Tow. Jez., a po odbyciu nauk wyższych w Wilnie, został wysłany do Brunsbergi, gdzie uczył lat kilkanaście. W. l. 1670—74 był penitencjarzem w Rzymie. Do r. 1678 był rektorem seminarjum papieskiego w Wilnie. W l. 1678 — 83 był nadwornym teologiem biskupa pozn. St. Witwickiego. W. r. 1684 wykładał teologję moralną w kolegjum płockiem, a następ. 1685—94 w Warszawie. Zm. 14 stycznia 1695 r. w Wilnie.

Dzieł różnych, po łac. i po pol. zostawił ok. 60. (Zob. Brown). Uczony scholastyk.

Gł. dzieła:

1. „Philosophia curiosa..." (Kraków. 1669) 9 tomów (2 wyd. Oliwa. 1680).

2. „Uczone rozmowy..." (Warszawa. 1692). Oba dzieła — wzór jezuickiej kazuistyki.

Brown: Bibl. pis. pol. Tow. Jez. — Struve: Hist. logiki jako teorji pozn. — Ks. Gabryl: Pojęcia filozoficzne naszych scholastyków z XVII w. *Aten. kapłań.* 1913, wrześ.—paźdz. — Łukaszewicz: Zakłady naukowe... I. („Histor. szkół..." III).— Bieliński: Uniw. wileński. — W. Wąsik: Seb. Petrycy z Pilzna. Str. 224—6.

18. ADAM GDACJUSZ.

Ślązak. Ur. ok. 1610. Kształcił się w szkole luterskiej w Wilnie. Stąd przeniósł się do Kluczborka. „Fararz kluczborski", „sługa Słowa Bożego".

Ogł. m. inn.:

a) „Ardens irae divinae ignis. To jest kilka kazań pokutniczych o ogniu gniewu Bożego..." 6 kazań oddzielnie wydanych w Toruniu w l. 1644—1647.

b) „Appendix t. j. Przydatek do Dyszkursu o pańskim i szlacheckim albo rycerskim stanie...“ W Brzegu. 1680. Wyjątek podał W. Taszycki w „Wyborze tekstów staropolskich“ (1928).

c) „Postilla popularis to jest Kazania na Ewangelje Święte...“ Leszno. 1650.

T. Grabowski: Liter. luterska. — Brückner: Przyczynki do słownictwa pol. *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* t. 38 (1903). Str. 372 i nast. — Estreicher: Bibliogr. t. XVII, s. 59—64. K. Kolbuszewski: Adam Gdacjusz („Postyllogr. pol.“ 1921, str. 230—259).

19. STANISŁAW LUBIENIECKI (młodszy).

Rolicz. Ur. 23 sierp. 1623 r. w Rakowie, z o. Krzysztofa. Uczył się w Rakowie; nast. w Kisielnie na Wołyniu. W l. 1641—3 był w Toruniu. Potem zwiedził Holandję i Francję, jako mentor Stefana Niemirycza. W r. 1654 ministrem socynjańskim zboru w Czarkowy (w Sandomierskim). W r. 1655 udał się do Krakowa; w 1657 do Szczucina, Elbląga i Oliwy. Na mocy edyktu przeciwko arjanom (1658) opuszcza w r. 1661 kraj i udaje się do Danji, gdzie otrzymuje godność sekretarza dyplomatycznego króla duńskiego. Potem przebywa czas jakiś w Frydrychsztacie (w Szlezwiku), w Hamburgu i Altonie. Zm. 18 maja 1675 r. w Hamburgu.

1. „Historia Reformationis Polonicae...“ Freistadii. 1685. (1682?).

2. „Theatrum cometicum...“ Amsterdam. 1668. 2 wyd. Lugduni Batavorum. [Lejda]. 1681.

3. „Polonia moriens suos et exteros alloquitur, mense octobri a. 1665“.

4. „Morientis Poloniae servandae ratio certissima“. B. m. i r. (Pod pseud. Brutusa).

O inn. dziełach druk. i rękop. zob. art. Sobieszczańskiego w *Enc. Orgelbr.* i Estr. Bibliogr. XXI.

Poezje w rękop.

Sandius: Bibl. Antitrinit. 1684. — Oloff: Polnische Liedergeschichte. 1744.— Bock: Historia Antitrinitariorum. 1774. — Sobieszczański: L. St *Enc. Orgelbr.* — Chmielowski: Hist. liter. II, 27. — T. Grabowski: Liter. arjańska w Polsce. Str. 467—72, i indziej. — Brückner: Różnowiercy polscy. Str. 131.

20. ANDRZEJ WISZOWATY (*Vissovatius*).

Ur. się 26 listop. 1608 w Filipowie (w Trockiem), z o. Stanisława i m. Agnieszki, córki F. Socyna. Kształcił się najprzód w Raci-

borsku, u Krzysztofa Morsztyna, następnie w Rakowie 1619—1629. W r. 1632 wstąpił na uniw. w Lejdzie, poczem odbywał studja w Amsterdamie i w Paryżu. W 1637 wrócił do Polski. W 1640 wyjechał ponownie zagranicę, do Niemiec, Holandji i Francji. Powróciwszy do kraju, był od r. 1643 kaznodzieją zborów arjańskich, na Ukrainie, Wołyniu i w Lubelskiem. Ożenił się z Aleksandrą Rupniewską (1648). Na skutek edyktu wyganiającego arjan, Wiszowaty opuszcza w r. 1660 Polskę nazawsze i osiada zrazu w Palatynacie, w Mannheimie (3 lata), potem, w r. 1666, w Holandji, w Amsterdamie. Tu umiera 29 lipca 1678 r.

Wybitny pisarz arjański. Dzieła jego łacińskie i polskie, drukowane i rękopiśmienne (ok. 30), wylicza (za Sandjuszem) Wiszniewski (w t. IX). Główne dzieło:

„Religio rationalis...", napis. w. r. 1665, wyd. w r. 1685 (b. m.). Polemizował z nim Leibnitz (w „Defensio Trinitatis..." 1671).

Pisał i poezje polskie; wiele zaginęło. Jego paszkwil na dziwolągi etymologiczne ks. Dembołęckiego, p.t. „Wiersze Andrzeja Wiszowatego do księdza Dębołęckiego..." w „Wirydarzu poetyckim" J. T. Trembeckiego, I, str. 143—146. O jego przekładzie wiersza Przypkowskiego „Ad Poloniam" zob. w „Wiryd. poet." Tremb. I, 404.

Listy do Stan. Lubienieckiego, z l. 1665—66, w „Theatrum cometicum" (1668) Lub.

Wiszowaty był wydawcą i redaktorem słynnego wydawnictwa arjańskiego „*Bibliotheca Fratrum Polonarum* qui unitarii appellantur..." Obejmuje w 8-miu, wzgl. 9-ciu tomach (Wiszn., Estr.; wedł. Brücknera, „w 5-ciu lub więcej tomach") dzieła Jana Creliusa, Ludwika Wolzogena, Fausta Socyna, Jonasza Szlichtynga i Andrzeja Wiszowatego. Miejsce wydania oznaczano: Irenopoli (albo Eleutheropoli). Post a. D. 1656" (druk, w Amsterdamie). Całe dzieło tłoczono, wedł. Estr., przez lat kilka po r. 1656. Jako tom 9 (wzgl. 10-ty) wyszły Sam. Przypkowskiego „Cogitationes" (Eleutheropoli. 1692).

L. Chmaj: Andrzej Wiszowaty jako działacz i myśliciel religijny. *Ref. w Polsce.* I. 1921. = Sandjusz: Bibl. Antitrinitar. 1684 (obszerny życiorys). — Bock: Histor. Antitrinitar. 1774. — Wiszniewski: Hist. liter. IX, 130—132. i indziej. — Brückner: w. Dod. do „Spuśc. rękop. po W. Potockim". *Rozpr. wydz. filol. Ak. Um.* t. XXVII, 357—8. — T. Grabowski: Liter. arjań. w Polsce. Str. 450 — 457, i indziej. — S. Morawski: Arjanie polscy. Lwów. 1906. — L. Chmaj: Propaganda Braci Polskich w Paryżu w w. XVII (Sorbière i Wiszowaty). *Ref. w Polsce.* V. 1928.

21. ANDRZEJ OLSZOWSKI.

Ur. się w r. 1621, we wsi Olszowy, w ziemi wieluńskiej, z o. Walerjana, kasztelana spicymirskiego. Uczył się u jezuitów w Kaliszu i w akad. krak. Następnie studjował teologję w Rzymie i w Paryżu. Został najprzód kanclerzem prymasa Macieja Łubieńskiego, potem sekretarzem Jana Kazimierza. W. r. 1658 był w misji dyplomatycznej w Frankfurcie i w Wiedniu. W r. 1660 referendarzem w. kor. W r. 1661 biskupem chełmińskim. W r. 1666 podkanclerzym. W r. 1674 arcybiskupem gnieźnieńskim prymasem. Zm. 20 czy 29 sierpnia 1677 w Gdańsku.

Mowy jego polskie w „Mowcy polskim“ Pisarskiego i w „Swadzie polskiej“ Daneykowicza. Niektóre łacińskie wychodziły współcześnie osobno.

Z innych pism Olszowskiego najgłośniejsza broszura polityczna: „Censura candidatorum...“ B. m. i r. (Kilka wydań w r. 1669).

Łętowski: Katalog biskupów...— Mecherzyński: Hist. wym. III, 138—148. — J. Bartoszewicz w *Tyg. Ilustr.* 1863. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Korzon: Dola i niedola Jana Sobieskiego, II, 139, i n.

22. STANISŁAW BUŻEŃSKI.

H. Poraj. Poch. z rodziny z Sieradzkiego. Ur. się (data i miejsce nieznane) z o. Wojciecha i Krystyny z Suchorzewskich, podstolanki kaliskiej. Dr. prawa akad. krak. Regient kancelarji mniejszej kor. (pod Andrzejem Olszowskim). Kanonik warszawski i gnieźnieński; nast. kanonik krakowski; w końcu kanonik warmiński. W r. 1687 był posłem od kardynała bisk. warm. Stef. Radziejowskiego do Inocentego XI. Wreszcie został dziekanem warmińskim i jen. oficjałem. Zm. 5 kwietnia 1692 r. (w Heilsbergu?).

Z dzieł jego najważn.:

„Żywoty arcybiskupów gnieźnieńskich...“, w przekł. z łaciń. M. Bohusza Szyszki, wyd. Mik. Malinowski (Wilno. 1860, w 5-ciu tomach). Oryginał łaciński p. t. „Vitae archiepiscoporum gnesnensium“ ogł. (w całości?) Mitzler de Kolof w *Acta literaria.* 1755. Pisał Bużeński dzieło to po r. 1680 (wedł. Malin.).

O innych jego dziełach zob. u Estr.

Pisma w rękop. różnej treści przechowywały się niegdyś w bibl. Załusk. (w bibl. publ. petersb. już ich podobno niema).

Listy w archiw. kapit. warmiń.

M. Malinowski: O rękopiśmie „Żywoty arcyb. gnieźn. i jego autorze“. (Wstęp do „Żywotów wyd. wileń.). — Ad. Ch. w *Enc. Orgelbr.*

23. STANISŁAW WOSIŃSKI.

Pochodził z mieszczan; syn złotnika krakowskiego. Ur. ok. 1644. W r. 1661 bakałarz akad krak.; w 1664 dr. filoz.; w l. 1665—1669 studjuje medycynę we Włoszech; od r. 1676 prof. med. w akad. krak. Zm. 6 stycz. 1694.

Pisał o nim i jego dziełach druk. i rękop. Br. Wojciechowski: „Stanisław Wosiński, lekarz XVII-go stul. Przyczynek do dziejów oświaty w Polsce. Warszawa. 1897.

24. JAN CHRYZOSTOM PASEK.

Z Gosławic. Szlachcic h. Doliwa. Ur. się ok. 1630 r., prawdop. w Węgrzynowicach, pod Rawą, na Mazowszu. Uczył się u jezuitów, być może w Rawie. Pod dowództwem Czarnieckiego walczył jako towarzysz pancerny przeciw Szwedom (1656), Rakoczemu (1657), bierze udział w wyprawie Czarnieckiego do Danji (1658). W r. 1659 wraca do Polski i w następnym 1660 r. walczy z Moskwą na Litwie (bitwa pod Połonką). W wojnie domowej przeciw Lubomirskiemu stoi po stronie króla Jana Kazimierza (1666 r. bitwa pod Montwami). W r. 1667 opuszcza wojsko i osiada na wsi, w Rawskiem. W tym samym roku został komornikiem ziemskim rawskim (a później krakowskim i proszowskim). Ożeniwszy się w tymże roku z wdową Anną Łącką z Remiszowskich przenosi się w Krakowskie, osiada na wsi i chodzi dzierżawami. Staje się pieniaczem: ciągle się procesuje z sąsiadami i krewniakami. (W r. 1672 bierze udział w pospolitem ruszeniu pod Gołębiem). W r. 1700 (1698), za pogwałcenie spokoju publicznego, skazany dekretem trybunalskim na banicję wieczystą, ale Polski nie opuścił. Zm. w r. 1701 (wedł. Czubka).

Pamiętniki Paska są fragmentem: obejmują okres l. 1656—1688; są rodzajem autobiografji Paska („ja tu nie historję, ale bieg życia mego opisać przedsięwziąłem"); (biografję Paska po r. 1688 dopełnili Kraushar i Czubek). Pamiętniki owe spisał Pasek w latach podeszłych, w l. 1690—1695 (wedł. Czubka). Tekst pamiętników przeplata Pasek wierszami; jest ich pięć: 1) tren na stratę konia; 2) wiersz o bitwie Basińskiej; 3) wiersz na przygodę Mazepy z Falbowskim; 4) wiersz na shańbienie Litwinów, 5) wiersz na pochwałę Lanckorońskiego, który stracił nogę pod Seczynem. Ostatni p. t. „Apostrophe", najdłuższy — składa się z 86 zwrotek 4-wierszowych. Inwektywa na kanclerza Prażmowskiego, to, wedł. Brücknera (Zob. rec. w *Kwart. histor.* 1898) wcale nie utwór Paska; „on tylko wciągnął ten „panegiryk"

pióra choćby np. p. starosty Kochanowskiego, w swój pamiętnik". „Pamiętniki" Paska, jak utwór jego nazwano, nie są właściwie, zdaniem Brücknera z charakteru swego, pamiętnikami, lecz romansem obyczajowym, pierwszym w naszej literaturze. Wiszniewski (Hist. liter. II, 186) uważał je bezpodstawnie za falsyfikat; J. I. Kraszewski za sfałszowane pod koniec („Studja literackie". Wilno. 1842, str. 142)

Rękopis i wydania. Jedyny rękopis „Pamiętników" Paska jest odpisem z początku w. XVIII, nie oryginałem, i przechowywał się pierwotnie w bibliotece Załuskich, następnie w bibl. publ. w Petersburgu; obecnie w bibl. uniwersyt. w Warszawie. Stanowi źródło wszystkich edycyj. Brak w nim początku i kilku kart we środku. Autografu nie znamy. Urywki pamiętników ogłosił, bez podania nazwiska Paska, Fr. Grzymała, w czasop. *Astrea* 1821. W całości wydał je poraz pierwszy Edw. Raczyński, p. t. „Pamiętniki Jana Chryzostoma Paska z czasów panowania Jana Kazimierza, Michała Korybuta i Jana III·" (Poznań. 1836). Z późniejszych wydań najważniejsze: Lachowicza, p. t. „Reszty rękopismu Jana Chryzostoma na Gosławicach Paska..." (Wilno. 1843) i Z. Węclewskiego (Lwów. 1877). Raczyński wydał Pamiętniki niekrycznie, opuszczając niektóre ustępy i spolszczając wyrazy łacińskie; makaronizmy Paska podali w tekscie w przekładzie polskim współczesnym Lachowicz i Węclewski; dopiero B. Gubrynowicz dał tekst autentyczny z makaronizmami. Wydania krytyczne. Pierwsze kryt. wyd. sporządził Br. Gubrynowicz (Lwów. 1898). Dwa następne wyd. kryt. ogłosili: J. Czubek (Lwów. 1924) i Brückner (Kraków. 1924. *Bibl. Narod.* 62) Pierwszy dał wydanie zupełne, drugi — tekst nieco skrócił.

Najlepszemi wydaniami tekstu Pamiętników Paska, opartemi bezpośrednio na rękopisie, są: 2-gie skrócone wyd. Brücknera (z r. 1928) i wydanie zupełne Czubka p. t. „Pamiętniki z rękopisu wydał.... Kraków. 1929 (*Bibl. pis. pol.* nr. 81).

Popularne wyd.: a) Czermaka („Macierzy Polskiej"); b) Bystrzyckiego (Kraków. 1893); c) Kobzdaja (Lwów. 1914)

Przekłady: a) niemiecki Stenzela p. t. „Denkwürdigkeiten des Polen Passek". *(Märkische Forschungen.* 1841—3, II). b) francuski P. Cazina p. t. „Les mémoires de Jean - Chrysostome Pasek, gentilhomme polonais. (Paris 1922). Przekłady rosyjski i duński częściowe.

Faksimile podpisu Paska w *Bibl. Warsz.* 1877, IV.

Mickiewicz: Prelekcje z 21 i 28 grudnia 1841 („Literatura słowiańska", II). — W. Wróblewski: Pamiętniki Paska i dyjarjusz Chrapowickiego... w porównaniu z historją. *Athenaeum* 1850. — Bartoszewicz: Nowe dowody autentyczności kroniki

Paska. *Dziennik Warsz.* 1852, nr. 256 i w t. I. Dodatków do „Pamiątek historycznych" Święckiego. — MARCINKOWSKI (Nowosielski): Reszty rękopisu J. Chr. Paska. *Pisma krytyczno-filozoficzne.* II. Wilno. 1857. — AL. PRZEŹDZIECKI: Dokumenta oryginalne tyczące się J. Chr. z Gosł. Paska. (W „Książce zbior." dla Wójcickiego. 1862). — Z. WĘCLEWSKI: we wstępie do wyd. Pam. Paska lwowskiego z r. 1877. — F. RYBARSKI: Dokumenta tyczące się Paska. *Ateneum.* 1878. — A. CH. (Chodyński): Kilka słów o J. Chr. Pasku. *Tyg. Ilustr.* 1879, II. — CHLEBOWSKI: Jan Chryz. Pasek i jego pamiętniki. *Tyg. ilustr.* [i w „Pismach". III (1912)]. — BIEGELEISEN: Rozbiór krytyczny pamiętników Paska. *Przew. nauk i liter.* 1884. — KRAUSHAR: Nowe epizody z ostatnich lat życia JMCI Jana Chryzostoma z Gosławic Paska. Petersburg. 1893 (uzupełn.). (Przedtem w *Ateneum.* 1891, I). — CZERMAK: rec. studjum Kraushara *Kwart. histor.* 1892. — DUBIECKI: Czarniecki w Danji. W „Obrazach i studj. histor." Warsz. 1884. — DUBIECKI: Miłość wieków ubieglych. W „Obrazach i studj. histor." Warsz. 1884. — CZERMAK: Przeprawa Czarnieckiego na wyspę Alsen. Lwów. 1885.— CZERMAK: Szczęśliwy rok. Dzieje wojny moskiewsko-polskiej z r. 1660. *Przegl. pol.* 1886 i 1889. — KRAUSHAR: Stryj IMCi Pana Paska. *Ateneum.* 1896, stycz. (toż w „Obrazach i wizerunkach histor." Warszawa. 1906). — BEM: Jan Chryz. Pasek w Pamiątnikach i w komedji. *Prawda,* 1897, nr. 31. — ROSZNECKI: Polakkerne i Danmark 1659 eftre Jan Paseks Erindringer". (Kopenhaga. 1896).— ROSZNECKI (Rożniecki): Autoreferat z pracy w języku duńskim o Pam. Paska. *Wisła.* XII. 1898. — GUBRYNOWICZ: Wstęp do nowego wyd. Pamiętn. Paska. Lwów. 1898. — CZUBEK: J. Chryz. Pasek w oświetleniu archiwalnem (1667—1701). *Rozpr. Akad. Um. wydz. filol.,* t. 28. Kraków 1900. — HECK: Najnowsze publikacje o Pasku, tudzież o czasie powstania i częściach składowych jego pamiętników Kraków. 1900. (Odb. z *Przegl. powsz.* 1900 stycz.). — HECK: Jan Chryz. Pasek. W sprawie jego pamiętników i charakterystyki. W Krakowie 1902. (Odb. z *Czasu.* 1901 r. nr. 231—233). — J. SLASKI: J. Ch. Pasek jako myśliwy. *Łowiec polski.* 1914, nr. 1. — ŁOPACIŃSKI Bajka Ezopa o rybaku w Pamiętnik. Paska *Wisła.* 1905. — WŁ. BUGIEL: Materjały ludoznawcze w Pamięt. Paska. („Studja i szkice literackie". Poznań. 1910). — BRÜCKNERA wstęp do Pam. Paska w wyd. *Bibl. Narod.* — CZUBEK: Wstęp do Pamięt. Paska w wyd. z r. 1929 (B. p. p.). — J. KRZYŻANOWSKI: Ocena wydań Czubka i Brücknera. *Pam. liter.* 1925. (Poprawki tekstu i konjektury).

25. STEFAN WYDŻGA.

Sekretarz i referendarz koronny przed r. 1655. W r. 1655 biskupem łuckim; w r. 1659 bisk. warmińskim; w r. 1678 arcybiskupem gnieźnieńskim. Był przez dłuższy czas sekretarzem przybocznym Marji Ludwiki i należał do wielbicieli jej działalności politycznej. Zm. 2 paźdz. 1686 r.

Jedna z wybitniejszych postaci z czasów Jana Kazimierza i Sobieskiego.

Janocki i Załuski przypisują mu autorstwo dziełka p. t. „Historja, abo opisanie wielu poważniejszych rzeczy, które się działy podczas wojny szwedzkiej w Królestwie Polskiem, od r. 1655... aż do r. 1660...

trwającej...“ Bezim., b. r. i m. (Wedł. Czerm. wyd. niewątpl. między l. 1660—1665; domysł Wójcickiego co do rzekomego wydania z ok. r. 1678 jest pozbawiony wszelkiej podstawy). Przedruk. Wójcicki w *Bibl. Staroż.* V. (1844). [„Historja jest głównie biografją Ludwiki Marji, obejmującą okres jej pobytu w Polsce (1646—1660)]. Kwestja autorstwa „Historji“ jest, zdaniem Czermaka, kwestją jeszcze nierozstrzygniętą. (Bartoszewicz i Korzon uważają ją widać za rozstrzygniętą).

M o w a Wydżgi wygłoszona na pogrzebie Marji Ludwiki.

W r ę k o p. niektóre pisma.

Wójcicki: Jan Stefan Wydżga i jego pamiętnik... *Bibl. Warsz.* 1852, I. — Czermak: Kilka słów o pamiętnikach polskich XVII w. (w jego „Studjach historycznych“. Kraków. 1901).

26. *PAMIĘTNIK t. zw. ŁOSIA.*

Autor nieznany z imienia i nazwiska. Brał udział w wojnie szwedzkiej, w wojnach moskiewskich i wreszcie w rokoszu Lubomirskiego (1665—6) po stronie rokoszan, jako prosty towarzysz pancerny. Uczestniczył w wyprawie duńskiej Czarnieckiego (1658—9); walczył na Litwie w r. 1660.

Pamiętnik jego obejmujący lata od 1646—1667, wyd. Ż. Pauli w r. 1858. („Pamiętniki...“ Kraków. 1858). Wydawca przypuszczał, że autorem jego był W ł a d y s ł a w Ł o ś, stolnik płocki, a później kasztelan chełmski (1681), wojewoda pomorski (1683), w r. 1694 wojewoda malborski, zmarły w r. 1694, zaufany powiernik rokoszanina Lubomirskiego. Czermak odrzuca hypotezę co do autorstwa Władysława Łosia (a przed nim Bartoszewicz i Szajnocha); sądzi natomiast, że bardzo prawdopodobnym jest, iż Pamiętnik wyszedł z pod pióra jakiegoś innego Łosia, mniej znaczącego, niż przyjaciel Lubomirskiego, jakiegoś prostaczka; albo może jakiegoś sługi szlacheckiego w domu Łosiów. Pamiętnik swój spisał (wedł. Czerm.) po r. 1683; przedtem sądził Czermak, że m. r. 1676—1682.

Ż. Pauli we wstępie do wyd. z r. 1858. — Bartoszewicz w *Bibl. Warsz.* 1859, II, 807—814. — Czermak: Kilka słów o pamiętnikach polskich XVII w. (w Studjach historycznych“. Kraków. 1901).

27. JAN CEDROWSKI.

H. Odrowąż, ur. 3 marca 1617 r. w Pokościu, w Słuckiem (woj. mińskie). Kształcił się w akademji Królewieckiej (1631) i w Krakowie, wreszcie w akademji w Utrechcie, wraz z Bogusławem Radziwiłłem

(1637). Zwiedził wtedy Niemcy, Danję, Holandję, Francję i Anglję. W r. 1641—2 jeździł poraz drugi zagranicę (do Holandji). Był kalwinem, w służbie u Radziwiłłów. W r. 1642 osiadł na Podlasiu, gdzie ożenił się i gospodarował. W r. 1658 brał udział w pospolitym ruszeniu przeciw Moskwie. Posłował wielokrotnie z wojew. mińskiego do trybunałów i do sejmu. Zm. ok. r. 1682.

Jego pamiętniki w rodzaju autobiografji ogł. wraz z przekładem rosyjskim obok ks. J. Małyszewicz w czasop. *Wriemiennik*, t. 23 z r. 1855 (Moskwa).

J. Bartoszewicz: Pamiętnik Jana Cedrowskiego, własną jego ręką spisany, zabytek historyczny w. XVII... *Bibl. Warsz.* 1856, III.

28. STEFAN FRANC. MEDEKSZA.

Z Prószcza. Pochodził z rodziny osiadłej na Żmudzi. Był synem Marka. Kiedy się urodził niewiadomo. Za młodu służył wojskowo. W r. 1652 przebywa na dworze Janusza Radziwiłła. Był następnie w służbie u Wincentego Gosiewskiego, hetmana pol. litew., a potem u Krzysztofa Paca, kanclerza w. lit. Odbywał kilkakrotnie legacje do Moskwy (1655, 1657—8, 1662). Od r. 1664 deputat trybunalski, a następnie pisarz grodzki kowieński. Sekretarz Jana Kazimierza, sędzia ziemski kowieński. Przemieszkiwał w majętności rodzinnej Zejny pod Wilnem.

Pamiętniki jego wyd. Wład. Seredyński, p. t. „Stefana Franciszka z Prószcza Medekszy, ...Księga pamiętnicza wydarzeń zaszłych na Litwie 1654—1668". Kraków. 1875. *(Scriptores rerum polonic.* III).

Curriculum vitae Medekszy na początku poczyna się r. 1654, urywa się na r. 1690. Przytacza kilkanaście listów swoich, kilka mów i kilka utworów wierszowanych: a) „Transakcja Komisji wileńskiej r. 1658" (dyjalog). (Str. 176—180); b) „Nagrobek godnej pamięci JMP. Gosiewskiego, hetm. p. lit.. przez paszkwilnika hultaja złożony"; c) „Korekta niewstydliwego paszkwilu p. t. Nagrobek, od karczemnika jakiegoś podrzucony"; d) „Glossa na nagrobek przez niewstydliwego paszkwilnika napisany nieśmiertelnej ś. p. godnemu *per summum nefas* z świata zniesionemu JWP. Gosiewskiemu..." (Str. 323—330).

29. JAN ANTONI CHRAPOWICKI.

Chorąży smoleński w r. 1653, potem podkomorzy; marszałek izby poselskiej na sejmach r. 1665 i 1668. W r. 1671 wojewoda witebski.

W r. 1678 rokował o wieczysty pokój z Rosją. Z kalwina został katolikiem. Zm. w r. 1683 (?).

„Dyjarjusz...“ Oddział pierwszy. Warszawa. 1845. Wyd. J. Rusiecki. Część wydana obejmuje lata 1668—1672 (Dod. podobiznę jednej strony rękopisu).

Wróblewski: ...dyjarjusz Chrapowickiego w porównaniu z historją. *Athenaeum.* 1850. — L. H.: Chrapowicki J. A. *Enc. Orgelbr.*

30. JOACHIM JERLICZ.

Ur. się 19 maja 1598 r. we wsi Kolenka pod Ostrogiem, na Wołyniu. Walczył w wojnie tureckiej za Zygmunta III, potem pod Czarnieckim w wojnach kozackich i moskiewskich.

Jego „Latopisiec albo Kroniczka różnych spraw i dziejów...“ (wyd. Wójcicki. 2 t. Petersburg. 1853) obejmuje l. 1620—1673. Do pisania swego dyjarjusza przystąpił Jerlicz, wedł. Czermaka. w. r. 1648.

Wójcicki: Jerlicz Joachim. *Enc. Orgelbr.* — Czermak: Kilka słów o pamiętnikach polskich XVII w. („Studja histor.“ Kraków. 1901).

31. JAN WŁAD. POCZOBUT ODLANICKI.

Ur. 26 czerwca 1640 r., gdzie, niewiadomo, z o. Marka Kazimierza. Uczył się, jak się zdaje, tylko w domu. Zaciągnął się następnie (1658) pod chorągiew najprzód Michała Szemiota, rotmistrza pow. wiłkomirskiego, a potem Gosiewskiego, hetmana polnego litew. i brał udział w walkach ze Szwedami i Moskwą. W r. 1666 deputatem na sejmik elekcyjny. W r. 1669 żeni się z Rachelą Godebską, podstolanką pińską. W r. 1671 opuszcza służbę wojskową i osiada na wsi. W r. 1684 stolnikiem oszmiańskim. Zm. w r. 1703.

„Pamiętnik J. Wł. Poczobuta Odlanickiego. 1640—1684“. Warszawa. 1877. *(Bibl. ord. Krasiń.)* (Wyd. J. I. Kraszewski).

Plebański: O pamiętnikach historycznych wydanych przez J. I. Kraszewskiego. („Książka jubileuszowa dla uczczenia 50-letniej działalności literackiej J. I. Kraszewskiego“. Warszawa 1880. (Str. 484—5). — Wł. Menda: Pamiętnik J. Wł. Poczobuta Odlanickiego (w „Album uczącej się młodzieży polskiej pośw. J. I. Kraszewskiemu“. Lwów. 1879).

32. ADAM KAMIEŃSKI DŁUŻYK.

Wzięty w r. 1657 w bitwie „pod Basią“ z kniaziem Dołhorukim do niewoli, wywieziony na Syberję Wschodnią, opisał po powrocie do ojczyzny swoje przygody syberyjskie, kraj i obyczaje tubylców.

Pamiętnik jego p. t. „Dyarjusz więzienia moskiewskiego“ ogł. w książce zbiorowej p. t. „Warta“ (Poznań. 1874).

Janik: Dzieje Polaków na Syberji. Kraków. 1928, str. 38—41.

33. JAN GOLLJUSZ.

Mieszczanin zamojski. Ur. się w r. 1634, w Bebra (?), z m. Bergmanówny. W r. 1650 udał się na uniwersytet do Lipska. Po dwuletnich studjach wrócił w r. 1652 do Zamościa. W r. 1666 ož. się z Katarzyną Buzewiczówną czy Budrewiczówną w Kiejdanach (na Żmudzi). Żył jeszcze za Jana III Sobieskiego. Inne szczegóły z życia nieznane.

„Pamiętnik“ jego z l. 1650—1653 wyd. z autografu, znajdującego się w British Museum w Londynie, Kallenbach w *Archiwum do dziej. liter. i ośw. w Pol.*, t. VII.

Nadto ogł. tamże kilka jego wierszy, „List na wesele prosząc“ i kilka wypisów z jego silva rerum (m. i. Fragment dramatu bez tyt. niewiadomego autora).

Kallenbach we wstępie do Pamiętnika w *Arch.* VII.

34. JAŃ MARKOWICZ.

Kupiec korzenny i ławnik m. Krakowa. Ur. 10 kwietnia 1613 r. z rodziców Jana Markowicza, mieszczanina i korzennika krakowskiego, i Zuzanny Fontaniównej, w Krakowie. Nauki szkolne odbył w Bytomiu, na Śląsku, i w Nissie u jez. i w Lublinie. W r. 1636 wrócił do Krakowa. Do r. 1642 „strawił na służbie“ w sklepie korzennym swego brata ciotecznego. W r. 1643 otworzył własny sklep korzenny w Krakowie. Ož. się. W r. 1665 ławnikiem krakowskim. Zm. ok. r. 1686.

Zostawił księgę sklepową, w której wpisał ciekawe pamiętniki swoje, instrukcję wychowawczą, maksymy i wiersze. Wyjątki i dwa wiersze o N. Marji Pannie przytacza Kubala. Rękopis w bibl. uniw. we Lwowie.

Kubala: Mieszczanin polski w XVII wieku. („Szkice historyczne“. II. Lwów. 1880).

35. MIKOŁAJ JEMIOŁOWSKI.

Herbu Poraj. Towarzysz lekkiej chorągwi, ziemianin województwa bełzkiego. Był żonaty z Katarzyną Iłoniecką. Daty i szczegóły życia nieznane. Zm. ok. r. 1693.

Jest autorem pamiętników, wyd. p. t. „Pamiętnik M. Jem...“ Lwów. 1850. Wyd. A. Bielowski. Obejmują dzieje Polski od r. 1648 do r. 1679. Pisał je, wedł. Czermaka, m. 1683—1693.

Bielowski w przedm. do Pamiętn. — Bartoszewicz: Mikołaj Jemiołowski jako historyk. („Dzieła“, VIII). — Czermak: Kilka słów o pamiętnikach polskich XVII w. („Studja histor.“ Kraków. 1901).

36. MIKOŁAJ DYAKOWSKI.

Pokojowiec króla Jana III Sobieskiego, potem podstoli latyczewski. Zm. w 1-ej poł. XVIII w. Szczegóły życia nieznane.

Jest autorem dyjarjusza: „Summarjusz okazji wiedeńskiej...„ spis. po r. 1717, wyd. najprzód w skróceniu przez Brodzińskiego w *Pam. Warsz.* 1823. W całości, osobno, wyszedł w Wilnie. 1829. Poraz 3-ci w „Zbiorze pamiętników do dziejów polskich“ W. Broel-Platera, t. IV (Warszawa. 1859).

„Dyakowski, wedł. Korzona, zyskał swoim „Dyjarjuszem okazji wiedeńskiej“ niezasłużoną wziętość; nie podał ani jednej wiarogodnej wiadomości, a sam król Jan III wyraził się o nim, że „lada co prawi i nie tylko Polskę, ale i Litwę bajkami napełni“. (Zob. „Listy otwarte... rozpr. „Historyka“).

Z innego rękopisu, p. t. „Dyjarjusz wiedeńskiej okazji...“ Kraków. 1861. 2 wyd. Warszawa. 1883 (z ilustr. J. Kossaka).

[Na podstawie dyjarjusza Dyakowskiego osnuł W. Pol rapsod „Z wyprawy wiedeńskiej“. (Lwów. 1865)].

Chmielowski: D. M. *W. Enc. pow. ilustr.*

37. JAN KAZIMIERZ WAZA. *(Król Jan Kazimierz).*

Syn Zygmunta III i Konstancji austr. Ur. 22 marca 1609 r. W l. 1638—40 więziony we Francji. W r. 1643 wstąpił do jezuitów. W r. 1645 kardynałem. W r. 1648 królem. W r. 1668 złożył koronę. Zm. 16 grudnia 1672 r. w Nevers.

Z mów jego sejmowych polskich (zachowanych przeważnie w współczesnych dyjarjuszach sejmowych) najsłynniejszą mowa wygłoszona na sejmie r. 1661, z przepowiednią upadku Polski (...„Utinam sim falsus vates...“). Tekst jej autentyczny podany przez Pisarskiego, sekretarza Jana III, w „Mówcy polskim“, t. II 1676. Z pewnemi zmianami w „Swadzie polskiej“ Daneykowicza (1745). Tekst w przekł. łacińskim podanym przez nuncjusza Pignatellego wydruk. w „Relacjach nuncjuszów“ Rykaczewskiego, II, 305—308.

Tekst z „Mówcy“ przedruk. Małecki w „Wyborze mów“ (1860) i Gorczak. (Zparafrazował tę mowę Woronicz w p. III „Świątyni Sybilli“).

Listy: a) 3 przytacza Pasek w swych pamiętnikach (dwa do Czarnieckiego); b) 27 listów do Marji Ludwiki w jęz. włoskim i francuskim wyd. z przekł. pol. W. Czermak w *Kwart. histor.* 1891; list do ks. Stef. Małachowskiego z r. 1666 podał Wójcicki w *Bibl. starož. pis. pol.* V. Listy w „Swadzie“ Daneykowicza, w Theinera *Monum. Pol.*, w „Relacjach nuncjuszów...“ Zob. też Estr. XVIII, 424—431.

Wassenberg: Ser. Joh. Casimiri... Carcer Gallicus“. Gdańsk. 1644. — Plebański: Jan Kazimierz Waza i Marja Gonzaga. Warszawa. 1862. — Bron. Gorczak: Kilka uwag nad mową Jana Kazimierza, w której przepowiada upadek Polski. („Album uczącej się młodzieży pol. pośw. J. I. Kraszewskiemu...“ Lwów. 1879. Str. 579—599).— Literaturę polityczną pomijam.

38. JAN SOBIESKI. *(Król Jan III).*

Ur. 2 czerwca 1629 r. (wedł. Szajn.) (nie 1624) w Olesku, z o. Jakóba, krajczego kor. (później kasztelana krak.), i m. Teofili Daniłowiczówny, wnuczki Stanisława Żółkiewskiego. W r. 1665 marszałkiem w. kor.; w. r. 1667 hetmanem w. kor. Zwycięzca pod Chcimem w 1673 r. Król w r. 1674. Zwycięzca pod Wiedniem w r. 1683. Żon. z Marją Kazimierą d'Arquien, 1 v. Zamojską. Zm. 17 czerwca 1696 r. w Willanowie.

Listy Króla Jana III do królowej Marji Kazimiery [Marysieńki] wyd. Raczyński (Warszawa. 1823); poraz drugi wyd. A. Z. Helcel w Krakowie w r. 1860; poraz trzeci wyszły we Lwowie w r. 1883; (tu dod. podobiznę jednego listu). (Rec. tego wydania przez H. B. (Biegeleisen) w *Ateneum.* 1883. kwiec). Inne listy w „Swadzie“ Daneyk.

23 listy do ks. Andrzeja Olszowskiego i innych w t. II. „Ojczystych Spominek“ A. Grabowskiego (Krak. 1845). Kilka listów do senatorów i wojewodów wydruk. Wójcicki w t. II *Bibl. starož. pis. pol.*

Wiersz, którego autorstwo przypisywano Sobieskiemu, za Niemcewiczem („Pam. o dawnej Polsce“ IV, 405) (m. inn. przez K. M. Górskiego w rozpr. „Król Jan III w poezji pol. XVII w.“): „Pożegnanie córki Teresy Kunegundy, elektorowi bawarskiemu poślubionej“, jest prawdop. utworem sekretarza królewskiego W. St. Chrościńskiego (ogłosz. przy jego „Rozmowach listownych...“ 1695). Wedł. innego przypuszczenia, autorem mniemanego wiersza Jana III do córki (ody łac.) jest pijar *Benedykt à Sancto Joseph* (t. j. Benedykt Zawadzki, ur. 1652, zm. 1705, autor poezji „Lyricorum libri IV“. Warszawa.

1694; tu ten wiersz w orygin.), później przetłumaczonego na jęz. pol. („Zob. *Bibl. Warsz.* 1883, czerw. str. 481).

„Dziennik pogromu Tatarów przez Jana Sobieskiego, marszałka i hetmana w. kor. w r. 1672", oraz list Sobieskiego do króla z obozu, z r. 1672, wydruk. w *Bibl. Ossol.* VIII, 1866.

J. Bartoszewicz: Królowie polscy. 1860. — Helcel: Listy Jana Sobieskiego... W Krakowie. 1860. (Wstęp przedruk. w „Wypis." Tarnowskiego). — W. Rapacki: Wiersz Jana III. *Tyg. Ilustr.* 1880, nr. 232. — C. Biernacki: Kwerenda bibliograficzna *Tyg. Ilustr.* 1880, nr. 237. — Tarnowski: O „Listach króla Jana III z wyprawy wiedeńskiej". *Przegl. pol.* 1882. — Jarochowski: rozbiór „Listów" w wyd. Helcla („Opowiadania i studja histor." II). — Korzon: Dola i niedola Jana Sobieskiego. 1629—1674. Wyd. 2 w 3 t. Kraków. 1898. — Kallenbach: Kalendarz króla Jana III. z r. 1683. („Czasy i ludzie". 1905). — K. M. Górski: Król Jan III w poezji polskiej XVII w. („Pisma liter." 1913). — W. Gomulicki: Poeci na tronie polskim. („Kłosy z polskiej niwy". Warszawa. 1912). — Rawita Gawroński: Ku czci Jana Sobieskiego. Poemat dalmatyński XVII w. *Pam. liter.* 1917.

Literatury, dotyczącej działalności Sobieskiego politycznej, (jak poprzednio Jana Kaźmierza), nie uwzględniam.

„Dziennik podróży [w l. 1646—48] po Europie Jana i Marka Sobieskich, przez Sebastjana Gawareckiego prowadzony... Warszawa 1883.

39. Syn króla Jana III-go, królewicz JAKÓB SOBIESKI (ur. 1667, zm. 1737), jest autorem dyjarjusza łacińskiego („Diarium obsidionis Viennae"), który w przekł. pol. wyd. T. Wierzbowski, p. t. „Dyarjusz wyprawy wiedeńskiej w 1683 r." (Warszawa. 1883). Autograf w bibl. Czartor. w Krakowie.

40. Modlitewnik królowej Marji Kazimiery. Modlitewnik ten p. t. „Sporządzenie dnia i nabożeństwo krótkie codzienne", napisany na pergaminie i ozdobiony w r. 1677 przez Stanisława Baczyńskiego, sekretarza królewskiego, ofiarowany był królowej Marji Kazimierze, jak świadczy dedykacja, przez karmelitanki bose konwentu warszawskiego. W r. 1694 był dany w upominku przez Marję Kazimierę córce Teresie Kunegundzie w chwili wyjazdu jej z Warszawy na ślub z elektorem bawarskim Maksymiljanem Emanuelem. [Wtedy to król Jan III napisał córce swej własnoręcznie na obrazku Najśw. Panny ów wiersz pożegnalny (o którym zob. wyżej pod Jan Sobieski)]. Modlitewnik („książeczka duchowna") Marji Kazimiery przechowuje się w bibl. królewskiej w Monachjum. Wyjątki z niego i kilka

podobizn podaje M. Bersohn w pracy p. t. „Modlitewnik królowej Marji Kazimiery Sobieskiej". Kraków. 1896.

HANUSZ: O książce do nabożeństwa królowej Marji Kazimiery i córki jej Teresy Kunegundy. *Rozpr. wydz. filol. Akad. Um.* X. 1884.

41. STANISŁAW SŁOWAKOWIC.

Ur. się w Bieczu w 1634 r. Dr. fil. i med., „astrologjej ordynarjusz" w Collegium Minus Akad. Krak. Zm. w r. 1702.

Wyd. „Nowy i Stary Kalendarz swiąt rocznych i biegów niebieskich... na R. P. 1683". (Kraków). Wyjątki podaje Kallenbach.

KALLENBACH: Kalendarz króla Jana III z r. 1683. („Czasy i ludzie". 1905).

42. WOJCIECH WIJUK KOJAŁOWICZ.

Ur. w r. 1609 w Kownie. W r. 1627 wstąpił do zakonu jezuitów. W r. 1645 dr. teol. w akad. wileń. W r. 1650 prokanclerzem akademji wil. W r. 1654—55 rektorem akad. wileń. Zm. 6 paźdz. 1677 w Wilnie (wedł. Maryl. zm. 9 listop. 1674 r.)

Z dzieł najważniejsze:

1. „Colloquia theologi cum ministro..." Wilno. 1635.
2. „Colloquia theologi cum politico..." Wilno. 1640.
3. „Colloquia theologi cum dissidente de religione..." Wilno. 1667.

Te trzy dyjalogi ogł. też po polsku:

a) „O uważnym a rozsądnym obraniu jednej prawdziwej Chrześcijańskiej wiary teologa z politykiem rozmowy..." Wilno. 1648.

b) „O niektórych różnicach wiary, które między katolikami i ewangelikami zachodzą. Teologa z ministrem rozmowy". Wilno. 1653.

c) „O szczerym a niewykrętnym w dowodzeniu artykułów wiary Pisma Świętego używaniu. Rozmowy teologa z dyssydentem krótkie, proste, przyjacielskie". Kalisz. 1667.

Wyd. zbiorowe tych dyjalogów wyszło p. t. „O rzeczach do wiary należących, rozmowy teologa z różnymi wiary prawdziwej przeciwnikami". Cz. I—III. Kraków. 1671. 2 wyd. Lwów. 1780.

4. „Historiae Lithuanae pars prior..." (Gdańsk. 1650). Pars II. (Antwerpja. 1669). Główne Kojałowicza dzieło.

5. „Miscellanea rerum ad Statum Ecclesiasticum in Magno Lituaniae Ducatu pertinentia..." (Wilno 1650).

6. „Oculus ratione correctus..." Wilno. 1648.

7. „De rebus anno 1648 et 1649 contra Zaporovios Cosacos gestis". Wilno. 1651.

8. „Fasti Radiviliani..." Wilno. 1653. (Wyd. polskie, wedł. Estr., ani w r. 1654, ani w r. 1658, jak chcą niektórzy, nie wyszło).

9. Herbarz szlachty litewskiej Kojałowicza dochował się w rękopisach w dwu redakcjach: a) w obszerniejszej, łacińskiej, p. t. „Nomenclator familiarum et stemmatum M. Ducatus Lithuaniae..." (druk rozpoczęty w roku 1656 został przerwany; odbito tylko kilka arkuszy), dotychczas niewydany; i b) w krótszej, polskiej, p. t. „Compendium", wyd. dopiero w r. 1897 przez Piekosińskiego, p. t. „Herbarz rycerstwa W. Ks. Litewskiego, t. zw. Compendium". (Kraków. 1897).

Bibljografja pism Kojałowicza, druk. i rękop., u Estr. Bibliogr. XIX. Zob. też bibliogr. u Browna.

Brown: Bibl. pisarzów Tow. Jezus. — M. Baliński: Dawna Akademja Wileńska. Petersburg. 1862. (Str. 501—507). — M. Malinowski: Wiadomość o życiu i pismach Stryjkowskiego. (Przy wyd. „Kroniki litew." (1846), str. 25—26 (o „Hist. lith."). M. B. i F. M. S.: K. W. *Enc. Orgelbr.* — J. Bieliński: Uniwers. Wileński, II, 452—4, III, 29—31, i indziej. — J. Bieliński i St. Dziadulewicz: K. W. *W. Enc. ilustr.*

43. AUGUSTYN KORDECKI.

Ur. się 16 listop. 1603 r. w Iwanowicach (w Kaliskiem). Był pochodz. mieszczań. Rodzice nieznani. W r. 1634 (25 marca) wstąpił do zakonu paulinów i zamienił imię chrzestne Klemens na zakonne Augustyn. Był przeorem najprzód w Oporowie, potem w Pińczowie. Od r. 1650 poczterykroć obierany przeorem paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie (w l. 1650, 1655, 1663 i 1666). W r. 1655 obronił Częstochowę przeciw Szwedom. W l. 1657, 1660 i 1671 obierany prowincjałem w Polsce i na Śląsku. Zm. 20 marca 1673 r. w Wieruszowie.

Opisał dzieje oblężenia Częstochowy w dziełku p. t. „Nova Gigantomachia contra Sacram Imaginem Deiparae Virginis..." Kraków. B. r. (prawdop. 1657). 2 wyd. Częstochowa. 1694; 3-cie t. 1717; 4 wyd. t. b. r. (ed. sfabrykowana z ed. 1717 ok. r. 1775). Przekł. polski Łepkowskiego wyszedł p. t. „Pamiętnik oblężenia Częstochowy r. 1655. Nowa Gigantomachia przez Szwedów i innych kacerzy podjęta przeciwko Świętemu Obrazowi Bogarodzicy..." Warszawa. 1858. Toż: z „przedmową" Mickiewicza. Paryż 1867. *(Bibl. lud. pol.)*. Toż: przedruk. Warszawa. 1900 (w *Bibl. dzieł. wybor.*). Streszczenie z innego przekł. pol. w *Athenaeum*. 1847 (Kraszewskiego). Wyszedł też podobno

przekład, którego Estr. nie zna, p. t. „Wojna nowożytnych olbrzymów...“ (Paryż. 1844).

Listy. List swój do gienerała Müllera z d. 24 listop. 1655 r. przytacza Kordecki w „Nowej Gigantomachji“. Tekst tego listu różni się znacznie od tekstu oryginału, ogłoszonego w podobiźnie przez T. Westrina w rozprawie wyd. w r. 1905. Tekst ten w przekładzie polskim podał E. Chwalewik w czasop. *Ludzkość*. 1906, nr. 147. Listy Kordeckiego polskie, treści pedagogicznej, przechowywane do niedawna w bibliot. klasztoru Jasnogórskiego, zaginęły.

Mickiewicz: Literatura słowiańska, II. (Lekcje IV i V). — M. Baliński: Pielgrzymka do Jasnej Góry w Częstochowie. (Hist. Jasnej Góry i opis obrony). Warszawa. 1846. (Str. 301—303 i indziej). —J. B. (Bojasiński): K. A. *W. Enc. ilustr.* — „O. Augustyn Kordecki. Według rękopismu niewydanego, na Jasnej Górze przechowywanego“. Warszawa. 1904. — Witanowski: Ks. Augustyn Kordecki. Piotrków. 1904. — Th. Westrin: Częstochowa Kloster belägring af Karl X Gustafs trupper 1655“. Stockholm. 1905. (Zob. rec. W. Nowodworskiego w *Przegl. histor.* I, 1905 i art. E. Chwalewika w *Ludzkość* 1906, nr. 147). — O dacie urodzin Kord. ustalonej przez Adama Chodyńskiego, zob *Kur. Warsz.* 1900, nr. 26. — Artykuły jubileuszowe w czasopismach w r. 1903: Art. w *Tyg. Ilustr.* 1903, nr. 46 pamiętnikowy; tu m. in. art. J. K. K.: „Kordecki 1603—1903“. — K. Hoffman: U grobu i kolebki Kordeckiego. *Kur. Warsz.* 1903, nr. 1. — Sienkiewicz: Kordecki. *Kur. Warsz.* 1903, nr. 316 (15 listopada). (Toż w zbiorze „Dwie łąki“. Kraków. 1908). — Wł. Korotyński: Kord. *Kur. Warsz.* 1903, nr. 1. — W. Korotyński: Kordecki w historji. *Kur. Warsz.* 1903, nr. 316. — X.: „Do kolebki i miejsca zgonu ks. Augustyna Kordeckiego. *Bies. liter.* 1903, nr. 1. — St. Wieniawa: O. A. Kordecki. *Wiek.* 1903, Dod. z d. 16 listop. — Zdziarska: „Nowa Gigantomachia: Pamiętnik oblężenia Częstochowy ks. Aug. Kordeckiego, komentowany przez Z.“ (*Gaz. Radomska*, 1903). — Rajnold Wł.: „Ks. Kordecki w świetle własnego pamiętnika i na tle epoki“. *Dzien. dla wszystkich*, 1884.

44. STANISŁAW KOBIERZYCKI.

Rodem z Kaliskiego. Wyższe nauki kończył w Lowanjum. Za powrotem do kraju był podczaszym kaliskim i starostą brodnickim, później posłował do Belgji. W r. 1647 został kasztelanem gdańskim; w r. 1656 wojewodą pomorskim. Szwagier Stef. Czarnieckiego. Zm. w pocz. r. 1665.

Historyk:

1. „De luxu Romanorum commentarius...“ Lovanium. 1628. 2 wyd. tamże 1655; przedruk. w Grevii „Thesaurus“ VIII.

2. „Historia Vladislai Poloniae et Sueciae Principis... usque ad excessum Sigismundi III“. Gdańsk. 1655. Przekł. polski przez Wal.

Kalinkę nie wyszedł z druku. (Wyjątki przełoż. na jęz. rosyj. druk. *Syn Otieczestwa* 1842).

3. „Obsidio Clari montis Częstochoviensis ab exercitu Suecorum, duce Burchardo Mellero". Gdańsk. 1659.

Dzieła 2) i 3) przedruk. w Ludowicego „Scriptores Rerum Polonicarum". Amsterdam. 1697.

J. Bartoszewicz: Hist. liter. II, 41—2. — Tarnowski: Hist. liter. II, 152—154.

45. WESPAZJAN KOCHOWSKI, zob. wyżej, str. 481.

46. WAWRZYNIEC JAN RUDAWSKI.

Poch. z rodz. mieszczańskiej nobilitowanej. Ur. w r. 1617 w Warszawie (wedł. Sobieszcz.), z o. Jana, sekretarza Władysława IV, i Anny Giżanki (Gize), mieszczki warszawskiej, niemki rodem. Kształcił się w koleg. jez. w Brunsberdze (w Warmji); poczem wstąpił do stanu duchownego. W r. 1648 był kanonikiem warmińskim; był też dr. obojga prawa. Następnie przeniósł się do Austrji; został kanonikiem ołomunieckim (w r. 1658), dziekanem międzyrzeckim i radcą ces. Leopolda I. Był austryjakiem z przekonań. Kiedy umarł i gdzie niewiadomo. (Wedł. Sobieszcz. zm. w r. 1690).

Oprócz dzieł pomniejszych, jest autorem:

„Historiarum Poloniae ab excessu Vladislai IV ad pacem Olivensem usque, libri IX..." Warszawa i Lipsk. 1755. (Wyd. Mitzler de Koloff). W przekł. polskim Wł. Spasowicza p. t. „Historja polska od śmierci Władysława IV aż do pokoju Oliwskiego, czyli dzieje panowania Jana Kazimierza od 1648—1660 r..." 2 t. Petersburg. 1855. Rękopis oryginału przechowywał się w bibl. publ. w Petersburgu.

Spasowicz: Wiadomość o Rudawskim. We wstępie do wyd. „Historji" peterb. (1855) i w „Pismach" I, 1892. — Sobieszczański: R. J. W. *Enc. Orgelbr.*

47. „Domina Palatii, regina libertas..." Traktat retoryczny łacińsko-polski, napisany dla szkół w r. 1671 przez jezuitę kolegjum jarosławskiego, Walentego Pęskiego, jak twierdzi Brückner (Dzieje liter. wyd. 2, I, 260; wyd. 3, I, 251). Pęski był kaznodzieją trybunału piotrkowskiego; zmarł w Krosnie w r. 1685. (Zob. Brown, Bibl. pis. Tow. Jez. str. 313). Traktat ten poprzedza jako wstęp traktat polityczny, który wydano osobno, wraz z mowami sejmikowemi i sejmowemi z l. 1707—1721 Jana Dębińskiego, komornika granicznego krakowskiego, jako niby jego dzieło, w Częstochowie w r. 1727. W przekładzie ła-

cińskim wydano ten wstęp w r. 1736 (Liberopoli 1736). Autorstwo przypisywano dawniej (za Załuskim) Władysławowi Rejowi, prawnukowi Mikołaja, wojewodzie lubelskiemu; tegoż zdania był i Brückner (Dzieje liter. I, wyd. 1, 254, Pam. liter. 1902, str. 218), ale później je zmienił (Dzieje liter. wyd. 2, I, 260; wyd. 3, I, 251). Szujski (Histor. pol. Warsz. 1880, str. 336) uważał „Dominę Palatii“ za dzieło Jana Dębińskiego. Sobieszczański (w Enc. Orgelbr.) sądził, że jest dziełem Jana Fryd. Sapiehy (1680—1751), które wydał pod przybranem nazwiskiem Eneasza Mascarinusa, polskie zaś tłumaczenie ogłosił Jan Dębiński. Dzieło, zdaniem Brücknera, niesłusznie osławiono; jest „bardzo ciekawe i zewszechmiar na osobne studjum zasługuje“. Przytacza z niego ustęp o „Rokoszu Gliniańskim“, jako „znakomitą próbkę krytyki historycznej z XVII w. (Pam. liter. 1903, str. 31—32). Całość w rękopisie w bibl. Ossolin. i Akad. Um. Juszyński, za Niesieckim, wspomina o Walentego Pęskiego pieśniach nabożnych polskich. (Dykcjonarz II, 52).

Tarnowski Hist. liter. III, 161—162; — Brückner: Znakomitsi pisarze wieku XVII. II. Domina Palatii i Facecje polskie. *Pam. liter.* 1903, str. 28—42. — Tenże: Dzieje liter. I. wyd. 3, str. 251—2. — T. Grabowski: Z dziejów literatury kalwińskiej w Polsce. Str. odb. 236—7. (=485—6).

48. MACIEJ KAŹMIERZ TRETER.

Pochodz. mieszczań. Bratanek Tomasza. Syn Bartłomieja, złotnika, i Magdaleny z Kreszczyńskich. Ur. się w r. 1623 w Borku albo w Poznaniu. Uczył się w gimn. w Poznaniu; następ. wstąpił do akademji krak.; w r. 1647 bakałarzem; w r. 1648 dr. filoz. Oż. się z Katarzyną z Czechowiczów, osiadł w Krakowie. (Poraz 2-gi oż. się z Anną Dorotą z Rupniewskich). Dostał się na dwór Jerzego Lubomirskiego, późniejszego rokoszanina. W r. 1669 uszlachcony. Był wkońcu łowczym podlaskim i sekretarzem królewskim. Zm. w r. 1692.

Pierwsza jego książka: „Obrona i sława Królestwa Polskiego, ozdoba Wielkopolski, cudowna Matka Boska...“ Kraków. 1647.

Gł. utw.: „Magnalia Deiparae...“ Kraków. 1682. Toż po polsku p. t. „Cudotworne dzieła Przenajśw. Boga Rodzicy Panny...“ Kraków. 1683. (Wyd. skócone p. t. „Opisanie obrazu Boga Rodzicy Panny w kościele borkowskim na Zdzieżu...“ Kalisz. 1766.

Wydał dwa dzieła swego stryja, Tomasza Tretera: „Theatrum virtutum Stanislai Hosii“ (Kraków. 1685) i „De episcopatu et episcopis ecclesiae varmiensis...“ (Kraków. 1685).

Ks. A. Brandowski: Maciej Kaźmierz Treter, nieznany a wzorowy stylista polski XVII-go wieku. W Poznaniu. 1877. (Odb. z *Warty*). — Łukaszewicz: Obraz histor.-statyst. miasta Poznania. 2 t. Poznań. 1838, II. — Maciejowski: Piśm. pol. III, 858.

49. KRZYSZTOF ZAWISZA.

K. Stanisław Zawisza na Baksztach, h. Łabędź. Ur. się w Horce (pow. słonimski) z o. Andrzeja, pisarza w. kor., i Aleksandry Konstancji Ogińskiej, kasztelanki trockiej, d. 20 kwietnia 1666 r. Kształcił się w akad. wileńskiej, potem w krakowskiej. W r. 1685 starostą mińskim. W r. 1686 był z Grzymułtowskim w Moskwie. Oż. się z Teresą Tyszkiewiczówną, krajczanką litewską. Z początku stronnik Sasów, potem przystał do Szwedów; po upadku Leszczyńskiego przerzucił się znowu do Sasów. Wojewoda miński. Piastował trzy razy laskę marszałkowską, w r. 1697, 1718 i 1719. Zm. w r. 1721.

1. „Agnulfus". B. m. i r. (1679). Powieść wierszem.
2. „Propositiones christiano-politicae..." Kraków. 1695.
3. „Księga o męce Pańskiej". (Wierszem? Wyd.?).

„Pamiętniki" jego, obejm. l. 1666—1717, wyd. J. Bartoszewicz. Warszawa. 1862.

Mowy Zawiszy wydano p. t. „Odgłos słodkobrzmiącej melodji..." Warszawa. 1728, i w zbiorze „Mowy sejmowe JOO. i JWW. senatorów i marszałków izby poselskiej..." Warszawa. 1738. (Zawiera same tylko mowy Zawiszy z l. 1635—1726).

(Córka Zawiszy, Marja, napisała powieść prozą: „Aryjamen" (1720); druga córka, Barbara Radziwiłłowa, przełożyła „Dionę" Loredana; zob. t. II.).

J. Bartoszewicz we wstępie do „Pamiętników" (1862) — J. Bartoszewicz: Z. K. *Enc. Orgelbr.* — Małecki we wstępie do „Wyboru mów staropol. świeckich". (Kraków. 1860). Str. XXIV i XXVIII. — Wzmianka u Tarn. Hist. liter. III, 54.

50. KAZIMIERZ ZAWADZKI.

Rogala. Syn Jana, podkomorzego parnawskiego. Kształcił się w kraju i zagranicą. Podkomorzy malborski. Kasztelan chełmiński. Zm. w r. 1691.

Napisał:

1. „Gloria orbi Sarmatico..." Warszawa. 1670 (opis obioru Michała Wiśniowieckiego na króla).
2. „Tractatus super advertentiam defectuum.." Kraków. 1676. 2 wyd Warszawa. 1696. 3. Lublin. 1716.

3. „Monita politica". 1676.(?).

4. „Historia arcana seu annalium polonicorum libri VII". Cosmopoli. 1699 (Frankfurt). (Hist. pan. Michała).

5. „Speculum repraesentans anomaliam in capitibus imperii Sarmatici". Warszawa. 1690.

Tarnowski: Hist. liter. II (395—6 i 416—17). — R. Mienicki: Poglądy polityczne w dziejopisarstwie pol. XVII w. *Przegl. histor.* 1913, I.

51. SAMUEL GRĄDZKI.

Na Grądach. Poch. z Sanockiego. Był synem Wojciecha Grądz., szlachcica chodzącego dzierżawami. Zrazu, jak się zdaje, palestrant; (następ. dworzanin ks. Krzysztofa Radziwiłła, hetmana w. litew., wojew. wileń.?); potem służył w wojsku kwarcianym na Ukrainie. Brał udział w wojnach z Kozakami za Jana Kazimierza. W r. 1655 posłował od króla do Chmielnickiego pod Przeworsk. Później przystał do Szwedów; wreszcie do Rakoczego i uczestniczył w jego wyprawie na Polskę (1655). Został jego sekretarzem, następ. Michała Apafiego, wojew. siedmiogrodz. Oż. był z Zofją Mostowską. Był dysydentem (luter. wyzn.?). Zm. w Siedmiogrodzie, w r. 1676 (wedł. J. Bartosz.).

Jest autorem książki tępionej, p. t.: „Historia belli cosaco-polonici". Peszt. 1789. (Napis. w r. 1676).

W rękopisie Historja Siedmiogrodu.

Świeżawski: w *Złotej przędzy*, t. IV, str. 546.— J. Bartoszewicz: Hist. liter. pol. II, str. 44. — A. Prochaska: Nieco o Samuelu Grądzkim, autorze „Historia bell cosaco-polonici". *Kwart. histor.* 1906. — Prochaska: Niewydane dzieło Sam. Grądzkiego. *Przegl. histor.* 1913.

52. Autor broszury politycznej, p. t. „Recepta na to, abyśmy się długo w ojczystej ziemi osiedzieli. A. 1682", nieznany. Wyszła z druku bezimiennie. b. m. i r. (prawdop. w r. 1682). Przedruk homograficzny wyszedł w r.? w Krakowie? W broszurze przytoczone są dwie mowy sejmowe z r. 1597: Stanisława Karnkowskiego i Jana Zamojskiego (w całości?). Wydał ją, z rękop. bibl. Braci Czeskich w Lesznie, ponownie, nie wiedząc o pierwodruku, Plebański w *Bibl. Warsz.* 1887 i w odb. (Warszawa. 1887).

Plebański we wstępie do wyd. z r, 1887. — Sawczyński w *Kwart. histor.* 1888, str. 240—245. — Tarnowski: Hist. liter. II, 418.

53. JOACHIM PASTORJUSZ (ab *Hirtenberg).*

Ur. w r. 1610 na Śląsku, w W. Głogowie. Lekarz, potem nauczyciel gimn. w Elblągu i Gdańsku. Kanonik chełmiński, warszawski i wrocławski, oficjał gdański. Historjograf króla Władysława IV i Jana Kazimierza. (Mieszczanin śląski; kształcił się zagran., w Lejdzie, zrazu socynianin, potem katolik (od r. 1658), duchowny wkońcu; obdarzony szlachectwem w r. 1662 za panegiryki i dzieła historyczne). Zm. 26 grudnia 1682 r. w Frauenburgu.

Gł. dzieło: „Florus Polonicus seu Polonicae Historiae Epitome". Lugduni Batavorum. [Lejda]. 1641. 5 wyd. Gdańsk i Frankfurt. 1679.

„Bellum Scythico-Cosacicum". Dantisci. (Gdańsk). 1652. Zwiększone pod innym tytułem: „Historiae Polonicae plenioris partes duae". (1685). Pars prior. Gdańsk. 1680. Pars posterior· 1685.

„Palaestra Nobilium..." Elbingae. 1654.

„Aegis Palladia..." Gdańsk. 1676. Wiersz łac. na cześć Jana III.

Jego wiersze łacińskie: „Joachimi Pastorii de Hirtenberg S. R. Mstis Poloniae de Secretarii Carmina varia latina" znajdują się w „Wirydarzu poet." Trembeckiego (I, 262—73).

Wyd. także akta pokoju Oliwskiego i inne dzieła. Zob. Estr. Bibliogr. XXIV.

Rękopisy dzieł niewyd. w bibl. Zał.

Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Łukaszewicz: Hist. szkół. I, 465—6. (O „Palaestra"). — T. Grabowski: Liter. arjańska. (465—67). — Korzeniowski w *Archiwum do dziejów liter.* XI, 1910, nr. 246 (z powodu rękopisu petersb. z jego dziełami i korespondencją). — K. M. Górski: Król Jan III w poezji pol. XVII w. (w „Pismach liter." Kraków. 1913. Str. 104—108). — Zob. Brücknera wzmiankę we wstępie do „Wiryd. poet." II, XXXI i Dod. 390—391.

54. JAKOB MICHAŁOWSKI.

Szczegóły życia nieznane. Syn Melchiora. Jako dworzanin Jana Kazimierza odbył kampanję berestecką. Był wojskim lubelskim, a później kasztelanem bieckim (ok. 1660). Słynął w Polsce jako bibliofil (Zob. W. Kochowskiego. „Biblioteka W. IMP. Jakuba na Michałowie Michałowskiego"). Kiedy się urodził i umarł niewiadomo.

Sporządził ważny zbiór aktów, listów i relacji (dyjarjuszów, traktatów pokoj., uniwersałów, mów, wierszy (m. i. Sumarjusz H. Morsztyna), paszkwilów i t. p.), głównie z czasów wojen kozackich za Jana Kazimierza. Część ich tylko wydał Helcel p. t. „Jakuba Michałowskiego... Księga pamiętnicza..." W Krakowie. 1864. Zbiór przechowuje

się w całości w archiwum rodzinnym Michałowskich w Dobrzechowie w Galicji.

Wśród dokumentów niewydanych znajdują się: dyjarjusz wyprawy Beresteckiej i dyjarjusz transakcji Białocerkiewskiej, wedł. Czermaka pióra niewątpliwie Michałowskiego.

Helcel w przedmowie do „Księgi pamiętniczej". — Czermak: „Przyczynki do dziejów XVII w. z archiwów prywatnych" (w „Studja historyczne". Kraków. 1901. Przedtem w *Kwart. histor.* 1897).

55. PAWEŁ POTOCKI.

Był synem Stefana, wojew. bracł. Kiedy i gdzie się urodził, niewiadomo. Kształcił się w kraju i zagranicą (gdzie ?). Za Jana Kazimierza brał udział w bojach. W r. 1655 wzięty do niewoli, przesiedział jeńcem w Moskwie lat 13-cie (1655—1669). Tu ożenił się poraz drugi (1-wsza żona Jarmolińska), z wyswataną sobie przez cara Aleksego Eleonorą Sałtykowową. Wrócił do Polski na mocy traktatu Andruszowskiego. Został kasztelanem kamienieckim i posłował do papieża. Zm. w r. 1674.

1. „Exercitationes oratoriae... lucubratae in secessu Patavino". Venetiis. 1642.

2. „Historico-politicus sive Questiones historicae et civiles. Ex Libris III T. Livii... concinnatae". Kraków. 1646. Toż, Gdańsk. 1670.

3. „Moschovia sive Brevis Narratio de moribus Magnae Russorum Monarchiae..." Gdańsk. 1670.

4. „Saeculum Bellatorum et Togatorum seu Centuria elogiorum clarissimorum virorum Polonorum et Lithuanorum". Kraków. 1702 (data wyd. 1670 w *Enc. Orgelbr.* mylna wedł. Estr.).

Wyd. zbior. „Opera omnia..." Warszawa. 1747. (Staraniem J. A. Załuskiego).

Jemiołowski o P. w „Pamiętnikach". — J. Bartoszewicz: Mik. Jemiołowski jako historyk. (Dzieła. VIII). (Zob. też jego Hist. liter. II, 44—45).

56. MARCIN RADYMIŃSKI.

Ur. w. r. 1610 w Samborze. Kształcił się w akad. krak.; w r. 1634 dr. fil. Dalsze studja odbył zagranicą. Powróciwszy do kraju, został prof. akademji krak. Zm. w r. 1664, w Krakowie.

Historjograf akademji krakowskiej.

Prace Radymiń., dziejów akad. dotyczące, w rękop.:

1. „Fastorum Studii Generalis Almae Acad. Crac." (7 t.).
2. „Annales Almae Acad. Crac."
3. „Academia controversa..." (Historja sporu akademji z jezuitami).
4. „Ara gratiarum..."

Drukiem ogł: „Rationes quod non expediat novam academiam Leopoli P. P. Soc. Jesu erigere..." B. m. i r.

Wydał nadto podobno pod cudzym imieniem w jęz. pol. kilka dzieł teologiczno-ascetycznych, oraz „O rzeczy menniczej".

Muczkowski: Rękopisma Marcina Radymińskiego. Kraków. 1840. — Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.*

57. STANISŁAW TEMBERSKI.

Ur. prawdop. pom, 1610—1620 r. (gdzie, niewiadomo). O rodzicach nic nie wiemy. Ok. r. 1630–33 wstąpił do akademji krak.. na wydz. artium; w r. 1635 bakałarzem i rozpoczął wykłady; w r. 1640 magistrem i dr. fil. i został profesorem. W r. 1641 wstąpił do uniw. w Padwie, na wydz. prawny. W r. 1643 wrócił do Krakowa i wykładał w akad. (głównie Arystotelesa) do r. 1657. W r. 1646 został księdzem; w r. 1648 kanonikiem. W r. 1657 wyjechał do Przemyśla; w r. 1658 kanonikiem przemyskim. (Z wyj. dwulecia 1648—50, przebywał stale w Krakowie). Zm. prawdop. w r. 1679.

Ogł. drukiem 17-cie dziełek, w latach 1636—70, treści przeważnie panegirycznej, z wyj. dwu pol., w jęz. łaciń.

Pierwszy utw. druk. Temberskiego: „Epitalamion albo Godyniec... na wesele IMP. Franciszka Hieronima z Leżenic Gostomskiego i IMPanny Marjanny z Gębic Gębickiej". Kraków. 1636. (Wierszem).

Jako (3-ci) historjograf akad. krak. pisał roczniki. Część ich z rękop. kórnickiego, wyd. Czermak, p. t. „St. Temberskiego Roczniki 1647—1656" (Stanislai Temberski Annales 1647—1656) w t. XVI *Script. rerum polonic.* Kraków. 1897.

W rękop. pozostały: „Annales" z l. 1667—1672 (w bibl. Jagiel.); rękopis roczn. z l. 1657—1666 zaginął.

Muczkowski: Rękopisma Marcina Radymińskiego. Kraków. 1840. Str. 62—65. — Czermak we wstępie do wyd. z r. 1897 „Roczników". — Korzon o „Annales" Temberskiego w ocenie wyd. Czermaka. *Kwart. histor.* 1898, str. 937—946. Przedruk. w „Listach otwartych..." t. IV. (1916). — Bobrzyński: Z Roczników Stan. Tember. *Księga pam. uniw. lwow. ku uczcz. uniw. krak.* 1900. (Przedruk. w „Szkicach i studjach histor." II. (1922).

58. STANISŁAW JÓZEF BIEŻANOWSKI.

Historjograf uniwersytetu Jagiell. Ur. we Lwowie, w roku 1628. Kształcił się w akad. krak. W r. 1655 dr. fil. W r. 1666 prof. wymowy w akad. krak. aż do zgonu. Zm. 10 listop. 1693 r.

W r. 1689 wezwany został do kontynuowania „Roczników“ Uniw. Jagiell. Najważniejsze to dzieło Bieżanowskiego, p. n. „Annalium fundationis Petricianae ab an. Chr. 1666 usque ad an. 1688 synoptice collecta“, przechowuje się w rękop. w Ossolineum. Tylko rocznik 1683 wyd. Franc. Majchrowicz p. t. „Historia anni 1683 ex Annalibus St. J. Bieżanowski excerpta, ex codice Ossolinensi nunc primum edidit Majchrowicz Fr.“ w *Jahresbericht des II Gymn. in Lemberg.* 1884.

Pisał też Bieżanowski po łacinie poezje: a) „Oraculum parthenium Virginis Deiparae“. 1668 (kilka wyd.); b) „Messis Liliorum quinaria“. 1688; c) „Hecatombaea scuto regali sacra“ (Kraków. 1676).

Napisał podobno 150 panegiryków królów, kanclerzów, rektorów, akademików i innych zasłużonych mężów polskich. „Biblioteka Jagiellońska ma posiadać 136 jego panegiryków, między którymi jest ledwo 10 polskich“ (K. M. Górski). (Zob. Estr.). Zob. pod W. Bartochowski.

„Rozkoszny związek małżeński przy akcie weselnym Wojciecha Sleszkowskiego... i Anny Mucharskiej...“ (Kraków. 1654). Wierszem. Wyj. u Juszyń.

Sołtykowicz: O stanie Akad. Krak. — Juszyński Dykcjonarz poetów pol. I. — J Muczkowski: Rękopisma M. Radymińskiego. Kraków. 1840. Str. 66—69 i 84—98.— Art. w *Przyj. ludu* (leszn.). — Łętowski: Katalog biskupów... II. — Batowski: Opis rękopisów bibl. Ossol. Lwów. 1844 — Art. w *Enc. Orgelbr* — E. Kierski: St. J. B. *Tyg. Ilustr.* 1864, II. — Mecherzyński: Rękopis Bieżanowskiego, historjografa Akad. Krak. z XVII w. *Bibl. Warsz.* 1870, I. — Fr. Jaworski: Lwów stary i wczorajszy. Lwów. 1910. Str. 263—269. — K. M. Górski: „Król Jan III w poezji pol. XVII w.“ („Prace literackie“. 1913. Str. 108—113).

59 WOJCIECH BARTOCHOWSKI.

Wielkopolanin. Ur. się 4 paźdz. 1640 r. W r. 1660 wstąpił do zakonu jezuitów. Teologję studjował w Rzymie. Powróciwszy do kraju wykładał teologję po kolegjach jez. Przez czas jakiś był rektorem kolegjum w Bydgoszczy. Zm. 26 września 1708 r. w Krakowie.

Jest autorem głośnego i za arcydzieło w swoim czasie uważanego panegiryku (prozą) na cześć Jana III, p. t. „Fulmen Orientis...“ Kalisz. 1684. (Przedruk. w jego „Panegyres regiae olim Joanni III... post victorias Othomanicas scriptae et dicatae“. Poznań. 1737 i w Daneyko-

wicza „Suada latina“ (1747). Od ogłoszenia tego panegiryku poczyna się wedł. Bentkowskiego (I, 171), rozrost panegiryzmu w Polsce. Przeczy temu ks. Załęski („Czy jezuici zgubili Polskę“, str. 244—5) dowodząc, że ojcem panegiryków był właściwie nie jezuita Bartochowski, lecz akademik Stanisław Bieżanowski, autor przeszło 150 panegiryków.

Konarski: De emendandis eloquentiae vitiis. Warszawa. 1741. — K. M. Górski: Król Jan III w poezji pol. XVII w. („Pisma literackie“, str. 141—2).

60. JAN KAZIMIERZ WOYSZNAROWICZ.

Dr. teol., sekretarz królewski; potem kanclerz dyjecezji wileńskiej i proboszcz ejszmontowski. Kanonik wileński. Zm. ok. r. 1680. Szczegóły życia nieznane.

Oprócz kazań okolicznościowych i innych dziełek, pojedyńczo ogłoszonych (w l. 1645—55), wyd. zbiór mów okolicznościowych, p. t. „Orator polityczny...“ Kraków 1648. 2 wyd. Kraków. 1677.

Dwa zbiory kazań: a) „Dom mądrości...“ Antwerpja. 1667; b) „Arsenał miłosierdzia...“ Paryż. 1668.

Maciejowski: Piśm. pol. III, 851—3. — Małecki: wstęp do „Wyboru mów staropol. świeckich“. Kraków. 1860.

61. „Relację legacji Tureckiej Jana Gnińskiego. wojewody chełmińskiego,... do Machmeta Sołtana...“, odbytej za Jana III w l. 1677—1678, wraz z Dyjarjuszem Samuela Proskiego, kawalera maltańskiego, członka poselstwa, zawierającym barwne opisy kraju i obyczajów, wyd. z rękop. Fr. Pułaski, p. t. „Źródła do poselstwa Jana Gnińskiego... do Turcji“, w *Bibl. ord. Krasiń.* Muz. K. Świdzińskiego, t. 20—22. (Warszawa. 1907). Wydawnictwo zawiera nadto zbiór aktów i listów, dotyczących poselstwa (m. i. listów Gnińskiego i Jana III), przemówienie Gnińskiego na sejmie Grodzieńskim r. 1679 oraz reprodukcje (jedna kolorowa) współczesnych obrazów, przedstawiających sceny z poselstwa (audjencję u Sułtana i inne), i podobizny rękopisów.

62. KRZYSZTOF GRZYMUŁTOWSKI.

Wielkopolanin. Syn Stanisława, h. Nieczuja, starosty średzkiego. i Katarzyny Leszczyńskiej, c. kanclerza w. kor. Wacława. Ur. po r. 1620. Nauki pobierał w Poznaniu. Posłuje na sejm elekcyjny r. 1648. W r.

1654 marszałkiem sejmu. W r. 1656 kasztelanem poznańskim. Bierze udział w rokoszu Lubomirskiego. W r. 1679 wojewodą poznańskim. Wysłany na czele poselstwa do Moskwy, zawiera z nią w r. 1686 osławiony traktat wiecznego pokoju, od jego imienia traktatem Grzymułtowskiego przezwany. Oż. 1-v. z Barbarą Ossowską, 2-v. z Aleksandrą Cecylją Leszczyńską. Zm. (w maju?) 1687 r.

Młodzieńcem będąc ogł. panegiryk: „Echo virtutum ...Andreae Szołdrski, episcopi posnaniensis...“ Poznań. 1636, oraz „Disputatio tertia de ente mobili... Poznań. 1638

Niesiecki wspomina o „Mowach na sejmie mianych“, ogłoszonych jakoby drukiem w r. 1685 (Estr. nie zna). Zob. też mowy w „Swadzie“ Daneykowicza.

Mowy i listy ogłosili M. Malinowski (9 listów i 2 mowy) w „Źródłach do dziejów pol.“ (Wilno 1844, II), W. Skrzydylka w „Listach z czasów Jana III i Aug. II (Kraków. 1870) (25 l.) i A. Jabłonowski w „Źródłach dziejowych“, t. I (Warszawa. 1876): „K. Grzymułtowskiego Listy i mowy“ (15 mów i 33 listów).

M. Malinowski: l. c. wyżej. — A. Jabłonowski: Krzysztof Grzymułtowski, woj. pozn. Żywot. (Wstęp do „Mów i listów“).

63. JAN KWIATKIEWICZ.

Ur. się w r. 1630, w Małopolsce. Ok. r. 1645 wstąpił do zakonu jezuitów. Był przez długie lata nauczycielem wymowy i poezji w kolegjach jez. Był rektorem kolegjów jarosławskiego i sandomierskiego. Zm. 23 marca 1703 r. w Krakowie.

Napisał ok. 40-tu dziełek z zakresu teologji, wymowy i poezji, po łac. i po pol. M. in.:

a) „Suada civilis...“ Lublin. 1652. Kilka wydań. (dwa kolońskie).

b) „Phoenix rhetorum...“ Kraków. 1672. (Kilka wydań).

c) „Eloquentia reconditior...“ Poznań. 1689.

d) „Laurus prodroma ad coronam...“ B. m. 1674. Bezim. (Poemat na cześć Jana Sobieskiego).

Brown: Bibl pis. Tow. Jezus. — Mecherzyński: Hist. wym. III, str. 383—390. — K. M. Górski: Król Jan III w poezji pol XVII w. („Pisma liter.“ 1913, str. 78—80). — Załęski: Jezuici w Polsce. III, cz. 2. Str. 1110—11, 1163—4. — Janik: Z dziejów wymowy w w. XVII i XVIII. *Pam. liter.* 1908.

64. TEOFIL RUTKA.

Ur. się na Rusi, w Kijowskiem. Jezuita. Nauczał w kolegjach jez. w Kaliszu, Poznaniu, Sandomierzu, Lublinie, Lwowie i Łucku. Był

w Lorecie penitencjarzem polskim, w Konstantynopolu misjonarzem. Przez l. 23 przebywał na dworze kasztelana krak. i hetmana w. kor. Stan. Jabłonowskiego. Zm. 18 maja 1706 r., we Lwowie.

Z licznych dzieł jego łac. i pol., druk. i rękop., które wymienia Brown, na uwagę zasługują m. i. polemiczne:

a) „Zgoda wschodnia prawosławnej cerkwi z rzymskim kościołem". 1678.

b) „Kamień przeciwko kamieniowi, to jest refutacja Kamienia..." Lublin. 1690. (Przeciwko piśmie Piotra Mohiły).

c) „Trybunał Ojców św. greckich..." Lwów. 1692.

d) „Goljat swoim mieczem porażony..." Lwów. 1689. (Wyj. u Wiszn. Hist. liter. VIII, 381).

Ossoliński: Wiadom. histor.-kryt. IV. — Wiszniewski: Hist. liter. VIII, 283 372, 381, 396. — Sobieszczański: w *Enc. Orgelbr.* — Brown: Bibl. pis. Tow. Jezus Str. 352—355. — Brückner: Spory o Unję. *Kwart. histor.* 1896.

65. STANISŁAW WITWICKI.

Ur. się ok. 1630 w Witwicy (woj. ruskie), syn Samuela i Anny z Rozcieszyna. Nauki niższe odbył w Lublinie i Brunsberdze, u jezuitów, wyższe kończył w Rzymie. Był posłem od króla Michała do cesarza Leopolda. W r. 1679 biskupem kijowskim, nast. łuckim (1681—87) i poznańskim (od 1688). Zm. w r. 1697. w Warszawie.

Napisał m. i.:

a) „Abrys doczesnej szczęśliwości". Warszawa 1685; 2 wyd. Wilno 1748; 3 wyd. p. t. „Obraz prawdziwego chrześcianina". Kraków. 1751; 4 wyd. Wilno. 1754; 5-te. Warszawa. 1779.

b) „Nauka powołania do stanu duchownego"... Warszawa. 1684.

W rękop. Opis podróży... (gdzie ?).

Korytkowski: Prałaci i Kanonicy gnieźn. IV. — Brückner: Hist. liter. I, str. 281—2; 3 wyd. 276–7.

66. JAKÓB KAZIMIERZ HAUR.

Poch. ze szlachty kurlandzkiej, osiadłej w woj. chełmińskim. Ur. 1632 r. z m. Petardówny z Gracu. Kształcił się w akad. Jagiell. i zagranicą. Powróciwszy do kraju, osiadł na wsi; był przez l. 30 ekonomem w ekonomji samborskiej, administratorem karbarji wielickiej i bocheńskiej, komisarzem skarbowym do rachunków; zarządzał także dobrami Andrzeja Morsztyna; tytułował się baronem i sekretarzem królewskim. Mając l. 75 ożenił się powtórnie z Izabellą Bielską. Zm. w r. 1709.

Gł. dzieło:

„Oekonomika ziemiańska generalna". Kraków. 1675. 2 wyd. t. 1679. 3 wyd. t. 1693 i kilka wydań w XVIII w.

W rękop. zostawił (w bib. uniw. warsz.) wierszem: „Mercurius polski z dobremi nowinami, wierszem opisany" (1702).

Sobieszczański: Haur J. K. *Enc. Orgelbr.*, t. XI (1862). — Gargas: Poglądy ekonomiczne w Polsce w XVII w. Lwów. 1897. — Gąsiorowski: Zbiór wiadomości... II, 303—308.

67. KRZYSZTOF HARTKNOCH.

Ur. w r. 1644 we wsi Jabłonce, w Prusach książ., z o. Stefana, ślusarza. Kształcił się w uniw. w Królewcu. W r. 1665—1667 był rektorem szkoły ewangielickiej w Wilnie. W l. 1667—1678 przebywał w Gdańsku. Od r. 1678 nauczycielem gimnazjum w Toruniu. Zm. 3 stycznia 1687 r. w Toruniu.

Z dzieł najważniejsze

„Respublica Polonica, duobus libris illustrata". Frankfurt i Lipsk. (Jena). 1678. Wyd. 2 p. t. „De Republica Polonica libri duo..." t. 1687 Wyd. 3. Lipsk. 1698.

Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Art. w *Tyg Ilustr.* 1861.

68. FRANCISZEK MENIŃSKI. (*Mesgnien*).

Orjentalista i gramatyk polski. Ur. 1623 w Lotaryngji. Kształcił się w Rzymie, skąd przybył do Polski i z poselstwem wysłany był do Konstantynopola (1652); wydoskonaliwszy się w jęz. wschodnich, wrócił do Polski, a w r. 1661 osiadł w Wiedniu i uzyskał przy dworze cesarza stanowisko pierwszego tłumacza języków wschodnich. W r. 1669 odbył, już jako „kawaler jerozolimski", podróż do Jerozolimy. Przez Jana III wyniesiony do zaszczytu szlachectwa polskiego (1680,- do swego nazwiska franc. dołączał polskie). Zm. w r. 1698, w Wiedniu. Zdobył rozgłos wszechświatowy przez swój słownik olbrzymi języków wschodnich:

„Thesaurus linguarum orientalium turcicae, arabicae, persicae..." (Wiedeń. 1680. 3 t.) (zestawienie z jęz. niem., franc., włosk. i polskim). W wyd. 2 z r. 1780 (wied.) opuszczono jęz. pol. Do 1 wyd. dołączono gramatykę turecką (i osobno. Wiedeń. 1680; wyd. 2-gie 1756). Uzupełnienie słownika wyszło p. t. „Complementum Thesauri..." (Wiedeń. 1687).

Główną dla nas pracą Menińskiego pozostanie jego gramatyka polska: „Francisci Mesgnien Lotharingi Grammatica seu institutio polonicae linguae...“ Gdańsk. 1749. (Wyd. 2...).

Sobieszczański w *Enc. Orgelbr.* — Appel w *W. Enc. ilustr.*

TABLICA CHRONOLOGICZNA

do dziejów literatury i oświaty w Polsce w okresie X—XII w.[1]).

Wiek X.

966. Przyjęcie chrześcjaństwa.
Benedyktyni zakładają pierwsze szkoły.
Rocznik wielkopolski.

Wiek XI.

„Passio S. Adalberti martyris".

Wiek XII.

1109—1113. Kronika Gallusa.
1122—1136. Rocznik świętokrzyski — Jakóba ze Żnina.
List bisk. Mateusza Cholewy do św. Bernarda.
1136. Bulla Inocentego II.

Wiek XIII.

Ok. 1206. Kronika Kadłubka.
1223. W. Kadłubek †.

---

[1]) Uwzględnione tu są tylko fakty najważniejsze lub najcharakterystyczniejsze.

Rocznik krakowski.
„Vita S. Stanislai".
„Vita S. Hedvigis".
„Vita S. Salomeae".
Kronika Dzierzwy.
Kronika Marcina Polaka.
Podróż Benedykta Polaka.
„Perspectiva" Witelona.
Pieśni łacińskie o św. Stanisławie.
Modlitwy codzienne–najdawn. zabytek piśm. pol.
„Antipocras" Mikołaja Polaka.
Księga Henrykowska.

Zabytki powstałe w ciągu w. XIII-go.

Wiek XIV.

Kronika Wielkopolska.
1347. Statut Wiślicki.
1364. Założenie Akademji Krakowskiej.
Pieśń o Albercie wójcie krakowskim.
„Antigameratus" Frowina.
„Metrificale" Marka z Opatowca.
Poematy (łac.) Mikołaja z Poznania.
Kronika Janka z Czarnkowa.
„Kazania Świętokrzyskie".
„Pieśń Bogurodzica".
„Psałterz Florjański".
„Kazania Gnieźnieńskie".
„Żywot św. Błażeja".

Zabytki powstałe w ciągu w. XIV.go.

Wiek XV.

1400. Reorganizacja Akademji Krakowskiej.
1404. „De squaloribus curiae romanae" Mateusza z Krakowa.
1405. „Linea salutis" Hieronima z Pragi.
1410. Mateusz z Krakowa †.
1415. „Tractatus de potestate papae et imperatoris" Pawła Włodkowica.
1418. „Tractatus de ordine Cruciferorum" Pawła Włodkowica.
Ok. 1420. Pamflet na królową Elżbietę Stanisława Ciołka.
— Wiersz o bitwie pod Grunwaldem.

(1430). „Tractatus de sacramentis“ Mikołaja z Błonia.
Ok. 1430—40. Utwory poetyckie Adama Świnki.
1433. Wykłady o Bukolikach Wergiljusza w Akad. Krak. Grzegorza z Sanoka.
Ok. 1436. Traktat o wyższości soboru nad papieżem Tomasza ze Strzempina.
1437. Stan. Ciołek †.
1440. Mowa powitalna na cześć poselstwa soboru bazylejskiego Jana z Ludziska.
— Hieronim z Pragi †
Ok. 1445. Traktat o ortografji polskiej Parkosza.
1448. Oracja Mik. Lasockiego do pap. Mikołaja V.
— „Banderia Prutenorum“ Długosza.
Ok. 1449. Pieśń o Wiklefie Jędrzeja Gałki z Dobczyna.
1450. M. Lasocki †.
1455. Zbigniew Oleśnicki †.
1455—1480. Długosz pisze Historję polską.
1460—1466. Dyjalog o Zbign. Oleśnickim.
Ok. 1460. Marcin z Żórawicy †.
Ok. 1465. Początki drukarstwa w Krakowie.
1470—1471. „Fannietum“ Kallimacha.
1472. Jan Dąbrówka †.
— „Antibolomenum“ Jana Stanki.
Ok. 1474. Pierwszy znany druk krakowski (Kalendarz na rok 1474).
— Drugi druk krakowski („Explanatio in Psalterium“—Turrecrematy).
Ok. 1475. „Monumentum“ Ostroroga.
1477. Grzegorz z Sanoka †.
Ok. 1478. „De vita et moribus Gregorii Sanocensis“ Kallimacha.
1480. Jan Długosz †.
1488. „Pieśń o Bożym umęczeniu“ Ładysława z Gielniowa.
1489—91. Celtes w Krakowie. „Sodalitas Vistulana„.
Ok. 1491. Ukazują się w Krakowie pierwsze druki starosłowiańskie.
1493. Marcin z Olkusza Starszy †.
1494. Mikołaj z Kwidzyna †.
1495. Wojciech z Brudzewa †.
1496. Kallimach †.
— Modus epistolandi Jana Ursina.

„Biblja Królowej Zofji“.
„Psałterz Puławski“.
„Modlitewnik Nawojki“.
„Godzinki Wacława“.
„Legienda o św. Aleksym“.
Pieśni Maryjne.
„Dyjalog mistrza ze śmiercią“.
„Skarga umierającego“.
„Pieśń o zabiciu Tęczyńskiego“.
„Pieśń o chlebowym stole“.
Przekłady Statutów Wiślickiego i Mazowieckiego.
Przekłady Ortyli Magdeburskich.
„Rozmyślanie o żywocie Pana Jezusa“.
„Historja Trzech Króli“.
„Historja Aleksandra Wielkiego“.
„Psałterz Krakowski“ (druk. 1532).

Zabytki powstałe w ciągu w. XV-go.

Wiek XVI.

Ok. 1501. Pamiętniki Janczara.
1501. „Elucidarius errorum ritus Ruthenici“ Jana Sakrana.
— „Quaestiones librorum de anima“ Jana z Głogowa.
— Jan Ostroróg †.
1502. „De institutione regii pueri“.
1504. „Opusculum de arte memorativa“ Jana z Dobczyc.
1505. Ładysław z Gielniowa †.

[1506 — 1548 panowanie Zygmunta I].

1506. Pierwodruk pieśni Bogurodzica[1]).
1507. Jan z Głogowa †.
— Jan z Dobczyc †.
Ok. 1508. „Dialogus de quattuor statuum“ Adama Polaka.
1512. Epitalamia na zaślubiny Zygmunta z Barbarą Pawła z Krosna, Krzyckiego i Dantyszka.
— Opis peregrynacji Anzelma Polaka do Ziemi Św.
1513. „Raj duszny“ Biernata z Lublina. (Pierwsza książka polska druk.).

[1]) Chronologja najdawniejszych druków polskich z lat 1506—1543 podana na str. 109—110.

1514. „Powieść o papieżu Urbanie".
1516. „Bellum Prutenum" Jana z Wiślicy.
1517. „Tractatus de duabus Sarmatiis" Miechowity.
— Paweł z Krosna †.
1517—18. „Żywot Pana Jezu Krysta" Opecia.
1518. „Ortographia" Zaborowskiego.
— „Oratio ad Caesarem Maximilianum" Erazma Ciołka.
1519. „Chronica Polonorum" Miechowity.
— Założ. „Akademji" Lubrańskiego.
1520. Michał z Bystrzykowa †.
1521. Rozmowy Salomona z Marchołtem Jana z Koszyczek.
— Wydanie Kroniki Miechowity cenzurowane.
1522. „Eklezjastes" Hieronima z Wielunia.
Ok. 1522. Ezop Biernata z Lublina.
1523. „Carmen de statura... bisontis" Hussowskiego.
— M. Miechowita †.
1528. „Poncjan".
Ok. 1530. „Sowizrzał".
1530. „De nostrorum temporum calamitatibus" Dantyszka.
1533. Psalm 113 Reja (?)
1534. Herbarz czyli Zielnik Falimirza.
— Michał z Wrocławia †.
1535. „Gadki" Andrzeja z Kobylina.
— „Żywoty filozofów" Marcina Bielskiego.
— „Dialogus de Asiana diaeta" (Łaskiego i Odrowąża).
— Bernat Wapowski †.
1537. Andrzej Krzycki †.
1538. „Jonas propheta" Dantyszka.
— „Querela Reipublicae Regni Pol." Janickiego.
1539—1551. Wykłady Maryckiego w Akad. Krak.
— „Zołtarz Dawidów" Wróbla.
1540. Marcin z Olkusza Młodszy †.
1542. „Tristium liber I" Janickiego.
1543. „De revolutionibus orbium coelestium" Kopernika.
— Mikołaj Kopernik †.
— „Fidelis subditus" Orzechowskiego.
— Klem. Janicki †.
— „De poena homicidii" Modrzewskiego.
— Turcyki Orzechowskiego.

1543. „Książki o ruszeniu Ziemi pol. przeciw Turkowi“ Orzechowskiego.
— „Krótka rozprawa“ Reja.
— „Catechismus“ Reja.
1544. Jan Kochanowski wstępuje do Akademji Krakowskiej
— „Wyznanie wiary chrześcj.“ Seklucjana.
1545. „Żywot Józefów“ Reja.
Ok. 1546. Psałterz Dawidów Reja.
1547. „Catechismus“ Seklucjana.
— „Pieśni Duchowne“ Seklucjana.

[1548—1572. Panow. Zygmunta Augusta].

1548. J. Dantyszek †.
1549. Chwalczewskiego przekład Kroniki Miechowity.
— „Kupiec“ Reja.
— Stan. Łaski †.
— „Rozmowa pielgrzyma z gospodarzem“ Stan. ze Szczodrkowic.
1550. Historja Aleksandra Macedońskiego.
1551. „Kronika wszystkiego świata“ M. Bielskiego.
— (-52). Testament Nowy (i Ortografja) Murzynowskiego.
— „De republica emendanda“ Modrzewskiego wydanie krak. cenzurowane.
— (-84). „Mnich“ Kromera.
— „Historja o Franciszku Spierze“.
— „De scholis seu academiis“ Maryckiego.
1552. „Tragiedja żebracza“.
1553. „Leges seu statuta“ Przyłuskiego.
— „Rozmowy“ Wita Korczewskiego.
— „Confessio fidei“ Hozjusza.
— „Proroctwo Hozeasza“ Reja.
1554. „De republ. emend.“ Modrzewskiego wydanie zupełne (bazylejskie).
— Bern. Wojewódka †.
1555. „De origine et rebus gestis Polonorum“ Kromera.
— „Ars sphygmica“ Strusia.
1556. „In sacrosancti Evangelii“ Trzycieskiego.
1557. Postylla Reja.
— „Komedja Justyna i Konstancjej“ M. Bielskiego.

1557. Statuta Herburta.
— „De historica facultate“ Iłowskiego.
1558 „Wizerunk“ Reja.
— „De expresso Dei verbo“ Hozjusza.
— „Pieśń o potopie“ J. Kochanowskiego.
— „Książki o wychowaniu dzieci“ Glicnera.
— „Consilium rationis bellicae“ Tarnowskiego.
— „Psałterz Dawidów“ Lubelczyka.
1560. „Obrona nauki prawdziwej chrześcj. Krowickiego.
— Jan Łaski †.
1561. Biblja Leopolity.
— Fragmenta Cycerona Nideckiego.
— Dysputa Herbesta z Górskim.
— Jan Tarnowski †.
— „O śmierci J. Tarnowskiego“ Kochanowskiego.
1562. „Zwierzyniec“ Reja.
— „Chimaera“ Orzechowskiego.
1563. „Dialectica“ Górskiego.
— „Dyjalog około egzekucji“ Orzechowskiego.
— Biblja Brzeska.
— „De senatu romano“ Zamojskiego.
1564. „Quincunx Orzechowskiego.
— „Zgoda“
— „Satyr“
— „Zuzanna“
— „Czego chcesz od nas Panie“ } J. Kochanowskiego.
— „Rozmowa Polaka z Litwinem“ Rotunda.
— „Proteus abo Odmieniec“.
— „Lexicon latino-polonicum“ Mączyńskiego.
— Hozjusz sprowadza do Polski jezuitów.
1565. „Apocalypsis“ Reja.
— „Ziemianin“ Solikowskiego.
— Założ. pierwszego kolegjum jezuickiego w Polsce (w Brunsberdze).
1566. „Dworzanin“ Gornickiego.
— „Szachy“ Kochanowskiego.
— „Geometrja“ Grzepskiego.
— St. Orzechowski †.
1567. Jan Malecki †.

1568. Żwierciadło“ (Żywot człow. poczc.) Reja.
— Gramatyka Statorjusza.
— Katechizm trydencki Kuczborskiego.
— Józef Struś †.
— „Herbarz“ Siennika
— „Historja która się stała w Landzie“.
— „De optimo senatore“ Goślickiego.
1569. Mikoł. Rej †.
— „Sprawa rycerska“ Bielskiego.
— „Proporzec“ Kochanowskiego.
— „Historja o Ottonie“.
Ok. 1570. Rzeczpospolita Babińska założ.
— Historja o Fortunacie.
1570. Założenie kolegjum jezuickiego w Wilnie.
— „Historja o książęciu finlandzkim“ (Kromera).
1572. Biblja Budnego.
— „De libertate politica“ Wolana.
— Frycz Modrzewski †.
— Stan. Górski †.
— Jan Leopolita †.
— „Wenecja“ (Warszewickiego).
— „Okazanie sfałszowania nauki Krista“ Wiśniowskiego.
1573. M. Krowicki †.
— Postylla Wujka.
1574. Szym. Marycki †.
— „Goniec cnoty“ Strykowskiego.
1575. „Panosza“ Paprockiego.
— „Rozmowy chrystjańskie“ Czechowica.
— Marcin Bielski †.
— Piotr z Goniądza †.
— „Rozmowa o prawdziwej znajomości Boga“ Wiśniowskiego.

[1576—1586. Panow. Stefana Batorego].

1576. „Koło rycerskie“ Paprockiego.
1577. „O poprawie Rzptej“ Modrzew. w przekł. Bazylika.
— „O jedności Kościoła Bożego“ Skargi.
— „Polonia“ Kromera.
1578. Założenie akademji jezuickiej w Wilnie.

1578. „Odprawa posłów greckich“ Kochanowskiego przedstawiona w Ujazdowie (12 stycz.).
— „Epistolae ilustrium virorum“ Karnkowskiego.
— „Dryas Zamchana“ Kochanowskiego.
— Kancjonał Artomjusza.
— „Sarmatiae Europeae descriptio“ Strykowskiego.
— „Psałterz Dawidów“ Kochanowskiego.
1579. „Żywoty Świętych“ Skargi.
— „Aratus“ Kochanowskiego.
— Stan. Hozjusz †.
1580. „Treny“ Kochanowskiego.
— „Lyricorum libellus“ Kochanowskiego.
— „Pieśni trzy“ Kochanowskiego.
— „De expugnatione Polottei“ Kochanowskiego.
— „Melodje na Psałterz“ Mik. Gomółki.
— Postylla Grzegorza z Żarnowca.
— Biblja Ostrogska.
1581. „Przymiot“ W. Oczki.
— Sęp Szarzyński †.
1582. Kronika litewska Strykowskiego.
1583. „Epinicion“ Kochanowskiego.
— „Epithalamion“ Kochanowskiego.
— „Jezda do Moskwy“ Kochanowskiego.
1584. „Fraszki“ Kochanowskiego.
— „Epitalamjum na wesele K. Radziwiłła“ Kochanowskiego
— „Elegiaram libri IV“ i „Foricoenia“ Kochanowskiego
— Jan Kochanowski †.
— „De bello Moscovitico“ Heidensteina.
— „Myślistwo ptasze“ Cygańskiego.
— Popis improwizatorski Niegoszewskiego w Wenecji.
— „Roxolania“ Klonowica.
— „Herby rycerstwa polskiego“ Paprockiego.
— A. Trzycieski †.
— Wprowadzenie do Polski kalendarza Gregorjańskiego.
Ok. 1584. „Ovidius“ M. Kurzelowczyka.
1585. „Threnodia“ na śmierć Kochanowskiego Trzycieskiego.
— „Żale nagrobne“ Klonowica.
— „Jan Kochanowski“ (1 zbiorowe wyd. dzieł Kochan.).
— „Przestroga pastyrska“ Reszki.

1585. „Harfa duchowna“ Laterny.
— Jakób Górski †.
1586. „Sen majowy“ M. Bielskiego.
— „Sejm niewieści“ M. Bielskiego.
— „Fraszki“ Pudłowskiego.
— M. Białobrzeski †.

[1587—1632. Panow. Zygmunta III].

1587. „Victoria deorum“ Klonowica.
— „Rozmowa nowych proroków“ Bielskiego.
— „Wróżki“ Kochanowskiego.
— „Castus Joseph“ Szymonowica.
— „Stanislai Hosii vita“ Reszki.
— A. Patrycy Nidecki †.
1588. „Pieśń nowa“ Joach. Bielskiego.
— „Carmina“ J. Bielskiego.
— „Hołubek“ Grochowskiego.
— „Gospodarstwo“ Gostomskiego.
— „Flagellum livoris“ Szymonowica.
1589. „Aelinopaean“ Szymonowica.
— „Troas“ (z Seneki) Gornickiego.
— „O Czechu i Lechu“ Kochanowskiego.
— M. Kromer †.
1590. „Fragmenta“ Kochanowskiego.
— „Droga pewna“ Wereszczyńskiego.
— „Equitis Poloni in Jesuitas actio prima“.
— Eneida przekład. Jędrzeja Kochanowskiego.
— „Rymy duchowne“ Grabowieckiego.
— „Wyprawa plebańska“.
1593. „Rzecz o dobrodziejstwach“ (z Seneki) Gornickiego.
— „Gęśli różnorymne“ Jana Rybińskiego.
— Nowy Testament Wujka.
— Stan. Sokołowski †.
— Ben. Herbest †.
1594. „Nowy karakter“.
— „Epistolarum liber unus“ Reszki.
1595. „Proposicia“ Powodowskiego.
— Założenie Akademji Zamojskiej.
— „Flis“ Klonowica

1595. „Kazania na niedziele i święta“ Skargi.
— „Spitamegeranomachia“ Kmity.
— P. Gilowski †.
1596. „Albertus z wojny“.
— „Polska Niżna“ Grabowskiego.
— „Egzorbitancje“ Karnkowskiego.
1597. Kronika polska J. Bielskiego.
— „Potrójny“ (z Plauta) Cieklińskiego.
— „Synod Brzeski“ Skargi.
— „Apokrisis“ Filaleta.
— „Droga do Szwecji“ A. Zbylitowskiego.
— „Duma Ukrainna“ Czahrowskiego.
— „Żywot szlachcica we wsi“ A. Zbylitowskiego.
— „Pożar“ Klonowica.
— „Kazania sejmowe“ Skargi.
— Jak. Wujek †.
— St. Sarnicki †.
1598. „De optimo statu libertatis“ Warszewickiego.
— „Psalmy M. Rybińskiego.
— Święt. Orzelski †.
1599. Biblja Wujka.
— Joachim Bielski †.
— J. Wereszczyński †.
1600. „Babie koło“ Grochowskiego.
— Stan. Reszka †.
— „Worek Judaszów“ Klonowica.
— „Wieśniak“ A. Zbylitowskiego.
— „Dydo“ Pudłowskiego.
— „Przygana wymyślnym strojom białogłowskim“ P. Zbylitowskiego.
Ok. 1600. W. Oczko †.

Wiek XVII.

1601. „Rytmy“ Sępa Szarzyńskiego.
— „Oeconomia“ Arystotelesa Seb. Petrycego.
— „Hierosolimitana peregrinatio“ Radziwiłła Sierotki.
— „Patricius“ P. Zbylitowskiego.
1602. S. F. Klonowic †.
— Założenie szkoły arjańskiej w Rakowie.

1603. Łuk. Gornicki †.
— K. Warszewicki †.
— J. D. Solikowski †.
— E. Glicner †.
— St. Karnkowski †.
1604. „Tragiedja o polskim Scylurusie“ Jurkowskiego.
— P. Ciekliński †.
— Faust Socyn † w Lucławicach.
1605. „Polityka“ Arystotelesa Seb. Petrycego.
— „Schadzka ziemiańska“ P. Zbylitowskiego.
— Katechizm Rakowski.
1606. „Poselstwo z Dzikich pól“ Jurkowskiego.
— „Światowa rozkosz“ Hier. Morsztyna.
— „Polonia“ Krzysztanowica.
— „Żołnierskie nabożeństwo“ Skargi.
1607. „Wirydarz“ Grochowskiego.
— „Wiersze i insze pisma co przebrańsze“ Grochowskiego.
— „Cenzor obyczajów“ Januszowskiego.
— „Examen catholicum edicti Anglicani“ Krzysztanowica.
1607. Wawrz. Goślicki †.
— (ok.) Gulistan w przekł. S. Otwinowskiego
1608. „Setnik przypowieści“ Błażewskiego.
— „Drogi Herkulesowe“ Świątkowica.
1609. „Horatius“ Seb. Petrycego.
— 3-cie wydanie poezji Grochowskiego.
— „Wzywanie do pokuty“ Skargi.
— M. Gomółka †.
1610. „Toruńskie nocy“ Grochowskiego.
— „Pamiątka krwawej ofiary“ Rożniatowskiego:
— Andrzej Wolan †.
— „Lament“ Ortologa.
1611. Tomasz a Kempis w przekł. Grochowskiego.
— „Annales“ Orzechowskiego.
— „Początek i progres Wojny Moskiewskiej“ Żółkiewskiego.
— Błażowskiego przekład Historji Kromera.
— Paszkowskiego przekł. Opisu Sarmacji Strykowskiego.
— S. Syreński †.
1612. 1-wsze wyd. Kroniki Kadłubka (dobromilskie).
— Piotr Skarga †.

1612. „Herkules“ J. S. Herburta.
— Stan. Grochowski †.
— „Peregrynacja Maćkowa“.
— „Zbiór rytmów“ Miaskowskiego.
— „Monita secreta Soc. Jesu“.
— „Peregrynacja dziadowska“.
1613. M. Czechowic †.
— H. Powodowski †.
— „Zielnik“ Syreńskiego.
— „Wzór rzptej rządnej“ Januszowskiego.
— J. Januszowski †.
1614. Sielanki Szymonowica.
— B. Paprocki †.
— 1-wsze wyd. Kroniki Długosza (drobromilskie).
1615. Zakaz drukowania Kroniki Długosza.
— „Komedja rybałtowska“.
— „De diis Samogitarum“ Łasickiego.
— „Alloquia Osiecensia“ Cichockiego.
1616. „Rozmowa o elekcjej“ Gornickiego.
— K. Radziwiłł Sierotka †.
1617. Indeks książek zakazanych ogłoszony przez bisk. M. Szyszkowskiego.
1618. „Goffred“ Piotra Kochanowskiego.
— „Logica“ Śmigleckiego.
— „Pentesilea“ Szymonowica.
— Wprowadzenie cenzury druków.
— „Myślistwo z ogary“ Ostroroga.
— „Przypowieści polskie“ S. Rysińskiego.
1619. Pierwsza gramatyka słowiańska (Smotryckiego).
1620. Piotr Kochanowski †.
— Stan. Żółkiewski †.
— R. Heidenstein †.
— Stan. Niemojewski †.
Ok. 1620. Maszkiewicz pisze pamiętniki.
1621. Mowa Ossolińskiego do Jakóba angielskiego.
— (-32). „Thesaurus“ Knapskiego.
— „Relacja o wejściu do Wołoch“ Szemberga.
1622. K. Miaskowski †.
— Otwarcie szkół jezuickich w Krakowie.

1622. J. Ostroróg †.
1623. „Kazania obozowe“ Birkowskiego.
— „Przewagi elearów“ Dembołęckiego.
1624. „Demon Socratis“ Gornickiego.
1625. „Hekatontas“ Starowolskiego.
— „Gratis“ Brożka.
— Jarosz Moskorzowski †.
— Piotr Grabowski †.
1626. „Apocalypsis“ Solikowskiego.
— Seb. Petrycy †.
1628. „De claris oratoribus Sarmatiae“ Starowolskiego.
— „Wybawienie Rugiera“ Jagodyńskiego.
1629. „Czwartak“ Żabczyca.
— Szym. Szymonowic †.
— Szym. Zimorowic †.

[1632—1648. Panow. Władysława IV].

1632. „Lyrica“ Sarbiewskiego.
— „Prawy rycerz“ Starowolskiego.
— „Naturae constantia“ Jonstona.
1633. „Przeważna legacja“ Twardowskiego.
— „Wywód jedynowł. państwa“ Dembołęckiego.
— „Modlitwy nabożne“ Jana Stojeńskiego.
1633. M. Smotrycki †.
— St. Lubieniecki (Starszy) †.
1634. „Szczęśliwa Moskiewska wyprawa“ Twardowskiego.
1635. Założenie kolegjum Mohilańskiego w Kijowie.
1636. Fab. Birkowski †.
— Przeobrażenia Owidjusza w przekł. Żebrowskiego.
1637. „Dzieje w Koronie“ Gornickiego.
— „Z chłopa król“ Baryki.
1638. „Daphnis“ Twardowskiego.
— Zamknięcie szkoły arjańskiej w Rakowie.
— „Kokosz“ Mijakowskiego.
— G. Knapski †.
1639. J. Wielewicki †.
1640. M. K. Sarbiewski †.
— Stan. Łubieński †.
Ok. 1640. „Satyr na twarz dworską“ A. Rysińskiego.

1640. „Satyr na twarz Rzptej“ Twardowskiego.
1641. „Rozmowa plebana z ziemianinem“ Ł. Opalińskiego.
— (-43). „Orbis Polonus“ Okolskiego,
— „Florus Polonicus“ Pastoriusa.
1642. Pijarzy przybywają do Polski.
— „Confessio fidei“ Jonasza Szlichtynga.
— „Historja bardzo ucieszna“.
1643. Założenie 1-go kolegjum pijarskiego w Polsce (w Podolińcu).
— „Opera posthuma“ Łubieńskiego.
— „Gościniec“ Jarzembskiego.
1645. „Chronica“ Piaseckiego.
1646. „Commentarii Chotinensis belli“ Jak. Sobieskiego.
— Jakób Sobieski †.
— „Quaestiones historicae et civiles“ Pawła Potockiego.
1647. „Orationes“ Ossolińskiego.
— Piotr Mohiła †.
— „Selenographia“ Heweljusza.
— „Horatius Flaccus“ Libickiego.
Ok. 1647. „Kanikuła“ A. Morsztyna.

[1648—1668. Panow. Jana Kazimierza].

1648. „Orator polityczny“ Woysznarowicza.
— „Polonia defensa“ Ł. Opalińskiego.
1648—55. Utwory młodzieńcze W. Potockiego.
1649. „Władysław IV“ Twardowskiego.
— Paweł Piasecki †.
— Piotr Zbylitowski †.
1650. „Satyry“ Opalińskiego.
— „Sielanka“ Gawińskiego.
— „Droga do zupełnej wolności“ Gornickiego.
— Jerzy Ossoliński †.
— „Antypasty małżeńskie“ (tu „Historja o król. Banialuce“) H. Morsztyna.
— „Reformacja obyczajów polskich“ Starowolskiego.
— (-69). „Historia Lithuana“ Kojałowicza.
1651. „De politica hominum societate“ Olizarowskiego.
1652. „Lament utrapionej Matki“ Starowolskiego.
— J. Brożek †.
— „Slavonia reformata“ Węgierskiego (Regenvolsciusa).

1652. „Gestorum Populi Poloni sub Henrico Valesio“ Fredry.
— „Coś nowego“.
1654. „Roksolanki“ Szym. Zimorowica.
1655. „Philomachia“ H. Morsztyna.
— „Nadobna Paskwalina“ Twardowskiego.
1656. Szym. Starowolski †.
— K. Opaliński †.
— „Bibliotheca Fratrum Polonorum“.
1657. „Wojna Kozacka“ Twardowskiego.
— Założenie pierwszej szkoły pijarskiej w Warszawie.
— „Nova Gigantomachia“ Kordeckiego.
1658. „Przysłowia mów potocznych“ Fredry.
— Kolegjum Mohilańskie w Kijowie otrzymuje tytuł akademji
— Wygnanie arjan.
1659. Obsidio Clari Montis“ Kobierzyckiego.
1660. „Wojna domowa“ Twardowskiego.
— Sam. Twardowski †.
— „Analecta mathematica“ Kochańskiego.
1661. Założenie akademji jezuickiej we Lwowie.
— Przedstawienie „Cyda“ Corneille'a (w przekł. A. Morsztyna) w Warszawie.
— Mowa sejmowa Jana Kazimierza, przepowiadająca upadek Polski.
— „Merkurjusz polski“, pierwsze czasopismo polskie (Gorczyna).
1661. „Pieśń w ucisku“ Zbygn. Morsztyna.
— Jonasz Szlichtyng †.
Ok. 1661. „Poeta“ Ł. Opalińskiego.
— „Lutnia“ A. Morsztyna (pis.).
— „Psyche“ A. Morsztyna (pis.).
1662. K. Drużbicki †.
— Łuk. Opaliński †.
— „Morska nawigacja“ Borzymowskiego.
1663. „Sielanki“ J. B. Zimorowica.
— „Rozmowa białocerkiewska“ Galatowskiego.
— „Historja o Charykliej i Teagenesie“.
1664. „Monita politico-moralia“ Fredry.
— „Dworzanki“ Gawińskiego.
1665. St. Kobierzycki †.
1667. Jerzy Lubomirski †.

1667. Andrzej Kochanowski †.
1668. „Sielanki nowo napisane“ Gawińskiego.
— „Kamień świadectwa“ Kochowskiego.
— „Różaniec“ Kochowskiego.
— „Mowca polski“ Pisarskiego.

[1669—1673. Panow. Michała Wiśniowieckiego].

1669. „Censura candidatorum“ Olszowskiego.
— „Philosophia curiosa“ Tylkowskiego.
1669—70. W. Potocki pisze „Wojnę Chocimską“.
1670. „Historji Św. ksiąg dziesięć“ Odymalskiego.
— (-98). Korespondencja Kochańskiego z Leibnitzem.
— „Przeraźliwe echo trąby ostatecznej“ Bolesławjusza.
— Sam. Przypkowski †.
1671. „Praelectiones metaphysicae“ Młodzianowskiego.
— „Praelectiones philosophicae“ Młodzianowskiego.
— „Domina Palatii“.
1672. „Phoenix rhetorum“ Kwiatkiewicza.
1673. „Zwycięstwo na polach Chocimskich“ Raf. Leszczyńskiego.
— „Classicum nieśmiertelnej sławy“ Sam. Leszczyńskiego.
— Aug. Kordecki †.

[1674 – 1696. Panow. Jana III Sobieskiego].

1674. „Niepróżnujące próżnowanie“ Kochowskiego.
— Fraszki Kochowskiego.
— „Hist. o 11000 dziewic“ Auspurgera.
— „Poczta“ W. Potockiego.
— „Sławna wiktorja“ Zb. Morsztyna.
— Paweł Potocki †.
1675. „Oekonomika ziemiańska“ Haura.
— A. Lorencowicz †.
— J. Jonston †.
— St. Lubieniecki (Młodszy) †.
1676. „Monita politica“ K. Zawadzkiego.
— „Vir consilii“ Fredry.
1677. A. Olszowski †.
— W. Kojałowicz †.
— J. B. Zimorowic †.
1678. „Pełna“ W. Potockiego.

1678. „Respublica polonica“ Hartknocha.
— Andrzej Wiszowaty †.
1679. A. M. Fredro †.
— „Agnulfus“ Zawiszy.
— „Cursus philosophicus“ Makowskiego.
— A. Pikarski †.
1680. „Thesaurus linguarum orientalium“ Menińskiego.
1681. „Miscellanea selecta“ Twardowskiego.
— „Wojny domowej“ wyd. zupełne.
— „Kazania i homilje“ Młodzianowskiego.
— „Ogród panieński“ Kochowskiego.
— „Chrystus cierpiący“ Kochowskiego.
— J. Pastorius †.
1682. „Melodja duchowna“ St. H. Lubomirskiego.
1683. „Rozmowy Artaksesa i Ewandra“ Lubomirskiego.
— „Theomusa“ Lubomirskiego.
— „Tobjasz wyzwolony“ Lubomirskiego.
— (-7). „Gieometra polski“ Solskiego.
— (-98). Klimaktery Kochowskiego.
1684. „Pieśni Wiednia wybawionego“ Kochowskiego.
— „Trąba wielkopomnej sławy“ Chrościńskiego.
— „Fulmen Orientis“ Bartochowskiego.
— „Opisanie Ziemi Mołdawskiej“ Mirona Kostyna.
1685. „Historia Reformationis Polonicae“ Lubienieckiego.
— „Abrys doczesnej szczęśliwości“ Witwickiego.
— „Religio rationalis“ Wiszowatego.
1686. „Jezus Nazareński“ Gawłowickiego.
— T. Młodzianowski †.
— Stef. Wydżga †.
— (-91) „Opera ascetica“ Drużbickiego.
— „Sobiesciada“ Ustrzyckiego.
1687. „Prodromus astronomiae et Firmamentum Sobiescianum“ Heweljusza.
— J. Heweljusz †.
— K. Hartknoch †.
1688. „Adverbia moralia“ Lubomirskiego.
— „Królewic indyjski“ Kuligowskiego.
Ok. 1689. „Psyche“ Morsztyna wraz z „Cydem“ druk.
1690. „Pharsalia“ (Lukana) w przekł. Chrościńskiego.

1691. „Pharsalia“ (Lukana) w przekł. Bardzińskiego.
1691—95. Pasek pisze pamiętniki.
1692. St. Bużeński †.
1693. „Pharsaliey kontynuacja“ Chrościńskiego
— A. Morsztyn †
— St. Bieżanowski †.
1694. „Pociecha filozofji“ (Boecjusza) w przekł. Bardzińskiego.
1695. „Psalmodja Polska“ Kochowskiego.
— „Wierny pasterz“ (Guariniego) w przekł. J. Lubomirskiego.
— „Rozmowy listowne“ (Owidjusza) w przekł Chrościńskiego.
— W. Tylkowski †.
1696. „Poczet herbów“ W. Potockiego.
— „Smutne starożytności teatrum“ (tragiedje Seneki) w przekł. Bardzińskiego.
— „Lament strapionej ojczyzny“ Chrościńskiego.
— W. Potocki †.

[1697. August II Sas wstępuje na tron].

1697. „Argenida W. Potockiego (Pis. 1660—7).
Ok. 1698. „Hipolit“ Seneki i „Andromacha“ Racine'a w przekł. St. Morsztyna.
1699. „De vanitate consiliorum“ Lubomirskiego.
— „Bajki Ezopowe“ (Lafontaine'a) w przekł. Niemirycza.
— „Daniel prorok“ Wadowskiego.
— „Historia arcana“ K. Zawadzkiego.
— Wesp. Kochowski †.
1700. Chryz. Gołębiowski †.

DOPEŁNIENIA.

Str. 36. Dodać: *MODLITEWNIK KRÓLEWICZA ALEKSANDRA.* Pochodzi z r. 1491. Napisany na polecenie królewicza Aleksandra przez Jana Złotkowskiego, proboszcza w górze św. Małgorzaty (pow. łęczycki). Zawiera m. i. Petrarki 7 psalmów pokutnych, apokryficzne modlitwy św. Brygidy, hymn „Stabat Mater", hymn „Omni die" (przypisywany mylnie św. Kazimierzowi; zob. niżej, str. 39) Większość tekstów tego modlitewnika weszła w przekładzie do „Hortulusa" (druk. ok. 1514. Zob. str. 112). Rękopis, ozdobiony minjaturami, przechowuje się w British Museum w Londynie. — K. Dobrowolski: Modlitewnik Królewicza Aleksandra. Ustęp z dziejów polskiej kultury umysłowej w drugiej połowie XV wieku. Kraków, 1928. (Odb. z *Przegl. Bibliot.* I. 1927).

Str. 286. Dodać: MIKOŁAJ Z MOŚCISK. O nim zob. Estreicher: Bibliogr. XXII, 582—586 (tu literatura) i Wł. Wicher. Mikołaj z Mościsk, teolog-moralista i pisarz ascetyczny z pocz. XVII wiekn. *Przegl. teolog.* 1928.

Str. 323. Dodać: MIKOŁAJ ŚCIBOR MARCHOCKI. Rodem z Małopolski, z Marchocic, rotmistrz w oddziele kś. Romana Rożyńskiego w wyprawie Samozwańców (1607—1612), starosta czechowski, poseł na sejm 1638 i komisarz do urządzenia prowincji smoleńskiej. Autor dyjarjusza, wydanego z rękopisu p.n. „Historja wojny Moskiewskiej". Poznań, 1841. Rękopis w Ossolin. Zob. o nim: Wiszniewski: Hist. liter. t. 8, str. 98—99, Maciejowski Piśm. pol, III, str 504 506.

Str. 527. Dodać: JAN BYTHNER Syn Bartłomieja. Ur. 1602. Superintendent wielkopolski. Zm. w Lesznie 2 lut. 1675. Gł. jego dzieło: „Postylle abo Kazań na Ewangelie... Część pierwsza". Leszno 1655. Zob. o nim: K. Kolbuszewski w *Ref. w Polsce.* 1926.

Str 440. Dodać: ALEKSANDER OBODZIŃSKI (życiorys nieznany) napisał m. i. wierszem: „Pandora starożytna monarchów polskich..." (Kraków 1641. Drugie wydanie 1643). O tym utworze pisali:

Brückner w „Spuścizna rękopiśmienna po Wacł. Potockim". (Rozpr. Ak. Um. wydz. filol. t. 27, str. 267, i Janów w „Z dziejów pol. pieśni historycznej". (Pam. liter. 1929, str. 161—2). Zob. nadto: Juszyń. Dykcjon. i Maciej. Piśm. pol. III.

UZUPEŁNIENIA I SPROSTOWANIA.

Str. 1. Do liter. do dziej. ośw. w Polsce średniow. Ks. Fijałek: Początki cenzury prewencyjnej.. w Polsce. („Studja staropol," dla Brücknera 1928. Streszcz. w Spraw. Akad. Um. 1927, nr. 2). — Fijałek: Dominus Bartolus de Saxoferrato ejusque permagna in Polonos auctoritas. (Krak. 1914).

Str. 2. Do liter do dziej. piśmien. łac. średniowieczn. Ks. Gładysz: O języku łacińskich hymnów z polskich źródeł. (Księga pamiątk. dla Dobrzyckiego (1928).— K. Ganszyniec: Polonolatina I. (Pam. liter. 1924/25). — Chrzanowski: Poezja łacińska w Polsce średniowiecznej (Aten. 1895, II).

Str. 3. Do liter. o Gallusie: Fijałek: U grobu św. Wojciecha. (Aten. pol. 1908, II. — Ganszyniec: In Galli Chronicon animadversiones criticae („Studia mediaevistica I. Lwów 1924). — E. Kucharski: Co oznacza nazwa Selencia w Kronice Galla-Anonima (Kwart. histor. 1926). — Kucharski: Chossistco—Chłościsko; Pumpil—Pąpiel. (Jęz pol. 1927 nr. 6).

Str. 4 (Żywot św. Stanisława). M. Gębarowicz: Początki kultu św. Stanisława... (Rocznik Zakł. Narod. Ossol. 1928).

Str. 8–9. (Kadłubek). Podobizny (3) rękopisów Kroniki Kadłubka podała również Hofman—Dadejowa w „Studjach nad rękopisami Kroniki".—W. Kumaniecki: Podanie o Wandzie w świetle źródeł starożytnych. (Pam. liter. 1925/26). — St. Witkowski: Podstęp Leszka u Kadłubka i jego źródło. (Księga pamiątk. dla Balzera. I. II).— W kwestji magisterjatu Kadłubka pisał Balzer w Spraw. Tow. Nauk. we Lwowie, 1924 IV.

Str. 13. (Benedykt Polak). Janik: Dzieje Polaków na Syberji (1928) Str. 31—33.

Str. 14 (Witelo). A. Birkenmajer w Omaggio dell' Academia Polacca allo studio di Padova. Kraków. 1923.

Str. 17. (Akad. Krak.). Zeissberg. Das älteste Matrikelbuch der Uniwers. Krakau. Innsbruck. 1872.

Str. 37. Do prozy rymowanej Galla zob. K. Polheim. Die mittellateinische Reimprosa. Berlin, 1925.— Literatura do poezji łacińskiej średniow. podana jest nadto wyżej, na str. 1 i 2 (Studja Dobrowolskiego, Skulskiego i t. d.).

Str. 39. (Hymn św. Kazimierza). Ks. Fijałek. Opisy Wilna aż do poł. w. XVII. (Aten. Wileń. 1924, II). — Ks. Gładysz w Kur. Pozn. 1928, nr. 105).

Str. 36. (Liter. Kancelar.) i str. 40 (St. Ciołek). Ganszyniec: Pol. listy miłosne (1925) i tegoż: Analekta do Listów miłosnych. (Pam. liter. 1929). G. kwestjo-

nuje autorstwo Stan. Ciołka tak zwanego mylnie listu Królowej Zofji. — Jachimecki: Muzyka na dworze Wł. Jagiełły. (Rozpr. wydz. filol. Ak. Um. t. 9, ser. III. 1915.

Str. 42. (Mik. Lasocki). Z. Lasocki: Un diplomate polonais au congrés d'Arras en 1435. Paryż, 1928.

Str. 42. (Jan z Ludziska). Br. Nadolski. Rola Jana z Ludziska w polskiem Odrodzeniu. (Pam. liter. 1929). Omawia siedem jego mów humanistycznych.

Str. 48. (Kallimach). R. Pollak: Kallimachiana. (Pam. liter. 1929. Tu literatura o K. włoska).

Str. 51. (Długosz). Wł. Kucharski. Jan Długosz. Złoczów. 1928.

Str. 53. (Ostroróg). Wiersze wywołane mową Ostroroga (Chrzanowski—Kot. Humanizm i Reformacja. Str. 58—60).—Fijałek: Dom. Bartol. de Saxoferrato. (O studjach Ostr. w Bolonji).

Str 82. (Ortyle Magdeb). St Estreicher. Nieznane teksty Ortyli Magdeburskich. („Studja staropol." dla Brücknera)

Str. 58, w. 5, 6, 7: str. skreślić.

Str. 83. (Szymon z Lipnicy). Błog. Szymon z Lipnicy miał się nazywać Pitułka. Dzisiejsza rodzina Pitułków wystawiła mu pomnik w Lipnicy.

Str. 92. (Polikarp). St. Laskowski: Sortes w poezji średniowiecznej (Pam. liter. 1929).

Str. 94. (Początki drukarstwa). Fijałek. Początki cenzury prewencyjnej... w Polsce. („Studja staropol." dla Brücknera. (O Swajpolcie Fiolu).

Str. 97 (Do liter. do dziej. ośw. w Złotym Wieku). K. Pułaski. Spis książek króla Zygmunta I. (Bibl Warsz. 1875, I. Zob. Brückner. Literar historische Findlinge, Zeitschr. für slav. Phil. 1925. — Jędrzejowska. Inwentarz księgarni Baltazara Hybnera z r. 1592. Lwów, 1929. — W. 15 od dołu pow. być: L. (nie M.) Abramowicz.

Str. 98. (Do liter. do dziej. piśm. w Złot. Wieku). St. Bodniak. Z dziejów plagjatu w liter pol. XVII w. (Ruch liter. 1928, nr. 9).

Str. 98—100. (Do liter. do dziej. humanizmu w Polsce). Z. Łempicki. Renesans. Oświecenie. Romantyzm. Warsz„ 1923. — St. Kot. Humaniści polscy XVI w. między sobą. Krak. 1929. Odb. z „Mariciusa Koresp". — K. Detloff. Humanizm a przedświt sztuki renesansowej. (Księga pam. dla Dobrzyckiego. 1928).

Str. 100—102. (Do liter. do dziej. Reformacji w Polsce). K. Kolbuszewski. Problemy Melanchtonowe. (Spraw. Tow. Nauk. Warsz. Wydz. I. 1928). — O Samuelu Bolestraszyckim, tłumaczu spalonego dzieła („Heraklit". 1627) pisali Kraushar, w „Drobiazgach histor. I. 1891 i Merczyng w Przegl. histor. 1913 („Druga w Polsce egzekucja literacka") Por. Estr. Bibl. t. 22, pod Moulins. — K. Badecki. Anegdoty arjańskie („Studja staropol". dla Brücknera 1928. Przedruk brosz. „Apendix albo Zawieszenie wyznania niektórych arjanów... 1615).

Str. 104. (Książ. do nabož. Zygm. I). St. Sawicka. Polski modlitewnik iluminowany z XVI w. (Spraw. Akad. Um. 1927, nr. 4).

Str. 107. (Fortuny i cnoty różność). Fr. Pułaski. Nieznany druk. pol. z XVI w... (Spraw. Tow. Nauk. Warsz. 1909).

Str. 109, w 11. Zam. 1596, powinno być 1506.

Str. 111. (Paterek). Ks. Cieszyński. Kazanie XV w. i Paterek (Miesięcznik katechet. 1919, sierp.).

Str. 117. (Piotr Poznańczyk) Dr. med. uniw. boloń. 1545. Listy do Mariciusa w „Mariciusa Koresp". (1929).

Str. 124. (Jan z Wiślicy). Sinko. Hist. poezji łaciń. pol. humanist. (Enc. Pol. Akad. Um. I, str. 130).

Str. 131. (M. Hussowski). K. Hartleb: Działalność kulturalna Erazma Ciołka Lwów. 1929.

Str. 133. (Janicki). J. Janów. Z dziejów pol. pieśni historycznej. (Pam. liter. 1929).

Str. 137. (Grzegorz z Sambora). Bakałarzem przed 1553 (wedł. Kota, „Mariciusa Koresp".).

Str. 138. (Schroeter). Ćwikliński: Ad. Schröter uczony i poeta śląski XVI w. i jego poemat o salinach wielickich. (Dziennik Poznań. 1922, nr. 294—297.

Str. 140, w. 6 (Niegoszewski). Powinno być do jez. Benci'ego (nie Brenty).

Str. 142, w. 14 od dołu: Powinno być: ogł. w „Opera posthuma".

Str. 144. (Sarbiewski). Ks. Gładysz. Kwestja autorstwa hymnów w „Officium in gratiarum actione pro victoria Chocimensi". (Przegl. teolog. 1926 (lwow.). Por. tegoż: „Officium in gratiarum actione pro victorja Chocimensi". Poznań. 1928 Str 54. Ks. Gładysz. Motywy polskie w poezji Sarbiewskiego. (Spraw. Pozn. Tow. Przyj. Nauk. 1927., i osobno Włocławek, 1929.) — J. Oko. Rękopis wileński „Zabaw leśnych" Sarbiewskiego (Księga pamiątk. ku uczcz. 350 roczn. założ. Uniw. Stef Bator w Wilnie. 1929). — Ks. T. Karyłowski: Pieśń Sarbiewskiego o Mądrości Bożej. (Przegl. Powsz. 1929, lipiec—sierp.) Podaje tu polski przekł. pieśni. — Zob. nadto: Hahn: Bibliographia philologiae classicae et humanisticae Polonorum a. 1911—1925. Lwów. 1929. Str. 116—117.

Str. 144. (Smogulecki). Ks. E. Kosibowicz: Zapomniany misjonarz polski (Przegl. Powsz. 1929, luty). Mikołaj Smogulecki, syn Macieja, starosty bydgosk., autora „O exorbitancjach..." (1619), ur w r. 1610. Uczył się u jezuitów we Fryburgu w Brysgowji i w Rzymie w l. 1625—29. Starosta nakielski. W r. 1636 wstępuje do jezuitów w Krakowie. W l. 1640—43 studjuje teologję w Rzymie. W r. 1643 wyrusza jako misjonarz do Chin, dokąd przybył w r. 1646. Tu umarł 17 wrześ. 1656. Ks. Kosibowicz przypuszcza że autorem 5-ciu ód, sławiących zwycięstwo Zygmunta III nad Turkami, nie jest ani Smogulecki, jak utrzymywał Niesiecki, a za nim Juszyński i Brown, ani Sarbiewski, jak sądził Bohomolec, a za nim Wall, lecz francuz O. Gilbert Jonin T. J. w którego „Odarum libri IV" (druk w Kolonji, a następnie w Paryżu w 1635) te ody się znajdują. (Por. przedmowę T. Walla do „Poemata omnia". Sarbiewskiego (1892), str. V).

Str. 148. (Jerzy z Lignicy). J. Reiss: Jerzy Liban z Lignicy jako muzyk. („Przyczynki do dziejów muzyki w Polsce". Kraków. 1923 (Rozpr. Ak Um. wydz. filol. t. LXI). — Był z pochodz. Niemcem. Bakałarzem w akad. Krak. został w 1502, magistrem 1511, poczem wykładał, z przerwą kilkoletnią, do r. 1528. Zmarł, wedł. R. po r. 1546.

Str. 148. (E. Ciołek) K. Hartleb: Działalność kulturalna biskupa dyplomaty Erazma Ciołka. Lwów, 1929.

Str. 152. (K o p e r n i k). L. Sighinolfi: Domenico Maria Novara e Nicolo Copernico allo studio di Bologna, (w Studi e memorie per la storia dell' Universita di Bologna, vol. V. Bologna. 1920. Str. 205—237).

Str. 156. (B. W a p o w s k i). K. Hartleb: Działalność kulturalna Erazma Ciołka Lwów, 1929.

Str. 162, w. 21 od góry pow. być: M. Wicherkiewiczowa.

St. 166. (M o d r z e w s k i) Wierzbowski: A. Frycza Modrzewskiego nieznana redakcja „Przydatku". (Przegl. Narod. 1920).

Str. 166. (M a r y c k i). „Szymona Mariciusa z Pilzna Korespondencja z lat 1681—1555". Wydał St. Kot. Kraków. 1929. (Archiw. do dziej. liter i ośw. w Polsce. XVI). — Pochodził Marycki z mieszczan. Syn Macieja. Do Akad. Krak. wstąpił w r. 1532 P. Kmita wysyła go na studja do Włoch. (1544—46 w Padwie i Bolonji). W r. 1545 dr. obojga prawa w Ferrarze. Trzykrotnie żonaty. W 1559 uszlachcony („Czystochlebski") Po śmierci bisk. Lubodzieskiego porzuca kanclerstwo i oddaje się gospodarstwu. Wr. 1569 posłem na sejm lubelski. Zm. (według Kota) w r. 1572 („Humaniści polscy XVI w. między sobą". 1929). — (W. 21. „wreszcie dr. obojga prawa" skreślić).

Str. 170. (K r o m e r). Dobrzyńska—Rybicka: Z dziejów starych ksiąg. (Zapiski Muzealne I. Poznań 1916). (O pierwszych wydaniach Kroniki).—Str. 169. Listy Kromera do Maryckiego w „Szym. Mariciusa Korespond." (1929).

Str. 174. (N i d e c k i). Listy do Maryckiego w „Szym. Mariciusa Korespond·„. (1929).

Str. 176. (Z a m o j s k i). St. Łempicki w Omaggio dell' Accademia Polacca... all' Univ. di Padova (Krak. 1922). — „Szymon Szymonowicz i jego czasy". Rozprawy i studja. Zamość. 1929. (Księga pamiątkowa).

Str. 177. (I ł o w s k i). St. Kot: Polacy w Bazylei... (Ref. w Polsce. 1921).

Str. 180. (J a k. G ó r s k i). Listy w Wotschke: Briefwechsel der Schweizer mit den Polen.

Str. 181. (S t. G r z e p s k i). Nowe wydanie „Geometrji" Grzepskiego, poraz drugi w podobiznie, Warszawa, 1929.

Str. 183. (Ł a s i c k i). Wotschke: Johann Lasitius. (Zeitschr. f. slav. Philol. 1925, II).

Str. 185. (H e i d e n s t e i n). H. Barycz: Jak Heidenstein został historykiem. (Na marginesie lat szkolnych R. Heidensteina) (Pam. liter. 1929). Ur. się H. w r. 1553 w Solęcinie (w Prusach Zachodn.). W r. 1566 wstąpił do uniw. w Królewcu. W r. 1571 wpisał się na uniwers. w Witemberdze. Następnie udał się na studja do Włoch i wstąpił do uniw. w Padwie. Pod koniec r. 1579 udał się do Francji. Wrócił do Polski ok. r. 1582.

Str. 189. (J a n H e r b u r t). Data urodzenia nieznana (r. 1508 wykreślić). W r. 1551 studj. w Bolonji; w Lowanjum nie był. (Wedł. Kota).

Str. 191. (J a n K r a s i ń s k i). St. Kot: Z dziejów propagandy pol. w w. XVI· (Prace filolog. XII. 1927).

Str. 200. (J a n B r o ż e k). „Gratis" w całości (w 4-ch „dyskursach") wydał krytycznie H. Barycz p. t. „Gratis". 1625". Kraków. 1929. (Bibl. pis. pol. 82).

Str. 201. (Albr. St. Radziwiłł). W r. 1609 w Lowanium. St. Kot. Stosunki Polaków z uniw. lowańskim (Minerwa pol. 1927).

Str. 205 — 291. Do prozaików Złot. Wieku, dodać Jana Szczęsnego Herburta (zob 403).

Str. 203. (S. Przypkowski). Z. Ciechanowska. Sam. Przypkowskiego parafraza hymnu „Te Deum". („S. Szymonowicz. i jego czasy". Zamość. 1929).

Str. 217. (Rej). Budka: Person cztery w Rejowym „Warwasie". (Silva rerum. 1927). — Brückner: Trybunał literacki. (Pam. Warszawski. 1929). Str. 216. Fidziński: Rej o wychowaniu fizycznem w Polsce XVI w. (Wychowanie fiz. 1929. Poznań).

Str. 220—21. (Orzechowski). Orzech-go „Juramentum episcoporum Regni Poloniae, z druku „De primatu papae" (1558), przedruk. w „Humanizm i Reform. — A. Kossowski: Hozjusz i Orzechowski. (Przegl. powsz. 1928).

Str. 224. (Gornicki). Brahmer w ocenie wydania Pollaka „Dworzanina". (Pam. liter. 1929). — Ign. Kozielewski: Ł. G. Lwów. 1929. — Fidziński: Gornicki o wychowaniu fizycznem w Polsce XVI w. (Wych. fiz. 1928).

Str. 229. Trzycieskiemu Dobrzycki przypisuje autorstwo pieśni „Prosim Cię, który mieszkasz na wysokim niebie", wydrukowanej poraz pierwszy w Kancjonale Wierzbięty z r. 1569. (Zob. „Ze studjów nad Kochanowskim". 1929, str. 19—27).

Str. 233. (Rotundus). Mieszczanin z Wielunia. Studj. w Witemberdze 1535, w Padwie 1545. W r. 1568 nobilitowany. Starosta w Stokliszkach. Zm. w r. 1582. (Wedł. St. Kota).

Str. 235. (Januszowski). St. Kot: Szkolnictwo parafialne w Małopolsce. (Lwów. 1911). (Tu wyd. część jego wizytacji djecezji krak.).

Str. 238. (Solikowski). O dyspucie jego z Krowickim w H. Barycza: M. Krowicki. (Ref. w Polsce 1924. str. 41); rękopis tej rozmowy w Bibl. Jagiell.

Str. 240. (Paprocki). St. Bodniak: Nieznany druk Bartosza Paprockiego. (Pam. liter. 1929). O wierszu na cześć Batorego: „Wesele bogiń". (Krak. 1581). Unikat w Kórniku.

Str. 242. (Strykowski). Dobrzyńska-Rybicka: Z dziejów starych ksiąg. (Zapiski muzealne I. 1916).

Str. 246. (Jan Palczowski). Studja w Krakowie 1524, dworzaninem w 1548, zm. 1565. Kalwin. Dziad Pawła Palczowskiego. (Wedł. St. Kota).

Str. 248 i 277. Autorstwo „Paradoxów koronnych" K. Kolbuszewski przypisuje Starowolskiemu.

Str. 249. (Oczko). Knot: Lekarze Batorego. (Arch. do dziej. medycyny. 1928).

Str. 260. (Taranowski). Matkowić: Putovanja po Balkanskom polnotoku XVI vieka. (Rad jugoslav. Akademije, Knjiga 105, XXXIII, Zagreb 1891.

Str, 261. (Hier. Baliński). St. Bodniak: Hieronim Baliński, nieznany polemista katolicki ze schyłku XVI w. (Ref. w Polsce. 1928). B. omawia jego pisma polemiczne przeciw różnowiercom. Syn Marcina h. Jastrzębiec, i Anny z Bużeńskich. W r. 1557 zapisał się na uniw. w Lipsku, w 1558 na uniw. w Witemberdze. Następnie udał się do Włoch i prawdop. do Francji. Miał urząd w salinach wielickich. Wojski sandomierski. Ożenił z Anną Otocką. Zm. po r. 1600.

Str. 261. (L e m k a). Zam. Prof. Apostol. powin. być: Prot. Apostol., co czytać należy: protonotarius apostolicus.

Str. 262, w. 10 od góry. Zam.: Zob. t. I, str. 372, pow. być: Zob. niżej, str. 326.

Str. 265 (P a w e ł P a l c z o w s k i). Wnuk Jana. Ur. ok. 1569. 16 lat podróż. Studja: 1596 w Frankfurcie nad O., w 1599 w Altdorfie i Padwie; w 1604 w kraju i przechodzi na katolicyzm. Od maja 1606 w Moskwie z pos. Oleśnickiego; wraca w maju 1608. — „Status Venetorum". 1604 (nie 1603). — „Wyprawa wojenna Króla Jego Mości do Moskwy". Wilno. 1606 (1608?). Toż rozszerzone wyszło p. t. „Kolenda Moskiewska" (1609). (Wedł. St. Kota). — „O Kozakach... Dyskurs Krzysztofa Palczowskiego z Palczowic, pisarza ziemskiego Zatorskiego i Oświęcimskiego". (1618). Nie jest utworem Pawła Palcz. lecz jego brata.

Str. 266. (T. Z a w a c k i) i 461. „Nieznany śpiewnik historyczny polski", przedruk. przez Glogera, jest, wedł. J. Janowa („Z dziejów pol. pieśni histor." Pam. liter. 1929) przedrukiem dziełka Teodora Zawackiego p. t. „Porządek y Rozrodzenie książąt y krolow polskich". Kraków. 1611.

Str. 268. Ustęp o S t a n. K r z y s z t a n o w i c u, pisarzu łacińskim, mylnie tu zamieszczono, zamiast na str. 194.

Str. 270. (F. B i r k o w s k i). Ks. Jougan: Znaczenie Birkowskiego w homiletyce. Lwów. 1901.

Stt. 272. (K. S a w i c k i). Brückner: Z starych książek. (Ref. w Polsce 1921).— Estreicher w Bibliogr. t. 27 (1929).

Str. 277. (S t a r o w o l s k i). Za Brücknerem K. Kolbuszewski przypisuje autorstwo „Robaka sumienia złego człowieka" Starowolskiemu.

Str. 281. (Ż ó ł k i e w s k i). Hahn: Stan. Żółkiewski w poezji polskiej. Lwów. 1908.

Str. 290, w. 2 od dołu: Zam. „Żona ćwiczona..." ma być: Ż. wyćwiczona...

Str. 293. (B i b l j a B r z e s k a). J. Birn: Francuz wśród kalwinów małopolskich: Jan Thénaud. (Ref. w Polsce. 1926).

Str. 293. (D. M i k o ł a j e w s k i). Ur. 1560, zm. 8 kwietnia 1633. (Estr.). Oprócz kazań i innych dzieł, ogł. nast. pisma polemiczne: a) „O Sakramencie Ciała i Krwie Pańskiej..." Wedł. Estr. wydane po r. 1590; T. Grab. (Liter. Arjań. str. 255) podaje: Wilno. 1590; b) „Disputatia Wileńska..." Toruń. 1599; c) „Syncrisis" abo Zniesienie nauki Kościoła Rzymskiego z Ewangelicką..." Gdańsk. 1609. O „Syncrisis" pisał Brückner w „Z starych książek". Ref. w Polsce 1921).

Str. 294. (Liter. o bibljach). F. Siarczyński. Przekłady Biblji na polskie... (Czasop. nauk. Ossol. I.

Str. 302. (S e k l u c j a n). Chrzanowski: Książka o Samuelu i Seklucjanie. (Przegl. histor. 1907 i „Wśród zagadnień...").

Str. 303 i 309. (J a n i H i e r. M a l e c c y). Golluba rozpr. w Księdze pamiątk. Bibl. uniw. w Królewcu. (1929).

Str. 310. (K w i a t k o w s k i). Wotschke: Joh. Radomski u. M. Quiatkowski. (Altpreuss. Monatschr. 1915).

Str. 317. (S a r n i c k i). Estreichera Bibliogr. t. 27. (1929).

Str. 318. (G r z e g o r z P a w e ł). Konr. Górski: „Grzegorz Paweł z Brzezin.". Monografja z dziejów polskiej literatury arjańskiej. Kraków. 1929.

Str. 322. (C. Bazylik). Wotschke: Joh. Laski u. Heraklid Basilicus. (Arch. f. Reformationsgesch. 1920).

Str. 332. (E. Otwinowski). Poch. z Leśnika w Lubelskiem; ur. ok. 1526. Do Turcji jedzie w r. 1557 w orszaku posła Bzickiego. Rektorem w Rakowie nie był. (Wedł. St. Kota). — Matković: Putowanja po Balkanskom polnotoku XVI v. (Rad jugoslav. Akad Knjiga 105, XXXIII. 1891).

Str. 339. (Jon. Szlichtyng). Estreicher w Bibliogr. t. 27. (1929).

Str. 340. (Kuczborski). Listy w „Szym. Mariciusa z Pilzna Koresp.". (1929).

Str. 344. (Wujek). Ks. Jougan. Z dziejów kaznodziejstwa pol. (Przew. nauk. i liter. 1920).

Str. 351. (Skarga). Ks. A. Białecki: Powodowski i Skarga. (Przegl. homilet. 1926); — E. Święcki: Skarga jako obrońca katolickiej nauki o Eucharystji. (Przegl. teolog. 1928).

Str. 360, w. 3. Zam. Kminy, pow. być Kmity.

Str. 372—4. (J. Kochanowski). Gomółki „Melodje na Psałterz polski z r. 1580. Wyd. J. Reiss. Kraków, 1927. — St. Łempicki: Uwagi o Foricoeniach J. Koch. (Spraw. Akad. Um. 1929, nr. 3. — J. Birkenmajer: Jeszcze o akrostychach Kochan. (Ruch liter. 1929 nr. 3). — W. Ziembicki: Uwagi w sprawie „Dryas Zamchana" J. Koch. (Pamiętnik trzeciego zjazdu bibliofilów polskich. Lwów. 1929). — Dobrzycki: Ze studjów nad Kochanowskim. Poznań. 1929. (Odb. z IV t. Prac Komisji Filolog. Pozn. T. P. N.). Zestawia „Kolędę" z „Fragmentów" („Tobie bądź chwała, Panie wszego świata") z pieśnią Wojciecha Bassaeusa ze Szczebrzeszyna p. t. „Nowe Lato" (Kraków. 1566); kwestjonuje jej autorstwo; b) stwierdza brak pewności co do autorstwa „Carmen macaronicum"; c) utrzymuje, wbrew Przyborowskiemu, że nie było dwóch wydań Psałterza przedr. 1578, że najwcześniejsze znane wydanie pochodzi prawdopodobnie z r. 1577; d) dowodzi, że było nie jedno, lecz cztery wydania „Fragmentów" w r. 1590. — K. Krajewski: Odprawa posłów greckich jako tragedja renenansowa. (Pam. liter 1929).

Str. 375—6. (Sęp Szarzyński). L. Simon: Starowolski o Mik. Sępie Szarzyńskim. (Ruch liter. 1928, nr. 1). — Brückner: Trybunał literacki. (Pam. Warsz. 1929, zesz. 1). — Sinko: Jedna czy dwie maniery Sępowe. (Pam. liter. 1929).

Str. 379. (Klonowicz). W. Nartowski: Stan włościański w utworach poetyckich pisarzy polskich doby renesansowej Lwów. (Odb. z Ludu). — W. Borowy: Wisła w poezji polskiej. Warsz. (1922). — J. Janów: Z dziejów pol. pieśni historycznej. (Pam. liter. 1929). — Klonowiczowi przypisał Erzepki autorstwo „Carmen macaronicum", dotychczas uważanego za utwór Jana Kochanowskiego; czemu się sprzeciwili Brückner i Gaertner; Dobrzycki jednak sądzi, że zupełnej pewności co do autorstwa Kochanowskiego mieć nie możemy. („Ze studjów nad Kochanowskim". 1929). — B. Nadolski: Geneza Roksolanji Seb. Klonowicza. (W księdze zbior. „S. Szymonowicz i jego czasy". 1929).

Str. 394. (A. Zbylitowski). R. Pollak podał podobizny kart tytuł. utworów 8 i 9; tytuły brzmią: „Lamenty na żałosny pogrzeb... Elżbiety Ligęzianki z Bobrku, Wojewodziney krakowskiey..." Kraków. 1593; „Na krzciny Naias. Władysławowi III krolewicowi polskiemu y szweckiemu". Kraków. 1595. Ten drugi przedrukował w księdze zbior. „S. Szymonowicz i jego czasy". (1929).

Str. 402. (Pielgrzymowski). Tyszkowski: Poselstwo Lwa Sapiehy w Moskwie 1600. (Arch. Tow. Nauk. we Lwowie. Dział II, t. IV Lwów, 1927).

Str. 403. (J. S. Herburt). W sprawie autorstwa „Consilium de recuperanda pace" pisała W. Dobrowolska: Młodość Jerzego i Krzysztofa Zbaraskich (Przemyśl. 1926) i St. Bodniak w ocenie tej rozprawy w Kwart. histor. 1929.

Str. 412. (Szymonowicz). St. Kot. Stosunki Polaków z uniwers. lowańskim. (*Minerwa pol.* 1927) i tenże: Helmstedt i Zamość. 1929. — J. Królińska: Szymon Szymonowicz. W trzechsetną rocznicę zgonu autora „Sielanek". Zamość. 1929.— „Szymon Szymonowicz i jego czasy". Rozprawy i studja. Zamość. 1929.

Str. 416. (J. Głuchowski). J. Janów. Z dziejów pol. pieśni historycznej. (Pam. liter. 1929)

Str. 427. (H. Chełchowski). T. Mikulski: H. Chełchowski. Toruń. 1929 (Odb. z t. 36 Roczników Tow. Nauk. w Toruniu. 1929). W dodatku przedrukował obie w unikatach tylko zachowane sielanki Chełchowskiego: „Uciecha bogiń parnaskich" i „Gwar leśny". H. Chełchowski pochodził ze szlachty mazowieckiej, herbu Lubicz; był synem Pawła, skarbnika ziemi różańskiej, i Anny Jankowskiej. Kształcił się w uniw. krak. Jako dworzanin królewski brał udział w wyprawie smoleńskiej Władysława IV (1633). Wstąpiwszy do stanu duchownego, osiadł na Pomorzu. Daty urodzenia i śmierci nieznane.

Str. 439. (Jagodyński). Dobrzycki: Kilka uwag o „Pieśniach katolickich" Jagodyńskiego. (Pam. liter. 1929). Dobrz. stara się udowodnić, że „Pieśni katolickie" są dziełem autora „Wyb. Ruggiera" (nie innego Jagodyńskiego) i że pierwsze ich wydanie ukazało się przed r. 1539).

Str. 442. Do ocen „Liter. mieszcz." Badeckiego dod. ocenę Z. Mocarskiego w Zapiskach Tow. Nauk. w Toruniu. 1926.

Str. 457. Przekład wiersz. „Gryzelli" z r. 1571 nie jest, wedł. J. Krzyżanowskiego (inform. ustn.) przekładem z jęz. niemieckiego, lecz przeróbką z prozy polskiej na wiersz.

Str. 458. „Historja o Fr. Spierze" jest przeróbką łacińskiego oryginału (wyd. 1550). Zob. Warmiński: A. Samuel i J. Seklucjan, str. 386. (Wedł. J. Krzyżan.).

Str. 459. Wyd. pierwsze „Historji o Barnabaszu" wyszło wedł. Lelewela w r. 1571. Tekst wiersz. znany w wyd. z r. 1615 przerobił wedł. J. Krzyżan. B. Budny na prozę jako „Hist. krotofilną o kupcu", dodawaną później do jego „Apoftegmatów".

Str. 460. Do liter. o powieści XVI w. dod. J. Krzyżanowskiego ocenę rozprawy K. Laserstein „Der Griseldisstoff in der Weltlitteratur" Weimar. 1926 w Pam. liter. 1928). — J. Krzyżanowski: Pogłosy Dekamerona w powieści polskiej XVI i XVII w. (W księdze zbior. „S. Szymonowicz i jego czasy". Zamość. 1919).

Str. 462, w. 2 od dołu „Duma Ukrainna" pochodzi z końca XVI w., (nie z 1 poł. XVII).

Str. 464. Do liter. o pieśni XVI w. dod. J. Janów: Z dziejów polskiej pieśni historycznej. (Pam. liter. 1929).

Str. 469. (B. Zimorowicz). Brückner: Trybunał literacki (Pam. Warsz. 1929, zesz. 1). (Do sporu o autorstwo „Roksolanek").

Str. 472. O Twardowskim wyraża się obecnie (1929) Brückner: „Historyk to, nie poeta".

Str. 485. „Oblężenie Jasnej Góry Częstochowskiej" w oprac. J. Czubka w druku. (Autorem ma być Odymalski).

Str. 493. (Łuk. Opaliński). Wedł. Estr. żyło współcześnie dwu Łukaszów Opalińskich; drugi zm. w r. 1654. Jego mowy w Swadzie Daneykowicza.

Str. 497. (Jerzy Lubomirski). W l. 1632—33 studjował w Lowanjum, nie w Kolonji. (St. Kot Stos. Pol. z uniw. lowań. Minerwa pol. 1927).

Str. 505. (Chrościński) i 409 (St. H. Lubomirski) T. Mikulski: Dzieje jednego sonetu. Chrościński, Lubomirski czy Hadziewicz? (Ruch liter. 1929, nr. 4, i W. Jędrychowskiego „Wyjaśnienie" tamże, nr. 5). — E. Land. Notatki bibliograficzne. (Silva rerum. 1925).

Str. 509. (St, H. Lubomirski). Poemat „Piram i Tyzbe" z rękop. bibl. Kórnickiej wyd. R. Pollak. (Poznań, 1929). Brückner kwestjonuje autorstwo Lubomirskiego. (Pam. liter. 1929).

Str. 514 H. Morsztyna „Historja o Galezjusie i Filidzie". Przekład z przekładu łacińskiego Filipa Beroalda. (Wedł. J. Krzyżanowskiego).

Str. 515. H. Morsztyna „Żałosny koniec Zygismundy i Gwiskarda" jest przewierszowaniem łacińskiego przekładu Leonarda Bruniego Aretina. Przekład wierszowany z łacińskiego przekładu wierszowanego F. Beroalda (Wedł. J. Krzyżan,) — (St. Szołucha). O Szołusze jako autorze poem. „Nowe Niebo Duchowne" wspomina Brückner. (Dzieje liter I, 294).

Str. 517. (A. M. Fredro). L. Kosiński: Przysłowia Andrzeja Maksymiljana Fredry Poznań, 1929. (Ustęp druk. w Księdze pamiątk. dla Dobrzyckiego).

St. 518. (Olizarowski). St. Kot: A. A. Olizarowski (w Księdze pamiątkow. 350 lecia założ. Uniw. Wileń.) — Pochodził z Podlasia. Ur. ok. 1618; studja odbył w Poznaniu, Gracu, Ingolsztadzie, Padwie. W 1655 uszedł z Wilna przed inwazją moskiewską do Królewca. Tam dr. med. Zm. wr. 1659.

Str. 534, w. 3 od dołu, pow. być: w Pohościu (nie w Pokościu).

Str. 535. Pamiętnik Cedrowskiego wydał też M. Baliński, wraz z dyjarjuszami Filipa, Teodora i Michała Obuchowiczów, p. t. „Pamiętniki historyczne do wyjaśnienia spraw publicznych w Polsce XVII wieku posługujące, w dziennikach domowych Obuchowiczów i Cedrowskiego pozostałe". Wilno. 1859.

Str. 540. (Sobieski). Ks. Gładysz: Pamiątka odsieczy wiedeńskiej w nabożeństwie a król Jan Sobieski. (Aten. Kapł. 1928). — Wędkiewicz: Z tradycyj rumuńskich o Janie III Sobieskim. („Studja staropol." dla Brücknera).

Str. 554 (Stanisław Witwicki) (Witwickiemu przypisywano zapadnięcie wyroku skazującego Kazim. Łyszczyńskiego na spalenie).

SKOROWIDZE

*a) Wykaz pisarzów polskich *).*

Abstemius zob. z Kwidzyna Mikołaj
Acernus zob. Klonowic
Adam Polak **35**, 446
Adamus Polonus zob. z Bochni Adam
Aesticampianus zob. Sommerfeld Jan
Agricola Rudolf (Młodszy) 130
Alantsee Ambroży 120
de Albocastro Mikołaj 55, 60
Albrecht ks. pruski 226
Alexander a Jesu zob. Kochanowski Andrzej
Anonim husyta **75**
Anonim protestant 380
Anserinus Stan. zob. Kleryka Stan.
Anzelm Polak 35
Archidiaconus Gnesnensis zob. z Czarnkowa Janko
Arciszewski Krzysztof 432—3
Argiglobyn Jerzy 104
Artomjusz Piotr 295
Auspurger Kazimierz 513

Baczyński Stan. zob. Modlitewnik Marji Kazimiery
Bär zob. Ursinus Jan
Baldwin Gallus zob. Gallus
Baliński Hieronim **261**, **581**
Baranowicz Łazarz 498
Bardziński Jan Alan **505—6**
Bartochowski Wojciech 551
Baryka Piotr 451, 472, 474
Bassaeus Wojciech zob. ze Szczebrzeszyna Wojc.
Baszko Godysław (Gotszalk) zob. Kronika Wielkopolska.
Bazylik Cyprjan 164, **322—3**, 381, 454, **583**
Bączalski Seweryn 290, **417**, 474
z Bełżyc Jakób 327
Bembus Mateusz 357
Bendoński zob. Szymonowic
Benedykt à Sancto Joseph zob. Zawadzki Benedykt
Benedykt Polak 13, **577**
Ber zob. Ursinus Jan
Białobocki Jan 494—5
Białobrzeski Marcin 344
Bielawski Tomasz 392

*) Włączono tu też pisarzy cudzoziemców, pracujących przez pewien czas w Polsce lub dla Polski, jak Kallimach, Celtes, Hegendorfin i t. d.

Bielscius J. zob. Bielski Joachim
Bielski Jan 132 (Zob. t. II)
Bielski Joachim 138, **231—2**, 239, 370
Bielski Marcin 121, 155. **205—6**, 232
Biem z Olkusza M. zob. z Olkusza Marcin
Bieżanowski Stan. Józ. 551.
Bircovius F. zob. Birkowski Fabjan
Birkowski Fabjan 195, **268—270**, 582
Birkowski Szymon 194
Błażewski Marcin 168, 420
Błażowski zob. Błażewski
z Błonia Mikołaj 31
z Bochni Stanisław 417
z Bochni Adam
z Bochinu Adam
z Bochyni Adam
z Bochynia Adam
Bochyń Adam
} zob. Adam Polak
Boczyłowic Jakób 511
Boguchwał franciszkanin
Bogufał bisk. zob. Kronika Wielkopolska
Bojanowski Jan 425
Bojer Wawrzyniec 419
Bolesiavius zob. Bolesławjusz
Bolesławczyk zob. Bolesławjusz
Bolesławjusz Klemens 510.
Bolestraszycki Samuel 578
Boniecki Leonard zob. z Bończy Leonard
z Bończy Leonard zob. z Buńczy L.
Borzymowski Marcin 496
Boym Michał 360
Bratkowski Danjel 511
Broniewski Marcin 318
Broniovius zob. zob. Broniewski
Broniowski zob. Broniewski
Broński Krzysztof 348
Brocki zob. Brożek Jan
z Brodni Wacław zob. Wacław Ubogi
Broscius zob. Brożek Jan
Broski zob. Brożek Jan
Broszcz zob. Brożek Jan
Brożek Jan **199—200**, **580**
z Brudzenia Paweł zob. Włodkowic P.
z Brudzewa Wojciech 29
Brutus zob. Lubieniecki Stan. (Młodszy)
z Brzeska Adam zob. Paxillus Adam
Brzoski zob. Brożek Jan
z Brzozowa Walenty 294
Budny Bieniasz 264
Budny Szymon **314—316**, 344
z Buńczy Leonard 84
Buonaccorsi Filip zob. Kallimach
Bursius zob. Burski Adam
Burski Adam 174, **193—4**
Bużeński Stanisław 530
Bylica Marcin z Olkusza zob. z Olkusza M. (Starszy)
z Bystrzykowa Michał 27
Bythner Bartłomiej 333
Bythner Jan 576
Bzowski Abraham 192

Callimachus Philippus zob. Kallimach
Calissius Albertus zob. z Kalisza Wojciech
Cedrowski Jan **534**, **585**
Celtes (Celtis) Konrad 58—59
Chełchowski Henryk **427**, **584**
Chlebodziejski zob. Marycki Szymon
Chlebowski Wawrzyniec 435
Cholewa Mateusz **7**, **9**
Chomiąż Piotr 68
Chrapowicki Jan Antoni 535
Chrosciesius zob. Chrościeski Stan.
Chrościeski Stanisław 135
Chrościński Wojciech 483, **504-6**, 508, 539, **585**
Chrysztoporski Mikołaj 384
Chrząstowski Jędrzej 321
Chwalczewski Stanisław **153**, **225**
Chwalibogowski Jan 380
Chwalibogowski Krzysztof 380
Chwalibogowski zob. Falibogowski Krzysztof Franciszek
Cichocki Kacpar zob. Sawicki Kaspar
Cichocki Kacpar 354
Cichocki Mikołaj zob. Cichowski Mik.
Cichovius Nicol. zob. Cichowski Mikoł.
Cichowski Mikołaj 339, **358**
Ciekliński Piotr 390—1
Cieslelski Andrzej 181—2
Ciołek zob. Witelo
Ciołek Erazm 55, **148—9**, **579**
Ciołek Stanisław 36, **39—41**, 58

Cnapius zob. Knapski Grzegorz
Cochanovius Joannes zob. Kochanowski Jan
Copernicus Nikolaus zobacz Kopernik Mikołaj
Corvinus Novoforensis Laurentius zob. z Nowego Targu Korwin Wawrzyniec
a Cosmin Benedictus zob. z Koźmina Benedykt
Costin Miron zob. Kostyn Miron
Crassinius Joannes zob. Krasiński Jan
Cricius Andreas zob. Krzycki Andrzej
Crosnensis Paulus zob. z Krosna Paweł
Cygański Mateusz 253
Cynerski Jan 282
Czahrowski Adam 397
z Czarnkowa Janko 10, 12
Czarnkowski Adam 248
Czarnkowski Jan zob. z Czarnkowa Janko
z Czarnolasu Jan zob. Kochanowski Jan
Czechel zob. z Czechła Sędziwój
z Czechła Sędziwój 54
Czechowic Marcin 299, 311, **326—7**, 331
Czerniowski Jan 266
Czuj Grzegorz zob. z Sambora Grzegorz
Czystochlebski zob. Marycki Szymon

Dachnowski Jan Karol 290, 294, 414, **429**
Damalewicz Stefan 204
Daniecki Jan **405**, 407
Dantiscus Joannes zob. Dantyszek Jan
Dantyszek Jan **127—130**
Dargodzki Maciej zob Grodziecki Adam
Dąbrówka Jan 22, **33**
Dąmbrowski Samuel 313
Decius Jodocus zob. Decjusz Jodok
Decjusz Jodok (Just) Ludwik 154
Dembołęcki Wojciech **274—5**, 529
Dębiński Jan 544
Dębowski Andrzej 395
Dietz zob. Decjusz
Długosz Jan **48—51**, 578
z Dobczyc Jan 34
z Dobczyna Jan zob. Gałka
Dombrówka zob. Dąbrówka
Dorohostajski Krzysztof 254
Drezner Tomasz 193
Drobiszewski Herman 515
Drużbicki Kacper 526
Drzążyński Andrzej 146
Drzewicki Maciej 55
Dubingowicz Stanisław 319
Dyakowski Mikołaj 538
Dyamentowski Wacław 281, 420
Dzierzwa 9
Dzwonowski Jan 442, **443**

Eck Walenty 130
Elgot Jan 23, 57
Elżbieta zob. De institutione regii pueri
Eysymont Jan 419

Falibogowski Krzysztof Franciszek 281
Falimierz zob. Falimirz
Falimirz Stefan **116**, 119
Farnovius zob. Farnowski
Farnowski Stanisław 329
Filalet zob. Philaleth
Filipowska Regina 296
Flachsbinder zob. Dantyszek Jan
Fredro Andrzej Maksymiljan **516—517**, **585**
Fricius zob. Frycz
Frovinus zob. „Antigameratus"
Frycz zob. Modrzewski Andrzej

Galatowski Joannicy 522
Gallus **5**, 37, **577**
Gallus Marcin zob. Gallus
Gall Anonim zob. Gallus
Gałka Jędrzej (z Dobczyna) 22, **90**
Gaszowiec zob. z Jaszowic Jędrzej
Gaudenty arcyb. zob. Radym
Gawarecki Sebastjan 540
Gawatowicz Jakób 444
Gawiński Jan 417, 423, 451, **473-5**, 484
Gawłowicki Szymon 420, **500**
Gdacjusz Adam 527
Gąsiorek Stan. zob. Anserinus
Gębicki Jakób 390, **426**
Gębicki Łukasz 430
z Gielniowa Ładysław 87, **88**
Gilowski Paweł 311
Glaber Andrzej (z Kobylina) zob. z Kobylina Andrzej

Glicner (Gliczner) Erazm, 251, 323—5
z Głogowa Jan 25
Głogowczyk zob. z Głogowa Jan
Głoskowski Maciej 435
Głuchowski Jan 132, 381, 382, 415, 584
Godysław Paweł zob. Kronika Wielkopolska
Golubski Jan zob. Gołubski Jan
Golian Chrzysztof 459
Golliusz Jan 537
Golniewski zob. Gośniewski
Gołębiowski Chryzostom 521—2
Gołubski Jan zob. Sawicki Kasper
Gonesius Petrus zob. z Goniądza Piotr
z Goniądza Piotr 164, 328
Goniec zob. z Goniądza Piotr
Gorczyn Jan Aleksander 523
Gorczyn Piotr 427
Gorecius zob. Gorecki
Gorecki Leonard 183
Gornicki Łukasz 221—4, 365, 370, 581
Gorscius Jacobus zob. Górski Jakób
Goryński Jan 262
Goryński Piotr 82
Goslicius Laurentius zob. Goślicki Wawrzyniec
Gosławski Stanisław 410
Gostomski Anzelm 253—4, 414
z Gostynina Jakób 26
Goślicki Wawrzyniec 176
Gośniewski Chryzostom 418
Góra Łukasz zob. Gornicki Ł.
Górnicki Łukasz zob. Gornicki Ł.
Górski Jakób 179—180, 580
Górski Stanisław 158—160
z Góry Henryk 25
Grabowiecki Sebastjan 390, 392
Grabowski Piotr 245
Grądzki Samuel 547
Grepscius zob. Grzepski Stanisław
z Grochowa Maciej 71
Grochowski Stanisław 294, 399—402
Grodicius zob. Grodzicki Stan.
Grodzicki Stanisław 352
Grodziecki Adam 287
Groicki Bartłomiej 83, 245, 295
Grotkowski Jan 439, 492
Grzebski Stanisław 180—1, 251, 580
Grzegorzkowic Piotr 236, 404
Grzepski Stan. zob. Grzebski Stan.
Grzymułtowski Krzysztof 552
Gurski Jan 325
Gwagnin Aleksander 182, 241, 408

Hadziewicz Grzegorz Krzysztof 585
Hartknoch Krzysztof 555
Haur Jakób Kazimierz 554
Hegendorf zob. Hegendorfin
Hegendorfer zob. Hegendorfin
Hegendorfin Krzysztof 157—8
Hegendorphinus zob. Hegendorfin
Heidenstein Reinhold 185—6, 370, 580
Herbest Benedykt 177—9, 312, 340
Herbest Jan 449
Herbestus Benedictus zob. Herbest Benedykt
Herburt Jan 189, 580
Herburt Jan Szczęsny 214, 355, 370, 403—5, 418, 581, 584
Hesse Benedykt 22
Hevel zob. Heweljusz J.
Hevelins zob. Heweljusz Jan
Heweljusz Jan 436, 524
Hewelke zob. Heweljusz Jan
Hieronim z Pragi zob. z Pragi Hieronim
Hirtenberg zob. Pastorius
von Hoefen zob. Dantyszek Jan
Hocwelke zob. Heweljusz J.
Hosius zob. Hozjusz Stan.
Hozjusz Stanisław 170—2, 340, 354
Hussovianus Nicolaus zob. Hussowski Mikołaj
Hussowczyk zob. Hussowski
Hussowski Mikołaj 131, 579

Iłowski Stanisław 176, 580
Ines Albert 145
z Interboku zob. z Paradyża Jakób
Issiora Mikołaj zob. Łaszcz Marcin
Izdbieński Benedykt 148

św. Jacek (Odrowąż) 70
Jacobus de Clusa zob. z Paradyża Jakób

Jacobus de Paradiso zob. z Paradyża Jakób
Jaćwiezjusz zob. Kołakowski Stanisław
Jadam brat 105
Jagodowicz Mateusz 448
Jagodyński Stanisław Serafin 431, **438-9**, **584**
Jakób z Jüterboku (z Interboku) zob. z Paradyża Jakób
Jakób ze Żnina zob. ze Żnina Jakób
Jakób z Paradyża zob. z Paradyża Jakób
Jakubowski Walenty 383
Jan, opat witowski 71, 74
Janczar 103
Janicius Clemens zob. Janicki Klemens
Janicjusz zob. Janicki Klem.
Janicki Klemens **131—133**, **579**
Janicki Marcin 294
Janik (Janicz) zob Janicki Klemens
Janitius zob Janicius
Janko z Czarnkowa zob. z Czarnkowa Janko
Jan Kazimierz Waza zob. Waza Jan Kazimierz
Januszowski Jan 218, 219. **234—5**, 248, 277, 345, 365, 370, 415, **581**
Januszowski Zygmunt Adam 423
Jarzębski Adam 431
z Jaszowic Jędrzej 75
Jemiołowski Mikołaj 537
Jerlicz Joachim 536
Jeżowita zob. Przyłuski Jakób
Jeżowski Wład. Stanisław 428
Jonston Jan 523
Jurgevicius Andreas zob. Jurgiewicz Andrzej
Jurgiewicz Andrzej **356—7**
Jurkowski Jan 442, 451.
z Jüterboku Jakób zob. z Paradyża Jakób

Kaczer zob. z Raciborza Wawrzyniec
Kadłubek Wincenty **7**, 9, 37, **577**
z Kalisza Wojciech 327, **331**, 378
Kaliszczyk zob. z Kalisza Wojc.
Kallimach **45—48**, 58, 322, **578**
Kamieński Dłużyk Adam 536
Karmanowski Olbrycht 436
Karnkowski Stanisław 185, 237, **249—251**, 299, 344, 547
Kaszota Wojciech zob. Rej Mikołaj
św. Kazimierz 39
Kącki Walenty 255
z Kęt Mateusz 121
z Kęt Walenty 121
z Kielc Wincenty 4, 9
Kiełbasa Wincenty 53
z Kijan Jan zob. Jurkowski Jan
Kiszka Leon 335
z Klecka Marcin 357
Kleryka Stanisław 116
Klon zob. Klonowic
Klonowic Sebastjan Fabjan 132, 137, 138, 243, 244, 248, 331, 367, 370, **376—9**, 583
Kłos Tomasz **122**, 306
Kmita Jan Achacy 132, 360, **395—7**
Knapski Grzegorz **289—290**, 447
Knapjusz zob. Knapski
Kobiernicki Marcjan 386
Kobierzycki Stanisław 543
z Kobylina Jędrzej **118—119**, 153
Kochanowski (starosta) 532
Kochanowski Andrzej (Alexander a Jesu) **518—9**
Kochanowski Jan 138, 191, **361—374**, 382, 404, **583**
Kochanowski Jędrzej 388
Kochanowski Krzysztof 385
Kochanowski Mikołaj 385
Kochanowski Piotr 392, **421—3**
Kochański Adam Adamandy 525
Kochowski Aleksander 485
Kochowski Wespazjan 370, **481—5**, 544
Kociołek zob. Marycki Szymon
Koczanowski Mikołaj 148
Kojałowicz Wojciech (Wijuk) 242, **541-2**
z Kokorzyna Andrzej 31
Kołakowski Stanisław 387
z Komorowa Jan 146
Konarski Jan 103
Koniecpolski 375
Konstanty Michałowicz 103 (zob. Janczar)
Konstatynowicz Michał zob. Konstanty Michałowicz.

Kopernik Mikołaj 28, **149—152,** 580
Korczewski Wit. 300
Korczbok Rożek Ambroży zob. Rej Mikołaj
Korczyński Adam 503
Kordecki Augustyn **542—3**
Korejwa Jan Aleksander 428
Korona Marek 289
Korwin Wawrzyniec z Nowego Targu zob. z Nowego Targu Wawrz.
Kossów Sylwester 337
Kostyn Miron 501
Koszarski zob. z Żarnowca Grzegorz
Koszutski Stanisław **251,** 264
z Koszyczek Jan 108, **113—114,** 456, 457
Kościelski Gaweł 259
Kotwic Mikołaj 61
z Koźmina Benedykt 136
z Krakowa Mateusz 19
Kraiński Krzysztof 314
Krajewski Jan 419
z Krajkowa Tomasz 86
Krasiński Gabrjel 498
Krasiński Jan 191, **580**
Kromer Marcin 155, **167—170,** 227, 339, 420, **580**
z Krosna Paweł **122—3**
Krotowicjusz Jan 346
Krowicki Marcin **327—8**
Król Jan Kazimierz zob. Waza Jan Kaz.
Król Jan III zob. Sobieski Jan
Król z Przemyśla Marcin zob. z Żórawicy Marcin
Kruk zob. Korwin
Kryski Szczęsny 261, 326
Krzesichleb Piotr zob. Artomjusz P.
Krzycki Andrzej **124—7**
Krzysztanowic Stanisław 268, 582
Krzyżanowski Hieronim 219
Kuczborski Walenty 340, **583**
Kuligowski Mateusz Ign. **502,** 514
Kunicki Wacław 268
Kurzelowczyk Malcher 398
Kwiatkiewicz Jan 553
Kwiatkowski Marcin **309—310,** 582
Kwiatkowski Piotr 515
z Kwidzyna Mikołaj 28
Lancicius Nicolaus zob. Łęczycki Mik.
Lascius zob. Łaski
a Lasco Johannes zob. Łaski Jan
Lasicius Joannes zob. Łasicki Jan
Lasius zob. Łaski Marcin
Lasocki Mikołaj 42, **578**
Laterna Marcin 294, 385
Lechowicz Andrzej 415, **416**
Lemka Jerzy **261,** 582
Leonard, dominikanin 292, 293
Leopolita Jan 292
Leszczyński Andrzej 440
Leszczyński Rafał 232
Leszczyński Rafał († 1636) 256, 432
Leszczyński Rafał (wnuk poprzedniego) 498
Leszczyński Samuel **499,** 509
ze Lgoty Jan zob. Elgot Jan
Libanus Silesius zob. z Lignicy Jerzy
Libicki Jan 143, **440**
Lifftel Sebastjan 406
Ligęza Mikołaj Spytek 285
z Lignicy Jerzy **148, 579**
Linodesmon zob. Dantyszek Jan
Linowski Łukasz zob. Sawicki Kasper i Cichocki Kasper
Lipnicki Maciej 81
z Lipnicy Szymon **88, 578**
Lipski Andrzej 195
Lipski Andrzej zob. Potocki Wacław
Lismanin Paweł 449
Loeaechius (Loechius) zob. Lechowicz Andrzej
Longinus Johannes zob. Długosz Jan
Lorencowicz Aleksander 519.
Lubelczyk Jakób 230, 246, 300, **303—4,** 381, 462
Lubieniecki Andrzej 338
Lubieniecki Stanisław (Starszy) 338
Lubieniecki Stanisław (Młodszy) 528
z Lublina Biernat 103, **111—113,** 257
Lubomirski 420—1
Lubomirski Franc. Sebastjan 463
Lubomirski Jerzy 433, **497, 585**
Lubomirski Stan. Herakljusz 479, 497, 499, 504, **507—510,** 585
Lubomski Mikołaj 421.

z Ludziska Jan 42, 578
Lutomirski Stanisław 307
ze Lwowa Stanisław 300

z Łańcuta Jan 122
Łasicki Jan **182—3, 580**
z Łaska Jan zob. Łaski Jan
z Łaska Wawrzyniec 84
Łaski Jan, arcyb. **145,** 153, 157
Łaski Jan reform. **307—309**
Łaski Marcin **447—8**
Łaski Stanisław 125, **224—5,** 227
Łaszcz Marcin 325, 349, **355,** 356, 448
Łęczycki Mikołaj 358
Łęczycanin Sebastjan 445
Łopeski Jan 451
Łopuchowski zob. Słopuchowski
Łoś Władysław 534
z Łowicza Szymon 115
Łubieński Stanisław **197—8**

Maciej mistrz zob. Mistrz Maciej
Maciejowski Bernard 147
Maczuski Andrzej 264
Magister Vincentius zob. Kadłubek
Makowiecki Stanisław 500
Makowski Szymon 521.
Malecki Hieronim 309, **582**
Malecki Jan **302—3, 582**
Maletius (Malecius) zob. Malecki
Marchocki Mikołaj Ścibor 576
Marcin z Opawy zob. Marcin Polak
Marcin Polak 11
Maricius zob. Marycki Szymon
Markowicz Jan 537
Martinus Polonus zob. Marcin Polak
Marycki Szymon **166, 580**
Maskiewicz zob. Maszkiewicz
Masłowski Piotr 53
Maszkiewicz Bogusław Kazim. 288
Maszkiewicz Samuel 278
Mateusz Cholewa zob. Cholewa Mateusz
Mateusz z Krakowa zob z Krakowa Mateusz
Matthaeus de Cracovia zobacz Mateusz z Krakowa
Mączyński Jan 247
Medeksza Stefan Franc. 535.
Memorata Anna 144
Meniński Franciszek 555
Mesgnien zob. Meniński
Miaskowski Kasper 370, 405, **417—418**
Miączyński Jan 247
Michał Konstantynowicz (mylnie zam. Konstanty Michałowicz) zob. Janczar
Michałowicz Konstanty Zob. Janczar
Michałowski Jakób 548
Miczyński Sebastjan 265
z Miechowa Maciej (Miechowita) 118, **152—3,** 226
Miechowita Maciej zobacz z Miechowa Maciej
z Miedzerzecza Marcin 36
Miedzieleski Wawrzyniec 147
Mieleski zob. Rotundus
Mielesius zob. Rotundus
Mielicki zob. Rotundus
Mierzwa sos. Dzierzwa
z Mierzyńca Mikołaj 92
Mijakowski Jacynt 286
Mikołaj Polak 37
Mikołajewski Danjel **293, 582**
Milewski zob. Rotundus
z Mirosławia Piotr 33
Mlorsz zob. Dzierzwa
z Mirzyńca, Mirzyński zob. z Mierzyńca Mik.
Mistrz Maciej **33,** 87
Mistrz Mikołaj z Poznania zob. z Poznania Mik.
Mistrz Wincenty zob. Kadłubek Winc.
Młodzianowski Tomasz **520—1**
Młoszowski Sambor 485
Modrevius Andreas Fricius zobacz Modrzewski
z Modrzewa Frycz Andrzej zob. Modrzewski
Modrzewski Andrzej (Frycz) **162-166,** 307 580
Mohiła Piotr 336
Mojewski P. 50
Morawicki zob. ze Szczodrkowic Stan.
Morolski Jan Dominik 428
Morsztyn Andrzej 431, 433, 440, **487—9,** 492, 554

Morsztyn Hieronim (Jarosz) 394, 440, **489—491,** 514, **585**
Morsztyn Stanisław 488, **492—3**
Morsztyn Zbigniew 203, 488' **491—2**
Moscorovius zob. Moskorzewski
Moskorzewski Jarosz (Hieronim) 262, 299, **325—6,** 348
Moskorzowski Jarosz zob. Moskorzewski
Moskorzowski Jan 287
z Mościsk Mikołaj 576
Mrowiński Jan (Płoczywłos) 252
Muratowicz Sefer 275
Murinius Marcin 252
Murzynowski Stanisław 301, **305,** 458
Mycielski Piotr 252
Mymer (Mymerus) Franc. **120—1,** 378
Myszkowski Jerzy 147
Myszkowski Piotr 261

Naborowski Daniel 411, 414, **437-8,** 490
Najman zob. Mateusz z Krakowa.
Napolski Piotr 414
Nicolaus de Polonia zob. Mikołaj Polak
Nicz Jan zob. Leopolita Jan
Nidecki Andrzej (Patrycy) **172—4, 580**
Nieborowski Marcin 495
Niedzielski zob. Miedzieleski
Niedzwiecki Jan zob. Ursinus Jan
Niedźwiedzki Jan zob. Ursinus Jan
Niegossevius zob. Niegoszewski Stan.
Niegoszewski Stanisław **139—140,** 370, 579
Niemierzyc zob. Niemirycz Krzysztof
Niemirycz Krzysztof 512
Niemojewski Jakób 178, **312,** 313, 342
Niemojewski Jan **312,** 327, 331
Niemojewski Stanisław 281
Niewieski Stnnisław 511
Niszczycki Krzysztof 246
Novicampianus Albertus zob. Nowopolski Wojciech
Nowomiejski Wojciech 301, **306**
Nowopolski Wojciech 161
z Nowego Miasta Wojc. zob. Nowomiejski Wojc.
z Nowego Targu Wawrzyniec (Korwin) 59—60

Obodziński Aleksander 576
Obuchowicze Filip, Michał, Teodor 585
Oczko Wojciech 348—9
Odlanicki Poczobut zob. Poczobut Odlanicki Jan Wł.
Odrowąż Jacek zob. św. Jacek
Odrowąż Stanisław 125, 225
Odymalski Walenty 420, **499,** 585
Okolscius Simonius zob. Okolski Szym.
Okolski Szymon **199,** 286
Okuń Krzysztof 383
Oleśnicka Zofja 205.
Oleśnicki Zbigniew 41
Oliwiński Ignacy 296
Olizarowski Aaron Aleksander 518, **585**
z Olkusza Marcin Starszy (Bylica) 30
z Olkusza Marcin Młodszy (Biem) 30
Olszowski Andrzej 530
Opaliński Krzysztof **485—6**
Opaliński Łukasz 277, **493—4,** 513, **585**
z Opatowca Marek 38
Opawczyk Marcin zob. Marcin Polak
z Opawy Marcin zob. Marcin Polak
Opeć Baltazar 114
Orichovius (Orechovius) Stanislaus zob. Orzechowski
Ortolog Teofil zob. Smotrycki Melecjusz
Orzechowski Stanisław 159, 164, 172, **218—221,** 233, 236, 262, 326, 328, 339, **581**
Orzelscius zob. Orzelski
Orzelski Jan 192
Orzelski Stanisław 433
Orzelski Świętosław **184—5,** 370
Osmólski Jan 367
Osostevicius zob. Osostewicjusz
Osostewicjusz zob. Strykowski
Ossoliński Jerzy 282—3, 497.
Ossoliński Zbigniew 282
Ostroróg Jan († 1501) 51—54
Ostroróg Jan († 1622) **155—6,** 432
z Ostrowicy Konstanty zob. Janczar
z Oświęcimia Jan 56
Oświęcim Stanisław 288
Otvinovius Erasmus zob. Otwinowski Erazm
Otfinowski zob. Otwinowski

Otwinowski Erazm 332, 583
Otwinowski Samuel 426
Otwinowski Walerjan 431
Ozimek zob. Zimorowicz

Padniewski Filip 159, **167**
Palczowski Jan **246, 581**
Palczowski Paweł **265, 582**
Paprocki Bartosz 209, 231, **238—240,** 370, 455, **581**
z Paradyża Jakób 22—23
Parisiensis zob. z Bystrzykowa Michał
Parkosz Jakób **34,** 93
Pasek Godysław zob. Kronika Wielkopolska
Pasek Jan Chryzostom 503, 516, **531—3**
Paszkowski Marcin 132, 187, 382, **407—8** 445
Pastorius zob. Pastorjusz Joachim
Pastorjusz Joachim 548
Paterek zob. z Szamotuł Jan
Patricius Andreas zob. Nidecki Andrzej
Patrycy zob. Nidecki
Pauli Grzegorz zob. Paweł Grzegorz
Paulus Vladimiri zob. Włodkowic Paweł
Paweł Grzegorz (z Brzezin) **317,** 325
Pawęski zob. Powęski
Pawłowski Daniel 527
Pawłowski Krzysztof 262
Paxillus Adam 445, 450
Petrycjusz (Petrycy) Jan 325
Petrycy Jan Inocenty **198,** 273
Petrycy Sebastjan 198, **272—4**
Pęski Walenty 544
Philaleth Christophor zob. Broniewski Marcin
Philalethes zob. Modrzewski
Piasecki Paweł 196
Pickel zob. Celtes
Piekarski Adrjan zob. Pikarski Hadrjan
Piekarski Krzysztof **496,** 513
Pielgrzymowski Eljasz 402, 584
Pieniążek Jan 347
Pieniążek Krzysztof 254
Pikarski Hadrjan 497, **519—20**
Pilgrimovius zob. Pielgrzymowski
z Pilzna Szymon zob. Marycki Szymon
Pimin Euzebjusz zob. Mohiła Piotr
Piotrowski Grzegorz 398
Piotrowski Jan 259
Piwka Jan 246.
Pleszowita Stanisław (Złoty) zob. Słota
Płoczywłos zob. Mrowiński Jan
Pociej Hipacy 335
Poczobut Odlanicki Jan Wład. 536
Podkański Krzysztof 266
Podworzecki Jan zob. Januszowski Jan
Polak Benedykt zob. Benedykt Polak
Polak Anzelm zob. Anzelm Polak
Polak Marcin zob Marcin Polak
Policki Wojciech 148
Polyconius Hieronim zob. Spiczyński Hieronim
Ponętowski Jan 386
Poniecki Ścibor 91
Porcarius Adamus zob. Świnka Adam
Porębski Stanisław **379,** 380, 381, **415**
Posnaniensis Petrus zob. Poznańczyk
Potocki Paweł 549
Potocki Wacław 203, 420, **475—481,** 514
Powęski zob. Skarga
Powodowski Hieronim 312, 327, **345**
z Poznania Hieronim 117
z Poznania Mikołaj (Mistrz) 38
z Poznania Piotr 117
Poznańczyk Piotr 117, 579
z Pragi Hieronim **32,** 75
Priluscius Jacobus zob. Przyłuski Jakób
Prilusius zob. Priluscius
Procler zob. z Krosna Paweł
Proski Samuel 552
Prowana Abraham 200
Pruszcz Piotr Jacek 518
z Przemyśla Marcin (Król) zob. z Żórawicy M.
Przetocki Jacynt 128
Przeworszczyk Jan zob. Kancjonał Przeworszczyka
Przyłuski Jakób 160—1
Przypcovius zob. Przypkowski Samuel
Przypkowski Samuel **202—4,** 476, 529, **581**
Przyrębski zob. Porębski Stanisław
Pszonka Jakób 359
Pudlovius zob. Pudłowski Malcher

Pudłowski Malcher **382**, 398
Pussman Krzysztof 454

Rabe zob. Korwin
z Raciąża Maciej 33, 87
z Raciborza Wawrzyniec 24,
Radawiecki Andrzej 286
z Radomska Antoni zob. z Dobczyc Jan
Radym arcyb. 2, 3
Radymiński Marcin 549
Radzimiński Adrjan 398
Radziwiłł Albrycht Stanisław **201**—2, **581**
Radziwiłł Jerzy 190
Radziwiłł Mikołaj Krzysztof (Sierotka) 140, **262—3**
Rakowski Wojciech 407.
Ramułt Klemens zob. Nauki duchowne dla Zofji Odrowążówny
Regenvolscius Adrianus zob. Węgierski
Rej Mikołaj z Nagłowic **206—217**, 229 246 298, 300, 301, 302, 304, 370, 381, 404, **581**
Rej Władysław zob. „Domina Palatü"
Rescius Stanislaus zob. Reszka Stanisław
Reszka Stanisław 171, 172, **353—4**
Rex Martinus zob. Król Marcin
Roizjusz Piotr **133—5**, 230
Rotundus Augustyn **232—4**, **581**
Royzius Maureus Petrus zob. Roizjusz Piotr
z Rożana Maciej 80
Rożniatowski (Rozniatowski) Abraham 281, **419—20**
Rudawski Wawrzyniec 544
Ruff Marcin 258
Ruiz de Moros zob. Roizjusz Piotr
Rutka Teofil 553
Ryba zob. Rybiński
Rybiński Jan 324, **388—9**
Rybiński Maciej 389
Rydzyński Piotr 101
Rymsza Andrzej 35
Rysiński Andrzej **434**, 471
Rysiński Salomon 425
Rywocki Maciej 260
Rzeczycki Andrzej zob. Zamojski Jan

Sacranus Johannes zob. z Oświęcimia Jan
Sakowicz Kasjan 336—7
z Sambora Grzegorz **136—8**, 178, **579**
Samborczyk Grzegorz zob. z Sambora G.
Samboritanus Gregorius zob. z Sambora G.
Samostrzelicki Tomasz 128
Samuel Andrzej 304
Sandecensis Joannes zob. Sandecki Jan
Sandecki Jan 108, 114—115, 457
Sandek (Sandko) zob. z Czechła Sędziwój
Sanocensis (Sanoceus) Gregorius zob. z Sanoka Grzeg.
z Sanoka Grzegorz **43—45**, 58
Sarbievius zob. Sarbiewski Maciej Kazimierz
Sarbiewski Maciej Kazimierz **141 — 4**, 369, 370, 441, 447, **579**
Sarbin (Sarbiński) Paweł 297
Sarnicki Stanisław **316—7**, 359, **582**
Sawicki Kasper **271—2**, 354, 355, **582**
z Sącza Jan zob. Sandecki Jan
Sądecki Jan zob. Sandecki Jan
Schadilka Liborius 298
Schoen zob. Schoneus Andrzej
Schoneus Andrzej 139
Schroeter Adam 138, **579**
Seklucjan Jan **299—302**, **582**
Sędziwój z Czechła zob. z Czechła Sędziwój
Sędziwój Michał 360
Sęp Szarzyński zob. Szarzyński Sęp
Sieciechowski Zbyluta Nekanda Walerjan 360.
z Siekluk (Sieklucki) Jan zob. Seklucjan Jan
Siemek Kacper 198
Siennik Marcin **256 — 7**, 271, 381, 456, 458, 459
Sieniński Jan 260, 378
z Sieradza Cyprjan zob. Bazylik Cyprjan
Sierakowski Jan 226
Silvanus Johannes zob. Hieronim z Pragi
Simonides Simon zob. Szymonowic Szymon
Simonius Simon 101

Sixtus zob. Sykst Erazm
ze Skalmierza Stanisław zob. ze Skarbimierza Stan.
ze Skarbimierza Stanisław 18
Skarga Piotr 318, 325, **346—351, 583**
Skarga Sebastjan 450
ze Skotnik Jarosław Bogorja 15
Skrodzki Stanisław 267
Skrzetuski Erazm (Gliczner) zob. Glicner Erazm
Sleszkowski Sebastjan 270
Słonkowicz Marcin 495
Słopuchowski 86
Słota (Złota) 89, **92**
Słowakowic Stanisław 541
ze Słupcy Jan 33
ze Słupcy Marcin 60
ze Słupia Andrzej 86
Słupski Stanisław 428
Smalcius Walenty **293,** 299, 325, 326
Smiglecius Martinus zob. Smiglecki Marcin
Smogulecki Mikołaj **144, 579**
Smolik Jan 375, **392**
Smolik Piotr 392
Smotrycki Melecjusz 334—5, 349
Sobieski Jakób 283—5
Sobieski Jakób (młodszy) 540
Sobieski Jan 505, **539—40, 585**
Socolovius Stanislaus zob. Sokołowski Stan.
Sokołowski Stanisław 330, **345**
Solikowski Jan Dymitr 185, 220, **236—8,** 380, 404, **581**
Solski Stanisław 525
Sommerfeld Jan (starszy) 56
Sommerfeld Jan (młodszy) 55
Spiczyński Hieronim 119—120, 209
Stodnicki Marcin 420
Stadtschreiber zob. Mateusz z Krakowa.
Stanislaus Laurencii 383
Stanisław, franciszkanin 4
Stanisław z Krakowa 5
Stanisław, opat oliwski 13
Stanisław ze Skarbimierza zob. ze Skarbimierza Stan.
Stanisławska Anna 502
Stanko Jan 35
Starovolscius Simon zob. Starowolski Szymon
Starowolski Szymon 199, 235, 248, **275-8, 582**
Statorjusz Piotr 325, **333**, 381
ze Stobnicy Jan **27**, 35, 146
Stobniczka Jan zob. ze Stobnicy Jan
Stojeński Jan 338
Stojeński Piotr Młodszy 333
Stok Jan (Wąchocczyk) 458
Stradomski Aleksy 81
Strazjusz Jan 227
Strojnowski Stanisław 252
Strubicz Maciej 226
Strumieński Olbrycht 251
Struś Józef 162
Struthius Joseph zob. Struś Józ.
Stryjkowski zob. Strykowski Maciej
Strykowius Matys zob. Stryjkowski Maciej
Strykowski Maciej **240—3**, 383, **581**
Strzelecki zob. Suchywilk
ze Strzempi a (Strzempiński) Tom. 24
Strzepski zob. Marcin Polak
Strzębski zob Marcin Polak
Suchywilk Janusz (Strzelecki) 15
Sudrowski Stanisław 296, 320
Suleda Mikołaj 81
Suski Jędrzej 267
Suski Piotr 222
Suszycki zob Murzynowski Stanisław
Świrski Gabrjel 397
Sykst Erazm 271
Syrenjusz zob. Syreński Szymon
Syreński Szymon 258
z Szamotuł Grzegorz 157
z Szamotuł Jan 111, **578**
Szarzyński Mikołaj (Sęp) **375—6,** 392, **583**
ze Szczebrzeszyna Wojciech 583
ze Szczodrkowic Stanisław 301
Szemberg Teofil 286
Szemiot Stan. Samuel 515
Szczygielski Stanisław 63
Szlichtyng Jonasz **339,** 529, **583**
Szlichtyng Jerzy 394, 423, **439—40,** 490
Szołucha Stefan 515

Szymonowic Szymon 138, **408—413, 584**
Szyrwid Konstanty 290
Ślizień Stefan Jan 499
Śmiadecki Franciszek 416
Śmiglecki Marcin **194—5,** 325, 355
Świątkowic Paweł 446
Świnka Adam 57
Świnka Jakób 65

Taranowski Jędrzej **259, 581**
Tarnovius Joannes zob. Tarnowski Jan
Tarnowski Jan 227—8
Taszycki Mikołaj 147
Temberski Stanisław 550
Tomicius zob. Tomicki Piotr
Tomicki Piotr 147.
Trecy Krzysztof, 313
Trembecki Jakób Teodor 501
Trepka (Caligula) 53
Trepka Ostafi 209, 298, 303, 310 **311,** 449
Treter Maciej Kaźmierz 545
Treter Tomasz 140, 263, 545
Tretius, Tretko zob. Trecy
Tricesius zob. Trzycieski Andrzej
Trzecieski zob. Trzycieski Andrzej
Trztyprztycki Maurycjusz 455
Trzycieski Andrzej 138, 213, 214, **228—231,** 246, 298, 300, 370, 462, **581**
Tuliscovius zob. Tuliszkowski Seb.
Tuliszkowski Sebastjan 446
Turnowski Simeon Teofil 330
Turnowski Jan 330, **331**
Twardowski Kasper 423, 440
Twardowski Samuel 434, 451, **470—3,** 513, **585**
Tworzydło Marcin zob. Łaszcz Marcin
Tylkowski Wojciech 527

Ursinus Jan 57
Ursinus Jan 191, 366
Ursyn zob. Ursinus
z Urzędowa Marcin 257
Urzędów Marcin zob. z Urzędowa Marcin
Ustrzycki Jędrzej Wincenty 506

Vapovius Bernardus zob. Wapowski Bern.
Varsevicius Christophorus zob. Warszewicki Krzysztof
Vigilantius Gregorius zob. z Sambora Grzegorz
Vincentius Kadlubkonis zob. Kadłubek Wincenty
Visliciensis Joannes zob. z Wiślicy Jan
Vissovatius zob. Wiszowaty Andrzej
Vitellio zob. Witelo
Vitellius Erasmus zob. Ciołek Erazm
Vitelo zob. Witelo
Vladimiri Paulus zob. Włodkowic Paweł
Volanus Andreas zob. Wolan Andrzej
Volkelius 325

Wacław Ubogi (z Brodni) 79
Wacławowicz Jan 271
Wadowski Józef 510
Wapowski Bernat **154—6, 580**
Wargocki Bartłomiej 264
Wargocki Jędrzej 264
Warszewicki Krzysztof **186—9,** 382, 407
Warszewicki Stanisław **189,** 513
Wassenberg Eberhard 200
Wassenbergius Everardus zob. Wassenberg
Wawrzyniec z Buńczy zob. z Buńczy Leonard
Waza Jan Kazimierz 538
Wąchocczyk zob. Stok Jan
z Wąchocka Jan zob. Stok Jan
Wedelicjusz Piotr (z Obornik) 99
Wengerscius Andreas zob. Węgierski Andrzej
Wereszczyński Józef 214, **243—5**
Węgierski Andrzej 201
Widawski Piotr (Wężyk) 261
Wielewicki Jan 265
z Wielunia Hieronim 115
Wieniawa ze Lgoty Jan zob. Elgot Jan
Wieszczycki Adrjan 430
Wigilancjusz (Samborczyk) zob. z Sambora Grzegorz
z Wilkowa Świętosław 73
z Wilkowiecka Mikołaj 387
Wilkowski Kasper 352
Wincenty, dominikanin 4

Wincenty z Kielc zob. z Kielc Wincenty
Wincenty (Mistrz) zob. Kadłubek Winc.
Wirzbięta Maciej 258
Wiszniowski Tobjasz 384
Wiszowaty Andrzej 203, 275, 498, **528—9**
z Wiślicy Jan 124, 579
Witek (Witko) zob. Witelo
Witelo (Witello) 14, 577
Witkowski Stanisław 406
Witwicki Stanisław 554, 585
Władysławjusz Adam 416
Włodkowic Paweł 21
z Wocieszyna Świętosław 80
Wodzisławczyk zob. Władysławjusz
św. Wojciech (Adalbert) 70
Wojewódka Bernat 156, 209, 298, **305—6**
Wolan Andrzej 233, **319—321**, 322, 347, 356, 357, 381
Wolski Marcin zob. Bielski Marcin
Wosiński Bruno 387
Wosiński Stanisław 531
Woysznarowicz Jan Kazim. 552
z Woźnik Jan 214
z Wrocławia Michał 26
Wróbel Walenty 117—118
Wrześnianin Bartłomiej 359
Wujek Jakób 294, 313, 327, **341—4**, **583**
Wydżga Stefan 533

z Zaborowa Jakób 157
Zaborowski Paweł 397
Zaborowski Stanisław 146, **156—7**
Zacjusz (Zacjus) Szymon 246, 298, **310**
Zahorowski Hieronim 337
Zagrobny zob. Paweł Grzegorz
de Zamoscio Joannes zob. Zamojski Jan
Zamojski Jan **174—6**, 193, 547, **580**
Zawacki Teodor 266, 582
Zawadzki Benedykt 539
Zawadzki Kazimierz 546
Zawicki Jan 452
Zawisza Jakób 267
Zawisza Krzysztof **546**
Zawisza Krzysztof 419
Zbaraski Jerzy zob. J. S. Herburt.
Zbrożek zob. Brożek
Zbilitovius zob. Zbylitowski
Zbylitowski Andrzej **393—4**, 431, **583**
Zbylitowski Piotr 394
Zimorowic (Zimorowicz) Bartłomiej 424, **468—470**, 584
Zimorowic Szymon 424—5, 469
Złota (Złoty) zob. Słota
Złotowski zob. Zołtowski 434
Zrzenczycki zob. „Anatomja Martynusa Lutra"

Żabczyc Jan **413—5**, 429, 437
Żak zob. Zacius
Żarnowita Gregorius zob. z Żarnowca Grzegorz
z Żarnowca Grzegorz **321**, 352, 357
Żebrowski Jakób 430
Żebrowski Szczęsny 356
ze Żnina, arcyb. 3
Żółkiewski Stanisław **279—281**, **582**
z Żórawicy Marcin 29
Żydowski Andrzej 503

b) Wykaz dzieł autorów nieznanych, niedawno poznanych lub niepewnych

Academia Cracoviensis 445
„Ach, mój smętku..." zob. Skarga umierającego
Acolastus 445
Acta Tomiciana 147, 159
Admetus Rex 434, 446
Akt Idziego (z r. 1124) 63
Albertus z wojny 200, 450
Aleksandreida zob. Historja o Aleksandrze W.
Amores Ismondae et Guiscardi 515
Anatomia Martynusa Lutra 260
Antigameratus 37.
Antipocras 37

Apokryfy 83—84, 454
Artykuły prawa Majdeburskiego 82
Ave praeclara maris stella 71

Banialuka zob. Historja o królewnej Banialuce
Bibliotheca Fratrum Polonorum 529
Biblja (przekłady) 75, 76, 77, 292—4
Biblja Brzeska 293, 352, 582
Biblja Gdańska 293
Biblja królowej Zofji 75—76, 292
Biblja Nieświeska 293
Biblja Radziwiłłowska zob. Biblja Brzeska
Biblja Szaroszpatacka zob. Biblja król. Zofji
Bogarodzica (Bogurodzica) 70—72, 145, 269, 391
Bulla z r. 1136 63

Cantilena Alemannorum in laudem Boleslavi zob. Gallus
Catechismus z r. 1543 209, 298
Clypeus spiritualis zob. Szczyt duszny
„Co nowego" zob. Trztypiztycki Maurycjusz
Consilium de recuperanda pace 403
„Coś nowego" zob. Opaliński Łukasz
Cronica conflictus 51
Cyzjojan 74.

De institutione regii pueri 55
Dekalogi 74, 86
Deliberacja o spółku i związku Korony Polskiej 250
De morte Boleslai carmina zob. Gallus
De morte prologus zob. Dyjalog mistrza Polikarpa
De partu Virginis 501
De S. Adalberto episcopo zob. Żywot św. Wojciecha
Descriptio potentiae Turciae 147
De vita et miraculis S. Jacchonis zob. Żywot św. Jacka
Dialogus per modum missae 360
Discurs szlachcica polskiego (1643) 277
Domina Palatii 544
Drama de Arca 447, 448
Drogi Herkulesowe 446
Dyjalogi 444—450
Dyjalog Chełmiński 444
Dyjalog Częstochowski 444
Dyjalog Dominikański 444
Dyjalog mistrza Polikarpa ze śmiercią 91—92, 578
Dyjalog o Męce Pańskiej 121
Dyjalog o Zbign. Oleśnickim 60
Dyjarjusz peregrynacji włoskiej, hiszpańskiej, portugalskiej (1595) 262
Dziewosłąb dworski 451

Ecclesiastes Księgi Salomonowe 115
Eklezjastikus zob. Księgi Jezusa
Epistola ad dominicellam 39
Epicedion (1585) 382
Epitaphium Andrzeja Odrowąża 61
Equitis Poloni in Jesuitas actio I 331, 378
Ewangelja św. Mateusza (przekł.) 78
Ewangelja Nikodema 84, 123, 454.
Ewangelje polskie królewnej Zofji 297

Facecje polskie 441, 455
Fortunat zob. Historja o Fortunacie
Fortuny i cnoty różność 106, 456, 578
Fraszki Sowizrzałowe 441, 455

Godzinki o męce Pańskiej 74
Godzinki Wacława zob. Modlitwy Wacława
Godziny o Pannie Marji 294
Glosarjusze 74
Grizella zob. Historja o Gryzelli

Hajduk Mikłusz 451
Harmonja ewangieliczna zob. Konkordancja ewang.
Historja o Adamie i Ewie 454
Historja Aleksandra Wielkiego 84, 458
Historja bardzo ucieszna... 494, 512
Historja Męki Pańskiej 454
Historja o Barnabaszu 459, 584
Historja o Charykliey 513
Hist. o ces. Ottonie 257, 458
Hist. o Equanusie 459
Hist. o Euryalu i Lukrecji 459

Hist. o Fortunacie 459
Hist. o Franciszku Spierze zob. Murzynowski St
Hist. o Gryzelli 457, 584
Hist. o Galezjusie 514
Hist. o Gwizkardzie i Ismondzie 515
Hist. o hrabinie Altdorfskiej 458
Hist. o jedenastu tysiącach dziewic zob. Auspurger
Hist. o królewnie Banialuce zob. Morsztyn Hier.
Hist. o Magielonie 257, 459
Hist. o Meluzynie 459
Hist. która się stała w Landzie 214, 257, 304, 381, 458
Hist. o papieżu Janie 458
Hist. o przygodzie ks. finlandzkiego 169, 460
Hist. o Poncjanie 113, 457
Hist. o 7 mędrcach zob. Hist. o Poncjanie
Historje Rzymskie 114, 457
Hist. o św. Józefie zob. Istorja o św. Józefie
Historja Trojańska 458
Hist. trzech króli 84, 454
Hortulus 112
Hymn „Ave praeclara...“ zob. Ave praeclara
Hymn o Duchu Św. 88

Intermedja zob. Komedje mięsopustne
Istorja o św. Józefie 455, 107
„Jezus Chrystus Bóg-człowiek“ zob. Godzinki o Męce Pańskiej
„Jezusa Judasz przedał“ zob. Pieśń o Bożym umęczeniu
Joachim i Anna (dram.) 445

Kalendarz wieczny 442
Kancjonał Artomjusza 295
Kancjonał Kórnicki 294
Kancjonał Przeworszczyka 86
Kancjonał Puławski 294
Kancjonały 294—297
Kancjonały składane 295.
Kantyczki 294
Karta Medycka zob. Psalm 50-ty
Karta Świdzińskiego zob. Psalm 50-ty
Karta Rogawskiego 83
Katechizm Brzeski 298, 306, 211
Katechizm Rakowski 325, 299
Katechizm Rakowski (Czechowica) 299, 327
Katechizm Rzymski 299, 340
Katechizmy 297—299
Katonowe wiersze 120, 377
Kazania Erlangieńskie zob. Ewangelje polskie królewnej Zofji
Kazania Gnieźnieńskie 67
Kazania niedzielne i świąt. 297
Kazania Paterka zob. 106, 111
Kazania średniowieczne 75
Kazania Świętokrzyskie 66
Kazanie na dzień Wszech Świętych 78
Kiermasz wieśniacki 442
Kolendy zob. Pieśni religijne
Komedje mięsopustne 450—452
Komedja o Lizydzie 450
Komedja o mięsopuście 449
Komedja o Wawrzku 451
Komedja rybałtowska **451**, 442
Komentarz na proroctwa Hozeasza 205, **212**, 214, 304
Konkordancja ewangieliczna 77
Korrektura zob. Statut Taszyckiego
Kozaczek zob. Pieśń o Kulinie
Kronika Baszka zob. Kronika Wielkopolska
Kronika Janczara 103
Kronika Oliwska 13
Kronika Turecka zob. Kronika Janczara
Kronika Wielkopolska 10
Książeczka do nabożeństwa Jadwigi zob. Modlitewnik Nawojki
Książeczka do spowiedzi królewn. Jadwigi 104
Książka do naboż. Zygmunta I 104, 578
Księga Henrykowska 11
Księgi Jezusa... Eklezjastikus 117
Księgi św. Augustyna 106
Kuchmistrzowstwo 107

Lament chłopski na pany 434

Lament Hrehora Ościka 383
Lament serdeczny jednej szlachetnej paniej 407
Lament Świętokrzyski 86
Legacio króla Aleksandra 103
Legienda „De S. Adalberto" zob. Żywoty św. Wojciecha
Legenda minor de S. Stanislao zob. Żywoty św. Stanisława
Legienda mniejsza o życiu bł. Jadwigi zob. Żywoty św. Jadwigi
Legienda o św. Aleksym 88—89, 92
Legienda o św. Stanisławie zob. Żywoty św. Stanisława
Legiendy 84, 86
Lekcjonarz 115 (zob. też 77)
Liber Chamorum 360
Liber fundationis claustri S. Mariae Virginis in Heinrichow, zob. Księga Henrykowska
List król. Elżbiety zob. De institutione regli pueri
Listy miłosne 85
Lukrecja rzymska i chrześcjańska zob. Solikowski J. D.
Lukrecja Rzymska zob. Laterna M.

Magielona zob. Historja o Magielonie
Mammotrekt 74
Marancja 450
Marchołt zob. Rozmowy Salomona z Marchołtem
„Maryja Panno szlachetna..." 87
Meluzyna zob. Historja o Meluzynie
Mięsopust albo Tragikomedja 451
Miphiboseth 447, 448
Miracula S. Adalberti zob. Żywot św. Wojciecha
Misterja 75, 444
Modlitewnik dla kobiet 105
Modlitewnik król. Marji Kazimiery 540
Modlitewnik królewicza Aleksandra 576
Modlitewnik Nawojki 78—79
Modlitewnik siostry Konstancji 104
Modlitewnik Wład. Warneńczyka 33
Modlitwy codzienne 65—66
Modlitwy Wacława 79
Modły katechizmowe 79
Monita privata Soc Jesu 255, 337
Mowa polska najdawn. zob. Konarski Jan
Nauki duchowne dla Z. Odrowążówny 228
Nowy Testament zob. Biblja

Oblężenie Jasnej Góry Częstoch. 484, 500, 585
O cnocie abo żywocie człowieka przystojnym 248
Odpowiedź wszetecznemu Francuzowi 382
Officium Sepulchri 41
Ogródek duszny zob. Raj duszny
„O Maryja, kwiatku panieński..." 87
„Omni die, dic Mariae" zob. św. Kazimierz
Opisanie zdobycia galery..." (przez Jakimowskiego) 279
Opisanie zabicia niewinnych młodzianków 512
Opis podróży do Turcji (Oświęcima) 288
Ortyle Magdeburskie 82—83, 578
Orzeł do Wielkopolanów 496
Otton zob. Hist. o Ottonie

Pacierz zob. Modlitwy codzienne
Pamiętniki Janczara zob. Kronika Janczara
Pamiętnik Łosia 534
Paradoxa koronne 248, 277
Pasje św. Wojciecha 3
Pasjonał królowej Jadwigi 69
Passio S. Adalberti zob. Żywoty św. Wojciecha
Peregrynacja dziadowska 442, 451
Peregrynacja Maćkowa 441, 460
Pieśni Łysogórskie 86
Pieśni Maryjne zob. Pieśni religijne
Pieśni o św. Stanisławie 37
Pieśni pasyjne 71, 74, 86
Pieśni postne 294
Pieśni religijne 70—74, 86—88
Pieśni świeckie 461—464, 584
Pieśni, tańce i padwany 462
Pieśni Sandomierzanina 90—91

Pieśni wielkanocne 71, 72, 73, 86
Pieśń „Bogurodzica“ zob. Bogurodzica
Pieśń nowa... (1556) 295
Pieśń o Albercie 37
Pieśń o Bożym umęczeniu 87
Pieśń o chlebowym stole zob. Wiersz o zachowaniu się przy stole
Pieśń o Kulinie 443, 462
Pieśń o małżeństwie 252
Pieśń „O Maryja, kwiatku panieński“ 87
Pieśń o Nawiedzeniu (Poczęciu) 87
Pieśń o pruskiej porażce 223
Pieśń o św. Krzysztoforze 106
Pieśń o Wiklefie zob. Wiersz o Wiklefie
Pieśń o zabiciu Tęczyńskiego 91
Pieśń o zburzeniu Sodomy 366, 381
Pieśń o Zwiastowaniu 87
Planctus 86
Pobudka sławnej Korony Polskiej 407
Podanie o Walterze z Tyńca zob. Walcerz i Helgunda
Pogrom Tatarów zob Broniewski
Polikarp zob. Dyjalog mistrza
„Pomóż mi Święty Dusze...“ zob. Hymn o Duchu Św.
Poncjan zob. Historja o Poncjanie
Poprawa niektórych obyczajów... (1625) 276, 277
„Posłał przez Anioły...“ 74
Postępek prawa czartowskiego 454
Postilla polska (1557) 297
Postny obiad 442, 462, 483
Postylle 297
Potkanie Jannasa z Gregoriasem 450
Powieść o Fortunacie zob. Historja o Fortunacie
Powieść o papieżu Urbanie **105**, 108
Powieść o Walcerzu i Heligundzie zob. Kronika Wielkopolska
Powieść rzeczy istej 107, 455
Pozdrowienie Marji 73
Pozdrawianie wszytkich członków Pana Jezusowych 108
Prostych ludzi w wierze nauka 449
Proteus abo Odmieniec 320, 333, 370, 381
Prywat Polską kieruje 277
Przeraźliwe echo trąby ostatecznej, 454, **510**
Psalm 50-ty 68
Psalmy (przekłady pojedyńcz. psalmów) 68, 207, 229, 365, 425
Psałterz (przekłady całkowite) 66, 77, 117, 210, 291—2, 303, 342
Psałterz Dawidowy (Dawidów) zob. Psałterz
Psałterz Florjański 66—67
Psałterz Kingi 67, 77
Psałterz Krakowski (Wietorowski) 80, 102
Psałterz król. Jadwigi zob. Psałterz Florjański i Psałterz Puławski
Psałterz król. Małgorzaty zob. Psałterz Florjański
Psałterz Marji zob. Psałterz Florjański
Psałterz Puławski 77
Psałterz Trydencki 291

Rady Kallimachowe 46, 109
Recepta na to, abyśmy się długo w ojczystej ziemi osiedzieli 547
Reguła III Zakonu św Franciszka 78
Rewelacje św. Brygidy 69
Robak sumienia złego człowieka 277
Rocznik Krakowski 3
Rocznik Świętokrzyski 2
Rocznik Wielkopolski 2
Roty przysiąg 74
Rozmowa Janasa Knutla zob. Łopeski Jan
Rozmowa Palinura z Karonem 112
Rozmowa śmierci z magistrem zob. Dyjalog mistrza Polikarpa
Rozmowy Salomona z Marchołtem 113, 456
Rozmyślanie o żywocie Pana Jezusa 83
Rozmyślanie Przemyskie zob. R. o żyw. P. J.

Salve Regina 69, 87, 104
Sand Parysa 121, 445
Satyra na leniwych chłopów zob. Żale szlachcica
Satyra na Pszonkę 382
Satyr podgórski 496

Sąd Parysa zob. Sand Parysa
Scyntylarjusz 68
Sejm piekielny 454
Skarga umierającego 89
Sowizrzał 257, 456
Sowizrzał nowy 441, 455
Sposób do korektury prawa 267
Spowiedź powszechna 63, 65
Sprawa chędoga 84
Statut Mazowiecki 80
Statut Ormiański 107
Statut Piotrkowski 102
Statuta synodalia 94
Statut Taszyckiego 147
Statut Wiślicki 15, 80—82
Statutów przekłady 80—82
Szkolna mizerja 451
Szołtys z klechą 450
Szczyt duszny zob. Książka do naboż. Zygmunta I

Tarcza duchowna zob. Szczyt duszny
Tobias 457
Tomicjana zob. Acta Tomiciana
Tragiedja o Ulissessie 445
Tragiedja żebracza 450
Tymatas skotopas 380, 381, 415

Ulyssis prudentia 445
Ułamek Glogera zob. Scyntylarjusz
Ułamek kazania o małżeństwie zob. Scyntylarjusz

Vita et passio S. Adalberti zob. Żyw. św. Wojciecha
Vita Petri Kmitae 159
Vita S. Adalberti zod. Żywoty św. Wojciecha
Vita S Hedvigis zob. Żywoty św. Jadwigi
Vita S. Stanislai major } zob. Żywoty
Vita S. Stanislai minor } św. Stanisława
Votum szlachcica polskiego 260, 378

Walcerz Udały i Helgunda zob. Kronika Wielkopolska
Walgierz Wdały zob. Walcerz Udały
Walna wyprawa do Wołoch 442, 451
Warwas 208
Wenecja 382, 408
Wiersz na cześć Spytka z Melsztyna 61
Wiersz na spustoszenie Sambora 61
Wiersz o świętopietrzu 37
Wiersz o bitwie pod Grunwaldem 38
Wiersz o Wiklefie 90
Wiersz o zachowaniu się przy stole 92
Wiślicja 81
Witanie na wjazd ixa Herrn Lutermachra 442
Wizja św. Pawła } 454
Wizja Tundala }
Wojna czupryny z pontą 405
Wykład nabożny piosnki Salve Regina 104
Wyprawa plebańska 200, 450
Wyprawa (walna) do Wołoch zob. Walna wypr.

Zachowanie żywota panieńskiego 108
Zdanie wolnego szlachcica 415
Złote jarzmo małżeńskie 290
Zołtarz Dawidów (=Psałterz) 117
Zołtarz Jezusów zob. Pieśń o Bożym umęcz.
Zwrócenie Matjasa z Podola 442, 451

Żale konającego zob. Skarga umierającego
Żale Matki Boskiej pod krzyżem 75, 86
Żale szlachcica na chłopa 91
Żywot Ezopa 112, 459
Żywot ojca Amandusa 106
Żywot św. Aleksego 108, 114, 455
Żywot św. Anny 113, 455
Żywot św. Błażeja 69—70
Żywot św. Eufraksjej 105
Żywot św. Eustachjusza 108, 114, 455
Żywot św. Jacka 5
Żywot św. Kingi 5
Żywot św. Salomei 4
Żywoty św. Jadwigi 4
Żywoty św. Stanisława 4, 577
Żywoty św. Wojciecha 3

BIBLIOTEKA
Wyższej Szkoły Pedagog.
W KRAKOWIE

SPIS RZECZY

Str.

Wstęp . . . . . .

Piśmiennictwo polskie średniowieczne w okr. X—XV w. . . . . .

A. Piśmiennictwo łacińskie 2

Roczniki (Annales). 2

Żywoty świętych 3

1. Żywoty św. Wojciecha. 3
2. Żywoty św. Stanisława 4
3. Żywoty św. Jadwigi 4
4. Żywoty św. Salomei, św. Kingi i św. Jacka 4

Kroniki 5

1. T. zw. Gallus („Gallus Anonymus", Gall-Anonim) 5
2. Mistrz Wincenty t. zw. Kadłubek 7
3. Matensz Cholewa 9
4. Dzierzwa 9
5. Kronika Wielkopolska 10
6. Księga Henrykowska 11
7. Marcin Polak (Martinus Polonus) 11
8. Janko z Czarnkowa (Archidiaconus Gnesnensis) 12
9. Kronika Oliwska 13

Podróżopisarstwo, przyrodoznawstwo, filozofja.

1. Benedykt Polak (Benedictus Polonus) 14
2. Witelo (Vitellio a. Witello) 15

Prawodawstwo

Statut Wiślicki 17

Akademja Krakowska (Uniwersytet Kazimierzowski i Uniwersytet Jagielloński) . . . . . Str. 17

Scholastycy.

1. Stanisław ze Skarbimierza (Skalmierza) 18
2. Mateusz z Krakowa (Mattaeus de Cracovia) 19
3. Paweł Włodkowic (Paulus Vladimiri) 21
4. Benedykt Hesse 22
5. Jakób z Paradyża (Jacobus de Paradiso) 22
6. Jan Elgot (Jan Wieniawa ze Lgoty) 23
7. Tomasz ze Strzempina (Strzempiński) 24
8. Wawrzyniec z Raciborza 24
9. Henryk z Góry (Henryk Bąk) 25
10. Jan z Głogowa (Głogowczyk, Glogoviensis) 25
11. Jakób z Gostynina 26
12. Michał z Wrocławia 26
13. Michał z Bystrzykowa (Parisiensis) 27
14. Jan ze Stobnicy 27
15. Mikołaj z Kwidzyna 28
16. Wojciech z Brudzewa 29
17. Marcin z Żórawicy (Marcin Król z Przemyśla, Martinus Rex) . 29
18. Marcin Bylica z Olkusza (Marcin z Olkusza Starszy) . . . 30
19. Marcin Biem z Olkusza (Marcin z Olkusza Młodszy) . . . 30
20. Andrzej z Kokorzyna 31
21. Mikołaj z Błonia (Pszczółka) 31
22. Hieronim z Pragi (Johannes Silvanus) 32
23. Piotr z Mirosławia 33
24. Maciej z Raciąża 33
25. Modlitewnik Wł. Warneńczyka 33
26. Jan Dąbrówka 33
27. Jan z Dobczyc 34
28. Jakób syn Parkosza (Parkosz) 34
29. Anzelm Polak 35
30. Jan Stanko 35
31. Adam Polak (Adamus Polonus 35
32. T. zw. literatura kancelaryjna 36

Poezja łacińska średniow. (niehumanistyczna).

1. Gallus 37
2. Kadłubek 37
3. Pieśni o św. Stanisławie 37
4. Pieśń o Albercie 37
5. Wiersz o Świętopietrzu 37
6. Antipocras 37
7. Antigameratus 37
8. Marek z Opatowca 38
9. Mistrz Mikołaj z Poznania 38

Str.

10. Wiersz o bitwie pod Grunwaldem 38
11. Wiersze o klęsce Warneńskiej 38
12. „Omni die, dic Mariae“ 39
13. Epistola ad dominicellam 39
14. Stanisław Ciołek 39
15. Dramat liturgiczny 41

Humaniści.

1. Zbigniew Oleśnicki 41
2. Mikołaj Lasocki 42
3. Jan z Ludziska 42
4. Grzegorz z Sanoka 43
5. Filip Buonaccorsi (Kallimach) 45
6. Jan Długosz (Johannnes Longinus) 48
7. Jan Ostroróg 51
8. Sędziwój z Czechła 54
9. De institutione regii pueri (List o wychowaniu królewicza) . . 55
10. Mikołaj de Albocastro 55
11. Jan Sommerfeld Młodszy (Aesticampianus) 55
12. Jan Sommerfeld Starszy (Aesticampianus) 56
13. Jan z Oświęcimia (Johannes Sacranus) 56
14. Jan Ursinus (Ber) 57
15. Jan Elgot 57

Poezja łacińska humanistyczna.

1. Adam Świnka 57
2. Stanisław Ciołek 58
3. Grzegorz z Sanoka 58
4. Kallimach (F. Buonaccorsi) 58
5. Konrad Celtes (Celtis) 58
6. Wawrzyniec Korwin z Nowego Targu (Laurentius Corvinus Novoforensis) 59
7. Marcin ze Słupcy 60
8. „Dyjalog o Zbigniewie Oleśnickim“ 60
9. Mikołaj Kotwic 61
10. „Epitaphium Andrzeja Odrowąża“, Wiersz na spustoszenie Sambora, Wiersz na cześć Spytka z Melsztyna 61

B. Piśmiennictwo w języku narodowym 62

Najdawniejsze zabytki języka i piśmiennictwa polskiego (z wieku XIII—XIV) 63

A. Zabytki prozaiczne.

1. Modlitwy codzienne 65
2. Kazania Świętokrzyskie 66
3. Psałterz Florjański 66

Str.

4. Kazania Gnieźnieńskie 67
5. Psalm 50-ty 68
6. Ułamek Scyntylarjusza 68
7. Rewelacje św. Brygidy 69
8. Salve Regina 69
9. Żywot św. Błażeja 69

B. Zabytki wierszowane.

a) Pieśń „Bogurodzica“ 70
b – e) Pieśni Wielkanocne 72
f) Pieśń „Pozdrowienie Marji“ 73
g) Pieśń „Posłał przez anioły“ 74
h) Godzinki o Męce Pańskiej 74
i) Dekalog wierszowany 74

Zabytki piśmiennicze z w. XV 74

A. Zabytki prozaiczne

1. Biblja Królowej Zofji (Biblja Szaroszpatacka) 75
2. Ułamki innych przekładów biblji 77
3. Psałterz Puławski 77
4. Kazanie na dzień wszech świętych 78
5. Reguła III-go Zakonu św. Franciszka 78
6. Modlitewnik Nawojki 78
7. Modły katechizmowe 79
8. Modlitwy Wacława 79
9. Psałterz Krakowski 80
10. Przekłady statutów 80
11. Ortyle Magdeburskie 82
12. Apokryfy [a) „Rozmyślanie Przemyskie o żywocie Pana Jezusa“, b) „Sprawa chędoga...“, c) Ewangelja Nikodema] 83
13. Historja trzech króli 84
14. Historja Aleksandra Wielkiego (Aleksandreida) 84
15. Listy miłosne 85

B. Zabytki wierszowane

1. Pieśni religijne 86
Ładysław z Gielniowa 88
2. Legienda o św. Aleksym 88
3. Skarga umierającego (Żale konającego) 89
4. Wiersz o Wiklefie (Jędrzej Gałka z Dobczyna) 90
5. Pieśni Sandomierzanina 90
6. Pieśń o zabiciu Tęczyńskiego 91
7. Żale szlachcica na chłopa (Satyra na leniwych chłopów) . . 91
8. Dyjalog mistrza Polikarpa ze śmiercią (Rozmowa śmierci z magistrem) 91

Str.

9. Wiersz o zachowaniu się przy stole („Pieśń o chlebowym stole"). 92
10. „Obiecado" Parkosza 93
11. Wiersz miłosny 93

Początki drukarstwa w Polsce 93

Piśmiennictwo polskie humanistyczne w okr. od pocz. w. XVI do poł. XVII-go. T. zw. „Wiek Złoty" (Zygmuntowski). 95

Zabytki języka i piśmiennictwa polskiego z I-ej połowy w. XVI-go, z lat 1500—1543. Pierwsze druki, pierwsi pisarze 102

1. Przekład Statutu Piotrkowskiego (1501) 102
2. Mowa Jana Konarskiego (1512) 103
3. Legacio króla Aleksandra 103
4. Pamiętniki Janczara (Kronika turecka) 103
5. „Książka do nabożeństwa Zygmunta I" („Szczyt duszny") . . 104
6. Książeczka królewny Jadwigi 104
7. Wykład Salve Regina 104
8. Modlitewnik siostry Konstancji 104
9. Modlitewnik dla kobiet 105
10. Powieść o papieżu Urbanie 105
11. Żywot św. Eufraksyjej 105
12. Żywot ojca Amandusa 106
13. Księgi św. Augustyna 106
14. Pieśń o św. Krzysztoforze 106
15. Kazania Paterka 106
16. „Fortuny i cnoty różność" 106
17. Kuchmistrzowstwo 107
18. Prze ład Statutu Ormiańskiego 107
19. „Powieść rzeczy istej" 107
20. „Historja o św. Józefie" 107
21. „Żywoty św. Aleksego i św. Eustachjusza" 108
22. Zachowanie żywota panieńskiego 108
23. Pozdrawianie wszytkich członków Pana Jezusowych . . . 108
24. T. zw. Rady Kallimachowe 109

Druki polskie z lat 1506—1543. Pierwsze książki polskie osobno wydane . 109

Poprzednicy Reja 110

1. Jan z Szamotuł (Paterek) 111
2. Biernat z Lublina 111
3. Jan z Koszyczek 113
4. Baltazar Opeć 114
5. Jan Sandecki 114
6. Hieronim z Wielunia 115
7. Szymon z Łowicza 115

Str.

8. Stefan Falimirz 116
9. Stanisław Kleryka 116
10. Piotr Poznańczyk 117
11. Walenty Wróbel (Wróbl) 117
12. Jędrzej Glaber z Kobylina 118
13. Hieronim Spiczyński 119
14. Franciszek Mymer (Mymerus) 120
15. Marcin Bielski 121
16. Autor „Sądu Parysa“ 121
17. Walenty z Kęt 121
18. Tomasz Kłos 122

Humaniści piszący w języku łacińskim.

A. Poeci.

1. Paweł z Krosna (Paulus Crosnensis) 122
2. Jan z Wiślicy (Joannes Visliciensis) 124
3. Andrzej Krzycki (Andreas Cricius) 124
4. Jan Dantyszek (Joannes Dantiscus) 127
5. Rudolf Agricola Młodszy (Junior) 130
6. Walenty Eck 130
7. Mikołaj Hussowski (Nicolaus Hussovianus) 131
8. Klemens Janicki (Janicjusz) (Janicius) 131
9. Piotr Roizjusz (Petrus Royzius Maureus) 133
10. Stanisław Niger Chrościeski (Chroscesius) 135
11. Benedykt z Koźmina 136
12. Grzegorz z Sambora (Vigilantius Gregorius Samboritanus) . . 136
13. Andrzej Trzycieski (Tricesius) 138
14. Jan Kochanowski (Cochanovius) 138
15. Seb. Fab Klonowic (Acernus) 138
16. Szymon Szymonowic (Simonides) 138
17. Joachim Bielski (Bielscius) 138
18. Adam Schroeter 138
19. Andrzej Schoneus (Schoen) 139
20. Stanisław Niegoszewski (Niegossevius) 139
21. Tomasz Treter 140
22. Maciej Kazimierz Sarbiewski (Sarbievius) 141
23. Mikołaj Smogulecki 144
24. Anna Memorata 144
25. Albert Ines 145

B. Prozaicy.

1. Jan Łaski 145
2. Jan z Komorowa 146
3. Andrzej Drzążyński 146
4. Piotr Tomicki 147

		Str.
5.	„Descriptio potentiae Turciae“	147
6.	Mikołaj Taszycki	147
7.	Jerzy z Lignicy (Georgius Libanus Silesius)	148
8.	Erazm Ciołek (Vitellius)	148
9.	Mikołaj Kopernik (Copernicus)	149
10.	Maciej z Miechowa (Miechowita)	152
11.	Jodok (Just) Ludwik Decjusz (Jodocus Ludovicus Decius)	154
12.	Bernat Wapowski (Bernardus Vapovius)	154
13.	Stanisław Zaborowski	156
14.	Krzysztof Hegendorfin (Hegendorphinus, Hegendorf, Hegendorfer)	157
15.	Stanisław Górski	158
16.	Jakób Przyłuski (Jeżowita) (Jacobus Priluscius)	160
17.	Wojciech Nowopolski (Albertus Novicampianus)	161
18.	Józef Struś (Struthius)	162
19.	Andrzej Frycz (Modrzewski) (Andreas Fricius Modrevius)	162
20.	Szymon Marycki (Maricius)	166
21.	Filip Padniewski	167
22.	Marcin Kromer	167
23.	Stanisław Hozjusz (Hosius)	170
24.	Stanisław Orzechowski	172
25.	Andrzej Patrycy Nidecki (Andr. Patricius)	172
26.	Jan Zamojski	174
27.	Wawrzyniec Goślicki (Goslicius)	176
28.	Stanisław Iłowski	176
29.	Benedykt Herbest (Herbestus)	177
30.	Jakób Górski (Jacobus Gorscius)	179
31.	Stanisław Grzebski (Grzepski, Grepscius)	180
32.	Andrzej Ciesielski	181
33.	Aleksander Gwagnin	182
34.	Jan Łasicki (Lasicius)	182
35.	Leonard Gorecki	183
36	Świętosław Orzelski	184
37.	Jan Dymitr Solikowski	185
38.	Stanisław Karnkowski	185
39.	Reinhold Heidenstein	185
40.	Krzysztof Warszewicki	186
41.	Stanisław Warszewicki	189
42.	Jan Herburt	189
43.	Jerzy Radziwiłł	190
44.	Jan Krasiński	191
45.	Jan Ursinus (Niedzwiedzki, Bär)	191
46.	Jan Orzelski	192
47.	Abraham Bzowski	192
48.	Tomasz Drezner	193
49.	Adam Burski (Bursius)	193
50.	Szymon Birkowski	194

Str.

51. Marcin Śmiglecki (Smiglecius) 194
52. Fabjan Birkowski 195
53. Andrzej Lipski 195
54. Paweł Piasecki 196
55. Stanisław Łubieński 197
56. Jan Innocenty Petrycy 198
57. Kacper Siemek 198
58. Szymon Okolski 199
59. Szymon Starowolski 199
60. Jan Brożek (Broscius) 199
61. Eberhard Wassenberg (Everardus Wassenbergius) 200
62. Andrzej Węgierski 201
63. Albrycht Stanisław Radziwiłł 201
64. Samuel Przypkowski (Przypcovius) 202
65. Stefan Damalewicz 204

Humaniści piszący w języku polskim 204

A. Prozaicy.

1. Marcin Bielski 205
1. Mikołaj Rej z Nagłowic 206
3. Stanisław Orzechowski (Stanislaus Orichovius) 218
4. Łukasz Gornicki 221
5. Stanisław Łaski 224
6. Stanisław Chwalczewski 225
7. Jan Sierakowski 226
8. Maciej Strubicz 226
9. Maciej Kromer 227
10. Jan Tarnowski 227
11. Nauki dla Odrowążówny 228
12. Andrzej Trzycieski (Tricesius) 228
13. Joachim Bielski 231
14. Rafał Leszczyński 232
15. Augustyn Rotundus (Mieleski) (Augustinus Rotundus Mielesius) . 232
16. Jan Januszowski 234
17. Jan Dymitr Solikowski 236
18. Bartosz Paprocki 238
19. Maciej Strykowski (Stryjkowski) (Matys Strykowius) . . . 240
20. Józef Wereszczyński 243
21. Piotr Grabowski 245
22. Bartłomiej Groicki 245
23. Jan Palczowski 246
24. Krzysztof Niszczycki 246
25. Paweł Szczerbic 246
26. Jan Mączyński 247
27. Tłumacz Schottena „O cnocie" 248

Str.
28. „Paradoksa koronne“ 248
29. Wojciech Oczko 248
30. Stanisław Karnkowski 249
31. Stanisław Koszutski 251
32. Stanisław Grzebski 251
33. Olbrycht Strumieński 251
34. Piotr Mycielski 252
35. Jan Mrowiński (Płoczywłos) 252
36. Marcin Murinius 252
37. Mateusz Cygański 253
38. Anzelm Gostomski 253
39. Krzysztof Dorohostajski 254
40. Krzysztof Pieniążek 254
41. Jan Ostroróg 255
42. Marcin Siennik 256
43. Marcin z Urzędowa (Urzędów) 257
44. Szymon Syreński (Syrenjusz) 258
45 Marcin Ruff 258
46. Maciej Wirzbięta 258
47. Gaweł Kościelski 259
48. Jan Piotrowski 259
49. Jędrzej Taranowski 259
50. Maciej Rywocki 260
51. „Votum szlachcica polskiego“ 260
52. Anatomja Martynusa Lutra 260
53. Hieronim Baliński i Piotr Myszkowski 261
54. Jerzy Lemka 261
55, Piotr Wężyk Widawski 261
56. Szczęsny Kryski 261
57. Dyjarjusz peregrynacji włoskiej 262
58. Krzysztof Pawłowski 262
59. Jan Goryński 262
60. Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka 262
61. Bieniasz Budny 264
62. Jędrzej Wargocki 264
63. Andrzej Maczuski 264
64. Jan Wielewicki 265
65. Paweł Palczowski 265
66. Sebastjan Miczyński 265
67. Teodor Zawacki 266
68. Krzysztof Podkański 266
69. Autor „Sposobu... do korektury prawa“ 267
70. Jędrzej Suski 267
71. Stanisław Skrodzki 267
72. Jakób Zawisza 267
73. Wacław Kunicki 268

Str.

74. Stanisław Krzysztanowic 268
75. Fabjan Birkowski 268
76. Sebastjan Sleszkowski 270
77. Erazm Sykst 271
78. Kaspar Sawicki 271
79. Sebastjan Petrycy 272
80. Wojciech Dembołęcki 274
81. Sefer Muratowicz 275
82. Szymon Starowolski 275
83. Samuel Maszkiewicz (Maskiewicz) 278
84. Opisanie zdobycia galery 279
85. Stanisław Żółkiewski 279
86. Stanisław Niemojewski 281
87. Krzysztof Falibogowski 281
88. Jerzy Ossoliński 282
89. Jakób Sobieski 283
90. Mikołaj Spytek Ligęza 285
91. Teofil Szemberg 286
92. Andrzej Radawiecki 286
93. Szymon Okolski 286
94. Jacynt Mijakowski 286
95. Adam Grodziecki 287
96. Jan Moskorzowski 287
97. Bogusław Kazimierz Maszkiewicz 288
98. Stanisław Oświęcim 288
99. Marek Korona 289
100. Jacynt Przetocki 289
101. Grzegorz Knapski (Cnapius) 289
102. Konstanty Szyrwid 290
103. Złote jarzmo małżeńskie 290

Przekłady Psałterza i Biblji, kancjonały, postylle i katechizmy.

I. Psałterze 291
II. Biblje 292
Jan Leopolita (Nicz) 292
III. Kancjonały 294
Piotr Artomius (Krzesichleb) 295
Zofja Oleśnicka 295
Regina Filipowska 296
IV. Postylle 297
V. Katechizmy 297

Różnowiercy szermierze.

1. Jan Seklucjan (Jan z Siekluk) 299
2. Mikołaj Rej 302
3. Jan Malecki (Jan Sandecki) 302

		Str.
4.	Jakób Lubelczyk	303
5.	Andrzej Samuel	304
6.	Stanisław Murzynowski	305
7.	Bernat Wojewódka	305
8.	Wojciech Nowomiejski	306
9.	Stanisław Lutomirski	307
10.	Andrzej Frycz Modrzewski	307
11.	Jan Łaski (Johannes a Lasco)	307
12.	Hieronim Malecki	309
13.	Marcin Kwiatkowski	309
14.	Szymon Zacius (Żak)	310
15.	Ostafi Trepka	310
16.	Paweł Gilowski	311
17.	Jan Niemojewski	312
18.	Jakób Niemojewski	312
19.	Krzysztof Trecy	313
20.	Samuel Dąmbrowski	313
21.	Krzysztof Kraiński	314
22.	Szymon Budny	314
23.	Stanisław Sarnicki	316
24.	Grzegorz Paweł (Pauli)	317
25.	Marcin Broniewski (Broniovius)	318
26.	Andrzej Wolan	319
27.	Grzegorz z Żarnowca (Koszarski)	321
28.	Cyprjan Bazylik	322
29.	Erazm Gliczner (Skrzetuski)	323
30.	Jarosz (Hieronim) Moskorzewski (Moskorzowski. Moscorovius)	325
31.	Marcin Czechowic	326
32.	Marcin Krowicki	327
33.	Piotr z Goniądza (Gonesius)	328
34.	Stanisław Farnowski (Farnovius)	329
35.	Stanisław Wiśniowski	329
36.	Simeon Teofil Turnowski	330
37.	Jan Turnowski	331
38.	Wojciech z Kalisza (Albertus Calissius)	331
39.	Erazm Otwinowski	332
40.	Piotr Statorjusz (Stojeński)	333
41.	Bartłomiej Bythner	333
42.	Melecjusz Smotrycki	334
43.	Hipacy Pociej	335
44.	Piotr Mohiła	336
45.	Kasjan Sakowicz	336
46.	Sylwester Kossów	337
47.	Hieronim Zahorowski	337
48.	Stanisław Lubieniecki (Starszy)	338
49.	Andrzej Lubieniecki	338

Str.

50. Jan Stojeński (Stoiński) 338
51. Jonasz Szlichtyng 339

Szermierze (polemiści) i apologieci katoliccy.

1. Stanisław Orzechowski 339
2. Marcin Kromer 339
3. Stanisław Hozjusz 340
4. Benedykt Herbest 340
5. Walenty Kuczborski 340
6. Jakób Wujek 341
7. Stanisław Karnkowski 344
8. Marcin Białobrzeski 344
9. Stanisław Sokołowski 345
10. Hieronim Powodowski 345
11. Piotr Skarga Powęski 346
12. Kaspar Wilkowski 352
13. Stanisław Grodzicki (Grodicius) 352
14. Stanisław Reszka (Rescius). 353
15. Kacpar Sawicki (Cichocki) 354
16. Kacpar Cichocki 354
17. Marcin Śmiglecki 355
18. Marcin Łaszcz 355
19. Szczęsny Żebrowski 356
20. Andrzej Jurgiewicz 356
21. Marcin z Klecka 357
22. Mateusz Bembus 357
23. Mikołaj Łęczycki (Lancicius) 358
24. Mikołaj Cichowski (Cichovius) 358

Rzeczpospolita Babińska 359
25. Liber Chamorum 360
26. Dialogus per modum missae 360
27. Michał Sędziwój 360
28. Michał Boym 360

B. Poeci.

1. Jan Kochanowski (Jan z Czarnolasu, Joannes Cochanovius . . 361
2. Mikołaj Sęp Szarzyński 375
3. Sebastjan Fabjan Klonowic (Acernus) 376
4. Stanisław Porębski 379
5. Anonim-protestant 380
6. Autor „Proteusa“ 381
7. Anonima erotyki 381
8. Autor „Historji która się stała w Landzie“ 381

		Str.
9.	Autor „O zburzeniu Sodomy“	381
10.	Autor „Tymatasa“	381
11.	Antor „Wenecji“	382
12.	Autor „Odpowiedzi wszetecznemu Francuzowi“	382
13.	Autor „Epicedion“	382
14.	Satyra na Pszonkę	382
15.	Malcher Pudłowski	382
16.	Walenty Jakubowski	383
17.	„Lament Hrehora Ościka“	383
18.	M. Strykowski	383
19.	Krzysztof Okuń	383
20.	Mikołaj Chrysztoporski	384
21.	Tobjasz Wiszniowski	384
22.	Mikołaj Kochanowski	385
23.	Krzysztof Kochanowski	385
24.	Marcin Laterna	385
25.	Jan Ponętowski	386
26.	Marcjan Kobiernicki	386
27.	Mikołaj z Wilkowiecka	387
28.	Bruno Wosiński	387
29.	Stanisław Kołakowski	387
30.	Jędrzej Kochanowski	388
31.	Jan Rybiński	388
32.	Maciej Rybiński	389
33.	Sebastjan Grabowiecki	390
34.	Piotr Ciekliński	390
35.	Jan Smolik	392
36.	Tomasz Bielawski	392
37.	Andrzej Zbylitowski	393
38.	Piotr Zbylitowski	394
39.	Andrzej Dębowski	395
40.	Jan Achacy Kmita	395
41.	Adam Czahrowski	397
42.	Gabrjel Świrski	397
43.	Paweł Zaborowski	397
44.	Malcher Kurzelowczyk	398
45.	Grzegorz Piotrowski	398
46.	Stanisław Grochowski	399
47.	Eljasz Pielgrzymowski (Pilgrimovius)	402
48.	Jan Szczęsny Herburt	403
49.	Jan Daniecki	405
50.	Stanisław Witkowski	406
51.	Sebastjan Lifftel	406
52.	„Pobudka sławnej Korony Polskiej“	407
53.	„Lament serdeczny jednej paniej“	407
54.	Marcin Paszkowski	407

		Str.
55.	Szymon Szymonowic	408
56.	Jan Żabczyc	413
57.	Jan Głuchowski	415
58.	„Zdanie wolnego szlachcica	415
59.	Franciszek Śmiadecki	416
60.	Adam Władysławjusz	416
61.	Andrzej Lechowicz (Loeaechius)	416
62.	Seweryn Bączalski	417
63.	Kasper Miaskowski	417
64.	Chryzostom Gośniewski	418
65.	Jan Krajewski	419
66.	Jan Eysymont	419
67.	Abraham Rożniatowski	419
68.	Marcin Błażewski (Błażowski)	420
69.	Mikołaj Lubomski	421
70.	Piotr Kochanowski	421
71.	Kasper Twardowski	423
72.	Szymon Zimorowic	424
73.	Salomon Rysiński	425
74.	Jan Bojanowski	425
75.	Jakób Gębicki	426
76.	Samuel Otwinowski	426
77.	Piotr Gorczyn	427
78.	Henryk Chełchowski	427
79.	Jan Dominik Morolski	428
80.	Stanisław Słupski	428
81.	Jan Aleksander Korejwa	428
82.	Jan Karol Dachnowski	429
83.	Łukasz Gębicki	430
84.	Adrjan Wieszczycki	430
85.	Jakób Żebrowski	430
86.	Walerjan Otfinowski	431
87.	Adam Jarzębski	431
88.	Rafał Leszczyński	432
89.	Krzysztof Arciszewski	432
90.	Stanisław Orzelski	433
91.	Andrzej Rysiński	434
92.	„Lament chłopski na pany“	434
93.	„Admetus Rex	434
94.	Wawrzyniec Chlebowski	435
95.	Maciej Głoskowski	435
96.	Olbrycht Karmanowski	436
97.	Danjel Naborowski	437
98.	Stanisław Serafin Jagodyński	438
99.	Jerzy Szlichtyng	439
100.	Andrzej Leszczyński	440

Str.

101. Jan Libicki 440

„Literatura sowizdrzalska“ 441
Jan Jurkowski 442
Jan Dzwonowski 443

Dramat w XVI i XVII w.

I. Misterja (dyjalogi biblijne) 444
II. Dyjalogi szkolne a) Dyjalogi nie jezuickie; b) Moralitety; c) Dyjalogi jezuickie 445
Marcin Łaski (Lasius) 447
III. Dyjalogi religijno-polemiczne 448
IV. Komedje mięsopustne 450
Piotr Baryka 451
V. Dramat klasyczny 452

Powieść w w. XVI i XVII (1 pół).

I. Apokryfy 454
II. Legiendy 455
III. Facecje 455
IV. Powieści i romanse 456

Pieśni XVI i XVII w. 461

Piśmiennictwo polskie barokowe w okr. od poł. w. XVII-go do poł. w. XVIII (1650—1750) 465

A. Poeci.

1. Bartłomiej Zimorowic 468
2. Samuel Twardowski 470
3. Jan Gawiński 473
4. Wacław Potocki 475
5. Wespazjan Kochowski 481
6. Aleksander Kochowski 485
7. Sambor Młoszowski 485
8. Krzysztof Opaliński 485
9. Andrzej Morsztyn 487
10. Hieronim (Jarosz) Morsztyn 489
11. Zbigniew Morsztyn 491
12. Jan Grotkowski 492
13. Stanisław Morsztyn 492
14. Łukasz Opaliński 493
15. Jan Białobocki 494
16. Marcin Słonkowicz 495
17. Marcin Nieborowski 495
18. Autor poem. „Satyr podgórski“ 496
19. Krzysztof Piekarski 496

Str.

20. Marcin Borzymowski 496
21. Jerzy Lubomirski 497
22. Gabrjel Krasiński 498
23. Łazarz Baranowicz 498
24. Andrzej Wiszowaty 498
25. Rafał Leszczyński 498
26. Stefan Jan Ślizień 499
27. Samuel Leszczyński 499
28. Walenty Odymalski 499
29. Stanisław Makowiecki 500
30. Szymon Gawłowicki 500
31. „Oblężenie Jasnej Góry" 500
32. Tłumacz „De partu Virginis" Sannazara 501
33. Jakób Teodor Trembecki 501
34. Marcin Kostyn (Costin) 501
35. Anna Stanisławska 502
36. Mateusz Ign. Kuligowski 502
37. J. Chr. Pasek 503
38. Adam Korczyński 503
39. Andrzej Żydowski 503
40. Wojciech Stan. Chrościński 504
41. Jan Alan Bardziński 505
42. Jędrzej Wincenty Ustrzycki 506
43. Stanisław Herakljusz Lubomirski 507
44. Józef Wadowski 510
45. Klemens Bolesławjusz (Boleslavius) 510
46. Jakób Boczyłowic 511
47. Stanisław Niewieski 511
48. Danjel Bratkowski 511
49. Krzysztof Niemirycz (Niemierzyc) 512

Powieść w w. XVII (2 poł.) 512

B. Prozaicy.

1. Andrzej Maksymiljan Fredro 516
2. Aaron Aleksander Olizarowski 518
3. Piotr Jacek Pruszcz 518
4. Andrzej Kochanowski (Alexander a Jesu) 518
5. Aleksander Lorencowicz 519
6. Hadrjan Pikarski 519
7. Tomasz Młodzianowski 520
8. Szymon Makowski 521
9. Chryzostom Gołębiowski 521
10. Joannicy Galatowski 522
11. Jan Aleksander Gorczyn 523
12. Jan Jonston 523

		Str.
13.	Jan Heweljusz (Hewelke)	524
14.	Stanisław Solski	525
15.	Adam Adamandy Kochański	525
16.	Kacper Drużbicki	526
17.	Wojciech Tylkowski	527
18.	Adam Gdacjusz	527
19.	Stanisław Lubieniecki (Młodszy)	528
20.	Andrzej Wiszowaty (Vissovatius)	528
21.	Andrzej Olszowski	530
22.	Stanisław Bużeński	530
23.	Stanisław Wosiński	531
24.	Jan Chryzostom Pasek	531
25.	Stefan Wydżga	533
26.	Pamiętnik t. zw. Łosia	534
27.	Jan Cedrowski	534
28.	Stefan Franc. Medeksza	535
29.	Jan Antoni Chrapowicki	535
30.	Joachim Jerlicz	536
31.	Jan Wład. Poczobut Odlanicki	536
32.	Adam Kamieński Dłużyk	536
33.	Jan Golljusz	537
34.	Jan Markowicz	537
35.	Mikołaj Jemiołowski	537
36.	Mikolaj Dyakowski	538
37.	Jan Kazimierz Waza	538
38.	Jan Sobieski	539
39.	Jakób Sobieski (młodszy)	540
40.	„Modlitewnik król. Marji Kazimiery"	540
41.	Stanisław Słowakowic	541
42.	Wojciech Wijuk Kojałowicz	541
43.	Augustyn Kordecki	542
44.	Stanisław Kobierzycki	543
45.	Wespazjan Kochowski	544
46.	Wawrzyniec Jan Rudawski	544
47.	„Domina Palatii"	544
48.	Maciej Kaźmierz Treter	545
49.	Krzysztof Zawisza	546
50.	Kazimierz Zawadzki	546
51.	Samuel Grądzki	547
52.	„Recepta na to, abyśmy się długo w ojczystej ziemi osiedzieli"	547
53.	Joachim Pastorjusz (Hirtenberg)	548
54.	Jakób Michałowski	548
55.	Paweł Potocki	549
56.	Marcin Radymiński	549
57.	Stanisław Temberski	550
58.	Stan. Józ. Bieżanowski	551

Str.

59. Wojciech Bartochowski 551
60. Jan Kazimierz Woysznarowicz 552
61. Relacja legacji tur. Jana Gnińskiego 552
62. Krzysztof Grzymułtowski 552
63. Jan Kwiatkiewicz 553
64. Teofil Rutka 553
65. Stanisław Witwicki 554
66. Jakób Kazimierz Haur 554
67. Krzysztof Hartknoch 555
68. Franciszek Meniński (Mesgnien) 555

Tablica chronologiczna . . . . . 557—575

Dopełnienia.

Modlitewnik królewicza Aleksandra 576
Mikołaj z Mościsk 576
Mikołaj Ścibor Marchocki 576
Jan Bythner 576
Aleksander Obodziński 576

Uzupełnienia i sprostowania . . . . . 577—585

Skorowidze 586

a) Wykaz pisarzów polskich 586
b) Wykaz dzieł autorów nieznanych, niedawno poznanych lub niepewnych 598